THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

AD MENTEM S. ALPHONSI M. DE LIGORIO

PIO IX. PONTIFICI M.

DICATA

AUCTORE

CANONICO PETRO SCAVINI

NOVARIENSIS ECCLESIÆ CATHEDRALIS PRÆPOSITO

Editio quarta Neapolitana
post septimam Mediolanensem, ultimam ab Auctore omnino expolitam
et auctam

ADDITAMENTIS JURI ECCLESIASTICO ET CIVILI
UTRIUSQUE SICILIÆ REGNI CONGRUENTIBUS LOCUPLETATA

OPERA ET STUDIO SACERDOTIS G. S.

ACCEDIT COLLATIO CODICUM CIVILIUM
PEDEMONTANI, AUSTRIACI, GALLIARUM, PARMENSIS, STATUS ECCLESIASTICI,
MUTINENSIS ATQUE ETRURIÆ

TOMUS TERTIUS

De Sacramentis tum in genere tum in specie.

NEAPOLI
EX TYPIS PASCHALIS ANDROSII
in via *Banchi nuovi* 13 p. p.

1860

TRACTATUS NONUS

DE SACRAMENTIS IN GENERE, DE BAPTISMO, CONFIRMATIONE ET EUCHARISTIA

Cum omnis christianae doctrinae pars scientiam diligentiamque desiderat, tum Sacramentorum disciplina, quae et Dei jussu necessaria et utilitate uberrima est, Parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut ejus accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus praestantissimae ac sanctissimae res digne et salutariter impertiri possint, et Sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: *Nolite Sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos* (Matth. 7). Ita *Catechismus Romanus*, De Sacram. in proemio.

DISPUTATIO PRIMA

De sacramentis in genere

CAPUT PRIMUM

DE NOMINE, NATURA, NECESSITATE, EXISTENTIA ET AUCTORE.

Q. 1. *Unde Sacramenti nomen, et quae ejus definitio?*

R. Nomen *Sacramenti* multipliciter accipitur ab Auctoribus ecclesiasticis et sacris: nempe modo ad sacrum Mysterium indicandum juxta illud: *Nescierunt Sacramenta Dei* [1]. Modo ad significandam rem arcanam, licet non sacram, sive illa sit bona juxta illud: *Sacramenta Regis abscondere bonum est* [2]; sive sit mala juxta illud: *Dicam tibi Sacramentum mulieris et bestiae* [3]. Modo ad exhibendum signum rei sacrae, quae gratiae divinae conferendae efficax sit instrumentum: quo sensu hic adhibetur, et communius definitur: *Signum sensibile, sacrum et permanens interioris gratiae, a Christo Domino institutum, ad nostram sanctificationem* [4].

Dicitur 1. *Signum*: signum nempe ex d. Augustino *est res, quae praeter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se facit in cognitionem venire* [5]. Et hoc Sacramentis convenit: sic v. g. exterior corporis ablutio in Baptismo facit nos venire in cognitionem interioris ablutionis animae; 2. *sensibile*, id est sensibus patens; nam cum Sacramenta sint propter homines, ita debent esse accommodata hominibus, ut in illorum usu possint cultum exhibere Deo corpore et anima: ac proinde debent esse signa sensibilia rerum spiritualium; 3. *Sacrum et permanens*. *Sacrum*, est enim coeremonia sacra ad cultum Dei ordinata, hominemque consecrans: *permanens*, id est stabile; tamdiu enim Sacramenta erunt perduratura, quamdiu ipsa perdurabit Religio; cum ex eodem Augustino praecipue per Sacramenta populus Dei in unam Religionem coalescat, et ab aliis distinguatur [6]; 4. *interioris gratiae*, id est gratiae sanctificantis, per quam anima interius renovatur: sicque Sacramentum novae Legis discriminatur a veteris Legis Sacramentis, quae gratiam tantummodo exteriorem, seu pure legalem in quadam munditie exteriori consistentem, confe-

1 *Sap.* 2 — Nomen *Sacramenti* derivatur vel a *sacrando*, quia ad sacra initiat; vel a *secreto*, quia arcana includit: hinc quod Latini *Sacramentum*, Graeci *mysterium* appellant. Diximus tamen ab *Auctoribus ecclesiasticis et sacris*; nam a profanis *Sacramenti* nomen sumitur tum pro juramento (*Auth. Puber. cod. si adv.*): tum pro pecunia, quae a litigantibus in sacro deponebatur, quae cedebat in bonum commune si litigantes causa caderent (Tullius. *Oratio pro Milone*).

2 Tob. 12.

3 Ap. 17.

4 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 2. Et *Opera Dogmatica contro gli eretici*, sess. 7.

5 L. II de *Doctr. Christ.*

6 L. XII *contra Faust.* c. 11.

rebant; 5. *institutum*; quia cum Sacramentum sit signum arbitrarium, non posset ex se sanctificationem efficere nec significare, nisi ex speciali institutione; 6. *a Christo Domino*, ut Sacramentorum auctor innuatur, atque ut illa a Sacramentalibus distinguantur, quae sunt instituta ab Ecclesia; 7. *ad nostram sanctificationem*; siquidem ad naturam Sacramentorum nostrorum pertinet non tantum significare, ut volunt novatores [1]; sed etiam producere gratiam interiorem, qua efficiamur justi et Deo grati.

Haec definitio ceteris, quae tradi solent, est conformior Tridentino, in quo dicitur Sacramentum novae Legis non aliud esse, quam *symbolum rei sacrae, et invisibilis gratiae visibilis forma* [2]. Pressius potest etiam definiri Sacramentum: *Signum practicum gratiae*.

Q. 2. *An Sacramenta sint de necessitate*?

R. Si agitur de necessitate ea instituendi, nulla fuit certe necessitas; siquidem Deus poterat alio modo gratiam suam nobis donare. Id tamen congruenter factum est, tum quia est homini connaturale, ut per sensibilia perveniat in cognitionem intelligibilium; tum quia sicut homo peccando se subdidit corporalibus, ita conveniens fuit, ut ibi haberet remedium unde morbum contraxit; tum ne esset homini durum, si totaliter a corporalibus abstraheretur, cum circa ista actio humana versetur [3]. — Si vero agitur de necessitate ea sumendi jam instituta, utique ea necessaria sunt vel pro singulis, ut Baptismus; vel pro communitate, ut Ordo et Matrimonium; si secus esset, Christus illa inaniter condidisset. Hinc Tridentinum definivit [4]: *Siquis dixerit Sacramenta novae Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; et sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit* (*A*).

Q. 3. *An aliqua Sacramenta semper exstiterint*?

R. Si Sacramenti nomen late sumatur pro quocumque signo, utique Sacramenta semper fuerunt. Hinc Augustinus ait: *Sacramenta veteris Legis ablata sunt; quia impleta, et alia sunt instituta virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora* [5]. Id supponit Tridentinum, dum tradit novae Legis Sacramenta a Sacramentis antiquae Legis differre [6]: tale fuit lignum vitae in statu innocentiae; sacrificium Melchisedechi in statu legis naturae; agnus paschalis, circumcisio et variae purgationes in lege Mosaica.

Si vero quaestio sit de veris ac proprie dictis Sacramentis ex se justificativis, tunc dicimus: — 1. *In statu innocentiae* (nempe tempore, quo innocentes manserunt protoparentes nostri), quod vera Sacramenta fuerint aut futura fuissent, si status ille durasset, docent quidem Suarez et alii. Sed alii negant cum d. Thoma; quia nulla fuit eorundem necessitas neque ad homines sanctificandos, utpote jam sanctificatos; neque ad sensuum illecebras pellendas, quae in illo felicissimo statu nullae erant [7]: porro Deus nil frustra molitur; — 2. *in statu legis naturae* [8]. nulla item fuisse Sacramenta proprie dicta apud verae Religionis cultores, neque pro parvulis neque pro adultis, docent probabilius ac communius; nam quamvis dubitandum non sit, quin misericors Deus aliquod sensibile medium

1 « Sacramenta juxta Lutherum sunt *signa* sive *sigilla* divinarum promissionum ad excitandam fidem; juxta Zwinglium sunt *signa divinae gratiae*, quae Ecclesiam certiorem faciunt de suscipientium fide; juxta Calvinum sunt signa vel pignora, quae electum certiorem faciunt de adepta fide divinisque promissis Anabaptistis Sacramenta sunt *signa allegorica* spiritualis vitae; arminianis, socinianis, mennonitis nudi ritus exteriores sunt, quibus Christiani ab infidelibus secernuntur: quakeris *actus spirituales et interni effectus coelestis luminis*; schwedenborgianis *symbola* sunt, quibus Deus et homo invicem conjungantur; rationalistis denique sunt ritus longe praestantiores ritibus paganorum significatione tum symbolica tum morali» *Perrone*.

2 *Sess*. 13, c. 3. Cum generica Sacramenti definitio omnibus Sacramentis convenire debeat, patet esse rejiciendam definitionem, qua dicitur Sacramentum esse *functionem*, seu *actionem qua*, etc.; haec enim definitio nequit applicari Eucharistiae: quae in re stabili consistit, non autem in functione transeunte. Talis definitio (notat Bellarminus, l. IV *de Euch*. c. 1) haereticorum est, qui ut negare valeant Eucharistiam consistere in re permanenti, pro fundamento ponunt Sacramenta omnia in actione consistere; qua doctrina eo tendunt, ut excludant dogma catholicum a Tridentino definitum. Sacramenta scilicet novi Testamenti gratiam conferre non *ex opere operantis*, sed *ex opere operato*.

3 S. Thomas. 3 p. q. 61. a. 1; et l. IV *contra Gent*. c. 58 — V. Gotti, *De Sacram*.

4 *Sess*. 7, can. 4 de sacr.

5 L. XIX *contra Faustum*, c. 13.

6 *Sess*, 7, can. 2.

7 3 p. q. 61. a. 2.

8 Dicitur *legis naturae*, non quia excluderet legem supernaturalem (in ea siquidem erant observanda supernaturalia praecepta fidei, spei et charitatis) sed quod in ea nulla esset lex mandato Dei scripta. Et ideo tum lex naturalis solo naturae instinctu, lex vero supernaturalis sola Dei inspiratione, quasi per modum naturae, erant cognitae *Billuart* et *Drouven*.

suppeditaverit hominibus in eo statu, ut facilius mundarentur a peccato, prout docent Augustinus [1], et Innocentius III [2]; illud tamen non ex opere operato (quod maxime pertinet ad naturam veri Sacramenti), sed ex operantis dispositionibus, praesertim fide, gratiam conferebat [3]. In parvulis vero ad tollendum peccatum originale tunc sufficiebat professio fidei ad salutem eorum directa a parentibus, vel ad aliis; ut enim docet Angelicus: *Peccatum quod ex altero contrahitur, ex altero potest habere medicinam* [4]. Est autem probabile cum eodem Angelico, quod fides illa exprimi debuerit per aliquod signum externum, ut sic applicaretur, ac veluti transferreretur ad parvulos [5];—3. neque *in statu legis Mosaicae*, in nostra sententia, fuere Sacramenta stricte sumpta [6]; nam in ea lege nullus erat ritus, qui gratiae conferendae vim haberet ex se et natura sua; Apostolus enim Judaeorum superbiam de propria lege gloriantium sic reprimebat [7]: *ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*; *in lege nemo justificatur apud Deum*. Quae sententia adoptata est ab Eugenio IV in Decreto ad Armenos, ubi legitur: *illa enim* (Sacramenta veteris Legis) *non causabant gratiam, sed solum per passionem Christi dandam figurabant*. Idque insinuavit Tridentinum Concilium hisce verbis: *Siquis dixerit ea ipsa novae Legis Sacramenta a Sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia coeremoniae sunt aliae, et alii ritus externi, anathema sit* [8].

Quid ergo (dices) *statuendum erit de Circumcisione*?—Circumcisio a pluribus uti strictum Sacramentum habetur, eo quod sanctitatem quamdam produceret, fideles distingueret, eosque ad verum Dei cultum consecraret. Verum quia illa sanctitas tota externa erat, quatenus nempe circumcisio sordes quidem carnis, non vero animae abluebat; idcirco nos dicimus cum Habert, quod ea inter Sacramenta proprie dicta non potest enumerari [9]. Adulti enim in statu legis Mosaicae a nullo poterant peccato mundari, nisi per charitatem formatam; parvuli autem mundabantur ab originali per actum fidei in circumcisione ministrante, seu puerum offerente, *quatenus haec fides respiciebat Christum venturum*: ita d. Thomas [10]. Et nullum invenies Patrem ante Augustinum, qui doceat circumcisionem remittere originale peccatum, ac justificationis gratiam conferre [11]. Adde hoc remedium nimis circumscribi, ut habeatur tanquam deletivum culpae originalis; cum enim circumcisio nonnisi masculis ab octavo nativitatis die administraretur, quomodo salvabantur hebraeorum tum foeminae antequam ad rationis usum pertingerent, tum masculi inter octavum diem, si morerentur?

Q. 4. *Quid de Sacramentorum N. L. existentia, numero, auctore?*

R. Cum novatores nullam gratiae vim Sacramentis tribuant, consentaneum ipsis est, eorum numerum imminuere: ab initio in eo tingendo ancipites haeserunt; dein duo tantum admiserunt, Baptismum et Eucharistiam, quam *Coenam* vocant: cui errori subscripsit Cyrillus Lucar patriarcha Constantinopolitanus, auro Hollandico corruptus et ideo in Concilio Ierosolymitano 1672 damnatus. Recentiores tandem protestantes sustulerunt omnia Sacramenta ad meros ritus ea redigentes— Verum de fide est in nova Lege septem esse Sacramenta proprie dicta, a Christo instituta: nempe Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam-Unctionem, Ordinem et Matrimonium. Id definitum est in Concilio Londi-

1 L. V *cont. Julian*. c. 11.

2 C. *Majores* 3 de Bapt.

3 Tanto magis, quia Apostolus, cum loqueretur de Patriarchis et justis, qui in statu isto Deo placuerunt, uti Abel, Henoch, Noë, Abraham, Isaac, Jacob et alii, et cum modum exponeret, quo justitiam adepti sunt, non allegat Sacramenta, sed solam ipsorum fidem, uti patet ex toto contextu Epistolae ad Hebraeos, c. 11.

4 In 4, d. 1, q. 2, a. 6.

5 3 p. q. 70, a. 4.

6 Est contra Victorinum, Bonaventuram et alios, qui docent etiam veteris Legis Sacramenta gratiam conferre ex opere operato: et in eo tantum discriminari a Sacramentis novae Legis, quod hæc primario et per se; illa vero secondario ac per accidens, quatenus signa sunt protestativa fidei, gratiam conferant.

7 Rom. 3; et Gal. 3 — Sacrificia autem a Moyse inducta Sacramenta stricte appellari non possunt; cum inducta sint non ad gratiam conferendam, sed ad cultum Deo praestandum.

8 *Sess*. 7 *de Sacram*. can. 2.

9 V. Liguori, *Op. Mor*. l. IV. n. 4.

10 3 p. q. 70, a. 4 — Quoad circumcisionem vid. Guénéc. *Confutazione degli errori del sig. di Voltaire in fatto di Religione*, t. III — Bergier, *Dizionario enciclopedico* V. Circoncisione—Contenson, *De Baptismo*, Append.—La *Bibbia* di Vence, vol. IV et VI. Dissert. sulla Circoncisione — Calmet, *Dictionarium Bibl*. V. Circumcisio.

11 V. S. Justinus martyr, *Dial. cum Tryph*; S. Irenaeus, l. IV. c. 3; Chrysostomus, *In Gen. hom*. 39; Epiphanius, *Haer*. 30, Tertullianus, *Contra Judaeos*.

niensi (1237), Constantiensi (1415), Florentino(1439)et tandem Tridentino(1564), quod habet [1]: *Siquis dixerit Sacramenta novae Legis non fuisse omnia a D. N. J. C. instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, etc.; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit* [2]. Adde universae Ecclesiae consensum, imo consensum coetuum Christianorum qui a remotissimis temporibus a romana Ecclesia divisi sunt; vetustissima enim latinorum sacramentalia apud Martenium, Graecorum euchologia apud Allatium, Armenorum ritualia apud Serpos, aliarumque orientalium Ecclesiarum apud Assemanum constanter septem signa recensent ad gratiam conferendam divinitus instituta; at dicente Tertulliano: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum* [3]. Adde ss. Patrum consensum qui data eccasione de septem Sacramentis loquuntur; de *Confirmatione* agit Tertullianus, Cornelius papa, Cyprianus; de *Poenitentia* Origenes, Tertullianus et quotquot impugnarunt montanistas et novatianos; de *Ordine* Chrysostomus, Epiphanius, Augustinus, Optatus; de *Extrema-Unctione*, Origenes, Victor Antiochenus, Chrysostomus, Innocentius I; de *Baptismo* et *Eucharistia*, omnes et passim, ut ipsi concedunt protestantes.

Nonne (inquies)*etiam lotio pedum peracta a Christo in ultima coena est verum Sacramentum*? — Aliqui id docuerunt; cum lotio etiam sit divinitus instituta, a Christo praecepta, ac signum sensibile adnexam habens gratiae promissionem juxta illud Christi: *Si non lavero te, non habebis partem mecum* [4]. Verum cum hanc nunquam inter vera Sacramenta Ecclesia numeraverit, ea ut talis haberi nequit. Petrus quidem non fuisset habiturus cum Domino partem absque ea; at non ex ejus in se spectatae defectu, sed ob suam inobedientiam [5].

Sed cur nam (repones) *Christus nec plura nec pauciora, quam septem instituit Sacramenta*? — Si absolute loqui volimus, erit responsio: *Ita fecit, quia ita voluit*; in rebus enim liberis tota ratio facti est facientis voluntas. Ceterum s. Thomas congruam rationem desumit ex analogia vitae spiritualis cum vita corporea [6] Nempe sicut in ordine naturali et corporis requiritur: 1. ut homo *nascatur*; 2. ut *crescat*; 3. ut *nutriatur*; 4. ut *medicinam* accipiat aegrotans; 5. ut muniatur *contra hostes* in periculis; 6. ut *regatur*; 7. ut species humana per generationem *conservetur*. Ita in ordine supernaturali et animae datur: 1. *Baptismus* ad nativitatem; 2. *Confirmatio* ad accretionem; 3. *Eucharistia* ad nutrimentum; 4. *Poenitentia* ad medicinam; 5. *Extrema-Unctio* ad munimen; 6. *Ordo* ad regimen; 7. *Matrimonium* ad fidelium propagationem.

Q. 5. *An omnia Sacramenta sint paria dignitate?*

R. Negative: omnia Sacramenta non sunt paria dignitate. De fide est; ait enim Tridentinum: *Siquis dixerit haec septem Sacramenta ita inter se esse paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit* [7]. Est autem Sacramentum Eucharistiae omnium excellentissimum, eo quod non gratiam solum contineat; sed ipsum gratiae auctorem. Ratione necessitatis, Baptisma est potissimum Sacramentorum. Ratione perfectionis et ministri, Confirmatio et Ordo. Extrema-Unctio vero et Poenitentia sunt inferioris gradus; quia ordinantur ad vitam christianam non per se, sed in casu supervenientis defectus. Inter haec autem Extrema-Unctio comparatur ad Poenitentiam, sicut Confirmatio ad

1 *Sess.* 7, can. 1 de Sacr.—Christus porro etiam *qua homo* instituit Sacramenta, nempe potestate *excellentiae* ipsi collatae, ratione unionis cum Verbo; aequum est enim ut Christus qui infinitum gratiae thesaurum sua passione promeruit, possit rebus vim illam conferre. Ita S. Thomas. 3 p. q. 72, a. 1: et fusius q. 64, a. 3.

2 Septenarius Sacramentorum numerus, etsi in Scriptura non inveniatur expresse notis arithmeticis indicatus, sparsim tamen huc illuc omnium mentio habetur; et Ecclesia ex institutione Christi juxta Scripturarum sensum traditionalem septem semper agnovit et administravit Sacramenta.

3 *De praescript.* c. 28.

4 Joann. 13.

5 Ceteris pariter ea lotio non saluti necessaria fuit praecepta; sed tantum tanquam utilis fuit proposita, ad excitandam videlicet et exercendam humilitatem, prout ex orationis contextu patet. Hoc sensu, habita ratione utilitatis, d. Bernardus omnia passionis mysteria Sacramenta vocat; d. Augustinus nonnullos ritus erga catechumenos, Tertullianus et d. Hieronymus martyrium; aquam lustralem et cineres benedictos Hugo Victorinus; professionem monasticam Graeci passim — V. Renaudotius, *De perpetuit fidei.*

6 3 p. q. 65, a. 1 et 2. — « Gabriele metropolitano di Filadelfia nel secolo XVII comparo i Sacramenti alle sette virtù, ai sette doni dello Spirito Santo, alle sette trombe e sette stelle di cui parla l'Apocalisse, al candeliere a sette rami che era nel Santuario, e alle sette abluzioni di Nasmano ». Klee, *Storia de' dogmi*, vol. II.

7 Sess. 7, can. 3.

Baptismum: ita ut Poenitentia sit majoris necessitatis et usus; Extrema vero Unctio sit majoris perfectionis [1].

Q. 6. *Quo sensu Christus est auctor septem Sacramentorum?*

R. Duobus modis Sacramenta a Christo potuerunt institui: immediate, sive per se nominatim determinando omnia et singula septem Sacramenta: et mediate, id est Apostolis vel Ecclesiae eam largiendo potestatem, ut, pro re nata, aliqua ipsi ejus nomine determinarent. Fatentur omnes vel ipsi Protestantes Baptismum et Eucharistiam fuisse instituta a Christo immediate; hoc enim clare exhibet s. Pagina: et definitum est in Tridentino [2]. — Sed utrum omnia et singula Sacramenta Christus instituerit immediate, non satis convenit: neque id definitum est [3]. Nobis videtur probabilior et Tridentino ipsi conformior sententia, quae affirmat; Sacramenta enim sunt veluti fundamenta, quibus Ecclesia tota innititur: at verisimile non est Christum ea, quae pro Ecclesia tanti momenti sunt, noluisse per se instituere; sed aliis curam hanc demandasse [4].

CAPUT SECUNDUM

DE PARTIBUS SACRAMENTORUM SEU DE MATERIA ET FORMA

Q. 1. *Quaenam materia et forma Sacramentorum?*

R. Sacramentorum materia est res sensibilis, quae praeexistit et adhibetur ad eorum confectionem, ut aqua in Baptismo; forma vero sunt verba, quibus utitur minister ad determinandam rem illam praeexistentem adesse Sacramenti. Hinc Augustinus: *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua. accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum* [5]. Has voces primus invexit Guillelmus Antissidorensis initio saeculi XIII; iisque etiam usus est Eugenius VI in Decreto ad Armenos inquiens: *Omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet* rebus *tanquam materia*, verbis *tanquam forma et* persona ministri *cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum* [6].

An (quaeres) *Christus omnium Sacramentorum materiam et formam assignaverit?* — R. 1. Tripliciter dici potest Christum Sacramentorum sive materiam sive formam determinasse: 1. *In genere*, id est si praeceperit dumtaxat, ut aliquod sensibile signum adhiberetur ad significandum et producendum effectum septem Sacramentorum; Ecclesiae vero commiserit hoc signum eligendi: v. g. si pro Baptismo praescripserit solum, ut res et verba adhiberentur, sed quin declaraverit, an res ista debeat esse aqua vel aliquid aliud, et verba an *ego te baptizo*, vel alia; 2. *in specie*, si ipse Christus signum adhibendum determinaverit, nempe si specialim et materiam designaverit, et substantiam verborum [7]; 3. *in individuo* (alii dicunt in *specie infima*), si ulterius determinaverit, rem talibus ac talibus qualitatibus affectam esse debere, et verba his vel illis vocibus constare, puta si pro materia in Baptismo expresse designasset aquam frigidam, non calidam; pro forma vero talem phrasim et non aliam. Hoc posito:

R. 2: Certum est: 1. Imo de fide Christum saltem in genere omnium Sacramentorum formam determinasse; nam de fide est omnia fuisse a Christo instituta: quod saltem de generica hac institutione accipiendum est; 2. certum est Christum nullius Sacramenti materiam et formam in individuo designasse, cum hujus rei nullum sit indicium; 3. certum etiam est Christum designasse in specie materiam et formam tum Baptismi tum Euchari-

1 Ita fere Angelicus, 3 p. q. 65, a. 3.

2 Sess. 7, can. 1.

3 Sic Magister Sententiarum et Ugo Victorinus censent ab Apostolis institutam Confirmationem, aut saltem Extremam-Unctionem.

4 Hinc Apostolus et ceteros socios in Apostolatu haberi volebat, non ut auctores; sed ut simplices ministros et dispensatores mysteriorum Dei: *sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (1 Cor. 4).

5 Tract. 80 in Joanne.

6 Attamen persona ministri potius ad causam Sacramenti efficientem, quam ad ejus essentiam: hinc Tridentinum (*sess.* 16, *c.* 2) ait: *materia et forma Sacramenti essentia perficitur* — Quod modo dicimus *materiam*, antiquitus appellabant *rem* vel *elementum*: quod vero *formam* vocamus, dicebant *verbum*, *invocationem*, *benedictionem*, *sanctificationem*. Vel etiam appellabant materiam et formam simul *partes Sacramentorum*, *sacra symbola*, seu *signa*, *mystica dona*, *Religionis initiationes*, etc.; effectum autem dicebant rem.

7 Aliud est quaerere, num Christus ipse per se immediate et in specie determinaverit Sacramenta; aliud num ipse per se immediate et in specie materiam ac formam determinaverit Sacramentorum. Si Christus dicit: *Volo quod septem sint Sacramenta*, *Baptismus* etc., habetur primum. Si dicit: *Volo quod ista septem Sacramenta conficiantur cum talibus verbis substantialibus, et cum hac tali materia*, habetur secundum.

stiae; cum id evidenter eruatur ex Scripturis[1]. — Tota controversia est de aliis Sacramentis, an videlicet Christus etiam illorum materias et quoad substantiam etiam formas, in specie determinaverit. Negant probabiliter s. Bonaventura, Bellarminus, Morianus, Lugo, etc.; nam si eas Christus speciatim determinasset, non esset diversitas materiarum in Ecclesia graeca et latina. Sed Concina, Habert, Continuator Tournely et alii plures cum d. Thoma[2] probabilius affirmant; si enim tantae institutionis potestatem habuisset Ecclesia, posset ipsam materiam et formam immutare; nam qui majus concessit, etiam minus concessisse dicendus est. At multo probabilius est id Ecclesiam non posse; tum quia potestatis adeo mirandae nullum extat neque in Scriptura, neque in traditione vestigium; tum quia Tridentinum[3] expresse definivit, posse quidem Ecclesiam mutare ritus, qui adhibentur in administratione Sacramentorum; *salva tamen illorum substantia*. Nihil autem ad substantiam magis pertinent, quam eorum materia et forma, quippe quae sunt partes, ex quibus coalescunt. Ita etiam Benedictus XIV[4].

Q. 2. *Quotuplex dividitur materia et forma Sacramentorum?*

R. Ad 1: Sacramentorum materia multiplex dividitur: 1. Alia est *remota*, et est ipsa res externa et sensibilis, ex qua Sacramentum conficitur. Talis est v. g. aqua respectu Baptismatis; 2. alia est *proxima*, et est illa ipsa actio, qua minister materiam remotam applicat subjecto Sacramentum suscipienti. Talis est v. g. in ipso Baptismo ablutio, quia per hanc materia remota, nempe aqua applicatur baptizando; 3. alia est *certa*, quam certo constat esse reapse illam ipsam rem sensibilem, quam Christus determinavit: puta aquam naturalem in Baptismo; 4. alia est *dubia*, ut si dubitetur, utrum reapse sit illa, quae pro dato Sacramento constituta est: puta si pro Baptismo exhibeatur liquidum quoddam, de quo incertum est, utrum sit aqua naturalis, an artificialis; 5. alia est *essentialis*, quae ad validitatem Sacramenti; alia *accidentalis*, quae ad majorem tantum significationem aut reverentiam pertinet.

R. ad 2: Multiplex etiam solet distingui Sacramentorum forma: 1. Alia est *absoluta*, quae verbis puris et absolutis enuntiatur, v. g. *ego te baptizo*. Alia *conditionalis*, cui adnectitur aliqua conditio; 2. alia *certa*; alia vero *dubia*: prout nempe ipsa vel certum vel dubium facit Sacramentum; 3. alia *substantialis*; alia vero *accidentalis*: prout nempe necessario requiritur ad valorem, vel non; 4. alia est *deprecativa*; alia *imperativa*; alia *indicativa*: prout nempe ea vel deprecando vel imperando vel indicando profertur.

Q. 3. *An materia Sacramentorum debeat esse proxima?*

R. Cum proxima Sacramentorum materia sit illa ipsa actio, qua minister materiam remotam applicat subjecto, cumque sine hac applicatione Sacramentum ipsum confici nequeat, jam patet, Sacramentorum materiam proximam esse debere. Quod vero spectet ad qualitatem proximitatis, certum est in Eucharistia requiri proximitatem sive conjunctionem physicam materiae cum forma; quia pronomen demonstrativum *hoc*, *hic* non potest verificari, nisi materia sit praesens. In aliis vero Sacramentis *ad eorum validitatem* proximitas talis esse debet, ut secundum moralem hominum aestimationem, *spectata natura Sacramenti cujuslibet*, materia afficiat formam, et forma vicissim afficiat materiam. Hoc est ut verba ita censeantur moraliter cadere in talem materiam, ut inde unum totale exurgere judicetur. Ratio est, quia in composito morali, quale est Sacramentum, sufficit moralis simultaneitas, ita ut humano modo simul coexistere judicentur: ex quo patet parvulam moram certo non officere.

Diximus: 1. *Ad eorum validitatem*; ex praescripto enim Ritualis R. verba uno et eodem tempore, quo applicatur materia, proferenda sunt. Ad scrupulos tamen avertendos communiter advertunt, non esse opus simul formam et materiam incipi, nec simul finiri, sufficit enim ad ipsam licitatem, ut forma proferatur, dum applicatur materia, saltem antequam desistatur applicari; 2. *spectata natura cujuslibet Sacramenti*, nam conjunctio illa

1 Jo.3. Marc 16. Matth. ult.
2 3 q p.60. a.3
3 *Sess*.21. can.2.
4 *De Syn. Dioec*, l. VIII, c. 10. Quod si diversitas aliqua opponatur materiae et formae inter Ecclesiam orientalem et occidentalem, praesertim in Sacramento Ordinis, haec est dumtaxat circa accidentalia, non circa substantialia, ut probant eruditi. V. Liguori *Op. Mor*. l. VI, n. 12; sed vide dicenda *De Ordinibus* in specie.

moralis diversa esse debet pro diversitate Sacramentorum. Sic in Baptismate, Confirmatione, Extrema-Unctione et Ordine conjunctio materiae cum forma debet esse talis, ut dum minister verba pronuntiat, moraliter censeatur lavare, signare, ungere et consegrare: quod fit, sive materia applicetur immediate antequam pronuntietur forma, sive immediate postquam jam prolata est. Ita communiter contra Cajetanum (qui loquens de Baptismo vult, ut verba ad validitatem inchoentur, priusquam ablutio absolvatur); *qui enim*, inquit Soto, *phyalam ori admovens ait* ego bibo, *et continuo bibit, simul censetur id dicere et facere..*; *pari ergo ratione*, *si quis prius dicat* ego te baptizo, *vel* ego te chrismo, *et protinus mergat vel chrismate ungat* (aut viceversa) *sat est*; *illud enim proximum tempus censetur humano modo praesens*. In Poenitentia vero aliquamdiu poterit absolutio differri; cum sit instituta ad modum judicii forensis, in quo non semper subito profertur sententia, v. g post horam a confessione, ut dicit Croix; actu tamen praesens esse debet poenitens, ut verificetur pronomen *te*. In Matrimonio tandem poterit consensus unius tamdiu sequi consensum alterius, quamdiu hic moraliter censetur permanere, uti fit in contractibus, quorum naturam Matrimonium imitatur [1].

Q. 4. *An liceat in Sacramentis adhibere materiam dubiam: vel ea ministrare cum opinione tantum probabili de eorum valore?*

R. Cum valor Sacramentorum pendeat a sola Christi institutione, non vero ab opinione hominum, etsi probabiliore (quae quidem nequit immutare vel supplere quod Salvator voluit esse necessarium ad illorum valorem); patet generatim loquendo et extra casum necessitatis, nos sequi debere quod tutius est: id deducitur etiam ex propositione 1. ab Innocentio XI damnata. Hinc qui secus agit graviter peccat: 1. Contra Religionem, quia Sacramentum exponit periculo nullitatis; 2. contra charitatem, qua sine causa discrimini se committit proximum fructu defraudandi; 3 contra justitiam; qui hoc ipso quod vult Sacramentum ministrare, se tacite ad valide ministrandum obligat.

Diximus 1. *generatim loquendo*; nam, dum adest vera probabilitas, ea Sacramenta bene possunt ministrari, in quibus potest Ecclesia defectum supplere, causa interveniente: ut evenit v. g. in Poenitentia, si forte Sacerdos jurisdictione careat; justa enim causa adveniente ac titulo, censetur Ecclesia jurisdictionem supplere in bonum fidelium. Hoc Viva vocat *communissimum*, Sporer *moraliter certum*, Lugo ait hanc esse *totius Ecclesiae praxim* [2]; — 2. *extra casum necessitatis*; si enim homo sit in extrema necessitate suscipiendi hic et nunc Sacramentum, si praesto non sit materia certa, dubia est adhibenda: sub conditione tamen ob reverentiam Sacramenti. Christus enim pro sua summa erga nos bonitate statuit, ut spirituali hominum saluti etiam cum periculo Sacramenti consuleretur [3].

Q. 5. *An validum sit Sacramentum sub conditione collatum?*

R. Si conditio Sacramento apposita est de praeterito, v. g. *baptizo te*, *si non es baptizatus*; aut de presenti, v. g. *absolvo te, si capax es*, valet vel non valet Sacramentum, prout existit vel non existit illa conditio; illi enim Sacramentum est alligatum — Si vero conditio est de futuro contingenti, v. g. *absolvo te*, *si futurus es sacerdos*, Sacramentum non valet; nam ad valorem forma applicari debet materiae praesenti: porro cum verificatur conditio, jam forma transiit. Adde valorem Sacramenti non posse suspendi, si matrimonium excipias, quod imitatur naturam contractus — Si tandem conditio est de futuro necessario, ut si dicatur: *Absolvo te, si cras sol oriatur*, valet Sacramentum, nisi revera illud intendatur in crastinum suspendi [4].

Sed (quaeres) *an aliquando liceat Sa-*

1 Haec quoad Poenitentiam et Matrimonium videntur accepta esse apud omnes; quoad alia Sacramenta, haec, iterum spectata ratione, videntur moraliter certa: sed in praxi sententia Cajetani ut tutior consulenda — Ligouri. *Opus Mor*. l. IV, n 9.

2 Imo neque quoad alia Sacramenta est omnimodo certitudo inquirenda, ne scrupulis sit locus. Alioquin esset saltem sub conditione iterandus Baptismus pueri, quem esse baptizatum una tantum mulier affirmat; cum hoc testimonium non sit omni exceptione majus; atqui hoc in jure prohibetur — Liguori, *Op. Mor* l. IV, n. 49.

3 Ex quo ortum est illud adagium: *Sacramenta propter homines, non homines propter Sacramenta*. Sic puero jamjam morituro, si aqua naturalis et sincera haberi non possit, fas erit Baptisma administrare cum aqua etiam liquore permixta. Si tamen postea habeatur materia certa et locus sit, repetendum erit Sacramentum sub conditione; alioquin semper incertum esset, an sit receptum Sacramentum, necne.

4 Videndum est, si conditio sit de impossibili, cum sit nugatorie, an serio posita: si nugatorie valet

cramentum sub conditione conferre? — Sine gravi causa id agere laethale est, cum sit nugari in re gravi. Si vero adsit gravis ratio, nullum est peccatum; imo res laudabilis et precepta. Unde certum est licitum esse, imo et debere sub conditione Baptismum conferri, ut cum certo non potest, probabiliter saltem hominis saluti consulatur. Idem dicendum de Confirmatione et Ordine, si dubium sit an quis haec Sacramenta vera receperit; cum enim ea iterari non valeant, qui ea dubia recepit, semper dubie viveret, an sit vere confirmatus et ordinatus. Sacramentis characteristicis adde Matrimonium, quod pariter non potest iterari, vivente comparte. Imo communiter censent cum Habert, Bonacina, Palao, Roncaglia, Salmanticensibus, Suarez aliisque contra pauciores id quoque licere quoad alia Sacramenta, in casu nempe necessitatis vel magnae utilitatis. Ratio cardinalis est, quod Sacramenta in hominis utilitatem instituta sunt —Hinc loquendo: 1 de *Eucharistia*, qui prudenter dubitat an verba consecrationis protulerit, ea repetat sub conditione, v. g. *Si nondum consecravi:* ita Rubrica; 2. loquendo de *Confirmatione*, in necessitate ea erit etiam solo oleo confecta (si balsamum praescriptum haberi non possit) sub conditione, v. g. *si materia non sufficit*, conferenda: ita Benedictus XIV; 3. loquendo de *Ordine*, si fuit omissa in ordinatione libri traditio, ea erit sub conditione repetenda, *si non es ordinatus:* ita S. C. C.; 4. loquendo de *matrimonio*, si agatur de legitimanda prole et jamjam mater si moritura, nec satis possit verificari, si prior conjux adhuc vivat: illud sub conditione contrahitur, *si es soluta*; 5. loquendo de *Extrema-Unctione*, si Sacerdos eam conferens dubitet, an infirmus adhuc vivat, eam prosequatur conditionale, *si adhuc vivis:* ita Rituale; 6. tandem loquendo de *Poenitentia* licitum est prudenter dubitanti, an absolverit, sub conditione, *si nondum es absolutus*, absolvere, ne forsan mutilum sit Sacramentum; ac ne poenitens privetur gratia, vel ad aliam confessionem obligetur, quod est onus grave, et plerumque impossibile [2].

Aliqui docent ante saeculum VIII non reperiri formae conditionalis vestigium. Sed Benedictus XIV eos de errore convincit ostendens hoc solum adesse discrimen, quod conditio, quae prius sola mente retinebatur, postea inductum est, ut verbis exprimeretur [3]: et hanc disciplinam multis jam in locis receptam Alexander III saeculo XII ubique servandam edixit [4]. Hinc in Bulla *Auctorem fidei* n. 27: *deliberatio Synodi Pistoriensis, qua praetextu adhaesionis ad antiquos canones in casu dubii Baptismatis propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione, dicta fuit* temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiae contraria. Non tamen necesse est, ut intelligibili voce conditio proferatur: imo dicit Voit ejusmodi conditiones consultius sola mente, quam verbo fieri, si audientes turbari possint. [5]

Q. 6. *Quomodonam contingere potest*

Sacramentum; secus non. Quid vero si conditio humanitus cognosci non possit, ut si dicas: *absolvo te, si es praedestinatus?* Viva censet Sacramentum valere vel non valere, prout illa conditio vera est vel non; quia ponitur conditio praesens, quae Deo nota est. At Cnucina rectius negat; nam cum Deus commiserit illius administrationem cognitioni ac voluntati hominum, nequit apponi conditio, quae cadere non possit sub cognitionem humanam.

1 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 25. 27 et 431; et *Homo Ap.* tr. XVI, n. 6.

2 Item dicunt si sit absolvendus puer vel semifatuus, de quo dubitetur, an sit compos rationis, vel an habeat materiam sufficientem: absolvatur sub conditione, *si es capax*, ne scilicet diu relinquatur in dubio peccati mortalis. (V. Liguori, *Homo Apost.* tr. ult. n. 38; App. 3. n. 8). Item in dubio jurisdictionis in Confessario, vel an poenitens sit satis et moraliter praesens. Hoc magis currit de moribundo, si dubitetur, an sit vivus: et tanto magis, si dubia signa praebeat dispositionis, absolvatur sub conditione, *si es dispositus:* quae tamen conditio non est pro ceteris indiscriminatim usurpanda; nam esset contra ritum, neque sic agendi est necessitas vel causa justa —V. Goussel, *Giustificazione della dottrina di s. Alfonso*, p. 146 etc. ubi testimonio ipsorum rigidissimorum probat urgente causa, omnia Sacramenta sub conditione ministrari utique posse.

Hactenus dicta non sunt de quolibet dubio accipianda: hinc minister, qui leviter dubitat, nescitque cur timeat, aut solum non recordatur reflexe se verba formae pronuntiasse, in omnibus omnimodam certitudinem quaerens, peccat, si formam iteret, aut etiam verbum unum aut syllabam bis, ter aut quater repetat; quia formam mutat, inducitque Christum, quem repraesentat, ridicule agentem.

3 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 6.

4 Cap. 2 *de Bapt.*

5 Qui non valet mente quieta revolvere conditionem suis terminis expressam, et tamen Sacramentum conficiat sub conditione, quia advertit hic et nunc ita esse agendum, non est condemnandus. Hinc non est damnandus Sacerdos, qui extemplo accurrens ad infirmum jam sensibus destitutum, illum absolvit sub conditione, quia ita didicit esse in simili casu peragendum; quin tamen praecise sciat quaenam sit ista conditio. Item conditiones aliis atque aliis modis possunt exprimi.

mutatio tum materiae, tum formae in Sacramentis?

R. Dupliciter contingere potest materiae mutatio; *substatialiter* et *accidentaliter*. Mutationem substantialem patitur materia, quando ex communi judicio eadem amplius non censetur ac illa, quae a Christo fuit instituta: v. g. si in Baptismo vinum adhibeatur. Accidentalem vero, quando licet ex aliqua parte differat ab illa, quam solet Ecclesia adhibere; adhuc tamen idem nomen, et eandem naturam sibi retinere existimatur: esset siquis aquae Baptismi cineres, sed in parva quantitate, immisceret — Idem de formae mutatione dicendum est. Substantialiter mutatur forma, si verba ita mutentur, ut eorum sensus non amplius habeatur: v. g. si quis in Baptismo diceret, *ego te ungo in nomine* etc. Accidentaliter vero, si etiam mutatis verbis, sensus idem permaneat, saltem qualis ex communi hominum usu intelligitur: v. g. siquis in Baptismo diceret: *Ego te abluo*, loco: *Ego te baptizo*.

Jam vero mutatio substantialis invalidat Sacramentum: cum amplius non remaneat ritus ille externus et sensibilis, quem Christus instituit. Mutatio accidentalis non sic ob rationem contrariam.

Sex autem modis praecipue mutari potest forma; additione, detractione, variatione, transpositione, corruptione et interpellatione [1]:

1. *Additione*: ubi videndum est, an sensus habeatur corruptus, an non. D. Thomas censet esse invalidum Sacramentum, si dicatur: *Ego te baptizo in nomine Patris majoris, Filii minoris*, etc.; sic enim sublata est veritas Sacramenti [2]. Concina autem censet esse validum, si dicatur: *baptizo te in nomine Patris quem puto majorem*, etc.; nam error ministri per sejunctam propositionem additus non praejudicat sensui a Christo intento [3]; 2. *detractione:* hic videndum est, an quod aufertur, pertineat ad formae substantiam an non, ut sic judicium feratur de validitate; 3. *variatione*: si verba substituta synonima sint, adhuc fit Sacramentum; quia adhuc remanet sensus formae: esset si loco *absolvo* dicatur *remitto*. Secus, si substituta verba non sint synonima, 4. *transpositione*: haec ex Angelico facit, per se ac generatim loquendo, mutationem dumtaxat accidentalem, ut si dicatur: *Te ego baptizo* [4]; 5. *corruptione*: notat Angelicus, facilius induci mutationem substantialem, si corruptio fiat initio, ut si loco *patris* dicatur *matris*; quam si fiat in fine, ut si loco *calix* dicatur *calis*: tales enim finales inflexiones sensum non variant in communi hominum judicio [5]; 6. *interpolatione* vel *interruptione:* haec erit substantialis, si tollatur orationis unitas; ut si quis, dicto *hoc est*, Psalmum recitet, vel multum immoretur, et postea addat *Corpus meum*. Aliter esset si quis v. g. dicto *ego te*, spueret, silentium imponeret (*zitto, tacete*), ac illico concluderet formam: *baptizo* etc.; adhuc enim esset unitas moralis. Hinc versus:

Nil formae ponas, nil demas, nil varies,
Transportare cave, corrumpere verba, morari.

Qui scienter materiam et formam Sacramentorum *substantialiter* mutat, peccat profecto mortaliter: imo et sacrilegii se reum constituit. Nam violat rem sacram divinitus institutam, atque frustraneam reddit, et ideo gravem injuriam irrogat tum Christo et Ecclesiae, tum ipsis Sacramentis et fidelibus eadem suscipientibus — Imo peccaret mortaliter etiam mutando *accidentaliter*, si id ageret ex formali contemptu; cum hic ex natura sua sit semper gravis: hic enim, dicente d. Bernardo: *Convertit in crimen gravis rebellionis naevum satis levem simplicis transgressionis* [6]. Imo etiam sine contemptu, si res sit multum importabilis, ac sub gravi praecepta, ut esset v. g. aqua consecrata in Baptismate solemni, et azymus in Eucharistia pro latina Ecclesia.

CAPUT TERTIUM

DE SACRAMENTORUM MINISTRO.

Q. 1. *Quisnam est minister Sacramentorum et quotuplex?*

R. Minister Sacramentorum est solus ipse homo viator; cum ipsi tantum de ordinaria Dei providentia in tributum sit: est contra Lutherum, qui etiam diabolo

1 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 11 et 109.

2 3 p q. 60, a. 8.

3 Item valet Baptismus a Calvinista sit collatus: *auctoritate mihi per Calvinum collata ego te baptizo* etc.; nam error hic non corrumpit formam. Quando porro error ministri non tollit substantialem Sacramenti ritum. Sacramentum subsistit; quia non a sententia ministri, sed a Christi virtute suam efficaciam sortitur.

4 3 p. q. 60 a. 7.

5 3 p q. 60. a. 8.

6 L. 1, *de praec. et disc.*

hanc tribuit facultatem. Veritas porro patet ex Scripturis, ubi legitur: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum* [1]. Et Chrysostomus: *His qui terram incolunt atque in ea versantur, commissum est ut ea, quae in coelis sunt, dispensent* [2] — Diximus *de ordinaria Dei providentia:* nihil enim impedit, quominus, Deo dispensante, et angeli et animae corpore proprio salutae ea possint extraordinarie ministrare, videlicet in assumpto corpore [3].

Duplex distinguitur minister: 1. *Ordinarius*: et est qui per legitimam ordinationem [4], ideoque munere proprio, ac vi dignitatis suae Sacramenta conficit. Est iterum contra Lutherum, qui ordinariam Sacramenta conficiendi et administrandi facultatem tribuit Christiano cuilibet, non exclusis pueris et mulieribus: quod de fide esta Tridentino definitum: *Si quis dixerit Christianos omnes in verbo, et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit* [5]. Et sane in qualibet bene constituta societate magis momentosa officia, non cuilibet de societate ipsa deputari debent, sed electis personis; 2. *extraordinarius*, qui nempe conficit quidem aliqua Sacramenta, sed solum ob peculiare privilegium vel specialem delegationem vel urgentem necessitatem.

Q. 2. *Quid requiritur in ministro ad Sacramenta conficienda?*

R. Cum aliud si valide conficere Sacramenta, aliud conficere valide simul et licite; ideo alia in eodem ministro requiruntur ad validam tantum, alia ad validam simul et licitam eorum confectionem.

Articulus 1. — De conditionibus ad validam confectionem.

Q. 1. *Quid requiritur ad validam Sacramentorum confectionem?*

R. Ad validam Sacramenti confectionem requiritur in ministro intentio, id est *deliberata voluntas saltem faciendi quod facit Ecclesia* per illum ritum: nempe faciendi aut quod Christus instituit: aut quod vidit per Parochum fieri, aut quod Christiani faciunt vel vera Ecclesia. Est de fide contra protestantes, qui cum in Sacramentis non allam agnoscant virtutem nisi fidei excitandae, ea proinde valere inferunt, quamvis irrisorie conferantur. Veritatem autem catholicam probat non tantum perpetuus Ecclesiae sensus ac praxis apud Droenium [6]; sed Martinus V in Concilio Constantiensi, et Eugenius IV in Florentino. Tridentinum tandem ait: *Siquis dixerit in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit* [7]. Ratio ipsa suffragatur: Sacramentorum enim administratio est actio humana; talis autem esse non potest, nisi sit libera: neque libera existimatur, nisi sit ex rationis judicio, et cum voluntatis determinatione. Est nempe administrans instrumentum vivum, liberum et animatum — Adde: aliter non satis determinari actionem sacramentalem ad rationem Sacramenti: quia, ut ait Angelicus [8], ablutio v. g. potest ordinari ad jocum; ut ergo determinetur ad effectum Sacramenti, requiritur ipsa intentio abluentis. Ita argumentatur etiam Benedictus XIV [9].

Opponunt d. Augustinum, qui ait: *Non timeo adulterum, non timeo ebrium... quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: hic* (Christus) *est qui baptizat* [10]; at in ebrio nulla intentio esse potest — R. In vore ac perfecto ebrio qui actu vino obrutus est, concedo; in ebrioso vero, qui pravum quidem se inebriandi usum habet, quique talis esse potest, etsi hic et

1 Hebr. 3. 2 L. III, *de Sacerd.*

3 Hic etiam audiendus est Angelicus (3 p. q. 64, a. 7): *Deus virtutem suam non alligavit Sacramentis, quin possit sine Sacramentis effectum Sacramentorum conferre.* Porro minister active concurrit ad producendam gratiam Sacramenti *per modum instrumenti si Eucharistiam excipias*; nam gratia producitur ratione illius ministerii.

Diximus: 1 *Per modum instrumenti:* nam solus Christus eam producit per modum principalis agentis. Hinc d. Augustinus (tr. vi *in Joanne* n. 7), ait: *Petrus baptizat, hic est qui baptizat*, nempe Christus; — 2. *si excipias Eucharistiam*, quia in ea sola distributione confertur gratia, ad quam inde minister non concurrit nisi remote.

4 Unum excipe matrimonium ex dicendis (*disp.* 1. c. 2 *de Matrimonio*); illius enim minister non est, ordinatus; cum in nostra sententia sint ipsi contrahentes

5 Sess. 7, can. 10 *de Sacr.* Neque officit, quod Petrus (*Ep. 1, c. 2*) omnes fideles vocet *genus electum, regale Sacerdotium*; eo in loco fideles omnes nonnisi metaphorice et improprie appellantur Sacerdotes, quatenus nempe Deo omnes offerre debent sacrificium cordis contribulati, bona opera, preces, laudes aliaque id genus, ut patet ex textu.

6 Hac ratione Baptismus a foemina praestigiatrice collatus sub finem saeculi II illico ab omnibus irritus est declaratus, ut refert Firmilianus in epistola ad Cyprianum. Quod autem refertur de Genosio mimice in theatro baptizato, vel id verum non est, ut aliqui dicunt: vel si verum est, fuit invalidam Baptisma et sane Genesius proprio sanguine baptizatus fuit — V. Liguori, *Opus. Mor.* l. VI, nn. 13 et seqq.

7 *Sess.* 7. can. 11.

8 3 p. q. 64. a. 8.

9 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 4.

10 Tract. 5 *in Joann.* n. 18.

nunc nihil vini gustaverit, nego [1]. Porro Augustinum non de ebrio, sed de ebrioso loqui ex contextu patet, et accuratiores editiones legunt.

Q. 2. *Qualis intentio requiritur in ministro Sacramentorum?*

R. Intentio, quae in genere est *actus voluntatis tendentis ad finem per media*, quadrupliciter in Sacramentorum ministro esse potest: actualis, habitualis, interpretativa et virtualis. Erit *actualis*, cum minister hic et nunc actu suo intendit, seu vult Sacramentum conficere. Erit *habitualis*, cum minister habuit quidem jam prius intentionem actualem, neque illam revocavit, sed modo de illa amplius non cogitat; neque ea in aliquo suo effectu amplius permanere censetur. Seu melius est habitus aliquid agendi frequentatione actuum comparatus, qui proinde etiam in ebriis esse potest. Erit *interpretativa*, cum minister nullam quidem nec habuit nec habet intentionem actualem, sed ita dispositus est, ut si adverteret, eam haberet profecto. Erit *virtualis*, cum minister, etsi hic et nunc non intendat actualiter (quia alio mente sua distractus) Sacramentum conficere; agit tamen sola virtute intentionis actualis jam habitae, quae censetur perseverare et in ipsam actionem directe influere. Uti v. g. siquis habens intentionem Eucharistiam conficiendi, adeat Ecclesiam, Missam celebret; sed actu quo verba consecretionis pronuntiat, non amplius de ipsa consecratione agenda hic et nunc cogitet.

Porro certum est: 1, non requiri intentionem actualem, licet ea optanda sit: *Hoc* ait Angelicus, *non est totaliter positum in hominis potestate; quia praeter intentionem, cum homo vult multum intendere, incipit alia cogitare secundum illud Ps.* 39: Cor meum dereliquit me [2]. Certum est 2. habitualem intentionem non sufficere, neque interpretativam: non sufficit prima; haec enim non influit in opus, cum etiam in dormiente esse possit, ideo non facit, ut actio sit elicita humano modo: nec refert, quod ea sufficiat in suscipiente: nam plus certo requiritur in agente, quam in patiente. Non secunda: haec namque non est vera intentio, sed tantum dispositio ad illam. Restat ergo 3. dicendum sufficere intentionem virtualem; haec enim vere sufficit, ut homo operetur humano modo, cum talis intentio ab actuali procedat. Idque valere dicunt, quamvis sit virtualis implicita: ut si v. g. Sacerdos sacris vestibus induatur, ad altare accedat et celebret, quin id expresse intendat; nam eo ipso, quo id de solito praestat, implicite vult Missam conficere [3]

Et adhuc sufficit intentio coacta, v. g. vi, vel metu; quia vis et metus non auferunt voluntarium: revera sic coactus ponit intentionem suam, quacumque de causa ponat: hoc Lugo definitum refert in Concilio Toletano IV. Excipe matrimonium, quod canones nullum faciunt ex metu injusto initum, ob magnam quam requirit libertatem.

Quid (quaeres) *si quis intendat Sacramentum conferre Petro, et ille sit Paulus?* — Iste per se loquendo valide confert; nam in Sacramentis (uno excepto matrimonio, in quo determinato talis personae est substantialis) personae determinatio est tantum accidentalis; cum vera et ultima intentio sit in personam praesentem — Diximus *per se loquendo*, nam si minister revera alligaret suam intentionem ad determinatam personam, ita ut aliam excluderet omnino, nullum conficeret Sacramentum ex intentionis defectu. Hoc tamen non valet quoad Eucharistiae distributionem, cum haec non conficiatur distributione; unde cuicumque baptizato ministretur, semper effectum sortitur.

Q. 3. *An intentio in ministro valeat, si sit mimica et irrisoria?*

Nota: Intentio in ministro potest esse mimica vel seria. *Mimica* seu irrisoria est, qua quis jocose agit, interius nempe exteriusque deridendo: ut si histrio per ludibrium quempiam in theatro baptizaret. *Seria* est quae joco ac derisione caret: haec autem vel est externa tantum, vel etiam interna — Rursus intentio seria et interna vel est inadaequata seu implicita, vel adaequata seu explicita: *adaequata* et *explicita* est qua minister expresse intendit Sacramentum, vel ejus effectus, puta gratiam et characterem pro-

1 V. S. Thomas, in 4.d.6, q.1.

2 P.3 q.64.a.8.

3 Ideo docent AA.: — 1. Non opus esse, ut minister ore vel corde reflexe dicat, se intendere Sacramenti confectionem; — 2. immerito et imprudenter de actione sua dubitare illum, qui de more ponit actiones requisitas ad Sacramentum, neque debitam intentionem positive excludit — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI n.18.

ducere. *Inadaequata* vero et *implicita* est, qua minister, nihil expresse intendit per se; sed tantum vult facere quod tali ritu intendit Ecclesia, se videlicet intentioni Ecclesiae conformando, licet Sacramenti effectus ignoret. — Erit tandem intentio *seria* sed *externa tantum*, quando solum in ritu externo minister se conformat Ecclesiae, id est serio perficit quod facit Ecclesia, sed intus non vult, quod intendit Ecclesia ipsa. His positis:

R. 1. De fide est, non sufficere intentionem mimicam. Leo enim X sequentem Lutheri articulum damnavit: « Si Sacerdos non serio, sed joco absolveret, si « tamen credat poenitens, se esse absolutum, verissime est absolutus: » errorem etiam Tridentinum damnavit [1]. Sane actio ministri sacri debet referri ad ministerium sacrum: sed actio posita per jocum refertur ad solatium et irrisionem.

R. 2. Intentio seria et interna, quae sit adaequata et explicita, est laudabilis quidem, sed non necessaria: nam Nicolaus I consultus a Bulgaris de Baptismo collato a judaeo vel a pagano respondit, standum esse pro ejus valore, si constaret collatum cum materia et forma: sed si enim aliud non constat, censetur in illo fuisse generalis intentio faciendi quod fieri audiverit a vera Ecclesia, tamen ille non intendit conficere sacramentum et gratiam producere.

R. 3. Intentio seria et interna, licet inadaequata et implicita, utique sufficit: sufficit nempe intentio peragendi in quod facit vera Ecclesia, seu quae putatur ut talis: « Quamvis ille, qui non credit Baptismum esse Sacramentum aut habere « aliquam spiritualem virtutem, non intendat, dum baptizat, conferre Sacramentum; tamen intendit facere quandoque quod facit Ecclesia, etsi illud reputet nihil esse; et quia Ecclesia aliquid facit, ideo ex consequenti et implicite intendit aliquid facere, quamvis « non explicite: » verba sunt d. Thomae [2]. Neque requiritur, ut intelligatur Ecclesia ipsa romana; cum certum sit valere Baptisma etiam collatum ab haereticis, qui Ecclesiam romanam non putant veram Ecclesiam; praevalet enim semper generalis intentio faciendi quod facit vera Ecclesia.

R. 4. Utrum autem intentio seria quidem, sed externa tantum sufficiat, est celebris controversia inducta, ut videtur, ab Ambrosio Catharino e Praedicatorum familia, qui Concilio Tridentino adfuit. Nempe docuit ad veram intentionem sufficere, ut minister serio (non per jocum aut irrisionem) debitam formam materiae exterius applicet ut facit Ecclesia, volens videlicet celebrare ritum illum, quem ipsa Ecclesia celebrat; interius tamen non habeat intentionem faciendi illo ritu quod vult facere Ecclesia [3]. Ex Tridentino enim (inquiebat) requiritur tantum intentio *faciendi quod facit Ecclesia*; non vero intentio faciendi id, quod intendit facere ipsa Ecclesia. Si secus esset, Ecclesia haereticos ad fidem redeuntes interrogaret non tantum de materia et forma, qua susceperunt Sacramenta; sed etiam de intentione ministri; hoc tamen non facit; cur? nisi quia ritum exteriorem satis putat.

Ultro nos concedimus, hanc doctrinam a Lutheri et Calvini doctrina differre; nam istorum error in eo erat, quod valeret Sacramentum etiam per jocum ministratum. Negari tamen non potest, ut observat Benedictus XIV [4], gravo vulnus huic opinioni inflictum fuisse ab Alexandro VIII, dum damnavit hanc sub n. 28 propositionem: « Valet Baptismum collatus a ministro qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat; intus « vero in corde suo apud se resolvit: non « intendo facere quod facit Ecclesia ». Notentur verba *intus in corde*; ergo videtur damnasse Pontifex opinionem, quae non requirit intentionem faciendi quod vult facere Ecclesia. Addo: Eugenius IV et Concilia exigunt in ministro intentionem faciendi quod facit Ecclesia; sed Ecclesia non simulat, sed interius intendit facere rem sacram. Adde: d. Thomas habet: *Si minister non intendat Sacramentum conferre* (explicite aut implicite), *non perficitur Sacramentum* [5]. Hinc Benedictus XIV expresse declarat, contrariam opi-

1 Sess. 14, can. 9 *de Poen.*

2 In 4. d. 6, q. 1, a. 3, q. 3.

3 Imo illius asseclae contendunt adhuc validum esse Sacramentum, licet minister contrariam intentionem gerat, qua nempe nolit actionem suam esse tamen Sacramenti actionem, qualem instituit Christus et Ecclesia intendit: *la volontà contraria* (ita ajunt apud Gousset) *non essendo che interna, non ha maggior effetto di quella d'un uomo che nel dar danaro ai poveri, dicesse in cuor suo: non voglio fare limosina.*

4 *De Syn. Dioec.* l. IV. c. 4 — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 26 — P. Perrone. *De Sacr. in genere*, c. 3, n. 3a.

5 Opusc. 8.

nionem multum habere difficultatis: et vult, ut Sacramenta characteristica sic administrata iterentur sub conditione, si periculum sit in mora; secus Sedis apostolicae oraculum exquiratur [1].

Quid (dices) *si minister habeat duas intentiones contrarias?* — Si duae illae contrariae intentiones sunt simultaneae, valet intentio praedominans, quae nempe eligeretur, cognita incompossibilitate; cum fortior sit. Quod si sint ambae aequales, minister nihil efficit; nam una aliam destruit. Si vero sint subsequentes, valet posterior: quod si dubium remaneat, dubia erit Sacramenti validitas— Hinc si Titius hactenus noluerit matrimonium cum Caja, et tamen libere contrahat cum praesente, qualiscumque illa sit: si haec sit Caja, et ipse actu sit comparatus, ut nollet contrahere, si sciret esset esse Cajam, matrimonium est invalidum. Si vero sciens esse Cajam, vellet contrahere, erit validum. Si autem animo ita comparatus sit, ut si sciret esse Cajam, nesciat ipse an eam sit voliturus necne, neutra intentio praevalebit; ideoque tunc verum non erit matrimonium.

Q. 4. *An in ministro ad validam Sacramenti confectionem praeter intentionem requiritur etiam attentio?*

R. Attentio externa, qua minister externos ritus humano modo persolvit, utique requiritur; secus non haberetur Sacramentum. At improbabilis et singularis videtur opinio Croix, qui ad valorem requirit in ministro etiam attentionem internam praeter intentionem faciendi quod facit Ecclesia, ut nempe hic et nunc intellectus consideret quod actu agit; nam moralitas actus non ab attentione, sed ab intentione agendis procedit. Sane eam non requirunt nec Florentinum nec Tridentinum; cum tamen haec Concilia necessaria Sacramentorum accurate describant [2]— Attamen ad licitatem collationis utique requiritur attentio, et talis ut absit omnis voluntaria distractio; reverentia enim Sacramento debita id exigit. Verum commune est, non peccare nisi venialiter ministrum, qui voluntariae se distrahit, nisi inde oriatur in ipso periculum errandi, in formis praesertim longioribus: et expecta Eucharistia, in qua haec voluntaria distractio probabiliter mortalis est; quia non videtur carere irreverentia gravi erga tantum Sacramentum.

Q. 5. *An ad validum Sacramentum requiratur in ministro probitas?*

R. De fide est, quod ad validam Sacramenti confectionem non requiritur in ministro probitas vitae: est contra Donatistas, qui saeculo IV Ecclesiam diro schismate lacerarunt. Hi ducuerunt Sacramenta a peccatoribus, saltem manifestis, collata irrata esse: errorem pluribus confutavit Augustinus, proscripsit autem romanum Concilium sub Melchiade papa, ac denuo Concilium Arelatense. Eumquo postea per Waldenses, Albigenses, Wichlephitas et Hussitas renovatum iterum damnavit Concilium Constantiense. Tandem contra protestantes omnes Tridentinum definivit: « Siquis dixerit ministrum « in peccato mortali existentem, modo « omnia essentialia quae ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut « conferre Sacramentum, anathema sit [3] ». Et Chrysostomus ajebat: « Nihil laeditur « gratia Baptismi per vitam Sacerdotis [4] ». Et Augustinus ministros comparat modo cum agricola, qui solo mandat semina; modo cum canali, quo devehitur aqua: at agricola licet impius, semini non nocet; item canalis sive lapideus, sive alterius materiae, foecundas aquas semper vehit [5]. Sane Sacramenta cum gratiam producant ex opere operato, dispositionibus ministri non subduntur: si secus esset, fidelis anxii essent continuo, internam ministri dispositionem non agnoscentes: *Quomodo* iterum Augustinus, *securi erunt, si conscientia dantis attendatur, quod latet oculos accepturi* [6]?

Neque opponas, *quod arbor mala nequit bonos fructus facere*. Id utique verum est, quando arbor mala, idest impius, propria virtute agit; at Sacramentorum minister non agit propria, sed divina Christi virtute. Ita etiam victimae impiorum dicuntur abominabiles; verum id non est ex parte rei oblatae, sed ex prava offerentium dispositione. Quod si aliquando Sacramentum ab impio collatum suo

1 *Instruz.* 28 febr. 1747.

2 Sunt qui excipiunt Extremam Unctionem; quia ejus forma est deprecativa; porro preces cum voluntaria distractione nullae sunt. Verum hoc communius adhuc negatur; nam hic preces non operantur quatenus preces: sed quatenus pars Sacramenti —V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 14.

3 *Sess.* 7, c. 12.

4 Hom. 8 in 1 ad Cor.

5 L. III, *contra Crescon.* c. 9; *Tract.* v *in Joan.* et *De unit. Eccl.* etc.

6 L. 1 *contra literas Petiliani*, n. 4: It. v. Angelicus, 3 p. q. 64, a. 5; et l. IV *contra gentes*, c. 77.

frusteretur effectu, id non erit, quia impius minister, sed quia susceptor scienter de improbitate ministri participat: quo sensu ajebat d. Ambrosius: « Non sanat « Baptisma perfidorum, non mundat; sed « polluit [1].

Q. 6. *An ad validum Sacramentum requiratur in ministro fides?*

R. Negative, ideoque valida sunt Sacramenta rite ab haereticis collata: imo hoc de fide est *quoad Baptismum* sic a Tridentino definitum: « Si quis dixerit « Baptismum, qui etiam datur ab haere- « ticis in nomine Patris et Filii et Spiri- « tus Sancti, cum intentione faciendi « quod facit Ecclesia, non esse verum « Baptisma, anathema sit [2] ». Hoc est contra Episcopum Agryppinum, qui saeculo circiter III « primus omnium mortalium « (ait Vincentius Lyrinensis) contra di- « vinum canonem, contra universalis Ec- « clesiae regulam, contra sensum omnium « consacerdotum, contra morem et insti- « tuta majorum (ab haeretico baptiza- « tum) rebaptizandum esse docuit [3] ». Acrius hoc ipsum defendit s. Cyprianus illius in Episcopatu successor contra s Stephanum pontificem; demum idem renovarunt Donatistae ab Augustino profligati.

Diximus *quoad Baptismum*; nam quoad alia Sacramenta (si Poenitentiam excipias), non est quidem expresse definitum, quod fides in ministro ad valide ea conficienda non requiratur; sed est fidei proximum ob intimam analogiam. Virtus enim Sacramenti agit ex meritis solius Christi, qui per ministrum uti per instrumentum illa conficit: porro effectus alicujus rei sequitur conditionem causae principalis, non instrumentalis. Hinc Nazianzenus: « Non refert, an minister nobis per Sa- « cramenta applicans merita Christi, sit « fidelis vel infidelis [4] » — Poenitentiam tamen excipimus: nam haeretici publici et vitandi eam invalide administrant extra mortis articulum, defectu nempe jurisdictionis.

Neque est inconveniens, quod haeretici, qui sunt ab Ecclesia alieni, baptizando gignant veros Dei filios; nam non gignunt quatenus ab Ecclesia alieni, sed prout verae Ecclesiae instrumenta adhibent, quae quidem apud illos non minoris sunt efficaciae, quam in ipsa Ecclesia, si omnia a Christo statuta praestent. Quod si nihil talis Baptismus eis inserviat, ideo est quia ad salutem non sufficit *unum Baptisma*, sed insuper requiritur ex Apostolo *unus Dominus, una fides* [5], quam quidem haeretici non habent.

Articulus II. — De valida et licita confectione.

Q. 1. *Quid requiritur ad licitam Sacramenti confectionem?*

R. Ad licitam Sacramenti confectionem praeter ea, quae necessaria sunt ad validam, requiritur: 1. Ut minister ritus omnes et coeremonias praescriptas servet, etsi non substantiales, cum sint totidem actiones religiosae in reverentiam Sacramentorum et fidelium devotionem inductae, quae ideo ex Tridentino sine peccato non possunt omitti [6]; 2. ut sit in statu gratiae, tum quia ipse debet in hoc conformare se Christo, cujus ministerio perfungitur: tum quia ad hoc peculiariter ordinatur et gratia peculiari munitur, ut rite et sancte Sacramenta conficiat. Unde Augustinus ait: « Omnia Sacramenta, cum « obsint indigne tractantibus, prosunt ta- « men per eos digne sumentibus [7] ». Iterum habet: « Videat qualem rationem ha- « bituri sint cum Deo, qui sanctis non « sancte utuntur [8] ». Quod valet etiam de fide; cum sine fide impossibile sit placere Deo. Hinc s. Carolus in *Actis Ecclesiae Mediolanensis* sic graviter hortatur ministros: « Sacerdos ad Sacramenta mini- « stranda vocatus, primum solicite et in- « time recogitare debet, an alicujus pec- « cati mortalis sibi sit conscius. Quod si « reum se esse novit, prius sacramentali « Confessione se expiare studebit: contri- « tionem certe habere quam diligentissi- « me curet. »

Certum est autem ministrum Sacramenti, *si agatur de consecrato et conficiat solemniter* in peccato mortali, mortaliter peccare [9]. Audiatur Angelicus: « Conve- « niens est, ut Sacramentorum ministri

1 *De mysteriis*, c. 4.

2 Sess. 7, c. 4.

3 *In Common*. c. 9 — V. *Il trionfo della s. Sede*, Opera di Gregorio XVI—*Storia della Chiesa sino al Pontificato di Gregorio XVI*. p. 88. Torino. 1843, Ad Cyprianum quod spectat, alii censent errorem suum retractasse; alii *falce martyrii* suam inobedientiam Pontificio praecepto purgasse, quod quidem disciplinare tantummodo putavit.

4 Orat. 4 in S. Baptis. — V. Klee, *Storia dei dogmi*, vol. II, c. 7.

5 Eph. 4.

6 *Sess*. 7, can. 13.

7 Contra *Epist. Parmeniani*.

8 In Ps. 103 — V. Liguori, *Op. Mor*. l. IV, n. 31.

9 *Utrum ministrans in mortali Eucharistia*

« sint justi; quia ministri debent Domino « conformari secundum illud Levitici « 19: » sancti eritis, quoniam ego sanctus sum; *et Ecclesiastici* 10: secundum judicem populi, sic et ministri ejus. « Et i- « deo non est dubium, quin mali exhi- « bentes se ministros Dei Ecclesiae in « dispensatione Sacramentorum, peccent. « Et quia hoc peccatum pertinet ad irre- « verentiam Dei, et contaminationem Sa- « cramentorum, quantum est ex parte « ipsius peccatoris (licet Sacramenta, se- « cundum se ipsa, incontaminabilia sint) « consequens est, quod tale peccatum ex « genere suo sit mortale [1] ». Et Rituale R. habet: « Impure et indigne (Sacramenta) « ministrantes in aeternae mortis reatum « incurrunt ».

Diximus: « Si agatur de ministro con- « secrato et solemniter ministrante ». Nam collatio tum privata Baptismi ob necessitatem facta sive a laico sive a Sacerdote, tum matrimonii in sententia tenente sponsos esse ministros, venialis tantum putatur a Concina aliisque cum ipso Angelico, quia sic conferens « non exhiberet se « ministrum Ecclesiae; sed subveniret ne- « cessitatem patienti [2] ». Nos tamen censemus probabilius cum Collet ac Lugo hos quoque mortaliter peccare; semper enim ratio clamat, *sancta sancte esse tractanda*. Et licet isti tunc non sint Ecclesiae ministri, sunt tamen ministri Christi, cujus personam semper repraesentant: unde gravem tum Christo, tum Sacramento injuriam irrogant. Hinc probabilius peccant graviter et laicus et Sacerdos ministrantes non solemniter Baptismum in necessitate, si ministrent in mortali [3]; item contrahentes matrimonium in mortali, non solum quia Sacramentum suscipiunt, sed etiam quia illud ministrant: quod locum habet, etsi illud contrahant per procuratorem.

Quod dicitur de Sacramenti confectione, idem currit de illius distributione; cum eadem fere sit ratio irreverentiae. Hinc nos censemus, Sacerdotes et ipsos Diaconos graviter delinquere, si in mortali distribuant Corpus Christi; maxime cum sint ad hoc specialiter deputati: primi ex officio, alii ex commissione. Hinc in ipso veteri foedere habetur: *Mundamini qui fertis vasa Domini* [4]. Et in novo Apostolus docet: « Dispensatorem Dei opor- « tere esse sine crimine; et Diaconos mi- « nistrare nullum crimen habentes [5] ». Ex quibus omnibus infertur, omni temporis momento debere obstetrices in gratia vivere; cum ex earum munere omni momento vocari possint ad levandas mulieres ac infantes baptizandos. Quod magis dicendum de Sacerdotibus ad ampla nosocomia vel communitates deputatis. Et fortius de Parochis, quibus maxime haec obligatio incumbit.

An (quaeres) *minister sibi conscius mortalis teneatur confiteri antequam Sacramenta conferat: an vero sufficiat conteri?*

—R. Si agatur de Eucharistia, certum est et conficientem et suscipientem teneri sub gravi ex Tridentino Confessionem praemittere [6]. Quoad alia vero Sacramenta idem affirmant Concina, Collet, Merbesius ex Catechismo R.; siquidem semper eadem pro omnibus Sacramentis militat ratio irreverentiae; certitudo autem status gratiae per contritionem perfectam difficillime habetur — Longe tamen plures (ait Antoine) id negant, et quidem probabilius; tum quia tale praeceptum nulla lege habetur, et Tridentinum illud non imposuit, nisi casu quo agatur de Eucharistia; tum quia Rituale R. sic habet: « Sacerdos si fuerit peccati mor- « talis sibi conscius (quod absit), ad Sa- « cramentorum administrationem non au-

pluribus, tot mortalia admittat, quot sunt communicantes, an vero unum peccatum? quaestio est. Alii cum Concina affirmant esse totidem peccata quot sunt fideles, quos minister una vice seu distributione communicat; quia singulae communiones sunt convivia et actiones completae. Sed probabilius alii negant cum Henno, Viva, etc. dicentes pluralitates communicantium constituere tantum circumstantiam aggravantem. Cum verius sit una actio moralis et unum convivium; sicut unum dicitur prandium, quamvis plures sint se re ficientes in eo.

Dicimus autem cum Mazzola et Hulzman, quod celebrans in mortali quatuor sacrilegia committit: 1 quia *conficit Sacramentum indigne;* 2. quia *Sacramentum suscipit indigne* (secus dicendum, si post sumptionem sumat particulas superfluas; quia haec ultima sumptio pertinet ad unum sacrificium; 3. quia *ministrat indigne*, nempe sibi: celebrans enim duas agit partes, unam uti sumens et unam uti minister; 4. quia Eucharistiam *ministrat indigne*. Unde duodecim sacrilegia committit, qui in die Nativitatis tres Missas celebrat in mortali, quia sunt actus de se completi —V. Liguori, *Opus Mor*.l. VI, n. 33; et V. n. 44.

1 3 p.q 64, a.6.

2 L.cit.ad 3.

3 Excipe nisi periculum sit in mora, ut si infans sit mox mox decessurus, nec causa praevideri potuerit; non enim habetur ratio accidentis.

4 Is.52.

5 I Tim.3; et Tit.1.

6 V. de Eucharistia, ubi *de dispositionibus* — Liguori, *Op.Mor*.l, VI, n.34.

« deat accedere, nisi prius corde poeni« teat; sed si habeat copiam Confessarii, « et temporis locique ratio ferat, conve« nit confiteri ». Verbum *convenit* satis declarat Confessionem esse tantum de majori convenientia: quo sensu explicant Catechismum romanum. Quod etiam currit de ipsius Eucharistiae distributione: unde ajunt, sufficere in ministro moralem ad se justificandum diligentiam per contritionem, nec requiri summam per Confessionem. Ita Billuart, Cabassutius, Gousset, Croix, Elbel, Layman, Roncagiia, Patuzzi, Sporer, Suarez, Viva, etc.

Q. 2. *An teneatur Sacerdos Sacramenta ministrare?*

Nota: Haec quaestio maxime instituitur de Baptismo et Extrema Unctione, et praecipue de Poenitentia et Eucharistia, cum haec plus minusve necessaria esse possint. Quoad cetera erit suis locis. Hoc posito.

R. Si agitur de Pastoribus animarum, vel de iis quibus specialiter id oneris impositum est; certum est eos ratione muneris et stipendii teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis etiam cum periculo vitae in gravi, ac multo magis extrema eorum necessitate. Item commune est, eos teneri ex justitia Sacramenta ministrare subditis rationabiliter postulantibus, etiam extra casum necessitatis; cum pro subditis « constituti sint in iis, quae « sunt ad Deum [1] »: unde vix possunt excusari a peccato mortali, nisi forte tantum semel aut iterum defuerint. Parochum sic monet s. Carolus: « Quacum« que diei vel noctis hora ad Sacramenta « infirmis ministranda Parochus vocabi« tur, nullam moram interponat. Imo po« pulum praemonebit, ut cum opus est « parochiali administratione, libere se « accersat, nulla habita neque temporis « neque loci distantis ratione [2] ». Item audiatur card. Gousset: « Un Parroco inol« tre, un Vicario non deve dimenticare « che risponderà davanti a Dio delle ani« me che gli sono commesse. Userà adun« que la più grande diligenza onde i suoi « parrocchiani s'accostino ai Sacramenti « più frequentemente che sia possibile: « la frequenza de' Sacramenti è il mezzo « più efficace per mantenere il timor di « Dio, la pietà o la fede ne' cristiani. In« vigilerà principalmente che li ricevano « nella lor malattia. Esorterà i popoli in « sua cura a ricorrere confidentemente « al suo ministero, avvertendoli che non « lo affliggono più sensibilmente che n« sandogli riguardo a pregiudizio de' lo« ro interessi spirituali ».

Pastoribus vero aliisque Vicariis deficientibus, ceteri ministri generatim loquendo (etiam laicus, ubi agatur de Baptismo) tenentur ea ministrare ex charitate: etiam cum periculo vitae in extrema alicujus, vel gravi communitatis necessitate. In gravi autem alicujus necessitate tenentur autem cum incommodo levi; sic namque ordo charitatis postulat [3].

Q. 3. *An liceat simulare vel dissimulare Sacramenti confectionem?*

R. *Simulatio* est positio alicujus signi exprimentis aliquid contra illud quod habetur in mente; *dissimulatio* autem est omissio signi ut inde aliquid menti contrarium significetur. Unde simulatio in Sacramentis habetur quando a ministro ita ponitur actio sacramentalis, ut exterius non appareat illius fictio seu defectus ob quem Sacramentum redditur nullum, uti v. g. si quis serio ponat materiam et formam, sed sine intentione faciendi quod facit Ecclesia, seu Sacramentum. Habetur vero dissimulatio quando haec fictio seu defectus est exterior, et potest agnosci, uti v. g. si non ponatur materia vel forma, sed ejus loco aliud substituatur, ita ut fiat aliquid aliud a Sacramento. Tam simulatio quam dissimulatio duplex est: *formalis*, si directe alterius deceptio intendatur, et haec illicita semper, cum sit mendacium; *materialis* si nempe alterius deceptio solum permittatur; de qua nunc quaeritur. Hoc posito:

Dicimus 1: nunquam licet simulare Sacramentorum administrationem; quia esset mendacium in re gravissima et gravis Dei illusio. Hinc Innocentius XI damnavit hanc sub n. 29 propositionem: *Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi.* Hinc in nullo casu licet proferre sine intentione verba consecrationis supra panem, aut absolutionis supra indispositum; vel hostiam non consecratam pro consecrata praebere; vel celebrare Missam non proferendo verba consecrationis. Quod va-

1 Hebraeor. 8.
2 In suis *Instructionibus.*
3 V. quae dicta sunt *de Oblig. Presbyt. simplicium*, ac *de Parochis*—II. Liguori, *Homo Ap.* tr. vii n. 24; et *Praxis Confess.*

lel, paritate rationis, etiam de suscipiente, nam faceret injuriam Sacramento illud frustraneum reddendo.

Dicimus 2: dissimulatio, secluso scandalo et contemptu et cum causa, licita est: nam neque fit injuria Sacramento, cum illud non frustretur; neque mendacium committitur, cum non intendatur directa proximi deceptio; sed simpliciter veritas occultetur, quod quidem justa accedente causa omnes cum d. Thoma permittunt. Hinc licet Confessario super indispositum recitare orationem cum signo crucis pro absolutione; item licet si poenitens minetur mortem ob negatam absolutionem, recitare super illum aliquam orationem, non jam intendendo deceptionem poenitentis; sed solam liberationem ab illa vexatione, quamvis poenitens se decipiat credens illam orationem esse formam absolutionis [1].

Q. 4. *An liceat Sacramenta petere, aut suscipere ab indigno?*

Praemittendum ministrum quemlibet semper praesumi dignum, nisi aperte constet oppositum; nam, ex Apostolo, *charitas non cogitat malum* [2]. Hoc posito:

R. 1: A ministro indigno ob peccatum mortale, nisi gravis adsit causa, nefas est petere aut recipere Sacramenta, tum ob reverentiam ipsis debitam; tum ob charitatem quae postulat, ne *ponamus offendiculum fratri vel scandalum* [3]. Diximus *nisi gravis adsit causa*, nam in omnium sensu fas est, causa interveniente, ab alio petere rem bonam, licet ex pravitate sua eam cum peccato sit praestiturus. Causa autem justa et gravis erit, si urgeat praeceptum Confessionis vel Communionis vel Missae audiendae; si ex dilatione Confessionis sit periculum relapsus, vel manendi, licet ad horam, in mortali. Ubi notamus minorem causam requiri, ut petatur Sacramentum ab eo, qui tenetur illud ministrare ex justitia, quam ab eo, qui illud debet tantum ex charitate: item minorem pro ministro jam parato ad ministrandum, quam pro imparato: item longe minorem pro peccatore occulto, quam pro publico peccatore ratione scandali.

R. 2: A ministro indigno ob aliquam tantum censuram aut inhabilitatem canonicam, utrum liceat petere aut recipere Sacramenta videndum est, an ipse sit vitandus, vel non vitandus — Si 1, non licet ob gravem Ecclesiae prohibitionem: excipe causam gravissime necessitatis, in qua certo licet petere Baptismum et Poenitentiam, cum sint tantae necessitatis: idem docent de Extrema-Unctione, si infirmus aliter juvari non possit; de Ordine, si communitas egeat Sacerdotibus; de Matrimonio, si fama contracturi vel prolis bonum postulet — Si 2, Sacramenta accipere et petere licet juxta veriorem sententiam; Concilium enim Constantiense indistincte concessit fidelibus cum toleratis communicationem. Neque probabilius ad talem communicationem requiritur causa; ratio, quia quando excommunicatus toleratus rogatus communicat Sacramenta ministrando, nec ipse tunc peccat, si jam aliunde non existat in mortali; nam si ipse adhuc peccaret, inutilis evaderet concessio facta fidelibus a Concilio; dum eis saltem indirecte, ratione charitatis, prohibetur communicatio [4].

Pro praxi *Conférences d' Angers* haec notant: «Sarebbe fuor di luogo l'inspirare « ai fedeli inquietitudini sopra il merito « o l'indegnità del ministro che loro ha « amministrato i Sacramenti, anche a « loro richiesta: essi devono condursi « con molta semplicità in tale circostanza. È giusto che pel Sacramento della « Penitenza, eleggano quello che giudicano il più degno della loro confidenza; « persuadendosi nondimeno che i loro « pastori ordinari, o quelli che sono specialmente incaricati di amministrarlo « ad essi, hanno un dritto particolare a « tale confidenza. In generale non appartiene a loro di fare ricerche sopra la « condotta che tengono i ministri dei Sacramenti, ricerche odiose in sè stesse, » pericolose nella pratica, e troppo onerose per essi, qualora se ne facesse a « loro un dovere. È questo un avvertimento di Billuart, ed è giudiziosissimo. « Dal momento che non ci ha pericolo di « seduzione, pericolo troppo grande da « poter esser negletto, non corrono verun rischio a giudicarne che tutti i preti

1 Item dicunt communiter quod non est illicitum, si quis matrimonium contrahit vel ex gravi metu, vel cum scientia impedimenti dirimentis, urgente gravi necessitate; nam tunc cum desit verus contractus, desit et materia et forma Sacramenti. Ideo proprie non simulatur Sacramentum, cum non ponendo contractum, nec actio sacramentalis ponatur—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 59 et 659.

2 I Cor. 13.

3 Rom. 3—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 88.

4 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VII, n. 139.

« che esercitano il santo ministero sotto « gli occhi e con l'approvazione del Vescovo, sono nelle disposizioni sufficienti « per esercitare le funzioni sacre quando « si presentano per amministrare i Sacramenti, o che vogliono farlo quando taluno si dirige a loro. Non basta di essere stato testimonio di una colpa considerevole, commessa da poco tempo, « per giudicarli indegni di esercitare le « funzioni del sacro ministero. Dacchè « essi si determinano a farlo, si ha dritto « a presumere che non vi s' ingerirebbero, se non si fossero riconciliati con « Dio mediante la penitenza. »

Q. 5. *Quid Synodus Novoriensis de Sacramentorum administratione?*

R. Praeter communes conditiones ad licitam administrationem, sequentes praecipue prae oculis habendae sunt ex Synodo Novariensi: — 1. ut sacer minister indumendis opportunis (exclusa necessitate) semper utatur, nempe veste talari, superpelliceo et stola; ac omnia graviter perficiat. Item vasa et instrumenta ad talem administrationem curet ut sint munda, neque omnibus obvia; —2 ut non administret extra Ecclesiam, neque in aliena Paroecia sine Parochi consensu. Atque semper Rituale R. (quod in qualibet Paroecia retinendum) adamussim consulat: neque memoriae nimia fidat in recitandis precibus. Ne quid autem a suscipiente accipiat, nisi quod sponte, lege vel laudabili consuetudine praestari solet [1]; — 3. ut Parochi populo Sacramentorum institutionem, dignitatem, vim, usum, necessitatem et mysticam ritum significationem exponant; ac dispositiones ad eorum susceptionem (*pag.* 94).

Scholium.— *De probitate ministri quoad alias functiones sacras.*

Q. 1. *An sit mortale functiones sacras in mortali exercere.*

Q. An sit mortale functiones sacras, quae non sunt confectiones neque administrationes Sacramentorum, in mortali exercere, alii affirmant cum s. Thoma, qui ait: *Quicumque cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin indigne illud faciat; unde patet, quod mortaliter peccat* [2]. Alii communius et satis probabiliter negant cum Suarez; nam istae functiones, cum non sint proxime ordinatae ad sanctificationem, non videntur exigere sub gravi exercentium sanctitatem: adde cum non constet de gravi praecepto, non est facile imonendum. Ex quibus deducitur:

1. Probabiliter non peccat mortaliter Subdiaconus ministrans solemniter in mortali. Imo neque Diaconus; licet enim Diaconatus sit Sacramentum, non tamen Diaconus ministrans facit Sacramentum: quod autem Apostolus Diaconus velit *sine crimine esse*, ideo est, quia tunc temporis ipsis incumbebat Eucharistiam ministrare. Tanto minus ergo mortaliter peccat Clericus minores Ordines in mortali exercens; — 2 probabiliter non peccat mortaliter Episcopus, si in mortali conficiat Chrisma vel Oleum sanctum. Quamvis enim haec benedictio sit necessaria ad Sacramentum; non ideo tantum Episcopus benedicens Sacramentum conficit; neque proxime ad illud concurrit; — 3. communissime ac probabilius non peccat mortaliter Episcopus vel Sacerdos, qui in mortali dedicat templum, benedicit vestes, assistit matrimonio (in nostra sententia, in qua illius ministri sunt contrahentes; non Sacerdos), conficit aquam lustralem, exorcizat, etc.; quia non facit Sacramentum [3].

Q. 2. *An qui concionatur in mortali peccet mortaliter?*

R. Distinguendo: vel concionator est publicus peccator, vel occultus:

Si 1, non excusatur a mortali; quia doctrinae finem impedit, facit ut contemnatur praedicatio, ac scandalum praebet. Unde ait Apostolus: *Qui alios doces, te ipsum non doces* [4]? hoc tamen testimonium intelligunt de illo concionatore, qui increpat vitium, de quo ipse est publice diffamatus—Si 2, probabilius et communius concionator non peccat, nisi venialiter ob aliquam tantum irreverentiam; tum quia nulla est lex graviter obligans; tum quia doctrinae scopus non impeditur, cum sit crimen occultum: tum quia praedicatio non est exercitium Ordinis, sed Officii Ordini adnexi. Ita Croix, Gonet, Layman, Lugo, Salmanticenses, Sporer, Suarez, Vasquez, etc.

1 Taxae pro functionibus praestabilitae, inconsulto Episcopo, non immutentur, ne fiat locus jurgiis, dissensionibus ac scandali.

2 In 4, d. 24. q. 1. a. 3. q. 5 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 37 et seqq.

3 Idem non improbabiliter ajunt de eo, qui Eucharistiam tangit vel processionibus eam gestando vel ea populo benedicendo. Id tamen alii valde probabiliter docent esse mortale ob maximam, quae tanto Sacramento debetur, reverentiam. Billuart distinguit dicens peccare graviter tangentes immediate Eucharistiam in mortali, non vero tangentes mediate, puta in Ostensorio; cum gradus valde diversus irreverentiae sit in uno casu, quam in alio.

4 Rom. 2—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 41.

CAPUT QUARTUM.

DE SACRAMENTORUM SUBJECTO.

Solus homo viator est subjectum Sacramentorum; cum in eo solum omnis vera justitia vel incipere vel coepta augeri possit vel amissa reparari. Sacramenta autem ad haec producenda instituta sunt[1].

Q. 1. *Quid requiritur in subjecto , ut valide Sacramenta suscipiat* ?

R. 1. Baptisma omnino praerequiritur in subjecto ad valorem aliorum Sacramentorum, qua pro solis Ecclesiae membris sunt instituta: et per Baptisma solum de ipsius Ecclesiae , Christique corpore homines efficiuntur. Hinc infidelium matrimonium, etsi fieret juxta ritum Ecclesiae, semper esset merus contractus: hinc etiamsi Judaeo Eucharistia ministraretur, ipse reciperet quidem Corpus Christi; sed materialiter tantum, sicut in pyxide recipitur.

R. 2. In infantibus, et amentibus a nativitate ad valide suscipienda Sacramenta quorum sunt capaces, nimirum Baptisma , Confirmationem , Eucharistiam et Ordinem, nulla requiritur dispositio; quia nullam habere possunt. Pro bis supplet Christi et Ecclesiae intentio.

R. 3. In adultis ad validam uniuscujusquo Sacramenti susceptionem requiritur intentio. Hinc s. Thomas de suscipiento Baptismum ait: *Si in adulto deesset intentio suscipiendi Sacramentum, esset rebaptizandus* [2]; Id statuit Concilium Carthaginense IV [3], Arauxicanum I [4], Aurelianense III [5], et Innocentius III [6]: quod etiam perpetua Ecclesiae praxis firmat. Et congruenter; neque enim nisi vere volenti gratia tribuenda est. *Sicut ad hoc* , inquit Angelicus , *quod homo moriatur veteri vitae, requiritur . . . in habente usum liberi arbitrii voluntas qua eum veteris vitae poeniteat , ita requiritur . . . voluntas qua intendat vitae novitatem.* Excipe tamen Eucharistiam , quae cum jam Sacramentum sit, a suscipientis voluntate non pendet.

Sed quaenam intentio (quaeres) *requiritur in adultis* ? — Dicimus: 1. ad Poenitentiam et Matrimonium suscipiendum requiritur intentio virtualis: *ad Poenitentiam*; quia in hac prò materia requiruntur actus poenitentis ipsius , qui haberi non possunt sine voluntate saltem virtuali ; excipe casum moribùndi sensibus destituti , qui sub conditione absolvendus est, etsi nulla colligi possit intentio; supponitur enim : aliunde ipse adjuvandus est melliori, quo potest, modo [7]. *Ad Matrimonium*; tum quia ad contractum requiritur consensus saltem virtualis ; tum quia cum uterque conjux in nostra sententia nón solum sit subjectum, sed etiam minister, certe requiritur in ipsis intentio illa, quae requiritur in ministris aliorum Sacramentorum; — 2. in ceteris Sacramentis sufficit intentio habitualis ; in his enim ad valorem non requiritur , ut suscipiens modo humano agat; sed sufficit ut sit subjectum capax , qualis revera est, si jam prius habuerit, nec retractaverit intentionem Sacramenti suscipiendi. Id tenet universalis Ecclesiae praxis : id expresse docet Benedictus XIV Instructione *Postremo*. Hinc si constet, dormientes ebrios, et lapsos in amentiam prius habuisse intentionem Sacramentum suscipiendi, communissime et probabilius affirmant iis valide Sacramenta administrari. Attamen illicitum est Sacramenta his conferre (nisi sint in probabili morsis periculo, vel nisi impedimentum censeatur perpetuo duraturum); id enim postulat Sacramenti reverentia.

Quid (dices) *de intentione generali seu interpretativa, quae nempe non fuit quidem habita ; sed habenda praesumitur in subjecto , si suae non esset incapax rationis* ? — Ea intentio certe sufficit in Extrema-Unctione, uti patet ex Rituali: item et in Confirmatione et Eucharistia , uti docent plurimi cum Lugo, Croix, Sporer, Concina, Suarez, etc.; nam voluntas semper ac recte supponitur adesse ea suscipiendi Sacramenta , quae Christianis communiter dari solent , tanquam reme-

1 Tridentinum, *sess.* 7, *Decr. De sacr.*—V Liguori, *Op. Mor*. l. VI, n. 78.

2 3 p. q. 68, a. 7.

3 Can. 34.

4 Can. 12.

5 Can. 7.

6 Cap. *Majores* de Bapt. Haec autem intentio habetur, cum quis vult suscipere quod eo ritu Ecclesia praestat. Ex quo patet non sufficere intentionem *neutralem*, illius nempe, qui nec dissentit nec consentit; quia veram ac positivam, de qua loquimur, intentionem non haberet. Certum est etiam intentionem internam esse debere. Hinc Angelicus ait in Suppl 3 p. q. 43. a. 4: *Si aliquis ablutionem exteriorem reciperet non intendens recipere Sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus*. At sufficit intentio implicita et inadaequata, ut diximus de ministro: nempe ut quis sincere id velit suscipere quod eo ritu praestat Ecclesia, licet illud inane credat.

7 V. Liguori, *Op. Mor*. l. VI, nn. 80 et seqq.

dia communia, nec specialem suscipientis concursum requirunt, ut sunt tria praedicta. Sed certe non sufficit sola voluntas interpretativa in Poenitentia, in qua requiruntur actus poenitentis; neque verius in Matrimonio, quod requirit contrahentium consensum; item neque in Baptismo et Ordine; quia sine ipsius voluntate nemini adultorum imponi debet obligatio perpetua legum Ecclesiae atque status Clericalis [1].

Q. 2. *An ad validitatem Sacramentorum praeter intentionem in suscipiente requiratur etiam attentio, itemque fides et probitas?*

R. Attentio non requiritur; quia actus humanus non procedit ab attentione, sed a voluntate, sive intentione: hinc frustra scrupulis agitantur aliquando poenitentes eo quod distractiones passi fuerint tempore, quo absolvebantur; vel absoluti fuerint, quin ad id animadverterint. Item neque requiritur fides aut probitas: patet 1 ex Augustino, qui ait: *Hoc quidem plurimum interesse ad salutis viam, sed non ad Sacramenti quaestionem* [2]; 2. ex constanti Ecclesiae praxi, quae semper prohibuit haereticos conversos rebaptizare; 3. ex ratione; nam Sacramentum non perficitur hominis justitia, sed Dei virtute. Excipe Poenitentiam; cum actus poenitentis sint illius materia, et inter materiam sit etiam contritio; contritio autem vera esse nequit sine fide et pietate.

Q. 3. *Quaenam sunt conditiones in subjecto, ut non solum valide sed etiam licite et utiliter Sacramenta suscipere possit?*

R. 1. In infantibus et perpetuo amentibus nulla requiritur dispositio, ut Sacramenta utiliter suscipiant; cum sint nullius capaces.

R. 2. Quoad adultos vero praemittimus Sacramenta alia dici *mortuorum*, quae hominibus divinae gratiae mortuis conferuntur, et sunt Baptismus et Poenitentia: alia *vivorum*, quae hominibus jam gratiam habentibus ad eandem augendam tribuuntur, et sunt cetera omnia. Hoc posito, dicimus: 1. ad recipienda *Sacramenta mortuorum* requiritur in adultis dispositio fidei, spei et doloris de peccati; fidei, quae est ex Tridentino *fundamentum et radix omnis justificationis* [3]; spei, *qui enim non sperat, non accipiet aliquid a Domino* [4]; doloris de peccatis, quia sine poenitentia non fit remissio. Hoc tamen intellige in baptizando de actualibus, si quae habeat: non de originali, quia facti alieni neminem potest poenitere [5]; ad utiliter suscipienda *Sacramenta vivorum*, requiritur in adultis status gratiae praeexistens; quia ipsa ad gratiae augmentum instituta sunt, atque nonnisi per accidens aliquando conferunt primam gratiam. Hinc deducitur graviter peccare qui ea in mortali susciperet: imo gravius eo, qui vel conficeret vel ministraret; quia non solum illa indigne tractaret, sed et inanem redderet eorum significationem, et gratiae obicem poneret, sicque gravissime Christo illuderet [6].

Sed (quaeres) *an aliquando licitum sit in mortali suscipere Sacramenta vivorum, si casus extemplo contingat, ut si v. g. jamjam sit Hostia ab haeretico profananda?* — R. Alii negant, quia ex una parte illico contritionem elicere quis potest, si ad Deum recurrat; ex alia nulla est impurior cloaca immundo corde. Sed communius affirmant cum Croix et Lugo: idque pro rarissimo casu non videtur improbabile, si subito irruat hostis; nam difficillimum est contritionem extemplo elicere. Et tunc in mortali existens non sumeret Eucharistiam uti Sacramentum, sed illam absconderet in corpore suo sicut in pariete ad majorem cavendam injuriam. Idem dicunt de laico accumbente in scamno communicantium qui mortalis recordetur et subito conteri nequeat. Hi tamen susciperent Sacramentum sine fructu.

Q. 4. *An Sacramenta sint indignis deneganda?*

R. Fatentur omnes graviter peccare ministrum, qui Sacramenta daret indignis (excipe, si indignitas ex Confessione nota sit, ob inviolabile sigillum); quia et malae eorum susceptioni cooperaretur et se infidelem exhiberet dispensatorem. Hinc Christus: *Nolite Sanctum dare ca*

1 Quod si qui inviti narrantur ordinati, illi humilitate prius reluctantes, postea divinae vocationi trementes praebuere assensum, ut narrat genuina historia.

2 *De Bapt*. c. 14

3 Sess. 6, c. 8.

4 Ep. Jacobi.

5 Non tamen requiritur gratia; quia secus requireretur pro dispositione id, ad quod producendum ea Sacramenta sunt instituta.

6 An qui sibi conscius est mortalis, teneatur sub gravi etiam Confessionem praemittere, ut licite vivorum Sacramenta suscipiat, affirmant loquendo de Eucharistia ex Tridentino; de ceteris communius et probabilius negant — V. *de ministro*, c. 5, a. 2, q. 2.

nibus [1]: ubi *canum* nomine ex ss. Patribus veniunt peccatores. Unde non est dubium quod Sacramenta indignis deneganda sint, si occulte petant; quod evenit, quando reperiuntur soli cum ministro, vel cum aliis paucis nullius fere momenti, ut sunt pueruli et similes. Verum ut licite Sacramenta denegari possint ac debeant, generatim loquendu, de petentis indigni'ate constaro debet; quia nemo praesumendus malus, nisi probetur: et fideles ad Sacramenta jus habent, ac ministri ea dispensandi debitum. Hinc tenet etiam in dubio de indignitate; quia possidet petentis dignitas: secus in dubio de poonitentia criminis certi; tunc possidet crimen nisi adsint alia adjuncta.

Diximus *generatim loquendo*; quia ministri in Sacramentis quibusdam constituuntur etiam quasi judices: et ideo debent inquirere in ea, ac de suscipientium dignitate prudens judicium sibi comparare. Sic in Baptismo cum agitur de adultis debent inquirere de consensu et dispositionibus. In Poenitentia de poenitentis actibus, qui illius materiam constituunt. In Ordine de ordinandorum scientia et probitate. In Matrimonio de impedimentis, si quae adsint.

Quid (quaeres) *si indignus Sacramenta publice petat?* — Vel publice petentis indignitas publica est jure, facto aut fama; vel est occulta.

Si 1, docent communiter cum s. Thoma, Sacramenta esse illi deneganda et tenere praeceptum illud: *Nolite Sanctum dare canibus!* Quod confirmatur tum ex Bulla Benedicti XIV *Ex omnibus*; tum auctoritate Ritualis R. quod publice indignos praecipit arcendos, ut sunt notorie excommunicati, interdicti, manifestique infames, meretrices, concubinarii (idem et personae civiliter tantum nuptae), foeneratores, blasphemi et similes: *Animam potius tradam meam*, ajebat d. Chrysostomus de distributione Eucharistiae, *quam dominicum alicui Corpus indigne concedam* [3]. At excipe: 1. Poenitentiam, quae cum pro peccatoribus quibuscumque sit instituta, nemini sincere poenitenti est deneganda, nisi sit specialiter prohibita, v. g. ob censuras reservatas; vel quia debet prius satisfacere, aut cautionem satisfaciendi praebere [4]; 2. justa et gravi interveniente causa, etiam Matrimonium: sic aliquando Ecclesia permittit cum haeretico contrahere; 3. casum mortis, ut cum peccator sensibus destitutus in eo puncto collocatus est; tunc enim praesumitur, ut quantum in se est se ipsum poeniteat; ideoque gratia Sacramentorum adjuvandus, ne forsan pereat qui per Sacramenta salvari potest.

Si 2, non possunt indignis Sacramenta denegari. Ita omnes cum s. Thoma, qui ex Eugenio papa id confirmat, exemplo Christi, qui Judam non repulit a communione [5]. Sane peccator occultus habet jus ne publice infametur; at infamaretur; si repelletur a sacra mensa. Adde: si secut esset, plura inconvenientia evenirent; nam etiam boni retraherentur timentes, ne o dio vel imprudentia Sacerdotis rejiciantur: hinc odia, dissensiones, pastorum Sacramentorumque despectus. Sed excipe: —1. *Ordinem*; qui enim se ingerit in munia publica sine idoneitate, repelli etiam debet cum illius infamia, si aliter non possit, ob publicum bonum; et quamvis etiam delictum juridice probari nequeat. Ita ex Tridentino [6], atque responso S. C. Congregationis ad Episcopum vercellensem 22 martii 1643, et cardinalem Barberinum 21 apr. 1668: in quo etiam habetur, Episcopum renuentem alicui Ordines conferre, nullo jure obstringi posse ad manifestandam causam, cur repellat; neque ei qui repulsus est, ullam competere appellationem, sed tantum permitti adire Sedem apostolicam, eique suas querelas exponere [7]; — 2. quandoque etiam *Matrimonium*, cui Parochus assistere prohibetur, si vel impedimentum aliquod agnoscat (extra Confessionem tamen,) vel

1 Matth. 7—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, o. 43.

2 3 p. q. 68, a. 6—Id fiat tameo prudenter: ad rem Gousset: « quando (la persona) non si crede di poter ammetterla, si deve allontanarla, o piuttosto allontanarsi da essa, senza clamore, senza strepito, senza permettersi veruna osservazione, se non ad istanza della persona che domanda un Sacramento, a cui si risponderà soltanto che *con displacere* non si può concederle ciò che domanda. Se è una persona notoriamente indegna della Comunione che si presenta alla santa mensa, si passerà oltre senza comunicarla; se è sola, si rimarrà all'altare, facendole dire che può ritirarsi; ma non si dirà il perchè la non si comunica. E, qualunque sia il risultamento di questo rifiuto, il Parroco si asterrà dal far conoscere, in pulpito o in pubblico, i motivi che possono giudicare la sua condotta; altrimenti potrebbe essere molestato per causa di diffamazione. Questo avviso è importante. »

3 Homil. 60 *Ad popul. Antioch.*

4 *Sexto Decr.* l. V, t. v *de usuris*, c. 2.

5 3 p. q. 81, a. 2.

6 *Sess.* 4, c. 1 de R.

7 Ita Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. XII, a. 8. n. 4.

sciat sponsos rudimenta fidei ignorare; idque ad prolis legitimitatem atque educationem tuendam.

Quid (addes) *si petentis indignitas nota sit plerisque ex praesentibus, sed non omnibus?* — Probabilius docent cum Suarez non esse tunc indigno deneganda Sacramenta; quia ipse famam suam adhuc possidet respective ad illos, qui ejus crimen ignorant. Idem dicimus si petentis indignitas non sit nota in loco, ubi petit Sacramenta, sed in alio (nisi indignitatis notitia praevideatur etiam eo facile et brevi perventura); nam indignus eo in loco suam famam possidet [1].

An (inquires) *possint Sacramenta dari publice indignis, si alioquin minitentur mortem vel alia damna gravissima?* — R. Affirmat Croix tunc dari posse Sacramenta publice indignis, si ea non petantur in odium fidei, vel in contemptum Religionis; quia licite permittitur alterius peccatum ad propriam tuendam vitam. Sed non tenemus oppositum cum Concina; nam esset directe cooperari sacrilegio, quod in nullo casu licet [2] — Aliis tamen sic placet respondere cum Alasia: si indignitas poenitentis non faciat valida Sacramentum, ut si valide baptizatus vel iterum a te baptizari, vel si quis te compellat ad dandam Extremam Unctionem infanti, aut indisposito absolutionem, tunc non licet: quia non Sacramentum, sed ejus abusus daretur, quod est malum intrinsecum. Si vero indignitas respicit dumtaxat liceitatem, sed adhuc relinquat Sacramentum validum, uti si peccator te convellat ad Eucharistiam ei ministrandam, ajunt posse tunc illam, urgente causa, tribui: et culpa sumenti imputabitur; quia verum Sacramentum daretur ac res bona, qua tamen alter ex mera sua malitia abutitur Sic permittitur ex causa, ut Catholicus cum haeretica matrimonium initiat; et tunc minister est tantum causa occasionalis irreverentiae, quam impedire non tenetur cum vitae periculo, vel suo gravissimo damno.

CAPUT QUINTUM

DE SACRAMENTORUM EFFECTIBUS AC COEREMONIIS

Q. 1. *Quotuplex est effectus Sacramentorum?*

R. Duplex est effectus a Sacramentis immediate proveniens: unus omnibus communis, et est *gratia*; alter proprius nonnullorum tantum, et est *character*. Diximus *immediate proveniens*, nam et tertius est, *cognatio spiritualis* proveniens ex Baptismo et Confirmatione; sed tantum clesiastico jure inducta est—Porro duplex distinguitur modus gratiae producendae: 1. *Ex opere operantis*, et est cum Deus gratiam elargitur intuitu fidei et pietatis illius, qui operatur. Sic siquis extra Sacramentum eliciat actum perfectae contritionis, et sic obtineat peccatorum remissionem et gratiam justificantem, dicitur eam obtinere ex opere operantis; quia Deus ad eam donandam movetur opere poenitenti; 2. *ex opere operato* [3], quando nempe gratia confertur non propter fidem et pietatem operantis; sed propter ipsum opus in se habens ejus producendae valorem independentem a merito operantis.

R. 2, *An Sacramenta novae Legis gratiam conferant?*

R. Protestantes gratiae conferendae vim fidei soli adscribunt, Sacramentis autem novae Legis hoc solum tribuunt, ut nempe fidem nutriant: quo fit, ut ipsi Sacramenta habeant tantum, vel ut signa externa acceptae per fidem gratiae, vel ut notae quaedam distinctivae christianae professionis; ideo verba, quibus Sacramenta conficiuntur, *concionatoria* esse contendunt, nempe simpliciter dispositiva, non autem *consecratoria*, seu effectiva illius, quod significant. Verum de fide catholica est, Sacramenta novae Legis continere gratiam quam significant, eamque conferre omnibus *non ponentibus obicem*, et quidem ex opere operato. Constat ex Tridentino; sessione VII, canon V ait: *Si quis dixerit haec Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit.* Canone VI: *si quis dixerit Sacramenta novae Legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel justitiae, et notae quaedam christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.* Can. VII: *Si quis dixerit non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper, omnibus,*

1 Ita Cabassutius et Vasquez contra alios, qui contrarium docent hac ratione, quod ille utpote indignus jam amiserit jus ad famam—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 43, etc.

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 49.

3 Quae verba sunt nova quoad sonum, non quoad

quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus, anathema sit. Can. VII: *Si quis dixerit per ipsa novae Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.*

Id probant Scripturae, in quibus habetur septem Sacramenta novae Legis gratiam conferre, et peccata dimittere, et quidem ex virtute sibi propria. De Baptismo legitur: *Baptizetur unusquisque vestrum... in remissionem peccatorum* [1]. De Confirmatione dicitur: *Imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum Sanctum* [2]. De Eucharistia autem: *qui manducat meam Carnem et bibit meum Sanguinem, habet vitam aeternam* [3]. De Poenitentia: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* [4]. De Unctione Extrema: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum*[5].De Ordine: *noli negligere gratiam, quae in te est,quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii*[6].De Matrimonio tandem satis colligitur ex illis verbis: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico inChristo et Ecclesia* [7]—Adde ss. Patrum consensum: s. Basilius affirmat, per Baptismum *renovari animam* [8]; s. Cyrillus hierosolymitanus dicit *Gratiam una cum aqua dari* [9]; s. Augustinus ait: *Aquam corpus tangere et cor abluere* [10]; pulchre etiam Tertullianus: *Caro abluitur, at anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur:caro signatur,ut et anima muniatur:caro manus impositione adumbratur, ut et anima Spiritu illuminetur; caro Corpore et Sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur* [11]. Plura non citamus, cum vel ipse Calvinus fateatur, in hac re, Patres consentientes esse, adeo ut ad eos infirmandos, debuerit asserere, ipsos hyperbolice loculos fuisse — Adde tandem constantem Ecclesiae sensum,qui inter cetera ex eo maxime patet, quod Ecclesia semper firmum et efficacem habuerit parvulorum Baptismum, etsi a malis ministris collatum: at talis Baptismus non ex virtute ministri, quia malus: non ex virtute infantis, quia nullius actus capax; ergo ex opere operato valere debet.

Diximus *non ponentibus obicem*, et quantum est *ex parte Dei*; quia ex parte suscipientium quaedam requiruntur dispositiones tanquam conditiones, quibus obices removeantur: sic ignis utut actuosus, in ligna tamen madida vel in lapidem suam non exercet activitatem. Hoc sensu dicit Apostolus,*justificare hominem per fidem* [12], quia nempe per fidem homo viam sibi sternit ad justificationem: fides enim est omnis justificationis radix et initium. Unde Christus ait: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [13]. (*B*).

Quamnam (quaeres) *gratiam Sacramenta producunt?* — R. Sacramenta novae Legis gratiam producunt tum habitualem, scilicet primam vel secundam; tum sacramentalem,eam nempe, quae unicuique Sacramento propria est:—1. *gratiam habitualem*, non vero actualem: ut patet in parvulis, qui incapaces sunt ad actus eliciendos: et tamen gratiam recipiunt per ea Sacramenta, quorum sunt capaces; — 2.*primam* vel *secundam*;nam Sacramenta mortuorum,Baptisma et Poenitentia *de se* et *primario* conferunt gratiam primam, qua nempe homo primitus fit Deo acceptus; cum ideo sint instituta, ut hominem divinae gratiae mortuum ad vitam revocent spiritualem [14]. Sacramenta vero vivorum primario instituta sunt, ut gratiam sanctificantem jam in homine existentem per se augeant: ideo vitam spiritualem in suscipientibus praesupponunt, ac nonnisi ulteriorem gratiam conferunt. Unde Tridentinum [15]: *Consentaneum visum est de sanctis Ecclesiae Sacramentis agere, per quae omnis vera justitia vel incipit vel coepta augetur vel amissa reparatur*;—3.

doctrinam.quam continent. Neque obstat, si barbara videantur: *Melius est* (ait in re simili Augustinus. *In Ps.* 123), *ut reprehendant nos grammatici, quam non intelligant populi.*

1 Act. 2. 2 Act. 8.
3 Joann. 6. 4 Joann. 20.
5 Jac. 5. 6 I Tim. 4.
7 Eph. 5. 8 Hom. 13.
9 *Catech.* 3. 10 Tract. 80 in Jo.
11 *De resur. carnis.*
12 Rom. 3. 13 Marc. 16.

14 Baptismus quidem delendo peccatum originale, et alia si quae forte praecesserint. Poenitentia delendo cetera peccata post Baptismum commissa. Notandum illud *ex se* et *primario:* quia aliquando potest utrumque per accidens gratiam justificantem jam in anima existentem invenire eamque augere; v. g. siquis adultus ad Baptismum accederet perfectam jam habens in se charitatem; vel si poenitens eadem charitate donatus, aut non habens nisi venialia,accederet ad poenitentiam gratia sanctificante uterque ornaretur etiam ante Sacramenti susceptionem: et in tali casu gratia illa non posset nisi augeri—V. Ligori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 5 et seqq.

15 *Sess.*7,hic—Hoc tamen non impedit quominus

quae unicuique Sacramento propria est [1]; nam Sacramentum quodlibet praeter habitualem conferre debet gratiam, quae respondeat fini, ob quem fuit institutum; cum quodlibet finem sibi peculiarem habeat: si ita non esset, cur tam praeclara Sacramentorum varietas? Porro haec sacramentalis gratia communius docent sitam esse in jure habituali ad gratias actuales recipiendas, quae ad diversum illum finem consequendum adjuvant, ob quem diversa sunt Sacramenta instituta.

Baptismus itaque praeter gratiam habitualem suppeditat auxilium speciale, ut Christianus contemnere possit vanas mundi pompas et profana oblectamenta, quibus renuntiat. *Confirmatio*, ut fidem, data occasione, intrepide profiteatur. *Eucharistia*, ut maneat constanter in amore Christi, et in eodem progrediatur in dies. *Poenitentia*, ut commissa delicta detestetur, occasiones peccatorum devitet, in gratia perseveret, et praeteritas culpas expiare valeat. *Extrema-Unctio*, ut a peccati reliquiis purgetur, in infirmitate sublevetur, et daemonis insidiis resistat facilius *Ordo*, ut sacri ministri functiones omnes digne exerceant. *Matrimonium* denique, ut conjuges fidem servent, cupiditates reprimant, prolem valeant pie educare, et omnia conjugii onera animo patienti perferre.

Ceterum Sacramenta gratiam conferunt majorem vel minorem pro majore vel minore suscipientis dispositione; Sacramenta enim sunt causae necessariae, quae operantur vi promissionis a Deo factae: at illud causae necessariae proprium est, ut majore u vel minorem effectum sortiatur, prout magis vel minus idoneum est subjectum, in quo operatur. Sic idem ignis ligna vividius vel remissius comburit, prout illa magis vel minus sicca sunt, et combustioni magis vel minus accommodata. Hinc Tridentinum docet Baptismo insignitos *percipere gratiam secundum propriam cujusque dispositionem* [2].

Q. 3. *Quid de charactere Sacramentali?*

R. Quodcumque signum alicui rei impressum, ut ab aliis discriminetur, *characteris* nomine donare solemus: sic pastor gregis oves solet signare, ut cujus sint domini facile pateat; et tale signum *character* appellatur. Character autem Sacramentalis est: *Signum spirituale et indelebile, per quod homo distinguitur ab aliis; et fit idoneus ad nonnulla, quae sunt cultus divini.* Dicitur *signum*, habet enim rationem veri signaculi, in quantum per sensibile Sacramentum imprimitur; *spirituale*, cum animam tangat, non corpus; *indelebile*, per characterem enim homines ordinantur seu consecrantur et idonei fiunt ad quaedam quae sunt divini cultus: quae porro semel consecrata et dedicata sunt, quamdiu integra, semper consecrata ae dedicata remanent; *per quod homo distinguitur ab aliis*, nempe baptizatus a non baptizato, miles a non milite, sacerdos a laico; *fit idoneus ad nonnulla* etc, fit autem idoneus per Baptismum ad cetera Sacramenta suscipienda, per confirmationem ad fidem Christi profitendam uti ejus miles, per Ordinem ad rite obeunda munia ministerii Clericalis. Essentia characteris non consistit in *interabilitate*; quia haec est potius illius effectus. Neque in *mera extrinseca denominatione*; quia character ex Tridentino est indelebiliter in anima impressus. D. Thomas docet illum esse certam animae *modificationem*, seu *qualitatem* aut *potentiam spiritualem*, quae remanet etiam in altera vita, in beatis ad gloriam, in damnatis ad ignominiam [3].

Protestantes habent characterem Sacramentalem ut futile commentum recens a Scholasticis excogitatum: verum de fide est characterem esse admittendum, eumque a tribus tantummodo Sacramentis imprimi, quae idcirco *characteristica* dicuntur, quae ideo nequeunt iterari. Sic enim Tridentinum definivit: *Siquis dixerit in*

haec quoque Sacramenta per accidens primam gratiam conferre possint: ut si quis putans bona fide se esse in gratia, non sit, et ea suscipiat; nam cum Sacramenta vivorum non compatiantur peccatum, ex consequenti si casu illud inveniant, ipsum tollunt, si alius non ponatur obex. *Angelicus*, 3 p. q. 3, a. 1.

1 Gratia sacramentalis non differt natura ab habituali. Addit tamen gratia sacramentalis gratiae habituali aliquid intrinsecum; nam Sacramenta id efficiunt, quod significant. Sed singula vim specialis cujusdam gratiae significandae habent; diversimode ergo gratiam in animam infundunt.

2 *Sess.* 6, c. 7.

3 3 p. q. 63, a. 2 et 5.—Bellarminus, Estius et Vasquez, qui fuse disserunt. Circa characteris essentiam in Congregationibus privatis ac praeparatoriis disputatum est tempore Tridentini Concilii; nunquam tamen de ipsius characteris existentia, ut refert card. Pallavicini, quaestio fuit, *V. Storia del Concilio*, ecc. l. IX, c. 5—Est autem character quaedam Sacerdotii Christi partecipatio; per illum enim fideles deputantur ad recipiendum vel tradendum ea quae sunt cultus divini juxta christianae Religionis ritum: at omnis ritus christianae Religionis ab uno Christi Sacerdotio derivatur. V. *Billuart.*

tribus Sacramentis, Bapti mo scilicet, Confirmatione et Ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt: anathema sit[1]. Haec veritas, quae in Scripturis satis innuitur[2], ex constanti traditione firmissime constat; hujus autem testes sunt Patres, quorum quidem auctoritates diligenter colligit Trombellius[3]. Nos pro Baptismo appellamus Cyrillum hierosolymitanum, qui il lum dicit *signaculum sanctum et indissolubile*[4]: pro Confirmatione Cyprianum, qui ait per ipsum baptizatos *signaculo Dominico consummari*[5]: pro Ordine Augustinum, qui scribit ipsum *quadam consecratione homini dari, ideoque iterari non licere*[6]. Congruentem rationem assignat Angelicus: suscipiens haec tria Sacramenta constituitur in novo statu, et in gradu speciali de se perpetuo; siquidem per Baptismum adscribitur familiae Christi, per Confirmationem militiae Christi, per Ordinem ministerio Christi. Quod in aliis Sacramentis non contingit; nam per Eucharistiam homo solum participat de Corpore Domini, per Poenitentiam reconciliatur Deo, per Extremam-Unctionem purgatur reliquiis peccatorum, tandem per Matrimonium accipit quod possit sancte conjungi, legitimam prolem suscipere eamque christiane educare.

Q. 4 *Quid de coeremoniis Sacramentorum?*

R. Sacramentorum coeremonias dicimus: *Ritus illos, qui ex Ecclesiae institutione solent in Sacramentorum celebratione adhiberi.* Isti autem distinguuntur omnino a materia et forma; et ideo ad Sacramenti essentiam nullo modo pertinent. Coeremoniae aliae dicuntur *integrales*, quae Sacramenti actionem complent, ejusque effectus clarius indicant, ut exorcismi in Baptismate; aliae *accidentales*, quae ad rei ornamentum et decorem pertinent, ut genuflexiones, etc. Coeremoniae autem proprie discrepant a *ritibus*, quamquam promiscue usurpentur: coeremonia enim est ipsa actio; ritus est modus, quo ea actio fit[7]. Porro haec statuenda sunt de coeremoniis Sacramentorum:

1. Ecclesiam potestatem habere eas instituendi et adhibendi: est contra haereticos, praesertim protestantes hodiernos. Si enim potestatem habuit Synagoga sacros quosdam ritus instituendi et adhibendi, nequit haec catholicae Ecclesiae negari, cujus Synagoga erat figura. Adde: ea potestate semper Ecclesia usa est, ut patet ex Justino, Cypriano, Cyrillo et antiquissimis tum Graecis tum latinis Ritualibus. Quod si primitus non ita splendidus fuit nostrae Religionis cultus, ob saevientes persecutiones; semel tamen ac potuit Ecclesia sua libertate frui, illico coepit et solemnes ritus inducere; scit enim homines ita esse comparatos, ut ad spiritualia difficilius assurgant sine externis adminiculis. Quare merito Tridentinum definivit: *Praedictam potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia; ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi pro rerum, temporum, et locorum varietate magis expedire judicaret*[8].

2 Coeremoniarum usum pium esse, laudabilem atque utilem; uti enim tradit Catechismus R., ille mirifice inservit: 1. Ut dignitas Sacramentorum commendetur, eisque concilietur debita reverentia; 2. ut ministri sancta sancte tractare videantur; 3. ut eorum quae in Sacramentis peraguntur, virtus et efficacia innotescant magis, et quasi ob oculos ponantur, ut inde excitetur fides, ac populorum enutriatur pietas; 4. adde mysticam significationem quam continent coeremoniae, qua quidem fideles ad coelestia eriguntur[9]: hoc tamen ut obtineatur, populo explicandae sunt. « È un dovere *(ad*

1 *Sess.* 7. c. 9.

2 Ex 2 Cor. 1: *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*—Et Eph. 1: *Signati estis Spiritu promissionis sanctae.*

3 Tom. v *de Bapt.*; et 1. i *de Confirm*,

4 In *Procatechesi.*

5 Ep. 73.

6 L. II *contra Parmen.* c. 13.

7 Hoc *Liturgiae* nomine generatim accipi solet, quamvis *Liturgia* in sua genuinitate quodcumque munus publicum designet, a graeco *leitos* (publicum), et *ergon* opus.). V. Macri, *Notizia dei vocaboli Ecclesiastici* – V. Bona, Gavanti, Merati, Gardellini etc.

8 *Sess.* 21. c. 2—Christus ipse coeremonias adhibuit, sive cum luto caecum (*Joann.* 9); sive cum saliva mutum et surdum sanavit (*Marc.* 7); sive cum flexis genibus in terram prostratus oravit (*Matth.* 26); sive cum per insufflationem Spiritum Sanctum Apostolis communicavit (*Jo.* 20), etc.—In coeremoniis nostris crucis signum saepissime usurpamus, et convenientissime: hoc enim signum vim habet; 1. per modum invocationis, nempe Christi crucifixi et meritorum ejus, 2. tanquam opus fidei et professio Religionis christianae; 3. propter honorem quem cruci tribuimus. V. Quarti, *De sacris benedictionibus.*

9 Objicienti illud adagium: *pluribus intentus minor est ad singula sensus*, respondemus distinguen-

« *rem Gousset*) pei Parrochi, pei Predicatori, pei Catechisti, di spiegare ai fedeli, non solamente la natura e gli effetti de' Sacramenti, ma anche le cerimonie della Chiesa, così propric a rianimare la fede, la confidenza e la pietà. Ci ha pochi preti, anche fra coloro che esercitano il ministero sacro, i quali non abbiano qualche rimprovero a farsi a questo riguardo. Di che l' ignoranza nel popolo d' una delle parti più importanti del culto cattolico; quindi il fastidio o l' indifferenza in molti pei misteri e pei Sacramenti della Religione [1].

3. Coeremoniis rite peractis, durissima quoque adversariorum pectora scindi. Sic Valentis perfidi in arianismo Imperatoris linivit animum stupor in sacris coeremoniis a d. Basilio pie administratis [2]. Sic satellites a Justina missos ad d. Ambrosi trucidationem ad poenitentiam reduxit sacer ritus ab eis inspectus [3]. Et ex historia habemus, non paucos ad Religionem nostram conversos fuisse ipsarum coeremoniarum apparatu ac pompa [4].

4. Peccare *pro materiae gravitate* ministrum, qui coeremonias mutat, negligit vel aspernatur; quia negligit Ecclesiae praecepta gravibus de causis imposita: sicque fideles non modo ad Sacramentorum reverentiam non invitat, sed etiam a devotione revocat, a pietate, a fide, experientia teste [5]: idque ideo magis, quia ritus isti cum doctrinis dogmaticis et moralibus arcte sunt conjuncti. Vel ipsi protestantes in Confessione Augustana et Saxonica aperte affirmant: « Peccare illos qui coeremonias cum scandalo violant atque superbe contemnunt, quippe ordinem disciplinae ac regiminis intervertentes, et turbantes tranquillitatem. « *Merito igitur Tridentinum*: Siquis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit [6] » — Diximus *pro materiae gravitate*; ideo graviter, si negligat coeremonias integrales quae graviter praecipiuntur, vel accidentales in magna quantitate, aut cum scandalo gravi, aut cum contemptu (*C*).

SCHOLIUM — *De Sacramentalibus.*

Q. 1. *Quid et quot sunt Sacramentalia et quae eorum efficacia?*

R. *Sacramentalium* vocabulo nuncupamus « coeremonias quasdam ab Ecclesia inductas, ut ad instar Sacramentorum res sacras significent, et pie adhibitae plurimum afferant spiritualis utilitatis ». Differunt a Sacramentis tum quia haec a Christo, illa ab Ecclesia sunt instituta; tum quia haec effectum suum producunt *ex opere operato* illa vero *ex opere operantis* — Sex autem Sacramentalia numerantur hoc versiculo:

Orans, tinctus, edens, confessus, dans, benedicens.

Orans, indicat Orationem Dominicam, et ceteras Ecclesiae preces, praesertim publicas. *Tinctus*, aspersionem aquae lustralis, et sacras in diversis consecrationibus unctiones. *Edens*, manducationem esculentorum, quae a Sacerdote benedicuntur. *Confessus*, coufessionem quae a Diacono fit populi nomine feria v in Coena Domini; sicuti illam etiam, quae fieri solet in Missa et in Officio. *Dans*, eleemosynam praesertim, et quidquid ex praecepto virtutis et Ecclesiae tribuitur. *Benedicens*, benedictionem Episcopi, Abbatis, Sacerdotis. Item benedictionem *candelarum, cinerum, palmarum*, etc.

Sacramentalibus vis inest remittendi peccata venalia et gratiam sanctificantem augendi, non quidem ex opere operato [7]; sed quatenus per illa pii quidam motus in nobis excitantur doloris aut charitatis, quibus venialia delentur. Pii autem illi motus obtinentur per modum impetrationis ratione precum Ecclesiae, quibus ipsa

do: *pluribus intentus* etc., *si illa plura* sint talia quae per se distrahant sensum ab uno et eodem objecto, concedo; si *illa plura* sint talia, quae per se dirigantur ad majorem sensuum applicationem in unum et idem objectum, nego. Distinctio patet per se, cum res sit valde evidens, coeremonias sacras non distrahere sensum ab objecto Sacramenti, sed eo unice dirigi, ac magis sensus in illud intendatur.

1 Hac in re v. Gaume. *Catechismo.*

2 V. Baronius, *Ann.* ad ann. 370. n. 44.

3 D. Ambrosius, *Epist.* xx *ad Marcellinam sororem.*

4 V. *Memorie di Religione, di Morale*, etc. Modena, t. III et x—Scotti, *Teoremi* ecc.

5 V. Liguori, *La Messa strapazzata*, § 2—Pavone, *Guida Liturgica.*

6 *Sess.* 7. c. 13—V. Muzzarelli, *L' Emilio disingannato*, t. III, dial. 12.

7 In sententia communiori et veriori, quam tuentur Wigandt, Tournely, Lugo, Suarez, Croix, etc. Nam nullibi legitur hanc facultatem fuisse Ecclesiae tributam.

sa Sacramentalia conficiuntur. Audiatur Angelicus: « Triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum. Uno modo in quantum in eis infunditur gratia, quia per infusionem gratiae tolluntur venialia peccata...: et hoc modo per Eucharistiam et Extremam-Unctionem, et universaliter per omnia Sacramenta N. L. in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. Secundo in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum et hoc modo confessio generalis (*per quam intelligenda videtur, quae fit recitando Confiteor*), tunsio pectoris et Oratio Dominica operantur ad remissionem peccatorum; nam in oratione Dominica petimus: *dimitte nobis debita nostra*. Tertio modo in quantum sunt cum aliquo motu reverentia in Deum, et ad res divinas: et hoc modo benedictio episcopalis, aspersio aquae benedictae, quaelibet sacramentalis unctio, oratio in Ecclesia dedicata et si aliqua alia sunt hujusmodi, operantur ad remissionem venialium peccatorum [1]. » Hinc consultum est ad sumptionem aquae benedictae se excitare ad actus doloris seu amoris.

Q. 2. *Quid specialius de aqua benedicta; deque Angelica Salutatione?*

R. Ad 1: Aquae lustralis seu benedictae usus antiquitate commendatur; ab Apostolica enim traditione manasse semperque in Ecclesia floruisse docent eruditi. Aspersio aquae lustralis est symbolum interioris ablutionis; et per preces Ecclesiae sanctificata ex ejusdem Ecclesiae meritis ad salutares effectus habet efficaciam. Synodus Novariensis hac de re notat: 1. Ut singulis Dominicis ante Missam parochialem aut conventualem popolus consuetis precibus aspergatur; 2. ut ad eam asservandam juxta Ecclesiae januas vas marmoreum sive lapideum ponatur, et nitidum servetur, ac in ejusdem aquae renovatione vetus effundatur in sacrarium; 3. ut unusquisque fidelis eam suo in cubiculo religiose servet; 4. ut aedes fidelium a Parocho aliove Sacerdote ab ipso constituto, comitante Clerico, Sabato Sancto bened'cantur de more (*pagina* 181).

R. Ad 2: Religiosa consuetudo Beatam Virginem salutandi ad certum campanae signum mane et vespere ab Urbano II videtur excogitata. A Gregorio autem IX addita salutatio est etiam ad meridiem: aliis alii tamen piam consuetudinem tribuunt: quidquid sit, ea est antiqua, salutaris, et Indulgentiis cumulata et ideo a Parochis diligentissime fovenda [2] — Idem dicatur de precibus fundendis pro defunctis, dato campanae signo ad primam noctis horam. Et qualibet feria VI de recolenda passione Christi post meridiem; quod Benedictus XIV jussit Const. *Ad passionis* 1740 [3].

Q. 3. *Quaenam sunt usitatiores in Ecclesia benedictiones?*

R. Est: 1. *Benedictio cereorum*, quae suam habet originem ab institutione festi Purificationis B. M. V., cui instituendo viam patuisse tradunt eruditi, cum Gelasius pontifex inhonesta illa lupercalia sustulit, quae peragebant Romani ineunte februario, accensis cereis: quare festum hujusmodi *Candelaia* solet appellari. De cereo Paschali Christi resurgentis figuram repraesentante qui *via, veritas et vita est*, docet praeclarissimus *Annalium Ecclesiasticorum* pater cardinalis Baronius ad annum 418, Zosimum pontificem decrevisse, ut in Paroeciis omnibus adhiberetur. Ex quo patet ante saeculum V id obtinuisse.

2. *Benedictio* et *impositio cinerum*, et *Benedictio palmarum*. Cineribus benedictis adspergi jamdudum consuevere qui publicam agebant poenitentiam. Nunc solet Ecclesia cineres benedicere iisque fidelium capita adspergere feria IV post Quinquagesimam quae idcirco *dies Cinerum* nuncupatur), ut salutarem mortis memoriam in eorum animos revocet, et sic ad poenitentiam eosdem adhortetur initio jejunii Quadragesimalis. *Palmarum* vero *benedictio* VIII certe saeculo antiquior est; ejus enim extat testimonium in *Sacramentario* Gregorii M. Palmae benedictae tum christianae charitatis symbola, tum triumphalem D. N. J. C. in Hierosolymam ingressum exhibent. Haec autem omnia ut religiose tam a Parochis, quam a fidelibus observentur, Synodus Novariensi expresse jubet [4].

1 3 p. q. 87. a. 3 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 90 et seqq.

2 V. Bergier. *Dizionario Teologico*, art. Ave Maria — Riccard et Giraud. *Bibl. sacr.* art. Salutazione Angelica — II. *Raccolta di orazioni e pie opere, per le quali sono state concesse da' ss. Pontefici le ss. Indulgenze.*

3 V. etiam ejus *Notificatio* XXI.

4 Pag. 139. Sacerdos die S. Blasii, maxime si so-

3. ***Benedictio Crucum cerearum.*** Veteres rerum Ecclesiasticarum Scriptores Albinus, Amalarius aliique testantur, eam fuisse jampridem in Ecclesia Romana consuetudinem, ut cera intra Paschatis octavam benediceretur fidelibus postea distribuenda; idque ad sanctissimam Christi Humanitatem exhibendam. Ea cera modo imprimebatur *agnorum forma* ad significandum Agnum Dei immaculatum; modo alia forma et praesertim sanctissimo *Crucis vexillo.* Cereas autem hujusmodi cruces consuevere antiqui pio animo suscipere, domi asservare; et in quibusdam regionibus eas satis supplicationibus ad urbis portas, vel alia definita loca solemniter affigere, uti adhuc fit in Novariensi Dioecesi [1].

4. ***Benedictiones ceterae et exorcismi ad morbus depellendos, ad noxia animalia profliganda, ad ingruentes grandines avertendas.*** Hic item usus sua antiquitate commendatur, ut videre est in Ritualibus etiam vetustissimis; cavendum tamen semper, ne foveatur vana et superstitiosa credulitas popelli. Sapientes leges habent Dioecesanae Synodi, uti Novariensis: quae nempe monet: 1. Ut Sacerdotes omnes sedulo caveant, ne benedictiones aut exorcismos sumant ex ineptis quibusdam libellis, qui circumferuntur; neque aliis unquam utantur coeremoniis precibusque, quam quae in Rituali R , quaeque in Benedicti XIV operibus, et Venerabilis Novariensis episcopi Caroli Bescapé scriptis exhibentur. Imo neque exorcizare praesumant sub gravissimis poenis absque expressa Episcopi licentia; 2. ut coelo tonante et foeda ingruente tempestate, curet Parochus populum in Ecclesia convocandum; non tamen noctu. Eumque e citet ad peccatorum contritionem; Litanias Sanctorum aliasque preces, ipso alternante populo, recitet; eidemque suadeat Deum esse jejunio inprimis, orationibus et virtutem exercitio placandum; neque ad flagella avertenda prodesse *solum campanarum sonitum*, imo potius ictus fulmineos provocare [2]; 3. ut totis viribus in id incumbant Parochi primum, ac ceteri dein Sacerdotes, quo e vulgo erroneae opiniones de potestate daemonum vel lamiarum prorsus eradicentur. Neque unquam quidquam fiat, quod Religionis puritati et integritati fidei nostrae non sit consentaneum [3] (*D*).

lus sit in loco, nihil impedit, quominus se ipsum, solita invocatione, signet candelis accensis, ac gutturi admotis.

1 V. *Degli scritti del v. D. Carlo Bescapè*, Ediz. compendiata ad uso dei RR. Parrochi della Diocesi, Novara 1830.

2 Diximus *solum campanarum sonitum*, id est quasi salutaris effectus sit expectandus a sono campanae, quatenus naturalis quidem clangor est. Ceterum bene poterit expectari quasi ab instrumento variis precibus consecrato: hinc Ecclesia in campanarum benedictione postulat a Deo, ut cum illae insonuerint, procul recedant *incursio turbinum, percussio fulminum, laesio tonitruum, calamitas tempestatum omnesque spiritus procellarum* etc.

3 V. Canestri, *La Rubrica de' Parrochi*, ubi Parochus normam invenit sese gerendi in iis, quae spectant ad sacri sui ministerii exercitium.

DISPUTATIO SECUNDA

De sacramento Baptismi

CAPUT PRIMUM

DE NOMINE, NATURA, INSTITUTIONE ET NECESSITATE BAPTISMI [1].

Q. 1. *Quid est Baptisma et an sit verum Sacramentum?*

R. *Baptismi* nomen graecam habet originem, ac generice significat *immersionem* et *ablutionem*. Verum prout est ritus christianae Religionis, ad ejus praestantiam indicandam Baptisma compluribus consuevere Scriptura et Patres designare vocabulis: sic dicitur: « Lavacrum regenerationis; illuminatio; sepultura; Sacramentum fidei; prima salutis tabula; janua

1 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 95 et seqq.; it. *Opera Dogmatica. sess.* vii. n. 38. - Saporiti, *Vetiaccazione istrutt. sul Battesimo*, Genova 1796.

« Sacramentorum; sigillum, signaculum, « obsignatio »[1]. Communiter autem Baptisma definitur: « Sacramentum a Christo institutum ad spiritualem hominum « regenerationem, quae fit per ablutionem « aquae et cum expressa SS. Trinitatis in« vocatione ». Dicitur: 1. *Sacramentum a Christo institutum* et sic convenit cum aliis Sacramentis; 2. *ad spiritualem hominum regenerationem*, et sic patet ejus differentia; 3. *per ablutionem aquae*, ut designetur ejus materia; 4. *et cum expressa Sanctissimae Trinitatis invocatione*, ut ejus forma indicetur (*E*).

Baptisma esse verum N. L. Sacramentum, de fide est a Tridentino et Florentino definitum. Et sane tria, quae requiruntur ad verum et proprie dictum Sacramentum, in Baptismo concurrint: 1. Concurrit ritus externus et sensibilis; talis enim est ablutio aquae: talis est etiam expressa Trinitatis invocatio; — 2. Christi institutio; etenim quod talis ritus a Christo institutus sit, probant verba Christi ipsius: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris*, etc.[2]. Hoc nec ipsi haeretici audent inficiari; — 3. gratiae collatio ex divina institutione, quod constat ex illo Christi oraculo: « Nisi quis renatus « fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto, non « potest introire in Regnum Dei[3], » ergo poterit qui renatus fuerit. Verum qui potest coelum introire, Dei gratia debet esse donatus. Hinc Tertullianus Baptismum vocat *Sacramentum aquae*[4]. Et d. Augustinus habet[5]: *Si evangelicis verbis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Marcion Baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum*.

Valde autem probabiliter dicimus cum Catechismo romano, Nazianzeno, Augustino, et d. Thoma, Baptisma fuisse institutum ante Christi passionem, quando nempe Christus in Jordane voluit a Joanne baptizari: tunc enim videtur aquae virtutem regenerandi ex illo contactu tributam fuisse. Promulgatum vero constat post resurrectionem, cum Christus ipse Apostolos misit in universum mundum: « Euntes, docete omnes gentes, baptizan« tes eos in nomine Patris et Filii et Spi« ritus Sancti ».

Q. 2. *Quid statuendum de necessitate Baptismatis*[6]?

R. Baptismus post sufficientem Evangelii promulgationem omnibus omnino necessarius est ad salutem necessitate medii, nisi ejus vices suppleat votum vel martyrium

Diximus 1: *Post sufficientem Evangelii promulgationem*, ut Tridentinum docet[7]; cum enim lex Baptismi positiva sit, non potest obligare, nisi sit sufficienter promulgata. Hinc Apostolus: « Quomodo ergo « invocabunt in quem non crediderunt? « aut quomodo credent ei quem non au« dierunt? quomodo autem audient sine « praedicante[8]? » Theologi autem ancipites sunt in hac sufficienti promulgatione definienda, etsi communiter censeant quoad Palaestinam intra decem, et intra quadraginta annos quoad romanum Imperium illam factam esse. Docent item hanc promulgationem relativam esse tum respectu Regnorum, siquidem apud Americanos saeculo XV nondum ea habebatur, et quoad incolas Oceaniae vix initio saeculi XIX; tum respectu individuorum: qui si Evangelium invincibiliter ignorant, nequeunt tali obligatione ligari. Illi ergo, apud quos Evangelium nondum penetravit, in eadem conditione adhuc versantur, in qua versabantur gentes ante Christi adventum: qui proinde si boni permaneant, mediis necessariis utendo, non damnabuntur: « In nationibus, *ait d. Ber« nardus*, quotquot inventi sunt fideles, « adultos quidem fide et sacrificiis credi« mus expiatos; parvulis autem solam pro« fuisse et sufficisse parentum fidem[9]. » Vel alio medio Deus illis fidelibus providebit, sicut providit Cornelio[10].

1 Klee, *Storia de' dogmi* (t. II) alia plura nomina recenset.
2 Matt. 28.
3 Jo. 3.
4 *De Baptismo*, c. 1.
5 *De Baptismo*, L. III. c. 13 « Veterum haereticorum, nempe archonticorum, marcosianorum valentinianorum et quintillianorum doctrina, qua rejiciebatur Baptisma tanquam a malo principio inventum, jamdiu obsolevit. Hae etiei recentiores, lutherani et calvinistae cum sectis quae ex illis prodierunt, veritatem hujus Sacramenti ultro admittunt. Si qui autem sunt qui illud rejiciant, increduli potius quam haeretici sunt, contra quos frustra ex Scripturis et traditione pugnares ». *Perrone*.

6 Triplex distingui solet Baptismus: *Flaminis*, et est ardens desiderium suscipiendi Baptismum: sic dicitur quia fit per impulsum S. S. qui flamen dicitur. *Sanguinis*, et est martyrium hominis non baptizati pro Christo perpessum. *Fluminis*, et verum est Baptisma, quod Sacramentum est, et quod semper intelligitur, cum sine addito usurpatur Baptisma: imo caeteri nonnisi istius vices supplent; unde dicitur. *unum Baptisma* — Hae species sequenti enumerantur versiculo:

Baptismum reddunt et votum et sanguis et unda.

7 *Sess.* 6, c. 4.
8 Rom. 10.
9 *De Bapt.* c. 1.
10 Act. 10.

Diximus 2: « Omnibus omnino necessarius « est ad salutem necessitate medii, » ergo etiam infantibus; quod de fide est contra Pelagianos, Valdenses, Socinianos, Calvinianos et protestantes passim, praesertim rationalistas. Veritas catholica probatur ex his Scripturae verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei* [1]. Quae quidem cum generalia sint, etiam infantes obstringere debent: qui tamen cum non sint capaces praecepti positivi, dicendum est ea verba necessitatem medii includere, seu conditionem *sine qua non*. Id confirmat traditio, cujus testes sunt Patres: s. Augustinus habet « cum « baptizandis parvulis festinatur et cur- « ritur... sine dubio creditur aliter eos « in Christo vivificari omnino non pos- « se [2]. » *S. Cyrillus scribit*: Si quis non « baptizatur, salutem non habet praeter « solos martyres [3]. » Et s. Ambrosius loquens de hac re ait: « Christus utique « nullum excipit, non infantem, non ali- « qua praeventum necessitate [4]. » Ratio theologica suffragatur: nemo potest salvari nisi per Christum, sic ut illi incorporetur et ejus fiat membrum: atqui est per Baptismum, quod homo Christo incorporatur et illius membrum fit [5]. Hinc Tridentinum definit: « Siquis dixerit Ba- « ptismum liberum esse, hoc est non ne- « cessarium ad salutem, anathema sit [6]. » — Baptismus autem adultis est insuper necessarius necessitate praecepti; nam quod est necessarium necessitate medii ad salutem, tanto magis debet esse necessarium necessitate praecepti in persona capaci, quae proinde, si potest, in re Baptismum suscipere debet.

Diximus 3: « Nisi ejus vices suppleat « votum *vel* martyrium: » haec autem non infirmant Baptismi ipsius necessitatem; cum sint tantum in ejus supplementum. Quod ut plenius intelligatur, notandum est: medium salutis vel est *internum*, nempe gratia sanctificans; vel *externum*, nempe in praesenti Baptismus. Ubi hoc est discrimen, quod sine medio interno actu et re percepto impossibile est vitam aeternam obtinere, nam sine gratia salvatur nemo; at sine medio externo, nempe Sacramento, potest utique homo salvus fieri, si aliunde possit gratia sanctificante donari. Et sane Christus medium externum ordinavit ad interiorem gratiam producendam; si ergo in aliquo casu possit haec gratia alio medio produci, jam salus obtinetur: hoc porro evenit per martyrium, atque ipsius Baptismi votum.

1. Per *martyrium*: martyrium vices supplere Baptismi etiam in infantibus, probat constans et perpetua Ecclesiae praxis, quae semper uti martyres venerata est infantes ab Herode pro Christo necatos [7]. Quod quidem fundamentum habet tum in illis verbis Domini: « Qui confi- « tebitur me coram hominibus, confitebor « et ego eum coram Patre meo [8]: *Porro « isti infantes Christum sunt confessi* non « loquendo, sed moriendo, *ut canit Ec- « clesia*; *tum in illis*: « Qui perdiderit « animam suam propter me, inveniet « eam [9]. » Hinc Cyprianus, vel quivis alius [10]: « Martyrium appellatur tam coro- « na quam Baptisma; quia baptizat pa- « riter et coronat; » — 2. per *Baptismi votum* (quo intelligitur contritio perfecta, vel amor Dei super omnia cum desiderio Baptismi suscipiendi): porro votum vices Baptismi, in illius suscipiendi impotentia, supplere constat ex eo, quod perfecta charitas est inseparabiliter conjuncta cum gratia sanctificante juxta illud: « Qui diligit me, diligetur a Patre « meo [11]: » idque declaratum habemus in Tridentino [12]. Unde Innocentius III consultus de Judaeo, qui se ipse baptizaverat, ait nullum esse Baptisma; si tamen continuo decessisset, ad patriam evolasse,

1 Jo. 3.
2 Ep. 166 ad Hieron.
3 *Chatech*. 3.
4 L. 1 *de Abr*. c. 18.
5 S. Thomas p. 3. q. 68, a. 1.
6 *Sess*. 7, c. 5 de Bapt.
7 Neque dicas istos infantes decessisse sine peccato originis utpote circumcisos, ideoque coli ut sanctos, non ut martyres. Hoc enim de pluribus verificari non potuit (etiamsi ponatur, quod circumcisio peccatum originale deleret): ratio concludentissima est, quia circumcisio non dabatur ante octavum nativitatis diem; Herodes autem omnes infantes jussit occidi a bimatu et infra — Neque etiam dicas martyrium esse actum fortitudinis, cujus illi infantes non erant capaces. Utique martyrium sumptum pro voluntaria mortis acceptatione est actus fortitudinis formaliter; sed accipi etiam potest pro ipsa morte pro Christo tolerata, quo sensu satis est, ut sit actus fortitudinis objective: sic etiam ut martyres habentur plures infantes in odium Christi necati. V. Benedictus XIV, Constitutione *Beatus Andreas*, 22 febr. 1755.
8 Matth. 10.
9 Matth. 10 — V. Benedictus XIV, l. III, c. 15 *De Canonizatione Sanctorum*.
10 L. *de singular Clericor*. — V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, no. 101, etc.
11 Joann. 14.
12 *Sess*. 7, can. 4.

utique ob votum Baptismatis [1]. Et divus Ambrosius de Valentiniano mortuo catechumeno, sed vivo Baptismum desiderante, ajebat: « Non habet ergo gratiam « quam desideravit? non habuit quam « poposcit? certe quia poposcit, accepit ».

Objiciunt 1: « Qui Evangelium invin- « cibiliter ignorat, non tenetur lege Bapti- « smi; atqui tales sunt qui in infantia mo- « riuntur » — R. Infantes, qui sine baptismi moriuntur, non damnatur, quia violarunt baptismi legem; sed excluduntur ab aeterna beatitudine, quia originali peccato detinentur. Nempe si Baptisma « ipsis conferatur (audiatur Perrone), hi jus acquirunt ad aeternam ac supernaturalem felicitatem, ad beatitudinem scilicet *per se* humanae naturae indebitam. Quod si his non applicetur, quamcumque demum ob causam id contingat, ipsi non privantur nisi beneficio gratuito; nec pejor fit eorum conditio, perinde ac si nunquam humana natura evecta esset ad ordinem supernaturalem. Haec quidem privatio in praesentiarum ordinem habet damnationis ob relationem ad culpam originalem, quae ab infantibus nascendo contrahitur, ast in se et absolute nihil detrahit ex eo, quod exposcit humanae naturae conditio.

Objicunt 2: « Si infantes Christiano- « rum absoluta Baptismi necessitate tene- « rentur, pejor foret istorum conditio, ac « sit conditio eorum qui nascebantur olim « sub lege naturae, et nunc nascuntur ab « infidelibus negativis (qui nempe nul- « lam adhuc habuerunt verae Religionis « notitiam); nam tales infantes per paren- « tum fidem (ad summum per aliquod si- « gnum externum illis applicatum) sal- « vantur ». Verum negamus Christum quoad Christianorum parvulos restrinxisse media salutis; nam ut constat ex historia, paucissimi eorum, quibus non est promulgatum Evangelium, veram fidem conservarunt, ideo paucissimis infantibus profuit ac prodest infidelium parentum fides. Contra vero, cum Evangelium ubique terrarum promulgatum fuerit, certe longe pluribus infantibus subventum est, et subveniitur per lavacrum regenerationis a christianis parentibus [2].

CAPUT SECUNDUM

DE MATERIA ET FORMA BAPTISMI.

Q. 1. *Quaenam est materia remota Baptismi?*

R. De fide est, materiam remotam Baptismi non aliam esse praeter aquam naturalem, ut clare innuunt ea Christi verba ad Nicodemum: « Nisi quis renatus « fuerit ex aqua et Spiritu Sancto etc. » Et illud Eunuchi Reginae Candacis ad Philippum: « Ecce aqua, quid prohibet « me baptizari? . . et descenderunt uter- « que in aquam [3]. *Hinc Tridentinum « definit:* Siquis dixerit aquam veram « et naturalem non esse de necessitate « Baptismi; atque ideo verba illa D. N. J. « C. *nisi quis etc.* ad methaphoram all- « quam detorserit, anathema sit [4]. » Hujus autem veritatis testes sunt omnes Patres, et quotquot supersunt Rituales libri latinorum, et orientalium ecclesiarum euchologiae, ut ostendit Renaudotius. Hoc est contra Bezam putantem quovis liquore Baptisma in necessitate conferri posse: contra Seleucianos docentes in igne esse baptizandum juxta illud Joannis Baptistae, qui ait Christum esse baptizaturum in *Spiritu Sancto et igne* [5]: contra Socinianos, Quakeros, aliosque, qui per aquam accipiunt munditiem cordis [6]. Verum allata Scripturae verba nonnisi de vera aqua accipi possunt; hinc Augustinus: « Quid est Baptismus Christi? la- « vacrum in verbo: tolle aquam, non est « Baptismus; tolle verbum, non est Ba- « ptismus [7] ».

Porro *loquendo de validitate* fatentur omnes naturalem esse existimandam aquam fontis, putei, maris, fluminis, lacus, cisternarum et pluvialem; nec refert

1 *Decr.* Gr. L. III, t. XLII *de bapt.* — V. Berti, Tournely: et Charvaz, *Guida del Catecumeno valdese*, l. VII, p. 3.

2 V. Perrone. *Il protestantesimo e la regola di fede*, p. 2, c. 4, a. 2, pag. 239. — Gousset, *De Baptismo* — *Tesori di confidenza*, ecc. — Muzzarelli. *Buon uso della logica*, ecc. Opusc. XXV della salute dei pagani — Frayssinous, *Conferenze*, ecc.: la salute degli uomini.

3 Act. 8.

4 *Sess.* 7. can. 2.

5 Matth. 3 — Quod tamen dixit Joannes ad discriminandum Baptismum suum, quasi diceret, se tantum baptizare in aqua, et Salvatorem in Spiritu Sancto esse baptizaturum, qui ignis est peccata consumans: vel qui igne charitatis inflammat nos.

6 V. Moehler, *La Simbolica*, t. II § 68 — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI. n. 102.

7 Tract. XV *in Joann.* n. 4. Atque ideo falsum et supposititium habetur decretum Syllci papae quo dicitur validum Baptismum in vino collatum; illud enim decretum omnium primus post plura saecula protulit et invexit Theodoretus cantuarensis, proprio marte.

frigida sit, an calida [1]. Idem est de aqua resoluta ex nive, glacie vel grandine: de aqua sulphurea, seu minerali: de aqua defluente tempore nimboso a parieto vel arborum foliis, aut collecta ex densatis vaporibus. Idem de rore, de aqua veoennta, turbida vel mixta cum alia re; modo aqua sit adhuc praedominans ita, ut in communi existimatione adhuc censeatur aqua. Sed habetur ut *materia invalida* saognis, lac, oleum, vinum, urina, pituita: succus herbarum ac fructuum; cum non sit aqua. Habetur autem communiter uti *dubia materia*: jus, lixivium, theum, caffea, aqua soluta ex sale, cervisia, et atramentum, quamvis sit tenue; cum talis aqua magis corpus polluat, quam lavet.

Diximus vero *loquendo de validitate*. Nam ad licitatem quod spectat, extra necessitatem (in Baptismo autem saltem solemni) sub mortali est adhibenda aqua munda et pro baptismo specialiter consecrata; tum ex praecepto Ecclesiae; tum in reverentiam Sacramenti [2].

Quid (dices) *de aqua* arte alchymica *educta ex floribus, plantis, radicibus et materiis similibus?* — Concina et Gonet cum d. Thoma negant aquam illam esse validam; quia artificialis est. Sed Continuater Tournely, Croix, Holzman, etc. dicunt eam esse probabiliter validam; et ideo in necessitate extrema esse adhibendam sub conditione: *Si haec materia sit sufficiens.* Docent enim Philosophi in mixtis semper vere et formaliter remanere elementa, quae adhuc ars chymica posset in species suas resolvere, si ita placeret; et sic evaderet vera aqua, ut prius erat. Videtur etiam jus canonicum convenire [3].

Dicimus *arte alchymica*; nam aqua naturalis simpliciter distillata, rosis aut aliis floribus in aqua infusis, est vera aqua naturalis.

Quid (addes) *de saliva, sudore et lacrymis? de aqua fluente e vite et plantis? De glacie et nive non solutis?* [5] — De saliva verius illam asserunt materiam omnino ineptam, ut declaravit Innocentius III [4]: idem communiter docent de sudore et lacrymis; non enim est vera aqua. Aquam vero fluentem e vite et plantis, licet aliqui faciant materiam absolute invalidam, cum potius succus sit; melius tamen illam dubiam docent, quia adhuc aliquid contioet de vera aqua. Quoad ultimum vero, si nix vel glacies a baptizante ipso ita applicetur baptizando, ut frictione illa resolvatur et fluat, baptismus est validus, quia reipsa admovet aquam: si autem nix vel glacies a baptizante injiciatur tantum baptizandi corpori, a cujus calore dein resolvatur. Anversa adhuc putat validum; sed dicendum non valere, aut saltem esse dubium, quia corpus non videtur a baptizante ablui [5].

Cur (quaeres) *aquam elegit Christus pro materia Baptismi?* — Praeter sapientem eius voluntatem ratio esse potest, tum quia aqua est elementum omnibus obvium; tum quia inter effectum aquae in corpore et effectum Baptismi in anima adest optima analogia [6]. Quaenam autem aquae quantitas requiratur ad valorem baptismi, dicimus tantam generatim requiri, quanta sufficiat, ut corpus dicatur vere ablui. Communiter ajunt Concina, Layman ac Tournely non sufficere unam vel alteram guttam, praesertim si gutta non fluat; verum tenent probabilius Elbel et Holzman id dubium esse. Ceterum si baptizans motu digiti madefacti statim ablueret partem corporis baptizandi, commune est cum Anacleto, Coninchio, Fillincio alii-

1 Hic ootamus ex Syoodo Novariensi (*de Bapt.*) pro incolumitate paucorum tueoda io rigida hieme, parom aquae tepefactae esse miscendum io cochieario cum aqua baptismali.

2 Hujus consecrationis seu benedictionis meminit Auctor *Constat. Apost.* l. VII et VIII: Sanct. Basilius lib. *de S. S.* c. 27; S. Cyprianus, *Epist.* 70 *ad Joan.*: S. Ambrosius, l. 1 *de Sacr.* c. 5; et S. Augustinus. *Hom.* 27 et 50—V. Liguori, *Homo Apost.* tract. xiv, nom. 8.

Si aqua benedicta iam imminuta sit, ut minus sufficere videatur, alia non benedicta admisceri potest in minori tamen quantitate: Rituale. «Avviene talvolta, che ai genitori sta a cuore, che i loro figli sieno battezzati con acqua del Giordano, che si sono procurata per via sicura: crediamo che si possa soddisfare al loro desiderio senza allontanarsi dalle regole della Chiesa mescolando piccola quantità di quest'acqua con quella presa nel Battistero». *Gousset.*

3 C. *in quadam* de celebr. Missae.

4 C. penult. *de Bapt.*

5 Idem de pruina et grandine nondum solutis — V. Ligoori. *Op. Mor.* l. VI, n. 105.

6 Sic aqua corpus lavat et sordes abstergit, et gratia Baptismi maculas abluit animarum. Aqua calores ardoris attemperat, et gratia Baptismi passionum moderatur aestus ac castigat. Aqua omnia foecundat, et Baptismi aqua irrigatus animus fit hortus amoenissimus. Aqua sedat sitim quae est appetitus frigidi et humidi, et gratia Baptismi omnia cordis nostri desideria celestibus implet. Ita Cootcuson, *Reflexio ubi de necessitate Baptismi*—Pulchre hic Lacordaire. Confereoza xxi: *l'acqua è idrogene mescolata d'ossigene; ma quando il genio dell'uomo vi entra, essa diventa vapore, celerità, commercio, potenza, incivilimento. Che sarà quando Dio vi si mette? gloria a Dio, che è rimasto ognora così grande con sì deboli mezzi.*

sque valere Baptismum; quia tunc ipsa aqua revera flueret.

Q. 2. *Quaenam est materia proxima Baptismi?*

R. Cum materia Sacramenti proxima non aliud sit, quam usus et actualis applicatio materiae remotae facta subjecto, cui Sacramentum confertur, cumque aqua applicetur baptizando per ablutionem, clare deducitur, *ablutionem* ipsam esse materiam Baptismi proximam. Haec autem ablutio tripliciter fieri potest: 1. Per immersionem, corpus nempe mergendo in aqua sicut in balneo: primis saeculis Baptismus conferebatur per trinam immersionem [1]; 2. per aspersionem, modo quo solent aspergi fideles aqua lustrali; 3. per infusionem, vel potius effusionem: et est ablutio hodie in usu in Ecclesia latina, quae consistit in effundendo aquam super caput baptizandi.

Ad valorem Baptismatis nihil refert quocumque modo ex dictis puer abluatur, cum semper censeatur vere ablutus. Haec nostra propositio non est contra Lutheranos vel Calvinistas, qui nobiscum hac in re conveniunt. Sed contra Graecos schismaticos, qui dicunt Latinos a fide catholica discessisse omittendo trinam immersionem: at frustra ipsi nos calumniantur; licet enim illa triplex immersio esset in usu penes veteres, non ita tamen observabatur, ut haberetur tanquam invalidus Baptismus collatus per simplicem infusionem vel aspersionem: unde si quae citantur statuta id prohibentia, respiciebant liceitatem, non autem baptismi validitatem. Testem appellamus Cyprianum episcopum, qui doctrina et sanctitate praefulsit saeculo III: consultus, quid sentiendum esset de Baptismate « clinicorum, qui a« qua salutari non erant loti, sed tantum « perfusi, respondit aspersionem quoque « aquae instar salutaris lavacri obtineri [2] » Idem confirmatur ex facto, quod legitur in Actis Apostolorum, ubi constat tria circiter hominum millia Baptismum recepisse eadem die; at verisimile non est multitudinem tantam fuisse intra spatium unius diei ab Apostolis baptizatam per trinam illam immersionem: verisimilius profecto videtur baptizata per simplicem aspersionem vel infusionem [3]. Et s. Laurentius sanctum Romanum urceo baptizavit in carcere [4]: et s. Lindgerus hortabatur mulieres, ut morituros infantes baptizarent *intinctos aqua, vel superinfusos* [5]. Id constat insuper ex veteribus picturis, teste Martenio, in quibus cernitur batismus infusione datus. Doctrina ergo in romana Ecclesia vigens, quae tenet valere baptismum quocumque modo ex dictis ministretur, certa est ex parte facti; sed etiam de fide est ex parte juris, cum Tridentinum definierit: *Si quis dixerit, in Ecclesia romana, quae omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit.* [6]

Diximus *ad valorem Baptismatis*; ad liceitatem enim in quilibet Ecclesia sub gravi observanda est ea, quae viget, consuetudo; cum res gravis sit. Hinc (si non urget necessitas) trina ablutio ex Rituali romano sub gravi requiritur: nempe infunditur aqua super caput infantis in modum crucis, simul verba proferendo hoc modo: N. (exprimitur nomen baptizandi) *ego te baptizo in nomine Patris* ✠ (fundat primo), *et Filii* ✠ (fundat secundo), *et Spiritus Sancti* ✠ (fundat tertio).

Q. 3. *Quaenam corporis pars est abluenda ad validum Baptisma?*

R. Pro certo habent omnes valere Baptisma, si ablutio contingat in capite uti praecipua corporis parte. Imo communissime docent valere etiam, si contingat in scapulis, humeris, pectore vel parte alia principali; quia est vera hominis ablutio: quamquam extra necessitatem semper caput sit praeferendum. Quia tamen semper remanet aliquale dubium, cum dissidium sit inter Doctores, ut notat Benedictus XIV [7], cumque hac in re tutiora semper sequenda sint; merito docet Angelicus, quod si caput non abluatur, Baptisma sit postea iterandum sub conditione, uti etiam Rituale praescribit: quod multo magis fieri debet, si Baptismus datus sit in digito, in pede, vel alia parte minima corporis.

Si vero ablutio contingat tantum in ve-

1 Hoc ex parte Ambrosiani imitantur, dum caput infantis leviter et ex parte in aqua mergunt, crucem signando.

2 Epist. 76. — Clinici more Ecclesiae dicebantur qui falso Religionis praetextu ad mortem usque differebant Baptismi susceptionem. Est a graeco *cliné*, lectulus.

3 Cap. 2 — Justis autem de causis Ecclesia latina immersionis ritum omisit, ac praecipue ut puerorum incolumitati et mulierum pudicitiae consuleretur. In Mediolanensi tamen Ecclesia adhuc datur Baptisma per trinam immersionem, ut dictum est.

4 *Acta SS.* apud Surium.

5 Martenius. *De antiq. Eccl. ritib.* l. 1. c. 1.

6 Sess. 7, can. 3 de Bapt.—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 107.

7 *De Syn. Dioecesana.* l. VII, cap. 5.

ste, tale Baptisma esset prorsus invalidum; cum sic non abluatur homo. Quod si ablutio tangat tantum *capillos*, alii negant cum Concina valere Baptismum; quia crines non sunt animati: alii vero probabiliter affirmant illud valere; quia licet crines non sint animati, bene sunt partes hominis (idem dicunt, si tantum abluantur *ungues*). Nobis videtur recta opinio Lugo et Laymani, qui dubitant; et ideo in necessitate dicunt Baptisma esse conferendum sub conditione. Hinc monet Rituale, quod si baptizandus sit capillatus, *digitis sinistrae manus caesariem ejus discriminet Sacerdos, dum dextera aquam infundit*: et optimum tunc erit, si in fronte abluatur puer.

Quidnam (quaeres) *siquis ad baptizandum puerum, ipsum projiciat in flumen, formam Baptismi pronuntians?*— R. Alii negant valere talem Baptismum; quia contactus aquae non fieret a ministro, sed a corporis mole: alii affirmant; quia jam hic omnia concurrunt: materia, forma, intentio et actio ministri. Utrumque est probabile [1]. Certe tamen esset invalidum Baptisma, si quis verba proferens supponat puerum alteri, qui aquam infundit; quia una et individua debet esse in Baptismo causa moralis, idem scilicet et qui aquam infundit et qui verba pronuntiat. Aliter esset, si quis puerum supponeret aquae e tecto decidenti; tunc enim, cum hic solus moraliter operetur, ipse in veritate dicitur abluere.

Q. 4. *An infans in necessitate baptizari possit, etsi nondum natus?*

R. *Cum... praescribitur nemini sine Baptismo competere salutem, ex illa maxime pronuntiatione Domini, qui ait: nisi renatus ex aqua quis erit*, etc [2] certum est nullum esse Baptisma: 1. Si pro puero abluatur corpus matris: nam puer est a matre omnino distinctus; 2. si infans in utero matris clausus in nomine Trinitatis benedicatur: quod est contra Cajetanum; a cujus tamen operibus jussu Pii V haec opinio expuncta fuit; 3 si mater nomine pueri oret Deum, et ea oratione ipsa mortem suam offerat in contestationem verae fidei, ut excogitavit Ludovicus Bianchi; 4. si ipsi parentes pro puero preces fundant ad Deum cum efficaci desiderio Baptismum eidem conferendi: quod non inverisimile putavit Amort [3]. Omnes enim isti modi sunt insufficientes, cum in nullo eorum verificetur, quod ex aqua renascatur puer: quare si iste in matris utero clausus non potest ullo modo aqua tingi, ejus saluti provideri non potest.

Quod si puer in ipso matris utero per aliquod instrumentum aqua tingi possit, etsi nondum pars ulla in lucem prodierit, utrum valeat Baptisma sic collatum, disputant. Alii negant; quia nemo dici potest *renatus*, nisi prius natus sit; nam de Baptismo dictum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*. Addunt auctoritatem Ritualis, cujus en verba: *Nemo in utero matris clausus baptizari debet*. Addunt ss. Thomam, Augustinum, Isidorum [4]. Sed alii satis probabiliter affirmant, quibus non parum adhaeret Bened. XIV [5]; quia talis homo jam existit viator, et ideo potest Baptisma suscipere. De tali autem existentia explicant vocabula *nasci* et *renasci*; nonne de Christo in utero Virginis vix concepto dictum fuit: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est* [6]? Rituale autem et Patres explicant de puero ita clauso in utero matris suae, ut baptizari nequeat, nisi abluendo solum corpus matris ipsius — Nos porro putamus in casu necessitatis talem puerum esse omnino baptizandum sub conditione; quod tamen non a Parocho ipso, sed ab obstetrice vel chirurgo peragendum est pudoris causa [7].

Diximus « Etsi nondum pars ulla in lu- « cem prodierit: *nam ex Rituali*, si infans « caput emiserit et periculum mortis im- « mineat, baptizetur in capite; nec postea

1 Dicimus autem nunquam fas esse infantem, quamvis mox decessurum, in flumen projicere quia nunquam fas est innocentem directe occidere ex illo Scripturae oraculo (Exodi 23): *Insontem et justum non occides*. Communiter tamen cum Laymano dicunt licere aqua nimis frigida (si alia haberi nequit) puerum baptizare mox moriturum; licet timeatur ex hoc mors acceleranda. Quia mors non eveniret, nisi per accidens; cum talis actio per se tendat ad ablutionem. V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 106.

2 Ita Tertullianus, *De Bapt.* c. 12.

3 Has hypotheses jam inanes ostenderat Vasquesius *in* 3, p. 1 *s. Tho. disp.* 151—V. Bergier *Dizionario* ecc.—Richard et Giraud, *Bibliot. sacra* ec. V. Bambini. Battesimo—Perrone. *de Baptismo*—Pallavicini. *Storia del Conc Trid.* l. IX, c. 8 Quoad sortem infantium sine Baptismo decedentium v. dicta *de pecc. orig.*

4 3 p q. 68, a. 11—Ep. 57 ad Dardan.—Ex c. 115, de cons. d. 4.

5 *De Syn. Dioec.* l. XI. c. 5.

6 Matth 1—Liguori. *Opus Mor.* l. VI. n. 107.

7 Laudatus Pontifex affert etiam doctrinam Sylvestri et Vasquesii, qui volunt esse baptizandum infantem licet adhuc involutum in secundinis. Quod Layman censet probabile; nam secundina habetur veluti pars infantis, quia illa cum ejus umbilico continuatur.

« si vivus evaserit, iterum est baptizan« dus ». Quod si aliam partem emiserit, puer in ea conditionate, *si es capax*, baptizetur, urgente necessitate; sed postea si perfecte nascatur et vivat, est rebaptizandus sub forma: *Si non es baptizatus, ego te baptizo*, etc.

Sed (quaeres) *an liceat incidere matrem ad baptizandum infantem?*— Affirmative, si periculum mortis matris sit remotum; non vero si sit proximus. Cum enim non liceat matrem occidere, ut puer baptizetur; ita etiam non licebit eandem probabili et proximo mortis periculo ob talem causam exponere. Ita ait Angelicus citans illud Apostoli; *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona* [1]: judicium autem de periculi natura ferendum erit a peritis. Hic tamen adnotamus: 1. si mater jam mortua sit, tenetur curare Parochus, ut ejus statim fiat incisio: et foetus quamprimum caute extrahatur, ubi spes aliqua effulgeat salvandi infantulum; 2. si mater gravida sit ad mortem condemnata, quamvis generatim loquendo sit expectandum tempus puerperii [2]; valde tamen probabiliter dicunt Fillincius, Layman, Suarez, etc., quod (si certo timeatur infans morte decessurus priusquam nascatur) licite possit secari venter matris anticipando supplicium. Alias dilatio, quae datur tantummodo in bonum prolis, vergeret in illius damnum (*F*).

Q. 5. *Quaenam est forma Baptismi?*

R. Definitum est tum in Latheranensi [3], tum in Tridentino [4] veram et legitimam Baptismi formam consistere in his verbis: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, juxta illud Christi praeceptum: *Euntes in mundum universum docete omnes gentes baptizantes eos in nomine* etc. [5]. Hisce Patres innixi uno ore docent nullum esse Baptismum sine trium divinarum Personarum distincta invocatione Tertullianus habet: « Lex tingendi « imposita est et forma praescripta: ite; « inquit, docete nationes tingentes eas in « nomine Patris », etc. [6]. Et sic Patres reliqui, quorum plures ex hac constanti baptizandi praxi argumenta eruebant ad confundendos Trinitatis osores — Ubi etiam vides quinque ad formam pertinere, ju ta quae Baptismi valor expendi debet: 1. *Persona, quae baptizat*, saltem in actu exercito; cum ipsa sit, quae operatur; 2. *actus baptizandi*, ut sic materia determinetur ad specialem effectum; 3. *persona, quae baptizatur*, sicut enim ablutio, ita et forma circa determinatam personam versari debet; 4. *unitas divinae naturae*, ut vera habeatur Dei confessio; 5 *personarum distinctio cum propriis vocabulis*, ut probat, ex dictis, Patrum consensus, Ecclesiae praxis ac Christi institutio, a qua quidem suum habet effectum Baptisma.

Q. 6. *Quae variatio formae Sacramentum Baptismatis invalidat?*

R. Videndum, an variatio formae sit substantialis, an accidentalis:

Variatio *substantialis* habetur, quando non amplius existit substantia verborum, quae praescripta sunt; et haec profecto Sacramentum invalidat. Esset v. g. siquis illud conferens dicat: « Ego te ungo. *Vel* « ego te communico in nomine, etc. *Vel* « ego te baptizo in nominibus Patris, etc. « *Vel* in Patre et Filio, etc. *Vel* cum Pa« tre et Filio, etc. *Vel* in nomine Patris « per Filium et Spiritum Sanctum » Ratio est, quia non satis explicaretur unitas essentiae divinae.

Variatio *accidentalis* habetur, quando sensus adhuc remanet quoad substantiam: et haec Sacramentum minime invalidat, nisi variet in ministro intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Esset siquis vel mutet idioma; vel substituat verba synonima; vel si latinus adhibeat formam Graecorum; vel omittat verbum *ego*. Ratio, quia adhuc satis redditur sensus. Vel (saltem in probabiliori sententia) si omittat verbum *in*; latino enim idiomate tacentur praepositiones ad elegantiam [7]; vel ob balbutiem formam corrumpat in fine; sic enim voces constitutae sunt, ut si aliquando cum vitio proferantur, idem significent, cum jam ab initio sensus praeoccupatus sit. Hinc Zacharias papa validum declaravit Baptisma ita collatum ob linguae latinae ignorantiam: « Ego te « baptizo in nomine Patris, in nomine

1 Rom. 3. 2 Ex L. *praegnant* 3. ff. de poen.
3 C. *Firmiter*.
4 Sess. 7, c. 4.
5 Haec forma semper viguit in Ecclesia catholica, cum hoc solo discrimine accidentali, quod Ecclesia graeca omittit pronomen personale *ego*: et ejus loco dicit *baptizatur* vel *baptizetur servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*—Hac de re errores enumerat Klee, *Storia dei dogmi*, I. II.
6 *De Baptismo*.
7 « Haec sententia, spectata ratione, mihi videtur verior; sed cum agatur de valore Sacramenti, sallem ob auctoritatem DD. dicerem ab altera non recedendum. Ideo talis omissio non posset excusari a mortali. » Ita Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 112.

« Filii, » etc.; nam repetitio nominis ex se non mutat sensum [1]. Vel *cum nomine Patris*, *Filii*, etc., ex variis decisionibus [2]: vel si omittatur conjunctio *et*, modo praeponatur tertiae personae; nam ex communi usu, si sint plura nomina, sufficit conjunctionem addere ultimo.

Quid (inquies) *siquis Baptisma administret in nomine Genitoris et Geniti et Procedentis ab utroque*? — R. Baptismus hujusmodi saltem ut dubius habendus est ex s. Thoma; nam hic assumenda sunt illa nominari Personae. Item merito ajunt, si loco *Filii* dicatur *Jesu Christi*; licet enim Jesus Christus noscatur esse Filius Patris, tamen id non satis exprimitur. Item dicunt de hac formula: *Ego te baptizo in nomine Sanctissimae Trinitatis, aut in nomine trium divinarum personarum:* est invalidum, vel saltem valde dubium; nam in tali forma non satis distincte exprimuntur singulae personae Ss Trinitatis, uti voluit Christus [3].

Quid (addes) *de Baptismo dato in solo nomine Christi Jesu?* — R. Nemo illum hodie uti validum habet; deest enim praescripta illa trina personarum invocatio, de qua in Evangelio, in Patribus et Tridentino. Neque obstant ea Scripturae verba: *In nomine Christi baptizabantur viri* [4]; communius enim et probabilius interpretes ibi pro nomine *Christi* intelligunt Baptismum a Christo institutum, ad differentiam Baptismi Joannis: et haec videtur vera sententia. Hinc cum Apostolus discipulos quosdam interrogasset an accepissent Spiritum Sanctum, et ipsi respondissent se neque si Spiritus Sanctus sit audivisse, subjungit: *In quo ergo baptizati estis* [5]? Unde ait Billuard, d. Thomam, qui docet Apostolos sic baptizasse ex speciali Christi revelatione, hypothetice potius fuisse locutum *(G)*.

CAPUT TERTIUM

DE BAPTISMI MINISTRO.

Q. 1. *Quinam Baptismi minister quoad validam administrationem?*

R. Traditione constat et de fide est contra Calvinum, quemlibet, sive sit vir sive foemina, sive christianus sive non, sive in necessitate sive extra, valide Baptismum conferre; ad illius enim administrationem non requiritur actus Ordinis. Hinc Augustinus ait: Baptismum « Etsi nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet « detur, non posse dici non datum [6]. » Idque declaratum fuit a Latheranensi IV, capite *Firmiter*: sane pertinet ad Dei misericordiam, ut quae sunt necessitate salutis quisque facile inveniat. Quae autem opponuntur documenta, quibus nempe prohibetur foeminis, haereticis, infidelibus et laicis Baptismum conferre, intelligenda sunt de licitate; et maxime de Baptismo publico et solemni, ut patet ea volvendo.

Triplex enim distinguitur Baptismi administratio: *solemnis*, et ea dicitur quae fieri consuevit in solemnitatibus Paschae et Pentecostes; *publica*, quae passim fit suis ritibus ac coeremoniis; *privata*, quae fit in necessitatis casu, coeremoniis omissis.—Item triplex distingui solet Baptismi minister: unus *ordinarius*, qui nempe jure ordinario vel solemniter vel publice baptizat; alter *extraordinarius*, qui publice quidem baptizat, sed ex delegatione; tertius *necessitatis* qui in necessitatis casu privatim, coeremoniis omissis, baptizat. Hoc posito:

Dicimus 1: Minister ordinarius Baptismatis solemnis est Episcopus, ut apud omnes in confesso est. Baptismi autem publici ordinarius minister jure divino est non solum Episcopus, sed etiam Sacerdos, licet subordinatus: constat tum ex decreto Eugenii IV ad Armenos; tum ex Cathechismo romano; tum demum ex usu et praxi Ecclesiae, quae hoc sensu semper intellexit illa Christi verba: *Euntes, docete, baptizantes* — Diximus *jure divino;* nam praecepta a Tridentino et facta hodie Paroeciarum distinctione, de jure ecclesiastico *minister ordinarius ac legitimus est Parochus, vel alius Sacerdos a Parocho vel ab Ordinario loci delegatus*, ait Rituale romanum [7]; aequum est enim

1 Id probabilius; attamen quia contraria opinio non est omnino improbabilis, ideo talem formam censeo non esse tutam — Ita Liguori. *Opus Mor.* l. IV, n. 111.

2 Ita S. Poenit. 18 julii 1825 — S. C. C. 24 maji 1823, ut refert Ferraris. *Bibl.* in nova Ed. Montis Cassini. Et ex decr. Benedicti XIV, 7 dec. 1744 ut refert Alasia.

3 V Liguori, *Homo Ap.* Ir. xiv, n. 14, et *Opus Mor*, l. VI, n. 111.

4 Act. 8.

5 Act. 2 — V. *Biblia* di Vence. vol vi. dissert. Sopra il Battesimo in nome di G. C. — Calmet, *Dictionar. Bib.* h. v.

6 Contra Parmen. l. II — Liguori. *Opus Mor.* l VI, n. 103.

7 Tridentinum, sess. 24. cap. 13 *de Ref.* De Fontis Baptismalis origine et benedictione, vid. Benedictus XIV *Notificatione* 1 — V. Ita Gousset. *De Baptismo.*

ut ipse pastor suis ovibus provideat [1].

Dicimus 2: Minister legitimus et extraordinarius Baptismi publici vi ordinationis est Diaconus, ut habet Pontificale R. Verum id ex usu Ecclesiae, et jure intelligitur tantum de commissione, vel licentia Episcopi aut Parochi: quae quidem est tribuenda tantum in necessitate [2]. Haec commissio adeo est in praecepto, ut (in communiori ac probabiliori sententia) nequeat Diaconus sine illa publice baptizare, licet Parochus absit a quo petatur facultas, et urgeat casus.

Dicimus 3: Minister necessitatis quoad Baptisma privatum est quilibet homo. Patet ex decreto ad Armenos; ex praxi fidelium; et ex Patrum consensu. Audiatur d. Hieronymus; « Si necessitas, *ait*, cogit, « scimus etiam licere laicis baptizare [4]. » Imo tunc nedum quilibet possit, sed baptizare tenetur: *secus*, ait Tertullianus, *laicus reus erit perditi hominis* [5]. Hic tamen ordo est observandus, ut nempe primus Parocho concedatur locus, cum ipsi specialiter animarum cura demandata sit; qui si desit, en ordo ex Rituali: « Si adsit « Sacerdos, Diacono praeferatur, Diaco« nus Subdiacono, Clericus laico, et vir « foeminae ». Sed ex eodem Rituali hic ordo invertitur; tum si id pudor exigat; tum si unus prae alio melius baptizare sciat — Item ex jure Canonico prohibentur pater et mater propriam prolem baptizare, si alii adsint. Item si adsit quidem Sacerdos, sed excommunicatus sit, in veriori sententia postponendus est; cum uti putidum membrum habeatur.

Docent autem communiter laicum peccare graviter, si baptizaret etiam in necessitate, praesente Sacerdote, sine legitima causa; cum Sacerdoti commissum sit ex potestate Ordinis baptizare. Si laicus autem baptizaret sine causa, praesente Diacono, qui non habeat commissionem, utrum adhuc ille peccet graviter, disputant; cum Diacono hoc jus non competat, nisi ex ipsa commissione. Si vero laicus, praesentibus aliis Clericis inferioribus, baptizaret, recte ajunt id non esse mortale; cum sit tantum aliqualis indecentia — Qui vero cum non sit ordinarius minister, publice tamen baptizat, peccat graviter; quia usurpat jus alienum in re gravi. Imo Clericos Diaconato inferiores certum est ex jure fieri irregulares, si id temerarie audeant [6]: quod ajunt communissime currere etiam de Diaconis, non interveniente delegatione; quia tunc nullum ipsis competit jus. Hanc tamen poenam communius et probabilius non incurrunt laici; quia textus loquitur de Clericis tantummodo.

Q. 2. *An duo possint simul unum baptizare?*

R. Si quilibet intendit agere independenter ab alio, ut causa particularis et individua, validus est Baptismus; quia adsunt omnia requisita, ut patet a simili in ordinatione, qua Sacerdotes noviter ordinati simul consecrant cum Episcopo (qui tamen primus formam complet, ipse solus baptizat, ut patet)« Nec traderent a« liud et aliud Sacramentum *ait Angelicus*; « sed Christus, qui est unus interius bapti« zans, unum per utrumque conferret [7] ». Hoc tamen, ut patet, erit graviter illicitum, nisi forte excuset praecipitantia aut timor, ne infans non tinctus decedat—Si vero unus intendit agere dependenter ab alio, ut causa communis et simultanea, tunc invalidus est Baptismus tam si dicat *ego te baptizo*; quam si dicant simul, *nos te baptizamus*. Nam, ut ait idem Angelicus, « Homo non baptizat, nisi ut minister « Christi et vicem ejus gerens Unde sicut « unus est Christus; ita oportet unum « esse ministrum, qui Christum reprae« sentet. »

Sed quid (quaeres) *si unus plures baptizet eodem tempore* [?] — Illicite extra casum necessitatis plures eodem tempore ab uno baptizantur; nam Rituale R. formam illam: *ergo vos baptizo*, ad plures simul directam reprobat, nisi adsit mortis periculum; nec tempus sinat, ut singuli separatim baptizari valeant. Valide tamen; neque enim sic agendo diversificatur forma necessaria; nam plurale est singulare geminatum. Unde sic agere est contra usum, contra praeceptum Ecclesiae, ac Sacramenti dignitatem; non vero contra substantiam [8].

1 Hinc si mulier casu pariat in pago non suo a proprio duabus vel tribus tantum horis distanti, potest urgere, ut in sua Ecclesia proles baptizetur. Imo id praecipitur in Novariensi Synodo, si possit commode fieri—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI.n.115.

2 Can. *Diaconos* 13, dis. 93.

3 Quae necessitas neque debet esse extrema, sed sufficit gravis et rationabilis, ut infirmitas Parochi, absentibus aliis Sacerdotibus, multitudo baptizandorum, vel Parochi assistentia ad infirmos etc.

4 Dial. advers. Lucif.

5 *De Bapt.* c. 7.

6 *Decr.* Greg. l. V. t. 28: *de Cler. non ord.* c. 1.

7 3 p. q. 67, a. 6 — V, Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 120.

8 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 29.

Potestne (addes) *quis seipsum baptizare*? — Nec licite nec valide potest quis se baptizare; tum quia persona baptizantis diversa esse debet a persona baptizanda; tum quia Baptismus, cum sit spiritualis generatio, imitari debet naturam, in qua nemo se gignit [1].

Q. 3. *Quandonam Baptisma debet ministrari* [2]?

R. Infantibus quo citius fieri potest Baptisma est ministrandum; et graviter peccat qui per multum temporis spatium differt. Id commune est ex pluribus Conciliis Provincialibus; Rituale vero sic habet: « Parochus hortetur, ne pueris Sacramentum tantopere necessarium nimium differatur cum periculo salutis ». Sane, uti observat Catechismus R., infantes infinitis pene periculis obnoxii sunt; aliunde praestat eos citius a potestate daemonis liberare. Qualis autem reputetur dilatio gravis, dicunt communius et probabilius eam non esse talem, nisi 10 vel 11 dies excedant — Plures Synodi (ut Novariensis *pag*. 78) praecipiunt, ut non protrahatur ultra triduum sine peculiari licentia Ordinarii. Imo parentibus ceterisque, quorum ea cura sit, excommunicationis poenam minantur, si id negligant ultra octiduum.

Diximus *infantibus*: adultis enim Baptisma bene diferri potest, uti docet Angelicus [3], ut sic plenius instruantur. Imo praestat, ut taliter baptizandi sese Episcopo sistant, nisi adsit vitae discrimen [4].

Q. 4. *Quo loco Baptisma est administrandum?*

R. Cum locus ordinarius Baptisma conferendi sit Ecclesia, et quidem Parochialis, vel alia ubi jus fontis est, generatim loquendo in illa debet Baptisma administrari: et peccaret mortaliter qui *sine necessitate* contrarium faceret; cum agatur de re gravi. Diximus 1: *generatim loquendo*: excipitur enim, si adsit periculum infamiae in parentibus aut alterius damni gravis; vel si infans sit filius Regis vel Principis [5], aut ab ipsis descendens, qui etiam potest domi baptizari solemniter [6]: « Dummodo id fiat in eorum « Capellis seu Oratoriis, et in aqua baptismali de more benedicta »: ita Rituale; 2. *sine necessitate*; ea enim urgente, debet infans domi baptizari, ne periculum subeat sine Baptismo moriendi [7].

Q. 5. *Quoties Baptisma potest eidem ministrari?*

R. Cum Angelico: « Dicendum, quod « Baptismus iterari non potest: 1. quia « Baptismus est quaedam spiritualis generatio... ; et ideo non potest Baptismus iterari, sicut nec carnalis generatio... ; 2. quia in morte Christi baptizamur, per quam morimur peccato, et « resurgimus in novitatem vitae; Christus « autem semel tantum mortuus est: et « ideo Baptismus iterari non debet... ; « 3. quia Baptismus imprimit characterem, qui est indelebilis... ; 4. quia Baptismus principaliter datur contra originale peccatum: et ideo sicut originale peccatum non iteratur, ita nec Baptismus [8]. » Hinc nullus est Baptismus iteratus: et qui temere baptigat jam valide baptizatum, aut qui jam baptizatus scienter iterum Baptismum suscipit, grave committit sacrilegium et irregularitatem incurrit [9].

Quid (dices): *Siquis temere rebaptizet quidem, sed addat conditionem*; si non est baptizatus? — R. Qui sine causa sub conditione rebaptizat, mortaliter peccat inaniter Sacramentum usurpando. Utrum vero incurrat etiam irregularitatem, quaestio est: alii negant; nam qui sub conditione baptizat jam baptizatum, non vere rebaptizat; at leges poenales stricte accipi debent. Alii (et hoc videtur probabilius, spectata auctoritate) affirmant; nam Catechismus R. reprehendens qui in Ecclesia sub conditione rebaptizant pueros, quamvis certi sint eos jam domi rite fuisse baptizatos, sic inquit: « Sine « sacrilegio id facere non possunt, et eam « maculam suscipiunt, quam divinarum « rerum scriptores irregularitatem vocant ». Ita etiam statutum fuit a d. Carolo in Concilio Mediolanensi III [10].

1 Ex C. 4 de Bapt.
2 De tempore et loco *v*. Benedictus XIV, *Notificatione*, XCVIII.
3 3 p. q. 68. art. 3.
4 Hoc monet etiam Synodus Novariensis *pag*. 81.
5 Clem. unica. *de Bapt*.
6 Glossa in *Clem*. cit.—Liguori, *Homo Apost*. tr. XIV. n. 18.
7 Haec autem sunt hujusce periculi signa praecipua: 1. Si puer oriatur sine vagitu et lacrymis; 2. si monice respiret; 3. si appareat lividus praesertim in facie aut capite: 4. si nascatur post multum laboris obstetricis; 5. si enascatur ante septimum mensem; 6. si cranium habeat valde molle, aut suturas nimis apertas, aut alias partes disjunctas.
8 3 p. q. 66. a. 9.
9 C. ex Literarum 2 *de apost. et reiterantibus Bapt*.
10 Et sane quando quis certo scit puerum esse jam valide baptizatum, et rebaptizat sub conditione, con-

Si tamen adsit causa, nedum peccet sub conditione rebaptizans, imo laudabiliter agit; per conditionem enim et proximo et Sacramento consulit [1]. Dum tamen temere rebaptizare sit mortale ex suo objecto et in genere sacrilegii; idcirco attente videndum est, an adsit vera causa, id est non levе, sed grave et prudens dubium de valore Baptismi jam prius collati, sive sit juris, sive facti [2]. Qua in re notandum:— 1. Ad probandam Baptismi collationem sufficere unum testem ocularem probum et fide dignum, sive masculus sit sive foemina [3]. Neque enim hic periculum deceptionis est: quod ubique timeri potest in ceteris rebus humanis, in quibus vel acceptio personarum vel alicujus lucri spes unum testem nonnunquam valet facile corrumpere; — 2. Baptisma praesumi jam collatum, si sermo sit de adultis, qui nati sunt a parentibus catholicis, et inter catholicos educati; tametsi nullum extet in libris baptizatorum accepti Baptismi testimonium, nisi graves adsint conjecturae in contrarium [4]; — 3, baptizandum sub conditione adultum, qui ab infantia raptus fuerit a barbaris; nec certo scitur, an aliquado fuerit baptizatus [5];— 4. quoties est iterandum Baptisma adultorum, secreto id faciendum esse ad evitanda murmura ac scandala, et quidem sine praejudicio matrimonii (quod semper sub sistit), si forte eo ligatus sit ille, de cujus Baptismo dubitatur [6], ceterum consulendus est Episcopus, siculi in omni gravi re semper fieri debet.

Quomodo (dices) *se gerere debet minister cum infantibus expositis*?

Si expositi sunt sine ulla schedula testaute de Baptismo collato, consentiunt omnes eos baptizandos esse sub conditione. Imo licet schedulam habeant, sententia verior et communior adhuc tenet baptizandos esse sub conditione, nisi ea talis sit, ut certitudinem pariat, v. g si a Parocho noto scripta sit vel subscripta; alias semper remanet prudens dubium de valore. Ita Benedictus XIV [7], qui affert Concilium Mediolanense III, ac declarationem S. C. C. « Quello che diciamo, *ad-* « *dit Gousset*, dei bambini esposti, si ap « plica naturalmente ai bambini che i va« gabondi lasciano ne' luoghi dove pas« sano; quand'anche questi fossero in età « di due, di tre, di quattro o di cinque « anni e più, se non si hanno prove certe « che sono stati battezzati: perchè la « maggior parte de' vagabondi sono senza « Religione; e spesse volte non osano re« care i loro figli alla Chiesa, per timore « di essere interrogati sopra la loro cre« denza, o che così si scopra il loro li« bertinaggio ».

Quoad infantes jam baptizatos ab obstetrice vel ab alio laico, monet s. Carolus: « Si, re accurate investigata, Paro« chus exploratum habuerit puerum, for« ma servata, baptizatum esse, caveat « omnino, ne tunc sub conditione bapti« zandi formam adhibeat [8] ».

Quid (addes) *cum pueris, quos constet baptizatos fuisse ab haereticis*?

De fide est valere Baptismum collatum ab haereticis, si omnia requisita ad Sacramenti naturam adhibentur. Verum merito odie dicunt praestantiores Theologi baptizatos ab haereticis esse rebaptizandos saltem sub conditione; nam gravissima urgent motiva (nostra praesertim aetate) dubitandi de valore talis Baptismi; cum constet facile nunc ab haereticis violari vel materiam vel formam [9]. Quia ipsi

ditio pueriliter, ac malitiose apponitur, et ideo merito habetur pro non apposita. Sed rebaptizare sine dubio et sine causa importat irregularitatem; ergo etiam rebaptizare sine causa et sub conditione in eo casu. Ita Benedictus XIV citans ea de re declarationem S. C. C. de *Syn. Dioec.* l. VII, c. 6; et *Notif.* LXXXI).

1 Quando publice renovatur Baptismum dubium, rationabiliter dicit Continuator Tournely conditionem exprimendam, ne adstantes credant, Baptismum absolute reiterari contra legem Ecclesiae. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 29.

2 Dubium *juris* est, quando constat Baptisma fuisse collatum cum materia, vel forma, vel intentione dubia. Dubium *facti* quando dubitatur sive positive sive negative, an Baptismus datus sit an non. In utroque dubio debet minister rebaptizare sub conditione. *Quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, absque ullo scrupulo esse rebaptizandos*, inquit Concilium Carthaginense V (cap. Placuit III, *De consecrat.* diss. 4)—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 122.

3 Glossa in c. *Cum.* 112 de cons. d. 4; et *Nuper* 51, Decr. Greg. l. II. t. xx *de test.*

4 C. *veniens* 4 de presb. non bapt.— V. Careno, *Delle regole* ecc. Esame 21.

5 C. *Parvulos* d. 4 de cons.

6 S. C. C. 21 dec. 1733; V. Girardi, *Expositio juris Pontificii.*

7 *Notificatione* 84. Parochi et Sindaci est expositorum curam genere, eosque ad hospitale mittere. Vid. Pro Sabaudia. *Istruzione per l' amministrazione dei Comuni.* 1 apr. 1838. §§ 53 et seqq. Et aliae Instruct. postea datae, quae in Archivio Parochiali asservantur.

8 Instructio, *De Baptismo*, — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV. nn. 135 et 136.

9 Cum autem hic posterior Baptismus datus sub conditione non sit certus, cum prior possit esse validus, hinc est dubium, an remittat peccata post primum Baptismum commissa. Haec igitur haereticus

putant hoc Sacramentum non esse absolute necessarium; et ideo parum curant de eo rite conficiendo [1].

Q. 6. *Quid agere debet Parochus, si pro certo advertat plurimos fuisse ab obstetrice vel alio invalide baptizatos?*

R. Cum Voit: Parochus poterit facile remedia adhibere, si invalide baptizati adhuc sint in tenera aetate; eos privatim ad se vocet tanquam iis volens benedicere, frontem aqua baptismali ad hoc parata, vel in ejus defectu, aqua lustrali aspergat largiter, et insuper pollice bene madefacto signo crucis muniens clam pronuntiet formam baptismalem. Res difficilior est, si agatur de adultis, quorum Baptismus renovari non potest sine admiratione ac scandalo. Voit idem facere docet quod de pueris; Layman vero vult, ut occulte admoneantur, et occulte baptizentur. Verum in hac re consulendus Episcopus, ut pro circumstantiarum varietate provideat.

Quae maxima inconvenientia ne eveniant, monet Rituale: « Curare debet Paro« chus ut fideles, praesertim obstetrices, « rectum baptizandi ritum probe teneant « et servent ». Verum ista diligentia in hoc Sacramento summae necessitatis raro (proh pudor) adhibetur, obstetrices nec instruendo, nec examine probando circa illa omnia, quae non modica sunt, et ad rite conferendum Baptismum in casu necessitatis inserviunt [2]. Quare Synodi fere omnes post s. Carolum [3] ac Benedictum XIV [4] (uti Synodus Novariensis) merito ac graviter praecipiunt, ut Parochi eas, quae obstetricam artem exercent, bene instruant, illis insuper aperiendo difficiles casus, qui in Rituali notantur et evenire possunt. Quia tamen obstetrices ex officio non habentur ubique, ideo tunc curare debent, ut nonnullae integerrimae ac prudentes mulieres ad hoc munus deputentur; quae tamen singulo biennio accurate sunt examinandae, et semper monendae, ut duas saltem praeter infantis matrem personas, si fieri possit, Baptismo adesse curent, quae modum, quo res tota agitur, animadvertant, ut sic fidem facere possint [5]. Imo tenentur Parochi omnibus suis parochianis diligenter explicare quae ad Baptismum pertinent, etiam vernaculo sermone; quia evenire potest, ut, occurrente inopinato casu, illud ministrare debeant.

Haec insuper specialiter observare debent Parochi ex Synodo Novariensi: — 1 Ut quando agitur de Baptismo jam privatim collato, attente perpendant utrum rite collatus sit. Imo quoties ipsi infans baptizandus exhibetur, toties inquirant, an domi fuerit aqua tinctus; — 2. ut ab Ecclesia procul distantibus suggerant, ut cum puerum baptizandum deferunt, aquam secum gestent, si quae forte necessitas baptizandi extemplo urgeat; — 3. ut fontem baptismalem decenter ornatum et bene communitum teneant, ita ut aqua lustralis servari possit nitida pro toto anni cursu, ac singulo quoque anno renovetur; — 4. ut foeminas gravidas interdum moneant de omni cura habenda foetus, quem utero gerunt, ut caveant tam a sarcinis immodicis vehendis, quam a ducendis choreis aliisque similibus, quae foetui nocere possint: — 5. ut mulieres post expletos puerperii dies, sese templo sistant pro benedictione suscipienda, quae a solo Parocho (excluso quocumque alio Sacerdote ab ipso non depotato), et quidem in ipsa Ecclesia tradenda est; — 6. ut caveant matres a decumbendo cum infante in lectulo sine sufficienti repagulo, ob periculum suffocationis: est casus reservatus; — 7. ut saepe commemorent parentibus officia erga liberos, et fidelibus omnibus sponsiones et obligationes Baptismi suscepti. Quam in rem animadvertant festum Circumcisionis assignari pro dictis sponsionibus renovandis publice in Ecclesia; et summopere commendari, ut functionem hanc sancte et religiosissime peragant, non omissa mentione Indulgentiae plenariae a s. Pontifice Pio VII concessae (Ist. *De Baptismo*, pag. 79).

CAPUT QUARTUM.

DE BAPTISMI SUBJECTO.

Q 1. *Quodnam est Baptismi subjectum?*

R Subjectum Baptismi dicitur quisquis est capax et idoneus ad illum recipiendum: talis est *omnis* et *solus homo vivus* ab Adamo descendens, et nundum baptizatus, sive adultus sive infans: — 1. *Omnis homo vivus*; ideo etiam jam in utero sanctificatus, tum ut fiat Ecclesiae mem-

ad gremium Ecclesiae rediens tenetur confiteri et ab eis absolvi sub conditione, *si capax es*: quae conditio respicit dubiam validitatem Baptismi primi, quando datur absolutio ante iterationem Baptismi: respicit vero materiam absolutionis, si haec conferatur post iteratum Baptisma: et hoc secundum melius fit.

1 Qui moriuntur cum dubio de validitate Baptismi, in loco sacro sepeliuntur; post factum enim recte supponitur factum quod erat de jure faciendum. Est Canonistarum doctrina — V. Pavone, *Spicilegio Canonico* etc. n. 313.

2 V. Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 6 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 137.

3 Ita Baruffaldus, *Comment. in Rituale*.

4 In *Actis Eccl. Mediol.*

5 *Notificatione* VIII.

6 V. *Istruzione pratica, utile sia per la retta amministrazione del Sacramento del Battesimo, sia perché si conferisca a quanti maggiormente si possa.* Vercelli 1853 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 121 et seqq.

brum; tum ut Christo configuretur per characterem; tum ut sit capax aliorum Sacramentorum. Hinc et B. Virginem Baptisma suscepisse, docent Vasquez, Sotus, etc. [1]; — 2. *solus homo vivus*: mortui enim frustra baptizantur. Nam ex una parte cadaver non est capax generationis spiritualis; ex alia mortuus est extra statum vitae. Est contra veteres haereticos Cerinthianos, Cataphryges, etc. [2].

Q. 2. *An recte baptizentur parvuli?*

R. Storchius anabaptistarum parens saec. XVI docuit invalide baptizari infantes, utpote fidei actualis incapaces: quam doctrinam amplexati sunt Servetus, sociniani et arminiani. Erasmus vero contendit interrogandos esse pueros cum ad annos discretionis pervenerint, ratum ne habeant quod susceptores illorum nomine polliciti sunt; et si ratum non habeant, ad fidem non esse cogendos. Hoc ipsum adoptavit Lutherus, et omnes protestantes in praxim deduxerunt, eamque interrogationis coeremoniam *confermationem* appellant. Sunt denique qui contendunt pueris permittendum esse, cum adoleverint, fidei examen, ne enthusiasmo, ut ajunt, seu fanatismo credere videantur. Contra tamen hos omnes:

Dicimus 1: de fide est recte baptizari parvulos, licet actum credendi non habeant. Hoc satis insinuant Scripturae verba: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua « et Spiritu Sancto, non potest introire in « Regnum Dei: » nemo porro dixerit Christum a Regno Dei excludere voluisse infantes. Idque comprobatur ex perpetua constantique Ecclesiae praxi; hujus testis est s. Irenaeus Polycarpi discipulus, qui fuit Joannis Apostoli auditor [3], Origenes [4], Cyprianus [5], etc. Unde Augustinus de parvulorum Baptismo scribit: « Hoc « Ecclesia semper habuit, semper tenuit, « hoc a majorum fide suscepit, hoc usque « in finem perseverantes custodit [6]. » Quare merito Tridentinum; « siquis dixerit « parvulos, eo quod credendi actum non « habent, suscepto Baptismo, inter fideles computandos non esse; ac propterea cum ad annos discretionis pervenerint, esse baptizandos; aut praestare « omitti eorum Baptisma, quam eos non « actu proprio credentes baptizari in sola « fide Ecclesiae, anathema sit [7]. *Iterum* « *declaravit*: Si quis dixerit, neminem « esse baptizandum, nisi ea aetate qua « Christus baptizatus est, vel in ipso mor- « tis articulo, anathema sit [8]; » Christo sane non fuit necessarius Baptismus uti infantibus ex Adae progenitis: hinc consuetudinem, quae saeculo IV et V inoleverat nonnisi ad seram aetatem suscipiendi Baptismum, Ecclesiae et patres semper improbarunt.

Dicimus 2. « Parvuli baptizati, cum « adoleverint, interrogandi non sunt, an « ratum habere velint quod patrini eo- « rum nomine, dum baptizarentor, polli- « citi sunt; et ubi se nolle responderent, « non sunt suo arbitrio relinquendi ». Est de fide assertio, cum totidem verbis sit a Tridentino definita [9]. Sane lex naturae clamat, ut qui a maximo liberatur malo, uti est mors sempiterna, maximoque donatur bono uti est salus aeterna, illam debeat adimplere conditionem, sub qua utrumque collatum est: nonne ita se gerit politica societas respectu eorum, qui in ea nascuntur, ut nempe eos tanquam subditos sibi obstrictos habeat? Neque obstat, quod pueris sic onera imponantur, quin scienter ea acceptaverint: nam hic non agitur nisi de eorum anticipatione, cum statim ac adolescunt, ea teneantur suscipere; lex enim Evangelii, atque salutis omnes respicit. Unde libet cum Augustino exclamare: « Felix necessitas, « quae nos ad meliora compellit! [10] » Infantes ergo baptizati, cum adolescunt, non tantum de fide respondere debent, sed de praeceptis Ecclesiae juxta illud Tridentini: « Siquis dixerit, baptizatos « per Baptismum ipsum solius fidei debi- « tores fieri, non autem universae legis « Christi servandae, anathema sit [11] ».

Q. 3. *An infantes monstruosi sint baptizandi?*

R. Si ita sint monstruosi, ut non hominis formam referant, sed plane bestialem, non sunt capaces Baptismi. Quod si capite saltem et pectore hominis formam habeant, baptizandi utique erunt. Si ve-

1 Aliis tamen placet Virginem excipere: cum Baptismi susceptio videatur injuriosa eximiae ejus sanctitati. Hac de re v. Trombellius, *Mariae SS. vita et gesta*.

2 V. *Bibbia* di Vence, vol. vi, dissert. Sul Battesimo pe' morti.

3 L. II contra *haeres*, c. 22.

4 Epist. ad Rom.

5 Epist. 59.

6 Ser. 10 *de ver. Apost.*

7 Sess. 7 *de Bapt.* c. 13.

8 Sess. 7. can. 12.

9 Can. 14.

10 V. Nat. Alexander, *Historia Ecclesiast* dissertatio xiii, in saec. XI et XII—Et Perrone. *De Baptismo*.

11 Can. 7.

ro caput tantum sit ferinum, differendum erit Baptisma, donec certius res cognoscatur consulendo Episcopum: quod si adsit periculum mortis, erit conferendum sub conditione: « Si es capax, *vel* si « es homo, ego te baptizo. » Ita Rituale R. et s. Carolus, ac ipsa ratio suadet, ne forte pereat qui salvari potest.

Quid (inquies) *si infans membra hominis habeat geminata?*—Si unum sit caput et unum pectus, licet quatuor sint brachia vel pedes, unum est individuum completum; ideo unum tantum dandum est Baptisma. Si vero duo sint capita et duo pectora, duo judicantur individua; et ideo duo sunt danda Baptismata. Si duo essent capita et unum pectus, datur absolute unum Baptisma super unum caput; aliud vero conditionate super caput secundum, dicendo: *Si tu es alius homo.* Si tandem unum sit caput et duo pectora, primo est baptizandum caput absolute; dein infunditur aqua super duo pectora simul, cum intentione non adhuc baptizatum abluendi, dicendo: *Si alius es homo:* ita Rituale romanum.

Quid (addes) *de foetu abortivo?*—Foetus abortivus, qui scilicet ab utero egreditur ante tempus partui destinatum et immaturus, utcumque parvus, si habeat formam humanam et det signum vitae, absolute baptizandus est, ut omnium est sententia. Si vero in eo vix appareant indicia humanitatis et vitae, foetus baptizandus est sub conditione: *Si es homo.* Item dicendum est de informi productione, nisi manifesta putrefactionis, decompositionis vel desorganizationis signa jam exhibeat: idque hodie praesertim, cum vigeat et fundata sit peritorum opinio, foetum nempe illico a conceptione animari. « Quod « foetus, *ait Roncaglia*, abortivos ex igno« rantia obstetricum et matrum excipit « latrina, quorum anima, si Baptismate « non fraudaretur, Deum in aeternum vi« deret, et corpus licet informe esset de« centius tumulandum! Sed quibus potis« simum sub gravi culpa competit expel« lere ignorantiam? nonne Parochis [1] ?

Q. 4. *An recte baptizentur filii, invitis parentibus?*

R. Certum est: 1. contra Catharinum et Durandum tale Baptismum validum esse, ut probat Benedictus XIV Instructione, « Postremo mense; non enim, *ut ait* « *Augustinus*, scriptum est: nisi quis re« natus fuerit ex parentum voluntate; sed « nisi quis renatus fuerit ex aqua etc. » [2]; hoc Baptisma esse etiam licitum, si agatur de filiis christianorum, quippe qui Ecclesiae legibus subjiciuntur [3]. Quod si agatur de Infidelium filiis, utrum licite, invitis parentibus, baptizentur, affirmat Scotus: verum communior et in praxi tenenda sententia, quam defendunt Thomistae, docet generatim loquendo filios infidelium illicite baptizari, si eorum parentes sint vel censeantur fore repugnantes, quamvis aliunde Christianis Principibus civiliter subjiciantur. Etenim baptizati vel subducuntur a parentibus, et eis fit injuria; nam « de jure naturae est, « quod filius, antequam habeat usum ra« tionis, sit sub cura patris » [4]: vel relinquuntur penes eosdem, et fit injuria Sacramento; cum illud exponatur irreverentiae. Firmatur ex praxi Ecclesiae, et ex Benedicto XIV tum Instructione *Postremo mense*, tum Constitutione *Probe te*. Imo quoad habraeorum filios adest Constitutio Julii III, qui imposuit delinquentibus suspensionem et poenam mille ducatorum [5].

Diximus *generantim loquendo*. Nam si christiane ipsi poterunt educari, etiam licite baptizabuntur:— 1. si parentes sint nostra mancipia; tunc enim nostri potius juris sunt quam illorum; — 2. si parentes fuerint baptizati, vel uterque, vel saltem alteruter; quia tunc Ecclesia jus habet in eos; —3. si alteruter parentum petat; quia justa ejus voluntas voluntati injustae praeferenda est in favorem fidei et prolis. Item si, mortuo patre, consentiat avus paternus, etiam matre reluctante; cum apud ipsum sit patria potestas; — 4. si infans sit in periculo mortis: tunc enim bono prolis providetur, quin alicui injuria fiat; cum ab omni sit subtrahendus hominum potestate per mortem; — 5. si suae jam compos rationis Baptisma petat ex se; quia in negotio Religionis jam est juris sui. In dubio autem de usu rationis, sufficit aetas septem annorum; — 6. si

1 V. Debreyne. *Essai sur la Theologie* etc. p. 3 —*Embriologia sacra*, c. 8, 1. I.

2 Ep. 98.

3 Gousset, *Theol. Mor.* n. 81 *de Baptismo*, neque quoad Christianos parentes id facile concedit, si impii renuerent omnino, ad scandala cavenda.

4 S. Thomas, 2. 2, q. 10, a. 12 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 126 et seqq.

5 Et Regiae Pedemontanae Constitutiones imponunt contravenientibus poenam 50 scutorum; et in defectu poenam expulsionis ad triennium in viris, ad sex menses in foeminis (l. 1, tit. VIII, c. 8).

filius sit positus extra curam parentum, ut si esset expositus, tunc enim juri suo censerentur renuntiasse. Item si bello parentes capti sint; nam jure belli captivi sunt victoris; 7. si pater offerat filium et postea consilium mutet; jam enim Ecclesia jus acquisiisset. Ita Benedictus XIV, plura S. C. C. decreta, ac communis Doctorum sensus.

Neque dicas: « Obedire oportet Deo « magis quam hominibus: Deus autem « vult, ut omnes baptizentur. » — Utique vult Deus ut omnes baptizentur, sed volentes; at si nolunt parentes, nolunt et infantes, quorum voluntas in patris voluntate censetur inclusa. Quod autem sic parentes abutantur eorum potestate, et ideo ea expoliandi ab Ecclesia vel christiano principe; id utique verum est, si ea abuterentur in iis, quae sunt ordinis naturalis, uti si filios necare vellent, quia tunc peccarent contra jus naturale et humanam societatem. At hoc non currit, si abusus sit circa ea, quae sunt ordinis supernaturalis, in quo subjecti non sunt neque Ecclesiae, quae potestatem non habet de his qui foris sunt, judicare; neque principi saeculari, cujus potestas ad ea tantum extenditur, quae naturalis ordinis sunt — Si tamen proles jam sit, invitis parentibus, illicite baptizata, tunc Benedictus XIV cit. Instructione prohibet eam reddere parentibus ob certum periculum perversionis prolis et profanationis Sacramenti.

Q. 5. *Q. id speciatim notandum quoad Baptisma adultorum?*

R. Adultorum « Baptismus, *ait Rituale R.*, ubi commode fieri potest, ad Episcopum deferatur, ut si illi placuerit, « ab eo solemnius conferatur; alioquin « Parochus ipse baptizat, statuta caere« monia ». Adultorum Baptisma praestat ad aliquod tempus differre; tum ad cautelam Ecclesiae, ne ipsa decipiatur; tum ob reverentiam Sacramenti, ut sancte administretur; tum ob utilitatem ipsorum baptizandorum, ut plenius instruantur. Diu tamen illud differre esset contra baptizandi charitatem, eum tanto bono privando. Antiquitus diversa tempora praescripta fuerunt; nunc res tota Episcopi judicio relinquitur (*H*).

Ad validam vero susceptionem Baptismi in adultis requiritur et sufficit intentio saltem habitualis, id est habita et non retractata [1]. Hinc infertur: 1. Baptisma ex metu gravi susceptum, licet dedeceat, nam ut ait Tertullianus, *non est Religionis cogere Religionem*; tamen valere, quia sufficienter voluntarium; et suscipitur Sacramentum, quamvis non res Sacramenti. Hinc Concilium Toletanum IV validum declaravit Baptisma Judaeorum, quibus a Sisebuto in Hispaniis propositum fuit, vel ut Baptisma, vel ut cruciatus eligerent; electio enim voluntaria fuit, cum vero voluerint Baptisma ad cruciatus vitandos; 2. validum esse Baptisma collatum dormienti vel amenti, qui sui compos antea petierit: in dubio autem de petitione, Baptismus, urgente casu, conferendus est sub conditione: *si es capax*.

Ad licitam autem Baptismi susceptionem in adultis requiritur praeter intentionem: 1. Fides: nam *sine fide impossibile est placere Deo* [2]; 2. timor Dei, nam *qui sine timore est, justificari non poterit* [3]; 3. spes justificationis; secus fictitia esset illius voluntas; 4. initium amoris Dei; impossibile enim est, ut eum non incipiamus diligere, a quo bonum speramus; 5 propositum christiane vivendi; secus nugatoria esset satanae renuntiatio, factaque Deo promissio; 6. poenitentia juxta illud: *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum* [4]; excipe siquis solum originale haberet: nam neminem poenitet nisi de voluntariis voluntate sua. Verius autem tradunt sufficere attritionem; cum enim Baptismus ad delenda etiam actualia ante ipsum commissa sit institutus, si praexigeret contritionem, quae *operit multitudinem peccatorum* [5], praexigeret effectum, ad quem producendum est institutus.

Ad rem Angelicus: « Ad hoc quod homo « se praeparet ad gratiam in Baptismo « percipiendam, praeexigitur fides, sed « non charitas; quia sufficit attritio prae« cedens, etsi non sit contritio [6] ». Hinc versus:

1 V. *de sacram. in genere*, disp. 1, c. 1—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 139.

2 *Hebr.* 2. Quoad fidem, requiritur ut sciat Sacramenta (saltem Baptismum, Eucharistiam et Poenitentiam), praecepta Decalogi, saltem crasso modo, et orationem Dominicalem: ultra quatuor illa scitu necessaria, id est Dei existentiam, Deum remuneratorem, Trinitatem et Incarnationem, passionemque D. N. J. Christi. In urgente autem periculo mortis, sufficit scire haec quatuor ultima, ut bene dicunt Sanchez et Soius.

3 Eccli. 1.

4 Act. 2.

5 Jac. 5

6 In 4, d. 6, q. 1. a. 3 — Neque etiam requiritur

Crede, time, spera, tibi sit dilectio coepta,
Propositum atque dolor, si abluí, adulte, cupis.

CAPUT QUINTUM

DE BAPTISMI EFFECTIBUS ET COEREMONIIS.

Q. 1. *Quinam sint effectus Baptismi?*

R. Primus effectus Baptismi est remissio plena peccatorum omnium tum originalis, tum personalium actualium, si quae commissa fuerint; ait enim Scriptura: « Nihil est damnationis in iis, qui vere « consepulti sunt cum Christo per Baptis« ma in mortem: quicumque Baptizati « estis, Christum induistis [1]». Hinc omnes renati in Baptismate appellantur passim *innocentes, immaculati, puri, innoxii, facti Deo dilecti, haeredes Dei, cohaeredes Christi*; ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur [2]. Hinc Ecclesia publice canit: « Confiteor unum « Baptisma in remissionem peccatorum. « *Et decretorium Tridentinum*: Siquis « per Jesu Christi Domini nostri gratiam, « quae in Baptismate confertur, reatum « originalis peccati remitti negat, aut e« tiam asserit non tolli totum id, quod ve« ram et propriam peccati rationem ha« bet; sed illud dicit tantum radi, aut non « imputari, anathema sit; in renatis enim « nihil odit Deus [3]»; — 2. est condonatio cujuscumque poenae, peccatis antea commissis debitae, *ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur*, prout habet Tridentinum; et sane equum est, ut qui ad vitam novam renascitur, nihil habeat de veteri. Non tamen liberat a malis vitae praesentis et merito; sic enim homo meretur mercedem laborum, virtutem perficit ac Christo conformatur: ratio autem, ob quam sublato originali peccato quod est causa, adhuc remaneant poenalitates, quae sunt effectus, est quia sanata quidem est persona, non autem revocata ad pristinam integritatem, sauciata natura; — 3. collatio tum gratiae sanctificantis tum gratiae sacramentalis. Primo *gratiae sanctificantis*; neque enim nisi per illius infusionem delentur peccata: Unde bene ait Apostolus: « Sed abluti e« stis, sed sanctificati estis, sed justificati « estis [4]». *Secundo* gratiae sacramentalis [5], ad rite nempe Christiani munia obeunda, cum ideo sit Baptisma institutum; — 4. capacitas tum alia Sacramenta suscipiendi, tum de aliis Ecclesiae bonis participandi; baptizatus enim fit « civis Eccle« siae, frater Christi, cohaeres, membrum « illius, templum et organum Spiritus « Sancti, *sicut ait d. Chrysostomus* [6]»; — 1. *characteris impressio* ex dictis de Sacramentis in genere [7]; et *cognatio spiritualis*, sed tantummodo jure Ecclesiae ex dicendis de matrimonio (*I*).

Haec de Baptismo proprie dicto; quoad alios Baptismos notamus:

1. Baptismus Joannis non operatur istos effectus: Est contra Lutheranos et Calvinistas, qui tenent Baptismum tum Christi tum Ioannis ejusdem esse virtutis, et utrumque operari per solam eos suscipientis fidem. Hinc Tridentinum: «Si« quis dixerit Baptismum Joannis habuis« se eandem vim cum Baptismo Christi, « anathema sit [8]». Nempe primus ex opere operantis poenitentiam solummodo operatur; alter vero operatur gratiam ex opere operato.

2. Baptismum flaminis, sive votum seu desiderium recipiendi Baptismum, si adjunctam habeat perfectam contritionem de peccatis commissis, vices supplere Baptismi, est de fide ex definitione Tridenti-

Confessio sacramentalis; quia ante Baptisma non est homo illius capax; post autem jam ablatum est *totum id, quod verum et propriam peccati rationem habet*, ut ait Tridentinum (*sess.5.c.5.de pec. orig.*) Quamquam adulti, antequam baptizantur, utiliter aperirent conscientiam suam, ut tutius dirigi ac convenientius praeparari possint.

1 Rom. 6 et 1 Timoth.

2 Rom. 8 et Gal. 3.

3 *Sess.* 5, can. 5.

4 1 Cor. 6. Etsi autem olim disputatum fuerit circa modum, uti constat ex Concilio Viennensi: nunquam tamen dubitatum fuit circa veritatem hujusce infusionis.

5 Simul autem cum sanctificante gratia infunduntur non tantum dona Spiritus S. et virtutes Theologicae, ut eruitur ex Tridentino (*sess.* 7, cap. 7); sed etiam ceterae virtutes morales, uti habetur in Cathechismo rom. Firmatur auctoritate Clementis V, qui in Concilio Viennensi *opinionem tanquam probabiliorem et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum Theologiae magis consonam et concordem sacro approbante Concilio duxit eligendam* V. Boudraud, *L'anima elevata in Dio*, lez. viii).

6 Homil. ad Neophit.

7 V. Klee *Storia de' dogmi*, t. ii, p. 144, ubi pluribus id adstruit. Graviter errant qui docent characterem Baptismi consistere vel *in lumine fidei*, quod per Baptisma in animas infunditur, vel *in animae conjunctione cum Deo* sive *in vita animae* ipsius quae in Baptismate efficitur; ex hoc enim sequeretur erras Tridentinum vel cum declaravit *characterem* Baptismi esse *indelebilem*, vel cum definivit gratiam Dei et fidem ipsam amitti posse; quo in casu certe amitteretur etiam character Baptismi, si in vita animae esset constituendus.

8 *Sess.* 7, *de Bapt.* c. 1—V. Bellarminus, *De Bapt.* c. 21—*Bibbia* di Vence, dissert. vol. vi sui tre Battesimi degli Ebrei, di S. Giovanni, di G. C.

nl [1]. Et sane qui diligit, non manet in morte; qui Deum diligit, a Deo diligitur [2]: unde quoad remissionem peccatorum et collationem gratiae eosdem effectus producit ac Baptismus aquae. Non tamen quoad characteris impressionem, et cujuscumque reatus poenae remissionem; cum hoc solius sit Sacramenti — Desiderium autem seu votum Baptismi suscipiendi sufficit adhuc si sit implicitum, quod nempe continetur in generali dispositione faciendi omnia a Deo praescripta, ut expresse docet sanctus Tomas [3].

3. Baptismus sanguinis, quasi ex opere operato, ex quodam privilegio ratione imitationis passionis Christi, remittit culpam et poenam; excluso tamen charactere Sacramentali. Hinc Innocentius III ait: *Injuriam facit martyri qui orat pro martyre* [4] —in adultis tamen praeter acceptationem martyrii, quae sit saltem habitualis ex motivo supernaturali, requiritur probabilius etiam contritio, vel dilectio Dei super omnia. Probatur ex illo Apostoli: « Si tradidero corpus meum, ita « ut ardeam, charitatem autem non ha« buero, nihil mihi prodest [5]. *Haec est Angelici doctrina, qui ait*: Effusio sanguinis « non habet rationem Baptismi, si sit si« ne charitate: ex quo patet, quod Bap« tismus sanguinis includit Baptismum « flaminis, et non e converso [6] ». Neque martyrium subire importat semper charitatem perfectam habere; nam potest quis velle potius mori, quam novum peccatum committere, sed propter metum inferni tantummodo.

Q. 2. *Quid de coeremoniis Baptismi?*

R. Baptismi coeremonias vetustas esse fatetur ipse Calvinus [7]: Harum aliae baptismum antecedunt, ut *nominis impositio*, *exorcismi*; aliae ipsum comitantur, ut *abrenuntiatio Satanae*, *fidei professio*, *unctio Olei sacri*; aliae subsequuntur, ut *unctio chrismatis*, *cerei accensi traditio*, etc. Ad coeremoniarum dignitatem, et Sacramenti reverentiam notandum; 1. quod coeremoniae e Rituali romano sint omnino suscipiendae, ac religiose observandae; 2. quod eas negligere in parte notabile sit mortale, excepto si Baptisma privatim administretur. Sic communiter putant esse mortale baptizare sine patrinis designatis, cum id sit de praecipuis coeremoniis; vel baptizare in aqua minime consecrata vel sine unctione Chrismatis: vel cum Chrismate alterius anni, nisi oleum novum Pastor non sit accepturus per decem vel undecim dies, adsit periculum in infante [8].

Si Baptismus sit repetendus, an etiam coeremoniae repetendae sint, alii affirmant cum Salmanticensibus et d. Antonino; quia hae habentur ut quoddam accessorium, cujus proprium est, ut sequatur naturam principalis. Sed communius negant cum Coninchio, Suarez aliisque: quia in Sacramentis characterem imprimentibus tenenda est regula canonica et generalis qua dicitur, nihil iterandum: « Sed caute supplendum, quod incaute « fuerat praetermissum [9]. » Utraque sententia probabilis est, sed prima tutior: ideo suadenda in praxi, si absque scandalo fieri possit aut infamia vel admiratione, quae merito timeri possunt, si de adultis agatur—Si autem puer domi fuerit valide baptizatus, aliqua cogente necessitate, tunc absolute intra nonum ab ortu diem (vel cum primum convaluerit) ad Ecclesiam est deferendus, ut omissa suppleantur; et quidem sub mortali, cum agatur de re gravi: et Rituale ritum tunc adhibendum assignat. Hoc tamen non est de more in haereticis conversis; ne plebs putet eorum Baptisma, si rite collatum, nos improbare [10].

Monet Rituale R.: « Curet Parochus, « ne obscoena, fabulosa, vel ridicula, vel i« nanium deorum, vel impiorum ethnico« rum hominum nomina imponantur; sed « potius, quatenus fieri potest, Sancto« rum ». Ex quo deducit Croix, non esse peccatum imponere nomen alicujus non Sancti, cum hoc sit monitum, non praeceptum. Imo ait neque illicitum nomen in Baptismo semel impositum mutare

1 *Sess.* 4, c. 4—Et Innocentius III expresse definit. *Decr.* l. VI, t. xxix, c, 4.
2 Jo. 14, Prov. 8.
3 3 p. q. 68. a 2.
4 *Decr.* l. III. t. xxx. c. 6—Hic prodest etiam infantibus, ut probat Ecclesiae praxis, quae SS. Innocentes ut martyres colit. Unde qui contrarium assereret, habendus esset saltem ut temerarius — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 96.
5 I Cor. 13.
6 2, 2, q. 124, a. 2.
7 Harum meminit S. Justinus: *Dial. cum Triph*; Tertullianus, *De praescr.* c. 41; S. Cyprianus. *Ep.* 2; Cyrillus. *Cath.* 1; S. Ambrosius, l. I *de Sacr.* c. 5; S. Augustinus, l. III. *de pecc. orig.* c. 40; S. Clemens. l. III. *Recog.* S. Joann. Chrysostomus. *Hom.* 6 in capite 2 *Ep. ad Coloss.*
8 V. Liguori. qui inter diversas sententias sic resolvit. *Opus Mor.* l. VI, n. 141.
9 *Decret.* Greg. l. I. tit. 16. cap. 1.
10 V. Benedictus XIV. *Notificatione* LXXXIV.

auctoritate propria; cum hoc nullo jure sit prohibitum: licet saltem in Confirmatione [1].

In publica Baptismi collatione etiam patrini adhibendi sunt: patrinos autem dicimus personas illas, quae baptizatum quasi patres spirituales de fonte suscipiunt in curam propriam. Antiquissimus est in Ecclesia eorum usus, et historici aliqui eum desumunt ab Hygino pontifice saeculi II. A veteribus appellantur *susceptores, fidejussores, sponsores.* Rationem hujus institutionis ex eo deducit Angelicus, quod spiritualis generatio assimiletur carnali, in qua parvulus nuper natus indiget nutrice et paedagogo: quod de ipsa Confirmatione valet, quae est Baptismi complementum [2]. Tenet autem probabiliter Croix ad hoc, ut quis valide sit patrinus, requiri septennium; secus non videtur capax muneris sui suscipiendi — Obligationes vero patrinorum sic pandit idem Angelicus: « Ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium paedagogi: et ideo obligatur ad habendam curam de ipso, si necessitas immineret (intellige tamen circa res fidei et morum), sicut eo tempore et loco, in quo baptizati inter infideles nutriuntur. Sed ubi nutriuntur inter catholicos christianos, satis possunt ab hac cura excusari praesumendo, quod a suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundum suum modum saluti spirituali filiorum curam impendere [3] ». *Per mala sorte (addit hic Gousset) ciò che era un' eccezione ai tempi di questo santo Dottore, è divenuto assai generale ai tempi nostri.*

Q. 3. *Quid agere debet minister post Baptisma?*

R. Rituale monet Parochum: 1. Adnotet de vice in vicem sine mora in libro apposito, et modo praescripto nomina baptizati et parentum, annum, diem et horam nativitatis, etc. [4]. Multi Parochum damnant de mortali, si haec negligat; cum id evenire non possit sine gravi familiarum damno; 2. ut moneat patrinos de cognatione spirituali contracta, et de ceteris eorum obligationibus inde prodeuntibus; 3. ut matribus et nutricibus praecipiat, ut caveant a decumbendo cum infantibus ob periculum suffocationis. Imo in pluribus Synodis (uti in Novariensi) hic decubitus cadit sub reservationem [5].

1 V. Rossignoli, *Devoti ossequi ai Santi del mese e del nome* Hic duo notamus cum Benedicto XIV: 1. Bulla *Quam provinciole* mandat servari canonem Concilii III Albanensis, quo prohibetur, ne Christianis apud Mahumetanos degentibus turcica nomina imponantur; 2. Bulla *Omnium sollicitudinum* firmat decretum Inquisitoris Tournon, quo missionariis Indiarum orientalium prohibetur nomina imponere idolorum, vel falsae religionis poenitentium. Sed nomina desumenda praecipit e *Martyrologio Romano* juxta laudabilem Ecclesiae perantiquam sane, ut ita Sanctorum frequens memoria nos excitet ad virtutem, et eorum auxilium super nos invocetur, uti ex SS. Ambrosio et Chrysostomo discimus; quod probat ipse Benedictus XIV, *De Canoniz. Sanctorum*, lib. IV, par. 2a, c. 19.

2 3 p. q. 67 a. 7. Diximus *in publica Baptismi collatione*; nam in privata licet congruentius adhibeantur patrini, non tamen praecipiuntur; semper tamen adhibentur in collatione Confirmationis, etsi privatim ea conferatur.

3 3 p. q. 67. a. 7. Cetera vid. *De Matrim.* disp. 3, c. 2 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 146.

4 V. *RR Patenti per la tenuta de' registri destinati ad accertare lo stato civile*, 20 giugno 1837, ad calcem *Cod. civilis.*

5 Optimum erit si parochus librum conficiat, in quo ordine alphabetico scribat omnia cognomina, nomina et paternitatem, notando diem, mensem, annum in quo unusquisque parochianus baptizatus, nuptus, et mortuus est. Labor pro una vice, sed plurimum inserviet, cum de aliquo quaeritur.

DISPUTATIO TERTIA

De sacramento Confirmationis

CAPUT PRIMUM

DE NATURA, INSTITUTIONE, NECESSITATE, MATERIA ET FORMA.

Q. 1. *Quid est Confirmatio?*

R. *Confirmationis* nomine secundum novae Legis Sacramentum solet appellari; quia est ipsius vires et robur animo nostro suppeditare, ut fidem intrepide profiteamur. Appellatur per antonomasiam: « Impositio manuum, Sacramentum Chrismatis, Sacramentum unctionis, Chrisma salutis, Chrisma sanctum, signacu-

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 161 et seqq.

« lum spirituale et Dominicum, signaculum vitae aeternae, etc. Definitur autem: Sacramentum novae Legis a Christo institutum, quo per manuum impositionem et sacri Chrismatis in fronte unctionem, sub praescripta forma, Baptizatis additur robur tam ad firmiter credendum, quam ad fidem ipsam constanter fortiterque propugnandam ». Dicitur: 1. « Sacramentum novae Legis: sic Confirmatio convenit cum Sacramentis ceteris; 2. quo per manuum impositionem, et sacri Chrismatis in fronte unctionem sub praescripta forma: sic habetur materia et forma; 3. *Baptizatis*, sic indicatur subjectum Confirmationis solos esse Christianos, non infideles, neque catechumenos; 4. *tam ad firmiter*, etc.; quae verba finem peculiarem Confirmationis exponunt.

Definitum est in Tridentino contra Lutheranos et Calvinistas, inter quos eminet Dallaeus et Basnagius, Confirmationem verum esse Sacramentum a Baptismo distinctum: « Si quis dixerit confirmationem Baptizatorum otiosam coeremoniam esse et non potius verum et proprium Sacramentum, anathema sit [1] ». Id clare evincitur ex Scriptura, ubi legimus: « Cum audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria Verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem: qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizzati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum [2]. — Id constat quoque ex PP.: d. Hieronymus ait: « An nescis Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur et ita invocetur Spiritus Sanctus? exigis ubi scriptum sit? in Actibus Apostolorum[3]. » Et d. Augustinus: « Sacramentum Chrismatis... in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus [4] ». idem docent Cyprianus [5], Chrysostomus [6], Cyrillus [7] et alii. Accedit perpetuus et universalis omnium Ecclesiarum orientalium consensus, ut ineluctabilibus monumentis ostendit Renaudotius. Tandem ratio theologica firmat; nam ad constituendum strictum Sacramentum novae Legis requiritur signum sensibile, gratiae divinae collatio, et divina institutio. Atqui haec tria hic habentur: 1. signum sensibile in manuum impositione: *Imponebant manus super illos*; 2. gratiae divinae collatio ex illo: *Et accipiebant Spiritum Sanctum*; 3. divina institutio, cum ritus externus a sola Dei institutione possit habere vim gratiae conferendae— Patres autem passim vocant Confirmationem *perfectionem* Baptismi, non ratione Sacramenti, sed ratione effectus, quatenus homo utroque Sacramento munitus plene sanctificatus est; cum non tantum natus habeatur spiritualiter, sed et roboratus [8].

Christus non instituit Confirmationem *eam exhibendo*, ait Angelicus, *sed eam promittendo:* siquidem nonnisi post Ascensionem plenitudo Spiritus Sancti descendit [9]. Putant alii eam institutam fuisse, cum Salvator parvulis manum imposuit; alii dum recubuit cum Apostolis in ultima coena[10]. Est tamen probabilius ipsam fuisse institutam eo temporis intervallo, quo a mortuis redivivus per dies quadraginta cum Apostolis suis commoratus est *loquens de Regno Dei* [11]. Et sane existimandum est eo tempore ipsum instituisse hoc Sacramentum, quo Apostolis suis promisit gratiam supervenientis Spiritus Sancti; quo plenam iis in mysticum Ecclesiae corpus contulit potestatem; quo plura alia revelavit mysteria; quo magis Apostoli indigebant ad se roborandum contra fremitum gentium ac impios judaeorum conatus. Et hoc maxime, si aliud tempus assignari nequeat ratione satis congrua: *Iis diebus*, ait Leo Magnus, *magna confirmata sunt Sacramenta, magna revelata mysteria* [12].

Q. 2. *An Sacramentum Confirmationis sit necessarium?*

R. Confirmatio non est necessaria ne-

1 *Sess.* 7. *de Conf.* can. 1.
2 Act. 8.
3 *Dial. contra Luciferianos.*
4 Lit. cont. Petil. l. II, c. 105—V. Klee, *Storia dei dogmi*, l. II.
5 Ep. 72. et 73.
6 Hom. 18 in Act. Apost.
7 *Catech.* 21.
8 S. Cyprianus, *Epist*, 72.
9 3 p. q. 27, a. 1.
10 Idque probant ex quadam Epistola S. Fabiani Pontificis ad Orientales: quae tamen Epistola ab eruditis apocripha habetur. Huic sententiae videtur conformis singularis plane revocatio Emerich, ut ex libro: *La dolorosa passione di N. S. G. C. secondo la contemplatione di Anna Caterina Emerich Agostin a Dimen. morta in odore di santità 9 febbr.* 1824. Milano.
11. Act. 1.
12 Serm. *de Ascen. Domini.*

cessitate medii; certum est enim salutem nos posse consequi etiam sine illa, cum scriptum sit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [1]. Id patet etiam ex constanti romanae Ecclesiae praxi, quae infantes statim a Baptismo non solet confirmare: quod non ageret, si hoc Sacramentum existimaret necessarium necessitate medii — Sed quaestio magna est, si sermo sit de necessitate praecepti. Alii obligationem per se gravem tuentur tum ex praecepto naturali; quia grave detrimentum sibi infert qui negligit ad tentationes superandas se tali robore munire ad hoc instituto; tum ex praecepto positivo tam ecclesiastico ut habetur in jure Canonico [2]: tam divino; nam Christus praecepit Apostolis, *ut expectarent promissionem Patris*, nempe Spiritum Sanctum, cujus donum in Confirmatione tribuitur [3]. Alii quibus adhaeret s. Thomas, levem esse affirmant per se, et volunt fieri posse gravem solum per accidens, v. g. ad scandalum vel periculum grave declinandum; quia ad superandas tentationes sunt alia plura remedia. Haec tamen sententia hodie non videtur satis probabilis, postquam Benedictus XIV Bulla *Etsi pastoralis*, declarato, quod omnes Confirmationem suscipientes a Presbyteris Graecis invalide confirmantur, haec ait de illis: « Monendi sunt ab Ordinariis locorum eos gravis peccati reatu teneri, si (cum possint) ad Confirmationem accedere renuunt et negligunt [4]. »

Est autem notandum Episcopum, nisi eum moralis impossibilitas excuset, mortaliter peccare, si diu differat hoc Sacramentum ministrare, puta ad 8 aut 10 annos, saltem per loca praecipua; cum sit subditos ingenti bono privare — Quia tamen illud non est absolutae necessitatis, ideo Episcopus nequaquam obstringitur, saltem ex justitia, illud ministrare peste laborantibus, ut ait Benedictus XIV [5]; quamquam praestet imitari s. Carolum, qui etiam illis tribuere curavit.

Q. 3. *Quaenam est materia remota et proxima Confirmationis?*

R. Ad 1: Materia remota Confirmationis est Chrisma confectum « ex oleo olivarum et balsamo, benedictum ab Episcopo. »

1. Ad *oleum* quod pertinet, dicimus illud necessarium esse de necessitate Sacramenti [6]: et quidem de olivis expressum, ut docet Angelicus [7]. Et merito; quia hoc oleum cum sit ex natura sua pingue et diffluens, melius inservit ad significandam gratiam Spiritus Sancti, quae, uncto capite, in confirmatos effunditur. Aliunde cum simpliciter dicitur *oleum*, semper intelligitur oleum olivarum.

2. *Balsamum*, quod sit de necessitate praecepti, a nemine potest negari. Sed utrum sit etiam de necessitate Sacramenti, negant probabiliter Continuator Tournely, Juveninius et alii; attamen sententia communior et probabilior affirmat cum s. Thoma ac Catechismo R. Sic enim Confirmationis efficacia ad robur optime significatur; quia balsamum et bonum Christi odorem et immunitatem a vitiorum corruptela designat. Hinc Innocentius III Sacramentum hoc *Chrismationem* appellat: et Eugenius IV ad Armenos expresse docet materiam Confirmationis esse Chrisma confectum ex oleo et balsamo [8].

3. Quod de necessitate Sacramenti Chrisma *benedicendum* sit ab Episcopo, videtur omnino affirmandum; quia idem Eugenius Chrisma illud vocat *ab Episcopo benedictum*. Haec sententia uti tutior tenenda est; quamvis quae docet benedici posse etiam a simplici Sacerdote de Papae licentia, sit speculative probabilis. Sicut enim Papa potest committere chrismandi facultatem simplici Sacerdoti, ita videtur posse eidem committere Chrismatis benedictionem [9].

1 Mar. 16.

2 C. *Omnes* 1. de 5 do cons.

3 Act. 1.

4 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 182—Sunt adhuc tamen qui tenent ea verba Benedicti XIV non concludere pro omnibus; quia (inquiunt) hic Pontifex tantum loquitur de invalide confirmatis a Presbyteris Graecis, qui renuunt ad Confirmationem de novo accedere, quasi habeant validam primam: unde hic habetur ratio pericularis.

5 *De Syn. Dioec.* l. XIII, c, 19.

6 Ex c. ult. do Sac. Unct.; et ex Decreto ad Armenos.

7 3. p. q. 78, a. 2—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 160 etc.

8 Quia tamen haec sententia, ipso fatente Benedicto XIV, non est omnino certa; ideo in necessitate erit sub conditione conferenda Confirmatio etiam solo oleo confecta. Ajunt enim contrarii primis saeculis nullam fieri balsami mentionem.

9 Hic notandum: —1. Chrisma ex praecepto gravi Ecclesiae feria V in Coena Domini benedicendum esse. In qua quidem benedictione adhibentur *preces* ad Deum; *omnis enim creatura* ex Apostolo *sanctificatur per verbum Dei et orationem*. Item *signum crucis*; nam crux ex Leone M. *fons est omnium benedictionum*. Item *salutatio Chrismatis*, quae nempe ad Christum directe est per Chrisma repraesentatum: —2. sub gravi prohibitum esse uti Chrismate anni elapsi. In hac re Papa solus dispensat, ut docet Benedictus XIV Constitutione, *Cum ad infrascripta* 1741.

R. Ad 2: Circa materiam proximam Confirmationis plures sententiae; sed tres sunt principaliores. Prima cum Aureolo, Sambovio, Sirmondo et aliis paucis docet materiam proximam, essentialem et unicam esse illam manuum impositionem, quae habetur in Pontificali, cum Episcopus in principio sacri ritus extendit manus suas ad confirmandos inquiens: *Omnipotens, sempiterne Deus* etc. Unctionem autem, quae fit postea, dicit esse caeremoniam pure accidentalem, institutam ab Ecclesia. Haec opinio habetur ut improbabilis: hinc Episcopi communiter non dubitant confirmare eos, qui postquam primus ille ritus est completus, accedunt —Secunda cum Merbesio, Juveninio, Concina, Gotti, Duhamel, etc. dicit materiam proximam essentialem tam ab impositione manuum componi quae fit in principio, quam ab unctione quae deinde adhibetur— Tertia demum sententia cum Berti, Estio, Gonet, Salmanticensibus, Scoto, Sylvio, Soto, Suarez, Vitasse, etc. materiam adaequatam collocat in Chrismatis unctione, quam agit Episcopus in fronte confirmandi, et in simultanea illa manus impositione super chrismandum, quando dicit: « Signo te signo crucis, et confirmo « te Chrismate salutis etc. » quae proinde manus impositio ab unctione est indistincta. Haec sententia est communis vel fere communis, et Bellarminus eam appellat certissimam: et a nobis etiam tenetur ut talis; tum propter auctoritatem ss. Angelici, Bonaventurae et Antonini: tum propter sapientissimum illud Augustini: « Quod « universa tenet Ecclesia, nec Conciliis « institutum, sed semper retentum est, A-« postolica auctoritate traditum rectissime « creditur ». Ex historia autem patet illam Chrismatis unctionem fuisse semper adhibitam in Ecclesia tam Latina quam Graeca: quod non ita fuit de illa prima manuum impositione [1]. Confirmatur ex Catechismo R.; ex decreto Eugenii IV ad Armenos: tandem ex Epistola Encyclica Benedicti XIV, *Ex quo primum*, data ad Archiepiscopos et Episcopos ritus graeci 1756, ubi de sola unctione Chrismatis manu Episcopi peracta fit mentio, tanquam de materia totali adaequata. Ex quibus omnibus Sylvius deducit id esse de fide tenendum.

Unctio autem de necessitate Sacramenti fieri debet in fronte. Patet tum ex praxi Ecclesiae; tum ex Sacramentario Gregorii Magni; tum ex decreto Eugenii IV. Imo probabilius in modum crucis facienda est; alioquin verba formae non verificarentur. Quod autem fieri possit ab Episcopo etiam penicillo vel alio instrumento, nos merito negamus; tunc enim deesset immediata impositio manus, quae requiritur [2].

Q. 4 *Quaenam est forma Confirmationis?*

R. Sicut sunt diversae opiniones circa materiam proximam Confirmationis; ita et circa formam. Nos, aliis praetermissis, uti communiorem tenemus quae docet, sicut materia adaequata, totalis et proxima est unctio Chrismatis facta per manum Episcopi in fronte confirmandi; ita totalem et adaequatam formam consistere in verbis istis, quae ab Episcopo latino proferuntur actu, quo dictam unctionem operatur: « Signo te signo crucis, et con-« firmo te Chrismate salutis, in nomine « Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Sic tradit Angelicus, et Catechismus R. Sic definivit Eugenius IV in Decreto ad Armenos inquiens: *forma autem est*, *signo te signo crucis etc.*

Forma vero Graecorum est: *Signaculum doni Spiritus Sancti:* ubi justa illius linguae genus subintelligitur *ecce*, vel *datur tibi*. Quae forma utique valida est, uti declaravit Urbanus VIII.

CAPUT SECUNDUM

DE MINISTRO, SUBJECTO, EFFECTIBUS ET CAEREMONIIS.

Q. *1. Quisnam est minister ordinarius Confirmationis* [3]?

R. Minister ordinarius Confirmationis, qui nempe vi ordinationis suae completam potestatem accipit, est solus Episcopus. Est de fide contra Photium, Graecos hodiernos, Valdenses, Wiclephitas et Hussitas: sic enim ait Tridentinum: « Si quis « dixerit sanctae Confirmationis ordina-« rium ministrum non esse solum Episco-

1 Et quamvis in Scripturis non fiat expressa mentio unctionis; ex traditione tamen constanti probatur Confirmationem ita semper collatam fuisse, nempe per unctionem cum simultanea manus impositione. V. *Dissert*. S. Alphonsi *Opus Mor*. l. VI, n. 164.

2 Si Episcopus habeat infirmum pollicem manus dexterae, licite poterit unctiones peragere alio digito: sed peccaret (graviter quidem juxta quosdam, venialiter autem juxta alios) si sine causa ita perageret; cum sit contra praescriptum.

3 V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, nn. 170 et seqq.

« pum; sed quemvis simplicem Sacerdo« tem, anathema sit [1] ». Id eruitur ex Actis Apostolorum, ubi semper leguntur confirmasse Episcopi. Id firmat PP. auctoritas: « Per manus impositionem Episcopi, *ait Cyprianus*, datur unicuique « credenti Spiritus Sanctus [2] ». Et Cornelius papa de Novatiano scribebat: « Neque ab Episcopo consignatus est [3] » Et semper una fuit Ecclesiae tum orientalis tum occidentalis praxis — Id suadet tandem ratio: nam milites designare non est omnium, sed Ducum. Atqui per Confirmationem Christiani designantur milites Christi; ergo hoc Ecclesiae Praesulum esse debet, idest Episcoporum.

Episcopus graviter peccat, si vel sibi non subditos etiam in sua Dioecesi confirmet: imo confirmans in aliena Dioecesi etiam sobditos suos, incurrit ex Tridentino ipso jure suspensionem a pontificalibus [4]. Valida tamen est Confirmatio, quia haec ab Ordine dependet—Ceterum communius et probabilius censent licitum esse in propria Dioecesi alienos subditos confirmare, si praesumatur consensus eorum Episcopi, uti est etiam praxis ubique recepta, vi cujus semper praesumitur nisi de contrario positive constet; semper enim praesumendum, Episcopos velle oves suas hoc Sacramento minime privari; cum nullum incommodum ipsis proveniat —Volunt nonnulli esse mortale collationem Confirmationis extra templum; cum id adversetur constanti Ecclesiae consuetudini. Sed probabilius alii negant, cum talis consuetudo non videatur obligare sub gravi; obligatio autem levis evanescit cum aliqua causa rationalis etiam levis existit. Sic enim habet Rubrica Pontificalis Romani: « Hoc Sacramentum potest « conferri minus solemniter quocumque « die, hora et loco ex causa ad arbitrium « Episcopi ». Semper autem licite confertur in domestico Sacello — Ad tempus vero quod spectat, quidquid sit de antiqua consuetudine, jamdiu penes nos usus obtinuit, ut Confirmatio conferri valeat quocumque die festivo vel feriali; et tempore tam matutino quam vespertino. Et ideo hodie tantum de consilio erit jejunium tam in confirmante, quam in confirmando observandum [5].

Quisnam (quaeres) *est minister extraordinarius Confirmationis?*—Certum est contra Estium, Herminier aliosque simplicem Sacerdotem *ex speciali summi Pontificis delegatione* valide et licite posse confirmare. Constat ex decreto ad Armenos; eruitur ex Tridentino, quod dicens Episcopum esse *ordinarium* Ministrum, supponit alium existere extraordinarium; firmatur ex praxi et auctoritate Gregorii M., Nicolai VI, Urbani V, Sixti, V, qui hanc dederunt delegationem; etiam Benedictus XIV Bulla *Eo quamvis* indulsit, ut Cophtis Sacerdotes missionarii in necessitate Confirmationem darent. Unde dicendum est, Sacerdotes per ordinationem incomplete potestatem hanc accipere, quae completa fit per Ecclesiae delegationem.

Diximus *ex speciali summi Pontificis delegatione*, adeo ut jure saltem novo ecclesiastico nulla sit Confirmatio, si Sacerdos ab Episcopo delegetur; id enim suprema Sedes sibi reservat [6].

Q. 2. *Quodnam est subjectum Confirmationis?*

R. Subjectum sunt omnes et soli bapti-

1 *Sess.* 7, de Conf. c. 7. 2 Ad calc. Oper.

3 Ep. ad Fabium,

4 *Sess.* 9 de R. c. 5.

5 Praescribit Pontificale, ut Episcopus induat amictum super rochetum (vel superpelliceum, si sit religiosus) ac stolam, pluviale albi coloris ac mitra et baculo utatur. Quae omnia omittere verius mortale esset; cum id sit irreverenter. Sufficit tamen, ut baculus maneat publice expositus, vel detineatur a Clerico. Imo declaravit S. Congregatio, sufficere, quod Episcopus sine mitra, stola adhibita super rochetum vel superpelliceum, confirmet.

6 Neque obstat dicere. quod confirmare est actus Ordinis; delegatio enim hac de re est actus jurisdictionis. quam quidem, renuente Pontifice, non habent Episcopi, ut tradit Benedictus XIV (*De Syn. Dioec.* l. VII, c. 7 et 9. Hinc versus illi:

Chrisma nequit validum simplex conferre Sacerdos,
Ni sibi donetur per Papam tanta potestas.

Quod ut plenius intelligatur, sciendum non unum esse usum in orientali et occidentali Ecclesia hac de re: (exploratum est (ad rem Perrone in suo *Compend.*) ex certissimis documentis, quae proferunt Morinus, Lupus, Holstenius, Goarius, ac Renaudotius, ab immemorabili consuevisse Episcopos graecos et orientales demandare Presbyteris munus administrandi hoc Sacramentum, qui mos apud ipsos adhuc perseverat, ex tacita saltem connivente rom. Pontificum, ut loquitur Benedictus XIV (*De Syn.* lib. VII). Quod vero spectat ad Ecclesias occidentales distinguendum est ejus antiquum a jure novo, quod a pluribus saeculis obtinet. Juxta antiquum jus constat ex documentis a Morino prolatis in *Exercitat. de Sac. Confirmat.* atque a reliquis laudatis auctoribus, potuisse Episcopos etiam in occidentali Presbyteros ad consignandum delegare. Nunc vera haec delegatio soli rom. Pontifici reservata est pro occidentalibus Ecclesiis, ita ut irritum sit, si, illo non interveniente, Presbyter consignaret. Nunquam vero factum est, secus ac contenderint Morinus, Holstenius ac Sirmondus, ut haec facultas delegaretur Diaconis. Verba enim Innocentii I, epist. ad Decentium, quibus isti innituntur pro

zati, nondum confirmati. *Omnes*, quia nemo est, qui adversus Christianorum hostes et naturae imbecillitatem non deberet Spiritus Sancti fortitudine roborari. *Soli*, quia Baptismus est janua omnium Sacramentorum. *Nondum confirmati*: sic indicatur Sacramentum hoc non iterari.

Etiam perpetuo amentes (ideo magis, si quem habuerint aliquando rationis usum) esse possunt subjectum Confirmationis. Licet enim nunquam videantur spiritualiter pugnaturi; id tamen per accidens contingit. Et fieri aliunde potest, ut aliquo saltem perfruantur lucido intervallo, quo eis tam magnum robur prosit ad salutem aeternam — Infirmis autem et moribundis *hoc Sacramentum dandum est, ut in resurrectione perfecti appareant* [1]: praeterea nonne ipsis aeque, imo fortius cum hoste pugnandum? — Quoad infantes vero spectat, ipsi valide suscipiunt hoc Sacramentum, quacumque aetate. Et sic fuit usus in Ecclesia latina usque ad saeculum XIII (et etiam nunc in graeca Ecclesia usus est, ut Confirmatio infantibus ministretur, ut quidem immediate post Baptismum). Verum hodie apud nos, deficiente alia causa, v. g. periculo mortis vel longa absentia Episcopi, *maxime convenit Sacramentum iis differre usque ad annum septimum*, ait Catechismus R.: et idem legitur in Pontificali. Sane tunc rationis usum assecuti Sacramentum uberiori fructu certe suscipient. Et hoc praecipit Benedictus XIV Constitutione *Eo quamvis*, ubi ait consultissime cautum esse, ut in ea solum aetate conferatur, « In qua fideles intelligerent « tantum inter se differre Baptismum et « Confirmationem, quantum in naturali « vita distat generatio ab incremento ».

Q. 3. *Quaenam dispositiones requiruntur in confirmando*?

R. Ut valide suscipiatur Confirmatio, in infantibus sufficit Baptisma. In adultis vero requiritur insuper intentio; qui tamen ut etiam fructuose eam suscipiant, debent esse in gratia, cum sit Sacramentum vivorum. Verum probabilius Poenitentiae Sacramentum videtur tantum de consilio etiam pro iis, qui sibi mortalis conscii sunt, modo contritionem eliciant; nam Pontificale romanum habet: « Adulti « deberent prius peccata confiteri, et postea confirmari; vel saltem de mortalibus, si in ea inciderint, conterantur. « *Ait tamen Angelicus*: Si aliquis adultus « in peccato existens, cujus conscientiam « non habet, vel si etiam non perfecte « contritus accedat, dummodo non fictus « accedat (*putans nempe bona fide se « contritionem habere, cum tamen non « habeat*) per gratiam collatam in hoc « Sacramento consequitur remissionem « peccatorum » — Curandum insuper 1. ut quantum aetas tulerit, confirmandus rudimenta fidei, orationem Dominicam, Symbolum Apostolicum, et Sacramenti suscipiendi naturam edoctus sit. Benedictus XIV Const. *Etsi minime* eos prohibet, qui parum sunt instructi in doctrina christiana; 2. ut jejunus accedat, si adultus mane confirmetur, quod laudat Catechismus R. Item ut orationi vacet Apostolorum exemplo, qui erant perseverantes unanimiter in oratione et jejunio [2]. Et monendus est, ut cum vestitu decenti, fronte non sordibus conspersa, nec capillis obtecta confirmandus accedat. Id enim ad Sacramenti reverentiam pertinet [3].

Q. 4. *Quinam Confirmationis effectus?*

R. Confirmatio hos habet praecipuos effectus: — 1. Confert gratiae sanctificantis augmentum et speciale robur ad fortiter pro fide praeliandum: « Per Confir« mationem, *ait Eugenius IV in Decreto « ad Armenos*, augemur in gratia et ro« boramur in fide »: et s. Hilarius Arelatensis confirmationem vocat *gratiam augmenti simul et roboris* [4]: unde si Eucharistia confirmat cor hominis nutriendo, Confirmatio illud roborando confirmat. Huic autem gratiae comites sunt septem dona Spiritus Sancti: « In hoc Sacramen« to, *ait d. Thomas*, datur Spiritus San« ctus ad robur, sicut Apostolis datus « est in die Pentecostes »; et Tertullianus dicit, quod Ecclesia per Confirmationem nos *Spiritu Sancto vestit* [5]. Sunt autem haec dona ex Angelico, « perfectiones ho« minis, quibus disponitur ut bene sequa-

hac assertione, de sola manuum impositione super energumenos, intelligi debent » — V. Liguori, *Opera dogmat. sess.* VII, n. 4.

1 S. Thomas, 3 p. q 67, a. 12—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n 176. At cumplures probabiliter excusant Episcopos ac super re ab omni peccato ob incommodum eisdem proventurum, et praxim communem.

2 Synodus Novariensis praecipit, ut per triduum in Benedictione Sanctissimi Litaniae M. V. et hymnus *Veni Creator* decantetur ad divinam gratiam efflagitandam.

3 V. Benedictus XIV, *Notificatione* vi.

4 Homil. in Pent.

5 De praesc.

« tur instinctum Spiritus Sancti [1] ; — 2. imprimit characterem ex dictis de Sacramentis in genere ; — 3. tandem cognationem spiritualem inducit ex dicendis de Matrimonio.

Q. 5. *Quaenam sunt coeremoniae Confirmationis ?*

R. Plures sunt Confirmationis coeremoniae : aliae, quae ipsam antecedunt : aliae, quae ipsam comitantur; aliae, quae ipsam subsequuntur.

Praecipua quae antecedit, est patrini designatio, quae merito fit; qui enim pugnare debet, de modo certaminis instruendus est. Hujus mentio habetur in Sacramentario Gregorii Magni. Porro patrinus penes nos manum dexteram imponit super dexterum humerum ipsius confirmandi — Statim alapa comitatur, quae leviter infligitur in maxilla confirmati ; tum ut Confirmationis recordetur ; tum maxime ex Catechismo R. ut intelligat se paratum esse debere ad omnia fortiter toleranda pro Christo. Postea statim abstergitur frons confirmati gossipio comburendo : id penes nos — Postremo Confirmationem subsequitur communis benedictio, quae confirmatis omnibus simul ab Episcopo datur in fine. Quae quidem cum sit simplex coeremonia, probabilius non obligat sub gravi facta admonitio, ne ante illam ab Ecclesia discedatur. Imo Layman et Palaus docent illam monitionem esse omittendam, si magnus sit populi concursus, ut aliis fiat locus, ac pluribus quoad pueros praesertim inconvenientibus occurratur.

Q. 6. *Quid ex Synodo Novariensi circa Confirmationem?*

R. Ex Synodo Novariensi quoad Confirmationem praecipue debet curare Parochus: ut 1. Suos instruat de hujus Sacramenti efficacia ac suscipiendi modo ; — 2. in illius administratione seorsim mares a foeminis collocet, ac templi fores custodiat. Item Episcopum praesentem moneat, si qui forte sit gravi morbo correptus nondum confirmatus, licet puer, ne sine tali maximo subsidio decedat ; — 3. ipse solus suorum schedas conficiat, ac postea colligat et confirmatorum nomina in suo libro adnotet cum omnibus suis circumstantiis: tum ad cognoscendam cognationem; tum propter Ordines fortasse a confirmatis suscipiendos ; tum ut subveniatur dubitanti de suscepta Confirmatione ; — 4 si adsint confirmandi ex aliena Paroecia, eorum elenchum eorumque schedularum exempla mittat ad proprium illorum Parochum (pag. 85, 283 et seqq.).

1 1. 2. q. 68 — Vid. de donis S. S. Gousset. *Theol.* n. 139 — Gonet, *De Spiritus S. divinitate* — Nat. Alexander, *De Confirm.* etc. — Saint Jure. *L'homme spirituel*. Olim simul cum donis Spiritus Sancti conferebantur etiam *sensibilia dona*, ut donum linguarum. Quod ideo factum est, ut Evangelium facilius susciperetur. Unde sicut cum arbusta plantamus, tamdiu aquam infundimus, quamdiu radices egerint, ac postea omnis irrigatio cessat; ita miracula perpetrata sunt, quamdiu fides nondum tenaces radices jecerat, sed fide radicata, miracula cessarunt — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 169.

2 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 184 et seqq. — Abrate, *Lo spirito del Parroco.*

3 Alicubi ex Pontificali frons Confirmati linea vitta signo crucis notata obligatur, eaque plures pro consuetudine aut pauciores dies gestanda est.

DISPUTATIO QUARTA

De Eucharistia.

Q. *Quid est Eucharistia ?*

R. *Eucharistia*, quae graece sonat *bonam gratiam*, *gratiarum actionem* dicitur Sacramentorum Corporis Christi, tum quia Christus illud instituit *gratias agens* [1] tum quia per illud possumus dignas pro acceptis beneficiis gratias Deo rependere; tum quia in eo Christum recipimus omnium gratiarum fontem— Dupliciter Eucharistia consideratur; vel respective ad homines, quos sanctificat, sub qua ratione est Sacramentum ; vel respective ad Deum, quem colit et placat, sub qua ratione est Sacrificium. « Differunt autem « plurimum inter se hae duae rationes, « *ait Catechismus R* ;Sacramentum enim « consecratione perficitur ; omnis vero « sacrificii vis in eo est, ut offeratur: quare sacra Eucharistia dum in pyxide continetur vel ad aegrotum defertur, Sa« cramenti, non sacrificii rationem ha« bet [2]. »

Eucharistia variis nominibus donatur —1. Sumpta pro sacrificio simul et Sacramento dicitur *eulogia*, id est benedictio juxta illud: « Calix benedictionis, cui be

1 I Cor. 11.

2 Ibi n. 77.

« nedicimus, nonne communicatio Sanguinis Christi est ? » *Pascha* juxta illud : « Pascha nostrum immolatus est Christus[2]. *Synaxis*, id est collectio, quia multi convenire solent fideles, ut intersint sacrificio et participes fiant Corporis Domini; — 2. sumpta pro sacrificio tantum dicitur *Missa*; quia, sacrificio peracto in pace dimittitur populus: « Sacrificium panis et vini; « altaris oblatio » etc.; — 3. sumpta pro Sacramento tantum dicitur *coena dominica*, *Communio*; vel simpliciter *Sanctissimum Sacramentum* ob ejus excellentiam; vel *agapa*, id est dilectio, quia est summae Dei erga nos dilectionis argumentum, et mutuae inter fideles charitatis vinculum[3]. Item *panis angelicus*, *Corpus Christi*, *viaticum*, etc.[4].

« L' Eucaristia ! ecco il Sacramento il « più augusto; ecco la sorgente medesima « delle grazie; ecco l' ineffabile mistero, « ove si opera tra Dio e ciascuno di noi « la più perfetta unione, che raggiungere « si possa su questa terra. Due globetti di cera fusi insieme sono una tenue « immagine secondo il linguaggio de' Padri di questa unione Deifica. *Gaume*, « Catechismo di perseveranza, par. 2ª, « lez. XXXVII[5]. »

1 I Cor, 10. 2 I Cor. 5.

3 Agapae proprie significant convivia, quae a fidelibus habebantur tum in signum mutuae unionis, tum in honorem convivii Christi, quando Eucharistiam instituit: de his loquitur Apostolus (1 Corint. 11). Primitus habebantur ante sacram Communionem; sed jam ab Apostolorum tempore statutum erat, ut nonnisi postea fierent, ut ita jejuni omnes sumerent Corpus Christi; et huc referunt illa Apostoli verba: *cetera, cum venero, disponam*. Quia tamen in manducatione hujus coenae irrepserant abusus, agapae ubique proscriptae fuere et Concil. Carthaginensi anno 397 eas expresse damnavit; aliquo tantum vestigio remanente in aliquibus Ecclesiis, in quibus inter Missarum solemnia pax tribuitur, et etiam bolum panis — V. Richard et Gireaud, *Dizionario* ecc. — Bergier, *Dizionario* ecc. — Tommasinus, S. Thomas, Billuart, etc.

4 V. Klee *Storia de' dogmi*; et Habert.

5 Quemadmodum enim si quis ceram cerae conjunxerit, utique alteram in altera invicemque immeasse videbit; eodem quoque opinor modo qui Salvatoris nostri Christi Carnem sumit ac ejus pretiosum Sanguinem bibit, ut ipse ait, unum quiddam cum eo reperitur. Ita S. Cyrillus, *In Evang. Joann.*

PARS PRIMA

De Eucharistia prout est sacramentum.

CAPUT PRIMUM

DE NATURA ET INSTITUTIONE EUCHARISTIAE[1].

Q. 1. *Quid Eucharistia, prout est Sacramentum ?*

R. Eucharistia si consideretur *in fieri* est conversio panis et vini in Corpus et Sanguinem Christi, remanentibus speciebus, ad spiritualem fidelium refectionem. Si vero consideretur *in facto esse*, est Corpus et Sanguis Christi sub speciebus panis et vini ad spiritualem fidelium refectionem; et hoc posteriori modo communiter accipitur Eucharistia prout est Sacramentum, et definitur: « Sacramentum « novae Legis a Christo Domino ad coelestem animarum nostrarum alimoniam « institutum, in quo Corpus et Sanguis « Christi vere, realiter, et substantialiter « sub speciebus panis et vini continetur ». Differt a ceteris hoc Sacramentum, tum quia cetera sunt in actu transeunte, hoc vero in re permanenti; tum quia in aliis nulla fit materiae in aliam naturam mutatio, in hoc autem substantialiter materia mutatur.

Si excipiantur Sociniani et hodierni rationalistae, omnes unanimiter catholici schismatici et haeretici docent, Eucharistiam verum esse Sacramentum. Hoc definitum est a Florentino et Tridentino[2]; et nititur ratione theologica; in Eucharistia enim reperiuntur conditiones verum Sacramentum N. L. constituentes : videlicet 1. ritus sensibilis, et sunt species externae panis et vini ; 2. divina institutio; nam « Dominus Jesus, *verba « sunt Apostoli*, in qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens, fre« git et dixit : accipite et manducate,

1 V. Liguori *Op. Mor.* t. VI, nn. 189 et seqq. ; il *Opera dogmatica*, sess. XIII. 2 Sess. 7, can. 1.

« hoc est Corpus meum [1] »; 3. gratiae promissio : « Si quis manducaverit ex « hoc pane,*inquit Christus ipse*, vivet in « aeternum:qui manducat meam Carnem « et bibit meum Sanguinem, habet vitam « aeternam [2] ». Accedit omnium fidelium persuasio, et omnium Patrum consensus: unus sufficiat s. Augustinus inquiens:«Re- « spice ad munera ipsius Ecclesiae: munus « Sacramentorum in Baptismo,in Eucha- « ristia; in ceteris sanctis Sacramentis « quale munus est [3] !»

Moraliter specie unum est hoc Sacramentum, quamvis duplici conficiatur materia, tum quia est unus et idem Christus sub utraque specie; tum quia ambae materiae unam animae alimoniam respiciunt,quemadmodum cibus et potus unum est alimentum, ut ait Catechismus R. Diximus *species unum esse*: numero enim potest esse multiplex;nam Eucharistia est instituta per modum convivii,at in convivio moraliter tot sunt refectiones, quot sunt refecti.Unde si diversae species consecratae eodem tempore et in eodem altari proponantur, unum erit Sacramentum: si vero eaedem species dividantur,et in diversis proponantur altaribus, diversa erunt Sacramenta [4] (*J*).

Q. 2. *An Eucharistia sit aliquid stabile permanens?*

R. 1: Lutherani et Calvinistae,licet Eucharistiam fateantur verum esse Sacramentum, volunt tamen illud totum esse positum in solo usu et sumptione, ita ut Sacramenti rationem non habeat, nisi actu illo transeunte, quo sumitur. Kepnitius vero concessit Eucharistiam esse Sacramentum proprie dictum ; sed tantum cum benedicitur, frangitur,distribuitur et cum statim post confectionem defertur ad infirmos. Imo aliqui inter Protestantes Eucharistiam in gratiam infirmorum fatentur conservari posse etiam ad triduum; sed triduo elapso, omnem Sacramenti rationem prorsus evanescere, ita ut reviviscant panis et vinum,sicut erant ante consecrationem

R. 2: Errores hujusmodi sic Tridentinum omnes simul damnavit: « Siquis dixe- « rit, peracta consecratione, in admira- « bili Eucharistiae Sacramento non esse « Corpus et Sanguinem D. N. J. C.; sed « tantum in usu dum sumitur,non autem « ante vel post: et in hostiis seu particu- « lis consecratis, quae post communio- « nem reservantur vel supersunt, non re- « manere verum Corpus Domini, anathe- « ma sit [5] ». Et ratio suffragatur, quod Eucharistia natura sua sit permanens: 1. Christus, antequam Apostolis Eucharistiam traderet, sic ait: *Hoc est Corpus meum, hic est Sanguis meus*; ergo Eucharistia ante sumptionem jam existebat; ergo in sumptione ipsa Christus minime eam constituit; 2. Eucharistia fuit instituta tanquam cibus spiritualis animae nostrae; atqui natura cibi cujuslibet talis est, ut in sua natura existat independenter ab ejus usu et sumptione; 3. Sacramentum hoc conficitur a Sacerdote, qui solus valide consecrat. At si tantum in ejusdem usu et sumptione esset illud constituendum, non conficeretur a solo Sacerdote; sed plerumque a fidelibus,a pueris, imo a mulieribus ipsum suscipientibus [6].

Q. 3. *Quandonam Eucharistia fuit instituta?*

R.Sentiunt omnes, Christum Eucharistiam immediate et per se instituisse in ultima coena, quam cum Apostolis suis celebravit in civitate Jerusalem *pridie quam pateretur*. Id patet clarissime ex Scriptura: «Coenantibus autem eis, acce- « pit Jesus panem et benedixit ac fregit,

1 I Cor. 11. 2 Joann. 6.

3 In Ps. 103.

4 In omnibus Sacramentis distinguuntur tria: *Sacramentum* tantum,et est illud quod significat.*res* tantum. et est quod significatur, seu effectus Sacramenti.*Sacramentum et res* est quod significatur ab uno et significat aliud. Porro in Eucharistia *Sacramentum* tantum sunt species consecratae.quae tantum significant animae refectiones; *res* tantum est gratia:*res et Sacramentum* tandem est Corpus Christi, quod significatur a speciebus et gratiam significat.

5 Sess. 13, can. 4 — Hinc reprobandi catechismi ubi Eucharistia definitur: *Actio seu functio, qua manducatur Christi Corpus et bibitur ejus Sanguis* etc.; si enim ea sita est in manducatione et potu, jam non erit in re permanente, sed in actione transeunte. Haec fuit sententia Calvini, qui (ut refert Tournely, *De Eucharistia* c. 4, a II) dicit L. I. *Inst.* c. 17. § 37, Eucharistiam esse *actualem actionem, qua manducatur Corpus et Sanguis bibitur Christi*. Item Berti, *De Theol. discipl.* l. XXX, c. I, ait: *Opinio eorum qui putant Sacramentum Eucharistiae situm esse in sola consecratione, sive ut placet Calvinianis, in sumptione sacramentali* (panis et vini consecrati) *apertissime falsa est: et quantum ad secundam partem haeretica*—V. it. Bellarminus,*De Euchar* l. IV.c.1.

6 Etiam prioribus saeculis ea fuit Ecclesiae consuetudo, ut Eucharistiam ad varios usus servaret. Sic per Diaconos mittebatur ad fideles, qui sacris interesse non poterant. Sic fideles, illam adsportabant domum, saeviente tyrannorum persecutione, ut si eorum in manus incidissent.cibo illo coelesti se ad pugnam roborarent.Reservabatur etiam favore, peregrinantium,ut iis firmum in itinere praesidium esset—V.Perrone.

deditque discipulis suis, et ait: accipite et comedite: hoc est Corpus meum. « *Et accipiens calicem*, etc.[1] — » At si quaeratur de die praecise tam admirandae institutionis, non satis conveniunt. Provenit discordia ex duplici controversia: prima, utrum Christus institutioni Eucharistiae praemiserit celebrationem Paschatis mosaici; secunda in casu affirmativo, quonam dio Pascha comederit. Hoc posito, dicimus: Christus Pascha legale vere celebravit et quidem legitimo die, luna nempe 14. mensis Nisan, hoc est feria 5. ad vesperas. Ubi notandum Judaeos a novilunio mensem inchoare: unde apud ipsos idem est primus dies, ac prima luna: mensis autem Nisan est martius.

1. Quod Christus verum Pascha Hebraeorum celebraverit, admittunt communiter contra Lamy et Calmet: imo contrariam sententiam *nimis audacem* appellat Benedictus XIV[2]. Sane in Scripturis habetur, Christum ab Apostolis interrogatum fuisse, *ubi vellet parari sibi comedere Pascha*. Ipso imperante, *paraverunt: Jesus discubuit cum Discipulis*; atque, ut luculentissime patet ex contextu, cum illis Pascha manducavit[3]. Hinc Tridentinum aperte ait, quod Christus, « celebrato veteri Pascha, quod in memoriam « exitus de Ægypto multitudo filiorum « Israël immolabat, novum instituit Pascha[4] ».

2. Quod autem id factum sit luna 14. mensis Nisan exeunte, communiter docent Latini contra Graecos; dicitur enim Christus « Prima die Azymorum, quando « Pascha immolabant Judaei, fecisse Pa« scha cum Discipulis suis[5] ». Atqui haec dies erat luna 14. sub vesperis, ut habetur in Levitico[6]: « Mense primo, quartadecima « die mensis, ad vesperam phase (hoc est « Pascha) Domini est, et quintadecima die « mensis hujus solemnitas Azymorum Do« mini est[7] ». Quae solemnitas a vesperis dici antecedentis incipiebat[8].

3. Quod tandem id evenerit feria quinta ad vesperas, probari potest ex testimonio Joannis: « Judaei ergo (quoniam Pa« rasceve erat) ut non remanerent in cru« ce corpora sabbato (erat enim magnus « dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum, « etc.[9] ». Ergo Christus fuit occisus feria vi; Parasceve enim Hebraeorum nostrae feriae vi correspondet. Vespere autem antecedenti Christus suam Passionem inchoavit; ante Passionem Pascha celebravit; ergo revera feria v.

Articulus I. — Realis Christi praesentia in Eucharistia.

Q. *Quinam realem Christi praesentiam in Eucharistia inficiati sunt?*

R. Juxta nonnullos Joannes Scotus in Hibernia saeculo IX primus omnium ausus est affirmare, quod in Altari consecratur, neque vere Corpus neque vere Christi Sanguinem esse; sed omnia specie geri et non veritate. Verum hoc valde incertum est[10]. Unde: — 1 Hujus erroris parens censetur Berengarius Turonensis saeculo XI, qui in Conciliis compluribus cito damnatus fuit, uti videre est penes Witassium; — 2. saeculo XII Petrus De-Bruis, a quo haeretici *Petrobrusiani*, aperte docuit Sacramentum Eucharistiae nihil esse; neque Deo offerri dobore. Eidem acriter adhaeserunt paullo post Enriciani sic dicti a quodam Enrico De-Bruis sectatore praecipuo; — 3. venerunt saeculo XVI Carlostadius, Zuinglius, Æcolampadius, Bucerus et Calvinus, qui omnes diversa quidem via, in id tamen conveniunt, ut negent veram ac realem Chri-

1 Matth.26. 2 De Fest.l.1,c.6.
3 Matth.26.
4 *Sess*.22,c.1.
5 Marc.14.
6 Lev.23.
7 V. Petavius, *De Doctrina Temporum* l. XII — P. Honoratus a S. M. *In artem criticam* — Berti, Witasse, Billuart — Salzano, *Corso di Storia Ecclesiastica*, lib iv — *Bibbia* di Vence, *diss*. v.6. sull'ultima Pasqua di Gesù Cristo — Et maxime novum et peruditum Opus F. Patritii, *De Evangeliis* libri 3, Romae 1853.
8 Apud Judaeos tres dies distinguebantur: *naturales*, qui ab una media nocte ad aliam protrahebantur; *artificiales*, qui ab ortu solis ad occasum in duodecim horas distribuebantur; *legales* seu *festivi*, qui accipiebantur a vespera praecedentis diei ad vesperam sequentis. Qua distinctione admissa, plures apparentes difficultates solvuntur: sic Joannes, qui c. 13 ait Christum legalem coenam fecisse *ante diem festum paschae*, locutus est de die naturali a media nocte ad mediam noctem traducto; vel de artificiali ab ortu usque ad occasum solis. Ceteri vero Evangelistae de die legali, a vespera nempe usque ad sequentem vesperam, cum scripserunt *prima die azimorum;* Matth. 26; Marc.14; Luc.22.
9 Cap. 19.v.31 — Hic notandum, *Pascha nostrum* non jam indicium esse in memoriam hujusce institutionis, sed Resurrectionis Domini Nostri J. Christi. Ideo autem Pascha appellari coepit, quia primis Ecclesiae saeculis non raro contingebat, ut illa solemnitas in diem Paschalis Hebraeorum caderet: in Asia talis erat usus — In prima tamen Nicaena Synodo (anno 325) sancitum est, ut Pascha dies festus dominica post quartam decimam lunam ab omnibus ageretur; ne christiani judaeos imitari viderentur. V. Bergier. *Dizionario* ecc. V. Pasqua.
10 V. Perrone, *De Euchar*.n.6.

sti praesentiam; alii enim contendunt verba Christi *hoc est Corpus meum* sensu metaphorico intelligenda esse, nempe pro figura corporis; alii volunt Christum manducari per fidem, quia fidelis credendo illum sibi attrahit et reddit praesentem; alii censent Corpus Christi aliquam virtutem e coelo diffundere in animam communicantis: alii aliter; — 4. demum errorum secuti sunt Sociniani et rationalistae. Qui omnes *Sacramentarii* in scholis nuncupantur. Contra istos sit de fide.

PROPOSITIO

In Eucharistiae Sacramento post panis et vini consecrationem, Dominus N. J. C. verus Deus et homo, vere, realiter et substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium continetur [1].

Prob. 1: Ex Scriptura, ubi Eucharistiae institutio sic refertur: « Coenantibus eis, « accepit Jesus panem et benedixit ac « fregit, deditque Discipulis suis, et ait: « Accipite et comedite, hoc est Corpus, « meum, quod pro vobis tradetur. Et ac« cipiens calicem gratias egit, et dedit il« lis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est « enim Sanguis meus novi Testamenti, « qui pro multis effunderetur in remissio« nem peccatorum [2]». Quo nil evidentius: Christus nempe docet in Eucharistia esse suum illud ipsum Cospus, quod pro nobis in cruce tradendum erat: et illum ipsum Canguinem suum, qui erat ibidem effundendus. Atqui verum et reale Corpus suum tradidit: verum et realem suum Sanguinem effudit, non in figura et in signo. Quis enim dixerit de simplici figura denudo signo et imagine Christum fuisse allocutum (prout plurimi novatorum cum rationalistis contendunt) quanto Eucharistiam Discipulis suis promittens inquiebat: « Si quis manducaverit ex hoc « pane, vivet in aeternum; et panis « quem ego dabo, caro mea est pro mundi « vita? Amen amen dico vobis: nisi man« ducaveritis Carnem filii hominis, et bi« beritis ejus Sanguinem, non habebitis « vitam in vobis [3] ». Neque illud *manducare* et *bibere* sensu metaphorico accipi potest, nempe de manducatione et potu spirituali; Christus enim ipse omnem sensum metaphoricum hic aperte excludit inquiens: « Caro mea vero est cibus, et « Sanguis meus vere est potus ». Nemo autem dixerit cibum et potum spiritualem esse *vere cibum et vere potum*. Deinde Apostolos et Judaeos literaliter omnino locutiones Christi accepisse, evidentissime patet; nam primi novitate sermonis quasi offensi inquiebant ad invicem: « Durus est hic sermo, et quis potest eum « audire? *Alii autem* litigabant inter se « dicentes: Quomodo potest hic nobis Car« nem suam dare ad manducandum? *Sed « si Christus, qui est* via, veritas et vita », metaphorice fuisset locutus, debuisset ex eorum animis talem et tantum errorem et offensionem sustollere. Et tamen non solum sustulit, imo crebra repetitione sensum suum literalem aperte confirmavit: « Amen amen dico vobis: nisi manduca« veritis Carnem filii hominis, et biberi« tis ejus Sanguinem, non habebitis vi« tam in vobis [4]. — Neque obstant verba, quae postea subjunxit Christus: « Spi« ritus est qui vivificat; caro non prodest « quidquam; verba, quae ego locutus sum « vobis, spiritus et vita sunt ». Hoc enim subjunxit Jesus non ad indicandum spiritualem manducationem per fidem, sed ad excludendam materialem Capharneitarum intelligentiam, qui Corporis Christi manducationem modo cruento intelligebant, ita ut illius Corpus in propria specie premeretur dentibus et in frustra divideretur. « Non prodest quidquam, *ex« plicat Augustinus*, sed quomodo illi in« tellexerunt: carnem quippe intellexerunt « quomodo in cadavero dilaniatur, aut « in macello venditur: non quomodo spi« ritu vegetatur; accedat spiritus ad car« nem, et prodest plurimum [5].

1 « Dicesi *vere* (ad rem S. Alphonsus *Opera dog. sess.* XIII) per escludere la presenza di Cristo figurata, come la vogliono i Sacramentari, la figura si oppone alla verità, e percio si pose la parola *vere*. Dicesi *realiter*, per escludere la presenza immaginaria: mentre dicono gli eretici che nell'Eucaristia non vi è corporalmente la carne di G. Cristo, come sta in cielo, ma secondo l'apprensione de la fede, cioè come fosse presente. Calvino non ripugna dire, che nella cena vi sta il Corpo reale di G. Cristo, ma non vuol dire, che vi sta realmente. Dicesi anche *substantialiter*, per escludere la presenza di sola efficacia o virtù, a cui riduce Calvino la presenza del corpo reale di G. Cristo, dicendo che nell'Eucaristia non vi sta la sostanza del Corpo di Gesù Cristo, ma vi sta la di lui virtù, per cui il Signore comunica a noi sè stesso ed i suoi beni ».

2 Matth 26; Marc. 14; Luc. 22; 1 Cor. 11.

3 Jo 6.

4 Tandem in sensu literali esse accipienda verba Christi, patet vel ex ipsa difficultate sensum figuratum adstruendi. Sane jam ab anno 1570, uti Bellarminus refert, ducentae numerabantur hæreticorum vel expositiones vel depravationes horum paucorum verborum: *Hoc est Corpus meum* (*De Euchar.* l. 1, cap. 8).

5 Tr. 27 in Joann.

Prob. 2: Ex constanti et universali Ecclesiae traditione, cujus quidem 1. testes sunt omnes Patres [1]. Satis tamen sit referre eorum testimonia quae ad tria priora saecula spectant; iis enim saeculis Ecclesiam fuisse puram vel ipsi fatentur haeretici. S. Ignatius episcopus et martyr, discipulus s. Joannis Evangelistae, de haereticis edoctis seu phantasiastis scribit [2]: « Ab Eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confiteantur Eucharistiam Carnem esse Salvatoris Nostri Jesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit »; ergo doctrina erat s. Ignatii in Eucharistia esse illam ipsam Christi Carnem, quae passa est et suscitata. S. Justinus martyr de Eucharistia scribebat saeculo II: « Alimoniam incarnati illius Jesu Carnem et Sanguinem esse edocti sumus [3]. » Tertullianus autem saeculo III habet: « Caro Corpore et Sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur [4]; » sed caro non viscitur Corpore Christi per fidem, vel sensu metaphorico. Hoc argumentum desumptum ex doctrina Ecclesiae per tria priora saecula tanti roboris visum est ipsis Protestantibus, ut plures eorum ad fidem Catholicam perduxerit [5]; — 2. traditionis testes sunt liturgiae quae usque ad saeculum XVI publico cultui inservierunt in universa Ecclesia tam occidentali quam orientali, ut monumentis probant Renaudotius, Martenius, Bona, Thomasius, Mabillonius, Muratorius, Lebrunius et alii. Quae quidem omnes liturgiae expresse hanc veritatem supponunt et tuentur; — 3. testes sunt omnes sectae antiquae, gnostici, valentiniani, marcionitae, ariani, nestoriani, armeni, syriacobitae, graeci schismatici, etc. qui circa hoc dogma convenere omnes, atque susperstites adhuc conveniunt; — 4. vel aethnici testes sunt suis calumniis, quibus Christianos arguebant, quod ipsi nempe carne humana et sanguine vescerentur in suis conventibus.

Prob. 3: Ex praescriptionis argumento, ita ut inimici nullum hujus doctrinae initium extra Christum et Apostolos indicare possint: cum tamen nos adsignemus primam doctrinae contrariae originem. Remanet ut concludamus cum Tridentino: « Si quis negaverit sanctissimo Eucharistiae Sacramento contineri vere et realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate D. N. J. C. ac proinde totum Christum, sed dixerit tantummodo esse in eo uti in signo vel figura aut virtute, anathema sit [6]. »

Obj 1: Christus de se ipso ait: *Ego sum panis* [7], nec tamen ita dicendo se ipsum mutavit in panem; ergo dicens *hoc est Corpus meum*, panem in corpus suum non mutavit. Adde: Joannes affirmat quod *Verbum caro factum est* [8], quin tamen inferri possit Verbum conversum esse in carnem; ergo vere dici potest *hoc est Corpus meum*, quin panis substantia fuerit immutata. Praeterea: nonno de ferro candente et de dolio vinum continente recte dicitur *hic est ignis*, *hoc est vinum*, etiamsi nulla intercesserit mutatio? ergo dicere potuit Christus *hoc est Corpus meum*, etsi substantia panis adhuc subsistat, et in easit inclusum Corpus Christi.

R. Ad 1: priora verba metaphorice intelligenda sunt, siquidem non absolute Christus se panem appellavit, sed *panem vivum*, *panem vitae*, scilicet comparate ad manna hebraeorum, de quo sermo erat: at posteriora verba sensum literalem habent, lutheranis ipsis fatentibus, et patet ex contextu. Adde repugnare Christum mutari posse in panem, cum id vetet ipsius natura quae immutabilis est; at nulla pugna, si panis in Christi corpus convertatur — Ad 2: Verbum est inconvertibile in panem; at panis bene mutari potest: unde verba Apostoli pro modo suo sunt accipienda, quod nempe Verbum assumpsit humanitatem, se haud immutando; panis vero immutatus fuit, et tota ejus substantia in Christi corpus conversa est, solis panis speciebus remanentibus — Ad 3: ferrum candens ignis dicitur, quia omnes ejus partes ignis pervadit: item vini dolium vinum appellatur, quia ex communi usu destinatum est ad vinum continendum. At in nostro casu nec panis partes omnes Corporis Christi pervadit, nec a natura sua vel comuni usu panis destinatus est ad continendum Christi Cor-

1 Perrone velut in synopticam tabulam Patrum doctrinam redegit, ad decem capita argumenta revocando.
2 Ep. ad Smir. c. 7.
3 Apol. 1. n. 66.
4 *De resurrect.* c. 8.
5 V. *Viaggio di un gentiluomo Irlandese in traccia di una religione* Tommaso Moore, Milano, Agnelli 1834—Charvaz, *Guida del Catecumeno valdese*, p. 3, l. VII, rag. 5.
6 *Sess.* 13, c. 1— V. Klee, *Storia dei dogmi*, hoc titul.
7 Joann 6.
8 Joann. 2.

pus. Hinc qui de pane, in quo latet aurum, diceret *hoc est aurum*, falsum diceret: quia panis nec a natura sua, nec etiam ex hominum consuetudine ordinatus est ad continendum aurum.

Obj. 2: Christus post consecrationem apud Matthaeum subjunxit [1]: « Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc « genimine vitis, usque in diem illum, « cum illud bibam vobiscum novum » etc.; ergo vinum adhuc erat in calice post consecrationem; ergo non nisi figurate dicitur Sanguis Christi. R. Eo in loco non agitur de calice consecrato: sed de calicis non consecrati distributione, quae ante Eucharistiae institutionem obtinuit, ut clarius patet apud Lucam [2]. Ceterum non pugnat quod sanguis Christi vinum adhuc appelletur; tum quia ex vino conversus est: res autem in aliam versa in Scripturis primum etiam nomen retinet juxta illud: « Ut autem gustavit architri« clinus aquam vinum factam [3]; » tum quia sanguis Christi adhuc apparentiam habet vini, et in Scripturis res per eam, quam habet apparentiam, saepe judicatur: sic Deus qui sub forma ignis apparuit, *ignis consumens* vocatur [4]. — Sic etiam nonnulli Patres Eucharistiam appellant typum, figuram, imaginem, signum corporis Christi, ratione nempe specierum panis et vini, quae ex Christi institutione sunt signum et figura corporis sui, non absentis quidem, sed praesentis et sub ipsis realiter contenti.

Obj. 3: Dogma realis Christi praesentiae in Eucharistia rectae rationi repugnat; repugnat 1. *Quod unum corpus, nempe Christi sit simul in pluribus locis, scilicet in tot hostiis consecratis*; 2. *quod accidentia subsistant sine subjecto, nempe panis et vinum sine panis et vini substantia: et sane si instituatur chymica analysis particulae aliquae consecratae, in ea reperitur substantia vegetalis panis et vini*; 3. *quod Christi Corpus nos nutriat et ejus Sanguis nos etiam inebriet*; 4. *quod Corpus Christi profanetur, frangatur, corrumpatur*.

R. Eucharistia (perinde ac reliqua Religionis mysteria) cum superet rationis nostrae captum, fieri nequit, ut demonstretur eam rectae rationi repugnare; ut enim duorum terminorum ostendatur intrinseca repugnantia, clara illorum cognitio habenda est, ut sic comparentur, et ex comparatione contradictio resultet: nempe scire deberemus quid sit corpus in ordine supernaturali, quid corpus glorificatum, et in statu sacramentali, quae locorum natura et materiae essentia: quae tamen omnia ignoramus. Nequeunt igitur adversarii judicare de repugnantia corporis Christi in Eucharistia, seu in statu corporis gloriosi et sacramentalis, prout non posset coecus natus, qui nullam coloris ideam habeat, judicare et affirmare, quod repugnet circulus rubei coloris. Hoc autem indirecto principio omnes objectae difficultates de facili solvi possunt. Sed respondendo directe:

Ad 1. dicimus: Sicut potest homo speculum formare, in quo unus idemque homo appareat multiplicatus, licet multiplicatus non sit; poterit Deus, cujus virtus est infinita, multiplicem panem in vero Christi corpore convertere, ita ut unum idemque eodem tempore in pluribus locis vere et realiter existat, quin tamen varium et multiplex sit [5] — Ad 2: cum Deus possit per se ipsum producere omnes effectus qui fiunt per quamcumque causam creatam; poterit etiam per se ipsum conservare accidentia sine subjecto, substracta substantia, per quam prius veluti per propriam causam conservabantur [6] Impossibile est autem, ut instituatur processus chymicus corporis gloriosi et incorruptibilis, ut est Christi corpus post ejus resurrectionem: quod si analysis chymica

1 Cap. 26. 2 Cap. 22. 3 Joann. 11. 4 Deut. 4.

5 Audiatur Angelicus 3 p. q 76, a 3): *Corpus Christi est in hac Sacramento per modum substantiae, idest per modum, quo substantia est sub dimentionibus; non autem per modum dimensionum, idest non per modum illum, qua quantitas dimensiva alicujus corporis est sub quantitate dimensiva loci. Manifestum est autem, quod natura substantiae tota est in qualibet parte dimensionum sub quibus continetur, sicut sub qualibet aëris est tota natura aëris, et sub qualibet parte panis est tota natura panis: et hoc differenter, sive dimensiones sint actu divisae, sicut cum aer dividitur vel panis secatur, sive sint actu indivisae, divisibiles vero in potentia.*

6 Iterum Angelicus (q. 76, a. 5; et q. 77, a 1): *Cum enim effectus magis pendeat a causa prima, quam a causa secunda, Deus qui est prima causa substantiae et accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest* in esse *accidens, subtracta materia, per quam conservabatur* in esse *sicut per propriam causam. Sicut enim alios effectus causarum naturalium potest producere sine naturalibus causis, sicut corpus humanum formavit in Virgine sine virili semine. Manifestum est, quod accidentia non sunt in substantia corporis Christi, sicut in subjecto; quia substantia humani corporis nullo modo potest his accidentibus affici.... Ideo relinquitur quod accidentia in hoc Sacramento manent sine subjecto, virtute divina.*

instituatur in species, jam ipsae corrumpuutur; cum immutentur,ac partes secernantur:ergo sicuti cessat in stomacho nostro realis Christi corporis praesentia, statim ac corrumpuntur Eucharisticae species, sic cessat, dum per chymicam operationem eaedem species immutantur — Ad 3:utique Christi corpus in Eucaristia cum sit incorruptibile, nequit per se nos nutrire;sicut neque etiam nos nutrit aut inebriat substantia panis et vini quae in eo non sunt. Deus itaque extraordinaria ratione supplet(aut novae substantiae reproductione ut aliquibus placet, aut alio modo sibi cognito); Deus enim ad exercitium fidei nostrae constituit,ut panis idem dic de vino, cousecratus easdem subeat vices, et eosdem producat effectus divina virtute, quos produceret,si consecratus non esset [1] — Ad 4: corpus Christi utpote gloriosum non magis attingitur in profanationibus quam ipsa divinitas, quae etsi ubique praesens, non ideo tamen dicitur sordescere in sordibus; homines igitur sacrilegi sibi nocent, non Christi corpori in se. Nec alteratis speciebus eucharisticis, ideo corrumpitur Christi corpus, sed desinit esse [2]: corruptio, fractio,et similia proprie nonnisi de speciebus,praedicari possunt [3].

Articulus II. — De transubstantiatione et cultu Eucharistiae debito.

Q. 1. *Quomodo Christus est praesens in Eucharistia* ?

R. Stabilita vera et reali Christi praesentia in Eucharistia contra Calvinianos et alios nunc pugnandum est cum Lutheranis, qui admittunt quidem dogma verae et realis praesentiae Christi in Eucharistia: sed negant panem et vinum in ejus corpus et sanguinem transmutari: horum autem alii contendunt inEucharistia Christum hypostatice conjungi cum pane et vino, sicut Verbum divinum unitur cum humanitate: et talem conjunctionem *impanationem* et *invinationem* appellant. Alii ex adverso contendunt substantiam corporis Christi quodam quasi modo consociari cum substantia panis et vini, ita ut vel cum eo, vel sub eo, vel in eo existat: ad hoc indicandum *consubstantiationis* vel *companationis* nomine utuntur—Verum Catholici docent totam ipsam substantiam panis et vini converti in Corpus et Sanguinem Christi ita, ut panis et vini nihil amplius remaneat praeter externas eorum species: et in hoc situm est dogma *transubstantiationis*, quod est veluti sequela dogmatis de reali Christi praesentia, quod sic a Tridentino definitum est: « Si quis dixerit in sacrosancto Eu« charistiae Sacramento remanere sub« stantiam panis et vini unacum Corpore « et Sanguine D. N. J. C.; negaveritque « mirabilem illam et singularem conver« sionem totius substantiae panis in cor« pus, et totius substantiae vini in san« guinem, manentibus dumtaxat specie« bus panis et vini,quam quidem conver« sionem catholica Ecclesia aptissime « transubstantiationem appellat, anathe« ma sit [4] ». Id jam declaratum fuerat in Latheranensi IV, in Constantiensi ac Florentino. Id firmat traditio PP. [5]; sit pro omnibus d. Ambrosius [6]:*Qui potuit ex ni-*

1 Iterum Angelicus: *Unumquodque sicut se habet* ad esse *ita se habet* ad agere; *quia igitur specialibus sacramentalibus datum est divina virtute, ut remaneant in suo esse, quod habebant, substantia panis et vini existente; consequens est, quod etiam remaneant in suo agere; et ideo omnem actionem, quam poterant agere substantia panis et vini existente, possunt etiam agere substantia panis et vini transeunte in Corpus et Sanguinem Christi.... Species Sacramentales sunt quidem accidentia; habent tamen actum et vim substantiae; quantitas dimensiva retinet naturam propriam et accipit miraculose vim et proprietatem substantiae, et ideo potest transire in utrumque,in substantiam dimensionem.... Ex hoc cibus nutrit, quod convertitur in substantiam nutriti; species sacramentales possunt converti in substantiam aliquam quae ex nis generatur; per eandem rationem possunt converti in corpus humanum, per aquas possunt converti in cineres, et vermes; et ideo manifestum est, quod nutriunt* (3 p q. 77, a. 3; et q. 77, a. 5 et 6).

2 *Corruptio* (ait Angelicus, q. 77, a. 4) *est motus ex* esse *in non* esse. *Species sacramentales retinet idem esse quod prius habebant, substantia panis et vini existente: et ideo hujusmodi esse potest corrumpi a contrario agente; sicut esse horum accidentium poterat corrumpi, illa substantia abeunte. Species sacramentales licet sint formae non in materia; habent tamen esse quod prius in materia habebant. Corruptio illarum non est miraculosa, sed naturalis; praesupponit tamen miraculum, quod factum est in consecratione, scilicet quod illae species sacramentales retineant esse sine subjecto quod prius habebant: sicut et coecus miraculose illuminatus, naturaliter videt.*

3 Alia adversariorum objecta est ratione petita vel ipse solvit Leibnitius licet protestans in lib. *Expositio doctrinae* etc. Et citare possumus 30 art. Confessionis Calvinistarum, ubi dicitur *mysterium Eucharistiae altitudine sua omnem sensum praetegredi, omnem naturae ordinem superare, uno verbo esse coeleste, neque nisi per fidem apprehendi posse.*

4 Sess. 18, can. 3.

5 V. Wiseman, *Conferenze sulle dottrine e pratiche più importanti della Chiesa cattolica*, Conf. 14, 15 et 16 — II. Klee, *Storia dei dogmi*.

6 *De initiandis*, c. 9.

hilo facere quod non erat, non potest ea quae sunt, in id mutare, quod non erat? Omnes tandem liturgiae ab Apostolorum aetate ad nos usque concordant, ut videre est apud Renaudotium et alios.

Id autem plane constat ex Scriptura: sane verba illa *hoc est Corpus meum* (idem dic de vino) non significant panem esse simplicem figuram corporis Christi; lutherani enim nobiscum fatentur realem Christi praesentiam in Eucharistia: non significant panem uniri hypostatice cum Christo; addit enim Christus *Corpus meum, quod pro vobis tradetur;* at panis non est pro nobis traditus, nec crucifixus, sed verum Christi corpus. Non significant sub pane, vel in pane, vel cum pane contineri corpus Christi; nam talis sensus esset evidenter contortus et omnium loquendi legum subversivus: ex eo enim quod duo simul in eodem loco consistunt, non sequitur unum eorum esse alterum, aut unum de alio affirmari posse. Ergo significant panem mutatum esse in verum corpus Christi. Hinc vel ipse Leibnitius lutheranus homo habet: « Pia antiquitas aperte « satis declaravit panem mutari in Corpus « Christi, vinum in Sanguinem; passim « que hic veteres agnoscunt *metastoiche-* « *iosin*, quam latini transubstantiationem « recte verterunt...; quemadmodum igitur « alias, ita hic quoque explicanda est Scri- « ptura ex traditione, quam custos Eccle- « sia ad nos usque transmisit (*K*). »

Q. 2. *An Christus totus contineatur sub qualibet specie et parte?*

R. Affirmativo: veritas sic definita est a Tridentino: « Siquis negaverit in vene- « rabili Sacramento Eucharistiae sub u- « naquaque specie, et sub singulis cuju- « sque speciei partibus, separatione facta, « totum Christum contineri, anathema « sit [1] ». Christus sane praebens Eucharistiam Discipulis suis dixit: *Manducate ex hoc*; *bibite ex hoc omnes ;* atqui non omnes ex eo manducassent totum corpus neque totum bibissent sanguinem sicut promiserat, si quaelibet particula totum non continuisset; manducatio enim debebat esse multiplex; debebat ergo omnis particula totum Christum continere. Hinc Ecclesia canit: *Fracto demum Sacramento, ne vacilles, sed memento, tantum esse sub fragmento, quantum toto legitur* — Dicitur autem in Tridentino canone *separatione facta*: unde de fide non est totum Christum esse sub singulis specierum partibus etiam ante divisionem. Attamen omnino certum videtur; neque enim fractio efficere potest, ut Christus totus sit ubi antea totus non erat. Neque ideo multiplicia admittenda sunt corpora Christi sub unaquaque specie; Christus enim non est sub specie eo modo quo corpora naturalia sunt in locis, sed eo fere modo quo anima est in corpore, quae tota singulis corporis partibus unita est.

Notandum autem quod *vi verborum* solum corpus sub specie panis, et solus sanguis sub specie vini existit; quia *vi verborum* illud unum in Sacramento ponitur, quod per verba formae exprimitur: at per verba, quibus consecratur panis, solum corpus exprimitur; et verba, quibus consecratur vinum, exprimitur solus sanguis. Verum *vi*, ut vocant, *concomitantiae* (quae est conjunctio unius cum alio) corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, et sub utraque existere animam et divinitatem Christi, certum est; quia corpus Christi in Eucharistia est vivens, non potest autem esse tale sine sanguine et anima: Anima autem et corpus propter hypostaticam unionem necessario cum divinitate sunt conjuncta. Hoc porro sine ingenti temeritate negari non posset; quia ex principiis fidei haec veritas satis colligitur: Imo sunt qui censent eam esse de fide immediata.

Q. 3. *Quandonam Christi Corpus desinit esse sub speciebus?*

R. Christus desinit esse in Eucharistia, quando tanta fit specierum immutatio, ut juxta consuetum loquendi modum non amplius videatur panis et vinum, sed materia corrupta; haec enim est illius natura, ut tamdiu remaneat, quamdiu rationem habet cibi et potus. Hinc deducimus pro praxi, species in tabernaculo clausas frequenter renovandas esse; cum corruptioni magis subjectae sint. S. R. Congregatio 7 apr. 1753 vult, ut Sacramentum renovetur qualibet dominica die: Benedictus XIV Constitutione *Etsi* vult, ut particulae singulo octiduo, vel hyemali tempore ad summum quintadecima die renoventur.

Quod verro ad susceptores pertinet, alii censent in laico species consummari intra quinque *Pater* et *Ave*; in Sacerdote vero postquam ille vestibus sacris est exutus. Lugo tamen refert plures medicos a se consultos putasse, id intra minutum e-

1 Sess. 13, can. 3.

venire in laico; in Sacerdote intra medium quadrantem. Verum hic ratio habenda est majoris vel minoris stomachi caliditatis, ut patet [1].

Q. 4. *In quonam situs est cultus Eucharistiae debitus?*

R. Cultus Ss. Eucharistiae debitus in his maxime consistit: ut ipsa latriae cultu, etiam externo et publico, adoretur, peculiari celebritate veneretur et solemniter circumferatur. Haec omnia de fide sunta Tridentino contra novatores sic definita: « Siquis dixerit in sancto Eucha- « ristiae Sacramento Christum Unigeni- « tum Dei Filium non esse cultu latriae « etiam externo adorandum; atque ideo « nec festiva peculiari celebritate vene- « randum; neque in processionibus se- « cundum laudabilem et universalem Ec- « clesiae sanctae ritum et consuetudinem « solemniter circumgestandum; vel non « publice, ut adoretur, populo proponen- « dum; et ejus adoratores esse idololatras, « anathema sit [2] ». Et recte quidem, ut disserit idem concilium: « Nam illum « eumdem Deum praesentem in eo (Sacra- « mento) adesse credimus, quem Pater « aeternus introducens in orbem terra- « rum dicit »: et adorent eum omnes Angeli ejus: « Quem Magi procidentes ado- « raverunt; quem denique in Galilea ab « Apostolis adoratum fuisse Scriptura te- « statur [3] ». Item praestat, ut peculiari celebritate veneretur eum solemniter circumgestando, ut ita « Christiani omnes « singulari ac rara quadam significatione « gratos et memores testentur animos er- « ga communem Dominum et Redempto- « rem pro tam ineffabili et plane divino « beneficio. Atque simul, ut ejus adver- « sarii in conspectu tanti splendoris et in « tanta universae Ecclesiae laetitia posi- « ti, vel debilitati et fracti tabescant, vel « pudore affecti et confusi aliquando re- « sipiscant [4] ».

Q. 5. *Quid pro praxi notandum circa Sanctissimi Sacramenti asservationem et circa illius exponendi usum?*

R. Ad 1. « Consuetudo asservandi in « Sacrario sanctam Eucharistiam adeo an- « tiqua est, *ait Tridentinum*, ut eam sae- « culum etiam Nicaeni Concilii agnove- « rit; *et postea definivit*: Siquis dixerit « non licere sacram Eucharistiam in Sa- « crario servari, sed statim post conse- « crationem adstantibus necessario distri- « buendam... anathema sit [5]. » Ne tamen id fiat indiscriminatim sine debita reverentia, Eucharistia ex pluribus decretis, S. C. C. ea habitualiter asservari nequit, nisi in parochialibus Ecclesiis: quoad alias Ecclesias requiritur *praesidium Apostolici Indulti, vel immemorabilis consuetudinis, quae illius praesumptionem inducat*, ut ait Benedictus XIV Bulla, *Quamvis juste*. Semper autem obligatio est gravis eam asservandi cum lumine: unde ajunt Quintanus et Diana mortale esse, si ob negligentiam gravem integra die vel aliquot integris noctibus, non curetur, ut lumen ardeat. Quamquam Marchantius obligationem et consuetudinem tam universalem negat. Praestat porro, ut pastor populum suum hortetur ad visitandum Ss. Sacramentum ac Virginem Matrem; et insuper doceat, ut qui non potest convenire ad Ecclesiam, id spiritu domi agat [6].

R. Ad 2: Usus Eucharistiae exponendae et antiquus est, ut probat Christianus Lupus, et salutaris, cum retrahat a vanis atque ad devotionem excitet. Quia tamen frequentata vilescunt, ideo S. C. Congregatio, approbante Benedicto XIV, 16 apr. anno 1756 statuit « Sanctissimum Sacra- « mentum non licere publice adorandum « exponere, nisi ex causa publica, quae « probata sit ab Ordinario » Dico 1. ait s. Alphonsus, quod si quis privatus hanc expositionem fieri procuret ad publicam devotionem promovendam, tunc ista potius publica quam privata causa esse videtur; 2. in hoc spectandum est, an in iis locis ubi fit expositio, devotio et cultus Sacramenti augeatur magis vel minuatur, et juxta hanc regulam conseo expositio-

1 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 223.

2 Sess. 13, can. 6 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 424.

3 Quod valet etiam de *humanitate ipsius*: nam cum ea facta sit propter hypostaticam unionem propria Verbi, est utique adoranda eodem latriae cultu. Ita Athanasius. *Ep. ad Adelph.* Neque aeque dicas, nos adorare species, quae sunt quid creatum; nos enim eas adoramus cum Christo per modum unius, neque uti objectum motivum adorationis: sicut humanitas Christi unita divinitati adoratur ratione divinitatis — V. Bulla *Auctorem fidei*, propositio sub n. 61 damnata.

4 *Sess.* 13. c. 5.

5 *Sess.* 13. c. 6. et can. 7.

6 V. Liguori, *Homo Apost.* tr. vii. n. 42; — 2 *Visite al Ss. ed a Maria Ss.* Opus magno cum plausu ubique receptum; quodque plurimi faciebat Pius VI — Pagani, *La divozione al ss. Sacramento esposta in visite.* Milano, Pogliani 1843 — Gourdan. *Sacrificio perpetuo di fede; e di amore al ss. Sacramento.* Piacenza 1844.

nem faciendam vel omittendam, debita semper obtenta Ordinarii licentia. Haec de expositione publica — Ad levamen autem infirmi in mortis angustiis in usu est expositio privata: ideo tunc non licet Sacramentum extrahere eoque populum benedicere; sed tantum aperire tabernaculum et sacram pyxidem clausam ac velatam in ostiolo constitui et adorari, sex saltem cereis accensis [1]. Ita Benedictus XIV Bulla *Cum ut recte*, anno 1755 (*L*).

Articulus III. — De necessitate Eucharistiae [2].

Q. 1. *An Eucharistia sit necessaria necessitate medii?*

R. Putant quidam Graeci schismatici ac plures Calvinistae, auctore Dallaeo, Eucharistiam omnibus et singulis fidelibus necessitate medii necessariam esse. Sed veritas catholica est, eam non esse necessariam necessitate medii; nam incorporatio cum Christo facta in Baptismo sufficit, ut quis Christi ipsius membrum evadat, et filius Dei adoptivus cum jure ad coelestem haereditatem: « Quicumque « baptizati estis, *ait Apostolus*, Christum « induistis [3]; nihil damnationis est in iis, « qui sunt in Christo Jesu [4]. » Et Augustinus, cujus auctoritate abutuntur Graeci, habet: « Si percepto Baptismate, de « hac vita migraverit (*infans*), soluto « reatu cui priginaliter erat obnoxius, « perficietur in illo lumen veritatis [5]. *Hinc « merito Tridentinum*: Siquis dixerit par« vulis antequam ad annos discretionis « pervenerint, necessariam esse Eucbari« stiae communionem, anathema sit [6].

Si ita est (dices), cecur Ecclesia per duodecim priora saecula etiam infantibus Eucharistiam administravit? cur verba: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis?* — R. A. disciplina ad dogma hac in re non tenet illatio; non enim Ecclesia conferebat infantibus Eucharistiam, quia putaret iis esse necessariam; sed quia putabat utilem. Sic iis conferre solebat etiam Confirmationem; nullus tamen ex haereticis inde concludet etiam Confirmationem esse necessariam necessitate medii. Adde: falsum est quod antiquitus ubique infantibus Communio tribueretur; nam docente Catechismo R., illa consuetudo fuit in quibusdam locis tantum recepta. Ceterum ob majorem reverentiam hujus Sacramenti, Ecclesia latina merito illud parvulis dari prohibuit, ut constat ex communi sensu Ecclesiae juxta d. Thomam [7] — Verba vero Christi [8] *nisi manducaveritis* continent praeceptum pertinens ad adultos. Non enim dixit: *Nisi quis manducaverit*, quo in casu omnes omnino comprehendisset; sed *nisi manducaveritis* unde verba dirigens Christus in secunda persona ac praesentibus, nonnisi ad eos, qui praecepti capaces sunt, dirigere voluit, ideoque ad adultos.

Q. 2. *An Eucharistia necessaria sit necessitate praecepti?*

R. Eucharistia necessaria est praecepto divino et ecclesiastico:

1. Habetur *praeceptum divinum* in illis Christo verbis: « Nisi manducaveritis Car« nem Filii hominis et biberitis ejus San« guinem, non habebitis vitam in vobis [8] » Ex communi vero sententia nos obligat ad Eucharistiam suscipiendam non solum in mortis periculo; sed etiam saepius in vita. Sicut enim ad conservandam vitam corporalem necesse est non semel, sed saepius cibum sumere terrenum; ita ad conservandam vitam spiritualem necesse est non semel, sed saepius sumere cibum coelestem [9]. Certum est tamen, quemque huic praecepto satisfacere per se loquendo, si communicet saltem semel in anno; sic enim Ecclesia tempus determinavit. Attamen per accidens fieri potest, ut quis teneatur saepius, vel quia alicui coetui nomen dedit, in quo plures Communio praescripta est; vel quia id necesse est, v. g. ad superandam aliquam peculiarem tentationem, cui victoriae non sufficiant alia remedia, ut orationes jejunia et similia [10].

1 Parochi pro hujusmodi oratione facta pro infirmo ex Synodo Novariensi percipere poterunt libellam unam monetae novae pedemontanae (*pag. 141*). Haec tamen pyxidis expositio ne fiat, exposito Sanctissimo pro oratione 40 horarum, eodem altari.

2 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 192 et seqq.

3 Gal. 3.

4 Rom. 8.

5 L. 1 *de pecc. mor.* c. 19.

6 *Sess.* 21, can. 4.

7 P. 3, q. 80, a. 9 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 301.

8 *Jo.* 6. Videntur reprobandi illi Catechismi, qui obligationem in fidelibus Eucharistiam sumendi probant tantummodo ex illo textu 1 Corinth. 11, et Luc. 22: *hoc facite in meam commemorationem*; tum quia per illa verba non adstruitur pro fidelibus directa obligatio, cum potius ea dirigantur ad Apostolos quos Christus ordinavit Sacerdotes, praecipiens eis ut facerent quod ipse tunc fecit, id est ut consecrarent, offerent in sacrificium, sumerent, distribuerent Eucharistiam; tum quia viderentur innuere; quod nonnisi in actu sacrifici possit Eucharistiam distribui, ut evenit in ultima coena, ubi prolata sunt ea verba a Christo Domino.

9 S. Thomas, p. 3, q. 80, a. 11.

10 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XVI, n. 2. Hoc tamen in casu qui Communionem negligeret, non peccaret contra divinum Eucharistiae praeceptum; sed vel contra virtutem, adversus quam patitur illam tentationem, vel contra praeceptum sui Ordinis.

2. *Praeceptum ecclesiasticum* habetur illis verbis percelebris decreti Concilil Latheranensi IV celebrati anno 1215 [1]: « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam « ad annos discretionis pervenerit, omnia « sua solus peccata saltem semel in anno « fideliter confiteatur... Suscipiens reve- « reventer ad minus in Pascha Euchari- « stiae Sacramentum, nisi forte de pro- « prii Sacerdotis coosilio ob aliquam ra- « tionabilem causam ad tempus ab ejus- « modi perceptione duxerit abstinendum. « Alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiae « arceatur, et moriens christiana careat « sepultura [2]. » Huic Concilio concinit Tridentinum his verbis: « Siquis negavit « omnes et singulos Christifideles utriu- « sque sexus, cum ad annos discretionis « pervenerint, teneri singulis aonis, sal- « tem in Paschate, ad communicandum « juxta praeceptum sanctae Matris Eccle- « siae anathema sit » [3]. Quod quidem praeceptum Communicandi semel in aono tempore paschali (nisi ex gravi causa differendum) certissimum est obligare sub gravi: cum de re gravi agatur, ac de determioatione divini praecepti gravis: item non adimpleri per communiouem sacrilegam: sic enim non susciperetur *reverenter*, ut vult Latheraneose; neque *digne*, ut vult Christus: hinc contraria propositio ab Innocentio XI, sub n. 55 damnata est [4] — Annum autem hujus obligatioois, quamvis aliqui puteot computandum esse a januario ad decembrem; cummuois tamen sententia et consuetudo ubique recepta solet hodie computare a Paschate ad Pascha; quia talis censetur annus ecclesiasticus. Tempus autem Paschale, quo vere urgeat praeceptum (sic declaraote anno 1440 Eugenio IV Bulla, *Fide digna*) exorditur a Dominica Palmarum et cessat Dominica in Albis; unde qui toto illo paschali tempore non communicat, etsi plures in anno Eucharistiam susceperit, huic praecepto gravissimo non satisfacit. Episcopi tamen passim solent privilegio, necessitate, vel consoetudine plus temporis concedere.

Q. 3. *An qui Paschate non communicavit, teneatur quamprimum?*

R. Plures graves auctores cum s. Antonino negant: nam praeceptum Communis est affixum tempori paschali, sicut praeceptum audiendi Missam et jejunandi est affixum festis et vigiliis. Unde sicut qui non tenetur jejunare nec Missam audire, transacta vigilia et festo; ita neque communicare elapso tempore paschali; sed sufficit si illum de omissione poeniteat. Excipiunt tamen nisi fuerit impeditus a Communione de Coofessarii coosilii; hoc enim expresse cautum est a Latheraneosi Concilii— Haec sententia non est contemneoda; attamen communior, cui subscribimus, affirmat cum qui in Paschate non communicavit, non posse expectare ad aliud Pascha, sed tenore sub gravi communicare quamprimum: sane tempus paschale non jam fuit ab Ecclesia determinatum ad finiendam obligationem; sed ad eam sollicitandam. Ex quo oritur, quod hujusmodi obligatio jam contracta, ubi nondum impleta sit, quamprimum impleri debeat: et qui non commuoicat, probabilius peccat quoties, data opportunitate, differt; cum obligatio continuo urgeat. Adduot: Ecclesia duo circa Communionem praecepta imposuit: *unum* commuoicandi intra annum; *alterum* communicandi in Paschate, ut colligitur ex illis verbis, *singulis annis*, *saltem in Paschate*; ergo si Communio in Paschate fuit omissa debet quamprimum impleri, antequam, terminetur annus. Ita inter ceteros Antoine, Croix, Gonet, Elbel, Hennus, Continuator Tonrnely, Lugo, Suarez et Benedictus XIV *Notificatione* XLV.

1 *Decr.* Greg. l. V, t. XXXVIII *de poenit.* cap. *Omnis* 12—Ante hoc tempus praeceptum erat communicandi ter in anno, in Natali domini, et Resurrectione et Pentecoste. V. *Cathechismus Romanus*—Liguori, Opusc. *sull' onorario delle Messe*.

2 Quae tamen poena non incurritur, nisi post judicis seoteotiam. Nec ea marte suo potest infligere Parochus; nam interdictum est ferendae sententiae; privatio vero sepulturae jurisdictionem in foro externo importat: hodie, hac ratione, nemini solet sepultura denegari, nisi certo constet, quod decessit impoenitens.

3 *Sess.* 13 *de Euch.* c. 9.

4 V. Benedictus XIV. *Notificatione* XLV. Sunt qui teneut, eum qui, transacto quidem tempore paschali, sed die immediate sequenti communicat, adhuc satisfacere praecepto; quia talis dilatio, etsi culpabilis, minima tamen est; hoc autem praeceptum admittere debet parvitatem violationis. Sed haec singularis opinio, quam vix reperies in Diana ac Pasqualigo, communiter et merito rejicitur; nam praeceptum grave est communicandi Paschali tempore, at qui communicat die licet immediate sequenti sine causa, non amplius potest dici communicare Paschali tempore; ergo jam est transgressus grave preceptum; etenim tempus quando absolute et rigorose determinatum est, consistit in indivisibili. Nonne qui uno tantum puncto ab aliquo territorio egressus est, totus est egressus, adeo ut non amplius possit adstringi ad illius loci leges? Ita etiam qui uno tantum die egressus est, ut ita dicam, a tempore Paschali, totus est egressus, neque amplius valet communicare tempore utili.

Qui praevidens impedimentum communicandi in Paschale. Communionem anticipavit ante tempus paschale, si in Pascate cesset impedimentum illud, iterum communicare debet ipso Paschae tempore, etsi anticipando habuerit intentionem satisfaciendi praecepto; intentio enim nequit efficere, ut actus positus tempore, quo nondum coepit obligatio, sit satisfactorius: sic praecepto Missae non satisfacit qui praevidens se die dominico impeditum iri, Missam audit die praecedenti. Unde colligitur, quod nondum coepto paschali tempore; nemo tenetur ad praeveniendum, etsi postea impediturus, ut communiter dicunt, quia talis Communio non esset adimpletiva praecepti, quod nec existit modo, nec unquam existet; sed eo incepto, jam obligatio urgeat: unde si jam coepto paschali tempore quis praevideat se non posse amplius in Paschate communicare, nisi statim id faciat, tenetur illico ad Communionem, quia praeceptum jam urget et impellit. Et habet etiam obligationem auferendi impedimenta quantumvis gravia; praeceptum enim divinum est, atque ad animae salutem valde confert [1].

Q. 4. *Quinam tenetur in Paschate communicare?*

R. Per se loquendo in Paschate communicare tenetur *omnes fidelis cum ad annos discretionis pervenerit*, ut ait Latheranense. Ergo tenetur etiam carcere detentus, uti praxis probat: etiam infirmus, ut monet Rituale, quamvis ante Pascha jam communicaverit. Diximus *per se loquendo;* nam—1. ad pueros quod attinet, communissimum ac probabilius est, eos non teneri statim ac usum rationis consequuntur; discretionis enim anni accipiendi sunt respective ad materiam: porro major discretio requiritur in Eucharistia, quam in Poenitentia, cum Poenitentia respiciat actus proprios, nec ita in illa sit exercenda fides; et sic communis Ecclesiæ usus interpretatur obligationem quoad pueros, tum ut ipsi cum majori reverentia et fructu Eucharistiam suscipiant, tum ne facile exponantur periculo transgressionis. Ajunt communiter hanc obligationem (extra periculum mortis) incipere ab anno 9; et non posse differri ultra 12, aut ad plus 14: s. Carolus assignat annum 10. Quae tamen omnia non prohibent, quominus pueri prius admitti queant, *si possunt aliquam devotionem concipere*, ut ait s. Thomas [2]; —2. quoad adultos autem ex Concilio excipitur casus, quo *proprius Sacerdos* rationabiliter judicaverit Communionem differendam esse. Ubi notandum est ex communi, quod nomine *proprii Sacerdotis* intelligitur vel Parochus vel Confessarius [3].

Q. 5. *Ubinam fieri debet Communio paschalis?*

R. Communio paschalis a proprio pastore in paroeciali Ecclesia suscipienda est adeo ut huic praecepto non fiat satis, quamvis ea in Cathedrali suscipiatur. Ita generatim DD. explicant canonem Lateranensem; ita praecipiunt plurima decreta posteriora: ita se praxis habet [4] et merito; oves enim a proprio pastore cognosci debent [5]. Excipe:—1. Sacerdotes, qui ubivis celebrent, ex consuetudine satisfaciunt; non tamen, si tantum communicarent; —2. Religiosos, qui ex privilegio etiam in suis Ecclesiis admittere possunt proprios familiares, modo et actu inserviant, et intra eorum septa ac domos resideant, et sub eorum obedientia vivant, ut ex Tridentino docet Benedictus XIV; —3. Peregrinos et vagos, qui nempe se communicant ex Rituali romano ubi actu degunt (qui neque necesse est, ut Communionem sumant de manu Parochi illius loci, cum peregrini et vagi proprium non habent pastorem, ut communissime dicunt). Item est de militibus, qui non sint in statione, nec domicilium aut quasi-domicilium in civitate habeant;—4. eos omnes, qui habent licentiam Pontificis vel proprii Episcopi, aut ejus Vicarii generalis, vel Parochi, uti omnes concedunt [6]. Quae licentia ex Lugo, Suarez

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 296 et seqq.

2 3 p. q. 80, a. 8.

3 V. Benedictus XIV, *Notificatione* XLV—Liguori, *Homo Ap.* tract. VII, n. 26.

4 Qui tamen sacrilege communicavit in Paroecia, non est necesse ut iterum in Paroecia communicet; sed sufficit, ut rite communicet quocumque loco. Nec tenetur ad Communionem in paroeciali Ecclesia repetendam, qui infirmus Viaticum suscepit domi tempore Pasquali: sic usus. *Gury.*

5 Imo, contradicente Parocho, neque ipse Coadjutor titularis deberet Communionem Paschalem dare, quia esto, quod curam animarum habeat, sed eam nonnisi dependenter a Parocho habet; et munera principaliora sunt Parochi.

6 Cum non sit mittenda falx in messem alienam, ideo regula generalis est, ut nemo sine pastoris consensu sacramenta administret: qui tamen consensus sic hodie communiter explicari solet, ut generatim pro administranda Eucharistia (quod valet etiam de Poenitentia) sufficiat consensus interpretativus: pro administranda communione paschali (quod e-

aliisque potest esse etiam praesumpta, si tamen adsit moralis certitudo de consensu; cum tunc expressae aequivaleat (M).

Hae in re ex Synodo Novariensi notantur praecipua (pag 48): 1. ut Parochi per se, quoad fieri potest, Communionem hanc impertiantur sedulo invigilantes, ne ulla fraus admittatur; 2. ab absentibus, cum redeant in patriam, peractae Communionis testimonium expostulant; sin intra 16 dies curent, ut communicent. Et inobedientes graviter moneant, ac demum Episcopo significent; 3. ut pueros decennes disponant: neque eis ultra duodecimum annum Communionem differant; 4. moneantur Ecclesiastici omnes, ut juxta consuetudinem solemniter communicent in Coena Domini, nisi causa eos impediet.

Scholium — *De Viatico.*

Q. 1. *An extet praeceptum suscipiendi Viaticum?*

R. Extat utique praeceptum grave communicandi in articulo atque periculo mortis. Constat 1. ex Nicaeno Concilio generali[1], quod praecipit *antiquam hanc regulam* ndamussim esse servandam; 2. ex praxi fidelium, qui nonnisi cum scandalo audirent, infirmum eo tempore nolle communicare; 3. ex ratione; cum enim cibus iste coelestis sit institutus ad roborandum contra hostium impugnationes, tunc ille sumendus, cum magis oppugnamur; unde mulier difficulter parturae, periculose navigaturi vel praeliaturi, cum moraliter possint sub gravi tenentur communicare. Quia tamen non agitur de Sacramento omnimodae necessitatis, ideo non repugnat illud aliquando prohiberi, si id ejus reverentia postulet et Ecclesiae videatur, cujus quidem directioni ejus administratio commissa est[2]. Hinc, in dubio *vomitus*, non est tribuendum, nisi cessaverit ad sex circiter horas; et si vomitus proveniat ex cibo, ad experimentum particula non consecrata tribui potest — Quoad *tussim* vero, nisi ea sit adeo frequens, ut non possit infirmus particulam trajicere, Communionem non impedit; quia alius est vehiculus, nempe guttur, quo trajicitur cibus, alius canalis, nempe aspera arteria, unde ejiciuntur flemmae et suspiria. Monet Rituale: « Diligenter curandum est, ne iis tribuantur Viaticum, a quibus ob fraenesim, sive ob assiduam tussim aliumque similem morbum, aliqua indecentia cum injuria tanti Sacramenti timeri possit ».

Etsi autem periculose infirmus possit etiam non jejunis generatim loquendo communicare; si tamen facile possit Viaticum suscipere jejunus in sequenti die, teneretur utique expectare; nam nonnisi ratione moralis impotentiae a jejunio liberatur. Diximus *generatim loquendo*, nam secus esset, si adsit periculum mortis, vel si infirmus non possit commode expectare, uti si differra deberes medicamen opportunum: quod valet etsi fortasse possit una aut altera hora post mediam noctem ejunus accipere hoc Sacramentum; nam hora tam tempestiva illud ministrari non posset sine gravi incommodo ac difficultate, neque expedit si periculum mortis non urgeat. De reliquo bene ajunt, in hoc non esse scrupulose agendum, inquirendo videlicet an possit vel non possit sumi Sacramentum a jejuno; cum in Concilio Constantiensi periculose infirmi generatim excipiantur a jejunii lege[3].

Solius est Parochi Viaticum administrare extra necessitatem, ut lege et consuetudine constat. Praestat vero ut Parochus, cum nequit id agere per se, alium deleget, sed Confessarium, si forsan infirmus Confessione indigent[4]. Eucharistia autem, ut ait Rituale, deferenda est manifeste et honorifice; ideo non nocte, nisi urgeat necessitas: Tridentinum anathemate damnat qui dicunt *non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur*[5]. Post

tiam excudunt ad Baptismum, et Extremam unctionem) requiratur consensus certo praesumptus in illis gravibus ac particularibus circumstantiis; pro adsistendo vero matrimonio omnino requiratur ad validitatem consensus positivus et datus. Lugo *De Sacra Euch.* dis 18, *sess.* 2.

1 Probabile est, quod scandalo praecluso parochus possit currere in casu magnae urgentiae ne aegrotus non communicatus moriatur. Liguori. *Op. Mor.* l. VI. n. 242

2 V. Benedictus XIV, *Notificationibus* xviii. liv et lv — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 240 et 300 — Pavone, *Spicilegio*, n. 322.

3 *Sess.* 13 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 285, quaer. 3.

4 Potest Parochos pyxidem deferre collo serico sacculo inclusam, at longius sit iter et asperum, imo S. C. C 23 jan. 1610 tunc indulget, ut ex arbitrio ac prudentia Episcopi eam deferat equitando. Item si rheumate laboret, de Episcopi consensu ex eadem S. C. 5 martii 1693. Parocho indulgeri solet usus pileoli in itinere; non tamen intra civitatem vel oppidum — V. Benedictus XIV, *Notificatione* xxxix.

5 *Sess.* 13, can. 7 — Facciamo eccezione nel caso in cui si trattasse d'amministrarla ad un fedele in grande pericolo, e i cui parenti empi, tollerando che un prete s'accosti all'infermo, si oppongono assolutamente però, che si faccia nessuna cerimonia religiosa nella casa. Questo caso succede per mala ventura più volte in questo secolo di *tolleranza* e di *libertà* (sic potest Viaticum sine ullo apparato et secreto ferri in locis haereticorum, ubi alio modo non permitteretur. *Gousset.*

Viaticum infirmus adjuvandus est ad gratias agendas divino Hospiti, aliosque virtutum actus exercendos; fiat tamen moderate ac quiete, ne potius gravetur aegrotus.

Vel ipsi pueri tenentur Viaticum suscipere, si doli capaces sint, licet non habeant aetatem requisitam ad primam Communionem. Ita communissime cum Benedicto XIV [1]; nam ex una parte tenentur ex praecepto divino communicare, cum tempus urget ac necessitas impellit; ex alia sufficientem devotionem concipere possunt. Sed aliter consuetudo statuit quoad praeceptum Paschale.

Q. 2. *An pluries possit eidem infirmo Viaticum dari?*

R. Infirmo etiam non jejuno, etiam durante eadem gravi infirmitate et eodem periculo, potest pluries Communio ministrari: nam Sacramentum hoc sumitur non solum ad satisfaciendum praecepto; sed etiam ad robur contra tentationes, quae in morte validiores sunt. Imo Benedictus XIV monet Episcopos, ut id Parochis suis insinuent: imo Episcopi possunt ex eodem Pontifice poenam decernere in Parochos qui aegrotis devote postulantibus iterum et tertio Eucharistiam deferre detrectent falsis praetextibus. Hac autem in postulatione Ecclesiastici aliis exemplo sint; neque enim sine fidelium offensione esse potest, ut ipsi infirmi raro vel nunquam communicent, et nonnisi fere in extremis Viaticum et Unctionem suscipiant [2].

Hic audiatur Synodus Novariensis (pag. 94): «Si periculosa infirmitate perseverante, post aliquot dierum intervallum aeger, quamvis non jejunus, ad se Eucharistiam iterum deferri exposcat, ejus pio desiderio Parochus non desit; sed tunc communi utatur forma: Corpus Domini etc. Similiter quantum per alias in parochiali munere occupationes licet, nunquam deneget hoc spirituale subsidium iis, etsi in nullo versentur probabili mortis periculo, ejusdem tamen Eucharistiae pluries sumendae desiderio flagrant, praesertim si bene valentes in frequenti Sacramentorum usu religiose se exercere consueverint: quibus sub dicta communi forma et jejunis tantummodo conferatur. Cum vero unaquaeque Paroecia fere semper id genus infirmorum complectatur, qui citra vitae periculum satis incommoda valetudine utentes diu exire domo nequeant, illos idcirco solemnioribus saltem festis Eucharistia reficiendos Parochis omnibus totis viribus suademus. Utinam pientissimam adeo perutilemque consuetudinem per totam Dioecesim nostram inolescere perspiceremus!» (Ex Concilio Provinc. V.).

Utrum autem qui mane communicavit, si eadem die incidat in mortis periculum, iterum communicare teneatur, disputant: alii affirmant cum Diana et Hurtado, quia urget praeceptum communicandi in mortis periculo. Alii negant cum Anacleto et Roncaglia; quia Ecclesiae praxis firma et sub gravi ubique recepta prohibet bis in die communicare, idque maxime ob reverentiam tanti Sacramenti. Alii cum Gobat dicunt id liberum esse ipsi infirmo, ita ut possit, si velit, denuo Eucharistiam sumere per modum Viatici: nullo tamen praecepto adstringi. Hisce opinionibus adductis, ita concludit Benedictus XIV: «In tanta opinionum varietate Doctorumque discrepantia integrum erit Parocho eam sententiam amplecti, quae sibi magis arriserit [3] ».—Ceterum quarta sententia est, quae probabilius distinguit cum Lugo morbum violentum, ut si ex alto loco quis ceciderit, a morbo naturali, ut si apoplexia corripiatur. In primo casu tene-

1 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 12 — Ad rem Careno, *Delle regole a rettamente amministrare i Sacr.* Esame xix: «Quando i figliuoli versano in pericolo di morte, basta che sappiano ben distinguere il pane naturale dall'eucaristico Sacramento, perchè se non altro partecipano sempre alla grazia del Sacramento *ex opere operato*. Abbiamo ad appoggio la disciplina de' primi secoli della Chiesa, in cui si comunicavano i bambini immediatamente dopo il Battesimo sotto la specie del vino, perchè appunto partecipassero alla grazia del Sacramento *ex opere operato*. Non è più vigente quella disciplina; ma è applicabile la ragione ai figliuoli, che sono in pericolo della vita ».

2 Quod autem spatium intercadere debeat inter ipsas communiones, alii communius censent octo dies circiter; alii autem non improbabiliter dicunt quod infirmus assuetus saepius communicare ex devotione, bene potest altero die statim post viaticum communicare non jejunus; alii id in singulis diebus admittunt. Ceterum Gury ait ad varias locorum personarum, statumque particularium circumstantias attendendum esse: sic facilius concedi potest communio infirmis religiosis vel aliis personis piis in monasterio degentibus, sive sint jejunae sive non, quam ceteris; quia tunc minor habeatur apparatus populique admiratio: cum sancta Eucharistia eo in casu non sit publice per plateas deferenda—Liguori. *Op. Mor.* l. IV, n. 285.

3 *De Syn.* L. VII, c. 11. *Quid vero* (dices) *de illo qui, Viatico sumpto, mortaliter peccavit?*—Ipse non tenetur illud denuo sumere; quia praeceptum jam adimplevit. Ita Concina, Suarez et alii.

tur communicare, non in secundo; nam in hoc secundo videtur posso dici jam mane communicasse in periculo; quia jam aderat morbus, licet occultus: quod non valet de primo casu [1].

CAPUT SECUNDUM

DE MATERIA ET FORMA EUCHARISTIÆ.

Sicut in aliis Sacramentis est duplex materia, proxima et remota; ita etiam hic, sed ordine inverso: nam in aliis materia remota est res permanens; proxima vero ejus usus qui transit: hic vero remota transit et proxima manet, scilicet species panis et vini. Quaeritur ergo tantum de *remota*, illa nempe quae, facta consecratione, transit in Corpus et Sanguinem Christi.

Q. 1. *Quaenam est materia Eucharistiae ?*

R. Materia Eucharistia est panis et vinum: de fide est, et constat tum ex ipsa Eucharistiae institutione, siquidem Christus panem et vinum accepit, idque Apostolos facere jussit [2]: tum ex Conciliorum generalium Latheranensis IV, Florentini ac Tridentini definitione; unanimi Patrum traditione ac constanti omnium Ecclesiarum usu et praxi. Unde si quando fideles lac, mel, etc., offerebant ad altare, non ideo erat ut ea consecrarentur, sed benedicta Clericorum sustentationi cedebant. Utraque autem materia necessaria est necessitate praecepti divini, tum quia ita exigit Eucharistiae natura quae est per modum convivii, quod cibo et potu perficitur; tum quia Christus utrumque videtur expresse jussisse his verbis: « Hoc facite in meam commemorationem. » Hinc consecratio unius tantum speciei esset quidem valida, sed gravissime illicita. *Valida* quidem; tum quia verba sacramentalia id efficiunt, quod significant; tum quia statim una species proponitur adoranda; tum quia id egit ipse Christus, qui unam prius consecravit; tum quia talis est sensus et praxis Ecclesiae universalis. At gravissime *illicita* et in nullo omnino casu licet speciem unam consecrare absque alia (etsi agatur de Viatico administrando): quod patet tum ex facto Christi, tum ex Tridentino [3], ubi dicitur Christus praecepisse Apostolis, ne aliter seipsum offerrent, quam sub utraque specie: ex quo infertur hoc praeceptum divinum esse, et ideo in illo non posse dispensari, ut communiter dicunt.

Q. 2. *Qualis esse debet panis in Eucharistia ?*

R. Panem ad validitatem Eucharistiae confici debere ex farina triticea et aqua naturali (quae non refert si sit marina, cum haec vora sit aqua): est de fide, et Ecclesia tum ex Christi exemplo, tum ex communi verborum acceptione semper tenuit, uti demonstrant Patrum testimonia, liturgiae utriusque Ecclesiae et Concilia omnia sive generalia sive particularia: quare Rubrica habet: *Si panis non sit triticeus, non conficitur Sacramentum.* Ergo non est materia apta panis ex oryxa, milio indico (vulgo *meliga*), hordeo, amylo, phasiolis, phabis, pisis, lentibus, nucibus, avena, panico, castaneis, amygdalis et similibus rebus praeparatus; quia non esset panis usualis. Item neque massa triticea cruda aut frixa: vel panis triticeus, sed alio liquore, quam aqua confectus, ut butyro, lacte, ovis: quia non esset panis usualis. Item neque hostiae rubae, quibus literae obsignantur; nam per admixtionem cinnabaris notabiliter alterantur. Sed quoad mixtionem, ait Angelicus: « Modica permixtio « non solvit speciem; quia id quod est « modicum, quodammodo absumitur a « plurimo [4]. » — Panis autem ex siligine est saltem materia dubia [5]: quod idem dicunt de farre et spelta seu zea a farre parum dissimili. Quamquam agendo de *spelta* propric dicta (quod dicitur etiam fru-

1 V. Liguori. *Homo Ap.* tract. xv. n. 10; tract. xiv. n, 39 et Append. ii, § 4; *Opus Mor.* l. VI, n. 241.

2 Luc. 22. et 1 Cor. 11.

3 *Luc.* 22; Tridentinum. *sess.* 22; item can *Conferimus* dist. 2 de *consecr* Imo Lugo non improbabiliter censet, quod si Sacerdos intenderet unam tantum speciem consecrare, invalide ageret, quia Sacerdos non recepit potestatem hoc Sacramentum conficiendi, nisi in sacrificiis. Per accidens tamen in omnium sententia, et citra culpam aliquando contingere potest unam speciem consecrari sine altera absque peccato. Si v. g. post consecratam hostiam Sacerdos loquelam subito amitteret, neque esset alius, qui posset Sacrificium perficere — Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 196.

4 3 p. q. 74. a. 3 ad 3.

5 Censet d. Thoma aptam esse materiam siliginem; quia siligo, *segala* ab aliquibus dicitur etiam *biada*, etsi hoc nomen sit potius nomen generis seu frugum terrae) ex vero tritico in malis terris seminatur, nascitur, et speciem a frumento distinctam non constituit: alii vero volunt, illam a frumento specie differre, et panem ex illo confectum simpliciter panem non dici. Talis panis est tamen materia dubia; ideoque ea uti non licet, quia nefas uti materia dubia in iis Sacramentis, quae ad salutem hic et nunc necessaria non sunt — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 199.

mentum Suevicum) germani, teste Gobat, Layman, etc. censent esse materiam validam et licitam, quia ex spelta fit panis usualis, optimus et candidissimus, usitatus in aulis Principum, qui sine scrupulo adhibetur in Missa ipsa a Suevis. Quia tamen hic speltae nomine alii verum frumenti genus intelligunt, atque ideo ob variam variarum regionum et vocum significationem difficile sit rem definire; hinc pro praxi consulendum peritorum judicium, et praestat attendere (concludit Voit) ad communem Dioecesis aut regionis aestimationem, quid nomine *tritici* veniat.

Diximus *ad validitatem Eucharistiae*; nam ad licitam etiam ejus confectionem ex praecepto Ecclesiae requiritur penes Latinos panis azymus, ac in forma orbiculari, major pro celebrantibus, pro ceteris minor. Item curandum, ut hostiae ac particulae sint tenues, nitidae, non ante 15 dies circiter confectae; et quoad fieri potest ab Ecclesiasticis viris, vel a sacris virginibus praeparatae, ut tam mundam oblationem decet [1]. Ceterum consecrare sine causa hostiam maculatam vel fractam, est tantum veniale, nisi adsit scandalum, aut macula vel fractura sit enormis: imo notabiliter fracta vel maculata si post oblationem deprehendatur, licite consecratur; quia jam aliquatenus est Deo dicata [2]. — Apud Graecos panis requiritur fermentatus.

Ceterum ad Sacramenti substantiam nihil interest sive azymus, sive fermentatus panis adhibeatur, modo sit triticeus; quia tam unus quam alter est simpliciter panis, et unus ab alio quoad speciem non differt De fide est sic in Florentino definitum ab utriusque Ecclesiae Patribus: *Definimus in azymo sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici.* Accedit perpetua universae Ecclesiae praxis, quae pro locorum ac circumstantiarum varietate utrumque panem semper adhibuit. Quin imo et ipsi Graeci latinae Ecclesiae usum consecrandi in azymo approbarunt, et solum saeculo XI Michaël Cerularius Patr. CP. in Latinorum morem debacchatus est. Firmatur exemplo ipsius Christi, qui uti nunc omnes consentiunt, celebrato paschate legali, instituit Eucharistiam in pane, qui tunc temporis ex legis praescripto ei praesto erat, nempe azymo. Neque dicas Christum legalia abrogasse: utique legalia abrogavit, quae cum professione christiana componi non possent; non autem cetera, secus non liceret jejunare, festa celebrare, etc. Praecipit tamen idem Florentinum Concilium, ut unaquaeque Ecclesia suum ritum omnino servet: et sane uterque ritus sustinetur [3]. Fermentato utuntur Graeci, tum ne se judaeis conforment; tum ut ostendant, Dei Filium carne indutum esse, sicut fermentum miscetur farinae. Azymo autem utuntur Latini, tum ut Christum imitentur, qui sic consecravit: tum ut sic edoceamur, quod de Christi Corpore participantes, epulari debemus *non in fermento malitiae; sed in azymis sinceritatis et veritatis* [4] (N).

Sed (dices) *quid si Sacerdos latinus apud Graecos moretur, aut vicissim? poteritne uterque consuetudini ibi vigenti sese conformare?* — Consentiunt omnes quemlibet teneri servare ritum proprium, si in locis, ubi moratur, adsit Ecclesia ritus proprii; cum nulla tunc sit ratio immutandi. Dubium est in casu, quo Sacerdos latinus transeat per regiones Graecorum, vel ex adverso, et ibi nulla sit Ecclesia proprii ritus; tunc communiter et probabilissime docent Antoine, Suarez, Tournely, etc. cuilibet fas esse ritum servare, prout libuerit; cum quilibet possit se conformare loco, ubi degit. Neque obstat Bulla *Etsi pastoralis* Benedicti XIV data anno 1742, quae sub poena perpetuae suspensionis a divinis, jam alias statutum confirmat, scilicet Sacerdotem quemcumque semper debere proprium servare ritum (nisi timeat scandalum, vel agatur de sacrificio complendo, quod alioquin mutilum remaneret): quia Bulla intelligitur, si celebretur in loco proprii domicilii; quo utique in casu non licet variare proprium ritum: probabilius neque ad Viaticum infirmo administrandum, quia praeferenda est reverentia erga tantum Sacramentum utilitati proximi, cum

1 Hoc etiam urget Synodus Novariensis ... *De Missa.*

2 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 204. Quaesitum fuit a S. R. C. an liceat Missam celebrare, quia in sacra hostia appareat imago J. C. Crucifixi? Responsum fuit: *Servetur consuetudo:* 26 apr. 1831.

3 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 202. — Ad *quaesitum* an Presbyter graeci ritus ... ex electis pro mandato Feriae V in Coena Domini possit et debeat sacra refici Eucharistia cum aliis duodecim ritu latino in azymo; respondit *in casu de quo agitur, affirmative:* Decretum Sanctitas Sua approbavit pro eo casu dumtaxat 25 aug. 1818.

4 I Cor. 5.

illud non sit illi simpliciter necessarium [1].

Q. 3. *Quale vinum est materia apta ad Eucharistiam?*

R. Solum vinum de vite esse materiam idoneam Eucharistiae de fide est, ut ex sensu Ecclesiae constat atque ex Decreto ad Armenos. Et sane liquor, quo usus est Christus ad Eucharistiam, *generatio* seu *genimen vitis* expresse vocatur: praxis Ecclesiae id confirmat, cujus testes sunt inter ceteros s. Justinus [2], s. Cyprianus [3]; item omnes liturgiae Est contra veteres haereticos ebionitas, encratitas et manichaeos, qui omnes dicti sunt *aquarii*, quia aquam pro vino adhibebant; et contra recentiores, duce Calvino, qui docent aptam materiam esse quidquid vini loco homines bibere solent.

Quare valide non poterit consecrari Eucharistia, si liquor exprimatur ex pomis, cesaris aliisque fructibus; quia vinum non esset. Vel si succus exprimatur ex uvis omnino acerbis: cum sit tantum via ad vinum. Vel si vinum in pane sit imbibitum; quia non est potus, sed cibus. Vel si sit ad dimidiam, aut tertiam partem decoctum; tunc enim julapum est, non vinum: ergo neque spiritus vini. Attamen vinum aromatibus conditum illicite quidem, sed valide adhibetur: excipe, nisi tanta sit alteratio, ut in communi hominum aestimatione vinum non amplius censeatur.

Quid (dices) *de musto et vino congelato?* — Mustum non licet adhibere ob faeces, quas habet permixtas, nisi in necessitate. Hinc Julius papa habet: *Si necesse fuerit, botrus in calice exprimatur*; ergo est validum; et sane mustum *jam habet speciem vini* [4]. Vinum vero congelatum, si resolvatur, adhiberi poterit; cum vini naturam habeat; si maneat congelatum, graviter prohibetur ob reverentiam Sacramenti: quamvis verius sit materia de se apta, quia licet non sit actu probabile, est tamen potabile de sui natura (sicut est commestibilis panis durus): et adhuc vinum appellatur [5].

Quid (addes) *de aceto et de vino acescente?* — Acetum, cum sit vinum substantialiter corruptum et ideo genuinam vini naturam non amplius retineat, certe non est materia valida: quod etiam dicendum est de *vappa*, nempe de vino, cujus vis omnino evanuit. In vino autem acescente valide consecratur; sed peccat graviter Sacerdos, si tale vinum scienter adhibeat et agatur de acrimonia ita gravi, ut vinum illud jamjam censeatur ingressum in limites corruptionis Quod non ita tamen esset, si haberet aliquod tantum quasi principium acrimoniae et aliud vinum non posset substitui: tunc levis esset tantum inordinatio [6]. Et ita aiunt accipiendam esse Rubricam, quae absolute hoc damnare videtur —Qui post consecrationem rationabiliter dubitat, an vinum fuerit acetum, aliud vinum legitimum consecrare debet sub conditione, *si prior materia non fuerit consecrata*: periculum relinquendi Sacrificium mutilatum est justa causa repetendi consecrationem sub conditione; cum integritas Sacrificii sit de jure divino.

Q. 4. *An aqua ad Eucharistiae consecrationem sit vino miscenda?*

R. Affirmative et de fide est a Tridentino sic definitum: « Si quis dixerit...aquam « non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem, anathema sit [7]: » est contra Lutherum, qui talem mixtionem habet ut merum figmentum humanum; contra Calvinistas (quibus adhaerent Lutherani recentiores) qui docent id esse liberum et indifferens. Hujus porro gravis praecepti inter alios meminit Justinus, Irenaeus,

1 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 202.

2 Apol. 1, n 65

3 *Epist.* 22. Omne vinum sive gallicum sive hispanum sive italum, vel album vel nigrum, valida et licita est materia, nam quodlibet ex hisce vinis simpliciter est vinum. Caute autem advertendum, ne tam facile vinum extraneum adhibeatur, quia ut plurimum haec vina vel omnino arefacta sunt, vel alienis commixta substantiis Hic notandum: peccaret Sacerdos (at nonnisi venialiter prout docent communiter cum Concina), si in purificatione calicis, seu in prima purificatione sola aqua uteretur. In ablutione autem digitorum seu in secunda purificatione esset adhuc veniale aquam tantum adhibere: excusabitur tamen si adsit rationabilis causa, pro qua puto sufficere aliquem esse abstemium, vel vinum esse rubeum, quo purificatoria evaderent indecenter maculata. Hic obiter nota, decentius esse, ut sanguis sumatur unico haustu; et melius esse si calix semel tantum ori admoveatur, aliquantulum immorando, ut quantum fieri potest, reliquiae omnes attrahantur. Monet autem Pius V apud Gavanti ut in calicem infundatur eadem vini quantitas, in qua fuerunt species sanguinis et sumatur per eandem partem, qua sumptus est sanguis—Liguori. *Op. Mor.* l VI, n. 408.

4 S. Thomas. 3 p q 74, a. 5.

5 Idque clare probatur ex Rubrica Missalis, ubi dicitur: *Si sanguis congeletur, involvatur calix pannis calefactis..... donec liquefiat*. Ergo supponitur minime corrumpi species vini, alias ibi desineret esse corpus Christi: ergo vinum congelatum est verum vinum. Unde contraria Concinae et Lessii sententia non pollet solida probabilitate.

6 V. Benedictus XIV. *Notificatione* LXX.

7 Sess. 22, can. 9.

Cyprianus, Gregorius Nissenus et Ambrosius [1]: hanc admixtionem omnes vetustissimae liturgiae praescribunt; itemque Concilia, ut Carthaginense III anno 397, Bracharense IV anno 675, etc. Ex Tridentino autem id factum est, « tum quod Christus « Dominus ita fecisse creditur; tum etiam « quia a latere ejus aqua simul cum san- « guine exivit, quod Sacramentum hac « mixtione recolitur; et cum aquae in A- « pocalypsi beati Joannis populi dicantur, « ipsius populi fidelis cum capite Christo « unio repraesentatur [2] »

Aqua autem miscenda 1. debet esse naturalis; quia sic fert praeceptum et consuetudo Ecclesiae. Et ideo siquis misceret aquam rosaceam vel aliam artificialem, etiam in casu necessitatis, quamvis valide consecraret, peccaret tamen mortaliter, quia agitur de praecepto gravi;— 2. in ipso calice est miscenda; quia commixtio haec agi debet ad Rubricarum praescriptum; ideo non domi, sed in ipso Sacro: non in ampulla vel vase alio, sed in calice ipso, qui ad Eucharistiae consecrationem adhibetur. Secus non sufficeret ad significationem Sacramenti [3]; — 3. haec mixtio fieri debet non ex necessitate Sacramenti, nam Concilia pro materia solum vinum assignant; et aliunde aqua non significat neque Corpus neque Sanguinem Christi; et hoc firmat Catechismus R.: unde si fuit omissa, non amplius post consecrationem mixtio facienda est. Sed fieri debet de necessitate praecepti, saltem ecclesiastici: quod addimus, quia sunt qui id repetunt ex praecepto divino, cum praesumant ita fecisse Christum ipsum in Eucharistiae institutione: quae opinio non caret sua probabilitate, cum talis esset usus illius terrae, ut ait idem Angelicus; — 4. aqua, quae vino miscetur in Eucharistiae, esse debet modica: *Parum aquae*, ait Rubrica Missalis; *aqua modicissima*, ait Eugenius IV; et d. Thomas ait, non requiri, ut quantitas aquae sit magna, sed sufficere ut sit sensibilis. Aliqui probabiliter dicunt sine scrupulo posse immitti aquam usque ad octavam partem; alii usque ad quintam, quia, ut ajunt, nullum vinum adeo debile creditur, ut tam modica aqua corrumpatur; imo alii putant sufficere, ut aqua non excedat tertiam partem, in Concilio enim Triburiensi sic dictum fuit: *Duae sint partes vini*, *tertia aquae*. Verumtamen in praxi Escobar, Viva et Palaus id non admittunt, nisi vinum sit generosum [4]. In praxi generatim consulendum, ait Gury, ne Sacerdos excedat octo vel decem guttulas: quod si casu nimiam aquae quantitatem infuderit, iterum aliqua quantitas vini est injicienda.

Quamvis non sit de fide, est tamen pro certo tenendum aquam illam in sanguinem converti; nam Tridentinum ait, post consecrationem solas species panis et vini remanere. Suadet ratio; particula enim demonstrativa *hic* demonstrare debet totum quod est in calice [5].

Q. 5. *An et quomodo materia consecranda debeat esse praesens?*

R. Ad validitatem consecrationis praesentiam materiae requiri certum est; id enim exigit forma demonstrativa *hoc*, *hic*: nempe requiritur conjunctio phisyca materiae cum forma. Duo autem sunt de necessitate hujus praesentiae: — 1. Ut materia sit ita praesens, ut non valde a celebrante distet, et sensu aliquo ab ipso percipiatur vel ratione sui, ut si videatur: vel ratione vasis, in quo continetur, ut si clausa in pyxide super corporali: vel ratione cumuli, ut si particulae unae aliis sint impositae etc., id enim censetur vere praesens, quod potest demonstrari humano modo. Secus esset de hostia post parietem posita, vel tabernaculo inclusa; non enim videtur tunc connaturaliter designari per pronomen *hoc*. Secus esset pariter, si materia ita parva sit, ut percipi omnino non possit; nam Sacramenta sunt signa sensibilia; — 2. ut materia sit certa ac determinata; cum enim forma sit demonstrativa, exigit determinationem rei demonstrandae: hinc qui habet coram se undecim hostias et non vult con-

1 V. Klee, *Storia de' dogmi*.

2 Sess. 22 *De Sacr. Missae*, c. 7.

3 S. Thomas. 3 p. q. 74, a. 7.

4 V. Liguori. *Homo Ap.* Appendix III, n.98: et *Op. Mor.* l. VI. n. 210.

5 Quomodo vero fiat haec conversio. Thomistae et Scotistae communissime docent cum Catechismo R. et Pontificali, prius aquam converti in vinum, inde in sanguinem. Ratio est, quia non convertitur in sanguinem, nisi materia consecrabilis; haec autem ex Tridentino et Florentino non est, nisi vinum de vite. Alii tamen censent cum Collet, Lugo, Tournely, etc. aquam immediate in sanguinem transire; nam ex recentioribus physicis non est admittenda transmutatio elementorum; et hoc experimento probant, cum nempe arte chymica bene invicem separentur. Unde dicendum est, vinum cum illa aqua fieri vinum usuale, ideoque totum simul esse consecrabile. Utraque sententia est per se satis probabilis. Hanc quaestionem fuse prosequitur Capisucchius Ord. Praed. in Opere, *Controversiae Theologicae selectae*, Romae 1670.

secrare nisi decem, non determinando, ex Rubrica non consecrat. Si post consecrationem advertat Sacerdos duas esse hostias, licet putaret unam, ambas sumat, quia ambae sunt consecratae; neque officit error speculativus; nam semper praevalet intentio absoluta consecrandi materiam sibi praesentem et maxime si manibus contentam, nisi aliunde fiat positiva exclusio . Si tamen id evenerit post offertorium, tunc unam reponat, quam postea sumat uti panem benedictum, peracta Missa. Ceterum tum ex praescripto Rubricae, tum ad omnes animi anxietates tollendas (agendo de pane) oportet, ut Sacerdos materiam consecrandam statim ponat super corporale; et haec una sit illius intentio, consecrandi materiam intra corporale, quin numerum designet [1].

Siquis ad altare plures particulas attulerit consecrandas, vel ante sacrificium monitus fuerit de consecrandis particulis jam super altare positis, vel rationabili modo animadverterit ab alio adferri ut consecrentur, etsi dum consecrat earum non ita expresse meminerit, modo sint praesentes in corporali, sunt consecratae; quia intentio praecedens virtualiter perseverat. Idem dicunt Gury, Reuter et alii, si ciborium positum in corporali ex oblivione remanserit clausum tempore consecrationis; quia est praesens, et Sacerdos censetur semper habere intentionem absolutam consecrandi quidquid, ipso sciente, est supra corporale, et est honeste consecrabile et per modum continui, licet ipse consecrationis tempore non amplius advertat [3]. Hic notandum quod Sacerdos, si ei post oblationem offerantur particulae, ut consecret ad populum communicandum, licite eas consecrat, suppleta mentaliter oblatione: imo probabiliter id fieri potest etiam Canone incepto, si aliunde plures Communione carerent [4]. Si tamen unus vel alter tantum remaneret, suadent potius, ut detur pars propriae hostiae: et sufficeret pro causa, si communicaturus diu expectare deberet, ut ait Croix cum d. Antonino et Sylvio.

Quid (quaeres) *de guttis, quae calici adhaerent?* — R. De guttis externis nulla quaestio; istae enim non sunt consecratae, cum certo consecrari non intendantur. De internis (si Sacerdos nihil circa eas intendat) variant auctores: alii negant eas consecrari; alii affirmant; alii denique affirmant de propinquis: negant de guttis remotis, quia illae, non istae censentur haberi per modum continui. Monet Platel, quod Sacerdos advertens statim ante consecrationem tales guttas, si sint vicinae, admisceat; si vero remotae,

1 «Convien distinguere dua sorta di presenze, una *fisica*, quando un oggetto si presenta a qualche senso; l'altra *morale*, quando questo medesimo oggetto, sebbene non possa attualmente cadere sotto i sensi, esiste in un luogo ove può essere dimostrato, non in sè stesso, ma per mezzo di qualche cosa destinata a contenerlo ed a rappresentarlo. Un vascello che scorgo distante venti miglia sul mare è *fisicamente* presente ai miei occhi, perchè fa impressione immediata sopra di essi; il vino chiuso in un vaso, o il danaro dentro una borsa, non hanno per me se non una presenza morale, stantechè non possono dimostrarli fuorchè per mezzo del recipiente che li contiene. Ciò posto dico:

1° La materia della consacrazione deve essere almeno in qualche senso presente al sacro ministro: lo prova e la pratica di Gesù Cristo che prese fra le sue mani il pane e il vino per convertirli nel suo Corpo e nel suo Sangue; e la consuetudine della Chiesa, la quale non mai pronuncia le parole dell'istituzione, se non sulla presente materia; e la natura della forma sacramentale: la parola *questo* due volte ripetuta denota qualche cosa di ben presente; 2° la presenza fisica della materia dell'Eucaristia non è nè necessaria, nè sufficiente per la consacrazione. Non è necessaria, poichè si può consacrare del pane chiuso nella pisside, sebben non si possa nè vedere nè toccare per se; il che esclude la fisica presenza. Non è sufficiente, non potendosi consecrare, se non ciò che può essere indicato col pronome *questo*: quod quidem de re in longinquum posita verificari nequit; 3° una presenza morale è bastevole e necessaria: la qual cosa viene in seguito dai due principii già stabiliti: sic enim materia satis habetur humano modo praesens ». Collet, *Trattato della Messa*, cap. IV.

2 Si particulae consecratae misceantur non consecratis, totus cumulus hostiarum sub conditione (*si non sint consecratae*) consecretur, Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 216.

3 *Quid* (dices) *si ciborium ex oblivione extra corporale relictum fuerit?* — Communiter et probabilius negant esse consecratum; quia cum intentio consecrandi extra corporale sit graviter peccaminosa, illam tu habuisse non praesumeris; sed quia contrarium non videtur improbabile, ideo rationabiliter ait Benedictus XIV (*De sacrif. M.* l. III, c. 18), ciborium esse sub conditione in alia Missa consecrandum; vel ut dicit Continuator Tournely, in praxi particulas illas esse sumendas post sanguinem; et ego addo post ablutionem, sed ante purificationem; quia reliquiae sanguinis sunt certe Sacramentum, sed particulae illae in ciborio sunt dubie. Sunt qui censent illas posse consecrari sub conditione in alia Missa; sed hoc mihi non placet: quia non videtur adesse justa causa, cum jam sumi possint, nisi tamen essent in magna quantitate — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 217.

4 Quia, ait Sperone, nullum assignari potest praeceptum praeter usum, quo una cum hostia particulae offerri debeant, vel praesentes esse ante praefationem vel canonem: sufficit ergo, causa extante, ut praesentes sint ante consecrationem. Utrum autem tuto sequi valeat Regula Ritualis parisiensis sic expressa: si quando Communio danda est, inventus non fuerit sufficiens numerus Hostiarum, poterunt aliquot Hostiae dividi in plures particulas, quae singulis distribuantur? S. R. C. 17 *martii* 1833 *in Veronensi, respondit:* « servetur consuetudo dividendi consecratas particulas, si adsit necessitas. »

vel abstergat (et congruentius ex S. R. C. 7 sept. 1716), vel excludat ab intentione. Sed Croix dicit etiam posse licite includere eas in intentione, ne in calice sit vinum quod non sit consecratum.

Q. 6. *Quaenam est Eucharistiae forma* [1]?

R. Pro duplici materia duplex forma Eucharistiae. Forma pro consecrando pane praescripta desumpta est ab evangelista Mattheo [2], et sunt verba: « Hoc est enim Corpus meum ». Illud *enim* ponitur secundum consuetudinem R. Ecclesiae a b. Petro apostolo derivatam, et hoc propter continuationem ad verba praecedentia — Forma autem pro consecratione calicis sequens assignatur: « Hic est « enim calix Sanguinis mei, novi et aeterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro « vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum ». Quae omnia fere verba ex diversis Scripturae locis accipi possunt; nam quod dicitur *hic est calix* habetur Lucae 22, et 1 Corinthiorum 21. Matthei autem 26 dicitur: « Hic est Sanguis meus novi Testamenti, qui pro « multis effundetur in remissionem peccatorum ». Quod autem addatur *aeterni*, et iterum *mysterium fidei*, ex traditione Domini habeatur, quae ad Ecclesiam per Apostolos pervenit secundum illud 1 Corinthiorum 21, 23: « Ego accepi « a Domino, quod et tradidi vobis ». Haec omnia Angelicus [3]. Hoc posito dicimus:

1. In consecratione panis verba de essentia sunt: « Hoc est Corpus meum »; nam haec complete significant, et important conversionem panis in Christi Corpus. Hinc ad essentiam non pertinet verbum *enim*, et ideo ejus omissio non esset nisi venialis; sed non improbabiliter Concina, Roncaglia et Suarez damnant id de mortali; ac revera in re tanti momenti non videtur levis quaecumque mutatio deliberate apposita. Neque ad essentiam pertinent cetera antecedentia verba: non *accipite et manducate*; cum id solum commemoret usum Sacramenti: non illud *quod pro vobis tradetur*; quia solam indicat passionem Christi. Neque tandem illud *qui pridie* etc., quia haec non sunt verba Christi [5]. Nec dicas, quod hisce verbis historicis praetermissis, sequentia verba, *hoc est Corpus meum*, indicarent corpus sacerdotis, non Corpus Christi; respondet enim Angelicus: « Quod « si Sacerdos sola verba praedicta, *hoc* « *est Corpus meum*, proferret cum intentione conficiendi hoc Sacramentum, « perficeretur hoc Sacramentum; quia intentio faceret, ut haec verba intelligerentur quasi ex persona Christi prolata, « etiamsi verbis praecedentibus hoc non « recitaretur [6] ».

2. Verba essentialia in *consecratione calicis* communius haec tantum habentur: *hic est calix Sanguinis mei*; tum quia haec est mens Justini, Dan asceni, etc.; tum quia haec jam satis significant praesentiam Sanguinis Salvatoris sub speciebus vini. Sunt tamen qui requirunt etiam sequentia: « Novi et aeterni Testamenti, qui pro « vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum », ut ita exprimatur virtus passionis Christi: cui ad hanc quoque Eucharistia sit instituta. Quod cum satis sit probabile, et ipse Angelicus non satis percipiatur: ideo qui ea omisissent deberent integram sub conditione formam repetere.

Ad rem Collet [7]: « È d'uopo pronunziare le parole della consacrazione con voce distinta, rispettosa, continuata, naturale, come si fa in un discorso comune, ma grave e serio. Perciò, a ragione « si biasimano quei ministri, d'altronde

[1] Hic plures errores: contendit Bucer in Eucharistiae consecratione nihil proferendum; Calvinus formam usitatam a nobis magicam incantationem dicit: moderni Protestantes nullam ipsi tribuunt vim, ideo volunt illam esse amandandam. Contra omnes habet Tridentinum, *sess.* 22, can. 6: *Siquis dixerit Canonem Missae errores continere, ideoque abrogandum esse, anathema sit.*

[2] Cap. 26.

[3] Sic dicitur ex Innocentio III, *quoniam aliud ibi creditur, aliud cernitur.*

[4] 3 p. q. 78. a. 2 et 3. — Quamvis autem consecrationis verba sint historica in quantum Christi verba referunt; assertive tamen vel significative ea proferre debemus, cum intentione faciendi quod Christus, cujus nos personam gerimus, fecit, id est consecrandi.

[5] Sacerdos non in propria, sed in solius Christi persona loqui debet: unde nulla erit consecratio si dicat: *Hoc est Corpus Christi*; quia tunc non Christi personam sustineret, sed suam dumtaxat. Ita Continuator Tournely. Hinc in Decreto ad Armenos dicitur: *Formas hujus Sacramenti sunt verba Salvatoris quibus hoc conficit Sacramentum. Sacerdos enim in persona Christi loquens conficit Sacramentum.*

[6] 3 p. q. 78. a. 1. ad 4 — Quae sententia est communis et probabilissima. sed sententiam quae vult saltem esse incipiendum a *qui pridie* etc. non audeo dicere improbabilem; tanto magis, quia Rubrica quando forma est repetenda ratione materiae dubiae vel ex eo quod forma calicis fuerit semiprolata ab uno Sacerdote qui obierit; et ab alio sit repetenda ad integrandum sacrificium, praecipit, ut Sacerdos incipiat ab illis verbis: *Qui pridie*, et *simili modo* — V. Ligurri. *Opus Mor.* l. VI, n. 222.

[7] Trattato *della Messa* ecc. c. 5.

« stimabili, alcuni dei quali a ciascuna « parola fanno una pausa considerevole, « che sembra troncarne il senso e il le« game; altri pronunziano ciascuna pa« rola con sì violenti sforzi che si crede« rebbero agitati da moti convulsivi; tre« mano col capo e colla persona. Per non « mancare a nulla, pervertono tutto: in « essi, *hoc* si muta in *hocque*, *meum* in » *memme*, e così del resto. Non chiedia« mo loro che una grazia: è di domanda« re a sè stessi, se credono che Gesù Cri« sto parlasse in tal modo quando insti« tuì l'Eucaristia. Quello che è sicuro si « è, che questo tono sforzato affligge le « persone dabbene, rende attoniti i fede« li e fa ridere i libertini. »

CAPUT TERTIUM

DE MINISTRO ET SUBJECTO EUCHARISTIAE.

Q. 1. *Quisnam est minister consecrationis in Eucharistia?*

R. Prima aetate Montanistae et alii etiam mulieribus potestatem Eucharistiam consecrandi contulerunt; postea Waldenses eam tribuerunt omnibus viris; Lutherus tandem in omnibus concessit Christianis vi Baptismatis, quamvis ad vitandam confusionem nemo consecrare debeat extra necessitatem, vel delegationem. At catholica fides docet, solos Sacerdotes esse consecrationis ministros; constat: —1. Scriptura, ubi Christus solis Sacerdotibus in Apostolis banc tradidit potestatem per verba: *Hoc facite in meam commemorationem*; — 2. traditione, cujus testes sunt omnes liturgiae, et omnes Patres, inter quos audiatur d. Hieronymus: « Si dia« coni, qui Sacerdotibus adeo proximi « sunt, consecrandi potestatem non ha« bent, eo minus ceteri clerici, et laici « inferiores » [1]; —3. Conciliis: Ita definivit Nicaenum I, Latheranense IV, Florentinum, atque sic tandem Tridentinum [2]: *Si quis dixerit illis verbis*: hoc facite in meam commemorationem, « Christum non « instituisse Apostolos Sacerdotes, aut non « ordinasse, ut ipsi aliique Sacerdotes of« ferrent Corpus et Sanguinem suum, a« nathema sit ».

Opponunt: s. Laurentius diaconus videns Sixtum pontificem ad martyrium duci, sic eum allocutus est, referente d. Ambrosio: « Experire certo: utrum idoneum « ministrum elegeris: cui commisisti do« minici Sanguinis consecrationem » [3]; ergo etiam Diaconi consecrant — R. Cardinalis Bona ex veterum loquendi more dici diaconum consecrare, « quatenus san« guinem dispensat, qui est consecratio « et sanctificatio nostra, et fons atque es« sentia omnis sanctificationis ». Idque patet ex contextu; ipsemet enim sanctus Levita non sacrificantem; sed sacrificantis ministrum se profitetur, nec de Sacerdotis absentia loquitur, sed de consortio: nam subjungit: *Cui consummandorum consortium Sacramentorum* (commisisti) *huic Sanguinis tui consortium negas?* Adde in aliis d. Ambrosii Operibus legi *sanguinis dispensationem*, non autem *consecrationem* [4].

Q. 2. *Quisnam est distributionis Eucharistiae minister?*

R. Quaestio est de *licito*; cum enim Eucharistia per se subsistat, valide a quolibet administrari potest. Porro licitae distributionis duplex est minister, ordinarius et extraordinarius.

Minister ordinarius distributionis Eucharistiae est quilibet Sacerdos. Id constat: 1. Ex Tridentino, quod habet: « In « sacramentali autem sumptione semper « in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a Sa« cerdotibus Communionem acciperent; « Sacerdotes autem celebrantes seipsos « communicarent: qui mos tanquam ex « traditione Apostolica descendes jure ac « merito retineri debet [5]; » 2. ex ratione: cum consecratio ad distributionem ordinetur, illius esse debet distribuere, cujus est consecrare; cui enim competit plus, competit quoque minus— Debitus tamen ordo postulat, ut solus Parochus eam dispenset; pastoris enim est oves suas pascere: unde qui contra illius vel Superioris *positivum dissensum* eam ministraret, in omnium sensu mortaliter peccaret usurpans jus alterius in re gravi. Diximus *contra positivum dissensum*; nam hodierna consuetudine consensus semper praesumitur, si excipiatur Communio, quae fit prima vice a pueris, Viaticum, et Communio paschalis. Commune est autem, Parochum teneri Eucharistiam ministrare suis ovibus non tantum cum urget prae-

1 Contra Luciferianos.
2 *Sess.* 22. c. 2.
3 L. De Officiis ministrorum, c. 41.

4 Edit. Maur. in *adnot.*
5 Sess. 13, c. 8—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 230 et seqq.

ceptum, sed quoties etiam opportune ac rationabiliter petunt: secus frustra Tridentinum ac Patres hortarentur fideles ad Communionem frequentem. Adde pastoris esse non solum arcere a peccato oves suas, sed etiam earum profectui consulere.

Minister extraordinarius distributionis Eucharistiae est Diaconus; sed tantum hoc sensu, quod *publice ac solemniter*, absente Sacerdote vel ab eo praesente jussus ob aliquam necessitatem, possit eam ministrare; *Diaconus*, habet Arelatense I, *Corpus Christi*, *praesente Presbytero*, *tradere non praesumat*. Et Cartacinense IV: « Praesente Praesbytero, Diaconus « Eucharistiam Corporis Christi populo; « si necessitas cogat, jussus eroget [1]; » qui jussus saltem tacitus est adeo Diaconis necessarius, ut si ipsi (sicut et alii Clerici) sine eo solemniter Eucharistiam ministrarent, incurrant irregularitatem [2]; et si religiosi sint, etiam excommunicationem reservatam [3]—Diximus *publice ac solemniter*; nam privatim ut olim Eucharistiam ministrarent, concessum erat non solum Diaconis, sed etiam aliis clericis; imo laicis, qui eam a Sacerdote accipiebant. Utrum autem id adhuc liceat in necessitate, alii affirmant cum Habert; qui nulla fit Sacramento injuria, cum id usurpetur ad non deufraudandum infirmum tanto subsidio; alii negant cum s. Thoma [4], tum quia est contra consuetudinem; tum quia non agitur de Sacramento necessitatis.

An (quaeres) *quis possit se ipsum communicare*? — R. Negative: nemo potest se ipsum cammunicare, si adsit Sacerdos; qui praeceptum est, ut sumatur Eucharistia de manu illius. Si Sacerdos non adsit, tunc affirmant de Sacerdote, praeciso scandalo, licet communicare ex devotione; quia quantum ad illum nulla irreverentia est in necessitate id permittunt etiam Diacono, quia tunc ipse est verus minister. Quoad ceteros sive clericos sive laicos, alii adhuc affirmant, cum adest vera necessitas, quia nulla prohibens potest lex citari. Alii negant, quia hodie id novum esset et inauditum [5].

Q. 3. *Quid servandum in Eucharistiae distributione* [6]?

R. Ex debita tanto Sacramento reverentia haec tria praecipue sunt observanda in illius distributione: tempus, locus atque modus.

1. Quoad *tempus*, excepto Viatico, nequit Eucharistia ministrari et quidem sub gravi, cum agatur de re gravi: 1. Tempore interdicti localis [7]; 2. nocte Nativitatis D. N. J. C., ac feria VI in Parasceve ex pluribus decretis S. R. C.: aliqui addunt etiam sabbatum sanctum, sed contrarius est usus; 3. in extrema diei parte, tum ob scandalum, tum ob hodiernam consuetudinem: item neque nocte, licet possit summo mane. Ex Rituali ea fieri deberet *intra Missas vivorum* statim post Communionem Sacerdotis, ut fuit usus per duodecim priora saecula, nisi causa suadeat fieri ante vel post; uti si plurimi essent communicandi, et populus Missam audiens toedio afficiatur expectando, ex Benedicto XIV [8]. Nihil antem refert, si ea fiat ex particulis praeconsecratis; nam ad totum Sacramenti fructum percipiendum sufficit, ut fideles de eadem victima participent [9]: neque communicantes de altari sacrificium sumunt, sed Sacramentum, cum ex Catechismo R. *omnis sacrificii vis in eo sit, ut offeratur*.

2. Ad *locum* quod attinet, hodie receptum est Eucharistiam tribui posse in omnibus Ecclesiis aut Oratoriis publicis. Diximus *publicis*; nam in privatis ea dari

1 Decr. Ia part. dist. 93, c. 18—V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 233.

2 Ex *Decr*. Greg. l. V. l. XXVIII, *de Cler, non ordinato ministrante*, c. 1.

3 Ex Clem. l. V, l. VII *de privil*. c. 1—Quaenam sit ista necessitas, ut licite deputetur Diaconus, communiter cum Suarez dicunt sufficere gravem; cum nempe nullus adsit Sacerdos, qui ea possit commode ministrare: si enim necessitas est extrema, jam tunc tenetur etiam sine mandato illam ministrare, ut Viaticum moribundo. Idque vel ex praesumpta commissione matris Ecclesiae, vel ex commissione generali. Hic tamen casus in Ecclesia saltem latina rarus omnino evadit, tum ob sufficientem Sacerdotum numerum; tum ob paucitatem Clericorum, qui in Diaconatu diutius morentur.

4 In 4. d. 13, q. 1, a. 3.

5 V. Benedictus XIV, *De Sacrificio Missae*, l. III, c. 7, § 10.

6 V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 241.

7 C. *Quod in te de poen. et remiss.*

8 Diximus *intra Missas vivorum*; ut cum id liceat etiam in Missis defunctorum, affirmant ex Tridentino (*sess. 22, c. 6*). quod optat, ut fideles adstantes *in singulis Missis* communicent; ergo etiam defunctorum. Ceterum in fine vol. 1, append. 2, V. Administratio Sacramentorum—Et Benedictus XIV, *De sacr. Missae*, l. III. c. 18.

9 Sic etiam nullum extat praeceptum, quo fideles teneantur communicare in Missa. Hinc Rituale romanum praecipit, ut *aliquot particulae consecratae eo numero, qui usui infirmorum et aliorum fidelium communioni satis esse possint conserventur in pyxide*. V. Benedictus XIV, Encycl. *Certiores* 1742 — Bercastel, *Storia Eccles*. l. XC, § 223.

non potest neque particulis in ea Missa conseeratis sine expressa Ordinarii licentia ex Benedicto XIV [1].

3. Quoad *modum* attendendus est ritus Ecclesiae consuetus,qui utpote a legitima potestate sub peccato gravi vel levi juxta materiae rationem est observandus. Hic notamus praecipua : 1. Communio ministranda est cum cotta,stola ac luminibus: si tamen sola lumina desint,Suarez dicit esse solum veniale:quod idem putat Roncaglia, si sola omittatur stola. In casu vero necessitatis (ut si infirmus jamjam sit moriturus), communius est et satis probabile cum Croix haec omnia omitti sine peccato, ne moribundus tanto privetur subsidio. Non tamen liceret ita deferre Eucharistiam infirmo non graviter aegrotanti, quia ejus parentes aegre ferunt ipsum communicari;sed honorifice et manifeste est deferenda [2];2. in ea ministranda uti debet Sacerdos pollice et indice ; nam licet tota manus sit consecrata,tamen juxta ritum solummodo pollex et index sunt ad hoc munus destinati. Excipiunt probabiliter casum necessitatis gravissimae [3].

Si particula in terram decidat , locus panno lineo tergatur , dein abluatur. Si decidat intra clausuram,monialis communicanda particulam lingua sumat , et locus abluatur;et si nulla amplius sit communicanda,particula patena aut pala suscipiatur Sacerdoti tradenda. Si decidat in sinum mulieris , mulier eam quaerat et ipsa per se sumat, ac communicet digitos postea abluendo; et si necesse sit , se recipiat in cubiculum Ecclesiae. Si decidat in vultum, barbam , aut vestes communicantis omittenda purificatio ; quia melius semper est vitare admirationem aut turbationem populi [4].

Q. 4. *Quodnam est Eucharistiae subjectum ?*

R. Subjectum capax Eucharistiae sacramentaliter suscipiendae est omnis et solus homo viator, et baptizatus. *Baptizatus*; quia Baptisma est janua Sacramentorum: unde eam infidelis susciperet tantum materialiter. *Viator*; iis enim qui mortui sunt, ea quae ad vitam conferunt inutilia evaserunt. *Omnis* ; ergo et indignus, ut contigit in Juda proditore, et in illis *qui manducantes panem hunc , vel bibentes calicem Domini indigne, fiunt rei Corporis et Sanguinis Domini* [5].

Quid statuendum est de infantibus, de amentibus , semifatuis , mutis , surdis , coecis, epilepticis, energumenis ac capite damnatis [6] ? — R. Ad singula : — 1. *Infantibus*, qui sunt rationis impotes, Eucharistia non est danda nec in mortis articulo;tum ob periculum irreverentiae; tum ob occidentalis Ecclesiae contrariam consuetudinem; — 2. *amentibus*,si tales perpetuo sint,cum aequiparentur infantibus, est quoque Communio deneganda ex Rituali. Si vero non sint perpetuo tales, ait divus Thomas [7] : *Si prius quando erant compotes suae mentis apparuit in eis devotio hujus Sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc Sacramentum exhiberi, nisi forte timeatur periculum vomitus vel exspuitionis.* Et sane ex una parte praesumuntur interpretative petere; ex altera erit ipsis forsan necessaria Communio, si nempe non sint, nisi attriti; —3. *semifatuis*, si sciunt distinguere coelestem hunc cibum ab aliis;Communio est danda tempore paschali et in morte;quia tunc urget praeceptum, et ipsi sufficientem devotionem concipere possunt ; — 4. *mutis* ac *surdis* simul a nativitate, urgenti praecepto, est pariter Eucaristia danda , si ex signis consteteos discretionem habere;imo nihil impedit quominus saepius communicari possint [8]; — 5 *coecis* Communio dari potest per se toties quoties , cum

1 *De Sacr. Missae*, l. III, c. 18; et *Encycl.* 2 junii 1751.

2 *Decr.* Greg. l. III, l. xlii,c.10 Sane;Conc.Prov. V; et Rit. R.

3 In Communione monialium *misereatur.... ecce Agnus Dei... benedictio Dei....* et cetera omnia dicantur versus moniales.non versus populum—Quis autem respondere debeat *amen* in administratione, juxta usum: sic in Gallia respondet qui sumit, Mediolani inserviens.Romae Sacerdos—Si communicandae sint plures particulae,potest Sacerdos plures simul sumere: at cum una sit Communio, non debet se signari iterum.

4 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 230.

5 I Cor. 11 – V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 233.

6 « È meglio arrischiare di dare il Sacramento a chi è incapace di riceverlo con tutto il frutto ch'esso può produrre , che privarne chi è capace di profittarne. Regola generale.» *Istruz. sopra il Rituale di Langres.*

7 3 p. q. 80. a. 9.

8 *Istr. cit* habet: « Non si deve dare la Comunione ai sordo muti dalla nascita, eccetoché non abbiano qualche conoscimento delle principali verità della Religione. Se dopo essere stati istruiti da quelli di cui intendono i cenni, assistono con riverenza al Santo Sacrifizio; se sono di buona condotta ; se mostrano dolore delle colpe commesse; se si vede che discernono il paneEucharistico o celeste dal pane comune,si può farli comunicare.Non devesi privarli dell'Eucaristia sotto protesto,che non sembrano avere che un'idea confusa del Sacramento, poichè la Chiesa la ebbe per lungo tempo conferita ai bambini, che non ne avevano maggiore conoscenza. »

eos nihil impediat: est tamen deneganda *mutis, surdis ac simul coecis a nativitate*, cum in illis nulla discretio inveniri possit; —6. *epilepticis* negatur Communio in ipso parosismo: Idem dicendum de *obsessis*, si non sint sui compotes, qui ceteroquin ex Angelico pluries in anno recte communicant; cum Communio sit speciale remedium ad daemones arcendos [1]. Hinc ait Cassianus: *Eis qui ab immundis vexantur spiritibus, Communionem a senioribus nunquam meminimus interdictum;* — 7. *capite damnatis* Communio danda est, etiam non jejunis; cum aliter fieri commodo nequit. Neque enim in tanto discrimine constituti illo auxilio sunt privandi: et talis est consuetudo in tota praesertim Italia, quam ubique ab Episcopo invehendam esse monet Benedictus XIV [2]. Imo contrarium usum improbat Pius V.

Q. 5. *Quaenam sunt dispositiones ad suscipiendam Eucharistiam?*

R. Duplicis sunt generis dispositiones: aliae ex parte animae et aliae ex parte corporis. Hisce autem virsiculis includuntur:

Quisque volens Christi condigne corpore vesci,
Si bene devotus; sit corpore menteque lotus.

Articulus I. — Dispositiones in subjecto ex parte corporis.

Dispositiones ex parte corporis sunt mundities, jejunium et compositio.

Q. 1. *Quid de corporis munditie ad suscipiendam Eucharistiam?*

Nota. Quaestio non instituitur de menstruis, lepra, alioque naturali morbo maxime perpetuo; morbi enim naturales, cum non pertineant ad moralem bonitatem, per se devotionem non impediunt. Hinc quaeritur tantum de pollutione et actu conjugali. Hoc posito:

R. 1: Ad pollutionem quod spectat, distinguendum est: vel pollutio paulo ante habita fuit voluntaria; vel non. Si 1, communiter docent teneri qui se polluit saltem sub veniali abstinere se ea die a Communione ob reverentiam, licet sit contritus ac confessus, nisi aliud justa causa exigat, ut Confessario videbitur — Si 2, casu quo pollutio nullam reliquerit perturbationem, potest communicare; quia externa macula, quae praeteriit, ad moralem honestatem non pertinet. Si vero reliquit perturbationem, dicunt communiter esse veniale communicare; nisi vel homo conetur eam quantum in se est repellere; vel aliqua aut necessitatis aut devotionis causa aliud postulet, qua nempe omnis irreverentia tollatur, uti docet Angelicus [3].

R. 2: Ad actum conjugalem quod spectat, dicimus: 1. Post Communionem sumptam certum est nullum adesse peccatum in reddendo eadem die; imo est actus virtutis, cum sit debiti solutio. Petere autem aliqui dicunt probabiliter esse veniale, si fiat sine causa: alii communius dicunt nullum esse peccatum: 2. ante Communionem actum conjugalem exercere ob solam voluptatem, et ea die communicare, erit veniale; cum videatur aliqua indecentia. Ita communiter Concina, Lugo, Salmanticenses, Sanchez cum d. Thoma ac d. Gregorio [4]. Ab hac tamen levi culpa quaevis levis causa excusat, ut recte dicunt Antoine et Sanchez cum aliis: puta Indulgentia lucranda [5]. Hic autem sapienter dicunt Layman, Sanchez, Suarez, quod Confessarius mulieri interroganti quid agere debeat, si in die Communionis vir debitum petat, respondeat ei, quae frequenter communicat, ut reddat et communicet; ne exponatur periculo peccandi contra justitiam vel charitatem Si vero poenitens non tam frequenter accedit ad Eucharistiam, v. g. praecipuis tantum solemnitatibus, illi suadeat ut precibus (non tamen nimis importunis) compartem roget, ut velit se abstinere in honorem Ss. Communionis: si nolit, poterit reddere et communicare, nisi ex redditione patiatur insolitam distractionem, quam nequeat facile repellere.

Q. 2. *Quid de jejunio in Eucharistiae susceptione?*

R. Communicaturo sub gravi praecep-

1 3 p. q. 80, a. 9 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 303.

2 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 11. Neque refert, quod jejuni non sint; ad mortem damnati vix abstinere possunt ab aliquo cibo corroborante. Adde ex sensu medicorum eos in prolatione sententiae febri interna corripi, vehementi animi et sanguinis commotione. V. Gousset, *Th.* etc. n. 130.

3 In 4, d. 9, q. 1. a. 4 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 271.

4 3 p. q. 80, a. 7—*Decr.* part. 2a, can. 33, q. 4, c. 7.

5 Si copula fit absque culpa, ut ad procreandam sobolem, tunc quamvis sit congruum ad aliam diem communicare: nulla tamen obligatio est Quia cum procreatio sobolis sit actus honestus, satis reparat indecentiam: commune est cum d. Thoma.

tum est jejunium naturale a medio noctis illius diei, quo communicat. Non tamen de jure divino, cum Christus Apostolis eam non jejunis distribuerit; sed jure apostolico, ut censet Augustinus [1]: quod in pluribus Conciliis firmatum habemus. Hoc autem praeceptum non admittit parvitatem neque *ex parte temporis*: unde cum primo ictu horologii media nox sit expleta, qui aliquid sumit post primum ictum (licet ante ultimum), non amplius potest communicare; nam verificatur illum non esse amplius jejunum [2]. Neque *ex parte rei*: unde si quis vel minimum sumpserit, quamvis per modum medicinae, sub gravi prohibetur communicare, ut ait Rubrica Missalis. Et congruenter ex Angelico factum est, ut nihil in nobis intret ante Christum, tum ob reverentiam, tum ad indicandum quod Christus primum debet locum habere in cordibus nostris [3] — Ceterum ad jejunium frangendum ex communi tria requiruntur:

1. Ut quod sumitur *sumatur ab extrinseco*; quod enim sumitur intrinsecus, non reputatur trajici per modum cibi. Hinc deglutiens sanguinem e capite fluentem vel gingivis non solvit jejunium. Secus si sanguinem sugeret ex digito: sicut frangeret qui noctu, immisso sacchara in ore, adhuc aliquid trajiceret post mediam noctem: esset enim continuata comestio. Item frangeret jejunium qui lavando os, vel degustando jusculum, aliquam guttulam cum saliva voluntarie trajiciat; non autem frangeret, ut dicunt omnes cum s. Thoma, si praedictae guttae casu trajiciantur, quae tamen non sint in magna quantitate: nam neque sumuntur per modum potus, et cum salivae commixtae sint, vitari non possunt — Quoad *reliquias* vero *cibi* in ore relictas, dubium est, an jejunium frangat qui eas voluntarie deglutit: negant probabiliter Quarti, Suarez, Elbel et videtur ipsis cohaerere Rubrica, dum dicit: « Si reliquiae cibi « remanentes in ore transglutiantur, non « impediunt Communionem; cum non « transglutiantur per modum cibi, sed « per modum salivae. » Alii tamen communius cum Laymano, Roncaglia, Tournely et d. Thoma [4] affirmant: haec sententia videtur probabilior. Sed quia non nimis scrupulose in hoc incedendum est, ideo libenter dicimus cum Lugo ac Benedicto XIV [5], quod reliquiae a dentibus avulsae, quae supra linguam sentiuntur, debent expui; sed non adest obligatio diligentiam adhibendi eas e dentibus scalpendi, dum haec nimis esset scrupulis obnoxia, et tunc si deglutiantur, erit per modum salivae.

2. Ut quod sumitur, *sumatur per modum comestionis* vel *potionis*; quia juxta communem hominum sensum hoc modo tantum jejunium frangitur. Hinc illud non solvit fumus ciborum aut similis; quia hic sumitur per modum attractionis. Idem valet, siquis pulverem, vel etiam ex accidenti pluviam, nivem, muscam deglutiret; quia talis actio non est comestio, sed respiratio: at si hoc fieret ex proposito in re, quae rationem habet alimenti, esset vera et voluntaria deglutio.

3. Ut quod sumitur, *habeat rationem cibi vel potus*; secus non esset comestio, nec potatio. Hinc non solvitur jejunium, si edantur res omnino indigestibiles, ut capilli, ungues, metallum, fila ex lana, ossicula fructuum omnino depurata; quia haec non habent rationem cibi. Secus esset, si res sint digestibiles, quae a

1 Ep. 54 ad Januar.—Qui dubitat, an post mediam noctem cibum aut potum sumpserit, aut in ipso die aliquid deglutierit, si inquirendo non possit resolvere dubium, communicare potest; quia non constat de violato jejunio, proinde non constat esse prohibitam Communionem in tali casu; factum enim violati jejunii esse probandum, ut invocetur lex prohibens Eucharistiam non jejuno — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 282.

2 Inter plura horologia dissonantia ajunt communissime Croix, Moratì, etc. licere ultimum sequi, si de errore non constet; nec horologium sit tale ut plurimum erret. Nec refert, quod hodie, causa viarum ferrearum pluribus in locis horologia *tempori medio* (ut ajunt), accomodata sint juxta meridianum loci praecipui, adeo ut non omnimode respondeant ubique *tempori vero*; iis enim in locis haec est regula ordinaria mensurandi tempus merito inducta, ne currus viae ferreae e loco diverso, diverso et ignoto temporis momento semoventes, mutuo sese impellant et confrigantur, quin casus possit praecaveri). Adde esse ferme impossibile, ut habeatur ratio *dissonantiae*, quae parva est ac semper mutabilis: hinc confusio et anxietates, si hoc esset attendendum.

3 S. Thomas, 3 p. q. 80, a. 8—V. Liguori, *Opera dogma contro gli eretici*, *sess.* 22, n. 33; et *Opus Mor.* l. VI, n. 28 ait: non refert, quod quis post comestionem vel potionem non dormierit, vel non sit digestus, *refert autem* (ait S. Thomas) *quantum ad perturbationem mentis, quam patiuntur homines propter indigestionem aut insomnietatem, ex quibus si mens multum perturbetur, homo ineptus fit ad sumptionem hujus Sacramenti*. Hoc tamen puto non procedere, si vigilia vel indigestio provenerit ex causa naturali, aut rationabili et honesta, nec si homo conetur turbationem illam repellere, faciens quantum in se est, ut devote accedat.

4 3 p. q. 80, a. 8, ad 4.

5 *De Sacr. Missae*, l. III, c. 12—V. Liguori, *Homo Apost.* tr. xv, n. 50.

stomacho alterari et in substantiam hominis converti possint, ut carta, palea, filum ex lino, pulvis medicinalis; vel cera, quae fere semper aliquid mellis retinet; item arborum folia, etc.

Quaeres: « Quid sentiendum de usu tabaci? » — Olim stricte prohibebatur tabaci usus tum ante Communionem, tum ante Missam; sed aliter hodie se habet usus. Unde commune est nunc licere: 1. Tabacum per nasum sumere, licet aliquid illius in stomachum descendat; non enim sumitur per modum comestionis; 2. fumum tabaci ore gaurire; quia fumus non est cibus, nec potus, neque hoc modo sumitur. Saltem id licet ex usu cohonestante, ut ait Benedictus XIV [1]; 3. tabacum masticare, semper ac foras expuatur succus; nihil enim in stomachum trajicitur, vel nonnisi praeter intentionem: nunquam autem per modum cibi id fit, sed per modum salivae. Non tamen negandum id esse indecens; ideoque veniale, si fiat sine causa.

Q. 3. *An sint causae a jejunio excusantes in Communione?*

R. Cum jejunii praeceptum in Communione servandum naturale non sit, sed positivum et ecclesiasticum, certum est posse interdum non obligare, gravi nempe causa accedente; quia lex positiva non obligat tam stricte, ut nunquam cesset. Tales autem causae, ob quas quis potest communicare non jejunus (si non possit jejunus), sunt: — 1. *Periculum mortis*, ex quacumque causa proveniat, sive ex morbo naturali; sive ex judicis sententia; sive etiam ex malitia hominis, puta si gravissimo mortis metu obligetur quis ad celebrandum non jejunus, non quidem in contemptum, sed quia omnino aliqui volunt audire Missam; nam lex positiva non obligat cum tanto incommodo; — 2. *periculum profanationis*: ut si periculum sit, ne Eucharistia male tractetur, v. g. ab haereticis, vel impiis, si non sumatur. Alioquin lex jejunii in illius reverentiam inducta cederet in illius profanationem: et tunc potest sumi etiam ab eo, qui jam communicavit in eadem die, ut patet; — 3. *periculum scandali*, vel *gravis infamiae*: esset v. g. si Sacerdos jam Missam inchoaturus recordaretur, se non esse jejunum (quod tamen ab aliis ignoratur), et debeat celebrare in publico coram populo; neque causam innoxiam allegare possit; sed timeantur obmurmurationes, suspiciones, irrisiones, temeraria judicia ideoque vera scandala, si non celebret [2]; — 4. *necessitas perficiendi Sacrificii*; cum haec necessitas sit de jure divino. Hinc si sacerdos, consecrata hostia, moriatur, ab altero licet non jejuno et etiamsi jam celebraverit, est perficienda Missa: « Nec aliquid per « hoc derogatur unitati Sacramenti; « quia omnes unum sumus in Christo « propter fidei unitatem, » prout ait S. Thomas [3]; — 5. *unio moralis ejusdem Sacrificii*. Evenit quando Sacerdos post Missam reperit fragmenta a se consecrata: ea sumere debet etiam in sacrario, modo vestibus sacris adhuc sit indutus; quia id habetur veluti complementum Sacrificii. Si vero jam vestibus sit exutus, vel si fragmenta sint diversi Sacrificii, vel hostia relicta sit integra, tunc tantum ea sumat, si nequeunt reverenter servari [4]; — 6. *dispensatio romani Pontificis* qui merito hac potestate potest uti et usus est, ut observat Benedictus XIV; Pontifex enim *omnia jura in scrinio pectoris sui censetur habere* [5].

Quid (dices) *si infirmi morbus sit diuturnus, nec tamen periculosus; darine potest ei Communio etiam non jejuno, si sine cibo aut potu stare omnino non possit?* — R. In hoc singulari casu (de quo tacet Alphonsus noster) conveniunt non licere Communionem dare, si frequentius fieret per annum; tum quia esset contra praxim et piorum sensum;

1 *De Syn.* etc. l. XI. c. 13; et *De Sacr. Miss.* l. III. c. 9.

2 Ait Luzerne, *Istruz. sopra il Rit. di Langres*: « Non è difficile, che la cessazione d'una Messa non cagioni scandalo, e non dia luogo a concepire sospetti sfavorevoli, sebbene mal fondati. Lo scandalo è sempre a temersi, eccetto quando il Celebrante è di conosciuta santità, gode la fiducia e l'affezione dei suoi parrocchiani. Si può dunque ammettere per regola generale, che il Prete il quale ha cominciato la Messa non digiuno, può continuarla, benchè non giunto ancora alla consacrazione. Lo stesso dicasi, e per le medesime ragioni, se il Prete è giunto all'altare per celebrare, o, se essendo il Prete ancora in sagrestia, i fedeli si sono già radunati nella Chiesa e aspettano la Messa » — Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n 289 — Gousset, Gury.

3 In 4, d. 8. q. 2. a. 4 — Communissimum autem ac probabilius est contra Concinam, Sacerdoti non jejuno non licere ad Viaticum aliis administrandum celebrare; tum quia contra stat praxis; tum quia hoc Viatici praeceptum non obligat, si rite non potest Communio dari. Excipiunt recte si infirmus absolute eo Sacramento indigeret: ita Layman, Viva aliique.

4 Pariter licet ad deglutienda fragmenta sumere ablutionem; quia licet potus trajiciatur ante, tamen talis sumptio censetur moraliter una. Ita Rubrica ac Benedictus XIV.

5 Sect. Dec. l. 1, t. 1 *de Constitutionibus*, c. 1.

tum quia illusorium tunc redderetur Ecclesiae praeceptum de jejunio servando. An autem aliquando id liceat in anno, v. g. semel, bis vel ter, diversi diversa opinantur: alii absolute affirmant cum Elbel (qui citat Busembaum, Bonacinam et Dianam, qui tamen de hac re nihil habent), si talis fideli solebat frequenter communicare, et nunc vehementer communicari optaret; non est enim verosimile piam matrem Ecclesiam velle ipsum tanto auxilio destitui — Alii id permittunt tantum in Paschate ad praecepto satisfaciendum, non vero si ex devotione fiat: id eruunt ex Rituali romano, quod tradit posse Viaticum morituris dari non jejunis; « Ceteris autem infirmis qui ob de« votionem in aegritudine se communi« cant, danda est Eucaristia ante omnem « cibum et potum » (de Sac. Eucharist.): ubi mentio tantum fit de Communione ex devotione, non ex praecepto suscepta — Alii cum Bouvier et Alasia absolute negant etiam pro Paschate Communionem dari posse, nam lex jejunii strictissima est, ad Sacramenti reverentiam inducta; et hoc ideo magis, quia communiter auctores quoad infirmos ab hac lege excludunt tantummodo casum morbi periculosi. Neque obstat praeceptum divinum, ab Ecclesia determinatum, Paschatis adimplendi; quando enim non potest consuli reverentiae Sacramenti, praeceptum cessat: idque maxime quia non agitur de Sacramento absolutae necessitatis — Tandem Gury in hac re concludit, spectandam esse locorum consuetudinem; et ipsi videtur ratio sufficiens in tali casu, si Eucharistia post mediam noctem infirmo jejuno administretur, saltem ad praeceptum paschale adimplendum: quod tamen alii negant, quia ratio sufficiens Eucharistiam deferendi non solemniter est tantum periculum extremum; secus esset contra reverentiam ipsi debitam. Poterit tamen semper administrari summo mane, idque maxime in montanis regionibus, ubi illarum incolae solent e strato surgere, vix ac ne vix quidem facta die [1].

Olim non licebat usque ad horam sextam sive bibere sive edere post Communionem: quod praeceptum hodie abrogatum est. Attamen ex decentia sub veniali aliqua mora servanda est post sumptionem tanti Sacramenti ad alios cibos sumendos, ex Croix saltem ad quadrantem: excipe rationabilem causam—Item per se non est illicitum expuere post Communionem, modo nullum particulae fragmentum in ore remanserit: nullum enim est periculum irreverentiae erga sacras species: nam via per quam sputa ejiciuntur, non est aesophagus, seu via cibi et potus; sed est via respirationis. Attamen congruum est, ut communicantes per aliquod temporis intervallum ab expuendo sese abstineant [2].

Q. 4 *In quo sistit compositio corporis in Eucharistia sumenda?*

R. Compositio corporis in Eucharistiae sumptione consistit in eo, quod nihil communicandus in oculis, vultu, incessu atque vestitu praeseferat, quod eos dedeceat, quibus pictum est: « Glorificate et « portate Deum in corpore vestro[3] ». Hinc mulieres graviter monet s. Carolus, ut modeste accedant, pectore cooperto atque sine vano ornatu: et si quae nimis esset immodesta ei Commuuio denegetur. Hinc Sacerdotes more laicorum communicantes vult Rituale, ut stola sint induti: quod tamen omittere commune est, veniale tantum esse; tum quia res non est admodum gravis; tum quia non est sub gravi praecepta. Praestat vero, ut alii clerici, dum communicant, cotta sint induti. Demum quoad militares congruum est, ut arma deponant, si excipias milites sancti Joannis Hierosolymitani, qui nempe hoc signo utuntur ad Religionis defensionem [4].

1 Scarpazza ex rigidioribus. relata opinione Elbel, ait: «Quanto sia da rimproverarsi questa opinione, egli è chiaro da ciò che è manifesta la legge della Chiesa intorno al digiuno, o la eccezione fatta per quelli soltanto che sono in pericolo di morte. Si asserisce poi senza fondamento. che è verisimile non volere la Chiesa il digiuno nel caso nostro; imperocchè sa che si danno tali casi, e se avesse trovato di fare una eccezione anche per questi, l'avrebbe fatta. Illuminata com'è dallo S. S. ben sa, che non solo coi Sacramenti, ma ancora col desiderio pio si possono ricevere i doni del Signore È piuttosto dunque da dirsi, che voglia Ella, che gl'infermi, che non possono stare digiuni, abbiano a meritarsi la grazia coi loro voti, di quello sia dal suo silenzio interpretare, che dispensi dal digiuno. Inoltre non tocca ai sudditi l'interpretazione delle leggi, ma allo stesso legislatore. Se quindi la persona divota non è contenta di offrire al Signore i desiderii del suo animo e soffrire con pazienza di non poter ricevere G.C.; ricorra al capo della Chiesa, o gli chiegga spiegazione o dispensa da tale ecclesiastica legge, cui egli per urgenti e gravi motivi non mancherà di concedere, come l'ha accordata benignamente Benedetto XIV al principe Stuardo. » (Casistica. *Dizionario teorico pratico* ecc. t. IV, V. Comunione per Viat.).

2 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 283 et 284.

3 I Cor. 6.

4 V. Benedictus XIV, *Notificatione* XCIX.

Articulus II. — Dispositiones ex parte animae

Q. 1. *Quaenam dispositiones requiruntur ex parte animae ad salutarem Eucharistiae sumptionem?*

R. Solam fidem non esse sufficientem praeparationem ad Eucharistiae sumptionem definivit Tridentinum contra Calvinum et Lutherum [1]: utique fides requiritur, imo ad percipiendam uberiori cum fructu sacram Synaxim exigitur et viva fides et firma spes et ardens desiderium.

Sed alia quoque praerequiruntur, ac: 1. Immunitas a censura, cum haec spiritualibus bonis privet [2]; immunitas a mortali: *Qui enim manducat et bibit indigne*, Apostolo dicente, *judicium sibi manducat et bibit*, id est suam condemnationem [3]. Unde clamabat Augustinus: *Innocentiam ad altare portate* [4]: innocentia, seu immunitas a culpa mortali, est illa vestis nuptialis juxta ss. Patres, quam qui non habet in hoc convivio, ligatis manibus et pedibus mittitur in tenebras exteriores; 3. Sacramentalis confessio et absolutio in eo, qui sibi mortalis conscius est, ita ut nunc neque ei sufficiat contritionem perfectam elicere: excipe nisi urgeat necessitas communicandi vel celebrandi, et simul desit Confessarius. « Communicare volenti, *ait Tridentinum*, « revocandum est in memoriam praeceptum: *probet se ipsum homo*. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat: quod a Christianis omnibus etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia Confessarii. Quod si necessitate urgente, Sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur [5] ». Communis porro et vera sententia docet, tale praeceptum praemittendi Confessionem non esse tantum ecclesiasticum, sed etiam divinum; nam Apostolus testatur in sua Epistola, se illud accepisse a Domino: consuetudo autem Ecclesiastica illud declaravit, non introduxit.

Diximus 1: *Qui sibi mortalis conscius est:* qui enim dubius est, an mortale commiserit, v. g. an adhaeserit pravae cogitationi, etiam quin confiteatur, rigorose loquendo potest celebrare et communicari, quia revera non est sib conscius mortalis; attamen tenetur ad contritionem, ne se periculo exponat frustrandi effectum Sacramenti. Imo in praxi omnino est suadenda etiam ipsa Confessio; cum ordinarie id prosit ad conscientiae tranquilitatem [6].

Diximus 2: *Nisi urgeat necessitas communicandi vel celebrandi*; quae necessitas debet esse gravis, ut a gravi praecepto excuset. Unde per se non sufficeret celebritas festi, onus Missae dicendae ex beneficio, magna devotio, Indulgentia lucranda, Sacerdotis paupertas (nisi esset valde gravis) qui eleemosyna indiget [7] — Esset autem gravis necessitas, si Communio vel celebratio omitti non posset sine scandalo vel infamiae nota, ut si Sacerdos jam populum convocaverit, et sub nullo praetextu suspendere possit celebrationem: idem est de eo, qui in communicantium scamno jam reperiretur, nec discedere possit quin ab aliis notetur. Item esset, si allato Viatico ad infirmum, tempus non suppeteret ad complendam Confessionem de mortalibus absque periculo mortis vel infamiae: tunc audito aliquo peccato, Sacerdos debet moribundum absolvere, imponendo ei ut dein integre confiteatur, et tunc ipsum communicet. « La necessità urgente, *ait Gousset*, sussiste ancora, allorchè un Parroco, un Vicario è obbligato di celebrare la Messa o perchè è un giorno di domenica o di festa di precetto, o anche perchè è una festa di divozione cui sta a cuore ai fedeli di santificare ascoltando la Messa, o perchè è urgente l'obbligo di conservare ostie per comunicare un infermo; o perchè trattasi di celebrare un matrimonio volendo le parti ed i parenti a-

1 *Sess.* 13, can. 11.

2 Quamquam si necessitas urgeat ad scandalum vitandum, neque adsit qui a censura absolvat, communicare liceat: cum haec prohibitio sit tantum juris ecclesiastici.

3 I Cor. 11.

4 Tract. xxiv in Joann.

5 *Sess.* 13, cap. 7 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 256; et *Homo Ap.* tr. xii, n. 25.

6 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 432 et 475; et *Homo Ap.* tract. xv, n. 23.

7 Si Sacerdos existens in mortali non posset audire Missam de praecepto, nisi celebret, adhuc tenetur Sacrum omittere sine copia Confessarii; quia praeceptum Confessionis est divinum; auditionis Missae, ecclesiasticum. Si vero agatur de satisfaciendo praecepto annuae Comunionis, disputant; nam tunc duo habemus praecepta divina.

« scoltare la Messa; di fare un offizio fu« nebre, di celebrare una Messa solenne, « cui la famiglia del defunto deve assiste« re, eccettochè non acconsenta che la « Messa sia differita. Si suppone sempre « che il Parroco non possa confessarsi nè « farsi supplire da un Vicario o da un al« tro prete: » tunc sufficit conteri.

Diximus 3: *Et simul desit Confessarius*. Copia Confessarii non censetur deesse, quia Confessarius ordinarius est absens, vel quia Confessarius praesens est junior, notior non doctus. Censetur vero deesse, si adiri non possit absque magna difficultate, habita ratione itineris, salutis, aetatis, temporis brevitatis, etc.: Vel adsit quidem; sed sit jurisdictione privatus, aut non approbatus pro eo loco, aut si Confessionem audire recuset: item est si Confessarius sit penitus ignarus idiomatis poenitentis, qui etsi possit apud eundem signis manifestare peccati sui dolorem, non ideo tamen tenetur; cum in praesentiarum vera peccati Confessio praescripta sit. « Si reputa anche che non vi abbia « Confessore, *iterum Gousset*, quando non « può confessarsi ad uno dei suoi confra« telli, che è presente, senza recare a sè « o a questo prete, o ad un terzo un dan« no considerabile: così p. e. non è ob« bligato di confessarsi, allorchè non si « trova che un prete, pel quale si sente « una ripugnanza più o meno legittima, « ma insuperabile; a torto o a ragione si « riguardi questo prete come indiscreto, « come sospetto (fino ad un certo punto) « in ordine al sigillo della Confessione. « Finalmente è dispensato dal confesssar« si, se non trova che un prete privo di « giurisdizione, o le cui facoltà sono spi« rate, o che non à facoltà d'assolvere dal « caso, in cui il penitente à avuto la dis« grazia di cadere: » Unde tunc celebraturus vel communicaturus, si sola reservata habeat; nec aliis culpis mortalibus teneatur, satis est ut conteratur: attamen, si advertat se non habere nisi attritionem, tunc tenetur confiteri aliquod veniale aut mortale jam remissum, ut a reservatis, saltem indirecte, absolvatur et ita in gratia communicet. Quod si una cum mortalibus reservatis, alia mortalia non reservata habeat, tunc communissimum est ac probabilius quod poenitens tenetur ad Confessionem; ratio, quia cum urgeat praeceptum divinum Confessionem praemittendi Communioni vel celebrationi, debet fieri confessio saltem formaliter integra, si non possit fieri materialiter. Utrum autem eo in casu poenitens teneatur confiteri etiam reservata simul cum non reservatis, alii affirmant, alioquin non satis cognosceretur totus status poenitentis: Alii negant forte probabilius; nam quantum ad reservata Confessarius nequit esse judex (nisi agatur de recidivo vel occasionario, ut de ejus dispositione valeat judicare). Et tunc Confessarii absolutio indirecte caderet in reservata, in non reservata autem directe [1].

Diximus 4: « Si necessitate urgente, Sa« cerdos absque praevia Confessione ce« lebraverit, tenetur confiteri quampri« mum: » hoc ultimum a Tridentino praeceptum est, et quidem communissime et satis probabiliter pro solis Sacerdotibus; tum quia in hac parte Concilium solos Sacerdotes nominat; tum quia cum Sacerdotes frequentissime celebrent, in ipsis facilius occurrit, quam in laicis, necessitas communicandi absque Confessione: igitur ne ad id assuescant, praeceptum *quamprimum* confitendi recte eis impositum est [2].

Illud *quamprimum* rigorosum et grave praeceptum continet, et ideo Confessio differri non licet: hinc Alexander VII damnavit has propositiones: 1° *Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti, ex necessitate cum peccato mortali, confitendi* quamprimum, *est consilium, non praeceptum*; 2° *illa particula* quamprimum *intelligitur, cum Sacerdos suo tempore confitebitur*. Per illud autem commune est ac receptum, triduum intelligi, nam ex jure *statim fieri dicitur quod intra triduum fit* [3]: et Croix affert hac de re dclarationem S. C. Congregationis. Po-

1 Qui habet excommunicationem reservatam, nec adsit qui ab ea possit eum absolvere et urgeat necessitas sacrificandi, vel communicandi, conterat, et communicet vel celebret. Si tamen Confessarius adest, et confiteri debet, etsi hic non habeat facultatem super excommunicationem, ut probabilius dicunt; ut enim recte probant Suarez, Lugo, etc. valide potest quis absolvi a peccato, non praemissa absolutione a censura.

2 Unde infertur: si Sacerdos communicet more laicorum in necessitate sine Confessione, non teneretur statim confiteri. Secus vero (ut dicunt) si deberet compiere casu sacrificium ab alio inceptum; vel si officium perageret in Parasceve, quia etsi tunc non diceret proprie Missam, dicitur tamen simpliciter celebrare ex Rubrica,

3 Lege *fin.* cod. *de judiciis*. Verius autem et communissime dicunt: praeceptum Confessionis non respicit Sacerdotes sacrilege celebrantes cum conscientia peccati et copia Confessarii; nam praece-

test tamen contingere, quod Sacerdos ille teneatur confiteri eadem die et forte eadem hora, uti si tunc Confessarium haberet, quo postea per plures dies carebit; vel si cras eadem necessitas urgeret celebrandi, nec possit cras confiteri (*O*).

Quid (dices) *de illo, qui post Confessionem rite peractam, recordatur alicujus mortalis ex inculpabili oblivione non declarati: teneturne illud confiteri antequam communicet?* — Affirmant communius; cum mortalis vere ille sit conscius, neque illud sit confessus: et talis est praxis fidelium. Attamen plurimi recentiores cum Collet, Gousset, Gury, et Pontas contrarium docent quoad illum, qui universali peccatorum suorum dolore confessus est quod quidem nobis videtur omnino rationi consentaneum; nam qui bona fide est confessus, vi Sacramenti justificatus est; et ideo sufficienter se probavit. Neque potest dici conscius peccati mortalis: cum illud jam remissum sit, solaque maneat obligatio illud clavibus Ecclesiae subjiciendi. Praxis autem, quae opponitur, est laudabilis usus suadendus (quem pariter et nos, praecisis circumstantiis, quammaxime suadendum putamus), non obligationis certa norma.

Corollarium. — De Communione sub utraque specie, de Communione frequenti ac spirituali.

Q. 1. *An Communio sub utraque specie sit necessario sumenda?*

R. Labente saeculo XIV, Petrus Dresdensis, coadjuvante Jacobello Misoensi, usum calicis (jam obsoletum) uti necessarium jure divino pro omnibus resuscitavit: horum partes susceperunt Hussitae, ideo dicti etiam *Calixtini*; quos omnes damnavit Concilium Constantiense. Errorem autem a Luthero et Calvino instauratum ultimo proscripsit Tridentinum: « Siquis « dixerit ex Dei praecepto vel necessitate « salutis omnes et singulos Christifideles « utramque speciem Ss. Eucharistiae Sa- « cramenti sumere debere, anathema sit[1]. Id eruitur ex Scripturis, ubi colligitur alterutram speciem totam tribuere virtutem; dicitur enim *quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem* etc. [2] Firmatur tandem ex traditione ; nam per tredecim priora saecula, quibus viguit contraria disciplina , saepe sub una tantum specie Communio tribuebatur , uti infirmis, pueris , domi persecutionis tempore communicantibus, etc. Hoc ex historia ecclesiastica pluribus probant Billuart ac l'errone [3].

Neque dicas: « *Qui solum panem sumit* « *dimidiam coenam sumit; ideo habebit* « *dimidium tantum fructum* » — R. De fide est a Tridentino definitum « *Totum et* « *integrum Christum omnium gratiarum* « *fontem et auctorem sub una panis spe-* « *cie sumi; ac propterea quod ab fructum* « *attinet, nulla gratia necessaria ad salu-* « *tem eos defraudari, qui unam speciem* « *solam accipiunt* [4]; atque ideo convivii significatio si non adeo expressa, habetur tamen sufficiens in unico symbolo. Imo etsi non de fide, commune tamen est, per se majorem substantialiter gratiam ad salutem necessariam non produci per communionem sub utraque specie; gratia enim non producitur ratione specierum, quae sunt mera symbola, sed ratione rei sub ipsis contentae; atqui res sub unaquaque specie contenta est semper eadem, nempe Christus totus et integer [5]—Non tamen negamus, quod maxime ratione fervoris ut sumptione alterius speciei augmentom gratiae obtineatur; sed per accidens, non substantialiter, quasi aliquid in se majus entitative suscipiatur [6].

ptum eos tantum respicit, qui in peccato . sed necessitate urgente, ideoque sine culpa, elicita contritione, celebrant. ac scilicet sub praetextu, quod jam sint in gratia constituti per contritionem, confiteri differant. Non ergo respicit sacrilegos, quibus illud praeceptum ecclesiasticum non est profuturum ; cum jam contemnant divinum praeceptum non celebrandi in mortali — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 266.

1 *Sess.* 21. can. 1.

2 1 Cor. 11.

3 V. Klee, *Storia de' dogmi*. Ex pluribus unum sit: constat ex S. Leone (*serm. 4 de quadr.*) manichaeos diu latuisse Romae, quamvis in sacra Synaxi unicum symbolum panis sumerent, vini symbolo rejecto a quo ipsi abhorrebant, ita ut necesse fuerit ad illos detegendos omnes indiscriminatim cogere ad sumendam Eucharistiam sub utraque specie: quod praeceptum Gelasius renovavit. Ergo liberum erat fidelibus alterutrum symbolum in publica Communione sumere; alioquin non diu adeo se manichaei contegere potuissent.

4 *Sess.* 21. can. 3; et c. 3,

5 Neque refert, quod bis sumitur Christus communicando sub utraque specie; nam haec sumptio semper est in ordine ad unam tantum refectionem.

6 Hac ratione etiam qui sub una tantum specie communicat plus referre potest illo qui communicat sub utraque. « Sic plus saginatur muliercula fervidso animus ocl iduana Communione roboratus Sacerdotibus illis tepidis qui dum Christum devotionis inanes quotidie edunt, ab ipso Christo tepiditatis eorum impatiente, sicut Scriptura loquitur, evomuntur. *Idcirco*, ut recte monet abbas Paschasius (l de Corp. et Sang. Domini. c. 17 *cogitandum a vobis est, non quantum dente prematur , sed quantum fide et dilectione accipitur.* » Ita Contensonius.

Addes: Christus Communionem sub utraque specie praecepit iis verbis: « Nisi « manducaveritis Carnem Filii hominis, « et biberitis ejus Sanguinem, non habe- « bitis vitam in vobis [1]. » — R. Christus hic inculcavit necessitatem Eucharistiae quoad rem sumendam, non vero quoad modum sumendi; et talis erat ejus scopus. Audiatur Tridentinum [2]: « qui dixit: Nisi « manducaveritis etc. *dixit quoque*: Si « quis manducaverit ex hoc pane, vivet « in aeternum. *Et qui dixit*: manducat « meam Carnem et bibit meum Sangui- « nem, habet vitam aeternam, *dixit etiam*: « Panis quem ego dabo, Caro mea est pro « mundi vita. *Et denique qui dixit:* Qui « manducat meam Carnem et bibit meum « Sanguinem, in me manet, et ego in illo, « *dixit nihilominus*: Qui manducat hunc « Panem, vivet in aeternum. » Ergo Christus, in praedicto textu, non modum sumendi Eucharistiam, sed tantum rem ipsam praecipit.

Ecclesia autem convenienter usum calicis interdixit, ut notat Catechismus romanus [3]: fuit ad profligandos tum illos, qui eos, damnabant sacrilegii qui sub una tantum specie communicabant; tum illos, qui negabant sub qualibet specie totum continere Christum; 2. fuit periculum effusionis sanguinis, in tanta nempe fidelium quotidie crescentium multitudine; 3. fuit Communio infirmorum, quibus videlicet quali-bet hora erat deferendum Viaticum; fuit multitudo abstemiorum, et eorum qui sine nausea vel etiam vomitu nequirent haurire ex calice communi; 5. fuit vini in multis regionibus penuria: porro aequum erat, ut uniformitas servaretur. Hinc Tridentinum: « Si quis dixerit sanctam Ec- « clesiam catholicam non justis causis et « rationibus adductam fuisset, ut laicos et « etiam Clericos non conficientes sub pa- « nis tantum specie communicaret, aut in « eo errasse, anathema sit [4]. »

Q. 2. *Quaenam Communio potest dici frequens?*

R. Consentiunt omnes Communionis frequentis nomine intelligi quotidianam, et eam quae plusquam semel vel bis fit in hebdomada. De Communione singulis dominicis peracta quaestio est: Haec nobis per se loquendo non videtur hebenda uti frequens; multo minus ea, quae fit singulis quindecim diebus, vel singulis mensibus, quod quidem erudite probat s. Alphonsus [5]. Et sane postquam in Ecclesia fidelium plebs numero aucta fuit, sed sanctitate diminuta, id est a saeculo VI, statutum est, « ut fideles omnes singulis do- « minicis communicarent, nisi criminali « peccato et manifesto impedirentur [6]. » Primitus enim sigulis vel fero singulis diebus communicabant, ut refert Bona [7].

Jam vero si tunc omnibus Communio hebdomadalis erat in praecepto, ac sola immunitas a mortali requirebatur, ea in se praecise frequens non potest dici; neque enim Eucharistia immutata est, ut hodie major, quam ante, reverentia eidem tribuenda sit [8] — Haec igitur ad eam satis sunt: 1. Immunitas a mortali, ne sacrilegio anima gravetur; 2. Communionis desiderium, ne cibus iste fastidio habeatur; 3. Confessarii consilium, ut omnis hallucinatio auferatur.

Sed nonne ad Communionem octiduam (dices) *requiritur etiam immunitas a veniali, et a quolibet illius affectu?* — Non sane in nostra sententia: « Hortor, *ait s.* « *Antoninus*, ad communicandum omni- « bus dominicis; sed hoc dico de illis, qui « peccatis mortalibus non gravantur. *Et* « *Wigandt viennensis doctor ait:* Qui « mortalia vitant, semel in hebdomada, « et interdum bis, nimirum occurrente fe- « sto singulari, communicare possunt [9]. » Id confirmatur ex veteri disciplina, ubi mortali crimine non inquinati semel in hebdomada sub gravi communicare jubebantur: Imo apud Grecos sub poena excommunicationis, ut notat Theodorus archiepiscopus [9]. Ratio est, quod venialia (ut communius docent cum Angelico) licet impediat actualem refectionem spiritualis dulcedinis non impediunt tamen argumentum gratiae habitualis vel charitatis [10]. Adde, ipsam voluntatem recipiendi Eucharistiam quandum esse venialium virtualem detestationem. Ita docent P. Avi-

1 Joann. 6. 2 *Sess.* 21, c. 1.
3 *De Euch.* p. 2.
4 *Sess.* 21, c. 2—Haec disciplina apud Graecos non fuit acceptata, qui in templis adhuc communicant in fermentato sanguine intincto — V. Benedictus XIV, Constit. *Allatae* 1745; et *De Syn.* etc. l. VI, c. 9 — V. Liguori. *Opera Dogmat. sess*, 21, nn. 1 et seqq.
5 In Opusc. *Risposta apologetica sulla materia della Comunione frequente.*
6 *Capitular* l. VI, c. 17.
7 *Rer. Litur.* l. II, c. 17.
8 Si semper fuit reverentia dignissima; et tamen sola immunitas a mortali praecipiebatur ad communicandum singulis hebdomadis, id pro frequentia non habebatur; ad frequentiam enim tanti Sacramenti omnes conveniunt aliquid amplius requiri.
9 Spicilegio, t. IX, c. 12. 10 3 p. q. 79, a. 8.

la, Blosius, Clericatus, Granata, Salazar, Suarez, Turlot, etc. Unde concludit Scaramelli, hodie ex communi Asceticorum sensu, et Ecclesiae praxi Communionem octiduam illius omnibus esse concedendam quibus absolutio conceditur, nisi forte ex peculiari aliqua causa aliud Confessario videatur [1].

« Verum (*dices*) huic obstat sanctus « Franciscus Salesius hac in re facile « princeps, qui divi Augustini auctorita- « te fretus ad communicandum singulis « octiduis requirit etiam carentiam affe- « ctus cujuslibet ad veniale, et multo « magis ipsius venialis [2] — » R. Tempore Augustini exorta fuit quaestio circa convenientiam vel disconvenientiam quotidianae Communionis. Hinc inde Doctoribus disputantibus, medius surrexit Gennadius quidam ista proferens : « Quotidie Eucharistiae Communionem percipe- « re nec laudo nec vitupero; omnibus ta- « men dominicis diebus communicandum « suadeo et hortor, si tamen mens sine « affectu peccandi sit: » quae verba retulit Gratianus [3]. Porro Salesius Communionem octiduam iis prohibuit, quia affectum ad venialia habent; tum qui illa verba, *si tamen mens in affectu peccandi non sit*, interpretatus est de peccato veniali; tum quia illud testimonium pro certo putavit esse Augustini. Atqui res aliter se habet : 1. Ea verba esse tantum intelligenda de affecta ad mortale, est communis opinio. Ita docent s. Antoninus Tournely, Sotus, Scotus, Dualdus, Frassen, ipse Adrianus VI [4], ipse Angelicus [5]: imo et ipsa Glossa in ea verba : ita demum patet ex toto contextu; 2. illud testimonium non est Augustini; licet enim Tractatus *De Ecclesiasticis dogmatibus*, ubi ea verba reperire est, inter opera d. Augustini haberetur; hodie tamen nemo eruditorum est, qui eum non tribuat cuidam Sacerdoti massiliensi nomine *Gennadio*. Corruit ergo tota ratio, qua Salesius fretus est.

Q. 3. *Quid de Communione quotidiana vel frequenti in hebdomada?*

R. Certum est contra Jansenistas (praesertim Arnaldum) Communionem saepius factam in hebdomada, imo quotidianam, esse optandam exemplo fidelium primitivorum, qui *erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis* [6]. Id vehementer exoptat Tridentinum [7]: quod desiderium explicans Catechismus R. docet esse officium Parochi hortari fideles ad Communionem etiam quotidianam, eos instruendo, quod sicut corpus, ita et anima eget quotidiano alimento, addens id semper fuisse a sanctis PP. et Ecclesia valde probatum. Unde s. Carolus Episcopis suae Provinciae injunxit severe puniendos esse Parochos, qui oppositum disseminarent. Hoc demum Episcopis omnibus inculcavit Innocentius XI, decretum S. C. C. anno 1679 approbando, ut videlicet in suis subditis hanc alerent devotionem, declarans nihil obstare, quod sint laici, negotiatores aut conjugati. Concludendum ergo cum Basilio M [8]: « Singulis etiam « diebus communicare ac participem es- « se sancti Corporis et Sanguinis Christi, « bonum est et perutile »—Quae frequentia Clericos maxime urget, quorum quidem frequens ministerium erga tantum Sacramentum esse debet; neque enim facile dixeris eos Sacerdotes exsolida devotione quotidie celebraturos esse, si nunc conspicis Clericos sacram mensam fastidire.

Q. 4. *Quid de conjugatis circa Communionem frequentem?*

R. Duo in quorundam sententia conjugatos arcent a Communionis frequentia, tum domus et familiae cura, tum usus conjugii. Verum ex decreto Innocentii XI ab ea nulla conditio excludit. Et sane quoad 1. attinet, dicimus cum Salesio per se conjuges potius ab hac frequentia vim magnum ac robur percipere ad propria munia accuratius obeunda. Unde tunc tantum est modus imponendus, quando familiae cura revera passura est damnum, vel si inde familia turbetur [9]. Ad 2.

1 *Direttorio ascetico*, tr. 1, a. 10.
2 Sales. *Filotea*. p. 2a, c. 20.
3 C. *Quotidie* 13 de consecr. d. 2.
4 *De Sacr. Euch.*
5 3 p. q. 79, a. 3; et in 1 ad Cor. 2, 11, lect. 7.
6 Act. 2.
7 *Sess.* 22. c. 6—Hanc veritatem P. Faure pluribus adstruit argumentis; probat enim quod illam frequentiam nobis suadent *hujusce institutionis finis*, *intentio Christi*, *primitivorum fidelium praxis*; *PP. sensus*, *Episcoporum*, *Pontificum*, et *Ecclesiae desiderium*, *Ascetarum* et *Sanctorum consilium*, *bonum animarum*, etc.—V. Faure, *Le ciel ouvert, par la Confession sincère, et la Comunion frequente*. Paris.
8 Epist. 93 ad Caesariam Patriciam, *de Communione*.
9 Salesius, lib. III, *tit.* 3, scribit: «Quando vi potete comunicare senza inquietare i vostri superiori, fatelo secondo il parere del vostro Confessore. Quando avete timore di disturbarli, contentatevi di comunicarvi spiritualmente: e credetemi che questa

respondet Berti [1]: « Placet mihi admo- « dum regula s. Francisci Salesii, qui « docet a proxime communicaturo conju- « gale debitum non esse petendum; nil ve- « ro afferre impedimenti, si ei qui petit, « reddatur ». Quod ex eo confirmatur; tum quia redditio debiti est actus virtutis; tum quia primi fideles, licet conjugati, quotidie tamen communicabant.

Ceterum cum ex decreto Innocentii XI *Cum ad aures* (quod refert Billuart) judicio Confessariorum frequens ad Eucharistiam accessus sit relinquendus, nonnullas regulas auctoritate probatas hic adnotamus, ut Confessarii prudens judicium ferre valeant hac de re: neque enim una pro omnibus regula esse potest.

1. Quando anima experitur illius beneficio se crescere in divino amore, nec minui reverentiam Sacramenti, non debet abstinere a Communione etiam quotidiana: « Unde si aliquis experimentaliter « cognosceret ex quotidiana sumptione « fervorem amoris augeri, et reverentiam « non minui, talis deberet quotidie com- « municare ». Ita d. Thomas [2].

2. Quando anima sentit se maxime ad Communionem inclinari, expedit identidem eam mortificare Communionem differendo, et praesertim si inde turbetur, quod argumentum esset superbiae. Non ita tamen expedit eam mortificare, si sit in ariditate ac taedio; ex Sacramento enim vires acquiret: » Licet tepide, *ait d.* « *Bonaventura*, tamen confidens de mi- « sericordia Dei fiducialiter accedas [3].

3. Si Confessarius vult animas valde proficere, curet ut ad sacram Synaxim imparatae non accedant: et post in gratiarum actione immorentur tempore quo possunt « Paucissimi sunt directores, *ait* « *s. Alphonsus*, qui sedulo id faciunt; « quia paucissimi sunt Sacerdotes, qui « post Missam cum J. C. in gratiarum a- « ctione subsistant; et ideo pudet eos a- « liis insinuare quod ipsi non faciunt. « Gratiarum actio ordinarie per integram « horam durare deberet: fiat saltem per « dimidiam, in qua anima in amando ac « petendo se exerceat [4]. Ajebat s. There- « sia: Dopo la Comunione non perdiamo « così buona occasione di negoziare; non « suole Sua Divina Maestà mal pagare « l'alloggio se gli vien fatta buona ac- « coglienza ».

4. Tandem placet concludere cum Clericato a Benedicto XIV valde laurato: « Nullus est, cui menstrua Communio con- « suli non possit: pauci, quibus Commu- « nio hebdomadaria sit prohibenda: pau- « cissimi, quibus quotidiana sit conce- « denda », si excipias aliquam peculiarem circumstantiam, puta aliquod Novennarium. Neque obstat, quod Sacerdotes quotidie celebrent, quamvis non ita ferventiores; nam praeterquam quod non excusantur si non corformant mores suos ad tanti Sacramenti dignitatem, alia urget ratio: quod nempe ipsi ex officio constituti sunt mediatores inter Deum et homines, ac Ministri Sacrificii, quod quidem prodest toti Ecclesiae ex opere operato (*P*).

Q. 5. *Quid de Communione spirituali?*

R. Cum Angelico: « Contingit spiritua- « liter manducare Christum prout est sub « speciebus hujus Sacramenti (*Euchari-* « *stiae*), in quantum scilicet aliquis cre- « dit in Christum cum desiderio sumendi « hoc Sacramentum [5]. » Haec Communio valde in deliciis fuit Sanctis, et in Tridentino commendatur [6]. Haec animabus piis valde utilis est; si enim Deus cujuscumque virtutis desiderium praemio afficit, quanto magis desiderium ipsiusmet Dei? Haec ipsimet Christo est valde grata, quippe qui id miraculis patefecit: unde Confessarii esse debet illam suis poenitentibus vehementissime insinuare, si velit eos ad perfectionem ducere.

Tribus porro actibus ipsa spiritualis Communio conficitur 1. Est *actus fidei*, quo spiritualiter communicaturus Christum sibi realiter in Eucharistia praesentem exhibeat. Talem actum sequi debent ceteri ad ipsam sacramentalem Communionem requisiti, 2. *actus mentis*, quo se sibi in animo fingat jamjam ad sacram mensam accedere, et hostiam de manu Sacerdotis accipere; 3. *actus gratiarum actionis*, ac revera hostiam suscepisset. Tali modo Communio spiritualis fieri po-

spirituale mortificatione, questa privazione di Dio, Dio la gradirà estremamente, ed entrorà ben addentro del vostro cuore: bisogna qualche volta ritirarsi per istar meglio. » Et *lit.* 13: « Per la comunione, se non è con soddisfazione del signor vostro marito, non trapassate per ora i limiti che abbiamo stabiliti.... Quietatevi, e comunicatevi spiritualmente; Dio riceverà a conto la preparazione del vostro cuore. »

1 *Theol.* l. III, l. XXXIII, c. 17, a. 1.
2 In 4 sent. d. 12, q. 3, a. 1.
3 *De profess. religiosa*, c. 78.
4 *Praxis. Confess.* § 4, n. 156.
5 3 p. q. 80, a. 2—Stapf, § 591.
6 Sess. 13, c. 8.

test tam domi, quam extra; et quidem saepius in die; tam ante quam post cibum tam mane quam sero. Quamquam tempus opportunius sit ipsius Missae tempus, quo Sacerdos communicat; cum ipsum Sacramentum oculis tunc exhibeatur, ac ardentius proinde corda inflammet [1]. Qui tamen est in mortali, patet quod ipsum poenitere debeat ut etiam utiliter communicet spiritualiter: hinc Tridentinum ad hoc requirit vivam fidem charitate informatam.

CAPUT QUARTUM

DE EUCHARISTIAE VIRTUTE, SEU EFFECTIBUS.

Q. 1. *Quinam sunt effectus Eucharistiae?*

R. Unicum vel praecipuum Eucharistiae effectum peccatorum remissionem esse docuerunt novatores, in Tridentino tamen damnati: « Siquis dixerit vel prae« cipuum fructum sanctissimae Eucharistiae esse remissionem peccatorum, « vel ex ea non alios effectus provenire, « anathema sit [2]. » Imo peccatorum remissio per se non est effectus proprius Eucharistiae; ipsa namque instituta est per modum cibi; at mortuis cibus non datur. Quae autem contraria citantur documenta, aut de venialium remissione sunt intelligenda: aut si de lethalium accipiantur, non attingunt Eucharistiam nisi prout est sacrificium propitiatorum; vel si attingunt Eucharistiam prout Sacramentum, nonnisi per accidens evenit quod mortalia remittat, prout fere communiter docent cum Angelico: « Si quis facta di« ligenti discussione suae conscientiae... « ad Corpus Christi accedat, aliquo mor« tali in ipso manente, quod ejus cogni« tionem praeterfugiat, non peccat, imo « magis ex vi Sacramenti (Eucharistiae) « remissionem consequitur [3]. »

Effectus autem Eucharistiae proprii ac praecipui sunt: — intima fidelium cum Christo capite conjunctio, juxta illud: « Qui manducat meam Carnem et bibit « meum Sanguinem, in me manet, et ego « in eo [4]. » Unde Cyrillus hierosolymitanus vocat fideles *concorporeos ac consanguineos Christi*; — 2. gratiae sanctificantis augmentum, ut patet ex Tridentino: et liquet ex illis Christi verbis: *Caro mea vere est cibus*; sicuti ergo cibus corporeus vitam auget animalem, sic Eucharistia vitam spiritualem, quae in gratia sanctificante sita est [5]. Hinc Chrysostomus: *Tanquam leones igitur ab illa mensa recedamus facti diabolo terribiles* [6]; — 3. actualis dulcedo spiritualis, ut habet Concilium Viennense: *In hoc Sacramento... dulcedo Domini degustatur*; consistit autem haec suavitas in promptitudine voluntatis ad res divinas hilari animo peragendas, quam qui obicem non ponit, miram sentit; — jus ad gloriam juxta illud Christi [7]: « Qui manducat etc., habet « vitam aeternam, et ego resuscitabo eum « in novissimo die. » Hinc ab Ecclesia sancta Communio dicitur *pignus gloriae*: sane qui vivificantem Carnem manducat, vivificatur; — 5. remissio venialium praeteritorum, tum directe vires animae reficiendo; tum indirecte charitatis fervorem venialibus oppositum augendo. Hinc Tridentinum ait, Eucharistiam *esse antidotum*, *quo liberamur a culpis quotidianis* [8]. Diximus *praeteritorum*, nempe habitu tantum remanentium; nam venialia actu placentia vel in ipsa Communione admissa non dimittuntur: imo potius mensuram charitatis laedunt ex parte, ut docet Angelicus [9]; — 6. remissio poenae temporalis peccato debitae, sed tantum indirecte, quatenus excitat fervorem charitatis: neque enim Eucharistia uti Sacramentum ad satisfaciendum instituta fuit; — 7. praeservatio a peccatis ex eodem Angelico et Tridentino: tum quia roborat contra interiora corruptiva; tum quia munit contra exteriores impugnationes [10].

1 V. Scaramelli, *Direttorio Ascetico*. tract. I, n. 411 — Rodriguez, *Esercizio della perfez.* tratt. xvi, c. 13.

2 *Sess.* 13, can. 5.

3 In 4, d, 9. q. 1. a. 3.

4 Joann. 6.

5 Sess. 13, c. 2 — Cum autem per modum cibi Eucharistia sit instituta; ideo ut gratiam producat, necesse est ut manducetur, id ex gutture in stomachum trajiciatur. Unde qui eam retinet in ore usquedum corrumpatur, gratiam Sacramenti non recipit.

Probabilius autem est in manducatione primae partis speciei gratiam produci, cum jam sit totum Sacramentum. Item valde probabile est gratiam augeri, quamdiu Eucharistia in corpore manet, majori dispositione accedente, quia est ad modum cibi instituta qui quamdiu manet in stomacho sano, nutrit: ita Gonet, Mastrius, Tournely, etc. — V. Liguori, *Homo Apost.* tract. xv, n. 6, et *Opus Mor.* l. VI, n. 227.

6 Hom. 46 in Joann.

7 Joann. 6,

8 *Sess.* 13, c. 2.

9 3 p. q. 79, a. 8.

10 Alios effectus habet Eucharistia erga corpus, ut

Q. 2. *An Eucharistia prosit etiam non sumentibus?*

R. Si accipiatur in ratione Sacrificii, utique Eucharistia prodest etiam eam non sumentibus: quia sacrificium etiam pro aliis offertur. At in ratione Sacramenti ex opere operato aliis non prodest; nam sumitur ut cibus, qui ex se soli sumenti proficuus est. Attamen ex opere operantis tam vivis quam defunctis prodesse potest, ratione scilicet Communionis omnium membrorum inter se, vi cujus opera nostra in charitate facta aliis applicare possumus et prosunt [1].

tenent Lugo, Suarez, Salmanticenses, etc. nempe vim diminuendi fomitem concupiscentiae, excitandi bonas imaginationes, corpus sanctificandi, etc.— V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 269.

1 Hinc S. Ind. C. sub Alexandro VIII damnavit librum Theophili Renaudi, qui morem pro defunctis communicandi impugnabat.

PARS SECUNDA

De Eucharistia prout est sacrificium

CAPUT PRIMUM

DE SACRIFICII EUCHARISTICI NATURA ET MINISTRO.

Q. 1. *Quid est Sacrificium* [1]?

R. Sacrificium sic dictum *a sacro faciendo*, si late sumatur, est omne opus bonum, quod in gloriam Dei suscipitur. Hoc sensu dicitur: « Immola Deo Sacrificium laudis; sacrificium Deo spiritus « contribulatus: sacrificate Sacrificium « justitiae, » etc. [2]: et hac etiam ratione omnes fideles bonis operibus gloriam Deo exhibentes Sacerdotes appellantur a d. Petro iis verbis: « Vos estis genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta [3]. « Sed si proprie accipiatur Sacrificium, definitur: « Oblatio rei sensibilis facta soli Deo per ministrum legitimum cum aliqua destructione vel immutatione, ad testandum videlicet supremum dominium Dei ipsius in omnes creaturas ».

Dicitur: 1. *Oblatio*, quae vox locum tenet generis: sic enim Sacrificium convenit cum aliis oblationibus, v. g. decimarum; 2. *rei sensibilis*, ut distinguatur ab ea, quae tantum corde fit: atque etiam ut sit simul vinculum Religionis, quae sensibus patet; 3. *soli Deo*, cum enim sit eminentior actus Religionis, non debet nisi Deo convenire: hinc Augustinus de altaribus in Martyrum memoria erectis, ait quod « offertur, offertur Deo, qui Martyres co« ronavit [4]; per ministrum legitimum; » est enim actus publici cultus, qui proinde exigit personas specialiter deputatas juxta illud: « Nec quisquam sumit sibi ho« norem, sed qui vocatur a Deo tanquam « Aaron [5]; 5. cum aliqua destructione, « vel immutatione » id est vel effusione sanguinis aut mactatione, si res animata sit, vel partium divisione aut adustione, si res sit inanimata: sic enim perfecte indicamus dominium universale et absolutum supremi Numinis, cujus est res omnes condere ac destruere. Attamen ajunt non necessario requiri rei oblatae immutationem ad Sacrificii essentiam, si Sacrificium sit commemorativum alterius; tunc satis est quod vere ipsum repraesentet; 6. *ad testandum* etc., quae verba finem primarium hujus actus indicant; scriptum est enim: *soli Deo honor et gloria* [6]. Et ita Sacrificium a Sacramento distinguitur; hoc enim principaliter dirigitur ad hominis sanctificationem; illud autem a Dei gloriam.

Multiplex autem Sacrificium distingui potest: — 1. Ratione materiae: aliud in veteri Lege dicebatur *victima* seu *hostia*, et erat sacrificium, quo Deo animalia offerebantur. Aliud *immolatio*, cum nempe offerebantur res inanimes, sed solidae, ut fruges terrae. Aliud *libamen*, cum offe-

1 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nu. 304 et seqq. Et *Opera Dogm. sess.* 22.
2 P. 6, 49 et 50.
3 Ep. c. II.
4 Contra Faust. c. 21.
5 Hebr. 5.
6 I Tim. 1.

rebantur liquida; — 2. ratione modi: alind dicebatur *holocaustum* et erat, quando res oblata tota comburebatur. Alind *hostia pacifica*, cum nempe una pars comburebatur; altera cedebat in usum Sacerdotum; et tertia in usum offerentium. Aliud *hostia pro peccato*, cum scilicet una pars in honorem Dei comburebatur; et alia cedebat in usum eorum Sacerdotum, qui in atrio templi vescebantur; 3. ratione finis: vel *latreuticum* est, si totum in Dei honorem exhibeatur: vel *eucharisticum*, si in gratiarum actionem offeratur: vel *impetratorium*, si ad nova obtinenda beneficia destinetur: vel *propitiatorium*, si ad Deo satisfaciendum pro peccatis fiat; — 4. ratione significationis: aliud est *absolutum*, nempe quod tale per se est absque relatione ad alterum, nec est alterius commemoratio, ut mactatio pecudis: tale fuit Christi sacrificium in ara crucis: aliud *relativum*, seu *commemorativum*, quod videlicet non est sacrificium nisi virtute alterius, ad quod refertur, cujus est commemoratio seu repraesentatio: tale est Missae sacrificium, quod ad sacrificium crucis refertur, cujus commemorationem, seu repraesentationem exhibet per duarum specierum consecrationem, seu mysticam immolationem.

De natura verae Religionis est, ut quoddam sacrificiorum genus offeratur Deo: « Nam ex naturali ratione procedit, quod « homo quibusdam sensibilibus rebus uta« tur, offerens eas Deo in modum debitae « subjectionis et honoris » [1]. Hinc sacrificiorum usus coepit ab ipso mundi principio; et sicut nullus est populus sine Religione, ita nullus invenitur sine sacrificio [2]. Habemus in mundi exordio sacrificia Abelis et Caini; in lege naturae sacrificia Melchisedech, abraham, etc.; et plurima habemus in veteri Lege ab ipso Deo praescripta. Sed omnia abrogavit Christus sacrificio suo cruente in cruce oblato, quod quidem incruente renovatur quotidie in Missa. Veterum autem sacrificiorum abrogationem, novique per totum terrarum orbem celebrationem praedixit Malachias his verbis: « Non est mihi vo« luntas in vobis, dicit Dominus exerci« tuum, et munus non suscipiam de manu « vestra: ab ortu enim solis usque ad oc« casum magnum est nomen ejus in gen« tibus, et in omni loco sacrificatur et « offertur nomini meo oblatio munda » [3].

Q. 2. *An in Eucharistiae confectione, quae communi usu dicitur Missa, verum offeratur Sacrificium?*

R. Non solum calvinistae, zwingliani, sociniani, methodistae, rationalistae, etc. qui inficiantur Christi praesentiam in Eucharistia, sed lutherani qui eam admittunt, veritatem sacrificii eucharistici negant: imo Lutherus dicit se a diabolo persuasum Missam abrogasse. Henricus VIII fere totam conservavit Missae liturgiam: Eduardus VI universim mutavit: tandem Comitia regni anno 1549 declararunt Eucharistiam esse quidem Sacramentum, non vero Sacrificium. Sed de fide est Missam verum esse sacrificium, ut definivit Tridentinum: « Siquis « dixerit in Missa non offerri Deo pro« prium et verum sacrificium, aut quod « offerri non sit aliud, quam Christum ad « manducandum dari, anathema sit » [4].

Probatur I *Scripturis*: Christus in coena seu Eucharistiae institutione verum et proprium sacrificium Deo obtulit; atqui illud ipsum quod Christus fecit, jussit fieri ab Apostolis eorumque in Sacerdotio successoribus per ea verba: *Hoc facite in meam commemorationem* [5], ergo in Missa in qua fit, quod Christus fecit, verum sacrificium offertur. Major patet: ad sacrificium commemorativum (cuju-

1 2. 2. q. 85 a. 1.

2 V card. Tadini. *Dei sacrificii religiosi di tutte le nazioni* Genova 1845. Hac de re audiatur Stapf. (*Theol. Moral.* tom. II, § 215): « Multam attentionem meretur, ab omni retro aetate opinionem viguisse, Divinitatem ab hominibus offensam nonnisi *effusione sanguinis*, seu victimis placari posse. Haec populorum persuasio, quae inter ethnicos postmodum horrendum in modum degeneravit, adeo ut passim etiam homines mactarentur, absque dubio originem suam ex *primitiva aliqua traditione* traxit (*Gen.* 4, 4). Atque duplici axiomate nitebatur: *sanguinem* in unoquoque animanti esse sedem et principium vitae (*Gen.* 9. 4 et seqq.; *Lev.* 17 et 11; *Deut* 12. 23 et seqq); tum vero dari aliquam *reversibilitatem*, id est in locum ipsius delinquentis qui mortem promeruerat, hostiam aliquam *vicariam* substitui posse. Cf. Le-Maistre. *Soirées de S. Pétersbourg.* vol. II. Generatim mos sacrificandi cum primis hominibus coepit, et postea per omnes gentes diffusus fuit ». V. Lacordaire, *Confer.*; La tradizione.

3 Cap. 1 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 304.

4 Sess. 22. c. 1 — Ante saeculum IV obtinuit usus, ut sacrificium Eucharistiae *Missae* nomine donaretur; hoc enim tanquam jam noto utitur d. Ambrosius: putamus autem ex eo derivatum esse hoc nomen, quod, sacrificio peracto populus in pace dimittitur iis verbis: *Ite Missa est*, nempe *dimissio est*. Vocem enim *missa* pro *missione* vel *dimissione* saepe cernimus adhibitam in monumentis ecclesiasticis — V. card. Bona, *Rerum Liturg.* lib. 1.

5 Luc. 22.

smodi est illud quod a Christo in coena oblatum est, et offertur in Missa) duo sufficiunt, nempe realis Christi praesentia in Eucharistia, et repraesentatio mortis Christi ad significandam omnipotentiam Dei auctoris vitae et necis. Porro utrumque adest: 1. Realis Christi praesentia, ut demonstratum est; 2. repraesentatio violentae Christi mortis in cruce, per consecrationem videlicet panis et vini, quae seorsim fit ad significandam separationem Sanguinis Christi ab ejus Corpore, ut ipsi adversarii concedunt — Adde: in Psalmis praedicitur Christus futurus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech: « Tu es Sacerdos in aeternum, « secundum ordinem Melchisedech [1]. » At tantum Christus ita se gessit Sacerdotem in Eucharistiae institutione: in ea siquidem obtulit illud ipsum quod Melchisedech obtulerat, panem nempe et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem sub panis et vini speciebus — Praeterea Malachias aperte praedixit (ipsis etiam Rabbinis fatentibus) abrogationem veterum sacrificiorum, et subrogationem novi sacrificii tempore Messiae toto orbe celebrandi: « Et in omni loco sacrificatur, et of« fertur nomine meo oblatio munda [2]. » Jam vero haec verba intelligi non possunt de sacrificio crucis, quod semel et uno tantum loco oblatum est; neque de sacrificio bonorum operum, quod aderat quoque in Lege veteri et in Lege naturae: neque de alio praeterquam de Eucharistiae confectione, cui solum verba Malachiae conveniunt; ergo Eucharistia est veri nominis sacrificium.

2. *Ex traditione* [3]: uti patet ex utriusque Ecclesiae liturgiis, Conciliis, et unanimi Patrum consensu: res haec est adeo evidens, ut eam fateri coacti sint plures ex protestantibus, inter quos celebris Oxoniensis universitatis puseitae professores [4]. Ephesinum Concilium (431) Eucharistiam *vocat sanctum, vivificum incruentumque sacrificium*; Chalcedonense(451) *incruentum sacrificium*. S. Hieronymus *legitimum Dei sacrificium, juge atque perpetuum* [5]; S. Augustinus *sacrificium pretii nostri* [6]; aliique Patres quotquot scripserunt de Eucharistia eam passim vocant *sacrificium, oblationem, hostiam, victimam*, etc. ut videre est penes Bellarminum [7].

Dices 1: « Si Christus in ultima coena « verum obtulit sacrificium, jam tunc o« pus redemptionis nostrae erat consum« matum: erat ergo inutile sacrificium « crucis » — R. Sacrificium ultimae coenae, licet verum et infiniti valoris, sacrificium crucis non evacuavit; quia ex decretis Dei Christus moriturus et superabundanter satisfacturus erat. Praeterea sacrificium ultimae coenae suum habebat valorem ex futuro crucis sacrificio; cujus quidem realis erat repraesentatio, cum in eo Christus realiter suum sanguinem et corpus exhibuisset.

Dices 2: « In Missa nulla fit occisio seu « victimae mactatio, quod tamen requiri« tur ad verum sacrificium; ergo, etc. » — R. Ad essentiam sacrificii non requiritur victimae occisio: sic hircus in veteri Lege non occidebatur, sed emittebatur in desertum. Adde: sacrificium, quod offertur in Missa, est commemorativum sacrificii crucis: at in sacrificio commemorativo non requiritur victimae occisio, cum ea jam praecesserit in sacrificio absoluto; unde satis est, ut sit illius realis repraesentatio. Praeterea in Missa mystica occisio habetur, seu mystice moritur Christus; nam vi verborum consecrationis corpus a sanguine sejunctum ponitur in altari, in quo Christus exhibetur tanquam occisus. Ergo Missa est verum sacrificium, imo unum et idem quoad substantiam cum sacrificio crucis, cum idem sit Sacerdos et hostia, nempe Christus, idem valor, nempe infinitus; sola autem offerendi ratio diversa sit. Hinc versus:

Mortuus ille semel, licet ultra non moriatur,
Idem quotidie super aras sacrificatur.

Q. 3. *In quanam Missae actione consistit ratio seu essentia sacrificii?*

1 Ps. 109.

2 Malach. l. v, x et xi.

3 V. Innocentii papae III. *De sacro altaris mysterio*, libri tres, nuperrime Parisiis editi — Mone. *Le Messe Latine e greche del II e VI secolo con un fac-simile*. Francoforte sul Meno 1850 (vid. *Annali Relig.* ser. 2a. vol VIII. pag. 438).

4 V Wisemnn, *Dissertaz. sullo stato attuale del protestantesimo in Inghilterra*.

5 Cap. 46 in Ezech.

6 *Confess.* l. IX, c. 11.

7 Patrum consensum ultro fatetur doctor Grabe de protestantium secta: *Certum est*, ait, *Iraeneum aliosque Patres quorum scripta habemus tam eos qui viderunt Apostolos, quam eos qui immediate successerunt spectasse Eucharistiam veluti novae Legis sacrificium.... Ceterum haec doctrina, non est doctrina unius Ecclesiae vel peculiaris Doctoris, sed erat doctrina et praxis Ecclesiae universalis: Ecclesia eam acceperat ab Apostolis, Apostoli a Christo.*

R. Alii cum Pignatelli essentiam Sacrificii Eucharistici collocant in ejus tantum sumptione; quia in ea tantum destructio illius habetur, in quo quidem propria sacrificii essentia sita est. Alii cum Azorio collocant in oblatione; quia sacrificium non est, nisi oblatio. Alii communis et valde probabiliter cum Perrone, Gonet, Sanchez, etc., eam consistere volunt in consecratione; cum revera in ipsa et victimae immutatio et illius oblatio concurrat: volunt tamen sumptionem pertinere ad sacrificii integritatem, et ideo illam praeceptam esse de jure divino. Verum nobis magis arridet, et probabilior videtur sententia Bellarmini, qui eam collocat partim in consecratione, partim in sumptione; nam in prima ponitur victima, in secunda ipsa consumitur; neque sane sine vera et reali destructione aut immutatione habetur sacrificium; saltem in hac sententia victimae consumptio est magis expressa. Hinc Rubrica jubet, ut si Sacerdos celebrans moritur post consecrationem corporis vel etiam sanguinis, videlicet antequam communicet et sumat, Missa per alium expleatur, licet non jejunum, si jejunus non adsit — Utrum vero ad ipsam essentiam sufficiat *consecratio unius speciei*, sunt qui affirmant; quia etiam per unam speciem Christus totus ponitur et offertur. Communis tamen ac probabilius negant; quia secus sacrificium crucis non realiter repraesentaretur, Christus in statu mortis Deo non offereretur, sacrificium in ultima coena institutum non renovaretur, nec proinde implerentur verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Hac ipsa ratione utraque species simul coexistere debet ad talem commemorationem: quare si utraque haberi non potest, Missa est interrumpenda, nisi sit jam una species consecrata [1].

Quid agendum (quaeres) *si appareat miraculose Corpus Christi sub specie carnis seu infantis, aut Sanguis sub specie sanguinis*? — R. Tunc non est sumendum, quia tantum sub specie cibi ac potus Christus sumi voluit; et talis est usus Ecclesiae; si autem ad priorem statum rediret, sumi posset quia cessat ratio contraria, et est probabile non esse factum mutationem in speciebus, sed in oculis Si tamen duraret, consulendum Sacerdoti, quod iterato Corpus et Sanguinem Domini consecraret et sumeret — Quando autem circa species sacramentales apparet tantum splendor, tunc nihil impedit, ut continuetur Sacrificium; nam tunc nulla vera mutatio et alteratio contingit. Quod si splendor vel miraculosa Hostiae consecratae sublevatio eveniat extra sacrificium, esto quod temporis successione possit tanta illius curruptio fieri, ut ibi jam non maneat Corpus Christi: attamen per se conservare semper potest cum reverentia id quod exterius permanet, quasi in monumentum et testimonium miraculi et ob reverentiam Sacramenti, quod ibi praecessit. Dixi *per se*; nam Ecclesia talem consecratam Hostiam sumere praecipit [2]. S. Thomas et Suarez.

Q. 4. *Quisnam minister sacrificii Eucharistici?*

R. Duo occurrunt in Missa ministri, Christus et Sacerdotes.

1. *Christus*, qui est primus ac principalis minister, *idem nunc offerens Sacerdotum ministerio qui se ipsum tunc in cruce obtulit* [3]. Et vero Christus est *Sacerdos in aeternum, qui sempiternum* habet *Sacerdotium* [4]; oportet igitur, ut jugiter sacrificium offerat; et hoc agit Sacerdotum ministerio; unde Concilium Lateranense declarat: *Christum in hoc mysterio simul esse sacerdotem et sacrificium* [5]. Sane hic Sacerdotes loquuntur in persona Christi; verba enim consecrationis sunt verba Christi; — 2. post Christum ministri hujus Sacrificii sunt alii Sacerdotes, secundarii quidem (cum non per se, sed in Christi Domini persona sacrificium offerant), sed veri Sacerdotes; nam Christus Jesus tales illos instituit ordinavitque in persona Apostolorum ut vere et realiter offerrent et sacrificarent, per ea verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Hinc Tridentinum eum anathemate damnat qui dixerit *illis verbis*: hoc facite in meam commemorationem, *Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique Sacerdotes offerrent Corpus et Sanguinem suum* [6].

1 Titr. 4 *Rub. Miss.*—Liguori. *Opus Mor* l. VI, n. 304.

2 V. *Ricerche sul miracolo del Santiss. Sacramento, avvenuto in Torino il 6 giugno* 1452—Christianus Lupus, t. xi; *oratio de miraculoso Sacramento*—Gaume, *Catechismo di perseveranza*, p 4, lez. 4—Collius. *De sanguine Christi* lib. V. *in quibus de illius natura, effusionibus et miraculis copiose disseritur.* Mediol. 1617.

3 *Sess.* 22. c. 2.

4 Hebr. 7.

5 Cap. *Firmiter.*

6 Sess. 22, can. 2.

Etiam Ecclesia dicitur *offerre*, sed quatenus *Sacerdos non tantum in sua, sed in totius Ecclesiae persona sacrificat* [1]. Etiam fideles sunt aliqua ratione offerentes, sed non proprie: et hoc contingere potest tripliciter: vel *habitualiter*, quatenus sunt membra Ecclesiae, qui de ejus bonus participant, etsi iis non cogitent; vel *actualiter*, quatenus sacrificio assistunt; vel tandem *casualiter*, quando nempe curant, ut Sacerdos pro ipsis celebret [2].

« Quod si necessario fatemur nullum « opus adeo sanctum ac divinum ... tra« ctari posse, quam hoc tremendum my« sterium ...; satis etiam apparet omnem « operam et diligentiam in eo ponendam « esse, ut quanta maxime fieri potest in« terioris cordis munditie et puritate, at« que exterioris devotionis ac pietatis spe« cie peragatur [3] ». Ad quae quidem consequenda plura ab Ecclesia sapienter praecepta sunt.

Articulus I. — De tempore et loco celebrationis ac Missae stipendio.

Q. 1. *An licet celebrare in quolibet anni die?*

R. In Ecclesia latina licet quolibet die celebrare, excepto pro omnibus Missis sub gravi die Veneris sancti, et pro Missis privatis etiam sub gravi Sabbato sancto, et Feria v in Coena Domini [4]. Missa autem ex Rubrica ab aurora ad meridiem dici potest; commune tamen est licere Missam terminare circa auroram, et illam incipere parum ante meridiem: imo Benedictus XIII et Clemens XII declararunt posse in hoc tolerari latitudinem tertiae partis horae tum ante auroram, tum post meridiem. Praeterea communius et probabilius tradunt Roncaglia, Salmanticenses, Sylvius, Viva, etc., quod celebrans non peccat mortaliter, nisi incipiat Missam integra hora ante auroram, vel hora post meridiem. Si tamen adsit gravis causa, v. g. dandi Viaticum, aut solemnitatis, aut itineris vel funeris, ab omni peccato excusat, etsi dilatio vel anticipatio sit per integram horam. Quibus autem datur privilegium una hora ante auroram vel post meridiem celebrandi, eo caute utantur ex Paulo III [5]: quod tamen privilegium intelligi debet de una hora ante vel post tempus pro aliis non privilegiatis neque lege neque consuetudine assignatum; alioquin privilegium parum prodesset.

Q. 2. *Ubinam liceat Missam celebrare?*

R. Secluso Pontificis privilegio, commune est non licere, et quidem sub gravi, celebrare, nisi in Ecclesia publica, eaque consecrata vel saltem benedicta: ideo sine speciali facultate non licet celebrare in Oratoriis [6]; licet tamen in Oratoriis, quae habent ingressum per viam publicam; item in Oratoriis erectis domibus religiosorum vel communitatis; item in Oratoriis quae habentur in palatiis Episcoporum; haec enim habentur uti Oratoria seu Ecclesiae publicae — Si autem locus sacer polluatur, execretur, aut interdicatur, sub gravi tunc ibi prohibetur sacra peragere [7]: imo si sit interdicta interdicto generali, qui in ea celebrat, ex jure incurrit suspensionem ab ingressu Ecclesiae [8].

1. Polluitur seu violatur Ecclesia (sicut et coemeterium), quando in ea exercentur actiones quaedam turpes vel loco sacro injuriosae, sed nonnisi postquam res evulgata fuerit. Id evenit ex jure Canonico: 1. per homicidium voluntarium et injustum; 2. per effusionem sanguinis hominis ex percussione aut vulnere graviter injurioso [9]; 3. per voluntariam humani seminis effusionem sive in copula carna-

1 Innocentius. III, *De myst. Missae.*

2 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 307 — Croix, *De Sacr. Missae*, n. 16.

3 Tridentinum. *sess.* 22, c. 2.

4 Cap. *Sabbato*, de cons. dist. 3 quoad diem Veneris sancti. Quoad ceteros dies extat Decretum Clementis XI renovatum ab Innocentio XIII.

5 V. Benedictus XIV. *Notificatione* XIII — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 341 et 346

6 Ita Tridentinum. *sess.* 22 *in Decret. de celeb. Missae*. Est tamen commune, et usu receptum posse Episcopum in aliquo casu particulari ob causam dispensare, ut extra Ecclesiam celebretur. Facultas quidem hoc permittendi sublata fuit Episcopis a Tridentino: id tamen intelligendum est de licentia perpetuo celebrandi per modum habitus juxta facultatem, quam prius habebant, non vero diligentia per modum actus pro aliquo casu ac necessitate. V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 359 — Observat card Gousset: « I Principi e le Principesse del sangue reale hanno il privilegio di far celebrare la Messa nelle loro stanze, quando sono infermi. Vi ha pure la consuetudine, quando sono morti, d'offrire per essi il Santo Sacrificio nella sala funerea (vulgo *camera ardente*) dove sono esposte le loro salme ».

7 Oratoria privata licet benedicta et ad cultum deputata non censentur pollui, et ideo reconciliatione non indigent. Collet, Gousset, etc. — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 362. De Oratoriis privatis *vid.* Benedictus XIV. Constit. *Cum duo* — Gattico, novariensis. *de Oratoriis domesticis* — Ferraris, *Biblioth.* V. Oratorium.

8 C. *Episcoporum de priv.* in 8.

9 Sufficit ad violationem Ecclesiae, si vulnus gra-

li sive non:etiam per actum conjugalem, nisi excusetur a sacrilegio ratione necessitatis; 4. per sepulturam non baptizati seu infidelis; excipe probabilius, si sit catechumenus, quia non censetur infidelis. « Il maggior numero dei canonisti, *ait* « *Gousset*, vogliono che anche sia profanata pel seppellimento d' un bambino « non battezzato, benchè i suoi genitori « sieno cristiani. Nulladimeno a noi sembra difficile di applicare le parole *infi*-« *d lis*, *paganus*, di cui fa uso il legislatore, ad un bambino appena nato. Da « altra parte, attesochè i genitori desiderano il Battesimo per questo bambino, « non si può egli, fino a un certo segno, « riguardarlo come catecumeno? Così « Pichler, il cui sentimento adottiamo; » 5. per sepulturam baptizati nominatim excommunicati (non vero si sit quidem excommunicatus, sed non nominatim), vel haeretici declarati. Sed ut Ecclesia censeatur polluta, haec crimina debent patrari in ipsa Ecclesia, non vero tantum in turri, tecto, in sacristia, aliisve cameris Ecclesiae adhaerentibus, neque in subterraneis, nisi ea sint singulariter benedicta, ut si adsit in iisdem sepultura aut Oratorium [1] — Si Ecclesia fuit tantum *benedicta*, reconciliari potest a Sacerdote delegato ab Episcopo cum orationibus consuetis ad benedictiones, et aqua ab Ordinario benedicta [2]: si tamen talis aqua facile haberi non posset, adhuc a Sacerdote delegato ad Ecclesiam reconciliandam benedici posset. Si vero Ecclesia illa fuerit *consecrata*, reconciliari debet ab ipso Episcopo, vel a Sacerdote delegato a Papa juxta ritum Pontificalis romani. Attamen si non possint omitti divina officia sine gravi incommodo, Episcopus aliquo impedimento detentus delegare posset Sacerdotem ad Ecclesiam benedicendam simplici benedictione, donec ipse eam consecrare possit [3].

2. Ecclesia execratur, quum amittit suam benedictionem, vel consecrationem: unde iterum benedicenda vel consecranda est, juxta ritum et formam praescriptam pro benedictione vel consecratione Ecclesiarum. Tunc autem execratur, si parietes secundum majorem partem destruantur, vel omnis eorum crusta, aut major saltem pars simul auferatur; secus si una pars post aliam, et hoc etiamsi per intervalla dierum tota demum Ecclesia nova fiat; quia quaecumque pars accedens manet consecrata, cum magis dignum trahat ad se minus dignum. Neque etiam execreatur, si tectum corruat; quia consecratio est in parietibus; neque per se polluitur Ecclesia per exercitium haereticum, spurcitias hominum vel animalium ibi stabulatorium etc.; etsi deceat et praxis habeat, ut per Episcopum vel Sacerdotem cum aliqua coeremonia tunc reconcilietur et abluatur [4].

Q. 3. *An Missarum stipendium sit legitimum?*

R. Olim fideles Sacerdotibus celebrantibus offerebant panem et vinum, et quod supererat, in victum eorundem Sacerdotum ac Clericorum cedebat. Dein permissum fuit offerre oleum, spicas, uvas, etc. Demum haec permissio complexa est ipsam pecuniam, quae mittebatur in arcam suo tempore distribuenda in sustentationem ministrorum et pauperum. Successive invaluit usus, ut pecunia ipsis celebrantibus traderetur, qui pro offerentibus Missam applicarent [5]. Hoc Wiclephitae uti simoniacum improbant, sed immerito: *Sacerdos enim*, ait Angelicus, *non accipit pecuniam*, *quasi pretium consecrationis*;

ve fiat intra Ecclesiam. et sanguis fundatur extra: item est si quis existens extra Ecclesiam sclopo alterum occidat in Ecclesia existentem. Secus autem dicendum, si vulnus infligatur extra, et intra sanguis effundatur vel eveniat mors, quia tunc abest injuria in Ecclesiam. Non sufficiunt ad polluendam Ecclesiam pauculae guttae sanguinis sed ex jure requiritur vera, idem copiosa effusio: imo adhuc non polluitur, si ex percussione vel vulnere levi (v. g. si in rixa puerorum sanguis copiosus effluat a naribus), quia in hoc non admittitur communiter peccatum mortale. Aliter tamen esset si talis effusio contingeret inter adultos, ut probabilius dicunt — V. Liguori, *Opus Mor.* l. XI. n. 361.

1 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 362 — V. *De virt. Religionis*, ubi *de sacrilegio*.

2 Ad preces Caroli Bescapè a Clemente VIII, Liter. 19 sept. 1605. facta est facultas Novariensibus pro tempore Episcopis simplicem Sacerdotem delegandi ad reconciliationem Ecclesiae vel coemeterii aqua prius ab Episcopo benedicta. (V. *Syn. Episc. Bertone*. p. 283).

3 Necessitate urgente ut si populus non habeat aliam Ecclesiam, ubi Missam audiat, remoto scandalo, potest celebrari in Ecclesia violata. Non ideo autem censetur reconciliata, quia in ea sacrificium celebratum fuit. Ligouri, *Op. Mor* l. VI, n. 390.

4 Ex dictis patet discrimen inter pollutionem Ecclesiae, et ejus execrationem: nempe violatio seu pollutio Ecclesiae respicit Ecclesiam formalem: execratio Ecclesiam materialem. Polluta Ecclesiae parte, integra Ecclesia polluta censetur, etiam cum coemeterio adjacente: e contra execrata Ecclesia non ideo execratur coemeterium: nec altaria adhuc integra consecrationem amittunt — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 368.

5 V. Benedictus XIV. *De Sacr. Missae.* l. III, c. 21 — Beriendi. Dissert. hac de re ubi ostendit usum stipendii saec. VII esse antiquiorum — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 315.

sed quasi stipendium suae sustentationis[1]. Et possunt etiam divites legitime stipendium accipere. Patet ex usu, ex auctoritate et ratione; sive enim Sacerdos sit dives sive pauper, stat semper illud Apostoli: *qui altari deserviunt, cum altari participant*[2].

Quoad stipendii taxationem s. Concilii Congregatio declaravit, *attendendam esse consuetudinem loci, vel legem Synodalem quatenus adsit: sin minus, statuendam esse per Episcopum eleemosynam competentem ejus arbitrio.* Cuiquidem etiam Regulares stare tenentur sub gravi, ut ait Benedictus XIV[3]. Episcopus autem probabilius potest prohibere, ne accipiatur stipendium taxa minus; ratio, quia alias videretur quasi vilescere sacrificium, ac naturam contractus inducere; si tamen non sit expresse lata haec prohibitio, commune est quod Sacerdos potest etiam recipere minus: caveat tamen ne id vergat in aliorum damnum, et abusus inde enascatur. Item potest etiam majus taxa, si sponte tribuatur, accipere; nec id potest per se vetare Episcopus; cum liberalitas non sit prohibenda. Alexander VII damnavit has propositiones: « 1. Non est con« trajustitiam pro pluribus Sacrificiis sti« pendium accipere, et Sacrificium unum « offerre; 2. duplicatum stipendium po« test Sacerdos pro eadem Missa licite ac« cipere, applicando petenti partem etiam « specialissimam fructus ipsimet celebran« ti correspondentem[4]. »

An (quaeres) *Sacerdos possit alteri tradere Missam celebrandam, retenta pro se ipso parte stipendii?* — R. Capellanus licet amovibilis et beneficiatus, et alii quibus commissa est perpetuarum Missarum celebratio et reditus certi annualim sunt constituti, utique possunt celebrationem Missae ex propria capellania, beneficio vel legato debitae alteri sic tradere, modo alteri tribuant taxam communem, quae scilicet pro Missis manualibus a consuetudine vel Episcopi lege habetur taxata: constat ex Bulla *Nuper* Innocentii XIII, 23 nov. 1697, quam in extensum refert Croix[5].

Si vero agatur de alio quocumque, qui pro qualibet Missa accipit determinatam eleemosynam, id est de Missis manualibus, nibil pro se retinere potest (nisi illa major eleemosyna sit jam intuitu Missae sed potius et certo intuitu amicitiae specialis, paupertatis, propinquitatis, gratitudinis, etc.). Ratio est, quia ab Alexandro VII ad eliminandum quemcumque quaestum sub n. 9 diris devota est haec propositio: « Potest Sacerdos, cui Missae « celebrandae traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, « alia parte stipendii sibi retenta: » quod quidem *mercimonium*, seu turpis Missarum mercatura omnino probibetur, etsi alius Sacerdos in minus stipendium aperte consentiat, prout expresse declaravit Benedictus XIV, Encyclica *Quanta cura* 30 junii 1741, ubi etiam in collectores Missarum, qui accipiunt pecuniam in loco, ubi largior eleemosyna solet tribui, et Missas celebrare faciunt ubi minor taxa tribuitur, infligit excommunicationem, si laici sint; si vero Clerici, suspensionem ipso facto ac reservatam. Imo eo in casu, ut probabilius ac communiter docent, restituendum est, quod retentum fuit, Sacerdoti qui celebravit; nam Missa data fuit celebranda tali stipendio: qui porro eam celebravit, jus habet ad illud totum.

Q. 4. *An Ecclesiarum administratores possint sibi aliquid retinere pro expensis occurrentibus* (*vulgo* manutenzione)?

R. Cum Benedicto XIV, qui hac de re, variis adductis Decretis, ita concludit: « ex his satis aperte conjicitur:

« 1. Si Eclesiae paupertas interveniat, aliquid retineri potest pro necessariis Missarum expensis, cum perpetuae sunt. Etenim consuetum stipendium non minuitur,

1 2. 2 q. 10, a. 2.

2 1 Cor. 9.

3 *Notificatione* XVI.

4 V. Liguori. *Degli abusi nel prender le messe. risposta ad un autore anonimo* An vero possit Presbyter accipere stipendium pro ea Missa, quam simul celebrat cum Episcopo in sua ordinatione. affirmat Benedictus XIV (de Sacrif l. III, c. 10) exemplum urgens Graecorum, qui plerumque cum Episcopo concelebrant; et sane illa est vera Missa. *Quid* (quaeres). *de illo, qui omittit unam tantummodo Missam, pro qua stipendium accepit?* — Probabilius peccat mortaliter, licet materia sit levis; quia hic gravitas non est a stipendio mensuranda, sed a fructu fraudato

5 Hoc valet etiam de ipsis locis piis, qui onere Missarum perpetuarum gravati sunt: « un testatore lasciò alla Chiesa tale 500 scudi, acciò del reddito si facessero in perpetuo celebrare tante Messe in ragione di tre giuli per ciascuna. Fu domandato, se la detta Chiesa potea dare al Celebrante un solo giulio, tassa comune, e ritenersi gli altri due; e fu risposto dalla S. C. del Concilio 3 agosto 1658 *Affirmative, et reliquum cedere ad commodum Ecclesiae* ». Ita Pavone, *Spicilegio canonico-morale-giuridico liturgico*, § 192: ubi plures alios casus ponit.

cum testatores perpetuas Missas instituentes integro Sacerdotis stipendio omnibusque expensis pro Sacrificio peragendo necessariis consulere debuerint. Quod si aliquid deesse videatur vel quia per testatorem praescriptum non fuerit, aut quia cursu temporis constituti proventus ad Missas agendas immutati habeantur, aliquis inter haeredes fortasse aderit qui aere pro expensis omnibus satisfacere debeat. Prostremo si nulla ex parte subsidium desumi potest, semper aditus patet ad petendum redigantur.

« 2. Si, uti superius dictum est, Ecclesiae paupertas intersit, aliquid retineri potest pro Missarum expensis quae in ipsa Ecclesia per aliquem pium testatorem institutae fuerunt; vel cum Sacrarii custodes plurimis congestis eleemosynis Missas celebrandas indicant. Tunc enim ex consueto stipendio aliquid plerumque detrahitur: quod tamen permitti nequit, cum Ecclesia privilegium a Sede apostolica obtinuerit, ut pro expensis in Sacrificio necessariis Missarum numerus minuatur.

« 3. Etsi Sacrarium Ecclesiae prematur inopia, nihil pro expensis Missarum necessariis exigi potest a Sacerdotibus, qui ad eamdem Ecclesiam accedunt rem divinam facturi aut pietatis causa, aut certe nullo ducti stipendio per Ecclesiae ministros; quamvis ipsi nullo jure adstringantur illis Sacerdotibus permittere ut Sacrum ibidem perficiant.

« 4. Si Sacerdos ipse celebrare in eo templo omnino postulat, de cujus paupertate constat, tunc aliquid pro expensis deposcere licet vel a Presbytero qui ob pietatem Sacrum facit, vel ab eo qui collato stipendio Sacrificium indixit, si forte Sacerdoti aliquid superaddere velit pro consuetae eleemosynae detrimento quod ratione expensarum subeundum est; vel tandem si aditus ejusmodi praecludatur, ex ipso consueto stipendio aliquid expetere conceditur [1] ».

Art. II. De Missae duratione, de altari et hora praefixa, deque Missarum numero et reductione.

Q. 1. *Quale temporis spatium Missa lecta durare debet?*

R. Regula generalis est, Missam nec longiorem esse debere dimidia hora, ne adstantes toedio afficiantur; hinc si quis ob devotionem specialem vellet eam protrahere, celebrabit in privato, exemplo s. Philippi. Nec breviorem quarta horae parte; secus celebrans difficulter poterit a mortali excusari, licet Missa sit ex brevioribus. Hinc illud:

Uno si fuerit brevior tua missa quadrante,
Mortalis culpae crederis esse reus.

Rationem affert s. Alphonsus: nempe *quia in tam brevi spatio necessario Sacerdos committere debet duos graves defectus: alterum gravis irreverentiae erga Sacramentum; alterum gravis scandali erga populum* [2]. Vult porro Tridentinum ut Ordinarii locorum solicite hac de re invigilent [3]; nam, ut ait Benedictus XIV ex Bellarmino: *Haec Sacerdotum incuria est lacrymis uberrimis digna, cum videantur non credere majestatem Domini esse praesentem* [4]. Impossibile enim moraliter est in tanta temporis angustia reverentur agere cuncta praescripta, devitare periculum mutilandi verba, benedictiones, genuflexiones, etc.; et concesso etiam, quod ita lingua sit expedita, et persona prompta, ut omnia quamcelerrime adimpleantur, Sacrificium semper erit devotionis vacuum, reverentiae expers, aedificatione carens, ac tandem scandali causa.

Q. 2. *An peccet qui differt celebrare, stipendio accepto?*

R. Certum est, quod si quis tibi det eleemosynam, ut celebres pro ipso in hodierna festivitate, peccas, et teneris restituere quod accepisti, si postea Sacrum facias, nisi dantem advertas de impedi-

1 *Notificatione* LVI, n. 13—V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 322. Hic audiendus Malaguzzi in Opere, *Manuale Parochorum:* « Sodalitates ubicumque sint erectae, tenentur manutenere ac providere eorum altaria, in quacumque Ecclesia institutae sint, de luminariis, fabrica et quibuscumque necessariis tum ab honestum religiosumque ornatum eorum, tum ad celebrationem sacrificii Missae. quia ex Paolmoli. *decis.* 15. *n.* 9; Barbosa *de off. et pot. Epis alleg.* 64. *n.* 16; et Ceunens, *in praxi* per earum erectiones in dictis altaribus factas sodales censentur ac reputantur se obligasse ad ea manutenenda instructa de praefatis periode ac si extrarent Patroni Altarium ».—It. Ferraris. *Bibl.* V. Utensilia—Vid. unum casum manutentionis in Syn. Novar. p. 385, n. 10.

2 V. Liguori, *Op. Mor* l. VI. n. 400.

3 *Sess.* 22. c. 5 de R. — In Novariensi Dioecesi nuperrime lata est suspensio ipso facto in illos, qui *audent* Missam persolvere breviorem quarta horae parte. Ita etiam egerat in sua Dioecesi S. Alphonsus, ac plures alii Episcopi.

4 Bulla *Annus qui*—11. vid. ejusdem *Notificationes* XIV et XXXIV - Synodo Novariensis vult hac in re incorrigibiles Episcopo denuntiandos.

mento: item est, si petitam Missam pro aliqua urgente gratia impetranda, puta pro felici partu, pro lite vincenda, etc., Sacerdos omittat celebrare intra tempus aptum; nam circumstantia temporis tunc pertinet ad substantiam rei petitae: unde tempore transacto, Sacerdos tenetur stipendium restituere, etsi postea celebraverit. Quoad alias autem Missas manuales, de quibus nullum est tempus determinatum, quaenam sit modica vel gravis dilatio, non una sententia est: *Ricordiamo l' obbligo grave che ha ogni Sacerdote* (ait Alphonsus noster in sua Notificatione ad Clerum anno 1764) *di non differire la celebrazione della Messa promessa sino a due mesi, quando sono Messe de' vivi, e sino ad un mese quando sono messe dei morti: sicchè per essere scusati da colpa grave deve celebrare almeno nel tempo mentovato* — Recte etiam advertunt, quod si quis multas daret Missas alicui communicati ad celebrandum, non praesumitur contentus esse quod Missae celebrentur cum tanta dilatione, prout si dedisset uni Sacerdoti. Id vero non intelligendum quod omnes illius communitatis Sacerdotes occupare se debeant ad eas subsecutive dicendas; semper enim supponi debet communitas alias etiam habere obligationes; sed quod Missae distribuendae sunt majori Sacerdotum parti (aut saltem alicui eorum convenienti numero, si communitas est valde numerosa), et juxta distributionem factam poterit deinde communitas satisfacere intra tempus illud, quod unicuique illius permittitur ad suam ratam satisfaciendum [1].

Non satisfacit suae obligationi et lethaliter peccat qui, cum teneatur, non celebrat in Ecclesia, in altari, die aut hora destinata, si in hoc saepius, sine causa, aut sine dispensatione delinquit [2], et modo fundator altare illud, horam vel diem destinaverit, ob motivum grave. Dictum est *saepius*, quia non erit nisi veniale, si fiat raro, puta semel vel bis in mense, et facilius si mutabit tantum altare vel horam, non Ecclesiam. *Sine causa*; nam non peccabit, si celebret alibi ex justa causa ut si altare sit execratum, si Ecclesia restauretur, si egressus e sacristia celebraturus altare jam viderit occupatum, *Sine dispensatione*, quam quidem elargiri potest Papa, cum sit omnium sacrorum universalis moderator; utrum vero etiam Episcopus possit dispensare quoad diem, tempus et locum, dicunt Concina, Croix, Roncaglia etc., quod si fundator haec determinaverit ob causam gravem, quae adhuc subsistit, v. g. ob populi commoditatem (nisi ei in fundatione sit data facultas), non potest Episcopus dispensare: aliter potest; nam ejus est bono suae Dioecesis consulere; aliundo voluntas testatoris tantum in accidentibus omittitur. Sed contraria refert Lucius Ferraris, quorum vi semper est recurrendum ad s. Sedem: et talis est praxis apud nos. Dictum est tandem: *Modo fundator altare illud, horam vel diem destinaverit ob motivum grave*, v g. ob populi commoditatem, vel familiae, aut ob speciale cultum Sancti, aut in memoriam alicujus gratiae, etc. Si enim certo constet, vel nullum adesse specialem causam, vel illam jam omnino cessasse, tunc sacerdos mutando altare, horam vel diem non peccabit nisi venialiter; imo ne venialiter quidem, si celebret in altari privilegiato, quia tunc melius bono fundatoris consulti.

Ceterum dispensata localitate, adhuc subsistit manutentio Ecclesia reddenda; cum sit quaedam dos illius.

Q. 3. *Quot Missas tenetur celebrare beneficiatus?*

R. Beneficiatus tenetur sub mortali ex justitia vel per se, vel per alium, ad illum numerum Missarum, quae in fundatione sunt impositae; intercedit enim ea de re contractus inter patronum et beneficiatum (in die tamen Nativitatis Domini qui ad quotidianam Missae applicationem tenetur, sufficit si unam tantum applicet). Qui tamen tenetur celebrare quotidio per

1 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 317. Quoad officia vero ac Missae, quae celebrantur ex oblationibus quae in capsula mortuorum (vulgo *bussola dei morti*) reperiuntur, non est necesse ut omnes mensiles eleemosynae singulo quoque mense consummantur; sed satis erit, si identidem eum suppetit tempus, juxta morem regionis, hae Missae et officia celebrentur; hoc enim utique sciunt fideles, et sciunt etiam Parochum pluribus aliis ligari obligationibus, atque ideo merito consentientes habentur.

2 V. Liguori *Op. Mor.* l. VI, n. 329, et *Homo Ap.* tr. xv, n. 75.

3 *Biblioth. Canon* etc, V. Cappellani—Hic notandum, quod obtenta ab episcopo facultate quovis loco celebrandi, semper intelligitur in ejus Dioecesi, atque ita se habent Rescripta, quae ab Episcopis obtinentur. Diximus *ab Episcopo:* si enim Papa hanc facultatem faceret per suas Congregationes, licet celebrare ubique, etiam extra Dioecesim, si nulla sit facta restrictio; cum Papae facultas sit in totum catholicum orbem, neque ea sit restringenda, si de restrictione non constat.

se ipsum, communissime docent ipsum quater vel sexies posse in anno pro se celebrare, vel pro amico aut conjunctis, modo stipendium non accipiat; quia in hoc rationabiliter praesumitur consensus fundatoris. Imo dicunt ipsum posse reverentiae causa abstinere a celebrando semel in hebdomada: ita ex jure Canonico, ubi dicitur Capellanum teneri quotidie celebrare, *salva honestate sua et debita devotione* [1]: Hoc tamen non valet, vel si de contraria fundatoris voluntate constet; vel si intersit Ecclesiae, ut quotidie celebretur; vel si in fundatione cautum sit, ut Missa quotidie celebretur aut per se aut per alium: Tunc nulla dies potest esse sine Missa.

Quid si beneficiatus infirmetur? — Si infirmitas est brevis, beneficiatus non tenetur celebrare per alium, nisi velit expresse fundator, ut nunquam desit Missa; sed quaenam brevis infirmitas? Laymann et Salmanticenses extendunt ad mensem cum Concilio Mediolanensi VI; ibi tamen dicitur *judicio Episcopi*. Concina, Lugo, Navarrus et Filliucius ad quos menses; alii cum Anacleto, Bonacina, Elbel, Diana, etc. ad 15 dies. Omnes opiniones videntur aeque probabiles; sed ultima est communior, et pro ea Pitonius affert declarationem S. C. Congregationis 27 nov. 1695 (et in hanc consentit Synodus Novariensis, pag. 110 [2]). Quod si infirmitas diutius perseveret, tunc beneficiatus tenetur omnino per alium celebrare [3].

Si deficiant reditus, potestne beneficiatus ipse minuere? — Si deficiant ex toto et sine sua culpa, beneficiatus non tenetur Missas beneficii celebrare, ut definivit S. C. C.—Si vero deficiant tantum ex parte, distinguendum est: Vel fundator ipse congruam eleemosiynam designavit pro qualibet Missa, v. g. *libellas duas ad ratam reditus annui*: Vel in genere tantummodo. Si 1, adhuc certum videtur posse ex se beneficiatum Missas imminuere; sicuti ex se tenetur augere Missas, si augeantur annui reditus. Si 2, tunc recurrendum est ad sanctam Sedem apostolicam pro Missarum reductione, etenim talis est praxis, et tale est praeceptum [4].

Porro Missarum reductio proprie accepta « est imminutio quaedam numeri « Missarum celebrandarum per legitimam « auctoritatem » Dicitur 1. *Celebrandarum*; nam reductio respicit tempus futurum: unde si agatur de anteactis Missis minuendis; dicitur *remissio* vel etiam *condonatio*; 2. *per legitimam auctoritatem*, quae quidem est suprema Sedes, ut sacra ipsa C. Congregatio declaravit, approbantibus Urbano VIII et Innocentio XII [5]. Sedes autem apostolica solet rem cognoscere atque definire per organum Congregationis sic dictae *Fabricae sancti Petri*: ejusque definitio *compositionis* nomine nuncupatur. Item postulantibus Episcopis, hanc facultatem elargiri solet, etiam quoad dispensandos Regulares (quatenus se subjiciant Episcopo Dioecesis): ita docet Pasqualigus, prout refert Benedictus XIV [6] *(Q)*.

Art. III. — De idiomate, voce, caeremoniis et requisitis ad Missam, de defectibus et interruptione.

Q. 1. *Qua lingua et voce Missa celebranda est?*

R. Ad 1: Contendunt jansenistae Missam lingua vulgari esse celebrandam; quod tamen nec licet ne convenit. *Non licet*, cum id prohibeat Tridentinum [7], Clemens XI Constit. *Unigenitus* [8], et Pius VI Constit. *Auctorem fidei* [9]. *Non convenit*: tum quia detrimentum pateretur unitas

1 Ex c. *Significatum de praeb.*

2 Alasia docet (in quo consentit etiam Synodus Novariensis), quod Capellanus ordinatus titulo Capellaniae, si sit pauper ita ut aliter vivere non possit, non tenetur per alium celebrare etiamsi infirmitas excederet 15 dies, idque probat Decreto S. C. C. 18 sept. 1683. Verum in hoc decreto quod refert Benedictus XIV (*De Sacrif.* l. III. c. 3. n. 6) de hac re nullum verbum. Haec infirmitas ex eodem clarissimo Alasia non deberet esse ob ebrietatem vel crapulam contracta, seu graviter culpabilis.

3 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xv, n. 73; et *Op. Mor.* l. VI. n. 333 — It. Appendix secunda in fine primi vol. V. Capellanus—Ferraris, *Biblioth. Canon.* V. Capellanus.

4 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 331—Synod. Novariensis, pag. 113.

5 Adeo ut possint quidem Episcopi sententiam dicere de validitate vel subsistentia legati: cum hoc adhuc sit de eorum jurisdictione: non tamen valide ipsius legati Missas moderari. Facultas autem Episcopis in Tridentino (*sess.* 25, c. 4 *de R.*) facta hac de re *intelligitur tantum de prima Synodo post item Concilium celebrata, ac de oneribus Missarum celebrandam ante idem Concilium impositis*, ut declaravit S. C. C.

6 De *Syn. Dioec.* l. XIII. c. ult. Haec delegata facultas extenditur etiam ad Anniversaria atque ad Missas solemnes. Sed nisi sit specialis mentio, non ea complectitur legata, quibus praecipitur eleemosyna aut dos aliqua pauperibus distribuenda. Item est si Missa debeatur ex quasi contractu, nisi consentiat cujus interest.

7 *Sess.* 22. can. 9.

8 In proscriptione propositionis 86 Quesnelli.

9 In proposit. 33 proscripta.

illa, quae exurgit ex nexu communicationis, quo Ecclesiae pastores in divinis rebus sociari debent; tum quia de facili in contemptum venirent sacra; tum quia infinitae esse deberent versiones liturgicae, cum vulgaris lingua admodum varia sit, et hoc nec dignitati, nec gravitati Missae congrueret [1]. Est ergo commendandus usus perpetuus qui in Ecclesia occidentali viget, ut nonnisi latina lingua Missa celebretur; in Ecclesiis vero orientalibus, ut celebretur lingua greca antiqua, vel antiqua syriaca, cophtica, armena, etc. quae quidem pluribus abhinc saeculi vulgares esse desierunt, probante Renaudotio.

R. Ad 2: Cum Tridentino: « Cum natura hominum ea sit, ut non facile queat « sine adminiculis exterioribus ad rerum « divinarum meditationem attolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, « ut scilicet quaedam submissa voce, alia « vero elatiori, in Missa pronuntiarentur, « instituit ». Dein Concilium anathemate percutit qui hoc damnat [2]. Quae proscriptio habetur etiam in Bulla *Auctorem fidei*. Est contra jansenistas, qui optabant, ut liturgia alta voce proferreretur. Contrarium sano et antiquitate commendatur, ut ostendit Le-Brun [3]; et utilitate, cum silentium et Sacerdoti et adstantibus majorem venerationem conciliet.

Q. 2. *Quid de coeremoniis in Missae celebratione* [4]?

R. Nihil est in Missae coeremoniis, quibus utitur Ecclesia catholica, quod non sit sanctum et pium: de fide est a Tridentino definitum, « siquis dixerit coere- « monias, vestes et externa signa, quibus « in Missarum celebratione Ecclesia ca- « tholica utitur, irritabula impietatis esse « magis, quam officia pietatis anathema « sit [5]. » Praecipuus ritus ab Apostolica traditione ac disciplina manare evincunt antiquae Liturgiae omnes, quae supersunt: et Patres antiquissimi confirmant, ut Justinus, Tertullianus, Cyprianus, etc. qui modo unum, modo alterum ritum memorant [6]. Idque sane exigit tum tanti Sacrificii sublimitas, tum hominis infirmitas, qui nonnisi adminiculis exterioribus ad rerum divinarum contemplationem facile attollitur. Hinc patet eos impune omitti non posse [7]. An tamen omnes omnino Rubricae sint in praecepto, inter diversas sententias nos dicimus cum Merati, Quarti, continuatore Tournely, Rubricas de agendis intra Missam omnes esse praeceptivas et obligare juxta materiae gravitatem: idque probatur ex Bulla s. Pii V, quae opponitur in fronte Missalis, ubi sic dicitur: « Mandantes et districte praeci- « pientes omnibus, et singulis in virtute « sanctae obedientiae, ut ceteris omnibus « orationibus et ritibus ex aliis Missalibus « imposterum penitus omissis, Missam « juxta ritum, modum et normam, quae « per Missale hoc a nobis nunc traditur, « decantent et legant ». Hinc non excusatur a veniali qui omittit benedictiones, inclinationes, genuflexiones, vel qui advertenter non genuflectit usque ad terram, vel signat tantummodo altare, omittendo ejus deosculationem vel perturbat benedictiones eas agens nimis celeriter aut nimis prolixe. Rubricas autem de agendis extra Missam, ut orationes quae dicuntur ante vel post, dicimus tantum directivas, ideoque eas omittere per se peccatum non esse, attamen praecluso scandalo [8].

Hic notandum, quod praeter Rubricas Missalis habentur etiam decreta s. Rituum Congregationis: haec enim Congregatio facultatem habet a Sixto V dubia circa ritus declarandi; ideo ejus resolutiones habentur tanquam Pontificis oracula. Nota vero, non omnes ejus declarationes dici decreta rigorose sumpta, sed tantum ea quae emanant in forma rigorosi praecepti generalis vel saltem in fine habent aliquam decreti clausulam,

1 V. Perrone, *De Sacrif.* in fine — Isolta *Della Messa in lingua volgare* — It. *de Coeremoniis* in genere, *in Adnotatione*.

2 *Sess.* 22, cap, 5: et can. 6.

3 Le-Brun, *Disser.* 15 *Liturg.* —Mabillon; *Disquisition de cantu Gallicano* — Collet, *Trattato della Messa*. cap. 15.

4 V. Gaume, *Catechismo di perseveranza*. p. 4, lez. xi—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 400 et seqq.

5 Sess. 22, can. 7 — Est directe contra novatores et indirecte etiam contra Synodum Pistoriensem, quae hac in re plures novitates sicut in ceteris induxit.

6 V. Renaudotius. Martenius, Le-Brunius, etc.

7 Tridentinum, *sess.* 7, *can.* 13.

8 Preces in inducndis vestibus proMissa praescriptae, etsi de se non cadant sub praecepto; vix tamen, sine aliquo peccato negligentiae aut taedii spiritualium omitti possunt: ita Continuator Tournely; cui pro praxi consentit Liguori in libro: *Delle cerimonie della Messa*. Idem dicendum de manuum lotione ante Missam, ob magnam munditiem, quam hoc Sacramentum requirit — Est certe fortiter redarguendus abusus qui crescit in dies, confabulandi, ridendi, etc., dum Sacerdos ad Missam se parat, vel vix ab altari recedens. De isto quaeri nonnumquam potest cum Tertulliano: *sacrificat, an insultat*?

puta: *Ab omnibus servetur. servari ab omnibus mandavit*; etc. Si vero sunt declarationes tantum dubiorum, tunc juxta nonnullorum opinionem censentur dumtaxat directivae; reputantur enim sapientissimorum virorum responsa. Verum ait Ursaja, hujusmodi resolutiones praeferendas esse aliorum Doctorum opinionibus: hucusque Merati. Idem sentit Eusebius Amort: quaerit quid agendum si in aliqua Dioecesi vel ordine religioso vigeat consuetudo contraria Rubricis, et respondet: « S. R. Congregatio constanter tolerat consuetudinem, saltem immemorabilem contrariam Rubricis. Itaque tuta conscientia licet se conformare consuetudini diocesanae, praesertim in rebus levioris momenti, quae non cedunt in deformitatem cultus publici [1] (R). »

Q. 3. *Quaenam requiruntur ad Missam rite celebrandam?*

R. Haec sub gravi generatim requiruntur ad Missam ex Rubrica, ex pluribus Decretis S. R. Congregationis, et ex communi Doctorum:

1. *Altare lapideum* ab Episcopo consecratum; vel saltem *ara lapidea* similiter consecrata et in altari inserta, quae tam ampla sit, ut hostiam et particulas consecratas, et majorem partem calicis capiat. Non potest amplius celebrari, si ara notabiliter frangatur, vel ab ea auferantur reliquiae vel sigillum — In altari autem requiruntur tres mappae; sufficiunt tamen una separata, et altera duplicata [2]. Superior mappa ex Rubrica deberet e lateribus usque ad terram pertingere; sed hodie amplius non est in usu.

2. *Calix* et *patena ab Episcopo consecrata*. Calix debet esse vel aureus vel argenteus, aut saltem habere cappam argenteam intus auratam, et simul cum patena itidem aurata: Ita Rubrica: sed ex paupertate Ecclesiae permittunt etiam calicem stamneum, modo cuppa sit aurata: imo permittunt etiam calicem ex aere vel auricalco auratum, non tamen ligneum vel vitreum [3] — Execratur calix, si notabiliter frangatur in cuppa, vel si in fundo perforetur: « Ma una piccola fenditura all' opifizio, una ammaccatura, o altro sconcio che si può acconciare a colpi di martello, non richiedono una nuova consacrazione: lo stesso dicasi di qualunque accidentale mutamento, sia che si ponga, sia che non si ponga al fuoco il calice per ristorarlo: » ita Gousset [4]. Calix autem et patena suam amittunt consecrationem per novam deaurationem, et sit indigent nova consecratione, ut respondit S. R. C. Episcopo laodicensi 14 junii 1845 [5]. Item si calix separetur a pede, amittit consecrationem, si cuppa est pedi affixa; secus si pes est tornatilis. Ciborium seu pyxis non est probabilius consecranda, sed tantum sub veniali est benedicenda, ut ait Benedictus XIV [6]: idem etiam dicendum de lunula ostensorii.

Vestes sacrae benedictae ab Episcopo vel ab alio habente facultatem [7]. Graviter peccat qui celebrat sine alba aut stola aut manipulo; aut cum ipsis non benedictis, nisi excuset gravis necessitas: dicunt autem non esse mortale celebrare sine cingulo aut amicto, aut iis non benedictis. Vestes autem execrantur, quando usum suum deperdunt, ut si v. g. ab alba manica abscindatur omnino, vel cingulum ita rumpatur, ut neutra pars cingere possit, vel stola non possit humeros operire. Color autem vestium probabilius est de praecepto; non tamen gravi, scandalo praecluso. Conficere autem vestes sacras ex profanis, v. g. planetam

1 V. dicta, *de Legibus*, l. 1. *De sacris romanis Congregationibus*.

2 Nos magis adhaeremus sententiae affirmanti mappas esse benedicendas, idque sub veniali; ratio, quia in Rubrica ita praescribitur — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 370.

3 Olim tamen nimis pauperes Ecclesiae habebant calicem *de metallo stannato vel vitro grosso*, ut ait Benedictus XIII: ut est vitreus, qui asservatur calix S. Julii presbyteri — V. Avogadro, *Storia de' santi fratelli Giulio e Giuliano*, l. 1, c. 5.

4 Si calice impie usi sunt haeretici vel alii, non ideo amittit consecrationem; neque vestis sacra, si ad usus profanos adhibeatur, suam benedictionem. Liguori, l. VI, n. 376.

5 Casu autem quo per longum usum inauratio deperdatur, puto probabilius dicendum cum Sylvio et Ferraris non requiri novam consacrationem ad celebrandum cum hujusmodi calice; quia tunc viget ratio, quod calix semel consecratus, totus deinde per modum unius consecratus remanet. Cum vero nova fit inauratio, intervenit aurum de novo additum, quod non est consecratum, immediate sanguinem tangens.

An calices et alia remaneant benedicta, aut consecrata, si quis in illis sacrificet non benedictis nec consecratis, quaesito est. Nos putamus non recedendum a sententia negativa; nam non est certum, quod per contactum specierum Sacrarum res consecrentur: sic pavimentum, si ibi decidat Sacramentum; non remanet consecratum. Saltem etsi res sic consecrarentur, non tamen sic deputarentur ad Sacrificium, quod solum fit per benedictionem, aut consecrationem.

6 *Notificatione* xxi — V. Liguori *Opus Mor.* l. VI, n. 379.

7 Pluviale tamen, superpelliceum seu cotta non sunt de necessitate benedicenda.

ex veste serica mulieris, non est prohibitum.

4. *Corporale*, et quidem sub gravi ab episcopo benedictum : debet autem esse ex lino vel cannabe — Item *palla benedicta*, de qua decretum S. R. C. habet : « Non adhibenda est palla a parte superiore drappo serico cooperta. » Ait non improbabiliter Sotus cum aliis, non esse mortale celebrare sine palla, quia non tangit immediate sacras species: lucidior pars debet esse quae calicem tangit— Item *purificatorium*: quod tamen probabilius non oportet, ut sit benedictum; quia in romano Rituali nulla est designata benedictio propria (sicut nec *veli* nec *bursae*); imo ita respondit S. R. C. 7. sept. 1716 [1].

5, *Missale* continens saltem integrum canonem ; dicunt tamen communissime non esse mortale celebrare sine Missali, si non habeatur, et celebrans memoriter bene sciat dicenda. Est autem mortale uti Missali Regularium, scilicet celebrare juxta eorum ritum, etiam in eorum Ecclesiis, si proprius ritus servari potest.[2]

6. *Minister* sub gravi, saltem usque ad oblationem, nisi urgeret v. g. necessitas dandi Viaticum. Minister debet esse masculus ; foeminae in jure sub gravi prohibentur [3]; dicunt tamen bene permitti in necessitate ministri, quod foeminae quandoque respondeant, maxime si sint moniales, sed a longe, et modo non immediate in altari ministrent.

7. *Crux cum Crocifixo* (saltem sub veniali), etiamsi in altari expositum sit Ss. Sacramentum. Si tamen adest statua, aut imago Crucifixi in majori tabula altaris depicta etsi velata, non oportet ut alia Crux ponatur. Docet etiam Pignatellus non esse opus, ut Crux aut aliae sacrae imagines sint benedictae.

8. *Duplex candela accensa ex cera*: sub gravi prohibetur adhibere candelam ex sebo vel oleo, nisi celebrandum sit ex necessitate; unde sic non liceret, si celebrandum sit ex sola devotione. Dicunt autem probabilius et communius celebrare cum uno lumine cereo esse tantum veniale [4] Non est autem obligatio accendendi tertiam candelam post *Sanctus*, ut ait Rubrica: hodie obsolevit usus.

An (quaeres) *liceat sacras Reliquias ac flores super altare collocare*? — Affirmative et propositio 32 Synodi Pistoriensis *vetans ne super altaria sacrarum Reliquiarum thecae floresque apponantur* damnata fuit a Pio VI ut *temeraria, pio et probato Ecclesiae mori injuriosa*. Et vero quid magis consonum, quam ut juxta crucifixum membra dilaniata eorum resideant, qui e crucifixo virtutem patiendi hauserunt? addo eos iotuendo et ipsi nos ad fortiter pugnandum accendimur. Flores autem sunt laetitiae signa, et bonis operibus significandis idonea juxta illud: *Florete flores, quasi lilium,..., date odorem et frondete in gratiam;... fulcite me floribus;... flores mei fructus honoris et honestatis* [5]. Et haec antiquitate commendantur: quoad Sanctorum Reliquias testes sunt s. Gregorius Turonensis, Leo IV, etc. ; quoad flores s. Augustinus, Venantius, Fortunatus aliique bene multi [6].

Q. 4. *Quid circa defectus ac casus in Missa occurrentes ?*

R. Circa defectus ac casus in Missa praecipue notamus ex Rubrica Missalis : —1. Si timeatur incursus hostium vel alluvioois, aut ruina loci, ante consecrationem dimittatur Missa ; post, Sacerdos accelerare poterit sumptionem Sacramenti, aliis omissis: — 2. si Sacerdos non recordetur, se dixisse quae in consecratione dicuntur, non turbetur, sed prosequatur;

1 Celebrare sine *birreto*, *bursa*, *velo*, *legile*, *manutergio*, *tabulis* secretarum, tintinnabulo, nullum est peccatum. Est autem veniale celebrare sine *pallio*, nisi altaria sint ex marmore, vel nisi alio modo indecentia omnis sublata sit—Tintinnabulum non pulsatur in Missis privatis per Ecclesiam quando fit expositio SS. Sacramenti, vel quando instituitur per Ecclesiam ipsam SS. Sacramenti processio.

2 Olim Missalia habentia in Canone *pro Rege nostro*, erant suspensa; sed hodie recte dicit Croix (n. 369) cum aliis recentioribus, in hoc non esse faciendum scrupulum ex consuetudine inducta. In Regno tamen Austriaco ex pontificio privilegio nomen Imperatoris in ipso canone post Episcopum dioecesanum profertur, ut refert Nardi, § 350.

3 C. 1 *Inhibendum*. Celebrans non faciat scrupulum si minister male pronuntiet, nec facile corrigat errores, ne turbet se vel circumstantes: sed monet Croix, ut suppleat omissa a ministro, si ea minima non sint.

4 Ex Decreto S. C. 7 aug. 1627 non licet in Missis privatis celebrare cum quatuor candelis, nisi Cardinalibus, Episcopis, et Abbatibus usum Pontificalium habentibus—V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, nn. 372 et seqq.; et *Homo Apost*. app. III, no. 116 et seq. —It. Bouvier, *Instit. Theol*. p. 2, c. 7.

5 Eccl. 24 et 39; et Cant. 2—V. Perrone, *de Sacrificio praelect.*

6 Ex decreto tamen Innocentii XI die 1 sept. 1680 prohibentur appuni statuae. Reliquiae Sanctorum ac immagines animarum purgatorii in altari ubi fit solemnis expositio 40 horarum. Hoc tamen non praecipitur in ordinaria expositione pro benedictione: neque quoad flores; quia flores non ponuntur ad venerationem, sed ad ornatum — V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI. n. 224 ; et *Opera Dogmatica*, *sess.* 25, nu. 29 et seqq.

et si certo sciat se omisisse aliquid necessarii, resumat ipsam formam, et cetera prosequatur per ordinem. Si autem valdo probabiliter dubitet, iteret formam saltem sub tacita conditione: si vero omissa non sunt de necessitate Sacramenti, non resumat, sed procedat ulterius; — 3. si musca vel quid aliud ceciderit in calicem ante consecrationem, pro iciat vinum in locum decentem, et aliud ponat cum solita aqua, offerat, etc. Si post, et fiat nausea sumendo, extrahat muscam et lavet cum vino: et finita Missa, comburat; et combustio, ac illa lotio in Sacrarium projiciatur: — 4 si aliquid de sanguine ceciderit super terram, lingua lambatur; et locus ipse radatur; abrasio comburatur, et cinis in Sacrarium mittatur. Si super linteum altaris, ter illud abluatur ubi stilla ceciderit, calice supposito: et aqua ablutionis in sacrarium projiciatur. Idem est si stilla in Corporale, vel vestem Sacerdotalem ceciderit — 5. si contigerit totum sanguinem effundi, ut nihil remaneat, Sacerdos ponat iterum vinum cum aqua et consecret ab eo loco: *Simili modo* etc., — 6. si Sacerdos advertat unam speciem, v. g. vinum deficere, quod amplius haberi non possit, si id sit ante consecrationem, ulterius ne procedat; si post, Missam absolvat praetermittendo verba et signa ad materiam deficientem pertinentia. At si expectando aliquandiu, species deficiens haberi potest, expectet, ne Sacrificium maneat imperfectum (per illud *aliquandiu* plerique intelligunt quadrantem, aut mediam horam); — 7. si Sacerdos defectum cognovit post ultimam benedictionem, nihil supplendum: secus magis videretur iteratio Missae, quam reparatio defectus. Ita *antiquum Missale romanum* Venetiis impressum 1557; — 8. s. Thomas [1] docet, quod si Sacerdos post sumptionem corporis advertat in calice aquam esse pro vino, nova hostia novumque vinum est consecrandum: quia revera sine simultanea utriusque speciei praesentia non perficitur Sacrificium: ita *Rubrica*. Verum plures hoc intelligunt do casu, quo non timeatur scandalum: quae advertentia tempore Clementis VIII ipsi Rubricae addita fuit: unde tunc ait satis esse vinum de novo apponere, et facta oblatione, consecrare; quia jus naturale vitandi scandalum praevalet juri divino positivo integrandi sacrificium. In hoc tamen secundo casu, advertit Alasia, Sacerdos debet restituere eleemosynam, vel aliam Missam altero die celebraro: quia Sacrificium non peregit.

Q. 5. *An aliquando liceat Missam interrumpere?*

R. Affirmative; licet ob rationabilem causam per aliquod temporis Missam interrumpere aliquid interponendo. Commune est id licere: — 1. Ob concionem post Evangelium, vel ob processionem; — 2. in gratiam Principis supervenientis, aut turbae peregrinorum in die festo, qui alias Missam non audirent. Idem dicunt de adventu Episcopi, aut Cardinalis, aut pro cessionis populi; — 3. si gravis esset necessitas, ut moribundis absolvendus: tunc Eucharistia in tabernaculo claudatur, et cum redit Sacerdos, incipiat ubi desierat. Si vero ante consecrationem interrumpisset, et mora plusquam unius horae fuisset, ab initio ordiri deberet; quia post tantam interruptionem idem non censeretur Sacrificium. Excipe tamen si interruptio provenerit ex concione vel alia coeremonia juncta cum ipsa Missa; nam tunc etiam per longam interpositionem unitas moralis semper haberetur [2].

Q. 6. *Quid ex Synodo Novariensi circa Missae celebrationem?*

R. Haec notanda specialim: — 1. Dominicis et festis diebus una tantum Missa in Oratoriis campestribus a Parochia valde dissitis est celebranda circa ortum solis. In reliquis Ecclesiis Dioecesis, praesertim Confraternitatum, Sacra fiant, ita ut commode populi inserviant, quin distrahatur a Parochia. Oratorium Titulares non transferendi; qui si in Dominica contigerint, non omittendae functiones parochiales. In Oratoriis non celebrentur Missae in festis, nisi beneficium vel legatum aliud expostulet; — 2. exteri Sacerdotes et ignoti non permittantur celebrare, nisi literas commendatitias ostenderint; et si ultra hebdomadam morentur in loco, literae ab Episcopo sunt cognoscendae; — 3 noviter ordinati primam Missam in civitate celebrent, et praestat, ut non celebrent solemniter utpote ritus minus periti, nullique tunc usurpentur ritus profani, item prohibetur patrinos matrinasque adhibere; non tamen ab honestis viris aliquod Sacerdoti primo celebranti officium praestari, quod ab Ecclesiae ritibus non sit alienum. Sed sub poena suspensionis ad tres menses vetatur in prima Missa munera a novo Sacerdote in Ecclesia colligi, necnon sumptiosa convivia instrui. Item Rectores Ecclesiarum vetantur exhibere Reliquiae vel pacis osculum circumeundo Templum, vel varias stationes figendo; sed id graviter faciant inter altaris sedimenta; — 4. omnia ad Sacrificium spectantia munda sint, non dilacerata nec detrita. Rubricae omnes studiose serventur; ac quilibet Sacerdos saltem semel in

1 3 p. q. 83, a. 6, ad 4.

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 366, et 335.

anno, ea attente perlegat, imperitus vero quoties opus fuerit. Qui negligenter celebrant, qui irreligiose, qui festinanter, admoneantur primo ab Ecclesiae Rectoribus et Praefectis sacrariis, dein inemendati Episcopo indicentur; — 5. Sacerdotes cum clericali tonsura, capillis haud luridis vel justo prolixioribus, et talari veste induti Templum adeant celebraturi; nec liceat illam sub gravi noxae reatu in sacrario retinere: si quis autem civis vel oppidanus, in loco scilicet proprii domicilii commorans absque eadem veste celebraverit, suspensionis poenam ad quindecim dies reservatam ipso facto incurrit. Exteri autem, sive nec cives, nec oppidani, si secus fecerint, sciant culpae reatum non effugere, nec justam animadversionem. Pertranseuntibus tamen permittitur, sed non ultra triduum, ut in Sacrario talarem vestem induant, quae debet esse monicata, et in omnibus Ecclesiis osservari. Adsit autem semper minister qui inserviat, qui nec moribus nec habitu officium suum inhonoret: hinc praestat ut Parochi ac magistri pueros instituant in hoc angelico munere: — 6. in sacrario tabella affixa sit, in qua Missarum et anniversariorum onera descripta sint, cum suis omnibus indicationibus: item liber sit, in quo satisfactiones Missarum ab unoquoque Sacerdote manu propria describantur de vice in vicem: qui liber est inspiciendus simul cum ceteris a Vicario foraneo in Congregatione quae suis temporibus habebitur. Quo in libro qui malitiose, nempe per fraudem adnotaverit Missas non celebratas, suspensionem reservatam illico incurrit *(pagg. 100 et seqq.)*

CAPUT SECUNDUM

DE SUBJECTO SACRIFICII EUCHARISTICI. DE APPLICATIONE, VALORE ET EFFECTIBUS.

Q. 1. *Quodnam est subjectum Sacrificii Eucharistici?*

R. Nomine *subjecti* Sacrificii Eucharistici ii intelliguntur, quibus hoc sacrificium applicari potest: jam vero certum est regulariter illud offerri possunt posse pro omnibus omnino fidelibus baptizatis viventibus, licet peccatoribus; cum sint Ecclesia membra — Verum non tantum pro omnibus in genere, sed pro aliquibus in particulari specialis Missae fructus applicari potest. Est contra Synodum Pistoriensem, quae admittit quidem fieri posse aliquorum commemorationem, at *falsam traducit opinionem in populum invectam, quod illi, qui eleemosynam subministrant Sacerdoti sub conditione, quod celebret unam Missam, specialem fructum ex ea percipiant.* Haec vero propositio sub n. 30 a Pio VI damnata fuit ut *falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesia, injuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wicleffo.* Error autem Wicleffi in Concilio Constantiensi damnatus erat: *Speciales orationes applicatae uni personae per Praelatos vel Religiosos non plus prosunt eisdem, quam generales.* Wicleffus loquitur de oratione: sed idem dici debet de Missa, cujus applicatio, ut ostendit Drouvenius, ad genus orationis pertinet. Id constat ex Scriptura: sic in veteri Lege pro particularibus sacrificia levitica applicabantur. Constat ex perpetua traditione Ecclesiae: sic Augustinus sacrificium obtulit pro matre sua [1], et ita alii passim.

Certum est autem posse offerri hoc Sacrificium pro omnibus fidelibus baptizatis vivis etiam infantibus, ut Deus eos in timore suo ad adultam aetatem perducat: etiam energumenis, ut eos Deus a malo liberet; etiam haereticis, schismaticis, excommunicatis, ut eos Deus ad fidei unitatem atque resipiscentiam reducat; sed excipe nisi prohiberet Ecclesia directe offerre pro istis, tanquam vitandi [2]. Imo et pro catechumenis, ut in fide confirmentur: imo probabilius etiam pro infidelibus, ut ad fidem veniant, Missa applicari potest; sic judaei sacrificabant pro spartanis; ad eos enim scribebant: *Memores sumus vestri in sacrificiis quae offerimus* [3]. Quod etiam Christiani in more habebant a primis temporibus; hic Tertullianus: *Sacrificamus pro salute Imperatoris*, qui erat infidelis [4]. Et ita agere est conformare se Christo, qui pro omnibus se obtulit.

Diximus *pro vivis*; utrum enim etiam pro defunctis Missa offerri possit, dicimus; 1. quoad *Sanctos*, hoc tantum sensu iis Sacrificium Missae offerimus, tum ut demus gratias Deo pro beneficiis in ipsos collatis, tum ut obtineamus penes Deum eorum intercessionem. « Si quis dixerit, « *ait Tridentinum*, imposturam esse Missas celebrare in honorem Sanctorum, et « pro illorum intercessione apud Deum « obtinenda, sicut Ecclesia intendit, ana« thema sit [5]; 2. quod spectat *ad damnatos*, dicimus quod inutiliter omnino pro ipsis Missa celebratur; quia *in inferno nulla est redemptio*; 3. quod pertinet *ad animas purgantes*, certum de fide est ex Tridentino definitum, licite et utiliter pro

1 L. VIII *Confess.*—V. Thomassinus, *De beneficiis.* p. 1a, l. 2.
2 Quoad vitandos v. *De censuris* ubi de suffragiorum privatione.
3 1 Mach. 12.
4 Ad Scapulam—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 308.
5 *Sess.* 22, c. 5 de Sacr.

illis Missae Sacrificium offerri [1]. An vero iis magis prosit Missa *de requiem*, audiatur Angelicus: « Ex parte... sacrificii oblati Missa aequaliter prodest defuncto « de quocumque dicatur: et hoc est praecipuum, quod fit in Missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa, in qua « sunt orationes ad hoc determinatae. Sed « tamen iste defectus recompensari potest « per majorem devotionem, vel eius qui « dicit Missam; vel eius qui iubet dici; vel « iterum per intercessionem Sancti, cuius « suffragium in Missa imploratur [2]. Ex eadem ratione plus prodest Missa, praesente cadavere, ob speciales nempe preces tunc institutas. Idem est de Missa in cantu, tum ob maiorem numerum ministrorum ac fidelium: tum ob maiorem inde provenientem cultum in Deum et in fidelibus devotionem [3].

Q. 2. *An, et qualis applicatio requiritur ut Missa specialiter pro aliquo offeratur?*

R. Determinatio personae, in cuius utilitatem Sacerdos vult, ut Sacrificium specialiter cedat, necessaria est; Sacerdos enim et quidem solus gerit Christi personam; ergo sicut ipse solus in persona Christi Sacrificium pro aliis offert, ita etiam solus fructum eiusdem applicat [4]. Si nulla fiat applicatio vel fiat incapaci, fructus ille vel manebit in thesauro Ecclesiae, vel cedet Celebranti, vel illis pro quibus forsan tenebatur applicare: unde praestat ut haec intentio secundaria habeatur pro omni casu — Haec autem specialis applicatio praestat, ut fiat ante celebrationem, ut ab omnibus difficultatibus se expediat Sacerdos: uti notamus Sacrificium, quod vel ante vel in ipsa consecratione, saltem secundae speciei, non fuit applicatum, non amplius potest valide applicari, saltem adaequate, quia Sacrificium producit effectum quando existit; a consecratione vero incipit: ideo neque potest pro tali Missa eleemosyna acceptari [5]. Haec etiam notanda quoad applicationem:

1. Missae applicatio non necessario debet esset actualis vel virtualis; sed sufficit habitualis, seu quae semel habita non fuerit retractata: hinc v. g. qui in principio mensis hebdomadae, etc. determinat Missas celebrandas, vel legatum suscipit adimplendum, satisfacit, etsi ad intentionem non amplius attendat. « Applicatio « enim, *ait Benedictus XIV*, est quasi quaedam donatio seu translatio fructus, qui « ex Missa capiendus est; quae donatio, « seu fructus translatio valida est, etiam« si multo tempore ante facta sit, et mul« tis actibus interrupta, dummodo retra« ctata non fuerit [6]. »Ceterum ad arcendos scrupulos (uti cum Bona subiungit idem Pontifex) primo fructus applicetur pro quo est celebrandum; dein *sine illius praeiudicio* (quod mentaliter dici potest) pro sibi coniunctis, vel quovis nomine sibi commendatis Expedit autem, ut applicatio fiat in ipsa praeparatione ad Missam [7] — Quod si Sacerdos immemor prioris intentionis novam celebrando elicit, quaenam valida intentio censenda sit, ipse videat, qualis intentio in eius mente praedominans fuerit. Ceterum in praxi id parvi refert; nam cum una certe valida sit, satis erit, si Sacerdos alia vice intendat Sacrum applicare ei, cui defectu prioris intentionis applicatum non fuit.

1 *Sess. 22, can. 3*: et hujus usus mentionem facit Tertullianus saec. II (*de monog.* c. x); et Cyprianus saec. III (*Ep.* 66).

2 Supp. 2 p q. 71. a. 9. ad 5—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 310. Defunctis autem remittitur per hoc Sacrificium ex opere operato poena temporalis tantum; et quidem per modum suffragii iis prodest, prout nempe Deo illud acceptare pro eis placuerit.

3 V. Canestri, *La Rubrica de' Parrochi*, par. 4. Si defunctus ad ipsum tumulandum deferatur de una in aliam Paroeciam (licet in eadem civitate), iam in prima quam in secunda potest celebrari Missa *de requiem*, etsi sit duplex.

4 Non requiritur Sacerdotis applicatio, ut pars fructus generalis percipiatur; semper enim implicite talis applicatio in intentione generali celebrandi includitur. Idem est de fructu specialissimo. V. infra ubi de fructu.

5 Quod valet, etsi pro defunctis celebretur; unde eorum specialis commemoratio quae fit in secundo *memento*, iis prodest tantum ex opere operantis; non ex opere operato, quum fructu ex opere operato proveniat ex sacrificio; at sacrificium, consecratione peracta, jam incipit—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 333.

6 *De Sacr.* l. III, c. 16—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 331 et seq.

7 In Capellaniis ac Beneficiis cum onere Missarum regulariter Sacrificium est applicandum pro fundatore, etsi dicatur simpliciter celebrandum esse. Unde sola praesentia non sufficit; sic enim communiter accipitur nomen *celebrare*: idque valet, non obstante quacumque observantia in contrarium. Excipe nisi aliud praeseferat voluntas fundatoris vel expressa vel ex urgentibus conjecturis elicita: ut esset 1. si celebratio demandata sit pro commodo populi, vel monialium, vel confraternitatis; 2. si fundator praescribat certum numerum Missarum, et aliquas expresse pro anima sua applicari mandaverit, et quoad alias nil dixerit *orandum esse pro anima sua*? tunc adhuc censeretur iniuncta applicatio. 3. si tenues sint reditus judicio prudentum, ita ut non sufficiant ad honestam beneficiati sustentationem, si deberet etiam applicare. Ita pluries declaravit S. C. Congregatio, ut videre est in *Thesauro Resolutionum*, t. III et IV — It. v. Mostatio, *De causis piis*, l. II, c. 3.

2. Applicatio fructus specialis in Missa debet quidem ad aliquam personam determinari, cum fructus Missae nequeat remanere suspensus, sed statim suum operetur effectum; attamen sufficit, si mediate tantum et implicite illa persona nota sit Sacerdoti, et esset v. g. si Sacerdos suam intentionem conformet intentioui alterius Sacerdotis vel sacristiae, ex cuius mandato celebrat. « Sacrificium hoc pro « eo, qui dedit stipendium; pro quo su- « perior vult Sacrum fieri; pro quo exigit « fundatio; pro maxime peccatore; pro « anima maxima tentatione afflicta; pro « anima purgante maiori auxilio indigen- « te, aut magis Deo grata; pro omnibus « animabus purgatorii; pro eo, cui appli- « care teneor (si tamen de facto teneatur;) *juxta intentione Titii*, etc.

An (quaeres) *valeat applicatio pro primo offerente?*—Applicatio pro primo offerente est graviter illicita, et eam prohibuit Paulus V uti *periculosam*, *fidelium scandalis obnoxiam, et a vetusto Ecclesiae more aberrantem.* Imo probabilius est etiam invalida, si causa applicationis hic et nunc non existat; nam Missae effectus non potest suspendi (idem autem est de conditione futura). Quod si causa de facto vere existat, applicatio esset valida: sic v g. qui praevideret Missas pro tali defuncto postulandas fore, ante postulationem valide applicaret; quia subsistit causa et persona determinata est [1].

An (addes) *Beneficiatus possit Missam pro alio applicare et stipendium accipere; et simul pro beneficio satisfacere illa Missa?* — Si Beneficiatus solam tenetur pro beneficio praestare personae praesentiam, utique potest et pro beneficio satisfacere et simul pro alio Missam illam applicare cum stipendio, uti patet · secus eam tenetur applicare pro anima fundatoris. Alioquin duplex acciperet stipendium pro una eademque Missa: ita Benedictus XIV [2]. Hic etiam quoad beneficiatum notandum est ex S. C. C. ipsum non teneri per se ipsum, sive personaliter, applicare et celebrare pro beneficio, nisi clare exprimatur in fundationo [3].

Q. 3. *Quid est Missae valor et fructus?*

R. Missae valor est illa efficacia, quam habet Sacrificium ad conferenda bona et offerenti et iis pro quibus offertur, tum ex dignitate principalis offerentis, qui Christus est; tum ex dignitate rei oblatae, quae iterum Christus est. Unde patet Missam in se spectatam esse infiniti valoris, ac fructus infinitos posse producere. Item esse infiniti pretii, ac per illam Deum infinite honorari. Fructus vero sunt bona ipsa, quae intuitu sacrificii de facto Deus confert: unde valor a fructu differt, veluti causa ab effectu: et patet, quod Missae fructus uti communicatus non potest esse infinitus; quia illius creatura capax non est.

Hic fructus tripliciter distinguitur: 1. ex parte causae in illum, qui est *ex opere operato* et *ex opere operantis*: ille confertur intuitu meritorum Christi; hic intuito meritorum ac devotionis celebrantis; 2. ex parte rei in *meritorium*, *satisfactorium* ac *impetratorium*; 3. ex parte suae extensionis in *generalem*, in *specialissimum* et *specialem*. *Generalis* est qui in totius Ecclesiae utilitatem cedit: hic alicui nominatim non potest applicari; cum sit fructus communis omnibus Ecclesiae membris, ideoque fidelibus vivis atque defunctis, *Specialissimus* proprius est solius offerendis: neque offerens alius videtur ipsum applicare posse; quia cum sit actio ipsius, impedire non potest, quominus sibi ea prosit. Tandem *specialis* (qui *medius* et *ministerialis* etiam dicitur) est qui aliis particulariter applicatur, tam vivis quam defunctis. Aiunt autem id fieri ad modum solis coram multitudine lucentis, qui illuminat singulos; tamen sine aliorum praeiudicio intensitas luminis opere artificiali respectu privatorum augeri potest [4].

An (quaeres) *Missa pro multis specialiter oblata tantum unicuique proficiat ex opere operato, quantum proficeret, si pro uno tantum offerretur?* Plures cum s. Bonaventura, Roncaglia, Soto et aliis negant; quia ex Christi institutione valor Missae, licet in se infinitus finito modo tantummodo applicatur. Recentiores tamen communissime affirmant contenden-

1 Ob defectum autem hujus determinationis non videtur satisfacere qui stipendio accepto a decem personis pro decem Missis, applicat primas decem pro ipsis in confuso. Sed excipe nisi vel intendat, ut prima sit pre primo qui dedit stipendium, et sic de ceteris; vel si singulis applicaret decimam partem uniuscujusque Missae. Nam in primo casu jam adest determinatio; in secundo unusquisque in fine accipit quod sibi debetur; fructus autem bene dividi potest—V. Benedictus XIV. *Notificatione* XCII.

2 V. *Notificatione* LVI, n. 8.

3 V. Pitonius. *De Parochis*. n. 1171.

4 V. Liguori. *Opus Mor*. l. VI, n. 312—Propositio 30 damnata Bulla *Auctorem fidei*.

des, effectum non ex institutione Christi; sed ex finita capacitate, ac dispositione hominum limitari. Siquidem Sacrificium hoc idem est quoad valorem ac Sacrificium crucis, quod fuit valoris infiniti iuvans omnes hinc si sacrificium offeratur pro centum, singuli tantum perciperent fructum, quantum perciperet unicus ille, pro quo solo offeretur. Neque obstat, quod si hoc valeret, frustra Ecclesia Missas multiplicaret; nam responderetur, quod fructus sacrificii non percipitur justa suum valorem, sed justa dispositionem illius, cum applicatur: hinc quo pluries pro uno repetuntur Sacrificia, eo pluries fructus participatur—Haec secunda sententia speculative loquendo videtur probabilior; at quia contraria adhuc est probabilis, non licet quidem Sacerdoti, dum accipit stipendium ab uno, applicare Missam pro illo in generali cum aliis; nisi saltem sub conditione, nempe modo ille non defraudetur.

Notandum hic quoad Sacrificium Missae, in quantum pertinet ad fructum principalem, tam prodest si offeratur a malo Sacerdote, quam a bono, cum valor Missae sit ex opere operato pendens a meritis Christi: in quantum autem pertinet ad fructum precum; quae in Missae dicuntur, ipsae etiam valent factae, Sacerdote peccatore, quatenus hic orat nomine Ecclesiae, quia Ecclesia semper est Deo grata: secus quatenus orat nomine proprio. Ita s. Thomas [2]. Hinc dixit Alexander papa [3]; « Sacerdotes quanto « dignores fuerint, tanto facilius pro qui- « bus clamant, exaudiuntur.

Q. 4. *Quot sunt effectus Sacrificii Eucharistici?*

R. Quatuor sunt effectus Sacrificii Eucharistici, prout quatuor sunt ejus dotes ac qualitates, nempe Sacrificium hoc *latreuticum* est, *eucharisticum*, *propitiatorium et impetratorium* [4].

1. Uti *latreuticum* cultum divinae Majestati debitum reddit; cum enim infinita sit Victima quae offertur, ideo infinitus cultus tribuitur Deo, cui ipsa offertur; — 2. ut *eucharisticum* dignas gratias de perceptis muneribus, ac praesertim de redemptionis beneficio Deo agit per ejus Filium, qui Victima simul est ac Sacerdos; — 3. ut *propitiatorium* remittit peccata et poenas: primo peccata, prout Tridentinum docet: « Hujus (*Sacrificii*) oblatio- « ne placatus Dominus gratiam et donum « poenitentiae concedens, crimina et pec- « cata etiam ingentia dimittit » [5]. Et in liturgia s. Jacobi omnium orientalium antiquissima legitur: « Offerimus tibi in- « cruentum Sacrificium pro peccatis no- « stris et ignorantiis populi; *et Cyrillus* « *hierosolymitanus vocat Eucharistiam* « hostiam propitiationis [6]. » Notandum tamen cum d. Thoma et aliis communiter, Sacrificium Missae non esse nobis propitiatorium immediate ut Poenitentia et Baptisma; sed mediate tantum, quatenus vim habet impetrandi donum poenitentiae, seu gratiae auxilium, quo et a mortalibus et a venialibus peccatis justificari, et in justificatione sua homo crescere possit. Item poenas peccatorum hominibus justis remittit et quidem immediate et per se, ut communiter docent cum Angelico [7]; et patet ex Tridentino ubi habetur: « Animas in purgatorio deten- « tas fidelium suffragiis, potissimum vero « acceptabili altaris Sacrificio juvari [8]: » alia autem via defuncti juvari non possunt, quam immediata poenarum remissione; — 4. ut *impetratorium* nobis impetrat bona tum spiritualia, tum etiam temporalia, quatenus ista animae prosunt. Hinc Tridentinum: « Siquis dixerit Mis- « sae Sacrificium tantum esse laudis et « gratiarum actionis, aut nudam comme- « morationem Sacrificii in Cruce peracti, « non autem propitiatorium; vel soli pro- « desse sumenti, neque pro vivis et de- « functis, pro peccatis, poenis, satisfa-

1 Non ideo tamen sequitur plura stipendia pro una Missa accipi posse; *tum* quia hoc datur ac sustentationem, non ratione fructus preti; *tum* quia cum adhuc sit *probabilis* prima sententia, periculum est primum offerentem fraudandi; *tum* quia id prohibitum est. Unde optime se geret Sacerdos, si absolute Missam offerat pro eo, qui dedit stipendium: pro aliis vero sub conditione, nempe sine illius praejudicio—V. Liguori, *Opera Dogmat. sess.* 22; It. *Sull'Onarario delle Messe*, n. 25.

2 3 p. q. 82. a. 6.

3 Can. 91. caus. 1, q. 1.

4 Duo priora ipsi Protestantes libenter concedunt, at duo posteriora negant, sub praetextu quod tunc Missa Sacrificium Crucis illuderet: quod tamen falsum est et fidei contrarium, ut definivit Tridentinum (*sess.* 21. can. 4): nam utique Christus sacrificio mortis suae nos redemit ab omnibus peccatis, ea tamen lege, ut nobis non prodesset hujusmodi universalis redemptio, nisi per applicationem meritorum suorum fide, sacramentis, Missae sacrificio etc. unicuique in particulari: unde haec sunt totidem media, quibus merita in cruce parta nobis, applicantur—V. Liguori, *Opus Mor*, l. VI, n. 311.

5 *Sess.* 22, c. 2.

6 *Catech. mystagog.* 5.

7 3 p. q. 79. a. 5.

8 *Sess.* 25, c. 1.

« ctionibus et aliis necessitatibus offerri « debere, anathema sit [1].

Scholium. — De Missis privatis, votivis et Altari privilegiato.

Q. 1. *Quid de Missis privatis ?*

R. Missae privitae ab adversariis nostris illae appellantur, in quibus vel nullus Sacramentaliter communicat, vel nullus communicat saltem spiritualiter, vel nullus adest praeter ministrum inservientem. In has autem graviter insurgunt, volentes partecipationem victimae esse partem essentialem Sacrificii. Sed perperam omnino: ac 1. dicimus contra Lutheranos non esse illicitas Missas, in quibus adstantes non communicant sacramentaliter; Sacerdos enim pro omnibus, qui ad Corpus Christi pertinent, celebrat: ideo jam omnes de bono Sacrificii participant. Et Chrysostomus, Ambrosius et Augustinus celebrabant, etsi non esset qui communicaret [2]. Hinc Tridentinum: « Siquis « dixerit Missas, in quibus solus Sacer« dos sacramentaliter communicat, illici« tas esse, ideoque abrogandas, anathe« ma sit [3]; » — 2. dicimus contra Jansenistas nihil importare, etsi nullus neque spiritualiter communicet; cum haec spiritualis Victimae participatio tanto minus pertineat ad Sacrificii essentiam et omnino interior sit, ac nullibi praecepta, neque ullo modo ad Sacrificii finem conducat; finis enim praecipuus Sacrificii est Deo supremam exhibere adorationem, cumque nobis propitiari, bona obtinere, ac pro jam collati gratias agere [4]. Hinc propositio 38 Synodi Pistoriensis, quatenus contrarium insinuabat, damnata fuit a Pio VI ut *falsa*, *erronea*, *de haeresi suspecta*, *eamque sapiens* [5]; — 3. dicimus contra Melanctonem nihil esse redarguendum, etsi Missae nullus adsit praeter ministrantem; minister enim respondet nomine totius Ecclesiae, et Sacerdos publicam personam gerit celebrando, qui proinde tribuit Trinitati laudem et gloriam, Angelis laetitiam, peccatoribus veniam, justis subsidium et gratiam, in purgatorio existentibus refrigerium, Ecclesiae Christi speciale beneficium, et sibi ipsi medicinam et remedium contra quotidiana peccata et infirmitates [6]. Quo sensu Missae Sacrificium privatum dici nequit, etsi nullus eo tempore sit in Ecclesia praeter ipsum celebrantem, atque ministrum; neque enim ideo aliquid deest ejus essentiae aut integritati.

Q. 2. *An Missas votivas celebrare diebus vetitis sit mortale [7] ?*

R. Negant communiter, secluso scandalo atque contemptu; quia in hoc non videtur adesse notabilis perversio ritus. Excipiunt tamen festa solemnia; saltem si tunc diceretur Missa publica, difficulter posset excusari a gravi. Ceterum nullum est peccatum Missas votivas dicere etiam in diebus vetitis, si urgeat publica necessitas, v. g. necessitas pluviae, ingruentis belli, vel pestis vel similis mali universalis; item solemnis gratiarum actio ob publicam causam. Sed professio Religiosorum vel monialium non habetur ut causa gravis ex s. Rituum Congregatione 24 julii 1683, ut votiva celebrari possit.

Q. 3. *Quid de Altari privilegiato ?*

R. Altaris privilegium in eo consistit, quod ex Indulgentiis, seu fructibus in thesauro Ecclesiae existentibus liberetur e Purgatorio anima illa, pro qua Missa in tali Altari applicatur; idque vi potestatis clavium, qua Papa fulcitur applicandi Indulgentias, vivis quidem *per modum ab-*

1 *Sess.* 22, can. 3—V. Conradus Boppert, *Scutum fidei ad usus quotidianos Sacerdotum*, vol. XII, Friburgi 1854.

2 Chrysost. *Hom.* 3 *in epist. ad Epiph* quoad alios vid. Bellarminus, *De Sacrif. Missae*, l. VI, c. 9, n. 24. Esto, quod Christus in confectione Eucharistiae eam distribuit; et nos distribuimus, si qui velint communicare. Unde Domini exemplum est quidem praeceptivum, sed *affirmative* et *conditionate*, si ministrum sunt qui legitime petant; non autem negative ita ut vetitum sit celebrare, nisi sint qui communicent; neque enim ideo aliquid deest vero sacrificio. *Perrone.*

3 *Sess.* XXII, cap. 6, can. 8.

4 V. Bona, *Rer. Liturg.* l. I, c. 13—Liguori, *Opera Dogmat. sess.* 23, c. 26.

5 Ex hisce omnibus pronum est inferre: 1 Communionem liturgicam aut aliturgicam (seu intra aut extra Missam) rem esse plane disciplinarem, cujus moderatio ad Ecclesiam spectat; adeoque 2 jure merito Benedictum XIV in Encyclica *Certiores effecti* data anno 1742 ad sopiendas controversias Cremae exortas constituisse, laudabilem quidem esse atque exemplo Christi consentaneam Communionem, quae ab adstantibus Missae fiat, attamen non propterea turbas esse excitandas, si ob peculiaria motiva aliter fuerit ab Episcopo ordinatum. Ita *Perrone*.

6 Hinc concludunt convenientius esse et inculcandum, ut Sacerdotes omnes singulis diebus Sacrificium rite faciant—V. d. Bonaventura, *De praeparat ad Missam*, c. 5 — Kempis, *De Imitatione Christi* l. IV, c. 5—Benedictus XIV, *De Sacrificio Missae*, l. III, c. 2. V. De Obligationibus, *de Presbyteris simplicibus*. Attamen Missa laudabiliter omittitur primis Exercitiorum diebus, ut ita Sacerdotes longiori confessione et perattenta Rubricarum lectione ad eam ferventius et exactius celebrandam disponantur.

7 Quoad modum celebrationis v. Rubrica Missalis et Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 423 - Card. Morozzo, *Sacre Cerimonie*, Trattato.

solutionis; defunctis vero *per modum suffragii*, seu deprecationis. Ratio est, quia animae purgantes non amplius subduntur Ecclesiae potestati; et ideo absolvi non possunt judiciaria ejusdem potestate a poenis peccatorum, sicuti vivi: sed solum per deprecationem offerendo Deo ex Ecclesiae thesauro pretium sufficiens, imo superabundans. Quia autem Deus pretium illud acceptare non tenetur, et non acceptat aliquando ob inscrutabilia sapientiae suae judicia; ideo suffragia non semper effectum suum sortiuntur: unde merito anniversaria perpetua admittuntur, ac sustinentur ab Ecclesia [1].

Clemens XIII pro singulis Paroeciis Orbis catholici concessit Altare privilegiatum quotidianum, ubi asservatur Ss. Sacramentum, ad septennium: quo expirato, recurrendum erit pro confirmatione. Idem indulsit, ut quaelibet Missa in die commemorationis omnium defunctorum gaudeat tali privilegio, ubicumque celebretur [2] (*T*).

1 Qui, stipendio accepto, deberet Missam celebrare in Altari privilegiato, si in alio celebret, non teneretur ad restitutionem stipendii, sed tantum ad lucrandas Indulgentiam applicabiles pro defunctis. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 329 et 339.

2 V. Benedictus XIV, *Notificatione* xxxvi.

ADNOTATIONES

(*A*) *Pag.* 2.

« I Sacramenti (audiatur Gaume *Catechismo* ecc.) non solo svelano l'uomo all'uomo, gl'insegnano inoltre ciò ch'ei dee fare per sostenere la propria dignità in tutte le circostanze della sua vita: noi lo dimostreremo nella spiegazione di ciascuno Sacramento. Anche di più: i Sacramenti non sono un insegnamento sterile; essi somministrano all'uomo le forze, l'attitudine necessaria per effettuare quando gli insegnano; il fedele che ne profitta, è un eroe.

« Eroe nella gioventù. Ei trae al proprio carro le domate passioni; quelle passioni che trascinano gli eroi della terra, che li curvano colla fronte nella polvere davanti infami idoli. Alessandro, Cesare, Platone, se voi mi udiste, arrossireste anche dal fondo de' vostri sepolcri. In luogo vostro ve ne ha più di uno tra noi, che legge qui la propria storia umiliante — Eroe nella virilità. Egli conosce la nobiltà e la vastità del proprio cuore: egli ha misurata la terra e l'ha trovata troppo angusta; ha veduto le ricchezze, gli onori tutti agl'idoli dall'uomo fatti, e ha detto: io sono il più grande di tutto ciò, io sono nato per cose maggiori. E non si è veduto, discendendo a bassi intrighi, disputare i brani sanguinosi del manto dei Re, nè rovesciare la società pacifica con ragionamenti e con iscrittore; non si è udito, per giungere alla fortuna, mascherando l'egoismo sotto il pretesto del pubblico bene, ripetere a tutto ciò che è al di sopra di lui questa ignobile cantilena, riepilogo troppo fedele della storia politica de'nostri tempi: *togliti di costà, onde mi vi collochi io stesso* — Eroe nella vecchiaja. L'anima di lui si espande per intero alla vista dell'eternità. Ei vede con calma inalterabile appressarsi l'ultima sua ora: egli stesso conforta coloro che lo attorniano. Quest'eroe i secoli cristiani lo hanno veduto sotto tutti i costumi, in tutti i ranghi della società, ed oggidì noi lo troviamo anche talvolta nelle nostre città, più sovente nelle campagne, sotto la rozza sargia del villereccio. Ecco l'uomo ammaestrato, fortificato, nobilitato dai Sacramenti nelle diverse circostanze della sua vita.

« Che ne dite voi? una società composta di tali cittadini sarebb'ella per avventura inferiore alla nostra? Esaminate; la società ha ella molto guadagnato nella pace, nel disinteresse, nella morale, nella santità, nella buona fede in una parola, da poi che i Sacramenti sono stati riguardati con disprezzo? Comprendete voi adesso che la Religione, la quale non sembra avere altro oggetto che la felicità della vita avvenire, è anche il mezzo migliore di farci felici fino dalla vita presente? Se voi lo comprendete, se voi siete, come lo asserite, gli amici della società, praticate dunque la Religione, frequentate i Sacramenti ».

(*B*) *Pag.* 23.

Q. 1. *Quanta sit diversitas inter opus operantis, et opus operatum?*

R. Diversitatem sic perbelle exponit Stapf, § 136: « Paradigma non ineptom discriminis, quod inter *opus operatum et opus operantis* intercedit, duo homines, exibent, quorum alter aquam in profundo puteo latentem multo cum conatu haurire debet; alteri vero aliud non incumbit, nisi ut vas vacuum et adaptatum salienti fonti apponat. Id quod non obscure per Isaiam indicatur, qui ait: « Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam et non timebo; « quia fortitudo mea et laus mea Dominus, ei « factus est mihi in salutem. Haurietis aquas « in gaudio de fontibus Salvatoris, et dicetis « in illa die: Confitemini Domino et invocate « nomen ejus: Is. 12, 2 et seqq. » — Vid. *Amico Cattolico*, vol. IV: art ricerche sul concetto dell'*opus operatum*.

Q. 2. *An valide possit Sacramentum suscipi sine gratia?*

R. Affirmative; nam contingere potest, ut omnia ponantur, quae ad validam, sed desint in suscipiente quae ad ejus utilem receptionem ponenda sunt. Uti si adultus susciperet Baptisma, quin doleat de actualibus peccatis, Sacramentum valet et character imprimitur; quia nihil de illius substantia deest: esset tamen *informe*, id est sine gratia, quae indisposito non datur. Si validum, ideo, accedente dispositione (seu fictione, ut ajunt, recedente), Sacramentum reviviscit, et gratiam confert: ad modum, quo remoto obice a flumine, aquae statim revertuntur in alveum suum marte proprio, ac fluunt sicut ante. Hoc autem in omnibus Sacramentis evenire posse, una excepta Eucharistia, docent Lugo, Salmanticenses, Soarez, Tournely aliique multi cum d. Thoma, atque divo Bonaventura.

De *Baptismo* patet, qui cum sit initerabilis, remoto obice, reviviscere debet, ad delendum originale: cum hoc per Baptismum tantum deleri possit. V. divus Thomas (3 p. q. 69, a. 10; — 2. idem dicendum cum Silvio et Suarez de *Ordine et Confirmatione*; nam cum ista nequeant iterari, videtur consentaneum divinae Bonitati, ne tales suscipientes relinquantur destituti gratia sacramentali tam necessaria confirmatis ad fidem profitendam, et ordinatis ad clericalia monia obeunda; — 3. id valet pari ratione de *Matrimonio* et *Extrema-Unctione*, ut docet s. Bonaventura; quia etiam congruum videtur, quod, cum Unctio non possit iterari eodem mortis articulo. nec matrimonium vivente eodem conjuge, interim fideles non careant gratia Sacramenti; — 4. hoc probabilius dicendum est etiam de *Poenitentia*, ut contra Scotistas communissime docent Thomistae ex Angelico(*Supp. q. q. a* 1; et in 4, d. 17, q. 3 a 4.q.1). Casus esset, si quis duo mortalia habeat, unum forti, aliud perjurii; dein memor tantum furti, de eo solum doleat ex motivo speciali supernaturali illius turpitudinis. Tale Sacramentum est validum, quia nulla pars essentialis deest ad valorem: *non confessio*; cum fiat integra eorum quae memoriae occurrunt; *non dolor*, cum adsit circa peccatum confessum: *non absolutio*, ut supponitur. Tamen est informe; quia non habetur dolor de perjurio, neque in alio dolore est inclusus; et si inclusus, non est sensibilis ut sufficiat ad poenitentiam. Restat ergo, ut detestato peccato oblito, gratia reviviscat; ita ut nulla amplius sit obligatio, nisi postea clavibus subjiciendi peccatum omissum.

Diximus *si Eucharistiam excipias*; cum haec ex sui institutione frequenter possit iterari, non fuit opus hanc ei tribuere efficaciam. Censet tamen Croix cum Palao ac Scoto, quod si quis se communicet et removeat obicem, antequam species Eucaristicae consummentur, is non carebit gratia Sacramenti; nam idem est ac si tunc reciperet, cum adhuc entitative subsistat, V. Liguori *Op. Mor.* l. IV, nn. 6 et 444.

Q. 3. *An ad obtinendos Sacramentorum effectus necesse sit, ut signa collationis eorum, et verba a suscipientibus intelligantur?*

R. Lutherani e Calvinistae cum teneant Sacramenta non operari per se et *ex opere operato*, sed tantummode *ex opere operantis*, contendunt ad obtinendos Sacramentorum effectus requiri in suscipientibus plenam intelligentiam signorum atque verborum collationis Sacramentalis, ita ut si talis intelligentia desit, nulla et irrita prorsus habenda sit ipsa Sacramentorum susceptio; et ideo addunt Sacramenta omnia esse administranda *in lingua vernacula, cum propter hominem* (inquit lutheranus Gherardus (l. c. § LI) *Sacramenta sint instituta; ideo in vernacula lingua... nos Sacramenta administramus*. Quem errorem in Quesnello jampridem condemnatum sequi non erubuerant Janseniani. Scipionistae in Pseudo-Synodo Pistoriensi. Quid vero in dicta haereticorum sententia pronuntiandum esset de Baptismate infantium, amentium et aliorum qui intelligentia capaces non sunt, ipsi videant. Nos porro dicimus utile quidem esse ut fideles adulti et rationis exercitio praediti meliori quo possunt modo sensum et significationem verborum et signorum Sacramentalium intelligant eaque percipiant (et idcirco Ecclesia Parochos et ministros suos enixe

hortatur, ut eam in rem studiose nitantur); sed simul dicimus et tuemur ad Sacramentorum effectum illam mentis intelligentiam in suscipientibus haudquaquam de necessitate requiri; ratio autem aperto deducitur ex eo quod dogma catholicum sit Sacramentorum essentiam non consistere in *opere operantis*, bene vero in ipso *opere operato*.

Q. 4. *An Sacramenta physice vel moraliter gratiam producant?*

R. Certum est Sacramenta non esse causam principalem, quasi agant virtute sibi propria; sed instrumentalem, eo quod agunt virtute sibi communicata. At causa instrumentalis dupliciter effectum potest producere : *physice* si effectum virtute accepta immediate producat, ut securis necessario lignum secat; *moraliter* si alium liberum agentem moveat ad causam physicam producendam: hoc sensu dominus movet servum ad sua jussa exequenda. Hoc posito, magna quaestio est, an Sacramenta primo vel secundo modo causent gratiam. Alii tenent cum Tournely eam in Sacramentis causari moraliter: quia gratia petit de se a solo Deo produci, quin opus sit miraculum addere, quod scilicet Sacramenta conferant eam de se. Alii volunt cum Suarez eam physice causari; hoc enim magis decet Sacramenta; et est communius illis verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* etc. Utraque sententia est probabilis — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 7.

(C) Pag. 26.

Quoad sacras coeremonias plura speciatim observanda quoad musica instrumenta, cantores, lumina, modum coeremonias exequendi, tum demum quoad populum de iis instruendum.

1. Quoad *musica instrumenta*, quae in sacris functionibus adhibentur, vid. 1. Benedictus XIV Const. *Annus*. Musica sacra ac moderata animos quodammodo abstrahit a terrenis et rapit ad coelestia; 2. Veith, *Scriptura Sacra vindicata;* in Prophetis generatim; 3. Ferraris, *Bibliotheca Canon.* V. Musica; 4. *Ristabilimento del canto e della musica ecclesiastica:* Considerazioni scritte in occasione dei molteplici reclami contro gli abusi insorti in varie Chiese d'Italia e di Francia ecc. *Annali Relig.* Roma, vol XIV); 5. *Civiltà Cattolica*, ser. 3, vol. IV: il canto — *Sed fastidit aetas nostra*, ait Bona, *concentum gravem et stabilem, amatque modulos quosdam*, quibus enervantur animi. Hoc non curant; ad certum est, ipso fatente Tullio (l. II *de leg.* n. 15), *nihil tam facile in animas teneras atque molles influere, quam varias canendi sonos;* et narrat, quod Graeci *ad mollitiem sunt immutati cum cantibus* — Musicam hujus generis a templo prorsus eliminandam nemo non videt; caret ergo Parochus diligentissime, ne Ecclesiae suae illud unquam possit accommodari, quod canebat christianus poëta:

Il teatral rondò, l'allegra danza
Nella Chiesa risuona, e quella impura
Musica inetta, onde arrossa natura,
E ne freme di Dio la sacra stanza!

« Il cardinale Patrizi Vicario generale di Roma indirizzava sullo scorcio del mese di nov. 1856 per espresso comando del Papa una Notificazione a tutti i Preposti delle Chiese concernente la musica ecclesiastica. In quella esprimeva il suo più vivo dolore, perchè « la « musica di Chiesa per lo stile di composi- « zione frequentemente più teatrale che reli- « giosa, per la maniera tutta profana del can- « to, per gli stromenti adoperati nella esecu- « zione, sia ora divenuta un oggetto piuttosto « di scandalo che di edificazione per i fedeli. Viene quindi ordinato che sieno sbanditi dalle Chiese i tamburi, i timpani, ed altrettali stromenti romorosi, e non si suonino, nè cantino in tempo delle funzioni ecclesiastiche melodie o sinfonie teatrali... Questa prescrizione, fatta dal s. Padre notificare alle Chiese di Roma, è degna di essere presa in considerazione e messa in opera in tutte le Chiese del mondo cattolico ». (Ita *La Buona Settimana.* Torino, anno 2, 1857, n. 1).

2. Quod pertinet ad *cantores*, illi moribus sint graves, modesti ac religiosi; et quod fieri potest, Clerici. Attamen usu inductum est, ut sint etiam saeculares homines. Utrum vero id possint ipsae foeminae, nullum decretum probibens citatur; quod autem ex Apostolo (1. Cor. 14) mulieres taceant in Ecclesiis, id est in ordine ad docendum; et sane in Gallia ac Germania foeminae cantant in orchestra divina Officia; non tamen apud nos. Quidquid sit, si foeminae sint quae canunt, per cancellos seu crates omnino subducantur a fidelium conspectu. Quod vero speciatim pertinet ad Moniales, ait Barbosa (*In jus Eccl. univ.* l. I, c. 44): « Nec permittatur in Ecclesiis Monialium a personis saecularibus cantus simplex vel figuratus; S. C. in Bononiensi 1585, et in Mediolan. 1593; bene tamen inter ipsasmet; eadem S.C. 8 febr. et 30 martii 1394» (V. L. Ferrari, *Biblioth. Canonica* etc. V. Moniales, *art.* 6). Ordinum tamen fundatores post Tridentinum suis Monialibus prohibuere cantum seu modum musicum (vulgo *il contrappunto*) — V. Tannonia, *Della vita ed instituto di s. Alfonso M. Liguori* l. III, c. 34. Marietti, Torino 1857.

3: Quoad *lumina* in ecclesiasticis ritibus adhibenda notamus: —1. Non licere oleo substituero *hodiernum gaz* ex immundis materiis (nempe carbone fossile) extractum; intellige in ipsis ritibus, nam liceret ad aditus illuminandos, etc. Ita sentit Pius Martinucci pontificius coeremoniarius (De-Luca, *Annali* an. 1845, vol. xx). Oleum autem debet esse olivarum: attamen usu tolleratur etiam oleum quod non sit ex olivis expressum in montanis maxime regionibus, ubi nullum hujus generis tam facile haberi potest: *v. s.* Carolus in suis *de Sacram. Euchar. Instructionibus*;—2. neque etiam permitti loco cerae candelas modernas (vulgo *steariche*), ex sebo nempe magis expurgato ac meliori norma per calcem praeparato confectas (a graeco *stear*, latino *sebum*). Et S. R. C. ea de re interroganti respondit: *Consulat Rubricas* (*Annali*, vol. xvii, an. 1843). Quod idem valet paritate rationis de aliis dictis *philippinis*, cum semper sint ex sebo. Sane ea semper fuit Ecclesiae mens, ut antiqui ritus adamussim serventur, *tum* ob mysticam significationem quam innuunt, *tum* ob instituta majorum quae praestat venerari, et ne sensim sine sensu exitiosae inducantur novitates. Hinc Sixtus V celebri Constit. *Immensa* 22 jan. 1587, qua s. Rituum Cong. erigebat, praecipit: « Ut veteres ritus sacri ubivis locorum in omnibus urbis urbisque Ecclesiis.. diligenter observentur... ut omnia rite et sancte... et ex Patrum traditione fiant. » (In ea tamen decisione ob motivas causas declaratur fuit permitti Episcopo massiliensi, ut tolleret in sua Dioecesi candelas stearinas, modo absit fidelium admiratio et scandalum, et modo non agatur de functionibus quae proprius respiciunt Sacramentum, aut in quibus Ecclesia iis utitur precibus quae cerae usum designant).

4. Praestat si Parochus coeremoniarum dignitatem, utilitatem, et excellentiam tueatur contra protestantes , qui superbe eas contemnunt, quasi ethnicorum reliquias. Etiamsi enim hoc daretur (ad rem Perroue), quod tamen aliqui eruditi cum Lazzari negant ; nihil exinde sequeretur; ritus enim materiales per se indifferentes sunt, ideoque totam bonitatem aut malitiam ob objecto et fine, quo adhibentur, habent. Cum igitur Ecclesia hos ritus adscivit ad Deum colendum, nihil amplius in illis reprehendendum: alioquin templa ipsa et alteria forent abroganda. Item debet Parochus mysticam coeremoniarum significationem fidelibus aperire, ut sic ad devotionem excitentur magis, ut habet Tridentinum loquendo de Sacrificio Missae (*sess.* 22, c. 8). — Hac de re *v.* inter ceteros P. Vincentius a Massa, *Institutiones Liturgiae sacrae*. Taurini, Paravia, 1835: ubi erudite res tota discutitur; — Bouix, *Tractatus de jure liturgico*. Parisiis 1853 —Raffray, *Beautes de culte catholique*. Paris 1843 — *Spirito delle ceremonie della Chiesa*. Lucca 1840— Gaume, *Catechismo* ecc. vol. vi — Durandus, *Rationale divinorum Officiorum* — Durantus *De ritibus Eccl. catholicae* Absit tamen, ut ideo coeremoniae sint vulgari lingua adhibendae in ipsis sacris ritibus: «Sicut una fides (ait card. Osius unus « ex Tridentinis Patribus), ita visum est Patribus, ut una esset quasi catholica lingua « communis omnium gentium et nationum, « qua res divina fieret, per quam unitas etiam in fide retineretur. De fid. et symb. c 35. *V.* De-Maistre, *Del Papa* lib. I, c. 20: digressione sulla lingua latina — Bergier, *Dizionario*, ecc. V. Lingua volgare, Liturgia— Guasco, *Dizionario Ricciano- antiricciano*, V. Lingua — Liguori, *Opera dogmat.* sess. 23, c. 8, n 48 — Nardi, *Elementi di diritto* ecc. § 508). Rem ergo malam tentant qui e scholis nostris linguam latinam amandare vellent. *V. Avvedimenti politici*, c. 11 Item *Memoriae Moden.* Continuazione, vol. 1. It. Il *Cattolico*, vol. xviii, pag. 275.

5. Audiatur Stapf, (§ 574) quoad *modum coeremonias exequendi*: « Dum Sacerdos inter ipsa sanctissima Mysteria nil nisi frontis audaciam, levitatem oculorum, coeremoniarum incuriam, et animum quoquaversus dissipatum praesefert, quid mirum, si etiam adstantes omnis devotionis expertes maneant, vel omnino ad conspectum talium ministrorum de veritate Religionis vacillent, dicentes: *Ubi est Deus eorum*? Quare ut scintilla pietatis in nobis aeque ac aliis excitetur, atque in coelestem denique flammam animus surgat, praecipua nostra cura sit, ut *sancta* semper *sancte* administremus. Nihil in nobis appareat, quod non modestia, gravitate, decentia et Religione plenum sit. Tunc sane dicteria et irrisiones, quibus haeretici ac infideles cultum nostrum onerant, facile cessabunt, quippe quibus aliud respondendum non erit, nisi: *Venite et videte* » — Sed aliud est grave monitum, quod tamen nonnulli parvi faciunt: at maximi momenti est tum ad devotionem in Clero tum ad reverentiam in populo erga sacra Mysteria excitandam: hoc legere est in libro, *Memorie di Religione* ecc. Moden. tom. II, pag. 371: « Le sacrestie che sono come « il vestibolo de'templi debbon essere l'asilo « del raccoglimento e del silenzio. Il riso e le « conversazioni, qualunque sia l'uso introdotto, debbonsi da questi luoghi severamente « sbandire, e in verità come ardirassi di pre-

« pararsi con oziosi trattenimenti, per non dir « nulla di peggio, alla celebrazione de' Miste« ri e di offrire il Sacrificio tremendo con un « cuore pieno di vani pensieri, e della profa« na gioja del mondo? » Qui habet aures audiendi, audiat.

Novi Sacerdotes ac Parochi atteote perlegant Rituale atque illud serio revolvant per aliquod temporis, antequam Sacramentum administrent, vel functionem agaot; ipsa enim rei novitas vel doctissimos errare facit: unde praestat, ut privatis experimentis sese exerceant primum, vel expertis administrantibus aliquoties assistant. Ceterum Rituale adamussim servent, neque addendo, neque mutando, ubi Rituale neque addit, neque mutat: sic v. g. non licet addere *alleluja* ad antiphonas in funere parvulorum, etsi currat tempus paschale; cum Rituale non dicat. Ita neque in baptizanda foemina licet immutare orationes, ut illius sexui aptentur, nisi id expresse indicet Rituale. Attamen etiam experti interdum perlegant in Rituali tum ordinem administrationis, tum ea quae illam praecedunt, ut omnia semper rite agant: et hoc maxime convenit, ut fiat exercitiorum tempore — Synodus Novariensis commendat. « Ut semel saltem in « anno Missalis rubricas Sacrificii ritum spec« tantus Sacerdotes omnes, imperiti vero quo« ties opus fuerit, attende relegant (pag. 109).

6, De hoc etiam nos incusant protestantes et libertini, quod eadem sine fine repetimus in liturgiis et orationibus nostris, quae quidem, ut ajunt, et fastidium generant et risum excitant et animi infirmitatem ostendunt. Verum ad rem *Lacordaire* Vita di s. Domenico, cap. v: « Lasciateli, o fratelli, sono mise« rabili che non sanno le vie del cuore; l'a« more non ha che una voce, l'entusiasmo « non ha che un plauso» Pulchre etiam cl. Belasio in opuscolo, *Maniera di recitare con frutto il Ss. Rosario*: « perchè si ripete le tante volte sempre la stessa preghiera? — Per rispondere bisognerebbe saper dire il perchè i cuori amanti aman ripetere le loro più calde espressioni; bisognerebbe saper spiegare, perchè nella vivezza dell'affetto il cuore non si sazia mai di palpitare sempre egualmente; anzi come mai i palpiti medesimi siено il pascolo e la vita dello stesso amore. Però possiamo osservare, che anche la *poesia*, questo linguaggio dell'amore, ha le sue cadenze, le sue posate a misura ed i suoi intercalari, in cui l'anima si ferma quasi a riposo come per pascolarsi a bell'agio d'ogni fior di bellezza che gli ride intorno. Così pure nei *Salmi* quasi in ogni verso la prima parte esprime un pensiero e la seconda ne ripete il concetto con una cotale simetria; e quando è più vivo l'affetto, fino le stesse parole le tante volte ripetute, rendono l'espressione più forte. Anche la *musica*, questa bellissima espansione del sentimento che solleva l'anima di terra, e quasi l'ali d'angelo gl'impenna, tutta vita, movimento ed affetto; mentre ora ci calca le orme dei vivaci pensieri, ora ci colora davanti le varie tinte dei nostri affetti, ora ci trasporta, or c'insegue nei campi illimitati dell'armonia; quasi a riposarci dal vagare incerto, ci mette tratto tratto in quiete, ritornandoci sempre sull'istesso motivo; da cui pigliasi novello slancio d'ispirazione; e noi ci troviamo, vorremmo dire, contenti che il tempo misuri i passi, moderi gli slanci e nella armonica unità ci ritenga ».

(*D*) *Pag.* 28.

Inter Sacramentalia enumerantur tum *Agni Cerei* a Papa benedicti, vulgo *Agnus Dei*, qui proinde veneratione digni sunt, et quos pingi vel inaurari sub poena excommunicationis prohibuit Gregorius XIII, uti refert Azorius: tum *Rosa aurea*, quae in Dominica quarta Quadragesimae item a Papa benedicitur ac postea dono mittuntur ad aliquem Principem vel Reginam — V. Raynaudus, *Tract.* IV, t. x ejus Operum — Beyerlinck, *Theatrum vitae humanae*, V. Benedictio — Quarti, *De benedictionibus* — *Civ. Catt.* vol. I, ser. 2.

Aquae lostralis usus utique commendatur antiquitate, ut dictum est in textu; nam antiquitus in medio templorum atrio erant aquae salientes, seu putei vel conchae, ubi fideles templum ingressuri manus et os sibi lavare consueverant. (*V.* Bona, *De rebus liturgicis*). Ex quo illud certe repetendum apparet, quod adhuc penes nos catholici templa petentes manus dexterae digito aqua lustrali perfuso aese crucis signo munire solent, ut sic purificati loco sancto, divinisque rebus digniores sint. Etsi autem olim non solerent fideles aqua benedicta se munire e templo egredienдо: id tamen hodie passim est in usu, quod quidem contra externas tentationes utiliter fieri merito, docet Bouvier, *De Eucharistia*, c. VI, a 4, § 11 — Aquae benedictae, adveniente causa, non benedicta adjungi potest, dummodo haec semper sit in minori quantitate.

Prejicere (ait ex Croix s. Alphonsus, *Opus M.* l. VI, n. 94) canibus ossa agni vel ova quae in Pascate benedicuntur, Gretserus putat illicitum; sed ea vult comburi, et cineres decenter tractari. Sed negandum, quia res ejusmodi non benedicuntur benedictione constitutiva sive consecrativa, idest per quam reddantur res in

rigore consecratae; sed tantum benedictione invocativa, per quam solum invocatur specialis assistentia Dei circa rerum illarum usum. Quae porro sic benedicuntur, adhiberi semper possunt ad illum usum, ad quem poterant ante benedictionem. Sic saepissime a Sacerdotibus benedicuntur omnes cibi ante mensam: et tamen postea ex illis cibis datur canibus Similiter est licitum candelis vel aqua benedicta uti ad alios profanos usus, decenter tamen: v. g. ad adhibendum lumen pro studio, ad miscendum vinum pro potu; quod ultimum alii contrarium suadent.

Hic de nonnullis benedictionibus.

Q. 1. *Quid sentiendum de benedictionibus a laicis tributis?*

R. Benedictio significat tum consecrare, dedicare, quomodo dicuntur benedictae Ecclesiae, consecrata vasa, etc.; tum prospera alicui adprecari, ut cum benedicitur persona; tum Deum orare sub aliqua re, ut illam nobis salutarem efficiat, uti cum benedicuntur poculenta et esculenta in mensa. Primum saecularibus non convenit, cum illa benedictio sit adnexa Ordini: cetera etiam fieri possunt a laicis, privatim tamen: neque tunc habentur ut sacramentalia, cum non adsit Ecclesiae deputatio — Ac 1. benedicere personis privato modo etiam laicis fuit proprium. Sic s. Birgitta Dariam virginem benedixit, et a coecitate liberavit. Maxime autem commendatur benedictio parentum in filios: sane parentes sunt quasi Sacerdotes familiae ex Chrysostomo; et plura exempla sunt in Scripturis et Ecclesiastica historia; idque maxime in usu est, cum filiis parentes tribuunt extremum vale, exemplo Christi, qui elevatis manibus benedixit Discipulis suis et in coelum ascendit, (V. Quarti, *Bigo oetherca, de benedictiun.* Catalani, *Rit. Rom. commentoriis exornotum*, t. VIII, c. 5).—2. Benedicere mensae est ritus sane antiquissimus, qui fuit in usu apud clericos, monachos et laicos: idque exemplo Domini, qui cibos benedicere solitus fuit. Dedecet tamen, ut benedicant laici, praesente Ecclesiastico. (V. Catalani, *Sac, Coeremoniarum*, lib. III, h. I.). In benedictionibus a Christianis communiter adhibetur signum crucis: et merito, quia per crucem omnia nobis Christus procuravit, et ideo crux est omnium benedictionum instrumentum. Nulla autem est determinata verborum formula. Audiatur Augustinus, qui in illud *Ps.* 128: « Et non dixerunt qui praeteribant, benedictio Domini super vos, ait; nostis, fratres, quando transitur per operantes, est consuetudo, ut dicatur illis: benedictio Dei super vos. Et magis ista consuetudo erat in gente judaeorum; nemo transibat et videbat aliquos facere aliquod opus « in agro vel in vinea vel in messe vel aliquid « hujusmodi: non licebat transire sine benedictione. » Vel ipsis gentilibus benedictio communis erat; si enim Christiani pro accepta eleemosyna ajebant danti: *benedicat tibi Deus*. ajebant gentiles: *benedicat tibi Jupiter* — V. Christianus Lupus, t. VII Operum.

Q. 2. *An omnes Sacerdotes possint indiscriminatim devotis benedicere?*

R. Quamvis omnes Sacerdotes ex vi sui Ordinis facultatem habeant benedicendi res et personas; hoc tamen accipiendum est intra limites ab Ecclesia praescriptos, a qua juxta diversos ordines sacrarum functionum diversorum Ordinum ministri deputati sunt. Sic benedictiones aliae pertinent ad solum romanum Pontificem, ut benedictio Agnorum Dei. Aliae ad solos Episcopos, ut consecratio calicis, Ecclesiae, altaris, aliaeque in quibus intervenit unctio Chrismatis vel sacri Olei. Aliae demum benedictiones spectant ad Sacerdotes: et quidem cum hoc discrimine, ut quasdam omnis Sacerdos, quasdam vero nonnisi Parochus vel ab ipso delegatus dare possint. Ex Diclich eum Baruffaldi particulares quae habentur in Missali, nempe benedictio aquae, agni in paschate, panis, novorum fructuum, vel comestibilis, candelarum, loci, domus novae, thalami, novae navis, fieri possunt etiam a simplici Sacerdote absque praejudicio jurium parochialium; ceterae vero quae sunt in Rituali, nonnisi a Parocho possunt fieri. Verum doctiss. Catalani cum Quarti dicit, quod per se loquendo a simplicibus Sacerdotibus peragendae sunt illae benedictiones quae tam in Missali quam in Rituali fieri praescribuntur a Sacerdotibus absque alio additamento, ut benedictio aquae lustralis, candelarum, navium, esculentorum, bembycis, pueri infirmi, fornacis, etc. Abstinere autem omnino simplices Sacerdotes ab iis benedictionibus debent, quae in libris Missalis ac Ritualis dicuntur fieri a Parocho vel ab alio Sacerdote, sed illorum permisso, vel de licentia Ordinarii, ut est benedictio nuptiarum, fontis, domorum in Sabbato sancto, et aliae complures in Rituali descriptae, ut a Parocho fiant, *vel ab alio Sacerdote;* tunc enim intelligitur ab alio Sacerdote de licentia.

Diximus *per se loquendo;* observat Lorenzini ad confusionem evitandam, ad ordinem conservandum, benedictiones a sacerdotibus simplicibus aut capellanis datae oportet ut sint singulares, privatae, quietae ac moderatae; item caveant Sacerdotes et capellani, ne parochianos a proprio Parocho avertant, ne turpe lucrum quaerant, ne superstitionem aliquam foveant. Ex quo etiam patet, quare plura quae etsi non de jure parochiali, attamen nonnisi a Parocho

praestant fieri; id est vel quia id exigit consuetudo immemorabilis, vel lex Synodalis, vel conventio, vel bonum pacis — V. Benedictus XIV, *Notificatione* CV — Ferraris, *Bibl. Canon.* V. Benedictio — Gardellini, *Collectio Decret.* n. 4855 — Bouix, *De Porocho*, par. IV, c. 11.

Q. 3. *Quid de benedictione cum Sanctorum Reliquiis impertita?*

R. Rituale nullam mentionem facit barum benedictionum, quae fiunt super infirmum, attamen pium et laudabilem usum nemo reprobat; et nonnullae Religiones formam babent, quae si baberi non possit ita fit: absolutis precibus a Sacerdote stola induto super infirmum juxta R. Rituale, benedicatur ei cum Reliquia in signum crucis dicendo: « Per intercessionem S. N. liberet te Deus ab omni malo, amen: » et dein Reliquia osculanda detur. Hic nonnulla advertenda; — 1. benedictionem quae privatim tribuitur infirmo vel ejus indusio a Capellano stola induto vel domi vel in ejus Oratorio, bodie non interdici sive ex tacito Parocborum consensu sive ex usu inducto: at caveatur semper omnia abusus, omnisque modus indecens; — 2. qnoad istas benedictiones reprobanda est illorum nimia facilitas, qui omnibus aine discretione ultro benedicunt, non jam bonum animarum curantes, sed turpem quaestum: sunt enim qui benedictionibus abutuntur. Sed etiam eorum reprebendenda falsa prudentia atque mondanitas, qui omnes et viva fide benedictionem petentes repellunt uti superstitiosos; — 3. etsi Sanctorum Reliquiae aint deponendae in Ecclesia, non autem in domibus privatorum detinendae ex Nicaeno Concilio; neque sunt per laicos ullo modo tractandae aut tangendae ex Conc. Prov. Mediol.; attamen si agatur de Reliquiis parvis ac tbecis inclusis, etiam privatis bodie usu concedi solent, et collo decenter gestari; — 4. recognitio Reliquiarum ad Episcopum pertinet etiam pro Ecclesiis Regularium: unde antequam publico exponantur, ab Episcopo Dioecesis sunt cognoscendae. Decenter autem vel in Ecclesiis vel in Sacrariis custodiantur; item et diplomata, sigilla, fila quibus earundem veritas autbentice probatur — V. Lorenzini, *Il rito, onde venerore le Reliquie dei Santi*. Piacenza 1760 — Boudon, l'obbligazione cbe banno i Pastori d' anime d' *insegnare* ecc. v. pag. 126 — It. Synodus Novariensis, pagg. 57 et seqq. — Et *Append.* 2. in fine vol. I, V. Benedictio.

In publicis benedictionibus ac semper ubi fieri possit, adbibeatur stola et cotta.

Q. 4. *Quid de campanarum benedictione et usu.*

R. Campanae benedici, seu baptizari solent, quod quidem antiquum est et laudabile; non enim baptizantur quasi fidei ac gratiae capaces, sed ut babeantur consecrata ad officia religiosa: quae quidem sic exprimi solent:

Laudo Deum verum, plebem convoco, congrego Clerum.
Defunctos ploro, nimbum fugo, festaque honoro.

Non ergo irridendus usus campanas pulsandi vel ipsa ingruente tempestate; instrumentum est ad boc etiam ab Ecclesia benedictum. Quia tamen plerumque in iis pulsandis modus non observatur, imo tunc pulsantur magis, cum tonitru terrae vicinum est, ex quo facile (ut dicunt) evenire possit, ut vibrationes aëris fulmen attrabant, ideo bac de re civiles leges emanatae sunt ad modum ponendum. In Gallia babetur lex civilis 8 apr. 1832; in Lombardia Decret. 13 julii 1817; in Sabaudia Edict. 3 apr. 1822 (vid. Synodus Novariens. pag. 364), ubi de campanarum sonitu et custodia turris — Quoad campanas vid. Benedictus XIV, Notificatione XX — Catalani, *Pontif. Romanum commentariis illustratum* — Gaume, *Catechismo di perseveranza* — *Cattolico*, Giornale Relig. Lugano, vol. XVIII, XIX, XXV, ecc. — Bellasio, *Il libro della s. Messa*: art. Campane.

Ceterum quoad normam circa campanarum sonitum in Paroeciis pro sacris functionibus hoc Parochis notatu dignum exbibemus quod babet Diarium, l'*Armonia* sob die 16 novembris an. 1855, n. 262: « di consiglio di Stato in Torino ed il Ministero governativo *riprovò* il Municipio di Genova per avere di propria autorità pubblicato un regolamento sul suono delle campane: la ragione della riprovazione è motivata dalle seguenti parole: *Le campane sono oggetto di culto e quindi di esclusivo dominio dell'autorità ecclesiastica... spetta quindi a lei e non al Municipio il regolarizzarne il suono.*

(*E*) *Pag.* 29.

« Recordare, lector (ad rem *Contensonius*), quod Baptismus sepultura est, qua mundo mortui cum Christo veluti sepeliuntur, dicente Apostolo (*Rom.* 6): *consepulti sumus ei per Baptismum in mortem*. Ergo vita mortui, vita nobis sepulti ducenda est — Sepultus separatur a societate, nullum babet cum viventibus commercium; ergo baptizatus a damnandis operibus debet omnino non vivere, nec cum peccatoribus foedera iniquitatis inire — Sepultis nulla spes redeundi ad saeculi vitam; ergo baptizatus cum mundo et maximis mundi inimicitiam gerere capitalem, immortalem, implacabilem, et citra omnem restituendae amicitiae expectationem obligatur — Sepultus est in loco oblivionis...; ergo baptizatus, tametsi reco-

gitare debeat annos suos in amaritudine animae suae, omnium tamen peccati incentivorum delere memoriam debet, ne iterum labatur in scelera, etc. »

Ex hoc patet quanta sollicitudine sit conservanda gratia et innocentia baptismalis, maxime in adolescentibus, ut per totam vitam illibata maneat. Ad rem ait Oberrauch « Unde « satis mirari, imo satis dolere neque facile « quaeat, quod ii, qui adolescentiam aut ex « munere publico, aut ex privato officio cu- « rant, in explicando tanti momenti negotio « tam segnes, et plerumque etiam nulli sint. « Quasi vero prae omni scientia, eruditione « ac civilitate morum prima integritas non es- « set decus sine comparatione primum. Reliqua « cuncta sine hoc adolescentem parum reipsa « exornant; et ingentium insuper malorum oc- « casiones sunt. Sed umbratica pro veris ma- « xima curantur, et summis male neglectis, « ingentes non raro conatus soli adolescentum « ruinae proludunt (Stap. § 269).

(*F*) *Pag. 35.*

« Croix hoc advertit circa praxim, nempe ut statim post mortem matris aperiatur os ejus, ut si proles vivit, non suffocetur. Ait Cangiamila cum Possevino, Gobat, etc. peccare graviter parentes, qui negligunt efficere, ut fiat incisio; et etiam chirurgos qui illam negligunt vel differunt... Praeterea dicit, quod si alter reperiatur, etsi non chirurgus, qui vires habeat faciendi incisionem, tenetur itam operari» Ita Liguori, *Homo Apost.* tr. XIV.n. 9. Ceterum ad prospiciendum infantibus valde praestat, ut consulatur laudatus Cangiamila in sua *Embryologia sacra*, quae adeo commendatur a Benedicto XIV *De Syn. Dioec.* — It quid ejus *Compendium* auctore Dinonart: hoc Compendium habet etiam in *Bibliot.sacro*; ovvero, *Dizionario universale delle scienze ecclesiastiche* dei PP. Achard e Giraud. Mil. vol. XXI — It. *Essai sur la Théologie etc.* — Bouvier, In *supplemento.*

« Nel caso (ad rem *Gousset*), che non trovasse nè chirurgo, nè medico, nè altra persona capace di fare l'operazione cesares, il Parroco o qualunque altro Prete sarebbe obbligato di farla? Noi crediamo che vi sia non obbligato? questa operazione poco è conveniente al caratterà ecclesiastico, e di altra parte si esporrebbe ad essere inquisito dai magistrati».

(*G*) *Pag. 36.*

Baptismus ab obstetrice collatus sub forma: « mi te abattezzo in nome del Padre e del Figliuolo dello Spirito Santo, » dubius est, tum propter omissionem *et*, tum propter verbum de novo inventum abattezzo: ideoque reiterandus sub conditione. S. C. C. 12 maji 1753.

Baptismum infanti collatum ab obstetrice sub forma: «Io ti battezzo nome di Padre, di Figliuolo e dello Spirito Santo » validum censuit S. C. C. 12 sept. 1801: cum non dubitaretur de fide regionis et proferentis, et inspecto vulgari proferendi usu, corruptio ex lapsu linguae accidentaliter procedens non mutaret sensum substantialem formae sacramentalis. Et idem videtur dicendum paritate rationis de hac forma: « Io ti battezzo del nome del « Padre del Figliuolo e dello Spirito Santo. »

Valet Baptismus, si quis dicat: «Ego te baptizo in nomine Filii et Patris » etc., licet etiam praeponendo Filium velit significare hunc esse principium Patris; nam aliter ex se sonat nomen Patris. Neque error internus ministri praejudicat valori Sacramenti — Excipe si cum mente haeretica ita varietur forma, ut etiam exterius alium sensum verba habere possint, quam Christus intendit: tunc vera Ecclesiae intentio perversa esset, ut si quis diceret *Spiritu Sancta*, intendens tertiam Personam esse muliebrem.

Item esset invalidus, si quis adderet in fine ad nomina trium Personarum *nomen Beatae Virginis* intendens Baptismum conferre in nomine B. Virginis, sicut in nomine Trinitatis; quia perverteretur vera Divinitatis confessio (secus si hoc adderet ex importuna devotione). Vel si omittat particulam te; quia non determinaretur Baptismus. Vel si omitteretur *ego te baptizo*, idque ex propositione ab Alexandro VIII damnata sub n. 27, nil enim significaretur.

Utrum vero possit illud *et*, quod praeponitur tertiae Personae, omitti, alii affirmant; quia sic etiam est usus. Verum videtur id in nostro casu non posse, secus non haberetur Personarum realis distinctio. Nam Spiritus Sanctus generice loquendo tam competit Patri, quam Filio; ut ergo fiat distinctio, illa particula videtur necessaria.

Quaedam hic de modo, quo Baptismum conferunt haeretici: ex quo manifestum erit quam recte catholica Ecclesia illum reiteret saltem sub conditione, et in quot errores impingat qui Ecclesiam nostram veritatis columnam deserit, ut suo ducatur spiritu.

1. *Quoad Germanos*: « nel 1845 a Zurigo parecchi ministri protestanti, conversando insieme piacevolmente in un albergo, si ridevano della superstiziosa pratica del Battesimo, confessando a vicenda, ch' essi « non lo conferi-

« vano che in apparenza per accondiscendere « alla bestialità di coloro che ancora ne crede- « vano la efficacia. » Una signora protestante che li intese, ne fu sì scandolezzata e spaventata, che volò a Friborgo, e là si fece istruire nella Religione cattolica e ribattezzare sotto condizione. Nel 1848 in Alemagna i partigiani della chiesa libera del ministro Rupp in un' assemblea generale proposero a maggioranza di voti l' abolizione del Battesimo. La comunità libera di Halle lo ha tolto affatto. Alcuni di essi che ancora lo conservano l' amministrano così: « Io ti bagno nel nome di Gesù di Nazaret; *o anche*; Io ti battezzo nel nome di « Dio e del Comune. » Un pastore protestante nel 1847 dichiarò innanzi alla seconda Camera di Baviera « che l'uomo essendo salvo solo per « la fede, il Battesimo non è più che una cosa « accessoria » — V. *Ami de la Religion*, an. 1845, 26 julii: 1847, 26 *julii*: 1848, 6 *jan.* —*Amico Cattolico*. Mil. 1846, vol. xii—*Annali Religiosi*. Roma 1846, ser. 2, vol. iii.

2. *Quoad Anglicanos:* non raro est ut pueri apud ipsos etiam sine aqua baptizentur. Ceterum en quomodo hisce nostris temporibus vel ab ipsis Episcopis confertur Baptisma, prout refert *Civ. Catt.* ser. 2, vol i: « Il ministro pone in ordine attorno a sè i fanciulli da battezzare: e poi per far più presto bagna le dita in un poco d' acqua, gitta uno spruzzo in aria che va dove può andare e dice: *Io ti battezzo* ecc. una volta sola, e in numero singolare, benchè i fanciulli siano otto o dieci. È bene che si sappia. Io so questo da un ministro presbiteriano scozzese. E voi saprete che la Scozia è ancora il paese dove si dice che il Battesimo sia meglio conferito dai Protestanti » V. *Annali Religiosi*, ser. 3, vol. i, pag. 446.

(ll) Pag. 43.

Catechumeni sic dicti a verbo greco Κατηχέω idem significante ac viva voce prima elementa docere, unde *catechismus*, *catechesis* et *catechistae*, ii intelligebantur homines qui a catechistis erudiebantur, et ad Baptismum praeparabantur. Triplicis gradus distinguebantur, ut communius docent, praesertim P. Martène *de antiquis Ecclesiae ritibus:* audientes, electi et competentes.

Audientes: ii dicebantur qui Baptismum suscipere desiderantes, admittebantur ad catechismum ut elementa fidei discerent; ipsis permittebatur audire verbum Dei in Ecclesia, et coeremoniis Missae usque ad Offertorium assistere; tunc dicente Diacono: *Catechumeni, discedite*, egrediebantur: et ideo pars ista Missae vocata est Missa cathecumenorum — *Electi*: vocabantur illi qui, absoluto catechumenatus tempore, per scrutinia reperti erant digni, ut ad gratiam Baptismi admitterentur; haec scrutinia incipere solebant secunda Quadragesimae hebdomada, et praecipue habebantur Romae feria iv majoris hebdomadae — *Competentes*: ii erant qui sufficienter docti, probati et capaces reperti, petebant et rogabant ut Sacramentum regenerationis sibi conferretur. Solemniter baptizari solebant in vigilia Paschae aut Pentecostes.

Tempus catechumenatus varium fuit et a prudentia Episcoporum pendebat: primum statim conferebatur Baptismus iis, qui sufficienter instructi erant et credebant, ut constat exemplo Cornelii eunuchi reginae Candacis, trium et quinque millium una et altera die ab Apostolis baptizatorum: postea diversa statuta sunt tempora, v. g. octo vel etiam sex menses; attamen communius quadraginta dies.

Ritus autem initiandi catechumenos apud veteres situs erat praesertim in signo crucis, impositione manuum cum oratione, exorcismis, insufflatione in faciem, tactibus sputi in nares et aures, olei sancti unctione in pectore et scapulis, etc. Nunc coeremonia catechumenatus fit immediate ante Baptismum.

(l) Pag. 44.

Per Baptismum omnia omnino remitti peccata et originale et actualia negant haeretici eorumque sectatores, sic nempe ratiocinantes: « Per Baptismum non tollitur concupiscentia; « atqui concupiscentia est peccatum » — At nonnisi esse potest haereticorum doctrina, concupiscentiam vere esse peccatum; et sane ea a Melanctone suorum omnium nomine sic tradita est; « Scholastici (nempe Catholici) dixerunt concu- « piscentiam non esse peccatum, sed tantum « poenam, et vocarunt fomitem; nos dicimus « et poenam in rea natura et peccatum esse. » Sed contra eos Tridentinum declaravit: « Manere in baptizatis concupiscentiam vel fomi- « tem, haec sancta Synodus fatetur et sentit; « quae cum ad agonem relicta sit, nocere non « consentientibus, sed viriliter per Christi Je- « su gratiam repugnantibus non valet » (sess. 5, can. 5).

« Quidquid est contra legem (instabis) pec- « catum est; atqui concupiscentia est contra « legem: lex enim arguit non tantum consentire, vel ire post concupiscentiam, sed ipsum « concupiscere; ergo etc » — R. Haec Calviniana argumentatio facile refellitur sic distinguendo: quidquid est contra legem *voluntarie et libere*, peccatum est, concedimus; quidquid est contra legem *nec libere*, *nec voluntarie*,

peccatum est, negamus. Concupiscentia porro, quia non est in nobis libere et voluntarie, per se peccatum esse non potest, nisi velimus admittere peccata necessaria, quod est absurdum. « Tribus modis (ait Bellarminus) concupiscen« tiae reatus intelligi potest: 1. dici potest rea« tus concupiscentiae reatus ille, qui ab ipsa « oritur et in ipsa fundatur, ita ut reus sit « qui ipsam habet, quia ipsam habet...; 2. di« ci potest reatus concupiscentiae is, quo ipsa « facta est, non quem ipsa facit...; 3. dici po« test etiam reatus concupiscentiae is, quem « ipsa facit si pertrahit ad consensum, ut non « sit proprie homo reus, quia concupiscentiam « habet; sed quia concupiscentiae cedit. » (De amiss. grat. l. V, c. 13).

Si ita est, quomodo (addes) *Paulus concupiscentiam appellat peccatum*? — Concupiscentiam appellat peccatum, non quasi vere, et proprie peccatum sit; sed metaphorice, idest per figuram, quam rhetores vocant methonymiam, cum nempe effectus ponitur pro causa: sic dicitur: « Pallida mors, morbi pallentes, tristis « senectus, ira praeceps. Vocavit Paulus con« cupiscentiam carnis peccatum (ait theologus « Vega qui Tridentino interfuit), quia effectus « est et poena peccati, vel certo quia trahit et « invitat ad peccatum; non vero quod eam cre« diderit proprie esse peccatum, idest divini « transgressionem mandati: haec est expositio « a Patribus in hoc Concilio Tridentino » (de justif. l. XI, c. 15). Idque Concilium expresse declaravit inquiens. « Ecclesiam catholicam « nunquam intellexisse concupiscentiam ab A« postolo peccatum appellari, quod vere et « proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex « peccato est et ad peccatum inclinat „ ; et si quis contrarium senserit, sub poena anathematis damnat (*sess.* 5, *can.* 5).

„ Haec (dices) vera erunt, si sermo sit de „ peccato quod conjunctum habet reatum, sive „ imputationem et damnationem. Quid si lo„ quamur de peccato, quod sit sine ullo amplius „ reatu, sine ulla imputatione et damnatione, „ quia haec per Baptismum sublata sunt? Re„ vera Tridentinum verba protulit de peccato „ quod est mors animae, uti legere est in ca„ none secundo, sessionis quintae„ —R. Haec fuit quidem contentio ab haereticis in dicto Concilio proposita: concedebant nimirum Lutherani et Calvinistae per Baptisma deleri penitus reatum et imputationem peccati originalis; sed simul contendebant ipsum peccatum adhuc in renatis manere, licet sine imputatione et damnatione: « Peccatum remittitur in Baptismo „ (inquiebat Lutherus) non ut non sit, sed ut „ non imputetur ». Et Calvinus: « Ametsi (re„ nati) adhuc a peccato teneantur obsessi, mor„ tis tamen potestati jam exempti sunt, et o„ mni maledictioni. » Sed contra illos Tridentinum definivit: « Siquis per Jesu Christi Do„ mini nostri gratiam, quae in Baptismate „ confertur, asserit non tolli totum id, quod „ veram et propriam peccati rationem habet, „ sed illud dicit tantum non imputari, anathe„ ma sit. » Futilis autem, ne dicam ridicula, est exceptio qua dicitur Concilium eo in loco loqui de peccato, quod est mors animae; duplex enim Concilii definitio distinguenda est pro duplici haereticorum errore profligando in sessione quinta. Quidam nempe tradebant Adae praevaricationem ipsi soli nocuisse, et non ejus propagini; vel saltem ejusdem inobedientiae peccatum mortem quidem et poenas corporis in omne genus humanum transfudisse, sed non peccatum, *quod est mors animae*. Contra hos Tridentinum sic definivit canone secundo: « Si„ quis Adae praevaricationem sibi soli, et non „ ejus propagini asserit nocuisse ... aut in„ quinatum tum illum per inobedientiae pecca„ tum, mortem et poenas corporis tantum in „ omne genus humanum transfudisse, non au„ tem et peccatum, quod est mors animae, a„ nathema sit. » Lutherani vero et Calvinistae distinguentes in peccatu reatum inter et actum concedebant per Baptismum tolli utique peccati reatum sive imputationem et damnationem, sed contendebat peccatum ipsum remanere actu: istos quoque damnavit Concilium canone quinto, his verbis: « Siquis per Jesu Christi Domini no„ stri gratiam, quae in Baptismate confertur.. „ asserit non tolli totum id, quod veram et „ propriam peccati rationem habet, sed illud di„ cit tantummodo radi aut non imputari, ana„ thema sit; in renatis enim nihil odit Deus„ Ergo cujuscomque peccati nomine concupiscentiam appellent adversarii, in damnationem Concilii semper incidunt.

Verum (instabis) *nonne Augustinus expresse docuit*: peccatum originale post Baptismum transit reatu, sed remanet actu? — Fuit haec petulantissima Lutheri assertio, quam sic refellit Bellarminus: « Lutherus crimen „ falsi commisit; nunquam enim sanctus Au„ gustinus dixit peccatum in aliquo esse, sed „ non imputari, vel actu manere, reatu tran„ sire. Neque enim tam stupidus erat ut non „ intelligeret, reatum a peccato separari non „ posse, cum in eodem libro scripserit: „ hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati (de nupt. et conc. c. 26). « Loquitur i„ gitur sanctus Augustinus de concupiscentia, „ eamque dicit in renatis non esse peccatum, „ non imputari, nec reos facere, licet maneat „ quoad actum, quia non cessat prava deside„ ria excitare (De amiss. gr. l, V, c. 13) —

V. *Annali Religiosi*, ser. 2a, vol. VII, pag. 454: il caso di Gorhsm.

(*J*) *Pag. 54.*

Quaeres: *In quonam sita est essentia Sacramenti Eucharistiae?* — R. Duae sunt sententiae probabiles ac praecipuae: prima cum Gonet, Salmanticensibus, Soto et aliis docet, quod essentia sive ratio hujus Sacramenti consistit in recto (sive essentialiter) in solis speciebus; Corpus autem Christi pertinet ad Sacramentum tantum in obliquo, idest tanquam quid extrinsece connotatum. Probant ex Tridentino, ubi: ,, Si quis negaverit in Ss. Eucharistiae Sacra- ,, mento contineri vere, realiter, et substantia- ,, liter Corpus et Sanguinem D. N. J. C. a- ,, nathema sit ,, (sess. *13*, can. *1*); ergo si corpus continetur in Sacramento, sequitur quod species sint Sacramentum tantum, continentes Corpus Christi, ne dicatur Corpus Christi continere in seipso—Secunda sententia cum d. Thoma, Continuatore Tournely, Suarez, etc., tenet Sacramentum Eucharistiae consistere essentialiter aeque in speciebus unum fit Sacramentum. Christus autem continetur in Sacramento tanquam pars in toto, uti anima in homine; non vero tanquam aliquid extrinsecum a ratione Sacramenti: sicque intelligendus textus Tridentini. Confirmatur ex d. Augustino, qui docet hoc Sacramentum „ duobus constare, vi- ,, sibili elementorum specie et invisibili D. ,, N. J. C. Carne et Sanguine,... sicut Chri- ,, sti persona constat ex Deo et homine ,, (Relatus in Can. *Hoc est 48*, dist. 2 *de consecr.*; Liguori, *Opus. Mor.* I, VI, n. *190*).

Contendit autem Bellarminus cum aliis totam rationem hujus Sacramenti salvari in sola specie panis aut vini seorsim, sumpta; nam quaelibet species habet rationem integri convivii, cum per concomitantiam sanguis veniat sub specie panis et contra. Sed probabilius Lugo, Tournely et alii negant: quia licet per concomitantiam Corpus Christi veniat sub specie vini et contra (quod sufficit ad totum assequendum fructum Sacramenti); hoc tamen per accidens evenit, quia nunc sanguis non potest a corpore separari: sed non per se, nam si triduo a morte Christi Apostoli celebrassent, sanguis non venisset sub specie panis. Unde, cum sub altera tantum specie vi verborum et per se ponatur tantum corpus vel sanguis; non potest per se significari per alterutram speciem tota refectio cibi et potus. Et pro hac sententia videtur expresse stare d. Thomas (3. p. q. 73, a. 2).

(*K*) *Pag. 60.*

1. Contra ipsum *transubstantiationis* nomen insurgunt haeretici, contendentes nempe, illud prorsus esse novum et veteribus inauditum. At frustra; et 1. etiamsi ita esset, nemo tamen vetat, quominus Ecclesia ad novas haereses praefocandas novis interdum utatur nominibus, ut ita dogmata antiquissima firmiter conserventur; — 2. falsum est nomen ipsum fuisse veteribus inauditum; refert enim Baronius illud inveniri in confessione Albigensium anno *1278*; — 3. veteres dogma *transubstantiationis* indicare consueverunt vocibus idem omnino significantibus: alii docent panem et vinum in Christi Corpus ac Sanguinum *converti*, ut Cyrillus alexandrinus, alii *mutari*, *trasmutari immutari*, ut Cyprianus, Cyrillus hierosolymitanus, Ambrosius, Chrysostomus, Damascenus; alii *transire*, *transformari*, *fieri*, *transelementari*, ut Remigius remensis, Theophylactus Augustinus, etc.

Post editam Bullam dogmaticam *Auctorem fidei* videntur nobis emendandi, si quis adhuc sint, Cathechismi Dioecesani, in quibus *transubstantiationis* nomen omittitur; cum talis omissio facile possit aetate nostra haberi tanquam *suspiciosa*, eo tendens, ut notitia subtrahatur « tum articuli ad fidem pertinentis, « tum etiam vocis ab Ecclesia consecratae ad « illius tuendam professionem adversus haere- « ses; tendique, ad ejus oblivionem inducendam, « quasi ageretur de quaestione mere scholasti- « ca ,, (*v.* laud. *Bulla*, prop. 29). Neque etiam posset a nobis probari Theologus qui de more sacram Synaxim appellat *convivium panis et vini consecrati*; Ecclesia enim eam vocat *sacrum convivium in quo Christus sumitur* (non panis et vinum), *recolitur memoria passionis, et futurae gloriae nobis pignus datur.*

2. Catholica Ecclesia dogma transubstantiationis docuit; at circa naturam hujus divinae operationis nihil statuit. Scholistae volunt panem et vinum in instanti consecrationis annihilari, et Corpus ac Sanguinem Christi e nihilo educi seu produci, ideo hanc conversionem vocant productivam: hoc tamen parum congruit, tunc non jam adesset conversio, sed productio. Thomistae docent Corpus et Sanguinem Christi loco panis et vini substitui seu adduci. Vasquez ait transubstantiationem esse relatione ordinis inter substantiam quae cessat, et substantiam quae vi verborum Christi incipit — Item Ecclesia definiendo totam substantiam panis in Corpus, et totam substantiam vini in Sanguinem Christi converti, remanentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quid sint illae species, non dixit. Anastasius sinaita, Gitmundus et alii docent accidentia panis et vini in Corpus Christi transire et in eo subsistere sic Corpus Christi qualitates suas naturales

et gloriosas juxta quas nec frangi, nec pati potest, retinens, qualitates panis et vini induit et sub eo respecto est album, rotundum, frangibile, etc. · quando antem hostia ooosecrata dividitur, Christus juxta eos suum naturale non frangitur, sed totus a seipso separatur, et totus est sub singulis specierum partibus. Cartesius censet accidentia panis et vini in alia materia perseverare; supponit enim inter vini et panis particulas reperiri spatiola aëre vel alia materia plena. Maignan vult Deum nullo mediante corpore easdem producere sensationes quae per panem et vinum immittebantor: uode juxta illum species sacramentales nihil sunt ex parte rei. Quae omnes hypotheses cum plurimas babeant difficoltates, communior evasit seotentia Angelici, qui expresse (3 p. q. 77, a. 2) docet *accidentia eucharistica esse sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis et vini remanente*, et quantitatem sine subjecto existere; idque Deum sua omnipotentia facere posse. Hinc caoit Ecclesia: *Sub diversis speciebus, signis tantum et non rebus, latent res eximiae.*

Conclodimus cum libro, *Quattro anni di esperienza della relig. catt.* ecc., c. 1.

« Si suppone che oella dottrina della transustanziazione noi andiamo contro la testimonianza evidente de' nostri sensi, e che noi crediamo reale ciò che la nostra veduta, il nostro tatto, il nostro gnsto ci dicooo non esser tale. Ora, la storia dell' umaoità non racchiude accusa falsa più gratuita e per consegoenza più colpevole, un' allegazione la quale attesti più autenticamente l' ignoraoza inetta de' suoi autori. Qual è, di fatto, la dottrina della Cbiesa cattolica sul mutamento che si opera negli elementi eocaristici? È che nulla mutato nel pane e nel vino di ciò che tocca i sensi; e che ciò che subisce un mutamento, ha tanto da fare coi sensi, quanto i sensi banno a fare cogli abitatori degli antipodi. Totto il mondo si accorda in questo (a meno che non si voglia opporci qualche studente di nessun valore,) che in ogni oggetto materiale v'è, oltre il colore, la forma, il gusto, l'odore, v'è, ripeto, un certo non so che, di cui il colore, il gusto, la forma sono chiamati generalmente le qualità o attributi, o nel linguaggio metafisico prendooo il nome di *accidenti*. Ora, per ogni persona che conosce il senso delle parole, è evidente che i nostri sensi, il gusto, l'odore, il tatto e via via, noo fanno che insegnarci la natura di queste qualità, attributi o accidenti, e nulla più; noi *vediamo* che uoa cosa è nera, bianca o turchina; noi *sentiamo* che essa è rossa, aspra o liscia, fredda o calda, e così del resto; ma rispetto a questo misterioso alcun che, rispetto a questa *sostanza*, come si dice in metafisica, che esiste sotto le qualità, ed a cui le qualità sono tutte attaccate, i sensi si tacciono e non ci dicono assolotamente nulla. Pei nostri sensi, la sostaoza del pane è la stessa che quella della carne, e la sostanza del baleno non diversa punto della sostanza di un pezzo di legno. » Quomodo autem contra incredulos facillime solvantor omnia quae contra opponuntur, vid. Ventora. *Scuola dei miracoli* omel. 31; it. Op. ejusdem. *La ragione filosofica e la ragione cattolica*, vol. III, p. 2: *le armonie dell'Eucaristia* — Lacordaire, *Conferenza* LXXVI — Wiscmao, *Conferenze* ecc.

Nos autem minemur potius tantam Domini dignationem, qua voluit ut sub diversis speciebus, signis tantum et non rebus, laterent res adeo eximiae. Concludere possumus cum pio Codtensonio: « Sed ut verum fatear, unum est quod ei suavius allicit et arctius stringit et attentum rapit, modus nimirum amoris qui sine modo est et ultra omnem modum... « Magnum qoidem fuit, *inquit s. Thomas (Opusc. de Sacr. altaris)* Christum Dominom seipsum in peregrinationis nostrae socium dedisse; majus vero in pretium redemptionis: hoo tamen donum adbuc est in aliqua separatione ab co, cui datur. Cum tamen datur in cibum, datur non ad aliquam separationem, sed ad omnimodam unionem. Uniuntur enim in unitate corporis et cibus et qui cibum sumit. ». Videlicet Christus adest vere io Sacramento; absens tamen videri vult, ut amorem probando acuat, acoando inflammet. Adest, ut auxiliom praebeat et solatium; abesse videtor, ut ipsum animus christianus quaerat, ipsum appetat, ipsi inhiet, io quem desiderant Angeli prospicere. Denique adest et non apparet; nisi eoim adesset, oon praeberet remedium; nisi lateret; ooo iescaret appetitum. „

(L) Pag. 62.

1. *Quoad Eucharistiae asservationem*, notamus, quod ipsa asservator etiam in Cathedralibus, qui illae primae dicuotur Paroeciae: verum ibi noo est asservanda in Altari majori sed in capella, propter fonctiones pontificales necessario peragendas ab Episcopo retrorsom ad Altare majus. Permittitor etiam asservari in Ecclesiis regularium, propter neoessitatem ibidem praebendi Communionem infirmis. Item in Ecclesiis Monialiom viventium in clausura ex Decreto s. Conoilii C. 15 maji 1700. Insoper sciendum qood Sedes apostolica licentiam asservandae Eucharistiae noo solet concedere pro Oratoriis privatis; nec capellis ruraribus, nisi esset ibi populi concursus et distantia a

Paroccia. Tandem advertendum jus retinendi claves tabernaculi privative spectare ad Parochum—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n.424 —Card. Petra, qui fuse agit in Constit. *Transiturus* Urbani IV.

2. *Usum exponendi Eucharistiam* publicam fidelium adorationi, eamque populo benedicendi, non solum probat antiquitas, sed ratio firmat ac pietas suadet, etsi id fiat non solum dominicis et festis, sed aliis quoque diebus. Haec enim frequens expositio abstrahit a vanis, numerose deducit fideles ad Ecclesiam, impedit profanas in templo profanationes, movetque ad virtutem actus, ad orationis frequentiam, ad Sacramentorum susceptionem. Ubi viget devotio, ait s. Alphonsus noster, et cultus augetur, debita semper obtenta facultate, nescio, praesertim juxta praesentem nostrarum regionum frequentem usum, cur potius non sit laudanda quam improbanda hujusmodi Ss. Sacramenti expositio; modo (exciperem) non sit nimis frequens; nimia enim frequentia esset quidem causa, ut reverentia erga tantum Sacramentum minueretur—V. Christianus Lupus, *Opusc.* p. I de processionibus—Triers, *Histoire de l' exposition du Ss. Sacrament*—L. Ferraris, *Bibl. Canon.* V. Eucharistia—It. Synodus Novariensis *De custodienda Euch.* pag. 88; *De expositione* p. 97, et 99; *De oratione 40 horarum*, pag. 228; *De proces. Corporis Domini* pag. 374. Hic etiam notandum ex Pontifice Benedicto XIV Constit. *Cum ut*, hac in re nemini fas esse novum ritum inducere, privata auctoritate. Hinc v.g. non liceret Eucharistiam deferre contra incendia vel tempestates, hoc enim et novum esset et periculosum et Dei tentatio: et Novariensi Dioecesi sub poena suspensionis ferendae id prohibetur.

Quando fit publica expositio, requiritur decens altaris ornatus, conveniens cereorum numerus, nempe saltem duodecim ardeant, et omnia religiose fiant, ut tantam Hostiam decet. Solemnius autem fieri debet expositio 40 Horarum, quam primus invexit P. Joseph mediolanensis Cappuccinus anno 1556. Solemnissime vero processio et expositio in die Corporis Domini, ut patet—V. Benedictus XIV, *De Festis*; it. *Notificatione* XX, ubi de expositione et benedictione; *Notificatione* XIV, ubi de processionibus et expositione 40 Horarum —Billuart, *Digress. historica*: de festo Corpori Christi — Morozzo *Trattato delle sacre cerimonie* ecc.

(M) Pag. 65.

Quoad Communionem paschalem quaedam notanda tum quoad adultos, tum quoad pueros, pro Parochorum regimine.

Primo quoad adultos: Parochi est invigilare, et quoad potest curare, ut subditi omnes praecepto Paschali satisfaciant, propterea que cavere debet, ne schedulas Communionis committat alicui Clerico. Elapso jam tempore paschali, diligenter debet inquirere de iis, qui forte non adimpleverint praeceptum, ut eos moneat, urgeat, opportune et importune impellat, nulli parcens, si forsan ad resipiscentiam adduci possint, in tanta temporum iniquitate. Quot istorum in Missionibus reperiuntur, qui per multos annos omiserunt praecepto satisfacere, quin de hoc Parochus verbum admonitionis cum eis impenderit, qui forte moniti satisfecissent!

« Un fedele (casum ponimus cum *Gousset*) desiderando di celebrare la Pasqua in un'altra Parrocchia vicino alla sua, non osa di domandarne permissione al suo Parroco, da cui teme un rifiuto, o risposte aspre e villane. Questo fedele à per motivo, o il bisogno di comunicarsi immediatamente dopo la Confessione che suol fare ad un prete della vicinanza, o la tema più o meno fundata d' essere occasione di sacrilegio al suo Parroco, « quem credit verc « sari in consuetudine graviter culpabili »; o una certa antipatia naturale per questo Parroco, o una involontaria avversione che crede di non poter superare. Il Parroco, il prete che conosce lo stato di questo fedele potrà comunicarlo senza obbligarlo a ricevere un' altra volta la Comunione nella sua Parrocchia? — Si può comunicarlo e con questa Comunione adempirà il dovere pasquale. Se, nel caso di che si tratta, non si può presumere il consenso del Parroco, si può, si deve presumere quello del Vescovo; « Non enim habemus pon« tificem qui non possit compati infirmitatibus « nostris ». Lo spirito della Chiesa è di agevolare ai suoi figli l'adempimento dei loro doveri in materia di disciplina: Il Sacerdote illuminato lo intende, e non confonde gl' interessi della religione coll'amor proprio ».

Secundo quoad pueros: Tria maxime curare debent Parochi in tanta re, a qua bonum vitae futurae pendet, nempe admissionem, instructionem et praxim.

1. *Admissionem* · Hac de re audiendus Abrate, *Lo Spirito del Parroco* vol. II: Qui Parochum sic monet: « Quantunque avverta dobbiate di non ammettere a questa mensa Angelica alcuno se non dopo averlo esaminato e ritrovato mediocremente instruito nelle cose necessarie, ciò non ostante guardatevi dal seguire la rigidezza di coloro che volendo troppo esigere dai fanciulli, ed assoggettarli antecedentemente a tanto soverchie prove, si riducono poi ad ammetterveli in quella età, in cui il demo-

nio abbia già preso posto dentro quegli animi · Se la prima Comunione segoisse da giovane, allo stato d' innocenza, oh quai frutti più soavi si vedrebbero a favore del Cattolicismo, oh quale impulso più forte a bene operare, oh qual delizia maggiore pei fedeli! In oggi che sembra quasi più precoce il vizio, anticipate voi pure l'antidoto delle di lui conseguenze infauste, ed appena vedrete giunto il giovane alla cognizione sufficiente di ciò che egli va a ricevere immantinenti permettetegli che si accosti al vero conforto dello spirito, e che si assicuri l'aumento della grazia, la quale se si ritarda lascia crescere invincibilmente il guasto delle anime — Crudele quel Parroco, se mai vi fosse, che negasse un benefizio così segnalato alla tenera età dei suoi parrocchiani! Costui contraddirebbe alla volontà ed al comando espresso della santa madre Chiesa, la quale ordina che appena il Cristiano ne sia capace, subito divotamente si avvicini al Pane sostanziale della vita eterna.

« Se poi qualche individuo fosse veramente più duro d'ingegno, e qual macigno non volesse credere alle vostre insinuazioni, abbiategli compassione particolare: « Quod si nimis tardus « est, misericorditer sufferendus est, breviter « quae decursis ceteris, ea quae maxime neces- « saria sunt, inculcanda sunt; » colle preghiere indirizzate a Dio aiutatevi ancora a fargli penetrare le cose sostanziali, « magisque pro illo ad « Deum, quam illi de Deo multa dicenda sunt», vi insegna appunto s. Agostino. Se vi capitassero dei semifatui o presso che stupidi, cercate con segni o con indizi di ottenere qualche cosa pure da costoro, impegnando nel tempo istesso i parenti e i familiari a parlare loro sovente volte delle cose della fede; nè meno sarebbe impossibile particolarmente in oggi d'istruire i sordo-muti; la vostra carità saprà certamente offerirvi i mezzi spedienti per riescire a far loro imparare quanto richiedesi all' eterna salute. Finalmente avvertite di sempre conchiudere i vostri catechismi con piccoli ricordi relativi al costume ed alle abitudini della stessa gioventù, avvertite di recitare con voce distinta e chiara gli atti del Cristiano prima di permettere che si dipartono i giovani dalla Chiesa, e nel partire avvertite che ricevano l'acqua santa, che salutino il Signore con riverenza, che divisi i maschi dalle femmine escano tutti composti a due a due, e che lontani dagli schiamazzi e dalle insolenze si restituiscano alla propria casa portandovi il santo timor di Dio » — V. etiam Ranieri, *Corso d'Istruz.* 3 *prec. della Chiesa — Specchio del Clero — Metodo per la direzione delle anime*

« Per regola generale (ait *Cousset*), nascono grandi inconvenienti a differire la prima Comunione a un fanciullo di là del quattordicesimo o quindicesimo anno. Quanto più si differisce, come ha notato il card. della Luzerne, tanto meno i fanciulli sono disposti ad imparare; le passioni ingagliardiscono via più, e gli abiti viziosi più profonde mettono le radici: e vuolsi anche considerare che i figliuoli del popolo, diventando grandi e robusti, sono più occupati al lavoro, ed hanno minor facilità di frequentare i catechismi ». Ait autem Catechismus R.: « Qua vero aetate pueris sacra My- « steria danda sint, nemo constituere poterit, « quam pater, et Sacerdos cui illi confitentur « peccata. Ad illos enim pertinet explorare, « et a pueris percontari, an hujus admirabilis « Sacramenti cognitionem aliquam acceperint « et gustum habeant ».

2. *Instructionem*; patet ex dictis. Ex instructionis defectu evenit, ut res adeo excellens fiat nullo fere devotionis sensu, nulloque vitae profectu. Cum puerorum aetas sit nimium levis oportet ut industrie patienterque edoceantur, doctrinas eorum tenellae aetati exemplis, similitudinibus, quod potest aptando, aemulationem etiam inter illos excitando, etc. Croix (L. V, n. 650) has ponit quaestiones pro puerorum instructione qui prima vice debent communicare: « Quid est communicare? ... quid ,, accipitur in Communione? .. quid intelligis ,, per Christum Dominum? . estne Christus ,, ubique? .. quandonam est praesens in Eu- ,, charistia? ... quid est sub hostia, quid in ,, calice ante et post prolata verba consecratio- ,, nis? ... non videmus Christum ibi, sed om- ,, nia apparent ubi antea; quomodo id possibi- ,, le est? ... unde sumus certi quod ita sit, ,, adeo ut possimus hoc firmiter credere? ... ,, unde scimus quod Deus hoc dixit?... Quid ,, est in vase quod custos porrigit post Com- ,, munionem? (Resp. est tantum vinum) vel a- ,, qua quod ideo sumitur, ut si quae particu- ,, lae sacrae hostiae adhaesisset linguae vel ,, palato, sic deglutiantur: hinc oportet facere, ,, quod potest, ut particula prius deglutiatur, ,, et illam vinum (vel aquam) sequatur. Si ,, tamen aliquis non vult, potest vinum illud ,, (vel aquam) non sumere. Quomodo debet ,, esse dispositus ut quis digne communicet? ,, quid siquis habeat sola venialia? quaenam ,, optima praeparatio ad Communionem? quid ,, agendum postea? quamdiu oportet abstinere ,, ab exspuendo post sumptam Eucharistiam?... ,, quandonam tenemur communicare ,, etc. V. Opera citata ubi *De Obligat.* Parochorum quoad instructionem.

3. *Praxim*: Hac in re haec praecipua sat erit adnotare: 1. Parochorum quidem est ex

usu ae pluribus Synodis pueros ad primam Communionem admittere; hoc tamen non impedit, ut simplex Confessarius unum vel alterum puerum in particulari ac privatim admittat, si satis idoneum inveniat, et si id per Parochum obtineri non possit; saltem per Episcopum provideatur, ne fiat confusio vel scandalum; 2. puer non tantum prima vice, sed iterum atque iterum ad Communionem adjuvandus, donec sibi sufficere possit. Item praestat ut puer identidem in anno, puta in solemnioribus saltem festis, post primam Communionem ad novam accedat: Ideo non bene se gerunt qui pueros de uno ad aliud Pascha expectare faciunt; « Raccomandiamo ai Parrochi « (ait s. Alphonsus in sua Notificatione ad « Clerum anno 1764) che in ogni anno faccia« no fare dai figliuoli la Comunione generale « oltre la Pasqua, nella domenica fra l'Ottava « dell'Assunta, e nelle feste di Natale «; 3. multum confert, si prima Communio in Ecclesia cum aliquo apparatu fiat ac festivitate, ut fit in Galliis, non sine maximo puerorum fructu, qui toto vitae curriculo tantae actionis recordantur, et ejus memoria excitantur ad pie vivendum. Ideo plurimum juvat, si ante Communionem pueri una simul emittant et renovent Baptismi promissiones: postea vivide et sancte excitandi sunt ad tantum opus devotissime peragendum; demum Communione peracta adjuvandi ad gratias Deo agendas, gratiam perseverantiae postulandam, etc. Neque dimittantur sine aliquo monitu peculiari, et praestat si ipsis aliqua pia effigies, vel liber donetur, qui epocham quodammodo signet. Ceterum in tali administratione caveat Pastor a quadam methodo, quam in aliquibus libris legere est, quae fuit a s. Poenitentiaria merito proscripta (V. append. in fine vol.): non desunt moduli, quos tuto sequi potest — V. Gaume, « Il Signore è la mia porzione o « Lettere sulla perseveranza dopo la Comun.; « *il.* S'avvicina il gran giorno «. Lettere di un Missionario sulla prima Comunione. Milano—*Importance de la première Communion.* Lyon — Regnault, *Instruction pour la première Comunion.* Lyon — Cerra *Dono di un Parroco ai fanciulli che fanno la prima Comunione.* Vigevano 1845 — *Istruzioni discorsi e fervorini per la prima Comunione.* Firenze 1857—Abrate ait: « Sappiate distinguere con solennità divota la prima Comunione dei fanciulli, affinchè questa si renda più sensibile, e costituisca un'epoca distinta ai giorni di chi ne partecipa, e sia di edificazione per il popolo intero e per i genitori che maravigliati invidieranno forse la sorte di quei loro angioletti: « De prima puerorum Communione so« lemni quodam apparatu facienda, populus in « cujus non levem hoc edificationem vergat, « praemoneatur, atque sacrosanctam ejusmodi « actionem concio praeparatoria praecedat; Eu« charistiam vero seu gratiarum actionem gra« tumque ipsorum animum exprimens subse« quatur exhortatio «.

Hic tandem unum notamus, nempe studium quod impendunt Parochi in hac re, plurimum conferre (si expertis credere est) ad totius populi bonum qui suos puerulos conspiciens compositas, modestos atque devotos, mire excitatur ad devotionem, Sacramentorum frequentiam, injuriarum condonationem, etc. Diceris in tali cura singularem inesse benedictionem: nec mirum, cum prius Christum imitari, cum parvuli adeo cordi erant, qui indigne ferebat, quando Apostoli eos prohibebant ne ad se venirent; advocabat illos, imponensque manus, benedicebat eis (*Matth.* 19; *Mar.* 10; *Luc.* 18). Si velit totam Parocciam Parochus reformare, puerorum perdiligentem curam habeat; nam *adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea*: quod si aliquando forsan recedet, de facili ad prima revertetur. Ideo eos alliceere studeat, eorum se accommodet aetati, et pueriliter quoad potest eum pueris agat; caveat ne eorum honestas jocos prohibebat vel festivitatem obtundat; sunt enim animarum Curatores, ceteroquin optimi, qui in pueris propriam gravitatem postulant, et ideo servare illos carpunt, si jocantur, saltant, currunt, cantant, aut in minimo deficiunt: Inde fit, ut a Parocho alieni fiant, ipsum tanquam inimicum quasi habeant, aversentur Sacramenta aliaque pia opera ab quae ab ipso incitando, et si quando confiteantur, in sinceritate forsan etiam deficiant. Hinc canebat Gagliuffi.

Dulce mihi in vestro, pueri, consistere coetu;
Vos lateri et Christus jussit adesse suo.
Vestra est simplicitas felix; hac auspice pulchra,
Pulchrae virtutis crescat honestas amor.

(N) *pag.* 68.

Audiendus Alphonsus noster, Opuscolo, *Degli abusi nel prender le Messe*, *Risposta*, ubi n. 23 ait: « Ogorato Tournely (*Praelect.* tom. IX *de Euch.* q. 4, a 5), scrive che s. Tommaso (*in 4 sent.*, *dist.* 11, q. 1, a 3), Alessandro alonse (q. 4 *de Euch.*, qu. 10), ed altri antichi scolastici stimarono, che così la Chiesa greca come latina nei primi secoli usarono sempre di celebrare in azimo; e ciò sino ad Ebione eretico, che volle mettere l'osservanza unitamente della Legge vecchia e nuova. Dice che vi furono altre opinioni anti-

che che poi nelle scuole non hanno avuti difensori. Scrive poi che tre sono oggi le opinioni più rinomate. La prima è di Giacomo Sirmondo, *In disquis. de azymo*, in t. IV ejus *Operum*: Dice ivi che la latina per 800 o più anni adoperò il fermentato, ma dal 886 sino al 1053, al tempo di Michele Cerulario, si servì dell'azimo. La seconda è del P. Mabillon (*In diss. de pane azymo et ferment.*) dove coll'autorità di Cristiano Lupo t. IV in *declar. Concil.*diss. *de actis s. Leonis* IX, cap. 7), vuole che fino dal tempo degli Apostoli la latina si è servita sempre dell'azimo; e lo stesso tennero il cardinale Uberto, Ruperto, Giacomo di Vitriaco, Innocenzo III ed altri. La terza è del card. Bona (*lib. I rerum liturg.*, cap. 13), ove dice che i Greci sempre hanno usato il fermentato, ma i Latini nei primi secoli usarono or l'azimo ed ora il fermentato, secondo l'opportunità dei tempi e dei luoghi, e che non prima del secolo X usarono comunemente l'azimo. Onde Tournely così da queste autorità, come da altri documenti conclude potersi probabilmente giudicare che nei primi secoli anche i Greci usassero l'azimo secondo la sentenza di s. Tommaso, e che i Latini nei primi secoli sino al IX si servissero promiscuamente così dell'azimo come del fermentato. Sicchè da tutte le autorità di questi eruditissimi autori altro non si ricava in questa sì dibattuta quistione, se non le opinioni accennate sono tutte incerte ».

(*O*) *pag. 82.*

Quoad Sacerdotes qui, mortali culpa maculati, suot celebraturi, haec tria (ut verbis utamur cl. Riccardi, *Del dovere dello spirito degli Ecclesiastici*, c. 8) urget Tridentinum: « Col primo comanda, che non celebri, se prima non si confessa da qualunque Confessore, senza scusa di non aver il proprio, o altro di confidenza. Col secondo prescrive, che mancando copia qualunque di Confessore, non possa celebrare col semplice atto di contrizione, se non *urgente necessitate*, e col proposito di confessarsi *quam primum*, cioè prima di celebrare un altra volta. Col terzo obbliga, che avendo celebrato una volta *urgente necessitate*, si muova per cercar Confessore, e per confessarsi *quam primum*, cioè subito, se può, anche con incomodo, o al più entro tre giorni, qualora sospenda intanto di celebrare.

Ponamus casum: « An Parochus, quem,
,, sive propter censuram in quam incidit, sive
,, propter ipsius habitudinem graviter culpa-
,, bilem, absolvere non potuit confessarius, te-
,, neatur celebrare Missam in sua Parochia
,, die dominica, deficiente quolibet alio Sacer-
,, dote? Peccatum illius Parochi est occultum,
,, ita ut a celebrando non possit abstinere abs-
,, que periculo gravis infamiae aut scandali» —
Respondiamo: Celebret cum ad id ex officio teneatur: sed non celebret, nisi perfecte contritus cum proposito quam primum ad sacrum Tribunal revertendi et satisfaciendi. In questo caso, non si potrebbe evidentemente dispensarsi dal dire la Messa senza scandolezzare i fedeli, eccettochè non fosse realmente infermo. Non gli sarebbe neppur permesso di rompere il digiuno, pretessendo una indisposizione che non ha. « La mancanza d'una Messa dovuta al popolo, e sopra la quale tutto il pubblico fa assegnamento, non può, (inquit *Collet*) non diffamare il prete o scandolezzare i parrocchiani, e spesso produrre l'uno e l'altro effetto. Ora, una legge più antica e più stretta di quella della Confessione, vuole che si eviti diligentemente questa sorta d'inconvenienti che offendono direttamente la carità ». *Gousset.*

(*P*) *Pag. 85.*

« Neque, ut verbis Oberauchii utar, illam frigidorum cantilenam occinas: « Res sancta « nimio usu vilescit; in tanta frequentia debita « preparatio deesse solet; prudens suspicio est « illis, qui toties communicantes, in virtute tamen patentes progressus non faciunt, occul« tum vitium subesse, etc. — *R. Haec* in frequenter communicationibus, praesertim qui prudenti conscientiae moderatore utuntur, *plerumque* non contingunt. Si vero ex quibusdam abusibus regulam generalem statuere velis, omnium pene rerum usum sustulisti. Revera numquid in *raro communicantibus* major reverentia, diligentior praeparatio, et exactior cordis puritas deprehendi consuevit? Quosnam facilius ad Communionem admittis? num eos, qui ante aliquot menses, vel omnino ante annum confessi fuerunt; an vero qui frequenter se sistunt? Haec nempe inter divina humanaque commercia differentia datur, ut *homines*, quibuscum frequenter conversamur, ex defectis illorum naevis plerumque nobis vilescant; contra quos saepius familiariusque cum civibus regni coelestis, et praesertim cum Deo ipso agimus, eo magis reverentia et charitas nostra augentur; ibi enim mens nostra in dies ardores concipit. Si denique a frequenter communicantibus conspicuos in virtute progressus requiras, numquid, si raro tantum accesserint, eosdem magis profecturos speras? Vah! cave, ne in aetate praesertim juvenili peccatis hucusque levibus mox gravia succedant, et omne proficiendi consilium penitus demittatur! «Pro-

,, ni enim sunt sensus hominis ad malum ab a- ,, dolescentia sua; et nisi succurrat divina me- ,, dicina, labitur homo mox ad pejora.Retrahit ,, ergo sancta Communio a malo, et confortat ,, in bono. Si enim modo tam saepe negligens ,, sum et tepidus quando communico aut cele- ,, bro;quid fieret, si medelam non sumerem, et ,, tam grande juvamen non quaererem?De imit. ,, Chr. l IV, c. 3,,. Stapb. *Theol.* § 589 — ,, Non fu congresso d'uomini, (diceva s. Al- ,, fonso Liguori), quel di Borgo-Fontana; ma ,, congresso di demonii ; e miglior mezzo tro- ,, var non poteva Antonio Arnoldo per rendere ,, inaccessibile questo gran Sacramento, che ,, quello di alterare le disposizioni.che s. Paolo ,, ricerca per degnamente riceverlo. So che gli ,, Argioli non ne son degni ; ma G. C. ne ha ,, degnato l'uomo per sollevarlo nelle sue mi- ,, serie. Tutto il bene l'abbiamo da questo Sa- ,, cramento ; mancando questo aiuto, tutto è ,, perduto.» V. Tannoia, *Vita di s. Alfonso*, l. IV, c. 30,

,, Ma si piglia troppa familiarità col Signo- ,, re: (Anzi questa piace al Signore,ed è som- ,, mamente proficua per noi). Non mi comuni- ,, co spesso, perchè io non sento alcuna divo- ,, zione : (Si può aver divozione senza sentir- ,, la). Temo di comunicarmi per usanza (L'u- ,, sanza delle cose buone è buona). Ma non ne ,, traggo profitto. (Se non cadete in peccato ,, mortale, questo è profitto della Comunione ,, frequente),,.Careno,*Regole* ecc.Esame XIX.

,, Sed nonne (dices) clamabat Augustinus : ,, quotidie Eucharistiae Comunionem percipere ,, nec laudo,nec vitupero?,,—Haec verba cum Gratiano retulerunt Salesius, et alii uti propria Augustini ; at hodie certum est ea Augustini non esse; sed cujusdam Gennadii, qui in pluribus Augustino adversabatur. Huic autem Gennadio opponimus tum s. Ambrosium, qui ait (l III de Sacr. c. 4) ; « Ac- ,, cipe quotidie quod quotidie tibi prodest : Sic ,, vive ut quotidie merearis accipere » ; tum verum Augustinum *Epist. ad Januar.* Qui scribit : *quotidie peccas? quotidie sume.* Quod si adhuc quis ea verba ab Augustino dicta putaret objiceretque; ad eum pulcberrimam praeberet responsionem s. Catherina senensis. Cum enim quidam ipsam reprobaret, quod adeo frequenter communicaret;atque hanc quam putabat Augustini sententiam ad nauseam exaggeraret, « respondit Virgo sacra in praesen- ,, tia plurium : ex quo Augustinus non me ,, vituperat in dictis suis, quare tu, Reveren- ,, dissime, me vituperas ? atque confusus ta- ,, cuit ». Ita refert s. Antoninus.

,, Sed nonne (subjunges) quis singulis in ,, mensibus per annum fornicatur, dicitur pec- ,, care frequenter, atque pravam consuetudi- ,, nem habere ? Ergo a pari qui singulis com- ,, municat mensibus, frequenter communicare ,, dicendus est,, — Negamus paritatem; frequentia enim quoad peccata ex impellentibus circumstantiis est metienda,Sic nonne qui toties peccat quoties ei occurrit occasio, dicitur pravum habitum habere quamvis semel tantum in anno ei occasio contingat? Adde a corrupta natura nos ad malum jam nimis inclinari: adde unum peccatum quasi suo pondere ad aliud trahere ; unde manifestum est, quod etiam pauci vicibus mala consuetudo constituitur. Sed diversa ratio in casu nostro ; cum enim Eucharistia cibi rationem habeat, longe sapius est sumenda, ut frequenter sumi dicatur; cibi enim frequentia ipsum diem potius, quam mensem respicit.

,,Verum (addes) nonne congruentius est abs- ,, tinere ob reverentiam, quam ita frequenter ,, accedere ? ,,— Respondet P. Granata esse communem opinionem quod melius sit accedere quotidie ob amorem, quam abstinere ob reverentiam, Quod confirmat Angelicus dicens (3 p. q. 80, a. 10) : ,, utrumque pertinet ad ,, reverentiam hujus Sacramenti, et quod quo- ,, tidie sumatur, et quod aliquando abstinea- ,, tur ; amor tamen et spes, ad quae semper ,, Scriptura nos provocat,praeferuntur timori.,, Sane qui se abstinet, actum reverentiae negativum exercet; qui accedit, positivum.

Quis (regeres) *potest digne tam frequenter suscipere Deum* ? — Si hoc valeret, nunquam esset suscipiendus. Unde dicimus sufficere dispositionem nostrae conditioni convenientem; nam etsi magna devotio requiratur ad tantam cum Christo familiaritatem, ea tamen nostris viribus accommodari debet.,,Nempe requiritur ,, et sufficit ut sublato affectu ad venialia, et ,, superata majori parte pravarum inclinatio- ,, num, magnum habeatur communicandi desi- ,, derium, ardens in dies semper proficiendi ,, studium, atque directoris consensus ,,. De hac perfectione contentus est Salesius: et haec est juxta s. Prosperum, quae in hac vita potest haberi, attenta humana fragilitate. Hinc merito ab Alexandro VIII damnata est haec propositio: *Arcendi sunt a Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.* Non solis perfectis haec frequentia convenit. Hinc laudatus Salesius: ,, Si quaerunt a te, cur tam frequenter ,, communices ? responde illis, quod duplex ,, personarum genus debet saepius communi- ,, care, perfecti et imperfecti: perfecti, ut se ,, in perfectione conservent; imperfecti, ut ad ,, perfectionem valeant pervenire.... Dic illis, ,, quod ii qui mundanis negotiis non sunt im-

« plicati, debent saepius communicare, quia « habent opportunitatem; qui vero iis detinen- « tur, quia habent necessitatem, etc (Filotea).

Monitum. Hodie maxime viri omnes fortiter urgendi sunt ad frequentandum tale convivium; quot sunt qui id fere erubescunt[1] Hac in re vid. *Lettres à Eugène sur l'Eucharistie. Paris*, 1830: « Qual'umiliazione per noi uomini, che in una moltitudine di anime premurose di ricevere il loro Creatore, appena si vegga un sol uomo! E che? stimiamo noi così poco l'onore, che il Salvatore ne ha fatto di chiamarci i primi alla partecipazione del suo Corpo adorabile? Io li vedo nella istituzione di questo divin Sacramento confidarne il ministero agli Apostoli soli, nemmeno alla sua santa Madre. Ed i Sacerdoti, ai quali commise di distribuirlo ai fedeli, quasi dappertutto non veggono che femmine presentarsi al sacro Convitto. Eppure son questi, o Eugenio, quegli uomini suoi primi figli, primi assisi alla sua mensa, e nella persona degli Apostoli primi eredi del suo Corpo e del suo Sangue! Non si direbbe che vogliono così gli uomini diseredarsi, degradarsi, scomunicarsi da sè medesimi?

« Dappertutto gli uomini si mostrano sommamente gelosi del loro rango, delle loro pretese, delle loro prerogative; bisogna che tutti gli interessi della società passino per le loro mani; tanto bene sanno essi attribuirsi e riservare a sè soli la denominazione, l'impero e la decisione suprema in tutti gli affari più importanti! Non vi sarà adunque che il Corpo e il Sangue di un Dio, che essi abbandoneranno vilmente senza prendervi parte? Saranno essi dunque sconosciuti e stranieri alla sola mensa del nostro Padre comune! Oimè! Gli uomini 2000 anni i primi zelatori della Comunione frequente e della gloria del Sacramento; ed oggigiorno si dichiarano suoi nemici per la ripugnanza ostinata, che ne li allontana, o piuttosto per i vizi vergognosi che ne li rendono indegni. Ah! perchè non posso io far intendere la mia voce a tutte le Donne cristiane, e dir loro: Anime scelte da Dio per esserne fedeli in questa pubblica diserzione, rianimate il vostro zelo per sostenere la gloria di una vocazione così sublime! Non sia mai che la taccia di *Divote* vi renda timide. La Chiesa nella sua preghiera alla santa Vergine Madre di Dio ha consacrato questo bel titolo all'onore del vostro sesso, prima che il secolo perverso lo convertisse in titolo di affronto. Trionfate della sua bassezza, della sua ignoranza, e di tutti i suoi capricci colla saviezza e colla costanza della vostra condotta. Come altre volte le Paole e le Melanie in mezzo a Roma, legate lo stendardo di Gesù Cristo in seno delle nostre città corrotte. Sforzate i libertini e gli empi ad arrossire alla vista del vostro coraggio e della vostra fede. Rendete la vostra divozione rispettabile colle vostre virtù. Convinceteli dei vantaggi della Comunione frequente coi frutti che ne riportate voi stesse. Finalmente l'esempio luminoso delle vostre vittorie sulle vostre istesse imperfezioni, loro insegni almeno a domare passioni che li avviliscono agli occhi della ragione medesima ». V. Castelvetere *Direttorio mist.* l, I, p. 3, t. 1 —Scaramelli, *Direttorio ascetico* — Creacimbeni, *Le provinciali all'italiana*, Opus est. cl. Vittadini — Martinet, *L'Emanuele*, ovvero *Il rimedio a tutti i mali* — Fénélon, *Lettera sulla prima Comunione* — Careno, *Delle regole*, Esame XIX.

(*Q*) *Pag. 96.*

Ad Missarum obtinendam a sancta Sede reductionem, Benedictus XIV assignat decrementum redituum, atque adauctam eleemosynam per Episcopum. Hoc tamen non impedit, ut et pro aliis causis recurratur, uti passim fit, cum urget necessitas propria vel fratrum, vel fabricae Ecclesiae, etc. Porro si reductio facienda est ex decremento redituum, tabulae fundationis inspiciendae sunt, an casum fundator sit contemplatus (quod semper fieri deberet); et quod praescripsit, praestetur. Si nihil habeatur definitum, iterum videndum est, an patroni haeredes teneantur, et possint supplere de proprio; quo in casu erunt cogendi. Secua en regulae ex laudato Pontifice servandae, com ab Episcopo ad Missarum reductionem deveniendum est: —1. Si una cum Missis adsint alia pia onera eroganda, ut eleemosynae, etc.. haec potius reducantur, non Missae; quia talis praesumitur fundatoris mens. Excipe semper, nisi aliud colligatur: — 2. reductio non extendatur ad Missas, quarum celebrationi Ecclesia se obstrinxit ex inito contractu, nisi pars altera consentiat. Hinc etiam patronorum consensus solet requiri; —3. si legatum complectitur Missas in cantu et lectas, illae prius reducantur; vel etiam tollantur si fuerit opus, ut lectae serventur; —4. reductio componatur ad eleemosynam Missae manualis juxta taxam Dioecesanam: non ad eleemosynam Missae perpetuae. Et reditus si imposterum augeantur, augeri quoque debet reductarum Missarum numerus ut aequitas postulat. V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 331; et Syn. Novariensia, p. 113. Hic autem pro praxi notamus: — 1. Apud nos non admittuntur fundationes pro Missis perpetuis et quotidie celebrandis, nisi eleemosyna pro singulis sit unius franci et 25 centesimorum. Ce-

tera onera Missarum perpetua non sunt suscipienda sine Episcopi consensu (Synod. p. 113); — 2. eleemosyna tam pro Missis manualibus, quam pro illis quae ex beneficio vel legato sunt celebrandae *ad rotam* (Id est tot Missae quot sunt reditus), hodie est apud nos libella una pedemontana (*un franco*). Si autem ex fundatione sive legati sive Beneficii statutus est numerus Missarum, tunc Missae in praescripto numero celebrandae sunt, etsi eleemosyna pro unaquaque sit minor *franco*: vel recurrendum ad Episcopum, ut, attentis circumstantiis, provideat eas aequiparando Missis *ad rotam* (*v. Lett. Circ. ai Vic. Foranei e Parochi del card. Morozzo*, 2 aprile 1819): — 3. tempore litis circa aliquod Beneficii jus non licet suspendere Missarum celebrationem ad litis expensas compensandas, nisi primum obtineatur facultas a superiore: item neque hoc modo compensare expensas pro canonica institutione et in Beneficium immissione, inconsulta sancta Sede. Item si debitor aliquis morosus sit ad canonem solvendum pro Beneficio, non ideo beneficiatus Missarum implementum proprio marte suspendere debet, si adhuc habeat reditus sufficientes pro adimplemento; — 4. non licet proprio marte Missas imminuere, quia fundi taxa majori gravati sunt, sed recurrendum ad superiorem: excipe nisi Beneficium sit *ad ratam reditus*; — 5. proposita interdicti latae sententiae poena, prohibet S. C. C., approbantibus Urbano VIII et Innocentio XII, ne Capitula, Parochi, Confraternitates onera perpetua Missarum suscipiant sine expressa Episcopi licentia, cujus quidem est videre, num ea onera sustineri valeant.

Q. 1. *An liceat Episcopis in aliquo casu reducere onera Missarum?*

R. Episcopus potest Missarum onera reducere: — 1. Si deprehendat in prima oneris acceptatione reditus non respondere oneri; quae quidem facultas insurgit ex tenore Decretorum de hac re ab Urbano VII editorum; dum enim isti prohibent Episcopis reductionem onerum Missarum, loquuntur de oneribus jam acceptatis (v. Malaguzzi *Praxis Parochorum*); — 2. si Testator in ultima voluntate vel alibi (dummodo constet) facultatem fecit Episcopo Missas ab eodem legatas reducendi, ex nova causa acceptatione secuta. Barbosa *De Offic. et potest. Episc.*; — 3. si onus impositum acceptatumque fuit inter vivos virtute conventionis initae cum Episcopo; tunc in casu diminutionis redituum aut deperditionis fundi, Ecclesia gravata instare potest penes ipsum Episcopum, qui sua ordinaria facultate utens contractum corrigere atque ad terminos juris reducere potest. Quapropter solemne semper fuit S. C. C. ad se recurrentibus pro hujusmodi reductione onerum rescribere, *adeant judices suos*, quos Episcopos esse interrogata respondit, teste Monacello. Notandum autem, quod tempore sacrae visitationis habent Episcopi plures facultates tum quoad reducendas tum quoad condonandas Missas, aliaque componenda non quidem proprio jure: sed quia in illa circumstantia facultates illas impetrant a Sancta Sede.

Q. 2. *An casu quo pereant in parte vel in toto reditus legati, debeat Ecclesia vel provisus celebrare praescriptum numerum Missarum?*

R. Ut rectum proferatur judicium, bene perpendendum est, an Legatum Missarum *taxative* conditum fuerit, an *demonstrative*. Si enim Legatum incipiat ab onere, idest si Testator qui adjudicavit alienae Ecclesiae onus Missarum dixit: « Volo tot Missas in perpetuum « celebrari, *ex. gr.* in Ecclesiae S. Marci hu« jus civitatis pro anima mea etc. pro quibus « assigno talem speciem seu quantitatem, » tunc Legatum dicitur demonstrative erectum; unde si reditus diminuantur vel pereat fundus, haeres hujus Testatoris tenetur aliunde supplere ex bonis Legantis. Si vero Legatum in sua fundatione incipit a specie seu quantitate, v. g. si dixit Testator: « Titulo Legati relin« quo tali Ecclesiae tale praedium, vel ta« les numero reditus, ut in eadem pro anima « mea singulis annis in perpetuum celebrentur « tot numero Missae, » dicitur fundatum fuisse Legatum *taxative* et hoc in casu, quacumque diminutione, aut deperditione redituum contingente, haeres non tenetur supplere, sed datur locus reductioni ex Tridentino. Hac distinctione utitur S. C. C. tanquam regula certa in proferendis judiciis.

Q. 3. *Quid agendum a Sacerdote qui plures Missas reliquit non adimpletas neque eas commode celebrare potest?*

R. In tali casu recurrendum pro compositione, seu condonatione ad s. Pontificem, qui per Congregationem Fabricae s. Petri eam benigne concedit, deposita ab Oratore nominando aliqua eleemosyna in favorem dictae Fabricae, bene perpensa paupertate petentis. Verum pro obtinenda compositione requiritur quod non fuerit omissa celebratio animo habendi compositionem; alias gratia non suffragatur, ut in simili re dicitur in *Bulla compositionis* pro debitis incertis. Advertat insuper recurrens pro Missarum compositione, ne sit recidivus; si enim talis sit, debet exprimere in supplicatione, ex stylo Curiae, condonationem jam habitam: qua expressa, obtinebit aliam, licet difficilius et pro majori taxa. Cavendum est denique, ne quis parum pius existimet omnino

frustrari suffragio Missarum illos, qui stipendia dederunt; nam in suffragiis eorum pro quibus omissa Sacrificia offerri debuerant, alia quotidie celebrantur io Basilica Vaticana a Capellanis ad hoc munus deputatis, ait Beoedictus XIV, *De Syn.* l. XIII, c. ult.

Si tamen agatur de foro ioterno, ut si quis omiserit celebrare Missas de quarum omissione publice non constat, si impotens omnino sit ad eas celebrandas, fit recursus ad s. Poenitentiariam pro condonatione.

(R) Pag. 98.

Ritum ambrosianum d Ambrosius ordinavit primum (vid. WalfridiusStrabo, *De rebus Eccl.* c. 22; Martene, Le-Brun, et Bibliotheca Patrum, t. xv, p. 2). Quem ritum pluries mediolanenses Archiepiscopi reformarunt, ultimo autem archiep. Romilli desiderio respondeos Pii IX novum edidit Breviarium ambrosiarom illud emendando, ut patet ex ejus Notificatione ad Clerum 12 febr. 1857. Quando Carolus Magnus et papa Adrianus I, saeculo VIII, exigere volebant, ut omnes occidentales Ecclesiae ritum romanum adoptarent, Mediolanenses fortiter obstiterunt, et ille ritus adhoc obtinet; imo Missa romana vel privatim dici nequit in Cathedrali Mediolanensi, nisi io Capella subterranea s. Caroli, attamen prius recognita in archiepiscopali Curia facultate celebrandi habita a proprio Episcopo (vulgo *celebret*). Leo XII laudavit episcopum cardin. Morozzo qui unitatem ritus in Novariensi sua Dioecesi quaerens impense studebat nonnullas Paroecias ab ambrosiano ad romanum praestantiorem ritum traducere; ad majore tamen praecavenda mala, atque ad turbationes inde exortas sopiendas, decrevit non esse Paroecias illas cogendas, ut videre est ex Circulari ipsius Cardinalis, 24 sept. 1827.

Originem et significationem coeremoniarum in Missa exponunt Benedictus XIV, *De Sacr. Missae* — Gavanto, *Thesaurus ss. Ritum* — Gaome *Catechismo di perseveranza* — Item maxime commendandum Opus, *Il libro della santa Messa*; per T. Bellasio Antooio missionario Apostolico, Torino: « Se questo libro (subscribimus hisce verbis Diarii, l'*Armonia*, 6 giugno 1856) per il merito della scienza e la copia della erudizione non lascia desiderare cosa alcuna, è poi veramente impareggiabile, a nostro giudizio, pel modo, coo cui l'autore sa parlare al cuore, e fargli gustare la verità, che insegna allo spirito... Insomma avrete io questo libro non solo il maestro che v' istruisce, ma l'oratore che vi commove e v'iofervora. Un Vescovo parlando di quest'opera, uscì nelle segueoti parole: *Vorrei che tutti i miei diocesani ne fossero provveduti*. Che più? tal è il voto del santo Padre, il qoale nell'accogliere benignamente una copia di questo libro statagli offerta dall' esimio autore, fece plauso al pensiero, ch'egli ebbe di porvi la mano; e dal felice riuscimento che poscia rilevò, argomentò il gran bene che ne deriverebbe, noo che al clero, a tutti i fedeli, che fossero per usare del medesimo con ispirito di fede, e con ardente brama di giovarsene. » Qood opus in Compendium redactum est ab ipso clarissimo auctore pro populo, ut pie adjuvetur ad assistendum et participandum de Missae sacrificio, sub titulo: *Il Tesoro della santa Messa*, *ossia accompagnamento o spiegazione della medesima per ricordo delle Missioni*, ecc.

Varias autem coeremoniarum declarationes exhibent Gardellini *Decreta authentica* etc. Romae; Taly *Hierolexicon Declarationum* etc. Eas recte exequendi modom edocet Liguori, *Le sacre cerimoniae della Messa*; Morozzo *Sacre cerimonie* etc. Praestat hic audire Stapf, § 222: « Quis non summopere doleat quod tanta Christianorum pars, quibus ceteroquin de vera Christi praesentia certissime constant, in visitanto suscipiendoque hoc Mysterio adeo segnes et frigidi conspiciantur? Ast materiam dolendi infinities adhuc majorem Sacerdotes illi praebent, qui non tantum per integrum diem Christum in Ecclesia praesentem ignorare videntur; sed in ipsa qooque celebratione Missae tam praecipitanter ac luride agunt, ut populo christiano scandalum, aut fors ipsam suspicionem incredulitatis moveant ».

Quoad praecipuas coeremonias haec habet s. Alphonsus, *Homo Ap.* app. III, n. 126: « Notandum quod, ut communiter traditur, Missa celebranda est *alte*, *breviter*, *clare*, *devote*, *exacte* (nempe necesse sunt quinque primae alphabeti literae: *a*, *b*, *c*, *d*, *e*): — *Alte*, ita ut non dicantur submissae, quae alte sunt dicenda; sed ita proferantur, ut saltem a *circumstantibus audiantur*, prout dicit Rubrica; alioquin celebrans non excusatur a culpa, sed tantum veniali. Idem dicendum de eo, qui alte recitat, quae submisse dici debent. Imo Gavantus et Quarti putant esse mortale (sed non satis id ratiooe probant) dicere alta voce ea, quae submisse suot dicenda. Et conseotit La-Croix quoad verba coosecrationis, dicens peccare mortaliter, qui illa proferret ita elate, ut audirentur ad decem passus, ubi magna esset populi pars; sed merito p. Concina hoc ooo audet probare — *Breviter*, id est ut ordinarie loquendo non excedatur media hora, monente Rubrica, ut Missa non dicantur *nimis morose*, *ne audientes toedio afficiantur*. Sub-

dit autem Rubrica: *Nec nimis festinanter.* Hinc sapienter ait cardinalis Lambertinus cum alii communiter Missam non debere esse longiorem dimidia hora; nec breviorem triente; id est tertia parte horae. Qualiter autem peccent qui celerius celebrant, nos dicimus Missam (etiamsi sit *Defunctorum*), persolventem infra quadrantem non excusari a culpa gravi — *Clare*, id est sine verborum mutilatione: quae si sit notabilis, et sensus per eam varietur, erit mortalis — *Devote*, id est sine distractione: quae si voluntaria sit in canone, et praesertim in consecratione et sumptione, erit mortalis, ut vult Tamburinus, licet aliqui contradicant... Si autem habeatur extra canonem, dicitur idem quod dictum de Horis canonicis — *Exacte*, id est ne omittatur aliquid de iis, quae dicenda sunt. Hic autem notandum, quod si omittantur partes ordinariae, nempe quae in Missa semper dicendae vel agendae sunt, erit mortale, si materia sit notabilis, prout esset omittere in canone quamlibet orationem; vel *Pater noster*, vel fractionem Hostiae, et illius mixtionem in calice; vel purificationem patenae et calicis post sumptionem, vel octo, aut decem verba canonis Sic pariter erit mortale extra canonem omittere totum introitum, vel duas ex collectis principalibus; vel epistolam, Evangelium, offertorium; vel infusionem aquae in vinum consecrandum. Veniale tamen erit omittere tantum Psalmum *Judica*; *Kyrie eleison* unam ex *collectis*; unam vel alteram crucem super oblata: *tunsionem pectoris; vel oblutionem digitorum*. Et idem probabiliter dicunt de-Lugo, et alii de *Evangelio s. Joannis*. Sic quoque veniale tantum est omittere partes extraordinarias, uti sunt *Gloria, Credo, Sequentia, Tractatus, propria Praefatio*, aut *Communicantes* et *Hanc igitur* propria. Ita communiter omnes, nisi tot partes omittantur, quae simul sumptae notabilem constituerent materiam, ut bene advertunt Concina et Wigandt, quidquid dicant Quarti et Pasqualigus » — Liguori, *Op. Mor. l.* VI, n. 411.

Pro coronide haec ponimus ad praxim : 1. *De altoribus*; 2. *de inservientibus*, 3. *de ornamentis Sacerdotalibus*, 4. *de casu profanationis*, 5. *de consecratione et benedictione rerum* 6. *de tactu sacrorum*, 7. *de lotione corporalium*, etc.

1. *Quoad altoria.* — Si distinguono due sorta di altari, gli uni fissi, e gli altri portatili o mobili. Si gli uni come gli altri debbono essere di pietra.

L'altare *fisso* o stabile è così chiamato, perchè è attaccato alla sua base: la parte superiore, cioè la mensa, è di una pietra sola. Lo altare portatile è un marmo o una pietra che si può trasportare da un luogo ad un altro; questa pietra deve essere ben appianata e abbastanza grande perchè vi possano comodamente stare sopra la santa ostia e il calice, e che ad una occasione vi si possa collocare sopra anche il santo ciborio. Comunemente chiamasi *pietra sacra*. Essa viene incrostata in una tavola non consaerata, o di pietra o di legno, a piano perfettamente uguale, onde il calice non sia esposto a rovesciarsi. Non è permesso di celebrare i santi Misteri sopra un altare non consacrato. Questa consacrazione è così riservata ai Vescovi, che non possono conferire la loro facoltà a semplici preti. Questi non potrebbero consacrare un altare che in virtù d'un potere speciale, emanato dal sommo Pontefice....

« Avendo un altare perduto la sua consacrazione in qualsiasi modo, non è più permesso di servirsene per la celebrazione dei santi Misteri. Si deve procurare, al più presto possibile, una pietra sacra, eccettochè non si possa dire la Messa ad un altro altare. Ma che farà il Parroco il quale, al momento di celebrare, in una domenica o in altro giorno in cui è obbligato a dire la Messa, s'accorge che la sola pietra sacra che si trova nella sua Chiesa è spezzata, o che il sepolcro che contiene le Reliquie, è aperto? Crediamo che possa allora dire la Messa, a motivo dei gravi inconvenienti che sarebbonvi a non dirla, per non potere, generalmente parlando, far comprendere ai fedeli il motivo per cui non la dice nel caso di cui si tratta. Per prevenire qualunque difficoltà, il Parroco che non ha un solo altare nella sua Chiesa, debbe sempre tenere in serbo una pietra sacra in un armadio della sacrestia » *Gousset*.

2. Pel *servigio dell'altare* si devono preferire i chierici ai laici: ma raro è trovarne, specialmente nelle Parrocchie di campagna. È dunque un dovere pei Parrochi d'insegnare o di farli insegnare ai giovani della Parrocchia a rispondere convenientemente alla santa Messa. Le più volte è colpa loro se non hanno per assistenti che ragazzi sucidi, dissipati che si fanno giuoco di questo rispettabile ministero, che precipitano o smozzicano le parole, omettendone una parte. Scegliendo quelli tra i giovani che mostrano maggiore intelligenza e pietà, debbono educarli e metterli in grado di adempiere con edificazione un ministero che gli associa alla celebrazione del santo Sacrifizio » *Gousset*.

3. Quoad *ornamenta Sacerdotalia* haec pro praxi notamus cum Collet, *Trattato della Messa*, c. x: « Gli abiti sacerdotali perdono

la loro benedizione, allorchè perdono la forma, sotto la quale l'hanno ricevuta;o che è lo stesso, quando più non possono servire decentemente per le funzioni del santo ministero. Da ciò segue 1 un *comice* cessa di essere benedetto, se una manica vien separata dal corpo o per violenza o per lungo uso. Altrimenti sarebbe, se non vi fosse attaccata che con lacciuoli, perchè allora dovrebbe dirsi di essa ciò che dicesi di un calice a vite, il quale ai amonta senza che venga profanato. Se si ricucisse una manica prima che fosse separata del tutto,questo tutto conserverebbe la sua benedizione ancora, quand'anche ai mettesse un pezzo nuovo, stantechè l'accessorio segue la condizione del principale; 2. il *cingolo* perde la sua benedizione quando è rotto in modo che alcuna delle sue estremità non è più atta a cingere (ligamina si quae aint, semper mutari possunt, cum etiam sine illis cingulus esse possit). Se l'una o l'altra parte rimanesse assai lunga per poter cingere, se ne potrebbe ancora far uso, e si potrebbe allora unirvi la parte separata. Se quando un cingolo è prossimo a rompersi, si ripara con filo, o si fortifica con un nodo, egli rimane sempre benedetto, formando ognora un tutto, le cui parti non sono mai state divise; — 3. la *stola* e la *pianeta* perdono la loro benedizione, allorchè per riattarle vi si mettono nuovi pezzi, sicchè il nuovo superi il vecchio; altro sarebbe, se ciò avvenisse poco a poco: — 4. se lo stesso ornamento fosse doppio, vale a dire bianco di sopra e rosso di sotto, si potrebber separare l'uno dall'altro senza pregiudizio della benedizione, poichè ciascuno conserva ancora tutta la sua forma, essendo benedetto da tutte le parti;—5. se fosse solo lacerata la fodera d'un paramento, questo nulla perde della sua benedizione rimettendola.... 6. se piegando una stola senza farvi altro cambiamento, se ne forma un *manipolo*, non avvi nulla a temere della sua benedizione, poichè essendo questa la medesima per tutti gli ornamenti sacerdotali, non la perdono, se non quando perdono essenzialmente la forma loro: ciò che non accade nel presente caso. Lo stesso sarebbe, se di un lungo manipolo se ne potesse fare una stola. Ma se tagliando una grandissima parte di una stola se ne formasse un manipolo, non ardirei, checchè ne pensino Azorio ed altri, valermene a questo uso, senza farle benedire, essendo massima, che la benedizione sparisce colla forma. Lo stesso sarebbe, se per fare una stola di un manipolo vi si surrogassero parecchi pezzi benedetti o no, i quali notabilmente superassero la primitiva sostanza di questo manipolo....7. un Parroco può assolutamente ricevere ornamenti fregiati d'arme gentilizie, quand' esse nulla contengono di indecente; e gli statuti della Diocesi nol vietino(quae tamen prohibitio ai quae alicui data erat, abiit in desuetudinem): ai prova con buon numero di Vescovi di merito distinto. Le armi (idem hic de nomine donatoris) deggiono essere affisse in modo semplice e modesto, all'estremità delle pianete e degli ornamenti, e sotto i piedi delle sante immagini ec. .»

4. « Subito che una Chiesa è stata profanata, si dee togliere il Santissimo, se però si trova nella Parrocchia o nella città o in luogo poco distante un' altra Chiesa dove si possa riporlo ... Se la Chiesa viene ad essere profanata, mentre il prete è all'altare, deve ritirarsi, eccettochè non abbia cominciato il Canone ... Se però il fatto succedesse in domenica, o in dì festivo o di prima Comunione, e che il Parroco prevedesse gravi inconvenienti a non terminare la Messa, crediamo che potrebbe continuarla, ancorchè non avesse cominciato il canone, se però nella Chiesa fosse ritornata la calma » *Gousset*.

5. Non solum consecratio calicis, patenae, altaria; sed et indumentorum sacrorum benedictio ad Episcopos privative spectat. (V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 378; Benedictus, XIV, *Notificat.* XXI). Episcopi autem a s. Sede obtinere solent hanc facultatem aliis delegandi; sic in Novariensi Synodo, pag. 105 legitur:,,Potestatem autem sacras vestes benedi-,, cendi ex Pontificio indulto (*Rescr. 24 maji* ,, *1826*) delegamus in civitate Praefectis aa-,, crario Ecclesiae Cathedralis et Gaudentii, ,, nec non duobus antiquioribus Parochis; in ,, Dioecesi autem Vicariis foraneis (non tamen ,, Provicariis) pro vestibus Ecclesiarum suae ,, regionis.,,

6. Quoad tactum vero Vasorum sacrorum hic audiendus Benedictus XIV, *Notificatione* XXXVI ,, certum est (licet mitiores recentiorum scriptorum opinionea sequi velimus) Sacerdotibus tantum ac Diaconis potestatem fieri, ut sacra Vasa contingant, in quibus Christi Corpus et Sanguis habeantur. Subdiaconis tribuitur, dum altari ministrant, Calicem et Patenam tangere, ubi Christi Corpus et Sanguis non fuerit. Acolytis autem extra Altaris ministerium eadem facultas traditur, cum Vasa sacra ad sacrificium necessaria praeparare ipsi debeant. Tandem diuturna consuetudine factum est, ut Ordinati omnes et qui sola tonsura praediti sunt, si aliqua causa intercedat, sacra Vasa dum vacua sunt, extra Altaris ministerium contingant ,, Haec sententia communissima et verior appellatur a s. Alphonso (*Op. Mor.* l. VI, n. 582). Ait autem peccatum esse tan-

tum veniale in laicis, si sacra Vasa extra necessitatem taugant Eucharistiam non continentia; cum non reputetur haec materia gravis. Id tamen permittitur laicis regularibus sacristis ex privilegio Callixti III et Sixti IV; item monialibus sacristis ex communicatione privilegiorum. Imo hodie potest dici ex consuetudine id quoque licere laicis oblatis congregationem Sacerdotum saecularium sacristis, et omnibus qui in habitu clericali Ecclesiis inserviunt; hi enim in Ecclesia muneribus Clericorum funguntur. Quod dictum et de *Vasis sacris*, idem dic de *Corporalibus*, ut ajunt communiter: minime autem peccant laici tangentes vestes sacras, aut alia non immediate attingentia Corpus et Sanguinem Christi, ut bene ajunt Suarez, Concina, Layman, etc. ex sententia nunc in praxi recepta.

7. Prima lotio corporalium, pallarum, ac purificatorium fieri debet a Diaconis vel Subdiaconis, et aqua lotionis mitti debet in Sacrarium. Hodie tamen fit a Tonsuratis. Si autem primam lotionem faceret laicus, vel aqua lotionis non mitteretur in Sacrarium, sed in alium locum decentem, id non posset excusari a veniali.

(S) *Pag. 98.*

Quoad *Reliquias* habent *Annali Religiosi* (Roma, ser. 2ª, t. I): «Secondo le gazzette inglesi il principe Alberto ha comprato il *vestito di Nelson*, quello che ei indossava nella battaglia di Trafalgar, per 150 lire sterline, ossia 3800 franchi, e fa ora conservare questa reliquia nello spedale degli invalidi della marina. Un esemplare del *Decamerone* *un Boccaccio* stampato a Venezia nel 1471 andò in una vendita pubblica a 2260 lire sterline; ed un volume col nome *Shakspeare* segnato di mano propria venne a costare 120 sterline. La *sedia d' appoggio* di avorio che la città di Lubecca donò a re Gustavo Vasa fu venduta nel 1832 per 58, 000 fiorini; e l' *abito*, che Carlo XII portava nella battaglia di Pultava, nel 1852 costò 22, 000 sterline ossia 560, 000 franchi. Nel 1816 un dente di Newton fu pagato 730 sterline. In occasione del trasporto degli avanzi mortali di Abelardo ed Eloisa, un inglese offrì per un *dente* di quest'ultima 100,000 franchi. Per contrario tutto intero il *teschio di Cartesio* a Stocolm costò solo 99 fr. A Parigi un *bastone di Voltaire* fu venduto 500 franchi. Una *veste di Rousseau* 959 franchi: e il suo orologio di ottone 500. Una vecchia *parrucca di Kant* per 200 fr.; e una simile di *Lorenzo Sterne* salì a 200 ghinee. Fuvvi chi comprò le *due penne* con cui fu sottoscritto il celebre trattato di Amiens per 12, 756 fr. il *coppello di Napoleone I* ch'ei portava ad Eylau fu venduto 1920 fr. Tutto questo ha da essere, ben s'intende, giusto e lodevole; ma se poi i Cattolici hanno in onore le Reliquie de' Santi, tosto si grida *superstizione* ».

Adversarii non tantum Reliquias, sed ipsorum altarium pluritatem de medio tollere vellent, ut sic tandem ad nihil redigant quae sunt cultus. Cum autem ad antiquitatem appellant, contra antiquitatem aperte faciunt: quod enim fuerit antiquitus plurium altarium usus, satis est commemorare sacella, quae adhuc in catacumbis Romanis subsistunt, in quibus duo, tria, novem etiam altaria in eodem cubiculo inveniuntur; ut omittam Ecclesiam s. Sepulchri a Costantino extructam, in qua tria altaria, Basilicam Ostiensem, aliasque non paucas, in quibus plura recensebantur altaria. Hinc Bulla *Auctorem fidei* prop. 31 Synodi Pistoriensis *enuntians conveniens esse pro divinorum officiorum ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque templo unum tantum sit altare* .... merito damnata fuit ut *temeraria, perantiquo, pio, multis abhinc saeculis in Ecclesia praesertim latino vigenti et probato mori injuriosa* — V. *Annali Religiosi*, vol. XVII: pag. 355 — Muzzarelli, *Buon uso della Logica*; Opusc. XXVII: sepolture nelle Chiese; numero degli altari; imagini sugli altari; lumi; processioni; pellegrinaggi; e luoghi santi; divisione nelle Chiese — Bona, *Rerum liturg.* l. I, c. 14 — Gerdil, *In Bullam* Auctorem fidei, *commento*.

(T) *Pag. 106.*

Pauca quaedam de variis Missarum *speciebus*; de nonnullis diebus, quibus *prohibentur Missoe*; de *numero Missarum*; de *Indulgentia* altaris privilegiati, deque *voto* pro animabus purgatibus emisso.

1. Variae distinguuntur species Missarum: *major* quae celebratur cum cantu, et dicitur etiam *Missa cantata*; *minor* quae est sine cantu, et dicitur *lecta*. *Solemnis* si celebretur cum cantu, thure, etc. ministrandibus Diacono et subdiacono: at solemnis dicitur etiam quae canitur sine ministris (ab aliis tunc vocatur *media*), si tamen ea sit principalis et canatur cum aliqua solemnitate, uti est parochialis festiva et conventualis. *Publica* ad quam populi concursus admittitur: parochialis est suapte natura publica; *privata* autem, ad quam non admittitur concursus, neque apparatus, sive canatur sive non (*privata* solet etiam dici, quando Sacerdos cum solo ministro, vel paucis fidelibus, Missam legit.) Missa *praesanctificatorum* (ab aliquis dicitur sicca) est quae celebratur, ho-

stia prius consecrata, ut in die Veneris sancti: pro qua nequit acceptari eleemosyna, cum non sit verum sacrificium: proprie tamen Missa *sicca* (Messa *asciutta*) illa erat quae olim celebrabatur sine oblatione et consecratione in mari super navem (vid. Benedictus XIV , *De Sacr.* l. III. c. 6.). *Votiva* dicitur ex devotione diebus permissis , et est quae non concordat cum officio diei , quae tamen debet concordare cum colore de die, nisi agatur de votiva celebrata ob gravem et publicam causam; tandem *defunctorum* quae celebratur in paramentis nigris. Quando autem prohibeantur votivae et defunctorum , notat Calendar. Dioecesis sub initio.

2. In Ecclesia romana (ut dictum fuit in textu agendo *de Missae tempore*) omnes Missae prohibentur die Veneris sancti; Missae vero privatae etiam Sabbato Sancto,et feria v in Coena Domini. Occurrente vero in ipsa Coena Domini festo s. Joseph,et Annunciationis (haec tamen Festa in toto Sabaudiae regno suppressa fuerunt Brevi 10 sept. 1853), Episcopus curabit, ut aliquae Missae privatae ad satisfaciendum praecepto , ante solemnem celebrentur. Si autem Festum B. V. occurrat Sabbato sancto, vel die Veneris sancti) hisce diebus non potest cadere Festum sancti Josephi , cum Pasqua non possit contingere ante diem 22 martii), festum de praecepto ex Decretis S. R. C. transfertur ad feriam II post Dominicam in Albis. V. Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 350; et Gavantus et Merati , qui notant , quod si in hisce diebus Sabbati et Veneris sancti cadat Festum de Patrono, quod sit de praecepto, non ideo poteat transferri, ut supra; translatio est tantum specialis praerogativa Annunciationis B. V.; unde esset tantum transferendum Officium; et ipsum festum Patroni esset observandum die quo currit , si excipiatur auditio Missae in die Veneris sancti , cum non possit hac die celebrari —Graeca Ecclesia tota quadragesima non celebrat, exceptis Sabbatis et Dominicis; Ecclesia autem Ambrosiana omittit tunc celebrare diebus Veneris.

3. Extra diem Nativitatis Domini Nostri sub gravi prohibetur duas Missas aut plures celebrari una die ab eodem Sacerdote, nisi in aliqua singulari circumstantia et cum licentia Episcopi,ut evenit in partibus infidelium. Ita Alexander II, cap. *Sufficit de cons.* dist. 1 ; et Benedictus XIV, Brevi *declarasti* (Liguori , *Homo Apost.* App. III, n. 127;et *Opus. Mor.* l. VI, n. 351). Excipe diem Commemorationis omnium defunctorum pro Sacerdotibus Hispaniae ac Lusitaniae, quibus concessum est tres Missas celebrare a Benedicto XIV ; sed pro una tantum exigere licet stipendium.

4. Quoad Indulgentiam Altaris privilegiati haec notanda: — 1. Quando Indulgentia Altaris privilegiati utpote plenaria de se nata sit omnem poenam defuncto remittere , non ideo tamen concludendum, quod infallibiliter e purgatorio anima illa liberabitur,ac ideo quod non possit iterum alia similis Indulgentia applicari. Nam effectus Indulgentiae est quidem infallibilis pro vivis; non item pro defunctis,cum pro istis nulla adsit Dei promissio; unde eas acceptat tantum ad suum beneplacitum. Adde : defenctus potest esse veniali , coinquinatus ; at peccatum nondum remissum quoad culpam,non potest per Indulgentiam quoad poenam remitti hinc merito ab Alexandro VII sub n, 43 damnata est propositio:*Annuum legatum pro anima relictum non durat plusquam decem annos*; — 2. status gratiae non requiritur ad hoc, ut Indulgentia Altaris privilegiati valide applicetur; quia non a personalibus Sacerdotibus dispositionibus ea dependent, sed a divinae Victimae oblatione; — 3. etiam defunctis cathecumenis qui in fide ac charitate mortui sunt,poteat haec Indulgentia applicari. Ita communiter;nam haec applicatio ipsis tantum fit per modum suffragii. Sane pro ipsis offerri potest Missae Sacrificium, atque id olim cuidam Episcopo praeceperat Innocentius III; ergo etiam Indulgentia applicari. *Bouvier.*

5. Ut Maximum quo fieri poteat animabus in purgatorio detentis procuraretur solatium, sedente Benedicto XIII, quaedam pia devotio, quam votum,seu oblationem appellant, instituta fuit, per quam fideles ipsam amblecteotes omnia opera propria satisfactoria dum vivunt, et singula pro ipsis oblata suffragia post mortem, animabus jam in purgatorio degentibus singulari pietate offerunt. Hoc votum seu oblatio, sive donatio, animabus illis applicat totum fructum satisfactorium: non autem meritorium, propitiatorium et impetratorium, qui adhuc nobis prodest; potest autem votum illud emitti etiam solo voluntatis nutu: non tamen obligat sub peccato. Benedictus XIII et Pius VI illud Indulgentiis cumularunt, quas quidem Pius papa IX 30 sep. 1852 Decreto urbis et orbis confirmavit, declarando tamen: ,, — 1.quod Sacerdotes ipsum votum profitentes Indulto Altaris privilegiati personalis ,, gaudere possint singulis anni diebus; — 2. ,, quod omnes Christifideles, qui idem votum ,, amplexi sunt, Indugentiam plenariam Fidelibus tantum defunctis applicabilem lucrari ,, queant, quocumque die ad sacram Communionem accesserint,et qualibet anni feria secunda sacrum Missae Sacrificium in suffragium eorumdem defunctorum Fidelium audierint; dummodo in utroque casu aliquam

,, Ecclesiam seu publicum Oratorium visitaverint, ibique per aliquod temporis spatium juxta mentem Sanctitatis Suae pie oraverint; — 3. quod ipsis Christifidelibus omnes et singulas Indulgentias quaecumque modo concessas, vel concedendas quas lucrari possint, animabus pariter defunctorum applicare liceat. ,,Neque prohibetur Sacerdotes tale votum omittentes celebrare et applicare pro iis, pro quibus debent, vel a quibus stipendium accipiunt, uti declaravit Benedictus XIII — V. *Atto eroico di carità verso le Ss. Anime del purgatorio* Genova. Novara, 1853.

TRACTATUS DECIMUS

DE POENITENTIA ET EXTREMA UNCTIONE

DISPUTATIO PRIMA

De sacramento Poenitentiae

« Aggredimur Opus, cui utique omni studio prae ceteris materiis sedulo incumbendum: cum in ipso totius Theologiae moralis summa et quaestiones magis ad praxim spectantes contineantur. Et ideo ego labori non peperci, ut desiderio lectorum satisfacerem, et ut ipsi omnia scitu necessaria hic reperiant » Ita Liguori dux noster atque magister 1.

Aliqua praemittimus de Poenitentia generatim.

PRÆLUDIUM

Q. *Quid venit nomine poenitentiae generatim acceptae ?*

R. Poenitentiae nomen, quod a *poena* vel a *punitione* videtur esse deductum, quasi homo puniat in se ulciscendo quod commisit peccando, solet in Scholis adhiberi: 1. prout indicat virtutem moralem, et dicitur *virtus poenitentiae*; 2. prout indicat Sacramentum novae Legis, et appellari solet: « Sacramentum reconcilia« tionis, Baptismus laboriosus, secunda « post naufragium tabula: » item simpliciter *Poenitentia* vel *Confessio*. Antiquitus etiam *manuum impositio dicebatur*; quia olim poenitentes manus impositione reconciliabantur.

Poenitentia, prout est virtus, communiter solet definiri: « Virtus moralis, in« fusa, inclinans peccatorem ad detesta« tionem et dolorem proprii peccati, qua« tenus est offensa Dei, cum efficaci e« mendationis ac satisfactionis proposi« to [2]. » Dicitur *infusa*; nam ex Scriptura *gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam* [3]. Et Tridentinum definivit: « Si« quis dixerit sine praeveniente Spiritus « Sancti inspiratione, atque ejus adjuto« rio hominem credere, sperare, diligere, « aut poenitere posse sicut oportet, ut ei « justificationis gratia conferatur, ana« thema sit [4]. » Dicitur *quatenus est offensa Dei*; poenitentia enim utpote quaedam species justitiae est ad alterum, tenditque ad abolendam offensam ipsi illatam et pro ea satisfaciendum: si ergo quis doleat de suo peccato sine respectu ad Dei offensam, ejus dolor idoneus non est ad ipsum offensum Deum placandum. Ex hoc patet poenitentiam esse virtutem specialem, cum speciale habeat objectum; et continere 1. odium vitae anteactae, 2. voluntatem pro ea satisfaciendi, 3. propositum vitae novae inchoandae.

Errat ergo Lutherus, qui ut Poenitentiae tum virtutem tum Sacramentum funditus subvertat, totam ejus rationem collocat in solo melioris vitae proposito, sive in sola resipiscentia. Ejus doctrinam

1 *Opus Mor.* l. IV., n. 426.
2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 434.
3 Act. 11.
4 Sess. 6. Can. 3. — V. Mabert.

reprobant: — 1. Scripturae, ubi legitur: « Dicit Dominus: convirtimini ad me in « toto corde vestro, in jejunio, et in fle- « tu et in planctu ; [1] » — 2. Patres, ex quibus Augustinus aperte docet ad Poenitentiam non sufficere « mores in melius « commutare, et a factis malis recedere, « nisi etiam de his, quae facta sunt, sati- «sfiat Deo per poenitentiae dolorem, per « humilitatis gemitum, per contriti cordis « sacrificium [2] » — 3. ipsa ratio, et ipsa profanorum scriptorum auctoritas; nam naturae vox est, ut voluntas malum c se patratum detestetur, atque pro viribus reparet. Quare ipse Ovidius cecinit: « Poe- « nitet, et facto torqueor ipse meo [3]. Me- « *rito ergo Tridentinum*: declarat igitur « sancta Synodus hanc contritionem(quae « est eadem res cum Poenitentiam, de « qua agimus) non solum cessationem a « peccato et vitae novae propositum et « inchoationem, sed veteris etiam odium « continere [4].

« *Haec poenitentia*, ait idem Tridentinum, *universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore fuit ad gratiam et justitiam assequendam necessaria* [5] ». Variis autem gradibus ordinarie ad poenitentiam perveniunt peccatores, ut exponi idem Concillum post Angelicum [6]: *Disponuntur autem ad justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum credentes vera esse quae divinitus revelata, et promissa sunt: atque illud imprimis a Deo justificare impium per gratiam ejus, per redemptionem quae est in Christo Jesu; et dum peccatores se esse intelligentes a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore; illumque tamquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt* [7] — Diximus *ordinarie*; quia gratia quandoque in instanti effectum suum sortitur, sic Deo volente, ita ut uno temporis puncto perfecta mutatio contingat: patet Pauli exemplo [8].

CAPUT PRIMUM

DE SACRAMENTI POENITENTIAE NATURA, NECESSITATE INSTITUTIONE.

Q. 1. *Quid est Poenitentia uti Sacramentum ?*

R. Poenitentia, ut Sacramentum, definiri potest: *Sacramentum novae Legis a Christo Domino institutum, quo homini baptizato, contrito, confesso et satisfactionem spondenti per Sacerdotis absolutionem peccata post Baptismum commissa remittuntur*. Et brevius: *Sacramentum constans actibus poenitentis et absolutione Sacerdotis*.

Quod sit verum Sacramentum, de fide est et facile demonstratur: verum Sacramentum etiam a Lutheranis et Calvinistis, qui omnium primi hanc veritatem inficiarunt [9], definitur; *Signum sensibile, divinitus institutum, et habens adnexam divinae gratiae promissionem*. Atqui ritus, quem *poenitentiae* nomine nuncupamus et quo Ecclesia peccata dimittit, talis est: 1. Est signum sensibile; occurrit enim ex una parte peccatorum confessio in poenitente, ex altera absolutio a Sacerdote: quae duo sunt utique sensibilia; 2. divinitus institutum, uti ostendunt illa Christi verba ad ministros suos: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* [10]; 3. divinae gratiae collatio; haec enim a peccatorum remissione disjungi non potest— Hujus autem veritatis constantem habemus traditionem; cujus quidem testes sunt tum Patres, ut Tertullianus, *De poenitentia*; Ambrosius item, *De Poenitentia*; Cyprianus, *De Lapsis*; Chrysostomus, *De Sacerdotio*, etc. [11]: tum omnes rituales libri utriusque Ecclesiae grecae et latinae, in quibus traditur administratio hujus Sacramenti. Merito ergo Tridentinum definivit: « Siquis dixerit in catholica Ec- » clesia Poenitentiam non esse vere et » proprie Sacramentum pro fidelibus, quo- » ties post Baptismum in peccata labun- » tur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo » Domino Nostro institutum, anathema » sit [12] ». Et in Concilio Florentino, De-

1 Joël. 2.
2 Serm. 351.
3 L. 1. *de Pont*. Elegia 1.
4 Sess. 14. cap. 4.
5 Sess. 14. cap. 1. - Verum de virtute poenitentiae erit fusius ubi *de contritione generatim*; cum contritio eadem ac ipsa poenitentiae virtus.

6 3 p. q. 85, a 5.
7 Sess. 6, cap. 6.
8 Act. 9.
9 V. Bossuet, *Hist. variat*. l. XI, nn. 104 et 165.
10 *Joann*. 20.
11 Doctrinam ss. Patrum videre est penes Klee, *Storia dei dogmi*. t. II, p. 210.
12 Sess. 14. cap. 1.

creto ad Armenos legitur; *quartum Sacramentum est Poenitentia.*

Sed nonne (dices) *potestas remittendi peccata referenda est ad Baptismum qui Poenitentiae nomine in Scripturis appellatur?*—Id docent Lutherani et Calvinistæ: hinc juxta ipsos, si lapsi fuerimus, sufficit Baptismi memoriam repetere, quae quidem doctrina latissimum peccatis viam aperit. Sed veritas catholica est, Poenitentiam a Baptismo omnino distingui: ea Sacramenta a se invicem distincta sunt, quae habent diversam materiam, formam, ministrum et subjectum; atqui haec omnia occurrunt in Poenitentia et Baptismo. Materia Poenitentiae sunt actus poenitentis, Baptismi est aqua. Forma Poenitentiae sunt verba: *Ego te absolvo*: Baptismi sunt verba: *Ego te baptizo.* Minister Poenitentiae non est nisi Sacerdos; Baptismi esse potest homo quicumque. Denique subjectum Poenitentiae est jam baptizatus; Baptismi non baptizatus. Quare ajebat S. Epiphanius: « In iis, qui sunt post « Baptismum lapsi, subveniri non potest « Baptismate, sed alio remedio, quod est « Poenitentia [1] ». Et d. Hieronymus Poenitentiam vocat *secundam post naufragium tabulam* [2]; prima enim est Baptisma. Recte igitur Tridentinum [3]: « Siquis « Sacramenta confundens ipsum Bapti- « smum Poenitentiae Sacramentum esse « dixerit, quasi haec duo Sacramenta di- « stincta non sint; atque ideo Poenitentiam « non recte secundam post naufragium « tabulam appellari, anathema sit [4] ».

Q. 2. *An Ecclesia possit remittere omnia peccata post Baptismum?*

R. Montanistae tria peccata subtraxerunt potestati clavium, idolatriam, homicidium, moechiam; Novatianus autem et Novatus lapsam in idololatriam: ipsorum vero asseclae ulterius progressi subtraxerunt primum cuncta graviora delicta, et demum omnia lethalia post Baptismum commissa: qui proinde hortabantur peccatores, ut veniam illorum a solo Deo impetrarent. Qui omnes semper ut haeretici habiti sunt, et eos Ecclesia damnavit in compluribus Conciliis, uti refert Eusebius, qui ecclesiasticam historiam primus conscripsit, saeculo IV ineunte. Sane clarissima sunt Christi verba: « Quaecumque « alligaveritis super terram, erunt ligata « et in coelo, et quaecumque solveritis « super terram erunt soluta et in coelo. *I-* « *terum*: quorum remiseritis peccata, re- « mittuntur eis; et quorum retinueritis, « retenta sunt [5]. » Haec porro nullam continent peccatorum exceptionem—Accedit usus Ecclesiae constantissimus concedendae veniae peccatoribus etiam perditissimis: sic (ut ab ipsis Apostolis exempla sumamus) s. Joannes juvenem scelestissimum latronem et homicidam, post congruam poenitentiam, Ecclesiae restituit [6]. Et Paulus incestuoso Corinthio, qui crimen tale patraverat, quod nec apud gentes audiebatur, veniam est elargitus [7]. Quo exemplo sic d. Ambrosius Novatianos insectabatur [8]. « Cum igitur Apostolus peccatum « remiserit, qua vos auctoritate dimitten- « dum negatis? Quis reverentior Christi? « Novatianus, an Paulus? »

« Dominus autem, *habet Tridentinum*, « Sacramentum Poenitentiae tunc praeci- « pue instituit, cum a mortuis excitatus « insufflavit in Discipulos suos dicens: » accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt [9]. Dictum est *tunc praecipue*; quia Christus jam quasi inchoaverat ejus institutionem ante passionem, quando potestatem ligandi ac solvendi Apostolis promisit his verbis: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coe-*

1 Haer. 59. 2 Ep. ad Sabin.

3 Sess. 14, can. 2.

4 In Scripturis at Baptismus Joannis dicitur *Baptismus poenitentiae*, est quia peccata non dimittebat ex opere operato, sicut Baptismus Christi: sed totam vim repetebat ex opere operantis, id est ab ipsa poenitentia peccatorum. Item si frequenter conjungantur in ss. Literis Baptismus et Poenitentia, ideo est, quia ille sine hac uti virtute nihil valet ad salutem; nam Poenitentia, quatenus est virtus, est necessaria quoad adultos ad peccatorum remissionem in Baptismo obtinendam—Patres vero si Poenitentiam aliquando vocant Baptismum, addunt *laboriosum* aut *lacrymarum*, ad discrimen Baptismi proprie dicti. Vel si videntur Baptismo tribuere remissionem omnium peccatorum, id intelligendum de Baptismo tanquam de causa remota, quia sine Baptismate inaniter poenitentia suscipitur—V. *Perrone, Bellarminus, Tournely* etc.

5 Matth. 18: Jo. 20.

6 L. III, c. 23—V. Tridentinum, sess. 14, cap. 1 et can. 3.

7 Cor. 5.

8 L. 1. *de Poen.* c. 3. Unde si quaedam peccata in Scripturis *irremissibilia* dicuntur, id est quia remittuntur difficilius; uti blasphemia in Spiritum Sanctum, ea scilicet animi perversitas, quae contra veritatem evidenter cognitam obduratur; qui enim ita se habet, patet illum jam in profundum venisse—V. *Bibbia* di Vence, vol. XV; *sul peccato contro lo Spirito Santo*.

Item si quibusdam fuit aliquando negata venia, id *ex rigore disciplinae*, non *ex desperatione veniae* factum esse docet Augustinus (*Epis.* 60). V. *Alasia. Billuart*, etc.

9 Sess. 14, cap. 1 *de Poenit.*

to[1] — Ratio congrua, cur Christus hoc Sacramentum instituerit, est tum ut plenius nobis ejus merita applicarentur; tum ut facilius veniam obtineremus, siquidem in hoc Sacramento non requiritur perfecta contritio; tum ut firmiorem haberemus veniae spem ac securitatem per Sacerdotis sensibilem veluti sententiam; tum demum ut majus haberemus peccati fraenum in confessione peccatorum, in injunctione remediorum ac Sacerdotis monitione. Ratio autem congrua, cur hoc Sacramentum Christus instituerit post resurrectionem, est ut perfectum justificationis exemplum nobis praeberet: sicut enim cito, vere et perfecte Christus non amplius moriturus surrexit, ita et peccator e sua culpa cito, vere et perfecto resurgere debet non amplius casurus.

Poenitentiae Sacramentum vel in re vel in voto omnibus post Baptismum in mortale lapsis necessarium esse necessitate medii sic declaravit Tridentinum: « Est « autem hoc Sacramentum Poenitentiae « lapsis post Baptismum necessarium; ut « nondum regeneratis ipse Baptismum [2].» At Baptismi Sacramentum est necessarium necessitate medii; ergo et Sacramentum Poenitentiae—Toties autem ex eodem Tridentino Poenitentia potest suscipi, « quo« ties fideles post Baptismum in peccata « labuntur [3] » Idque patet ex iis Christi verbis generatim dicentis: « Quaecumque « solveritis.... quorum remiseritis, etc. »

CAPUT SECUNDUM

DE SACRAMENTI POENITENTIAE MATERIA [4]

Q. 1. *Quaenam est materia remota Sacramenti Poenitentiae?*

R. Materia remota (vel potius removenda) Sacramenti Poenitentiae sunt *peccata omnia post Baptismum commissa;* remota enim Sacramenti materia est id, circa quod versatur Sacramenti actio: atqui hujus Sacramenti actio versatur circa illa peccata, scilicet destruenda.

Diximus *peccata post Baptismum commissa*; nam originale et actualia quae Baptisma praecesserunt, Baptismate delentur, non vero Poenitentia; cum noudum baptizatus Ecclesiae clavibus non subjiciatur, et Baptisma cunctorum Sacramentorum sit janua. Diximus *omnia*, ita tamen ut mortalia nondum directe remissa, constituant materiam remotam necessariam, cum ideo Poenitentia haec instituta sit: venialia autem et ipsa mortalia jampridem directe remissa [5], constituant materiam liberam ac sufficientem—Ac primo venialia constituunt *liberam* materiam, quia ex Tridentino, Deo sic volente. « Taceri ci« tra culpam, multisque aliis remediis ex« piari possunt [6]; *sed materiam* sufficien« tem, *quia Christi verba:* quaecumque « solveritis etc., » non distinguunt inter mortalia et venalia; aliunde etiam venalia vinculum inducunt: et idem Concilium declaravit venalia *recte et utiliter in Confessione* dici, et damnavit id negantes [7] — Idem currit de mortalibus jam directe remissis, prout omnes docent cum Angelico [8]: nempe haec sunt *materia libera*, quia quod semel remissum est, nequit amplius in culpam vocari; sed *sufficiens*, quia licet remissa nunc, semper tamen per illa Deum offensus fuit: cum igitur haec possint iterum esse materia Confessionis et Contritionis, nihil pugnat quominus adhuc esse queant materia absolutionis: qui enim aliquem offendit, potest iterum atque iterum de suo peccato dolere ac veniam petere. Hoc Benedictus XI expresse tradit et reputat *salubre* [9]: et probat etiam communis fidelium praxis.

Q. 2. *Quaenam est materia proxima Sacramenti Poenitentiae?*

1 Matth. 18.
2 Sess. 14. c. 2.
3 Sess. 14. can. 1.
4 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 427; et *Homo Ap.* tr. xiv, n. 35.
5 *Directe remissa* sunt mortalia, quae fuerunt declarata in ipsa Confessione. Quae autem mortalia per oblivionem inculpabilem non fuerunt declarata, remissa quidem sunt, cum unum mortale non possit auferri sine alio; et ideo *indirecte remissa* dicuntur, sed remanet obligatio ea postea declarandi in alia confessione, ut satisfiat praecepto divino integre confitendi, omniaque mortalia Ecclesiae clavibus subjiciendi. Quanto autem tempore expectari possit ad faciendam hanc declarationem, aliqui arbitrantur eum, qui singulis mensibus vel crebrius confiteri solet, illam confessionem tuto expectare posse. Verum tum secitus urget haec obligatio, cum urget praeceptum iterum confitendi.
6 Sess. 14. c. 5.
7 Sess. 14, c. 5; et can. 7.
8 In 4, d. 17, q. 3, a. 3, q. 1.
9 *Extrav.* 11 de priv. — Neque obstat, quod peccatum deletum non sit amplius peccatum; nam peccatum, et si jam remissum, semper est peccatum commissum. Sufficit autem quod Sacramentum per se, et in actu primo praebeat gratiam deletivam peccati; quamvis per accidens revera, et in actu secundo peccatum non deleat, sed gratiam adaugeat: sicuti contingit cum quis ad Sacramentum accedit jam perfecte contritus. Et tunc impletur illud: *Qui justus est justificetur adhuc* (Apocal. 22). Quae justitiae augmentatio vere dici potest justificatio, sicut augmentatio caloris dicitur calefactio, ut ait Sylvius.

R. Lutherani, qui hoc Sacramentum retinent, duas esse vult illius partes essentiales, *terrores conscientiae* ex cognito peccato, et *fidem*, qua nempe quis credit sibi per Christum esse remissa peccata. Qui error in Tridentino damnatus fuit[1]: et sane terrores possunt utique ad poenitentiam disponere, at non ipsam constituunt; fides vero, qua quis credit se infallibiliter justificatum, peccatorum remissionem subsequitur: praeterea certitudo illa sine divina revelatione haberi non potest. Calvinus autem, qui poenitentiam habet tantum ut virtutem, contendit illius partes esse *mortificationem carnis* et *vivificationem spiritus*; sed fallitur, haec enim duo sunt poenitentiae effectus, non ejusdem essentiales partes. Tridentinum hac de re habet: « Si quis negave« rit ad integram et peccatorum perfectam « remissionem requiri tres actus in poe« nitente, quasi materiam Sacramenti Poe« nitentiae, videlicet contritionem, con« fessionem, satisfactionem, quae tres « poenitentiae partes dicuntur,.. anathe« ma sit[2]. » Quod merito statutum est, ut iis modis quibus Deus offendimus, iisdem ipsi nos reconciliemus: Deum offendimus corde, ore et opere; sic nos reconciliemus ei cordis contritione, oris confessione, operis satisfactione.

Attamen dissident Theologi, an in hisce tribus partibus sit constituenda essentia Sacramenti, seu proxima ejus materia. Scotus illam collocat in sola absolutione, et ceteras dicit esse partes tantum integrales; Durandus eam reponit in confessione; at post d. Thomam commune est[3], eam esse constituendam in tribus illis actibus simul, nempe *contritione*, *confessione*, et *satisfactione*. Quod conformius est Tridentino, a quo tres illi actus dicti sunt *quasi materia hujus Sacramenti*: ubi Catechismus ejusdem Concilii animadvertit fuisse appellatos : Quasi materiam, non « quia verae materiae rationem non ha« beant; sed quia ejus generis materia non « sunt, quae extrinsecus adhibeatur, ut « aqua in Baptismo, et Chrisma in Con« firmatione. Hoc ipsum docet Rituale romanum: neque obstat quod contritio do se non sit sensibilis; nam satis sensibilis fit per confessionem et alia exteriora poenitentiae signa—Advertendum tamen inter tres actus praedictos hoc intercedere discrimen, quod satisfactio in actu, seu quatenus imponenda aut implenda, non sit nisi pars integralis; quia effectus poenitentiae, nempe gratia et remissio peccatorum quoad culpam et poenam aeternam, sine actuali satisfactione haberi potest. Contritio ex adverso et confessio sunt partes essentiales in actu. Diximus *satisfactio in actu*; propositum enim satisfaciendi est ejusdem naturae ac contritio ipsa atque confessio: neque enim illum vere poenitet, qui habet actuale propositum satisfaciendi justitiae Dei.

Articulus I. – De contritione generatim.

Q. 1. *Quomodo definitur contritio generatim?*

R. Contritio generatim definitur a Tridentino: « Animi dolor ac detestatio de « peccato commisso, cum proposito non « peccandi de cetero[4]. » Quibus verbis ut definitio magis accommodetur statui novae Legis, addi solet: « Et cum voto « confitendi ac satisfaciendi. » Dicitur 1. *animi dolor*, id est tristitia cordis, non sensus seu partis sensitivae; contritio enim est actus voluntatis, ideoque affectus rationalis prorsus; 2. *ac detestatio*, id est odium et aversatio, per quam animus recordatione peccati horret quodammodo ac refugit illud abominando: detestatio potest esse sine dolore, ut contingit in Beatis, qui peccatum odio habent et aversantur, nec tamen dolent; 3. *de peccato commisso*, propria scilicet voluntate, non aliena: quia peccatum commissum ab aliis, retractari non potest a nobis. Quamquam detestatio et dolor late sumptus, nempe pro displicentia mali, possit etiam esse de alieno peccato; 4. *cum proposito non peccandi de cetero*; quia impossibile est ut quis vere doleat de peccato, quod adhuc committere vult; 5. *et cum voto cofitendi ac satisfaciendi:* sane illud votum seu desiderium scienter negligi non potest; cum confessio et satisfactio ex divina institutione hodie ad poenitentiam requirantur. Hoc tamen vo-

1 Sess. 14. c. 4—V. Liguori, *opera dogm.* etc. Sess. VII, c. 3.

2 Sess. 14. can. 4. 3 3. p. q. 84. a. 2.

4 Sess. 14. c. 4 — Contritio autem proprie consistit non in dolore, sed in detestatione, ideo enim de aliquo dolemus, qui de eo turpitudinem apprehendimus: ita verius cum d. Thoma (3 p. q. 87 a. 1). Attamen et dolor et detestatio necessario requiruntur, et de facto in contritione habentur; qui enim detestatur peccatum, necessario de ipso dolet; sicut qui de peccato dolet, necessario illud quoque detestatur. – V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 435

tum jam implicite includitur in ipsa contritione, nec est necesse *extra Sacramentum ipsum*, ut quis conteratur expresse intendens confiteri; eo enim ipso, quo vere dolet de admissis et vult converti ad Dominum, jam habet voluntatem servandi omnia praecepta, quorum unum est peccatorum confessio: quod innuit Tridentinum dicens: « Reconciliationem « ipsi contritioni, sine Sacramenti voto, « quod in illa includitur, non esse adscri- « bendam [1]. »

Diximus *extra Sacramentum ipsum*; nam quaestio est, an dolor, prout est pars Sacramenti, debeat elici a poenitente ex intentione et relatione ad Confessionem, an vero postquam elicitus est absque memoria confessionis, possit poenitens eo dolore uti ad recipiendum Sacramentum Poenitentiae. Billuart, Lugo, Sporer aliique (ad hoc ut dolor sit materia apta ad Sacramentum) negant eliciendum esse cum expressa intentione confitendi et satisfaciendi; quia jam satis ad Sacramentum dirigitur per subsequentem confessionem. Sed affirmant Busembaum ac Concina; nam sicuti minister aut etiam suscipiens alia Sacramenta, debet per intentionem ordinare materiam ad Sacramentum, v. g. ablutionem aquae ad Baptisma; ita etiam suscepturus Poenitentiam debet ad illam ordinare dolorem, qui est ejusdem Sacramenti materia [2].

Q. 2. *Quaenam sunt conditiones contritionis?*

R. Contritio has conditiones necessario habere debet, ut sit nempe:

1. *Supernaturalis*, et quidem duplici ex capite. Id est tum ratione principii, a quo procedit: et est gratia divina, sine qua *neminem poenitere potest sicut oportet* [3]; tum etiam ratione motivi, ex quo elicitur, quod esse debet per fidem menti propositum; unde siquis doleret de peccato, quia repugnat rationi, vel quia sibi attulit infamiam aut infirmitates, ejus contritio esset mere naturalis: et nullam haberet proportionem cum justificatione, quae est ordinis supernatnralis. Hinc damnata est ab Innocentio XI haec sub n. 57 proposito: « Probabile est sufficere « contritionem naturalem, modo hone- « stam » — Hic tamen distingue inter contritionis motivum et occasionem: motivum supernaturale esse debet, occasio autem naturalis esse potest; potest enim peccator ex morbo aliove malo temporali occasionem nancisci ad Deum per veram contritionem redeundi. Qui vero dolet non ex metu aeternae poenae, sed ex metu poenarum tantummodo temporalium, si nullum ad Deum respectum habeat, ejus dolorem mere naturalem esse, ideo non sufficere, docent omnes: si autem istae poenae considerentur prout a Deo infliguntur, utrum id satis sit ad justificationem in Sacramento, negant Canus et Concina; cum solo naturali lumine peccator cognoscere valeat temporales poenas a Deo infligi: ideo dolor naturalis esset. Sed affirmant Lugo, Sporer, Suarez et alii, quia fide etiam edocti sumus non solum aeternas poenas Deum infligere peccatoribus, sed etiam temporales, ut patet exemplo Ninivitarum, quorum dolor non fuit conceptus, nisi ob metum excidii civitatis, quod iisdem minabatur Deus, clamante Jona: « Adhuc quadra- « ginta dies, et Ninive subvertetur [4]. »

2. *Universalis*, se nempe debet extendere ad omnia mortalia: « Si impius, *ait* « *Deus*, egerit poenitentiam ab omni- « bus peccatis suis . . . omnium iniqui- « tatum ejus . . . , non recordabor [5]. » Sane nemo dixerit vere de peccatis illum dolere, qui unum quidem detestatur, aliud vero diligit; cum sciat omni et quocumque peccato mortali amicitiam cum Deo penitus extingui. Non requiruntur tamen (in sententia communi) singuli actus doloris ad singula peccata: quod saepe foret impossibile: « Omnia peccata « *ait d. Thomas*, conveniunt in aversione « a Deo, ratione cujus gratiam impe- « diunt. Unde ad justificationem non re- « quiritur, quod in ipso justificationis « momento aliquis de peccatis singulis « cogitet; sed sufficit, quod cogitet de « hoc, quod per culpam suam est aver- « sus a Deo [6]. » Ut tamen dolor ad omnia

1 Sess. 14, c. 4.

2 Secunda sententia cum sit probabilis, in praxi sequenda.

3 *Tridentinum*, sess. 6. c. 3.

4. Haec sententia videtur probabilior, sed in praxi tutius erit tenere priorem, quae quidem non caret sua probabilitate saltem extrinseca.

5 Ezech. 18.

6. *Deverit*. q. 29, a 5, ad 4 — In praxi bene erit, si peccatorum suorum deformitatem poenitens meditetur; maxime si majori passione afficiatur erga peccatum aliquod particulare, tunc ad specialem illius detestationem erit inducendus, ne remanente affectus radice, facile ad vomitum redeat. Sed excipe *peccata luxuriae*, ne ex inductione ad illa magis detestanda poenitens exponatur periculo iisdem potius magis adhaerendi. Liguori, *Opus Mor*. l. IV, n. 438.

virtualiter extendatur etiam occulta, ex motivo universali, v. g. ex offensa Dei vel ex poena promerita est eliciendus.

3. *Appretiative summa*, id est summa quoad voluntatem, quatenus voluntas detestetur peccatum super omnia mala, et parata sit poenam quamcumque potius subire, quam peccare mortaliter: sicut enim Deus est summum bonum super omnia diligibile; ita mortale quod illi opponitur, est summum malum super omnia detestandum. Huc facit illud Christi: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus* [1]. Non vero summa quoad sensum, sive in parte sensitiva, quasi lacrymae doloris acerbitatem debeant consequi [2]; cum iste dolor, etsi exoptandus, non sit in nostra potestate [3].

4. *Formalis*, nempe expressa: ideo non sufficit virtualis et implicita, prout continetur in actu charitatis; agitur enim de constituenda materia Sacramenti. Unde sicut non sufficit materia virtualis, v. g. panis virtualis, id est triticum, nec vinum virtuale, id est uva in Eucharistia; ita nec in Poenitentia contritio virtualis; seu actus charitatis — Item debet esse conjuncta cum fide et spe veniae: cum fide: quia ex apostolo *sine fide impossibile est placere Deo* [4]; cum spe veniae; quia ex Jacobo qui non sperat, « non aestimet « homo ille, quod accipiat aliquid a Do- « mino [5]. » Imo fides et spes debent esse explicitae; nam Tridentinum ait, peccatores disponi ad justificationem « credentes « vera esse quae divinitus revelata et « promissa sunt... fidentes Deum sibi pro- « pter Christum propitium fore » [6] Hoc tamen non debet turbare peccatorem: ipso enim actu quo accedit ad Poenitentiae Sacramentum, jam aliquo modo credit explicite (non quidem reflexe, sed exercite seu de facto) in illo esse vim justificandi ex meritis Christi: simul explicite sperat, se in eodem peccatorum suorum esse veniam consecuturum.

4. *Interna* juxta illud Prophetae: *scindite corda vestra* [7]; alioquin esset fictio doloris, non verus dolor. Et aequum sane est, ut inde dolor deducatur, unde peccata enascuntur, at *de corde*, teste Scriptura, *exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae*, etc. [8].

6. *Efficax*, nimirum conjuncta cum proposito non peccandi de cetero, et vitae novae inchoandae juxta illud Ezechielis: « Projicite a vobis omnes praevaricationes « vestras, in quibus praevaricati estis, et « facite vobis cor novum et spiritum no- « vum [9]. »

Q. 3. *An contritio sit necessaria ad peccatorum remissionem?*

R. Contritio vera et formalis, sive intra sive extra Sacramentum, ad mortalium remissionem necessaria est necessitate tum medii tum praecepti: « Nulla est barba- « ries, *ait Augustinus*, quae dicere audeat « non esse poenitendum homini, si pec- « caverit [10]. » Ac 1. necessitate medii; nam repugnat quod homo peccator Deo reconciiietur sine sincera cordis conversione ad Deum: hinc merito Scriptura, si *poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis* [11]; 2. necessitate praecepti; quisque enim vel ipso jure naturae tenetur arripere media ad salutem necessaria; secus peccaret graviter tum contra charitatem propriam sibi non prospiciendo, tum contra charitatem in Deum, cujus amicitiam recuperare negligit. Quae quidem contritio vel in eo requiritur qui amore Dei super omnia accensus est, si suorum peccatorum memoriam habeat; quis enim credat Deum super omnia ab eo diligi, qui non dolet de flagitiis praeteritis, quibus se Deum offendisse meminerit?

Imo vel ad ipsam venialium deletionem

1 Matth. 10.

2 Et quamvis peccator magis dolere debeat de suo peccato, quam de alio malo quocumque, attamen urgendus non est, sed consolandus, si ita se dolere non sentiat; uti si v. g. magis se sentiat dolere de morte patris, filii, etc. quam de offensa Dei. Sicut e contrario reprehendendi sunt Confessarii, qui praeter descendentes cum poenitente ad mala particularia, eundem tentant, utrum velit potius suspendi, capite obtruncari, comburi flammis quam Deum offendere. Nam cum sensibilia magis hominem moveant, quam spiritualia, periculum erit ne tentationi succumbat — V. Salvatori, *Istruzioni* ecc. p. 2. c. 8 — Carena, *Delle regole* ecc. Es. I, II, III e IV.

3 Item ad veram contritionem non requiritur ulla intensio vel duratio temporis; *non intensitas*, gradus enim doloris seu effectus et conatus major vel minor non est de contritionis essentia; *non diuturnitas*, haec enim non pertinet ad essentiam actus; quare etsi praestat ut caveamus a nimia festinatione, ne leviter dolor concipiatur et insufficiens attamen neque cum anxietate huic insistendum est. Ad rem Salesius in suo *Dirett. spirit.* c. 43: *Non vi bisogna quasi tempo alcuno per far bene un atto di contrizione, poichè non abbiamo a far altro che prosternarci davanti a Dio con ispirito di umiltà e pentimento di averlo offeso.*

4 Hebr. 11. 5 Ep. c. 1.

6. Sess. 6, cap. 6. 7 Joël. 2.

8 Matth. 15.

9. Cap. 18.

10 *De duab. anim.* c. 14.

11 Luc. 13.

contritio necessaria est: « Nec quemquam « putes, *iterum Augustinus*, a quocumque « seu magno, seu parvo peccato, ad cor- « rectionem sine poenitentia posse tran- « sire [1]. » Ratio est ex Angelico, quia « sicut peccatum mortale remitti non po- « test, quamdiu voluntas peccato adhae- « ret, ita etiam nec peccatum veniale, « quia manente causa, manet effectu [2]. » Attamen ad delenda venialia contritio virtualis sufficit extra Poenitentiae Sacramentum: — 1. Contritio virtualis sufficit, seu *virtualis quaedam displicentia*, prout ait idem Angelicus; « Puta cum aliquis « hoc modo fertur secundum affectum in « Deum et res divinas, ut quidquid sibi « occurreret, quod eum ab hoc motu re- « tardaret, displiceret ei, et doleret se « commisisse, etiamsi de illo actu non co- « gitaret; » — 2. *extra Poenitentiae Sacramentum*: nam in Sacramento cum communi tenendum est [3], omnino sub gravi requiri contritionem formalem, etiamsi quis sola habeat venialia, ne scilicet Sacramentum sua materia frustretur: et quidem supernaturalem, summam, cum fide et spe veniae, internam et efficacem[4]; non tamen universalem; in confessione enim venialium satis est vel de uno tantum dolere, cum venialia non constituant materiam necessariam, et unum sine alio remitti possit: et tunc cetera venialia, de quibus poenitens non dolet, non jam in confessione dicuntur, ut absolutio cadat super illa; sed dicuntur vel ad humilitatem seu confusionem sui, vel ad manifestandam magis conscientiam; confessio enim est etiam ad regimen conscientiae, et futurae vitae directionem. Ita Croix, Lugo, Suarez aliique.

Quandonam (quaeres) *obligat contritio?* — Certum est apud omnes, contritionem obligare per se in articulo mortis, aut amentiae perpetuae; quia tunc periculum est in mora, et quisque sibi providere tenetur et curare, ne Deo perpetuo remaneat inimicus, sed ut illum vera ac perfecta charitate diligat [5]. Per accidens vero obligat: 1. Quando quis est in peccato mortali, et debet Sacramenta a liis ministrare, vel Sacramentum vivorum suscipere: sancta enim sancte tractanda sunt; 2. quando quis graves patitur tentationes, neque eas superare valet, quin eliciat actum contritionis; 3. quando quis tenetur charitatis actum erga Deum elicere: tunc qui sibi conscius est gravis peccati, debet illud detestari, cum Deo illud opponatur.

Verum utrum contritio per se obliget post mortale admissum, ita ut ejus dilatio sit novum et speciale peccatum, per se loquendo, negamus; nam praecepta affirmativa habere debent tempus determinatum ad satisfaciendum huic praecepto, si excipias praeceptum annuae Confessionis. Attamen alia ratione putamus non posse excusari a mortali qui per notabile tempus existens in mortali contritionem differt; peccaret enim tum contra charitatem erga Deum, quae obligat plures saltem in anno, tum contra ch ritatem erga se, cum se exponat proximo relabendi periculo; quia sine gratia sanctificante ex d. Thoma, quod homo *diu maneat absque pecca'o mortali, esse non potest* [6]. Et d. Gregorius, ait: « Peccatum, « quod mox per poenitentiam non dele- « tur, suo pondere ad aliud trahit [7]. *Hinc* « *monet Ecclesiasticus*: « Non tardes con-

1 Ep. 48.

2 3. p. q. 87, a. 1 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 449.

3 Confessarius « propterea curet (ait s. Alphonsus *Homo Apost.* tr. ult. n. 9) si poenitentem sine peccato vult absolvere, aut eum disponere ad dolendum praesertim de aliqua levi culpa, a qua ille magis horreat; aut ei insinuare, ut confiteatur de aliquo peccato graviori vitae anteactae contra aliquod praeceptum (sufficit enim ut confiteatur in generali absque numero, determinando tamen aliquam materiam quod genus, v. g. *me accuso de peccatis superbiae, luxuriae*, etc.) uti habeat materiam certam, super qua inniti possit absolutio. Alioquin etiam huic poenitenti per aliquod tempus differri oportet absolutio ». Haec agendi ratio, aliquod certum peccatum vitae anteactae confitendi, in iis maxime est curanda, qui sola venialia habent, et in eadem sunt recidivi: quia merito tunc potest de illorum dispositione dubitari.

Ceterum si confessarius plane agnoscat aliunde poenitentem, ut ex recenti totius vitae confessione etc., et scist illum intendere accusare de peccatis sibi jam notis, tunc satis erit si poenitens dicat *me accuso de omnibus peccatis jam tibi notis* vel simpliciter, *de omnibus vitae praeteritae* Gury.

4 *Supernaturalem*, nam contritio naturalis nequit esse medium ad effectum supernaturalem: sufficit autem pro venialibus metus poenarum purgatorii, ut patet; *summum*, seu debet peccator detestari veniale plusquam omnia mala naturalia, nam haec non sunt nisi naturae, illud autem est malum Dei; *cum fide et spe* item *internam et efficacem*, alioquin contritio esset ficta et illusoria.

5 An autem qui in mortis articulo suscipit Poenitentiae Sacramentum cum attritione, teneatur etiam elicere explicite contritionem perfectam, alii negant cum moraliter certus sit, se esse justificatum; alii affirmat, quia in mortis articulo quisque teneatur quaerere tutiora remedia. Utraque sententia probabilis est, sed secunda omnino suadenda, cum agatur de summo salutis negotio; tanto magis, quod in extremo vitae teneatur ad actum amoris, cui satisfieri non potest, nisi peccatum detestemus, com memoriae occurrit — Liguori *Opus Mor.* l. VI, n. 437. 6 1, 2. q. 109, a 8. 7 Hom. 11 in Ezech.

« verti ad Dominum [1]. » — Verum quale sit *notabile tempus*, alii dicunt spatium unius anni(sed hoc non est admittendum, qui enim per tantum temporis perseverat in mortali, videtur quod non possit vitare periculum in alia facile relabendi); alii hebdomadam circiter: quae opinio videtur nimis rigida. Potius res est commensuranda ex cirumstantiis peculiaribus personae in peccato existentis, v. g. a sua proclivitate in vitia, a malis habitibus, a violentia tentationum, a praesentia occasionum, etc.: quamquam fere semper peccatores (maxime rudes) excusantur a peccato dilatae poenitentiae ob inadvertentiam: atque ideo Confessarius neque se ipsum neque suos poenitentes angariare debet ad hanc temporis dilationem nimium pensitandam.

Q. 4. *An contritio debeat Confessionem praecedere?*

R. Contritio debet praecedere absolutionem, quia forma cadare debet super materiam praesentem. Verum communius docent Lugo, Suarez et alii, non oportere ut illa praecedat etiam confessionem; quia licet sit elicita in ejus fine vel post, nihilominus moraliter cum illa unitur, in eamque influit. eamque dolorosam reddit; cum sit elicita in ordine ad confessionem. Huic favet Rituale romanum dicens: *Audita confessione*, (Confessarius) *ad dolorem efficacibus verbis adducere* (poenitentem) *conabitur*. Ceterum omne dubium deponet qui post dolorem, de narratis se iterum generatim accusat.

Quamdiu autem censeatur perseverare actus doloris, inter diversa opinantes, nos cum Roncaglia non dubitamus asserere ad valorem Sacramenti Poenitentiae sufficere, si dolor jam habitus perseveret virtualiter; quia non minus ad conficiendum Sacramentum requiritur intentio, quam dolor ad conficiendum Sacramentum Poenitentiae: unde sicut omnes fatentur sufficientem esse ad conficienda Sacramenta intentionem virtualem; ita dicendum est sufficere dolorem virtualem: quod enim virtualiter existit, intelligitur sufficienter influere, et humano modo concurrere ad id, ad quod ordinatum est. Ex his facile dignoscitur, an dolor, qui v. g. per aliquot dies praecesserit Confessionem, sufficiens sit ad illius valorem: utique sufficit, si intelligatur virtualiter perseverare; et taliter perseverare intelligeretur, si poenitens perstitisset in aliquibus operibus ex vi concepti doloris, et intentione confitendi susceptis, v. g. in frequentiori oratione, in fuga occasionum, in aliquibus macerationibus, etc.; nam tunc in his intelligeretur dolor praeconceptus perseverare. Item dicas, si intra tale tempus praeconceptus dolor interdum venerit in memoriam, ibique in confuso saltem retineatur cum aliqua ratificatione seu approbatione; nam tunc illa approbatio, et saltem confusa rocogitatio facit quod voluntas praeconceptum dolorem in se retineat. Si tamen poenitens per aliquot dies ante Confessionem doluerit de peccatis et interim non amplius de ipso cogitaverit, neque aliqua exercuerit opera, in quibus intelligatur perseverare, jam ipsius dolor in pure habitualem transiit, ideoque insufficiens redditur ad valorem Sacramenti.

Sed (quaeres) *qui mortale oblitum confite'ur statim post absolutionem, teneturne novum elicere dolorem?* — Communius negant Anacletus, Lugo, Roncaglia, Sporer, etc., quia prior contritio ex motivo generali, puta offensae Dei, elicita fuit directa ad absolutionem obtinendam omnium etiam oblitorum. Diximus ex *motivo generali*; nam aliter est si contritio elicita sit ex motivo particulari, v. g. ex motivo specialis turpitudinis peccati declarati, quod peccatis oblitis non congruat, cum hacc aliam turpitudinem praeseferant. Affirmant vero probabilius Bonacina, Filliucius et Vasquez, dicendo per absolutionem jam completum esse judicium; unde si nova est danda absolutio, nova requiritur materia proxima. Et quamvis dolor perseveret moraliter; non tamen perseverat in ordine ad aliam absolutionem [2].

Q. 5. *Quomodo dividitur contritio?*

R. Contritio a Tridentino dividitur in *perfectam* et in *imperfectam*. Perfecta est quae a charitate perficitur, seu quae elicitur ex motivo charitatis in Deum summe et per se dilectum; imperfecta est

1 Cap. 5.

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 448. Juxta omnes Confessarius omittere potest renovare in hoc casu absolutionem relate poenitentes ordinarios, seu qui ad eundem Confessarium redire solent, siquidem isti in alia proxima Confessione directe absolvi possunt. Attamen loquendo generatim melius est omnibus absolutionem de novo impertire (si id facile fieri possit, nec res sit cum scrupulosis, qui iterum atque iterum redire solent) ad poenitentis solatium, ad animae tranquillitatem, et ob fructum ex Sacramento percipiendum.

quae innititur alio motivo supernaturali, quae ex Tridentino « Ex turpitudinis pec« cati consideratione, vel ex gehennae et « poenarum metu communiter concipi« tur », excludens semper peccati voluntatem, atque veniae spem includens. Prima retinet vocabulum *contritionis*; altera vocatur *attritio*; ducta similitudine a corporibus duris quae *attrita* dicuntur, si aliquo modo sint diminuta; *contrita* vero, si trita et comminuta sint in minimas partes, uti notat Angelicus [2].

Differunt contritio et attritio specie inter se: 1. Ratione motivi; nam contritio oritur ex motivo charitatis in Deum: attritio vero ex motivo spei vel charitatis erga se ipsum, aut virtutis specialis, cui aliquod peccatum opponitur; 2. ratione effectus, ut mox videbimus.

§ I. — *De contritione perfecta*

Q. 1. *Ex quo motivo contritio perfecta elicienda est?*

R. Contendunt plures ac merito probabiliter, actum perfectae contritionis elici posse ex motivo cujuscumque attributi divini per peccatum offensi, v. g. justitiae, sapientiae, misericordiae: ille enim qui diligit divinam justitiam, sapientiam, misericordiam, Deum ipsum jam diligit; cum haec attributa non aliud sint praeter ipsum Deum. Alii tamen communiter et probabilius tenent actum contritionis perfectae procedere ex solo motivo charitatis, divinae nempe Bonitatis per peccatum contemptae, quatenus haec complectitur omnes dei perfectiones Nam Tridentinum contritionem hanc *charitate perfectam* expresse dicit [3]; atqui objectum charitatis est Deus, uti est infinita bonitas, id est radix et aggregatio omnium perfectionum [4].

Q. 2. *An contrario perfecta justificet ante Poenitentiae susceptionem?*

R. Affirmative: contritio perfecta orta nempe ex charitate praedominante, si conjuncta sit cum voto Sacramenti, licet tenuis et remissa, justificat ante ejusdem Sacramenti susceptionem; nam actus contritionis perfectae est actus formalis charitatis qui semper in Deum tendit, licet diversimode: nempe actus contritionis perfectae tendit in Deum per modum fugae, quatenus homo detestatur peccatum uti summum malum ipsi Deo oppositum; actus vero charitatis tendit in Deum per modum consecutionis, uti summum bonum: unde contritio est vera charitas; et *charitas operit multitudinem peccatorum* [5]; etenim Deum perfecte amare est cum ipso Deo conjungi, nam amor in unione consistit; sed conjunctio cum Deo necessario disjunctionem a peccato includit. Deinde damnata est haec Baji propositio: « Per contritionem etiam cum « charitate perfecta, et cum voto susci« piendi Sacramenti conjunctam, non re« mittitur crimen extra casum neces« sitatis aut martyrii sine actuali su« sceptione Sacramenti ». Adde: Si in Lege veteri contritio perfecta justificabat absque Sacramento; ergo etiam in Lege nova, cum ejus efficacia non sit imminuta. Hanc conclusionem fidei proximam vocat cl. P. Perrone.

Diximus: 1. *Si conjuncta sit cum voto Sacramenti*; nam idem Tridentinum docet: « Reconciliationem ipsi contritioni si« ne Sacramenti voto, quod in illa inclu« ditur, non esse adscribendam [6]». Et sane peccata remitti non possunt, nisi per medium a Christo institutum; atqui Poenitentiae Sacramentum est tale medium a Christo institutum ad delenda mortalia post Baptismum patrata; — 2. *licet tenuis et remissa*: hoc ita nobis arridet, ut oppositum judicemus cum Gonet, Lugo ac Vasquez omnino improbabile et falsum. Constat ex Scriptura, ubi legitur: « Deus « charitas est; et qui manet in charitate, « in Deo manet, et Deus in eo [7]»; sed qui habet charitatem, etsi in gradu infimo, veram charitatem habet: Ergo Deus in eo est, ideoque nullo mortali peccato potest esse coinquinatus. Constat ex Patribus: Chrisostomus scribit: « Ubi charitas « est, omnia sublata sunt mala [8]»; at quamvis sit in gradu infimo, semper charitas est: neque magis et minus diversificant speciem. Hanc ipsam quaestionem jam ita sibi Angelicus proposuerat: « Utrum par« va contritio sufficiat ad deletionem ma-

1 Sess. 14, cap. 4.
2 3 p. q. 1, a. 1.
3. Sess. 14. cap 4, et can. 3.
4 Est tertiae sententia illorum, qui contritionem docent eliciendam esse ex motivo bonitatis Dei tum absolutae tum relative, quatenus nempe Deus est bonus in se, et bonus nobis. Hinc nonnulli Episcopi actui contritionis id addiderunt: *me poenitet, Domine, qui te offendi, qui es infinite bonus atque beneficus.*
5 Petri, 4 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 44 et Bellarminus *De Poen.* l. II, c. 13.
6 Sess. 14, c. 4.
7 1 Jo 4.
8 Hom. 4 in Tim.

« gnorum peccatorum ? (Et sic eam dissolvit): Quaelibet gratia gratum faciens delet omnem culpam mortalem; quia simul staro cum ea non potest. Sed quaelibet contritio (ergo tam magna, quam parva; tam vehemens, quam remissa) est gratia gratum faciente informata; ergo quantumcumque sit parva, delet omnem culpam [1] ». Ipsum autem loqui de contritione in genere non autem conjuncta cum Sacramento, patet quia s. Doctor ne verbum quidem facit neque hic, neque in toto illo articulo de Sacramento Poenitentiae. Tandem idem probatur ex Tridentino, quod cum de contritione perfecta loqueretur, expresse docuit, contingere posse « contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur [2] ». Ergo ex Tridentino dolor charitate perfectus jam peccatum justificat ante susceptionem Sacramenti. Atqui omnis contritio orta a charitate praedominante et super omnia, licet remissa et minus vivida, est dolor charitate perfectus seu informatus. Hinc etiam deducitur contritionem perfectam non esse necessariam ad Sacramentum Poenitentiae: cur Christus Poenitentiam instituit? « Ut faciliori ratione communi hominum saluti consuleret »: Ita Chatechismus R.; at si contritio perfecta necessaria esset ad Sacramentum, profecto non amplius ita res se haberet.

Dices: Mulier peccatrix, de qua in Evangelio, perfecte erat contrita, cum accessit ad Jesum; attamen Christus adhuc remittit ei peccata: « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum [3] ». Ergo contritio etiam perfecta non justificat ante remissionem, seu Sacramenti susceptionem — R. Christus illis vorbis non ostendit, se mulieri post contritionem peccata remisisse; sed potius voluit coram hominibus declarare remissionem jam factam. Hinc in graeco textu legitur: « Remissa sunt peccata multa ».

Q. 3. *An contritio remittat non tantum culpam, sed etiam poenam?*

R. Contritio remittit poenam aeternam; quia homo justificatus per contritionem nequit esse reus damnationis. Remittit etiam partem poenae temporalis pro mortalibus jam deletis vel venialibus debitae juxta majorem vel minorem illius intensionem. Eruitur ex Tridentino [4].

§ II.— *De contritione imperfecta seu attritione.*

Q. 1. *An attritio bona sit et utilis?*

Nota. Ut status quaestionis plenius intelligatur, nonnulla de timore sunt praemittenda; cum timor sit qui attritionem parturit. Timor definitur: « Motus animi malum aliquod sibi imminens refugientis ». Vel est *mundanus*, quo quis magis refugit poenam ab homine infligendam, quam Dei offensionem; vel *naturalis*, quo quis, duce natura, mala temporalia reformidat; vel *supernaturalis* seu divinus, quo quis peccatum vitat, vel de eo dolet ob poenas, quas sibi a Deo infligendas timet. Ipse autem timor supernaturalis subdividitur in *filialem* seu castum, in *servilem*, et in *initialem*: Audiatur Angelicus: « Quandoque autem homo propter mala quae timet, ad Deum convertitur et ei inhaeret. Quod quidem malum est duplex, scilicet malum poenae et malum culpae: Si ergo aliquis convertatur ad Deum et ei inhaeret propter timorem poenae, erit timor *servilis*: Si autem propter timorem culpae, erit timor *filialis*: Nam filiorum est timere offensam Patris. Si autem propter utrumque, erit timor *initialis*, qui est medius inter utrumque timorem [5] ». Ipso autem timor servilis iterum est vel *serviliter servilis*, ut siquis poenam ita timeat, ut adhuc peccaret, si non esset poena, vel *impliciter servilis*, ut siquis timeat poenam, et ob hunc timorem a peccato se abstineatq uin tamen habeat hic et nunc animum peccan-

1 Suppl. 3. p. q. 5. a. 3.

2 Sess. 14. c. 4— Volunt adversarii Concilium ibi non loqui de charitate quacumque. remissa videlicet. parvula et minus vivida: sed de intensa et forti. qui non est legendum *charitate*, sed *charitatem perfectam*. Sed falsum est: nam praeterquam quod in sincerioribus exemplaribus revera legatur *charitate perfectam*, ita vocabula accipienda esse patet ex eo quod ibi Tridentinum dividat contritionem in perfectam et imperfectam. Sed est. quod vox *perfectam* respiciat charitatem, non contritionem: non inde consequens est Concilium ad justificationem extra Sacramentum requirere charitatem intensam. Charitas enim praedominans, etiamsi remissa nec multum intensa, semper est vera et perfecta charitas, quamvis intensa et vivida sit longe perfectior. Nam, ut bene ait Tournely, perfectio vel imperfectio charitatis non sumitur ex majori vel minori intensione, aut remissione; sed ex motivo a quo oritur: nempe charitas *perfecta* oritus ex motivo bonitatis Dei, *imperfecta* ex motivis boni a Deo consequendi.

3 Luc. 7.

4 Sess. 6, c. 14, et can. 30; et sess. 14 *de poenit.* c. 8. et can. 12.

5 2. 2. q. 19. a. 2.

di, si poena illa non esset; sed ab hac cogitatione penitus abstrahit. Hocposito :

R. Hic quaestio non est de timore mundano, cum sit vitiosus; neque de timore naturali, qui non habet proportionem cum justificatione, quae supernaturalis est; neque de timore initiali aut filiali, utrumque enim bonum esse nemo negat, cum ab amore Dei procedet; neque tantum de serviliter servili, qui etsi bonus in se, quia hominem a peccato amovet, subjective tamen malus evadit ob pravam illam animi dispositionem. Tota quaestio est de timore simpliciter servili, qui secundum suam substantiam non importat, nisi timorem poenae. Lutherus docet illum esse malum, et attritionem ex illo ortam facere hominem hypocritam ac magis peccatorem: ex parte adhaerent Bajus, Jansenius et Quesnellus, qui timorem illum malum dicunt, nisi procedat a charitate.

Sed catholica veritas docet, quod metus simpliciter servilis poenae (ex qua ipsa concipitur attritio) et honestus est et a Deo inspiratur excludit —1 Honestus est: sane Christus, et voluntatem peccandi hunc timorem commendavit, et praecepit inquiens: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, a- « nimam autem non possunt occidere; sed « potius timete eum, qui potest et animam « et corpus perdere in gehennam [1]. » Quem in locum Chrysostomus ait: « Quid gehen- « na gravius? sed hujus metu nihil uti- « lius... nisi bonus esset timor, non mul- « tos Christus impendisset sermones. Merito ergo Tridentinum: « Siquis dixerit ge- « hennae metum, per quem ad misericor- « diam Dei de peccatis dolendo confugi- « mus, vel a peccato abstinemus, pecca- « tum esse aut peccatores pejores facere, « anathema sit [2]; » — 2. a Deo inspiratur, ut patet tum ex illo Psalmi: « Con- « fige timore tuo carnes meas [3]; tum ex « illo Christi Domini: ostendam vobis, « quem timeatis [4]; » Tum ex Tridentino dicente attritionem ex tali metu conceptam esse « donum Dei, et Spiritus San- « cti impulsum [5]: » — 3. peccandi voluntatem excludit, dicente Scriptura: « Timor Domini expellit peccatum [6]. « Unde Augustinus: » Timor iste, quo « gehennam times et ideo mala non facis, « continet te [7] ». Sane qui vult efficaciter finem, vult etiam efficaciter media: ergo qui efficaciter timet gehennam, efficaciter quoque removet effectum peccati, qui ad illam conducit.

Q. 2. *An sola attritio sufficiat ad justificandum peccatorem?*

R. 1. Attritio quamvis bona sit, a Deo et voluntatem peccandi excludat, tamen extra Sacramentum non justificat; justificatio enim consistit in perfecta conjunctione cum Deo: sed attritus, licet a creaturis discedat primosque conversionis ad Deum gressus exordiatur, non adhuc tamen est perfecte ad Deum conversus. Unde attritio non confert, sed praeparat tantum ad gratiam consequendam, ut Tridentinum docet [8]: sive est conditio praerequisita ad hoc, ut Sacramentum per gratiae infusionem justificet.

R. 2: Conveniunt Theologi in affirmando attritionem sufficere in ipso Sacramento ad justificationem, si cum initio amoris conjungatur; sed magna quaestio est, an hic amor inchoatus debeat esse charitas praedominans. Ita Antoine, Habert, Juvenin, Concina, Merbesius et alii pauci, qui dicunt talem amorem dici *inchoatum* sive initiatum, non quia non sit charitas, sed quia charitas est in gradu remisso; nam cum dolor oritur ex amore intenso, tunc est contritio perfecta, quae remittit peccatum extra Sacramentum: isti dicuntur *contritionistae*. At sententia fere communis cum Alasia, Billuart, Croix, Frassen, Gonet, Lugo, Suarez, et aliis, qui *attritionistae* appellari solent, tenet charitatem praedominantem neque remissam

1 Matth. 10.

2 Sess. 6. can. 8—Quod si bona est attritio ex solo gehennae metu concepta, a fortiori talis erit attritio concepta vel ex turpitudine peccati prout nempe est contrarium pulchritudini justitiae et legis aeternae; vel ex amore spei, cum hic finis sit nobilior. Neque dicas eum qui de peccato dolet propter gehennam, magis odisse gehennam, quam peccatum proindeque magis detestari minus malum. Hoc etenim staret quidem si comparationem institueret inter gehennam et culpam; sed ab illa comparatione abstrahit in casu nostro: nempe odio habet culpam propter gehennam, quin tamen attendat vel excindat aliud majus motivum—V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 440.

3 Ps. 98. 4 Luc. 12.

5 Sess. 14, c. 4.

6 Eccli. 1.

7 Serm. 161 *de Verbo Dei*—v. Bulla *Auctorem fidei*, prop. 25.

8 *Sess.* 14, can. 5—An autem attritio remittat peccata venialia extra Sacramentum, probabilius affirmandum est cum Suarez, Lugo, Gory et aliis tum quia ex Tridentino variis modis venialia remitti possunt: ergo non sola contritione perfecta tum qui vis remittendi venialia communiter cum Angelico tribuitur ipsis Sacramentalibus, in quantum excitant motum reverentiae in Deum aut res divinas: quod falsum esset, si ad venialia delenda requiritur perfecta contritio extra Sacramentum.

requiri; sed sufficere attritionem, quae oritur vel ex timore gloriae amissionis, vel ex timore inferni (imo etiam temporalium poenarum, in quantum istae poenae sunt a Deo inflictae, ut probabilius videtur) vel ex horrore erga peccati turpitudinem lumine fidei cognitam. Quae quidem attritio jam de se includit initium amoris Dei: nam, ut ait Alasia, nemo est ita plumbeus, qui non incipiat illum diligere, a quo sperat sine ullo suo merito bonum maximum, nempe aeternam beatitudinem [1]. Haec nostra sententia post Tridentinum cum plausu ab omnibus Scholis fuit adoptata, ut asserit Benedictus XIV [2], et Alexander VII Decreto 5 maji 1657 ait, quod haec sententia *hodie inter Scholasticos communis videtur*: hoc porro attestando Pontifex consequenter testatur illam in Scholis haberi uti communiter certam, dum quisque scit, quod circa Sacramentorum valorem auctores nonnisi opiniones moraliter certas amplecti deberent [3] (*A*).

Probatur 1: Concilium Tridentinum postquam tradidit, contritionem *charitate perfectam* justificari ante Sacramentum *actu* susceptum, loquendo de attritione hac declarat, quod « Quamvis sine Sacra« mento Poenitentiae per se ad justifica« tionem perducere peccatorem nequeat: « tamen eum ad Dei gratiam in Sacra« mento Poenitentiae impetrandam di« sponit [4]. » Verba haec nimis decretoria sunt; vocabulum enim *disponit* idem sonat ac *sufficit*: hoc aperte deducitur ex iis verbis: « Et quamvis sine Sacramento « per se ad justificationem perducere ne« queat, » etc., quae hanc exhibent consequentiam: *Ergo eum Sacramento bene perducit*: si enim Concilium aliter esset intelligendum, incongruenter fuisset locutum. Dein Tridentinum hic loqui de *dispositione proxima*, patet etiam, quia duplicem distinguit dispositionem ad gratiam recipiendam: unam extra Sacramentum, et est *contritio perfecta*; aliam in Sacramento, et est *attritio*: atqui contritionem ad gratiae consecutionem extra Sacramentum assignat uti dispositionem proximam; ergo etiam attritionem habet pro dispositione proxima ad eandem gratiam recipiendam in Sacramento. Tandem dicit contritionem in genere, quae est *animi dolor ac detestatio de peccato commisso*, esse materiam vel quasi materiam Sacramenti; et postea dividit hanc ipsam in perfectam et imperfectam; ergo cum utrique competat contritionis definitio, sequitur quod etiam inperfecta *proxime disponat* ad gratiam consequendam.

Prob 2: D. Thomas postquam dixit, quod « per solam contritionem dimittiur « peccatum antequam absolvatur poeni« tens » statim subjungit: « Quandoque « contingit, quod aliqui non perfecte con« triti virtute clavium gratiam contritio« nis consequantur [5]. » Distinguit ergo S. Thomas, prout distinguit Tridentinum, inter contritionem perfectam quae justificat extra Sacramentum, et imperfectam quae justificavit in Sacramento. Atqui haec non alia debet intelligi quam attritio.

Probatur 3. ratione: Poenitentia est Sacramentum mortuorum, et valet per se ad conferendam gratiam primam; ita ut Sacerdos poenitentem absolvens illum non solum ostendat absolutum, sed revera et effective absolvat. Atqui si attritio, de qua loquimur, non sufficeret ad Poenitentiam suscipiendam, sed ipsa charitas esset necessaria, omnes poenitentes jam deberent accedere justificati; cum ex dictis omnis dolor proveniens ex charitate

1 Neque juvat opponere, quod amor iste non sit benevolentiae sed concupiscentiae, quo nempe peccator diligit Deum propter bonum sui ipsius, et ideo refert Deum ad se, non se ipsum ad Deum. Nam respondet Salesius, quod si quis diligeret Deum propter bonum suum, et ita animo affectus esset ut si nihil ab eo speraret, eum nullo modo diligeret, utique peccaret. Qui actualiter et formaliter excluderet charitatem, neque converteret se ad Deum sed potius se magis ab ipso averteret, ordinans non se ad Deum, sed Deum ipsum ad se. At qui Deum diligit tanquam summum bonum sibi, et simul excludit omnem voluntatem peccandi iste elicit actum bonum et supernaturalem, provenientem scilicet ex charitate bene ordinata erga seipsum; et ideo aliquo modo se convertere incipit ad Deum, quod sufficit in Sacramento (*De amore Dei*, c. 27).

2 *De Syn.* etc. l. VII, c. 13.

3 Est, quod etiam contritio sit curanda; attamen non de necessitate Sacramenti, unde si non adesset nec inquietari, nec inquietare debemus; tanto minus poenitentem uti indispositum rejicere.

4 Sess. 14 c. 4.

5 Quodlib. IV. ar. 1. — « Se, come sostengo io alquanti Teologi ad rem *Gousset*), un confessore non potesse assolvere un peccatore, finchè non vede in lui la carità perfetta ad un certo grado, un principio d'amor perfetto, non potrebbe quasi mai assolverlo. Infatti, domandategli perchè si converte, e le più volte risponderà che il timore di Dio, il timore dei suoi giudizi e dell'inferno gli ha fatto rinunziare al peccato. Domandategli se è mosso da qualche sentimento della carità perfetta; e non saprà di rispondervi. Domandategli se almeno ha un principio d'amore, di quell'amore che distinguesi da quello che accompagna la speranza; e neppure v'intenderà. » V. Francolinus, *De dolore ad Sacr. poenit.*

praedominante et super omnia, licet remissa et minus vivida, remittat peccatum etiam extra Sacramentum (*B*).

Q. 3. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum poenitente, qui dicat, se habere dolorem valde exiguum?*

R. Caveat Confessarius, ne cito credat hanc esse indispositum, et revera non habere sufficientem dolorem: sunt enim qui, cum durius habeant temperamentum difficilius moventur ad dolorem sensibilem; putant ideo se carere hac dispositione. Cum porro dolor hujus generis non sit necessarius, sed sufficiat dolor rationabilis vitae anteactae, et prompta voluntas eam emendandi; videat idcirco, an duo haec adsint, nec plura requirat. Et adesse prudenter judicabit, si poenitens admonitiones et instructiones libenter accipiat, si conatum aliquem sincere peregerit ad emendationem obtinendam, si paratus sit ad poenitentiam sibi impositam pro reparandis peccatis implendam, et alia hujus generis praestet [1].

Quid (dices) *si poenitens vere sit induratus?* — Confessarius eum modo suaviter, modo severe tractabit, praemissa oratione id Deum pro ipso; cum omnia bona descendant a Patre luminum. *Suaviter* quidem exponendo divinae misericordiae largitatem et amorem Jesu Christi erga peccatores, ut ejus animum erigat. *Severe* autem exponendo divinae Justitiae terrorem et incomprehensibilia ejus judicia erga peccatores obstinatos, ut cor lapideum scindat.

Corollarium. — De proposito.

Propositum est *volitio absoluta*, *qua poenitens vult ac statuit de cetero se non peccare*. Duplex distinguitur: *Explicitum* seu formale, quo quis nempe de futuro cogitans statuit non amplius peccare; *implicitum* seu virtuale, quod in ipsa contritione includitur, quin futurum tempus prae oculis habeatur. Propositum saltem implicitum est omnino necessarium, cum propositum sit pars essentialis contritionis.

Q. *An sufficiat propositum virtuale seu implicitum, inclusum nempe in ipso dolore? an vero requiratur explicitum et formale?*

R. Prima sententia cum Cajetano, Cano, Concina, etc. requirit propositum formale; quia licet dolor necessario includat propositum, tamen Tridentinum videtur requirere de facto formale propositum; cum dicat quod pars essentialis Poenitentiae sit *dolor cum proposito non peccandi de cetero*: at sicut dolor debet esse formalis et expressus, ita et propositum. Secunda cum Anacleto, Laymano, Lugo, Viva, etc. dicit satis esse virtuale, si ipso dolor eliciatur ex motivo universali: et haec etiam fundatur in Tridentino, ubi dicitur, quod attritio si excludit voluntatem peccandi, jam disponit ad gratiam; et eam tenet Benedictus XIII in Concilio romano, in quo approbavit Instructionem, ubi id traditur. Tertia tandem sententia cum Bellarmino, Mazzotta, Holzman, etc. distinguit, et dicit quod si poenitens nihil cogitat de futuro, ut contingere solet infirmis morti proximis, tunc sufficit propositum implicitum: secus autem de eo, qui cogitat de futuro; quia juxta Tridentinum contritio continet tam cessationem a peccando, quam inchoationem vitae novae juxta illud [2]: *Projicite a vobis praevaricationes... et facite vobis cor novum*; ergo utrumque curandum est — Duae ultimae sententiae sunt quidem probabiliores; sed prima non caret probabilitate, ideo in praxi semper sequenda est: qui enim certo gravem culpam perpetravit, tenetur da ea confessionem explere non tantum probabiliter, sed etiam certo validam [3]. Ceterum hoc inquietare non debet; cum vix eveniat, quod poenitens vere contritus propositum etiam explicitum mittat.

Propositum autem debet esse firmum, universale et efficax [4]:

1. *Firmum*, id est requiritur, ut poenitens habeat voluntatem deliberatam non relabendi in peccatum: et ita sit animo dispositus, ut nullius mali timore, nullius boni cupidine peccatum imposterum admittere velit, alioquin deficeret in sinceritate. Sed quid de eo, *qui osserit*

1 Hic recolendus Salvatori *Istruzione* ecc. §§ xxiii et xxiv — *L'atto di contrizione dimostrato facile* ec. Torino, Marietti — Liguori *praxis conf.* c. 4. *Op. Mor.* l. VI, n. 440; et *Opera Dogmat.* sess. xiv c. 3. n. 42.

2 Ezech. 18.

3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. I, n. 51; et l. IV, no. 432 et 450.

4 « Hic ante omnia advertendum rem valde difficilem esse quod peccatores frequenter ex consuetudine in mortalia labentes, cum vero proposito ad Confessionem accedant. Quapropter in hoc confessarius sedulo incumbere debet, maxime si poenitens alicui vitio magnam habuerit adhesionem ». Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 451.

quidem se amplius non velle peccare; sed simul credit se relapsurum? Layman, Suarez aliique putant hoc propositum dici posse satis firmum; qui propositum voluntatis minime relabendi consistere potest cum judicio intellectus de lapsu futuro, ex cognita fragilitate. Verum oppositum omnino sequendum putamus cum Concina, Croix, etc. [1]: nam licet concedamus firmum propositum voluntatis speculative consistere posse cum cognitione relapsus: in praxi tamen praebet certam suspicionem tale propositum non esse satis firmum. Nemo enim sciens, quod Deus suam gratiam coadjuvantem non denegat *facienti quantum in se est*, potest certo credere se ad peccata sua esse rediturum [2].

2. *Universale*, id est *ad omnia peccata mortalia, tum patrata, tum quae patrari possent*, extensum. Secus adhuc placeret offensa Dei: *Poenitentia*, Ait Angelicus, *de peccatis mortalibus requirit quod homo proponat abstinere ab omnibus et singulis* [3]— Diximus: 1. *ad omnia* juxta illud; *quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* [4]; 2. *mortalia*; nam de venialibus sufficit, ut poenitens proponat (si ea solummodo habeat), se abstinere eo ab aliquo in specie absque eo quod proponat se abstinere ab omnibus in genere: cum venialia non excindant divinam amicitiam. Sufficit etiam firmiter et efficaciter velle minuere frequentiam et multitudinem venialium, quia propositum cadit saltem in aliquod ex illis; attamen in praxi tutius esse licere propositum de nonnullis determinatis venialibus, quae maxime ex habitu patrantur, vel de aliquo genere venialium, v. g. de mendacis dicendo: *Nolo amplius mentiri*, eique aliquod peccatum grave vitae anteactae adjungendo, ut dictum est de contritione;— 3. *tum patrata tum quae patrari possent*; nam vera ad Deum conversio esse nequit sine omnium mortalium aversione.

3. *Efficax*: id est aptum ad efficiendum quod proponitur. Ideo oportet, ut poenitens non solum proponat peccatum vitare; sed etiam adhibere media ad illud vitandum idonea, et praesertim fugere occasiones proximas: alioquin nugatoria esset resipiscendi voluntas. Attamen non semper verum est tunc solum propositum esse efficax, quando efficitur quod proponitur: secus quoties poenitens relabitur, toties teneretur Confessiones repetere Relapsus nempe non semper est signum mali propositi, sed saepius dumtaxat voluntatis mutatae; cum possit contingere, ut quis verum habeat amorem Dei etiam praedominantem, ac firmum propositum non peccandi de cetero, et nihilominus statim peccet. Sic Petrus vere proposuerat mori potius, quam Christum negare; tamen ad primam ancillae vocem eum negavit [5].

Art. II. — De Confessione sacramentali.

Q. *Quomodo definitur Confessio sacramentalis?*

R. Confessio sacramentalis, quam Graeci *Exomologesim* appellant, definitur: « Accusatio propriorum peccatorum post « Baptismum commissorum, legitime facta Sacerdoti competenti, ad eorum « remissionem virtute clavium Ecclesiae « obtinendam. » Dicitur: 1. *Accusatio*, quae nempe fit animo sese reum demonstrandi: unde non sufficit mera historica narratio; 2. *propriorum peccatorum*, ut indicetur materiam Confessionis esse peccata propria, non ideo tentationes consensu carentes aut culpas alienas; 3. *post Baptismum commissorum*; quia paccatum originale, vel actualia ante Baptismum commissa clavibus Ecclesiae non subsunt; 4. *legitime facta Sacerdoti competenti*, nempe facta cum debitis conditionibus coram Sacerdote, qui hac de re necessariam habeat jurisdictionem; 5. *ad eorum remissionem*: sicque Confessionis sacra-

1 Aliud esset si non ageretur, nisi de timore relabendi. Nam ad verum propositum non requiritur ut nullius caedatur secuturus relapsus; sed satis est hic et nunc seriam adesse voluntatem non relabendi: cum bene possit stare voluntas resipiscendi cum timore relapsus ex mutatione voluntatis. Hinc verum habet propositum poenitens, qui interroganti Confessario de voluntate non peccandi, respondit: *Fragilis sum, valde formido lapsum; non volo tamen casum* — V. Gousset, *Giustificazione* ecc. pag. 205.

2 Tunc recte se geret Confessarius, si tamen poenitentem, priusquam absolvat, disponere studeat ut speret, non per vires suas, sed per auxilium Dei a peccatis liberatum iri.

3 3 p. q. 87, a 1.

4 Jac. 2, v. 10.

5 Aliud tamen esset, si poenitens plerumque statim ceciderit, post duos nempe vel tres dies, quin aliquo modo tentationi obstiterit. Tunc enim videtur moraliter certus doloris ac propositi defectus — V. Careno, *Delle regole* ecc. v, vi et vii.

mentalis cognoscitur et finis et effectus;— 6. *virtute clavium Ecclesiae*, id est potestate a Christo Ecclesiae tradita : ducitur similitudo a clavibus, quia peccatorum remissione coelum aperitur clausum, clauditur infernus apertus.

§ I.—*De confessionis sacramentalis institutione.*

Q. *An Confessio sit juris divini*, *an humani*?

R. Wicleffus saeculo XIV Confessionem omnino non abrogavit, sed eam dicebat tantum juris Ecclesiastici; saeculo XV Petrus De-Osma negabat Confessionem esse divino jure necessarium: saeculo XVI Lutherus et Calvinus Confessionem auricularem (ut nempe in usu est in Ecclesia romana) voluerunt esse juris mere Ecclesiastici, nec ante Lateranense VI, habitum anno 1215 sub Innocentio III, institutam. Eam idcirco turpissimis dicteriis insectentur: Calvinus eam *tyrannidem* vocat: Lutherus *cruentissimam carnificinam*. Eorum vero discipuli, inter quos eminet Dallaeus et Kemnitius, *tormentum Innocentianum* [1]. Veniunt denique increduli et libertini, qui quamdiu passionibus obcaecati et viribus satis validi in hanc divinam institutionem debacchantur. Qui quidem docent vel peccatorum Confessionem esse inutilem, cum solas fides justificet; vel satis esse confiteri Deo; vel si quando necessaria dicitur Confessio, id intelligendum de Confessione publica quoad nonnulla gravissima et atrociora peccata.

Verum de fide est, Confessionem sacramentalem omnium et singulorum mortalium post Baptismum commissorum esse divinae institutionis ac necessitatis ad salutem [2].

Prob. 1: Ex ss. Literis: Christus a mortuis insufflavit in Discipulos suos dicens: « Accepite Spiritum Sanctum; quorum « remiseritis peccata, remittuntur eis; et « quorum retinueritis, retenta sunt [3]: quo tam insigni facto et verbis perspicuis potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post Baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, certum est de fide divina. At haec potestas nequit exerceri, nisi poenitentium causa integre et plene cognita sit: sed haec integra et plena causae cognitio nullimode haberi potest, nisi poenitentes in specie et singillatim sua ipsi peccata confiteantur: ergo quo jure tradita est peccata solvendi ac ligandi potestas, nempe divino, eodem jure instituta et praescripta fuit peccatorum Confessio [4]. — Neque 1. ea verba possunt referri ad praedicationem Evangelii, quae salvat credentes, non credentes perdit; nam apud Evangelistas mandatum praedicandi omnino secernitur a mandato peccata remittendi et retinendi; et Christus vult quidem ut Evangelium praedicetur *omni creaturae*; at non omnibus promiscue remittenda esse peccata, ait enim *quorum remiseritis*. Neque 2. illa verba sunt intelligenda de privata injuriarum condonatione: aliud sane est injuriam pati, condonare vel deferre; aliud accipere Spiritum Sanctum ad peccata remittenda et retinenda: proprius et naturalis sensus pugnat, ut haec duo confundantur. Neque 3. laudate verba habenda sunt uti directa ad omnes Christi Discipulos, etiam mulieres, ideo et ipsas posse peccata dimittere et retinere; eo quod Joannis textus, ubi datur illa potestas, meminit Discipulos in genere. Cum in sacris Literis Apostoli etiam *discipulorum* nomine aliquando indicentur, ideo videndum est ex contextu, ex loquendi modo et locis similibus, quando ipsi soli sub hoc nomine intelligantur: ipsos porro solummodo intelligi in praesentiarum, patet evidentissime ex ipso citato Joannis capite: ibi enim dicitur, quod « Thomas

1 Habet Diarium, *La Civ. Catt. ser.* 2. t. 1: « non manca fra gli Anglicani (parlo di Oxford, dove ci è più istruzione) chi crede alla confessione: è libero fra loro il confessarsi o no: ma il ministro non dà l'assoluzione, non credendo che la penitenza sia un Sacramento... Gli studenti sono obbligati a comunicarsi ogni due mesi: ma sono liberi a credere ciò che vogliono: e così accade che alla stessa ora e alla stessa cena giovani appartenenti alla stessa religione, vadano alla cena per fare colazione, ed altri per ricevere il Signore ».

2 Hic proprie agimus de necessitate Confessionis non de modo Confessionis, faciendae sive publice sive secreto; primum enim attingit dogma; alterum vero disciplinam; disciplina tamen secretae seu auricularis Confessionis at semper fuit in usu et non est aliena a Christi institutione, ut patebit ex dicendis.

3 Jo. 20: Matth. 18.

4 Tota argumentatio est Tridentini, *sess.* 14, c. 1 et 5. *Vi ha forse chi non sappia che non si può rimettere nè ritenere quello che si ignora? un giudice, un magistrato stabilito dalle leggi per assolvere l'innocente e condannare i colpevoli di qualche delitto, può egli assolvere o condannare senza processo, senza esame, senza ragionata e legale sentenza?* Casaccia.

« unus ex duodecim non erat cum eis, « quando venit Jesus; dixerunt ergo et « alii Discipuli: vidimus Dominum [1]. »

2. Ex traditione: quod universa semper tenuit et tenet Ecclesia nec ullu in Concilio legitur fuisse institutum, illud a Christo Domino, et Apostolis provenire merito existimatur, ut omnes docent post Augustinum [2]. Atqui Confessionem sacramentalem semper tenuit et tenet Ecclesia universa, neque ullo in Concilio eam legimus fuisse institutam. Testes sunt: — 1. Tum omnia antiquissima tam Latinorum quam Graecorum et Orientalium Ritualia [3]; tum sectae omnes, quae longe ante Innocentium ab Ecclesia catholica divisae sunt, ut graeci: armeni, aethiopes haeresi vel schismate infecti, apud quos tamen haec doctrina et praxis adhuc viget;—2. omnes Patres [4]. Saeculo I s. Clemens scribit: « Postquam e mundo exivimus, non « amplius possumus ibi confiteri, aut poe« nitentiam adhuc agere [5]: » ubi loquitur de omni generatim peccatorum confessione. Saeculo II s. Irenaeus de mulieribus a Marco praestigiatore seductis refert, quod *postea ad Dei Ecclesiam reversae cum reliquo suo errore hoc quoque confessae sunt*; aliae autem hoc crimen confiteri veritae *a vita Dei desperaverunt*: at non desperassent, si Confessionis usum non credidissent necessarium [6]. S. Cyprianus, qui saeculo III floruit, sic poenitentium Confessiones describit: « Animi sui « pondus exponunt: salutarem medelam « parvis licet et modicis vulneribus exqui« runt [7]. » Hic agit s. Doctor de peccatis *parvis* et *modicis*, quae non erant obnoxia poenitentiae publicae; ideoque loquitur de Confessione vere sacramentali. S. Gregorius Nissenus, qui vixit saeculo IV, sic peccatores hortatur: « Sume Sacer« dotem ut patrem: audacter ostende illi, « quae sunt recondita: animi arcana tan« quam occulta vulnera medico retege: « ipse honoris et valetudinis tuae ratio« nem habebit. » Hic quoque agitur de Confessione illa, qua aperiuntur peccata secreta; et ideo agitur de Confessione sacramentali Et saeculo V d. Augustinus ait [8]: « Nemo sibi dicat, occulte ago, « apud Deum ago, novit Deus qui mihi « ignoscat, quid in corde meo ago: ergo « sine causa sunt claves datae Ecclesiae? « *Saeculo VI Joannes Patriarcha CP. « inquit*: Per nostram vocem horum (pec« catorum) remissionem dispensat et lar« gitur (Deus), sicut per propriam vocem « ipse declaravit, cum ita dixit: *quaecum« que ligaveritis* etc.; revela igitur . . . « nihilque mihi cela eorum, quae a te « clam facta sunt ».

3. Testes sunt Concilia, ut Cabillonense anno 613, Trullanum 692; item Turonense, Remense, Parisiense, Maguntinum, Wormantense, etc., quae quidem omnia ante saeculum XII celebrata fuerunt. Merito ergo concludit Tridentinum: « Universa Ecclesia semper intellexit in« stitutam etiam esse a Domino integram « peccatorum Confessionem, et omnibus « post Baptismum lapsis jure divino ne« cessariam existere [9]. *Et deinde definitum*: Siquis negaverit Confessionem sa« cramentalem vel institutam, vel ad sa« lutem necessariam esse jure divino, aut « dixerit modum confitendi soli Sacerdo« ti, quem Ecclesia catholica ab initio « semper observavit, et observat, alienum « esse ab institutione et mandato Christi, « et inventum esse humanum, anathema « sit [10]»—Mirum sane, quod Protestantes contra hanc institutionem adeo insurgant; cum illius vestigium vel in ipsa veteri Lege habeatur. Siquidem divinae legis transgressores etiam tunc peccatum suum confiteri tenebantur: pro illis Sacerdos orabat, Sacrificium offerebat, et ita venia obtinebatur [11]. Imo vel apud ipsos gentiles in usu est Confessio, ut demonstrant Gaume, Martinet et alii. Imo ad hoc remedium suscipiendum ipsa natura nos impellit: homo enim allevare se sentit peccati sui manifestatione; remorsus extinguit; et pacem, quam amiserat peccando, Confessione invenit. Unde si non adesse, adhuc libenter esset suscipiendum; cum adeo vel ad ipsum bonum publicum conferat. Hinc pulchre Origenes: « Sicut ii « qui habent intus escam indigestam, si « vomuerint, relevantur; ita peccator . . « si sui accusator fiat, cum accusat sei-

1 V. Negri. *Errori di Luigi De-Sanctis sul dogma della Confessione*. c. 2.
2 L. IV *De bapt*. c. 24.
3 V. Morinus, *De Poenit App*. — Natalis Alexander. *Dissert polem. de Confess*. 1. 111.
4 V. Liguori *Opera Dogmatica*, *sess*. 14, c. 5; Bellarminus. Vilassius. Tournely, etc.
5 *Epist. II ad Corinth*. cujus frugamentum nobis superest.
6 L. 1 *contra haeres*. c. 6 et 13.
7 Lib. *De lapsis*.
8 Homil. *In eos qui acerbe judicant*.
9 *Sess*. 14. c. 5.
10 *Sess*. 14. can 6, 7 et 8.
11 Lev. 5; Num. 5 — V. *Bibbia* di Vence. Dissert. vol. vi: sopra il Battesimo di S. Giovanni; quest. 3.

« psum et confitetur, simul evomit et delictum [1] (*C*). »

Dices 1: *Nonne sacramentalis Confessio, quae nunc est in usu, a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis, anno 1215 initium habuit? ergo non est a divino mandato* — R. Nihil hac objectione absurdius; in eo enim Concilio, pro certo suppposito dog nate Confessionis, tempus tantummodo illam suscipiendi determinatum fuit; cum tunc variae essent hac de re disciplinae inductae. Sane si haec noviter tunc esset instituta et Patres de hoc disputassent et fidelium turbae novitate concitatae fuissent; nihil autem hujusmodi. Adde: Lateranense eodem modo loquitur de Eucharistia ac de Poenitentia; si ergo tunc fuit primitus instituta Confessio, cur non etiam Eucharistia? quod tamen nemo dicit. Adde Ritualia, Concilia, Patres qui omnes ante Lateranense Confessionis sacramentalis doctrinam constanter retinuerunt. Adde facta plurima Confessionum, quas historia narrat longe ante illud Concilium: « Nell' XI secolo, « *ait Gaume*, un Sacerdote chiamato Stefano della Diocesi d'Orleans fu confessore di Costanza moglie del pio re Roberto; nel X s. Ulderico vescovo d'Adsburgo confessava l'imperatore Ottone; « nel IX Carlo Magno avea per confessore Ildebrando arcivescovo di Colonia; « nell' VIII s. Martino vescovo di Corbia « adempiva lo stesso officio presso Carlo « Martello; il primo Concilio di Alemagna « tenuto nel medesimo secolo (nel 742) « ordina che ogni Reggimento avrà un « Sacerdote che possa udire le Confessioni dei soldati; nel VII secolo s. Ansberto « arcivescovo di Rouen era Confessore « del re Thierry I » [2]. S. Ambrosius, mortuus anno 397, Confessiones secretas excipiebat, et quoties quis apud illum lapsus suos confitebatur, ita Sanctus flebat, ut poenitentem flere compelleret [3]. S. Eligius saeculo VI Confessionem generalem vitae suae fecit apud Sacerdotem. S. Fructuosus abbas Complutensis anno 670 defunctus in regula Confessionem generalem praescribit novitiis, qui ante ingressum in monasterium graviter deliquerunt. Item s. Chrodegangus monasterium Clericorum ragularium instituens versus annum 763 tempus agendae Confessionis sacramentalis praescribit, etc. [4].

Dices 2. *Nonnulli Patres Confessionem abrogarunt; ergo illam non habuerunt divino jure institutam ac necessariam* — R. Si Patres nonnulli videntur Confessionem in suis Ecclesiis abrogasse, id non de sacramentali Confessione accipiendum; sed de publica: quae tunc erat in usu, quamque abrogarunt, quia aliquando erat occasio scandali: talis fuit illa, quam Nectarius patriarcha CP. abrogavit versus finem saeculi IV, ut invicte probant eruditi [5]. Ad cujus quidem facti intelligentiam (quod protestantes ad nauseam objiciunt) sciendum est, Episcopos tempore Novatianorum Sacerdotem poenitentiarium praefecisse, ut qui lapsi essent, coram illo delicta confiterentur. Quaedam mulier ad poenitentiarum presbyterum accedens, delicta post Baptismum commissa a se perpetrata confessa est: « Presbyter vero praecepit illi, ut jejuniis « et orationibus continuis vacaret, quo « scilicet una cum delictorum Confessio« ne opus etiam poenitentiae conveniens « ostenderet. Progressu temporis mulier « aliud facinus confessa est Ecclesiae, vi« delicet diaconum cum ipsa stupri con« suetudinem habuisse: » sunt verba Socratis [6]. Magnum inde exortum est scandalum in Ecclesia, et popolus viros Ecclesiasticos hanc ob causam dicteriis appetere coepit: tunc quidam Presbyter nomine Eudemon suasit Nectario, ut Presbyterum poenitentiarium expungeret, et *unumquemque, pro arbitrio et animi sui conscientia, ad Sacramentorum communionem sineret accedere*. Sozomenus factum istud eodem modo refert [7] — Illo igitur admisso ut vero non sequitur Necta-

1 Hom. 2 in Psalm. 3.

2 *Catechismo di perseveranza*, ecc.

3 Paulinus in ejus vita.

4 V. P. Scheffmacher, *Lettere ad un gentiluomo protestante*.

5 V. Muzzarelli, *Opusc.* XIII, — Vitassius, Klee, Billuart. Bellarminus. Tournely, etc.

6 *Hist.* l. V, c. 19.

7 *Hist. Eccl.* l. VII. c. 16: hic audiendus Perrone in suo *Catechismo*, ubi ad rem: « Pensano alcuni che egli abolisse la penitenza pubblica, e secondo altri (forse con più ragione) abbia abolito il tribunale misto del penitenzier maggiore (come diremmo noi adesso) istituito appunto a cagione de' Novaziani, affinchè non si dicesse essere la Chiesa troppo indulgente in rimettere ogni sorta di peccati. Ho chiamato *misto* questo tribunale perchè era istituito non solo a rimettere i peccati, ma ancora quando si trattava di misfatti più enormi, per obbligar quelli che li avean commessi, o quelli che n' erano consapevoli, alla penitenza pubblica, e talvolta ancora a denunziare al Vescovo alcuni delitti ad esso riservati. E così accadde una volta che, essendo stata una donna obbligata a denunziare il peccato di un diacono, nacque per questa rivelazione un grande scandalo nel popolo. Non accadde dunque lo scan-

rium Confessionem secretam abrogasse; nam 1. abrogavit quod tempore Novatianorum institutum fuerat: at Confessio secreta tempore Novatianorum non fuerat instituta, siquidem antea in usu erat, ut patet testimonio Origenis et Cypriani; 2. abrogavit quod fuerat occasio scandali: atqui sola Confessio pubblica mulieris causa fuerat scandali; 3. Confessio secreta semper fuit in usu post Nectarium, ut constat testimonio s. Chrysostomi ejus successoris [1], et constanti praxi Graecorum; 4. ex ipsomet facto mulieris et poenitentiarii, constat Confessionem auricularem tunc in usu fuisse, siquidem dicta mulier prius secreto confessa est *delicta a se perpetrata*. Nectarius autem permisit *unumquemque pro arbitrio et animi sui conscientia ad Sacramentorum communionem accedere*, non quod aestimaret Confessionem ad remissionem peccatorum necessariam non esse jure divino; sed quia licentiam unicuique dabat illa uti vel non uti, prout nempe agnosceret se esse sontem, vel in sontem.

Dices 3: « Nullibi legitur Apostolos Confessiones excepisse vel ipsos ad Confessionem recurrisse; ergo credi nequit ipsorum tempore praeceptum Confessionis extitisse » — R. Multi Theologi probant, usum Confessionis tempore Apostolorum per haec Actuum Apostolorum verba: *Multi credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos* [2]. Ibi enim agitur de peccatis *credentium*, ac proinde post Baptismum commissis. Alii tamen dicunt verbum *credentium*, intelligi posse de nondum baptizatis, qui peccata sua aliquo sensu confitebantur, ut ad suscipiendum Baptismum se praepararent. Hac igitur responsione praetermissa, negamus *consequentiam*: 1. quia praedicare, docere, baptizare, manus imponere aliaque officia muneris apostolici implere debebant Apostoli, raro autem Confessiones fidelium excipere; praesertim cum in his felicissimis temporibus fere nullus gratiam Baptismatis amitteret; 2. quia multa fecerunt Apostoli quae non fuerunt scripta: praecepto Domini obtemperantes, *docebant servare quaecumque ipsis mandaverat*, et parum soliciti erant an actus sui scriberentur; liber autem Actuum Apostolorum praecipua tantum gesta Petri et Pauli continet, et de aliis fere nihil refert; 3. cum Apostoli referant ipsius Christi Domini verbis potestatem ipsis traditam remittendi et retinendi peccata, non est dubitandum, illos hac potestate fuisse usos, necessitate occurrente; ne dicantur inaniter locuti. Ergo falso concluditur ex silentio Apostolos Confessiones non excepisse; vel ipsos Confessione pro se non usos esse: quamquam forte illa non indiguerint; nam, juxta probabilem sententiam, Apostoli erant confirmati in gratia.

Dices 4: « A s. Clemente ad s. Bernardum nunquam legitur in vitis Sanctorum ipsos fuisse confessos; quod non potuisset contingere, si Confessio esset jure divino praecepta? — R. Cum clarissimo Perrone: « I Santi si sono confessati ogni qualvolta hanno creduto doverlo fare; o lo si prova con un argomento fortissimo di analogia. Certo è, come abbiam veduto, che G. C. ha istituita la Confessione; è certo che la Chiesa universale l'ha sempre praticata; è certo che i santi Padri ne hanno inculcato l'assoluta necessità; dunque, conchiudo, anche i Santi si sono confessati, richiedendolo il bisogno. Altro è che una cosa si sia *fatta*, altro è che si sia *scritta*; molte cose si fanno che non si scrivono. Non è dunque maraviglia che non si trovi nelle antiche vite dei Santi questo particolare della Confessione da essi fatta; perchè anticamente le vite si solevano scrivere assai brevemente, e si narravano solo le cose principali: adesso invece si raccontano tutti i particolari più minuti. Se questo silenzio provasse contro la Confessione, proverebbe egualmente contro la Comunione, giacchè, come osserva lo stesso Gibbon, il primo di cui si legga essersi comunicato prima di morire, fu s. Ambrogio nel IV secolo... Altrimenti bisognerebbe anche dire che pei primi tre secoli non si facesse dai Santi la Comunione prima di morire.

« A tutto questo aggiungasi che molte circostanze rendevano a quei tempi assai

dalo perchè il Confessore rompesse il sigillo del segreto;... ma per la denunzia comandata da quel tribunale misto. Il quale era un'aggiunta al solito tribunale della Confessione. Perciò il Vescovo Nettario abolì quel tribunale, il quale, come ho detto, non era che un' aggiunta; e così ritornò la Confessione alla sua antica semplicità. Del che si lamenta Sozomeno, come di cosa che dava maggior facilità di peccare ».

1 Hom. *de muliere Samarit.* II. *de Sacerdotio.*
2 Cap. XIX, v. 18.

« più rara la Confessione: 1. Perchè molti morivano martiri; 2. perchè molti ricevevano il Battesimo in età avanzata, « e non pochi nell' ultima infermità ; 3. « perchè non si ammettevano alla Confessione quelli che stavano nella Penitenza pubblica ; 4. perchè non era allora « frequente la Confessione de' peccati veniali. Tutto questo però sia detto per sopra più, giacchè è falso che di niun Santo si legga essersi confessato prima di « morire da s. Clemente a s. Bernardo. « Tra gli altri si legge di s. Eligio vescovo nelle Gallie ch' egli fece *la Confessione di tutta la sua vita passata*; lo « stesso si legge nella vita di s. Aredio; lo « stesso nella vita di s. Tillone; lo stesso « si legge nella vita di tanti altri Santi, « di cui parla il Martenio, i quali furono « più secoli prima di s. Bernardo [1] ».

§ II. — *De Confessionis praecepto ac conditionibus.*

Q. 1. *An Confessio sacramentalis sit praecepta ?*

R. Adest praeceptum Confessionis sacramentalis divinum ecclesiasticum pro iis omnibus, qui post Baptisma mortaliter peccaverunt. Divinum declaratur ex illis verbis Tridentini: «Si quis negaverit Confessionem sacramentalem vel institutam, vel « ad salutem necessariam esse jure divino... « anathema sit [2] *Ecclesiasticum in Lateranensi IV editum est*: Omnis utriusque « sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio Sacerdoti, et injunctam « poenitentiam studeat pro viribus implere...; alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiae arceatur, et moriens christiana « careat sepultura » [3] Et Tridentinum eos anathematizat, qui dicunt, ad Confessionem non teneri *omnes et singulos utriusque sexus Christifideles juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno* [4]. Hoc porro praeceptum sive divinum sive ecclesiasticum obligat omnes quos respicit, sub gravi; cum agatur de materia per se gravi.

Q. 2. *Quos et quoties obligat praeceptum divinum Confessionis?*

R. Praeceptum divinum Confessionis omnes obligat qui mortali peccato se commacularunt; nam sine ista poenitentia vel in re, vel in voto non fit remissio: et tunc obligat tum per se, tum per accidens. Obligat *per se* in mortis articulo, et in gravi vitae periculo, vel probabili non amplius confitendi; ne scilicet contingat praeceptum hoc nunquam impleri, aut ne in hujusmodi rerum adjunctis negligantur media ex praecepto divino ad salutem necessaria, inter quae sacramentalis Confessio merito recensetur. Sic v. g. tenebuntur confiteri ingredientes periculosam navigationem vel conflictum: item mulieres non satis robustae primum pariturae, vel quae solent habere partus difficiles: item damnati poena capitali, vel habentes signa impendentis mortis etiam naturalis—Obligat vero *per accidens*: 1. Quando sumenda est Eucharistia, si eam sumpturus versetur in mortali ex divino praecepto [5]; 2 quoties necessarium sit ad gravem tentationem superandam medium enim debet, qui debet finem; 3. siquis debeat esse in statu gratiae, et nequeat elicere perfectam contritionem; tuncunajustificationis via hoc Sacramentum est.

Sed nunquamne (dices) *extra praedictos casus praeceptum divinum Confessionis per se obligabit?* —Est commune cum d. Thoma [6], hoc praeceptum *per se* non obligare statim post peccatum, cum nihil tale praecipiatur, atque hoc praeceptum sit affirmativum: quod ideo non obligat pro omni tempore. Attamen communius ajunt illud obligare saepius in vita: quod quidem videtur probabilius; nam hoc divinum praeceptum Christus reliquit determinandum ab Ecclesia. Ecclesia autem in decreto Lateranensi determinavit illud obligare saltem semel in anno. Ita Croix, Granata, Salmanticenses.

Q. 3. *Quoties et quos ob'igat praeceptum Ecclesiasticum Confessionis?*

R. Ad 1: Ex Lateranensi decreto patet praeceptum Ecclesiasticum Confessionis obligare saltem semel in anno: hinc recte ajunt Concina, Lugo, Holzman, Suarez, quod per se loquendo annus esset computandus a januario ad decembrem; spectata tamen universali consuetudine, hodie computatur a Paschate ad Pascha [7]. Diximus *saltem semel in anno:* unde qui

1 Perrone, *Catechismo* ecc. lez. XII.
2 *Sess.* 14, can. 6.
3 Can. 21.
4 *Sess.* 13, can. 8—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 662.

5 V. *De Eucharistia.*
6 In 4. d. 17, q. 3. a. 1, q. 4.
7 Si autem quaeratur quonam tempore praecise obliget, respondet Gousset: « Il Canone *Omnis utriusque* non ha precisamente determinato il tempo del-

praevidet sibi imposterum non fore commoditatem confitendi toto anno, debet Confessionem praevenire, si peccavit mortaliter; quia iste jam obligationem contraxit[1].

R. Ad 2: Lateranense decretum ad Confessionem obligat omnes baptizatos peccatores, nisi eos impotentia excuset; ergo etiam impuberes, imo etiam pueros, qui nondum septennium compleverint, si jam ad annos discretionis pervenerint: quod si de discretione dubitetur, nec brevi possit dubium resolvi, docent Croix, Diana, Gobat, Layman, Mazzotta, Sporer aliique communissime, pueros esse sub conditione absolvendos; ne forte diu maneant in mortali. Tunc autem pueri censentur attigisse annos discretionis quoad hoc praeceptum, quando sunt capaces mortalis peccati, quod quidem judicandum est non ex sola aetate, sed praecipue ex gradu ingenii; ex educatione, ex spiritu, vel si sciant discernere bonum et malum. Spiritus discretionis censetur inesse in iis, qui apprehendunt quid sit mendacium vel qui de quibusdam impuris actionibus erubescunt: hos puerulos pastores animarum tenentur sensim praeparare ad Confessionem[2]. Graviter autem errant Confessarii, qui sibi commissos pueros nunquam ante primae Communionis aetatem absolvere volunt; alia est enim discretio quae requiritur ad Confessionem, alia quae ad Communionem necessaria est.

Quid (quaeres) *de illo, qui non habet, nisi venialia?* Audiatur Angelicus: « Dicendum quod ex vi Sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex « institutione Ecclesiae, quando non habet alia quae confiteatur. Vel potest « dici secundum quosdam, quod ex Decretali praedicta non obligantur nisi « illi, qui habent peccata mortalia: quod « patet ex eo quod dicit, quod debent omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest; quia nullus « omnia confiteri potest: et secundum hoc « ille qui non habet mortalia, non tenetur ad Confessionem venialium; sed « sufficit ad praeceptum Ecclesiae implendum ut se Sacerdoti repraesentet, « et se ostendat absque conscientia mortalis esse, et hoc ei pro Confessione « reputatur[3] ». Verum communis sententia et verior cum d. Antonino, Billuart, Cajetano, Cano, Laymano, Lugo Suarez, etc., ab onere etiam se repraesentandi solutos esse docet omnes qui mortaliter non peccaverunt; nam praeceptum canonis Lateranensis est tantum determinativum divini praecepti, ut expresse tradit Tridentinum[4]; atqui divinum praeceptum non obligat ad Confessionem venialium. Adde non esse verisimile, quod Ecclesia in condendo hoc praecepto aliud intenderit quam intenderit Christus; scilicet reconciliationem peccatoris. Adde poenam, quae indicitur, graviorem esse, quam ut pro omissione Confessionis venialium infligatur.

Q. 4. *An qui praecepto Ecclesiastico Confessionis annuae non satisfecit, teneatur satisfacere quamprimum?*

R. Sententia communior, quam sequimur, affirmant utique eum, qui praecepto Ecclesiastico Confessionis annuae non satisfecit, quacumque de causa sive legitima

l'anno, in cui si deve farla, ma, attesochè ordina nel medesimo tempo di comunicarsi a Pasqua, fu veduto naturalmente introdursi la consuetudine di confessarsi nel tempo pasquale o nel tempo della quaresima. Quelli pure tra i fedeli che non hanno peccato mortale da rimproverarsi, conoscono che non possono apparecchiarsi meglio a ricevere l'Eucaristia che ponendo il minore intervallo possibile tra una buona Confessione e la Santa Comunione. Perciò, il Concilio di Trento approva la consuetudine di confessarsi nella quaresima; la riceve come salutare, come pia, e degna di essere conservata nella Chiesa: *Jam in universa Ecclesia, cum ingenti animarum fructu, observatur mos ille salutaris confitendi, sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimae; quem morem haec s. Synodus maxime probat et amplectitur tanquam pium et merito retinendum. Sess.* xiv, *cap.* 5.

1 Non tamen tenetur praevenire qui habet mortale, et timet ne obliviscatur illius, ut cum communi ait Lugo, Coninchius et alii; nam praeceptum est tantum confitendi suo tempore peccata, quae memoriae occurrunt, examine praemisso. Neque iste tenetur peccata sua scripto mandare, ut cum eodem Lugo docet Billuart; nam conservatio scripturae est exorbitans; imo periculosa, cum de facili aliis possit innotescere.

2 Ex d. Carolo optima est consuetudo puerulos, etsi nondum perfecte ad annos discretionis accesserint, ante Confessarium adducere, ut sic incipiant paulatim instrui, ac manu quasi in cognitionem et usum hujus Sacramenti transferri: Continuator Tournely observat hac in re cum Navarro, Lugo et Sylvio, Parochos vel Confessarios qui simul plures audiunt pueros doli capaces aut de quibus dubium sit an doli capaces sint, gravi sacrilegio reos esse: 1. quia Sacramento utuntur ad risum, 2. quia pueros illius morali exponunt periculo peccata sociorum revelandi; 3. quia canon *Omnis* praecipit ut *solus soli* confiteatur. Quod magis tenet de puellulis, quae si doli capaces, nonnisi ad crates audiendae sunt (quoad modum agendi cum pueris vid infra in adnotationibus).

3 Suppl. 3 p. q 6, a. 3 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. nu. 432 et 666.

4 *Sess.* 14. cap. 5. in fine. In hac autem re, cum agatur de interna, ouque fideli credendum est; attentis tamen illius moribus, ne sub hac larva praeceptum violet. Quamquam haec quaestio speculativa est; quis enim fidelis venialibus tantum gravatus renueret semel saltem in anno confiteri, vel ad Communionem ab anno inconfessus accedere auderet?

sive non, teneri satisfacere quamprimum. Quia terminus non apponitur ad obligationem finiendam, ut in jejunio; sed ad eandem non differendam, ut in debiti solutione; nam hic res ipsa, seu Confessio primario spectatur, non tempus, ut patet ex verbis: *Saltem semel in anno*. An autem toties peccet qui confiteri differt, quoties negliget sibi oblatam occasionem, affirma si toties renovet positivam voluntatem; secus probabilius negative [1].

An (quaeres) *qui anno sequenti confitetur peccata praeteriti anni satisfaciat praecepto utriusque anni*? — Audiatur Sanctus noster: « Alii affirmant; alii vero negant [2]. Sed verior sententia Castropalai, Vivae, Hurtadi, Salmanticensium, etc, distinguit: si ipse confitetur peccata mortalia tam praeteriti quam praesentis anni, tunc recte satisfacit utrique praecepto; quia jam praecepti finem adimplet, qui est reconciliatio cum Deo a peccatis illius anni. Non ita vero si confitetur peccata tantum praeteriti anni in posteriore anno (quia nempe in currenti anno non habet, nisi venialia): si post peractam Confessionem labitur in alia peccata mortalia, tenetur iterum confiteri, ut satisfaciat praecepto posterioris anni; dum communiter dicunt Suarez, Layman, Castropalaus, Salmanticenses, Lugo, etc. quod si quis in principio anni confitetur sola venialia, tenetur denuo confiteri. Itaque illa Confessio mortalium prioris anni non habet vim satisfaciendi praecepto anni posterioris [3]. »

Q. 5. *An praecepto annuali satisfiat per Confessionem invalidam* ?

R. Negative: 1. Quia Confessio, quae praecipitur, debet esse Sacramentum completum, et apta ad peragendam reconciliationem cum Deo; 2. quia Ecclesia novum non condidit praeceptum, sed tantum divinum determinavit: atqui praeceptum divinum respicit Confessionem validam; 3. quia proscripta est ab Alexandro VII haec sub n. 14 propositio: *Qui facit Confessionem voluntarie nullam*, *satisfacit praecepto Ecclesiae*.

An autem satisfaciant praecepto non confitentes proprio Parocho, tres summi Pontifices quaestionem definierunt, docentes utique satisfacere: 1. Alexander IV saeculo XIII contra Guillelmum a s. Amore parisiensem; 2. Joannes XXII saeculo XIV contra Joannem Pollacum item parisiensem; 3. Clemens VIII saeculo XVI in Bulla *Significatum* contra nonnullos Parochos Dioecesis Atrebatensis in Belgio. Quare communiter tradunt capite *Omnis* nomine *proprii Sacerdotis* intelligi quidem Parochum; sed sine exclusione Episcoporum et Sacerdotum, qui sint ab Ordinario approbati: talis revera est ubique consuetudo. « Sacerdos proprius *ait* « *Angelicus* non solum est parochialis, « sed etiam Episcopus vel Papa... unde « qui confessus est Episcopo suo vel ali- « cui habenti vicem ejus, confesssus est « proprio Sacerdoti [4].

Q. 6. *Quot sunt conditiones ad Confessionem?*

R. Sexdecim conditiones numerat Angelicus hisce versiculis [5]:

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Necnon nuda, frequens, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta et lacrymabilis, accelerata,
Fortis et accusans, et sit parere parata.

1. *Simplex*, idest veritatem simpliciter dicens sine admixtione rerum, quae ad Confessionem minime pertinent. « Et qui « indigent consolatione propter tribula- « tiones, vel consilio propter dubia, post « Confessionem et absolutionem talia di- « cant; et non misceantur in Confessio- « ne, ne contritionis vim diminuant». Ita d. Antoninus.

Humilis: tam *interne*, ut malitiam sui peccati poenitens tribuat sibi, non tentationibus vel gratiae defectui; quam *externae*, ut Confessio fiat sine audacia vel jactantia, cum habitu decenti, capite detecto, genibus flexis et armis depositis. Non enim venit poenitens quaerere sui excusationem ac ostentare virtutem; sed

1 De hoc fusius Croix *De Praecepto Confessionis*, n. 2003. Vide hic ubi *de contritione*; item *de restitutionis dilatione*, in Tract. *De restitutione*.

2 Ideo affirmant, quia praeceptum de Confessione est de illa facienda semel in anno ergo qui eam facit hoc eodem anno, non tenetur ad aliam; alioquin qui per tres annos non fuisset confessus, quater deberet confiteri. Ideo negant alii, quia sicut qui singulis annis tenetur solvere denarium si anno praeterito non solvit, non satisfacit solvendo hoc anno unum denarium; ita non potest quis una Confessione praecepto duorum annorum satisfacere.

3 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xii, n. 37; et *Op Mor.* l. VI, n. 669.

4 Opuscul. 16 *Contra impugnant Religion.* Imo S. C. Episc. anno 1554 declaravit, quod si Episcopus juberet, ne quis Confessiones audiret sine licentia Curati, talis decreti nulla habenda sit ratio—V. Benedictus XIV, *De Syn.* l. XI, c. 14; et *Notificatione* xiii.

5 Supplem. 3 p. q. 9, a. 4. — V. Ligoori, *Homo Apost.* tr. xvi, n. 27.

suam fateri malitiam et infirmitatem. Plures Synodi (uti Novariensis *pag.* 117), probibent Ecclesiasticis, ne accedant peccata expiaturi cum vestibus sacris; aut superpelliceo; « Quia ea ornamenta (innocentiae symbola et gradus praerogativae) reorum personae non sunt consentanea. »

3. *Plura*, id est cum solo fine obtinendi veniam peccatorum virtute clavium; cum ideo Confessio instituta sit. Unde peccant, qui alio fine confitentur, v. g. captandi bonam famam vel benevolentiam.

4. *Fidelis* seu *verax*, id est peccatum exponens sine ullo mendacio et aequivocatione. Id sane requiritur essentialiter, quando agitur de materia substantiali et necessaria; alioquin in re gravi deciperetur judex. Hinc fatentur omnes, me graviter peccaturum: 1. Si mortale quod teneor confiteri, et puto esse tale, negem vel teg m, ita ut a Confessario non intelligatur; 2. si mihi ipsi mortale aliquod falso imponam advertenter; est enim contra charitatem in me ipsum. Si tamen id fiat ex scrupulo vel ex simplicitate non esset peccatum; neque postea tenetur, cum errorem cognoscit: iterum adire Confessarium pro retractatione, « Quia ejus Confessio, *uti ait Sylvius*, bona fuit, nec aliquid accedit novi confitendum circa illud; » 3. si negem vel mentiar circa peccata, etsi jam confessa et absoluta, quando Confessarius uti judex aut medicus de iis aliquid exquirit utpote necessarium ad praesentem Confessionem; nam in substantialibus deciperetur [1] — Non ita tamen esset, si ageretur tantum de materia libera et non pertinente ad Sacramentum: ut si v. g. historiam falsam quis narret; quia falsitas in accusatione circa materiam accessoriam non facit sententiam irritam; unde iste tantum peccat venialiter; cum injuriam gravem non irroget neque Confessario neque Sacramento [2].

5. *Frequens* juxta poenitentis conditionem et Confessarii judicium; nam qui non vult insordescere, necesse habet, ut frequenter pulverem excutiat inter hujus vitae vias. Quae frequentia etiam illis convenit, qui venialibus tantum detinentur; haec enim ex Tridentino *recte et utiliter* in Confessione aperiuntur [3]: et hoc commendat piorum usus et antiquitas, ut pluribus ostendunt Mabillonius [4]. Morinus [5], Martenius [6], Renaudotius [7] et Chardonius [8] Hinc a Pio VI Const. *Auctorem fidei* declaratio Synodi (Pistoriensis) de peccatorum venialium Confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur ejusmodi Confessiones, damnata est uti *temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi, a sancto Concilio Tridentino probatae, contraria* [9] ». Merito erga Synodales Constitutiones (uti Novarienses pagg. 116 et 162) quoad Ecclesiasticos, si in majoribus sint constituti, praecipiunt ut singulis Dominicis, solemnibusque festis confiteantur: si in minoribus, ut confiteantur singulis mensibus, item majoribus festivitatibus. Quoad saeculares vero jubent, ut a proprio Parocho suadeatur accedendum *crebro per annum, solemniorum potissimum occasione dierum, non absque multiplici Indulgentiarum emolumentum* [10].

6. *Discreta*, tam in explicando peccato honestis verbis, quam in eligendo etiam docto et pio Confessario; ne secus ioco medicinae hauriatur venenum.

7. *Nuda*, nempe libera e verborum ambagibus, vel inani circuitu. Neque enim agitur de minuenda culpa; sed de venia obtinenda.

8. *Libens*, nempe voluntaria: ideo non coacta timore sive domini sive parentum, ut solet evenire in servis et filiis.

1 Imo poenitens, qui affirmat peccatum mortale quod non fecit, vel negat quod fecit, duplex mortale committit: *sacrilegii* contra virtutem Religionis ob reverentiam Sacramento debitam, *mendacii* sibi graviter perniciosi. contra veracitatem. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 496.

2 Idem dicendum est cum commuoi. siquis vel negat peccatum veniale commissum; vel mortale, sed alias jam confessum et absolutum, neque ad praesentem Confessionem necessarium; vel si falso se accuset de veniali, modo det aliam materiam pro Sacramento conficiendo: tunc enim effectu non frustratur, non habebitur nisi culpa levis.

3 *Sess.* 14, c. 5.

4 Praef. ad *Acta Sanct. Benedictin.* saec. III.

5 De poenit. l. V, c. 3.

6 *De antiq. Eccl. ritibus* l. 1, p. 2. c. 5.

7 *De perpet. fidei*, l. v, l. III.

8 *Hist. Sacrament.* t. II, c. 6.

9 V. Salvatori, *Istruzioni* ecc., — Castelvetere, *Direttorio ascetico-mistico*, p. 3. c. 17 — Segneri. *Il penitente istr.* ecc. c. 15 – Sales, *Filotea*, etc.

10 Ad aedificationem conduceret, si scirent fideles ac viderent suos Ecclesiasticos frequenter peccata sua confitentes. Caveant Ecclesiastici ne hoc opus ita furtim agant, ut si forte ipsi periculose aegrotent, quem accersant Confessarium dubii haereant domestici. De quodam narratur, qui mortali morbo laborans interrogatus fuit cuinam de more confiteretur: respondit suum ordinarium Directorem et Confessarium esse talem religiosum, qui quidem religiosus jam a quinque annis defunctus erat.

9. *Verecunda*, nempe cum animi vultusque pudore; neque enim illum veraciter poenitet qui peccata modo prorsus historico enarrat.

10. *Integra* quoad peccata mortalia: peccata enim tegere est sinu serpentem fovere qui nos lethaliter interficiat [1].

11. *Secreta*, id est soli Sacerdoti facta, ad ejus nempe aures, et ideo *auricularis* dicitur. Id tamen non requiritur de necessitate Sacramenti, quasi non valet si publica sit; sed ex usu rationabili Ecclesiae: « Quoad modum, *ait Tridentinum*, confi« tendi secreto apud solum Sacerdotem, « etsi Christus non vetuerit, quin aliquis « in vindictam suorum scelerum et sui hu« miliationem cum ob aliorum exemplum, « tum ad Ecclesiae offensae aedificatio« nem, delicta sua publice confiteri pos« sit; non est tamen hoc divino praecepto « mandatum, nec satis consulte humana « aliqua lege praeciperetur, ut delicta « praesertim secreta, publica essent Con« fessione aperienda [2] ».

12. *Lacrymabilis*, id est cum intimo, ac vero animi dolore conjuncta, ut nempe sit Confessio nostra sacramentalis.

13. *Accelerata*, nempe non adeo dilata post peccatum, ne agglomerentur peccata peccatis; cum unum suo quasi pondere ad aliud trahat [3]. Et haec dilatio magis timenda est, si sit circa peccata sensus; nam et Deum maxime irritat, et daemoni vires addit, et passionem acuit, et culpae ruborem minuit, emendationis desiderium extinguit, et fidem ipsam vulnerat; sicque tandem in profundum venitum.

14. *Fortis* in superando timore, quo poenitens saepe concutitur in manifestandis culpis gravioribus et turpioribus: consideret melius esse uni tantum peccata salutariter aperire, quam coram omnibus in ultima die maximo ac insalutifero rubore aperta eorum manifestatione perfundi [4]. Monet d. Bonaventura plurimum conferre, si primo peccata aperiantur, quae majori nos confusione afficiunt [5].

15. *Accusans*, nempe non se excusans, ut saepe faciunt nonnulli qui peccata sua referunt in alios, v. g. filii in parentes, uxor in maritum et vicissim; Confessio enim est sui accusatio, non aliorum [6].

16. *Parare parato*, Confessario nempe in iis, in quibus poenitentes obedire tenentur, ut in acceptanda poenitentia, in proxima occasione fugienda: secus non essent sincere dispositi; neque enim efficaciter vult sanari, qui experti medici praescriptiones negligit.

Ex his conditionibus aliae ad validitatem requiruntur, aliae non; pront vel ad Confessionis essentiam pertinent, vel tantummodo ad perfectionem. Ad essentiam antem maxime pertinet integritas.

N. 1.—*De integritate ad Confessionem* [7].

Q. 1. *Quaenam integritas ad Confessionem requiritur.*

R. Integritas Confessionis alia est materialis, alia formalis. Materialis est *accusatio omnium peccatorum mortalium, quorum poenitens reus est.* Formalis est *accusatio omnium mortalium, quorum post diligens examen sibi poenitens conscius est, et quae hic et nunc, spectatis circumstantiis, confiteri tenetur:* intellige post ultimam Confessionem rite factam.

Integritatem materialem, et in ejus defectu formalem divino jure esse necessariam Confessionem definivit Tridentinum: « Siquis dixerit in Sacramento Poeniten« tiae ad remissionem peccatorum neces« sarium non esse jure divino confiteri « omnia et singula peccata mortalia, quo« rum memoria cum debita, et diligenti « praemeditatione habeatur: etiam occul« ta, et quae sunt contra duo ultima De« calogi praecepta: et circumstantias, quae « peccati speciem mutant; sed eam Con« fessionem tantum esse utilem ad eru« diendum et consolandum poenitentem, « et olim observatam fuisse tantum ad « satisfactionem canonicam imponen« dam ... anathema sit [8] ». Id suadet etiam ratio; quia sine tali integritate neque posset recte administrari judicium Sacramentale, neque servari aequitas in statuendis poenis — Quod vero in defectu integritatis materialis sufficiat ad Confessionem integritatis ipsa formalis, expressius declarat ipsum Tridentinum inquiens: « Constat enim nihil aliud in Ecclesia a « poenitentibus exigi, quam ut postquam « quisque diligentius se excusserit, et « conscientiae suae sinus et latebras ex-

1 V. Careno. *Delle Regole* ecc. Esame xv.
2 Sess. 14, cap. 6.
3 V. Segneri, *Il penitente istruito.*
4 Gaume, *Lettere d'un antico missionario dell'America sulla prima Comunione* Lett. xvi — Vega, *Casi della Confessione sacrilega* — Liguori, *Discorsi*; It. *Institutio catechistica*, in fine.
5 *De purit. Conscientiae.*
6 V. Careno, *Delle regole* ecc. Es. xvi.
7 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 465 et 471.
8 *Sess.* 14, can. 7.

Scavini Vol. III.

« ploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit. Reliqua autem peccata quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem Confessionem inclusa esse intelliguntur, pro quibus fidenter cum Propheta dicimus: ab occultis meis munda me [1].» Ex his deducitur:

Primo ad integritatem conducere: 1. *Numerum peccatorum*; ait enim Tridentinum confitenda esse *singula peccata*: unde qui decies est fornicatus, decem distinctas fornicationes manifestare debet, nec satisfaceret, si diceret simpliciter, se fornicatum; 2. *eorundem species morales*, alioquin non aperirentur peccata prout sunt, cum non omnia in uno genere malitiae conveniant [2]: unde qui grave furtum et occisionem patravit, non satisfacit dicendo, se duo mortalia commisisse; sed et furtum et occisionem distincte fateri debet; 3. *circumstantias mutantes speciem*, ut docet Concilium: unde qui eleemosynam erogat puellae ad seducendam, hanc circumstantiam aperire debet; 4. *circumstantias quae speciem novam addunt*, tunc enim sunt diversa peccata; singula autem ex Concilio sunt confitenda: unde qui in Sacris constitutus voluntarie polluitur, non satisfacit si confitendo ignoto Confessario dicat simpliciter, se pollutione reum esse: sed suam qualitatem illi manifestare debet; nam pollutio personae consecratae novam addit malitiam mortalem, nempe sacrilegium; 5. *actum externum effectumque malum*, *si satis praevisum ex mala actione secutum*: unde qui copulam carnalem habuit, ex quo gravia mala evenerint in familia, non satisfacit dicendo se peccasse contra castitatem; sed et externum actum, nempe copulam, et effectum inde secutum ubi satis praevisum, nempe illa gravia mala aperire debet. Ratio est, quia actus externus facit moraliter cum actu interno unum actum completum; effectus vero malus pertinet quodammodo ad objectum peccati, estque malus effectus liberae causae.

Secundo diligens conscientiae examen requiri; neque enim *sine diligenti praemeditatione*, ut verbis utamur Tridentini, omnes animi nostri sinus perscrutari possumus. Haec tamen praemiditatio aestimanda est pro capacitate poenitentis, temporis mora, et ceteris circumstantiis; et sufficit illa, quam viri prudentes in arduis negotiis communiter et ordinarie solent adhibere, ut habet Cathechismus romanus. Non autem requiritur summe diligens, etsi quis putet per hanc alia peccata reperturum; hoc enim anxietates parere natum esset; quare illa semel adhibita, non tenetur poenitens de anteacta vita ulterius cogitare. Cui obligationi satisfacere poterit sine nimio labore, si Dei auxilio implorato, revocet in mentem praecepta Decalogi et Ecclesiae, peccata capitalia, obligationes proprii status, videndo an circa haec omnia deliquerit cogitatione, verbo et opere. Et hoc facilius consequetur, si mente revolvat loca ubi fuit, personas cum quibus conversatus, negotia quae tractavit, animi affectiones quibus indulgere solitus est. Qua in discussione non solum inquirere debet peccata in genere, sed eorum numerum, speciem et necessarias circumstantias; et mala quae inde evenerunt ex dictis [3].

Q. 2. *An omnes peccati circumstantiae sint de Confessionis integritate?*

R. Circumstantiae varii generis distinguuntur in peccatis. Aliae speciem mutant et sunt quae actui in se bono vel indifferenti malitiam adnectunt; aliae speciem addunt et sunt quae novam addunt actui peccaminoso malitiam specie distinctam ab ea, quam actus jam in se habet: has omnes, definitum jam est in Tridentino, aperire debere. Idem currit de circumstantia quae trahit peccatum de veniali ad mortale; nam omnia mortalia sunt de necessitate Confessionis [4]—Aliae speciem minuunt, utpotequae minorem peccati malitiam reddunt, v. g. defectu advertentiae: quae quidem tunc sunt in Confessione aperiendae, si omnino tollant malitiam, vel si notabiliter mutent judicium Confessarii, vel si quod est mortale, faciant veniale; id enim pertinet ad Con-

1 *Sess.* 14. c. 5.

2 Quae sint species diversae in genere morum, v. *de Peccatis* ubi *de distinctione peccatorum specifica*. Etiam notandum: — 1. qui non potest speciem infimam (seu peccati individualem) patefacere, tenetur ad speciem superiorem seu genericam manifestandam; v. g. si quis sciens se peccasse contra castitatem, non recordatur de peccato specifico, tenetur tamen dicere se contra castitatem graviter peccasse: — 2 qui scit se peccasse mortaliter, sed ignorat speciem etiam genericam peccati, tenetur dicere in genere se peccasse graviter, non tamen recordari cujus peccati sit reus.

3 Remoto periculo evulgationis, potest suaderi, ut peccata scribantur, ne memoria excidant; modo tamen vitetur anxietas nimia, propter quam id scrupulosis prohiberi potest. Lig., *Op. Mor.* l. VI, n. 471.

4 Sess. 14, c. 3 et can. 7.

fessionis fidelitatem – Tandem aliae sunt circumstantiae aggravantes peccatum in eadem specie et quidem vel notabiliter vel leviter, prout vel notabiliter vel leviter augent malitiam actus peccaminosi, puta ratione durationis, intensitatis, modi vel temporis, loci, personae, etc.[1]. Si circumstantiae istae sint leviter aggravantes, certo non sunt de necessitate Confessionis, cum tunc in omnium sensu sint tantum venialia, quae non sunt de necessitate confitenda.

Tota igitur quaestio est de circumstantiis notabiliter in eadem specie aggravantibus: v. g. qui furatur centum libellas, gravius et notabilius peccat, quam qui furatur quadraginta; semper intra eandem speciem mortalem. Duae in hac re sunt sententiae principales: alii cum Antoine, Cano, Concina, Gonet, Sanchez, Sylvio, Suarez, etc., valde probabiliter docent etiam has circumstantias esse aperiendas; quia aliter non satis perciperetur status pœnitentis: et haec videtur sententia Catechismi romani. Verum communius negant alii cum Cabassutio, Lugo, Navarro, Holzman, Paludano, Salmanticensibus, Soto, Toleto, Vasquez et ss. Antonino, Bernardo ac Bonaventura[2]. Idque nobis per se loquendo est probabilius: —1. Quia Tridentinum non alias memorat circumstantias aperiendas praeter eas quae *peccati speciem mutant*; ergo non obscure videtur existimasse has sufficere ad hoc, ut Confessarius rectum efformet judicium de gravitate criminum et de poena imponenda; neque enim hic omnimoda, sed quaedam tantum aequalitas requiritur; — 2. quia si aliter esset, poenitentes semper inter angustias fluctuarent; cum semper dubitare possent de integritate confessionum suarum in determinando quae sint circumstantiae graviter, quae vero leviter aggravantes[3]; — 3. Quia nemo tenetur servare legem dubiam; atqui lex confitendi circumstantias notabiliter aggravantes est saltem dubia, uti dicunt Cabassutius, Lugo, Roncaglia et Salmanticenses cum Benedicto XIV (*Notificatione LXX*); — 4. Christus solum praecepit necessario Confessionem peccatorum; ille autem qui explicat illorum species et numerum, vere et proprie confitetur peccata sua; ergo nihil aliud per se exigitur ex parte poenitentis. Addo. Ex contraria sententia sequeretur declarandas esse circumstantias durationis, intensionis, etc.; haec enim aggravant notabiliter: nam si declaranda est per se quantitas furti, v. g. centum libellarum eo quod aequivaleat pluribus furtis mortalibus, erit quoque declarandum odium per horam, cum aequivaleat pluribus odiis gravibus instantaneis; quod nemo dicit. Hinc in nostra sententia qui commisit furtum grave, satisfacit per se loquendo suae obligationi, si grave furtum confiteatur, quin explicet an fuerit quadraginta vel centum libellarum: qui incestum commisit, valide confitetur si dicat se incestum commisisse, quin gradum explicet, nisi agatur de illo gradu, qui revera speciem mutat[4]. Item in hac

1 Rudibus ad digno scendas circumstantias explicatu nesessarias hanc tradit regulam Careno, *Delle Regole* ecc. Es. xvi: « Quando la persona, e. g. con cui avete peccato, il luogo dove peccaste, il modo con cui avete commesso il peccato o simili, vi svegliano un più vivo rimorso, accusate queste circostanze, che appartarrà poi al Confessore il fare col suo giudizio il discernimento fra quelle circostanze, che cambiano specie, e l'aggravano solamente » – V. Liguori *Opus mor*. l. VI. n. 468.

2 Pro hac sententia est certe d. Thomas (*in 4. d. 16. q 3, a. 2*); et frustra adversarii conantur aliter explicare illius textum, et selte demonstrat s. Alphonsus. *Opus Mor*. l. VI. n. 468.

3 Hic ad rem Gousset, *Giustificazione* ecc. « A qualunque opinione s'attenga in questo proposito un Pastore di senno, si asterrà così sul pergamo come nel sacro Tribunale, dal risolvere una quistione che lo stesso Tridentino lasciò intatta: o dal dare per certa un'opinione riguardata dalla santa Sede siccome dubbiosa. Benedetto XIII nella sua Istruzione italiana posta in fine del Concilio da lui celebrato l'anno 1725, dopo aver dichiarato doversi manifestare le circostanze mutanti specie, aggiunge: *Quanto poi alle circostanze che non mutano la specie del peccato, ma notabilmente l'aggravano due sono le opinioni dei Dottori. Altri affermano l'obbligo di spiegarle in Confessione; altri lo negano. Insomma abbiate per massima, che il penitente è obbligato sempre a rispondere con verità quando il Confessione lo interroga intorno ai suoi peccati per sapere lo stato di sua coscienza.* L'accennata controversia ne porge il destro di fare un'osservazione, che non riuscirà inutile ai Confessori, specialmente novelli. Non essendo con certezza provato l'obbligo di manifestare in Confessone le circostanze notabilmente aggravanti, e d'altra parte tornando meglio, a cose pari, l'andar con riserbo, che non l'eccedere nelle interrogazioni relative al sesto precetto ed agli obblighi conjugali; il Confessore potrà senza rischio del ministero, limitarsi a quelle che giudica necessarie per rilevare le circostanze mutanti le specie del peccato. Nè si dimenticherà mai, che s'ei dee procurar l'integrità della Confessione, gli corre anche più stretto dovere di non iscandalizzare i penitenti, e di fuggire tutto quello che verrebbe a scemare in essi l'idea, che aver debbono della santità e della modestia sacerdotale » – V. Bolgeni, *Il possesso, principio fondamentale per decidere i casi morali*.

4 Sic speciem mutat incestus, si commissus cum consanguineis in linea recta, ut inter matrem et filium, vel patrem et filiam: et haec circumstantia aperienda est. Item est si sit commissus in primo gradu affinitatis in linea recta, ut inter prevignum at novercam, iuterque socerum et nuram. An au-

sententia non est necessario declaranda (seclusa ratione scandali, aut officii vel obligationis particularis) circumstantia dignitatis personae, v. g. si ipse peccans sit superior, magistratus, etc. Item neque circumstantia peccati Confessarii cum poenitente commissi: excipe, nisi haec habeat relationem ad Confessionem, quia ex officio stricte tenetur Confessarius ad rectam directionem in tribunali Poenitentiae [1]. Item neque declaranda circumstantia temporis sacri: Ratio est praxis universalis tum Confessariorum, qui de hoc non solent interrogare, tum poenitentium qui hoc neutiquam curant declarare. Sed adhuc excipe nisi agatur de circumstantia extraordinaria, qua notabilis irreverentia irrogetur cultui divino, ut siquis in die veneris Sancti exhiberet comoedias, ludus publico, etc.; id enim induceret quandam sacrilegii speciem [2].

Diximus *per se loquendo*; nam communissime excipitur casus, quo agatur de circumstantia, vel quae inducat censuram aut reservationem: in hoc casu haec circumstantia explicanda est, ut constet de censura aut reservatione; vel circa quam ad necessariam poenitentis ipsius directionem Confessarius prudenter interroget: tunc enim Confessarius, uti medicus et judex jus habet, ut sibi veritas aperiatur; ideoque debitum habet poenitens respondendi. Unde infertur, quod licet non teneatur poenitens per se loquendo aperire habitum peccandi, quia praeterita peccata non sunt nova circumstantia speciem mutans peccati praesentis, tenetur tamen per accidens, si Confessarius interroget; cum id necessarium sit ad poenitentis dispositionem indagandam; hinc contraria propositio sub n. 58 ab Innocentio XI damnata est [3] — Ceterum in praxi expedit ordinariae etcircumstantiae notabiliores in Confessione declarentur; id enim confert ad majorem animi pacem et humilitatem, atque ad uberiorem fructum percipiendum. Ideo merito hortari possunt fideles ad tales circumstantias generatim operiendas; non tamen ad id sub peccato obligari.

Q. 3. *An obsit Confessionis integritati qui in gravem culpam lapsus est; et eam primo confitetur alteri Confessario, Confessario ordinario postea non pandens, nisi culpas leves?*

R. Negative per se loquendo; quia ut supponitur, prior Confessio totam necessariam, posterior vero sufficientem habet materiam. Verum hic pro praxi est inspiciendus finis: vel enim iste ita se gerit malo aliquo fine, v. g. ut sanctus appareat penes Confessarium suum, ut sibi captet ejus aestimationem, ut liberius peccatis suis indulgeat, etc.; vel ita se gerit ob quandam erubescentiam aut timorem, ne imprudenter et graviter reprehendatur—Si 1, peccat ob pravum illum finem, ut patet: imo in finis ille sit graviter malus, peccat etiam graviter: Et *nulla et sacrilega* est ejus Confessio; *nulla* quidem est ob contritionis aut attritionis defectum; *sacrilega* vero propter pravam intentionem, qua se in Sacramento novo scelere commaculat—Si 2, modo haec agendi ratio nullam praebeat occasionem manendi in peccato aut in proximo ejusdem periculo, non videtur damnandus. Quod item dicendum de eo, qui simulat aliam vocem, ne dignoscatur a Confessario, si tamen omnia mortalia aperiat: quia per se non est de necessitate Confessionis, ut a Confessario dignoscatur, et Confessarii intentio semper non est per se ad praesentem poenitentem determinata.
« Ma importa il notare, *ad rem Gousset*,
« che un Levita che si prepara al suddiaconato, è obbligato di far conoscere al
« suo Direttore le colpe gravi che può a-
« vere a rimproverarsi: Questa conoscen-
« za è necessaria a chi deve decidere del-
« la vocazione ».

Q. 4. *An ad integritatem Confessionis pertineat mortalia dubia?*

R Dubium circa peccatum mortale tripliciter maxime contingit: 1. Vel mortale peccatum est certo commissum; ut tan-

tem speciem mutet circumstantia primi gradus consanguinitatis in linea collaterali, nempe inter fratrem et sororem, disputant. *V. De peccatis*, ubi de incestu.

1 Esset tamen aperienda circumstantia Parochi, qui peccavit cum suis parochianis; ratio. quia strictissimo munere tenetur parochianorum suorum animas a peccato avertere, et etiam in foro externo curam spiritualem suscipere. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 451.

2 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 46 et 275.

3 *Sed* (dices) *cum prima opinio sit tutior, servanda est in materia Sacramenti, ne illud exponatur periculo nullitatis*—R. Hoc procedit cum agitur de valore Sacramenti; secus de integritate. Nam quantum ad valorem certum est sufficere integritatem formalem. quae jam habetur in nostro casu. Hinc sequitur, quod quaelibet opinio vere probabilis negans aliqua peccata differre specie, non subjacet damnationi; quia si forte ante Deum est falsa, nihilominus jam Confessio formaliter integra erit. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 269.

tum dubitatur, an sit in Confessione declaratum: 2. vel mortale uti dubie commissum in Confessione declaratum fuit; sed postea dignoscitur illud fuisse certo perpetratum: 3. Vel praehabito diligenti examine, adhuc dubitatur, an aliquod mortale sit commissum, necne? His positis, dicimus:

Si 1, peccatum aperiendum est; quia obligatio Confessionis est certe, cui non fit satis per dubiam satisfactionem. Talis est fidelium praxis. Tale est Tridentini praeceptum, ea nempe omnia mortalia peccata confitenda esse, *quae sunt in conscientia*.

Si 2, adhuc peccatum uti certum est declarandum juxta communissimam ac veram sententiam; etenim non fuit explicata tota peccati substantia, nam fuit tantum declaratum uti dubium, cum tamen sit certo commissum. Ceterum communissimum est, quod si poenitens confessus sit peccatum cujus vel ipse Confessarius: vel uterque nesciebat gravitatem, sed postea lectis vel auditis Theologis, mortale esse cognovit, non est cur denuo confiteri teneatur, quia nulla occurrit circumstantia necessaria quae non fuerit expressa, nec opus est ut Confessarius determinate sciat hoc vel illud peccatum quod audit, esse lethiferum necne.

Si 3, si nempe dubitetur, an mortale sit revera commissum necne (vel an peccatum quod commissum est, sit mortale, an veniale), neque debita diligentia et inquisitione adhibita, dubium vinci valeat, tunc speculative loquendo, non adest gravis obligatio peccatum illud confitendi ; tum quia non debet onus certum imponi ex lege dubia; tum quia ex Tridentino [2] poenitens tenetur ea tantum mortalia confiteri, *quorum quis conscientiam habeat, vel quibus se Deum mortaliter offendisse meminerit*: et talis revera non est qui dubitat. In praxi tamen putamus ordinarie suadendam poenitentibus confessionem omnium mortalium, quocumque sensu dubia sint tam positive quam negative; id enim summopere prodest ad propriae conscientiae tranquillitatem. Hinc nullimode probamus qui aperte in Catechesibus, atque generatim vellet de hoc fideles deobligare [3]. Excipe tamen scrupulosos et eos qui sunt timoratae conscientiae, et non solent deliberate peccare lethaliter; isti enim in dubio rationabiliter, imo certo credere possunt non deliquisse; cum praesumptio sumatur ex communiter contingentibus — Hic autem advertimus cum Laymano peccata dubia non esse materiam sufficientem; ideoque si alia desint, vel ex praeteritis certa quaerenda materia, vel sub conditione in necessitate impetranda absolutio.

Q. 5. *An adsit obligatio confitendi peccatum mortale, quod nequit manifestari sine manifestatione complicis, ideoque sine ejus infamia?*

R. Recte dicunt, quod non debet aperiri peccatum, cum manifestari non potest sine manifestatione complicis, si illud sit veniale, vel mortale jam confessum; cum tunc nulla sit gravis causa famam proximi prodigendi. Si vero agatur de mortali nondum confesso, nonnulli cum Innocentio III [4] tenent, quod poenitens debeat peccatum suum reticere, si non potest illud confiteri, quia complicem manifestet Confessario; quia praeceptum

1 Quod tenet sive peccata sint negative dubia, quorum nempe nulla apparet ratio affirmandi vel negandi fuisse commissa, ut dicunt probabilius Habert. Coninckius, Marchantius, Croix, Mazzotta contra Dianam. Busembaum et Tamburini. Sive sint *positive* dubia: cum nempe probabile est ea fuisse commissa et probabile non fuisse. ut dicunt communiter Anacletus. Rancaglia. Salmanticenses. Silvester. Sylvius, Suarez, contra Coninchium Haberl et Merbesium. Recte tamen advertunt quod in ipso mortis articulo, qui scit se Sacramentum Poenitentiae non suscepisse post tale peccatum dubium (ad assecurandam salutem aeternam) aut debet contritionem elicere, aut accipere absolutionem confidendo aliam materiam certam—Liguori, *Homo Apost.* tr. xvi. n. 30

2 Sess. 4, c. 5—Liguori. *Opus Mor.* l. VI, num. 478.

3 Audiatur Bolgini: « Vede ognuno a colpo d'occhio quanto abuso possono farne l'ignoranza e le passioni dell'uomo. E ognuno pur sa, che non tutte le verità vanno dette pubblicamente, appunto per l'abuso che può farsene dagli ignoranti. Qui ha luogo la regola data da s. Agostino: *Utile est, ut taceatur aliquod verum propter incapaces.* E soggiunge esservi molte ragioni del doversi tacere al popolo qualche verità *quorum est et haec una, ne pejores faciamus eos qui non intelligunt; dum volumus qui intelligunt, facere doctiores* (de dono pers c. 16. n. 40). E tuttavia ammette, che per gli uomini dotti *dicatur verum, maxime ubi aliqua quaestio ut dicatur, impellit: et capiant qui possunt* —Inoltre è certo che in caso di dubbi vi è obbligo vero prima di tutto di esaminare le cose per togliere il dubbio, se è possibile.... Il popolo ignorante che da sè non può nè deve fare questo esame, non ha altro mezzo per lo più, che esporre i suoi dubbi al Confessore. Di qua nasce nel grosso del popolo l'obbligazione di confessare i peccati dubbi. Dunque nei Catechismi e dai Catechisti si deve inculcare la Confessione di tali peccati: ciò per altro non prova punto contra la verità della nostra decisione ecc. ecc. ».

4 C. *Omnis* de poen. et remiss. — V. Liguori, *Op. Mor.* n. VI, n. 489.

de integritate Confessionis est positivum: ideo non est anteponendum praecepto naturali de servanda proximi fama. Attamen communis evasit sententia contraria, quam sequimur cum sanctis Thoma, Bonaventura et Antonino, nempe poenitentem teneri ad Confessionem etiam cum infamia complicis, *quando commode non potest invenire alium Confessarium, cui sit complex ignotus*; nam divinum praeceptum integri confitendi debet servari quotiescumque licite servari potest. Atqui satis licite in casu nostro servari potest; cum manifestatio alieni criminis non sit illicita, quando fit ex rationabili causa; tunc enim cessat naturale praeceptum. Ita nonne licet puellae v. g. ad consilium capiendum, vel extra confessionem manifestare dominum suum, qui eam ad inhonesta allicit? Adde: si teneor confiteri peccatum cum mei infamia, eccur non potero cum infamia alterius maxime consentientis? complex enim peccando interpretativo videtur aliquatenus consentire in sui diffamationem; cum sciat, me peccatum confiteri debere.

Diximus *quando commode non potest invenire alium Confessarium, cui sit complex ignotus*: si enim commode potest alium Confessarium invenire, tenetur illum poenitens quaerere; cum urgeat praeceptum naturale proximi famam quoad potest tuendi. Ceterum passim excusant poenitentem a tali inquisitione: — 1. Si urgeat periculum mortis, aut praeceptum annualis Confessionis sive Communionis: vel si poenitens non celebrando aut non communicando incurreret infamiae notam; — 2. si ipse existeret in peccato mortali, et pro inquirendo alio Confessario deberet expectare (in nostra sententia) etiam per diem; — 3. si credatur complex juri suae famae cessisse, v. g. si frater peccasset cum sorore, quam scit a matris comitatu separari non posse, ut alium inveniat Confessarium — 4. si alicui solito quotidie celebrare aut communicare grave sit id omittere; vel si alias privandus esset Indulgentiae emolumento; — 5. siquis difficulter alteri Confessario conscientiam aperit: vel si propter consolationem, consilium aut firmiorem directionem, quam expectat a pio et docto Confessario, nollet alium quaerere; — 6. excusantur saepe etiam matres ac uxores manifestantes peccata filiorum et virorum Confessario, qui eos cognoscit. Id enim communiter faciunt ad consilium petendum vel ad leniendum dolorem; et nimis ipsis esset durum, si semper cogerentur novos adire Confessarios. Tanto magis, quod graves Doctores censent, non excedere veniale uni vel alteri viro prudenti crimen alterius revelare, etiam sine causa.

Quod autem dictum est de infamia complicis, item Alasia, Antoine, Billuart, Lugo, aliique contra Suarez tradunt de infamia *non complicis*, v. g. si poenitens occiderit innuptam sororem, sed ex crimine gravidam, quo in casu ad totum peccatum aperiendum deberet etiam explicare circumstantiam graviditatis criminosae. Sane adhuc non videtur unius fama tanti aestimanda, ut non servetur Confessionis integritas; maxime cum etiam non complex sit in culpa. Unde d. Bernardus generatim habet: « De nullo « sinistre loquaris, nisi Confessione ubi « non potes aliter manifestare peccatum « tuum [1] ».

Neque dicas: *Grave damnum tertio obventurum excusat ab integritate Confessionis*. Nam, ait Alasia, hoc verum est, quando damnum oritur extrinsece ex integritate Confessionis, puta si timeretur, ne Confessarius crimen revelaret; non vero quando oritur per se et intrinsece ex Confessione ipsa: malum quippe hoc tertio obveniens, sive famae amissio, eodem quo poenitentis peccatum sigillo et oblivionis tegumento obducitur. Alioquin non teneretur poenitens grave admissum crimen sibi noto Confessario aperire, ne propriam amittat famam, vel ne nimis erubescat: quod falsum omnino. Unde Tridentinum: « Ipsa vero hujusmodi Con« fessionis difficultas, ac peccata detegen« di verecundia, gravis quidem videri « posset, nisi tot tantisque commodis et « consolationibus levaretur, quae omni« bus digne ad hoc Sacramentum acce« dentibus, per absolutionem certissime « conferuntur [2] ».

Q. 2. *Quid de Confessario, qui complicis nomen exquirit?*

R. Benedictus XIV Bulla *Ad eradicandam*, tam ad vitandam proximi infamiam, quam ad impediendam injuriam Sacramenti, sigilli violationem, scandalum et

1 In Form. Mon. vitae.

2 Sess. 14, c. 5.

alii ejusmodi, rigorose, probibuit Confessariis omnibus, ne exquirant a poenitentibus nomen complicis peccati, vel locum habitationis vel alias circumstantias manifestationem hanc concernentes [1].

Et imponit: 1. Poenam suspensionis (ferendae) ab officio audiendarum Confessionum in Confessarios exquirentes complicem; cum tamen eidem poenitenti, si manifestare renuerit, absolutionem denegant: et excommunicationem ipso facto ac Pontifici reservatam in eos, qui audent docere voce vel scriptis licitam esse banc detestabilem praxim; 2. onus denuntiandi intra solitum terminum, nempe 30 dierum sub poena excommunicationis ipso facto et reservatae illi cuicumque, qui non quidem ex Confessione propria (quia poenitens in boc casu propriam turpitudinem revelaret, ad quod nemo tenetur); sed aliunde noverit aliquem Confessarium exquirere nomen complicis cum denegatione absolutionis: excepto casu quo id Confessarius faceret ex quadam animi simplicitate — Verum aliter est nomen complicis formaliter exquirere; aliter inquirere circumstantias necessarias ad integritatis Confessionis. Primum vetitum est, non secundum; cum id Confessario necessarium sit, ut rectum de poenitente suo judicium efformare valeat, ut opportunum ei remedium accommodet: v. g. si agatur de circumstantiis, quae praeter propriam actus deformitatem aliam peccaminosam speciem addant, ut si persona complex sit consanguinea; tunc enim nonnisi per accidens complex dignoscitur.

Quid (dices) *si jam teneatur in conscientiae poenitens complicem manifestare, v. g. ad damnum innocentis vel publicum avertendum, ut si agatur de addicto societati secretae adeo Reipublicae et Religioni exitiosae?* — Nemini dubium est, quin tunc poenitens teneatur nomen complicis manifestare in ipso foro externo. Ob prohibitionem tamen adeo rigorosam a Pontifice expressam, nos dicimus satis esse, si Confessarius poenitenti imponat obligationem manifestandi socium superiori, qui damnum valeat impedire. Sed nunquam ipsi Confessario licebit dicere *manifesta mihi*, nisi forsan solus Confessarius valeat damnum cavere, quod rarum est [2].

N. 2.— *De causis ab integritate confessionis excusantibus.*

Q. 1. *Quaenam causa excusat ab integritate Confessionis?*

R. Nulla est causa excusans a formali Confessionis integritate; cum haec sit in sensu nostro ea declaratio peccatorum, quae quis hic et nunc potest et debet confiteri. Tota quaestio est do integritate materiali: porro duae causae solent enumerari ab integritate Confessionis materiali excusantes: impotentia pbisica, quia *impossibilium nulla est obligatio*; et impotentia moralis, *nempe grave et extrinsecum* damnum tam spirituale, quam temporale imminens vel poenitenti vel Confessario vel tertio; quia non censetur moraliter possibile, quod fieri nequit sine gravi incommodo. Diximus *grave*; parvae enim difficultatis nulla ratio habenda est: *Extrinsecum*, quia certe non excusat difficultas ipsi Confessioni intrinseca, etsi gravis, v. g. magna repugnantia et verecundia in se accusando: ratio, quia Confessio ex natura sua est essentialiter laboriosa: Si secus, plerumque ab accusandis mortalibus excusarentur fideles, atque inde rueret ex maxima parte haec institutio. Tota ergo quaestio est do estrinseca difficultate et impotentia, ob quam ponuntur hi versus:

Mutus et oblitus, moribundus, surdus et infans:
Qui sibi, Presbytero, fratri dispendia timet;
Quem scrupuli exagitant, aut sacri pacta sigilli.

Primo igitur ob impotentiam pbisicam ab integritate materiali Confessionis excusantur:—1. *Muti*, quibus sufficit tam in morte quam in praecepto paschali, ut signis modo quo possunt, explicent unum dumtaxat peccatum: si tamen muti scribere sciant, tunc ex probabiliori et communi sententia tenentur confiteri sua peccata scribendo, nisi subire deberent

1 Constitutione *Suprema* anno 1745; et Const. *Ubi primum* anno 1746. editis pro Regnis Portugalliae et Algarviorum. id jam prohibuerat: quod demum ad universum orbem extendit Bulla *ad eradicandum* 28 sept. anno 1746. Agit etiam *De Syn. Dioec.* l. VI, c. 11 — V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XVI n, 41.

2 *Quid si poenitens sponte sua roget Confessarium ut complicem corrigat?*— Etsi confessarius absolute loquendo possit ea licentia uti: multa tamen opus erit prudentia: nam ordinarie non expedit, ut in iace se immisceat: et enim ex una parte ipsi incumbit dumtaxat onus cavendi damnum sui poenitentis, et quidem in Confessione; ex altera Confessarius difficulter assumere poterit istud onus sine periculo scandali et offensionis sui ministerii — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 492.

damnum extraordinarium, vel periculum revelationis [1]; — 2. qui non amplius *recordamur peccati admissi*. Item valet de *moribundis* qui *absolute* absolvi debent, si aliquo modo voce aut signo confiteantur vel absolutionem petant: *conditionate* vero, si attritio et confessio praesumi possint aliquo modo, etsi tenuiter probabili; cum agatur de casu extremae necessitatis: —3. *surdi*, qui Cofessario respondere nequeunt; neque, uti debent, peccata aperire sciunt: Non tamen *surdastri*, qui debent adduci in aliquem locum remotum; —4. *ignari idiomatis*, qui possunt absolvi, si signis tantum manifestent peccatorum suorum dolorem, casu quo velint confiteri, atque commode invenire nequeant Confessarium, a quo intelligi possint; neque tenentur uti interprete, quia Lateranense ait: *Solus peccata confiteatur*. Et Tridentinum docet, ex Christi praecepto, ad eos tantum crimina esse deferenda, qui pro potestate clavium, remissionis aut retentionis sententiam pronuntient [2]: Unde non ultra aggravandus est poenitens; cum confiteri per interpretem sit onus gravissimum, multis periculis obnoxium, v. g. manifestationis, irrisionis, etc. Hinc S. C. Congregatio 28 febr. 1633 declaravit poenitentem qui non vult uti interprete, *posse et debere absolvi* [3].

Secundo ob impotentiam moralem, quae in humanis phisice aequivalet, ab integritate materiali Confessionis poenitens excusatur:—1. Si prudenter praevideatur quod Confessarius sit abusurus tali manifestatione vel contra poenitentem ipsum, eum v g. solicitando ad turpia: vel contra tertium, v. g. ipsum postea infamando; ex charitate enim tenemur hoc impedire; — 2. Si grave damnum Confessario ipsi prudenter obventurum timeatur, v. g. si totam audiens Confessionem certe incurreret periculum pestis vel alterius gravis morbi: Tunc Confessarius potest absolvere poenitentem infectum, audito uno tantum peccato, uti commune est cum Alasia, Concina, Elbel, Coninchio, Hurtado, Granado, Layman, Muratori, Suarez, Turriano, etc. [4];—3. si immineat naufragium, aut praelium; quia sufficit, si unum audiatur peccatum quod minus infamet; vel etiam (juxta quosdam) si poenitentes dicant in genere, se esse peccatores; — 4. si scrupulosus confiteatur et jugiter praeteritarum Confessionum timore vexetur, ut docent communiter Elbel, Layman, etc.;—5. si Confessio non possit fieri sine revelatione sigilli Sacramentalis, quod arctissimum esse debet, ut si confiteatur surdus, aliis adstantibus; vel si certo praevideatur Confessarius revelaturus.

Ut tamen ratione moralis impotentiae possit reticeri peccatum quod menti occurrit, requiritur ut desit alius Confessarius, cui sine talis damni periculo poenitens valeat confiteri. Item ut Confessio non possit differri sine magna difficultate: qua in re notamus non licere Sacramentaliter absolvere dimidiate confessos ratione magni concursus poenitentium, qualis v. g. potest contingere in die magnae alicujus festivitatis, vel Indulgentiae; est enim periculum absolvendi indispositos, nec casus urget: et contrarium est damnatum ab Innocentio XI, sub n. 59. Item ut illa dumtaxat omittantur peccata, quorum Confessio periculum continet: cum nulla sit ratio cetera reticendi. In hisce autem casibus semper prae oculis habendum est, quod peccata justa de causa in una Confessione omissa, cessante hac gravi causa, debeant aperiri in alia Confessione; nam esto, quod omnia remissa sint, non tamen omnia clavibus Ecclesiae submissa fuere. Non est quidem renovanda tota Confessio, cum valida fuerit, sed supplenda difficultate cessante, in quo illa defuit. Hinc Alexander VII hanc damnavit propositionem sub n. 11: « Peccata in « Confessione omissa seu oblita ob instans « periculum vitae aut aliam causam, non « tenemur in sequenti Confessione exprimere. »

Q. 2. *An Confessio fieri possit scripto?*

R. « De necessitate Sacramenti est, *ait*

1 Sic aliquando fit confessio a mutis, qui sciunt legere: librum qui specimen examinis praesefert, oculis percurrendo, digito Confessario indicant ubi et quoties deliquerint.

2 Sess. 14, c. 5—V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XVI, n. 33.

3 An autem isti teneantur confiteri saltem in morte per interpretem, alii affirmant; verum alii cum Cajetano, Viva, Salmanticensibus probabiliter negant, nisi in eo casu, quo dubitarent de contritione sua; quia tunc tenerentur ad confitendum cum sola attritione: quam haberent, ut per Sacramentum gratiam perciperent: at tunc sufficit ipsis ut Confessario per interpretem aliquod veniale manifestent - Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 494.

4 Est contra Marchionum qui acriter tuetur contrarium, ut refert Benedictus XIV, *De Syn Dioec.* l. XIII, c. 19. Excipe tamen in omnium sensu, si Confessarius etiam in eo periculo vellet audire integram Confessionem: tunc tenetur poenitens integre confiteri, cum id sit in favorem Confessarii, ne morbum contrahat, qui potest utique heroica charitate ductus cedere suo juri si aliud non obstet— V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 482.

« *Angelicus*, quod poenitens peccata sua « manifestet....sed quod fiat manifestatio « verbo,non est de necessitate Sacramen- « ti [1]». Attamen ordinario loquendo Confessio fieri debet voce, non scripto.Idque tum ex Bulla *Inter cunctas* Benedicti XI, ubi habetur: « Nisi articulus necessitatis « occurrat, Sacerdoti facienda oris Con- « fessio....exigatur [2] »; tum ex usu communi Ecclesiae; tum quia ex orali Confessione melius dignoscuntur poenitentis dispositiones et fortius a culpis avertitur ob ruborem, quo tenetur, in se ipso ore suo manifestando, accusando, condemnando. Unde illicita foret Confessio aliter facta.

Diximus *ordinarie loquendo*; nam extante gravi causa,v. g. nimiae et extraordinariae verecundiae,aut linguæ impedimenti, etc., sufficit (prout communiter dicunt Canus, Palaus, Pasqualigus, Salmanticenses, etc.), quod poenitens scriptura confiteatur: et tunc dicat postquam Confessarius scripto exaratam ejus Confessionem legerit: *Me accuso de omnibus his* [3].

Corollarium.—*De Confessione iteranda, et Confessione generali.*

Q. 1. *Quandonam adest obligatio repetendi Confessionem?*

R. Poenitentes cogendi non sunt ad Confessiones iterandas, nisi certo moraliter constet easdem fuisse invalidas; possessio enim stat semper pro earum valore, quamdiu de nullitate non constet, ut recte dicunt Croix, Elbel, Filliucius aliique communiter.Neque dicas:Cum adest praeceptum et dubitatur de implemento ejusdem, possidet obligatio praecepti; nam haec regula currit quidem cum adest praeceptum et dubitetur an actus implementi positus fuerit; sed cum talis actus jam certo positus est, et solum dubitatur an fuerit validus an invalidus,uti validus reputandus est: tunc currit principium aliud: « In dubio standum est pro valore « actus [4] ». Quod quidem valet etiam de recidivis si aliquamdiu post Confessionem dignos poenitentiae fructus fecerint, hoc est strenue adversus tentationes et occasiones pugnaverint; illa enim resistentia dat praesumptionem favorabilem.Secus tamen si paulo post Confessionem, seu data prima occasione sine ulla resistentia lapsi sunt: qui enim vere dolet et proponit emendationem, saltem per aliquod tempus a peccato se abstinet, vel aliquem saltem conatum adhibet ante relapsum.

Q. 2. *Quotupliciter Confessio potest esse invalida?*

R. Confessio potest esse invalida:—1. Ex parte Confessarii,uti si jurisdictionem non habuit,v.g.si citra necessitatem absolverit complicem in peccato turpi; si est excommunicatus vitandus et notorius;si formam substantialiter vitiavit;si absolvere non intendit;si nullum peccatum intellexit,etc.; — 2. ex parte poenitentis, uti si mortale tacuit, vel de se falso ac scienter accusavit: si mortaliter negligens fuit in examinanda conscientia; si non fuit neque contritus neque attritus; si non vult tollere occasiones: si ignorat scitu necessaria necessitate medii, etc.

Hic notandum: rudes et pueri,qui semper in confuso confessi sunt sine specierum et numeri peccatorum distinctione, etsi id fecerint in bona fide, tenentur cum advertunt, ad explicandas species et numerum omissum: quia licet coram Confessiones fuerint valide, tamen semper remanet obligatio ad reintegrandam Confessionem materialiter, cum id potest, supplemento omissa.

Q. 3. *An sit iteranda Confessio facta Confessario surdo?*

R. Si Confessio surdo sit facta mala fide, utique iteranda erit, quia poenitens peccavit actu quo confessus est; ideoque nec erat rite dispositus ad absolutionem recipiendam. Si autem bona fide, tunc probabilius docent Suarez, Layman aliique passim absolutionem voluisse, modo aliquot peccata audita fuerint;et ideo non esse repetenda, nisi peccata quae non fuerunt audita; nulla enim ex parte poenitentis intercessit culpa;et nimis durum videretur eundem subjicere poenae iterandi totam Confessionem.

Idem fere est de casu quo vix finita

1 Quod l. 1, q. 6, a. 1.

2 Extrav. comm. l. V, t. vii *de privil.* c. 1.

3 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 429, 479, et 493 et *Homo Ap.* tr. xvi, n. 34.

4 Hoc tamen intellige, quando scimus actum revera positum esse: sed in genere ac quasi in confuso dubitamus, an recte sit positus, an omnia sint declarata, etc. Non vero si quod mortale sit certo admissum, et praecise dubitemus, an illud declaratum sit; tunc currit aliud principium, *dubia* nempe *satisfactione non fieri satis obligationi certae*. Vide supra *de peccatis dubiis*— Liguori, *Homo Ap.*, tr. xvi, 42.

Confessione, poenitens intelligat Confessarium aliqua non bene percepisse vel propter somnum vel propter distractionem. Si poenitens cognoscit praecise peccata quae Confessarius non bene percepit, ea repetere tenetur; quia integritas materialis semper supplenda est, quando commode potest. Si vero non cognoscit praecise, adhuc Confessionem repetere debet, si ea brevis sit; nam hoc non est tantum onus, ut quis liberetur a re tuto exequanda. Si autem Confessio sit longa, et poenitens nescit peccatum non satis perceptum, commune est cum Lugo, Salmanticensibus et Sanchez, Confessionem non esse necessario repetendam; non enim praesumendum voluisse Christum imponere praeceptum integritatis materialis cum tanto onere, scilicet repetendi omnia peccata nostra in tali casu; cum jam certum sit multa percepta fuisse.

Sed quid (dices) *si ipse poenitens surdus sit, et jam Confessio coepta sit, neque tamen ob circumstantes possit vox extolli?* — Si Confessarius circa initium poenitentis surditatem advertit, imponat poenitenti, ut redeat alio tempore ac loco opportuno; interim aliis surditatem patefaciat, si opus sit, ad auferendam omnem malam suspicionem, quae concipi posse contra poenitentem. Si vero hoc advertit in progressu, nec illi imponat alta voce, ut redeat, qui magna daretur suspicio, quod sit confessus mortale; sed peccata intelligendo, quod potest meliori modo, absolvat eum absolute, si probabiliter dispositum judicat; sub conditione, si dubitat: et poenitentiam in hoc casu debet injungere levem, cum alii eam audituri sint.

Q. 4. *Quomodo iteranda Confessio, si fit eidem Confessario?*

R. Si Confessarius memoriam non retinet de statu poenitentis ne in confuso quidem, Confessio iteranda erit ex integro; quia perinde est, ac si alteri fuisset facta —Si vero memoriam retinet, probabiliter docent Coninchius et Suarez eam esse repetendam, si defuit in parte essentiali v. g. in dolore; quia tunc non fuisset Sacramentalis. Verum in communi ac valde probabili sententia, quam tuentur s. Antonius, Billuart, Croix, Layman, Lugo, Salmanticenses, Vasquez, etc. (undecumque defectus evenerit, si ex parte Confessarii, sive ex parte poenitentis non est opus Confessionem repetere.) Sed sufficit si Confessarius resumat notitiam ejus saltem in confuso, et poenitens se accuset de sacrilegio patrato, ac defectu admisso in Confessione, atque in communi de omnibus prius declaratis; nam licet prima Confessio fuerit sacrilega vel nulla, adhuc tamen dici posse videtur sufficienter Sacramentalis, cum facta in ordine ad absolutionem obtinendam: vel si non fuit Sacramentalis, ratificatio tamen illius conjuncta cum notitia antecedenter habita a Confessario sufficiens reputatur, ut nunc illa Sacramentalis fiat [1].

Q. 5. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum eo, qui anxius nimis sit de suis praeteritis Confessionibus.*

Nota. Quaestio est de illis, qui sunt timoratae conscientiae, quosque bene novit Confessarius. Quoad enim malemoratos, qui sine ulla fere emendatione facile relabuntur, patet contra ipsos militare praesumptionem Confessionis non riteperactae. Hoc posito:

R. Anxietas illa respicit vel praparationem ad Sacramentum, quod nempe non adhibuerit diligentiam necessariam: vel ipsam Confessionem, quod nesciat, an rite confessus sit: vel absolutionis efficaciam, quod dubitet an effectum Sacramenti consecutus sit, necne? Si 1, Confessarius eum tutum faciet, ostendens non requiri, nisi diligentiam et praeparationem ordinariam, qualis generatim adhiberi solet in humanis negotiis; nec repetendas esse Confessiones, si habeatur vera probabilitas eas fuisse validas. Neque enim misericors Deus exigit ultra quod possumus, aut vult nos perpetuo

1 *Quid* dices) *si Confessarius memoriam non habeat de statu poenitentis, sed tantum de speciali poenitentia injuncta?* — Multi graves auctores cum Laymano, Vasquez, Toledo et Sa adhuc liberant poenitentem a confessione iteranda, si ea facta fuit in ordine ad absolutionem. Ratio videtur esse, quia ex sola notitia poenitentiae injunctae poterit Confessarius sibi judicium efformare de statu poenitentis. Quamquam hoc in casu praestat, ut poenitens aliquam circumstantiam particularem indicet, vel speciale peccatum, ut sic prudenter sese Confessarius gerat — Liguori, *Opus Mor*. l. VI- n. 502.

Quod si ne meminerit quidem specialis poenitentiae, sed solum recordetur se eam injunxisse, tunc si absolveret (facta praedicta confessione in communi) valide absolveret; cum absolutio caderet in materiam sibi significatam. Sed in nostra sententia male se gereret, ait Liguori (*Homo Ap*. tr. xvi, n. 41); nam pro sententia proferenda debet sibi judicium efformare saltem in confuso de statu poenitentis: quod hic non potest; cum ne de ipsa quidem poenitentia imposita recordetur.

angi Si 2, Confessione semel rite peracta, non amplius sinat eandem repeti; imo jubeat de praeteritis omnino tacere: omnia enim peccata innocenter praetermissa, sunt indirecte ablata vi absolutionis jam datae. Neque tenetur quis cum tantosuo incommodo scrutari praeterita, ut singula peccata remittantur directe [1], Si 3, Confessarius eum erigat in fiduciam, ostendens, quod etsi Deus noluerit nos certos certitudine fidei de statu gratiae, ut semper in humilitate ambulemus; noluit tamen esse diffidentes.

Q. 6. *Quid statuendum est de Confessione generali?*

R. Statuendum est Confessionem generalem aliis esse *necessariam*; aliis *utilem*; aliis vero *noxiam*. Est necessaria iis, qui invalide confessi sunt ex defectu vel proprio vel Confessarii. Est utilis iis, quibus causa esse potest vel majoris doloris ob tot peccata simul considerata, vel pacis ac conscientiae tranquillitatis, vel majoris cautionis. Et noxia iis, qui scrupulis anguntur, experientia teste; quo enim magis praeteritorum recordationem curant, eo magis eorum animus confunditur, terretur, conturbatur; ac quo majora exponunt, et majora exponenda esse dictat inanis eorum formido [2]. Huc revocantur qui iterum atque iterum Confessione generali Confessarii judicio rite peracta, eam de novo renovare volunt nunquam contenti; qui audiendi non sunt. Haec generatim loquendo: pro praxi enim duo sunt attendenda:

1 Confessionem generalem plurimum utilitatis conferre iis praesertim, qui vel primam Communionem sunt suscepturi: vel multo abhinc tempore, aut nunquam generaliter sunt confessi, maxime si pluribus fuerint distracti. Item iis, qui stabilem vitae statum ut clericalem, Religiosum, vel matrimonialem sunt inituri: vel qui perfectioni student, quibus saltem valde confert Confessio annualis ac mensilis, saltem summatim circa defectus notabiliores: — 2. non raro evenire ut quae prius nonnisi utilis, postea necessaria dignoscatur generalis Confessio [3].

Articulus III. — De satisfactione.

Q. 1. *Quid est satisfactio?*

R. Satisfactio generatim accepta nomen suum desumit a verbo *facio* et vocabulo *satis*; nam satisfacere nihil aliud est, quam *facere tantum, quantum quis debet*. Sed accepta sensu strictiori, prout hic, solet definiri: *Punitio sui ipsius a Confessario in Poenitentiae Sacramento injuncta et voluntarie a poenitente suscepta, tam ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam, quam ad redimendam poenam graviorem per idem peccatum promeritam.*

Dicitur 1. *Punitio sui ipsius*: quia tota posita est in laboriosis operibus, quae hominem interius et exterius affligunt: — 2. a *Confessario in Poenitentiae Sacramento injuncta;* quia nos loquimur de satisfactione Sacramentali, de ea nempe, quae pertinet ad materiam proximam Sacramenti, Poenitentiae. Haec autem non alia esse potest, quam quae *virtute clavium* imponi solet in ipso Sacramento: 3. *et voluntarie a poenitente suscepta*; quia licet a Confessario imponatur, sponte tamen et suscipi et agi debet a poenitente; — 4. *tam ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam*: hic enim est scopus poenitentis satisfacientis, jus nempe Dei a se laesum, et violatum resarciendi quantum saltem in se ipso est; — 5. *quam ad redimendam poenam graviorem* etc.; haec enim poena omnibus peccatoribus vel in hac vita destinatur, prout expertus est David; vel in vita altera superest luenda, videlicet in Purgatorio.

Q. 2. *Quaenam est doctrina catholicae Ecclesiae circa satisfactionem?*

R. Ecclesia catholica contra haereticos

1 Si adhuc timidus ille non acquiescat, sed dicat se certo scire aliqua determinate fecisse, jubeat eum jurare rem ita esse, et ideo peccasse mortaliter. Si prompte juret, audiat: secus, si timeat jurare. V. De Conscientia; ubi *de scrupulosis*.

2 V. Sales *Filotea*, p. 1, c. 6 —Segneri, *Il penitente istruito*, c. 15. B. Leonardo—*Direttorio della Confessione generale*—Salvatori, *Istruzioni* ec, p. 2. § 7.

3 Non ergo difficilem circa illam se debet exhibere Confessarius. Saltem si non totam vitam, notabilem tamen vitae periodum scrutari poenitenti permittat, habita ratione illius conscientiae ac profectus. Ceterum, si poenitens ad illam non inclinat, ne ad eam adigatur, nisi adsit necessitas absoluta: absit etiam toto coelo, ut Confessarius ad suam curiositatem eam exigat, vel permittat. Ad rem P. Pallavicini. *Il Sacerdote santificato per l'amministraz. della Penitenza*: « Non obligate mai a fare una Confessione generale, principalmente coloro che ascoltate per la prima volta, e che non hanno ancora in voi grande confidenza, eccettochè non ne abbiate una ragione evidente ».

Oportet animadvertere quod licet Confessiones generales sint utilissimae, nihilominus non debet Confessarius esse valde rigorosus ad efficiendum, ut Confessiones jam factae repetantur. Unde ait P. Segneri, non esse obligationem repetendi Confessiones *nisi in casu manifestae necessitatis et in quo error sit evidens*. Ita Lig., *Praxis Conf.* n. 20.

tenet: 1. Quod, remissa culpa quoad poenam aeternam, non semper tota remittitur poena temporalis; 2. quod haec poena temporalis per Christi merita redimi potest laboriosis poenitentiae operibus [1].

Prob. pars 1a: « Remissa culpa, non « semper tota remittitur poena temporalis. » Id jam fuit definitum in Tridentino: « Siquis dixerit totam poenam simul cum « culpa remitti ... semper a Deo; satisfa- « ctionemque poenitentium non aliam esse « quam fidem, qua apprehendunt Christum « pro eis satisfecisse, anathema sit [2]. » Merito autem id factum docet Augustinus, *ne scilicet culpa putaretur parva, si cum ea finiretur et poena* [3]. « Et Cyprianus ait: « Dominus orandus est, Dominus no- « stra satisfactione placandus [4] ». Confirmatur 1. exemplo Davidis; ipse quidem adulterii veniam a Deo fuit consecutus, ut patet illis Prophetae verbis: « Dominus « quoque transtulit peccatum tuum [5] »; sed in poenam obiit ei filius ex adulterio susceptus, quem maxime diligebat: « Verumtamen quia blasphemare fecisti ini- « micos Domini, filius qui tibi natus est, « morte morietur; » 2. perpetua Ecclesiae praxi, quae pro peccatis quovis tempore poenas imposuit. Quare Tridentinum iterum habet: « Siquis post acceptam justi- « ficationis gratiam cuilibet peccatori poe- « nitenti ita culpam remitti, et reatum poe- « nae deleri dixerit, ut nullus remaneat « reatus poenae temporalis exolvendae « vel in hoc saeculo vel in futuro in pur- « gatorio, antequam ad Regna coelorum « aditus patere possit, anathema sit [6] ». Dictum est *non semper totam poenam remitti*; nam aliquando vere tota remittitur, si nempe contritio ac charitas vehementissima sit. Quo enim est vehementior, eo magis satisfacit; nam ferventior ille actus est etiam meritorius, et accipit gratiam sibi correspondentem, uti docet Gonet ex Angelico [7].

Probatur pars 2a: « Haec poena tem- « poralis per Christi merita redimi potest « laboriosis poenitentiae operibus, id est « poenis vel a Sacerdote inflictis, vel spon- « te a Poenitente susceptis, vel a Deo im- « missis et patienter toleratis ». Hoc sane modo Ninivitae a se ipsis cohibuerunt poenam mortis et excidium urbis universae [8]. Et in novo Testamento legitur: « Facite ergo fructum dignum poenitentiae « [9] ... nisi poenitentiam habueritis, om- « nes similiter peribitis [10], » atqui ridiculum esset laboriosa haec poenitentiae opera tam vehementer commendare, nisi Deus per ea placari posset, et sic redimi poena peccatis debita. « Neque vero, *ait* « *Tridentino*, ita nostra est satisfactio « haec, quam pro peccatis nostris exsol- « vimus, ut non sit per Christum Jesum; « nam qui ex nobis, tanquam ex nobis ni- « hil possumus, eo cooperante, qui nos « confortat, omnia possumus; ita non ha- « bet homo unde glorietur: sed omnis « gloriatio nostra in Christo est, in quo « vivimus, in quo meremur, in quo sa- « tisfacimus, facientes fructus dignos poe- « nitentiae, qui ex illo vim habent; ab il- « lo offeruntur Patri; et per illum acce- « ptantur a Patre [11] ». Et postea definit: « Siquis dixerit pro peccatis quoad poe- « nam temporalem minime Deo per Chri- « sti merita satisfieri poenis ab eo inflictis « et patienter toleratis vel a Sacerdote « injunctis, sed neque sponte susceptis « ut jejuniis, orationibus, elemosynis vel « aliis etiam pietatis operibus,... anathe- « ma sit [12] ».

1 Haeretici docent satisfactionem quamcumque esse rem mere politicam, quae inducta est ad aliorum exemplum, ad scandalum reparandum et mores probandos: simulque contendunt opera satisfactoria, etsi dura, non posse habere rationem satisfactionis proprie dictae, quae nempe Deum placare valeat:— 1. quia remissa culpa, nulla remanet poena, sicut in Baptismo; negant idcirco Purgatorii existentiam, rejiciunt Indulgentiarum thesaurum et mortuorum suffragia contemnunt;—2 quia offensa illata est infinita, ad quam nullam habent proportionem humanae satisfactiones, quae insuper censeri debent injuriosae Salvatori, qui satisfactionem pro nobis obtulit infinitam.

2 *Sess*. 14. c. 12—V. Billuart et Alasia.

3 Tract. 124 in Joann.

4 *De lapsis*. Alios Patres omittimus, cum ultro fateatur Calvinus sibi Contrarios.

5 II Reg. 12. 6 Sess. 6, can. 30.

7 *De poen*. disp. ult. 6, a. 2.

8 Jonas, 3.

9 Matth. 3.

10 Luc. 13.

11 Sess. 14, c. 8.

12 Ad protestantium autem commentum contra 1. conclusionem dicimus cum Angelico, in Baptismo non tolli quidem concupiscentiae fomitem: sed certo remitti totam poenam etiam temporalem, quia homo participat totaliter virtutem Passionis Christi: cum ei et commoriatur et consepeliatur et regeneretur ad vitam novam omnino. In Poenitentia vero homo consequitur virtutem Passionis Christi tantum secundum modum propriorum actuum, qui sunt materia Sacramenti (3 p. q. 86, a. 4). Et *sane*, ait Tridentinum (*sess*. 14. c. 8. *divinae Justitiae ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero qui semel a peccati et daemonis servitute liberati et accepto Spiritus S. dono, scienter templum Dei violare et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint*. Hinc illud Apostoli ad Coloss. 1: *Adimpleo ea quae desunt*

Variae autem sunt satisfactionis utilitates, quas recenset Tridentinum: ac 1. nos magnopere a peccato revocant, et quasi fraeno quodam coërcent; 2. vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; 3. medentur peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt; 4. imminentem a Deo poenam amovent; 5. Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, conformes efficiunt; 6. certissimam salutis arrham praebent; quia si compatimur et conglorificabimur [1].

Q. 3. *An Confessarii debeant satisfactionem imponere?*

R. Affirmative: Confessarii possunt et debent satisfactiones poenitentibus imponere, et hoc Tridentinum definivit: « Si « quis dixerit claves Ecclesiae esse datas « tantum ad solvendum, non etiam ad li- « gandum; et propterea Sacerdotes, dum « imponunt poenas confitentibus, agere « contra finem clavium et contra institutio- « nem Christi.. anathema sit [2] ». Hujus autem constantis Ecclesiæ praxis testes sunt inter cetera veteres poenitentiales libri ac canones. Idque sub gravi a Confessario requirit triplex ejus qualitas, ministri, judicis et medici. Qualitas *ministri* expostulat, ut quantum in se est, Sacramenti integritati consulat; ad hanc autem satisfactio pertinet. Qualitas *judicis*, ut poenas delictis commensuratas infligat. Qualitas tantem *medici*, ut praescribat pharmaca, quae idonea sint tam ad sanandos morbos contractos, quam ad eosdem vitandos in posterum: « Habeant autem prae oculis « (*Confessarii*), *monet idem Tridentinum* « ut satisfactio quem imponunt, non sit « tantum ad novae vitae custodiam et in- « firmitatis medicamentum; sed etiam ad « praeteritorum peccatorum vindictam et « castigationem ». Attamen in hac re probabiliter contendunt Mazzotta, Lugo et Salmanticenses Confessarium non peccare nisi venialiter ex parvitate materiae, si nempe ob venialia, vel mortalia jam confessa et remissa levis poenitentia esset imponenda et Confessarius eandem voluntarie omitteret; etsi enim satisfactio sit pars Sacramenti, non est tamen pars essentialis, sed integralis. Neque defectus in materia levi videtur gravis irreverentie, ideoque gravis culpa.

Hic advertendum: ex praxi Ecclesiae danda est absolutio sine poenitentiae impositione moribundo, qui in ipso Confessionis actu subito amittit sensuum usum et cognitionem. Non tamen impositio satisfacti onis potest omitti tempore Jubilaei vel Indulgentiae plenariae; contrariam sententiam Benedictus XIV reprobavit *tanquam laxiorem*, Encyclica *Inter praeteritas*, dicens non posse putari verum poenitentem qui hoc praetextu vult si eximere ab impienda satisfactione Sacramentali; nam Indulgentiae conceduntur ad infirmitatis auxilium, non in negligentiae fomentum. Dein ut poenitens posset se per Indulgentias liberare a satisfactione certe debita, certus esse deberet sese illas lucraturum; atqui sine speciali Dei revelatione hanc certitudinem habere non potest Et licet certo quis Indulgentiam sit lucraturus, semper tamen debet aliquam poenitentiam implere, ne Sacramentum mutilum remaneat [3].

An (quaeres) *pro culpis gravibus possit imponi satisfactio quidem in re gravis, sed sub obligatione levi?* — Negant Bonacina ac Coninchius eo quod Confessarius non agat, nisi uti simplex minister, nomine nempe Dei, qui proinde debet obligationem materiae proportionare. Verum communior sententia cum Filliucio, Segneri, Suarez, Viva, etc. affirmat; quia in hoc Sacramento Sacerdos non simplicis ministri officio fungitur, sed est verus judex ac legislator a Christo constitutus cum facultate et solvendi a peccatis et ligandi per poenitentiam: unde hujus obligationis gravitas oritur non ex vi Sacramen-

passionum Christi in carne mea—Ad illud vero, quod contra 2. conclusionem effutiunt, animadvertimus cum eodem Tridentino satisfactiones nostras esse quidem Suias, sed infinitas quoad valorem quodammodo evadere; quia a Christu, in quo satisfacimus, vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre. Ex quo illud etiam fit, ut nou ei injuriam; sed gloriam afferant et honorem.

1 Sess. 14. c. 8.

2 Sess. 14, can. 15—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 506.

3 Quae ratio demonstrat non posse imponi *totam* poenitentiam sub conditione reincidentiae; si enim non ceciderit, mutilum erit Sacramentum: adde tunc nulla habetur satisfactio vindicativa. Diximus *totam*: aliqua enim saluteriter sic potest imponi pro evitando relapsu: « Ma due riflessi sono qui necessari. Il *primo* che non sieno troppo difficili, perchè non si fanno; e una sola volta che il penitente sia manchevole, parendogli di aver rotto il concordato col Confessore, si perde di animo, e torna a peccare senza freno. Il *secondo* è, che alcuni prendono queste penitenze come se fossero una gabella; purchè si paghi la gabella di far quella elemosina, ecc. seguitano a peccare come prima. Laonde si richiede gran cautela e circospezione con istruir bene i penitenti, come devono usarle. » Ita b. Leonardi, *Discorso mistico-morale da farsi dopo la missione per unire in sacra lega tutti i confessori*, § XXIX.

ti, sed ex praecepto Confessarii. Haec secunda sententia per se loquendo valde probabilis mihi videtur sed non probarem. si Confessarius ex hac doctrina vellet pro peccatis gravibus totam poenitentiam imponere sub levi excepto casu gravis aegritudinis aut intensissimae contritionis, vel alio casu rarissimo, in quo omnino videretur expedire ad salutem poenitentis; censeo enim ex praecepto Tridentini teneri semper Confessarium injungere aliquod grave opus sub obligatione gravi, licet sit leve respective ad numerum et gravitatem peccatorum. Praefata ergo sententia deservire poterit ad hoc tantum, ut Confessarius, postquam imposuit aliquam poenitentiam gravem, aliam graviorem injungat sub levi, ut si poenitens illam implebit, sacramentaliter satisfaciat; si vero negliget, non gravetur culpa gravi. Et sic puto recte se genere gerere Confessarium.

Q. 4. *Quae et quanta esse debeat satisfactio, et quando imponenda?*

R. Ad 1: Ad qualitatem quod attinet satisfactionis, ea debet esse vindicativa et medicinalis; dicente Tridentino, satisfactiones esse imponendas *non solum ad novae vitae custodiam; sed etiam ad praeteritorum vindictam et castigationem.* Satisfactio vindicativa seu poenalis est quodcumque opus bonum injunctum in Sacramento, v. g. oratio, eleemosyna, jejunium [1]; nam in statu naturae lapsae quaecumque virtuosa actio habet rationem poenae; quia omnes post amissam justitiam originalem ad terrena et propria commoda proni sumus. Satisfactiones vero medicinales sunt illae quae, ut verbis utamur Tridentini, *medentur peccatorum reliquiis; et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt.* Audiatur hic s. Alphonsus: « Circa Praxim regula hujus requirit, ut imponantur opera carnem coërcentia pro peccatis sensualibus, eleemosynae pro peccatis avaritiae, oratio pro blasphemiis, etc. Sed considerandum quid magis expediat, aut magis utile sit poenitenti: quamvis autem maxime utile sit imponere Sacramentorum frequentiam, orationem mentalem et eleemosynas; nihilominus praxis habet, has reddi damnosas iis, qui aut nihil aut parum habuerunt horum usum. Satisfactiones utiles generatim pro omnibus hae solent esse, nimirum aggregari ad aliquam congregationem; quolibet vespere (saltem ad tempus) actum doloris elicere; et quolibet mane propositum renovare dicendo cum s. Philippo Nerio: Signore, tenetemi quest' oggi le mani sopra il capo, acciocchè non vi tradisca; visitare quotidie Ss. Sacramentum, et imaginem quoquo Mariae, ab eis perseverantiae gratiam postulando; Rosarii saltem tertiam partem recitare et ter Salutionem Angelicam mane, meridie et vespere dicendo: Mamma mia, aiutami oggi acciò non offenda Dio [2]; cum cubitum iverint, dicere in lecto: ora avroi da stare nel fuoco dell'inferno; *vel etiam dicere*: un giorno in questo letto ho da morire! Qui vero legere sciunt, et potissimum Ecclesiastici, quotidie legere aliquem librum de rebus spiritualibus agentem [3] ». — Cum vero inter vitia ferme semper sit aliquod praedominans, ex quo cetera originem habent, in hoc debebit Confessarius attente inquirere, atque huic medicinam majori studio accommodare, ut, ipso avulso, vitia cetera corruant [4].

R. Ad 2: quod pertinet ad quantitatem ac mensuram satisfactionis prae oculis habendae sunt tum criminum gravitas, tum facultas poenitentium. Relate ad criminum gravitatem considerari debent eorum species, numerus et circumstantiae: relate ad facultatem poenitentium sati-

1 Per haec tria Deo omnia damus: per *orationem* bona animae: per *jejunium* bona corporis; per *eleemosynam* bona fortunae.

2 Hanc tamen poenitentiam ter recitandi Salutationem Angelicam cum praedicta supplicatione ego plurumque solitus fui injungere, aut saltem consulere iis, qui eam non solebant frequentare. Ita Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 5 et 16: *Homo Ap.* tr. xvi, n. 54; et tr. xxi, l. VI, nn. 5 et 6, ubi remedia generalia et particularia scite assignat peritissimus Antistes, qui ea in sacro ministerio 30 annorum spatio probaverat.

3 V. Pinamonti, *Il Direttore*, ecc. c. 8—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 514. Hic duo maxime notanda: — 1. non sunt imponenda jejunia pueris, rusticis, opificibus continuo labore defatigatis; nec filiis-familias qui nimiam jejunando admirationem parentibus injicerent, aut etiam eos offenderent. Nec sunt injungendae peregrinationes, aut prolixae preces, aut eleemosynae mulieribus sub potestate viri constitutis, nec pauperibus magno labore victum sibi comparantibus — 2. non sunt imponendae poenitentiae multis operibus diversis implicatae; quia memoriter teneri non possent: nec, ordinarie saltem, poenitentiae nimis naturae repugnantes; v. g. signare crucem cum lingua in terra, invisere inimicos, etc. Imprudenter etiam generatim imponitur pueris ut veniam petant a parentibus, vel ab aliis ob inobedientiam, irreverentiam, aut furtula ipsia facta; qui saepe odiosam reddunt Confessionem, et plerumque omittuntur.

4 *Praxis Confess.* c. 8.

sfactio accommodanda est eorum statui, sexui, aetati et conditioni. Monet Salesius, non esse gravandum poenitentem multis rebus, maxime si diversis, ne confundatur et terrefiat. Ceterum pro praxi notamus cum Gury: « illa censenda est poenitentia gravis, saltem ex hodierno Ecclesiae more, quae respondet operi, quod sub gravi ab Ecclesia injungitur, vel quod sub gravi ex se obligaret, si praeciperetur. Hinc poenitentia gravis erit et pro peccato gravi ordinario sufficiens, Missam unam audire, uno die jejunare, recitare Rosarium (etiam solam tertiam partem), Officium parvum B. Virginis, Litanias Sanctorum, Salmos poenitentiales, Viam Crucis agere, meditari per tertiam horae partem et similia. Non autem erit gravis poenitentia, si Psalmus *Miserere* tantum imponatur, vel quinque *Pater* et *Ave* una vice tantummodo » *(D)*.

R. Ad 3: ad tempus quod spectat satisfactionis imponendae, etsi ea etiam post absolutionem possit imponi, ut docent communissime, quia in re non est essentialis, et statim ei unitur illam postea imponendo; tamen ordo judicii et consuetudo generalis postulat, ut imponatur ante: sic etiam dispositio poenitentis melius cognosci potest.

Q. 5. *An minui possit satisfactio Sacramentalis?*

R. Sunt casus, in quibus Confessarius levissimam satisfactionem imponere debet, uti est percussio pectoris, invocatio Nominis Jesu: et casus, in quibus non levissimam, sed culpis minorem potest injungere.

Primo levissimam imponet:—1. Si jam poenitentem satisfecisse advertat, uti si cum inveniat vehementissime contritum; — 2. si poenitens sit impos mentis aut morti proximus aut valde debilis; quia tunc major poenitentia evadit moraliter impossibilis ;—3. si meticulosus saepius redit inter eandem horam cum levissimis culpis: ne nimia poenitentia gravatus magis animo angatur in ea implenda; et aliunde supponitur jam satis imposita in praecedenti.

Secundo potest Confessarius leviorem, licet non ita improportionatam, injungere poenitentiam, id est talem, ut dici quidem possit eam esse gravem in se, licet non secundum omnem mensuram: — 1. Tempore Jubilaei vel Indulgentiae plenariae; nam et hoc modo bene solvitur poena vindicativa; — 2. ob ea verba, quae in ipsa forma absolutionis exprimuntur: « Quidquid boni feceris vel mali sustinue« ris, sit tibi in remissionem peccatorum « etc. » Ita docet sententia longe probabilior et communior cum d. Thoma [2]; non enim Ecclesia voluit haec verba a Confessario frustra pronuntiari, bene vero, ut omnia bona opera poenitentium, quamvis propria electione peracta, ad satisfactionis Sacramentalis meritum eleventur; — 3. ob prudentem timorem, ne poenitens illam sit impleturus, uti ferme omnes affirmant. Licet enim juxta divinae Justitiae rationem exigatur satisfactio peccatis adaequata; ex divina tamen Clementia ratio simul habenda est virium tam corporis quam animi poenitentium. Id deducitur ex ipso Tridentino, quo praecipitur Confessario, ut satisfactionem quidem imponat *pro qualitate criminum*: sed etiam *pro poenitentium facultate*, *quantum prudentia suggesserit*. Et ratio est, tum quia hoc Sacramentum non est forum irae et poenarum, sed veniae et misericordiae; tum quia satius est, quod poenitens cum leviori poena residuam luat in purgatorio, quam graviori poena neglecta, damnetur in inferno. Hinc Angelicus? « Sacerdos non imponat poeniten« tiam ita gravem, ut poenitens totam « dimittat; nec ita levem, ut contemnat « peccatum... Tutius est imponere mino« rem debito, quam majorem: quia me« lius excusamur apud Deum propter « multam misericordiam, quam per ni« miam severitatem [3] ». Idipsum docent Salesius ac Carolus addentes expedire, ut aliquando poenitentes interrogentur, an talem poenitentiam valeant exequi. Monendi tamen sunt de insufficientia satisfactionis injunctae, ut ita quoad possunt poenitentiae operibus vacent. Imo

1 Habet RitualeR.: *Aegris non esse injungendam gravem poenitentiam; sed indicandam tantum illam quam si convaluerint, opportuno tempore peragant*. Quod si infirmus sit in mortis articulo aut sensibus destitutus, potest absolvi sine alia poenitentia; at quando fieri potest, semper expedit aliquam levem semper imponere, ut osculari crucifixum, invocare nomina Jesu et Mariae, saltem in corde, etc. Non autem expedit infirmo pro poenitentia imponere, ut patienter incommoda infirmitatis sufferat: hoc enim potest esse illi multorum scrupulorum occasio. Contra recte advertunt Salmanticenses, quod si infirmus possit satisfacere per eleemosynas, istas utique esse a Confessario injungendas; nam quilibet tenetur eam facere, quam potest, poenitentiam—Liguori, *Homo Ap.* tr. xvi. n. 49.

2 Quodl. 3, a. 28 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 507.

3 Opusc. 65.

sapienter addit s. Thomas de Villanova [1]; « Hoc judicio meo ita perficies, si facilem unam injunxeris, acriorem consulueris ».

Q. 6. *An pro satisfactione expediat imponere ingressum in Religionem, vel Matrimonium, vel Missarum celebrationem?*

R. Quoad ingressum in *Religionem* commune est, eum non posse pro satisfactione imponi: quia id esset nimis durum. Ita ex Angelico docent Navarrus, Sa, Sylvius et alii [2] — Utrum vero possit imponi *Matrimonium*, affirmant nonnulli pro casu, quo Confessarius cognoscat statum conjugalem esse poenitenti remedium necessarium ad vitanda peccata. Sed melius cum Escobar, Laymano, etc. hoc reprobant alii; quia matrimonium requirit omnimodam libertatem, unde ipse poenitens poterit quidem se ipsum ad illud obligare; et alter nonnisi illum hortari. Sane ea poenitentia data, poentiens esset ligatus; sed quid si postea velit ipse aliis mediis uti ad se continendum? tunc non esset in necessitate contrahendi, et proinde frustranea evaderet poenitentia injuncta et mutilum remaneret Sacramentum — Tandem quoad *Missas* Benedictus XIV Confessarium hortatur, ne eas etiam sponte oblatas acceptet, si eas ipse imposuerint: idque ad avaritiae suspicionem avertendam [3]. Imo recte monet d. Carolus, ut Missae non imponantur, eadem de causa [4].

An (quaeres) *imponi possit opus jam debitum*; *opus internum*; *opus pro defunctis*: *ab opere cessatio vel satisfactio publica?*

R. Ad 1: Negat Antoine posse pro sacramentali satisfactione imponi *opus jam debitum*, cum jam alio titulo est illud a poenitente praestandum. Verum Layman, Lugo, Sanchez, Sporer, Suarez affirmant communiter ac merito, si opus non sit eodem titulo satisfactionis sacramentalis praeceptum; nam opus aliunde jam debitum aut praeceptum, uti esset auditio Missae in Festo, cum sit ex natura sua satisfactorium, bene patet *per claves Ecclesiae* elevari ad meritum etiam satisfactionis sacramentalis. Nonne qui audit Missam in Festo etiam ex voto debitam, duplex consequitur meritum, obedientiae et pietatis? a pari qui implet opus jam praeceptum, et simul injunctum pro satisfactione sacramentali. In praxi tamen, ne fiat, nisi spectata fragilitate poenitentis; cum aequum sit, ut sentiat peccati pondus: et in casu id expresse poenitenti significetur. Unde commune est, quod ubi Confessarius expresse non sit allocutus de opere alias debito aut praecepto, intelligatur impositum opus liberum, seu supererogatorium [5], nisi (ut satis communiter dicunt) aliud colligi possit in certis rerum adjunctis: v. g. si Confessarius imponeret auditionem Missae per mensem, non esset obligatio duas Missas audire in festo; nam sic recte praesumitur esse mens Confessarii.

R. Ad 2: *De opere interno* nonnulli dubitant posse pro sacramentali satisfactione imponi eo, quod putent satisfactionem, cum sit pars Sacramenti, esse debere sensibilem. Sed sententia communis merito affirmat: nam sicut contritio, licet per se tota interna sit, attamen fit sensibilis per Confessionem: ita opus satisfactorium, licet internum, fit sensibile per impositionem atque acceptationem.

R. Ad 3: Communius et probabilius affirmant posse imponi *opus pro defunctis*; satisfactio enim in hoc casu stat ex parte bonae voluntatis, qua poenitens opus suum applicat defunctis. Vel, ut docet Angelicus, satisfactio sacramentalis duplicem habet valorem; unum ex opere operato; alterum ex opere operantis. Primum sibi soli, alter etiam aliis prodesse potest [6]. Hinc Catechismus romanus: « Maxime convenit poenitentibus praecipere ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacet: ac pro omnibus, et praesertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant [7] ».

R. Ad 4: Recte ac communiter affirmant posse etiam imponi *cessationem a bono opere*, v. g. a Communione, a jejunio; cessatio enim haec potest esse aliquando actus virtutis, saltem ad servandam obedientiam Confessario. Regulariter tamen id non expedit, praesertim si periculum sit, ne alii judicent talem omissionem fuisse impositam in Sacramento, et sic odiosa reddatur Confessio.

R. Ad 5: Si agitur de peccato occulto,

1 Sermo fer. VI post Dom. *Laetare*.
2 2. 2. q. 62. a. 3.
3 *Notificatione* XCII.
4 Instr. ad *Confessarios*.
5 Unde si Confessarius jejunium imponat, poenitens debet monere Confessarium, si forte alio debito stricte teneatur ad jejunium—Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 513.
6 Quodl 3. a. 28.
7 *De satisf.* n. 79.

certum est non posse *publicam satisfactionem* imponi; id enim expresse Confes« sario vetat Rit. R.: Pro peccatis occul« tis, quantumvis gravibus, manifestam « poenitentiam non imponat; » sic agendo indirecte violaretur sigillum. Si agitur de peccato publico, tenetur publicam satisfactionem imponere Confessarius, si alia via occurri nequeat, v. g. scandalo dato, vel honori alicui detracto. Sed non est adstringendus poenitens si renuit, et aliter possit damnum aequivalenter reparare; tunc enim ex una parte infirmitati poenitentis subvenitur, ex alia per aliud aequivalens damnum tollitur, uti per publicam auditionem Missarum, Ecclesiarum visitationes, frequentiam Sacramentorum, ingressum in aliquam Congregationem, ubi publice pietatis opera exerceantur [1] (*E*).

Q. 7. *An satisfactio semel imposita mutari possit?*

R. Satisfactio semel imposita non potest valide mutari a poenitente auctoritate propria ne in melius quidem; tum quia nulla satisfactio potest esse sacramentalis, nisi imponatur a ministro Sacramenti; tum quia reus non potest mutare sententiam judicis. Sed potest tam a proprio Confessario seu ab eo a quo poenitentia illa imposita est, tam ab alio quolibet Confessario approbato:

1. A proprio Confessario, quia legislator semper valide potest propriam legem mutare, imo cum causa etiam licite, uti esset in casu nostro, si poenitens praevideatur non esse satisfacturus ob nimiam repugnantiam, aut fragilitatem. Neque tunc de nove danda est absolutio, cum jam peccata sint remissa: imo neque opus est Confessionem jam factam repetere, si adhuc Confessarius recordetur saltem in confuso de statu conscientiae sui poenitentis; tunc enim adhuc potest justam ferre sententiam. Notant tamen Lessius Suarez et alii, quod, facta commutatione, poenitens iterum potest primam eligere; quia ex una parte commutatio est in illius favorem inducta, ex alia prima poenitentia conveniens est et sacramentalis.

2. A quolibet alio Confessario approbato, quia quilibet alius Confessarius potest eandem causam cognoscere, si poenitens illius tribunali se submittat. Ut tamen alius Confessarius poenitentiam mutet, docent probabiliter Castropalaus, Concina, Holzman, Layman et Lugo poenitentem debere Confessionem suam repetere saltem in confuso, ut ejus status dignoscatur, et conveniens medicina et poena ei injungatur. Verum multi cum Bonacina, Navarro, Sa, Toleto, etc. item probabiliter contrarium docent dicentes in hac secunda Confessione non agi de judicio ferendo super culpis delatis in praecedenti, cum jam illud completum sit, neque de nova danda absolutione, quae jam est tributa; sed tantum de poenitentia commutanda, ad quod sufficit prioris poenitentiae cognitio, ut nova aliquo modo aequivalenter medicinalis et vindicativa imponatur [2].

Certum est autem, quod poenitentia valide commutari non potest ab alio Confessario, extra poenitentiae tribunal; quia Confessarius nullam habet potestatem, nisi in judicio sacramentali. Ab eodem autem Confessario utique potest commutari extra Confessionem, juxta aliquos intra unius diei spatium a Confessione, et etiam intra hebdomadam et amplius; at verius puto cum sententia communiori id tantum posse admitti, si fiat statim post absolutionem, antequam poenitens discedat; quia tunc tantum censetur moraliter perseverare idem judicium, idque etiam videtur exigere reverentia Sacramenti.

Q. 8. *An poenitens debeat acceptare, et exequi satisfactionem?*

R. Ex sententia communi et vera (quae ex Vasquez est etiam de fide post Tridentinum) poenitens tenetur sub gravi satisfactionem sibi impositam acceptare et exequi; si enim sub gravi tenetur Confessarius satisfactionem convenientem injungere, a pari tenetur poenitens sub gravi eandem acceptare et exequi; obligatio videlicet imponendi satisfactionem et obligatio eandem acceptandi et exequendi sunt duo correlata, quorum unum esse non potest sine altero, uti argumentatur Benedictus XIV, Bulla *Inter praeteritas*.

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 512 — « Un uomo p. e. ha mostrato disprezzo pei doveri della Religione: se assiste agli uffizi divini, se si accosta ai Sacramenti, la riparazione dello scandalo è sufficiente ». *Gousset*.

2 Hoc tamen locum non haberet, si esset immutanda poenitentia ob casus reservatos a superiore imposita; quia inferior nulla in superiorem potitur auctoritate. Excipe nisi casus urgeat, et superior non possit adiri; tunc praesumitur coniventia superioris—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 529.

Unde peccat graviter poenitens qui recusat acceptare poenitentiam quae par est suis viribus et quam potest facile adimplere, si ex mera desidia illam recusat [1] — Attamen docent communiter, omittere poenitentiam levem impositam pro venialibus aut mortalibus jam confessis, non esse nisi veniale; cum materia levis non sit capax gravis obligationis; aliunde Sacramentum jam completum est essentialiter [2]. Non tenetur autem poenitens poenitentiam implere, si fuit invalida Confessio, quia judicis sententia sacramentalis non fuit; nec proinde adest Sacramentum integrandum. Idem est de imposita sine absolutione poenitentia, ob eandem rationem; excipe, si poenitentia sit medicinalis et necessaria, vel si poenitens ad eandem Confessionem perficiendam pluries accedat, et Confessarius poenitentiam singulis vicibus imponat hac intentione, ut minus ultima vice imponenda sit, uti saepius fieri solet.

Quid (dices) *si pro venialibus, vel mortalibus jam confessis poenitentia imposita sit gravis? an sit grave peccatum illam omittere?* — Probabiliter et communius affirmant cum Lugo et Roncaglia; cum gravitas obligationis videatur desumenda non ex peccato, pro quo imponitur, sed ex materia quae praecipitur. Verum negant satis probabiliter alii cum Laymano, Navarro, Sporer et Suarez: sicut enim Confessarius non debebat illam imponere sub gravi, ita nec sub gravi illam tenetur acceptare poenitens; gravitas enim est commensuranda peccato. Excipe cum Roncaglia, nisi peccata illa nimis disponant ad mortale, vel si de illis mortalibus, jam quidem confessis, nondum sit condigna poenitentia peracta.

Quid (addes) *dicendum de circumstantiis satisfactionis?* — Qui sine causa omittit circumstantiam satisfactionis, si v. g. recitet quidem Rosarium, sed non flexis genibus, uti fuerat eidem injunctum, peccat saltem venialiter; cum utique sit in praecepto haec circumstantia. Sed utrum aliquando peccet mortaliter, id pendet a molestia gravi aut levi, quam affert illa circumstantia vel per se vel respective ad poenitentem, prout significaverit Confessarius poenitentiam imponens: si v. g. injunctum sit orare flexis genibus, censet Croix non esse mortale, si omittatur genuflexio; si vero injunctum sit orare brachiis expansis, dicit esse mortale, si haec omittatur circumstantia; quia non primum, sed secundum in genere molestiae grave est [3].

Q. 9 *An poenitens oblitus satisfactionis debeat iterum confiteri?*

R. Alii cum d. Antonino affirmant poenitentem debere iterum confiteri, quia poenitens curare debet, quantum commode potest, ut Sacramentum fiat integrum: qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media, saltem tenetur praecipua repetere peccata. Alii vero communiter et vaide ac forte magis probabiliter negant cum Layman, Roncaglia, Suarez, Vasquez, Viva, etc., et hoc valere dicunt Croix, Lugo et Navarrus, etiamsi poenitens oblitus sit culpabiliter prioris satisfactionis; nam poenitens non amplius tenetur ex una parte ad illius implementum, cum impossibile ei factum sit; ex altera non videtur extare obligatio repetendi Confessionem, cum nemo videatur teneri repetere peccata jam directe remissa; esset enim onus nimis grave. Attamen si poenitens putaret Confessarium reminisci posse poenitentiae impositae, teneretur eundem adire; cum eo in casu ejus implementum adhuc sit moraliter possibile: et aliunde curandum sit, ne relinquatur mutilum Sacramentum [4].

Q. 10. *Quandonam satisfactio impleri debet?*

R. Certum est, quod satisfactio non est necessario praemittenda absolutioni (ergo tanto minus Communioni); id constat: — 1. Ex praxi a duodecim et amplius saeculis in utraque Ecclesia vigenti: imo etiam primis temporibus id fieri consuevisse pluribus exemplis probant eruditi [5]; — 2. ex Sixto IV, qui Petrum De Osma contra sententiam nota haereticali confixit; ex Alexandro VIII, qui sub n. 15 contrariam propositionem proscripsit; ex Clemente XI qui item propositionem 87 Quesnelli diris devovit; tandem ex Pio VI, qui instaura-

1 Si tamen ea sit juxto gravior et nimis onerosa respectu ad suam imbecillitatem, tunc si Confessarius nollet eam moderari, posset poenitens absque absolutione discedere saltem sine gravi culpa, et alium quaerere Confessarium.

2 Item est veniale, si pars levis tantummodo gravis satisfactionis omittatur. Et hac in re censet Croix et Gobat cum aliis non esse mortale, si v. g. ex decem Communionibus una omittatur: verum huic non acquiescimus, ait S. Alphonsus. *Opus Mor.* l. VI, n. 521.

3 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 620.

4 V. Liguori. *Op. Mor.* l. III, n. 528.

5 Morinus, *De Poenit.* l. VIII. c. 8 — Marteuius. *De antiq. Eccl. ritib.* l. 1, p. 26, c. 6.

tum errorem in Synodo Pistoriensi propositione 35 iterum damnavit; — 3. ex ratione; nam satisfactio in actu non est pars essentialis [1].

Quoad tempus autem adimplementi praecise, dicimus, si tempus fuit a Confessario determinatum, patet tunc satisfactionem adimplendam esse: secus debet ea impleri quamprimum commodo poterit; satisfactio enim est solutio debiti, et compensatio illatae injuriae, quae diu differri non debent [2]. Quaenam autem notabilis dilatio? dicimus: si poenitentia sit levis, dilatio, quantacumque sit, nunquam erit gravis; cum tunc vel ipsa poenitentiae omissio probabilius non esset gravis. Si vero imposita poenitentia sit gravis, conveniunt omnes, dilationem notabilem satisfactionis inferre gravem injuriam Sacramento; et ideo continere grave peccatum. Qua in re nos tenemus cum Croix et Mazzotta hoc principium generale: quod nempe habeatur ut notabilis dilatio illa, quae affert grave praejudicium rei praeceptae v. g. si pro satisfactione medicinali imposita sit Communio singulis mensibus; et poenitens ita eandem differat, ut ex ea dilatione videatur oriri periculum relabendi in peccatum. Vel in ipsis satisfactionibus vindicativis videtur nimis benigna sententia, quae dilationem non reputat gravem, si ad sex menses minime pertingat: sicut et nimis rigida illa, quae judicat mortalem dilationem ad solos quindecim dies vel ad mensem, si adhuc possit poenitentia recte impleri.

Quid (dices) *si praescripto tempore satisfactio non fuerit impleta?* — Adhuc est implenda; semper enim a Confessario intenditur principaliter ipsum opus injunctum: tempus vero non intenditur, nisi accessorie. Atqui principalo remanet, etiam deficiente accessorio.

Q. 11. *An satisfactio impleri possit per alium?*

R. Cum distinctione; vel agitur de satisfactione, quae non sit imposita in Sacramento; vel de satisfactione Sacramentali. Si 1, potest illa per alium impleri; nam satisfactio est debiti solutio; potest autem unus pro alio debitum solvere. Unde Apostolus habet: *Alter alterius onera portate* [3]. Hoc tamen intelligendum, si agatur de mera debiti solutione; non autem si satisfactio ordinetur ad medicinam, quae non prodest nisi sumendi: *Ex jejunio unius*, ait Angelicus, *caro alterius non domatur*. [4] Si 2, non potest; tum quia ab Alexandro VII proscripta est haec propositio sub n. 15: « Poenitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui « loco ipsius poenitentiam adimpleat »; tum quia ex Tridentino materia Sacramenti sunt actus ipsius poenitentis, nempe contritio, Confessio et satisfactio: ergo sicuti unus non potest pro altero conteri vel confiteri, ita nec satisfacere [5].

Sed (quaeres) *an possit cum alio satisfactio Sacramentalis impleri?* — Affirmant posse poenitentem cum socio satisfactionem implere; quia hoc onus imitatur pondus Officii, quod utique potest recitari cum socio etiam ad illud non obligato. Alii (et huic sententiae consentanea est praxis) negant negando paritatem; nam Officium non est poena, ut eam debeat peccator totam sustinere. Ceterum contra Cajetanum et Sylvium docent communissime Elbel, Filliucius, Sa, Sanchez, Sporer, Suarez, etc., quod poenitentia bene potest impleri tempore, quo aliud impletur praeceptum, puta in Missa de praecepto; nam duobus praeceptis potest simul satisfieri. Et sane in nostro casu Missa est quidem in praecepto, non tamen peculiares preces; hae igitur determinari poterunt a poenitente ipso.

Q. 12. *Quid de eo, qui satisfactionem implet in mortali?*

R. Communis et probabilior sententia quam tenent Concina, Lugo, Roncaglia, Salmanticenses et Suarez docet, eum qui poenitentiam implet in mortali, substantialiter satisfacere, etsi adhuc habeat affectum ad peccatum illud, et *quamvis aliunde peccet;* nam ad implendam satisfactionem sufficit ponere opus praeceptum, licet ejus finis non obtineatur. Tunc quidem non habebitur meritum et effectus satisfactio-

1 Ergo Confessarius exigere non debet a poenitente sufficienter disposito, ut poenitentiam ante absolutionem impleat. Si autem prudenter judicet poenitentem non esse sufficienter dispositum, poenitentiam simul medicinalem et poenalem ei injungat, eumque pro aliquo tempore remittat, ut melius disponatur: poenitentia quam interea implebit, effectum non habebit ex opere operato, sicut et confessio, nisi eo instanti quo, accedente absolutione, perficietur Sacramentum. Ita *Dens*.

2 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xvi, n. 57.

3 Gal. 6.

4 Suppl. 3 p q. 13, a. 2.

5 Excipe casum, quo Confessarius id poenitenti concedat, ut dicit Suarez cum d. Thoma; nam tunc non jam opus, sed ipse actus poenitentis, quo satisfactionem ab altero pro se petit, locum tenet satisfactionis formalis — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 526.

nis injunctae, nempe remissio poenae debitae, quae haberi non potest sine charitate (et hoc sensu intelligitur d. Thomas, qui contra objicitur); sed dici nequit, ipsum habesse satisfactionis implementum.

Diximus *quamvis aliunde peccet*; nam probabilius est eum, qui implet in mortali satisfactionem, peccare venialiter, siquidem indigne suscipit partem integralem Sacramenti; et illius fini obicem ponit [1].

Corollarium. — *De Indulgentia et Jubilaeo.*

Q. 1. *Quid est Indulgentia* [2]?

R. Indulgentia definitur: « Remissio « poenae temporalis debitae peccatis post « Baptismum commissis, facta a Superio« re legitimo, contra Sacramentum, per « applicationem thesauri Ecclesiae ». Dicitur 1: *Remissio poenae temporalis*; nam poena aeterna remittitur unacum ipsa culpa, cum repugnet in aeternum puniri, qui est Dei amicus. Ergo quando dicitur per Indulgentiam peccata remitti, nomen peccati pro reatu poenae usurpatur; 2. *debitae peccatis post Baptismum commissis*; peccata enim commissa anto Baptisma ita per illud remittuntur, ut nullam relinquant poenam ne temporalem quidem postea luendam; 3. *facta a legitimo superiore*; quia nulla potestas potest valide exerceri, nisi ab iis, quibus ea legitime data est; 4. *extra Sacramentum*; quia hic poenae remissio non fit virtute alicujus Sacramenti, sed fit nobis applicando satisfactiones Christi et Sanctorum ipsis superabundantes, ex quibus conflatur thesaurus Ecclesiae; et ideo additur: *Per applicationem thesauri Ecclesiae*, Ex his patet Indulgentiam ex sui natura liberare a laboriosis poenitentiae operibus: « *Singulis tamen*, ait Benedictus XIV, *cardinalis Bellarmini doctrinam proponendam ducimus*: accipient prudenter Christiani Indulgentias, si simul etiam studeant dignos poenitentiae fructus facere [3] »—Indulgentia dividitur:

1. Ratione objecti cui inhaeret: et alia est *localis*, quae conceditur loco immediate, v. g. tali Ecclesiae; alia *realis*, quae conceditur immediate rei, v. g. coronis, iconicus (utraque mediate personis, v. g. talem Ecclesiam, tale Altare visitantibus); alia *personalis*, quae personis conceditur independenter a loco et a re.

2. Ratione effectuum, quos producit: et alia est *plenaria*, quae dicitur etiam *plena*, *plenior*, *plenissima* juxta majorem vel minorem facultatem, quae, praeter totalem poenae remissionem, tribuitur absolvendi a censuris, dispensandi in votis, etc.: haec remittit juxta aliquos totam poenam, quam totis suis viribus expungere non potest fidelis; sod melius totam poenam temporalem remittit, ut verbum ipsum sonat, et juxta fidelium persuasionem. Alia est *partialis*, quae remittit dumtaxat aliquam poenae partem, v. g. dierum vel annorum, prout fuerit a superiore declaratum; tales sunt quadragenae et septenae, quarum illae remittunt tantum poenae, quantum per jejunium 40 dierum in pane et aqua remitteretur juxta veteres canones; istae quantum deberetur per annos septem [4].

3. Ratione temporis ad quod extenditur: et alia est *perpetua*, alia *temporanea*, alia *indefinita*, prout conceditur in perpetuum, vel ad tempus, vel absque temporis limitatione.

Q. 2. *Quaenam est catholica doctrina circa Indulgentias?*

R. Adversus Indulgentias insurrexerunt primo Montanistae; dein Waldenses ac Wicleffitae; postea Lutherus [5] et Calvinus, ac sectae omnes ex his progenitae; tandem Janseniani, qui Indulgentias dicunt non esse nisi relaxationes poenitentiae canonicae in foro ecclesiastico tantum validas; thesaurum voro Ecclesiae commentum esse a Scholasticis excogitatum. Contra hos omnes:

Dicimus 1: est in Ecclesia potestas a

1 Putat Antoine cum aliis poenitentiam actam in mortali effectum suum sortiri, et finem obtinere, sublato per justificationem obice — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 522.

2 Liguori, *Homo Ap.* tr. xvi, nn. 62 et seqq; et *Op. Mor.* l. VI n. 533.

3 *Notificatione* LIII — V. hic P. Perrone. *De Indulgentiis*: materiam erudite exsolvit — Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, Opusc. 30: valore delle Indulgenze; It. Opusc. 10, storia Ecclesiast. § 12 — *Sermoni istruttivi di un vecchio Parroco della Toscana* ec. — Wiseman, *Confer.* xii — Bellarm. etc.

4 Indulgentiae culparum, item poenarum, sed annorum mille, aut tercentum mille a Benedicto XIV tanquam falsae rejiciuntur. *De Syn Dioec.* l. XIII, c. 18.

5 Lutherus contra Leonem X ira excandescens quod indulgentiae publicationem commisisset Dominicanis, non Augustinianis, de quorum familia erat, in Indulgentias debacchatus est, et eas non erubuit appellare *Pontificum fraudes et imposturas*.

Christo concessa conferendi Indulgentias, et earum usus est christiano populo maxime salutaris. De fide est sic a Tridentino definitum: « Quum potestas conferendi « Indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque hujusmodi potestate divinitus sibi tradita antiquissimis etiam « temporibus illa usa fuerit, sacrosancta « Synodus Indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum « in Ecclesia retinendum esse docet et « praecipit; eosque anathemate damnat, « qui aut inutiles esse asserunt, vel eas « concedendi in Ecclesia potestatem esse « negant [1]. » Id evincitur; — 1. ex Scriptura, in qua legitur: « Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et « in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo [2] » at si per ea verba *quaecumque alligaveritis* Ecclesia potestatem accepit peccatoribus laboriosa opera injungendi, dicenda erit per alia posteriora verba *quaecumque solveritis*, potestatem accepisse ab illis operibus eosdem solvendi: quod quidem per Indulgentias operatur; — 2. ex praescriptione: jam enim ab antiquis temporibus, nemine reclamante, Ecclesia Indulgentias elargita est: sic Innocentius I anno 416, s. Leo anno 451, Sergius II anno 747, Gregorius VII anno 1084 Urbanus II anno 1094, Paschalis II anno 1100 et alii longe ante protestantes, fidelibus eas concessere. Adde Concilium Nicaenum I, Ancyranum, Illiberitanum, Arelatense, Laodicaenum, etc.: adde usum qui per decem fere saecula perduravit, ut feria v in Coena Domini ab Episcopis absolverentur ab omni ulteriori poene qui in capite quadragesimae confessi fuerant [3]. Tandem nonne ipse Apostolus incestuoso Corinthio rigore temporalis poenitentiae aliquid remisit, et quidem ex persona Christi [4]? Quae quidem salutaris remissio vera fuit Indulgentia; salutaris, inquam, cum enim Indulgentiae nonnisi rite dispositis ac poenitentibus, nec nisi sub certis conditionibus, quae pietatem foveant, concedantur; pronum est inferre earum largitionem, devotionem pietatemque promovere; ideo esse maxime salutares.

Dicimus 2: datur in Ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis [5] Christi et Sanctorum. Hoc est fidei proximum, ut constat ex Pio VI, qui propositionem 41 Synodi Pistoriensis contrarium innuentem damnavit: Pio VI praeiverat tum Leo X contra Lutherum, tum Gregorius XIII contra Bajum. Et sane negari non potest, quod sit in Ecclesia cumulus satisfactionum seu superabundantia: siquidem superabundavit satisfactio Christi utpote infinita; satisfactio B. Virginis, quae licet sine macula extiterit, tamen tot passa est; aliorumque sine numero Sanctorum, qui ab omni fermo culpa immunes tot tantaque sustinuerunt, Et quamvis Sancti fuerint abundantur remunerati de operibus proprie meritoris per visionem Dei, tamen utpote satisfactoria eorum opera exhausta non fuerunt [6]; at numquid istao uti simpliciter satisfactoriae remanent otiosae? Dicendum potius eas in Ecclesiae thesaurum ingredi, cujus ipsa administrationem habet: « Ea autem, quae sunt alicujus mul« titudinis communia, distribuuntur sin« gulis do multitudine secundum arbitri« um ejus, qui multitudini praeest » ut ait d. Thomas [7]. Omnes porro commembra sumus unius capitis Christi Jesu; ergo omnes homines de illis participare possunt. Esto quod vi Communionis hujusmodi omnes jam per se participent; at multo magis participare debent, quibus applicantur specialiter [8].

Dicimus 3: Indulgentiae a poena liberant, seu remittunt poenam pro peccatis

1 Sess. 25. decr. *de Indulg.*

2 Matth 18.

3 V. Christ. Lupus. *Dissert. de peccatorum et satisf. Indulg.* c. 7—Salzano, *Lezioni di diritto* ecc. vol. III, p. 48 — Amori, *Dissert. apolog. de Indulgentiis*.

4 1 Corinth 5—Liguori, *Opera dogmatica*, *sess.* xxv. on. 50 et seqq.

5 Nos *meritorum* Christi et Sanctorum nomine significamus non merita in rigoroso sensu quibus aliquis *sibi* meritur: sed quatenus haec *satisfactoria* sunt, quibus quispiam aut pro se, aut pro se et aliis, aut pro aliis, laesum divinae justitiae laesae satisfacit. Sic Christus pro nobis tantum satisfactoria haec merita posuit, sancti vero satisfecerunt pro se et pro aliis: dum itaque dicimus thesaurum Ecclesiae constare ex meritis Christi et Sanctorum, significamus constare tum ex meritis satisfactoriis. aut etium, ut nonnullis placet, *impetratoriis*, quem praestiterunt Sancti pro se, et superabundent etiam pro aliis. Adeoque improprie *meriti* nomen usurpatur. Ita Perrone — V. Alasia, Billuart, Bellarminus, etc.

6 Quamquam etiam meritis Sanctorum adhuc viventium conflari potest hic meritorum cumulus, ut patet et docet Catechismus romanus, p. 3, c. 5, n. 6.

7 Suppl. 4. p. q. 25. a. 1.

8 D. Chrysostomus Homil. *In Ss. martyres Juventinum et maximinum* mentionem facit thesauri Ecclesiae; non est ergo Scholasticorum inventum.

debitam non solum coram Ecclesia, sed etiam apud divinam Justitiam. Hoc est saltem proximum fidei, ut constat ex contrariis propositionibus censura notatis, nempe ex articulo 19 Lutheri a Leo X, et propositione 40 Synodi Pistoriensis a Pio VI damnata. Et talis semper fuit Ecclesiae sensus [1]. Adde ex Angelico: si Indulgentiae nudam importarent poenae canonicae remissionem, « Ecclesia hujusmodi « Indulgentias faciens, magis damnifica« ret, quam adjuvaret; quia remitteret « ad graviores poenas, scilicet purgato« rii, absolvendo a poenitentiis injun« ctis [2] : quod impium est dicere.

Dicimus 4. Indulgentia applicari potest *per modum suffragii* animabus purgatorii. Haec propositio ad fidem pertinet juxta Sylvium, saltem fidei proxima est: Id enim probat tum Ecclesiae usus, siquidem omni tempore sic concessas legimus [3]; tum Sistus IV, qui 1478 damnavit doctrinam Petri De Osma huic veritatem oppositam; tum Leo X, qui 1520 damnavit contrariam Lutheri propositionem (sub nu. 42 et 43); tum Pius VI, qui aliam similem diris devovit Bulla *Auctorem fidei*, n. 24. Neque sane *est aliqua ratio* inquit Angelicus, « quare Ecclesia « transferre possit communia merita, « quibus Indulgentiae innituntur, in vi« vos et non in mortuos » [4]. Id autem magis ac magis evincit dogma de communione Sanctorum; *Neque enim piorum animae mo tuorum*, ait Augustinus, *separantur ab Ecclesia* [5].

Addimus *per modum suffragii*; nam cum animae purgantes Ecclesiae jurisdictioni non subdantur, ipsis Indulgentiae applicari non possunt sicut vivis per modum absolutionis, vi cujus Ecclesia eorum delet poenae realum. Sed tantum per modum suffragii, seu simplicis solutionis, quatenus nempe rogatur Deus, ut eas acceptare dignetur. Ad hoc tamen necesse est: — 1. Ut eo fine sit concessa Indulgentia, ut nempe etiam possit defunctis applicari: quae quidem concessio a solo R. Pontifice fit; 2. ut intentio saltem interpretativa sit in lucrante eas defunctis applicandi; nam superior dat tantum *posse*, non autem actu applicat eas huic vel illi; — 3. status gratiae in eas lucrante, saltem in ultimo opere, ut nobis verius videtur: neque enim quis potest alteri applicare Indulgentiam, nisi prius ipse eam fuerit lucratus; cum nemo possit alteri tribuere, quod non habet. Porro ad lucrandam Indulgentiam statum gratiae omnino requiri declaravit Benedictus XIV Constitutione *Inter praeteritas* [6] (*F*).

Q. 3. *Quibus competit potestas Indulgentias concedendi?*

R. Cum Indulgentiae sint bona communia Ecclesiae, principium generale est, easdem concedi non posse nisi ab iis, qui jure divino Ecclesiae ipsi actu praesunt: hinc nec Abbates Religiosorum Ordinum, nec Vicarius generalis, ac Parochi possunt, nisi jure delegato, Indulgentias elargiri; nec etiam potest Episcopus qui sedem non habeat, cum tunc jurisdictione careat — Ex eodem principio sequitur eas concedi posse a Pontifice in toto orbe, ab Episcopis in propriis Dioecesibus: et quidem Pontifex concedere potest indulgentias plenarias; Episcopi autem ex Lateranensis IV dispositione Indulgentias tantum unius anni in Dedicationi Ecclesiae, quadraginta dierum in aliis causis [7]: et quidem in perpetuum, atque etiam extra propriam Dioecesim, modo cum suis subditis; cum haec jurisdictio non sit contentiosa. Quod vero pertinet ad Archiepiscopos, Patriarcas ac Primates, eas omnes, quas possunt Episcopi, Indulgentias concedunt, et quidem per totam provinciam extra ipsam visitationem; cum hac de re jus indistincte loquatur [8]. Tantem Cardinales ex usu introducto 100 dierum Indulgentias legitime concedunt Ecclesiae cui tanquam Episcopi praesunt, imo in Ecclesiis suorum titulorum eas ipsas concedunt, etsi Episcopi non sint [9].

Ad Indulgentiam concedendam requiritur causa; quia Papa et Episcopi non sunt domini, sed dispensatores thesau-

1 V. Epist. 30 Cleri Romani ad S. Cyprianum; it. Ep. 12 Cypriani ipsius. 2 Suppl q. 25, a. 1.

3 V. Perroue, *De Indulg.* n. 76

4 Suppl. q. 71, a. 10.

5 *De civ. Dei.* l. XI, c. 9.

6 Licet autem effectus indulgentiarum pro vivis sit infallibilis, non est tamen infallibilis pro defunctis; cum eis nulla adsit promissio, unde Deus ipsas acceptat ad suum beneplacitum. Ceterum tenendum ut plurimum prodesse, ne dicatur Ecclesia agere quid inutile, has frequenter defunctis applicando—Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 534.

7 Relat. in 6 *de poenit. C. Romana fin.* l. v. t. x, c. 1 — Indulgentiae non expirant morte concedentis, nisi adsit clausula *ad beneplacitum nostrum*. Neque, ut habet Sa, ante notitiam revocationis.

8 C *Nostro* 15 *De poenit. et remiss.* · Usus tamen invaluit, ut Archiepiscopus taurinensis 80 dies concedat.

9 V. Ferraris, V. *Indulgentia*, art. 2, n. 19.

ri Ecclesiae: « Indulgentiae, *ad rem An-* « *gelicus*, tantum valent quantum prae- « dicantur [1], dummodo ex parte dantis « sit auctoritas et ex parte suscipientis « charitas,et ex parte causae pietas, quae « comprehendit honorem Dei et proximi « utilitatem [2]. » Attamen beno advertit Bellarminus, quod hoc non est subditorum judicare, sed ipsorum est grati animi sensu beneficia, quae a superioribus legitimis conferuntur, exosculari: tanto magis, quod si aliquando non potest totum prodesse, poterit in parte: cum Indulgentia res sit divisibilis.

Q. 4. *Quid requiritur ad Indulgentiam lucrandum?*

R. *In omnibus Indulgetiis* haec requiruntur ad eas lucrandas:

1. Ut eas lucraturus intentionem saltem virtualem habeat Indulgentias lucrandi: quod certum est, quoties illa concessa sit cum certa intentione sibi proponenda v. g. orandi pro felici Ecclesiae statu. In ceteris autem casibus, an ista intentio necessario requiratur, affirmant plures cum Billuart: nam opus praescriptum dirigi debet in finem ab Ecclesia intentum, hoc autem praestari nequit sine virtuali saltem intentione Indulgentiam lucrandi. At plures cum Lugo et Croix negant; nam si Indulgentia concessa est facienti tale opus, si fiat, jam totum positum est quod ponendum erat. In praxi tamen prima sententia est suadenda: ideo magis, quia in materia Indulgentiarum non major probabilitas, sed veritas effectum producit. Hinc laudanda piorum praxis, qui mane semper renovant propositum omnes per diem Indulgentias lucrandi; — 2. ut eas lucraturus sit baptizatus; illi enim, qui minime est de Ecclesia, Ecclesiae thesauri non aperiuntur; — 3. ut lucraturus inveniatur in statu gratiae, saltem quando praestat ultimum opus praescriptum: poena enim n n remittuntur, nisi simul remittatur, vel jam remissa sit culpa; — 4. ut lucraturus sit immunis ab excommunicatione; quia haec tollit communionem bonorum spiritualium; — 5. ut sit subditus illius, qui Indulgentiam personalem elargitur: quia agitur de verae jurisdictionis exercitio, quae non complectitur, nisi subditos; — 6. ut adimpleat singula opera praescripta: non officit si pars in minima operis injuncti omittatur, quia tunc adhuc censetur opus quoad substantiam perfici. Pars minima respective ad totum opus sumenda est: sic in Rosario omissio unius *Pater* et *Ave*, minima videtur; secus vero si quinque *Pater* et *Ave* requirantur, et unum *Pater* et *Ave* omittatur [3].

Diximus in *omnibus indulgentiis*; ad plenarias enim quod attinet, ordinarie [4] haec insuper requiruntur ad eas lucrandas: 1. *Confessio*, quae est necessaria, licet quis sola venialia habeat. Ita S. Ind. C. 19 maji 1759, approbante Clemente XIII: indulto tamen 9. sept. 1763 et decreto S. C. Indulgentiarum 15 nov. 1841, statutum est, ut qui singulis hebdomadis confiteri solent, omnes Indulgentias per hebdomadam lucrari possint, ad quas lucrandas Confessio sacramentalis cetero quin requireretur, modo tamen mortali non sint gravati. Imo decreto ejusdem S. C. approbato a Pio VII, 12 junii 1822, permissum est, ut Confessio etiam pro aliis sufficiat, qui singulis hebdomadis confiteri non solent, si tamen illa facta sit octo ante festum diebus, sed tantum pro acquirenda Indulgentia illius festi [5]; 2. *Communio*: haec fieri potest etiam in pervigilio ex citato Decreto, si Indulgentia incipit a Vesperis, ut est illa in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum [6]; 3. *Preces*, et quidem juxta intentionem concedentis: quae si sint Indeterminatae, sufficit, ut dicunt, recitare quinque vel septem *Pater* et *Ave*; vel alias similes orationes, sed vocales [7]. Hae preces etiam cum socio al-

1 Hinc illud: *tantum valent quantum verbo sonant;* ideo error communis non supplet.

2 Suppl. q. 25, a 2.

3 Liguori, *Op. Mor* 1. VI, n. 524.

4 Diximus *ordinarie*; nam, ita il Pontifice disponente, aliquando minus, aliquando plus requiritur; sic v. g. ex Bulla Pii IV *Dum praeclaro* confirmata a Bulla *Nuper* 3 julii 1679 Innocentii XI.confratres SS. Rosarii lucrantur Indulgentiam plenariam, si vere poenitentes et confessi vel firmum propositum confitendi habentes Cappellam SS. Rosarii visitaverint in festis Purificationis, Annuntiationis, Visitationis, Assumptionis, Nativitatis, Conceptionis et Praesentationis B. V. (vid. *Pregi utilissimi della divoz. del Ss. Rosario*, ecc. Torino 1839. Sic e contrario ad lucrandam Indulgentiam plenariam in festis Patrocinii B. M. V.. et SS. Nominum Jesu et Mariae praeter preces, Confessionem et Communionem, ex Innocentio XI et XII insuper requiritur, ut assistatur Missae solemni. Ubi tamen defectu ministrorum nequeat Missa solemnis celebrari, sufficit ex Leone XII. si assistatur Missae parochiali. Vid. *Synodus Novariensis*, p. 3̇8.

5 V. *Ami de la Religion*, vol. xxxiii.

6 Item in Novariensi Dioecesi quae concessa est in Festo Protopastoris S. Gaudentii.

7 Excipe surdos-mutos ex Indulto Pii IX — V. *Appendix* in fine vol. 1. V. Indulgentia.

ternatim possunt recitari ex Decreto S. C. 20 febr. 1820, Pio VII approbante.

Q. 5. *Quid Synodus Novariensis circa Indulgentias ?*

R. Synodus Novariensis Parochis praecipit: 1. ut vim indulgentiarum, utilitatem et dispositiones ad eas lucrandas, populum edoceant; 2. ut earum, quas obtinuerint, tabulas et monumenta caute observent: et novas indulgentias nemo audeat promulgare, nisi prius in Curia Episcopali fuerint recognitae: 3. ut omni modo compescant vagos quosdam qui indulgentias numismatibus, oratiuncolis aliisque pictatis signis adnexas jactant venditantque.

Hic operae pretium est adnotare, quod ex Constitutione *Pia Mater* Benedicti XIV 5. apr. 1747. Episcopi ac Praelati inferiores jurisdictionem habentes concedere possunt benedictionem in articulo mortis cum applicatione indulgentiae plenariae etiam per subdelegatos Sacerdotes sive saeculares sive regulares omnibus in propria Dioecesi existentibus [1]. Ad Dioecesim Novariensem quod specialius attinet, ex peculiari apostolicae Sedis privilegio dato 24 maji anno 1826 facta est ab Episcopo omnibus Parochis ratione proprii officii facultas eam concedendi, iisque permittitur etiam ut alium unaquaque vice deligant, si ipsi designato infirmo adesse nequeant. Alii qui ea uti volunt, ab Episcopo impetrare debent, qui eam elargiendi facultatem habet (*pagg.* 141 et 331).

Q. 6. *Quid est Jubilaeum* ?

R. Jubilaeum a *jubilare* dictum, definitur: « Indultum Pontificium, quo et plenaria Indulgentia et certa privilegia conceduntur definita opera exequentibus: » ad imitationem veteris Legis inductum est; in ea enim, definitis temporibus, gratiae extraordinariae dabantur [3]. Aliud autem est *ordinarium*, quod Bonifacius VIII anno 1300 constituit, ut quolibet anno centesimo redeunte celebraretur; Clemens VII reduxit ad annum quinquagesimum; Gregorius XI ad annum trigesimum tertium; donec tandem Paulus II et Sixtus IV illud revocaverunt ad annum vigesimumquintum. Primitus Jubilaeum nonnisi Romae celebrabatur; at Bonifacius IX statuit, ut anno quo illud currit, Romae celebretur; anno vero subsequenti extra Romam in toto orbe: Romae per annum integrum perdurat (non ita extra) et ex Jubilaeum *anni sancti*, vel *Jubilaeum majus*. Aliud est *extraordinarium* seu *ad instar*, quod tribuitur ob aliquam causam peculiarem [4]; et dicitur etiam *Jubilaeum minus*. Aliud est *generale* quod conceditur universo orbi; aliud *particolare* quod conceditur tantum alicui provinciae vel etiam loco [5].

Quoad Jubilaeum *particulare* attendendum est ad Indulti tenorem: ordinarie tria tantum requiruntur, id est Confessio, Communio et Ecclesiae visitatio; etsi quoad facultates fere illud assimiletur ceteris Jubilaeis. Ad Jubilaeum autem *generale* sive majus sive minus haec ordinarie praescripta sunt opera: 1. *Visitatio Ecclesiarum*; 2. *Confessio*, quae pro Jubilaeo semper requiritur etiam pro illis, qui a mortalibus sunt immunes et Confessionem frequentant: ideo dicitur *rite confessis* 3. *Communio*, nec sufficeret sacrilega, ut patet; 4. *jejunium*, quod alias non sit debitum, nisi sint a summo Pontifice nominati dies, in quibus jam jejunium alio titulo debeatur; 5. *eleemosyna*, quam probabilius etiam pauperes debent; cum nemo sit tam pauper, qui saltem

1 Cum in nostra sententia, quae etiam communis est, fructus Indulgentiae in articulo mortis non obtineatur, nisi casu quo mors sequatur, ideo putamus benedictionem Papalem rite collatam inutiliter repeti, eodem durante morbo; — 2. si infirmus non erat in gratia, cum ei benedictio Papalis tributa est, erit repetenda, ut habeat suum effectum. Item repetenda videtur, saltem ad majorem securitatem, si infirmus eam receperit in gratia, sed postea lapsus sit in mortale: verum id caute fiat, ne adstantes si qui sunt, videntes illam renovari, de peccato infirmi suspicientur; — 3. si infirmus ob distantiam frequenter visitari nequit, usus est ut statim post Extremam-Unctionem Papali benedictione muniatur. Secluso hoc casu, melius est, si expectetur donec infirmus sit morti proximior, ut sic periculum non incurrat fructum Indulgentiae suspensum amittendi. Non tamen expectanda est agoniae vel delirium; si enim adhuc est integer sensibus, poterit suis actibus infirmus efficacius beneficio illo frui *Bouvier*.

2 V. Liguori. *Homo Ap.* tr. XVI, n. 61: et *Op. Mor.* l. VI, n. 535 — *Del Giubileo, Narrazione Storica.* Torino 1824 — Viva, *De Jubilaeo et Indulgentiis* — Wisemann, *Conferenze* etc. Conf. XII — Scotti. *Teoremi* ecc. — *Il Giubileo, e pratiche divote.* Torino (Lettura Cattoliche).

3 Lev. 25.

4 Tale fuit quod concessit Pius IX 17 nov. anno 1846 ad divinam gratiam atque subsidium in hac nostra temporum calamitate implorandum. Generatim determinatio temporis ad Jubilaeum pro unaquaque Dioecesi committitur Ordinariis, quorum porro est illud et determinare, et determinatum variare juxta particularium locorum circumstantias: facultas enim data est ad effectum Jubilaei.

5 Tale est illud, quod a Pio IV anno 1563 perpetuo concessum fuit oppido Olegii Dioecesis Novariensis: omnes videlicet qui in Festo tum Corporis Christi tum omnium Sanctorum vere poenitentes et confessi, seu statutis a jure temporibus firmum confitendi propositum habentes, altares SS. Corporis Christi situm in Ecclesia SS. Petri et Pauli, a primis vesperis usque ad occasum solis dictorum diarum, devote visitaverint, aliquas ibi preces fundendo pro felici R. Ecclesiae statu et fidei exaltatione, plenariam indulgentiam consequuntur animabus purgantibus applicabilem. Facta Confessariis approbatis facultate tum absolvendi ab omnibus casibus et censuris, exceptis reservatis in Bulla *Coenae*; tum commutandi vota in alia pietatis opera, exceptis votis visitationis Liminum Apostolorum, et S. Jacobi Compostellani; item religionis et castitatis votis.

unum obolum vel frustillum panis dare non possit: quamquam consultius est, ut hoc opus pro pauperibus in aliud mutetur; pro subjectis vero in temporalibus eleemosyna fit a superioribus; 6. *oratio vocalis*. Dicunt autem plures graves AA. sufficere, si ores ante ostium vel in coemeterio, si ob multitudinem Ecclesiam ingredi nequeas.

Haec vero praecipua privilegia in Jubilaeo conceduntur: 1. *Facultas in poenitente eligendi Confessarium*, inter approbatos tamen. Benedictus XIV Constitutione *Celebrationem* declarat, quod facultas data monialibus earumque novitiis intelligitur de Confessario approbato ad moniales; 2. *facultas in Confessario absolvendi ab omnibus casibus reservatis atque censuris* sive publicis, etiam publicos Clericorum percussores, et alios nominatim excommunicatos, suspensos vel interdictos; non tamen potest absolvi externe et formaliter haereticus, nec complex in peccato turpi, nisi de his expressa fiat mentio. Quoad censuras vero nominatim inflictas *ab homine*, absolutio est tantum ad effectum Indulgentiae consequendae; 3. *facultas dispensandi ab irregularitate*: quae tamen facultas est tantum dispensandi ab iis irregularitatibus, quae ob censurae violationem incursae sunt, et quidem dispensandi in ipsa Confessione; 4. *facultas commutandi* (non dispensandi) *omnia vota simplicia*, intra Confessionem tamen: excipe semper tum vota quae cederent in praejudicium tertii, tum vota castitatis perpetuae atque ingressus in Religionem. Quando agitur de Jubilaeo pro commutatione votorum non requiritur specialis causa, sed sufficit illa generalis et communis, ob quam Pontifex motus fuit ad Jubilaeum concedendum [1].

Loquendo specialim de Jubilaeo *anni sancti*, ut magis alliciantur fideles ad illud lucrandum et Romam petant, statutum est: — 1. Omnes partiales et plenariae Indulgentiae pro vivis suspenduntur pro toto orbe, nisi agatur de Indulgentiis concessis pro articulo mortis, vel pro recitantibus suis temporibus *Angelus Domini*, vel pro comitantibus Viaticum candelam accensam gestando, vel pro 40 horarum devotione; aut de Indulgentiis applicatis defunctis, aut concessis particularibus ab alio, quam a Papa: imo ex concessione Benedicti XIV omnes Indulgentiae etiam illae, quae alias non erant defunctis applicabiles, iis hoc anno applicari possunt; — 2. suspenditur etiam facultas absolvendi a casibus papalibus et dispensandi in votis etc. si ea concessa sit in ordine ad acquirendam Indulgentiam aliquam plenariam: excipitur hic etiam quae Episcopis competit facultas de jure Communi. Ceterum inspiciatur Bulla concessionis (*G*).

CAPUT TERTIUM.

DE FORMA SACRAMENTI POENITENTIAE EJUSQUE EFFICACIA.

Q. 1. *Quaenam est forma Sacramenti Poenitentiae?*

R. Forma Sacramenti Poenitentiae continetur illis verbis: *Ego te absolvo a peccatis tuis*: *In nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Amen*. Sic enim habet Tridentinum [2]: « Docet sancta Synodus « Sacramenti Poenitentiae formam, in « qua praecipue ipsius vis sita est, in il« lis ministri verbis positam esse: *Ego te* « *absolvo etc.* quibus quidem de Ecclesiae « sanctae more preces quaedam laudabi« liter adjunguntur ». Preces autem hujusmodi, et methodum utendi praedicta forma sic Confessario exhibet Rituale romanum « cum poenitentem absolvere voluit, in« juncta ei prius, et ab eo acceptata salutari poenitentia, primo dicit: « Misereatur « tui Omnipotens Deus, et dimissis pecca« tis tuis perducat te ad vitam aeternam. « Amen ». Deinde a dextera versus poenitentem elevata dicit: « Indulgentiam, ab« solutionem et remissionem peccatorum « tuorum tribuat tibi omnipotens et mise« ricors Dominus. Amen. Dominus Noster « Jesus Christus te absolvat; et ego auc« toritate ipsius te absolvo ab omni vin« culo excomunicationis, suspensionis et « interdicti, in quantum possum et tu in« diges. Deinde Ego te absolvo a pecca« tis tuis in nomine Patris ✠ (efformet « signum crucis) et Filii et Spiritus Sancti, « Amen, Passio D. N. J. C.; merita B. « M. Virginis et omnium Sanctorum, quid« quid boni feceris et mali sustinueris, sit « tibi in remissionem peccatorum, aug« mentum gratiae, et praemium vitae ae« ternae. Amen ».

Haec insuper monet Rituale: 1. Vocem *suspensionis* omittendam esse cum laico,

[1] V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 537, quaerit. 4.
[2] *Sess.* 14, c. 3 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 428.

quia ejus censurae incapax est; 2. urgente mortis periculo, breviter sic dici posse: « Ego te absolvo ab omnibus censuris et « peccatis in nomine Patris » etc. Imo communiter affirmant sufficere quoad validitatem, si dicatur: « Te absolvo a peccatis [1] »; quia haec verba involvunt absolutionem a quocumque vinculo orto ex peccatis: Et nihil obstat, quin Confessarius dirigat intentionem suam et absolutionem tum peccatorum tum censurarum. Item valida est absolutio, si Confessarius prius absolvat a peccatis, quam a censuris; quia censura non obstat validitati Sacramenti. Peccaret tamen graviter, quia est contra gravem Ecclesiae prohibitionem, quae facit illicitam censuratis susceptionem Sacramentorum: Excipe nisi agatur de interdicto et suspensione, quia generatim istae censurae non privant per se receptione Sacramenti Poenitentiae.

« An (quaeres) omnia Ritualis verba in « absolutione sint de essentia » ? — Certum est: 1. verba *te absolvo* pertinere ad essentiam; cum se*ns neque praesentia poenitentis determinari, neque ipsa vis absolutionis indicari valeat; 2. Communissime ac probabilius negant cum d. Thoma et Catechismo romano, ad essentiam pertinere verba *a peccatis tuis*; nam iis etiam omissis, sufficienter verbo *te* materia determinatur atque forma per praesentiam poenitentis, qui confessus est. Ea tamen omittere mortale est; tum quia est contra usum; tum maxime quia adhuc probabile est ea verba necessaria esse [2]; nam revera Christus instituens poenitentiam dixit: *Quorum remiseritis peccata*: Unde vult Billuart absolutionem esse sub conditione repetendam, si ea verba fuerint omissa; 3 verba: « In nomine Patris et Filii « et Spiritus Sancti. Amen », sententia vera negat esse de essentia; quia Christus in hujus Sacramenti institutione nullam fecit mentionem de hac explicita Trinitatis invocatione, sicuti fecit in Baptismo: Imo omissio communissime non habetur, nisi ut veniale. Item neque est essentiale pronomen *ego*, ut patet; 4. verba: *Misereatur*, *Indulgentiam*, ad essentiam non pertinent: Et dicunt communiter omitti posse sine ullo peccato. Idem dicunt de verbis: *Dominus Noster J. C.* etc., dum Tridentinum dicit quod, excepta forma, aliae preces *laudabiliter adjunguntur* [3]. Verum Concina non sine ratione ait esse veniale, ea verba sine causa emittere; cum Rituale R. dicat: « In Confessionibus fre- « quentioribus omitti potest *Misereatur* « etc.; satis erit dicere »: Dominus Noster *usque ad illud* Passio etc. [4] — At nemo dubitat, quin convenientius sit preces hujusmodi retinere, maxime illas: *Passio D. N. J. C.*, cum per eas ex Angelico omnia opera poenitentium eleventur ad meritum satisfactionis Sacramentalis, quae quidem poenam remittit ex opere operato virtute ipsius Sacramenti per uberiorem applicationem meritorum Christi; ad differentiam satisfactionis extrasacramentalis, quae quidem nonnisi ex opere operantis remittit poenam.

Manus elevatio, formatio crucis, et capitis aperitio in absolutione impertienda non sunt de necessitate: Imo juxta graves auctores omitti possunt sine peccato, etsi praestet servare consuetudinem.

Q. 2. *An absolutio mitti possit ad absentem?*

R. Cum forma Poenitentiae ex Tridentino consistat in verbis, non aliter exprimi potest, quam voce; idcirco semper moraliter praesenti danda est absolutio. Id constat: — 1. ex Tridentino, quod docet, Christum peccatores « ante Tribunal (Poe- « nitentiae) tanquam reos sisti voluisse »; — 2. ex d. Thoma, qui expresse tradit: « Utilius esse confiteri laico praesenti, « quam Sacerdoti absenti, extrema neces- « nitate »: — 3. ex propositione damnata a Clemente VIII, anno 1602: « Licet per « literas seu internuntium Confessario « absenti sacramentaliter confiteri, et ab « eodem absente absolutionem obtinere ». Imo praecepit Pontifex sub excommunicatione reservata et ipso facto incurrenda, ne dicta propositio « unquam tanquam a- « liquo casu probabilis defendatur, aut « ad praxim quoquomodo deducatur ».

Ex quibus verbis recte inferunt, quod

[1] Quoad formam conditionatam v. *De Sacram in genere*; disput. I. c. 2.

[2] Voluut tamen nonnulli pronomen *te* omitti posse si dicatur *a peccatis tuis*; quia illud in hoc vocabulo *tuis* satis includitur. Hoc porro quamvis speculative loquendo *probabilius* videatur, in praxi tamen in hac materia contrarium tenendum est.

[3] *Sess.* 14, c. 3 — V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, nn. 425 et seqq.

[4] Quaesitum fuit a S. R. C: « Quum in Rituali R. de absolutionis forma legatur: *In Confessionibus autem frequentioribus et brevioribus omitti potest* Misereatur: *et satis erit dicere*, Dominus N. J. C. *usque ad illud*: Passio etc., quaeritur an sit intelligendum exclusive vel inclusive? R. 27 febr. 1847, *intelligendum exclusive*.

absolutio absenti in quocumque casu non solum datur illicite, sed etiam invalide; nam si Pontifex tantum illicitam eam intendisset declarare, ipsa aliquando, urgente necessitate, et valide et licite dari posset; cum leges ecclesiasticae non possint obligare cum gravissimo damno, et tanto magis si illud sit spirituale. Unde si Pontifex voluit hujusmodi absolutionem in nullo casu esse licitam, consequenter declaravit in nullo casu esse validam. Paulus autem V anno 1605 damnavit quorundam in praedictum decretum interpretationem, qua dicebant absolutionem mitti posse in absentem, modo Confessio in praesentia praecessisset: declaravit nempe Pontifex Clementinam prohibitionem esse intelligendam non modo cumulative; verum etiam disjunctive, idest non solum de confessione et absolutione simul acceptis; sed etiam de iisdem acceptis seperatim ac divisim [1].

Praesentia autem moralis sufficiens pro absolutione reputatur illa, infra quam homines communi voce, licet altiori, loqui possint et solent: Eam idcirco nonnulli extendunt usque ad viginti circiter passus, praesertim quando poenitens nondum egressus est ab aspectu Confessarii; non enim opus est, ut poenitentes audiant, multo minus ut intelligant verba absolutionis [2]. Imo sapienter consultum est, ut in praesentia aliorum poenitentium verba illa Confessarius submisse pronuntiet, ne, si quis dimittatur sine absolutione, alii id percipere valeant.

Q. 3. *Quanta est absolutionis virtus et efficacia?*

R. Cum in protestantium doctrina sola fides peccata dimittat, ideo juxta ipsos absolutio sacramentalis est mera coeremonia, quae fidem excitat, et peccata remissa esse declarat. Verum de fide est, Sacerdotem absolutionis verba pronuntiantem peccata vere et proprie remittere auctoritate sibi divinitus tradita. Id constat: — 1. illis Christi verbis: « Accipite « Spiritum Sanctum; quorum remiseritis « peccata, remittuntur eis [3] »: quae sensu obvio significant veram potestatem remittendi peccata Apostolis eorumque in Sacerdotio successoribus collatam. Aliud sane est dicere: « Quorum declaraveritis « peccata esse remissa; (et aliud dicere) « quorum remiseritis peccata ». id firmatur ex metaphora clavium, qua usus est Christus in hac tribuenda potestate; nam claves traduntur ad aperiendum et claudendum, non vero ad declarandum ostium esse apertum, vel clausum; — 2. ex ss. Patribus: « Corporis lepram purgare, *unus audiatur Chrysostomus*, imo potius nullatenus purgare, *sed* purgatam probare, « tantum Judeorum Sacerdotibus licebat. « Hi vero (Sacerdotes novae legis) non le- « pram corporis, sed immunditiam ani- « mae non purgatam probandi, sed pror- « sus purgandi, potestatem acceperunt [4] ». Hinc Tridentinum: « Siquis dixerit abso- « lutionem Sacramentalem Sacerdotis non « esse actum judicialem; sed nudum mi- « nisterium pronuntiandi et declarandi, « peccata esse remissa confitendi, modo « tandum credat se esse absolutum,....a- « nathema sit [5] ». Ex quo patet Sacerdos non esse simplices executores, ut sunt judices saeculi, quorum tantum est declarare aliquem esse reum vel innocentem respectu legis; sed judices esse auctoritate suprema praeditos, quos scilicet Christus « suos vicarios tanquam judices et prae- « sides » constituit, ut ait Tridentinum.

Q. 4. *An poenitens possit esse certus de obtenta remissione?*

1 Neque obstat, quod sententie in foro contentioso contra absentem valeat: judicium forense et sacramentale non undequaque comparari possunt, cum unum sit primario ad reconciliationem, aliud ad punitionem: in uno tantum audiatur reus, non in alio — V. Guillois *Le dogme de la Confession*, cap. 6 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 29.

2 Hinc 1 absolvendus ille qui e tecto ruit: in flumen cadit, in mare submergitur saltem si non procul a Confessario distet; 2. Si Confessarius ob periculum infectionis, aut ob aliam causam non possit cubiculum infirmi ingredi, illum ex janua absolvere debet; 3 Si poenitens recederet a Confessario non adhuc absolutus, se absolutum existimans, absolvendus esset, si parum distans aspiceretur, aut certo sciretur adesse intra vicinam turbam. Ait Sporer: recte fecit Sacerdos quidam oblitus absolutionem dare poenitenti, postea intra Sacrum eundam communicaturus, opportune recordatus, dum porrigit Hostiam secreto dixit prius; *Ego te absolvo a peccatis tuis* etc., et mox *Corpus Domini*, etc.

3 Joan. 20; Matth. 15; Jo. 20. — Et sane Pharisaei non murmurassent audientes Chrystum paralytico dicentem: *remittuntur tibi peccata tua*, si per haec verba intellixisset meram peccatorum jam remissorum declarationem; cum id non ignorarent factum jampridem erga Davidem a Natan,

4 L. III *de Sacerd.*

5 *Sess.* 14. *can.* 9. Etsi quod peccatores absolvi non possint, nisi prius divina gratia excitati vivere incipiant per displicentiam peccati, propositum emendationis et conversionis desiderium; at vitam perfectam nonnisi per absolutionem obtinent. Hinc patet distingui duplicem vitam, incboatam unam per gratiam excitantem, perfectam aliam per gratiam sanctificantem, quae quidem absolutione tribuitur. *Cum audis*, ait Augustinus, *hominem confitendo proferre conscientiam, jam de sepulchro eductus est, sed nondum solutus est.* (Serm. II in P. 101) — V. Liguori, *Opera Dogmat.* ecc.

R. Utique de certitudine *fidei* certus esse non potest poenitens de obtenta remissione; nam certitudo fidei, cui non potest subesse falsum, non habetur nisi per divinam revelationem : et hoc sensu praecipue accipienda sunt quae objiciuntur testimonia. At potest certus esse certitudine *morali* seu *conjecturali*, quantum videlicet satis est ad conjiciendum se habere gratiam, interrogando testimonium conscientiae suae: Ipse Apostolus ad testimonium conscientiae appellat, cum ait: « Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat [1]. *Iterum cum dicit*: Gloria « nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis « et sinceritate Dei ... conversati sumus « in hoc mundo [2] » Eodem in sensu ait Joannes : « Carissimi, si cor nostrum non « reprehenderit nos, fiduciam habemus ad « Deum [3] » Hinc Basilius quaerenti, quomodo quis persuasus esse possit, quod Deus el peccata dimiserit, responderet : « Nimi« rum si affectionem in se anima senserit « similem illius, qui dicebat; iniquitatem « odio habui... tunc sine dubio credat, se « esse liberum a peccato » (*H*) [4].

Si ita est, cur illud « *Nihil .... mihi conscius* « sum, sed non in hoc justificatus sum [6]? *Cur il-* « *lud*:de propitiatio peccato noli esse sine metu [7]?

R Ad 1 : Apostolus non negat allatis verbis se esse justificatum : sed docet tantum justificationem suam non inniti huic conscientiae suae testimonio uti causae efficienti justificationis ; cum hanc non operetur conscientia, bene vero gratia Dei. Et ideo non dicit simpliciter: « Sed non in hoc justi« ficatus sum : *id est* non sum ego justificatus in « testimonio conscientiae meae, sed in sola gratia « D. N J. C. ». Celebris Martini dictum oraculum alio modo explicat, nempe de certitudine fidei, cui falsum subesse non potest. Unde contra nos non concludit.

R Ad 2: *De propitiatio peccato noli esse sine metu*: Ne id accipiendum non quasi debeas de remissione dubitare ; sed quia non debes esse sine metu, ne in idem relabaris. Si aliter textus acciperetur, contineret sensum contradictorium: diceret nempe peccatum *propitiatum* simul et non *propitiatum*, id est *remissum* simul et *non remissum*, quod esse non potest [8].

Art. unic.—De absolutione concedenda, neganda, differenda [9]

Q. 1. *Quibusdam concedenda est absolutio?*

R. Concedenda est absolutio generatim loquendo poenitentibus bene dispositis ; isti enim statim ac vere contriti sunt et integre confessi, sibi acquirunt verum jus ad absolutionem. Id exigit ipsa ratio judicii reconciliativi, vi cujus judex, audita causa, debet judicare et absolvere reum, quem invenit absolutione dignum; id exigit etiam pactum quoddam implicitum inter Confessarium et poenitentem. Adde : negando absolutionem bene disposito, ipsum Confessarius sine justa causa exponeret periculo remanendi in peccato mortali ; cum incertum semper sit, an elicuerit contritionem perfectam : item ipsum fraudaret magno bono, ac exponeret relabendi periculo.

Diximus *generatim loquendo*;nam certum et commune est , quod Confessarius differre possit absolutionem etiam disposito, imo et eam postulanti , si prudenter judicet dilationem futuram utilem ejus emendationi. Confessarius non solum est judex, sed etiam medicus et pater : atque ideo ut talis bene potest, imo debet absolutionem differre, quando existimat id poenitenti profuturum.

« *Quaenam*(quaeres) *in Confessario requiritur certitudo circa poenitentium dispositiones ad absolutionem impertiendam?* — Cum materia in hoc Sacramento sit moralis , posita nempe in actibus poenitentis, sufficit idcirco in Confessario certitudo moralis seu judicium prudens ; innixum videlicet motivo gravi , licet adsit aliqua de indispositione suspicio, alioquin vix ullus posset absolvi ; nam quaecumque signa in hac re non praebent certitudinem omnino infallibilem [10]: « Non

1 I Cor. 11.
2 II Cor. 1.
3 Ep 1. c. 3.
4 *Reg. brev*. Disp. Interr. 296. Imo eximius Suarez docet, tantum esse posse in poenitente certitudinem hanc, *ut regulariter et moraliter excludat actualem formidinem*. Imo addit: *valde probabile censeo posse aliquem justum ad illum statum virtutis ascendere , in quo non minus certo credat remissa esse sibi peccata actualia, quam originale* (De Gratia,l.IV. c. 9 – V. Liguori. *Opera Dogmatica. sess.* v, nn. 49 et seqq.
5 V. Dogmatici ubi *de justificatione*.
6 I Cor. 4.
7 Eccli. 5.
8 V. *Tesori di confidenza*, p. 2. c. 2.
9 Ad rem Siapf.§ 621: « Maxime optandum est, ut omnes Confessarii in deneganda vel differenda absolutione iisdem principiis insistant, ne quod alter colligit alter dispergat. B Leonardus a Portu Mauritio exemplum communitatis affert, quae blasphemiis valde assueta: ast brevi tempore ab hoc vitio sanata fuit, postquam omnes ibidem et in confinibus Sacerdotes inter se convenerant, se tamdiu nullum blasphemum absoluturos, donec sufficientia emendationis signa praebuisset. Quid si etiam nostro tempore, cum alicubi certum vitium ingravescit, Sacerdotes tale inter se foedus inirent? Id quod in conferentiis Sacerdotalibus facillime fieri posset ».
10 « Hinc (ait S. Alphonsus. *Opus Mor*. l. VI. n.

« oportet, *inquit Angelicus* quod omnis « mensura sit omnino infallibilis; sed se- « cundum quod est possibile in genere suo. Quod congruit cum Catechismo romano: « Si audita Confessione, judicaverit neque « in enumerandis peccatis diligentiam, nec « in detestandis dolorem poenitenti omni- « no defuisse, absolvi poterit ». Porro signa ordinaria sufficientis dispositionis sunt: 1. Si poenitens candide et humiliter confiteatur; 2. si asserat cordate se dolere de peccatis et firmum habere propositum non peccandi de cetero cum Dei gratia; 3. si omnia peccata etiam majora et turpia sincere declaret; 4. si ex aliquo pio motivo ad Confessionem libere accesserit, et maxime si ex desiderio conversionis, jam a peccato cessaverit.

Praestatne (addes) *toties absolvere devotos, quoties confitentur?*—Curandum ut personae devotae semel aut bis in hebdomada absolvantur, ut sic robur acquirant ad alacriter in perfectione progrediendum. Sunt autem pii Confessarii, qui illis benedictionem dumtaxat impertiuntur cunctis vicibus, quibus confitentur per hebdomadam; eas nihilominus ad Communionem admittentes, si videant ipsas naturales potius defectus, quam venialia peccata declarare. Alii tamen non minus pii eas semper absolvunt; modo peccata certa vitae anteactae saltem in genere confiteantur, ne Sacramentum frustretur [2].

Q. 2. *Quibus absolutio deneganda est?*

R. Sicuti absolutio concedenda est dispositis, ita neganda est indispositis, contraria ratione. Habentur autem praecipue uti indispositi: 1. Qui nulla dant signa doloris, vel nolunt uti remediis necessariis ad emendationem; 2. qui acceptam injuriam condonare nolunt, nec odia et inimicitias deponere juxta illud: « Si au- « tem non dimiseritis hominibus, nec Pa- « ter vester dimittet vobis peccata ve- « stra [3] »; 3. qui rem alienam, vel bonorem aut famam laesam, quum valent restituere recusant, clamante Augustino: « Non remittitur peccatum nisi restitua- « tur ablatum » [4]; 4. genitores et domini, qui filios et servos vitiis deditos corrigere negligunt, dicente Apostolo: « Siquis au- « tem suorum et maxime domesticorum « curam non habet, fidem negavit, et est « infideli deterior » [5], 5. qui versantur in occasione proxima peccandi, quam possunt et nolunt dimittere aut qui aliis occasionem illam praebent; 6. qui ignorant res scitu necessarias necessitate medii ad salutem, ut patet ex propositione sub n. 64 ab Innocentio XI damnata [6].

Sed (quaeres) *an possit denegari absolutio poenitenti, qui suam vult sequi sententiam; cum tamen apposita Confessario videatur probabilior, imo sola probabilis?*—Distinguendum est: vel agitur de opinione, quae directe versatur circa poenitentis dispositiones, v. g. an poenitens sincere doleat, an proponat Deum non amplius offendere, an credat se tuta conscientia suam opinionem sequi. Vel agitur de aliis opinionibus, quae directe versantur circa ea, quae a poenitente aliunde agenda sunt, aut vitanda—Si 1, Confessarius poenitentem non debet absolvere; nam eo in casu poenitens tenetur stare judicio sui Confessarii, cum Confessarius ideo sit constitutus judex, ut nempe de poenitentis dispositionibus judicet. Si 2, communis et sequenda sententia, quam contra Concinam, Fagnanum et Gonzales tuentur vel ipsi rigidiores ut Cabassutius, Pontas, Victoria et Alasia (cujus tamen exempla non probamus) aliique passim: haec, inquam, sententia tradit prudentem Confessarium non solum posse, sed etiam teneri talem poenitentem absolvere. Sane quando poenitens, facta Confessione, bene dispositus est per cordis dolorem ac propositi firmitatem, jam habet strictum jus ad absolutionem [7]. Et Confessarius si eandem denegaret, gravem ipsi faceret injuriam (saltem si Confessio facta fuerit de materia gravi); tum quia privaret eum gratia Sacramentali: tum quia eum obligaret ad gravissimum onus subeundum, nempe ad repetenda sua peccata penes alium Confessarium.

Neque dicas: *Poenitentem non bene esse possibile.*

461) auctor *Istruzione pei novelli Confessori* (p. I, c. 15, n. 360) cum Esparz. sic loquitur: *D'onde noi formiamo qui per ultimo la conclusione, ch' è la chiave di tutta questa materia, non ricercarsi altro per amministrare la Penitenza, che un giudizio prudente probabile della disposizione del penitente. Onde se le circostanze non fondano un dubbio prudente, che non sia sufficientemente disposto, non deve il Confessore inquietare se stesso, nè il penitente, per averne l'evidenza, che non è*

1 1. 2. q. 19, a. 3.

2 Quoad *devotorum* directionem vid. infra in Adnotationibus.

3 Matth. 6.

4 Ep. 153. al. 54 ad Maced.

5 I Tim. 5.

6 Quod autem isti dirigendi, diximus *De fide*.

7 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 604—Gousset. *Giustificazione* etc.

dispositum, si non vult sequi opinionem sui Confessarii — Nam Confessarius non est judex opinionem, quas poenitens sequi tenetur, sed dispositionis. Atqui haec poenitentis dispositio ex Tridentino non consistit, nisi in habendo *verum dolorem* de peccatis confessis, et *firmum voluntatem* non peccandi de cetero: quae duo esse possunt etiam cum dicta opinionum discrepantia. Deinde si res ita non esset, quot inconvenientia! Supponamus quod quis pecuniam simoniace acceperit: iste secundum aliquos pretium acceptum tenetur restituere ei qui dedit, secundum alios Ecclesiae vel pauperibus. Si porro contingeret, ut ipse ad duos accederet Confessarios, quorum unus uti probabiliorem habent sententiam primam, alter secundam: quaerimus hic cuinam poenitens obtemperare deberet, si ex hypothesi teneretur judicio Confessarii sui se conformare? et si forte jam paruerit, primo, et dein confiteatur secundo, debebitne bis restituere? Ergo Confessarius in allata facti specie permittere debet, ut poenitens propriam teneat opinionem, quotiescumque sibi ex illa efformet conscientiam de honestate actionis [1]. Adde: contrario admisso, probabilistae semper essent dimittendi inabsoluti, quoties penes probabilioristas confiterentur, licet essent docti ac sancti; neque posset absolvi s. Antoninus, neque s. Bonaventura, neque s. Alphonsus, cujus tamen opiniones iteratis decretis esse sine ulla censura declaratum habemus, adeo ut quis eas tuto sequi possit ac profiteri [2] —Excipe, nisi opinio poenitentis sit omnino et evidenter falsa: qua tamen in re ne etiam hallucinetur Confessarius; non enim opinio esset in se evidenter falsa, si eam graves Theologi tuenantur, esto quod illi nullimode placeat [3].

Q. 3. *Quibus absolutio differenda est?*

R. Generale principium est in Scholis, quod absolutio differri debeat iis, quorum dispositio est dubia, vel quibus ea dilatio prudenter censetur profutura. Hinc etiam illis, qui venialia tantum habent, cum nulla apparet emendatio; et hoc magis si venialia proximius ad mortale disponant, ut sunt quaedam affectiunculae sensibiles, certa nimia tenacitas in proprio sensu, quotidianae intemperantiae, etc.; quod de illis poenitentibus maxime currit, qui ratione proprii status studere debent perfectioni, ut sunt Ecclesiastici, Religiosi ac Moniales — Haec generatim; praecipue autem absolutio iis est differenda: 1. Qui negligunt discere necessaria etiam necessitate praecepti, vel ea a filiis aut domesticis ignorari patiuntur: item qui in iis addiscendis quae sunt sui officii ac professionis continuam exhibent negligentiam; 2. qui solent parum curare conditiones ad Confessionem requisitas, v. g. non bene se ipsos examinando, neque se recolendo, aut sine nulla fere displicentia Confessionem exsolvendo; 3. qui versantur in occasione proxima, et dicuntur *occasionarii*; item qui in easdem culpas post Confessionem relapsi sunt, et sunt *recidivi*: isti siquidem ex s. Alphonso nostro, *sunt duo magni scopuli, in quos major Confessariorum pars impetunt et deficiunt* [4].

§ I. — *De occasionariis.*

Q. 1. *Quid est peccati occasio et quotuplex?*

R. Peccati occasio est *objectum qualecumque extrinsecum, in quo peccandi pe-*

1 Id satis innuit ipse Benedictus XIV, Bulla *Sollicita* an. 1753, ad § 17—« Vacata una Parrocchia (ita Tannoia, in *vita s. Alphonsi*, l. III, c. 31), tra gli altri eravi al concorso il Sacerdote Diodato; seguendo gli autori opposti al sistema morale di Monsignore, gli esaminatori lo esclusero. Ma Monsignore letto il concorso, maravigliossi della condanna: *gli autori che seguita*, disse agli esaminatori *son pur classici ed approvati*. Ripigliando questi, che le risposte non erano conformi alla sua Teologia morale *io non sono uomo* ripigliò il Liguori, *che faccia legge; ed in materia di opinione quando la Chiesa non le ha condannate, ognuno è padrone di sostenere la propria*. Prese le parti del Diodato, il quale ne ebbe il *magis dignus* colla provvista della Parrocchia »

2 Hisce decretis adductis, sic concludit cl. p. Perrona *Tract. de poenit.* in fine: « quare non admodum eorum obtemperatio mihi videtur commendanda, qui adhuc pergunt tanquam minus tutam insectari doctrinam sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Liguori V. aureum Opusc. *Riflessioni sopra l'esimia santità e dottrina del b. Alfonso Maria de Liguori*. Reggio 1825 — Et Tractat *De conscientia* in fine.

3 Ad rem auctor libri, *Il Sacerdote santificato*, *lett.* 1 scribit: « La Chiesa sa benissimo la diversità delle opinioni; e pure ella tace: ed io privato Confessore deciderò, farommi giudice dei Dottori sino a pretendere che tutti i contrari abbiano torto ed errino, ed il mio parere debba prevalere, sino a portar obbligo certo e grave? Oh questo non sa comporlo con quel basso concetto, che per cristiana e ragionevolissima umiltà debbo avere di me, e dei miei sentimenti, e con quella stima e rispetto che debbo avere per sì pii e dotti autori che sono in contrario! Posso ben dire: *a me più piace la tale sentenza*: potrò suggerirla ad altri per modo di consiglio e del meglio; ma farne un obbligo sino a negar l'assoluzione, a chi voglia fare il contrario, oh questo non mai ».

4 *Homo Ap.* tr. ult. n. 1; et *Opus. Mor.* l. VI, n. 606.

riculum contineatur. Dicitur *extrinsecum* idest existens extra ipsam hominis personam, ad distinctionem mali habitus et pravae consuetudinis hominem ad peccatum pertrahentis, quae in ipso poenitentis animo latet: et dicitur peccati occasio *intrinseca*.

Duplex autem est peccati occasio: alia *remota*, alia *proxima*. Utraque vero subdividitur in *necessariam* et in *voluntariam*.

1. Occasio *remota* ea est, in qua constituti homines, ut plurimum, non peccant, et quae non affert peccandi periculum. Hanc non tenemur effugere; alioquin deberemus omnes de mundo exire, cum laqueis undique sit plenus, ut legitur in Scripturis [1].

2. Occasio *proxima* e contrario illa est, in qua constituti homines ut plurimum peccare solent: unde ad hanc occasionem constituendam non est necesse, ut homo in eam fere semper labatur: sed sufficit, ut labatur frequenter. Haec autem vel talis est *per se*, et *ex natura sua* vel talis, est *per accidens* et *respective*: insuper vel *praesens est*, et (sicut loquuntur) *in esse*, vel *absens* et *non in esse*. Occasio proxima *per se* est illa, in qua, inspecta communi hominum fragilitate, omnes, ut plurimum, peccant. Occasio proxima *per accidens* et *respective* ea est, quae licet non sit apta de se ad homines communiter inducendos in peccatum; tamen relate ad talem personam est aptissima, vel quia in tali occasione frequenter jam cecidit, vel quia, considerata praeterita ejusdem fragilitate, prudenter praevideri et timeri potest ipsius relapsus — Occasio proxima, quae dicitur *praesens* et *in esse*, est quam homo semper aut fere semper secum habet, quin eam actu quaerat: ut siquis domi suae teneret concubinam. *Absens* vero et *non in esse* est quam homo non semper secum habet, sed eam debet inquirere: ut siquis cauponam ingrediatur, ubi solet inebriari, vel ubi frequenter inebriatur. Item est de illo, qui in ludo frequenter labitur in blasphemias vel fraudes; item de illo qui semper cum tali muliere peccat quoties accedit illius in domum, etsi semel in anno accederet.

3. Occasio *voluntaria* vel *libera* ea est, quae pendet a voluntate et facile dimitti potest sine incommodo saltem gravissimo.

4. Occasio denique *necessaria* vel talis est *physice*, quae scilicet nullo modo pendet a voluntate, ut deseratur: v. g. siquis carcere inclusus sit una cum muliere flagitiosa. Vel talis est *moraliter*, quae nempe absolute quidem loquendo pendet ab hominis voluntate, sed deseri non potest sine peccato vel sine gravi damno temporali, uti esset militia respectu militis, qui frequenter in ea peccat, sed abeundi licentia ei recusatur: iste nempe non potest eam deserere vel sine peccato inobedientiae, vel damno gravissimo sui status, bonorum, etc. Idem est de filiis, qui deserere nequeunt domum paternam, ubi in aliqua proxima occasione versantur. Idem de collegialiter viventibus, qui consocium habent eos vehementer ad turpia impellentem.

Q. 2. *An possit absolvi qui est in occasione proxima voluntaria?*

R. Certum est absolutionem esse denegandam ei, qui monitus non vult occasionem proximam voluntariam dimittere; quia diris devota fuit haec sub n. 61 propositio ab Innocentio XI: « Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere; quin imo directe et ex proposito quaerit, aut ei se ingerit ». Neque enim concipi potest, quomodo quis velit efficaciter finem, negligendo voluntarie media ad ipsum. Ad rem d. Bernardus: « Indicium verae compunctionis est subtractio occasionis [3] ». Et hoc certum est, quamvis « Causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrat; *et quamvis quis eam vellet* quaerere directe pro bono spirituali vel temporali nostro, vel proximi ». Neque enim sub quacumque specie boni licet malum morale amare, velle, aut ejus periculum ultro quaerere [4]. Pariter non possunt absolvi qui licet

1 Sap. 14.

2 V. Liguori. *Opus. mor.* l. VI, n. 452 — Careno, *Delle regole* Es. VIII et IX — Bolgeni, *Dissert. sulle occasioni*.

3 Ser. 1. in Pasc.

4 Damnatae propositiones sunt ab Innocentio XI n. 62: *proxima occasio peccandi non est fugienda quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.* N. 63: *Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.* Ab Alexandro VII. n. 41: *non est abigendus concubinarius ac ejiciendum concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo* regalo (est vox hispanica, quae indicat dulcedinem et oblectamentum maxime in cibis sumendis) *dum deficiente illa, nimis aegre ageret vitam et aliae epulae taedio magna concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.*

in occasione non peccent, aliis tamen scandalum praebent occasionem non deserendo; quia unusquisque lege charitatis tenetur a proximo suo offendiculum avertere [1].

Quid de eo, qui nondum occasionem proximam voluntariam dimiserit, sed sincero animo eam dimittere promittit: poteritne prima aut secunda vice absolvi? — Distinguendum cum s. Carolo: vel agitur de occasione absenti et non in esse; vel de praesenti et in esse.

S. 1, potest poenitens, antequam experimento probet se cavere ab illa occasione utique absolvi (sed non ultra bis aut ter). Ratio est, quia ex una parte poenitens firmiter proponens se cauturum ab occasione, jam est dispositus: ex altera vero parte occasio, quae absens est, non tantum difficultatis habet, ut ab ea nos abstineamus; cum ejus inquisitio positivum ac industrium actum importet. Si 2, poenitens nisi prius occasionem reliquerit, ne prima quidem vice est absolvendus, quascumque faciat promissiones. Idque omnino tenendum, saltem ordinarie loquendo: ratio potior est, quia ablatio occasionis hujusmodi est res omnino ardua; cum enim ea sit *in esse*, et statim poenitens eam invisere debeat, nonnisi per magnam violentiam ei resistere valebit ob suam propensionem. Porro hanc vim difficulter sibi infert qui jam est absolutus, dum ablato timore sine absolutione remanendi, de facili sibi suadebit, quod tentationi resistet: sicque occasione non dimissa, profecto redibit ad vomitum, prout quotidie experimento probatur. Et hoc maxime currit si sermo sit de vitio turpi; ita enim occasionarii mentem solet excaecare hoc vitium, ut omnia bona proposita ab ejus mente prorsus ejiciat.

Diximus *saltem ordinarie loquendo*; nam excipiendum est: — 1. Si agitur de moribundo, cui non possit differri absolutio expectando, ut prius occasionem dimittat; — 2. si agitur de poenitente, qui instructionis defectu nunquam adverterit ad occasionem periculosam, neque ad obligationem eam deserendi: si aliunde sit dispositus, ipsi credi potest et una vice absolvi, antequam occasionem deserat, ut ait Billuart; — 3. quando poenitens affert signa extraordinaria doloris; nam haec indicant poenitentem donatum uberiori gratia, qua merito speratur, quod in removenda occasione constantior erit. Si tamen potest commode differri absolutio, adhuc differrem usque dum sit ablata occasio, ait s. Alphonsus; quia funiculus occasionis difficile rumpitur; — 4. quando poenitens non amplius posset ad Confessarium redire, vel nonnisi post longum tempus, vel nonnisi per longissimum iter: tunc bene potest absolvi, si censeatur dispositus per propositum statim removendi occasionem; quoniam eo in casu periculum frangendi propositum remotum reputari potest, causa magni oneris, quod poenitens deberet pati, aut abscedendi sine absolutione, aut repetendi Confessionem apud alium Sacerdotem, aut diu manendi sine gratia Sacramenti: quapropter cum ille sit tunc in quadam morali necessitate recipiendi absolutionem, antequam occasionem tollat, habet jus, ut statim absolvatur; dum enim hic non potest ante absolutionem occasionem auferre, censetur ac si esset in occasione necessaria. Sed hoc nec etiam est admittendum, si poenitens jam ab alio Confessario fuerit admonitus; quia tunc haberetur uti recidivus [2].

An (quaeres) *possit absolvi se exponens probabili peccandi periculo, id est periculosae occasioni, in qua videtur esse tam fere probabile, quod peccabit, quam quod non peccabit se exponens?* — Negativa sententia tenenda est omnino, nisi adsit necessitas; nam etiamsi tam probabile sit quod poenitens iste in actu peccabit, quam quod non peccabit; periculum tamen proximum peccandi certum est et formale: sed omne periculum, cum potest, fugiendum est. Consentit Angelicus qui habet: « Infirmi in fide, de quorum

1 Addunt Croix et Continuator Tournely cum Cabassutio (ita Liguori), quod cum occasio externa conjungitur cum passione aut tentatione vehementi, vel habitu vitioso vel forti tentatione, peccat qui eam non relinquit; etsi necdum cesserit tentationi; quia raro accidet quod talis se continebit, si ab occasione non separetur: unde ait Continuator Tournely, quod ancilla vivide sollicitata ab hero tenetur ab illis domo discedere: qui enim libere commoratur ubi tam periculose ad malum allicitur, non potest rationabiliter sperare victoriam tentationis, nisi auxiliis gratiae extraordinariis, quae sperari sine temeritate nequeunt ab eo qui libere periculum vitare potest et non vitat. Haec tamen intelligenda sunt, si hujusmodi persona sit fragilis et parum devota; nam si esset pietati dedita et opportuna adhiberet remedia ad tentationes repellandas ac passioni obviandum, tunc eam non illico obstringerem ad occasionem auferendam. — Liguori *Op. Mor.* l. VI, n. 452.

2 V. Liguori. *Homo Ap.* tr. ult. n. 5.

« salute probabiliter timeri possit, prohi« bendi sunt ab Infidelium communione[1]: » unde in Confessione explicanda est species peccati, cujus periculo se objecit; quia eodem genere peccati peccavit — Diximus *nisi adsit necessitas*; nam ubi justa adest causa, non est obligatio tale periculum vitandi, nisi certo moraliter praevideatur lapsus in peccatum (ut esset maxime, si quis in iis occasionibus semper vel fere semper lapsus fuerit et spes non effulgeat emendationis). Et sane Scriptura non dicit *qui est in periculo*, sed *qui amat periculum, in illo peribit*[2]: sic excusantur chirurgi, qui periculo se exponunt in medendis foeminis, cum aliquoties in praeteritum ob talem occasionm jam lapsi fuerint; sic Parochi qui in excipiendis Confessionibus eandem miseriam fuerint experti; sic etiam excusantur alii qui proprium officium, puta curialis, militis, cauponis, aut mercatoris, non possunt deserere sine gravi detrimento[3].

Ratio, quia periculum de se proximum tunc fit remotum ratione circumstantiae necessitatis et ratione simul mediorum praecaventium, quae persona proponit (ut tenetur) adhibere, nempe diligenter avertendo animum a delectatione turpi vel ab alia passione: et insuper se muniendo piis cogitationibus, orationibus ac Sacramentorum frequentia. Quae utique media, licet non sufficiant ad excusandum, ubi non adest justa causa, eo quod Deus non adjuvat temere se periculo exponentes; bene tamen opem suam praestat ei qui ex justa causa occasionem non deserit, dum iis eo casu non ex affectu ad peccatum, sed ex quadam necessitate in illa occasione permanet.

Q. 3. *Quid de iis, qui sunt in proxima occasione necessaria ?*

R. Cum occasio proxima peccati est necessaria, speculative loquendo, poterit absolvi poenitens qui in ea versatur. Docent enim communiter et probabilissime cum d. Basilio, Anacleto, Concina, Laymano, Lugo, Holzman, Sanchez, Sporer, Viva, etc., eum minime teneri occasionem hanc derelinquere, si grave passurus sit damnum, modo tamen paratus interim sit uti mediis ad peccatum evitandum praescriptis: quae sunt « major oratio, frequentior usus Sacramentorum, « quotidiana ante Crucifixum renovatio « promissionis de non amplius peccando, « mento sibi fovere praesentiam Dei, fu« gere, quoad potest, ab aspectu et socie« tate complicis, etc. » Sane occasio peccandi non voluntaria neque est peccatum in se, neque affert necessitatem peccandi: ideo potest conciliari cum vera detestatione peccatorum et firmo proposito non peccandi de cetero.

Diximus *speculative loquendo*; nam in praxi omnes conveniunt longe magis expediro, imo nos dicimus Confessarium teneri ad differendam absolutionem, praesertim si occasio sit de materia turpi, et talis dilatio commode locum habere possit; nam qui experientia docti sunt, aperte testantur poenitentes, postquam absoluti discedunt, ut plurimum negligere medici praescripta, et sic facillime relabi. E converso vigilantius satagunt, ut remedia exequantur, atque tentationibus obsistant, quando absolutione privantur, timentes ne secus rursus id sibi eveniat. « Forte in « hoc quis me nimium rigidum reputabit, « *verba sunt Alphonsi nostri*, sed ego sem« per sic me gessi in praxi, et sic pergam « me gerere cum iis, qui sunt in proxima « occasione, quamvis necessaria, et quam« vis extraordinaria signa doloris habe« rent, semper ac mihi non ostenderetur « specialis necessitas eos statim absol« vendi: et sic censeo multo magis pro« desse poenitentium saluti. Utinam et « omnes Confessarii sic etiam se gererent: « oh quot peccata evitarentur, et quot « aliae salvarentur animae! » — Idque magis tenet, si sermo sit de poenitente in occasione necessaria, qui, licet adhibnerit remedia opportuna, semper eodem modo relapsus est, et modica superest spes emendationis. Iste nempe non poterit absolvi, nisi occasionem deserat, etiamsi occurrat ipsa quoque jactura vitae; nam esto quod ob justam causam possit permitti peccati periculum, nunquam tamen ipsum peccatum formale: at cum nulla apparet spes emendationis, periculum et peccatum fiunt quid unum. Unde eo in casu *quidquid tandem evenire debeat*, ait s. Carolus, *deneganda prorsus est absolutio*; tunc enim urget illud Christi: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te*[4].

1 2, 2, q. 10, a. 9.
2 Eccl. 3.
3 Haec occasio a nonnullis *propinqua* dicitur — V. *Scavini Vol. III.* Liguori, *Opus Mor.* l. V, n. 63; l. VI, n. 453.
4 Matth. 5 — V. Liguori *Praxis Confess.* c. 4 — Stampf. *Theol. Mor.* § 128.

§ II. — *De consuetudinariis seu habituatis ac recidivis.*

Q. 1. *Quis est consuetudinarius seu habituatus* [1] *?*

R. Consuetudinarius, seu habituatus in peccato, nuncupatur *qui frequenter lapsus est in ejusdem generis peccata ; de quibus nondum fuit confessus.* Pravus hic habitus, qui dicitur etiam *occasio proxima peccandi intrinseca* , ut dicatur constitui, sufficiunt quinque lapsus in mense, si sermo sit de peccato externo , et inter unum et alterum intercedat aliquod intervallum. Sed in peccatis luxuriae multo minor numerus potest habitum constituere: v.g. qui semel in mente fornicatur per annum , merito *habituatus* appellari potest.

Habituato bene potest concedi absolutio , quamvis nulla emendatio praecesserit modo eam serio proponat et velit serio laborare ut consuetudinem vincat, ut docent communissime : nam poenitens praesumitur dispositus , cum sponte ad Confessionem veniat; haec spontanea Confessio est signum contritionis, nisi obstet positiva praesumptio in contrarium ; quis enim neget dolorem manifestari per Confessionem ? Excipitur tamen : 1. si habitus sit valde radicatus ; tunc enim poterit Confessarius differre absolutionem , si aliud non obstet, tum ut experiatur quomodo poenitens remedia exequatur , tum ut ipse poenitens de suo vitio majorem horrorem concipiat ; — 2. et maxime si habituatus in peccato gravi sit Clericus, qui brevi vult ad sacros Ordines promoveri , ratione nempe positivae sanctitatis , quae illi nunc deest; sed necessario praerequiritur actu ad sublimem, sanctum ac perpetuum illum statum capessendum. Vel ipsa experientia docet, hac in re difficilem se exhibere idem esse ac causam tueri tum Ecclesiae, tum fidelium, tum ipsius habituati. Hic nulla cautela satis, si expertis credere est [2].

Dices : « Contra habituatum stat positiva praesumptio in contrarium , in ipso « nempe pravo habitu et mala peccandi « consuetudine— Sed falsum est; licet enim haec reddant peccatorem propensiorem ad culpam ; nullam tamen exhibent hic et nunc praesumptionem malae voluntatis, cum nullus habeatur post absolutionem relapsus [3].

Q. 2. *Quisnam dicitur recidivus et quid de eo?*

R. Recidivus est ille, *qui post Confessionem in easdem culpas eodem, vel fere eodem modo relapsus est.* Differt ab habituato, quia hic confitetur prima vice peccata sua; ideoque ignoratur, utrum postea relapsurus sit, an non. Porro sententia communis, quam sequimur cum Anacleto, Bonacina, Laymano, Lugo, Petrocorensi, Sanchez, Sporer, Suarez, Viva et aliis docet , quod recidivus rediens cum iisdem peccatis , quae in aliis Confessionibus deposuerat , « nec potest nec debet « absolvi generatim loquendo, nisi simul « afferat signa extraordinaria suae dispo- « sitionis. »

1. Recidivus *nec potest , nec debet absolvi, si cum iisdem peccatis redeat :* est contra Sancium atque Sylvestrum. Constat ex damnatione hujus sub n. 60 propositionis ab Innocentio XI: « Poenitenti « habenti consuetudinem peccandi contra « legem Dei , naturae aut Ecclesiae, etsi « emendationis spes nulla appareat , non « est neganda absolutio , dummodo ore « proferat se dolere, et proponat emenda- « tionem. » Sane quando poenitens jam in alia Confessione admonitus eodem fere mode cecidit , nullo adhibito conatu, et nullo imploto ex remediis praescripsit, adest profecto praesumptio, quod rite dispositus non sit : « Ille poenitentiam di- « gne agit, *inquit s. Isidorus*, qui sic prae- « terita mala deplorat , ut futura iterum « non committat [4] ; — 2. diximus *generatim loquendo ;* nam recidivus etiam sola contritionis signa ordinaria praebens per se absolvi potest ; imo generatim debet , quoties absolutio differri omnino non potest, ut cum agitur de moribundo , quia est adjuvandus omni modo ; — 3. recidivus *potest absolvi, si extraordinaria signa , quae solita sint ac fundata , exhibeat:* est contra Genetum ac Merbesium; nam relapsus anteactus , quamvis videatur praebere etiam pro praesenti praesumptionem indispositionis, non est tamen

1 V. Liguori , *Opus Mor.* l.VI, n. 439; et *Homo Apost.* tr. ult. n. 8.

2 V. dicta fusius tom. › *De Oblig. Clericorum*, cap. 2, art. 2, § 5, quaest. ultima.

3 V. Liguori *Praxis Confess.* c. 5 — Salvatori, *Istruzione* ecc. par. 2.

4 L. II sent c. 16 — Quare nobis non arridet eorum doctrina , qui volunt recidivum redeuntem cum signis tantum ordinariis absolvi posse usque ad quartam vicem , etiamsi eodem modo relapsus sit, et nullum adhibuerit pro emendatione remedium.

argumentum omnino certum; quia contingere potest, quod poenitens vere habuerit firmam voluntatem non relabendi, et tamen vi pravi habitus relapsus sit. Quare quoties praebet signa extraordinaria doloris, toties praesumptio de indispositione cedit cum ex adagio: *praesumptio cedat veritati*: et Confessarius tunc poterit prudenter judicare poenitentem bene dispositum, cum eum videat uberiori gratia donatum, qua nempe fit constantior. Neque dicendum, solam temporis probationem esse signum mutatae voluntatis; nam haec mutatio tota pendet a gratia divina, quae non indiget tempore. Unde ajebat Chrysostomus: « Temporis moram non « quaere, sed animae correctionem; hoc « itaque fac, ut demonstres te compun« cti [1] » Et haec semper fuit agendi ratio sanctorum Xaverii, Nerli, Avellini, b. Leonardi, etc.

Quaenam autem sint signa extraordinaria, sequentia assignant Auctores non solum valde eruditi et pii; sed etiam experientia edocti, ut sunt Anacletus, Croix, Layman, Lohoner, Lugo, Mazzotta, Milant, Salmanticenses, Segneri, Sporer, Wigandt, aliique plures et passim cum s. Alphonso nostro [2].

1. Major dolor patefactus per lacrymas insolitas, per suspiria, aut per talia verba, quae ex animi compunctione oriantur. v. g. si effundantur post auditam concionem, vel post monitiones Confessarii praebentis aliquod compunctionis motivum; — 2. minor numerus peccatorum, cum poenitens fuerit in iisdem occasionibus [3]. Vel si perseveraverit in gratia per notabile tempus, puta per 20 aut 25 dies, cum prius pluries in hebdomada prolaberetur Vel nonnisi post magnum conflictum prolapsus sit; — 3. studium adhibitum ad emendationem, et implementum mediorum, quae praescripta sunt: v. g. jejunia, eleemosynae, orationes, fuga spontanea occasionum; — 4. confessio spontanea, quae nempe non oriatur neque ex obligatione praecepti Paschalis; neque ex impulsu Superiorum; neque ex usu se confitendi in solemnitatibus: sed a sola voluntate sese reconciliandi cum Deo. Ut esset in illo, qui pro Confessione peragenda notabilem adhiberet conatum, longum iter susciperet, se abstineret a lucro illius diei, magnum conflictum internum vel externum superaret: quod locum habet praesertim in juvenibus et viris, qui et seipsos et timorem humanum vincere debent, ut ad Confessarium accedant; — 5. si accedat ad Confessionem ductus motivo extraordinario, v. g. concionis auditae, mortis amici, vel timore infortunii; — 6. si prius confiteatur peccata culpabiliter omissa; vel restituat ablatum; vel reparet famam proximi laesam; vel post peccata significet se ad Confessarii monitionem ademptum fuisse novam cognitionem suae iniquitatis, aut periculi suae damnationis.

Cur (dices) *in praxi differenda est absolutio illi, qui versatur in occasione proxima extrinseca, id est occasionario si ei commode differri possit, quamvis praebeat signa doloris extraordinaria? Ex adverso concedenda est illi, qui versatur in occasione intrinseca, id est recidivo signa illa praebenti?* R. Diversa ratio est: videlicet occasio proxima, sed extrinseca agit in animum poenitentis per praesentiam objecti, vividiores in eo excitat cogitationes, vehementius movet sensus jam pronos ad peccandum, et affectum reddit in ipsum peccatum intensiorem, ita ut primario in ista consistat poenitentis fragilitas et peccandi facilitas; igitur illa prius removenda est, quam poenitens absolvatur, ne velimus relapsum. Remotio autem hujus occasionis praecipue obtinetur per absolutionis suspensionem; ergo poenitenti existenti in occasione proxima voluntaria, seu occasionario, quamvis praebeat signum extraordinarium, differri debet absolutio usquedum occasio tollatur, si voluntaria sit. Vel usquedum remediis utendo periculum remotum evadat, si ea sit necessaria: ad quod quidem ordinario non videtur sufficere dilatio 10 vel 15 dierum. E contrario recidivo sufficienter habito disposito per signum aliquod extraordinarium, *ordinarie* non est differenda absolutio; quia nonnisi ex intrinseca voluntatis infirmitate assentitur peccatis, nempe delectationis venereae, pollutionis, odii vel blasphemiae in rixa,

[1] Hom. 14 in II ad Cor. — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 460.

[2] V. Segneri, *Il Confessore istruito*, c. 4 — Andreucci, *Diss. theol.* de recidivis — Faure, *Dubitationes theol. de judicio practico circa recidivos* — Salvatori, *Riflessioni* ecc. p. 2. — *Riflessioni sulla santità e dottrina del Liguori*. Torino 1839.

[3] *Il che dee intendersi d'una diminuzione sensibile: poichè in morale*, parum pro nihil. Ita Gousset, *Giustificazione della Teol. Mor. di s. Alfonso*, c. 9.

aut ex pravo habitu; ideoque ejus infirmitas primario in voluntate consistit; at infirmitas voluntatis tollitur per robur quod accipitur per gratiam Sacramenti, qua quo fortior fit voluntas, eo remotius evadit periculum relabendi in pristina peccata. Consonat Rituale R. inquiens: « In peccata facile recidentibus utilissi« mum fuerit consulere, ut saepe confi« teantur; et si expediat, communicent. » Consonat d. Thomas scribens: « Dicen« dum quod majus remedium praebetur « contra peccata vitanda ex gratia, quam « ex assuetudine nostrorum operum [1] ».

Diximus *ordinarie*; credimus enim recidivis ex causa intrinseca (licet exhibeant extraordinarium signum) posse aliquando, sed raro absolutionem differri, si nempe illis credatur hoc magis profuturum. Verum haec dilatio non est admittenda ultra octo vel decem aut ad summum ad quindecim dies, quia periculum est, ut poenitentes amplius non revertantur. Benedictus XIV, Encyclica *Apostolica*, ait tales poenitentes *quantocitius esse invitandos, ut redeant* [2].

Scholium. — De absolutione et assistentia praestanda moribundis.

Q. 1. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum moribundo?*

R. Si moribundus det aliqua poenitentiae signa Sacerdoti praesenti, non est dubium, quin sit absolvendus absque ulla conditione. Imo expedit, ut toties absolvatur, quoties praestat hujusmodi signa; adest enim in hoc casu materia sufficiens, uti sunt omnia peccata illius sub ratione generica peccati et offensionis Dei, eamque materiam exhibet infirmus per illa ipsa signa. Adest etiam cognitio causae, meliori modo quo potest, licet non plena — Si vero infirmus jam sit sensibus destitutus, an sit absolvendus, distinguendum est: vel aliqua doloris signa dedit adstantibus, v. g. postulando confessionem et absolutionem, et adstantes ipsi de hoc testimonium ferre possunt. Vel non dedit, neque unus testis haberi potest:

1. Si dedit signa aliqua, sententia communis ac tenenda cum d. Thoma [3] docet moribundum absolvendum, licet fuerit habituatus in peccatis, et confessus adhuc non sit. Hoc probat Concilium Arausicanum I [4], s. Leo Papa [5], ac demum Rituale R.; per testationem enim factam ab aliis satis sensibilis fit confessio ac bona voluntas [6]. Est autem tutius, si tunc absolutio detur sub conditione *si es capax*, ut sic etiam Sacramento consulatur, si fortasse invalidum sit.

2. Si nulla signa dedit, negant moribundum absolvendum esse (ne sub conditione quidem) Abelly, Busembaum, Layman ac Lugo. Sed probabilior, et hodie etiam communior sententia cum Billuart, Cardenas, Concina, Croix, Juvenin, Merbesio, Molina, Pontas, etc, contrarium tuetur, quamvis moribundus non ita christiane vixerit. Clare id docet Augustinus: « Quae Baptismatis, eadem reconciliatio« nis est causa, si forte poenitentes finien« dae vitae periculum praeoccupaverit; « nec ipsos enim ex hac vita sine arrha « suae pacis exire velle debet mater Ec« clesia [7]. » Tunc enim prudens adest dubium, quod infirmus vel ante sensuum destitutionem, vel post in aliquo lucido intervallo advertens damnationis suae periculum velit et petat absolutionem signis vere sensibilibus, uti sunt suspiria, motus corporis, anxietas respirationis, etc; licet a praesentibus non percipiantur, quod quidem aliquando contigisse narrant [8] — Imo etsi ageretur de eo, qui sensibus destitu-

1 Suppl. 3 p. q. 25. a. 1.

2 Concludamus cum Gousset: « Quanto ai modi d'apprezzare l'emendazione dei recidivi, vuolsi aver riguardo allo stato morale del penitente, alle circostanze in cui si trova, al modo onde commettesi il peccato, alla forza ed alla frequenza delle tentazioni, e al numero delle ricadute. Da ciò si può giudicare se le ricadute sono un effetto della malizia o della fragilità umana.... Si deve aver pure riguardo all'età del penitente. A parità di cose, si sarà più indulgente verso i giovani, sia perchè sono naturalmente più incostanti, più mobili trapassando dal bene al male e dal male al bene con la medesima facilità; sia perchè spesse volte è a temere, principalmente nelle Diocesi in cui la fede è indebolita, che la dilazione dell'assoluzione non disanimi i giovani, a motivo degli sforzi che debbono fare per vincere il rispetto umano, che tende ad allontanarli dai santi Sacramenti » — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 463; *Praxis Conf.* cap. 6; et *Ho. Ap.* tract. ult. nn. 9. et 14.

3 Opusc. 6 *De Sacr. Unct.*

4 In can. *Qui recedunt*, Caus. 26 q. 6.

5 In c. *Is qui* causa 26. q. 6.

6 Clemens autem VIII damnans Confessionem factam absenti expresse declaravit, se noluisse casu hunc comprehendere, ut testantur Bellarminus Suarez et Lessius.

7 L. 1 *de adul. conj.* c. 28 — V. Liguori, *Homo Apost.* tract. xvi. n. 36; *Opus Mor.* l. VI, n. 480

8 In tali ac tanta necessitate haec signa profecto sufficiunt: cum, dicente eodem Augustino, *Sacramentum sint propter hominem, non homo propter Sacramenta; et satius sit dare nolenti, quam negare volenti*. Adde: per appositam conditionem satis reparatur injuria Sacramenti — V. Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. VII, c, 15.

tus sit in ipso actu peccati, v. g. duelli, furti, grassationis, adulterii, satis probabiliter eum ajunt adhuc esse absolvendum sub conditione, modo constet fuisse catholicum, quia de quolibet potest esse praesumptio, quod si unquam rationis usu donetur, petat meliori quo potest modo Confessionem.

Q. 2. *Quoties moribundo absolutio renovanda est?*

R. Dum infirmus adhuc sensibus viget, absolutionem pluries ei conferre post brevem reconciliationem juvabit, ut ita ille magis circa statum gratiae securus reddatur, si forsan praeteritae Confessiones invalidae fuissent, aut saltem gratiae augmentum recipiat, nec non Purgatorii poenae ei minuantur. Et si forte infirmus tunc in lethale incidat peccatum, ne exterreat; sed moneat, ut Jesu ac Mariae nomina invocet; si rursus tentatur, benigne ipsum confortet, procuret ut contritionis actum eliciat, et statim absolvat—Si tamen infirmus jam sensibus caret, et nullum doloris, nec absolutionis desiderii signum ostendit, non expedit valde saepius intra eundem diem absolutionem ei impertiri; quia tunc, licet conditionate detur, tamen ut Sacramentum valeat administrari sub conditione, urgens et gravis causa requiritur; unde opus est, ut aliquod notabile temporis spatium intermediet. Verum in hoc Sacerdos ex conscientia, quam noverit infirmi, se dirigere debet: nam si ille habituatus fuit in pravis cogitationibus, si aliquo vulnere moritur, aut aliqua odii vel impuri amoris passione est irretitus, si infirmitas est nimis acerba, et ipse non libenti animo suffert, tunc saepius absolutio dari potest: sin autem, sufficit ut trium aut quatuor horarum spatium intercedat; frequentius tamen, si jam jam moriturus est. Non abs re autem erit aegrotum, dum mente pollet, monere, ut si loqui non possit signum aliquod determinatum det, dum absolutionem quaerit, aut dum Sacerdos ipsi conferre vult, e. g. oculos claudat vel reseret, manum elevet, caput inclinet et similia (*1*).

Ad dignoscendum instans mortis dat indicia *Summula* Raymundi:

His aegrum signis morientem nosce quaternis:
Fronte rubet primo, pedibus frigescit ab imo,
Albescit nasus, dexter lacrymatur ocellus.

CAPUT QUARTUM

DE SACRAMENTI POENITENTIAE MINISTRO.

Q. 1. *Quisnam est legitimus Poenitentiae minister?*

R. Waldenses et Wiclephitae Poenitentiae ministerium bonis laicis tribuebant; denegabant Sacerdotibus pravis: protestantes autem, maxime lutherani, contendunt quemlibet fidelem clavium potestatem accepisse a Domino. Sed: — 1. de fide est solos Sacerdotes esse Poenitentiae ministros; Christi enim verba, quibus haec innititur facultas, ad solos Apostolos eorumque in Sacerdotio successores pertinere universa antiquitas uno consensu semper agnovit. Hujus veritatis testes sunt omnia latinorum ritualia, omnes graecorum et orientalium liturgiae. Itemque Patres; s. Ephrem ait: « Absque vene« rando et divino Sacerdotio remissio pec« catorum mortalium non conceditur [1]. » Et s. Ambrosius: « jus hoc solum permis« sum Sacerdotibus est [2]. » Et sane absurdum est, ut omnes in societate judices sint ac magistratus: porro absolutio actus judicialis est ac supremae auctoritatis;—2. de fide item est pravitatem Sacerdotum non officere, quominus ipsi valide absolvant; nam Sacramentorum virtus est ex meritis solius Christi [3]. Utrumque porro sic Tridentinum definivit [4]: « Siquis dixe« rit Sacerdotes, qui in peccato mortali « sunt, potestatem ligandi et solvendi non « habere; aut non solos Sacerdotes esse « ministros absolutionis, sed omnibus et « singulis Christifidelibus esse dictum: « quaecumque ligaveritis super terram « etc. anathema sit. »

Quid (dices) *sentiendum de Diaconis?* —Celebris Morinus existimavit etiam Diaconis factam olim fuisse potestatem, ut sacramentaliter absolverent in necessitate, et deficiente Episcopo vel Sacerdote; sed hoc est falsum, et constanti ac universali Ecclesiae catholicae consuetudini repugnans. Quod si in vetustis monumentis memoria aliquando recurrat confessionis et abso-

1 Orat. *De Sacerdotio.*
2 *De Poenit.* l. I. c. 2.
3 V. De Sacramentis in genere, ubi *de valida administratione.*
4 Sess. 14. c. 10—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 430. Unde quod Jacobus ait: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra* (cap. 5.) per *alterutrum* non intelligitur quilibet, sed Sacerdos, seu homo homini. Et hoc patet ex particula *ergo*, quae hunc versiculum connectit cum antecedenti, in quo Apostolus Sacerdotes dixerat esse vocandos ad ungendos infirmos. Adde: non pauci textum illum explicant de humili tantum Confessione, qua quis nempe se dicit esse peccatorem, ut sic alios orandum pro se moveat.

lutionis Diaconorum ministerio peractae, ea intelligenda sunt non de confessione vel absolutione Sacramentali ; sed de mera quadam coeremonia, qua coram ipsis publici poenitentes testabantur se cursum poenitentiae publicae explevisse , et sic iisdem pax et reconciliatio concedebatur: quod utique in casu necessitatis , et deficiente Episcopo vel Presbytero, etiam per Diaconos effici poterat , adhibita sacra quadam manuum impositione , quae tamen nunquam habita est uti Sacramentalis [1] — Imo et de confessione laicis facta historia narrat : haec usque ad saeculi XIV initium duravit : et fuit tunc commendata ut valde utilis , quia humilitatis habebat meritum et ad contritionem disponebat; sed nemo veterum credidit eam fuisse Sacramentalem. Unde Angelicus : « Ille qui laico confitetur, quamvis impleat « quod ex parte sua est de Sacramentali « confessione, tamen sacramentalem ab« solutionem non consequitur [2]. »

Diximus *tunc commendata* ; non enim desunt qui hodie eam graviter illicitam dicunt , cum ea fieri non possit absque scandalo ; ac maxime cum videatur praebere suspicionem lutheranae haeresis [3].

Q. 2. *An quilibet Sacerdos possit Confessiones excipere?*

R. Negative ; ad validam enim poenitentiae administrationem requiritur ulterius , ut Sacerdos approbetur ac donetur jurisdictione , nisi de casu extremae necessitatis agatur. Ad administrationem vero utilem insuper necesse est, ut Confessarius eas dotes obtineat , quae hujus muneris sunt : et si quos admiserit defectus, corrigat [4].

Articulus I. — De Confessarii approbatione et jurisdictione.

Q. 1. *Quid est Confessarii approbatio?*

R. Confessarii approbatio est « juridi« cum testimonium, quo Episcopus fidem « facit , se talem Sacerdotem judicare i« doneum ad Sacramentales fidelium con« fessiones in sua Dioecesi audiendas : » quibus ex verbis deducitur ad talem approbationem non requiri de rei essentia examen, si adsit judicium prudens de sufficientia et idoneitate.

Ubi viget disciplina Concilii Tridentini, nullus Sacerdos potest Sacramenti Poenitentiae ministerium exercere, nisi aut habeat Beneficium parochiale, aut ab Episcopo loci, in quo Confessarii munus exercere cupit , sit approbatus [5]. Ait enim : « Quamvis Presbyteri in sua Ordinatione « a peccatis absolvendi potestatem acci« piant ; decernit tamen sancta Synodus « nullum , etiam Regularem , posse Con« fessiones saecularium [6] etiam Sacerdo« tum audire, nec ad id idoneum reputa« ri , nisi aut habeat parochiale Benefi« cium, aut ab Episcopis per examen, si il« lis videbitur esse necessarium, aut alias « idoneus judicetur et approbationem quae « gratis detur, obtineat, privilegiis et con« suetudine quacumque, etiam immemo« rabili, non obstantibus [7]. » Hinc sequitur , approbationem petitam et negatam minime sufficere ; sed requiri ut reapse concedatur.

Approbatio dari debet ab Episcopo loci, in quo Confessiones excipiuntur ; non ab Episcopo poenitentis. Ita fert universalis praxis, et constat ex Bulla Innocentii XII *Cum sicut*, et Benedicti XIV *Apostolicum*. Hanc approbationem seu facultatem Episcopos etiam per alios potest

1 Imo illam absolutionem non fuisse Sacramentalem agnovit ipse Morinus in recognitione sui operis, uti constat ex editione Antuerpiensi anno 1682. *Perrone.*

2 In 4. d 20, q. 1. a. 1—Quod magis valet de confessione facta *Abatissis*, uti obtinet in quibusdam religiosis Institutis; mulieres jurisditionis ecclesiasticae incapaces sunt.

3 V. Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. VII, c. 14.

4 An autem gravis sit obligatio Confessiones audiendi. vide t. 1. *De Obligationibus*, quoad Parochos, disp. 1, c. 2, a. 2, § 1; quoad ceteros Ecclesiasticos *ibidem* § 3.

5 Nomine Episcopi venit Vicarius capitularis, Sede vacante; cum sit in ejus locum.

Quid vero de Capelanis militum? —Certum est (ait *Bouvier*) illos absolvere non posse milites absque legitima Episcopi approbatione, nisi facultatem id faciendi a Sede apostolica obtinuerint. Hac de re Benedictus, XIV. Brevi *Quoniam* 28 maji 1746 concessit ad septennium majori Capellano Regis Sardiniae ab ipso Rege deputato, facultatem per se vel per alios Sacerdotes probos et idoneos ab examine a se repertos et subdelegandos, Sacramentaliter absolvendi milites a quibusvis peccatis et censuris, nec non alias utriusque sexus personas ad exercitus regios (comprehensis etiam copiis auxiliaribus) spectantes. Item dispensandi in votis, Sacramentis, benedicendi paramenta ecclesiastica pro sui servitio. Item celebrandi in altari portatili etc. Quoad milites ec militiam special, omnia in unum congessit liber, *Pregi e difetti dei Cappellani militari , delle scuole e del corpo sanitario, degli uffiziali superiori e subalterni*, etc. Torino 1855.

6 Dicit *Saecularium*: iam regulares pro suorum confratrum regularium Confessione excipienda indigent sola generalis vel provincialis approbatione.

7 Sess. 23, c. 15 de R —Benedictus XIV, *Notificatione* LXXXVI.

tribuere, cum non sit actus Ordinis: imo eam concedere potest et ipse per se exercere (hoc ipso quod tali munere donatus est) Episcopi Vicarius, ut verius ac communius docent Fagnanus, Sanchez, Sylvius et alii. Ratio est, quia Vicarius, supposita nominatione, jurisdictionem habet ordinariam tam in civilibus, quam in spiritualibus non ab Episcopo, sed ab ipso jure [1].

Sed (quaeres) *an Episcopus possit approbatos iterum examinare, vel approbationem datam revocare aut restringere?*—R. Affirmative: ab Episcopo possunt iterum ad examen revocari Confessarii sive regulares sive saeculares. Potest etiam approbatio jam data revocari vel restringi ad locum, ad tempus, ad personas, prout Ordinario placuerit, quin tenetur de tali revocatione vel restrictione rationem reddere: id expresse deducitur ex Bulla *Apostolicum*: et sane tota res Episcopo est commissa [2]. Quod valet, etsi revocatio facta sit sine justa causa; cum in hac re non attendatur quid fieri deberet, sed quid factum est; voluntati enim superioris facultas subdita est. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII haec sub n. 13 propositio: « Praecepto annuae « Confessionis satisfacit, qui confitetur « Regulari ab Episcopo praesentato, sed « ab eo injuste reprobato. »

Q. 2. *Quid penes Novariensem Dioecesim notandum circa approbationem?*

R. Haec praecipua: 1. hos qui actu Parochi sunt et Coadjutores Titulares, idest possessionem adepti, approbari in tota Dioecesi absque facultatis renovandae necessitate: sed ceterorum Sacerdotum neminem approbari sine praecedenti idoneitatis periculo; 2. singulos, sive regulares sint, sive saeculares, non approbari, nisi ad anni spatium; ideirco, eo evoluto, omnes teneri prorogationem expostulare, exhibendo intra mensem octobris patentes Literas proprio Vicario foraneo, vel Secretariae, vel Cancellariae episcopali, si sint saeculares; Superiori autem Monasterii, si sint regulares. Hoc si fecerint, ad totum usque mensem decembris facultas prorogata censetur, etiam ante acceptum prorogationis decretum: si vero neglexerint, ultima octobris die expirabit [3]; 3. hoc prorogationis decretum Sacerdotibus saecularibus non concedi, nisi prius exhibeant testimonium proprii Confessarii de Confessione singulis hebdomadis peracta: et attestationem Parochi de morum honestate, de cura in divinis officiis, in catechesibus tradendis, et in collationibus casuum conscientiae frequentandis; 4. Patentes approbationis et prorogationis literas extendi quidem pro Confessariis omnibus ad totam Dioecesim; sed *per se* non complecti facultatem absolvendi a reservatis; neque ad Confessiones Monialium aut mulierum quarumcumque in Monasteriis, Collegiisve degentium (*pag.* 117).

Q. 3. *Quid de Confessarii jurisdictione?*

R. Nomine *jurisdictionis* hic intelligitur *potestas illa, qua Sacerdos in subditum fert sententiam, in foro tamen conscientiae*: proprie loquendo haec approbationem supponit, licet nunc cum illa videatur confundi quia una simul tribuitur. Duplex est Confessarii jurisdictio: ordinaria et delegata. *Ordinaria* est quae alicui competit ratione officii, quod ei fuit demandatum, cuique adnexa est animarum cura: ut sunt Papa, Episcopi, eorumque Vicarii generales, Vicarii capitulares, Archiepiscopi cum visitant subditos suffraganeorum, Praelati Religionum ac Parochi. *Delegata* est quae alicui vel tacite vel expresse legitime confertur ab habente primam, id est ordinariam: excipe Parochos, qui etsi possint suos parochianos etiam in aliena Dioecesi confiteri ex declaratione S. C. C. 3 dec. 1707 [4]; non tamen possunt aliis conferre facultatem confessiones audiendi neque in ipsa Paroecia; nam eorum ordinaria jurisdictio non est omnimoda; cum sit tantum pro foro poenitentiali [5]: pro foro autem exter-

1 V. Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, *n.* 558.

2 Hic specialim quaeri solet, *an Episcopus possit de novo Parochos suos examinare?* Distinguendum est cum Benedicto XIV, *Notificatione* ix, *n.* 16.

Si agitur de Parochis examinatis ab antecessore, haec statuit S. C. Concilii: *Censuit Episcopos successores posse, supervenienle rationabili causa, etiam ex officio, etiam extra visitationem, examinare Parochos et Ecclesias parochiales approbatos*. Et idem dicit de *Parochis regularibus*. Rota Romana decrevit quod sit sufficiens causa novi examinis *libitum*, *sola quies conscientiae Episcopi*. Si vero agitur de Parochis ab eodem Episcopo jam examinatis, utrum hic iterum eos examinare, haec habet eadem Congregatio: 1. *Posse Episcopum examinare Parochos et Rectores semel approbatos ad curam animarum, quando adest vehemens suspicio de illorum imperitia*; 2. *posse ad hujusmodi examen procedere extra visitationem*; 3 *ad dictum examen faciendum haud necesse esse, ut judiciales probationes imperitiae praecedant*.

3 Hodie tamen constitutum est, quod *Literae Patentes* debeant consignari intra mensem decembris. Ad totum tamen martium perdurant, etsi non consignentur.

4 Imo Parochus per se loquendo pro suo tantummodo oppido est approbatus. Attamen hodie fere ubique vel consuetudine, vel lege (ex Syn. Novar. p. 191 quoad nos) et Parochi et Coadjutores titulares, quoadusque hoc munere funguntur, pro tota Dioecesi valent Confessiones excipere. Sed cessante munere, omnis facultas expirat.

5 Etiam poenitentiarius Cathedralis, quum ordinariam habeat jurisdictionem in tota Dioecesi, in qua Poenitentiaria in officium stabile erecta est, possunt omnes ejus Dioecesis incolas etiam extra Dioecesim ipsam absolvere, non tamen Vicarii foranei

no non habeant nisi jurisdictionem limitatam et secundum quid, nempe relate ad nudam administrationem [1].

Haec autem delegata jurisdictio acquiritur tum ab homine, tum a jure. *Ab homine*, quando Ordinarius illam alteri committit, vel alteri licentiam concedit Confessarium sibimet eligendi. *A jure*, quando jus vel legitima consuetudo certis personis permittit, ut absolvant, aut ut ab electo Confessario absolvantur; qui tamen permissionem habent eligendi Confessarium, non possunt eligere, nisi approbatum vel Parochum. Hanc autem permissionem seu privilegium habent: 1. Ex consuetudine Reges et Principes; sed pro se tantum, et modo supremo gaudeant dominio. Item domestici Pontificis. Item Cardinales, qui praeterea Romae degentes possunt sibi et familiae Confessarium eligere, et eum quocumque conducere; 2. ex jure Episcopi omnes, etsi sint tantum titulares et quamvis nondum consecrati, modo sint confirmati; item Praelati minores exempti, et Superiores regulares locales [2]. Episcopi autem possunt secum conducere Confessarium jam approbatum, et ei confiteri etiam in aliena Dioecesi [3].

Amittitur vero haec confitendi delegata potestas: — 1. Per revocationem superioris qui illam tribuit; per quas causas enim res nascitur, per easdem solvitur; — 2. morte delegantis (vel ejus cessatione ab officio), si tamen delegatio sit de audienda tantum alicujus personae confessione, nec haec confessio adhuc sit incepta, ut jure constitutum est [4]. Si enim delegatio sit generalis a Papa proveniens, communis sententia et praxis est, eam non extingui per delegantis mortem; nam *decet concessum a Principe beneficium esse mansurum* [5]. Imo etsi ab Episcopo proveniat delegatio generalis, adhuc ea non extinguitur, quamvis confessio nondum cepta sit, nisi vel a successore revocetur, vel praefixum tempus elabatur. Hoc certo firmatur tum a vulgari adagio: « Gratia facta non expirat per mortem concedentis [6] » tum a consuetudine generali et praxi. Et revera, Episcopo defuncto, vel cessante e suo officio, adhuc Confessarii antea deputati in suo munere et officio, perseverant in Confessionibus audiendis usque ad tempus ab illo Episcopo definitum.

Q. 4. *An jurisdictio necessaria sit ad Poenitentiae Sacramentum?*

R. Nonnulli sub finem saeculi XVIII cum Aloysio Litta et Joanne Guadagnini contendere ausi sunt, tum approbationem Episcopi ad Confessiones valide excipiendas non consistere in jurisdictione, sed in solo idoneitatis testimonio; tum Confessarios omnes vi Ordinis ab omni casu reservato valide, si non licite, absolvere posse. Verum certum omnino est, imo fidei proximum, ad valide absolvendum praeter potestatem Ordinis requiri potestatem jurisdictionis: id eruitur ex Concilio Florentino, ubi in Decreto ad Armenos de hoc Sacramento legitur: « Minister « hujus Sacramenti est Sacerdos habens « auctoritatem ordinariam, vel ex commissione. » Et Tridentinum ait: « Quoniam natura et ratio judicii illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat « feratur, persuasum semper in Ecclesia « Dei fuit et verissimum esse Synodus « haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam Sacer« dos in eum profert, in quem ordinariam « aut subdelegatam non habet jurisdictio« nem [7]. » Jam vero: absolutio quae est nullius momenti, non tantum illicita, sed e-

licet Parochi sint, quia exceptis propriis ovibus, in alias Vicariae oves non habent nisi delegatam jurisdictionem. Item tanto minus ceteri Confessarii, qui jurisdictionem habent tantummodo delegatam, valide possunt absolvere extra Dioecesim subditos Dioecesis propriae: ex Bulla enim Innocentii XII *Cum sicut*, et Benedicti XIV *Apostolica indulta*, nullae sunt Confessiones quae fiunt sine approbatione Ordinarii loci, in quo ipsi poenitentes degunt — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 548; et *Homo Ap.* tr. xvi, 79 — Pavone. *La luce fra le tenebre.*

1 V. Bouix. *De Parocho*, par. 1, c. 5: ubi multis probat, quod vox *pastoris* nonnisi improprie Parochis tribuitur, cum hac indicet potestatem gubernandi cum jurisdictione proprie dicta et legislativa: et revera tota antiquitas solos Episcopos hac denominatione designavit.

2 Non tamen Parochi: et contraria proposita damnata est ab Alexandro VII sub n. 16 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 544 et 563.

3 Verum si Episcopi eum non conducunt, confiteri debent approbato ab Ordinario illius loci, ut declaravit S. C. C. ac confirmavit Gregorius XIII, 1 dec. 1332.

4 Ex *Decreto* Greg. l. 1, t. xxix: *de Offic. et potest jud. deleg.* c. 19 et 20.

5 Cap. *Si super grat.* 9 de offic. deleg. in 6. Excipiunt, nisi sit facta his verbis: *usque ad beneplacitum nostrum*, vel *ad arbitrium nostrum*, et similibus quia *voluntas morte vel renuntiatione finitur* — V. Liguori, *Op. Mor.* l. 1, n. 198.

6 C. *Si super grat.* 9 de off. deleg. in 6 — V. Liguori. *Homo Ap.* tr. xvi, n. 82.

7 *Sess.* 14, c. 7 — Addatur proscriptio thesis 37 Pseudosynodi Pistoriensis lata in Bulla *Auctorem fidei*, ubi doctrina illius Conciliaboli hac in re *sic intellecta, quod ad validum usum hujus potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa jurisdictio, sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a Sacerdote*

tiam invalida debet existimari. Ratio est, quod Poenitentiae ministerium exerceatur ad modum judicii forensis;sed in causis forensibus sententia non potest valide pronuntiari, nisi ab eo judice, qui in litigantes habet jurisdictionem.

Ex Synodo Novariensi excommunicatio ipso facto incurritur a Sacerdote, qui *non opprobatus hoc sibi ministerium vindicat extra necessitatem* (pag. 117).

Sed (dices) *nonne Sacerdotes in ipsa Ordinatione accipiunt omnes potestatem absolvendi a peccatis,sic dicente Episcopo consecrante*: Accipite Spiritum Sanctum; quorum retinueritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt? —R.: Potestas Ordinis est omnino distincta a potestate jurisdictionis: « Duplex « est spiritualis potestas, *ait d. Thomas* « una quidem Sacramentalis, alia juri- « sdictionalis. Sacramentalis quidem po- « testas est quae per aliquam consecratio- « nem confertur.... Potestas autem juri- « sdictionalis est quae ex simplici injun- « ctione hominis confertur [1].

Q. 5. *An valida sit absolutio data a Confessario cum jurisdictione tantum probabili, vel praesumpta, vel si ea ex errore credatur adesse, cum tamen non adsit?*

R. Ad 1: Quando est sub opinione, an Confessarius in tali casu habeat jurisdictionem, et hinc inde militant rationes,adeo ut jurisdictio remaneat aeque probabilis seu dubia, tunc aliqui pauci cum Antoine et Concina absolute negant validam esse absolutionem; quia ex propositione ab Innocentio XI damnata, non licet « in Sacramentis conferendis sequi opi- « nionem probabilem de valore Sacra- « menti, relicta tutiore, nisi id vetet lex , « conventio aut periculum gravis damni « incurrendi ». Unde qui amplectitur opinionem probabilem Doctorum asserentium, v. g. in hoc vel illo casu Confessarium habere jurisdictionem absolvendi a reservatis, vel privilegium quod habeat, nondum esse revocatum,etilli innixus absolvit, invalide facit —Alii vero communiter et absolute eam valere affirmant cum Croix, Filliucio, Lessio, Lugo, Viva, etc.: quia est consuetudo universalis sic absolvendi in Ecclesia: et merito, ne scilicet Confessarii saepius sint anxii circa veritatem jurisdictionis:porro consuetudo tribuit jurisdictionem — Sed nos cum Barbosa, Elbel, Gobat, Holzman, Sporer, Suarez,Wigandt et aliis distinguimus:vel aliqua adest causa gravis necessitatis aut magnae utilitatis , vel non. Si 1 , fas est uti jurisdictione tantum probabili;cum enim adsit in Ecclesia consuetudo universalis ferme omnium Confessarium absolvendi poenitens cum tali jurisdictione, et agatur de re, quae ab Ecclesia suppleri potest, certo suppleri praesumitur in dicto casu gravis necessitatis , aut magnae utilitatis ob bonum animarum. Sicque Confessarius non absolvit cum sola opinione probabili ; sed cum opinione moraliter certa, non quidem directa, sed reflexa. Si 2, non licet;ubi enim nulla causa satis justa intercedit , censeri non potest Ecclesia supplere jurisdictionem,cum haec nunquam censenda sit merae Sacerdotum suorum libertati vello connivere. Quae gravis causa accidit : 1. Si urgent praeceptum annuae Confessionis , nec alius adsit Confessarius;2. si poenitens indigeat auxilio talis Confessarii; 3. si poenitens deberet complicem patefacere alium adeundo. 4. si poenitens secus remanere debeat in mortali; 5. si Confessarius, qui habet jurisdictionem probabilem tantum, timeat ne secus poenitens apud alium sacrilege confiteatur.

R. Ad 2: Si praesumptio consensus illius , qui jurisdictionem tribuere potest, fundatur in signis, quae indicant consensum praesentem, v. g. si Sacerdos, quem constat non habere jurisdictionem , Confessiones excipiat , praesente vel sciente et non contradicente Episcopo , sufficit ; quia ea apparet jam tacite concessa. Si vero indicant tantum consensum de futuro, non sufficit ; quia consensus futurus non praebet jurisdictionem pro tempore praesenti. Neque illa potest postea rata haberi;quia valor Sacramentorum nequit suspendi. Item neque sufficit solus internus consensus, cum jurisdictio sic communicari non possit hominibus ; sed est manifestanda cui tribuitur [2].

prolatam. proscripta fuit ut *falsa, temeraria, erronea et Concilio Tridentino contraria*.Et valet licet tantum agatur de absolvendo a venialibus, vel a mortalibus jam remissis, ut merito docet ex Decr. Innocentii XI, Benedictus XIV *Notific.* LXXXVI.n. 7, et Constit. *Apostolicum*. Sane esto quod istorum Confessio sit libera: absolutio tamen est sententia judicialis, quae ferri debet in designatos subditos.

1 2. 2, q. 39, a. 3.

2 Ajunt tamen illum valde absolvere , qui mittit nuntium Episcopo pro confirmatione facultatis et eo tempore, quo certo praesumit obtentam faculta-

R. Ad 3: Si error, quo creditur talem Sacerdotem habere jurisdictionem, sit *communis* et conjungatur cum *titulo colorato*, certum est apud omnes tunc Ecclesiam jurisdictionem supplere: et ipso jure probatur [1]. Ratio est, quia alias multae animae perirent; ideoque rationabiliter praesumitur Ecclesia supplere. Diximus: 1. Si error sit *communis*, id est omnium vel fere omnium in loco, ubi excipitur Confessio; alloquin non metuendum publicum damnum: neque ideo Ecclesia jurisdictionem suppleret; Ecclesia enim ut provisor generalis non censetur supplere, nisi ratione boni communis; nam gubernator generalis ad solum bonum generale societatis attendit; 2. cum *titulo colorato* quod evenit, quando titulus est quidem falsus, sed vere existens coram hominibus, id est vere collatus a legitimo superiore, et ideo praeseferens speciem veri tituli; sed ob aliquem latentem defectum nullus, uti siquis revera obtinuerit titulum Parochi, sed invalide ob latentem simoniam.

Sed quid (quaeres) *si error sit quidem communis, sed titulus sit tantum existimatus, fictus, seu putativus* [2], *id est si a fidelibus titulus reputatur quidem adesse, sed nullus omnino extat?* — Communius negant cum Busembaum, Concina, Holzman et Sporer, tunc Ecclesiam supplere jurisdictionem; quia majus damnum fidelibus proveniret, quam utilitas; cum ex hoc plerique Sacerdotes improbi sumerent occasionem simulandi se Confessarios, et sic fideles possent facilius seducere etiam in iis, quae ad fidem pertinent: hinc ex juris dispositione actus intrusi semper sunt nulli. Attamen alii probabiliter cum Bonacina, Lugo et Sanchez affirmant etiam in hoc casu Ecclesiam supplere jurisdictionem; nam eadem adaequata ratio boni communis tam valet pro errore communi, qui conjunctus est cum titulo colorato, quam etiam pro eo, qui est a tali titulo disjunctus [3].

Q. 6. *Quotupliciter quis subditur alteri quoad poenitentiam?*

R. Per poenitentiam quis alteri fit subditus:

1. Ratione *domicilii* vel *quasi-domicilii*. Sic qui in aliena Dioecesi in perpetuum vel majore anni parte habitare intendunt, cum fiant subditi, valide absolvuntur a Confessariis in illa Dioecesi approbatis.

2. Ratione *privilegii status*: sic qui alicui familiae uniuntur, eorum jurisdictioni subduntur, qui eidem praesunt. Uti contingit Novitiis, et familiaribus Regularium, si tamen Monasterii expensis, inter illius septa et sub eorum obedientia actu inserviunt, ut limitant canones.

3. Ratione *consuetudinis*, quatenus haec est indicium consensus a superiore legitime praestiti (quod etiam eruitur ex Bulla *Superna*). Sic ex consuetudine qui pergunt in alienam Dioecesim etiam sine animo contrahendi domicilii aut quasi-domicilii a quolibet Confessario ibidem approbato absolvi possint, nisi adsit fraus vel censura [4].

4. Ratione *erroris communis cum titulo colorato*; quia tunc jurisdictionem supplet Ecclesia ob bonum commune.

5. Ratione *articuli mortis*, ne scilicet aliquis pereat hac ipsa occasione: et quod in bonum fidelium inductum est, cedat in eorum perniciem. Imo id valet (in sententia veriori et communissima) etiam quando agitur de solo mortis periculo: quamvis enim physice loquendo non sit

tem, absolvit, licet nondum redierit nuntius; quia hic illius personam repraesentat. Agit tamen illicite, cum Sacramentum nullitatis periculo exponat; posset enim Episcopus ex causis sibi notis confirmationem negare: licet ipse aliter credat. Aliter esset, si certo sciat Patentes renovatas esse; tunc et valide et licite Confessiones audit, ut patet.

1 L. *Barbarius ff. de off. Praet.* et cap. *infamis* quaest. 7.

2 Sunt qui titulum *putativum* idem esse dicunt ac *coloratum*; sed communiter illum cum existimatu et ficto confundunt. Certum lis est de nomine.

3 Huic tamen videtur obstare declaratio S.C. Congregationis data 11 dec. 1683. Nempe interrogata, an Cappuccini, qui in Patavina Dioecesi Confessiones exceperant sine licentia Episcopi illius Dioecesis, valide absolvissent, quia aliqui ex his erant in aliena Dioecesi approbati, alii vero ab Episcopo quidem Patavino ad annum, sed jam elapsum: S. Congregatio respondit: *Illicite et invalide Confessiones excepisse, sed non esse inquietandos illos, qui bona fide confessi sunt. Attamen si ipsi confessi hoc rescivrerint vel de invaliditate Confessionis dubitaverint, eosdem teneri reiterare Confessionem.* Ubi vides aperte errorem communem, nempe omnium fidelium putantium illos religiosos veros esse Confessores: sed titulus approbationis episcopalis per literas patenter quam fideles adhuc adesse credebant, cessaverat. V. Benedictus XIV. *Notificatione* xxxiv ubi declaratio per extensum habetur — Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 570.

4 Sacerdos approbatus, priusquam audiat Confessiones in Ecclesia Parocho subjecta, veniam petat ab ipso Parocho, ut debitus ordo postulat ac dependentia: excipe nisi casus urgeat, vel amicus sit Parochus, etc. Non tamen requiritur venia Parochi ad audiendas saecularium Confessiones in sacello regularium vel monialium; sed sufficit tunc venia superioris vel superiorissae loci, si aliunde sit approbatus Sacerdos. *Gury.*

eadem res articulus et periculum mortis[1]; in ordine ad praesentem casum nulla in jure occurrit distinctio, dicente Rituali R.: « Si periculum mortis immineat, approbatusque desit Confessarius, quilibet « Sacerdos potest a quibuscumque censuris et peccatis absolvere ». Sane in tali periculo nonne fidelis tenetur confiteri?

Quid (dices) *si tunc adsit vel adesse possit, si vocetur, Confessarius approbatus?* — Sententia communissima negant tunc simplicem Sacerdotem absolvere posse; nam cessat tota ratio, ob quam ipsa facultas data est. Ab hac sententia per se loquendo nos judicamus non recedentum maxime ob auctoritatem Ritualis R. inquientis: « Si periculum mortis immineat « approbatusque desit Confessarius, quilibet Sacerdos potest ... absolvere ». Ex his verbis fluit conclusio: « Ergo qui- « libet Sacerdos non potest absolvere, si « adsit Confessarius approbatus ».

Diximus *per se loquendo*; nam simplex Sacerdos potest et licite absolvere tempore mortis, etiam praesente Confessario approbato: 1. Si approbatus nollet vel non posset facultate sua uti, vel non esset approbatus in illa Dioecesi: tunc idem est, ac si non adesset; 2. si approbatus sit excommunicatus vel suspensus vitandus: tunc praeferendus simplex Sacerdos; quia approbatum eo in casu prohibet Ecclesia; 3. si approbatus sit complex in peccato turpi cum poenitente ex Benedicto XIV[2]; 4. si moribundus ita horreat manifestare sua crimina Confessario illi, ut sit in periculo confitendi sacrilege, v. g. si sit inimicus, consanguineus, aut objectum peccati; tunc profecto videtur adhuc vigere illud: *Ne hac occasione aliquis pereat*, uti docent Collet, Croix, Mazzotta ex d. Thoma; 5. si approbatus superveniat, Confessione incepta apud non approbatum; quia judicium semel inchoatum compleri debet[3].

Quid (dices) *de Sacerdote haeretico, schismatico, excommunicato?* — Non obstante contraria quorundam sententia, dicimus ipsos quoque, licet vitandos, in hoc casu absolvere posse moribundum; semper enim urget ratio, *ne quis pereat*[4]. Refert cardinalis Albitius hanc quaestionem fuisse propositam Innocentio XI, atque ab eo definitam, ut non amplius dubitari possit, quin poenitens in articulo mortis licite et valide absolvi queat ab haeretico, schismatico et excommunicato, deficiente altero Sacerdote. Et vero ita aperte tradit Rituale romanum dicens, quod tunc absolvere potest *quilibet Sacerdos*.

Articulus II. — De casuum reservatione de Confessario Monialium et complicis.

Q. 1. *Quid est casuum reservatio?*

R. Reservatio nihil aliud est, quam *limitatio jurisdictionis alicui concessae pro excipiendis fidelium confessionibus*. Casus porro reservati dicuntur quaedam crimina atrociora, quorum absolutionem concedere nequit Sacerdos, qui communi dumtaxat jurisdictione et approbatione praeditus est; neque ipse Poenitentiarius cathedralis Ecclesiae, quamvis in tota Dioecesi, ceteroquin valeat vi potestatis suae Confessiones excipere, ut declaravit

1 « *Articulus mortis* (ait Stapf, § 388) ille dicitur quo mors certo, vel saltem probabilius proxime secutura praevidetur. *Grave periculum* adesse censetur, dum prudens timor seu solidum dubium mortis proxime secuturae occurrit, eo quod in ejusmodi casibus frequenter accidat, e. g. in gravi morbo, difficili partu, in praelio, in longa navigatione, in operatione chirurgica ardua — Generatim animarum pastor in determinando gradu periculi non sit anxius: sufficit justus timor, ne morbus iste progrediatur in mortem: moneat etiam populum, ut in casu infirmitatis SS. Sacramenta mature petant, ne morbo ingravescente, aegroti, ut fieri solet, minus dispositi inveniantur » — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 361.

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 562 — P. Pavone, *Spicilegio* etc. nn. 300 et seqq.

3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 562 et seqq. Item probabiliter dicunt, quod si Confessio facta Sacerdoti simplici sit invalida, bene potest infirmus huic Sacerdoti iterum confiteri, etiam superveniente approbato; nam ille habuit revera jurisdictionem ad priorem illam Confessionem, quae non censetur finita. Item potest hodie simplex Confessarius iterum excipere Confessionem infirmi, qui heri ob morbi gravitatem non potuit integre confiteri, etsi hodie jam expiraverit ejus facultas audiendi Confessiones, causa enim incepta et non finita durat delegati potestas donec terminetur (cap. *Gratum*; cap. *In literis*, et cap. *Relatum*). Aliter est, ut communiter dicunt, si talis Confessarius hodie, jam expirata facultate, velit audire confessionem alicujus, qui heri penes ipsum confessus est, et absolutus, sed inculpabiliter omiserit aliquod mortale; nam illa esset nova confessio et actus novi judicii; neque hesterna confessio potest dici suspensa et incompleta.

4 Haec verba protulit Tridentinum agendo tantum de casuum reservatione, quam ideo in morte cessare dicit ratione Presbyteri simpliciter approbati. Attamen et casui nostro merito, ut patet, applicantur, ut nempe non tantum approbatus simpliciter, sed etiam Sacerdos catholicus nullimode approbatus. Imo et omnes Sacerdotes etiam ab unitate Ecclesiae praecisi valeant absolvere in morte — V. Bouvier, qui refert etiam declarationem Pii VI 1 apr. anno 1794 — Liguori, *Homo Ap.* tr. xvi, n. 92.

S. C. Congregatio 6 julii 1647 — Haec lex adeo gravis est, ut Sacerdos qui scienter absolvi a reservatis in Bulla *Coenae*, excommunicationem ipso facto incurrat, sed nemini reservatam, uti constat ex ipsa Bulla. Si vero praetextu privilegiorum (etiam Regularis) praesumit absolvere a dictis casibus Bullae *Coenae*, et aliis sex casibus, extra Romam et intra Italiam, Papae reservatis, vel a casibus reservatis Episcopo, praeter nullitatem absolutionis et culpam gravissimam, illico incidit in excommunicationem Papae reservatam ex decreto Clementis VIII 1602, et Pauli V 1617. Sex hi casus a quibus nequeunt Regulares vi ullius privilegii absolvere intra Italiam et extra urbem sunt: 1. *Immunitatis Ecclesiasticae violatio quoad confugientes ad Ecclesiam*; 2. *violatio clausurae Monialium ad finem libidinosum; 3. injectio manus violentae in Clericum; 4. provocatio ad pugnam in duello; 5. simonia realis scienter contracta*; 6. *confidentia beneficialis*.

Dividitur reservatio in *Papalem, et Episcopalem et Regularem*; prout casus reservantus Papae, vel Episcopo, vel Superioribus regularibus. Iterum reservationi vel excommunicatio adnectitur, vel non: si 1. casus dicitur reservatus *ratione censurae*; si 2. *ratione sui* tantummodo [1].

Q. 3: *Quot sunt casus Papales?*

R. Casus Pontifici reservati ratione sui duo sunt: — 1. Est in eum, qui Sacerdotem innocentem falso insimulat de crimino solicitationis apud judices Ecclesiasticos, sive per se impio calumniando, sivo sceleste procurando, ut ab aliis id fiat: ex Bulla *Sacramentum* Benedicti XIV; — 2. est in illum, qui dona accipit a Regularibus utriusque sexus (exceptis rebus medicinalibus, aut devotionis: item quae sunt in remunerationem ob praestita servitia, si tamen cum debita licentia tribuantur; remunerare enim pertinet ad virtutem). Porro statim ac donum pertingit ad materiam gravem ideoque ad mortale peccatum, casus est reservatus, a quo tunc tantum Confessarius potest absolvere (nondum realiter facta restitutione), quando poenitens nullimode potest eam de praesenti adimplere, cum promissione tamen eandem quamprimum poterit satisfaciendi. Igitur nondum ipsa restitutione facta Confessarius nequit absolvere Poenitentem, qui eam facere potest: sed poteritne tunc absolvere major Poenitentiarius? negative, si munera tributa excedant valorem decem scutorum romanorum; si vero dictum valorem non excedant, tunc Pontifex facit majori Poenitentiario potestatem, ut injuncta arbitrio sui vel Confessarii eligendi eleemosyna eroganda in beneficium Conventus, cui de jure esset facienda restitutio, absolvere, vel absolvi mandare possit. Ita Bulla *Religiosae* Clementis VIII; *Nuper* Urbani VIII; *Pastor bonus* Benedicti XIV [2].

Casus latae sententiae ac Papae reservati ratione censurae praeter eos, quos jam supra adnotavimus, plurimi sunt. En praecipuos: nempe censuram reservatam incurrunt: — 1. Absoluti in articulo mortis a censura Papae reservata, se postea Papae non praesentantes (cap. *eos qui, de sent. excomm.* in 6°; — 2. appellantes a Sedis Legatos vel Nuntios, item Archiepiscopos vel Episcopos offendentes (Bulla *Coenae*); — 3. appellantes a Papa ad futurum Concilium, eorumque fautores. Appellantes vel aliter recurrentes ad laicam Potestatem a Decretis Judicis ecclesiastici (Bulla *Coenae*); — 4. personis ecclesiasticis vel ecclesiasticis bonis onera, tributa, taxam, suprataxam imponentes, exigentes, vel recipientes (Bulla *Coenae*; excipe si quae sint Concordata, vel legitimus usus); — 5. bona Ecclesiastica usurpantes, vel usurpata recipientes, vel usurpatoribus efficaciter consentientes aut cooperantes: item bona Ecclesiae vel loci pii alienantes, vel alienari consulentes; vel effringentes et spoliantes Ecclesias; item Montium Pietatis bona usurpantes (Pius V Bulla *Admonet* et Tridentinum); vel eos Montes concionando impugnantes (Leo X); — 6. Causas spirituales vel spiritualibus adnexas a Judicibus ecclesiasticis advocantes, vel impedientes, eorumque fautores (Bulla *Coenae*); 7. judices qui, quovis colorato praetextu, efficaciter trahunt, vel trahere faciunt ecclesiasticos ad suum laicalo tribunal (Bulla *Coenae*). Item judices, offi-

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 578 — Pavone; *La luce ecc.* dissert. 11 — Quoad casus reservatos a Regularibus vide l. *de statu religioso*.

2 *Chi dono poi non incorre nella riserva, ma pecca contro il voto della povertà; ed incorre la scommunica imposta contro chi senza le necessarie facoltà aliena i beni dei luoghi ecclesiastici*. Ita Pavone, qui fuse in Opere: *La luce fra le tenebre*.

ciales, laici ac ecclesiastici trahentes personas ecclesiasticas ad forum laicale etiam in rebus civilibus, ex Martino V Bulla *Ad reprimendas* 1. febr. 1428; et si sit Capitulum vel alius conventus ecclesiasticus, suspensionis et interdicti poenam incurrit ipso facto (sed excipe semper nisi id permissum sit ex Concordatis vel ex legitima consuetudine); — 8. domini temporales censuras violari facientes (Clementin. *Gravis, de sent. excom.*); duellantes eorumque fautores (Bulla Gregorii XIII, *ad Tollendum*: et Clementis VIII, *Illius vices*: et Benedicti XIV, Bulla *Detestabilem*); 9. examinatores, qui aliquid recipiunt pro examine ad Parochiam (Trid. *sess.* 24, *cap.* 18 *de. R.*); 10. Scripturam sacram praedicantes vel explanantes contra sensum ab Ecclesia approbatum (Bulla Leonis X *Supernae Majestatis*); — 11. Societatis Jesu Institutum impugnantes vel mutari procurantes (Bulla Gregorii XIII, *Ascendentae*) [1].

Q. 3. *Quot sunt casus Episcopis reservati?*

R. Casus Episcopis reservati ratione sui vel censurae, alii sunt reservati in jure Communi; alii in Synodo Dioecesano; alii extra Synodum. Casus jure Communi reservati sex numerantur his versiculis:

Clerum percutiens, animati foetus abortus
Participans crimini criminoso, excommunicatus
Occultus, quisquis Pampam non possit adire.

Nempe incidunt in Episcopalem reservationem: 1. percussores Clericorum, si tamen agatur de percussione levi, quamvis publica: item si agatur de mediocri et enormi, dummodo non sit publica; 2. procuratores abortum, effectu secuto; participantes in crimino criminoso; 3. excommunicati ab Episcopo per sententiam particularem; 4. incidentes in casus Papales occultos; et etiam post Tridentinum reservatos, nisi tamen adsit clausula derogatoria [2], item nisi agatur de casibus Bullae Coenae; 5. incidentes in casus Papales publicos, sed impediti Romam adire [3]. Haec de jure Communi, et quidem tantummodo ratione censurae Episcopo reservantur, qui proinde vel per se, vel per alios suos omnes suos subditos ab illis potes absolvere; imo etiam non subditos, si agatur de papalibus occultis, quae non possunt auferri nisi in Confessione; nam tunc peregrini ratione Confessionis constituuntur subditi.

De jure vero Dioecesano, in Synodo postrema Novariensi (habita diebus 11, 12 et 13 julii anno 1827 ab Episcopo praeclarissimo cardinali Josepho Morozzo felicissimae et sanctae recordationis haec reservantur ratione sui:

1. « Blasphemia in Deum, vel Deiparam Virginem aut Sanctos, quae a duobus vel a pluribus audita fuerit. Et blasphemia haereticalis, nemine etiam audiente, prolata » Reservatae blasphemiae reus est qui jurat per falsos Deos. Illae autem voces auditu nequissimae: « Corpus vel anima Dei, Christe Domino Sacramentum, Sanguis Christi, tu es Diva vel anima mea, aut idolam meam, per vitam Dei ista est, hoc tam verum est quam ipsum Evangelium » non reservantur. Item neque factum execrandum Dei, B. V., et Sanctorum effigiem vel simulacrum pedibus proterentis, at manibus discindentis. Incurritur autem reservatio, licet a pueris audita sit blasphemia, si sint doli capaces. *Synodus.*

2. « Quaecumque superstitiones cum abusu rerum sacrarum, aut cum expressa daemonis invocatione. » Nomino *Sacrarum rerum* veniunt quaecumque benedictione vel consecratione ecclesiastica indigent, vel sacra sunt, ut species consecratae, sancta olea, verba Scripturae, templa, aqua lustralis, signum crucis, coemeteria, vestes sacrae, sacrae imagines, etc. *Synodus.*

3. « Homicidium voluntarium, quod quis directe sive per se sive per alium perpetraverit. Abortus quoque foetus sive animati sive etiam inanimati, licet irrito effectu tentatus ». Incurritur reservatio, licet quis metu fuerit ad occisionem inductus vel vehementi irae motu, si adhuc sit usus rationis sufficiens ad mortale. Item incurritur, etsi adsit error facti, v. g. si quis occidat Cajum putans occidere Titium. Ex pluribus qui aliquem sauciaverint, si ignoretur auctor vulneris lethalis, omnes reservationem incurrunt. Si quis autem lethaliter sauciato novum et atrocius vulnus intulerit unde ci-

[1] Plures alios casus vid. *De Censuris in particulari.*
[2] V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 594.
[3] Quoad haec omnia vide, *De Censuris in particulari*, ubi erit de alio casu ratione censurae quibusdam in locis Episcopo reservato quoad medicos.

tius intereat, non prior, sed posterior incurrit reservationem. Mandans vero occisionem, si sufficienter se retractavit, liberatur a reservatione. Qui animo abortum curandi etsi insufficientem causam invexerit; propinaverit, hauserit, paraverit, consuluerit aut applicuerit, reservatione innodatur. Non eam incurrit mater, si saltando, adsportando, etc. causam abortus praebeat, modo illum directe non intenderit. Confessarius deputatus ad absolvendum ab hoc casu, etiam ab Episcopo deputatus ad absolvendum ab excomunicatione lata a Gregorio XIV in reos abortus foetus animati. *Synodus*.

4. « Injuriosa legitimorum parentum, « patris nempe vel matris percussio: » unde qui vitricum vel novercam suam percuteret, non incurreret reservationem. Haec autem reservatio obtinet, etsi patris vel matris percussio ex odio vel ira procedat, quamvis in se levis sit; nam aestimatur gravis ex personae qualitate. Item reservatur repercussio facta a filiis, licet injuste verberatis. Item impulsio, vel repulsio, qua pater et mater parieti allideren-tur, vel in terram dejicerentur. Non tamen reservatur brachium in parentes minaciter extendere, vel in illos expuere, aut aqua ipsos aspergere. *Synodus*.

5. « Suffocatio, imo et retentio infan« tis in lecto, anno expleto minoris, o« missa cautione cunarum vel alterius fir« mi repaguli. » Casum incurrit non solum mater aut nutrix, sed et maritus, si ejus quoque consilio illa retentio facta sit: imo solummodo maritus, si uxor vi vel metu ad id a marito inducta fuerit. Haec poena incurritur sive noctu sive interdiu, sive in cubili sive alio quovis in loco sopori carpendo apto parvulus, qui annum integrum nondum exegerit, absque opportuno repagulo secum collocetur. Non erit vero reservatio, si mater aut nutrix sedendo in lecto eundem susceperit, ut lactet vel soletur, in cunas deinde statim reclinandum, atque interim somno correpta ipsum oppresserit. *Synodus*.

6. « Horrenda sodomiae perfectae tam « activae, quam passivae; bestialitatis et « concubinatus scelera » [1]. Ad concubinatum quod spectat, non refert, si concubinarii sint soluti vel matrimonio ligati, sed satis est si constituant simul (perindo ac si conjuges essent) libidinose vivere, et sic vivaut per annum quadam actuum frequentia delinquentes, etsi una simul non cohabitent. Quoad bestialitatem autem non refert, si commercium cum bruto extra vas naturale compleatur. Tandem sodomia debet esse perfecta et completa ad reservationem. Ita *Synodus*.

7. « Incestus inter consanguineos sive « in primo sive etiam in secundo gradu « (lineae tam rectae, quam transversalis.) « Inter affines in primo gradu, et inter co« gnatos spirituales. » Error facti, quo incestuosus vel putat talem non esse sibi propinquam, cum sit; vel putat esse propinquam, cum non sit, liberat a reservatione. Flagitium hoc a matrimonio junctis patratum cum consanguineis alterius conjugis, privat etiam jure petendi debitum conjugale. Porro quoties alicui generatim jurisdictio datur absolvendi ab incestu, non includitur facultas in pristinum jus restituendi incestuosos conjuges, sed haec singulis vicibus est expostulanda. *Synodus*.

8. « Copula carnalis cum innupta vi, « metu aut ficta promissione dotis vel ma« trimonii extorta. Item inter sponsos an« te matrimonium ». (pro innupta intelligenda videtur etiam vidua honesta). Sufficit ad reservationem gravis timor incussus alicujus gravis mali aut damni mulieri vel ejus parentibus inferendi. Ficta autem promissio dotis vel matrimonii, sive agatur de proprio sive de alieno matrimonio, semper reservatur, si ideo copula extorta sit. Sed dissolutis sponsalibus legitime, aut invalide initis, vel carnali facinore minime completo, non est reservationi locus. *Synodus*.

9. « Consensus dictis vel factis libere « omnino praestitus a marito vel parenti« bus, patre videlicet aut matre: vel ab « avo, avia: tutore et curatore, ut uxor, « vel filia, vel puella respective alteri sui « copiam faciat. » Uti sit reservatio, copula interesse debet. Nec refert si filia sit naturalis, vidua, aut mulier divortio separata. Qui non impedit carnalem lapsum, vel dat consensum absque omnimoda libertate, non incurrit reservationem. Item neque vir qui alimenta uxori ne-

1 Hic observat Fulco in suis *instit. Theol.*; ut habeatur concubinatus jure Canonico requiritur: 1 ut sive domo viri, sive alibi retineatur mulier, vir habeat ad eam facilem accessum; 2. ut habeatur pluralitas copularum, seu habeantur quatuor saltem copulare; 3. ut habeatur animus perseverandi in tali congressu; 4. ut mulier non habeat cum alio viro non suo commercium carnale ».

gando causa esset illius prostitutionis, nisi directe et expresse hoc medio eam adducere intenderet ad hoc flagitium. *Synodus*.

10. « Execrandum Confessarii poenitentem ad turpia solicitantis crimen in « actu ; vel praetextu vel occasione Confessionis. *Item* quicumque obscoeni actus inter Confessarium, et filiam spiritualem seu Confessionis [1]. » Adhuc est reservationi obnoxius Confessarius solicitans, licet poenitens ad turpia extimulatus non consentiat. Item est, si poenitens prior sit qui Confessionis praetextu ad turpia provocet Confessarium, qui tamen consenserit item est, si Confessarium occasione Confessionis cum poenitente inhonestos sermones habeat, etsi id agat longo tempore post auditam Confessionem. *Obscoeni actus* sunt qui objectivo mortalem praeseferunt turpitudinem contra sexum, etsi per jocum fiant : qui reservati sunt tam pro Confessario, quam pro poenitente. Si tam poenitens, suo Confessario relicto, alteri Confessario jam ab anno confiteatur, tunc si cum illo primo inhoneste peccet , non incurrit in reservationem , quia tunc non amplius habetur ut ejus filia spiritualis ; sed excipe nisi hoc fine , nempe ad reservationem eludendam, abstinuerit per annum a Confessione illa. Amplexus et oscula, quae ex veneris impulsu procedunt, reservantur; non tamen reservantur amatoriae collocutiones, actusque alii de se minime obscoeni , etsi eos ignote libidinis affectio forsan comitetur. *Synodus*.

11. « Jurata falsi in judicio depositio , « aut veri reticentia facta ab accusatore « vel teste. *Item* inductio testis falsi ju- « rati in judicium. » Qui non leviter dubitant de rei veritate , et eam juramento uti indubiam affirmant ; aut qui jurant tanquam testes de visu , eum sit tantum de auditu ; aut qui utuntur aequivocationibus , amphibologiis , vel restrictione mentali , reservationem incurrunt. Non eam tamen incurrit si falso juramento deponens vel reticens sit rens ipse et de facto proprio agatur. Item neque ille , qui verum jurat , quod ex errore credebat vel dubitabat esse falsum , licet sit perjurus ob conscientiae reluctantiam. Ita *Synodus*.

12 « Retentio et occupatio scripturarum, « bonorum immobilium , aliorumque ju- « rium ad Ecclesias et loca pia spectan- « tium [2]. *Item* piorum legatorum solutio « diutius anno protracta. *Item* Notariorum « negligentia a notitia obitus defuncti le- « gata ipsa , aliasque pias testatorum di- « spositiones intra sex menses non denun- « ciantium. » Nomine *scripturarum* veniunt etiam scripturae privatae , licet in foro interno tantum obligent. Nomine *Ecclesiarum* veniunt non tantum sacrae aedes ; sed et Beneficia et Capellaniae ecclesiastica auctoritate in iis erectae. Tandem nomine *piorum locorum* veniunt quaecumque domus quavis auctoritate extructae, et ad Dei cultum destinatae, vel ad ejus ministros efformandos aut sustentandos , vel ad excipiendos alendosque pauperes. Scripturae censebantur retentae, cum habentur etiam sine animo eas retinendi ; sed delentur vel celantur, vel immutantur ex magna parte Facta scripturarum restitutione refectisque damnis, cessat reservatio. *Piorum legatorum* nomine veniunt omnia, quae ad pias causas fuerunt relicta, v. g. Missae, Officia sacra, sacrae preces, eleemosynae aut Ecclesiae, aut pauperibus, aut puellis dotandis, aut captivis distribuendae, etc. Reservationem incurrunt qui studiose non agnoscunt haereditatem sibi delatam, ne piae testatoris voluntati satisfacere adigantur, vel ideo malitiose haereditatis possessionem differunt : vel post possessionem culpabiliter se impotentes reddunt ad solvendum. Hi tamen , licet honesta parsimonia

1 Ex ipsa rei natura unusquisque est *poenitens* filius, penes quem confitetur, etsi ei primum et semel confiteatur. Sed juxta communem intelligendi morem, ut quis habeatur uti *filius* (vel *filia spiritualis* seu *confessionis*, insuper requiritur, ut ter quaterve eidem Confessario confessus sit; vel si semel tantum ei sit confessus, ab eodem tamen imposterum audiendus fuerit acceptatus, tanquam confessionis filius (vel filia) : dicitur nempe a confessionis filius, si masculus; filia si foemina. Ita Rulfus in celebri suo *Commentario manuscripto in casus reservatos* (quod extat in Biblioth. Seminarii Novariensis): ex hoc patet, quod prima pars nostri casus magis extenditur, quam secunda.

2 Ab autem qui fundum Ecclesiae conduxit, si annuum locationis pretium culpabiliter non solverit, incurrat in hanc reservationem, tanquam iniquus Ecclesiae jurium retentor, sunt aliqui qui affirmant, quia pretium illud est revera *jus ad Ecclesias pertinens*. Verum negandum videtur : tum quia in communi aestimatione *jurium* nomine proprio sensu non venit pretium rei locatae, sed potius ratio seu fundamentum per quod fructus et reditus possunt exigi: quod quidem oritur etiam ex ipso textu: tum quia nomen *retentionis* et *occupationis* locum habet ex sensu auctorum, quando res apprehenditur, retinetur, et in ea insistitur tanquam in re propria: hoc posito, de conductore qui differt pretium locationis solvere, generatim loquendo, nonnisi improprie praedicaretur. Neque etiam dici posset debitor Legatorum , cum nonnisi sit morosus debitor fructuum.

curare tenentur solutionem, si tamen, absolutione rite obtenta, propositum violaverint, reservatio non reviviscet. Hac lege devinciuntur etiam curatores, tutores, executores testamentarii, ac debitores quicumque legatorum, atque administrantes bona, quae hoc onere gravata sint. Facta autem etiam post annum piorum legatorum solutione, reservatio cessat. Ita *Synodus Novariensis* [1].

Extra Synodns unus est casus Episcopo reservatus, sine censura tamen, et sic legitur in Literis ad Clerum 2. apr. 1857: « Sentito il parere di distinti Ecclesiastici, atteso il pericolo di seduzione, e di scandalo che darebbe chiunque prendesse parte ad adunanza di eretici predicanti, stabilisco che sia caso a me riservato l'intervenire alle medesime anche per semplice curiosità. »

Q. 4. *An Ecclesia habeat potestatem casus reservandi?*

R. Affirmat Tridentinum dicens: « Magnopere... ad Christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quaedam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis dumtaxat Sacerdotibus absolverentur. Unde merito Pontifices Maximi pro suprema potestate sibi in Ecclesia universali tradita, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari judicio reservare: *Postea addit*: Siquis dixerit Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat, anathema sit [2]. » Addimus damnationem thesis 44 Pseudosynodi Pistoriensis Bulla *Auctorem Fidei*, ubi legitur: « Propositio Synodi asserens reservationem casuum nunc temporis aliud non esse, quam improvidum ligamen pro inferioribus Sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem, » Falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Concilio Tridentino contraria superioris hierarchiae potestatis laesiva. » Et haec reservatio antiquitate commendatur, cujus quidem rei exempla suppeditant Thomasinus, Martenius, Morinus, et Chardonius [3]: ex quibus etiam jansenistae arguuntur, qui toties provocant ad venerandam antiquitatem—Utique Christus illimitate contulit omnibus Sacerdotibus absolvendi facultatem: sed aliud est facultas; aliud facultatis exercitium; ut enim facultas exerceatur et personae et causae et modi designandi sunt, prout fit in ipso foro civili.

Habent facultatem reservandi qui ordinaria potestate gaudent, et sunt Papa, Episcopi, Prelati Religionum, quique potestatem quasi Episcopalem habent, uti declaravit S. C. C., referente Fagnano [4]. Non tamen Parochi; neque enim ipsi sunt *maximi summi Pontifices*, quibus tantum reservatio tribuitur.

Q. 5. *Quale esse debet crimen, ut reservetur?*

R. Quamvis Episcopi casus seu peccata quaecumque sibi valeant reservare negando jurisdictionem, cum eorum imperio Sacerdotum jurisdictio subsit; ne tamen Sacramenti administratio nimis difficilis reddatur non debent sibi reservare, nisi peccata: 1. atrociora et ex objecto mortalia, et quibus conjuncta sit Ecclesiastico disciplinae pernicies, et ideo ut plurimum non peccata venialia. Diximus *ut plurimum*; nam si haec, attento fine Superioris, possunt aliquando evadere gravia, poterunt subjici reservationi; 2. in genere suo completa, non vero simpliciter eorum attentionem, nisi id expedire consuerint; 3. externa, ne infinitis anxietatibus locus aperiatur: 4. certa, seu certo commissa: quia reservatio est odiosa [5].

Quid (dices) *de peccato dubio?* — Vel tale dubium est *facti*, nempe cum poenitens certus quidem est illud genus peccati, quod commisit, esse reservatum: sed dubitatur, an in eo committendo revera ipse mortaliter peccaverit: puta defectu advertentiae, vel consummationis. Vel tale dubium est *juris*, nempe cum certum quidem est poenitentem mortaliter peccasse; sed dubitat Confessarius, an in illud peccatum lata sit reservatio necne. Si 1, reservatio non est; quia haec est res strictae interpretationis, ut omnes fere pro certo habent cum Conci-

1 *Pag.* 315 *et seqq.* Hi casus cum eorum expositione quam diligentissime sunt memoriae mandandi, ac semper firmiter retinendi, ne contingat errare in re gravissima et necessaria omnino.

2 *Sess.* 14, cap. 7, et can. 11.

3 V. Perrone, c. 3 *De poenit.*

4 In c. *Cum olim de praescr.* n. 24.

5 Monet etiam Benedictus XIV Bulla *Quo primum* Parochorum potestatem, cum ordinaria sit, non esse adeo coercendam; et in Synodo potius imminuendam, ut sic omnis querelae occasio praecidatur. (V. etiam *De Synodo Dioec.* l. V, c. 4 n. 3.)

na, Sanchez, Suarez et aliis. imo docent communiter Salmanticenses, Sanchez, Sporer, Viva, etc. quod si poenitens confessus sit simplici Confessario tale peccatum, omnino liberatur a reservatione, quamvis postea illud agnoscat uti mortale: unde quamvis teneatur poenitens, cum recordatur peccati certi prius confessi ut dubii, illud iterum tanquam certum confiteri, ut sic suppleat integritatem eum exponendo uti erat in conscientia, ejusque cognitam gravitatem Confessario manifestet; tamen non tenetur amplius se sistere superiori pro ablatione reservationis, quia ablato peccato, ablata est etiam reservatio [1] — Si 2, docent Antoine, Concina et Wigandt, reservationem adesse; quia cum dubitatur, an peccatum quod vere commissum fuit, sit reservatum; dubitatur etiam an Confessarius habeat facultatem illud absolvendi; atqui Confessarius uti non potest facultate dubia. Sed communiter et probabilissime Anacletus, Elbel, Filliucius, Hurtadus, Sa et Viva, etc. tenent contrarium, sive dubium sit negativum sive positivum, nisi lex ipsa etiam casus dubios expresse complectatur; tum quia reservatio est strictae interpretationis, tum quia *in dubio melior est conditio possidentis*; atqui Confessarius in hypothesi facultatem absolvendi jam in genere possidet. Adde: cum haec sententia sit communis et fundata, certum est Ecclesiam supplere jurisdictionem, si forsan illa opinio esset falsa — Hinc versus:

Completum externum, certum, mortale reservant.

Quid (dices) *de fideli, qui committit peccatum reservatum, sed reservationem ignorans*? — Sententia, cui subscribimus, communior, imo communissima negant absolvi posse ignorantes reservationem; nam reservatio casuum respicit potius Confessarios quos privat jurisdictione, quam poenitentes: et ideo non est poena poenitentes ipsos respiciens, sed jurisdictionis restrictio respiciens Confessarios. Nec videtur dubitandum, cum Tridentinum dicat absolute Confessarios super reservatos *nihil posse*: nempe finis reservationis non est tantum, ut fideles a culpis gravioribus absterreantur; sed etiam ut recipiant a Superioribus poenitentias; monita et remedia opportuniora, quae non expedit dari, nisi a peritioribus. Et ideo cum ignorantibus non cesset adaequate finis reservationis, nec ipsa reservatio cessat [2] — Si autem casui reservato sit adnexa censura, an tunc a reservatione incurrenda excusetur poenitens, si reservationem ignoret, affirmandum est, si casus sint papales (modo tamen duos excipias in quaestione secunda relatos); quia casus Papales principaliter reservantur propter censuram, in qua spectatur praecipue ratio poenae, quae in contumaces tantum infligitur. Hinc in hisce casibus, reservata censura, etiam peccatum remanet reservatum: e contrario, sublata, censura, v. g. eo quod ignorata fuit, nec est reservatum peccatum; quia sublato medio reservationis, id est censura, jam peccatum non remanet reservatum [3]. Negandum vero pro casibus, quos non quidem in jure Communi, sed sibi ipsi reservant Episcopi; quia in his principaliter et per se reservatur casus, eique superadditur censura ad hoc ut peccantes fortius ligentur et per duplicem reservationem a peccato absterreantur: et ideo in tabella Casuum reservatorum ab Episcopo sic illi adnotari solent: *casus reservati, quibus est adnexa excommunicatio*. Quare hisce in casibus, ex veriori sententia, corruente censura ob ignorantiam, non ideo corruit reservatio [4].

Ceterum hac in re videatur etiam uniuscujusque Dioecesis constitutione. Ex Synodo Nova-

1 V Liguori, *Homo Apost.* tr. xvi. nn. 142 et 143; et *Opus Mor.* l. VI. n. 600

2 *Sess.* 14 c. 7—Neque obstat dicere. quod si reservatio non subsistit cum adest dubium, multo minus debet subsistere cum adest ignorantia; nam ignorare minus est quam dubitare.—R: In casu nostro diversa res est. quando enim dicimus *ignorare*, supponimus pro certo adesse et a Confessario cognosci peccatum reservatum. sed tantum illud ignorari a poenitente; e contra, quando ponimus *dubitare*, incertum est an revera adsit peccatum reservatum: unde hic minus est dubitare, quam ignorare?

3 Ex cap. 2. *de constitut.* in 6. Si quis autem sciens censuram ignorat illam esse riservatam, ab ea incurrenda non excusatur; quia is jam consentit in poenam censurae. adeoque implicite in ejus reservationem et in omnes alios effectus, licet ignoratos.

4 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 581. In Novariensi Dioecesi sunt quidem censurae reservatae per se, uti videre est in tractatu *De Censuris* in fine, at nullus est proprie dictus casus cum excommunicatione et adnexa neque in Synodo neque extra. si excidias casum abortus foetus animati, quem Episcopus sibi reservat, et cui Pontifex adnectit excommunicationem ipsi Episcopo reservatam; sed obtenta facultate absolvendi a tali casu, eo ipso est data facultas absolvendi a censura, ut habet Synodus.

riensi, ut peccatum sit reservatum, oportet: 1. ut sit externum: 2. ut sit mortale ex objecto, et completum in genere suo, nisi aliud exprimatur: 3. ut tanquam reservatum cognitum fuerit a poenitente. Hodie tamen qui indigent Literis Patentibus, nequeunt amplius a reservatis absolvere poenitentes hac ratione, quia ignoraverant reservationem: cum haec exceptio in earum renovatione non amplius inveniatur (haec igitur restrictio non tenet Parochos neque Coadjutores titulares, cum non indigeant hisce Literis): 4. ut certum sit esse commissum ac subjici reservationi; 5. ut sit clare expressum: neque enim fit argumentatio de casu ad casum; 6. ut sit patratum a persona, quae jam decimumquintum aetatis annum expleverit [1].

Q. 6. *Quinam a reservatis queunt absolvere?*

R. Generatim a reservatis possunt absolvere non tantum ipse reservans, ejusque Superior in jurisdictione spirituali, ac ille cui reservans vel ejus Superior facultatem hanc delegaverint; sed etiam Sacerdos inferior, quamvis a suo Superiore non delegatus in hisce casibus:

Et 1. Sacerdos inferior etiam non delegatus potest omnes directe absolvere in articulo ac periculo mortis; in eo enim dicente Tridentino. « Nulla est re« servatio, atque ideo omnes Sacerdotes « quoslibet poenitentes a quibusvis pec« catis et censuris absolvere possunt. » Unde si infirmus ab inferiori Sacerdote absolutus iterum convalescat, non amplius tenetur recurrere ad Superiorem, ut iterum absolvatur; cum tunc perinde se habeant peccata reservata ac si reservata non essent. Excipe si peccata illa habeant adnexam censuram; tunc si poenitens convalescat, debet se praesentare Superiori, idque praecipitur in jure, non quidem ut iterum absolvatur, quia jam a censuris et peccatis absolutus fuit; sed ut se ostendat absolutum, obedientem et paratum ad majorem poenitentiam accipiendam, si Superiori videbitur: quod si poenitens neglexerit, reincidit in censuram [2].

2. Item Sacerdos inferior non delegatus directe potest absolvere illum extradioecesanum, qui ligatus sit peccatis in propria quidem Dioecesi reservatis, non autem reservatis in Dioecesi Confessarii. Reservatio enim directe afficit Confessarium, non poenitentem: unde cum non sit ligata Confessarii jurisdictio, illa uti valet etiam in peregrinum ex universali consuetudine. Excipitur: 1 Ex Bulla *Superna* Clementis X, si poenitens e sua in aliam migraret Dioecesim *in fraudem reservationis*, nempe (uti probabilius ac communius explicant Lugo, Roncaglia et Viva) si poenitens eo unico fine principali proficiscatur, ut alibi facilius absolvatur, et proprii pastoris judicium aufugiat [3]: tunc enim elusoria redditur lex; —2. cum eodem Roncaglia et Wigandt contra alios, si casus cognoscatur innodatus censura reservata; nam censura directe afficit poenitentem ut poena, quae ideo eum ubique comitatur: unde simplex Confessarius non potest illum absolvere, cum in censuris reservatis nihil possit; imo neque Episcopus qui non sit Ordinarius poenitentis; quia Episcopi sunt independentes alii ab aliis, et unus non potest ingredi provinciam alterius quoad facultates et statuta propriae Dioecesis.

3. Sacerdos inferior non delegatus potest absolvere poenitentem illum qui adire non potest Superiorem (neque per epistolam), vel alium qui hac facultate gaudet; si tamen causa urgeat, v. g. ut vitet scandalum vel infamiam, ut satisfaciat praecepto paschali quod urget, aut si alias diutius perseverare debeat in mortali. Ita communiter Castropalaus, Concina, Coninchius, Elbel, Layman, Salmanticenses, Suarez, Vasquez: Wigandt, Viva: et hoc quidem, quamvis peccatum sit reservatum cum excommunicatione. Sane cum Tridentinum dicat reservationem esse in *aedificationem, non in destructionem*, necessitatis casum merito praesumitur Su-

1 Pag. 130 et 315 — Qui confitetur post adeptam pubertatem peccatum impubertate commissum, potest a quolibet Confessario absolvi, quia superveniens aetas non inducit in actionem praeteritam illud gravitatis genus, quod plectere voluit superior. Ita Alasia pro iis Dioecesibus, in quibus ad reservationem pubertas requiritur. Hoc tamen negat Possevinus, quia in absolutione reservatorum respicitur tempus quod datur absolutio, cum reservatio afficiat Confessarium: ita *Resolut. casuum* sub Prospero Lambertini.

2 C. eos qui *de sent. exc.* in 7; et *Decr.* Greg. l. V. t. XXXIX *de sent. exc.* c. 13—Unde quilibet Confessarius simplex, etiam praesente Superiore, potest moribundum absolvere a reservatis sine censura; non tamen a reservatis cum censuris si adsit, vel vocari possit superior. Ratio, quia in 1° casu, cum omnis tunc reservatio cesset, per se et absolute absolveret: in 2° vero casu nonnisi per accidens et sub conditionali poena se praesentandi superiori, quod si omittat, in primam censuram incurrit.

3 Unde bene ipse absolvi poteat, si abscesserit ob aliquem honestum finem, v. g. negotii, indulgentiae lucrandae; vel ut confiteatur cum minori incommodo, vel ut Confessarium incognitum aut prudentiorem inveniat, qui suae tranquillitati melius consulat etc. V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 589.

periorem excepisse: idque confirmat Benedictus XIV, ut refert Panzuti — Quia tamen Tridentinum declaravit Confessarios simplices *extra articulum mortis nihil posse in reservatis*[1]; ideo dicendum in hoc tertio casu absolutionem nonnisi *indirecte* tribui. Et proinde; cessante impedimento, teneri poenitentem se praesentare Superiori, ut etiam directe absolvatur[2].

Haec generatim loquendo: ad Novariensem enim Dioecesim quod attinet, facultas absolvendi ab omnibus casibus reservatis conceditur Vicariis, Pro-Vicariis foraneis; Parochis vero conceditur pro semper facultas absolvendi a casu posito sub n. 5: pro ceteris casibus absque restrictione a Dominica *Passionis* usque a Dominicam *In Albis* inclusive: ab omnibus item casibus facultas conceditur die quo Congregatio habetur, pro iis nempe Parochis vel Coadjutoribus titularibus, qui ad Confessiones tunc temporis audiendas fuerint deputati a Vicario vel Pro-Vicario foraneo. Ceteris vero Confessariis haec in reservatis facultas conceditur absque limitatione: — 1. Erga aegrotantes in Nosocomiis, degentes in Gynaeceis, Collegiis, Carceribus et Monasteriis (si ad Monasteria patentes Literae extendantur); — 2. erga infirmos, qui domo exire nequeunt judicio prudentum; — 3. erga sponsos, qui intra hebdomadam inituri sunt matrimonium; — 4. erga eos, qui aliunde bene dispositi, absque scandali aut gravis probri periculo absolutione privari nequeunt judicio prudentis Confessarii; — 5. erga eos, qui inculpate alicujus peccati reservati in Confessione obliti fuerint: vel bona fide illud confessi sint Sacerdoti, qui reservationem minime advertens eosdem sine facultate imprudenter absolverit; — 6. *erga eos, qui non minorem quinquennio confessionem emittunt ex quadam utilitatis vel necessitatis ratione: non vero eo tantum fine, ut a reservatis absolvantur*; — 7. *erga eos, qui tempore admissi criminis reservationem non affectate ignoraverint* (habentes tamen facultatem confessiones excipiendi per literas Patentes, nequeunt amplius eos absolvere qui quinquennalem confessionem emittunt, vel reservationem ignorarunt, cum numeri 6 et 7 expuncti fuerint in illarum Literarum renovatione jam ab anno 1843); — 8. erga illos, de quorum culpa Confessarius dubitat, num in reservatione comprehendatur; — 9. erga illos, qui confiteantur tempore quadraginta horarum, vel Missionis aut Exercitiorum Spiritualium octo saltem dies perdurantium; et intra illius Paroeciae fines: vel occurrentibus Festis Dedicationis ac Titularium Ecclesiae parochialis, et eorum pervigiliis[3].

In Encyclica autem *Quanta nos* 23 sept. 1833 (praefixa Kalendario anni 1834) haec insuper notantur: — 1. Facultates Parochis concessae quoad casus in Synodo reservatos extenduntur etiam ad Coadjutores titulares, ad Pro-Parochos et Vice-Coadjutores Ecclesiarum vacantium; et quidem ad totum tempus Paschale, etiamsi hoc fuerit a Superiore anticipatum vel ampliatum: quae ampliatio etiam Parochis intelligitur data; — 2. facultas concessa pro Nosocomiis extenditur etiam in favore omnium Communitatum, quae a Superiore vel Superioribus determinati reguntur, dummodo in earum Oratoriis vel aedibus confessiones excipiantur; — 3. Confessarii, licet semel tantum delegati ad absolvendum a reservatis sive casibus sive censuris, absolvere possunt poenitentem, qui in eundem casum vel censuram relapsus sit, ipsa jam obtenta delegatione (non tamen exercita); et quamvis in petitione certus numerus fuerit expressus culparum aut censurarum. Item cessat reservatio, si absque nullius sibi propositae fraudis vitio confessionem integram fecerit poenitens Confessario opportunis facultatibus praedito, ab eoque absolvatur; tametsi confessio illius culpae, ex quovis alio capite, invalida sit; — 4. hebdomada, qua licet sponsos absolvere a reservatis, complectitur spatium dierum septem supputando a die confessionis inclusive; — 5. nomine Dedicationis ac Titularium Ecclesiae parochialis intelliguntur tantem Festa Dedicationis propriae Ecclesiae parochialis, ac titularis principalis Paroeciae: ac propterea haec facultas non amplectitur

1 *Sess.* 14, c. 7 — V. Panzuti, *De Poenitentia*, n. 363.

2 Tunc *indirecte* tribuitur absolutio, quando peccatum expresse non declaratur, vel si declaratur, in illud tamen Confessarius per se jurisdictionem non habet. Si poenitens non habeat nisi reservata, nequit absolvi, nisi submittat clavibus Ecclesiae peccatum aliquod saltem veniale vitae praeteritae; secus nulla daretur Sacramenti materia.

3 Pagg. 37 et 141 — Si facultas alicui conceditur a reservatis absolvendi, hodie ab Episcopo fere semper excipiuntur casus 3 et 10.

omnes Dedicationes, quae in quibusdam locis celebrantur; neque omnes Titulares, ubi plures coluntur. Quoties vero haec Festa occurrunt Fer. II, facultas vigebit etiam sabbato et dominica praecedentibus.

An poenitens (quaeres) *confessus superiori, si inculpate obliviscitur reservati, possit postea de illo peccato a quovis Confessario directe absolvi illud ei declarando?* — Sententia nobis probabilior negat: ratio valde urgens est, quia ad auferendam reservationem requiritur, ut non tantum peccatum subjiciatur judicio superioris, ut absterreantur poenitentes, sed etiam ut convenientem ab eo medicinam ac poenitentiam recipiant. Excipe 1. cum Concina, si ex aliquo positivo judicio habeatur praesumptio, voluisse superiore reservationem omnem auferre; 2. cum Suarez, si poenitens confessus sit in Jubilaeo; quia ex tali privilegio habet ut possit absolvi a quocumque Confessario.

An (addes) *tollatur reservatio per Confessionem nullam factam Superiori vel delegato a Superiore, in qua tamen declaratum fuit peccatum reservatum?* — Si Confessio poenitentis est inculpabiliter nulla, ut si v. g. inculpabiliter erretur in absolutione, tunc tollitur reservatio ex communi ac probabiliori sententia; nam ex una parte Superior intendit actualiter et absolute poenitentem liberare tam a peccato quam a reservatione; ex alia poenitens subjecit Superiori peccatum, et ab eo poenitentiam recepit: excipe casum Jubilaei, quia ibi positive requiritur Confessio valida — Si vero confessio sit culpabiliter nulla seu sacrilega, adhuc tolli reservationem communius et non improbabiliter affirmant; quia alius est finis confessionis, qui est remittere peccatum; alius est finis reservationis, qui est subjicere peccatum superiori vel delegato, ad poenitentiam et redarguitionem: qui si ex voluntate interpretativa nollent, tamen voluntate actuali jam reservationem auferunt. Excipe 1. si poenitens non habeat animum vitandi reservatum, vel ejus poenitentiam implendi; tunc enim non potest supponi conniventia Superioris; 2. si agatur de Jubilaeo, quia tunc facultas absolvendi reservata non conceditur, nisi ad finem, ut fideles Jubilaeum lucrentur [1].

Quomodo (dices) *se gerere debet Confessarius audiens reservatum, si absolvendi careat facultate nec casus urgeat?* — Confessarius iste, statim audito peccato reservato, quin ultra poenitentem audiat, ipsum mittere debet ad facultatem habentem, neque se debet offerre ad licentiam postulandam a Superiore, ne finis reservationis destruatur, qui est tum ut difficultate absolutionis retrahantur homines a gravioribus peccatis, tum ut graviores morbi a peritioribus medicis curentur. Excipe nisi aliter suadeat charitas, ut ipse veniam petat a superiore; quo in casu reliqua audiat peccata ac impleat Confessionem, tum ut congrua remedia praescribat, tum ut videat, an alia habeat peccata reservata; deinde vero eum absolvendi facultatem sibi a Superiore comparabit. Qua obtenta Confessarius non utatur quin prius poenitenti patrati sceleris gravitatem ostendat, et salutarem satisfactionem imponat [2] *(J)*.

An (inquires) *peregrinus peccans in alia Dioecesi, ubi casus est reservatus cum censura, utramque incurrat?* — Erit iste ligatus reservatione tantum, si ibi velit confiteri: cum reservatio afficiat Confessarium. Quoad censuram adnexam non videtur per se loquendo eam incurrere; quia censura non potest ferri, nisi in subditos: et peregrini, etsi constituantur subditi ratione confessionis, non tamen tales constituuntur ratione censorae incurrendae [3].

Q. 7. *Quid notandum circa Confessarium Monialium?*

R. Haec praecipue notanda: — 1. Omnes Confessarii, ut valide Moniales confiteantur, indigent speciali electione et approbatione Episcopi loci etiam pro Confessione venialium: ita S. C. C. Si vero agatur de Monialibus exemptis, tunc Confessarii praesentantur a propriis Superioribus, sed adhuc debent ab Episcopo de necessitate approbari; et approbatus pro Monialibus unius Monasterii non censetur approbatus pro Monialibus alterius Monasterii: Ita Bulla Gregorii XV *Inscrutabili*, Clementis X *Superna*, et Benedicti XIII *Pastoralis*; — 2. jure Communi nulla aetas ipsis praescripta est; sed Clemens XI praeter alias conditiones doctrinae, prudentiae et pietatis praescripsit, ut sint *aetate provectiores* :

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI nn. 567 et seqq.
2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 591, etc.
3 Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 584.

quod judicio Episcopi relinquitur [1];— 3. post elapsum triennium ab officio suspenduntur, nisi confirmationem obtinuerint a Congregatione Episcoporum et Regularium, ut declaravit S. C. C. 4. maji 1696. Avertunt tamen non pauci posse Episcopos sinere, ut ultra triennium in munere adhuc perdurent, si tamen Sacerdotes idonei deficiant; — 4. bis vel ter in anno assignentur Confessarii extraordinarii, et tunc sileat potestas Ordinarii etiam quoad novitias: et Moniales omnes teneantur ad extraordinarios accedere vel pro confessione facienda, vel pro accipiendis salutaribus monitis, ut Tridentinum ait [2]. Hoc etiam Benedictus XIV praecepit Const. *Pastoralis*, qui insuper Monialibus facultatem fecit ad Poenitentiarium recurrendi, si extraordinarios Episcopus non assignet. Monet etiam, ut Episcopus se facilem exhibeat, si Monialis aliqua extraordinarium petat; — 5. confessionalia debent amoveri a sacristia, aliisque locis occultis, et ita constitui ut evitetur omnis aspectus Confessarii et Monialis. Ita iterum S. C. Congregatio.

Hic etiam prae oculis habendum, quod praescribit Concilium Provinciale Vercellense habitum 18 nov. 1849: « Quum non« nullae ex Monialibus quae in stricta « clausura non degunt, extra Monaste« rium aut puellarum scholis, aut infir« morum in nosocomiis servitio incum« bant, quocumque illæ nomine donentur « Monialium, aut Sororum, decernunt « Praesules neminem Confessariorum, « etsi sit in Dioecesi probatus, ipsarum « confessiones excipere debere, nisi ad « id fuerit speciatim ab Episcopo deputa« tus ».

Q. 8. *Quid de Confessario complicem suum absolvente?*

R. Absolvere complicem *extra luxuriae materiam* non est invalidum, si adsint omnia requisita, nempe verus dolor in poenitente et jurisdictio in Confessario: siquidem nulla est lex prohibens: imo neque illicitum si absit omnis periculosa occasio. Diximus *extra luxuriae materiam;* nam Benedictus XIV Constitutione *Sacramentum*, declaravit Confessarium carere jurisdictione ad absolvendum complicem suum (sive masculum sive foeminam) in peccato contra sextum Decalogi praeceptum; eumque incurrere ipso facto excommunicationem reservatam, si illius « confessionem excipere audeat et ipsum « absolvere, excepto articulo mortis, et « deficiente tunc quocumque alio Sacer« dote licet simplici ». Attamen Pontifex, ut conscientiarum tranquillitati consuleret, ita haec per subsequentem Constitutionem *Apostolici muneris* temperavit, ut tunc quoque alius Sacerdos deesse censeatur, cum adest quidem, sed vocari nequit sine scandalo aut infamia. Quod si quis hoc incommodo non urgente; vel eo quidem urgente, sed de industria non antea impedito, « opportuna scilicet adhi« bendo media, unde fiat ut alteri cuivis « Sacerdoti locus pateat illius confessio« nis absque nullius infamia vel scanda« lo audiendae », complex in articulo mortis absolvere audeat, valide quidem absolvat, ne quis illius culpa pereat; poenam tamen incurrat in priori Constitutione statutam

Nomine autem peccati turpis huc venit omne peccatum *externum grave*, *certum* et *formale* contra sextum Decalogi praeceptum, uti habet Benedictina Constitutio: — 1. *Externum*; quia ad reservationem inducendam non sufficit sola culpa interior etiam gravis; — 2. *grave*, quia hic non comprehenduntur peccata inhonestatis venialia; sive talia sint ex parvitate materiae, sive ex defectu advertentiae aut consensus; cum nulla sit obligatio manifestandi venialia. Attamen sufficit, si sit solus tactus vel colloquium obscoenum, modo ad mortale attingat, uti tenemus cum pluribus doctis contra Amort, Scarpazza et nonullos alios; cum semper verificetur esse turpe atque grave peccatum;—3. *certum*, quia juxta communem sententiam non censentur Superiores reservare peccata dubia, nisi expresse declarent;—4. *formale*, id est ut ex utraque

1 Ex pluribus decretis S. C. C. nequeunt deputari Vicarii generales. Poenitentiarii. Parochi aut Regulares, nisi Episcopi justis de causis expedire censuerint.

2 *Sess.* 25. c. 10 de Regul — V. De Alexandris *Confessarius Monialium* — Pellizarius, *De Monialibus:* et tamen correctus juxta editionem Romanam 1755: quia secus est in Indicem relatus Decr. 21 apr. 1693—V. Liguori, *Praxis Conf.* nn. 55. 121. 137 et seqq: et *Op. Mor.* l. VI, nn. 576, 577 et 602 —*Istruzione pei novelli Confessori*. Opera di un Missionario. par. 2.—*Istruzione per i Confessori delle Monache* in calc. Synodi Balbis Bertone. — Bambacari. *Esercizii spirituali per Monache*. Orvieto 1856 — Fusignano. *Esercizii spirituali alle monache* — *Direttorio spirituale delle religiose*. Torino. Marietti 1844—Legnay, *Operette varie intorno alle monache*. Paris—P. Giovanni del SS. Sacramento *Esercizi spirituali, avvento e quaresimale ecc. per monache*. Firenze 1856.

parte complicitas sit mortalis et externa: Unde non haberetur ista externa complicitas, puta siquis vi turpiter Confessarium tetigerit renuentem, esto forsan quod hic interne consenserit. Nihil tamen refert, si Confessarius uti complex non sit in Confessione a poenitente cognitus, si verificetur se complicem vere esse, et confessarium illum sciat, ut audeat absolvere.

Hic autem notamus, quod si complex de peccato turpi fuit jampridem ab alio Confessario valide absolutus; et illud nunc iterum confiteatur Confessario complici uti materiam sufficientem, sed non necessariam, absolutio valet, si aliunde cetera necessaria non desint; cessat enim omnino in hoc casu indispositionis suspicio, ob quam Pontifex videtur jurisdictionem Confessario abstulisse — Si vero nondum fuerit de eo peccato valide absolutus, absolutio certe irrita est etiam quoad alia peccata; cum aut omnia, aut nullum remittat oportet. Idque inferimus ex Bulla: *Atque ideo absolutio nulla atque irrita omnino est* (*K*).

Articulus III. — De Confessarii dotibus et officiis.

Q. *Quaenam sunt dotes Confessarii?*

R. Omnes Confessarii dotes eo respiciunt, ut recte exerceat quadruplex munus quo praeditus est, nempe patris, medici, doctoris et judicis. Pater est Confessarius; sit ergo charitate plenus, ut animos erigat poenitentium. Medicus est: malis ergo congruo remedio occurrat, ne contingat inopportune mederi. Doctor est; custodiat ergo scientiam ac prudentia et exemplo praefulgeat, ne caecus caecis ducatum praestet. Judex est; causae igitur momenta fideliter cognoscat et fortis sit, ut jus legitimum dicat. Huc etiam venit modus, tempus, locus atque habitus, quo Confessarius debet Confessiones excipere, ut rite suo munere fungatur [1]. Nobis tamen satis erit agere de praecipuis dotibus hisce versiculis comprehensis (*L*):

Sit pius et fortis, patiens et amore repletus,
Sit doctus Confessor, prudens atque fidelis.

§ I. — *De pietate, fortitudine, patientia, charitate et scientia.*

Q. 1. *Quid de Confessarii pietate?*

R. Confessarii pietatem sic describit d. Carolus (*Instructione Confessariorum*): « Confessarius ita sancte vivere studeat, « ut poenitentes non verbis solum, sed « exemplis quoque ad virtutem officia erudire possit, neque ejus dicta a factis « ullo modo dissentiant ». Hoc necessarium est tum ad Dei gloriam promovendam; tum ad se ipsum a peccatorum occasione custodiendum; tum ad proximos utiliter dirigendos. « Habeantur boni Confessarii (ad rem ajebat Pius V), et cito « habebitur omnium Christianorum omnimoda reformatio ! »

Cum vero dicimus Confessarii pietatem, non intelligimus solam abitualem et negativam, quae consistit in nihil mali peragendo, vel in simplici statu gratiae; sed vere positivam, quae nempe consistit in agendo bono positive et ex animo, ut sic fideles sibi persuasum habeant se tutam sequi viam, cum eam et sequantur eorum Directores. « Has tamen partes, « (ait Alphonsus noster), nunquam assequetur Confessarius ille cui oratio non « est perfamiliaris, et meditatio quotidiana; etenim alia via lucem et gratias « huic tanto muneri.... necessarias obtinere nemo potest ». Studeat praesertim, ut divotionem erga Sanctissimum Christi in se et poenitentibus foveat, sic enim expresse allocutus est Christus Ipse venerabilem Alacoque: « Quicumque cor meum « coluerint et late colendum curaverint, « mira potientur arte peccatorum corda « vel durissima emolliendi [3] ».

1 Verum, si quis podor maneat in Sacerdote, qui miseranda fragilitate peccatum turpe eum alio patraverit etsi jam remissum, si quis honor Sacramento debitus, nunquam in posterum complicis Confessionem excipiet. Insuper periculum novi lapsus, aut saltem gravis tentationis in directione talis poenitentis facile subire potest. Avertendi igitur sunt fideles quoad fieri potest, ne unquam imposterum, secluso necessitatis casu, illum adeant Confessarium, a quo semel solicitati fuerint — V. Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. IX, c. 14.— Gousset, etc.

2 V. Synodus Navariensis ubi haec omnia traduntur pag. 119 et 120. - Audisio, *Lezioni di eloquenza* par. 2a. lez. 14. Hic duo notamus cum Carenu (Esame XVII: 1. *Si ascoltino le Confessioni* (quoad potest) *non stando, ma sedendo, essendo della dignità del ministro di G. C. lo stare seduto e non in piedi* (Con. Prov. VI et VII); 2. *si fa riflettere sull'ascoltare le Confessioni degli uomini in qualche stanza rimota della casa parrocchiale, che non vi sarebbe in certe circostanze di penitenti o forestieri, o di una condotta la più scostumata, tutta la sicurezza del Confessore, essendo accaduti dei casi assai arrischiati.*

3 De devotione Ss. Cordis Jesu (et Mariae) mira

Q. 2. *Quid de Confessarii fortitudine, patientia ac charitate?*

R. Ad 1: Confessarii fortitudo in eo consistit, ut ipse, abjecto et conculcato quolibet humano respectu, dicat cuicumque poenitenti, etiam Regi, cum Praecursore: *non licet tibi*, memor quod agit causam Dei et animarum [1]. Unde docent unanimiter, si nolit a fortitudine excidere Confessarius, ne plausus sibi nobilium et matronarum exquirat; ne existimationem in populo, aut poenitentium copiam atque frequentiam appetat; ne munera a poenitentibus sibi oblata recipiat, quia *munera excaecant oculos sapientum* [2].

R. Ad 2: Patientia est Confessario necessaria maxime cum quibusdam fastidiosis poenitentibus, timidis, scrupulosis, rudibus, inurbanis, in narratione prolixis vel saepius recidivis, si eos lucrari velit. Impatiens omnia praecipitat, animabus est offendiculo, et exercite ostendit potius velle ab officio se liberare, quam illud recte implere. Hinc illud: « Vae his, « qui perdiderunt sustinentiam [3] ! » E contrario qui patienter audit ac sustinet, dominatur sibi, nullo fastidio movetur, sanctum consilium init, ac salutare opus perficit, adeo verum est: *patientia opus perfectum habet* [4].

R. Ad 3. Confessarius viscera charitatis induet, si meminerit cujus vices gerit: vocat d. Ambrosius Confessarios *vicarios amoris Christi*: 1. Igitur Confessarius charitatem magnam praeseferat in omnes excipiendo sive pauperes sive divites; siquidem nulla apud Deum est acceptio personarum [5]; 2. majorem charitatem ostendat in poenitentem audiendo: caveat, ne se exhibeat impatientem, aut ostendat admiratione percelli de peccatis, quae narrantur. Unde Apostolus: « Fratres, et « si praeoccupatus fuerit homo in aliquo « delicto, vos qui spirituales estis, hujus« modi instruite in spiritu lenitatis; con« siderans te ipsum, ne et tu tenteris [6] »; 3. maximam habeat charitatem in bene disponendo poenitentem, efficiendo ut percipiat gravitatem peccatorum, ac miseriam sui status: « Mi fa orrore, *ajebat* « *s. Alphonsus* [7], quel far di taluni, che « senza compungere ed illuminare il pe« nitente, lo discacciano bruttamente con « un *non posso assolverti*; non è questo « lo stesso che dire ad un cieco: Va, e di« rupati? » 4. studium verae charitatis huc impendat, in adjuvando (si opus est) poenitentem ad doloris actum efformandum: et si dispositus sit, opportunis correctionibus adhibitis, remediis suppeditatis, ac data congruenti satisfactione, eum absolvat. Quod si sit differenda absolutio, eum dulcibus verbis dimittat assignans diem, quo regredi debeat [8] *(M)*.

Q. 3. *An in Confessario requiratur scientia* [9] ?

R. Ut Confessarius recte ac utiliter ministerium suum exerceat, requiritur in eo scientia; si enim est hujus Sacramenti judex oportet ut cognoscat quousque ejus extendatur potestas; si medicus, diversas infirmitates, atque remediorum species scire debet; si doctor, quae danda consilia; si minister, quomodo honor ac valor Sacramenti curandus. Graviter ergo peccant et in statu damnationis sunt tum illi Confessarii, qui sine sufficienti scientia huic ministerio se ingerunt [10]; tum illi Superiores, qui tales Confessarios sine necessitate constituunt vel tolerant: contra utrosque sic merito exclamatur: *Vae vobis duces caeci* [11] *!*

Gallifiet, Dnureville, Baudrand, Liguori, Burgo, Fumel. Et maxime Opus, *Sui SS. Cuori di Gesù e Maria* Roma 1849.

1 V. *Careno Delle regole* ecc. Es. xvi.

2 Deuter. 18

3 Eccl. 2.—V. Sispf. § 622.

4 Jac. 1.

5 Deuter. 1.

6 Gal 6.

7 V. Tannoia. In ejus *Vita*, l. III, c. 30.

8 « Haec est via (concludit. s. Alphonsus). qua peccatores salvi fieri possunt, nempe cum eis agere quanta maxima fieri potest charitate. Alioquin si ipsi in Confessarium incident qui cum eis inclementer agat, a Confessione horrebunt, confiteri negligent et effraenate in perditionem ibunt »—V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI. n. 608.

9 V. Benedictus XIV, *Notificatione* xxxii. Hic obiter notamus necesse esse, ut praxis doctrinae conformis sit; sunt enim aliqui valde difficiles ac rigidissimi, cum disputant, qui tamen, dum operantur, nullum dimittit insbsolutum in Tribunali poenitentiae, quantumvis recidivum — V. Careno, *Delle regole* ecc. Es. xii. circa finem.

10 Nec excusabit eum Episcopi approbatio si *manifestae* se noverit inhabilem: approbatio enim non infundit scientiam necessariam, sed eam supponit. Dicitur *manifeste*: dum qui tantum dubitaret, bene potest, imo debet quiescere in suis superioris judicio confisus, at saltem seduliori studio se habilem reddere satagat ». *Praxis Conf.*

11 Matth. 23—Ceterum magna mercede compensabuntur studia et labores boni Confessarii; quia *de sui ipsius praedestinatione* (inquit s. Alphonsus *ita securus est*. *qui se ad animarum salutem exercet et occupat*, *ut Jacobus perspicue id testetur sic dicens*: qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum—V. Liguori. *Opus Mor*. l. VI, n. 629: *Homo Apost*. tr. xvi. n. 100; et *Praxis*.

Quapropter Ecclesiastici ne credant, quod satis idoneos ad illud se reddere possint sine diuturno studio; toto coelo errare dicendi sunt, qui non erubescunt asserere, quod pro addiscenda Theologia Morali sufficiat vel tenere principia generalia, vel percurrere aliquam summulam ex tot iis, quae in tantae facultatis dedecus et praejudicium circumferuntur. Nemo ignorat Moralem Theologiam et valde necessariam esse Reipublicae christianae, cum ab ea pendeat bonum regimen animarum; et esse valde extensam ac difficilem tum quia respicit notitiam saltem generalem aliarum scientiarum, officiorum et artium; tum quia tot diversas materias complectitur; tum quia magna et parte constat tot legibus positivis, quae sine gravi studio addisci nequeunt; tum demum quia innumerae contingunt casuum circumstantiae, ex quibus resolutionum pendet variatio; nam ex circumstantiarum diversitate diversa applicanda sunt principia. Ex quo patet hoc studium nunquam intermitti debere; cum enim ex tot rebus inter se disparibus constet multa quamvis memoriae commissa, quia rarius contingunt, temporis progressu facile e mente decident: *Et tale est ingenium nostrum, ut torpescat, si usus destituerit lectionis*, ait Augustinus [1]. Hanc autem necessariam scientiam usus et experientia non supplent, sed juvant tantummodo.

Generatim talis ac tanta esse debet scientia in Confessario, qualis et quanta necessaria est ad hoc, ut prudens judicium ipse ferre possit in hoc foro. Debet ergo scire: 1. Quae peccata mortalia et venialia saltem ex genere suo; et species et circumstantias peccatorum necessario explicandas; 2. quae spectant ad restitutionem bonorum spiritualium et temporalium; 3. casus reservatos: item excommunicationes, censuras et irregularitates saltem communiores; 4. matrimonii impedimenta et communes statuum obligationes; 5. quae in poenitente dispositiones et quae remedia peccatis opportuna. Diximus *generatim*; nam pro praxi cum communi animadvertere juvat haec speciatim: — 1. Sufficit, si Confessarius praedictas res ita mediocriter sciat, ut saltem bene intelligat quae frequentius contingunt (quae tamen pauca non sunt); et de aliis sciat dubitare; nam per dubitationem suspendit judicium, veritatem inquirit: « Scientia « summa non requiritur (*inquit Lacroix*) « imo per accidens saepe est minus utilis, « quam mediocris conjuncta cum natura« li judicio et praxi. Qui enim ita subtili« ter omnia volunt revocare ad apices « theologicos, saepe se ipsos et alios im« plicant scrupulis aliisque difficultati« bus »; — 2. non semper eadem scientia in omnibus requiritur; sed major vel minor pro diversitate locorum et poenitentium: sic major requiritur pro audiendis Confessionibus in urbe, quam in pagis: major pro audiendis Episcopis, Sacerdotibus et Clericis, quam laicis et agricolis; — 3 in dubiis magis implicatis non solum sunt consulendi alii viri docti et majoris experientiae, debita venia; sed maxime Episcopus est audiendus, si tempus suppetat, ut securius procedatur [2].

An (quaeres) *praeter scientiam Theologiae moralis necessaria sit scientia Theologiae asceticae ac mysticae?* — R. *Asceticae* nomine hic intelligimus illam Theologiae partem sane praestantem, quae regulas suppeditat perducendi animas ad perfectionem per vias ordinarias: quae quidem non in sola extirpatione vitiorum, sed etiam in virtutum exercitio consistunt. Nomine vero Theologiae *mysticae* intelligimus scientiam, quae de spirituali contemplatione agit, quae nempe dirigit poenitentes circa dona supernaturalia, extraordinaria ac quasi mysteriosa (ex quo nomen *mysticae*) quibus aliquando a Deo donantur animae nonnullae. — Hoc posito, dicimus 1: non est dubitandum, quod Confessarius *asceticam* callere debet: si enim est *medicus*, non solum debeat cognoscere remedia pro sanandis morbis, sed etiam artes, quibus salus recuperata conserveretur; si *pater*, non solum debet a filiis omne praejudicium removere, sed etiam omne bonum iisdem procurare. Haec autem non consequetur, nisi aliquam etiam asceticae scientiam habuerit: gravissimam sane daturus erit rationem Confes-

1 *Quest 120 ex utruq. mix.* Quod quidem si valet de studiosis et aetate provectis, quid erit de illis qui dum viget aetas, dum nondum canis spargitur, caput, antequam subeant morbi tristisque senectus, occupationes fastidiunt, novis semper solatiis student, studiosos vexant, perturbant, ut ignaviae socios habeant; vel leviter doctrinae attendunt, ut vix uno vel altero die permaneant in iis quae didicerunt, quasi nempe agatur de scientia supervacanea, ad nostram populorumque salutem minime conducente!

2 V. Liguori. *Operette varie*: domande che possono farsi ai Sacerdoti che vogliono prendere la Confessione: vid Append. III in fine hujusce voluminis.

sarius,qui animas sublimioris virtutis capaces negligit; 2. quod pertinet ad *mysticam*, sunt qui illam ejusdemque tractatores, licet doctissimos, rident passim aliquo modo accedentes ad Protestantes,inter quos vix credibile est quot injuriis mysticam ac misticos prosecutus sit Moshemius, ut refert Bergier. Verum nedum spernenda, imo tanquam utilis, et necessaria haec scientia habenda est; nam cum dentur animae illis mysteriosis donis a Deo donatae, requiritur in Confessario (aliqualis saltem) circa eadem scientia, ut erga poenitentes suos etiam in his magistri, doctoris et patris officio fungatur (N).

Q. 4. *An aliquando excusetur Confessarius minus idoneus ?*

R. Excusatur Confessarius minus idoneus si tamen satis idoneus, et adsit necessitas, quando nempe poenitens aliter carere diu deberet Confessione, uti contingere solet in parvis oppidis, in triremibus, etc. Tunc est commune, quod si haberi nequeunt Sacerdotes valde docti, possunt deputari etiam minus docti,modo semper admoneantur de gravissima obligatione, qua tenentur, assidue studendi.

Quid (quaeres) *de Confessione acta penes Confessarium ignarum ?* — Vel bona fide eam egit poenitens, si nempe nesciebat talem esse Confessarium: vel fide mala,si scienter ad Confessarium ignarum accessit. Si 1, Confessio probabilis sine valida est, quia defectus scientiae non tollit jurisdictionem, et vix contingere posse videtur,ut absolutio nulla sit hujus defectu; nam supposita materia legitima ac jurisdictione, ajunt communiter ex parte ministri satis esse quoad validitatem, ut peccata sub generali notione offensae Dei cognoscat: attamen si agatur de difficili aliquo casu, ut securius incedat poenitens,praestat ut illum docto iterum manifestet. Si 2, poenitens mortaliter peccat ac sacrilegus efficitur;quia scienter cooperatur peccato Confessarii,et malae administrationi Sacramenti.

§ II. — *De Confessarii prudentia.*

Q. 1. *An prudentia Confessario necessaria sit ?*

R. Prudentia aliarum virtutum oculus est, quatenus omnes illuminat, dirigit ac perficit. Hanc autem Confessariis necessariam esse satis declarat Lateranense IV:« Sacerdos autem sit discretus et cau« tus, ut more periti medici superinfun« dat vinum et oleum vulneribus saucia« tis; diligenter inquirens et peccatoris « circumstantias et peccati, quibus pru« denter intelligat quale debeat ei praebe« re consilium, et cujusmodi remedium « adhibere [1] ». Confessarius autem prudentia maxime indiget in opiniones eligendo, in poenitentem disponendo, corrigendo,docendo ac interrogando,habita ratione indolis, status ac conditionis ipsius poenitentis (O),

An (quaeres) *melius sit Confessario uti sententiis rigidioribus, an vero benignioribus ?* — R. Si poenitens ostendat se paratum ad sequendum quod est tutius per se loquendo,tenetur Confessarius eum dirigere juxta sententias tutiores, etsi rigidiores appareant; cum id sit majoris perfectionis et meriti. Dicimus *per se loquendo*; quia aliquando nedum id sit tutius,imo contingit esse pluribus poenitentibus periculosius,quia supra modum gravati exterrefiunt totum pondus projiciendo:idcirco ad prudentiam Confessarii spectabit id attente perpendere. — Quod si non ita poenitens paratum se sentiat,tunc ad sententias benigniores recurrere debet Confessarius [2], cum hac advertentia: ut caute inter sententias benigniores distinguantur illae, quae et speculative et in praxi vere probabiles sunt et poenitentem inducunt ad vitandum peccatum, ab illis quae licet speculative videantur probabiles tamen in praxi sunt valde periculosae, et poenitentem potius inducunt ad peccatum, uti sunt in materia contra sextum quaedam opiniones de tactibus et osculis, quaedam affectiunculae cor nimium occupantes, item aliae in materia simoniae atque justitiae. Has Confessarius non debet sustinere in suo poenitente,cum ad peccatum trahant; illas vero permittere, cum in illis sententiis nullum inveniatur periculum nam homines ordinarie suavitate magis, quam severitate devinciuntur [3]. En quo sensu benignum potius volumus Confessarium.

1 *Decr.* Greg.l,V, l. xxxviii *de Poenit. et remiss.* c. 12 *omnis.*

2 Etiam in dubio, an poenitens sit paratus ad rigidiora benigne agendum. Hinc Tridentinum (sess. 13, c 1 de R.): *Saepe plus erga corrigendos agit benevolentia, quam austeritas; plus exhortatio, quam comminatio, plus charitas, quam potestas,*

3 V. Binet, *Qual sia il governo migliore?* Tori-

Q. 2. *An Confessarius debeat poenitentem ignorantem monere ?*

R. Vel poenitens obligationes suas ignorat ex ignorantia vincibili et moraliter culpabili; vel ex ignorantia invincibili et inculpabili. Si 1, Confessarius tenetur eum admonere;alias nec Sacramento,nec poenitenti consuleret, cum hic sit plane indispositus. Si 2, adhuc obligatio viget correctionis casu, quo fructus speretur; tenetur enim Confessarius bono sui poenitentis consulere eum removendo etiam a malo materiali,quod cum semper quaedam inordinatio sit, corrigendum est, si majus malum non timeatur Quod si ex monitione fructus non speretur, tunc communis ac vera sententia (quam tuentur Anacletus, Antoine, Coninchius, Habert, Lugo, Palaus, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, Sporer, Suarez aliique innumeri contra paucos) docet Confessarium *per se loquendo* teneri monitionem omittere et poenitentem relinquere in sua bona fide «. Mallem aliquando *inquit s.* « *Bernardus*, tacuisse et dissimulasse, « quod agi perperam deprehendi, quam « ad tantam reprehendisse perniciem [1] ». Ipsa ratio clamat de duobus malis minus esse permittendum,ut evitetur majus:imo in nostro casu non permitteretur malum formale, sed materiale tantum, quod proprie malum non est,neque Deum offendit. Hinc si Confessarius noverit poenitentem invalide contraxisse matrimonium ob aliquod impedimentum occultum, et periculum sit infamiae,scandali,aut incontinentiae si nullitatem manifestet, debet illum relinquere in bona fide,donec obtineatur dispensatio. Item omittenda est monitio de restitutione facienda, si Confessarius praevideat quod poenitens,qui est in bona fide, non parebit. Attamen non facile judicandum quod poenitens, cognita veritate, monitioni non obtemperabit. Quod si dubium sit,Confessarius pensare debet gradum timoris et spei,et eligere id quod judicat praeponderare; dubio autem perseverante, monitio potius videtur os mittenda; nam mala formalia potius evitanda sunt, quam materialia [2]. — Diximus *per se loquendo*; nam excipe:

1. Quando omissa monitione, damnum redundaret in bonum commune; quia bonum publicum semper praeferendum est bono privato. Nec obstat quod hic et nunc inutiliter fieri videatur; nam talis poenitens, cum videat se a nemine absolvi, speratur fore ut emendetur aliqua vice. Hinc omnino monendi sunt Principes, Gubernatores, Episcopi, Parochi,Confessarii,qui officio suo desunt; nam ignorantia istorum difficulter erit, invincibilis: et si erit, semper damnum afferret communitati, saltem ob scandalum, dum alii facile putant sibi licere, quod vident factitari a superioribus. Hac ratione docet laudatus Pontifex etiam eos esse monendos, qui Sacramenta frequentant,ne scilicet alii ab iis pravum sumant exemplum.

2. Quando poenitens interroget: tunc Confessarius debet veritatem patefacere, non plus tamen respondendo quam a poenitente interrogetur. Nec potest dissimulare; quia cum poenitens jam inceperit laborare ignorantia vincibili, dissimulatio esset erroris approbatio [3].

3. Quando poenitens etiamsi in principio non acquiescat,tamen quam cito monitioni obsecuturus praevideatur; fieri enim quandoque solet, ut poenitens initio conturbatus animo, salutarem monitionem respuat, postea vero mente sedata, eandem cum fructu recipiat. Si secus, erit expectandum tempus opportunius.

4. Quando poenitens,tacente Confessario, in malo obfirmaretur cum scandalo aliorum; aut cum poenitens in proxima versatur occasione peccatorum,quibus solitus fuit assentiri, ne scilicet in tali discrimine relinquatur.

5. Quando poenitens ignoret necessaria necessitate medii;nam,iis licet invincibili-

uo, Marietti. Hunc Italice eleganter reddidit P. Bresciani e S. J. — It. v. Op. a Pio VI commeodatum, cui tit. *La Lega della Teologia moderna colla filosofia ai danni della Chiesa di Gesù Cristo svelata* ecc. Novara. Tip. Miglio 1851, p 31 et seqq — V. Liguori, *Praxis Conf.* n. 114.

1 Serm. 42 in Cantica — Et quamvis ipse Confessarius sit doctor;non ideo tamen semper veritatem aperire debet, sed, ut loquitur Angelicus (2.2,q.43. a. 7 *secundum congruentiam temporis et personarum*. Et sic respondetur illis qui assertiorem nostram dumtaxat extra Confessionem admittunt—Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 610.

2 Ipse Concina de correctione fraterna docet in dubio, an profutura sit an nocitura, eam omitti debere; quia dubius imprudenter operationi morali manum admoveret.

3 « Se alcuna volta (monet Auctor. *Istruzioni pei Novelli Confessori*. n. 94) il Confessore sia ricercato, se una tal cosa è peccato: o se è grave o leggiero, essendo la materia chiara, risponda con franchezza si o no, secondo il caso. Se sarà dubbioso o probabile, e che il determinarsi sia difficile, potrà dire quel che si dice pro e contra;e dipoi insinuare quel ch'egli ne giudica. Ma con gli scrupolosi e riflessivi avverta di dire poco, e sol quanto bisogna per risolvere il dubbio;anzi talora sarà prudenza il divertire il discorso, e non dir altro » —V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 609.

ter ignoratis, non est absolutionis capax, uti tradit Benedictus XIV Constitutione *Etsi minime*.

Q. 3. *An Confessarius debeat poenitentes interrogare ?*

R. Affirmativo, si Confessarius deprehendat poenitentes non integre confiteri sive quoad numerum, sive quoad species peccatorum, sive quoad circumstantias explicatu necessarias, uti sunt praecipue famuli, aurigae, muliones, satellites, caupones et alii hujus generis, qui vitam solent ducere aeternae salutis negligentem, et procul a concionibus et Ecclesia [1]. Nihil sane facilius est, quam poenitentem absolvere postquam obiter ac generatim se de illa vel hac peccati specie incusavit; sed nihil damnabilius pro ipso poenitente, qui in re praecepta, atque ad salutem necessaria deficit; nihil terribilius pro Confessario, qui illum deficere patitur, Sacramenti necessariam integritatem contemnit, ac perfunctorie rem adeo gravem prosequitur. Hinc Rituale: « Si poenitentes numerum et species, et « circumstantias peccatorum explicatu « necessarias non expresserit, eum Sacer« dos prudenter interroget. Sed caveat, « ne curiosis aut inutilibus interrogatio« nibus quemquem detineat: praesertim « juniores utriusque sexus, vel alios de « eo quod ignorant, imprudenter interro« gans, ne scandalum patiantur indeque « peccare discant ». Quae gravis interrogandi obligatio urget etiam quoad obligationes statûs ipsius poenitentis, in quo quidem non pauci deficiunt Confessarii [2].

Ceterum haec notamus pro praxi:

1. Rustici, qui putantur non satis examinati, non sunt dimittendi, ut melius se examinent, vix enim paratiores unquam redibunt: imo difficultate conscientiae examinandae territi non amplius accedent: ita agere P. Segneri dicit *errorem intollerabilem* [3]. Advertat tamen Confessarius, se non teneri tamen minute hos interrogare: interroget tantum de peccatis, in quae faciliter incidere possunt, spectata eorum conditione et capacitate. Imo cum poenitens, licet rudis, videatur sufficienter esse instructus et diligens in confitendo peccata cum suis circumstantiis, juxta statum suum et capacitatem (alio enim modo tenetur se examinare doctus, et alio modo rudis), tunc Confessarius nihil aliud tenetur interrogare.

2. Nulla est obligatio interrogandi eos, qui videntur jam satis instructi, et intelligentes in peccatis suis dicendis cum propriis circumstantiis; hoc enim inutile esset, ac molestum poenitentibus.

3. Interrogationes aliae ante Confessionem sunt faciendae, ut sunt quae respiciunt tempus ultimae Confessionis, satisfactionis implementum, poenitentis conditionem, etc.; istae paucae sint, ne poenitens offendatur. Aliae in ipsa Confessiono, ut sunt quae respiciunt, v. g. circumstantias, species ac numerum peccatorum, ne differendo Confessarius iis obliviscatur; sed istae moderatae sint, ne confusio ingeneretur. Aliae demum fiant peracta confessione, uti si v. g. dubitetur aliquid essentiale fuisse omissum, vel an poenitens sit rite dispositus; sed hoc debito modo fiat, ne dolor forte evanescat.

4. Quoad peccata luxuriae magna cautela necessaria est, ne juniores praesertim doceantur ea, quae salubriter ignorant. Unde si quid prudenter timeatur, melius est tacere ac permittere, ut aliquid integritati materiali desit. Confessa-

1 Carcno, *Delle regole* ecc. Es. xiv, sic urget Confessarios: « Non vi stancate, massimamente nelle parrocchie di campagna, di correggere l'uso troppo in valso e diffuso di accusarsi in generale, e quasi in astratto. Dirà per esempio: *sono andato in collera*: ma spiegatevi, se gagliarda o leggiera; se uscîte in maledizione o imprecazione, e qual male avete imprecato: se con desiderii di vendetta e quale vendetta; se gli avete detto strapazzi o contumelie ..... Dirà: *ho commesso disonestà con altra persona*: ma dite quale disonestà, con persona di quale stato: se voi induceste quella persona al peccato: se vi concorse scandalo rapporto ad altre persone, che se ne siano accorte ».

2 « E qui (ait Auctor. *Istruz. pe' novelli Confessori*. n. 85) non possiamo lasciare di piangere una supina negligenza, della quale sono forse rei non solo i novelli ma anco molti de' più vecchi Confessori, i quali passano e lasciano passare in silenzio gli obblighi degli stati particolari; e quanto sono esatti nel ricercare, come si dice, i peccati di Carlo, altrettanto trascurano di richiedere quelli di Cesare... Da questa omissione dannevole de' Confessori nasce forse in gran parte il tanto male che si vede nel mondo, mentre si accusano in Confessione i furti, gli omicidii e le lascivie; ma le trascuranze dell'officio e stato proprio nè si dicono dal penitente, nè si ricercano dal Confessore ».

3 *Il Confessore istruito*, c. 2. Sunt interrogandi percorrendo per Decalogi et Ecclesiae praecepta; per peccata capitalia, per officia status, item an periculis se exposuerint, an alios ad peccatum induxerint, etc. Et aliquando necesse est, ut etiam literis excultos interrogemus: imo et vel ipso Ecclesiasticos, si nempe sint conscientiae parum meticulosae, et peccata sua oscitanter, ac sine ullo pietatis sensu confiteantur. Hinc S. Alphonsus, *Praxis* nn. 48 et seqq opportunas suggerit interrogationes Ecclesiasticis, Confessariis, Parochis et ipsis etiam Episcopis faciendas—Quoad diversas interrogationes vid. *Appendix* in fine voluminis.

rius interrogabit primum de cogitationibus, dein de desideriis, postea de verbis; in omnibus autem caute semper. Unde si in his poenitentes videat innocentes, ne progrediatur: sin autem, ultro inquirat de tactibus ac de opere consummato. Aliquando tamen cum rudibus ab externis actibus incipiendum est, ut deveniatur facilius ad internos. Item juvat interrogare, an a sociis ad turpia fuerint solicitati, an turpes tactus admiserint, etc.

Quomodo (inquires) *exquirendus numerus peccatorum a consuetudinario?* — Confessarius non debet esse nimis anxius in inquirendo peccatorum numero consuetudinariis; quia saepe est impossibile eundem habere. Adde, quod isti poenitentes plerique ad interrogationum importunitatem declinandam solent divinando respondere, *centies, millies*. Quare melius tunc se geret, si diligenter moram consuetudinis exquirat: et poenitentem interrogando de lapsibus plus minusve in die, in hebdomada, in mense, saltem in confuso numerum apprehendat. Est autem advertendum quando poenitens nesciens numerum certum suorum peccatorum, dicit se illa commisisse *aliquoties* vel *saepius*, vel puta *circiter* tria vel quatuor, hae clausulae non comprehendunt quemlibet numerum et excessum. Notat Voit, quod illud *aliquoties* se tantum extendit ad duo vel tria; illud *saepius* ad quinque vel sex; illud vero *circiter* diversimode esse extendit, habita relatione ad numerum certum: Nempe relate ad tria excessus modicus est unum; relate ad decem, sunt duo; relate ad triginta, tria; relate ad centum, decem vel juxta alios quinque. Unde siquis v. g. confitetur se commisisse decem mortalia *circiter* vel *plus minus*, et postea certo recordetur ea fuisse duodecim, non ideo tenetur excessum hunc confiteri; nam omnia duodecim sunt directe remissa, quia in illo *circiter*, ex communi loquendi modo includitur etiam numerus duodecimus. Aliter esset, si numerus esset excessivus, ut si dixisti: Peccavi decies *circiter*, et vicies peccaveris: Tunc teneris excessum aperire [1].

Quid (quaeres) *de illo qui notabiliter exaggeravit numerum suorum peccatorum? debetne errorem suum corrigere?* — Negative, si bona fide numerum tum notabiliter majorem expresserit; nam plene et integre satisfecit obligationi Confessionis; verus autem numerus in majori fuit comprehensus ac remissus.

Quid (dices) *si Confessarius certo sciat, aut prudenter suspicetur aliquod peccatum, quod penitens malitiose sileat?* Vel Confessarius peccatum illud novit ex Sacramentali alterius confessione; vel extra confessionem, et ex certa scientia; v. g. si ipse furtum committentem aspexerit vel blasphemantem audierit.

Si 1, non poterit specialiter poenitentem de peccato illo interrogare sine expressa licentia alterius personae ob periculum revelationis; vel nisi tales interrogationes, quae communiter fieri soleant. Poterit tamen interrogare generatim, modo caveat ne sit nimius in hisce interrogationibus repetendis ob dictum periculum. Quod si videat obstinatae peccatum negari, alii dicunt nihilominus absolute dandam esse absolutionem; quia Confessarius non potest uti alterius confessionis notitia. Alii dicunt dandam esse quidem, sed sub conditione. Alii melius cum Croix, Suarez et Viva, etc., sentiunt eam nullimode dandam esse, sed aliquam rationem esse usurpandam ad eam occultandam: sic enim nec revelatur peccatum alterius, nec poenitenti injuria fit, nec Sacramentum temere usurpatur; sed justa de causa ejus administratio legitime tegitur.

Si 2, de peccato interrogabit etiam specialiter, neque absolutionem impertietur, si neget; sed modo non adsit prudens dubium, an alteri jam fuerit confessus, an justam habeat tacendi causam. Neque obstat axioma: *Credendum est poenitenti tam pro se, quam contra se dicenti*; hoc enim valet in re dubia, non in re morali ter certa: moralis certitudo est. Ita Billuart, Concina, Layman, Lugo, Suarez aliique passim [2].

§ III. — *De Confessarii fidelitate, seu de sigillo Sacramenti.*

En munus illud gravissimum, quo Confessarius obstringitur omni fidelitate curare, ne quid minimum manifestet Confessionis.

Q. 1. *Quonam jure oritur obligatio sigilli Sacramentalis?*

R. Oritur sigilli obligatio: 1. ex *jure naturali*: hoc jure tenetur quilibet serva-

1 V. Liguori, *Homo Apost.* tract. XVI, n. 120; et *Op. Mor.* l. VI, nn. 466 et 478.

2 Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 466 et 478 *Hom. Apost.* tr. XVI. n. 120.

re famam proximi, non prodere secretum sibi commissum vel altari promissum, et mendacium non proferre. At qui peccata in Confessione audita revelat, famam proximi laederet, frangeret Religionem secreti tam promissi poenitenti, quam sibi ab eodem commissi; ac mentiretur pandens ut homo quod scivit ut Deus, id est ut Christi minister; 2. ex *jure divino*: quia Confessio (quae utique est juris divini) sine secreto esset nimis odiosa, ideo moraliter impossibilis: qui autem praecipit finem, censetur etiam praecipere media ad ipsum; 3. ex *jure ecclesiastico*: nam in Lateranensi sub Innocentio III deponi jubetur Sacerdos, si peccata in Confessione audita manifestaverit: *Qui peccatum in poenitentiali judicio sibi detectum praesumpserit revelare*, ajunt Patres Concilii *non solum a Sacerdotali officio deponendum decernimus; verum etiam ad agendam perpetuam poenitentiam in arctum Monasterium detrudendum* [1].

Certum est obligationem sigilli: 1. esse strictissimam in omni casu et obligare, licet ex non usu *majus damnum poenitenti sequatur*, ex decreto S. C. C. 1682 de mandato Innocentii XI; licet manifestatio ad gubernationem exteriorem deserviret, quin ullo modo poenitens adertat, ex decreto Clementis VIII 1594; licet agatur de unius venialis revelatione; licet aliter integra Confessio fieri non possit, nempe si non possit aliter fieri Confessio, quin vox attollatur; licet agatur de vitanda morte nostra vel aliorum, licet periclitaretur totius Regni salus. Nam una semper ac suprema ratio urget, periculum videlicet homines a Confessione retrahendi; — 2 eandem vigere etiam post mortem poenitentis; nam quilibet etiam post mortem vult bene haberi; — 3. ejus violationem secum importare malitiam *sacrilegii*, quia est contra Sacramentum, et semper est grave; *infidelitatis gravis* contra onerosam promissionem servandi secretum, quae intercedit ex parte poenitentis quantumvis tacita *detractionis*, si peccatum jam non sit publicum.

An (quaeres) *detur parvitas materiae in sigilli violatione?* – Negative, quia materia etiam levissima hic includi totam rationem praecepti Excipe si periculum revelationis sit parum vel nihil probabile; etenim si revelatio tunc forte sequeretur, veluti ex casu et per accidens subsequi censenda foret *(P)*.

Q. 2. *Ex qua Confessione oritur obligatio sigilli Sacramentalis?*

R. Obligatio sigilli oritur ex omni et sola Confessione Sacramentali, quae nempe dirigitur ad obtinendam peccatorum remissionem in Sacramento, et virtute clavium. Ex *omni*, quia tunc adest tota ratio praecepti: et *sola*, quia sola Confessio sacramentalis includit rationem hujus praecepti; idque valet, ut commune et certum est cum d. Thoma [2], etsi non sequatur absolutio sive ex parte poenitentis, quia est indispositus: sive ex parte Confessarii, quia caret debita jurisdictione. Et hoc valet etiamsi poenitens, antequam confiteatur, suas culpas committat Sacerdoti propter confessionem imposterum ei faciendam; nam talis manifestatio est quaedam inchoata Confessio, dum poenitens tunc praemittat suam culparum manifestationem, ut citius postea Confessionem expediat. Qui vero de certo ficte Confessionem ageret, eamque dirigat vel ad furandum vel ad Sacerdotem illudendum aut seducendum vel ad se conquerendum; cum ne inchoati e quidem Sacramentaliter confiteretur, hoc jus non acquirit, etsi adhuc ex prudentia tacendum esset. Diximus *de certo*; nam in dubio semper praesumendum in favorem Confessionis, nec reddatur ullo modo odiosa.

Quid (dices) *si Confessio contigerit penes laicum?* — Si poenitens eum uti laicum agnovit, Confessio sacramentalis non esset ex parte neque poenitentis neque audientis, ideo nulla sigilli obligatio; cum non sit in potestate alicujus facere Sacramentale, quod ex natura sua tale non est. Si vero poenitens eum non agnovit uti talem, tunc cum Confessio ex parte illius sit Sacramentalis, oritur sigillum.

Q. 3. *Quaenam cadunt sub sigillo Sacramentali?*

R. Generale principium est, cadere sub sigillo ea omnia, quae cognoscuntur per Confessionem, et quorum revelatio potest Confessionem ipsam reddere odiosam. Hujus generis sunt: 1. *Peccata omnia* poenitentis tam mortalia, quam venialia, tam futura quam praeterita, tam occulta quam manifesta, modo in Confessio-

[1] De poen et rem. c. 12 *omnis* — V. Liguori *Opus Mor.* l. VI, n. 615.

[2] In 4 d. 21, q. 3, a. 1.

ne vere Sacramentali deposita sint: ideo frangeret sigillum Confessarius, qui aperiret aliquod Titii peccatum etiam veniale *in particulari*; cum materia sigilli parvitatem minime admittat. Dicimus *in particulari*; nam secus esset, prout dicunt Layman, Lugo, Salmanticenses, Sporer et Suarez, si diceret tantum poenitentem sibi esse confessum unum veniale; quia quisquis ad Confessionem accedens censetur habere materiam sufficientem; 2. *peccatorum circumstantiae* quas poenitentium interest taceri, etiamsi dictae sint post absolutionem; 3. *peccatorum objecta*: v. g. si quis se confiteatur matrem suam odisse, quia adulterium commisit, quia fratrem noluit de furto corrigere: adulterium et furtum cadunt sub sigillo; 4. *peccata complicis*, etiam imprudenter manifestata: una ratio semper est quod secus redderetur odiosa Confessio sacramentalis, 5. *poenitentia imposita*, nisi sit minima, ea scilicet quae plerumque solet imponi pro veniali levissimo (imo aliqui, neque si agatur de minima, id permittunt; quia potuit tantum confiteri ad petendum consilium, ut dicunt); 6. *omnia*, quae, attenta saeculi nequitia, poenitentem irrisionibus exponunt, atque fideles a Sacramento avertere possunt [2].

An (quaeres) *frangatur sigillum, si dicas, Titium tibi esse confessum?* — Regulariter negative; quisque enim confiteri solet; hoc tamen nonnunquam periculosum esse potest; imo si poenitens verbo vel facto, v. g. clam accedendo, significaverit se nolle sciri, quod sit confessus, recte volunt Confessarium violare sigillum, si id diceret; quia poenitens confitendo Confessario extraordinario de facili veniret in suspicionem gravioris criminis.

Q. 4. *Quinam tenentur ad sigillum Sacramentale?*

R. Ad sigillum Sacramentale tenentur omnes, ad quos pervenit quomodocumque notitia Confessionis sacramentalis: qui nempe vel mediate vel immediate, licite vel illicite ex tali Confessione notitiam habent rei sub sigillo cadentis; secus semper redderetur Confessio odiosa. Tales sunt:

1. Non tantum Confessarius, qui peccata poenitentis audit; sed etiam Superior, cui se sistit absolutus a reservato, vel a quo petitur licentia a reservato absolvendi; nam id ordinatur ad absolutionem. Item interpres, ut docent probabilius contra aliquos qui censent hunc teneri quidem ad sigillum arctissimum, sed non ad Sacramentale.

2. Qui furtive, vel casu aliquid audit, licet inculpate, nisi poenitens ipse ad majorem sui confusionem velit publice confiteri. Sic pariter tenentur adstantes in quorum praesentia Confessio fit ex necessitate, v. g. in naufragio, vel conflictu. Item quibus aliquid sacrilege revelatum est, qui de hoc neque possunt inter se verba facere. Item laicus, qui pro Sacerdote a poenitente habitus sit.

3. Doctor vel alius, qui cum venia poenitentis a Confessario consulitur, saltem in sententia communiori et probabiliori, quam expresse docet d. Thomas [3]. Ratio est, quia consensus poenitentis de tali consilio petendo facit, quod consiliarius habeat talem notitiam non tantum ratione Confessionis; sed etiam quodammodo participet de actu clavium cognoscendo causam poenitentis et coadjuvando Sacerdotem in ordine ad Sacramenti consummationem; ideoque notitia quam habet, proveniat ratione Sacramenti jam inchoati [4].

4. Qui rogatus, puta a rude, ejus Con-

1 Hoc tamen adhuc negant alii, quia potuisset confiteri jam remissa, vel tantum ad petendum consilium — Quoad Confessarium autem attestationes in causa beatificationis et Canonizationis vid. Benedictus XIV. *De Canonizat.* l. III, c. 6.

2 Unde dicimus: — 1 Defectus manifestati ad explicandam peccati rationem, v. g. si poenitens dicat se sacros Ordines cum irregularitate suscepisse, quod sit spurius, etc. cadunt sub sigillo: quia id dictum est in ordine ad Confessionem: — 2. virtutes non cadunt sub sigillo, nisi inde sequatur gravamen poenitentis vel aliorum, ut sequeretur si ex variis poenitentibus Confessarius unum laudet, de aliis taceat: — 3. scrupolositas poenitentis cadit sub sigillo, quia aliquo modo est materia Confessionis, et aliunde ex manifestatione gravamen poenitentis haberetur; — 4 defectus naturales poenitentis, v. g. quod sit surdus, balbutiens, pauper, ignarus, claudus, etc. cadunt sub sigillo, si tamen Confessarius tales defectus ex declaratione poenitentis noverit, seu quatenus fuerunt manifestati ad declaranda peccata, quia tunc cum Confessione connexionem habent; — 5 peccata commissa in ipsa Confessione, v. g. impatientiae, contumeliae in aliquem, etc. ordinarie cadunt sub sigillo; nam haec semper redderent aliquo modo Confessionem odiosam — V. Liguori, *Opus Mor* l. VI, nu 638, 642 etc.

3 In 4, d. 21, q 3 a. 1.; et a. 2, ad 4.

4 Non tenetur probabilius ad sigillum Sacramentale qui consulitur ab ipso poenitente, si consulatur circa modum confessionem alteri faciendi, ut docent Suarez, Billuart, etc.; quia obligatio sigilli oritur ex sola confessione Sacramentali, in qua poenitens manifestat peccata in ordine ad absolutionem: quapropter ob manifestationem peccati, quae fit a poenitente apud consiliarium, cum ipsa non fiat

fessionem scripsit; nam proxime occurrit ad Confessionem, estque tanquam medium, et canalis, qui nempe proxime influit. Non t·men (ut probabilius ac communissime docent Eibel, Layman, Sotus, Suarez, Viva, etc.), ad sigillum tenetur qui chartam legit, ubi poenitens scripsit peccata, quamvis eam manifestando gravissime peccet proximum infamando; nam sigilium non contrahitur in praeparatione ad Confessionem, sed tantum in ipsa Confessione actuali, aut proxime jam inchoata, ut docent omnes cum d. Thoma. Excipe, si talis scriptura actu legatur, quo quis per eam confitetur Confessario praesenti; quia tunc revera legens habet notitiam Confessionis ex Confessione ipsa. Item cadit sub sigillo scriptura, si esset jam consignata Sacerdoti, ut eam legat pro Confessione: vel si postea in Confessionali reiicta esset. Item si esset epistola ad Superiorem scripta pro obtinenda facultate reservatorum; nam petitio illa est quaedam inchoata Confessio; quatenus ordinatur ad absolutionem obtinendam.

Poenitens autem probabilius non tenetur, nisi secreto naturali relate ad res in Confessione sibi dictas a Confessario, si nempe earum revelatio possit quoquomodo Confessario irrisiones, aut damnum quodcumque afferre. Sigilium enim Sacramentale inductum est in favorem poenitentium, non autem Confessariorum

Q. 5. *An Confessario liceat aliquando uti scientia Confessionis?*

R. Confessario tunc tantum licet uti scientia Confessionis, quando adest licentia poenitentis. Rationem affert Angelicus: « Potest poenitens facere ut illud, « quod Sacerdos sciebat ut Deus, sciat « etiam ut homo; quod facit dum eum li- « centiat ad dicendum: et ideo si dicat, « non frangit sigillum. » Hinc fatentur omnes Confessario nefas esse de peccatis sibi in Confessione revelatis extra Confessionem loqui etiam cum ipso poenitente; quia ad semper redderet Confessionem odiosam et poenitenti ruborem afferret. Excipe, nisi ipse poenitens licentiam tribuat; sigillum enim cum sit in favorem poenitentis inductum, ipsius est illi cedere. Haec tamen licentia esse debet 1. *formalis* et *expressa*, unde praesumpta, tacita, interpretativa, virtualis, etsi cederet in bonum poenitentis, non sufficeret: 2. *libera* ac omnino *spontanea*, unde non sufficeret si esset vi, injuria, dolo, vel precibus importunis, aut metu reverentiali extorta; 3. *non revocata*, hanc enim poenitens pro suo libitu, etiam sine causa potest revocare. Ratio horum est, quia agitur de re admodum odiosa, in qua non ita facile licentia dari solet [1]: quare pro praxi dicimus hac in re non licere eas opiniones sequi, quae etsi sint probabiles, non est tamen certum, quod ex earum usu nullum sit poenitenti gravamen obventurum: proximus enim jus certum possidet, ne occasione suae Confessionis aliquod patiatur onus.

Haec tamen poenitentis licentia non est necessaria, ut Confessarius in actu Confessionis loqui possit cum ipso de culpis, quas in aliis Confessionibus ab eodem audivit; nam ad munus Judicis ac Medici, quo fungitur Confessarius, omnino pertinet recolere peccata Confessionum praecedentium ad poenitentem ipsum melius corrigendum. Discreta tamen sit haec Confessari locutio circa praeterita poenitentis, ne scilicet ipsum offendat. Item commune est licitum esse Confessario loqui de auditis in Confessione cum poenitente statim post absolutionem antequam ille discedat; quia licet Sacramentum sit completum, tamen judicium adhuc moraliter perseverat.

Poteritne (addes) *Confessarius aliquando in sui utilitatem notitia Confessionis uti sine licentia?* — Commune est contra Concina posse Confessarium uti notitia Confessionis ad se cautiorem reddendum in re familiari, ad socordiam suam excutiendam, ad diligentius invigilandum super gregem suum, ad mores proprios reformandos. Sed haec debent concurrere: 1. ut nulla detur suspicio peccati auditi in Confessione; 2. ut nullum gravamen poenitenti sit obventurum 3. nullum odium, nec irreverentiae periculum Sacramento immineat [2]. Porro cum conditiones cohonestantes non facile simul et conjunctim quod libenter consentiat poenitens; constat enim ordinarie. Sacerdotem qui extra tribunal sua peccata poenitenti revocat, et ei graviter molestum esse et confessionem ipsi reddere odiosam. Vid. Infra de *Defectibus corrigendis*.

in actu confessionis, neque ad obtinendam ab ipso absolutionem. Tenebitur quidem gravissime consiliarius ad secretum naturale, non autem ad sigillum sacramentale — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 649.

1 Et ideo nonnisi urgente gravi necessitate a Confessario petenda est, et nonnisi quando potest prae-

2 Hinc dicunt (et videtur satis probabile) Aversa, Lugo, Tamburini, quod hisce remotis periculis, Con-

etiam haberi queant, nemini idcirco dubium est, quominus in omni casu Confessarius procedere debeat cautela maxima, et potius in sigilli Sacramentalis favorem quaestiones omnes resolvere.

Q. 6. *Quomodo violari potest sigillum Sacramentale?*

R. Dupliciter violatur sigillum Sacramentale: directe et indirecte. *Directe*, si expresse revelatur aliquid cognitum ex sola Confessione; *indirecte*, si quid fiat vel dicatur, ex quo quis cognoscere, vel suspicari possit peccatum poenitentis, aut aliquem ejus vel aliorum defectum, aut quaevis per Confessionem cognita, ex quibus poenitenti vel aliis pudor, molestia, dedecus damnum aut gravamen quodcumque evenire possit, etsi audiens haec sciat aliunde; his enim omnibus Confessio redditur odiosa[1]. Hac in re nulla cautela satis; et ideo imprudenter agit Confessarius ille, qui peccata in specie numinans dicit: *Haec ego audivi olim in Confessionibus*: etsi enim sigillum non violetur, laici tamen scandalizantur. Imo quandoque etiam periculum esse potest, ne ex circumstantiis peccati, personae, loci, etc. et ipse poenitens de facili ab ipsis auditoribus dignoscatur, prout aliquando probavit eventus non sine ingenti animarum detrimento ac fidelium scandalo. Haec una sit semper consuetudo nostro, ut nihil, nihil omnino, neque anecdota ulla, imo nec ipsum nomen *Confessionis*, maxime si sit coram saecularibus, in solatio nominemus.

Quid (dices) *si Confessarius noverit aliquem ex Confessione solitum esse multa peccata vel tenuem dispositionem afferre; poterit se celare, vel excusari ab eo audiendo* —Si non habeat causam externam independentem a Confessione, negative; secus uteretur notitia Confessionis anteactae, illamque poenitenti redderet odiosam. Ideo erga hunc poenitentem, vel similes, ita se gerere debet, ac si gereret erga alium, dequo nunquam Confessionem excepisset.

Sed (quaeres) *an violet sigillum Confessarius qui asserit in aliquo loco gravia crimina committi?* —Communissima sententia cum Concina, Laymano, Lugo, Palao, Suarez, Viva aliisque dicit, quod si oppidum sit parvum, tunc certe violat sigillum, etsi crimina sint publica: Nam licet personam non manifestet, cum tamen revelatio redundet in infamiam totius communitatis, redundat etiam in gravamen poenitentis, qui illius communitatis est membrum, quiquo cum pauci sint in-

fessarius ex Confessione scienspollutam Ecclesiam, debet abstinere a celebrando. Item potest ex notitia Confessionis orare pro poenitente, vel benignus erga ipsum se gerere, consulere libros et sapientes; rigorem temperare, ex Confessione unius dirigi ad alios interrogandos, etc.; nullam unquam tamen dando prioris Confessionis suspicionem. Hinc etiam ajunt, quod potest Confessarius sibi cavere ab aliquo damno sub aliquo praetextu, si ex Confessione cognoscit sibi parari insidias; si tamen revera multitudo possit ex Confessarii ipsius actionibus argumentum sumi quod tali notitia utatur, nec sit gravamen poenitentis. Item si poenitens indispositus minetur Confessarium ob negatam absolutionem, poterit Confessarius ab illo aufugere (modo suspicionem aliis non ingerat negatae absolutionis), quia tunc minae illae non sunt peccatum manifestatum ad absolutionem obtinendam, sed peccatum in Confessione commissum, quod sigillo non gaudet. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 659.

1 « Secretum Confessionis (ait *Gury*), indirecte violat: 1. Qui unum prae aliis quos audivit laudans, dicit eum sola venialia commisisse; quia alii inde facile in suspicionem culpae mortalis adducuntur; 2. Qui de peccato poenitentis per solam Confessionem cognito loquitur cum aliis qui hoc aliunde noverunt etiamsi audientes non advertant illud ex Confessione acceptum esse. 3. Qui dicit se non absolvisse talem. eum remisisse ad tale tempus. vel nondum absolvisse: quia longa Confessio denotat ordinarie multa peccata, aut indispositionem poenitentis (nisi sciretur esse Confessionem generalem aut a longo tempore resumptam, ita ut poenitens hoc non aegre ferret). Item qui de Titio ut cognito fure dicit eum sua furta cum contritione magna sibi confessum esse; 4. Qui alta voce, aut alio modo a circumstantibus intelligibili, arguit poenitentem; quia est gravamen pro tali poenitente; et alii possunt suspicari illud gravia peccata confessum esse. *a fortiori* si nimis vocem extollendo repeteret peccata poenitentis, aut de eorum circumstantiis interrogaret. Hic etiam grave monitum sit pro Confessariis, ne videlicet permittant, ut adstantes nimis ad confessionale accedant; sunt malitiosi, qui Confessarii munus exercere vellent cum tamen Confessarii non sint: pro quot inde dicteria ac scandala! » — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI. n. 635.

2 Hunc casum narrant. Titia dixit: *Ego prima in tali Missione apud Joannem deposui peccata mea*; et aliquando post nescius cujus dicti Joannes dixit: *Prima quam audivi in illa Missione fuit adultera*. Maritus Titiae casu utriusque voces audivit et consociavit et inde factum est, ut uxorem suam adulterio jam ream pugione confoderit.

Quid (dices) si Confessarius necesse habeat consili? —Audiatur b. Leonardus (*Discorso mistico morale*, § 30). « Dico che dal canone *Omnis utriusque de poenit* si concede, purchè si faccia con tal cautela. che non si possa venir mai in cognizione del penitente; e però che necessità vi è di dire, che il caso vi è occorso in Confessione? Esponetelo come se fosse occorso ad altri, o po esse mai occorrere: e dove sono molti cuine in una Missione non l'esponete in pubblico, ma solo a quello che giudicate più idoneo per darvi consiglio; ed astenetevi da certe espressioni indegne d uscire da una bocca di un Confessore. v. g.: *Il primo penitente che ho confessato oggi ecc.*; *la prima donna che confessai ieri ecc. questa mattina mi è accaduto in confessionale un caso orrendo ecc.*; *un giovane che mi fece una Confession generale nel tal luogo*; *un nobile che mi si presentò nella tal Missione ecc.*; e

colae, de facili notatur: Et ideo ex tali revelatione redditur odiosa Confessio [1]. Exulet ergo ab ore Confessarii verbum: « Non satis domui suae invigilat ille su« perior; non omnes quae in hoc oppido « confitentur, totidem sunt Susannae; « fode parietem et videbis » etc. Si vero oppidum sit amplum et crimina quae audivit in Confessione sint etiam publica, tunc sigillum non violat (modo non det intelligere se illa audivisse in Confessione); nam peccata jam omnibus aliunde sunt nota: sic jure permittitur concionatoribus contra eadem publice insurgere, dummodo non dicant se ea scire ex Confessionibus, nec descendant ad circumstantias particulares [2].

Q. 7. *Quid Confessarius agere debet, si rogetur et peccato audito?*

R. Confessarius rogatus et peccato audito respondere debet: 1. Indirecte objurgando interrogantem his vel similibus: *Quaenam interrogatio est, quam facis? Miror vehementer te sic me alloqui!* 2. poterit etiam respondere directe, et dicere absolute etiam cum juramento se nescire. Rationem affert Angelicus: « Ho« mo non adducitur in testimonium, nisi ut « homo; et ideo absque lesione conscien« tiae potest jurare se nescire quod scit « tantum ut Deus [3] ». Quod si Confessarius interrogetur, an dederit absolutionem, respondere potest: *functus sum officio meo.* Vel erit melius huic ac similibus interrogationibus dicere exprobrando: *Suntne interrogationes faciendae?* ut sic omnem suspicionem auferat denegatae absolutionis. Quod tenet, etsi agatur de publico peccatore.

Quid (dices) *si confessarius requiratur de schedula Confessionis a studiosis, aulicis, etc., poteritne eam exhibere etiam non absolutis?* — En verba s. Alphonsi: « Diversae adsunt sententiae, sed communior et probabilior cum Laymano, Roncaglia, Croix, Sporer, Elbel, Holzman, etc. (contra Bonacinam et Lugo) ita distinguit: Si schedula loquitur de sola Confessione, ille non debet negari; quia si negaretur, ex una parte revelaretur poenitentis indispositio: Ex alia si concederetur, non jam testificaretur absolutio data, sed tantum Confessio facta, quae jam revera facta est [4]. Secus autem, si Confessarius deberet scribere schedulam, quod poenitens sit absolutus; quia tunc non obstat sigillum, sed mendacium est juxta omnes intrinsece malum, et in nullo casu ideo dicendum (unde talem schedulam non faciat, sed pro omnibus scribat: *Audivi N.*: vel *N. confessus est mihi*). Attamen si schedulae essent jam impressae, et tibi assereretur jam absolutio data (quod a Praelatis permitti nunquam deberet), tunc mihi videtur probabile cum aliis quos consului, licito posse eam praeberi etiam non absolutis, saltem cum palam eam petunt [5]; quia tunc Confessarius nec dicit nec scribit aliquod mendacium, sed tantum facit illam actionem materialem praebendi schedulam, quam ceteroquin negaro non potest, quin ipsam poenitentis indispositionem manifestet [6].

Quid (inquies) *si Confessarius actu quo Missam celebrat, interrogetur a serviente utrum hostiam ponere debeat pro Communione poenitentis vix antea con-*

chi vien da me con tanti peccati sono solito dargli la tal penitenza: la prima che ho confessata in quest'anno, è stata un'adultera ecc.: fra tanti che oggi ho confessati, solamente due o tre ho trovato con peccati veniali ecc. non vi accorgete, che se voi non dipingete l'originale del vostro penitente, almeno ne fate una tale copia, che facilmente potrà essere riconosciuto? »

1 « Dubium restat, quandonam oppidum dicatur parvum et quandonam magnum. Ego sic dicerem, sicut aliorum etiam coepi consilium, ut dici possit *hic regnat blasphemia*, requireretur ut oppidum constaret saltem tribus millibus personis circiter; sed minus si tantum diceretur: *hic committuntur multa peccata gravia*, quin nominentur in specie. Ut nominetur autem aliquod peccatum afferens infamiam (quod tamen esset etiam publicum), meo judicio requiritur, ut oppidum sit valde populo frequens, v. g. sex aut septem millibus animarum. Si concionator vero haberet notitiam peccatorum extra Confessionem, potest majori libertate loqui; sed pariter cautione utendum est, ne suspicionem revelationis ingerat illis qui ei confessi sunt. » Ita Liguori, *Homo Ap.* tract. xvi, n. 158; et *Op. Mor.* l. VI. n. 654.

2 Cap. si Sacerd. *de off. Jud. ord.* Ita etiam licet Confessario alicujus communitatis concionando loqui in communi de defectibus, qui communiter in similibus communitatibus committi solent, aut possunt. At non possunt Missionarii peccata graviora in Confessione audita in genere Parocho revelare, ut magis invigilet ex decreto S. C. Congr. 18 nov. 1681.

3 In 4. d. 21. q. 3, a. 1 — Hoc autem tenet, etiamsi rogetur tanquam Dei Minister, prout dicunt Croix, Layman, Suarez et Vasquez: imo etiamsi requiratur ad respondendum sine aequivocatione. Nam in primo casu semper verum est Confessarium nescire ullo modo peccatum scientia, qua possit uti ad respondendum; in secundo semper respondet sine aequivocatione, nempe sine ullo aequivoco, quod prohibetur. Liguori. *Opus Mor.* l. VI. n. 646

4 V. Benedictus XIV, *Notificatione* VII — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 639.

5 Quod valet, etsi poenitens se tantum praesentet Confessario quin ei confiteatur.

6 *Homo Apost.* tract xvi, n. 162.

fessi quem Confessarius bene meminit demisisse inabsolutum? — Ad declinandum quodcumque revelationis periculum respondere debet: *Interroga ipsum, an veli communicare.* Hoc generatim observandum est, maxime, quando agitur de paucis confessis ad praecavendam omnem revelationem.

COROLLARIUM — *De electione Confessari et Directoris.*

Q. 1. *Quid notandum circa electionem Confessarii et directoris.*

R. Si sermo sit de Confessarii electione ad simplicem Confessionem et Sacramentalem absolutionem valde habendam, quilibet approbatus eligi poterit, cum id satis sit ad jurisdictionem exercendam valide; quamquam semper curandum sit, ut Confessio nostra apud illum expleatur, qui doctrina et pietate praestat. Verum si agatur de eligendo Confessario, qui simul Directoris munus exerceat, qui scilicet animam ducat in Difficili, seu valde pretiosa via devotionis, tunc omni studio ac solicitudine opus est (agitur enim de ea re, in qua non erratur sine periculo aeternae salutis); etenim directori omnes animi nostri sinus, latebras, propensiones aperire debemus, quod quidem non semper debemus, quoties alio Confessario confitemur. Quare in Directoris electione haec prae oculis habenda: — 1. curandum, ut poenitens *unum eligat inter mille*, prout ait p. Avila: Imo *unum inter decem milia*, prout dicit Salesius. Si tamen vivat in communitate, ne anxius sit; quem ei dedit superior, ipse est: Ei totus ipse se committat; — 2. in tali electione prae oculis habendas esse doctrinam, pietatem ac experientiam: Siquidem in doctrina veritas, in pietate profectus in experientia autem prudentia atque inde securitas Ubi agatur de praelatione facienda, ea est concedenda experto; experientia enim est rerum magistra. Inter doctum vero et pium, concedenda erit docto; pietas enim suppleri potest a poenitente, non item doctrina, nisi agatur de mediocriter docto; quo in casu praeferendus est pius ob deceptionis periculum; — 3. Directorem semel electum non ita facile esse mutandum: Secus enim agere inconstantiae signum esse atque superbiae: « Confessarios non est « variandus sine gravi ratione », ait Salesius [1].

Q. 2. *Quaenam sunt optimi Directoris dotes?*

R. Animarum Director oportet ut sit super omnes alios Confessarius: 1. *doctus* et *expertus* in discernendo spiritus, in suggerendo media ad perfectionenem, et in animas adjuvando quoad ea omnia, quae in arduo sanctitatis curriculo occurrere solent: unde si ceteris Confessariis sufficit aliqualis notitia asceticae Theologiae, quoad ipsum requiritur maxima [2]; 2. *pius* et *humilis*, tum ut exemplo doceat quod verbis insinuat; tum ut auxilium postulet a Deo in tempore opportuno; *nisi enim Dominus aedificaverit domum, in vanum* laborat *qui* aedificat *eam* [3]. Sciat qui alios dirigit, et ipse pro se ipso directione opus habere; etsi enim unus sit magister noster, nempe Deus; vult tamen Deus omnes homines nonnisi per idoneos ministros dirigere: hinc licet Christus Saulo immediate spectandum se dederit, attamen ipsum ad Ananiam misit, qui diceret quod illum oporteret facere [4]; 3. *prudens* et *cautus*, maxime si res sit cum mulieribus; non ideo terat tempus ad inania, vana, vel temporalia divertendo; videat ne dicteriis causam tribuat, et quod pejus est, ne devotio quae spiritu coepit, desinat in carnalem. Ad rem s. Alphonsus: « Ipse regulariter in confessionario « sit potius rigidus quam suavis cum « mulieribus junioribus, nec permitta illas « ante confessionarium accedere, ut sibi « loquantur, et multo minus ut manus « deosculentur. Extra confessionarium nec « etiam immoretur ad colloquendumcum « ipsis in Ecclesia, omnemque familiaritatem devitet; abstineat a recipiendis « munusculis; et praecipue ad illarum « domus nunquam accedat, uno excepto « casu gravis infirmitatis, et tunc nonnisi vocatus accedat, et magnam adhibeat « diligentiam in audiendis illis; unde januam apertam relinquat, sedeat in loco « ubi possit videri ab aliis, oculosque « in faciem poenitentis nunquam defigat » [5] (*Q*).

1 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. ult. n. 45; et *Praxis Conf.*

2 Huc faciunt Liguori, *Praxis Conf.* — Sales, *Lettere spirituali* — S. Teresa, *Opere* — Castelvetere, *Direttorio ecc.* — Scaramelli. *Direttorio ascetico e mistico* — Olier, *Spirito di un direttore di anime ecc.*

3 Ps. 126. v. 1.

4 Act. 9.

5 Liguori, *Praxis Conf.*; et *Homo Ap.* tr. ult. n.

Q. 3. *An in directione spirituali permittendum sit, ut etiam aliorum consilium poenitens possit quaerere?*

R. Beatus Joannes a Cruce appellat tyrannum Confessarium, qui licentiam alios Confessarios consulendi denegat poenitentibus; cum haec et aliquando utilis et aliquando necessaria sit. Imo aliquando praestat, ut Confessarius ipse poenitentes suos excitet ad consilium aliorum expostulandum, ut sic vel dubia, si quae sint, omnino tollantur; vel in suscepta devotionis methodo fiant firmiores; vel saltem illius aequitatem et intentionis rectitudinem videant—Quod *monitum* maxime curare debent Parochi, qui in locis remotis atque campestribus morantur; non pauci enim suorum Parochianorum erubescunt ipsis certa graviora peccata aperire; cumque aliunde non eis sit facilis occasio alium Confessarium inveniendi, ideo Parocho confitentur quidem, sed sacrilege, ea scilicet peccata reticentes [1]. Praestat ergo ut interdum aliquos Confessarios ignotos accersant, et curent ut omnes ad eos libere accedant, nec ipsi Confessiones tunc audiant [2], caute etiam matribus insinuando ut hac de re omnem filiis suis libertatem linquat. Isti autem extraordinarii Confessarii poenitentes, de quibus justa potest esse suspicio (uti sunt rudes mulieres, pueri), paterne interrogent, utrum anteactae vitae scrupulum habeant, eos animando ad omnia aperienda. Hac via solent liberari plures animae a sacrilegiis.

Articulus IV. — De defectibus a Confessario corrigendis ac de sollicitatione.

Defectus corrigendi vel sunt circa valorem Sacramenti; vel sunt circa integritatem Confessionis; vel sunt circa restitutionis obligationem.

Q. 1. *Quid de Confessario, si erravit circa valorem Sacramenti, ut si absolutionem non protulit, vel si eam dedit carens jurisdictione?*

R. Distinguendum est: vel erravit inculpabiliter, vel culpabiliter.

Si 1, conveniunt omnes confessarium non teneri cum gravi incommodo honoris, famae aut bonorum poenitentem admonere de defectu commisso; nam cum ipse non sit in culpa ratione administrationis Sacramenti, non tenetur ad monendum, nisi generali lege charitatis; sed charitas non obligat cum gravi incommodo. Excipe 1. si poenitens esset in periculo mortis, vel in periculo non amplius se confitendi; tunc enim omni modo salus aeterna proximi curanda est; 2. si Confessarius sit Parochus: cum enim iste ex justitia teneatur ad reparandum grave damnum spirituale a se ipso iisdem parochianis etiam sine sua culpa illatum.

Si 2, non desunt qui adhuc Confessarium liberant ab onere defectum suum emendandi. Nos tamen dicimus cum Sporer, Viva aliisque eundem tunc teneri, et quidem sub levi, si illius culpa levis sit: sub gravi, si defecerit graviter. Quamvis enim Confessarius in hypothesi onus audiendi Confessiones susceperit ex charitate; postquam tamen audivit, tenetur ex officio, vel ex quasi-contractu cum poenitente inito rite eidem ministrare Sacramentum. Si ergo Confessarius Poenitentiam invalide administravit sua culpa, tenetur de errore poenitentem admonere: hoc tamen intellige pro modo culpae; nam excusatur Confessarius ab hac obligatione, si inde resultet damnum nimium praeponderans.

Ceterum in omni casu, de quocumque errore corrigendo agatur, Confessarius semper primo tenetur petere licentiam a poenitente, *si permittas* etc.; secus esset

34 · P. Gaetano. *L'uomo apostolico*, cap. 27: riflessioni pel Confessore in qualità di Direttore.

1 « Giungendo nei paesi (*s. Alphonsus* pro sacris Missionibus) pregava i Parrochi ed i Confessori del luogo (guardandosi bensì dal costringerveli per mezzo dei Vescovi), che per qualche tempo si astenessero dall'ascoltar le Confessioni. Solea dire, che chi per erubescenza ha fatto il sacrilegio col proprio Confessore una volta, facilmente lo farà di nuovo anche in tempo di Missione, perchè allora proverà maggior vergogna in confessarsi; e che le donne, specialmente quelle che fanno professione di vita divota, per non dar motivo di diffidenza al loro Direttore, e difficilmente si portano dai Missionari, sedendo il Direttore al confessionale » V. Tannoia. *Della vita ed istituto di s. Alfonso Maria De-Liguori*, l. II, c. 52. Torino Marietti 1857.

2 Hoc monitum omnes etiam aliarum communitatum Superiores curare debent: sic ut neque nimia facilitas et latior peccatorum via aperiatur, neque omnia difficultate sacrilegiorum detur occasio: qui tamen pro aliqua communitate vocantur Confessarii, necesse est, ut Dei amore flagrent, communitatis spiritum possideant, et ejus regulas pluries faciant — V. Liguori *Praxis Conf.* nn. 178 et 201: «Riflettendo ai sacrilegii che nei luoghi piccoli per erubescenza si commettono (ita in vita s. Alphonsi), e considerando il piccol numero di Confessori che vi era in parecchi casali, volle che questi nella prossima Pasqua vicendevolmente cambiassero le rispettive Parrocchie in cui solevano confessare (l. III, c. 13). Et in ejus Notificazione ad Clerum 1764 habet: *di nuovo si raccomanda una volta il mese un Confessore forestiero alla Parrocchia.*

sigillum violare, quod quidem in nullo casu sine licentia licet. Hinc etiam deducitur, quod si ex monitione gravis praevideretur offensio in poenitente futura, probabilius tunc Confessarius non tenetur monitionem facere: imo debet eam omittere, ne sigillum quomodocumque laedat [1].

Q. 2. *Quid si Confessarius erraverit circa integritatem Confessionis?*

R. Si Confessarius in hoc culpabiliter erravit, quod negative se habuit, id est neglexit interrogare de speciebus et numero peccatorum, non tenetur errorem reparare, nisi intra ipsam Confessionem, si nempe poenitens apud ipsum Confessarium redierit; nam obligatio faciendi Confessionem integram afficit directe poenitentem, non vero Confessarium, qui licet in Confessionem teneatur interrogare de speciebus et numero peccatorum, ut efformet judicium rectum de statu causae; finito tamen judicio, cessat in eo omnis hujusmodi obligatio — Si vero culpabiliter in hoc erravit, quod positive poenitentem induxit, dicendo v. g. non oportere explicare aliter numerum, species aut circumstantias peccatorum, tenetur errorem reparare etiam extra Confessionem, praevia poenitentis licentia; nam ex jure naturali quisque debet tollere causam mali, quam positive et voluntarie posuit. Hoc tamen intellige, modo sine gravi suo damno et scandalo ceterorum id possit; sicuti enim damnum grave excusat poenitentem ab integritate Confessionis, ita etiam excusare debet Confessarium. Dicimus *culpabiliter*; si enim id fecerit fide bona, aut si levis tantum negligentiae sit reus, non tenebitur monere extra Confessionem; quia id sine incommodo et rubore facere non potest. Et aliunde hic error regulariter nulli nocet [2].

Q. 3. *Quid si Confessarius erravit circa restitutionis obligationem?*

R. Vel Confessarius in hoc erravit, quod de restitutionis obligatione poenitentem non monuerit; vel in hoc erravit, quod positive restitutionem impediverit, poenitentem nempe absolute deobligando.

Si Confessarius in hoc erravit, quod de restitutionis obligatione cum poenitente siluerit, videndum erit an inculpabiliter id egerit, an vero id egerit culpabiliter. Si 1, non tenetur cum gravi incommodo poenitentem monere, quia non est in culpa; tenebitur tamen cum incommodo aliquali, petita licentia, ipsum monere; quia charitas obligat quemcumque ad reparandum grave damnum proximi sui, si cum levi incommodo potest. Si 2, patet Confessarium ad monitionem teneri pro culpae gravitate: quod si monitionem omittat, sunt qui docent Confessarium ipsum ad restitutionem teneri, si Parochus sit, non vero si simplex Confessarius; nam ille quidem, non vero iste obligatur ex officio proprio impedire, quominus subditi sui damnum aliis inferant. Nos tamen cum sententia communissima (quam tuentur Cabassutius, Concina; Croix, Sanchez et Suarez (dicimus etiam in hoc casu Confessarium, sive delegatus et simplex sit, sive Parochus, ad restitutionem non teneri; nam Confessarius non tenetur, nisi curare bonum spirituale suorum poenitentium; et quidem si sit Confessarius simplex, ex sola charitate; si Parochus, etiam ex justitia [3].

Si vero in hoc erravit, quod a gravi restitutione poenitentem deobligaverit (vel etiam obligaverit, cum non esset obstrictus), tunc si ita se gessit cum sua culpa gravi, omnes dicunt Confessarium teneri ad monitionem poenitenti faciendam etiam cum gravi incommodo, vel intra Confessionem, si brevi poenitens sit rediturus; vel extra Confessionem (petita venia), si non redeat. Alias (si id non agat, vel id amplius agere non possit, quia poenitens mortuus est, vel si agat

1 Item gravissimis Theologis videtur probabile, quod si poenitens vel jam alteri se iterum confessus sit, cum tunc certo moraliter praesumatur justificatus; vel Eucharistiam susceperit (nam ex d. Thoma Eucharistia cum attritione et bona fide suscepta primam gratiam confert per accidens): tunc non tenetur Confessarius cum gravi incommodo eum monere de nullitate primae confessionis, etsi id evenerit Confessarii ipsius culpa — V. Liguori *Opus Mor.* l. III, n. 360. l. IV, n. 319.

2 Idem dicunt casu quo Confessarius oblitus sit poenitentiam imponere; nihil enim deficit valori Sacramenti.

3 Adde, quod ad inducendam in alio obligationem restitutionis requiritur positivus influxus in damnum aliorum: sive Confessarius sit delegatus et simplex sive sit Parochus: et etiamsi eorum silentium, de quo agitur, culpabile sit; nam silere non est positive influere. Neque dicas, quod etiam non manifestans et mutus tenentur de restitutione, quando non loquuntur, cum debeant: nam hoc tunc tantum valet, quando manifestatio fieri debet non quidem ex sola ipsa charitate (ex cujus violatione nulla oritur obligatio restituendi) sed etiam ex justitia. Porro hic non est casus quia Confessarius nulla speciali justitiae lege adstringitur erga extraneum, ut teneatur curare hac manifestatione illius temporale bonum — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 621.

tardius; id est posquam poenitens factus sit impotens ad restitutionem) restituere tenebitur ipse Confessarius, in hypothesi nempe qua poenitens si fuisset prius admonitus, restituisset. Sane in hoc casu Confessarius injusto suo consilio fuisset causa immediata, actualis, efficax et directa damni proximo illati — Si vero ita se gessit absque sua culpa gravi, sed ex levi negligentia tantum, tenebitur monere poenitentem cum incommodo tantum levi; quia pro modo rei debet esse obligatio. Quod si admonere non possit, vel poenitentem inveniat inhabilem ad restituendum, non ipse tenebitur Confessarius restituere, cum non deliquerit graviter contra justitiam [1].

Q. 4 *Quid intelligitur nomine solicitationis?*

R. Solicitationis vocabulo in Sacramento Poenitentiae intelligitur « Invitatio, in« citatio, provocatio ad res venereas facta « a Confessario sub datis clausulis. » Infandum scelus est, quo Confessarius et gravem Sacramento injuriam irrogat eo abutens ad rem adeo turpem, et lethale poenitenti infert damnum, ei pro medicina venenum porrigens. Imo recto advertit Elbel, Parochum in hoc delinquentem contra justitiam specialiter peccare; cum ex justitia vi officii sui gravitor teneatur oves suas verbo et exemplo pascere—Hic autem habemus quatuor Constitutiones summorum Pontificum: 1. est Pauli IV; 2. Pii IV; 3. Gregorii XV; 4. Benedicti XIV, quae ultima incipit *Sacramentum Poenitentiae*, quaeque confirmat omnes Constitutiones omniaque Decreta hac de re, mandans *omnibus Inquisitoribus et locorum universi orbis Ordinariis*, ut inquirant et procedant contra omnes Sacerdotes (tanquam contra suspectos de haeresi) cujuscumque dignitatis sint, conditionis et praeeminentiae, si suos poenitentes ad turpia solicitare vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus habuerint, sive literis, sive nutibus, sive tactu, uti sunt oscula, amplexus impudici, aliaque signa libidinosa et amatoria, quibus uti solent amantes ad alliciendam aliquam personam ad sui amorem inhonestum.

Nihil refert solicitatus foemina sit, an vir; nam ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus [2]. Quod valet sive quis mulierem tentet ad hoc, ut inducat aliam ad secum peccandum, ut habet Bulla Gregorii; sive ut i sa cum alio peccet, ut ait Bulla Benedicti. Hi omnes denuntiandi sunt, ex citatis Bullis, etsi longum tempus a solicitatione effluxerit: et de hac obligatione poenitentes monendi sunt, licet non praevideantur obtemperaturi: cum de communi bono agatur [3].—Gravi autem culpae correspondet gravis poena. Nam ex Decreto Benedicti XIV 5. aug. 1745 solicitantes praeter suspensionem ab executione Ordinis, et privationem beneficiorum ac dignitatum (quae tamen poenae non incurruntur, nisi post sententiam, cum privent jure acqui ito), incurrunt solicitatores etiam perpetuam inhabilitatem ad ipsam Missam celebrandam [4].

Ex Synodo autem Novariensi reservatur *execrandum Confessarii poenitentem ad turpia solicitantis crimen in actu, vel praetextu, vel occasione Confessionis.* Item reservantur « Quicum« que obscoeni actus inter Confessarium et filiam « spiritualem seu Confessionis. » Eadem Synodus ad peccatum hoc praecavendum statuit: 1 ut Confessio mulierum non alibi excipiatur praeterquam ad crates sedis Confessionalis, neque ante solis ortum, vel post occasum: crates autem confessionalis velatae sint, et sedes ipsae confessionales in loco patenti; 2 ut quoties mulier ratione infirmitatis domi audienda est sive decumbat in lecto sive non, pateant, quoad potest, cubiculi fores et aliae debitae serventur cautelae, ac decenti in loco fiat [5];

1 Quod si Confessarius levi incommodum culpabiliter vitet et suae obligationi non faciat satis communiter et verius docent illud ipsum sub gravi de restitutione teneri.

2 Si solicitans sit laicus qui simulet se Confessionem audire, adhuc denuntiandus ex decreto s. Inquisitionis. V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 658. Hic notandum: Alexander VII hanc damnavit sub. n. 7 propositionem: *Modus evadendi obligationem denunciandae solicitationis est, si solicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.*

3 Ceterum etiam independenter a Pontificis Constitutionibus, ille qui scit Sacerdotem vel Clericum turpiter vivere, aut ad turpia solicitare, tenetur (naturali nempe lege) illum Episcopo denuntiare; agitur enim de avertendis gravissimis malis in ruinam delinquentis, in perniciem animarum, et in Religionis dedecus vergentibus. Attamen cavendum, ne fides temere adhibeatur mulierculis Sacerdotes in ipsomet tribunali accusantibus; non semel enim visae sunt quae ex invidia, odio zelotypia aliave causa perversa Clericos prorsus innocentes sic atrociter calumniatae fuerint — V. Liguori, *Homo Apost* tr. xiv, n. 180.

4 Ad hanc inhabilitatem incurrendam requiritur sententia criminis declaratoria, si eam non possit reus exequi sine infamia ex dictis tom. 1. ubi *de lege poenali.* Item videtur posse affirmari, quod probabiliter ab ea incurrenda excusat ignorantia invincibilis; quia haec inhabilitas habet rationem poenae, et quidem poenae extraordinariae (imo generatim refert Panzuti. *De Poenitentia*, ad n. 380. illam inhabilitatem esse ferendae sententiae ex declaratione sacrae Poenitentiariae 10 febr. 1783: quod iterum declaravit 22 martii 1832). V. Liguori *Opus Mor.* l. VI n. 703.

5 Videat etiam Ecclesiastici, nisi impollens ne-

3. si quis saecularis vel regularis Sacerdos, nulla cogente necessitate, mulieres audire praesumpserit extra dictam sedem, suspensionem a Confessionibus audiendis ipso facto incurrit (*pag.* 120)[1].

Q. 5. *Quaenam clausulae Constitutionum Apostolicarum hac de re?*

R. Sunt quatuor, quae sequuntur, clausulae quoad solicitationem:

1. Solicitatio, tunc habet locum *in actu Sacramentali Confessionis*, quando Confessarius, incepta Confessione, apponit media, quibus postea solicitat. Nec refert quod ponat medium apparenter indifferens, si tamen postea cognoscatur appositum ad solicitandum, uti esset imponere mulieri, ut eum domi expectet: vel eam interrogare ubi habitet, an sola ibi moretur, et postea Confessarius illuc se conferat, et eam solicitet.

2. *Immediate ante vel immediate post:* hoc stricte intelligendum est, prout communius docent, ita ut nullum intervallum intercedat inter solicitationem et Confessionem. Sic qui mulierem ante pedes genuflexam ad confitendum solicitat (etsi nondum se crucis signo munierit), dicitur *solicitare immediate ante*; licet Confessio postea non sequatur. Qui vero statim finita Confessione, ducit v. g. puerum in cubiculum et solicitat, dicitur solicitare *immediate post.*

3. *Occasione vel praetextu Confessionis, etiam Confessione non secuta.* Occasio dicitur de Confessione vere petita, uti esset si Confessarius rogatus ad Confessionem, divertat et solicitet, esto nondum ipse sederit, nec mulier fuerit genuflexa. Item est probabilius, si ob fragilitatem in Confessione auditam, mulierem ipsam in via solicitet: impulsus enim provenit ab ipsa Confessione. Item denuntiari debet Confessarius, qui rogatus a foemina ut ejus Confessionem excipiat, eam nunc solicitat. An autem debeat denuntiari Confessarius, qui ob peccatum auditum a poenitente postea accedit domum ejus ad ibi eam solicitandam, vel ipsam literis solicitat? Negant Navarrus, Trullenchus, Salmanticenses, etc., quia tunc (dicunt) Confessarius non utitur occasione Confessionis, sed tantum notitia in Confessione habita. Sed probabilius certe affirmant Roncaglia, Concina, Mazzotta, Potestas, Bordonius et Lezana, quia revera tunc jam occasione Confessionis solicitat, cum solicitato impulsum habeat a Confessione[2].

Praetextus vero *Confessionis* est de Confessione quae fingitur: hinc denuntiandus est Confessarius qui ex pravo fine ficte incitat mulierem ad Confessionem, et deinde illam solicitat. Secus vero qui licentiam a Superiore peteret ut in domum mulieris se conferat praetextu confessionis, sed finis esset simpliciter eundi ad eam tentandam, ut dicunt Salmanticenses, Roncaglia, Bordonius et Tancredus; quia tunc Confessionis praetextus non est respectu poenitentis, sed Superioris. Item probabilius non est denuntiandus Confessarius qui cum poenitente convenit, ut se infirmam simulet, et praetextu confessionis ad se eum advocet; quia non est quod tunc fiat solicitatio praetextu confessionis, sed sub tali praetextu executioni mandatur eorum indigna conventio; adeoque praetextus non inservit ad solicitandum, sed ad domesticis illudendum, ne de malo suspicentur. Aliter dicendum est, si Confessarius mulierem solicitasset, licet extra Confessionem; sed illa repugnante ob timorem ne videretur, Confessarius ei insinuaret, ut se simulet aegrotam et tali praetextu illum ad se advocet; quia tunc recte verificatur, quod praetextus Confessionis sit motivum quo ille ad solicitandum pergat, et consensum mulieris obtineat. Ita etiam puto denuntiandum fore Confessarium vocatum a matre ad audiendam Confessionem filiae, et ipse ad cubiculum accedat cum pravo fine ad alloquendam puellam de confessione, nempe eam interrogando, an velit confiteri, vel dicendo se advocatum fuisse ad audiendam ejus confessionem, et deinde solicitet; quia tunc etiam solicitaret praetextu confessionis.

4. *Vel extra occasionem Confessionis in confessionali, sive in alio loco ad Confessiones audiendas destinato aut electo,*

cessitas aliter suadeat, ne foeminis aegrotis caput, pedes aut venarum pulsum attingant, ut videant quomodo se habeant: res enim periculosa est, saltem indecora.

1 Majoris periculi causa non statim solet ab Episcopis una cum facultate audiendi viros facultas tribui auscultandi mulieres in Confessione, sed majorem requirunt in subjecto experientiam, gravitatem aetatem, etc. « S. Alfonso si regolava non secondo l'età, ma secondo i costumi: *certe assise diceva non rendono abilenè inabile, vi sono dei vecchi che ancorchè decrepiti non meritano un tal impiego; e vi sono altri all incontro, che comunque giovani sono meritevoli* ». Tannoia, in ejus vita.

2 V. Liguori *Homo Apost.* tr. XVI. n. 169; et *Opus Mor.* l. VI, n. 678.

cum simulatione ibidem confessionem audiendi. Ex Decreto sacrae inquisitionis 11 febr. 1661, quod interpretatur et explicat Bullam Gregorii, colligitur quod simulatio Confessionis, ut sit denuntiandus Confessarius, debeat intervenire, etsi solicitatio fiat in confessionali. Attamen dicunt, quod ex alio S. I. Decreto ab auctoribus relato, adhuc debet denuntiari Confessarius ille, qui sine simulatione Confessionis aut solicitat aut tractat de turpibus in confessionali; in eo enim praecipitur denuntiatio omnium illorum, *qui abusi sunt Sacramento Poenitentiae Confessionem seu confessionarium adhibentes ad fines inhonestos* — Si tamen solicitatio non contingat in confessionario, sed in alio loco ad Confessionem electo, tunc requiritur confessionis simulatio, quae habetur, quando Confessarius ita se gerit seu efficit, ut merito credi possit ipsum actu audire confessionem.

Quid (inquies) *si solicitatio sit ad peccata non turpia, v.g. ad furtum?*—Sententia communissima et probabilior negat adesse tunc obligationem denuntiandi; nullibi enim habetur tale praeceptum [1].

Quid (dices) *Confessarius solicitans fuerit vel jam emendatus vel judicatus ac punitus vel defunctus?* — Etsi emendatus certo sit Confessarius, tamen absolute probabilius putamus, ipsum adhuc denuntiandum; nam Pontifices non magis intendunt sollicitantis emendationem, quam ejus punitionem ad damnum Ecclesiae reparandum, et fidelium scandalum. Hinc constituerunt denuntiationem esse faciendam, nulla etiam praemissa correptione fraterna—item si jam judicatus atque punitus fuit, casu quo agatur de nova solicitatione, viget adhuc profecto obligatio; uti patet imo etsi agatur de eadem, adhuc longe probabilior est sententia affirmativa; nam mulier non eximitur ab obligatione denuntiandi, quia alia persona denuntiavit; cum obligatio haec afficiat unamquamque personam, sive sint sive non alii denuntiantes — Si defunctus, negatur probabilius adesse tale onus; nam tunc cessat omnino totus legis finis. Excipe si agatur de haeretico formali, qui ex legis praescripto esset denuntiandus etiam post mortem ad reparandum damnum aliis irrogatum.

Si poenitens solicitet Confessarium, non est denuntiandus; leges poenales non sunt extendendae de casu ad casum. Imo oritur gravis suspicio revelationis sigilli, si Confessarius poenitentem denuntiaret.

Q. 6. *Quinam tenentur ad denuntiationem?*

R. Praeter ipsos solicitatos (etiamsi impubores, modo rationis sint compotes) tenentur ad denuntiationem ceteri omnes, qui solicitationem certo sciunt, etsi sub secreto naturali; cum agatur de reparando damno communi: secus si agatur de secreto consilii, nam propalatio hujus secreti semper vergeret contra publicum bonum [2]. Imo omnes qui solicitationi consenserunt, ut ait Benedictus XIV: neque necesse est, ut quis ideo dicat suam turpitudinem, neque de hoc potest interrogari — Tenentur autem ad eam cito faciendam inquisitoribus vel Ordinariis locorum, et nequeunt sacramentaliter absolvi, nisi prius denuntient. Ubi vero aliquod adsit impedimentum, quominus ea cito fieri possit, veluti si Ministri Tribunalis longe distent, vel adsit necessitas communicandi ad vitandum scandalum, qui ea tenentur, debent esse parati ad illam faciendam quamprimum poterunt, etiamsi juridice nequeant denuntiationem probare; vel crimen occultum sit, vel a longo tempore commissum: alias peccant graviter, et incurrunt excommunicationem reservatam. Nemo tamen tenetur se ipsum denuntiare, ideoque neque poenitentem a se ipso solicitatum de denuntiandi obligatione monere; id enim natura refugit. Si tamen sponte compareat, gaudebit beneficio sponte comparentium, id est salutaribus tantum monitis ac poenitentiis punietur, nisi forte jam fuerit ab aliis denuntiatus; quia tunc poena tantummodo imminueretur [3].

Diximus: *ad eam cito faciendam*, id est intra mensem ex Decreto s. Inquisitionis 18 martii 1677. Ceterum facta denuntiatione, licet post mensem, cessat reservatio; et ideo a quolibet Confessario poenitens absolvi potest: ita s. Poenitentiaria 22 martii 1832. Forma autem juri-

1 Communissime scilicet tradunt Constitutiones Pontificias de solicitatione loquentes esse omnes intelligendas de solicitatione ad res venereas. Et licet in Bulla Gregoriana occurrat vocabulum *illicitos, et inhonestos tractatus;* censent tamen et patet ex contextu, utrumque nomen significare eandem materiam—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI n. 684.

2 V. Liguori *Opus mor.* l. VI, n. 698.

3 S. Congr. 24 nov. 1624—V. Benedictus XIV, *de Syn. Dioec.* l. VI, c. 11.

dica et ordinaria pro denuntiationibus peragendis haec est, ut semper adeantur Ordinarii locorum vel inquisitores, et ibi publici Notarii opera assumatur. Sed pro quibusdam casibus peculiaribus, ut si persona sollicitata induci nequit ad denuntiationem tali forma peragendam, quia vel timet vel rubore afficitur; tunc ex indulto s. Inquisitionis, annuente Pontifice, facta est facultas Episcopis et Inquisitoribus delegandi ad denuntiationis excipiendas quemcumque Confessarium, qui bene instruatur et juramentum emittat do « silentio servando, et fideliter sibi mu« nus commissum exercendo [1] (R).

Q. 7. *Quid sentiendum est de dubiis sollicitationibus.*

R. Confessarius non sit nimis festinus in imponendo poenitenti onus denuntiationis; unde in dubio an illa fuerit vel ne solicitatio, tale onus ne injungat, tum quia semper in partem meliorem accipienda sunt; tum quia in dubio nemo privandus est fama, quam possidet. Excipe 1. si accedant indicia vehementia de vera solicitatione; quia haec licet evidentiam non producant, fundant tamen certitudinem moralem: ut esset probabilius, si Confessarius in Confessione, aut immediate post, vel occasione aut praetextu Confessionis, vel extra occasionem Confessionis in Confessionali, aut in alio loco ad Confessionem, audiendam electo, simulando tamen Confessionem, dicat: *tecum nuberem, si essem saecularis;* 2. si verba de se praeseferant solicitationem, nempe sint nimis excitativa ad venerem, et solum dubitetur, an Confessarius ad malum finem ea protulerit; praesumptio enim desumitur ex communiter contingentibus. Esset si v. g. dicat: « Veniam « in domum tuam et promitte mihi tace« re quod voluero; *vel* expecta me hodie « domi tuae, quia habeo tecum loqui, *vel* « veni sola in domum meam, etc. »... et inde veniendo revera locum habet solicitatio; nam esto quod ea verba de se sint indifferentia, at per actus subsequentes jam satis determinatur qua mente fuerint pronuntiata. Idem est si dicat mulieri nihil mali esse in mutuis amoribus (vulgo *amoreggiamenti*) et postea domum veniens mulierem solicitet; nam per ea verba prolata sat patefecit suam pravam intentionem. [2].

Hic operae pretium est declarationes datas a s. Congregatione suprema circa Bullam Gregorii XV et a Benedicto XIV confirmatas, afferre sic relatas a cardinali Albitio [3]: « cum me instante, fuissent proposita in Suprema (inquisitione Romana) infrascripta dubia, facto per Qualificatores accurato eorum examine in infrascriptam devenerunt sententiam, quam eadem s. Congregatio Supremae et Universalis Inquisitionis approbavit, et servari mandavit, 11 februarii 1651.

1. An sit denuntiandus Confessarius, qui dat poenitenti chartam in Confessione, postea domi legendam, in qua ad venerem solicitabat « Domini Qualificatores « censerunt esse denuntiandum, et nega« tivam opinionem non esse probabilem; » — 2 an Confessarius consentiens solicitationi, sed statim desistens de illa turpi materia loqui, differendo illius complementum ad aliud tempus, et non praebendo absolutionem poenitenti, incidat in poenas contentas in Bulla Gregorii, et sit denuntiandus «Censuorunt incidere, et Con-

1 Qui modus traditur in Synodo Novariensi postrema, pag 312.

2 *Petrus solatii causa magnetismum cum Cajo suo Confessario exercet tum erga viros tum erga mulieres; adestne complicitas in peccata turpi inter Petrum et Cajum, adeo ut hic nequeat illum valide absolvere?* — R. Est magnetismi exercitium sit valde periculosum et plerumque inducat ad peccatum contra sextum; attamen hoc non est absolute et per se; ad prudentiam est quidem graviter improbandus Cajus, at eo ipso non est censendus complex cum Petro de peccato turpi, nisi revera magnetismum exercendo simul una contra sextum peccaverint: quod ex interrogationibus dignosci potest.

Si Confessarius laudet mulierem confitentem de pulchritudine, est denuntiandus; at tamen ex modo loquendi vel aliis circumstantiis dignoscatur id fieri ex provo affectu; secus si ex imprudentia vel animi levitate. Item ex circumstantiis videndum, an importet veram sollicitationem si Confessarius dicat mulieri: *Memento mei quia ex toto corde te diligo.*

Esset autem denuntiandus si diceret poenitenti: *Dic mihi quanti me amas?* aut: *sentis in te eas tentationes erga me, quas ego experior erga te?* aut: *vellem te semper videre et esse juxta te;* aut: *tua causa summum pravum passum sum:* aut: *ingrata mihi es qui non me amas.* Idem videtur dicendum si Confessarius exhibeat et aperiat poenitenti suum amorem, exigendo amoris repromissionem: cum enim non conveniat Confessario ita loqui, et hujusmodi loquendi modi magis communiter pro alliciendo ad amorem lascivum usurpentur non est sufficiens ratio in praxi (ait Roncaglia) credenti Confessarium exprimere voluisse amorem honestum seu spiritualem. V. Liguori, *Hom. Ap.* tr. xvi, nn. 180 et 181. et *Op. Mor.* l. VI, n. 704.

3 In Opere *De inconstantia in fide*, c. 38, nn. 63 et seqq. Ceterum si neque apud Confessarium possit induci poenitens ad denuntiandum, recurratur ad s. Sedem, organo Poenitentiariae, quae aliquando, ut refert Mazzotta, in casu magnae verecundiae et panici timoris ab hac onere dispensavit, dando nihilominus Confessario facultatem absolvendi — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 699.

« fessarium esse denuntiandum, rejecta « opinione contraria, quam non esse pro« babilem censuerunt; » — 3. an Confessarius solicitando propter parvitatem materiae sit denuntiandus « Cum in rebus ve« nereis non detur parvitas materiae, et « si daretur, in re praesenti non daretur, « censuerunt esse denuntiandum, et opi« nionem contrariam non esse probabi« lem [1]; — 4. an Confessarius qui foeminam in Confessionario dicentem se velle in crastinum confiteri, solicitat et a Confessione dissuadet, sit denuntiandus. « Si « solicitatio fiat extra locum Confessionis, « et absque praetextu Confessionis, cen« suerunt, negativam opinionem esse pro« babilem: secus si in Confessionario, seu « in loco Confessionis; » — 5. an Sacerdos carens jurisdictione, si solicitat in Confessione poenitentem, sit denuntiandus. « Censuerunt esse denuntiandum, et « opinionem negativam non esse probabi« lem; » — 6. an interpres, si solicitet in Confessione poenitentem, sit denuntiandus. « Censuerunt opinionem negativam « non carere probabilitate [2]; — 7. an mandans Confessario, ut in Confessione solicitet, sit denuntiandus. « Censuerunt opi« nionem negativam non carere sua pro« babilitate [3]; » — 8. an quando Confessarius et poenitens invicem se solicitant, Confessarius sit denuntiandus. « Affirma« tive responderunt, et opinionem negati« vam non esse probabilem; » — 9. an Confessarius solicitatus, si metu inductus solicitationi consentiat, sit denuntiandus. « Censuerunt esse denuntiandum, et ne« gativam opinionem non esse probabi« lem [4] »; — 10. an Confessarius incidat in poenas Constitutionis Apostolicae contra solicitantes, si solicitet mulierem in aliis Sacramentis, scilicet Baptismi, Matrimonii, sit denuntiandus et si denuntiandus, possit ab inquisitoribus puniri. « Quoad « utrumque articulum censuerunt opinio« nem negativam esse probabilem; » — 11. an Confessarius, qui solicitat poenitentem ad actus illicitos extra actus venereos sit denuntiandus. « Censuerunt opinionem ne« gativam esse probabilem; » — 12. an Confessarius, si laudet poenitentem de pulchritudine et venustate, dicatur illam solicitare, et ideo sit denuntiandus. « Cen« suerunt, si laus illa sit seria et nihil pra« vae intentionis redoleat, negativam esse « probabilem. Si vero secus, non esse « probabilem; » — 13. an sit denuntiandus Confessarius, qui propter solicitationem alterius abjuravit [5]. « Censuerunt opinio« nem negativam non esse probabilem, et « ideo denuntiandum: quod etiam fuit re« solutum die 26 julii 1628; » — 14. an quis teneatur denuntiare Confessarium solicitantem, si hoc audivit non a fide dignis, sed solum a levibus personis. « Censue« runt opinionem negativam non carere « probabilitate; » — 15 an sit denuntiandus Confessarius, qui sedens in Confessionario solicitat mulierem stantem ante Confessionarium, non simulando Confessionem. « Censuerunt opinionem negativam « non carere sua probabilitate [6] »; — 16. an sit denuntiandus Confessarius, qui audiens Confessiones dat donum mulieri, ita ut dicatur illam solicitasse. « Idem responde« runt quod ad duodecimum ».

Hactenus ex cardinali Albitio. Haec autem omnia et singula decreta Benedictus XIV in Bulla *Sacramentum*, confirmavit his verbis: « Plura subinde a Congregatione ven. Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium adversus haereticam pravitatem generalium Inquisitorum sub die 11 mensis februarii anno Domini 1661 prodierunt decreta... Nos itaque... omnia et singula decreta praedicta... apostolica

1 Id intelligunt, si actus sit plene deliberatus, et insuper si ex circumstantiis certe conjiciatur. Sacerdotem levi illo actu animum habere ulterius progrediendi — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 683.

2 Etsi ex Bulla Gregorii, quam praesentes declarationes interpretatur, non sit denuntiandus Sacerdos interpres: est tamen denuntiandus ex alio Decreto ejusdem S. I. in quo habetur denuntiandus esse omnes de haeresi suspectos inter quos enumerantur illi, *che abusano del Sacramento della Penitenza servendosi della Confessione o confessionale a fini disonesti* ecc. — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 690.

3 Ex Bulla Benedictina certum est esse denuntiandum Confessarium ipsum qui solicitaret poenitentem ad peccandum cum alio.

4 Hoc tamen intelligunt, si revera fieri possit, quin periclitetur poenitentium fama, quod valde timendum est, si ipsi poenitentes tantum solicitaverint, nec mutua fuerit solicitatio, id est si Confessarius primo solicitatus et ipsi postea non solicitet: ut esset v. g. si poenitens turpiter tangat Confessarium, qui nihil dicat omnino, etsi libenter id permittat. Erit complicitas, erit consensus; non tamen talis, ut poenitens sine sui diffamatione denuntiet.

5 Id est qui ob aliam praecedentem solicitationem comparuit coram Inquisitore et abjuravit, nempe haeresim detestavit; cum enim abjuratio sit detestatio haeresis, aliquis in tantum abjurare debebat, in quantum erat haereticus vel de haeresi suspectus: et talis habebatur solicitator, qui ideo debebat abjurare saltem ad cautelam: et si suspicio de haeresi erat levis, dicebat abjurare *de levi* si vehemens, abjurare *de vehementi*. Diana, vol. v. *de potest. Inquisitorum*.

6 Ita censuerunt interpretando Bullam Gregorii; sed ex alio Decreto relato supra q. 3. n. 3, esset talis Confessarius denunciandus.

Auctoritate, tenore praesentium approbamus et confirmamus, illisque omnibus et singulis inviolabilis Apostolicae firmitatis robur adjicimus ».

CAPUT QUINTUM

DE POENITENTIAE SACRAMENTI EFFECTIBUS [1].

Q. *Quotnam sunt effectus Sacramenti Poenitentiae?*

R. Poenitentia hos habet effectus, qui sequenti versiculo includuntur:

Abluit, absolvit, sanat, corroborat, ornat.

Nempe abluit culpam; absolvit ab aeterna poena; sanat animae vulnera; roborat gratiae auxiliis; tandem ornat virtutibus ac meritis. Videlicet effectus sunt: 1. *remissio omnium peccatorum* tum quoad reatum et imputationem, tum quoad poenam aeternam, et totalis eorum deletio ab anima etiam quoad rem et naturam ipsam peccati: hic enim est hujusce institutionis scopus ac ratio. Peccata autem semel remissa non amplius reviviscunt; *sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei* [2]; 2. *collatio gratiae* tum *sanctificationis*, cum peccata remitti nequeant sine illius infusione, qua nempe efficimur amici Dei; tum *Sacramentalis*, propriae nempe huic Sacramento, quae nempe nos roborat ad perseverandum; 3. *reviviscentia virtutum et meritorum*. Ac *primo* certum est, virtutes infusas ob peccatum deperditas restitui per poenitentiam, cum hae sint proprietates gratiae habitualis: hinc paterfamilias resipiscenti filio jubet reddi stolam primam et anulum et calceamenta [3], id est gratias et virtutes infusas, ut interpretantur Patres. *Secundo* certum pariter est, merita seu bona opera per peccatum *mortificata* per poenitentiam reviviscere; legitur enim in Scripturis: « Impietas impii non nocebit ei, in quacumque « die conversus fuerit ab impietate sua [4]; » at noceret, si merita anteacta non reviviscerent. Hinc d. Ambrosius: « Vide quam « bonus Deus, et facilis indulgere pecca« tis: non solum ablata restituit, sed etiam « insperata concedit [5]. »

Diximus *opera mortificata*, quae nempe facta fuerunt in gratia, quaeque desierunt meritoria esse per lapsum in peccatum; nam certe non reviviscunt *opera mortua*, quae scilicet licet in se bona, non merentur tamen; cum haec ea sint, quae sunt facta in statu peccati: porro cum nunquam vitam habuerint, nequeunt reviviscere — Item notamus: hic non est sermo de *operibus vivis*, quae non indigent reviviscere; cum haec ea opera sint, quae facta sunt in statu gratiae, nullo peccato subsequente. Multo minus de operibus *mortiferis*: haec enim sunt ipsa peccata, quae potius per poenitentiam destruuntur.

Hic ultimo praestat in mentem revocare, Poenitentiam in ipsum hominum societatis plurimum conferre; unde si non esset in praecepto, ea adhuc frequenter suscipienda esset. Ipsa enim (experientia teste, et ipsis fatentibus adversariis) veluti aqua flammas remorsus extinguit; errores veluti nebulas ventus dissipat. Bona in corde semina jacit; malis occurrit; dubia resolvit; resolutiones roborat; pacem familiarum tuetur; bonum societatis promovet. Omnes uno verbo ad propria munia alacriter obeunda edocet, sustinet impellit [6].

1 V. *Billuart* in hac tractatione de qua fuse agit.
2 Rom. 11. 3 Luc. 15. 4 Ezech. 30.
5 L. II *in Luc.* In quo tamen autem gradu merita reviviscant, non conveniunt: tenet Billuart cum divo Thoma ea reviviscere gradu proportionato poenitentiae intensitati. Hoc videtur conformius Tridentino: cum dicat: *Quod unusquisque recipiat justitiam secundum mensuram quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, secundum propriam cujusque dispositionem* sess. 6 c 7).
6 Qui effectus sane mirabiles, si nonnunquam desiderantur, non est Sacramenti defectus: sed vel ministrantium vel suscipientium. — 1. Obicem ponit Confessarius, si sine ullo pietatis sensu hoc officium agat: quo tamen nihil Deo carius, nihil poenitenti et sibi ipsi utilius. Huc porro facit genuina ministerii existimatio, orationis fervor, intentionis rectitudo atque sensuum custodia. Vid. *Il Sacerdote santificato*, Lettera prima, §§ 105 et seqq.; — 2. deficiunt poenitentes illi, qui nulla ferme oratione, fere nullo conscientiae examine, nec peccatorum turpitudinis consideratione praemissa, jam satis dispositi inveniuntur, sicque exomologesis tempus sine ulla recollectione, vel etiam confabulando expectant: hic maxime peccant juvenes. Quo fit, ut distracti Confessarium adeant, atque sine ullo doloris sensu Confessionem exolvant. V. Careno, *Delle regole* ecc. Es. 1.

DISPUTATIO SECUNDA

De Extrema-Unctione

Q. 1. *Quid est Extrema-Unctio?*

R. Extroma-Unctio definitur: « Sacramentum N. L. ex olei benedicti Unctione et Sacerdotis oratione constans, a Christo D. N. institutum, per quod homini Christiano graviter infirmo salus animae confertur, et etiam sanitas corporis, si saluti animae expedierit » Diversis autem nominibus donari solet, praecipue dicitur: 1 *Extrema-Unctio;* tum quia, infirmis in extremo vitae periculo administratur; tum quia, cum multae sint in Religione unctiones sacrae, haec revera est omnium earum postrema; 2. » Unctio Infirmorum, Sacramentum exeuntium ; quia ex Tridentino haec unctio « facienda est infirmis illis praesertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti esse videantur; » 3. *Oleum sanctum;* quia ejus materia in oleo sita est, quod Ecclesiae precibus ac benedictionibus consecratur.

Calvinus Extremam-Unctionem vocabat *Sacramentum fictitium et histrionicam hypocrisim.* Lutherus eam inter Scholasticorum figmenta amandabat: magistrorum vestigiis inhaerentes idem docent Protestantes. Sed de fide catholica est, Extremam-Unctionem esse verum novae Legis Sacramentum.

Prob, 1. Ex Scriptura. S. Jacobus sic habet: « Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum; et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei [1]. » Jam vero: Sacramentum novae Legis verum et proprie dictum est *ritus sensibilis, a Christo institutus, habens vim gratiae conferendae;* atqui ex Scriptura istas conditiones in se complectitur Extrema-Unctio: 1. Est ritus sensibilis; talis est unctio olei, et oratio eidem adjuncta: *orent super eum ungentes eum oleo*; 2. vim habet gratiae conferendae: quia remittit quidquid infirmo superest peccati: *et si in peccatis sit, remittentur ei;* 3. a Christo fuit instituta: nam ipse solus potuit certis elementis et certis verbis alligare gratiae vim [2].

2. Ex Patribus, Chrysostomus saeculo IV ajebat: « Neque Sacerdotes tantum, quum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt; nam infirmatur quis etc.[3] » Saeculo V Cyrillus Alexandrinus nitebatur hac de causa fideles avertere a superstitione ad salutem [4]. Saeculo VI Gregorius M. fuse prosequebatur quae hujus Sacramenti administrationem spectant [5].

3. Ex Ecclesiae universalis praescriptione; nam Ecclesia universa semper et ubique tenuit Extremam-Unctionem esse verum Sacramentum, uti patet ex antiquioribus Latinorum et Graecorum Ritualibus: imo ex sectis omnibus antiquis, quae adhuc illam agnoscunt et servant. Hinc Tridentinum : « Siquis dixerit Extremam-Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a beato Jacobo promulgatum; sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit [6]. »— Tot argumentis persuasi non pauci moderni protestantes, uti Leibnitius, Ammon et alii, prout refert clarissimus Perrone, hunc ritum et laudibus commendant et inter Sacramenta recensent.

Notandum autem: unctiones licet multae, omnes tamen unum constituunt Sacramentum; quia omnes unam habent terminationem, medelae scilicet interioris et spiritualis [7].

Q. 2. *An Extrema-Unctio sit necessaria et sub gravi sumenda ?*

1 Ep. c. 5 *Oratio fidei* dicitur, tum quia hoc Sacramentum fidem exigit, ut suscipiatur cum fructu; tum quia ... Ecclesiae fidei — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 105.

2 Docent Layman, Suarez et alii illam a Christo institutam post resurrectionem.

3 L. III *de Sacerdotio.*

4 De adorat. *in spirit. et verit.* l. VI.

5 L. Sacramentorum.

6 Sess. 14, can. 1.

7 Utrum autem quaelibet unctio suam gratiam partialem conferat, affirmant multi cum Soto; quia

R. Duae sunt sententiae. Prima communis et satis probabilis negat cum Estio, Navarro, Palao, Salmanticensibus, Sylvio, Suarez et Tamburini adesse gravem obligationem; tum quia certo non constat de praecepto, cum auctores illud Jacobi intelligant de consilio; tum quia infirmus aliis mediis potest sibi providere. His adhaeret d. Thomas[1] — Verum secunda sententia etiam probabilis, quae omnino suadenda nobis apparet, contrarium docet cum s. Bonaventura, Habert, Concina, Merbesio, Roncaglia et Soto; nam infirmus licet possit aliis mediis se munire absolute loquendo; attamen negari certo nequit, quod in eo statu et ipse nimis debilis est, ut bonis actibus mentis suae sibi prospicere possit; et daemonis insidiae sunt vehementiores. Unde videtur se exponere gravi salutis periculo qui robur illud, ideo institutum, negligit suscipere.

Omnes tamen conveniunt, quod por accidens potest esse grave peccatum Extremam Unctionem non suscipiendo. Hoc evenire poterit: 1. Ratione peculiaris necessitatis moralis, uti si infirmus sit in peccato mortali, nec possit rite suscipere Poenitentiam, quia v. g. est voce orbatus; 2. ratione scandali, ut si omittendo susceptionem grave scandalum sit oriturum, aliis suspicantibus infirmum esse incredulum; 3. ratione contemptus, dicente Tridentino: *Nec vero tanti Sacramenti contemptus absque ingenti scelere esse potest*[2].

Q. 3. *Quinam sunt effectus Extremae-Unctionis?*

R. Tridentinum definivit: « Siquis dixerit sacram infirmorum Unctionem « non conferre gratiam, nec remittere « peccata nec alleviare infirmum; sed « jam cessasse, quasi olim tantum fuerit « gratia curationum anathema sit[3]. » Sunt ergo effectus: —1. *Gratiae collatio*, quae primario sanat animam, ut ait Florentinum. Unde patet hanc esse gratiam vivorum; neque enim mortuus sanatur: est nempe gratiae sanctificantis augmentum, tribuens etiam jus ad gratias speciales, pro tentationibus videlicet superandis in eo difficillimo vitae exitu; — 2. *peccatorum remissio*: sed primario quoad reliquias peccatorum, uti communius et probabilius docent Thomistae; quia primario hoc Sacramentum non est ad peccata dolenda institutum. Hinc b. Jacobus dicit: *et si in peccatis sit*[4]; — 3. *infirmi alleviatio*: quae quidem tam de corporali, quam de spirituali alleviatione accipitur, ut idem Tridentinum docet. Sed quoad corporis alleviationem, haec tantum contingit, cum animae expedit; nam hoc Sacramentum ad spiritualem utilitatem fuit institutum; et ideo patet quare pauci sanitatem recuperent, quia non expedit: porro ex Angelico *ratio operans nunquam inducit secundarium effectum nisi secundum quod expedit ad principalem*. Hinc versus:

Ungor in extremis, ut fiat gratia major,
Et morbus levior; et mea poena minor.

Synodus Novariensis jubet, ut Parochi populo explanent hos praestantissimo effectus et evellant a quorumdam animo funestum illud praejudicium, quo putant sibi quam cito moriendum, si Extrema-Unctione muniantur[5].

Q. 4. *Quaenam est materia remota Extremae-Unctionis?*

R. Materia remota est *oleum ex olivis expressum, et speciali benedictione ab Episcopo consecratum*: quod ex Clemento VIII singulis annis in Poena Domini renovandum est, veteri exusto[6].

1. Quod sit *oleum*, constat ex Apostoli verbis: *ungentes eum oleo*; et quidem *ex olivis* expressum; quia ex communi usu nomine *olei* hoc tantum intelligitur. Hinc Gregorius M. in *Sacramentario*, et Eugenius IV in Decreto Fidei ad Armenos expresse nominant *oleum olivarum*. Debet autem esse *purum*, id est sine alia liquoris admixtione, idque saltem ex

quaelibet forma habet suam gratiam significanter. Negat d. Thomas (*Suppl. q. 30 a. 1*) dicendo totam gratiam non conferri, nisi in ultima unctione: nulla enim partialis unctio per se Sacramentum est et ideo nihil confert, quousque cum debita forma compleatur unctio ultima. Utraque sententia est probabilis — V. Liguori *Op. Mor.* l. VI. n. 607.

1 In 4, d. 23. q. 1, a. 1.

2 Utrum vero qui sciens et volens negligit hoc Sacramentum, dicendus sit illud contemnere, communius et probabilius negatur. Nam ille tantum dicendus est ex negligentia contemnere qui illud negligit, quia floccifacit; non vero qui illud simpliciter recusat vel ob quamdam repugnantiam vel quia putat non esse de praecepto.

3 *Sess.* 14. hic can. 5.

4 Peccata tamen remitti per consequens; quia si in anima ea reperiantur, non possunt abstergi ipsorum reliquiae (nempe imbecillitas interna) horror mortis, pronitas ad malum, etc. quin prius remittantur peccata ipsa.

5 V. Scotti. *Catechismo medico*, ubi contra medicum Franck veritatem catholicam valde pro more suo doctissimus Episcopus propugnat.

6 Item vid. Benedictus XIV, *Notificatione* LXXXI — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 610.

praecepto Ecclesiastico, ut docet Benedictus XIV [1].

2. Quod oleum debeat *ab Episcopo benedici*, probatur ex iis Tridentini verbis: *Intellexit Ecclesia materiam hujus Sacramenti esse oleum ab Episcopo benedictum*: et ita semper veneranda antiquitas tenuit. Utrum vero haec benedictio sit de necessitate Sacramenti, communissime affirmant cum d. Thoma; Concilium enim in hoc est dogmatice locutum. Et ita declaratum fuit a Paulo V. 13. jan. 1611; et a S. C. Officii, confirmante Gregorio XIV 14. sept. 1842 [2].

3. Quod oleum debeat benedici *speciali benedictione*, id est in ordine ad Extremam-Unctionem, tenendum est cum Bellarmino. Sicut enim Chrismatis benedictione deputatur materia pro Confirmatione; ita benedictione olei infirmorum deputatur materia Extremae-Unctionis. Unde contraria sententia, quod nempe possit valido dari Sacramentum hoc cum oleo Confirmationis vel Cathecumenorum, in praxi non est probabilis, nisi in casu necessitatis, in qua Sacramentum est ministrandum sub conditione, et postea repetendum, si habeatur verum oleum infirmorum, uti praescripsit s. Carolus [3].— Si intra annum oleum benedictum deficiat, neque aliud simile haberi possit, ex Rituali fas erit eidem adjungere etiam oleum non benedictum, *dummodo sit in minori quantitate, quam vetus* [4].

Q. 5. *Quaenam est materia proxima Extremae-Unctionis?*

R. Cum proxima Sacramentorum materia sit applicatio materiae remotae, cumque oleum benedictum infirmis applicetur per unctionem, patet hanc unctionem esse materiam proximam Extremae-Unctionis. Haec autem unctio ex Decreto Eugenii IV facienda est in septem corporis partibus: nempe in « Oculis propter visum; in auribus propter « auditum; in naribus propter odoratum; « in ore propter gustum vel locutionem; « in manibus propter tactum; in pedibus propter gressum; in renibus propter delectationem ibi vigentem. » Ad renes autem quod attinet, ait Rituale: « Renum unctio in mulieribus honestatis « gratia semper omittitur; atque etiam in « viris, quando infirmus commode moveri non potest » (hodie in omni casu et quoad omnes omittitur). Quod si quis careat aliqua parte, quae inungi debeat, « pars loco illi proxima inungatur. Dum « Sacerdos paria membra inungit, caveat « ne formam prius absolvat, quam ambo « peruxerit. Manus quae aliis interius « ungi debent, Presbyteris exterius ungantur (ob reverentiam consecrationis). « Si dum inungitur, infirmus moriatur, « ne ultra procedat; si dubitat, inungat « sub conditione, si vivit » Rituale R.

Quomodo (quaeres) *fieri debet haec unctio?* — Ex Rituali R. unctio fieri debet, intincto pollice in Oleo sancto, in formam crucis, aptando crucem et verba in unctione cujuscumque partis semper a dextera incipiendo. Pars linita abstergi debet ab ipso Sacerdote (vel alio ministro si est in Sacris) gossypio, quod postea comburendum est, ac cineres in sacrarium projiciendae — Certum est, non esse de necessitate Sacramenti neque immediatum manus contactum: quare, peste grassante, ad unctionem potest adhiberi virgula oleo inuncta. Neque unctionem renum, neque pedum (etsi pedes ex praescripto sint inungendi); nam pedes cadere possunt sub sensu tactus; renes autem sub aliis quinque sensibus, qui ex d. Thoma *sunt uti principia agendi*, *ita principia peccandi*. Item neque geminam unctionem in geminis partibus; cum jam satis per unius partis unctionem fomes peccatorum indicetur: unde urgente necessitate, nempe si adsit periculum infectionis, vel si infirmus nequeat verti ad aliud latus, sufficit ungere unum oculum, unam aurem, etc. Item neque ordinem Ritualis servare in sensus inungendo; cum inversio non impediat Sacramenti significationem.

1 *De Syn.* l. VIII. — « Avrei molti aneddoti curiosi a raccontarvi dei due dottori più celebri qui (nel collegio di Oxford) Pusey e Palmer. L'uno di loro essendo andato a confortare alla morte una povera vecchia moribonda, si pose a recitare il luogo di S. Giacomo sopra l'Estrema Unzione. Ma non avea seco l'Olio santo, che non è in uso fra gli Anglicani. La vecchierella, udito il testo in volgare, disse al dottore: avete l'olio? - no. Ma il testo dice che ci vuole *l'olio e la preghiera*. E congedo il famoso dottore che andò a casa a meditare il suo testo ». *Civ. Catt.* ser. 2, v. 1, p. 283.

2 Ex delegatione tamen R. Pontificis ea benedictio fieri potest etiam a simplici Sacerdote, ut sentiunt omnes ex decreto Clementis VIII. Et in orientali Ecclesia mos viget a mille et amplius annis, ut ipsimet Presbyteri cum se accingunt ad infirmum inungendum, oleum benedicant.

3 *Act. Med. Eccl.* p. 4.

4 Quae adjunctio pluries iterari potest, quamvis consideratis omnibus adjunctionibus sit major quantitas olei non benedicti, modo tamen in unaquaque adjunctione sit minor. Ita S. C. C. 23 sept. 1682; et Pius VI, 1 apr. 1791, referente Bouvier.

Sed unctiones simplices quinque sensuum communius et tutius sunt de Sacramenti necessitate, uti docent d. Thomas, d. Bonaventura, Bellarminus, Suarez, etc. Sic enim colligitur ex usu Ecclesiae, et communi sensu Doctorum: unde nonnisi in necessitate, ac sub conditione adhiberi debat una unctio in aliquo sensu magis obvio, et consultius in capite (id est in fronte); nam omnium sensuum nervi descendunt e capite. Tunc autem dicit Tourneiy sufficere si dicatur: « Indulgeat « tibi Deus quidquid peccati per sensus, » uti habet Rituale parisiense; sed alii requirunt ut exprimantur quinque sensus, nempe: « Quidquid per visum, auditum, « gustum, odoratum et tactum deliquisti. » Sed melius erit dicere: « Per istam sanctam Unctionem et suam piissimam « misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per sensus, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum; » praemittendo verbum *deliquisti*, quia si proferatur in fine, et interim aeger moriatur, nullum est Sacramentum. Si autem aeger supervivat, merito ait Croix repetendas unctiones in singulis sensibus, addendo orationes omissas [1] (*S*).

Q. 6. *Quaenam est forma Extremae-Unctionis?*

R. Forma Extreme-Unctionis est *deprecativa* in utraque Ecclesia: hanc autem sic pronuntiare debet Sacerdos actu, quo diversas peragit unctiones ex praescripto Ritualis R.: « Per istam sanctam « Unctionem, et suam piissimam miseri- « cordiam indulgeat tibi Deus quidquid « deliquisti per visum, » dum unguntur oculi; per *auditum*, dum unguntur aures; et sic de ceteris — Verbum *deliquisti* est de essentia; quia hic remissio peccatorum est unus ex effectibus. Illud *sanctam* non est; cum in Tridentino et Florentino non exprimatur. Imo longe probabilius et longe communius per ista alia: « Per suam piis- « simam misericordiam », ut docent Layman, Roncaglia, etc.; nam eo ipso quod dicit Sacerdos, *indulgeat tibi Deus*, jam orat divinam Misericordiam. Sed omnes conveniunt ea omittere mortale esse; cum sit contra usum Ecclesiae in re gravi [2].

Q. 7. *Quinam est Minister Extremae-Unctionis?*

R. Solus ac quilibet Sacerdos potest Unctionem valide conferre:

Diximus 1: *Solus Sacerdos*; nam s. Jacobus ait: « Inducat Presbyteros Ecclesiae, « et orent super eum: *atqui* Praesbytero- « rum Ecclesiae » nomine non possunt intelligi, nisi Sacerdotes. Firmatur ex Patribus, ex omnibus Ritualibus et constanti et universali praxi: quod est contra Basnagium et Launojum qui a Diaconis, imo a laici, hoc Sacramentum administratum fuisse contendunt. Si quae autem aliquando unctiones narrantur factae a laicis, illae erant devotionis causa frequentatae, non sacramentales, uti probant eruditi [3]: unde nil mirum, si ideo etiam pueri illo oleo ungebantur ad corporalem salutem [4]. Hinc Tridentinum. « Siquis dixerit Presbiteros « Ecclesiae, quos beatus Jacobus addu- « cendos esse ad infirmum inungendum « hortatur, non esse Sacerdotes ab Epi- « scopo ordinatos, sed aetate seniores in « quavis communitate; ob idque proprium « Extremae Unctionis ministrum non esse « solum Sacerdotem, anathema sit [5] ».

Diximus 2. *quilibet Sacerdos*: hinc etiam Sacerdos excommunicatus; quia, cum non sit institutum hoc Sacramentum per modum judicii uti Poenitentia, sufficit ad illius collationem potestas Ordinis.

Diximus 3. *valide conferre potest*; nam licite hoc Sacramentum non a quolibet Sacerdote, sed a proprio tantum Pastore ministratur, ut ait Tridentinum. Imo Regulares illud sine licentia ministrantes incurrunt excommunicationem papalem ac reservatam [6]. Si tamen Parochus absit (et ejus Vicarius), aut non velit, tunc quilibet in necessitate Sacerdos potest illud administrare; imo ex charitate debet sub gravi vel sub levi juxta aegroti necessitatem, et rationem scandali quod adesse possit in administrationem recusando [7] — Unus tantum in Ecclesia latina est adhibendus Sacerdos, ne graviter delinquatur contra vigentem disciplinam. Unde illud Jacobi: *Inducat Presbiteros*, sic est accipiendum, quod ad solos Sacerdotes, non ad alios non Sacerdotes sit recurrendum. Qui vero ungit, debet etiam verba proferre: cum tamen omnes unctiones suam habeant formam valet Sacramentum si tot sint Sacerdotes quot fiunt unctiones:

1 V. Benedictus XIV, *de Syn. Dioec.* l. VIII. c. 3.
2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 711.
3 S. Thomas, Suppl. q. 31, a. 1 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 722.
4 V. Renaudotius.
5 *Sess.* 14, h. 1. can. 3.
6 *Clem.* 1 de privileg.
7 V. Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. VIII. c. 4 — et probabilius idem currit, si Parochus sit suspensus, vel excommunicatus: ex Suarez.

sic Graeci tres vel septem Sacerdotes vocant.

An (quaeres) *sit mortale unctionem dare sine vestibus sacris, stola ac superpelliceo; vel preces omittere; vel cetera praescripta negligere?* — Ad 1: Si non urgeat necessitas, certum est vestes sacras, stolam ac superpelliceum omittere grave esse, nam in administratione hujus Sacramenti servanda sunt sub gravi, quando servari possunt, omnia praescripta in Ritiuali; cum id exigat illius reverentia [1],— ad 2: omittere preces praescriptas ante vel post faciendas ab ipso Sacerdote, non est peccatum, si id fiat in necessitate; cum Rituale R. dicat infirmum esse statim tunc inungendum; et dein si supervivat, esse continuandas omissas preces. Secus peccatum esset grave; cum agatur de re gravi [2]; — ad 3: Unctionem ministrare sine lumine extra necessitatem, vel sine ministro, vel omissis crucibus, est veniale juxta plures [3]. Hic autem notandum, s Rituum Congregationem prohibuisse Extremam-Unctionem solemniter gestare ac deferre ad modum Viatici.

Q. 8. *Quisnam est subjectum Extremae-Unctionis?*

R. Subjectum Extremae Unctionis est solus *homo baptizatus, infirmus, qui peccati capax aliquando fuerit.* Dicitur 1. *baptizatus,* quia Baptisma est janua omnium Sacramentorum; attamen etiam statim post Baptismum graviter infirmo ea dari potest tum ad corroborandum infirmum contra tentationes, tum ad auferendum teporem ab bonum, ac pronitatem ad malum; 2. *infirmus,* dicente s. Jacobo: *infirmatur quis in vobis?* Et quidem non omnis infirmus, sed solum graviter; vox enim graeca, quam scriptor latinus vertit *infirmatur,* significat morbum gravem, ut linguæ graecae peritis compertum est Hinc Concilium Florentinum dicit esse dandam *infirmo, de cujus morte timetur*; 3. *qui peccati capax aliquando fuerit*; alioquin frustra adhiberentur verba illa: *indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti.*

Quid (inquies) *si Unctio conferatur homini sano, vel infirmo quidem, sed morbo laboranti minime gravi?* — Si conferatur sano, tenendum est cum communi Sacramentum esse invalidum; tum quia Jacobus expresse ait: *Infirmatur quis in vobis?* omnes autem hunc textum de vera infirmitate corporis intelligunt; tum quia in Tridentino Concilio legimus: *Declaratur etiam esse hanc Unctionem infirmis adhibendam.* Idem est ex sententia communiori, si morbus non sit gravis: 1. quia ex Eugenio IV *hoc Sacramentum dari non debet, nisi infirmo de cujus morte timetur*: ubi verbum *non debet,* non tantum praeceptum, sed veram etiam importat necessitatem; cum declaret subjectum Sacramenti; 2. quia finis hujus Unctionis ex Tridentino in eo consistit, ut *ea finem vitae, tanquam firmissimo quodam praesidio, munire valeat* [4].

Q. 9. *An puero sit dant Extrema-Unctio?*

R. Si puer nondum sit sufficienti rationis usu donatus, sententia communis et vera negat eidem posse Unctionem administrari, dicente Rituali R.; « Debet autem « hoc Sacramentum infirmis praeberi, qui « ad usum rationis pervenerint Pane « ex Angelico: Pueris non competit forma « hujus Sacramenti eo quod non peccave- « runt per visum et auditum, ut in forma « exprimitur [5] ». Secus esset, si puer habeat usum rationis ut communius et probabilius dicunt, etsi adhuc non sit Communionis capax. Id docet Benedictus XIV approbans Rituale argentinense, in quo expresse declaratur, non esse denegandam eam « Pueris septennibus, ac iis, in qui- « bus malitia supplet aetatem etsi nd se- « ptennium non pervenerint [6] ». — Quod si dubium sit, an puer habeat rationis usum, Parochus interrogabit parentes, ut dubium deponat: et si adhuc deponi nequeat, probabilius docent ipsum ungendum esse sub conditione, *si es capax*; quia sic ex una parte satis salvatur reverentia Sacramento, ex altera non privatur puer fructu tam salutari, si forte sit capax [7].

Quid (dices) *de muliere laborante in partu?* — Si haec mulier doloribus laboret communibus et ordinariis, non de-

1 Imo, etiam urgente necessitate, id volunt tenere nonnulli, dicentes reverentiam Sacramenti praeferendam esse cuilibet utilitati privatae. Alii tamen, hoc non obstante, probabiliter contrarium docent: quia casu quo vestes sacrae deessent, et infirmus jam moreretur, non praesumitur Christus voluisse infirmum in ultimo vitae agone pugnantem tanto bono privari ob solum vestium sacrarum defectum.

2 Est probabilius, quod orationes recitandae ab adstantibus sit tantum de consilio.

3 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xvii, n. 13.

4 V. Liguori *Opus Mor.* l. VI, nn. 712 et seqq. — Perrone *De Extrema-Unctione*, nn. 43 et seqq.

5 Suppl q. 32 a. 4.

6 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 21.

7 Synodus Novariensis hoc confirmat.

bet dari Unctio-Estrema, etiamsi prima vice pariat, aut alias fuerit in vitae periculo; tunc enim non laborat infirmitate periculosa. Sic in Concilio Mediolanensi II praescriptum est; neque enim illa dolorum acerbitas est infirmitas, sed effectus naturalis partus [1]. Secus esset, si laboret doloribus extraordinariis; tunc debet inungi, cum jam infirmitas periculosa sit, et adsit verum mortis periculum.

Quid (addes) *de amentibus et phreneticis ? De infirmis sensibus destitutis, vel ebriis ? De impoenitentibus, excommunicatis, vulneratis in rixa ? De mutis, surdis et coecis a nativitate ? De capite plectendis vel praelium aut periculosam navigationem inituris ac senibus ?*

R. Ad 1: *Amentes*, si perpetuo tales sint judicantur incapaces Extremae-Unctionis; cum aequiparentur pueris [2]. Secus vero, si aut delirent tantummodo, aut Sacramentum petierint mente sana, aut lucida haberent intervalla; cum tunc forma Sacramenti ipsis bene conveniat. In dubio ungendi erunt sub conditione. *Phreneticos* dicimus paritate rationis ungendos, ac ubi resistant, tenendos, et etiam ligandos, ut tollatur irreverentiae periculum.

R. Ad 2: *Infirmi sensibus destituti*, si pii animi significationem dederint, aut christiane vixerint, ut probabile sit eos Unctionem petituros, si mente valerent, ungendi sunt. Idem est de *infirmis in ebrietate*, nisi positive constet eos esse in mortali.

R. Ad 3: *Impoenitentibus notoriis*, et qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et *excommunicatis* Unctio neganda est. Idem est de *vulneratis in rixa*, nisi praesumantur conteri [3].

R. Ad 4: *Muti, surdi* et *coeci simul a nativitate* ungendi; nam etsi exterius per organa peccare nequiverint, potuerunt peccare voluntate. Ita cum d. Thoma et d. Carolo Borromaeo communiter contra Croix.

R. Ad 5: *Capite plectendis* vel *praelium* aut *periculosam navigationem inituris* non est danda Unctio; nam actu nulla corporis infirmitate laborant. Est ad differentiam illorum, qui difficilem Chirurgi operationem sunt subituri: quibus Unctio est donanda, cum actu morbo intrinseco laborent ac periculoso. Item Unctio est danda *senio deficientibus*, cum judicio medicorum virium debilitas sit vera infirmitas. Et ita praescripsit s. Carolus. Item danda est *veneno infectis*; cum ipsi vere jam sint graviter infirmi [4].

Q. 10. *Quaenam dispositio requiritur ad Extremam-Unctionem?*

R. Si infirmus adhuc rationis sit compos ex generali Ecclesiae consuetudine, Extremae-Unctioni Sacramenta Poenitentiae et Eucharistiae praemittenda sunt. Imo si infirmus est in mortali, poenitentia est de necessitate, cum Unctio gratiam supponat; si tamen tempus et infirmi ejusdem conditio aliud requirant, poterit Unctio administrari etiam ante Viaticum; cum *consuetudo praemittendi Viaticum non sit recepta saltem sub gravi obligatione*, referente Benedicto XIV [5]. Item requiritur intentio vel expressa, vel tacita, vel praesumpta Unctionem suscipiendi—Ceterae dispositiones uti vivae fidei, firmae spei, perfectae subjectionis, etc. sunt ad uberiorem fructum percipiendum.

Q. 11. *Quandonam infirmo tradenda est Extrema-Unctio?*

R. Aliquando dari debet Extrema-Unctio et aliquando dari potest:

1. *Dari debet*, cum urget periculum mortis proximae; quia ex Conciliis subjectum hujus Unctionis est infirmus *de cujus morte timetur*. Tunc vero non est expectandum ultimum vitae momentum, dicente Catechismo R.: « Gravissime peccant, qui illud tempus aegroti ungendi « observare solent, cum jam omni salutis « spe amissa, vita et sensibus carere inci« piat ». Ratio est, quia alioquin privaretur infirmus uberiori fructu, quem certo reciperet, si adhuc sui compos Sacramentum susciperet; item spiritualibus viribus ad resistendum daemoni; et forte etiam corporis sanitate si tempore congruo datum fuisset. Licet enim hoc Sacramentum (si expediat) operetur etiam salutem corporalem, non tamen per modum miraculi eam operatur; sed via quodammodo ordinaria, nempe causas naturales adjuvando.

2. *Dari potest* valide et licite *statim ac prudenter judicatur* infirmus laborare

1 V. Benedictus XIV. *De Syn. Dioec.* l. VIII, c. 6.

2 Aequiparantur, at non sunt: ideo amentes, si aetate jam matura moriuntur, non sunt sepeliendi more infantium. Rituale enim loquitur de parvulis in re et veritate, cum nominet *corpuscula* etc.

3 Hac de re recole quae supra dicta sunt quoad *moribundus*.

4 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 712 et 732.

5 1 V. *De Syn. Dioec.* l. VII. c. 25.

periculo mortis, etsi adhuc non proximae, uti docent Coninchius, Layman, Palaus, Salmanticenses, Suarez, Tournely, et alii; nam tunc jam est timor mortis. Id clarius firmat Benedictus XIV, dum Bulla *Ex quo* ait: « Ne Sacramentum Extremae-Unctionis ministretur bene valentibus, sed iis dumtaxat, qui gravi « morbo laborant » Unde recte dicit Castropalaus: « Quoties Viaticum infirmis « ministratur, statim et ministrari Unctionem posse et expedire; quia jam « censetur infirmitas grave periculum vitae inducere. Diximus statim ac prudenter judicatur »; nam in dubio, an infirmitas sit periculosa necne (nisi adsit vera probabilitas), non erit Unctio ministranda; cum praeceptum sit, *ne aliis, quam vita periclitantibus ministretur*.

An (quaeres) *Extrema-Unctio possit iterum infirmo ministrari?*—R. Si agitur de diversa infirmitate, fatentur omnes, Extremam-Unctionem posse iterum infirmo ministrari; quia characterem non imprimit « Cum hoc Sacramentum ordinetur ad sanandum, toties iterari potest, « quoties infirmitas iteratur », ait Angelicus [1]. Si sermo sit de eadem infirmitate, Rituale praecipit: « In eadem infirmitate hoc Sacramentum iterari non debet nisi diuturna sit, ut cum infirmus « convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit ». Unde deducitur quod in morbo diuturno, qualis solet esse ethica et hydropisis, si post Unctionem infirmus certo manserit in eodem periculo mortis, non poterit iterum ungi. Diximus *certo*; nam si positive dubitetur, an morbi status mutatus sit, v. g. si per notabile tempus puta per mensem infirmus se melius habuisset, tunc ex Benedicto XIV standum magis erit pro iteratione. Quia id ex una parte magis videtur conformari cum veteri Ecclesiae disciplina; ex altera novum subsidium infirmo suppeditat [2].

Q. 12. *Quid si infirmus mortis timore abhorreat ab Unctione?*

R. Quoad Sacramentum ipsum suadendum abhorrenti infirmo, nedum illud mortem afferat, imo conferre ad salutem ipsam corporalem, si animae expediat, ac tempore congruo suscipiatur. Quoad mortis vero timorem, motivis opportunis excitandus est ad divinae voluntatis conformationem: Quod nempe statutum sit omnibus hominibus *semel mori* quod mortuus sit Jesus et Maria, etc.[3]

Synodus Novariensis circa Extremam-Unctionem notat praecipue: 1 Ut extra necessitatem Oleum sanctum semper ab Ecclesia parochiali suscipiatur; 2. ut quotiesquis Oleum renovetur, vetere combusto in lampade Ss. Sacramenti: exstoque gossipio, ejus cineres in sacrarium projiciendo (*pag.* 137) [4].

1 L. IV contra Gent. c. 73.
2 *De Syn. Dioec.* l. VIII, c. 23.
3 V. Pinamonti, *Il Direttore* ecc. – Lalemant. *I santi desiderii della morte – Il Sacerdote provveduto al letto del moribondo* ecc. « Etiamsi Christianum de instante morte haud trepidare oporteat, sensus tamen plerumque non ex nostro arbitrio pendet. Unde quantum ad eos, qui de imminenti morte contremiscunt, absit omnis judicii temeritas. Saepe equidem sub hoc nimio mortis horrore sensus terrenus, vel conscientia multis sceleribus sauciata latet Ast interdum metus iste ex timida hominum indole, ex turbata phantasia, ex scrupulositate vel ex erroneis conceptibus descendit, ita ut in medio sensuum tumultu pissima mens deprehendatur ». *Stapf.*
4 V. *Appendix II* in fine vol. primi nonnullae decisiones circa praesentem materiam; V. *Extrema-Unctio.*

ADNOTATIONES

(A) *Pag. 142.*

Sententiam de attritione solide ac fuse tuetur Opus, « Dell' attrizione quasi materia, e ,, parte del Sacramento della Penitenza secon- ,, do la dottrina del Concilio di Trento » ecc. di mons. Conte Giuseppe Benaglia. vol. II, Mil. Wilmant 1846. Observat inter cetera, illud *diligere incipiunt*, quod opponunt adversarii, non inveniri in Tridentino, nisi *sess.* 6, ubi agit Concilium de justificatione in genere. Non vero *sess.* 14, ubi agit de Poenitentia uti est Sacramentum: et in qua sessione tantum ait, se daturum esse *pleniorem et exactiorem definitionem* — Adde illa verba desumpta esse ab Angelico (3 p. q. 85, a. 5), ubi sermo est de justificatione extra Sacramentum; in Sacramento porro facilior esse debet se justificandi via.

Nel capo 5 (audiatur *Cattolico*, Giornale

Religioso, ecc. vol. XXVIII, ubi laudatum Opus sic in parte contractum babetur) s'inoltra l'Autore a provare, che la novità imputata alla sua dottrina, è piuttosto imputabile alla dottrina contraria. Il P. Carlo dell'Assunzione nel suo libro *De contritione* oascosto sotto il finto oome di Giomano Filileta raccoglie cento nomi di impugnatori; ma come osservò Platel professore nell'Università di Douai, senza citazione di una sillaba, per evitare il pericolo di esser convinto di falsità. Come gli accade per riguardo all'altro oposcolo *Sulla probabilità*, dove aveva innestati testi mutilati, o corrotti tratti da un libro posto all'*Indice* e condannato alle fiamme, le *Provinciali* di Pascal — Al cootrario (presso Laeroix) Pinthereau nel libro *De attritionis sufficientia* dà un eatalogo di cento autori (citandone le parole ed i luoghi), cbe dall'anno 1200 in avanti furono per la sufficienza dell' attrizione pura, tra i quali contansi *Guglielmo* di Parigi, *Dionigi* e *Ludolfo* certosini, *Gersone*, *Tostato*, *Torrecremata*, *Durondo*, *Copreolo*, *Adriono* poi papa, *Ferrario*, *Eckio*, *s. Vineenzo Ferreri*, *s. Bernardino da Siena*, *sont' Antonino* arcivescovo di Firenze, *s. Tommaso da Villanova* arcivescovo di Valenza, aggiungendo altri diciannove Teologi, che intervennero al Concilio di Trento. Le-Dent (presso lo stesso Lacroix) nell' opera *De attritione*, riferisce gli autori cbe prima del Concilio di Trento; e nell'altra. *Responsio ad Xenium*, quelli che dopo di esso furooo per la dottrina della sufficienza. Finalmente Gormaz (presso lo stesso Lacroix) enumera per ordine alfabetico (citandone le parole ed i luoghi) centossanta autori posteriori al Concilio di Trento fautori della dottrina or ora mentovata, tra i quali due Papi, otto Cardinali compreso s. Carlo, sei Vescovi, sei Concili particolari, sei Catechismi di edizione autorizzata. Aggiungonsi ivi il *Decreto* di Graziano, l' Inquisizione generale di Spagna, la Facoltà di Parigi.

« Cbi amasse conoscere le qualificazioni applicate a questa dottrioa dai varii autori troverebbela (presso lo stesso Lacroix) chiamata da Sporer la dottrina di *quasi* tutti gli autori; da Platel quella *dei più* dopo il Concilio di Trento; da Puteano e Becano la *comune di tutti*; da Gonet quella di *quasi tutti i Tomisti*; da Bosco quella della *più parte degli Scotisti* dall'Amici e dall'Esparza *indubitata;* da Arsdekin professore di Teologia a Lovanio la *così sicura non da potersene più dubitare*; da Tanaro la *abbastanza certa*, da Prada, da Salas, da Viva la *moralmente certa;* da Suarez, da Lessio, da Rainaldo, da Fernandez, da Diana, da Martinon, da Perez, da Mendoza, da Castropalao, da Dicastillo la *assolutamente certa*; da De Lugo, da Bosco la *comune e certa*; da Filliucci, da Sternix, da Francolino la *certa in pratica*; da Aversa la *sicura* dopo il Concilio di Trento; da Gormaz la *praticamente ed indubitatamente certa*; da Estrix e da Cardenas la *certa ed affatto sicura;* da Leandro del Ss. Sacramento, da Serafino della Concezione, da Paolo Palacio la *certissima*; da Bonasperanza e da Arriaga *quasi di fede;* da Moya *di fede*; da Stoz *certo per fede cattolica;* da Medina, da Ledesma, da Bellarmino, da Requesta, da Fagundez, da Abelly, da G. Sanebez, da Pasqualigo e da altri con Moya *definita nel Concilio di Trento*; da Binsfeld *approvata nel Concilio di Trento;* da Silvestro de-Prieras *dottrina dei Santi e specialmente di s. Tommaso*; da Gabriele di s. Vincenzo e da Merazzi la dottrina del *senso comune de' Cattolici*; da Cano e da Pietro di s. Giuseppe la dottrina del *sentimento comune della Chiesa*; da Henriqnez e da Rhodez dottrina *da non potersi fin da quel tempo senza temerità e senza errore negare*; dal cardinale Brancato persino *eretica* la dottrina contraria. Il Bonasperanza la sostenne *quasi eretica* con approvazione del maestro del sacro Palazzo insieme con alcuoe altre tesi, che tutte furono dedicate al Papa. Queste *ultime qualificazioni* sembrano al nostro Aotore troppo spinte: d'altra parte banoo un nnmero sì piccolo di propugnatori, ehe sarebbe per lo meno imprudenza l'aderirvi.

« Se questo corredo d'estrinseca autorità non dee bastare a determinare un convineimento ragionevole, quale basterà? A determinarci ne danno la spinta alcuni degli stessi avversarii, alcuni dei quali, come Juvenin, Berti, Gazzaniga, ed altri banno mostrata diffidenza della loro causa colla infedeltà oelle citazioni, della qnale il nostro Autore offre più di un saggio» — V. Mozzarelli, *Buon uso della logica in materia di Religione*, opusc. 1., pensieri negli scritti di religione: post medium.

Objicies: *Peccator non potest ad Deum converti, nisi per charitatem formalem et actualem; atqui talis charitas non est in attritione*— Utique peccator non potest ad Deum converti nisi per charitatem formalem et actualem extra Sacramentum; quia sicut per peccatum actuale et formale, qood est Deum contemnere, homo a Deo ipso avertitur; ita per amorem formalem et actualem debet ad ipsum converti, si in ejus amicitiam se cupit restitui. Sed aliud est de peccatorum remissione intra Sacramentum: nam eum Sacramentum habeat virtutem delendi peccatum, et nequeat producere hunc effectum, nisi per infusionem gratiae, quae est

ipsa charitas habitualis; sufficit ad gratiam obtinendam, ut peccator per attritionem sit dispositus ad Sacramentum recipiendum, virtute cujus etiam sine charitate actuali convertitur ad Deum; sicuti per charitatem actualem converteretur ad Deum extra Sacramentum.

Nonne (addes) aliquod saltem principium dilectionis requirit Tridentinum ad omnem justificationem? Ergo etiam ad Poenitentiam — Requirit utique; cum declaret, quod peccatores *dum ad justificationem disponuntur, Deum tanquam omnis justitiae fontem deligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem.* Sed qualis est iste amor incboatus? *principium amoris*, sicut loquitur Concilium? hoc non negamus: nempe Tridentinum non requirit actum, quo perfecte diligamus, sed quo incipiamus perfecte diligere; atqui incipimus perfecte diligere per actum cujuscumque virtutis, quo Deum ut finem ultimum nobis concupiscimus: unde sicut *timor Domini* dicitur *initium sapientiae*, non quod ille timor sit sapientia, sed quia ducit et disponit ad sapientiam, ita actus omnis, virtutis dicitur esse initium perfectae dilectionis; hinc de actu timoris expresse dicitur *Eccli* 25, v. 16: *Timor Dei initium dilectionis ejus.* Et idem est de spe beatitudinis. Hoc manifeste significat *Tridentinum* ibidem: addens nos debere incipere diligere Deum, non dicit tanquam summum bonum in se, sed tanquam *omnis justitiae fontem*, id est, gratiae nobis dandae, sicque diligimus Deum ut bonum nobis, et disponimur ad diligendum ut in se bonum: hinc s. Thomas (1, 2, q. 40, a. 7) ait: « Ex hoc, « quod per aliquem speramus nobis posse pro« venire bona, movemur in ipsum sicut in bo« num nostrum, et sic incipimus ipsum amare » ergo cum omnis attritio nostra sit spes vel fundetur in spe, etiam est actus quo incipimus diligere Deum. Notat card. Pallavicini (*Storia del Concilio di Trento* l. VII), quod Patres aliqui contendebant, ut iis verbis *diligere incipiunt*, adderentur haec alia: *per actum charitatis.* Concilium autem restitit et voluit, ut non aliud poneretur, quam illud *diligere incipiunt.* Quare? nisi quia judicavit ad justificationem in Sacramento non requiri charitatem *formalem actualem* praedominantem et super omnia.

Quidnam (quaeres) fluere potest ad praxim pro Confessario haec controversia? — Plurimum fluit; nam si actus poenitentis sunt materia proxima Sacramenti, et si in actus poenitentis debet inquirere Confessarius, ut certus fiat de eorum existentia ad absolutionem; debebit profecto inquirere in ipsam contritionem: ac proinde qualitates, elementa ac naturam ejus perspicere, ut integritati Sacramenti prospiciat. Ex quo patet quam diversa via teneuda ab utriusque opinionis auctoribus. *Contritionisto*, si suis principiis velit esse conformis, attente perpendere debet non solum, an dolor de peccatis conjungatur in poenitente cum fide et spe veniae; sed etiam an ille oriatur ab amore Dei saltem initiali, et quidem proveniente a charitate praedominante et super omnis: quae inspectio difficilis est, et anxietatibus plena et Confessario et poenitenti, maxime rudi *Attritionisto* e contrario non aliud debet inquirere, nisi an adsit dolor proveniens a fidei motivo, et cum spe veniae conjunctus quae duo facillime inquiruntur, tum a Confessario poenitentem interrogando; tum a poenitente in se ipsum reflectendo. His semel admissis, jam sponte sua et per se necessario praesumitur, et sequitur aliquis Dei amor inchoativus quin ultra inquiramus ex quo motivo proveniat; nam ex hoc, quod per aliquem speramus bona, jam ipsum diligere incipimus. Esto quod etiam ipsa contritio sit curandae; attamen non de necessitate Sacramenti, unde si non adest, nec inquietare nec inquietari debemus; et tanto minus poenitentem ut indispositum rejicere.

(*B*) *Pag. 143.*

Quam autem facile de attritione ad contritionem progrediatur, exemplo probat s. Alphonsus (*Praxis Confessorii*, c. 1, n. 10): « Post debitas correctiones, sive monitiones, praestat ut laboretur ad disponendum poenitentem ad absolutionem per actus veri doloris et proposíti. Quocirca monitos esse volo Confessarios, perpaucos esse illos poenitentes, praesertim rudes, qui praeposito actu doloris ad confitendum accedant. Nonnulli Confessarii putant satis suo muneri fecisse, si dumtaxat hujusmodi poenitentes sequenti modo interrogent: *Ego postulas ne a Deo veniam de omnibus his*? (quod revera non est verus dolor): *te poenitet ex corde omnium peccatorum*? et nullo alio verbo interposito, absolutionem eis elargiuntur. Alius est honorum Confessariorum institutum; hi enim in primis elaborant, ut poenitentes (sermo est de iis, qui lethalibus tenentur) verum dolorem et detestationem peccatorem concipiant. Et prius per attritionis actum eos praeparant, v. g.: « Fili mi, ubi nunc esse deberes et in se,, ternum? in inferno! Ah in illo igne semper ,, cruciandus esses! Nec tibi ulla spes amplius ,, restaret, ut te illinc cripere posses! Ibi es,, ses moraturus ab omnibus derelictus, a Deo ,, rejectus per totam aeternitatem! Igitur te poe,, nitet Deum offendisse, propter inferoum quem ,, meruisti? ,, Advertendum hic est non fieri actum attritionis si quis diceret: « Se poeni-

,, tere peccati commissi, quia meruit infer- ,, oum, ,, Sed opus habet, ut dicat: « Se poe- ,, nitere offendisse Deum, propter quod meruit ,, Infernom. » Post curet, ut eliciatur actos Contritionis hoc modo: « Fili mi, quid egisti? ,, peccasti io Deum sommum et infinitum bo- ,, num. Nullam illius rationem habuisti. Aver- ,, tisti faciem toam ab eo, projecisti eum post ,, tergum tuum: contempsisti amicitiam ejus. ,, Eja ergo, qui offendisti Deum bonitatem in- ,, finitam, nunc ex toto corde te poenitet? De- ,, testare et odio habe super omnia mala om- ,, nes Injorias, quibus immerito Deum tam bo- ,, num affecisti. Nonne jam promptus es mil- ,, liea mori, quam haec in posterum commit- ,, tere? ,,.

(*C*) *Pag. 147.*

Circa Confessionis sacramentalis divinam Institutionem atque utilitatem vel ipsos inimicoa appellamus. Sic inter Protestantes Leibnitius, *Syst. Theol.* habet: « Mandatum (*a Deo*) est ,, ut qui mundatua esae vult, se Sacerdoti o- ,, stendat, peccataque confiteatur... totum autem ,, hoc institutum divina Sapientia dignum esse ,, negari non potest; et ai quid aliud, hoc cer- ,, te in christiana Religione praeclarum et lau- ,, dabile est, quod et Sinenses ac Japonenses ,, sunt admirati. Nam et a peccatis moltos de- ,, terret confitendi necessitaa, eos maxime qui ,, nondum obdurati sont, et lapsis magnam con- ,, solationem praestat, ut adeo putem pium, ,, gravem et prudentem Confessarium magnum ,, Dei organum esse ad animarum salutem ,,. Renanca ait: » Quid per Deum immortalem ,, utilius habere potest Ecclesia ad continen- ,, dam disciplinam, quid commodius, quam pri- ,, vatam istam Confessionem ad populum in ,, necessariis erudiendum?,, Hoc evenit, quod sublata sacramentali Confesaione, Norimberga civitas misit ad Caesarem legationem, per quam cives illi petebant, ut Caesar Imperatorio jure Confessionem auricularem indiceret; ajebant enim se usu et more intellexiase Rempublicam suam, postquam Confessio cessaverat, vitiis contra justitiam et alias virtutes scaturire, quae illis antea fuerunt ignota. Et lutheranus Wizel ajebat: « Witemberga coi suoi distretti invoca ora con alte grida: la confeasione la confessione!... Per me il diavolo vi confessi invece mia; e che buone confessioni si possono fare? appunto ciò si fa come già si pratica da questa setta in odio della Chiesa, senz'ordine, senza rispetto, senza divozione... Alcuni per odio alla confessione s'astengono da tutti i Sacramenti; altri non fanno che recarsi dal pastore, e gli chieggono l'assoluzione, s'intende senza confessarsi; si sono (dicono) confessati a Dio stesso; il tutto senza contrizione, senza pentimento. E come potrebbero costoro essere pentiti, se ogni dì loro si predica, che Dio non c'imputa i peccati, che il peccato non fa dannare che coloro, i quali non hanno la fede, che il Cristo soddisfece per tutti, e quindi sono inutili le opere buone? Fecero incidere immagini di Gesù Cristo portante grandi sacchi pieni di peccati. A maraviglia, o fratelli: non risparmiatelo, caricatelo bene, caricatelo forte; è il Signore che ha buone spalle, che porterà la vostra soma; sì ... ma per deporla in un luogo sicuro, ove voi la troverete un giorno con voi medesimi sepolta nell'abisso eterno ,,.

Vel ipse Volterius, *Dictionnaire Phil.* art. *Confession*, ait: « La Confessione è pressochè così antica che la società civile. Erano usi gli antichi a confessarsi in tutti i misteri d'Egitto di Grecia, di Samotracia. Leggesi nella vita di Marc'Aurelio che allorquando egli degnossi aggregarsi ai misteri di Eleusina, si confessò al Gerofante, tuttocchè egli fosse tra viventi quell'uno che meno abbisognasse di confessione ,,. Et *Annales de l'Empire* vol 1. » I nemici della Chiesa romana che si sono sollevati contro un'instituzione così salutare, mostrano che hanno tolto agli uomini il più gran freno che si possa mettere ai lori delitti « Rousseau, *Emilio* l. IV: » Quali restituzioni e riparazioni la confeasione non fa ella fare presso i cristiani? ,, Marmontel, *Mèmoires*: ,, Che salutare preservativo per i costumi dell'adolescenza è mai l'uso di andare tutti i mesi a confessarsi! ,,

V. Scheffmacher, *Lettere* ecc. — Tonso, *Quaresimale*, predica: la Confessione, con note — Vaile, *Sulla Confessione auricolare contro l'opuse. Desanctis* — Negri *Errori di L. Desanctis sul dogma della Confessione* — Casaccia, *Il trionfo della Confessione auricolare sul saggio dogmatico-storico di L. Desanctis* ecc. — Ercolei, *Trattato filosofico-storico dogmatico intorno alla Confessione sacramentale, più volgarmente auricolare.* Roma 1850 — Vincenzi, *La Confessione vocale dei peccati praticata nella Sinogoga ontica, e innalzata a Sacramento da G. C. nella Chiesa cristiana. Con append. intorno alla Confessione degli antichi Pagani*, ecc. Trattato storico-archeologico-apologetico. Roma 1850 — Wiseman, *Conferenze* ecc., Conf. x — Scotti, *Teoremi* ecc., Teor. III, p. 2 — Bergier, *Dizionario*, V. Confessione — Martinet, *Soluzione di grandi problemi*; item. *Sveglia del popolo* — De-Maistre, *Del Papa*, l. III, c. 3 — Ségur, *risposte brevi* ecc. — Tassoni, *La religione dimostrata*, ecc. t. III. c. 36 — *Contesa sul Dogma della Confessione* (Torino, Collez. dei buoni libri) — Torricelli, *Dissertazioni*, v. VIII Gaume, *Catechi-*

smo di perseveranza, par. 2—Mozzarelli, *Il buon uso della logica*, Opusc. XIII —Guillois, *Le dogme de la Confèssion*. Paris — Ventura *La ragione filosofica e la ragione cattolica*; vol. III p. 1, e 2: la confessione, l'eucaristia e l'eternità delle pene nei loro rapporti colla ragione, colla natura umana e colla religione. Milano 1857. — *Errori del protestantismo svelati ai popoli della campagna* dal P. Secondo Franco, Firenze 1857.

(D) Pag. 167.

Quoad satisfactionem sacramentalem in jungendam audiatur *b. Leonardo* in suo *Discorso mistico morale*, §§ 27 et 28: « Fra le le cose necessarie, che non deve ignorare il confessore per rendersi inappuntabile nel suo ministero, si è il sapersi regolare nell'ingiungere le penitenze proporzionate a chi s'umilia ai suoi piedi in abito di penitente. Il s. Concilio di Trento (*sess. 14, c. 8*) ammonisce i Confessori ad esser bene riguardati di non dare penitenze leggerissime per peccati gravissimi: e però vuole, che la penitenza da loro imposta abbia qualche proporzione col peccato che si ascolta, e col peccatore che si accusa. Certo è che sarebbe penitenza leggerissima il dare un *Pater* ed *Ave* per un numero non leggiero di adulterii, o di altre impudicizie; ovvero un *Miserere* a chi ha danneggiato il prossimo in materia grave o sia nella roba, o sia nella fama: perchè ne seguirebbe il disordine, che accenna il medesimo Concilio, cioè che gli uomini perderebbero il dovuto orrore a'peccati, stimandoli assai leggieri, e prenderebbero occasione di commetterne altri maggiori. Non hanno dunque le penitenze da essere leggerissime per rispetto al peccato; siccome nè meno debbono essere gravissime rispetto al peccatore, acciò non resti oppresso dal peso improporzionato alle sue deboli forze. E di qui si raccoglie, che la penitenza da imporsi deve ben ponderarsi dal Confessore, nè deve darsi così a tutti la medesima, siccome il medico non dà l'istessa bevanda a tutti gli infermi. Il sacro Concilio dice, che i Consiglieri delle penitenze salutari e convenienti devono essere e lo Spirito del Signore, e la prudenza del suo ministro. Come dunque si danno così all'impensata?

« Si guardino, se così è, certi Confessori imprudenti a non imporre penitenze stravaganti ed indiscrete. Intendo per penitenze *stravaganti* tutte quelle, che sono aliene dal consueto uso della Chiesa, e dalla comune pratica dei buoni e dotti Confessori. E per dare qualche lume in una materia, che per altro tutta si rimette all'arbitrio del ministero di questo divin Sacramento, non trovo regola più certa nè di maggior autorità, che seguitare lo stile della sacra Penitenzieria, la quale per peccati occulti, benchè gravissimi, non determina altre penitenze, che di orazioni, digiuni, limosine, se si possono fare, e frequenza dei Sacramenti, come si può osservare dalle lettere della medesima. E per essere la sacra Penitenzieria Tribunale apostolico, il quale per suo istituto riguarda il foro della coscienza, deve aversi da tutti i Confessori per norma di procedere in questo medesimo foro. E con questa regola scanseranno anche l'altro scoglio di dar penitenze *indiscrete*, come sarebbe, se s'imponesse alla servitù lo stare in Chiesa ad ascoltare tante Messe, o a fare altre opere dalle quali sia defraudato il servizio del padrone: o ad una femmina gravida, o che allatta, il digiunare per più giorni: ad una zitella l'andare a visitare una chiesa lontana e solitaria: ad una donna maritata d'usare certe austerità corporali che possono dispiacere, o dar sospetto al marito: o altre simili che non sono proporzionate alla persona a cui s'impongono, perchè non si considera il tempo, il luogo, l'età, lo stato e le forze della medesima.

« *Ma quali dunque determinatamente si dovranno ingiungere?* — A me pare, che dopo la regola comune di sceglierle tali, che si oppongano a'peccati commessi, come la limosina agli avari, a'sensuali qualche pena afflittiva del senso e simili; generalmente parlando le migliori saranno quelle, le quali oltre le penalità che seco portano in vendetta dei peccati passati, sono atte a preservare il penitente dai peccati futuri. Pertanto se il penitente è recidivo, sarà bene che la Penitenza duri per qualche tempo: *Nedum ad vulnus curandum, sed etiam ad cicatricem sanandam*, come dice il Crisostomo (*Hom.* II in *Ps 50*): poichè si viene meglio a curare il vizio col rinnovarsi l' applicazione del suo rimedio. E vediamo, che tale ancora è lo stile della sacra Penitenzieria, di non dare penitenze per più anni, se non in casi rarissimi; ma bensì per alcuni giorni, e talvolta ancora per alcuni mesi secondo il bisogno dei penitenti. E per venire alla pratica: udita che avrà il Confessaro la serie dei peccati esposti dal suo penitente, deve fargli una breve, ma fervente esortazione, mettendogli sotto gli occhi la gravezza dei suoi errori, e conforme al consiglio di s. Carlo, citando i Canoni penitenziali, con dargli notizie delle penitenze asprissime che s'imponevano anticamente per un solo di quei peccati da lui commessi, soggiungendogli poi con bella maniera: certo è, che voi meritereste una penitenza molto grave, ma io mi conten-

to che ne facciate una più mite: ed in questo modo con parole amorevoli la disponga ad accettarla volentieri. Le penitenze poi più adattate a mio credere (eccettuati i casi straordinari) potrebbero essere le seguenti, non tutte in una volta, ma or l'una or l'altra; ovvero alcune di esse unite insieme, conforme alla qualità delle persone e necessità particolare di ciaschedono.

« 1. Supposto, che il penitente sia caduto in molti peccati gravi, gli gioverà assai imporre, che per otto o quindici giorni reciti una terza parte del *Rosario*, ma lo reciti con spirito di compunzione pregando la Vergine Santissima, che ci ottenga il perdono dei peccati passati, e grazia di non commetterli mai più per l'avvenire. E se è stato consuetudinario, e faccia la sua Confessione generale di necessità o per aver taciuti per vergogna, o per altra simil causa, potrà allungarsi la detta penitenza per due o tre mesi, più o meno, secondo la qualità del mal abito da lui contratto, accadendo bene spesso che il penitente si vada assoefacendo a recitare il Rosario ogni giorno, e non lo lasci più per tutto il tempo di sua vita con sommo suo profitto — 2. che ogni mattina e sera reciti tre *Ave Maria* ad onore della purità immacolata di Maria Santissima; con fare altresì un atto di contrizione, ed un proponimento fermissimo la mattina di non peccare in quel giorno, e la sera di non peccare in quella notte, imponendogli che gli reciti inginocchioni, o in altra positura incomoda. Questa penitenza salutare può imporsi a tutti universalmente, essendo un preservativo efficacissimo per curare le anime dalle loro consuetudini viziose, e vorrei essere udito da tutti i Confessori per pregarli tutti ad imporla ai loro penitenti per quel tempo che giudicheranno più espediente, e ne riporteranno un singolar profitto, conforme l'insegna una pratica esperienza; — 3. che ascolti tanto numero di *Messe*, purchè non gli sia d'impedimento a compire i suoi doveri, conforme all'accennato di sopra, suggerendogli che le ascolti ne'giorni festivi quando gli sarà più comodo; — 4. che ogni mattina faccia l'atto di *offerta* che comincia *Eterno mio Dio*; o altro esercizio cristiano, che contiene gli atti di fede, speranza e carità, ed ogni sera l'esame di coscienza, determinando il tempo, che dovrà durare a questi esercizii; 5. che ogni giorno per tanto tempo reciti cinque *Pater* ed *Ave* alle Piaghe del Signore: fermandosi di piaga in piaga a considerare la passione del Signore. Che *visiti* tante volte qualche Chiesa di particolar divozione. Che *legga*, se è capace, per qualche tempo un libro divoto.

« Tutte le penitenze accennate sinora possano imporsi ad ogni penitente di qualsiasi condizione, con avvertirlo, che se alcuno dei giorni accennati si scordasse di adempirla, non se ne faccia scrupolo: potendo supplire in un altro giorno; e se per qualche accidente non gli fosse comodo di farla, non intenda che gli sia imputato a colpa grave. In questa maniera non resta allacciata la coscienza del penitente, benchè si prolunghi la sua cura, di cui ha somma necessità. Altre poi ve ne sono, che di ordinario s'ingiungono a certe persone di qualche stato particolare, come sarebbe ad un ecclesiastico, o altra persona intelligente, il *meditare* per mezz'ora in alcuni giorni qualche massima eterna. A chi è ben complessionato, nè ha altro impedimento, il *digiunare* nel giorno di sabbato per qualche tempo determinato. Ad un capo di casa, che faccia recitare il *Rosario* ogni sera a tutta la sua famiglia. Ad un bestemmiatore che faccia tante *croci* colla lingua per terra. Ad uno che è dato alla ubbriachezza, che lasci tante volte il *vino*, o lo beva inacquato. A certe persone rozze giovano certe penitenze, che hanno più del sensibile, come sarebbe far lor recitare alcuni *Pater* ed *Ave* sopra di una sepultura, considerando che quando prima hanno da morire; coll'osservazione però addotta di sopra, cioè che il Confessore abbia sempre la mira di non dare penitenze stravaganti e indiscrete, che allontanino i penitenti dal Santissimo Sacramento e disonorino il sacro Ministero.

Ex omnibus his deducere est, quam imprudenter se gerant, qui imponunt satisfactiones magnas, vel ad longum tempus, aut etiam pro tota vita duraturas, etsi forte praevideant poenitentes non esse eas impleturos. Putant videlicet se posse peccatores indispositos, qui sunt vel in proxima peccandi occasione, vel recidivi, a peccatis suis curare istas graves satisfactiones imponendo. Sed experientia docet, tales poenitentes acceptare quidem praedictas satisfactiones, ut absolutionem carpant; verum eas postea non implere, misere cito ruere in easdem culpas, et satisfactionum gravitate deterritos a Confessione abhorrere: sicque in peccatis suis omnino tabescere. Ad rem Chrysostomus: « Multos recensere possem in extrema mala deductos, quod ab eis poena peccatis par exposceretur. Neque enim temere ad peccatorum modum oportet et poenam adhibere; sed peccatum propositum explorandum est. Ne dum quod scissum est, consuere vis, deteriorem scissuram facias; ne dum lapsum emendare studes, majorem ruinam pares. De Sacerdotio, l. II — V. Liguori, Opus Mor. l. V. g. 510. »

(E) Pag. 169.

Ecclesiae disciplina circa poenitentiam publicam, quae olim pro gravioribus itemque publicia criminibus imponebatur, ut communiter tradunt eruditi, in tres veluti epochas dividi potest. (Sunt tamen qui censent, quod etiam pro delictis occultis gravioribus imponebatur publica poenitentia. V. Liguori, *Risposta apologetica sulla Comunione frequente*: et AA. infra citandos).

1. A tempore Apostolorum protrabitur usque ad Montanum versus dimidium saeculi II; et haec mitissima erat ita, ut fere statim omnis poenitentia remitteretur. Quod patet exemplo Apostoli, qui incestuosum restituit publicae communioni paullo post excommunicationem.

2. Producitur usque ad Novatum et Novatianum circa finem saeculi III. Disciplina primitus erat, ut reconciliatio usque ad vitae finem differeretur; dein mitigata fuit, atque adeo, ut illam indulgentiam exprobrarent vel ipsi haeretici: ex quo factum est, ut iterum evaserit austera. Ab eo tempore incipit 3. epocha, in qua et distincti poenitentium gradus, *flentium audientium, prostratorum et consistentium* inducti sunt; et gravioribus criminibus sua poenitentia essignata, quae quidem ex tunc *canonica* seu *coeremonialis* dicta fuit. (*V.* Storia della Chiesa dalla sua fondazione sino al Pontificato di Gregorio XVI. Torino Marietti 1843: pagg. 158 et seqq. *liber parvae molis, sed non parvae eruditionis* — Wiseman, *Conferenze* ecc. Conf. XII — Salzano, *Storia Eccl.* l. V).

Unde accurate loquendo triplex est poenitentia distinguenda: 1. *Sacramentalis*, quae a Christo praecepta est, et semper est de necessitate; 2. *publica*, quae omnibus publicis criminibus imponebatur, quaeque ab ipsa apostolorum aetate sub aliquo respectu viguit; 3. *canonica*, quae nonnisi saeculo tertio labente inducta est; neque tamen pro omnibus peccatoribus, neque pro omnibus delictis: ea enim erat maxime ad coërcendam idololatriam, moechiam atque homicidium — *V.* Natalis Alexander, *Dissert* III *in saec.* III — Petavius, *in l.* VIII *de Poenit.* — P. Perrone, *de Poenit.* nn. 299 et seqq. — Muzzarelli, *Buon uso della logica*, Opusc. X *storia eccles* §8.

Poenitentiae canonicae, quae olim imponebatur, nunc omni carent auctoritate; cum jam a saeculo IV in Oriente, in Occidente vero a saeculo VII obsoleverint. Quia tamen valde proficuum esse potest poenitentibus, ut facilius inducantur ad majorem poenitentiam acceptandam, et fortius a peccatis absterreantur, eis indicare hasce poenitentias pro aliquibus criminibus praescriptas, ut monent Catechismus R., d. Carolus et d Antoninus: ideo operae praetium duximus principaliores hac de re Canones referre.

Circa I Praeceptum.

1. Qui a fide desciverit, poenitentiam aget *annis decem*; — 2. Qui auguriis et divinationibus servierit, quique incantationes diabolicas fecerit, poenitens erit *annis septem*; — 3. Respiciens futura in astrolabio, poenitens erit *annis duobus*; — 4. Si quis ligaturas aut fascinationes fecerit, poenitens erit *duos annos*; 5. Qui magos consuluerit, in poenitentia erit *annos quinque*.

Circa II Praeceptum.

1. Quicumque sciens pejeraverit, 40 *dies* in pane et aqua, et *septem* sequentes *annos* poeniteat, et nunquam sit sine poenitentia, et nunquam in testimonium recipiatur, et post haec communionem percipiat; — 2. Qui perjurium in Ecclesia fecerit, poenitentiam aget *annos decem*; — 3. Si quis Deum vel B. Virginem, vel aliquem Sanctum publice blasphemaverit, prae foribus Ecclesiae *diebus dominicis septem*, in manifesto, dum Missarum solemnia aguntur, stet; ultimoque ex illis die sine pallio et calceamentis, ligatus corrigia circa collum; septemque praecedentibus *feriis sextis* in pane et aqua jejunet, Ecclesiam nullo modo ingressurus. Singulis jam illis septem diebus dominicis *tres aut duos aut unum pauperum* pascat si potest, alioquin alia poenitentia afficiatur. Recusanti Ecclesiae ingressus interdicatur, et in obitu ecclesiastica careat sepultura; — 4 Qui votum simplex violaverit, poeniteat *tribus annis*.

Circa III Praeceptum.

1. Qui opus aliquod servile die domicilio festove fecerit, poenitentiam aget *tres dies* in pane et aqua; — 2. Si quis jejunia a s. Ecclesia indicta violaverit, poenitentiam aget *dies viginti* in pane et aqua; — 3. Qui in Quadragesima jejunia violaverit, pro unu die poenitentiam aget *dies septem*; — 4. In Quadragesima carne sine inevitabili necessitate vescens, in Pascha non *communicet*; ac praeterea a carne abstineat.

Circa IV Praeceptum.

1. Qui parentibus maledixerit, *quadraginta dies* poenitens sit in pane et aqua; — 2. Qui parentes injuria affecerit, *tres annos*; — 3. Qui

percusserit, *annos septem*;—4. Si quis contra Episcopum, Pastorem et patrem suum insurrexerit, in monasterio *omnibus diebus* vitae suae poenitentiam aget; — 5. Si quis Episcopi, aut Ministrorum ejus, vel Parochi sui praecepta contempserit vel irreserit, poenitentiam aget *dies quadraginta* in pane et aqua.

Circa V Praeceptum.

1. Qui Presbyterum occiderit, poeniteat 12 *annis*; — 2. Si quis patrem, aut matrem, fratrem aut sororem occiderit, toto vitae suae tempore non suscipiat Corpus Domini, nisi in obitu; abstineat a carne et vino, dum vixerit; jejunet *secunda* et *quarta* et *sexta feria*;— 3. Si quis hominem occiderit, ad *januam Ecclesiae* semper erit in obitu Communionem recipiet; — 4. Qui homicidii auctor fuit ob consilium quod dedit, poenitentiam aget 40 *dies* in pane et aqua, cum septem sequentibus annis; — 5. Si quae mulier abortum fecerit, poenitentiam aget *annos tres*; si nolens *Quadragesimas tres*: — 6. Qui nolens filium oppresserit, poenitentiam aget *dies* 40 in pane et aqua, oleribus ac leguminibus: abstinebit ab uxore *dies totidem*. Deinde poenitens erit *tres annos* per legitimas ferias; tres practerea Quadragesimas in anno observabit; — 7. Qui sceleris occultandi causa filium necavit, poenitentiam aget *annos decem*; — 8. Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necaverit, poenitentiam aget *annos tres*;—9. Si quis aliquem vulneraverit, vel ei aliquod membrum praeciderit, poenitentiam aget *unum annum* per legitimas ferias; — 10. Si quis ictum proximo dederit, nec nocuerit, *tridua* poenitentiam aget in pane et aqua.

Circa VI Praeceptum.

1. Si laicus solutus cum foemina soluta concubuerit, poenitens erit *tres annos*; — 2. Qui turpiloquio, aspectuque polluitur negligens, poenitentiam aget 20 *dies*; — 3. Qui cum uxore sua turpiter concubuerit, poenitens erit 40 *dies*; — 4. Qui cum duabus sororibus fornicatus fuerit, aut filiam spiritualem violaverit, *perpetuam poenitentiam* aget;— 5. Qui incestum fecerit (non ita enormem) poenitens erit *duodecim annos*; — 6. Qui Monialem violaverit, poenitens sit *annos decem*; — 7. Si quae mulier cerussa, aliove pigmento se oblinit, ut aliis viris placeat, poenitentiam aget *annos tres*; — 8. Si Presbyter cognovit filiam suam spiritualem, quam scilicet baptizavit, vel quae sibi confessa fuit, debet poenitentiam agere *duodecim annos*. Et si crimen sit manifestum debet deponi, et peregrinando 12 *annos* poenitent, et postea *Monasterium intret* tota vita sua moraturus ibidem; — 9. Pro adulterio *septennii* et *decennii* poenitentia imponitur. Pro osculo seu amplexu impudico *triginta dierum* poenitentia statuitur.

Circa VII Praeceptum.

1. Si quis furtum de re minori fecerit, poenitentiam aget *unum annum*; — 2. Qui furatus est aliquid de Ecclesiae suppellectili vel thesauro, vel pecuniam ecclesiasticam, oblationesve Ecclesiae factas, poenitens erit *annos septem*;— 3. Qui decimam sibi retinuerit aut dare neglexerit, *quadruplum* restituet, et poenitentiam aget *dies* 20 pane et aqua;—4. Qui usuras accepit, rapinam facit, poenitentiam aget *annis tribus* et *uno* in pane et aqua.

Circa VIII Praeceptum.

1. Qui falso testimonio consenserit, poenitens erit *annos quinque*; — 2. Falsarius in pane et aqua poeniteutiam agat *quamdiu vivit*; — Si quis de proximo detraxerit, poenitens erit *dies septem* in pane et aqua.

Circa IX et X Praeceptum.

1. Rem alienam nefarie concupiscens avarusque, poenitens erit *tribus annis*; — 3. Si quis concupiscit fornicari, si Episcopus, poenitens erit *annos septem*; si Presbyter, *quinque*; si diaconus vel monachus, *tres*; si clericus aut laicus, *duos*.

(F) Pag. 174.

Pontas exemplo explicat differentiam inter Indulgentiam *per modum suffragii* et Indulgentiam *per modum absolutionis*. « Lex vult e carceribus emancipare duos subditos detentos, quorum unus in proprio dominio, alter Bizantii. Quomodo primo libertatem donabit? Hoc fiet ejus propria et suprema auctoritate, pronuncians gratiam *per modum absolutionis*, absque auxilio et concursu potestatis extraneae. Sed pari modo nequit alterum liberare, quia non potest suam Jurisdictionem exercere extra limites suae ditionis absque consensu Principis, sub cujus Imperio et Dominatu morator in carcere. Non potest igitur ultimum in libertatem vindicare, *nisi per modum suffragii*, intercedendo pro eo apud Sultanum, cujus est captivus, vel mancipium, et solvendo ejus redemptionem. « In hoc distinguitur In- « dulgentia (per modum absolutionis) a modo

« juvandi per suffragia, quod hic auctoritate « fieri possit, non illa », subdit clarissimus Sylvius.

Ita pariter se gerit Ecclesia in largiendis Indulgentiis, respectu enim vivorum fidelium, qui proprie sunt ejus subditi, bis applicat *per modum absolutionis*: Et ob hanc rationem Martinus V concedens Indulgentiam in terminatione Concilii Constantiniensis, *dicit se absolutionem concedere*, ut iisdem verbis Sylvii utamur, addentis hanc esse locutionem eandem sancti Thomae: « Et beatus Thomas q. 27, « art. 2 docet, quod Indulgentiam facere, sit « remittere poenam cum potestate jurisdictio« nis ». Verum respectum Defunctorum, qui in Purgatorio detinentur, eos respicit tanquam extra suam jurisdictionem et potestatem, sicut declarat Gelasius I in quodam Canone decreti Gratiani: Ob hoc non applicat illis Indulgentias, nisi per modum suffragii, orando Deum, ut dignetur per suam infinitam misericordiam auscipere, et acceptare satisfactiones superaffluentes Jesu Christi, et Sanctorum pro solutione poenarum, quarum sunt divinae Justitiae debitores.

(G) Pag. 177.

A. *Quaestionis de Indulgentiis.*

1. Indulgentia, quam Episcopus absolute concedit fac enti tale opus, durat etiam post ejus mortem; sed ejus successor non potest eidem operi de novo addere Indulgentiam, ut ideo ea dupla sit. Potest tamen id Archiepiscopus, nempe tribuere Indulgentiam pro eodem ipso opere, pro quo jam eam Episcopus suffraganeus elargitus est.

2. Episcopus solis subditis tribuit Indulgentiam; attamen si ea concessa sit tali cruci, altari, vel Ecclesiae, etc. etiam non subditi illa loca aut cruces visitantes Indulgentiam lucrabuntur. Est commune.

3. Vicarius generalis Episcopi sine speciali Episcopi sui delegatione non potest Indulgentias conferre. Ita communissime. Neque Vicarius capitularis.

4. Se prosternere coram R. Pontifice solemniter benedicente vel Episcopo de facultate Papalem benedictionem largiente, etsi id opus non sit poenabile, est tamen sufficiens ad Indulgentiam, etiam plenariam; qui id valde confert ad obsequium exhibendum erga Ecclesiam, atque ad reverentiam erga Pontificem: hic porro finis oculis fidei gravis est — Item quando Indulgentia omnibus generatim conceditur, quamvis opus praescriptum sit pro singulis quid parvi, non ideo tamen erit insufficiens; quia totum simul inspiciendum est. Talis est plenaria Indulgentia concessa pro recitantibus quinque *Pater* et *Ave* ad haereticorum conversionem etc.

5. Si defectus causae casu nullam facist Indulgentiam, adhuc valent privilegia si quae eidem adnexa; quia eorum concessio a superioris voluntate solummodo pendet. Ita omnes docent.

6. Tridentinum *(sess.* 22, *c.* 9) praescribit, ut Indulgentiae ac ceterae gratiae spirituales ab apostolica Sede concessae examinentur ab Ordinariis, adhibitis duobus de Capitulo et solum per ipsos debitis temporibus publicentur. Haec dispositio quoad adhibendos Canonicos in Gallia non est in usu (neque apud nos). Sed Episcopi non permittunt Indulgentias publicari, neque facultates exerceri Romae obtentas, nisi certi facti sint de earum authenticitate. Quae praescriptio laudatur a Benedicto XIV, *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 18.

7. Indulgentia non cessat per cessationem causae, ob quam ea primitus data est. Est communis sensus Theologorum ac Canonistarum penes Ferraris, *Bibl. Can. etc.* V. Indulgentia, a. 3, n. 54.

8. Quando conceditur Indulgentia ei, qui tale opus egerit per mensem, mensis debet esse usualis, non dimidium unius et dimidium alterius.

9. An opera, quae jam aliunde fieri debent praecepto vel voto, ad Indulgentiam inserviant quin repetantur, si haec eadem sint, quae in Indulgentiae concessione praescribuntur, respondo negative, si agatur de Jubilaeo ex Benedicto XIV, *Notificatione* LIII et Bulla *Inter praeteritas* anno 1749. Imo idem videtur dicendum si agatur de aliis Indulgentiis; nam opera praescripta sunt *onerosae conditiones*; si porro illa jam fiunt alia necessitate, in eis nihil est onerosi quoad Indulgentiam. In praxi igitur opera illa repetenda sunt, cum agitur de Indulgentia lucranda. Verum etiam quando ex praecepto vel voto ea ponuntur, praestat ut habeatur intentio Indulgentiam lucrandi, si quae forte adest. — Ceterum hoc non valet pro operibus in Congregationibus vel Communitatibus praescriptis, quae cum per se non obligent sub culpa, neque propterea sint in praecepto, ideo bene inserviunt pro Indulgentiis.

10. Potest quis plures Indulgentias plenarias successive lucrari eodem die, si tamen opera praescripta ad unumquemque repetat; excipitur *Confessio*, quae sufficit, si facta octiduo ante; et *Communio*, quae etsi una sit, valet pro omnibus Indulgentiis plenariis eo die currentibus, ut ex quodam Decreto tradit Bouvier: ideo magis quis tunc Communio habenda est non ut opus praescriptum, sed ut conditio tantum. *Gury*.

11. Qui alicui Congregationi nomen dede-

runt, si omittant opera injoncta per diem, non peccaut, imo participant de iis operibus quae in illa fiunt; non tamen acquirunt Indulgentias certis temporibus coocessas; quia haec concessio, est sub conditione illarum operarum. *Bouvier*.

B. *Quoestiones de Jubilaeo.*

Quaestiones de Jubilaeo praecipuas in unum concessit Benedictus XIV, Const. *Convocatis*, et maxime *Inter praeteritas* 1749,3 dec. Nos neonulla hic referimus pro praxi; nam juxta illas res est resolvenda, nisi sit derogatum per posteriores Bullas: hinc cum die 16 febr. 1852 propositum fuerit dubium, « An in Jubilaeo « tum ordinario tum extraordinario servandae « aint omnes regulae a Benedicto XIV traditae « quibus non adversatur Bulla Jubilaei, » responsum fuit a S. C. Indulgentiarum, *affermative*.

1. Proposito dubio circa *Communionem paschalem*, an satis esset etiam ad lucrandum Jubilaeum, sic respondit S. C. R. Vicario capitulari mediolanensi 6 martii 1847, ut videre est in *Amico Cattolico* v. XIII: « Al dubbio da lei proposto, se colla *Communione pasquale* si possa soddisfare ancora alla Comunione prescritta per l'acquisto del Giubileo, questa sacra Congregazione dei Vescovi e Regolari risponde *negativamente*, facendolo conoscere, che Sua Santità non ha creduto annuire all'istanza di vari Vescovi, i quali imploravano che con una sola Comunione si potesse soddisfare al precetto pasquale ed all'opera ingiunta per l'acquisto del Giubileo — Acciocchè poi si tolga ogni dubbiezza rapporto ai *digiuni*, la stessa sacra Congregazione in vigore di speciali facoltà permette, che possa in codesta Dioecesi aver effetto il Giubileo, non ostante la coincidenza della Quaresima, e per conseguenza che con i digiuni della Quaresima si possa soddisfare a quelli del Giubileo. Ben inteso per altro, che nei tre giorni di digiuno per l'acquisto del Giubileo non si faccia uso dei cibi d'altronde vietati; ma che sono permessi nella corrente Quaresima per ispeciale Pontificio indulto. Tanto le significo per suo governo; e le prego da Dio ogni bene ».

2. Jubilaei facultate non gaudent qui parati non sunt illud lucrandum, et ad operibus praescriptis satisfaciendum. *Benedictus XIV*.

3. Per clausulam *ad beneplacitum nostrum et Sedis apostolicae*, non cessant Indulgentiae morte Pontificia; secus si tantum dicatur *ad beneplacitum nostrum*. Et circa suspensionem Indulgentiarum, quando in Indulto Jubilaei dicitur, *omnes et singulae*, etiam plenariae Indulgentiae suspenduntur. Ita *Benedictus XIV*.

4. Qui habens veram intentionem lucrandi Jubilaei fuit absolutus a censuris, aut dispensatus in voto, non reincidit, si ille postea, mutata voluntate, Jubilaeum non lucretur, etiam culpabiliter. *Benedictus XIV* — An autem qui hoc agit cum culpabili negligentia, peccet mortaliter, disputant.

5. Facultatibus Jubilaei semel tantum quis gaudere potest; sed Indulgentias qui opera praescripta repetit, utique pluries lucrari potest. Excipe nisi illa Indulgentia concessa sit visitantibus praescriptis diebus aliquam Ecclesiam; tunc unica tantum Indulgentia acquiritur *Benedictus XIV*.

6. Ad *Jubilaeum majus*, omnino in alterutra hebdomada omnia opera praescripta perfici debent; tum quia talis est usus; tum quia talis videtur semper esse Indulti sensus: imo Ecclesiarum visitatio uno die est perficienda; sufficit tamen si ea fiat etiam « A primis vesperis u- « nius diei usque ad integrum Ipsius subse- « quentis diei vespertinum crepusculum », uti dicitur in Bulla. Probabilissimum tamen est Confessionem et Communionem posse fieri tam in prima quam in Dominica immediate sequenti. Liguori, *Op. Mor.* I., VI, n. 537 — Quoad Jubilaeum autem minus (nisi aliud exprimatur) satis est si opera fiant decurrente toto Jubilaei concesso tempore, etiam ipsa Ecclesiarum visitatio: ita Pius Papa IX in Jubilaeo concesso 20 nov. anno 1846, post suam videlicet ad Pontificatum exaltationem.

7. In Bulla Jubilaei solet praescribi visitatio plurium Ecclesiarum ejusdem civitatis aut loci; sed plurimis in locis unica est Ecclesia. An in hoc casu Episcopus possit visitationem ceterarum Ecclesiarum in aliud opus pium commutare; vel etiam Capellam, altare, crucem aliumque pium locum Ecclesiarum loco visitandum designare? — S. C. I. decrevit « supplicandum a Sanctissimo, ut per decre- « tum generale facultatem tribuat Ordinariis « unicam Ecclesiam visitandi quot sunt Eccle- « siae pro acquisitione Jubilaei visitandae: » facta relatione Pio Pp. IX 15 martii 1852, Sanctitas Sua relationem approbavit, et concessionem praecepit publicari per generale Decretum, quod factum est.

8. Si Confessio nulla sit ex defectu doloris etiam inculpabiliter, probabilius non aufertur reservatio nec censura; nam cum Pontifex concedit illas facultates, ut fideles Jubilaeum lucrentur, non praesumitur illam concedere iis, qui nequeunt cum tali Confessione Jubilaeum lucrari. *Liguori*.

9. Qui rite confessus est tempore Jubilaei, sed oblitus est confiteri reservata, etiam eo tempore transacto, quocumque Confessario po-

tesl absolvi; ratio, quia vi Jubilaei jam acquisivit jus ea facultate gaudendi. Idem dicunt probabiliter ac communius de votorum commutatione. *Liguori.*

10. Recte advertunt communiter, quod pro commutatione votorum non requiritur specialis causa, sed sufficit causa illa communis, ob quam Pontifex motus est ad Jubilaeum indicendum. *Liguori.*

11. Communius et probabilius potest absolvi a reservatis qui peccat in Jubilaei confidentiam; quia non limitanda facultas sine limitatione concessa. Ita *Liguori.*

12. Communis est sententia facultatem in Jubilaeo concessam absolvendi a Papalibus intelligi etiam de Episcopalibus. Et licet haeretici non possint absolvi, possunt tamen eorum fautores, et legentes vel imprimentes libros de haeresi tractantes, et etiam blasphemi haereticales; quia talia peccata non sunt proprie haeresis formalis. Item publici Clericorum percussores, etc. Nunquam tamen tollitur obligatio satisfaciendi laeso. *Liguori.*

13. Ad Jubilaeum lucrandum Regulares possunt confiteri apud quemcumque Sacerdotem approbatum etiam saecularem, ut declaravit Gregorius XIII, et Alexander VII. Sed ut Moniales illum eligant, debet Confessarius etiam esse approbatus pro Monialibus, ex Benedicto XIV. *Liguori.*

14. Qui confitens inculpabiliter obliviscitur peccati mortalis, non tenetur iterum confiteri ad lucrandum Jubilaeum; quia illius Confessio fuit Sacramentalis, et est in gratia. Tantum est illi obligatio suo tempore illud Ecclesiae clavibus subjiciendi. *Bouvier.*

15. Siquis post Confessionem labitur in mortali, licet non teneatur iterare visitationes, tenetur tamen iterum confiteri, nec sufficit conteri, si velit lucrare Jubilaeum. Ita *Benedictus XIV.*

16. « Quegli che dee fare la Comunione pasquale e lucrare il Giubileo press' a poco nel medesimo tempo, è obbligato di confessarsi due volte? Noi crediamo che basti una sola Confessione fatta in considerazione del Giubileo; imperocchè, una delle due, o non si conosco reo di peccato mortale, oppur se no conosce. Nel primo caso, basta che si confessi pel Giubileo, non essendo obbligato di confessarsi per la Comunione pasquale. Nel secondo caso essendosi riconciliato mediante la Confessione del Giubileo, non può essere tenuto di confessarsi per la Comunione pasquale; poichè allura niente si oppone che si comunichi la prima volta per lucrare l'Indulgenza, e la seconda volta per soddisfare al precetto della Comunione pasquale — Sarebbe lo stesso se non si fosse confessato da un anno? Sì per fermo, se credesse prudentemente di non aver commesso peccato mortale dopo l'ultima sua Confessione perchè abbiamo superiormente dimostrato che il precetto della Confessione annuale non obbliga coloro i quali hanno coscienza soltanto di colpe veniali. Ma se è un fedele che abbia commesso qualche colpa grave, lo riguarderemo come un infermo che si è dispensato dallo impiegare i rimedi prescritti, perchè ha ricuperato la salute prima di farne uso; il precetto del Concilio di Laterano cessa allora d'avere la sua applicazione — Non così è della Comunione come della Confessione: non si può con una sola Comunione soddisfare al dovere pasquale e alla condizione prescritta pel Giubileo: imperocchè, come insegna Benedetto XIV, non si può far servire per l'Indulgenza un'opera che è prescritta per altro titolo, o a differenza del precetto della Confessione, che non obbliga se non coloro i quali sono in istato di peccato mortale, quello della Comunione è per tutti i fedeli. Perciò, nel 1826, monsignore di Quélen, arcivescovo di di Parigi, avendo consultato la santa Sede sopra tale questione, ottenne in risposta « Che la Comunione pasquale e la « Comunione del Giubileo, sono due obbligazio- « ni diverse che non possono essere soddi- « sfatte con una sola obbligazione. Ita *Gous-* « *set* ».

17. Si Bulla non determinat tempus orandi, oratio etiam brevissima sufficit, ut *unum Pater* et *Ave*. Si vero dicat orandum per aliquod temporis spatium, requiruntur saltem *quinque Pater* et *Ave*, vel aliud simile. Pro visitatione autem Ecclesiae praescripta sufficit orare ante ostium, sub vestibulo, item in sacrario, si tamen prae hominum multitudine Ecclesiam nequeas ingredi; item dicunt, si ores ante ostium Ecclesiae, quando illud est clausum. Ita plures graves auctores cum *Suarez*, *Lugo*, *Croix* etc.

18. Pueri, senes, operarii, infirmi et alii qui non obligantur jejunio Ecclesiastico, teneotur tamen jejunare, si velint lucrari Jubilaeum, vel petant commutationem. Idem dic de aliis operibus *Bouvier.*

19. Eleemosyna pro Jubilaeo non debet esse jam debita, puta si quis ex legato jam teneatur dari pauperi eleemosynam. *Benedictus XIV.* Nomine autem eleemosynae in Jubilaeo non intelligitur spiritualis, sed corporalis. Non autem necesse est, ut tribuatur pecunia, sed sufficit alia res appretiabilis, ut vestis, panis etc. Si eleemosyna imponitur in subsidium alicujus piae opere, debet esse pro uniuscujusque viribus; si sit tantum ad exercendam misericordiam tunc sufficit quaecumque parva summa. *Bouv.*

20. Confessarius potest in Jubilaeo commutare votum illius, qui vovit de non petendo commutatione alicujus voti; quia privati non est Ecclesiae potestatem limitare. Imo hac ratione sunt qui volunt hoc votum suapte natura nullum esse. *Bouvier.*

21. Non prius absolvendus poenitens a censuris, quam parti laesae satisfecerit; quod si hic et nunc nequeat, juret se satisfacturum quam primum poterit. *Benedictus* XIV. Ceterum hac de re vide *De Censuris*, ubi *de absolutione.*

22. Tempore Jubilaei Anni sancti manent suspensae facultates Regularium absolvendi a casibus Bullae *Coenae* et reservatis sedi Apostolicae, et vota commutandi, sive sint concessae intuitu Indulgentiarum, sive ob alias causas. Ita *Benedictus* XIV.

23. « An data ampla facultate absolvendi ab ,, omnibus omnino censuris, etiam a contentis ,, in Bulla *Coenae*, in Jubilaeo, possit etiam ,, deduci facultas absolvendi ab haeresi ad extrinsecum deducta, de qua in dicta Bulla mentio fit? »—Negative: « Cum bujusmodi facultas expresse semper nominari debeat nec ,, unquam vigore cujusvis verborum amplitudinis concessa dici possit, quemadmodum ,, statutum fuit a decessore Nostro Alexandro ,, VII in decreto, quod in Congregatione s. ,, Inquisit. coram se habita condidit:,,Sa. Dominus N. Alexander papa VII sub die 23 martii 1656 inhaerendo declarationibus alias a Praedecessoribus suis factis, ad removendam omnem dubitandi occasionem, et ne circa id in posterum ullo tempore haesitari contingat, cum crimen haeresis prae ceteris gravissimum speciali nota dignum sit, decrevit, facultatem absolvendi ab haeresi in Jubilaei vel aliis similibus concessionibus non censeri comprehensam, nisi expressis verbis concedatur facultas absolvendi ab haeresi [1] ». Ita *Benedictus* XIV Bulla *Inter praeteritas* § XI [2]

24. « Cum datur facultas commutandi opera praescripta in alia, id non necessario fit ,, in Confessione et a Confessario qui audit ,, confitentem; sed potest fieri extra et ab alio ,, idoneo, modo sit Confessarius, ut declaratur in Bulla Indulgentiarum Gregorii XIII ,, — Excipe semper vota, quae nonnisi intra Confessionem commutantur ex Benedicto XIV — Item irregularitas nonnisi Confessione dispensatur. Dispensatur autem ,, modo in Rituali praescripto, et post datam ,, absolutionem a peccatis. ,, Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 534 ad 15.

25. « Confessarius eligendus tempore Jubilaei debet esse approbatur ab Ordinario ,, loci, seu ubi ipsa fit Confessio; non autem ,, ab Ordinario poenitentis, ,, Ita S. C. C. et Bulla.

26. ,, Confessarius approbatur limitate pro ,, solis viris, non potest tempore Jubilaei eligi a mulieribus. Ita Confessarius approbatus pro solis rusticis, non potest eligi a ,, civibus. Sic approbatus limitate pro uno ,, tantum loco, non potest eligi extra illorum ,, locum. ,, S. C. C. ad Episc. Abulensem. 1593.

27. Est regula universim hac de re accepta: *quod non est in Bulla, non potest esse in praxi.* Attamen (ait L. Ferraris, *Bibl. V.* Jubilaeum, art. 1) « Bullae Jubilaei quoad ea, quae favores continent, sunt latissime interpretandae quantum patitur proprietas verborum, nisi in particulari casu vel materia communis praxis vel stylus Curiae Romanae, aut omnino peculiaris ratio restrictionem persuadeat — Quoad ea autem, quae gravamen, seu odium contineant, sunt stricte interpretandae quantum patitur verborum proprietas, nisi in particulari casu stylus, et praxis Curiae Romanae, seu aliqua peculiaris ratio laxiorem interpretationem persuadeat; *arg. cap. Odia 15 de Regulis Juris* in 6 ibi: *Odia restringi et favores convenit ampliari.* Sic Suarez. Henriquez, Sanctarell, cum Gobat *hoc loc. cap. 5. numer. 24 et sequent.* Viva *de Jubilaeo quaest.* La Croix (*lib.* III *h. l. numer.* 1395) et alii passim. Hinc latissime sunt interpretandae quoad concessionem Indulgentiae, electionem Confessarii, absolutionem, commutationem operum, vel votorum, etc. quia sunt favores. Stricte autem sunt interpretendae quoad obligationem ad certa opera, suspensionem Indulgentiarum et facultatum, quia sunt gravamina. Bellegambe, *Ench. de Jub.* p. 1, sect. 1. quaest. 6. Ita *Viva, Sa, Croix*, etc. ».

28. Quando dicitur: *Commutatio votorum fiat dispensando*, principaliter debet attendi ad

1 Licet nequeant absolvi haeretici, absolvi tamen possunt proferentes blasphemiam haereticalem, et fautores et receptatores haereticorum; nec non legentes, retinentes vel imprimentes libros haereticos; nam haec crimina esto concurrant, non proprie tamen sunt haeresis formalis—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 537.

2 Pius papa IX in Jubilaeo anni 1851 et 1854 facultatem tribuit absolvendi *da tutti i peccati, eccessi, crimini, e delitti per quantunque gravi ed enormi, anche riservati in forma speciale agli Ordinari dei luoghi, ed alla Sede apostolica, la cui assoluzione altre volte non s' intenderebbe concessa per simile generale indulto.* Dubitandum fuit an per haec verba possit etiam absolvi ab haeresi; interrogata anno 1854 S. Poenitentiaria, respondit *affirmative. juxta mentem*: unde patet per laudata Pontificis verba haeresis satis indicari in forma aequipollenti.

commutationem, ita ut materia subrogata non sit exorbitanter minor, nempe ut materia voti transferatur in aliam materiam non rigorose aequalem, sed mixtam cum aliqua dispensatione, seu capacem alicujus moderate inaequalitatis inter primam materiam et secondam subrogatam. Secus si dicatur: *dispensatio fiat commutando*. Facoltas autem dispensandi non ioeluditur in facultate commutandi. *Benedictus XIV*.

29. Commutatio operum injunctorum non poteat fieri ad opus aliunde debitum. Nec Jubilaeum acquiritur per opus jam debitum, ut si quia ex legato jam teneatur dare eleemosynam pauperi, et hanc tantum tribuat — Et commutatio fieri debet in opera ejusdem naturae ac qualitatis, eum potest. *Benedictus XIV* — Et haec commutatio fit a quolibet Confessario approbato.

30. Opera facta in peccato valent, modo fiant animo exibendi honorem Deo, non autem ex fine vano; et modo ultimum opus impleatur in gratia. *Benedictus XIV*, loco citato.

31. Per Jubilaeum non datur facultas neque dispensandi ab aliquo matrimonii licet jam contracti impedimento, etsi occulto; neque incapaces habiles reddendi ad aliquod Beneficium obtinendum; neque incestuosos conjuges collapsos a jure petendi in pristinum jus restituendi. Ita omnes.

32. Vota *simpliciter penalia*, quae scilicet emittuntur io poenam alicujus delicti jam perpetrati, utique commutantur. Sed vota *poenalia praeservantia* quae emittantur in futuro, ut nempe timore rei promissae retrabator promittens ab aliquo delicto committendo, commutari probibentur. Excipe nisi commutatio fiat in opus aliud poenale, quod magis vel aeque ad praeservandum condocit: tunc enim habetur aequivaleos, neque alterius jus violatur. V. *Edictum* card. Morozzo, 20 martii 1826; et Bouvier.

33. Opera omnino injuncta legitimo impedimento detentis valide commutantur; ai exeipiaa orationem, Confessionem atque Communionem. Item et Communionis pro pueris ad illam nondum admissis, legitime fit commutatio ex Bulla Benedictina.

34. Itinerantibus prorogari possunt opera injuncta usque ad reditum, nec tenetur quis suum iter differre, si commode nequit: ita Lugo, Holzman, cum Ligoori — Peregrini autem usu ioduetum est, ut lucreotur Jubilaeum loco ubi opera implent.

35. Qui dat elemosynam distribuendam, si postea culpa alterius non distribuatur vel nonnisi post Jubilaeum, affirmant Sa, Leaana, etc. ipsum lucrari Jubilaeum, quia quantum io se est, opus praescriptum praestitit. Certe ille non fraudatur qui dedit ficto pauperi. V. Ligoori.

36. Orationes in Jubilaeo praescriptae com socio alternatim recitari possunt, ut praxis se babet. Ita *Resolutio Casuum* sub auspic. *Benedicti XIV*.

37. Confessarius ex justa causa differens absolutionem poenitenti, potest, transacto Jubilaeo, ipsum absolvere eadem facultate ab omnibus reservatis etc. tum quia judicium jam inchoatum est, tum quia peccata reservata jam submissa sunt habenti facultatem. Quid si alia reservata commissa sint post transactum Jubilaeum? Alii affirmant adhuc posse absolvi; quia aliter non lucrarentur Jubilaeum, prout a Pontifice datum est. Sed alii negant, quia jurisdictio Confessarii prorogatur tantummodo quoad jam commissa, non autem ad nova reservata exteoditor. *Ferraris*.

38. Qui in prima bebdomada lucratus est Jubilaeum, si secunda hebdomada iterum incidit in reservata, potestne iterum absolvi? Affirmant multi, etsi opera injuncta non repetat, quamvis bis non possit lucrari Jubilaeum; eum favores conveniat ampliari. Verba autem Bullae *pro hac vice tantum* non referuntur ad actum absolvendi, sed ad tempus Jubilaei, id est pro tempore bujus Jubilaei tantum. Alii tamen negant, et referunt declarationem Clementis VIII datam anno 1620. Ita *Resol. Casuum* sub auspic. *Benedicti XIV*. Item conformatur Bullae *Inter praeteritas* n. 84. *V. Bouvier*.

39. Qui etiam culpabiliter opera injuncta omisit, si currat ultima Jubilaei dies, et vere ipsum poenitent, ut velit Jubilaeum lucrari. Confessarius poterit illi tempus prorogare. Ratio est, quia posita retractatione, impedimentum illud non est amplius voluntarium, ideoque potest Confessarius illi providere tanquam legitime impedito; cum adhuc id faciat tempore habili, id est nondum tempore Jubilaei transacto Ita. *Scarpazza*.

40. An lucratur Jubilaeum, et possit absolvi et dispensari qui confitetur in loco, ubi Jubilaeum vel jam consummatum, vel nondum promulgatum est, si cetera opera rite perficiat? Negat Pontas, qui ait id esse contra intentionem Pontificis. Sed alii communiter affirmant, quia facultas poenitenti facta est eligendi quemcumque voluerit Confessarium, cum hac unica clausula: *ut sit approbatus pro eo loco, ubi Confessio fit*. Imo pro certo babet Scarpazza, opera praescripta ubicumque locorum adimplere posse, si excipiatur Ecclesiarum visitatio; cum haec una tantum determinata ait in Bulla concessionis. Vid. *Bouvier*. Imo ipsa

visitatio pro imperitis potest commutari; sic moniales, carcerati, infirmi hujus operis communicationem habent a Confessario. Ita *Bullae*.

41. Qui confitetur vigilia ipsius Jubilaei jam potest lucrari Indulgentiam plenariam Jubilaeo adnexam, cum taliter acta Confessio sufficiat ad Indulgentiam ex Indulto Pii VII, 12 junii 1822. Imo talis Confessio etiam pro ipso Jubilaeo sufficit, si facta sit in vigilia a primis vesperis, tum quia in Jubilaeo Urbis ita constanter servatur, uti patet ex Bulla Benedicti XIV *Peregrinantes*; tum quia Jubilaei tempus (uti observat Minderer, *De Indulgentiis*) ad instar maximi festi et solemnitatis haberi solet, quae juxta Ecclesiae ritum a primis vesperis praecedentis diei celebratur. Ita in Nota ad Gury, editio Veroneosis, 1851.

42. « I Confessori possono dispensare dalla irregolarità occulta proveniente dalla violazione delle censure sì ad effetto di esercitare le funzioni sacre, come per ricevere un Ordine superiore. Ma questa è la sola irregolarità che possono togliere in occasione del Giubileo. Sono abilitati a commutare i voti semplici, ad eccezione del voto di castità perpetua, e del voto di entrare in religione. Possono ancora commutare questi due ultimi voti in tutti i casi, in cui la riserva è devoluta all' Ordinario (quando autem devolvatur, vid. in *Tractatu* de voto). Si eccettua pure il voto che fosse fatto a favore di un terzo, salvochè non sia stato ancora accettato: i Confessori non possono commutarlo „. Ita *Gousset*.

V. Bouvier, *Des Indulgences* — Collet, *Traité du Jubilè* — Moroni, *Centum responsa centum quaesitis*. Mediolani anno 1682 — Et nostra Appendix 2. in fine vol. I. V. Indulgentia — Benedictus XIV, *Notificationibus* IV et LIII.

(H) Pag. 180.

Ex tradita Sacramenti Poenitentiae forma, patet ipsam esse indicativam et non deprecativam, vel imperativam. De imperativa nulla quaestio; cum nullibi legatur usurpata, ut omnes fatentur. De deprecativa quaestio magna est: alii et quidem graves AA. probant ex plurimis documentis hanc formam in Ecclesia latina obtinuisse usque ad annum 1200; et etiam nunc in graeca Ecclesia obtinere. Ita Martin, Morinus, Tournely, Vitassius. Alii e contra id negant: imo communissime Theologi morales, inter quos Suarez cum d. Thoma, contendunt formam deprecatoriam esse prorsus invalidam, si nempe dicatur *absolvat te Deus*; cum Christus hoc Sacramentum instituendo expresse indixerit, ut Sacerdotes tanquam judices sententiam proferrent. (. Ligori, *Opus Mor*. l. VI. n. 480. Perrone, *De poenitentia*, § 218). Verum quidquid sit, hodie ex Florentini ac Tridentini decretis certum est, debitam formam esse *indicativam*. Et ideo Sacerdotes vere dimittunt peccata; et data absolutione, plenam consequitur poenitens peccatorum remissionem.

Opponunt haeretici: esto, quod Deus remittendo peccata et reatum tollat; adhuc tamen ea in anima remanent re et natura, licet sine imputatione, quasi nempe tecta et cooperta velamine a gratia Christi: « Omnis persona simul peccatrix est dum justus est, „ *inquiebat Lutherus*: Deus vult peccata tollere quoad remissionem culpae et quoad ipsam vim peccati; non quoad rem seu naturam peccati ». Ejus autem discipulus Melancthon addebat: „ Semper (etiam post acceptum reconciliationis beneficium) manet umbraculum amplectens nos et tegens nostrans sordes. » Tandem concinebat cum ipsis veferrimus ille Jansenistarum vexillarius Michaël Bajus inquiens: „ In Sacramento Baptismi aut Sacerdotis absolutione proprie reatus peccati dumtaxat tollitur, et ministerium Sacerdotis solum liberat a reatu. — R. Hisce nil absurdius: sane vi absolutionis Sacramentalis anima nostra consequitur justificationem; atqui justificatio cum *re et natura peccati* esse non potest: necessarii enim justificationis effectus ex Scriptura et Tridentino sunt, ut abluatur peccatum, ut peccator sanctificetur, super nivem dealbetur, et fiat Deo dilectus, cohaerea Christi, perinde ac si nunquam peccasset, ut uno verbo nihil in eo amplius sit, quod Deo displiceat; qui effectus conciliari non possunt cum re et natura peccati, etiamsi hoc careat reatu sive imputatione. « Quaelibet gratia gratum faciens, „ *ait Angelicus*, delet omnem culpam mortalem, quia simul stare cum ea non potest. „ Gratia sanctificans per se ita peccatum expellit, *addit Contensonius*, ut repugnet utrumque in eodem subjecto sociari. „ Revera quomodo sociari poterunt in eodem subjecto gratia Christi, et natura peccati? quomodo esse potest cum ejusdem animae pulchritudine illud Melancthonianum *umbraculum amplectens* eam? et *tegens sordes* ejus? Huc facit etiam quod de justificatione in Baptismo declaravit Tridentinum.

Si ita est, quomodo (inquies) intelligenda erunt illa verba: « Beati quorum remissae sunt « iniquitates; et quorum tecta sunt peccata? » — Bellarminus hanc difficultatem appellat « argutiam Kemnitii Calviniani, » eamque re-

fellit dicens: Coram Deo *legere peccata* et *peccata delere* et *abluere*, ita ut amplius non sint neque imputatione neque re et natura, esse unum et idem; nam Deo non potest aliquid *legi*, nisi penitus deleatur: « Omnia enim unda sunt et aperta oculis ejus. » Hinc Augustinus in allatum Psalmum: « Noo sic intelligatis « quod dixit: peccata cooperta sunt, quasi ibi « sint et vivant. »

(l) Pag. 189.

« Non adest (ait s. AlpONsus, Praxis Conf. « n. 228) charitatis opus magis Deo acceptum « magisque ad animarum salutem conducens, « quam in extremo vitae periculo positos ad « sancte moriendum adjuvare. Nam tempore « mortis (a qua uniuscujusque aeterna vita « pendet) inferni vires fortiores sunt, infirmo- « rum debiliores. Deus ut manifestaret quan- « tum gratam habeat assistentiam moribundis « praestitam, multoties s. Philippo Nerio o- « stendit Angelos religiosis infirmorum mini- « stris verba suppeditantes ». Operae etiam pretium putamus haec salutaria monita Parocho tribuere, quae legere est in libro: *Regole per la direzione delle anime ad uso dei Parrochi, dettate dal servo di Dio G. B. Derossi* ecc, Torino 1847, tip. Castellazzo: « Visiti di frequente gl' infermi specialmente tisici e infetti di altri morbi schifosi, p. e. di ulceri, perchè essendo per lo più giovani e con perfetti sentimenti, sono più in pericolo di essere tentati e di cadere in un totale avvilimento, e rendersi inquieti del male ed a sè stessi gravosi. Chiamato la sera per un infermo, non differisca al mattino, nell'incertezza di non trovarlo vivo, o in istato da non potersi più confessare, dicendo col venerabile M. d' Avila: « Forse Iddio vorrà la conversione di quella « anima mediante la mia industria. » Giunto alla casa dell' infermo specialmente moribondo, non vi si trattenga in discorsi non necessari con quei di casa, nè istanchi con lunghe o frequenti parlate il malato; ma di tanto in tanto gli soggerisca poche e fervorose aspirazioni a Dio; e negli intervalli preghi ad ottenergli la palma della vittoria in quei terribili momenti, perchè chi vuol far bene questo uffizio conviene che faccia così ». Neque id Parochorum tantum munus est, ad quos animarum cura ex officio pertinet; sed omnium etiam Sacerdotum — *V*. Audisio, *Lez. d'Eloq.* p. 2, lez. XVII — Pavone, *Spicilegio* ecc. nn. 297 et seqq. — Liguori, *Hom. Ap.* tract. ult nn. 46 et 47; it. *Appen. II*, § 4; it. *Praxis Confess.* nn. 105-276 et seqq. agit quomodo se gerere debeat generatim Confessarius cum moribundis; nn. 230 et seqq. plura suggerit Sacerdoti assistenti; nn. 238 et seqq. remedia adversus tentationes enumerat; nn. 265 et seqq. monita aperit circa ultima Sacramenta; et nn. 277 et seqq. agit de agone et aliis mortis signis — *Rituale Romano spiegato* proposto dal card. Delfino Patriarca d'Aquileia etc. — Abrate, *Lo spirito del Parroco.*

Duo hic quaeruntur ad praxim maxime spectantia quoad modum agendi cum moribundis in administratione Sacramentorum.

Q. 1. *Quid si infirmus jamjam per Viaticum communicaturus petat Confessionem?* — Tunc si Sacerdos qui Viaticum defert, est approbatus ad Confessiones excipiendas, si tota Confessio audiri non possit sine aliorum admiratione dicat poenitenti, ut breviter alicujus peccati gravioris Confessionem eliciat, si praevideat Confessionem esse longiorem; et eum si dispositum inveniat, absolvat atque communicet. Dein vero Sacramento ad Ecclesiam delato, redeat ad infirmum, ut integram Confessionem excipiat — Si tamen Sacerdos ad Confessionem approbatus non sit, tantum poterit infirmum audire et absolvere, com urget casus; nam in mortis articulo quilibet Sacerdos valide et licite absolvere potest, ut constat ex capite *Presbyter* 26, q. 6, ex Rituali romano, ex declaratione S. C. C. et ex antiqua Ecclesiae consuetudine, prout Tridentinum declaravit. Si vero casus non urget, et praesto adest Confessarius approbatus, eum debet accersere, ut Confessionem excipiat; secus infirmum brevi adjuvet ad eliciendum actum perfectae contritionis (quae quidem in illo necessitatis casu sufficit, si sit cum voto postea confitendi); atque sic ad scandalum vitandum eundem communicet: ita Alasia, *De Poenit.* p. 1, c. 3, n. 7. Sed advertendum, quod hoc scandalum timeri non potest, si commode audiatur Confessio antequam Viaticum administretur in iis montanis regionibus, ubi ob distantiam talis est usus, ut nempe statim a notitia gravis morbi deferatur Viaticum ante Confessionem.

Q. 2. *Che si deve fare, se dopo la Comunione l'infermo non può inghiottire la Sacrosanta Ostia, anche dopo d'aver preso un'abluzione per aiutare la deglutizione, o se vomita subito dopo di averla ricevuta?* — « Il Prete deve metterla in un vaso diverso dal ciborio, recarla alla Chiesa, conservarla in un luogo ben chiuso, ed aspettare che sia interamente corrotta per gittarla nel sacrario ». (*Sacrarii* vocabulum varias habet significationem: modo sumitur pro *sacristiae* loco, ubi reponuntur res sacrae; modo pro *presbyterio*, vel *Sancta Sanctorum*; modo pro ipso *tabernaculo*; sed

hic ac generatim pro piscina sacra in quam mittuntur ablutiones corporalium et similium, quae propius sacra attingunt. Si situs non est ad id specialiter designatus, inservit locus ubi manus abluunt Sacerdotes). *Gousset.*

(J) Pag. 204.

Quoad reservata et ea absolvendi licentiam quaedam adnotantur:

1. Etiam Moniales in veriori ac communi sententia subjacent casibus et censuris ab Ordinario in Dioecesi generaliter reservatis, si non sint exemptae; nemo sane excludendus, si neminem excludit lex. Non tamen ita res certa videtur, si agatur de Monialibus exemptis. Probabiliter negant personas exemptas reservationi subjici; quia est tantum Episcopi Confessarios eorum approbare quoad idoneitatem, non vero eis jurisdictionem limitare — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 602.

2. Si poenitens bona fide confiteatur reservatum Confessario simplici qui ad illud non advertens absolvat; aut si confitendo Confessario simplici, obliviscatur peccati reservati, est valide absolutus; quia Confessarius hic, etsi careat jurisdictione circa reservats, non ea tamen caret in non reservata; ideo non reservata directe absolvit, et reservata indirecte; nam mortalia non possunt absolvi, nisi omnia simul. Et cum haec sententia sit communis, ipso fatente Antoine qui tenet contrariam, imo et valde probabilis, si forte esset falsa, saltem Ecclesia quoad jurisdictionem suppleret. Remanet tamen postea obligatio reservata Superiori declarandi, ut etiam directe ea remittantur. Quod valet de censura reservata paritate rationis.

3. Habentes facultatem absolvendi ab omnibus casibus Sedi apostolicae reservatis non ideo semper possunt absolvere a casibus reservatis ab Episcopo: ita ex declaratione *Pius Christi* Benedicti XIV, 21 aug. 1652; et ratio est, Papa relinquit casum Episcopi in suo statu, et censetur tantum delegare ad suos, nisi aliud exprimat. Diximus *non ideo semper*; nam monent Theologi, quod agendo de Jubilaeo, etiamsi in Bulla non exprimerentur reservata episcopalia, sed solum papalia, esset adhuc facultas ab illis absolvendi, cum intelligatur tunc Papa concedere quidquid potest, si non sit exceptum. Ita *Viva* et *Roncaglia*:

4. Qui peccavit in confidentiam licentiae commune est posse absolvi; quia esto concedens licentiam nolit ut peccatores propter ipsam facilius peccent, non tamen excludit quominus qui ejus occasione peccaverint, possint absolvi, si vere proponant vitare.

Quaeres: *An Confessarius qui facultatem obtinuit absolvendi aliquem a reservatis, possit et ab aliis reservatis eum absolvere etiam post licentiam petitam et obtentam commissis?* — Vel concessio est generaliter facta, v. g. *facultas tibi sit poenitentem pro hac vice absolvendi a reservatis*; vel est tantum pro casu particulari, v. g. *ab exposito casu poenitentem absolvendi facultas tibi sit.* Si 1. potest Confessarius ex valde probabili et communissima sententia poenitentem absolvere etiam ab omnibus reservatis post commissis, sed semel tantum: excipe nisi interponantur magna distantia, puta ultra mensem inter concessionem licentiae et commissionem novarum culparum: item nisi licentia impertita fuerit intuitu alicujus festivitatis, quae jam praeteriit. Si 2. ab illo tantum casu potest absolvere qui expositus est, non autem ab alio specie diverso; potest tamen numero, plura paccata in eadem casus specie etiam postmodum commissa absolvere; cum in hypothesi species quidem, non autem numerus in facultate determinatus sit. *Talento*— V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 601.

Litera ad Episcopum pro obtinenda facultate absolvendi a reservatis, mittitur hoc modo, vel alio simili:

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Titius (vel Titia) incidit in casum reservatum in Tabella Dioecesana sub n... Facti ipsum (vel ipsam) poenitet, et humiliter petit absolvi.

Faveat Rescriptum dirigere ad me subscriptum Confessarium,

Humillimum Servum,
N. N.

Sub literis N. N. ponitur Confessarii nomen et cognomen, addendo nomen loci quo Rescriptum mittendum; sed reticita persona poenitentis; item et casus reticetur, sed sufficit nominare numerum Tabellae, sub quo casus cadit. Alicubi petitur facultas absolvendi a casibus in genere, quin vel numerus indicetur. Literae postea comburantur.

(K) Pag. 206.

Quoad complicem in peccato turpi plura ad praxim.

1. Excommunicationem non incurreret Sacerdos simplex, si tentaret complicem absolvere; quia Constitutio loquitur de Confessariis. Neque eam incurrerent Confessarii, si complicem audirent, non absolverent, vel tan-

tum fingerent absolvere; quia Bullae revera loquuntur de absolutione; ut clare adhuc habetur Const. *Inter praeteritas*.

Qui vero si Confessarius complicem inadvertenter absolveret?—Valet absolutio, ut commune est contra Grassi; quia Bulla *praesumptionem et temerarium ausum* requirit ad nullitatem: ergo si ignorantia fuerit tantum crassa et sopina, non vero affectata, absolutio valebit: idque magis, quia hic jurisdictionis privatio habet rationem poenae et communicationem comitatur. Valet quoque absolutio data a Confessario poenitenti, qui inculpabili oblivione omisit peccatum complicitatis; quia absolutio in hoc casu nullatenus cadit super peccatum complicitatis: un de non absolvit complicem directe a peccato turpi, quod prohibetur. Valet etiam probabilius haec absolutio, licet Confessarius advertat poenitentem inculpabili oblivione non confiteri peccatum complicitatis, quia etiam cum hac scientia verificatur non absolvere directe a peccato complicitatis Ita *Alasia* p. 2, c. 3, a. 1, n. 3.

2. «Confessarius (iterum Alasia) invalide absolvit: — 1. Poenitentem, cum quo habuit inhonestos sermones, quia turpiloquium est peccatum contra castitatem: — 2 poenitentem, cum quo convenit de seducenda muliere, licet postea non seduxerit; quia verificatur, hunc poenitentem esse socium conventionis iniquae contra castitatem; — 3. poenitentem, qui ipsi permiserit, ut peccaret cum propria uxore, vel filia, quia permittendo participat de crimine Confessarii, ideoque complex est; quum complex, et particeps unum idemque sint; — 4. poenitentem, a quo solum audivit turpes sermones, si ostendit eos sibi placere; quia exterius se complacendo de illis participavit, ideoque est complex peccati turpis; — 5. poenitentem, cum quo peccavit contra castitatem, antequam esset Sacerdos, quia quocumque tempore fuerit peccatum commissum, semper verum est, complicem esse, ideoque ei auferri omnem jurisdictionem; — 6. poenitentem impuberem complicem, quia prohibitio facta Confessario absolvendi complicem reservationis rationem non habet, cum ipsi, non aliis Confessariis potestas absolvendi auferatur; et aliunde impubertas non eximit a reservatione;—7. poenitentem, qui a peccato complicitatis fuit ab alio Confessario indirecte absolutus, nempe si ex oblivione inculpabili in Confessione alteri Confessario facta hoc peccatum non manifestaverit; quia quum adhuc poenitens teneatur hoc peccatum confiteri, illud manifestare tenetur Confessario habenti jurisdictionem, quam quidem non habet Confessarius complex; — 8. poenitentem generalem suorum peccatorum Confessionem facientem, si certum sit, aut dubium, Confessiones anteactas fuisse invalidas, quia tunc manifestaretur peccatum Confessario, cujus jurisdictio aut nulla, aut dubia esset; ideoque si non invalida, saltem illicita erit Confessio. Aliud dicendum si Confessiones anteactae fuissent validae, quia sicut Superiores non intendunt sibi reservare peccata jam directe remissa, ita nec auferre jurisdictionem Confessario in hoc casu, quia nulla est obligatio haec peccata iterum clavibus subjiciendi; — 9. poenitentem, qui vi privilegii posset absolvi a quocumque peccato summo Pontifici reservato, quia hoc peccatum non est reservatum; quum quilibet Confessarius non complex ab eo possit absolvere. Ex quo consequitur, Confessarium habentem potestatem absolvendi a casibus summo Pontifici reservatis, non posse complicem absolvere. . . .

3. « Confessarius, qui puellam dormientem, vel omnino reluctantem impudice tangit, quamvis ejus Confessionem non debeat excipere, ne in periculum gravius peccandi se conjiciat; tamen si absolvat, valide absolvit, quia non absolvit a peccato complicitatis. Idem dicendum, si actus externus fuerit solummodo peccatum veniale, puta tactus manus, licet ab affectu libidinoso procedat, quia superior, sicut sibi non reservat peccatum externe tantum veniale, ita nec quoad peccatum in hoc casu aufert jurisdictionem » — V. Pavone, *Spicilegio* etc. nn. 154 et seqq.; It. *La luce fra le tenebre* — Griffini, *In Constit. Benedicti XIV, de non absolvendo complice* — Amort, Ituriaga, etc.

(*L*) *Pag. 206.*

Quoad officia Confessarii rite implenda ac fructuose vid. *Rituale R. illustrato* con Commentari appoggiati sulle autorità e dottrine del Concilio di Trento, Catechismo R., Decreti delle ss. Congregazioni, e sulle sentenze di Autori più classici e gravi per uso dei Parrochi e Confessori. Edizione proposta dal card. Delfino Patriarca d'Aquilea. Venezia 1749, vol. I, p. 430 — Card. Mattei, *Avvertimenti per degnamente amministrare il Sacramento della Penitenza*. Roma 1815 — Gaume, *Manuale del Confessore*, Mil.: de quo vide *Annali Relig.* vol. XIX, p. 66 — Careno, *Delle regole a rettamente amministrare e ricevere i Sacramenti* — Scaramelli, *Direttorio ascetico*; e *Dirett. mistico* — Da Castelvetere, *Direttorio mistico*— *Il Sacerdote santificato... nella retta amministrazione del Sacramento della Penitenza*. Nuova ediz., Savona 1845 *Istruzione per i novelli Confessori*, Opera di un Missionario — *L'Uomo Apostolico* ecc. del p. Gaetano da Bergamo.

Sit in me lenitas non remissa; asperitas non severa, pauperem ne despiciam, diviti ne aduler. Fac me ad alliciendos peccatores suavem; ad interrogandos prudentem; ad instruendos peritum. Tribue, quaeso, ad retrahendos a malo solertiam, ad confirmandos in bono sedulitatem, ad promovendos ad meliora industriam. In responsis maturitatem, in consiliis rectitudinem, in obscuris lumen, in implexis sagacitatem, in arduis victoriam. Inutilibus colloquiis ne detinear, pravisne contaminer. Alios salvem; me ipsum non perdam. *Amen* » (Pius IX concedit Indulgentiam centum dierum iis Confessariis qui hanc orationem recitaverint corde contriti ac devote, antequam Confessiones audiant; at tantum semel in die) — Confessione vero peracta, haec vel alia recitari poterit Oratio:

« Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, misericorditer suscipe hoc ministerii mei obsequium; et quidquid in hujus Sacramenti administratione negligenter minusque digne perfeci, tu per te supplere et satisfacere digneris. Omnes et singulos qui mihi confessi sunt, una mecum dulcissimi Cordi Tuo commendo, rogans ut nos custodias, a recidivis praeserves, atque simul omnibus gratiam concedas tibi recte fideliterque serviendi, et in amore tui usque in finem perseverandi. *Amen* ».

Quoad 2: praestat audire Gousset: ,, Il Prete seduto nel confessionale con grande raccoglimento, il penitente si prostra a' suoi piedi, salvo che non possa farlo per motivo d'infermità, fa il segno di croce e domanda la benedizione, dicendo *Benedic mihi, Pater, quia peccavi*: oppure in lingua volgare: *Beneditemi, o Padre, perchè ho peccato*. Alla parola *Pater*, il Confessore si ricorderà che è il padre dei suoi penitenti, che deve amarli teneramente e offre sè stesso per la loro salute: ,, Abbiate dunque per essi un cuore di padre, dice s. Francesco di Sales, riceveteli con affezione: ascoltateli con bontà; la rozzezza dei loro modi, la loro ignoranza, la loro debolezza o verun'altra imperfezione non vi disgusti; e non privateli mai delle vostre cure finchè vi avrà qualche speranza di emendazione. ,, (Avvertimenti ai confessori). Il Prete a capo scoperto, benedice il penitente, facendo sopra di lui il segno di croce e dicendo nel tempo istesso: '' Deus sit in corde tuo ,, et in labiis tuis, ut rite confitearis peccata ,, tua: in nomine Patris ✠ et Filii et Spiritus ,, Sancti. Amen. ,, Dopo di che si ricopre con la berretta. Poscia il penitente dice il *Confiteor* in latino o in volgare, sino alle parole *verbo et opere* inclusivamente. Dichiara in appresso il tempo passato dall'ultima sua Confessione; se ha fatto o omesso la penitenza che gli è stata imposta; e si accusa di tutti i suoi peccati dichiarandoli più esattamente che può. Finita la Confessione aggiungerà: « Mi accuso generalmente di tutti i peccati che posso ,, aver commesso, e di cui non mi ricordo: ne ,, domando perdono a Dio: e a voi, padre mio, ,, penitenza e assoluzione, se mi giudicate degno di riceverla. ,, Ciò fatto: finisce il *Confiteor* in latino o in volgare, come l'avrà cominciato, percuotendosi tre volte il petto a queste parole: *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*. ,, — V. Calino, *Quaresimale*; Dialogo sulle accuse.

(*M*) *Pag.* 207.

En tria quae Confessarii omnes curare debent, si velint bono poenitentium consulere, ipsos nempe paterne corripere ac monere, disponere patienter ac opportuna eis remedia suggerere ad perseverandum. Ad rem Rit. R.; « Demum audita Confessione, perpendens peccatorum, quae ille admisit, magnitudinem ac « multitudinem, pro eorum gravitate ac poenitentis conditione, opportunas correptiones ac « monitiones, prout opus esse viderit, paterna « charitate adhibebit, et ad dolorem et contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, « atque ad vitam emendandam, ac melius instituendam inducet, remediaque peccatorum « tradet ».

1. *Corripere et monere* Ad rem p. Gaetano da Bergamo: « Noi non abbiamo tempo in « confessionale di far prediche lunghe..; ma « dobbiamo però saper fare le nostre, dirò così, predicbine a proposito, nelle quali siavi « ristretto il forte delle prediche lunghe a convincere la mente e muovere il cuore del penitente ». Il Gaetano nella sua *Somma*, V. Correctio (audiator card. Delfino, *Rituale illustrato*) è di parere che l'abuso principale delle Confessioni provenga dal tralasciarsi le opportune riprensioni, che devono farsi ai colpevoli. Pur troppo convien dire, che sia così; e non è egli vero, che per lo più si piglia dal penitente, come si dice, ciò ch'ei vuole dare e si passa? Se è giorno di concorso, si vuol spedire; se sono persone scelte, già sanno quello che hanno da fare: se nobili, non bisogna contrastarli; se grandi, sono superiori; se piccoli, non capiscono; se amici, non si vogliono disgustare; se si spera, convien carezzarli; se si teme, non è spediente offenderli; e con ciò si dissimola, e sol si fa conto d'aver concorsu.... Io non niego, che in alcuni casi con taluno de' penitenti si possano, anzi si debbano tralasciare le riprensioni ed i rimproveri... E

questi sono tre sorta di penitenti, coi quali non è opportuno valersi di rimproveri secondo quello, che insegnano i Teologi, e la pratica dei più santi ed esemplari Confessori: Co' penitenti posillanimi, coi penitenti contriti, coi penitenti autorevoli. Non si devono rimproverare i *pusillanimi*; perchè il timore non traligni in disperazione, e così non si dia la spinta a chi cade. Non rimproverare i *contriti*; perchè usare severità con chi mostra una compunzione straordinaria è un voler dare l'assalto a chi porta le chiavi in mano, per rendersi a discrezione. Non rimproverare *i più autorevoli*; perchè tal è la riverenza, che devesi al loro grado. Oltre che il gusto della gente illustre è sì delicato, che sdegna i cibi, non che i medicamenti, se non se li vede porgere ben conditi; però torna al Confessore di ammonirla con rispetto.... Fuori degli accennati casi convien sempre, ov'è d'uopo, *opportunas correctiones adhibere*; ma pero ancora sempre *paterna charitate* etc. ecc. » Cognita morbi gravitate et origine, per debitas interrogationes sunt faciendae animadversiones: quod munus adimplere debet Confessarius, etsi poenitens sit magistratus (ait s. Alphonsus), princeps, sacerdos, Parochus aut Praelatus, si de aliqua sui muneris omissione se accusent sine nimio animi sensu. Ait Benedictus XIV Bolla *Apostolica* Confessariis monitiones ipsis concionibus esse efficaciores; et merito, quia concionatorem latent circumstantiae particulares, quae Confessario aperte innotescunt. Si aliquid exemplum, conformiter ad doctrinam a nobis traditam.

A chi ha il mal abito di strapazzare il nome di Dio, di Gesù, ecc. può dirsi: « Dunque questi adorabilissimi nomi sono fatti per nostro trastullo, per uno sfogo di rabbia, per una riempitura del discorso, per una maniera di dire? non ci sono altri termini per dimostrare il vostro sdegno ancorchè fosse giusto? non vi sono altri motti più confacenti allo scherzo? Santa fede! eppure è nel nome di Gesù, che è posta la nostra salute, e nel nome di Gesù che debbono piegare e cielo e terra e inferno. E il nome di Dio pronunciato con quella riverenza ed energia che fu adoperata dal grande Arcangelo s. Michele, bastò per debellare, per conquidere per precipitare giù dal cielo sino al più cupo inferno il superbo Lucifero con tutta l'innumerabile schiera degli altri Angeli ribelli. Ed un miserabile uomo, un verme vilissimo della terra userà questi nomi, come quelli di un saltimbanco, o di una ridicola geotilesca divinità?... Voi ciò fate soltanto quando siete in collera; ma se venisse uno a darvi uno schiaffo, e si scusasse poi col dire che in grazia lo vogliate compatire, perchè era in collera, accettereste voi tale scusa? Come volete dunque che Iddio accetti da voi una scusa che voi medesimo non accettereste da un vostro pari? E vi pare che per isfogare la vostra collera vi possa esser lecito di strapazzare gettando il santo nome di Dio ad ogni poco dietro alla famiglia, alla servitù, alle bestie medesime, come fosse il nome di una cosa più vile di questo mondo? » *Salvatori*, *p. Gaetano da Bergamo*.

A chi impreca a' figliuoli alla moglie ecc.: « Vi sono solamente i dannati dell'inferno che per essere disperati ed incapaci di desiderarsi gli uni gli altri del bene, si maledicono e si vanno desiderando del male; e si può parimenti dire, che sia una lingua infernale quella che prorompe a maledire e imprecare. Oltrechè queste maledizioni ed imprecazioni sono contrarie alla carità e proibite da Dio, vi è da riflettere ancora al mal esempio, e allo scandalo che si dà a quei di casa o a tutti i vicini. Con questo vostro *sia maledetta di qua*, *sia maledetta di là*, voi date occasione alla figliuolanza e a tanti altri di assuefarsi a questo stesso diabolico linguaggio...Chiunque vuol salvarsi dee portar la sua croce; e chi sa che non sia appunto la vostra moglie ecc., quella croce che vi dee rendere predestinato? » *P. Gaetano*.

A' poveri che appartan danno e rubano: « Di questo vostro rubare e portar danno così a poco a poco or all'uno or all'altro, voi non ve ne fate più che tanto scrupolo; ma non sapete che col poco e poco, e oggi e domani, e volendo sempre seguitar così, si viene a formare un molto che vi aggrava la coscienza e vi darà molto da aspettare nel punto di vostra morte? il diavolo adesso nota tutto, legna, erba, fieno, frutti e quant'altro da voi si toglie di robe d'altri, e ne tiene un minutissimo conto per presentarvelo in morte a vostro spavento. Voi ci date bensì ad intendere che il rubar vostro non sia vero rubare, stante la vostra necessità; ma quest'è che dee essere perdonato, se la necessità vi sia e tale da giustificarvi al tribunale di Dio. Quand'anche siate in qualche necessità, non per anco potete farvi lecito appropriarvi l'altrui; ma dovete umiliarvi a domandare per amor di Dio quello che vi bisogna. Se il Signore avesse voluto, avrebbe potuto farvi nascere ricco; ma egli vi vuole nello stato di povero, e voi con una santa conformità al di lui volere dovete vivere da un povero buon cristiano. Anche Gesù fu povero ». *P. Gaetano*

Ad un Ecclesiastico scandaloso: « Quanto è lo stato della nostra dignità più sublime, tanto la caduta è più enorme e più grave. Dio

ha confidato a noi questo ministero che non ha voluto dare agli Angeli;e noi aiamo obbligati a tenerlo in somma stima corrispondendo alla nostra vocazione colla santità della vita... Se voi vedeste una persona secolare solita a comunicarsi due volte alla settimana,e passar la vita in giuochi,amoreggiamenti,osterie, ec., voi forte vi scandolezzareste. Ma e di voi che vivete appunto così ozioso e vizioso, e dicendo Messa ogni giorno ricevete ogni giorno dentro di voi il medesimo SS. Sacramento? I secolari non hanno ragione di concepire sopra di voi ammirazione di scandalo?.... Quello che per me mi spaventa più nello stato sacerdotale, ai è quando vado fra me calcolando che dicendo Messa ogni di ricevo dentro di me 360 Ostie santissime ogni anno, e nullameno sono per anco sì lontano da quella perfezione, a cui mi conosco obbligato. Oh Dio! dico fra me, una sola Comunione ben fatta si dee dire più che bastante per far divenire santa un' anima; e dopo tante Comunioni esser io per anco sì lontano dalla santità? che sarà di me al tribunal di Dio!? . A me è spaventoso questo pensiero; e vi prego ad apprenderlo con savio timore anche voi. Siamo ugualmente Sacerdoti voi ed io; e guai a noi, se depraviamo la nostra eminente dignità, che è ottima, perchè corruptio optimi pessima ». P. Gaetano.

2. *Disponere ad absolutionem*. Confessarius non est tantum judex, ut retineat; sed etiam medicus, qui aegroto medicinam suadeat; pater qui filii sui vitam tueri studeat; minister Dei, cui veros cultores quoad potest gignere conétur. Quare nus dicimus cum communi, ex rigorosa officii obligatione Confessarios teneri poenitentem disponere ostendendo deformitatem peccati, amissionem divinae gratiae, exclusionem a Paradiso, aeternae damnationis periculum, etc.; etiamsi multum temporis in hoc impendere debeant. Audiant omnes Leonem XII Encyclica *Charitate Christi* anno 1826: « Sistunt se quidem multi Sacramenti Poenitentiae ministris prorsus imparati; sed persaepe tamen hujusmodi ex imparatis parati fieri possunt, si modo Sacerdos viscera induitus misericordiae Christi Jesu,qui *non venit vocare justos, sed peccatores* sciat studiose, patienter et mansuete cum ipsis agere ». Neque refert, quod alii poenitentes expectent: nam Confessarii non tenentur, nisi attendere ad bonum poenitentis sui, de quo rationem Deo sunt reddituri: et satius est, ait Salesius, paucas Confessiones audire rite peractas, quam multas male ac sine fructu. Hi notamus, bene posse Confessarium in ipsa Confessione peccati gravitatem humaniter aperire poenitenti, ut sic magis compungatur. Sed fiat caute et non ita frequenter, ne poenitens terreatur, vel operiatur nimia confusione, vel etiam ne obliviscatur aliorum peccatorum, toties repetita correctione: regulariter loquendo sub fine expectandum erit.

Quo autem magis animas peccatorum multitudine et atrocitate coinquinatas reperiet, ut Deo ipsas lucrifaciat, Confessarius eo majori charitate eas amplectatur,eisque animum praebeat bis, aut similibus verbis: « Eja, frater, « bono animo esto, noli timere; peccata tua « impavide confitere. Aperi omnia confidenter; « nullius te pudeat. Nihil refert, si in omnes « tuae conscientiae sinus non introspexeris; « sufficit si ad interrogata respondeas. Age « Deo gratias, qui te bucusque ad poenitentiam « expectavit. Nunc tibi mutanda est vita. Lae« tare quia Deus cuncta omnia peccata, quan« tumvis ingentia, tibi remittit, si bonam ha« bes voluntatem; ideoque te expectavit, ut tibi « parceret. Igitur hilari animo dic omnia, ni« hil iuvolucris tegas »— Si tamen poenitens est adeo durus ac petulans, ut atrociora quaeque sine ulla displicentia exponat, tunc acrior requiritur correctio. Sed « postquam (ait s. Alphonsus) eum, quantum opus fuerit, corripuerit, statim et animum faciat ad reliqua peccata confitenda, dicens: « Eja, frater: Vis ab ,, hoc vitio resipiscere? Nonne ita est? Et ,, quoniam hoc facere es paratus, esto animo ,, hilari. Itaque enarra reliqua peccata, nihil ,, reticens. Cave, quaeso, ne sis aliquod sa,, crilegium commissurus; hoc enim esset ma,, ximum omnium peccatorum, quod bucusque ,, commisisti. Igitur dic omnia animo forti; ,, vince teipsum; confitere omnia sincere;Deus ,, enim paratus est tibi parcere ,,.

Poterit (iterum Liguori) poenitens sic dispositioni od dolorem suorum peccatorum: ,, Fili mi, considerasne vitam damnati quam duxisti? Percipisne malum quod operatus es? Quid tibi mali fecit unquam Deus tuus, quem tu ita perdite contempsisti? Si Jesu Christo nullus tam fuisset tibi inimicior, potuisses cum illo te gerere pejorem? Sed quaeso, animadverte quis sit hic Jesus. Hic est ille qui, cum esset Deus nullius egens, factus est homo propter te; voluit mori in cruce, ut te de inferno redimeret. Ah fili, si interim mortuus esses, si in hac nocte, quo iturus fuisses? ubi nunc esses? esses in aeterno igne inferni. Quid de te erit, si vitam hactenus ductam pergas in posterum vivere? Poteris sic salvari? Expergiscere, et vide quod, nisi mores in melius mutes, jam es damnatus. Quid boni ex tot peccatis tibi collegisti? Non consideras, quod duplicem infernum tibi paras: unum hic angoris et miseriae, alterum illic poenarum? Age, fili:

Averte a mulo, desine peccare; et te totum in Dei brachia quae ad te suscipiendum sunt extensa, committe. Sufficit quantum ei peccasti. Ego totis viribus et toto corde te adjuvare volo; veni ad me semper ac tibi lubet; quoniam invenies patrem, qui te benigne suscipiet. En firmiter nunc statue te sanctum velle effici. Per te stat; Deus enim semper paratus est; et ad hoc tibi hoc tempus impertitus est, ut avertas a malo et facias bonum. O quam bonum est amicum habere Deum! etc. " S. Franciscus ,, Salesius, ut Deo alliceret peccatores, potis- ,, simum curabat, ut ipsi cognoscerent pacem ,, qua fruuntur illi qui Deo adhaerent; et vi- ,, tam infeliciasimam quam ducit qui a Deo a- ,, lienus est ,,.

Come disporre i vendicativi ed iracondi a deporre l'odio ed a perdonare:,, La passione della vendetta è forse la più cieca e la più veemente; perciò va combattuta con dolcezza. Se il ferito e l'offeso ai ha da confessare, si aspetti a parlargli di perdono dopo l'accusa dei peccati. e dopo avergli fatto considerare i molti e gravi torti che ha fatto a Dio. In questo caso poi e in qualunque altro si cominci dal fargli raccontare la sua disgrazia: mostrandone la ben dovuta compassione: e non abbiasi difficoltà di dire con lui, che il suo offensore l'ha fatta da briccone, da scellerato, da traditore; e che perciò merita castigo. Indi dolcemente procuri di tirarlo ai sentimenti di un vero cristiano con questo discorso: « Ma se un gran personaggio, se il vostro Sovrano vi pregasse in grazia di perdonar l'offesa per amor suo, e dimenticare l'ingiuria, dicendovi che prende a suo carico e ciò che deesi fare del reo, e della ricompensa che deesi a voi per il perdono, esitereste a perdonare? Or ecco il Monarca dell'universo. Dio istesso che dopo fatta a tutti la legge di perdonare, anzi di beneficare i nemici, vi dice *mihi vindictam et ego retribuam*: voi non dovete desiderar la vendetta; io farò del reo ciò che piacerà alla mia giustizia ed alla mia misericordia; ma a voi non mancherà la giusta ed abbondante ricompensa.... Guardate come si è portato Gesù Cristo co'suoi nemici;.... e dietro questo esempio, voi che vi gloriate di essere cristiano, avrete difficoltà a perdonare?.... Ma soprattuto guardate, come Gesù Cristo si è portato con voi; dopo che egli era già morto per voi sopra di una croce, quante volte avete voi stesso tentato di rinnovargli la stessa morte col peccato ?... Si può paragonare il tradimento fatto a voi dal vostro nemico con quei fatti da voi a Gesù? che proporzione pui ci è tra Gesù e voi? Eppure Gesù vi ha perdonato tante volte, ed è pronto a perdonarvi anche adesso purchè voi perdoniate al vostro offensore: e vi sembrerà duro il farlo? Ecco una occasione di mostrare a Dio la vostra obbedienza e gratitudine;che se non fate ecc. » Salvatori.

3. *Remedia suggere*. Praeter satisfactiones congruentes et debitas, Confessarius poenitenti applicare debet remedia opportuniora, ne amplius peccet, et deterius illi aliquid contingat. Haec alia sunt generalia pro omnibus, uti esset *amor erga Deum*, cum ipse ideo nos creaverit; saepe se *commendare B. Virgini* ejus Rosarium recitando, item Angelo custodi, et alicui sancto peculiari Patrono; *frequentia Sacramentorum*, et statim post peccatum confiteri; *consideratio veritatum aeternarum*, mortis praesertim; *Dei praesentia* cum urget tentatio dicendo *Deus me videt*; quolibet vespere *conscientiam scrutari* cum animi dolore ac proposito, etc. Remedia autem specialia assignabuntur pro vitiorum diversitate: v. g. illi qui aliquo odio tenetur, insinuet ut quotidie commendet Deo illum quem odit, recitando pro ipse unum *Pater* et *Ave*; et cum turbari se sentit, reminiscatur peccatorum quibus ipse Deum offendit. Illi qui solitus fuit blasphemias proferre, insinuet ut novies vel quinquies (habita tamen ratione personarum) lingua signet crucem super terram; vel ut quotidie saltem dicat Orationem dominicam et Salutationem angelicam in honorem Sanctorum, in quos execratus fuit (quod secundum omnibus blasphemis cujuscumque conditionis potest imponi); et ut quolibet mane dum e cubitu surgit renovet propositum patienter ferendi occasiones indignationis, et ter dicat B. Virgini quolibet mane: *Domina mea, dona mihi patientiam*, et sic etiam faciet habitum dicendi ea verba. Liguori.

Cognito morbo statim medicina est applicanda: « Senza la pratica della virtù difficilmente si schivano i vizi, perchè il vizio, dice il Filosofo morale, si toglie per la sua forma opposta, che è la virtù.... Si venga dunque subito al pratico in poche parole su ciò che debbono fare i penitenti. Per esempio, taluno dà in impazienze e rabbie per i travagli e le croci. Ditegli: fratello mio caro, quando vi trovate investito dalla tribolazione, ringraziatene sempre il Signore, perchè ve la manda per il vostro bene. È una malattia lunga e penosa? Consacratela alla passione di Gesù Cristo ogni volta che ingagliardisce di più, e immaginatevi di far compagnia a Gesù Cristo sul letto della croce. È odio, è livore, è vendetta? Non parlate mai con chicchessia per mero sfogo; ma in segreto fatene una offerta a Dio per i vostri peccati ogni volta che vi ribolle l'interno e dite: *Signore, io amo quel-*

la persona per amor vostro ; e così discorrete intorno agli altri peccati. Sapete voi il perchè i Confessori d'ordinario sono così sterili, parlando principalmente dei Sacerdoti regolari? Perchè non studiano per lo più che i libri di Teologia Morale, che in questa parte sono secchi e digiuni, e non consultano i libri ascetici che trattano di proposito dei vizi e delle virtù, e ne propongono la pratica, a guida no come a mano sul penoso sentiero della virtù ». Careno, *Esame* XIII

A chi è facile acconsentire a'cattivi pensieri: sul principio della tentazione la resistenza è facile; ma se s'incomincia alquanto a trattenervisi dentro con accidia e negligenza, la tentazione cresce, e cresce altresì la difficoltà di resistere. Subito dunque che viene il demonio con qualche iniqua suggestione a tentarvi, fate immediatamente una sola risoluzione di voler piuttosto morire che mai acconsentire ad offendere Dio. Non vi fermate mai a fare il teologo con dire: *Arrivare sin qui non è peccato*; *posso trattenermi anche un poco, che non è peccato*. No, il pericolo sempre è grande, ed in brevissimo tempo si può fare il peccato mortale; se non potete far altro, quando i cattivi pensieri sono importuni, rivolgetevi col cuore gridando per ajuto a Dio ed a Maria, nella maniera che si grida ajuto quando si attacca il fuoco ad una casa, o in essa vi si sentano i ladri; che così il damonio svergognato si partirà. *P. Gaetano*.

Illi in qui peccata turpia prolapsus est, insinuet, ut etiam vitet malos socios et occasiones fugiat; et illi qui habitum pravum per longum tempus contraxit in hoc vitio, ut non solum vitet proximas occasione, sed etiam quasdam remotas, quae sibi tam debili ad resistendum factae sunt proximae. Huic praecipue imponatur, ne unquam intermittat recitare ter Salutationem angelicam in honorem puritatis B. Virginis, mane et vespere, repetendo coram ejus imagine propositum non peccandi, et supplicationem ad perseverandum; item curet ut ipse frequenter communicat, etc. — E quanto alla disonestà in genere per i trascersi più ovvi di questo vizio, io dico al colpevole: «Se foste sicuro che dopo esservi questa brutale soddisfazione, doveste tenere una mano sul fuoco per un'ora sola, per quanto fosse forte la tentazione, ve la prendereste ?....Ma santa fede, non siete voi assicurato dal Vangelo, che per una sola di queste soddisfazioni vi meriterete di tenere, non già una mano sul fuoco, ma di essere tutto intero sappellito e immerso nelle fiamme dell'inferno, e non per un'ora, ma per tutta l'eternità ? vi pare che vi sia proporzione tra il passeggiero piacere della laida vostra soddisfazione ed il buon frutto che ne cavereste ? pensateci adunque quando la passione vi bolle. E se mentre vi prendete quella soddisfazione in secreto, foste sorpreso da un vostro amico di riputazione, da un personaggio distinto, che vergogna di voi medesimo! come non si smorzerebbe subito l'impura fiamma! basta dunque a smorzarla la presenza di un uomo autorevole, e non basterà la presenza del vostro Angelo custode, di Dio medesimo vostro creatore e giudice, da cui dipende il sobbissarci nell'istante per sempre nell'inferno? Pensate a questi due riflessi, quando la concupiscenza vi tenta» *Liguori*, *Salvatori*.

Alla giovane che si è data agli amori: « Ora che avete fatta una buona Confessione, se avete cura di mantenervi in grazia di Dio, bisogna venire ad uno; nel primo incontro con quel giovane, fategli in poche parole intendare l'animo vostro, che voi non volete più seguitare in questa vita; a se perciò egli ha per voi buon pensiero, è omai tempo di risolvere; e quando voglia sposarvi, che se la intenda subito coi vostri. Fa di mestieri, che voi parliate risoluta, poichè il genio dai giovani so come è fatto: molte volte vanno ad amoreggiare una figlia pel solo piacere che hanno di amoreggiarla, senza volerla sposare. Dicono che hanno buon pensiero , ma è un pretesto per continuare nell'amora; tutto è per arte del diavolo, che procura si allunghino gli amori per allungare ancora la catena dai peccati... Non occorre portarmi ragioni in contrario che la vostra intenzione è retta, che non avete malizia, ec.; siate savia voi , savio il giovane, sareste ad ogni modo in grave pericolo di pervertimento; il pericolo sempre vi è nella paglia vicino al fuoco; quanti figliuoli e figliuole innocenti nel volar far all'amore hanno perduta la loro innocenza, a si sono dati in una dissolutissima vita! *P. Gaetano*.

A chi si trova nell'occasion necessaria, ecco i rimedi a suggerire: « 1. Non fermarsi solo con sola; tener a casa gli occhi a le mani; non fare con essolei oziosi discorsi. Insomma a lume di fatale esperienza schivare e luoghi e tempi e congetture , ove si è fatto del male. Anche in una stessa casa la paglia non si abbrucia se sta lontana dal fuoco; 2. vincere lo umano rispetto, del che si dirà da que'di casa non vedendo le consuete familiarità. Una modestia di portamento non potrà se non far pensar bene; e se vi erano sospetti, spariranno; 3. frequentare i Sacramenti sotto la direzione di zelante Confessore, ed accadendo per il mal abito un nuovo peccato, anche solo di pensiero, non aspettare il secondo, ma vomitarlo su-

bito ai piedi del medesimo. Questo avvalorato da un fervoroso raccomandarsi a Dio è un potentissimo rimedio; 4. rimedio efficace egli è meditar sovente la morte, l'inferno, l'eternità; ed in letto mettersi di sera a giacere come se foste morto, pensando cbe in tale positura presto sarà il misero corpo posto prima nel cataletto, e gettato poscia in sepoltura, e mangiato dai vermi; 5. dica l'occasionario: ,, Se pecco ancora, l'inferno m'aspetta. L'a-,, more a questa creatura laggiù sarà odio: ci ,, malediremo,ci lacereremo le carni a vicenda ,, ella sarà il mio inferno, io il suo. No, non ,, mi torna bene gioire insieme due momenti, ,, e penare tutta l'eternità ». Ponga poscia la punta di un dito sopra un lumicino, e non potendo soffrir quella fiammella, dica a sè stesso: *e come potrai soffrire quel fuoco*? 6. Ponderi che il primo peccato cbe fa può esser lo ultimo, e se non si metta ora al forte, forse mai più. Vada a casa confessato, ed esorti quella creatura a confessarsi generalmente anche ella, restando d'accordo di schivarsi per non più offender Dio,,. *P. Gaetano*.

A chi frequentemente rompe la carità e si dà alle impazienze: « So che può sembrarvi difficile questo aver pazienza; ma io ora non vi chieggo cbe facciate un proponimento generale di aver sempre pazienza in tutto e per tutto il tempo della vostra vita; non vi chiedo nè ancbe che lo facciate per tutto questo anno, o tutto questo mese, nè anche tutta questa settimana: no, mi basta cbe nella mattina subito levato dal letto proponiate così: ,,Voglio aver pazienza per amor vostro, o mio ,, Signor Gesù Cristo; per amor vostro, o ,, Vergine Maria, sino al mezzogiorno; io non ,, voglio sin'allora per colpa mia che la cari-,, tà si rompa.» Giunta l'ora del mezzodì, rinovate il medesimo proponimento per mantenerlo sino a sera; ed acciocchè sia efficace, praticate tre cose: 1. Proponendo venite al particolare, cioè di voler avere pazienza particolarmente colla tal persona con cui siete solito adirarvi, e nella tale faccenda, in cbe solete adirarvi; 2. per l'esecuzione di questo proposito raccomandatevi a Gesù ed a Maria perchè voi da voi stesso siete figliuolo d'ira, e non di pazienza; 3. prima del pranzo e di andare a riposo fate un po' di esame e vedete se avete mancato per concepirne pentimento e domandarne a Dio perdono. Ciò serve per l'emendazione di qualunque vizio». *P. Gaetano*.

A chi è tentato contro la fede: «Bisogna in questa tentazione adoprare i rimedii cbe si adoprano in quello del senso, non disputare nè punto, nè poco col nemico;non bisogna rispondere in modo alcuno, nè mostrare d'intendere quello che suggerisce il demonio; latri quanto vuole alla porta. Nè anche si dee dire: *chi è là....* È buonissimo segno cbe l'inimico batta e strepiti alla porta per entrare; se l'avesse ottenuto non griderebbe; entrerebbe e si quieterebbe. Notate bene tutto questo per non dar luogo a scrupoli. Ecco un altro rimedio: le tentazioni contro la fede son dirette all'intelletto per costringerlo a disputare, freneticare e sognare sopra ciò: vi voglio insegnare un bel colpo; mentre cbe l'inimico si ferma per dar la scalata all'intelletto fuggite, per la porta della volontà e l'avete messo in rotta: cioè a dire, quando vi viene presentata la tentazione della fede per trattenervi; *ma come si può fare, ma se questo, ma se quello*? fate cbe in cambio di disputare col demonio per mezzo del discorso, la vostra parte affettiva si slanci a viva forza da lui, e congiungendo alla voce interiore ancbe l'esteriore, gridando dite: ah traditore, ah infelice,tu hai abbandonata la Chiesa degli Angeli, e vuoi cbe io abbandoni quella dei Santi? disleale, infedele, perfido, tu presentasti alla prima donna il pomo di perdizione, e vuoi cb'io lo morda: *indietro, Satanasso indietro*. Io non disputerò: Eva lo fece, e fu perduta: viva Gesù nel quale io credo! viva la Chiesa santa, alla quale voglio aderire e, somiglianti parole infiammate, ecc. » *Sales*.

Haec pauca ponimus exempli causa; ceterum plura inveniens in discursu totius Operis nostri, maxima pro scrupulosis dirigendis. Quae omnia sponte sua fluunt,ut patet,et uoum dat locum ceteris: ita paterne corripiendo poenitentem, de facili potes etiam illum monere de iis quae forte ignorant; ipsum autem rite disponendo ad poenitentiae partes suscipiendas, disponis etiam ad remedia libenter acceptanda. In hac re eminent Liguori, *Praxis Confessarii ad bene excipiendas Confessiones* — Salea, *Lettere spirituali* — P. Gaetano da Bergamo, *L'uomo apostolico*—Salvatori, *Istruzione pratica per i Confessori novelli*—It. vid. *Appendix* 1.ª in fine voluminis.

Videmus ergo, ne rem adeo momentosam perfunctorie peragamus; ne illos imitemur: 1. Qui properant omnia nimis festinanter: *Il mio Confessore*, ajebat quaedam mulier, *fa come la mia aspa sempre va, sempre va:* non altro, non altro? 2. qui semper et illico absolvunt, quia poenitentes semper et illico se non amplius peccaturos promittunt: *Bella*, ajebat quidam, *ho da dire che peccherò ancora*? 3. qui duplicem quasi mensuram babentes rigorose agunt cum pauperibus, at laxe cum divitibus aliquam piscando in Theologia opinionem, quae vel per fas vel per nefas illis faveant: *fanno come i compositori*, ait peritus Missionarius.

i quali estraggono della stessa casella caratteri per una apologia e pel suo contrario; 4.qui zelum amarum ostentant, et statim impatientes fiunt, si poenitentes emendati non fuerint, qni illa asperitate offenduntur, et in pejora ruunt; *Fanno come coloro che ristorano i tetti; tante volte sono più le tegole che rompono, che quelle che rimettono;* 5.qui vix uno vel audito gravi peccato, turbantur ac duriter cum poenitente agunt: *Alcuni penitenti dicono un peccato o due e con peritanza tanto per testare che impressione fa sul Confessore, pronti a ritirarsi e guardarsene, se fa cattivo viso; come la lumaca, la quale ritira le sue corna e si chiude nel suo guscio al primo ostacolo che incontra;* 6.qui frigide et aegre agunt cum poenitente, si una cum illis in re politica non sentiat, quasi res sit cum excommunicato vitando: « Il Clero (*ad rem card. di Cheverus*) dev'essere scevro da tutte le passioni politiche, se « vuol essere atto ad adempiere, sotto qualsi- « voglia forma di governo, il suo ministero di « pace e di carità. Niun partito nè presente, « nè futuro dee riguardarsi come nemico, perchè noi siamo chiamati a salvare gli uomini « di tutti i partiti ,,.

Utique totum hominem hocce ministerium requirit et patientiam et longanimitatem : qua in re ajebat Salesius: ,, Si è martire non so- ,, lo confessando Dio avanti gli uomini, ma an- ,, che confessando gli uomini al cospetto di ,, Dio ,,. Magnum revera pondus est; at Dominus est, qui nos cum pondere nostro portat; quique in ultimo die cum venerit, centuplum reddet fideli donorum suorum dispensatori; est enim Christus Dominus pius Samaritanus qui vulneribus sauciatum nostrae curae committit inquiens: ,, Curam illius habe, et quodcumque ,, supererogaveris, ego cum rediero, reddam ,, tibi ,,. Sit erga nostra charitas universalis, ut nulla fiat exceptio personarum; compatiens, considerantes quod eadem nos indigemus; generosa, ut liberaliter demus quod nobis elargitus est Deus; provida, ut et futura mala praecaveat; laboriosa et fortis, ut non obruatur magnitudine difficultatum. Et sane charitas Christi, dicente Apostolo 1 ad Cor. 11, patiens est, benigna est, non est ambitiosa, omnia sustinet, etc. S. *Alfonso per farsi animo nella penosa opera del tribunale della Penitenza, ripeteva a sè stesso quelle parole di s. Agostino*: animam salvasti, animam tuam liberasti; ita Gaume.

(*N*) *Pag. 209.*

Primo: quod pertinet ad scientiam in genere spectatam, duo extrema sunt praecavenda: —1.Illorum *temeritas*, qui dum audiunt ad Confessionem satis esse scientiam mediocrem, ibi blandiuntur quasi talem possideant; quia temporibus illis aliqualem studio curam dedere; ast nunc vix ac ne vix quidem libros aperiunt, casus examinant et deleta ad memoriam revocant; heu quot confessarii, ait Roncaglia, quot Parochi ratione ignorantiae in continuo peccati mortalis statu vitam transigunt! — 2.illorum *timiditas*, qui ut se Confessionibus audiendis liberent, continuo adducunt propriam insufficientiam: iste ait Salesius, est malitiosa humilitas et inventus amoris proprii ad propriam tegendam socordiam; nam quisque mediocris potest se aptum reddere, si singulis diebus parum attendat et nulla sit dies sine linia; in fine enim quod parum videbatur, totum erit; porro si potest, et debet in tanta populorum necessitate. V. Careno, *Esame* XVII — Plures deficiunt in ordine rerum, non in ipsis rebus. ,, Il cardinal di Cheverus († 1836) era d'avviso che il disordine nell'impiego della giornata ne cagiona necessariamente la perdita, fa che si manchi a molti doveri, ed indica un carattere debole, incapace di signoreggiare le variazioni del gusto e i capricci dell'umore. Al contrario ei stimava che la vita cristiana è essenzialmente vita regolata; che il bell'ordine che presiede a tutti i momenti del giorno, che fa ogni cosa a suo tempo e luogo, è sorgente di pace, di calma e di felicità per coloro che ne son testimoni; mallevera del compimento di tutti i doveri. Grande avvertimento anche per chi siede in alto! l'ordine accorcia la via, e dà sesto a tutti gli affari — Il suddetto Cardinale si levò sempre di buon mattino, a quattr'ore nella state, a 4 e mezzo del verno, onde attendere ai suoi esercizi di pietà nel silenzio della pace, senza alcun esterno disturbo. A sei ore celebrava, e dopo il ringraziamento studiava la s. Scrittura, leggendo quotidianamente due capitoli dell'antico Testamento e due del nuovo, in latino, francese, greco e inglese; sovente quando le sue occupazioni gliel permettevano, studiavane anche il testo ebraico. Ed egli attribuiva a questa pratica fedelmente osservata la cognizione che possedeva della divina Scrittura. Le stesse materie lette così in quattro lingue imprimevaglisi profondamente nello spirito e nel cuore, tanto più che lo studiava non per vana curiosità di sapere, ma per quella disposizione di pietà, di religioso raccoglimento, di rispetto per la parola di Dio, che tocca l'anima, la penetra e v'imprime la verità santa. Oh qual frutto, a chi facesse lo stesso, anche in una sola lingua, ma colle note del Martini accanto! Ogni dì un sasso, e la fabbrica sorge e torreggia » (*In vita*).

Secundo: quod speciatim pertinet ad asceti-

eam, audiendus Anctor operis, *Istruzione pei novelli Confessori*, qui ait « essere una notabile omissione del Confessore, se non attende allo studio di lezioni di buoni libri, e così non sia preparato a soddisfare, consolare, e risolvere i casi dei vari penitenti, che si presentano; anco i più spirituali, i quali spesso o intiepiditi o diminuiti nel lume interno che li guidava, ricorrono al Confessore per aiuto, consiglio, indirizzo, chiarezza, che egli per volontaria sua inettitudine non sa dare, nè vuole abilitarsi per darla colla lettura dei buoni libri di teologia morale e mistica ecc. » Quod magis currit de Confessario communitatum, si velit, ut exultat tepiditas, et soccrescentes regularum violationes gravissimis peccatis locum non faciant; sed ut jugiter servetur ordo atque crescat perfectio— Hic consulendi Bergier, *Dizionario* ecc. V. *Teologia mistica*— Scaramelli, *Direttorio ascetico*; it. *mistico*— Liguori *Praxis Confessariorum*— S. Bonaventura, *Iter mentis ad Deum— Civiltà Catt.* 3. vol.I: *L'ascetismo e la civiltà* — Item quae diximus *de contemplatione* — Mulineri, *Ragioni apologetiche d'insegnamento ecclesiastico*. Torino 1849, pag. 31.

(O) Pag. 209.

Duo maxime sunt quae bonus Confessarius debet agere, si velit ut poenitentes rite disponantur, libenter correctiones ac monitiones accipiant ac congrua remedia suscipiant: nempe sese accomodare studeat tum eorum indoli tum eorum conditioni; pro diverso enim personarum statu, et diversi modi adhibendi sunt.

I. Curare debet, ut sese quoad potest diversum poenitentium indoli accomodet. Sculptor (audiatur *Stapf.* § 626) ut pulchram statuam efformet, materiae qualitatem praevio perspectam tenere debet. Idem fere de spirituali directore obtinet. Hinc ut eorum, quos ad christianam perfectionem formaturus est, indolem magis perspiciat, quaedam de potissimis temperamentis subjicio. Ex recepto plerumque mora distinguitur temperamentum *malancholicum, phlegmaticum, sanguineum et cholericum*. Et quamvis haec in singulis mixta reperiantur, unum tamen illorum praedominari solet.

Itaque homines *malancholici* suapte indole sunt mente defixi, ruminatores, proprioe opinionis tenaces, proni ad suspiciones et temeraria judicia, taciturni, solitudinis amantes difficiles ad pandendam cordis secreta, parum grati pro acceptis beneficiis, parci in laudando, lenti ad conferenda in alios obsequia, etc.—Quare ut spiritualis Director vitia huic indoli inhaerentia successive resecet, talibus suavem semper, affabilem, sincerum et amore plenum se praebeat; instet ut internas turbas et molestias suas ipsi candide fateantur; abstrahat eos a nimia solitudine, eosque ad convenientes labores, praesertim ad opera et obsequia misericordiae adigat.

Phlegmatici frigidi sunt, difficillime effervescunt, vel siquid boni ceperunt, ab illo mox iterum desistunt; sunt insuper angusti pectoris, proni ad pavores et diffidentias, immunes quidem ab effecutum improbarum vehementia, sed pari modo etiam inertes ad exercitium pietatis — Horum regimen sat multis difficultatibus subjacet, siquidem somnulenti et socordes quales sunt loco vix moveri possunt, et naturali suo pondere quantocius iterum opprimuntur. Pessimum est, quod pacem et affectuum suorum malsciam virtuti suae adscribentes ad perfectionem parum sibi deesse opinentur; dum vero acriter reprehenduntur, animum abjiciunt et desperant. Unde suaviter quidem, vi tamen non intermissa, urgeri debent, ut aliqua saltem pietatis et mortificationis exercitia in usum deducant. Cave tamen, ne igni, ubi gliscere videtur, multa ligna simul imponas; alias enim modica pietatis scintilla penitus extinguetur. Tales igitur excitandi quidem, et novis identidem stimulis urgendi sunt; ita tamen, ut congenitae illorum inertiae in rebus saltem non graviter praeceptis aliquatenus indulgeas.

« *Sanguinei* generatim leves et inconstantes, omini relaxationibus, deliciis ac vitae molliori inhiant; faciles sunt ad amorem, ad jungendas amicitias, seque aliorum genio absque difficultate accomodare sciunt; attamen eadem facilitate, ubi amicus recentior se offert, priorem deserunt. Sunt insuper profusi in vanitates, fabulas, res novas; contra a solitudine ab omni rigore et studio poenitentiae summopere abhorrent — Etiam erga hos Confessarius, ne forte in ipso limito terreantur, sese nequaquam austerum vel difficilem, sed potius benignum et amicabilem gerat; virtutem ipsis tanquam plenam solatii et internae tranquillitatis, imo superatis initiis, omni expectatione faciliorem dipingat. Illorum attentio saepius dirigatur ad gaudia coelestia. Tum vero suaviter urgeri debent, ut dimissis vanitatibus, amicitiis et periculosis conversationibus, mores graviores induant. Ss. Sacramenta pie frequentent, historias Sanctorum aliosque devotos libros legant; demum inducantur, ut voluntarie a rebus etiam licitis sibi temperent, opera quaedam poenitentiae obeant, etc.

« *Cholerici* impetuosi sunt proni ad aggrediendas res magnas; ast magna simul arro-

gantia ambitione et tenentur; unde se resque suas extollere, propriis innixi viribus, aliis contradicere, reliquorum gesta vituperare, et omnis correptionis impatientes esse solent— Ad hanc indolem feliciter edomandam forti manu magnoque labore opus est: ubi vero disciplina sanctiori semel subacta fuit, ad majores in virtute progressus insigniter adaptantur. Quapropter ut borum *interiora* rite disponantur, oportet eos frequenter considerare, et continuo ob oculos habere humilitatem et mansuetudinem Salvatoris Nostri, ut ex tanto exemplo impatientias suas et animi superbientia pruritum compescere enitantur. Si defectum aliquem commiserint, urgendi sunt, ut non sibi irasci, non consternari, non animum deponere: sed semel humiliare, de propriis viribus diffidere, atque ferventibus precibus ad Deum recurrere assuescant. Ad *exteriora* quod attinet, inhibeantur ne extra casum necessitatis de semetipsis unquam sermonem ingerant, vel propriam opinionem mordacius propugnent; discant potius, dimissa in rebus adiaphoris sua sententia, alienae acquiescere, atque in loquendo aeque ac agendo naturae impetum refraenare. Antequam gravius negotium ordiantur, viri prudentis consilius adhibeant; opera poenitentiae iisdem caute, et cum justo semper moderamine concedantur; et generatim Directorem meminisse decet, talibus fraenum potius, quam calcar necessarium esse. Quod si reprehendendi videantur, id ne ferventiori zelo fiat, sed mansuete, suaviter et cum debita judicii maturitate ut moderatiooem, quae ipsis toties inculcanda venit, ex ipso quoque magistri exemplo discant.

« Quia tamen haec temperamentorum genera in poenitentibus plerumque mixta inveniuntur, Director ita hucusque dictis instet, ut praecipuam semper rationem *qualitatis praedominantis* habeat. Quem in finem saepe secum revolvat, qualem poenitens se hucusque exhibuerit, quidquid considerata ipsius indole ad perficiendam ejusdem virtutem prae reliquis opportunum videatur „.

2 Diversimode se gerere debet cum personis diversae conditionis de his fuse Liguori, in sua celebri *Praxi Conf.*: nos de praecipuis agemus.

Primo quoad pueros curet Confessario in principio, ut ex seipsis confiteantur peccata, quorum memores sunt; post ipse interroget, sed caute ac gradatim. Si est dubie dispositus (ut si in actu Confessionis non maneret compositus, manibibus jocaretur, etc.), tunc absolvatur sub conditione, cum est in periculo mortis, aut in obligatione implendi praeceptum paschale. Imo probabiliter plures dicunt, quod puer dubie dispositus semper absolvi potest (saltem post duos vel tres menses) sub conditione, ne careat diu gratia Sacramenti. Semper autem curandum, ut puer eliciat actum doloris modo ipsi proprio: v. g. « Amasne Deum, « qui est Dominus tuus tam magnus et tam « bonus, qui te creavit, pro te est mortuus, « etc.? Hunc Deum tu offendisti. Ipse tibi ve« niam dare vult: et tu spera, quod propter « Sanguinem Jesu Christi Filii sui tibi igno« scat. Sed oportet te poenitere: quid dicis? « poenitet te nunc eum offendisse? Istis inju« riis, quas Deo irrogasti, scis quod in« fernum meruisti? displicet tibi quod ipsas « commisisti? Deus meus, nunquam amplius « volo te offendere etc. » Poenitentia autem his pueris injungenda levis sit quantum fieri potest; et curandum, ut quantocius impleatur, alioquin aut eam obliviscentur aut omittent. Curet etiam Confessarius pueris insinuare devotionem erga Deiparam, utque recitent quotidie Rosarium, et ter *Ave* mane et sero hanc precem adjungendo: ***Mater mea, libera me a peccato mortali.*** (Liguori, *Praxis Conf.*, n. 91).

Hic etiam videatur Opus, *De Confessionibus adolescentulorum excipiendis, auctore Ruscònio*, *Bononiae*. 1818 — Auctor agit 1. de eorum Confessionis integritate curanda, removenda causas ob quas adolescentes peccata reticent, quae sunt; *negligentia*, videris enim aliquos tibi eam recitare cantilenam, quam a pueritia edocti fuerunt, eaque finita, silere; ideoque tales excitas ut rem quam agunt, adeo momentosam considerent; *ignorantia*, quam tamen culpabilem esse ipsa vox naturae judicabit: vox autem naturae est pudor, trepidatio, tristitia; hinc quaere, an talia sine rubore admiserint, an delegerint tenebris, an tristitia et trepidatio successerint etc.; *malitia*, sunt enim qui reticent, ne corrigantur, ne cogantur occasiones deserere, ne dimittantur inabsoluti; oportet igitur excitare eorum fidem, eos graviter alloqui de Deo, de anima quam perdunt, ut salutariter concutiantur; demum *erubescentia cum metu*, quae facit ut peccata carnis reticeant: in hisce rebus sit maxima cautela; si enim vobis non quaerentibus, plerique sacrilege reticebunt, quaerentibus intemperantes, ediscent quod ignorare debuissent. Si adolescens appareat timoratus, ut non sit dubitandum de ejus ingenuitate, ne interrogetur de hisce turpitudinibus; secus utique, sed suggestive et gradatim ac semper caste; incidi non semel, ait, in pueros, qui cum experire vellent, an actus a Confessariis explicati plurimum afferrent voluptatis, impurissimi facti sunt: de his porro quis reddet rationem apud Deum? Sat

igitur sit in primis petere, an quidqusm admiserint malitiosom, et torpe de quo puderet, et quod vererentur ne majoribus innotescerent, an cum sodalibos miacentes sermones aliquid perceperiot quod narrare uon audeant, au colludentes quid egerint in corpore oon verecundom; ao sordidis cogitationibus vexari soleant, ecc. Si adolesceos peccsvit iu se unum tautum mollitie, censeo oon perquireodos modos, quia vel referontor ad unaro speciem, vel sioe Sacrameuti dedecore et poenitentis periculo discriminari nou possuot: duo quaerantor, ao agitaret mente turpitodines et desideria cum aliis et cum quibua personis; et ao peccatum ad fioem usque perduxerit, si tamen puber sit aot valde pubertati proximus: haoc ultimam ioterrogationem, ai noo iotelligat, clarioribus vocibus oon uteodum. Si adolescentuli fateantur se molllte peccasse com aliis ejusdem aexus, iosuper interrogandi, si quid deterius fecerint cujos illos magis pudeat quodque videatur eis aliud genus peccati; si negent, consistendom; si affirmeut, sensim progrediendum. Si impudice peccaverunt cum foeminia, cum confessi fueriot actus mollitiei (de quibus dumtsxat se accusare solent), de ceteris perquam caute interrogandi, oum egeriot deterius? negsntibus scquiescendom; affirmantibus, num denudaverint corpora, se ad invicem conjuoxeriot, quid feceriot, io quid peccando desierint? Denique si in venerea effusos perspexeris, erunt de brotalitate etiam iuterrogandi: au quidquam mali egerint cum belluis? ai affirmsnt, explicent ecc. Ceterum motiva prius sunt indicsoda ad erubescentiam vincendam, oempe peccata declarata remitti, et aeteroo silentio sepeliri, aoo declarata nec remitti, sed coram toto mondo esse in ultimo die publicauda, sacrilegia quae inde sequerentor, etc.

Agit 2. de dolore excitando iu quo plerumque adolescestes deficiont, tum ex *defectu aetatis*, et ideo patienter sic adjuvandi: « Scis-,, ne, fili, te babere patrem io coelis? qui est ,, omnium Dominus, qui te amat, te vult bea-,, tum facere? et en quem tu offendisti; ipsum ,, qui pro te venit io mundum, passus, cruci ,, fixua, etc.: *tum ex* iodolis improbitate *et* ,, levitate mentis, » et ideo excitandi per considerantionem mali quod patrarunt, poenae quam meroerunt, boni quod sancta Confessione consequeutor, amoris quo illos diligit Deus; tum ex causa *praesumptionis* vel *desperationis*: io primo casu terreodi; in secundo confortandi; tum ex *habituali indevaticne*, unde fit ut pietatis opera fastidiant; a qua sunt amovendi, et ideo jubeantur preces, breviures tameu, crebri divini amoris effectus, templi visitatio, Missae quotidiana auditio, levis abstioentia in Virginis bonorem, Eucbaristiae frequena susceptio, lectio perbrevis libri devotl, etc. — Agit 3. de occasionibos proximis soferendis, de otio fugiendo, de tentationibns superandis, de remediis suggerendis, virtutibus promovendis, satisfactiooibos in jungendis: in quibos omnibos Confessarius debet accomodari aetati, propensioni, indoli, conditionibua ac necessitatibus adolescentulorum. Ubi notanda: 1. Non expedire ut ipsi dimittantor si indispositi, sed praestat omni studio curare ot dispoaantor in praesens; quod si bene id non cesserit, opportunis datis praeceptis, ac coofortatis, in propinquiorem diem remittantur; 2. csutius, breviua sunt interrogandae puellae, quae cum non possint audiri nisi ad crstes, atque ideo nequeat dignoscere Confessarios iu qua aetate sint, praestat ut prius de bac interrogentur, ne contingat, ut peccata edoceantur qoae sunt a peccatis amovendae.

Quoad pueros haec etiam babet Lbomond, *Metodo per eanfessare i fanciulli*: ,, Bisogna far loro prounzisre puntoalmente le formole che precedono l'accusa sacramentale: *In nome del Padre... Beneditemi*, o *Padre... Io mi confesso innanzi a Dio....* Il miglior partito a questo proposito si è cbe il Confessore dica al fanciullo: *fa come faccia io*, e cbe sia egli stesso il primo a fare questi atti. Se il fanciullo si è confessato altre volte, gli si domanda se ba adempita la penitenza impostagli, poi soggiungasi: *Figliuol mio*, *dite i vostri peccati, diteli tutti*, *e Dio che è buano ve li perdonerà tutti*. Indi, finchè si spiega da sè, conviene ascoltarlo, e contentarsi di fargli dichiarare per ciascun peccato quante volte, presso s poco, uel giorno, nella settimans, nel mese le ba commesso. Se il fanciullo esita, si cnnforti dicendogli; *Volete che vi aiuti*? È d'uopo esaminarlo specialmente su i precetti di Dio e della Chiesa: *li sopete?* e di mano in mano cbe li va recitando: *avete tralasciate le oraziani della sera* o *della mattina*? se risponde sì, inducasi a proferire questa accusa: *Padre, mi accuso di aver tralasciate le orazioni tante volte....* E così si prosegua circa gli altri comandamenti. Importa di fargli reiterare la formola; *Padre, m'accuso....* per avvezzarlo ad accusarsi da sè; il che praticherà ben presto, ove gli si fsccia ripetere ogni accusa in particolare. Finita la confesssione, gli si ingiunga di terminare il *Confiteor*, dicendolo il Confessore con lui, se il penitente non lo sa abbastanza bene.

Torna giovevole che il Confessore nelle sue esortazioni tenga lo stile interrogativo, dicendo, a cagion d'esempio: « Figliuolo, chi vi

« ha creato ? Dio. Perchè vi ha creato » ? E dopo la risposta si continui: « Ben vedete o figliuolo, che non siete al mondo se non per « servire Iddio. Ma avete servito questo buon « Dio quanto avete detto bugie, quando avete « disobbedito ? » Lasciate che egli risponda ad ogni interrogazione: poi aggiungete: « Ma « per ottenere la vita eterna è proprio necessa- « rio di servire Dio; chi non lo serve va- « all'inferno. Or bene! voi dunque non vole- « te più tralasciare le orazioni ? non volete dir « più bugie ? » Dopo questo gli si imponga una leggiera penitenza: i tre atti, di fede, speranza e carità, che gli si mostreranno sul suo catechismo, e tre *Pater*. Gli si fa recitare un atto di contrizione badando che lo reciti bene, e gli si dà la benedizione pronunziando sopra di lui le parole *Indulgentiam, etc.* (alcuni Rituali hanno una formola particolare di benedizione pei fanciulli, che non sono ancora in istato di essere assolti). Il Confessore istruisca spesso i fanciulli circa tre misteri della Santissima Trinità, della Incarnazione e della Redenzione, se ha motivo di temere che non li sappiano. Gli abitui a frequentare atti di fede, speranza e carità; accenni loro dove si trovino sul catechismo, li ingiunga di tanto in tanto per penitenza. A preservarli dal peccato mortale e sovra tutto dalle ree abitudini, è d'uopo venir loro incolcando, che non si associno con chi non è buono, interrogarli se i compagni che frequentano sono savi, modesti nei giuochi, se non fanno mai cosa che non vorrebbero che fosse veduta, esortarli ad essere dal canto loro ben costumati da per tutto, a guardarsi ad ogni atto che avrebbero dispiacere che altri vedesse. Per ispirare ad essi la pietà è mestieri parlar loro con effusion cordiale intorno alla bontà di Dio, dicendo, per esempio: « Il nostro buon Signore vi ama; ne « dubitereste forse ? Chi è che vi ha creato ? « Chi vi fa trovare ogni giorno quanto vi oc- « corre per nutrirvi ? » Allorchè si interrogano sul mistero della Incarnazione, si dirà: « Per « voi il Figliuol di Dio si è fatto uomo, è mor- « to in croce per voi. Quanto dunque vi ama! « e non volete anche voi amarlo con tutto il « cuore ? e bene appena svegliato alla mat- « tina, fatevi, il segno della croce, e dite » : Mio Dio, vi dò il mio cuore, e vi domando la benedizione per tutta quanta questa giornata — Et quoad interrogationes circa luxuriam: » Io mi contento di domandare a un fanciullo se ha osservato esattamente la modestia, se i compagni che pratica sono savi da vero, e di raccomandargli assai la decenza ne' suoi giuocherelli, e in ogni luogo. Tutt' al più domandarei a un fanciullo, se ha avuto cattivi pensieri. Se mi risponde di *sì*, mi guarderei cautamente dallo specificarglieli : ma gli domanderei : *e a che cosa pensavate*, o *figliuolo*? Se mi risponde che pensava a vendicarsi, a far qualche dispregio ai suoi compagni, mi appagherei di ciò. Andando oltre vi è più da perdere che ha guadagnare ». (*V. Append.* 1ª in fine voluminis quoad praecipuas interrogationes).

Ad rem etiam faciunt quae habet *Specchio del clero:* « I più de' fanciulli non sanno ciò che sia peccato, o per lo meno non hanno che nozioni false o incomplete. Terranno per peccato mortale mancamenti leggerissimi, bagattelle; e intanto non faranno il minimo caso di falli veramente gravi. I genitori, e non di rado gli stessi catechisti, danno origine a questi errori, dicendo loro senz' altra restrizione, che i fanciulli disobbedienti, bugiardi, ecc., andranno all' inferno; il giurare è gran peccato, ecc. Il confessore dev' essere sollecito di rettificare queste idee, insegnando ai fanciulli in maniera accomodata al loro intendimento, 1. che cosa sia peccato; 2. che i peccati non meritano tutti l' inferno : a quest' uopo potrà egli servirsi dell' accusa da essi fatta: se un fanciullo, per esempio, si confessa d'aver detta bugia, d'avere disobbedito, d'aver gettato un sasso al cane del vicino, il Confessore, detto che gli abbia come è male il far bugia e il disobbedire ai genitori, gli domanderà il perchè gettasse questo sasso, avvertendolo come può essere che in ciò non sia peccato affatto. Per aiutarlo a dire il motivo che l' ha indotto a quell'azione, potrà aggiungere: « Non volete voi bene « al vostro vicino.... ? Ha fors' egli fatto al- « cun male a voi o ai vostri.... ? È forse per « far dispetto a lui o a' figliuoli suoi che get- « taste quel sasso? E con questo foste voi ca- « gione, che essi dicessero male parole contro « di voi, bestemmie o altro? » ecc. Se scopre che vi sia stato alcuno di questi motivi, gli rappresenterà com' egli ha operato per odio o per vendetta, e lo ammonirà come questo è quello che più dispiace a Dio, e come per innanzi nel far l'esame deve aver cura di cercare il perchè egli abbia fatto quella cosa cui stima esser male, e di dichiararlo in confessione. Le inchieste medesime gli potrà far rispetto alle bugie ed alle disobbedienze da esso accusate ; e gli verrà scoperto che talvolta provengono da mal animo inverso ai fratelli, perchè crede siano più amati di lui ; talvolta per l' amore al giuoco che lo porta via: non di rado pel poco rispetto che ha al padre ed alla madre sua ».

Secundo quoad carcere detentum: haec praecipue notamus cum libro , *Instruzione ai no-*

velli Confessori: « 1. Si adoperi per guadagnarlo a Dio massimamente se fosse nomo facinoroso e di spirito indocile, e come sccade spessissimo mal cristiano. Che se ancora non fosse stato esaminato interamente, avverta che per la speranza di essere liberato o per timore che non si scopra il suo delitto, non taccia nella soa Confessione cosa necessaria. Avanti di comiociare la Confessione insista a beo persuadere il reo della grandissima obbligazione del sigillo, e hisognando, ai spieghi largamente su questo punto: 2. fogga di parlare tanto prima come dopo la Confessione co' giudici o miniatri criminali per non dar aospetto benchè mal fondsto che parli di confessione, il qual sinistro pensiero può facilmente cadere in persooe rozze; 3. se il reo vorrà in atto di Confessione discorrere della soa sopposta innocenza, lo diverta destramente, l' indoca a dire i suoi peccati, i quali soli sppartengono alla confessione;e piuttosto gli prometta di seotirlo su di ciò dopo, se lo giudica; ma oon si pigli carico di trattar coi giudici, se la carità congiunta colla prudenza ool richiedesse, ecc. »; 4. item stodeat ut odia depooat, hlasphemias vitet, quoad potest, otiom fugiat, oret, et omnia pru peccatis patienter sustineat. Cetera vid. dc Obligationibus, nbi *de accusotore, reo, judice ac testibus*. Quomodo autem dirigendi capite damnati, vid. Lignori *Praxis Confessarii*, ubi plurima ad rem, et egregie pro amore sno docet aanctissimus et doctissimus Moralista.

Tertio quoad adolescentes statum electuros. Monet Alphonsns noster in *Praxi etc.* n. 90: « Non audeat Confessarins statum eligendum adolescenti determinare, sed tantum ex indiciis curet suadere statum illum, ad quem prudenter judicsre potest ipsuio a Deo vocari: quod ut facilius consequatur, tria ei suggerat, orationis frequentiam, finis rectitudinem, et coosilii petitionem. Ceterum maxime circa tria quaestio institui potest; nempe circa statum matrimonialem, religiosnm et ecclesiasticuoi. Quoad 1, hunc statum suadeat illis, qui sunt incontinentes et nolunt remedia adhibere ad se continendum; illis autem prohibeat qui vellent nubere cum dedecore familiae:cetera *de matrimonio*. Quoad 2, vid. *de obligationibus, obligatione filiorum*, ubi dictum est: si finis sit bonus, Religio disciplinata, adolescens aptus, nec obstet legitimum impedimentuoi, Confessarius sine gravi culpa non potest disauadere qui vult fieri religiosns; etsi prudenter agat aliquando, si executionem differat ad melius experiendum, an resolutio sit firma; praesertim si noverit adolesceotem esse volubilem, ant si ejus deliberatio sit facta tempore Exercitiorum, nam in his occasionibus qoaedam concipiuntur proposita, quae postmodnm, primo fervore transacto, deficiunt. Quoad 3, haec iterum habet s. Alphonsua: si aliquis adolescens vellet snscipere statum Preabyteri saecularis, non sit facilis Confessarins ad annoendum, sine longa et probata experientia recti finis et scientiae vel sufficientis capacitatis. Sacerdotes quidem saecularea habent eaodem, imo majorem obligationem quam religiosi: et contra remaoent in eisdem saeculi periculis. Unde ut quis bonus evadat Sacerdos in saeculo (in quo raro, ne dicam rarissime, boni inveniuntur) oportet, quod prius egerit vitam valde exemplarem, remotam a ludis, ab *otio*, a *pravis sociis* et *deditam orationi* et *Sacramentorum frequentiae* (sed quis est hic, et laudabimns eum?); alioqnin se ponet io statu quasi certae damnationis, praesertim, si hoc faciat, ut obtemperet parentum fini, qoi est res domesticas augere ». Hic vid. quae diximus *de obligationib.* tum *de Parochis*, n.4, q. 5; tum *de obligat. Clericorum inferiorum*, q. 4. Item *de Ordine*, ubi *de requisitis ad Ordinationem*.

Quarto quoad mulieres vult Liguori(*Praxis Conf.* n. 119), ut Confessarioa summe cautus sit, ac cum juuioribus potius rigidus quam suavia: in Confessione non ostendat eas agnoscere: aliquae enim, quae religiosae haberi volont, aliquando advertentes, se cognosci a Confessario, non facjuot Confeasionem integram. Imprndeotia quoque est conjicere ocnlos in poenitentes,cum e Confessario recedunt, easque per aliquod tempus iotueri. Item cavat toto coelo ab omni periculosa comitate cum illis, atque ideo ne utatur locutionibua nimiae familiaritatis, uti esset adbibere pronomen *tu*, quod merito Novariensis Episcopns prohibuit (*Lit. ad Clerum*, ut videre est io Kalend, 1852). Item, ait Gaume: « Voi non mai avete a usare ,, alcun termioe che mostri tenerezza, e men- ,, tre senza pericolo voi potete dire caro figlio ,, ad on giovane nomo, per prndenza vi aster- ,, rete dal dire cara figlia a persone d' altro ,, sesso. ,,. Item advertat quod ait S. C. Ep. 21 jonii 1620: " Confessarii aine neccessita- ,, te audire non debeot molierum Confessiones ,, post crepusculum vespertinum et aote au- ,, roram (qnando vi è poi necessità, come ,, nelle Missioni, nel tempo pasquale, si ac- ,, cendaoo delle lampade quasi a perfetta luce ,, della Chiesa. ,, ita Careno e. Conc. Prov. I et VI). " Deiode (addit sanctus Alphonsua) Confessarius non adeo mulierum Confessionibus sit addictus, ut per hoc homioes ad se venientes audire recuset: oh qualis miseria est cernere tot Confessarios, qui impendunt bonam diei partem in audiendis reli-

giosis aliquibus mulierculis, quas vulgo dicunt *bizocas*; et cum postea videot ad se accedere homines aut foeminas uxoratas, qui sunt pleni angustiis et molestiis, qui aegre domos et negotia sua relinquere potuerunt, dimittunt eos dicendo: *Habeo aliud quod ogam*; *ite ad alios*. Unde fit ut isti, non invenientes cui sua peccata confiteantur, vivant per tot menses et annos sine Sacramentis et sine Deo Hoc non est audire Confessiones, ut Deo placeamus; sed potius ut genio serviamus. Quare nescio quale meritum apud Deum sint habituri Confessarii illi, qui hoc modo suum ministerium exercent.

Tria adhuc notamus cum Sancto nostro: 1 Confessarius non sit facilis permittere puellis, ut capillos praecidant, et aliquem induant habitum religiosum; sed caret, ut ipsae prius per multum tempus in virtutibus fixius defigantur, ne contingat, ut postea habitum dimittentes nuptias ineant cum scandalo loci et malo exemplo aliarum; 2. ne iis indulgeat ut a viris doceantur legere et tanto minus scribere: quot puellae simplices, quia sic didicerunt legere, animae jacturam luxere! haec si non proxima peccati occasio, saltem est non parum periculosa; 3. ne concedat foeminis juvenibus, ut vagent, Ecclesias visitando, neque ut in Ecclesia morentur plusquam est necessarium, cum perturbatione parentum; sed eas moneat, ut attendant eis parere, labores domesticos amplectendo.

Quinto quoad conjugatos. Experientia constat multos conjugatos peccata in usu conjugii admissa non declarare, nisi interrogentur. Confessarius autem eos sic interrogare potest circa ea, quae inter conjuges permittuntur: *Habesne aliquid contra conscientiam tuam*? Si dicat se nihil habere, et satis instructus ac timoratus appareat, non necesse erit ulterius progredi. Si vero sit rudis aut sinceritas ejus suspecta videatur, insistere debet Confessarius; inquiret an debitum comparti suae denegaverit: si has voces non intelligeret, dicere posset Confessarius: *Denegastine actum, quod fit ad prolem habendam*? Si respondeat se denegasse, sciendum est ob quam rationem: et tunc judicabitur ex dictis, an peccatum sit mortale, veniale, vel nullum. Generatim exquiret, an alia fecerit inhonesta contra sanctitatem matrimonii: si poenitens fateatur se aliquid fecisse, expedit ut ipse dicat quid fecerit, ne forte doceatur quod ignorat; nec statim ac leviter arguendos erit de peccato mortali. Et s. Alphonsus ait: interrogentur oxores, an viros debito matrimoniali defraudaverint; pleramque de hoc interrogandae; quia saepe ob hoc solum damnantur, et in causa sont cor etiam viri damnentur, qui com observant sibi denegari quod debetur, ad mille scelera effraenati decidunt. Nihilominus in hac interrogatione verbis modestioribus, quantum fieri poterit, utatur, v. g. „ Es obediens tuo viro etiam in rebus ad matrimonium spectantibus? aut habes forsan aliquem scrupulum qui te mordet circa matrimonium? „ sed haec interrogatio, ut plurimum, omittatur cum uxoribus quae vitam spiritualem profitentur. *Praxis Ligoriana* et *Homo Apost*. tract. ult. n. 22 — It. vid. *De matrimonio* ubi *De debito conjugali*.

Sexto quoad devotos. Confessarius ducat poenitentes ad perfectionem per grados et ordinate, ut prius nempe discant operari recta intentione, et actiones ordinarias rite peragere, quam alta meditentur; prius discant levia patienter ferre, quam alta meditentur; prius discant pati aequo animo, quam de adversis velint gaudere. Et maxime id insinuet, veram perfectionem non tam sitam esse in multis operibus, quae sint supererogationis, quam in rite peragendo opera ordinaria, et quae sunt status proprii, id est ut bene orent; refectionem, quo par est, sumant; charitatem habeant, et studiose adimpleant quae sunt propriae conditionis. Postea gradum faciat ad cetera, quae aunt oti ex s. Alphonso notat Gousset: „ 1. Porre tutta la sua fiducia in Dio e diffidare assolutamente di sè; di non inquietarsi dopo le sue colpe, d'umiliarsi subito, ricorrendo a Dio con un atto di contrizione e di fermo proponimento; poscia convien tranquillarsi: 2. evitare qualunque peccato di proposito deliberato; staccarsi vie più dai beni del mondo, dai piaceri anche leciti; fuggire le inutilità, e le familiarità delle persone di diverso sesso, anche quando siano veramente pie; 3. gioire interamente, o almeno essere perfettamente rassegnato, quando si è disprezzato; 4. obbedire alle regole, ai superiori, al suo Direttore spirituale prontamente, puntualmente di buon grado; 5. avere costantemente il pensiero della presenza di Dio, e riferir tutto a lui; 6. avere una divozione particolare a s. Giuseppe, all'Angelo custode, e principalmente alla Ss. Vergine: « È moralmente impossibile, dice s. « Alfonso, che un'anima faccia grandi avanza- « menti nella perfezione senza una tenera di- « vozione e tutta speciale verso la Madre di « Dio; » 7. fare per quanto è possibile un giorno di ritiro ogni mese, e on ritiro di più giorni ogni anno. A questi mezzi vuolsi aggiugnere l'orazione mentale, la mortificazione e la frequenza de'Sacramenti: senza di questi tre ultimi mezzi, i primi non hanno efficacia e non durano molto tempo ».

1 *Oratio mentalis*: ab initio non plusquam mediae horae spatium assignet; crescente vero

spiritu, plus minusve augebit. Notet Confessarius, quod initio quo se anima tradit vitae spirituali, solet Deus illam allicere spiritualibus quibusdam luminibus, lacrymis et aliis sensibilibus consolationibus; sed elapso aliquo temporo, solet intercidere banc venam, ut eorum probet fidelitatem, et eas ad majorem perfectionem attollat. Invigilet igitur Confessarius ad tales confortandas animas, ne orationem ideo omittant aut Communiones. Quoad cetera vid. *De virtute Religionis*, ubi *de meditat. et contemplatione*.

2. *Mortificatio*: absolute asserere, ait s. Alphonsus, mortificationes externas nil aut parum prodesse, maximus error est. Director tamen curet, ut sit modus in illis concedendis, maxime in primo devotionis actu; generatim non concedat minus quam postulatur. Ceterum, ut bene ait Gousset cum s. Alphonso: «Le mortificazioni più utili e meno pericolose sono le mortificazioni *negative* o *privative*. L'obbedienza stessa, ordinariamente parlando, non è necessaria per esercitarle. Eccone alcune: astenersi dal vedere o dall'udire cose curiose, parlar poco, contentarsi di cibi che non sono di nostro gusto, o mal conditi, star lontano dal fuoco d'inverno, scegliere le cose più vili, esser lieto quando manca qualche cosa anche necessaria: in ciò consiste la virtù della povertà, secondo quel detto di s. Bernardo: *Virtus paupertatis non est paupertas, sed amor paupertatis*. Non fare lamento degli incomodi della stagione, dei disprezzi , delle contraddizioni , delle persecuzioni delle pene o delle infermità. È stoltezza , dice santa Teresa, il credito che Iddio ammetta alla sua amicizia , le persone studiose delle loro comodità ». V. Tract. *de restitutione* , ubi *de suicidio*.

3. *Sacramentorum frequentia:* quod spectat ad Confessionem, expedit ut devoti generaliter de suis peccatis confiteantur, si tamen adhuc id non fecerint, nec agatur de scrupulosis; quoad Confessionem vero ordinariam, quaedam animae delicatioris conscientiae consuevere quotidie confiteri: sed generatim sufficit personis spiritualibus, praesertim scrupulosis semel aut ad summum bis confiteri in hebdomada. Sed quando aliqua ex istis aliqua gravaretur culpa levi, et non haberet opportunitatem confitendi, dicunt innixi d. Ambrosio et Salesio (in quadam epistola), quod non ideo omittere debet Communionem; nam ex Tridentino ad remissionem venialium sunt alia quoque media, ut est actus contritionis et amoris. Et sapiens quidam Director dicebat, quod aliquando longe est fructuosius pro quibusdam timoratis se disponere ad Communionem suis actibus, quam cum ipsa Confessione; et multoties evenit quod tunc anima se disponat actibus ferventioribus contritionis, confidentiae et humilitatis. Quoad cetera vid. *De Eucharistia*, ubi de Communione frequenti; et *de Virtute Religionis*, ubi de devotione.

Tandem quoad devotionem nonnullarum personarum faciunt ea verba Salvatori in sua *Instructione* (§ 15, part. 1): « la divozione, secondo le dottrine di s. Tommaso, e di tutti affatto i Padri e Teologi, non è altro che un animo pronto e volonteroso a fare tutto quello che piace a Dio; e niuna cosa poi è tanto sicura di piacere a Dio , e niuna porta un contrassegno tanto distinto del divin volere, quanto l'adempimento della divina legge, e dei doveri e pesi del proprio stato. Or chi non sa che tra i pesi e doveri delle maritate uno principalissimo è quello di sopportare le noie e le molestie del marito e dei figli? Voi siete tutte contente quando riuscite di stare parecchie ore in chiesa, e forse per lo più ciarlando colle amiche, e mormorando ancora, lo che è peggio, di questa e di quella, e non vi fate poi scrupolo di aver intaoto abbandonato la famiglia contro il vostro dovere. Vi pare di essere arrivate alla cima della perfezione con quattro sospiri verso il cielo, per quattro lacrime, per quattro picchiate di petto, ecc. Se ambite di essere veramente divote (e sarebbe questa una santa ambizione), riflettete che cosa patì Gesù; ricordatevi della povertà estrema in cui volle nascere, vivere e morire; pensate agli strapazzi che sostenne, alle ingiurie, villanie, calunnie, flagelli, ecc. ecc., e poi dite a voi stessa: « Si possono paragonare gli strapazzi « che io ricevo dal marito, le diceri e telle vi« cine, le molestie de'figli colle calunnie, coi « flagelli, colle spine, coi chiodi, colla croce « di Gesù Cristo? posso io peccatrice metter« mi a confronto col mio Dio crocifisso per « me? Eppure Cristo per entrare in cielo ha « dovuto passare per una tale vita di stenti; « ed io pretenderò di entrarvi per una vita co« moda e di mio genio? » Con questi sentimenti animatevi a patire e sostenere i pesi del vostro stato. Se ciò farete, siate persuase che voi sarete più divote assai di quelle beatelle, che si vantavano di aver sentito quattro o cinque Messe per mattina, di essersi comunicate tre o quattro volte la settimana, e poi Dio ci liberi chi loro tocchi un capello, chi loro dica una paroletta pungente, chi ne mostri disprezzo! Povere illuse! divote sì, ma non di Dio; del capriccio, della superbia, del demonio ».

Absit tamen, ut talia nos proferentes iis subscribamus (vel forte etiam ecclesiasticis) qui passim et publice devotionem , devotas , ac devotarum directores mordent ; quia in

personis spiritualibus aliquid semper humani est. Vident festucam in oculo fratris sui, et trabem in oculo suo non vident; si adeo flagrant zelo animarum, cur toti in otiando, in detrahendo, aliorumque defectus per plateas et in circulis propalando, augendo? studeant potius genuinam devotionem edocere verbo, exemplo et opere. Ceterum caveamus omnes qui ecclesiastico ministerio mancipati sumus, ne mundus de nobis illud proferat (Galat. 5): « Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini ».

(P) Pag.213.

« Ella è cosa inaudita (dice s.Giovanni Climaco mille dugent'anni sono), che i peccati accusati al tribunale di Penitenza sieno stati mai rivelati. Così Dio dispone, acciocchè i peccatori non sieno stornati dalla Confessione, nè privati dell'unica speranza di salute che loro rimane ». I dodici secoli posteriori a s. Giovanni Climaco non hanno fatto che confermare la verità delle sue parole col fatto. Si sono sgraziatamente veduti molti Sacerdoti cattolici obbliare la santità del loro stato, macchiarsi di gravissimi scandali, ribellarsi alla Chiesa, apostatare dalla fede; ma non si può citar neppur uno che abbia violato il segreto sacramentale. Gli stessi Lutero, Zuvinglio, Carlostadio, Ecolampadio, che hanno amministrata la Confessione prima di abolirla e di combatterne la pratica perpetua nella Chiesa romana, potrebbero eglino essere convinti di una sola di queste rivelazioni? Nemmeno il delirio mentale solito ad associarsi ad alcune infermità, e la pazzia che sogliono far rivelare tanti secreti, si è mai udito dire che abbia portato ad alcune di queste rivelazioni. Gran prova della vigilanza della divina Provvidenza sull'opera sua! » Ita *Amico Cattolico*, vol. IV, pag. 296.

« Le legislazioni civili confermarono per lo più tacitamente questa sacra e imprescrittibile norma ecclesiastica. Solo formano una scandalosa eccezione i codici, o regolamenti di Prussia, Annover, Sassonia ed Assia elettorale imponendo una denunzia al Confessore, diretta principalmente nel caso di pubblico pericolo o d'impedire un delitto. (V. Parmender, *Kirchenrecht*, t. II, pag. 212 e 213, nota 45). Traviamento singolare, che non potrebbe spiegarsi, se non si sapesse come i protestanti ed anche alcuni cattolici indegni di questo nome, vogliono la Chiesa e le sue istituzioni soggette all'interesse dello Stato ». Ita Nardi, *Elementi di diritto eccles.* § 252 — Però anche de' protestanti qui hanno fatto giustizia: nel 1813 negli Stati-Uniti d'America presso di un tribunale protestante si agitò questa causa; erano stati involati degli oggetti, i quali vennero restituiti al padrone per cura del Curato cattolico il sig. Kohlman; l'autorità civile, informata dall'avvenuto, chiama in giudizio il Curato stringendolo a denunziare i colpevoli. Il Curato dichiara con nobiltà e fermezza che se in qualità di cittadino è pronto a dichiarare ciò che interessa l'ordine pubblico, qui come depositario de' secreti delle coscienze, non può dir nulla; una rivelazione di questo genere getterebbe l'odio e l'avversione sul suo ministero, e la macchia del tradimento sul suo dovere. L'avvocato generale sostiene ch'egli vi è tenuto, perchè la sicurezza pubblica lo domanda; ma l'avvocato difensore protestante nega siffatta obbligazione; da ultimo il giurì esso pure protestante pronuncia, il Curato non essere per alcun modo tenuto a tale rivelazione, poichè (dice) il voler scrutare la coscienza d'un prete depositario delle confidenze de' suoi penitenti, sarebbe lo stesso che privare i cattolici dei loro Sacramenti ,,. *Chronique Religieuse*, t. I.

Sed prae ceteris audiendus Guillois, *Le Dogme de la Confession*, Paris 1850: « Quand'anche da poi tanti secoli il secreto della Confessione fosse stato qualche rara volta violato, che conseguenza vorreste voi dedurne? che prova mai contro un numero sterminato di buoni cittadini qualche delitto isolato? Dacchè Gesù Cristo elevò la Confessione alla dignità di Sacramento, si contano a milioni i Confessori; ebbene, su questo numero immenso, se due o tre abbiano violato il silenzio, che però? potete voi dire: « Dunque io ho tutto il diritto di credere ,, chiunque sia il ministro a'cui piedi mi getto, egli abuserà della confidenza che gli faccio? » questo ragionamento è conforme alla logica? Che direste di un tale che la ragionasse così: « Egli v'ha de' medici ignoranti e fellonì, dunque a qualunque medico io m' indirizzi, egli mi tradirà; vi sono degli avvocati di malvagia fede, dunque io non devo fidarmi a nessun avvocato; vi sono de' magistrati venali, senza integrità, dunque io non posso senza imprudenza ricorrere ad alcun magistrato. » Tale sarebbe il caso nostro.

,, Ma no, voi non ne citerete un solo, che qui abbia appositamente mancato al suo dovere; onde con forza e con verità l'abate Bonnevie si indirizza ai pretesi spiriti forti: « Rabbiosi gridatori, aprite gli archivi delle vostre calunnie, mostrate le raccolte de' vostri aneddoti, rimestate il pantano del vostro libertinaggio, noi vi sfidiamo a recarci un sol esempio d'infedeltà a questa gran legge del

,, silenzio;questo silenzio fo rispettato fino dai ,, vostri,o empi!» Di s. Ambrogio narra Paolino nella vita di lui (c. 10), che solea spargere di molte lagrime nello ascoltare le Confessioni, sforzando i penitenti a piangere con loi; ma un profondo silenzio conservava intorno a ciò che era passato con loro: *Causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli apud quem intercedebat, loquebatur*. La condotta di s. Ambrogio è quella di tutti i preti che hanno esercitato ed esercitano il ministero della Confessione.

» L'abate Houlbert, curato irreprensibile e zelatore fu incarcerato per non aver voluto sottoscrivere alla costituzione civile del Clero: non vien meno però; ma il timore della morte, da cui ad ogni istante vien minacciato, fa sul suo spirito tale impressione, che divien pazzo. Fu condotto nell' ospedale di Mans, ove morì verso il 1830: un giorno furono a vederlo alcuni giovani, i quali dopo di essersi intrattenuti con lui su diversi soggetti, destramente fanno cadere il discorso della Confessione: ,, Voi avete altra volta confessato, au ditene ,, qualche cosa di ciò che avete udito. ,, Sull' istante l'Abate divien furioso: « Voi siete ,, empi, risponde, voi siete infami; interro- ,, garmi sulla Confessione? giammai no, non ,, si parla di ciò; ritiratevi. » E bisognò ritirarsi, al grande era la furia, da cui fu assalito. Un altro giorno fu a visitarlo un suo antico penitente: « E non mi conoscete più? *gli ,, domandò*; io mi sono confessato a voi.... ,, Malaugurato, *gridò egli subito*, sortite di ,, qua; voi mi parlate di Confessione: no no, ,, non è permesso di parlarne; uscite, uscite ».

« E quello che è più maraviglioso si è, che nella famosa rivoluzione, dove si sono veduti tutti i delitti, non fu giammai inteso nessun prete asportato a rivelare il secreto penitenziale. Bèrnardière, antico curato d'Evron, non solamente rinunziò al suo stato, ma venduto al vino, alle disonestà, agli stravizi, conduceva una vita da demonio; parole più empie, bestemmie le più esecrande; ma appena si veniva a parlare di Confessione, sottentrava in loi il più profondo silenzio, fatto tutto rannuvolato e tristo. Un giorno che i compagni delle sue crapule il videro bene avvinazzato, lo sollecitarono per ogni guisa acciò raccontasse loro qualche cosa delle molte Confessioni che aveva udito quando era prete; ma non fu possibile strappargli una sola parola, incontanente uscì di là infiammato di collera, e balbuzzando fra sè andava dicendo: *Non son queste cose, di cui si possa parlare* .... E non avvi qui del prodigio? il dito di Dio non è qui? — Sino a questo giorno l'istoria non parla che di tre uomini, i quali hanno dovuto scegliere o la rivelazione del secreto o la morte. Il primo è s. Giovanni Nepomuceno, martirizzato nel 1383, il secondo il p. Garnet, che gli stessi protestanti chiamano il *grande Gesuita*, fatto morire nel 1606, perchè non volle scoprire una congiura violando il secreto della Confessione; il terzo Giovanni Sarcander curato nella diocesi di Olmutz, ucciso nel 1610 sopra tutto per la sua costanza a mantenere il secreto della Confessione sacramentale»...

(Q) *Pag. 218.*

Ad Theologiam mysticam quod attinet (cui quidem Director animarum studere debet) notatu digna sunt haec verba vener. Ludovici a Ponte: « La pietà e l'altezza della mistica Teo- ,, logia scolastica; citerò solamente l'Angelico ,, Dottor s. Tommaso, perchè egli solo vale ,, per diecimila testimoni, e la dottrina di lui ,, è certa, sicura e molto raffinata, e con la ,, verità della Scolastica Teologia scrive molti ,, pensieri e sentimenti propri della mistica; ,, poichè ambedue sono strette sorelle, e in ,, ambedue fu eminente questo santo Dotto- ,, re. ,, (Meditazioni, p. 1ª introduz.).

Quaeres: « Quid de collationibus spiritnali- ,, bus (vulgo conferenze), quae haberi solent ,, cum poenitentibus extra Confessionem ab ,, animarum Directoribus? ,, — R. Rea adeo periculosa est, si habeantur cum mulieribus, ut generatim loquendo auctores id non audeant approbare cum familiaritatem plus aequo foveant, et familiaritas grande periculum. Et hoc praesertim currit, si sint personae spirituales, cum quibus est periculum majoris adhaesionis. Dicebat ven. p. Sertorius Caputus, diabolum ad conjugendas inter se personas spirituales, ab initio uti pretextu virtutis, ut deinde affectus a virtute transeat ad personam — Et Riccardi, *Dei doveri e dello spirito degli Eccles.* c. 15, a. 5, ad rem habet: ,, Quasi che non fosse abbastanza pericolosa la sola Confessione delle donne, certi Confessori credono di farsi uno nome di eccellenti direttori, e di figurare come uomini spirituali, aggiungendo le *conferenze*. Non temono di ammettere a privati colloqui nelle proprie stanze certe divote, che tirano presto il ridicolo e forse i sospetti del paese sopra sè stesse e sul Confessore. Non conoscono tutti quanto sia perniciosa e riprovevole questa pratica. Col pretesto di coltivare lo spirito, lo dissipano, o almeno lo ammolliscono. La tenerezza che così coltivano e che sembra spirituale, diventa preato carnale: *Saepe videtur esse charitas et est magis carnalitas* (*De Imit. Christi*, lib. I, c. 15). L'amore di Gesù Cristo si spegne in pro-

porzione che si fomenta l' amore del Confessore. Si falsifica la divozione appunto dove si pretende di perfezionarla. Se paresse anche di non vedervi pericolo per parte del Confessore, vi sarà facilmente per pare delle penitenti: è troppo conosciuta a questo proposito la debolezza delle donne. Diciamo pure che costoro sono false divote e cattivi direttori. Di s. Filippo Neri si legge, che *non ragionava volentieri di cose spirituali cogli spirituoli.* Sant'Agostino e s.Bonaventura deplorano vari casi seguiti nei rispettivi lor tempi tra persone spirituali, che avendo cominciato a coltivarsi e ad amarsi nello spirito, non hanno finito collo spirito. Queste conferenze si possono piottosto chiamare familiarità pericolose. Si può dirigere molto bene un'anima, senza entrare in discorsi privati fuori dei tribunali di Penitenza, dove Dio assiste e si comunica più facilmente. La massima dei santi e dei prudenti Sacerdoti fu sempre quella di non sentire le penitenti che nei confessionali ,,. Vid. etiam Abrate, *La Spirito del Parroca* v. IV, tit. 36.

Imo in ipsa Confessione sit brevis et rigidus sermo cum mulieribus: «Lubricum negotium cum foeminis (inquit Bussaeus) longiora miscere colloquia cum ingenti periculo, vix minimum lucri. Ne fidat, ne fidat mulieris ingenio; cunctorum enim una malorum foemina principium. Dum venereas culpas et foeminarum Confessiones audit, a quibus periculum, commendet se Deo, B. Virgini, tutelari Angelo, castisque angelicis cogitationibus imbecillem animum muniat. ,, (V. Istruzione pe' novelli Confessori, p. 1 nn. 122 et 326) — Et Abrate: « Il confessionale che è quel reverendo seggio dove si amministra la giustizia divina, non dee certamente servire per altro fine, che per l'espiazione de' delitti, o per la sicurezza della vita eterna, non già per le conversazioni e i cicaleggi, non per i consigli domestici o qualsiasi altro affare terreno; perciò badate che la Confessione riesca più breve che sia possibile, adoperando in essa sempre parole gravi e ripiene di santa unzione, evitando acrupolosamente ogni suono di voce che senta dolcezza, ed ogni tratto che denoti una familiarità pericolosissima; quivi il serpe invidioso asconde pure le sue trame per allacciare, quivi dal troppo discorrere si confondono facilmente le idee, si pervertono le affezioni: *Persaepe amarem sanctum sequitur nan sancta dilectio* (s. Hieron. *in cap.* 2, *Ep. ad Tit.*); e si trasportano ancora i Confessori e i penitenti a rivolgere la stessa grazia in proprio danno: *Dei gratiam transferentes in luxuriam.* ,, (Ep. cath. b. Judae, 4).

Diximus *generatim loquendo*; non enim negamus hanc regulam habere posse suam exceptionem, cum nempe mulier consilio ac directione indiget, nec possit adire confesssionale; et hoc maxime si res sit cum Monialibus, quibuscnm cautelae majores esse solent. Hoc commendat a. Theresia; et s. Franciscus Salesius plures devotas etiam literis in via perfectionis optime dirigebat. Qua tamen in re haec observentur: 1. Ut literae non mittantur nisi ad responsionem, et quando aliter suppleri omnino non potest; 2. ut ille graves omnino sint et paucis conceptae verbis: 3. ut supponantur illas esse ab Episcopo, imo et a publico legendas; et revera vix ac ne vix quidem hac de re secretum servatur, de amica in amicam ad omnes pervenit notitia literarum a Confessario ad talem devotam missarum; hic evenit quod de aqua pluviali, quae de una in aliam tegulam cadens decidit in canalem, de canali in terram, de terra venit in plateam. Concludamus cum b. Leonardo, qui hoc sibi proposuerat :,, Non tratterò con donne, se non per obbedienza e somma necessità, o per ajutarle a salvar l'anima, e questo ancora con somma cautela; non le guarderò in faccia, almeno fissamente; e trattando con persone di riguardo me la passerò con dissinvoltura, tenendo in mente qualche buon pensiero; come quando si tratta con persone appestate, o che possono appestare, si tiene in mano qualche buon profumo; e rivolgendo gli occhi altrove, me la passerò con bel modo per non cagionare ammirazione. A questo fine non visiterò mai le spirituali, se non per occasione di grave infermità; ed in tempo di Missione non si lasceranno entrar donne nelle stanze nostre, nè si parlerà con alcuna di esse fuor di confessionale, se non in qualche caso inevitabile, ed allora in luogo pubblico e patente ». Hac in re nulla cautela satis, ne aliis scandalum inferamus, nobis ruinam; principiis obstemus, ne sero medicina paretur: huc enim faciunt versus celeb. Gagliuffi:

Parvus saepe hostis fatalia damna minatur.
Sic tinea egregias abdita rodit opes;
Sic mus est magnae caeca ruina ratis;
Sic infert subitam perfida gutta necem;
Sic ruit antiquum prima favilla nemus.

(R) Pag. 224.

Bulla Gregorii XV 1622 praecipit denuntiandos « omnes Sacerdotes tam saeculares quam regulares, qui personas, quaecumque illae sint, ad inhonesta inter se, sive cum aliis quomodolibet in actu sacramentalis Confessionis, sive ante sive post immediate, seu occasione vel praetextu Confessionis etiam Confessione non secuta, sive extra occasionem Con-

fessionis in confessionario,aut in loco quocumque, ubi Confessiones audiantur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare vel provocare tentaverint aut cum eis illicitos et inhonestos sermones sive tractatus habuerint ».

Bulla autem Benedicti XIV anno 1741 habet: ,, Meminerint omnes et singuli Sacerdotes ad Confessiones audiendas constituti teneri se, ac obligari suos poenitentes; quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, solicitatos, sedulo monere juxta occurrentium casuum circumstantias de obligatione denunciandi locorum Ordinariis personam, quae solictationem commiserit, etiamsi Sacerdos sit qui jurisdictione ad absolutionem valide impertiendam careat, aut solicitatio inter Confessarium et poenitentem mutua fuerit, sive solicitationi poenitens consenserit sive non, vel longum tempus post ipsam solicitationes jam effluxerit, aut solicitatio a Confessario non pro se ipso, sed pro alia persona peracta fuerit. Caveant insuper diligenter Confessarii, ne poenitentibus quos noverint jam ab alio solicitatos, sacramentalem absolutionem impertiant, nisi prius denuntiationem praedictam ad effectum perducentes delinquentem indicaverint competenti judici, vel saltem se, cum primum potuerint, delaturos spondeant ac promittant.

,, Et quoniam improbi quidam homines reperiuntur, qui vel odio vel ira vel alia indigna causa commoti, aliorum impiis suasionibus aut promissis aut blanditiis aut minis aut alio quovis modo incitati, tremendo Dei judicio posthabito, et Ecclesiae auctoritate contempta, innoxios Sacerdotes apud ecclesiasticos judices falso solecitatioois insimulant: ut igitur tam nefaria audacia et tam detestabile facinus metu magnitudinis poenae coërceatur, quaecumque persona quae execrabili hujusmodi flagitio se inquinaverit, vel per se ipsum innocentes Confessarios impie calumniando, vel sceleste procurando ut id ab aliis fiat, a quocumque Sacerdote quovis privilegio, auctoritate, et dignitate munito praeterquam a nobis nostrisque successoribus, nisi in fine vitae, et excepto mortis articulo, spe absolutionis obtinendae, quam nobis et successoribus praedictis reservamus, perpetuo careat ».

Advertunt Salmanticenses id intelligi de suasione efficaci, et casu, quo suasio ante executionem denuntiationis efficaciter non revocetur — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 673 et seqq. — *Homo Ap.* tr XIV, nn. 165 et seqq.

Canonicus poenitentiarius andriensis Ecclesiae Marianus Cocco, tria sequentia dubia a s. Poenitentiaria solvenda postulat, nempe: 1. An virtute Bullae *Cruciatae* absolvi possit qui complicem suum absolvit in peccato turpi, non obstante Decreto Benedicti XIV? 2. an Confessarius solicitans ipso facto incurrat in privationem, seu inhabilitationem ad celebrationem Missae? 3. an qui non denuntiaverit infra mensem haereticum, possit denuntiatione secuta, a quolibet absolvi?

R. Sacra Poenitentiaria, perpensis mature propositis dubiis, respondendum censuit: — Ad 1, Confessarium ab Ordinario loci approbatum, atque a poenitente electum, posse vi Bullae *Cruciatae* hucusque editae eundem absolvere ab omnibus casibus apostolicae Sedi reservatis, etiam in Bulla *Coenae* contentis, atque etiam in publicis, excepta tantum haeresi formali et externa, quamvis occulta. Haec autem absolutio pro solo foro conscientiae valet; atque impendi potest pro iis tantum vicibus, quae in eadem Bulla exprimuntur. Clausula vero in Bulla Benedicti XIV incipiente: *Sacramentum Poenitentiae* etc. apposita, respicit dumtaxat ipsos Confessarios, ne vi facultatum Jubilaei, aut Bullae *Cruciatae* arbitrentur sibi attributam facultatem absolvendi complices. Super quibus immota perstat laudati Pontificis Constitutio; — ad 2. Poenam perpetuae inhabilitationis ad Sacrificii Missae celebrationem a Benedicto XIV contra Sacerdotes solicitantes ad turpia inflictam, non incurri in foro conscientiae, nisi post juridicam denuntiationem et condemnationem: — ad 3. Facta denuntiatione, licet post tempus ab ecclesiastica lege praescriptum, cessare reservationem, et casum cum adnexa censura absolvi posse a quocumque Confessario.

Datum Romae 22 martii 1832.

(S) *Pag. 230.*

Circa modum administrandi Extremam-Unctionem quaedam adnotamus pro iis qui novi illam conferunt cum d. Carolo, Catalani et Baruffaldi.

1. Incipit unctio *ab oculis* et merito, cum oculi sint custodes sensuum et fenestrae animae, per quas intrat diabolus. Ut commode inungantur, debent claudi, et unctio fieri super ambas palpebras. Si claudi non possint, unctio fiat *in superciliis; juxta angulos oculorum*, ut habet perantiquum Rituale Catalanensae.

2. Veniunt *aures*, quae unguntur in lobulo vel ima auricula; non in helice vel alveolo ejusdem, idque ut facilius tergi possit.

3. *Nares*; ungantur narices foris, quae sunt nasi alae laterales, ad evitandam sternutationem, quae aliter faciendo facile oriretur.

3. *Os, comprensis labiis*; hic una debet esse unctio, atque ideo sunt labia ungenda ut facilius fieri possit, sed si hoc non posset obtineri, satis erit ut labium inferius vel superius ungatur, sunt tamen qui adhuc utrumque inungunt.

5. *Manus*; fit unctio in media palma utriusque manus vel in alia parte viciniori, si aliter non possit, interius tamen; nam in exteriori manus parte soli Sacerdotes et Episcopi ungi debent.

6. *Pedes*, fit unctio ad metatarsum (vulgo *al collo del piede*); juxta s. Carolum fit in *plantis*, quia nimirum iis utimur ad ambulandum. Ceterum satis erit si ea pars ungatur pedum, quae commode potest; nec refert, si ambo ungi non possint causa morbi, vel difficultatis vel quia unus est obtruncatus; nam haec unctio est tantum pars integrans.

Bambacium pro unctione deferatur ab ipso Parocho; nam saepe isto carent pauperes; partitur autem in sex partes juxta sex unctiones abstergendas: quaelibet inservit pro utroque membro inuncto; unus floccus reponatur post quamlibet unctionem et alter assumatur. Parochus autem digitum pollicem quo unxit, medulla panis bene fricat, et aqua abluit in aliquo vase ad id parato, tum manutergio abstergit; ablutionem autem aquae cum micis et floccis bambacii ad abstergendum adhibitis refert in sacrarium. Aliqui tamen solent haec omnia ad comburendum tradere in ipsa domo infirmi; vel solum ad sacrarium deferre bambacium aut stuppam perunctam; quo in casu caveant, ne illam reponant in bursa in qua portatur vas Olei Sancti: aliam bursam habeant, ne primam maculent. Cetera in Rituali romano:

TRACTATUS UNDECIMUS

DE SACRAMENTO ORDINIS

DISPUTATIO UNICA

PRÆLUDIUM

De Hierarchia Ecclesiastica

Q. 1. *Quid est Hierarchia ecclesiastica?*

R. Nomen *Hierarchiae* graecum est, et latine significat *sacrum Principatum*: sic autem merito vocatur Ordo ecclesiasticus, cum totus situs sit in ordine supernaturali, et circa officia sacra versatur. Hierarchia ecclesiastica definiri solet: « Potestas pluribus gradibus distributa, a « Christo Domino instituta, ac suis Apo- « stolis et eorum successoribus tributa, ut « Ecclesiam regerent, et divina Religionis « mysteria in ea celebrarent ac distribue- « rent » — Dicitur 1. *potestas;* quia nullus verus Principatus sine potestate; 2. *pluribus gradibus distributa*, ut indicetur in ea diversos esse Ordines; 3. *a Christo Domino suis Apostolis et eorum successoribus tributa*; haec enim potestas, cum Ecclesiae regimen directe respiciat, tota repeti debet ab ipso Ecclesiae fundatore. Apostolis autem primo data fuit, a quibus manat in ceteros Ecclesiae Praelatos ad finem usque mundi; 4. *ut Ecclesiam regerent* etc. ut indicetur Hierarchiae objectum.

Post Wicleffum docuerunt protestantes nullam divino jure distinctionem esse inter sacros ministros et laicos; cum ex populi delegatione tantum quisque habeat,

ut sit minister. Sed de fide est, quod in Ecclesia adsit hierarchia divina ordinatione instituta, ita ut sacri ministri a laicis jure divino distinguantur. Id probat Apostolus, sumpta comparatione humani corporis: « Corpus non est unum membrum, sed multa...; quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? » Ita Christus providit Ecclesiae suae de variis Ministrorum gradibus: « Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores... numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetae? numquid omnes Doctores» [1] — Hinc Tridentinum ait: «Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, Presbyteris et Ministris, anathema sit » [2]. Et sane Christus non omnibus, sed solis Apostolis Eucharisticum Sacrificium conficiendi potestatem dedit et per illos in eorumdem successores derivaturam; item solos Apostolos alloquitur, dum eos ad praedicandum mittit [3]; praeterea Apostoli seipsos dicunt ministros a Spiritu Sancto vocatos. Idque confirmat constans et perpetua traditio Ecclesiae, cujus quidem fidem faciunt Tertullianus, Origenes, Epiphanius, Chrysostomus, etc. uti probat cardinalis Bellarminus, adeo ut nemo unquam ad sacrum Ministerium assumptus fuerit, qui prius ad id non esset legitime sacratus [4].

Q. 2. *Quotuplex est Hierarchia ecclesiastica?*

R. Ecclesiastica Hierarchia duplex est: *Ordinis* et *Jurisdictionis*. Illa respicit Sacramentorum administrationem, et dicitur *potestas valide conficiendi Sacramenta*; haec respicit spirituale fidelium regimen, et appellatur *potestas regendi subditos*. Audiatur Angelicus: « Duplex est spiritualis potestas, una quidem sacramentalis, alia jurisdictionalis. Sacramentalis quidem potestas est quae per aliquam consecrationem confertur...; potestas autem jurisdictionalis est quae confertur ex simplici injunctione hominis » [5].

Gradus Hierarchiae Ordinis tot sunt, quot sunt Ordines ipsi in Ecclesia instituti [6]. Gradus autem Hierarchiae jurisdictionis praesenti Ecclesiae disciplina enumerantur: 1. s. Pontifex; 2. Cardinales et Legati: 3. Patriarchae ac Primates, Metropolitae et Archiepiscopi; 4. Episcopi, Coadjutores Episcoporum, et Praelati inferiores; 5. Vicarii Episcoporum generales; 6. Vicarii capitulares; 7. Capitula Canonicorum; 8. Vicarii foranei, in quibusdam saltem Dioecesibus; 9. Parochi; 10. ceteri Ecclesiastici omnes — Diximus *praesenti Ecclesiae disciplina*; nam licet ipsa catholica fides doceat, nonnullos Hierarchiae gradus fuisse institutos divino jure, uti ex Tridentino liquet; non possumus tamen dubitare, quin Ecclesia, accepta a Christo potestate, habita ratione temporis et circumstantiarum, potuerit gradus alios inferiores inducere, inductos extinguere vel alios iisdem substituere: revera sic eam fecisse tradunt passim eruditi [7].

CAPUT PRIMUM

DE ORDINIS NATURA, INSTITUTIONE ET ORDINUM NUMERO

Q. 1. *Quid est Ordo?*

R. Ordo seu sacra Ordinatio, definiri solet: *ritus sacer seu Sacramentum N. L. a Christo domino institutum, quo ordinato traditur potestas spiritualis*: et addunt communiter uti in dictis verbis implicite contentum, *in ordine ad Eucharistiam*. Quatenus dicitur *ritus sacer*, omnes gradus complectitur seu eos etiam Ordines, quibus ex plurimorum sententia Sacramenti ratio non convenit: quatenus vero dicitur *Sacramentum*, eos Ordines tantum designat, quibus dignitas Sacra-

1 I Corinth. 12 — De *Hierarchia. v.* Bellarminus, Habert, Tournely; et Liguori, *Opera dogmatica, sess.* XXIII, c. 4 n 23 — Antiquissimum est hoc vocabulum in Ecclesia, et valde familiare S. Gregorio M. et Dionysio Areopagitae Apostoli discipulo; si tamen liber certe vetustissimus, *De coelesti et ecclesiastica Hierarchia* est ab ipso conscriptus: quod in dubium vocatur; cum in eo specialis fiat mentio et templorum nostrorum ornatus et monachorum institutionis et chatecumenorum exercitationis: quae tunc temporis haud obtinere potuisse patet.

2 *Sess.* 23. can. 6 — V. Scotti, *Teoremi* etc. Il Sacerdozio della nuova Legge, ed il buon numero di coloro che lo abbracciano, sono molto conducenti alla felicità dei popoli — Il. *Saggio elementare di diritto pubblico eccles.* l. II. p 3 c. 2.

3 Matth. 26 et ult.; Marc. ult.; Joann. 28.

4 *De Clericis*, c. 1 — Clericus duplex est: *Regularis* et *Saecularis*. Spectant ad primum Monachi et Regulares; qui tamen, qua tales, ad Hierarchiam nonnisi ratione privilegiorum pertinent. Referuntur ad alterum Clerici omnes, qui neque Monachorum neque Regularium jure censentur.

5 2. 2. q. 39. a. 3.

6 Hos vid. ubi *de Ordinum numero*.

7 Hac de re v. quae in *Inst. canonici Juris* tradita a nobis sunt *disp.* 1.

menti convenit. Dicitur autem *quo Ordinato traditur potestas* etc.: quae verba locum obtinent differentiae, qua Sacramentum Ordinis a ceteris discriminatur. Fit autem peculiaris mentio Eucharistiae; quia omnia ministeria in Ecclesia ideo maxime communicantur, ut digne Eucharistia conficiatur atque suscipiatur.

Protestantes omnes, anglicanis exceptis, negant Ordinem esse Sacramentum; iis enim illud effatum commune est, *omnes Christianos esse aequaliter Sacerdotes*. Quamquam ad evitandam confusionem, nemo Sacerdotio perfungi debeat juxta illos, nisi a potestate civili ad id specialiter deputetur: quae quidem deputatio sicuti dari, ita et denuo auferri potest. Verum fides catholica docet Ordinem esse verum N. L. Sacramentum a Christo Domino institutum. Sane Sacramentum *est signum sensibile, divinitus institutum, vim habens gratiae conferendae*; atqui haec tria conveniunt Ordini: — 1. Signum sensibile; quia confertur per manuum impositionem et orationem. Sic enim legitur Ordinatos fuisse septem Diaconos: « Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus [1]; » — 2. divina institutio; dicitur enim: « Dixit illis Spiritus Sanctus: segregato mihi Saulum et Barnabam...; tunc..., imponentes eis manus dimiserunt illos [2];—3. vis gratiae conferendae; ait enim Paulus ad Timotheum agens de ipsius ordinatione: « Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam: » iterum ad eundem: « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum [3]». Quare Tridentinum: « Siquis dixerit Ordinem seu sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum, anathema sit [4]. » Id firmat traditio Patrum, praesertim Gregorii Nissaeni, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, ut videre est penes Perrone. Id probat Conciliorum auctoritas, ut sunt concilia generalia Chalcedonense et Nicaenum II. Tandem hoc tuentur sectae omnes et antiquissimae, et recentiores ante protestantes existentes, ut videre est penes Morinum et Bossuetum [5].

Dices: « Christus cum Apostolos ordinavit, non adhibuit manuum impositionem. Praeterea Paulus dicit Timotheo gratiam datam fuisse per prophetiam; sed gratia prophetiae est gratia gratis data, nempe miraculorum et prophetiae, non gratia sanctificans » — R. Non omnia, quae Christus gessit, scripta sunt: cumque praeterea Christus *potestate excellentiae*, ut vocant, praeditus esset, potuit sine ritu exteriori gratiam Ordinationis conferre. Dummodo constet ipsum instituisse Ordinationis Sacramentum, satis est; id autem novimus fecisse tum auctoritate Pauli, tum universa traditione. Neque obstat textus Paulinus: non enim dicitur data gratia *ad prophetiam*, sed *per prophetiam*, id est per revelationem; quia nempe Paulus interiori Spiritus Sancti inspiratione aut revelatione inductus est ad cooptandum Timotheum in ordinem pastorum

Q. 2. *Quandonam Ordo fuit institutus?*

R. Ordo institutus fuit in ultima Coena; nam tunc Christus instituit Sacerdotes et Episcopos, per verba: *Hoc facite in meam commemorationem* [6]. Haec enim proferens Apostolis facultatem communicavit idem, quod ipse peregerat, faciendi; eandem scilicet victimam, suum Corpus et Sanguinem offerendi: sicut autem ejusdem victimae oblatores esse non poterant, quin eidem Sacerdotio associarentur, neque offerre sicut ipse, nisi eodem ac Ipse Sacerdotio consecrati, ideo per ea verba Christus Apostolos *novi Testamenti Sacerdotes constituit.*

Neque obstat, quod ad alios Ordines Christus Jesus Apostolos non primitus ordinaverit; in Sacerdotio enim eminenter continentur ceteri, cum omnes ipsum respiciant; quod bene ipse agere potuit, potestate excellentiae qua pollebat, eos nempe simul ad universos Ordines promovendo, relinquens ut ipsi ceteros ad eos gradatim assumerent.

Q. 3. *Quot sunt numero Ordines?*

R. Novatores multiplicem Ordinum numerum negant; sed contra illos definivit

1 Act. 6.
2 Act. 13.
3 I Tim. 4; et II Tim. 1.
4 Sess. 23. c. 3—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 735 et seqq.
5 V. Klee, *Storia de' dogmi*—Bergier, *Dizionario*, V. Ordinazione.
6 *Sess.* 23, can. 1.

Tridentinum [1] : « Siquis dixerit praeter « Sacerdotium non esse in Ecclesia catho« lica alios Ordines et majores et mi« nores, per quos veluti per gradus quos« dam in Sacerdotium tendatur, anathe« ma sit ».

Idque merito, ut enim disserit idem Concilium : « Cum divina res sit tam san« cti Sacerdotii ministerium, consenta« neum fuit, quo dignius et majori cum « veneratione exerceri posset, ut in Ec« clesiae ordinatissima dispositione plures « et diversi essent ministrorum Ordines, « qui Sacerdotio ex officio deservirent [2]— Porro in Ecclesia latina numero septem recensentur : « Presbyteratus, Diacona« tus, Subdiaconatus, Acolytatus, Exor« cistatus, Lectoratus et Ostiariatus; » quos omnes memorat Tridentinum subdens ab ipso Ecclesiae initio eos cognitos fuisse. Et constat ex veteribus monumentis eos singulos jam memorasse saeculo III Cornelium papam, et saeculo IV Concilium carthaginense IV; de iisdem praeterea saepissime loquuntur Tertullianus, Cyprianus, Firmilianus, Hieronymus, Augustinus, etc. In Ecclesia vero graeca multis abhinc saeculis quatuor tantum sunt Ordines, nempe « Presbyteratus, « Diaconatus, Subdiaconatus et Lectora« tus ». Utrum vero plures olim ipsa habuerit, disputant eruditi [3].

Septem Ordines sic dividuntur in latina Ecclesia, ut tres primi *majores* et *sacri*, quia propius accedunt ad Eucharistiam, finem omnium Ordinum; ceteri e converso *minores* et *non sacri* appellentur. Hujus numeri ac distributionis rationem sic congruentem assignat Angelicus [4]: distinctio Ordinis accipitur secundum relationem ad Eucharistiam, prout conficitur seu consecratur, distribuitur et suscipitur. Unde vel agitur de ea consecranda, et datur ad hoc *Sacerdotium*; vel de ea distribuenda in Sacerdotis absentia, aut de proxima materia ad eum tradenda, et hoc pertinet ad *Diaconum*; vel de praeparandis vasis sacris, ut in iis materia recipiatur, et pertinet ad *Subdiaconum:* vel de ipsa materia praesentanda, et pertinet ad *Acolytum* [5]—Quod pertinet ad *susceptores*, ii mundi esse debent; arcendi sunt ergo omnes immundi. Horum autem triplex genus : alii, qui nolunt fidem suscipere uti infideles, quibus est claudenda Ecclesia; et hoc pertinet ad *Ostiarios;* alii qui susceperunt fidem, sed nondum sunt sufficienter instructi, uti sunt cathecumeni; et his datur *Lector*: alii, qui instructi quidem sunt, sed a daemone detinentur, uti energumeni; et his dantur *Exorcistae*.

Q. 4. *An singuli Ordines sint Sacramentum?*

R. De *Sacerdotio* nemo Catholicorum potest dubitare, quin sit verum Sacramentum; nam id de fide est a Tridentino definitum. De *Diaconatu* vero licet non sit de fide expresse esse Sacramentum; certum est tamen, quod veram Sacramenti rationem participet. Occurrunt sane in eo omnia ad Sacramentum requisita : 1. Signum sensibile, nempe manuum impositio; 2. divina institutio, definiente eodem Tridentino [6] : « Siquis dixerit in Ecclesia « catholica non esse hierarchiam divina « ordinatione institutam, quae constat ex « Episcopis, Presbyteris et Ministris, ana« thema sit; » ubi nomine *ministrorum* saltem Diaconi sunt intelligendi; 3. gratiae collatio et hanc significant illa verba ad candidatum: *accipe Spiritum Sanctum.*

Quod vero pertinet ad *alios Ordines*, adhuc Sacramenta esse probabiliter affirmat s. Thomas [7]; cum unicuique Ordini sua sit assignata materia ac forma: in hujus tamen sententia omnes Ordines unum semper Sacramentum constituerent in ratione finis; cum singuli sint ordinati ad unum Missae sacrificium. Attamen nobis est probabilius, aliis Ordinibus Sacramenti dignitatem non convenire; desunt enim in illis substantialia: ac 1. deest *signum sensibile*, quod in Ordine nihil aliud est in sententia probabiliori, quam impositio manuum : cum illius tantum fiat mentio in sacris Literis et illa tantum graeci utantur; 2. *institutio divina*; quae legitur neque in Scripturis neque in Traditione; 3. *gratiae collatio*, cum nulla adsit forma illius productiva, sed sola occurrat mentio potestatis tributae.

1 *Sess.* 23 can. 4—V. etiam Bulla *Auctorem fidei.* prop. 33, ubi doctrina Synodi Pistoriensis, qua novatorum et maxime Calvini convicia in minores Ordines renovantur, a Pio VI proscripta est.

2 *Sess.* 23, c. 2.

3 V. Chardon, *Storia dei Sacramenti.* Opus celebratum—Billuart, *De Ordine*

4 Suppl. q. 37, a. 2.

5 *Sess.* 23, can. 6.

6 Sess. 23, can. 6.

7 Suppl. q. 37, a. 2—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 736.

Articulus I. — De Tonsura et Ordinibus minoribus.

Q. 1. *Quid est Tonsura* [1] ?

R. Tonsura est primus gradus ad Ordines; ideo vulgo dicitur *prima Tonsura*. Definitur: « Ritus sacer ab Ecclesia institutus, quo laicus baptizatus et confirmatus tonsione capillorum in Clerum adsciscitur. » Dicitur: 1. *ritus sacer*, quia sacrae quaedam coeremoniae adhibentur pro illius collatione ; 2. *ab Ecclesia institutus*, non enim est divinae institutionis. Tradit autem Catechismus romanus eam ex Apostolis derivare ; et Gregorius Turenensis illam ad d. Petrum refert ; sed hoc alii negant, cum non sit verisimile, quod Christiani illo persecutionis tempore voluerint aliquo signo externo et patenti notari: 3. *quo laicus* etc., sic et subjectum et effectus tonsurae indicantur.

Tonsura in probabiliori sententia non est Ordo; cum officium non importet circa altaris ministerium : sed praeparatio ad Ordines, nam de foro Ecclesiae facit : quia tamen habet relationem ad Ordines et de illis participat, ideo tonsura etiam illicite data irrevocabiliter data est, nec iterari potest, uti pluries declaravit S. C. C. penes Fagnanum. Illius autem effectus sunt: 1. Quod candidatus Clero adscribitur et clerici nomen assumit; 2. quod gaudet privilegiis clericorum: nempe *fori*, quo a saeculari jurisdictione eximitur; *immunitatis*, quo a tributis liberatur; *competentiae*, quo nequeat obaeratus in carcerem detrudi, neque honesta sustentatione privari; *canonis*, quo ipsum percutientes sint excommunicati [2]. Ferme tamen ubique hodie solum privilegium canonis remanet; cum ceteris per Concordata derogatum sit; 3. quod disponitur ad Ordines ; 4. quod sit ecclesiasticorum Beneficiorum capax *(A)*.

Cum novum statum assumant Tonsurati, novos mores induere debent in melius: « Assumptio religiosi nominis sponsio est « devotionis, » ait Salvianus [3]. Hinc eos monet Pontificale R. ut imposterum *habitu honesto*, *bonisque moribus atque operibus Deo placere studeant.*

Q. 2. *Quid de Ordinibus minoribus*?

R. Ordines minores quatuor numerantur: Nempe *Ostiariatus Lectoratus*, *Exorcistatus* et *Acolytatus*.

« Ostiariatus *est* primus Ordo inter minores, quo Ordinato confertur potestas aperiendi et claudendi januas Ecclesiae, et admittendi dignus, atque excludendi indignos. » Ejus materia remota sunt claves Ecclesiae ; proxima est ipsa clavium a candidato physice tangendarum traditio. Forma sita est in verbis in tali traditione prolatis.

« Lectoratus *est* secundus Ordo inter minores, quo Ordinato confertur potestas legendi extra Missam, in Ecclesia tamen, Scripturas sanctas, et populum catechizandi seu instruendi in rebus fidei ». Liber ergo sacrarum Scripturarum est materia remota ; illius traditio facta ab Ordinante, et a candidato physice tangenda, est proxima. In istius vero traditione verba prolata constituunt formam.

« Exorcistatus est tertius Ordo, quo Ordinato confertur spiritualis potestas imponendi manus super energumenos, et invocandi super eos nomen Domini ad compescendos daemones, eosque ab humano corpore expellendos ». Ritnale R., ubi exorcismi scripti sunt, constituit (ex Constitutione *Solicitudini* Benedicti XIV) materiam remotam ; ejus traditio, proximam ; verba traditionis, formam. Exorcismi hodie solis reservantur Sacerdotibus: imo neque ipsi sine licentia Episcopi eos agere possunt intra Italiam et adjacentes insulas ex Benedicto XIV Encyclica 5 julii 1759. Et merito quidem propter abusus inde facile orituros [4].

« Acolytatus est ultimus inter minores Ordines, quo Ordinato confertur potestas accendendi Ecclesiae luminaria, ferendi candelabrum accensum ad altare, parandi urceolos cum vino et aqua pro Missae sacrificio, et ministrandi Dia-

1 V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n.731—Clericatus, *De Ordine*—Antonelli, *De juribus et oneribus Clericorum* Romae 1690.—Savoy *Introduz. al Sacerdozio* — Thomasinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, l. II, c. 37.

2 V. Muzzarelli, *Buon uso della Logica*, Opuscol. xix.

3 L. ad Eccl. cat.

4 V. Scotti, *Dissertazione sulla scarsezza degli energumeni*—Stapf. § 576 habet: « *Sed cur talia non etiam nostro tempore contingunt?* Generatim responderi potest : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate*. Attamen non incongrue illud reponimus, quod vir quidam ingeniosus ait: *Auceps quo certius aviculas irretiat, quantum potest se abscondit*. Nostrae aetati, quae tantopere de ingeniorum cultura et perspicacia gloriatur, nihil est perniciosius *infidelitate* ; ast haec ipsa infidelitas subverteretur, si daemon, prout olim, ita et nunc homines vi tam aperta impeteret. »

« cono et Subdiacono in Missa solemni ». Urceoli vacui, et candelabrum cum cereo extincto sunt materia remota ; proxima , eorum traditio. Forma sunt verba traditionis [1].

Articulus II.— De Ordinibus majoribus.

Q. 1. *Quid est Subdiaconatus, et quae ejus officio?*

R. Ad 1: Subdiaconatus est primus Ordo inter majores. Ad hanc dignitatem communiter tenent ipsum elevatum fuisse apud Latinos ab Innocentio III in fine saeculi XII, cum primitus inter minores Ordines connumeraretur. Est autem Subdiaconatus *Ordo*, « quo Ordinato tribuitur spiritualis potestas praeparandi et « deferendi calicem vacuum cum patena, « legendi Epistolam, et inserviendi Diacono in solemni Missae sacrificio ». Materia remota est calix vacuus cum patena item vacua, et liber epistolarum. Traditio utriusque est materia proxima. Forma sunt verba in traditione prolata [2].

R. Ad 2: Officia Subdiaconorum propria sunt: 1. Diacono in altaris ministerio ministrare; 2. vinum, panem, lintea et cetera ad Sacrificium praeparare ; 3. epistolam in Missa solemni cum manipulo cantare; 4. aquam in calicem fundere : item patenam elevatam tenere: pacem in chorum deferre: crucem in processionibus portare, etc. uti ex institutione hujus Ordinis constat et ex Pontificali.

Q. 2. *Quid Diaconatus, et quae ejus officia?*

R. Ad 1: Diaconatus (graece *ministerium*) est « Ordo quo traditur Ordinato « potestas spiritualis proxime inserviendi « Episcopo , vel Presbytero sacra facien« ti, et canendi Evangelium in Missa so« lemni ». Licet probabilius sit , solam manuum impositionem esse illius materiam , ideoque et verba tunc prolata formam constituere, tum quia in Scripturis [3] illius tantum fit mentio ; tum quia in ea tantum tribuitur Spiritus Sanctus, nempe gratia Sacramenti ; tum quia haec una reperitur apud Graecos; adhuc tamen probabile est , etiam libri traditionem esse de essentia , sicuti et verba in illa traditione prolata ; cum omnia aequaliter videantur praecipi. Quare pro praxi concludimus, utramque esse adhibendam ; cum agatur de Sacramentis. Et si quidpiam ex istis fuerit omissum, sub conditione Ordinationem iterandam esse , ut sacra Concilii Congregatio declaravit, teste Benedicto XIV [4].

R. Ad 2 : Primis saeculis Diaconi Episcopum comitabantur in itineribus , in Conciliis, et in Ordinationibus ei assistebant : item eidem sicuti et Sacerdoti solemniter celebranti inserviebant. Nunc ex Pontificali R. *Diaconum oportet ministrare ad altare , baptizare et praedicare* : 1. *ministrare ad altare*, id est Sacerdoti solemniter celebranti patenam cum hostia et calicem cum vino porrigere , Evangelium solemniter canere, vasa sacra Eucharistiam continentia extrahere e Sacrario et reponere ; item Eucharistiam distribuere , sed tantum ut minister extraordinarius; 2. *baptizare* publice, item uti minister extraordinarius ; 3. *praedicare*, sed intelligitur ex Episcopi tantum delegatione.

Q. 3. *Quid est Presbyteratus?*

R. Presbyteratus, seu Sacerdotium, est « Ordo , quo candidato traditur potestas « spiritualis tum consecrandi et mini« strandi Corpus et Sanguinem Christi , « tum remittendi et retinendi peccata fi« delium » Triplex in hujus Ordinis collatione occurrit manuum impositio : in prima Episcopus utramque manum super caput cujuslibet ordinandi imponit nihil dicens : postea tam Pontifex quam Sacerdotes tenent manus dexteras super ordinandos extensas , solo orante Episcopo : demum post Communionem Episcopus ambas manus super caput singulorum imponit dicens : *Accipe Spiritum Sanctum; quorum remiseritis* etc. Item praeter manuum impositionem occurrit etiam traditio instrumentorum , nempe calicis cum vino, et patenae cum hostia ; hinc quaeritur quaenam sit materia et forma Presbyteratus. Alii cum Fagnano et Soto contendunt materiam esse solam traditionem instrumentorum, et formam verba prolata in eorum traditione ; nam in decreto Eugenii IV ad Armenos horum tantum mentio habetur : sed haec sententia communiter non est recepta. Alii volunt materiam essentialem esse et traditionem instrumentorum cum sua forma, et tertiam

1 Quoad hos Ordines v. *Enchiridion* Novariensis Dioecesis.

2 V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, nn. 805 et 739—Calix et patena probabiliter debent esse consecratae; nam cum officium Subdiaconi sit tantum circa vasa ut sit sacrum, vasa sacra esse debent.

3 Act. 6.

4 *De Synodo Dioecesano* l. VIII, c. 10.

manuum impositionem item cum respondenti forma; nam per traditionem instrumentorum datur potestas sacrificandi, per tertiam manuum impositionem potestas absolvendi: ita Bellarminus et alii, et quidem probabiliter. Sed probabilius docent Concina, Tournely, s. Bonaventura cum Martene, Becano, Menardo etc. materiam essentialem esse solummodo secundam manuum impositionem: *secundam*; prima enim certo non est de essentia, cum nulla ei correspondeat forma: item commune est neque essentialem esse tertiam, tum quia non fuit in usu apud Latinos per XII priora saecula; tum quia jam Sacerdotium collatum est, siquidem noviter ordinati Presbyteri cum Episcopo jam concelebrarunt. Restat ergo secunda, nempe cum Episcopus extendit manus simul cum Presbyteris, ut patet ex Tridentino: « Ministri Extremae-Unctionis sunt « aut Episcopi aut Sacerdotes ab ipsis rite « ordinati per impositionem manuum Pre« sbyterii, » hoc est quae fit ab Episcopo cum Presbyteris assistentibus [1]. Quod autem porrectio instrumentorum non sit de essentia, patet: 1. Quia in Scripturis de illa nulla mentio; 2. quia Graeci sola manuum impositione ordinant; at quod est de essentia, apud omnes obtinere debet, 3. quia instrumentorum traditio apud ipsos Latinos non ante saeculum VIII, vel IX invecta sit, uti ex doctissimo Martene observat Benedictus XIV [2]. Nec obstat, quod Eugenius IV in Decreto ad Armenos porrectionem instrumentorum assignaverit tantum cum relativa forma; nam, ut sapienter respondet Benedictus laudatus cum Becano, Menardo et Morino, Eugenius ibi fuit locutus de materia et forma tantum integrali, quam intendit tradere Armenis, qui optabant aggregari Ecclesiae latinae; et ideo non fuit opus eis assignare impositionem manuum, cum illi juxta ritum Graecorum quo prius ordinabantur, jam eam adhibebant [3].

Juxta hanc tertiam sententiam, quae ex intrinsecis fundamentis (speculative tamen loquendo) probabilior mihi videtur, discrepant auctores in assignanda forma; alii enim illam dicunt esse verba quae proferuntur in traditione calicis et patenae: « Accipe potestatem offerendi sacrificium « Deo etc. »; quia manet moralis connexio inter manuum impositionem et praedictam formam traditionis instrumentorum. Verum forte probabilius alii dicunt formam esse orationem quae in secunda manuum impositione dicitur ab Episcopo; verba autem, *accipe Spiritum Sanctum* etc. quae dicuntur in tertia impositione esse tantum declarativa et confirmativa rei peractae, nempe Spiritus Sancti jam collati in secunda impositione—Dictum est *speculative loquendo*, tertiam sententiam esse probabiliorem; nam cum secunda sit etiam probabilis, haec in praxi omnino sequenda est. Quare Ordinatio facta sine secunda manuum impositione (item vel sine instrumentorum, etiam unius tantum, tactu) tota iteranda est, ut declaravit etiam S. C. C. penes Benedictum XIV. Si vero Ordinatio facta fuerit sine tertia manuum impositione, haec tantum supplenda est. [4] *(II)*.

Quaenam (quaeres) *sunt officia Presbyterorum*? Sunt haec praecipua ex ipso Pontificali R.: « Offerre, benedicere, praeesse, « praedicare et baptizare: » 1. *offerre*, et est primarium munus « omnis Pontifex, ait « Apostolus, ad offerendum munera et ho« stias constituitur [5] »; 2. *benedicere* tum personis tum rebus: hoc privilegium in Sacerdotibus omnibus semper agnitum fuit; 3. *praeesse*, Presbyteri enim sunt in adjumentum Episcoporum, ad christianam plebem regendam; 4. *praedicare*, neque enim sine verbi Dei ministerio potest Sacerdos plebem regere; 5. *baptizare*, ad filios nempe Deo gignendos: item et cetera Sacramenta administrare, exceptis Confirmatione et Ordine. Quatuor tamen posteriora hodie ut legitime ac solemniter fiant, assignatio personarum, vel superioris consensus requiritur.

Q. 4. *Quid est Episcopatus?*

1 *Sess.* 14, c. 3.

2 *De Syn Dioec.* l. VIII, c. 10.

3 Gregorius IX, cap. *Presbyter*, *de Sacram. non iterandis* ait: *Presbyter et Diaconus, cum ordinantur, manus impositionem, tactu corporali, ritu ab Apostolis introducto, recipiant.* Dicitur *ritu ab Apostolis introducto*, non quasi ipsi illum ritum instituerint, sed quia acceptum a Domino praxi exercuerunt. Ita Bellarminus (*De Ordine*, c. 9). Dicitur *tactu corporali*, ex quo infertur tactum in traditione et acceptatione materiae Ordinis debere esse physicum, et non sufficere moralem, puta per approximationem manus ad ipsa instrumenta, sed ipsa non tangendo. Attamen non refert, quod tactus sit mediatus, modo tamen physicus, puta si tangantur instrumenta manu obvoluta strophiolo, semper enim dicitur tactus physicus et corporalis — V. Giraldi, *Expositio juris Pont.* — Alasia, *De Ordine*, c. 4.

4 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 749.

5 Hebr. 8.

R. Episcopatus, quia una cum Presbyteratu sub uno Sacerdotii nomine continetur, « est Ordo supremus, quo datus Presbytero potestas specialis confirmandi, « ordinandi, de fide judicandi, et consecrandi res ad divinum cultum pertinentes ». Hinc patet duplicem in Episcopis esse potestatem : *Ordinis*, qua baptizatos confirmare possunt et ministros sacros ordinare; *Jurisdictionis*, qua sibi concreditam Ecclesiam gubernare valeant : utraque autem est a jure divino juxta illud : « Attendite vobis et universo gregi, in « quos vos Spiritus Sanctus posuit Episco« pos regere Ecclesiam Dei [1]. De fide est Episcopos esse Presbyteris superiores [2]; Ecclesia enim Aërium id negantem haereticum habuit, et illius errorem Epiphanius appellat « supra hominum caput furiosum et immanem [3]; » idque contra alios novatores Tridentinum definitivit [4]; hoc enim praeter Waldenses et Wiclephitas negant presbyteriani de Calviniano grege. S. Thomas vult Episcopatum esse tantum Presbyteratus extensionem, ita ut huic tantum superaddatur quaedam nova destinatio ad certa particularia officia, quibus Presbyteri nullo modo idonei sunt. Verum sententia communior, imo *nunc temporis communis et omnino tenenda*, uti ait cl. P. Perrone, docet ipsum esse Ordinem a Presbyteratu distinctum ; cum in eo distinctus character tradatur seu specialis potestas; et distincta habeatur tum materia, tum forma.

Dubitari nequit, quin manuum impositio, quae fit a consecrante Episcopo, cum dicit : *Accipe Spiritum Sanctum*, et quae dein ab ipso continuatur post brevem orationem, necessariam materiam constituat; verbaque tunc ab eo prolata, necessariam formam. Patet tum ex exemplo Apostolorum [5], tum ex omnium Ecclesiarum antiquissima praxi — At concursus, manuum impositio et verba duorum assistentium Episcoporum pertinere non videntur ad essentiam ; unus enim Episcopus plenam habet Ordinis potestatem : sicque pluries sancta Sedes dispensa it, ut unus tantum adhiberetur: et in Pontificali unus dicitur consecrator, alii solum assistentes. Pariter impositio libri Evangeliorum super cervicem et scapulas consecrandi, non est essentialis: cum nulla ei forma respondeat. Item neque quae fit unctio capitis et manuum; cum numquam apud Graecos extiterit. Neque traditio baculi, annuli et libri Evangelii; cum haec tantum effectum Ordinationis significent, et jam dicatur ordinatus Episcopus in Pontificali romano [6].

— *An* (quaeres) *licet Episcopatum appetere?*—R. Apostolus habet:*Siquis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* : ubi animadvertere est. Apostolum non jam docere bonum esse hoc desiderium; sed opus quod desideratur, bonum esse in se. Et Angelicus in haec verba ita scribit [8] : « Si aliquis appetat Episcopatus ratione « bonorum temporalium, erit illicitum; si « ob celsitudinem gradus, erit praesum« ptuosum. Sed appetere proximis prodes« se, est laudabile secundum se. Verum quia « prout est episcopalis actus habet jam « gradus celsitudinem, praesumptuosum « videtur, quod aliquis praeesse appetat « ad hoc quod subditis prosit, nisi mani« festa necessitate imminente. » id ipsum docet Benedictus XIV Bulla *Inclytum* [9].

CAPUT SECUNDUM

DE MINISTRORUM ECCLESIAE INSTITUTIONE, ET ORDINATIONIS MINISTRO.

Q. 1. *Quid statuendum de ministrorum Ecclesiae institutione ?* [10]

R. Ministrorum Ecclesiae institutio seu creatio tria maxime continet, nempe *electionem*, et est designatio certae personae ad munus Ecclesiasticum ; *Ordinationem* et est sacra coeremonia, qua certo ritu e-

1 Act. 20.

2 Quod si prima aetate Episcopi et Praesbyteri nomen nonnunquam et primi et secundi ordinis Sacerdotibus commune fuit, ut notat d Chrysostomus (*Homelia I in Epistola ad Philipp.*) ; non tamen communis fuit gradus in se spectatus, ut omnia perantiqua monumenta testantur. Vid. S. Clemens, *Epist 1 ad Corinth.* c. 8; S. Ignatius. *Ep. ad Magnesianos.* c. 6; Clemens Alexandrinus. *Homelia VI*: Cyprianus, *Epist. XXIV.* etc.—V. Liguori *Op. Mor* l. VI, c. 735—Thomassinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, etc. 1. 1, c. :: de plenitudine Sacerdotii in Episcopatu. etc.

3 Haer. 75.

4 *Sess.* 23, can. 7—An vero Episcopi *jure divino* sint Presbyteris superiores. Concilium non dixit; cum tamen argumenta quibus Episcoporum praestantia super Presbyteros adstruitur. eandem e jure divino descendere probent, idcirco id si non de fide. certum tamen habemus

5 Act. 13; et 1 ad Tim. 4.

6 V. Benedictus XIV. *De Synodo Dioec.* l. XIII, c. 15—Devoti. *Instit. can* h. t.

7 Tim 3—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 804.

8 2. 2, q 185 a 1.

9 *De obligationibus Episcoporum* praecipue vid inm. 1 *De obligat.* h. t.

10 Huc respicit Breve Pii IX 9 maji 1853—V. *Civ. Catt.* v. ii, ser 2a; lo scisma Goano.

lectus consecratur; *missionem* seu *vocationem*, et est ille actus, qui jurisdictionem tribuit ac re ipsa pastorem facit. Porro Wiclephitae et Hussitae, cum soli pii ac praedestinati esse possint juxta ipsos veri pastores, ideo docent solius Dei esse illos eligere, cum praedestinatos et pios ipse solus sciat. Lutherani vero et Calvinistae ceterique novatores de necessitate electionem et vocationem ministrorum ad universam Ecclesiam, id est ad populum et clerum spectare volunt; imo et ipsam Ordinationem, quatenus pastores nomine totius cleri et populi super novis pastoribus manus imponunt. Verum nos cum Catholicis dicimus:

1. Etiam impii et non praedestinati possunt esse veri Ecclesiae ministri: patet exemplo ipsius Christi qui Judam elegit, quem constat non fuisse praedestinatum; idque passim tradunt Patres, ut Origenes[1], Chrysostomus[2], Augustinus[3], Bernardus[4], etc. Et Wiclephus et Huss contrarium docentes in Concilio generali constantiensi damnati fuerunt;—2. vocatio seu missio ministrorum ad populum non pertinet; non enim ecclesiastica jurisdictio est in ipso fidelium coetu. Neque sane omnibus fidelibus dixit Christus: « Pasce oves meas; ego mitto vos; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; hoc facite in meam commemorationem; » etc sed haec dicta sunt Apostolis tantum (ac primos. Pontifici) et illorum successoribus. Idque firmatur ex apostolica consuetudine; nam Apostoli et Episcopi, non vero populus constituebant per civitates Presbyteros[5]: « Reliqui te Cretae, *ait apostolus Paulus ad Titum*, ut constituas per civitatem Presbyteros, sicut ego disposui tibi[6]. » At si populus non potest pastores mittere, tanto minus eos consecrare;—3. jus eligendi pastores non convenit populo jure divino. Constat ex Scripturis; Apostolus ait de hac dignitate: « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron[7]; « atqui Aaron a solo Moyse fuit electus in pontificem, sine ullo consensu vel consilio multitudinis Et Christus ait Apostolis: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*; at si Apostoli eadem potestate et ratione, qua Christus, missi sunt, sine ullo suffragio multitudinis possunt deputare pastores: Christus namque sine ullo vel consilio vel suffragio multitudinis Apostolos primum duodecim, ac dein septuaginta duos discipulos elegit[8]. Et revera quod ita egerint Apostoli vel ex eo constat, quod Episcopos a se creatos mittebant ad populos absentes et infideles: quod etiam factum legimus post aetatem Apostolorum, ut pluribus exemplis probat Bellarminus. Idque firmatur ex Conciliis: sic Laodicenum I can. 13, habet: « Non esse permittendum « turbis electionem eorum facere, qui sunt « ad Sacerdotium promovendi. » Et Nicaenum II, can. 3. dicit: « Omnem electionem quae fit a Magistratibus Episcopi vel Presbyteri vel Diaconi, irritam manere. »

Unde si quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conniventia vel concessione Pontificum et Episcoporum, qui tamen semper sibi retinuerunt perversae electionis rescindendae auctoritatem. Qua in re en initium, progressum et finem: primo, Apostolicis temporibus, insciente populo, pastores eligebantur; dein coepit populus adhiberi ad testimonium dandum de vita et moribus eligendi: « Praesunt, *ait Tertull.*, probati quinque « seniores, honorem istud non pretio, sed « testimonio adepti[9]. » Postea paullatim coepti sunt il ordinari, quos populus postulasset: unde suis temporibus S. Leo populis tribuebat vota, id est desideria et testimonia; Clericis autem electionem[10]. Tandem obtinuit in quibusdam locis consuetudo, ut etiam jus suffragii sibi populus usurparet; sed posteaquam hoc aliquandiu toleratum est, et apparuit ejus rei confusio et indignitas, sublata est populo electio et postulatio, solumque ei relictum est testimonium vitae et morum. Absit ergo ut ideo Pontifices aliquid de jure alieno usurpaverint, ut jactant homines in Sedem apostolicam male animati, sed potius repetiere jus suum, quod Ecclesiae solicitudo et ratio temporum repetere cogebat[11].

Dices: Actorum I. non soli Apostoli sed

1 Hom. iv in I. *Judic*,
2 Hom. ult. in Epist. ad Hebr.
3 L. II. c. 4 contra Parm
4 L. LXVI in Cantica.
5 Act. 14.
6 Ad Tit. 1.
7 Hebr. 5.
8 Joann. 20.
9 Apol. c. 39
10 Ep. 97.
11 V. Devoti, *Inst. can.* l. 1. Sed maxime Bellarminus, *De Clericis*, l. 1, c. 2—Thomasinus, *Vet. et novae Eccl. discipl.* p. 2, l. 11 — Scheffmacher, *Lettere*.

tota Ecclesia elegit Mathiam et Barnabam, ut ex his Deus unum ad ministerium sacrum assumeret. Et Cyprianus aperte scribit: « De divina auctoritate descendere, ut Sacerdos plebe praesente, sub « omnium oculis deli atur, et dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur [1] »—R. Ad 1: cum d Chrysostomo: quod tunc universa elegerit Ecclesia, factum est ex concessione Petri, non ex necessitate: « Quid? an non licebat ipsi Petro eligere? licebat et quidem maxime; verum id non fecit, ne cui « videretur gratificari [2]. » Praeterea illa non tam electio fuit, quam postulatio quaedam: adde, ab exemplo uno non deducitur aliquid esse de jure divino — Ad 2: Cyprianus in citato loco non vult dicere descendere a jure divino, ut Praelatus a populo eligatur, sed ab exemplis divinis; sic enim loquitur narrando tria exempla Scripturarum Ordinationis habitae coram populo, nempe Eleazari, Mathiae et septem Diaconorum; at exempla simpliciter non faciunt jus divinum, sed divina praecepta. Vel etiam lici potest, quod Cyprianus hoc tantum tribuit populo, ut ferat testimonium de vita et moribus ordinandorum. quod etiam nunc servat Ecclesia scribit nempe populum habere potestatem eligendi et suffragium ferendi, quia potest dicere, si quid novit boni vel mali de ordinando, et sic testimonio suo efficere, ut eligatur vel non eligatur Talem esse ejus mentem patet; quia dicit debere in Ecclesia eligi pastorem, quomodo Scriptura docet fuisse electum Eleazarum [3]; at Scriptura dicit Eleazarum electum a Moyse, et nihil tribuit populo, nisi coram eo fuisse Eleazarum electum (C).

Q. 2. *Quisnam est Minister Ordinationis?*

R. Qui valide ordinat vel *ordinarius* dicitur Minister, vel *extraordinarius*, prout vel vi officii sui, vel ex commissione ordinat. Qui vero ordinat etiam licite, dicitur Minister *legitimus*, et est qui ordinariam vel delegatam habet in ordinandum auctoritatem [4]. Hoc posito:

Dicimus 1: De fide est, solum Episcopum esse *ordinarium Ordinis Ministrum;* nam soli Episcopo sacra Scriptura ac constans traditio hanc auctoritatem attribuunt: 1. Scriptura; quinam primos septem Diaconos, jubente Spiritu Sancto, a multitudine fidelium segregatos consecrarunt? Apostoli [5]; quinam per singulas Ecclesias, prima illa nascentis Catholicismi aetate, Presbyteros constituisse leguntur? Paulus et Barnabas [6]. Quis per manuum impositionem Timotheum ordinavit? Apostolus Paulus [7]; 2. constans traditio; in omnibus enim tam Latinorum quam Graecorum Ritualibus Ordinationis ministerium solis semper adscribitur Episcopis, ut videre est penes eruditos. Hinc celebre illud d. Hieronymi: « Quid facit, excepta « Ordinatione, Episcopus, quod Presby« ter non faciat? [8] » Hinc in Concilio nicaeno nullae declaratae sunt Ordinationes Collutbi simplicis sacerdotis, qui Episcopos et Sacerdotes ordinare ausus est. Hinc merito Tridentinum ait [9]: Siquis dixerit, « Episcopos non esse Presbyteris superio« res; vel non habere potestatem confir« mandi et ordinandi; vel eam quam ha« bent, illis esse cum Presbyteris com« munem; vel Ordines ab ipsis collatos si« ne populi vel potestatis saecularis con« sensu aut vocatione, irritos esse, aut eos « qui nec ab ecclesiastica et canonica po« testate rite ordinati nec missi sunt, sed « aliunde veniunt, legitimos esse verbi et « Sacramentorum ministros, anathema » sit »—Attamen si Episcopus sit electus, confirmatus, sed nondum consecratus; tunc possessione adepta, potest quidem concedere licentiam subditis suis, ut ab alio Episcopo ordinentur; cum id sit de potestate jurisdictionis. Non potest tamen ipse per se valide ordinare, uti communiter ac recte docent cum d. Thoma: quia ordinare est de sola Ordinis potestate.

Dicimus 2: Licet omnes Catholici consentiant solum Episcopum esse ordinarium ministrum Ordinationis; non eadem tamen est doctrinae consensio, ubi quaeritur de *ministro extraordinario*. Aliqui contendunt non tantum Ordines minores, sed etiam Diaconatum et Presbyteratum a simplici Sacerdote conferri posse ex romani Pontificis delegatione. Hac in re dicimus: — 1. Pontificem praebere posse simplici Sacerdoti facultatem conferendi Tonsuram et Ordines minores; cum isti in sententia probabiliori sint tantum ecclesia-

1 L. I, Epist. 4.
2 In Act. Apost.
3 Num. 20
4 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 761 et seqq.
5 Act. 6.
6 Act. 14.
7 II Timoth. 1.
8 Ep. ad Evagrium.
9 Sess. 23, can. 7.

sticae institutionis, vel certo nullam conferant directam circa Christi Corpus potestatem; — 2. non posse id agere relate ad Presbyteratum; cum sit ministerium excellentissimum, quod a solo Principe Ecclesiae supremam facultatem habente, ut est Episcopus, debet proficisci: ita communiter et recte; neque sane ullo historiae exemplo contrarium probari potest [1]; — 3. totam controversiam reduci ad Diaconatum et Subdiaconatum: affirmant aliqui de utroque ex Indulto concesso ab Innocentio VIII. an. 1489 Abbatibus cisterciensibus. Alii negant absolute cum d. Thoma contendentes laudatum Indultum dubium esse. Alii denique probabiliter distinguunt Diaconatum inter et Subdiaconatum: negant quoad primum; quia ejus ministerium est immediate ad Corpus Christi tangendum, illud fidelibus distribuendo; affirmant vero quoad secundum; ideo quia non habet relationem tam immediatam ad Christum [2].

Dicimus 3: *Minister legitimus* sacrae Ordinationis appellatur qui non solum valide, sed etiam licite Ordines confert [3]. Qua in re certum est Ordinationes factas a quovis Episcopo consecrato, licet sit haereticus, degradatus, simoniacus, censuratus et irregularis, valida esse; nam Sacramenti valor a probitate ministri non pendet: ei hoc firmat praxis Ecclesiae, quae semper uti validas recepit haereticorum et schismaticorum Ordinationes, et ab istis ordinatos ad fidem redeuntes reordinari nunquam jussit: sic a Nicaeno I novatiani et ariani, ab Ephesino messaliani, a Constantinopolitano II monothelitae cum propriis Ordinibus recepti fuerunt [4]. — Ut tamen Ordinationes sint etiam licitae (quod communiter dicunt intelligi etiam de prima Tonsura) necesse est, ut a proprio Episcopo suscipiantur, vel ab alio de illius licentia; «Si secus fiat, ait Tridentinum [5], Ordinans a collatione Ordinum « per annum; et ordinatus a susceptorum « Ordinum executione, quamdiu Ordinario videbitur expedire, sit suspensus ».

Q. 3. *Quisnam est proprius Episcopus quoad Ordines nempe legitime seu licite etiam suscipiendos?*

R. Ille est, cujus jurisdictioni quisque subjicitur: idque ex quadruplici capite contingere potest, nempe ratione vel *originis* vel *domicilii* vel *Beneficii ecclesiastici* vel *familiaritatis* seu *famulatus*. Hac de re Innocentius papa XII. anno 1694 Bullam edidit valde celebrem, quae incipit *Speculatores*, quamque refert Croix [6].

1. Ex Bulla Innocentiana, ut quis licite ordinetur *ratione originis*, requiritur, ut naturaliter ortus sit in ea Dioecesi, in qua ad Ordines promoveri desiderat, dummodo ibi natus non fuerit ex accidenti, v. g. occasione mercaturae, legationis, officii, itineris, vel alterius temporalis morae: quo in casu non fortuita nativitas, sed erit attendenda vera et naturalis patris origo; id est locus, in quo pater domicilium habet [7]. Quid vero si filius sit illegitimus vel expositus vel infidelis baptizatus? Si 1, attenditur origo matris; si 2. locus in quo fuit expositus; si 3, locus in quo Baptisma recepit. Ita Paulus III Constitutione *Cupientes*.

2. Ut quis licite ordinetur *ratione domicilii*, requiritur vel decennalis habitatio, vel translatio majoris partis bonorum in eum locum, et successiva permanentia per aliquod tempus: quod alii volunt esse triennium; alii vero id relinquunt arbitrio Ordinarii illius loci, in quem translata est major bonorum pars. Et in utroque casu semper requiritur, ut ordinandus jurejurando affirmet, se vere et realiter habere animum perpetuo ibidem ma-

1 Contrarii in errorem inducti sunt ex eo, quod antiquitus de consensu Episcopi poterant Chorepiscopi sacerdotes ordinare; Chorepiscopos autem tenent non fuisse, nisi simplices Presbyteros. Sed hoc falsum est; constat enim, ut Bellarminus et ceteri probant, Chorepiscopos saepe veros fuisse Episcopos, sed suffraganeos, qui ab Episcopo civitatis dependebant — Nec obstat quod Apostolus (*I ad Tim.* 4 dicat Timotheum ordinatum *per impositionem manus Presbyterii*; hoc enim nomine Paulus voluit indicare Episcopos, non simplices Presbyteros, ut patet ex Epist. II, c. 1. ad eundem Timotheum, ubi de hac ipsa Ordinatione ait: *Per impositionem manum mearum.* 2 V. Billuart.

3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI no. 765-768 et seq.

4 Hoc tamen ita accipiendum est, si omnia substantialia serventur. Ex qua parte dicimus, Ordinationes anglicanas nullas esse; tum quia legitime dubitatur de validitate Ordinationis Parker et Barlowe primorum Episcoporum; tum maxime quia forma Pontificalis romani auctoritate *Regis et Parlamenti* essentialiter fuit immutata — V. Tournely, *De Ordine* — Salzano *Lezioni di diritto* ecc. vol. III, lez. 11.

5 *Sess.* 23. c. 8 de R. — Hoc autem notamus: Ordinum omnibus et ubique conferendorum potestate gaudet r. Pontifex ob summam suam in totam Ecclesiam jurisdictionem. In quo illud cum Benedicto XIV. Const. *In postremo* advertimus: qui ab ipso r. Pontifice minorem Ordinem susceperit, eum majorem licite suscipere non posse ab alio, nisi ab eodem Pontifice venia facta.

6 Ejus porro tenori hic maxime inhaeremus — Item praestat videre Thomassinum, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, par. 2, l. 1.

7 S. C. C. 15 febr. 1704.

nendi: ita Bulla Innocentiana. Qui vero relicto domicilio proprio, contrahit domicilium in loco originis, ordinandus erit ab Episcopo loci originarii, cum testimonialibus tamen Episcopi prioris domicilii. Quod si habeat domicilia diversa, poterit ab utriuslibet Episcopo ordinarii; quia utrique Episcopo subditus est ratione domicilii, modo non iis aequaliter, licet non mathematicae, habitet. Ita S. C. Congregatio.

3. Ut quis licite ordinetur ratione Beneficii, requiritur: 1. Ut Beneficium pacifice ab eo possideatur, quodcumque illud sit, sive simplex sive duplex, sive jurispatronatus sive liberae collationis, sive etiam Coadjutoria canonicalis, modo ordinandus habeat titulum; 2. ut non fuerit obtentum in fraudem Episcopi originis vel domicilii. Et quamvis valde sit probabile, quod Episcopus ideo alicui possit Beneficium conferre, ut ordinet, quia utitur jure suo; alii tamen id non admittunt, ajunt enim in hoc fraudem includi; 3. ut detractis oneribus, per se sufficiat ad congruam vitae sustentationem. Dicitur *per se*, ut indicetur, non posse suppleri per adjectionem patrimonii. Taxa autem sustentationis erit quae viget in loco Beneficii, si illud sit residentiale; secus quae viget in loco domicilii [1]; 4. ut ante Ordinum susceptionem exhibeantur ordinanti literae testimoniales Episcopi tam originis, quam domicilii super Ordinandi natalibus, aetate, moribus et vita. Et cum tali ordinando, ut verius dicunt, Episcopus Beneficii potest dispensare super interstitiis; nam cum iste ordinandus jam sit subditus Episcopi Beneficii quoad Ordines, fit etiam talis quoad cetera omnia ad Ordines ipsos pertinentia — Si autem plura quis habeat Beneficia in Dioecesibus diversis, iste potest ordinari a quolibet illorum Episcoporum, modo adsint conditiones jam supra numeratae. Ita communiter; tunc enim verificatur clausula, scilicet *ratione Beneficii.*

Ut quis licite ordinetur *ratione famulatus*, requiritur: 1. Ut per integrum moraliter triennium Episcopus eum in suo actuali servitio secum retinuerit, ac suis sumptibus aluerit, quamvis triennium fuerit inceptum ante ejus promotionem ad Episcopatum; 2. ut ei Episcopus Beneficium ad sustentationem sufficiens, quacumque fraude cessante, saltem intra terminum unius mensis a die factae Ordinationis reipsa conferat. Quamquam ex S. C. Congregatione potest eum ordinare etiam ad titulum patrimonii vel pensionis, si suae Ecclesiae utilitas vel necessitas id expostulet; 3. ut literae testimoniales natalis, aetatis etc. exhibeantur proprii Praelati originis et domicilii. Ceterum licitum est ordinando unum Ordinem recipere ab Episcopo originis, alium ab Episcopo domicilii vel Beneficii, modo non fiat in fraudem. Ita Tridentinum [2], Innocentius XII [3], et S. C. Congregatio [4].

Nomine autem *familiarium* Episcopi intelliguntur qui Episcopo famulantur, et vivunt ejusdem expensis, etsi in ejus aedibus non habitent, modo degant in loco, ubi est Episcopus vel prope. Secus si distent per decem leucas, ut docent aliqui. vel per duas *dietas* juxta alios, idest iter duorum dierum. Imo nomine *familiarium* volunt etiam ipsos famulos famulorum intelligi, modo absit fraus: nempe modo Episcopus non permittat familiares suos habere multos alios sub se, ut possit eos ordinare, et modo omnes expensis propriis alat; tunc enim uti veri Episcopi famuli reputantur.

Q. 4. *An quis possit licite ordinari ab Episcopo alieno tantum sub spe, quod Episcopus proprius ratam habebit Ordinationem?*

R. Affirmant nonnulli, si inter Episcopum ordinantem et proprium magna amicitia intercedat. Sed verius negatur; nam Tridentinum ad tollendos errores et dissidia aperte exigit licentiam expressam Ordinarii proprii [5]. Item est probabilius, non posse Episcopum dispensare ab irregularitate vel alio canonico impedimen-

1 An autem a tali taxa sint detrahenda Missarum onera, id *relinquitur arbitrio et conscientiae Ordinarii*, ut refert definitum Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. XII, c. 9, et *Notificatione* xvi—V. Infra ubi de *Titulo*.

2 *Sess.* 23. c. 6.

3 Bulla citata, § 6.

4 *An* (quaeres) *Episcopi titulares, qui non habent nec populum nec Clerum, possint licite ordinare familiares suos?* — R. Negative: non possunt *absque expresso consensu Praelati proprii, et si id agere praesumpserint, ipsi ab exercitio Pontificalium per annum; taliter vero promoti ab executione Ordinum sic susceptorum donec suo Praelato visum fuerit, ipso jure sint suspensi*. Ita Tridentinum (*Sess.* 14. c. 3).

5 Ceterum Episcopus proprius bene poterit ratam habere talem Ordinationem sine recursu ad Pontificem; cum possit ipse per se ordinatum liberare a suspensione Ordinis suscepti, ut docet Tridentinum. *Sess.* 14. c. 3.

to alienum subditum, qui ipsi dimissus fuit, ut eum ordinet; tum quia privilegia non extenduntur extra casum expressum, tum quia in disparatis non fit illatio, quando facultas data non est necessario cum alio connexa. Aliter esset, si quis fuerit dimissus ad Subdiaconatum, et Minores nondum susceperit, item neque Confirmationem: tunc et Confirmatio et Minores conferri poterunt; quia in majori necessario includitur minus, quando agitur de re in eodem genere [1].

CAPUT TERTIUM

DE ORDINATIONIS SUBJECTO.

Q. 1. *Quid requiritur ad validam Ordinationem in subjecto?*

R. Tria requiruntur: Baptismus, sexus masculinus et intentio.

1. *Baptismus*; nulla enim Sacramenta possunt valide suscipi sine Baptismo, qui est janua omnium Sacramentorum.

2. *Sexus masculinus: mulieres in Ecclesiis taceant*, ait Apostolus [2]. Jam vero si mulieribus ne loqui quidem in Ecclesia permissum est, quanto minus licebit valide Ordines suscipere! Constat etiam ex consensu universalis Ecclesiae, quae jampridem damnavit Montanistas et alios haereticos, qui foeminas ad ss. Ordines promovebant. Unde Epiphanius [3]: « Apud « verae Religionis cultores nulla unquam « mulier Sacerdotio functa est ». Constat etiam et habetur definitum in jure [4]. « Sa« ne per Sacramentum Ordinis significa« tur et confertur aliqua eminentia gra« dus, quae non habet locum in muliere» ut ait Angelicus [5]; cum mulier sit in statu dependentiae *(D)*.

3. *Intentio, si de adultis sit sermo*; neque enim gratia est tribuenda non petenti, cum eam potest petere. Diximus *si de adultis sit sermo*; nam quamvis nonnulli contendant infantes invalide ordinari, contrarium tamen alii verius et communiter affirmant cum d. Thoma, qui docet *valide suscipi etiam ante usum rationis* omnia Sacramenta, quae non requirunt actum suscipientis, sed solummodo in eis datur aliqua potestas spiritualis, ut sunt Baptismus, Confirmatio et Ordo [6].

Q. 2. *Quid requiritur ad licitam Ordinatione in subjecto?*

R. Varia requiruntur ad Ordinem non solum valide, sed etiam licite suscipiendum. Alia intimius animam ordinandi afficiunt, *ut divina vocatio, intentio recta, probitas vitae et animus clericandi.* Alia exterius in ipso requiruntur, ut « Confir« matio, exercitium Ordinis suscepti, ae« tas, scientia, titulus, Exercitia spiritua« lia, Ordinatio per gradus, et immunitas « a censura et irregularitate. » Alia potius ipsis Ordinationis modum spectant, ut « interstitia, tempus, locus, Commu« nio *ac* legitimus Episcopus [7].

N. 1. — *Divina vocatio, intentio recta, probitas, animus clericandi.*

Q. 1. *Quid de divina vocatione ad Ordines?*

R. Divina vocatio ad Ordines definitur: « Actus providentiae supernaturalis, quo « Deus aliquos prae aliis eligit ad mini« sterium ecclesiasticum; eosque congruis « dotibus praeparat ad ejusdem ministe« rii officia digne et laudabiliter obeun« da ». Vocationis necessitatem gravem sic docet Apostolus [8]: Nec quisquam su« mit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo « tanquam Aaron ». Docet Christus, cum sic Apostolos alloquitur [9]: « Non vos me « elegistis, sed ego elegi vos »: imo et ipse Christus « Non semetipsum clarificavit, « ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad « eum, filius meus es tu [10]. Docet et Ordi-

1 Quoad Regularium Ordinationes v. tomum I: *de statu religioso*.

2 I Cor. 3. V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 781.

3 Haeresi 94.

4 C. *Nova* de poen. et rem.

5 Suppl. q. 39. a. 1.

6 Putat tamen Angelicus non posse pueros ante rationis usum valide suscipere Episcopatum (*Quodl. XXXIX. art.* 2); quia per Ordinem hunc contrahitur quoddam matrimonium spirituale cum Ecclesia, ad quod requiritur consensus contrahentium. Verum neque quoad Episcopatum alii id admittunt; nam cura pastoralis subsequitur characterem, qui jam independenter a consensu imprimitur; cum character non actum, sed potestatem ad actum solummodo tribuat.

7 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 783—Tannoia, *Vita di s. Alfonso* ecc. Torino, Marietti. 1857, lib. III, c. 28; scienza e bontà ricercata da Alfonso nei giovani Ordinandi, e sua condotta coi novelli Sacerdoti—Benedictus XIV, *Notificationibus* II. XXIII, XXVI, XLII, LVI et LXXIV, ubi plurima eruditissime more suo — Quoad requisita v. Synodus Novariensis pagg. 143, 346 et seqq.—Sed maxime Hallier, *De sacris electionibus et ordinationibus*, ubi res tota amplissime discutitur.

8 Hebr. 5.

9 Joann. 15.

10 Hebr. 5—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 802.

« nis sublimitas , et muneris sanctitas et « oneris gravitas ».Hinc Doctorum sensus est, non vocatum esse veluti membrum e suo loco dimotum, quod aliquo modo adhuc servire potest; sed imperfecte nimis, ac nonnisi cum deformitate: qui proinde magno damnationis periculo se exponit [1].

Ordinaria divinae vocationis signa duo sunt praecipua: 1. Est singularis quaedam ad statum hunc propensio; haec enim si dulcis, si constans, si fortis, nonnisi ab Auctore naturae esse potest, qui omnia disponit nihil frustra moliendo; 2. est initium virtutum, quae Ecclesiastico sunt propriae, ut ardens charitas, sacrorum studium, castitatis amor, rerum divinarum cura, quam perbelle describit Hieronymus in suo Nepotiano adhuc Clerico: « Erat « solicitus, si niteret altare, si parietes « absque fuligine, si pavimenta tersa, si « janitor creber in porta, si vela semper « in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa « luculenta; et in omnes coeremonias pia « solicitudo disposita, non minus, non ma« jus negligebat officium ».

Principaliora autem media ad probandum, an vocationis spiritus a Deo sit, sunt 1. Oratio, dicente Scriptura[2]: *Qui quaerit invenit*. Unde cum reali Psalmista frequenter ad Deum est inclamandum [3]: « Noc tam fac mihi viam, in qua ambulem; » 2. Consilium; ait enim Sapiens: « Sine consi« lio nihil facias, et post factum non poe« nitebis; astutus omnia agit cum consi« lio [4] ». Experientia sane constat, neminem sibi sufficere, quantumvis prudentem ac doctum. Unde Chrysostomus: « Licet « mirum in modum sis sapiens, et perspi« cias quae oportet; attamen homo es, et « consiliario tibi opus est: solius Dei est « nullo indigere consiliario [5]. » Verum ut consilium sit sine poenitentia, omnia nude pio, docto et prudenti consiliario sunt aperienda: quot inveniuntur, maxime juvenes, qui amant decipi, qui consilia cupientes sibi placentia, quae magis sunt aperienda, cooperiunt, tacent, dimidiant l vel nimis faciles, atque ignaros consiliarios quaeritant [6]!

Q. 2. *An requiritur recta intentio seu finis in Ordinis susceptione?*

R. Si nulla actio bona esse potest, quae non fiat bono fine, id fortius dicendum, ubi agitur de re tam gravi, qualis est Sacerdotalis status electio. Porro hic finis principalis et immediatus paucis ab Apostolo describitur [7]: «Omnis Pontifex ex homini« bus assumptus pro hominibus constitui« tur in iis, quae sunt ad Deum ». Mortaliter ergo peccat qui principaliter sacrae militiae petit adscribi ob fines humanos, quasi sine curis victurus, cum ad curas pervenerit [8].

Q. 3. *An ad Ordines requiratur probitas vitae?*

R. Probitas vitae non solum requiritur in actuali Ordinis sacri susceptione, cum sit Sacramentum vivorum; sed multo ante, nam status clericalis status perfectionis est, non poenitentiae. Unde ajebat d. Bernardus: « Nos in monasteriis omnes « recipimus spe meliorandi; in Clero au« tem viros brobatos diligi oportet, non « probandos [9]. » Sed quomodo dignosci poterit, utrum ordinandi tali sint probitate praediti? Olim Archidiaconi partes et munus erant eorum doctrinam et indolem explorare: etiam hodie petitur ab Archidiacono, dum sacra Ordinatio peragitur, utrum ordinandos satis idoneos arbitretur: quod ipse affirmat; sed haec fiunt, ut ritus antiquitatus servetur; etenim neminem latet ordinandorum ingenia ac mores ab Archidiacono nullo pacto cognosci. Quare Tridentinum, servato veteri ritu, novam disciplinam invexit, jussitque promul-

1 V. Haberi et Concina, *Tract. de Ordine.*

2 Luc. 11.

3 Ps. 142.

4 Eccli. 32; et Prov. 13.

5 Hom. 9 *de laudibus Pauli.*

6 Episcopus Falcoja cuidam, qui cum ipso conquerebatur, eo quod initium consilium ab Alphonso Liguori fundandi suam Congregationem approbaverat, ita respondit: *Lei sa bene, che le parti del padre spirituale non si estendono a dare vocazioni: che il darle si appartiene alla divina Providenza che ha fatte le nicchie in Paradiso, per collocarvi le statue che si lavorano in terra: ed in terra ha posto tante officine; e alla giornata sempre delle altre perchè in esse sieno lavorate secondo le sue altissime disposizioni, le statue ragionevoli che in quella beata galleria debbono collocarsi. E perchè l' affluenza non sia tutta ad un'officina, egli medesimo dispone chi dee applicarsi ad una, chi ad un'altra. Onde ai Padri spirituali altro non resta che l' approvare o riprovare le vocazioni; or quando l' anima fida in Dio benedetto e nella divina parola:* qui vos audit, me audit, *si dee credere che non la sbagli.— Potrebbe sbagliarla il padre spirituale, direte voi. Rispondo che la fedeltà divina non lascia di comunicare la sua luce a quelli che ha posto nel mondo per infondere lume agli altri; altrimenti quale sicurezza vi sarebbe per accertare il divino volere? V. Della Vita ed istituto di s. Alfonso M. De Liguori*, ecc. Libri IV del p. Antonio M. Tannoia, l. I, c. 29. Marietti, Torino 1857.

7 Hebr. 5 — V. Liguori. *Homo Apost.* Append III, n. 45.

8 V. Clary. *Lo spirito, ed i principali doveri del Sacerdote*, Omel. 2 et 3.

9 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 801 — Savoy, *Doveri* etc., tom. I de Oblig. Cleric.

gari in Ecclesia (nempe domicilii) illorum nomina, qui Ordines exquirunt [1]; atque per prudentes viros peritos divinae legis ac in ecclesiasticis sanctionibus exercitatos diligenter investigari et examinari ordinandorum *genus*, si legitime nati; *personam*, si liberi sint neque irregulares, neque malo fine ducti; *aetatem*, si canonica sit, quod quidem legitimis attestationibus comprobatur: *institutionem*, si nempe habeant ut honeste vivant; *mores*, si tanto ministerio respondeant; *doctrinam*, si talis ut sufficiat ad Ordinem cui sunt promovendi; et *fidem*, si in ea bene fundati, ut alios edocere valeant [2].

Q. 4. *An ad Ordines suscipiendos requiratur animus clericandi*?

R. Cum status clericalis stabilis sit, ex se habet, ut qui eum suscipit, teneat permanenter; atque ideo, ut habeat animum clericandi. Hanc Tridentinum loquendo de Tonsura (quod dicendum est a fortiori de Ordinibus) requirit expresse hunc animum [3].

Sed hic quaestio est *utrum peccet graviter suscipiens Ordinem cum voluntate implendi quidem onera ei adnexa, sed non ascendendi ad superiorem*? — R. Affirmandum, si iste habeat Beneficium Ordinem sacrum requirens, ut Beneficium curatum; quia committeret gravem inordinationem. Si aliud Beneficium habeat, recte ait Layman, eum graviter non peccare: imo probabiliter per se ne venialiter quidem; nam Concilium non requirit, nisi intentionem praestandi Deo fidelem cultum. Adde: quemlibet Ordinem ex se ideo conferri, ut ordinatus Deo inserviat proprium munus exercendo [4].

N. 2.— *Confirmatio, exercitium Ordinis suscepti, aetas, scientia, titulus, Exercitia spiritualia, Ordinatio per gradum, immunitas a censura et irregularitate.*

Q. 1. *An ad suscipiendos Ordines requiratur Confirmatio?*

R. Affirmative: *Prima Tonsura*, ait Tridentinum, *non initientur qui Sacramentum Confirmationis non susceperint* [5]. Communissime docent id obligare tantum sub levi; cum materia levis sit, et Concilium simpliciter imperet aliud non addendo: et valet de omnibus Ordinibus exemplo Apostolorum, qui nonnisi in Pentecoste fuerunt confirmati. At nullus hodie ad Ordines admittitur ante Confirmationem.

Q. 2. *An ad Ordines sit necessarium Ordinis suscepti exercitium*?

R. Cum consecratio ad aliquam actionem detur propter actionem ipsum; ideo congruum est, ut susceptus jam Ordo exerceatur antequam suscipiatur novus. Id Tridentinum praescribit, et quidem ut in propria Ecclesia Ordo exerceatur [6]. Attamen nisi strictum praeceptum detur ab Episcopo, non erit lethalis culpa omissio hujusmodi exercitii, ut docent Salmanticenses; cum sequentia verba Concilii potius habeantur uti consultiva, quam uti praeceptiva: *In unoquoque munere juxta praescriptum Episcopi se exerceant.* Imo nullum peccatum, si agatur de Ordinibus minoribus, quorum exercitium obsolevit.

Q. 3. *Quaenam aetas ad Ordines requiritur* [7]?

R. Pro prima Tonsura requiritur saltem septennium ex Benedicto XIV, Bulla

1 Hoc Synodus Novariensis praecipit etiam cum agitur de habitu et prima tonsura suscipienda. Quae proclamatio etiam in festis suppressis fieri potest; cum haec suppressio nihil immutaverit quoad ecclesiasticas functiones peragendas in Ecclesia.

2 Clarius hac in re triplex examen seu scrutinium distingui potest: *Scrutinium praeliminare*, quod fit mense ante Ordinationem ad dignoscenda nomina ordinandorum et indaganda eorum moralitate; *scrutinium verum*, quod fit paullo ante. in quo repelluntur indigni. ac digni admittuntur; tandem *scrutinium formae*, quod fit in Ordinationis initio, ut vestigium habeatur veteris disciplinae (Tridentinum, *sess.* 23. *cap.* 5 *et* 7 *de Ref.*). — V. Benedictus XIV. *Notificatione* LXXII—Abelly, *Episcopalis sollicitudinis enchiridion* — Nardi. *Elementi di diritto eccles.* § 367 - Pichler *Jus canonicum.*

3 Sess. 23. c. 4 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 785 —Qui initiatus in Minoribus uxorem duxit. non peccat graviter; imo neque venialiter per se loquendo, si habeat causam, v. g. ad sedandas inimicitias, aut tentationes carnis, vel subveniendum foeminae pauperi. Attamen qui certus est de sua vocatione ad statum ecclesiasticum, videat ne se committat in malo statu. ab illo recedens.

4 Qui tamen tonsuram susciperet animo effugiendi forum laicale. et postea redeundi ad saeculum. probabilius non excusaretur a mortali: quia sic agere fraudem appellat Tridentinum. Revera iste graviter defraudaret Ecclesiam. abutendo nempe suis ministeriis ad fines temporales—Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 113: l. VI. n. 784.

5 *Sess.* 23, c. 4—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 886.

6 *Sess.* 23, c. 11 et 13—V. Liguori. *Op. Mor* l. VI, n. 801.

7 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 799; et *Opera Dogmatica, sess.* 23. n. 37. ubi ait: *Anticamente per i Sacerdoti vi bisognava l'età di anni* 30. *per i diaconi di* 25 *per i Vescovi di* 50 *secondo le Costit. Ap.* l. II. c. 1, *benchè per i Vescovi l'età fu poi ristretta sino ai* 30 *anni* — V. Thomasinus, *Vetus et nova Eccles.* etc. l. II, c. 67.

Inter solicitas. Ubi tamen viget § 15 Instructionis Benedictinae requiruntur 13 anni completi, nisi agatur de arctatis. Pro Minoribus nulla est praescripta aetas; usus tamen est, prout ait idem Pontifex, ut ii conferantur ab anno 7 ad 14. Pro Subdiaconatu statuitur annus 22. Pro Diaconatu 23, Pro Sacerdotio 25 ex Tridentino [1]. Pro Episcopatu requiritur annus 30 completus: si Galliam excipias, pro qua indultum est, ut sufficiat annus 27 — Annus inceptus, si Episcopatum excipias, habetur pro completo, ut declaravit S. C. C. Est autem annus computandus non a Baptismate, sed a nativitate ex eadem Congregatione [2]. Dispensare super aetate reservatur s. Pontifici, qui nonnisi pro Sacerdotio id indulgere solet, justa semper accedente causa, quae judicio Episcopi relinquitur definienda.

Si Episcopus ante legitimam aetatem sine dispensatione ordinaret, esset a collatione Ordinum suspendendus [3]; imo si ageretur de prima tonsura, esset ipso jure per annum ab illius collatione suspensus [4]. Quod vero pertinet ad ordinatum, scienter sic Ordines recipiens, ipso facto perpetuam incurrit suspensionem Papae reservatam, vel Episcopo si sit occulta, et si ea durante, in suscepto Ordine ministrare praesumpserit, incurrit etiam irregularitatem [5]. Non item vero, si ad alium Ordinem ascenderit, ut ex S. C. C. tradit Benedictus XIV [6].

Q. 4. *Quaenam scientiae ad Ordines requiritur* [7] *?*

R. Tridentinum pro initiandis ad Tonsuram requirit, ut *edocti fuerint rudimenta fidei, et sciant legere et scribere.* Pro initiandis ad Minores, *ut linguam latinam intelligant.* Pro Subdiaconis et Diaconis requirit, « Ut sint literis, et in « iis quae ad Ordinem exercendum per- « tinent, instructi. » *Pro Sacerdotibus*, ut « ipsi ad populum docendum ea quae sci- « re omnibus necessarium est ad salutem, « ac administranda Sacramenta, diligendi « examine praecedente, idonei compro- « bentur [8]. *Ubi verba* ad administranda Sa- « cramenta » non tantum indicant ea sciri debere, quae ad Sacrificium et Eucharistiae administrationem, Baptismum et Extremam-Unctionem pertinent, quorum sunt ministri: sed ea etiam quae ad Poenitentiam spectant. Debent enim, presbyterandi scire universaliora principia moralia, quibus solvere valeant dubia occurrentia in necessitatis casu: ac specialiter scire quando, quomodo, et qua ratione possint absolvi moribundi: secus non videntur posse a graviculpa excusari. Et haec est doctrina Angelici [9], s. Caroli [10], ac Benedicti XIV [11].

Tandem pro Episcopo requiritur ex Tridentino [12], quod « scientia hujusmodi « polleat, ut muneris sibi injungendi ne- « cessitati possit satisfacere ideoque antea « in universitate studiorum magister sive « doctor, aut licentiatus in s. Theologia « vel jure canonico merito sit promotus, « aut publico alicujus accademiae testi- « monio idoneus ad alios docendos osten- « datur. » Episcopi autem nominati Italiae et Insularum adjacentium pro examine et Ordinatione Romam petunt [13].

Q. 5. *Quid de titulo ad Ordines?*

R. 1. Titulus ad Ordines definitur: « Jus « perficiendi fructus annuos juxta taxam « ab Episcopo determinatam, pro hone- « sta Clerici sustentatione. » A pluribus

1 *Sess.* 23, c. 22, etc. Et c. *cum in cunctis* 7 de elect.

2 Neque vertus potest excludi dies, qui superest in anno bissextili; nam anni computandi sunt juxta consuetudinem Ecclesiae, quae recte statuit de quatuor in quatuor annis addi unum diem propter horas, quae in quolibet anno supersunt. Probabilius autem est, non posse quempiam ordinari mane illius diei, in cujus vespera complet aetatem requisitam; nam mane non potest diei revera aetatem illam attigisse: sic v. g. pro Subdiaconatu aetas debet esse annus 22 inceptus, unde qui annum 21 non vere complevit, minime potest dici annum 22 attigisse.

3 Ex c. 13 *de temp. ord.*

4 Ex c. *finali* eod. tit. in 6°.

5 Extrav. *Cum ex Sacrorum* etc.

6 *De Syn. Dioec.* l. XII, c. 5.

7 V. Ligunri, *Op. Mor.* l. VI n 792; et maxime *Homo Ap.* tr. vii, n. 32.

8 *Sess.* 23, c. 4, 11. 13 et 14.

9 In 4, d. 24, q. 1, a. 3.

10 Conc. Med. V.

11 *Notificationibus* xxxii et xlii.

12 *Sess.* 22, c. 2.

13 V. Faguanus c. *Nisi cum prid.* n. 63 *de renunt.* Tria hic observanda sunt: —1. Licet Episcopus possit ordinare qui doctrinam a Tridentino requisitam habent; non ideo tamen prohibetur, ut majorem a suis subditis exigat. Quod quidem laudabiliter passim fit ab Episcopis, maxime hisce nostris temporibus: Concilium enim sua lege voluit tantummodo modum imponere: ne illiterati promoveantur; —2. recte advertunt, rigorosius esse examinandos Subdiaconos; nam Clerici semel constituti in Ordine subdiaconali, cum ecclesiastico ministerio perpetuo detineantur, una vel altera vice opus erit, ut ad altiora ascendere permittantur, vel si non permittantur, homines erunt, ut ita dicam, nec laici nec clerici, extra locum in difficili positi, atque in desperationem quasi conjecti; —3 commune est ex ipso Angelico *Suppl.* q. 36. a. 2) pro Regularibus minorem scientiam requiri; quia illi de se ordinantur tantum ad chori et altaris servitium. Aliter tamen esset, si Regulares ad omnia sacerdotalia officia deputentur, ut hodie passim fit.

oecumenicis jampridem Conciliis, novissime a Tridentino titulus est inductus: tum ne clerici defectu sustentationis mendicare cogantur vel quid sordidum exercere: tum ut liberius spiritualibus vacent, quin temporalium solicitudine distrahantur [1]. (Ubi viget § 14 instructionis Benedictinae in Sabaudiae Regno, ad Tonsuram requiritur titulus: aliis vero in locis titulus necessarius est pro solis Ordinibus sacris) Quae lex adeo firma est, ut Clericus scienter ordinatus sine titulo incurrat suspensionem ab exercitio Ordinis suscepti, et quidem ipso facto ex Benedictina Constitutione: quod valet ex S. C. C. etsi titulus adsit, sed fictus; quia titulus *fictus* et *nullus* sunt verba synonima. Ad Episcopum autem sic ordinantem quod attinet, si sit in culpa, mortaliter peccat: et ex eadem Constitutione est per annum a collatione Ordinum ac usu Pontificalium suspendendus. Imo sic ordinatum Clericum, si indigeat, tenetur Episcopus alere de propriis, donec titulum ei obtinuerit [2]. Si vero Episcopus rem examinatoribus remiserit qui mala fide titulum probaverint, ipsi pro rata tenentur ad ordinati sustentationem [3] — Insuper notandum, quod si titulus quo quis suscepit unum Ordinem pereat etiam casu, is non potest ad superiorem Ordinem ascendere sine novo titulo. At si casu perierit titulus, sed amplius ad alium Ordinem sit ascensurus ordinatus, qui aliunde habeat unde honeste vivere possit, non esset cur inquietari deberet.

R. Titulus ad Ordines quadruplex distingui potest, nempe *Beneficii*, *capellaniae laicalis*, *pensionis ecclesiasticae* et *patrimonii*.

1. Ut Beneficium serviat pro titulo, haec jure requiruntur: 1. Ut Beneficium sit verum ac proprie dictum; alioqnin ecclesiasticum non esset, prout requirit Tridentinum; 2. ut canonice et pacifice possideatur; secus actu non inserviret ad sustentationem; 3 ut sit perpetuum, uti status clericalis perpetuus est: 4. ut ejus reditus annuus sit ad taxam Synodalem, ita ut sufficiat ad honestam vitae sustentationem. Pro Novariensi Dioecesi taxa est summa libellarum 240 monetae novae pedemontanae, omnibus detractis sumptibus atque oneribus pecuniae tam ab ipsa Beneficii fundatione quam a civili potestate impositis: imo centum et viginti libellae liberae omnino esse debent etiam ab omni Missarum onero (*pag.* 145) [4].

2 Ut Capellania laicalis ad titulum sufficiat, et induat quasi naturam Beneficii, necesse est, ut a patrono expresse et legali forma in Curia episcopali recognita detur in titulum, cum obligatione illam non repetendi, donec Clericus alium titulum procuraverit [5].

3. Idem de pensione ecclesiastica currit, quod de capellania laicali dictum est: nempe ubi rite et debitis formis fulciatur in Curia cognitis, aequiparatur Beneficio. Quod autem de pensione ecclesiastica, idem currit de legatis piis. Si vero Beneficium, pensio ecclesiastica, vel legatum pium non sufficiat, fieri potest supplementum ut pertingat ad taxam 120 libellarum absque onere.

4. Quoad patrimonium, ex Tridentino

1 *Sess.* 21. c. 2 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 813 — Regulares ordinantur *titulo paupertatis*, quam solemniter profitentur: et vi professionis hujusmodi sustentari debent statim ac professi sunt ex bonis communibus Ordinis ex Const. Pii V, *Romanus*.

2 C. *Cum secundum* de praeb.

3 Glossa in c. *Cum secundum*.

4 Benedictus XIV. *De Syn. Dioec.* l. XII, c. 9, quaerit: an onera Missarum sint omnino detrahenda ad titulum: respondit id a S. Congregatione judicio et conscientiae Episcoporum esse relictum, *qui spectatis locorum et personarum conditionibus vel in particularibus eventibus statuant, vel etiam in Synodo per modum legis decernant. an onera Missarum sint vel non detrahenda e reditibus Beneficii.* V. etiam *Notificatio* xxvi, n. 6—11. *v.* De Legibus. ubi *de derogatione*.

Eo regula ad videndum. utrum titulus sit ad taxam praefixum: quoad reditus fundorum qui semper variant. computatio fit (a peritis tamen habita ratione redituum unius novennii: quod onera Missarum vero. pro qualibet imposita Missa. detrahitur moneta una nova pedemontana (*un franco*) etiamsi agatur de festivis; festivae autem in genere 70 numerari solent: hoc porro modo, detractione facta. videndum qui reditus remanent. Si vero defectus Beneficii sit modicus. licite quis ordinatur; secus si sit notabilis; notabilem autem merito esse censet Viva defectum quintae partis. Qui actu possidet Beneficium. sed reditus exigere non possit usquedum Sacerdos, bene posset ordinari Subdiaconus et Diaconus juxta Barbosam et Garcias — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 815-816.

5 Ita Benedictus XIV, *Notificatione* xxvi. « Con Breve 14 maggio 1828 Leone XII approvava una transazione fatta tra il Papa e il governo Sardo, colla quale abbandonava le sue pretese (dicam *giuste ragioni*) circa ai beni ecclesiastici stati prima d'allora alienati, e il secondo fondava 200 Cappellanie distribuite fra le varie Diocesi dello Stato (pro Novariensi Dioecesi 12 sunt), col reddito annuo di L. 300 e col carico di 50 Messe. allo scopo di soddisfare in parte agli antichi obblighi di Messe che cadevano sui beni distratti e dei quali era fatta remissione. Queste Cappellanie devono servire di patrimonio ecclesiastico ad altrettanti cherici poveri, ed essere di libera collazione episcopale. » Ita Bel-

ii solum hoc titulo ordinari possunt *quos Episcopus judicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate Ecclesiarum*. Patrimonium autem debet esse: 1. Perpetuum ex dictis; 2. fundatum in reditu certo, fixe ac libero [1], et hypotheca munitum (si fundetur ex toto vel ex parte in aliqua domo, debet esse fructifera, id est talis ut ratione locorum possit locari, et insuper ab incendio assecurata); 3. in Curia episcopali approbatum, atque ad taxam Synodalem conflatum: pro Dioecesi Novariensi debet esse annuarum libellarum 240 monetae novae pedemontanae, oneribus cujusque generis dotractis (*pag.* 145). Idem dicendum est de pensione laicali. Pensio laicalis sicut et patrimonium potest etiam constitui sub clausula *donec Clericus consequatur alia bona*; sed tamen prior titulus non estinguitur, donec novus in illius locum ab Episcopo subrogetur.

Patrimonium ecclesiasticum potest etiam constitui in censu redimibili, modo Episcopus provideat casu redemptionis, ut pecunia in alio reditu certo impendatur. Item potest constitui tam in Montibus [3], quam in syngraphis nominativis debiti publici, si tamen hypothecae supponantur; nam et census et loca Montium et syngraphae istae veniunt nomine immobilium [4]. Observandum autem ex Codice civili Sabaudiae. 1. Non competere Clerico jus, ut sibi a patre vel matre patrimonium constituatur [5]; 2. non licere patri aut matri omnia sua bona filio donare, si usumfructum sibi non reservent [6]; itemque eis non licere uni filio bona in tanta quantitate donare, ut aliis liberis legitima portio non supersit [7]; idque neque consentientibus ipsis liberis; cum nemo valeat renuntiare haereditati hominis adhuc viventis [8].

Si quis vero ordinetur titulo patrimonii sibi donati; sed clam data fide de eodem restituendo post Ordinationem, tunc si donator verum non habebat animum donandi, Clericus tenetur patrimonium restituere; cum ex donatione ficta nullum jus acquisierit. Et ideo ex Constitutione *Romanus Pontifex* s. Pii V. incurrit suspensionem, utpote ordinatus sine vero titulo. Si vero donator verum habebat animum donandi, tunc Clericus nullam poenam incurrit; cum patrimonium vere fuerit assecutus, licet peccet ob tale pactum. Imo ex Benedicto XIV [9] non tenetur pactum servare, nempe patrimonium restituere, utpote praescriptioni Tridentini contrarium, quod statuit ut *sine licentia Episcopi alienari aut extingui vel remitti nullatenus possit*.

An quis (quaeres) *possit ordinari titulo industriae propriae?* — Sunt qui docent Clericum, qui v. g. est pictor, ludimagister, etc. posse in ipsa sua professione fundare titulum ad Ordines. Attamen verius id inficiamur cum Benedicto XIV, qui refert id declaratum fuisse a S. C. Congregatione. Et merito: neque enim iste titulus pacifice possidetur ac perpetuo; cum facile possit ob morbum aliamve causam in fumum abire. Adde ex Instructione Benedictina pro Regno Sabaudo exigi, ut in re, non in spe constituatur.

tini, *Giurisprudenza degli Stati Sardi*, vol. IX, par. 2. pag. 21: ubi etiam notat, quod a civili lege dictae Capellaniae non habeantur uti Beneficia proprie dicta, sed potius uti Capellaniae laicales, quae ideo (etiam admissa ejus lege 29 maji 1855) adhuc subsistunt. *Sentenza della Corte d' Appello di Torino*, 18 maggio 1857.

1 Hoc si quis alicui conficeret patrimonium publico instrumento ad taxam deflaltam. sed sub fide non percipiendi reditus nisi in necessitate, patrimonium ecclesiasticum non conficeret; nam hoc modo non haberetur reditus certus de praesenti, liber ac perpetuus — V. Ferraris. V. Patrimonium, Ordo, etc.

2 Benedictus XIV. *Notificatione* XVI.

3 S. C. C. 28 junii 1704.

4 Clement. *Ex ivi* § cumque ann. redit.

5 Art. 117—C. G. 204—C. S. 194.

6 Art. 1139—C. A. civ. § 944.

7 Art. 1153—C. A. 951 — C. G. 920 et 1090—C. S. 1853—C. P. 1023—C. M. 1181.

8 Art. 1009 - Constitutio autem patrimonii ecclesiastici per se non venit nomine donationis, adeoque a formulis pro donatione praescriptis est immunis. Sed est contractus *do ut facias*; cum detur Clerico ideo, ut Ordines suscipiat; ideo non indiget homologatione talis constitutio, ita decisum fuit Taurini 26 junii 1855. Sed die 21 junii 1856 contraria sententia prolata fuit, et decisum, patrimonii ecclesiastici constitutionem veram esse donationem et sub poena nullitatis esse homologandum. V. Bettini *Giurisprudenza degli Stati Sardi*, vol. VIII, pag. 741, part. 2a. Attamen prima sententia adhuc praevalet in praxi.

9 *Notificatione* XXVI. Quod si quis nullo praecedente pacto, post susceptum Subdiaconatum vel Diaconatum patrimonium vere donatum renuntiet donatori, vel quomodolibet alienet et sic Sacerdo io initietur, declaravit S. C. Congregatio 6 martii 1638, eundem non incidere in censuras: sed actum nullum efficere. Imo ex eadem S. C. 4 febr. 1652, Clericus sine licentia Episcopi non potest patrimonium renuntiare, licet aliunde habeat, ut honeste vivat; nam statim ac illud constitutum est, inter bona ecclesiastica adnumeratur. Attamen ex alio Decreto S. C. 5 febr. 1604 non est vetitum Clerico hypothecare patrimonium, quoad eam partem fructuum quae superest ad ejus sustentationem, non laute, sed tenuiter vivendo, juxta judicia ecclesiastici arbitrium — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 821 et seqq.

Q. 6. *An Ordinibus sint spiritualia Exercitia praemittenda* [1] ?

R. Innocentius XI per s. Congregationem Episcoporum et Regularium 9 octobris 1682 mandavit, ut singuli majores Ordines suscepturi per decem continuos dies spiritualibus Exercitiis vacent: hoc confirmavit Clemens XI anno 1710: quae porro lex cum sit papalis ab Episcopo dispensari nequit. Synodus autem Novariensis merito hortatur ut qui in Minoribus sunt ordinandi, id etiam agant saltem per triduum. Exercitia enim maxime conferunt ad obtinendum a Deo *spiritum rectum* qui dirigat intentionem; *sanctum*, qui mundet affectum: *principalem*, qui firmet operationem — Huc referri potest etiam jejunium ab ipsa Apostolica traditione manans, quod generalibus Ordinationibus praemittitur; hoc enim ad gratiam efflagitandam mirifice inservit [2].

Q. 7. *An Ordinatio fieri debeat per gradum?*

R. Ordinatio per gradum in eo consistit, ut quis legitimam Ordinum seriem in illorum susceptione servet: *Qui mala fide* per saltum ordinatur, graviter peccat, ac suspensionem incurrit ab exercitio illius Ordinis, quousque dispenset Episcopus [3]. Diximus *qui mala fide*; dolo enim carens non peccat; sed tantum ei prohibetur exercitium Ordinis suscepti, donec suscipiat omissum. Attamen unius Ordinis collatio ante alium est valida; cum tradantur distinctae potestates. Excipe in omnium sensu Episcopatum, qui ab que Sacerdotio esset nullus, vel quia illo nonnisi istius extensio est; vel melius quia Episcopalis suprema potestas ex divina institutione nonnisi ordinato in Presbyterum conferri potest, ut commune est.

Q. 8. *An ordinandus debeat esse immunis a censura atque ab irregularitate?* [4]

R. Ordinandus debet esse immunis a censura et irregularitate: nam censura privat bonorum Ecclesiae participatione; irregularitas inhabilem facit ad Ordinem; utraque ergo impedit Ordinationem. Hinc ex Pontificali R. Episcopus, antequam ordinare incipiat, sub excommunicatione praecipit, ne alterutro impedimento ligatus accedat; sicuti nec minime descriptus, aut non approbatus aut extraneus. Si tamen nihiluminus accederet, esset valide ordinatus [4].

N. 3. — *Interstitia, tempus, locus, Communio, Episcopus proprius.*

Q. 1. *Quid de Interstitiis?*

R. Interstitia sunt *ea temporis intervalla, quae inter unum et alium Ordinem excurrere debent.* Haec sapienter sunt instituta; interim enim Clerici se magis probant, et in Ordine suscepto sese exercent [5]. Interstitia diversa sunt pro Ordinum diversitate: ac

1. Tridentinum inter minores Ordines requirit aliquod spatium, *nisi Episcopo aliud expedire magis videatur*; latitudinem tamen non taxavit. Nihil autem impedit, ut cum Ordine minori una simul tonsura conferatur; cum haec non sit Ordo. Apud nos receptum est, ut duo minores simul eodem die conferantur, alicubi vero omnes minores Ordines uno conferuntur die.

2. Ut a minoribus ascendatur ad Subdiaconatum Tridentinum requirit annum, *nisi necessitas aut Ecclesiae utilitas judicio Episcopi aliud exposcat.* Sub gravi tamen prohibetur in jure quatuor minores simul cum Subdiaconatu eodem die suscipere [6], et taliter ordinatus fieret irregularis quoad alios Ordines suscipiendos [7].

3. Ut ascendatur a Subdiaconatu ad Diaconatum, adhuc unum annum Tridentinum requirit, *nisi aliud Episcopo videatur*: unde hic ad dispensandum quaevis rationabilis causa sufficit. Qui porro non servat interstitia, si eodem die duos Ordines sacros sumit, peccat mortaliter, suspensus est ab ultimo Ordine ac fit irregularis [8]. Si eos tamen sumit diversis diebus, tunc si servat legitima tempora, peccat utique praeceptum violando; sed poenam arbitrio Episcopi decernendam reli-

1 De Exercitiorum origine et utilitate *v.* Benedictus XIV. *Notificat.* xi et civ.

2 V. Muratori, *In Anedoct.* l. II, diss. *de jejunio quat. temp.*—Valfridius, *De usu et instit.. jej. quat. temp.*

3 Cap un. de Cler. per saltem ord.— V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 793.

4 Benedictus XIV. *De Sacrif. Missae.* l. III. c. 10.

5 Tridentinum, *sess.* 23. c. 11, 13 et 14. Jure antiquo rigorosior erat disciplina quoad interstitia: « Romani Pontifices Siricius, Coelestinus, ac Leo M. tempus interstitiorum sanxerunt, nempe per duos annos in lectoratu atque exorcistatu permanendum, per quinquennium in acolytatu et subdiaconatu, ac per aliud quinquennium in diaconatu. » Benedictus XIV. *Notificatione* lviii—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 798.

6 C. 2 *de eo, qui furtive.*

7 Ita ex S C. C. 7 maji 1707 in Bovensi — V. Pavone *Spicilegio* ecc. § 201—Benedictus XIV, *Notificatione* xvi.

8 Ex c. *literas* de temp. ord.

quit Clemens VIII, qui Bullam Sixti V hac in re severiorem temperavit. Si vero tempora non servet, incurrit praeter gravem culpam etiam suspensionem; quam tamen a Sede apostolica ad Episcopi arbitrium revocavit idem Clemens VIII, Constitutione *RR. Pontificum*.

4. A Diaconatu ad Sacerdotium Tridentinum requirit saltem anni intervallum, *nisi ob Ecclesiae utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videatur*. Quae verba S. C. C. declaravit intelligenda esse disjunctive [1], adeo ut vel sola utilitas satis sit, Episcopi judicio.

5. Quoad Episcopatum requirit Tridentinum, ut consecrandus Episcopus in sacro Ordine antea saltem sex mensibus sit constitutus [2].

Hic notandum; 1. dispensationem interstitiorum ad Episcopum pertinere etiam quoad Regulares. Non potest tamen Episcopus dispensare subditum alterius sibi dimissum sine habita facultate; 2. hanc potestatem esse etiam Vicarii generalis, si habeat mandatum generale. Item capitularis, cum succedat in ordinaria jura Episcopi. Ita S. C. C.

Q. 2. *Quonam tempore Ordines conferri possunt?*

R. Tonsura ex Pontificali Romano quocumque die, hora, loco potest licite conferri—Ordines vero minores, si ea sit consuetudo, feria VI aut IV ante generalem Ordinationem omnibus generatim dari possunt: secus sunt conferendi eo die, quo Ordines majores. Diximus *omnibus generatim*; nam *licitum est Episcopis dominicis, et aliis festis diebus unum aut duos ad minores Ordines promovere*, verba sunt Alexandri III [3]: quae verba communiter Doctores cum Sylvestro, s. Antonino, Innocentio IV, Tabiena, Henriquez, Turrecremata, Renzi, Granata, Salmanticensibus, Pisano, Bernardo, Gofrido et Raynerio contra Hostiensem, Angulum et Hallerium explicant non uti taxativa, sed uti exemplificativa: et ideo ajunt plures, quam duos adhuc promoveri privatim posse. Et probant etiam ex Glossa in citata verba: *numquid plures? utique, dummodo non videatur generalis Ordinatio* [4]. Majores tandem Ordines conferri possunt tantum in sabbatis quatuor temporum: sabbato ante dominicam Passionis: et sabbato ante dominicam Paschatis [5]. At quod pertinet ad electum in Episcopum, dies illius consecrationis ex Pontificali R. *debet esse dominica*; *vel natalitium Apostolorum*; *vel etiam festiva, si summus Pontifex specialiter indulserit.*

Facultas quoad tempus dispensandi solius est Pontificis: qui secus fecerit, si sit ordinans, erit suspendendus a collatione Ordinum [6]; si ordinatus, erit ipso facto suspensus [7]. Mane autem semper Ordines majores sunt conferendi; imo in Missa; quod praeceptum grave est ex Pontificali romano et praxi [8].

Q. 3. *Ubinam Ordines conferendi sunt?*

R. Ex Tridentino Ordinationes sacrorum Ordinum publice habendae sunt in Cathedrali; vel in digniori Ecclesia Dioecesis, si in ea Episcopus sit [9]. Si tamen Ordinatio non sit generalis, ex S. C. C. ea haberi poterit in Capella privata: « Scio, « (ait s. Alphonsus), plures Episcopos e« tiam Ordines sacros solere in privato « sacello conferre, forte hodie sic usus « habet » — Nomine vero *loci* profecto multo magis intelligitur propria Dioecesis, nefas enim est in alieno territorio actum adeo solemnem exercere. Imo ex Tridentino sic ordinans incurrit suspensionem ab exercitio Pontificalium, ordinatus ab exercitio Ordinis suscepti [10]: excipiunt tamen Tonsuram, cum haec sine Pontificalibus conferatur.

Q. 4. *An ad Ordines requiratur Communionis susceptio* [11] *?*

R. Praescribit Pontificale romanum, ut ordinandi Eucharistiam accipiant. Haec verius sub mortali praecepta est Presbyteris, ut Sacrificium compleant; siquidem

1 Annus non computatur *mathematice* de die in diem: sed *ecclesiastice* a quatuor temporibus unius anni ad alia quatuor anni sequentis, etsi annus materialiter integer non sit.

2 *Sess.* 22. c. 2 de R. — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 794.

3 Cap. *de eo*, de temp. ord.

4 Festi porro dies intelligentur tantum illi, qui sunt de praecepto, ut declaravit S. C. C. ac Benedictus XIV (*Notificat.* CVI) — Attamen etiam *festa suppressa* reputantur de praecepto quoad Ordines, ut referente episcopo Bouvier, Leo XII hac de re consultus viva voce respondit. Et ipsa S. R. Congreg. declaravit 12 nov. 1831.

5 Ex c. 3 *de temp. ord.*

6 Cap. 2 et 8 *de temp. Ord.*

7 Ex *Extr.* Pii II. *Cum ex Sacrorum*—Hic notandum est, Regulares ex licentia suorum Praelatorum ordinari posse extra tempora; sed probabilius non nisi in festis de praecepto — V. Benedictus XIV, *Notificatione* XXIII — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 797.

8 Item Ordines minores ex Pontificali congruentius conferendi sunt in Missa; cum omnes Ordines ordinentur ad ipsam.

9 *Sess.* 23. c. 8.

10 *Sess.* 6. c. 5 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 798.

11 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 801.

cum Episcopo concelebrant. At quoad Diaconos et Subdiaconos censet Croix cum Gobat, eam nonnisi sub levi esse praeceptam; cum nihil habeat relationis ad eorum Ordinationem : imo solum esse de consilio pro ordinandis in minoribus ; et sane passim dantur etiam extra Missam.

Q. 5. *An Ordinatio sit danda a proprio Episcopo?*

R. Hac de re habet Tridentinum[1] : « Episcopi per semetipsos Ordines conferant; quod si aegritudine fuerint impediti, subditos suos non aliter quam probatos et examinatos, ad alium Episcopum, ordinandos dimittant: » ubi nomine *aegritudinis* intelligunt etiam aliam quamcumque justam causam — Hic notandum, qui ordinat Episcopus, eundem debere etiam celebrare;*secus divideretur mysterium unitatis*,uti ajunt Innocentius III ac Benedictus XIV [2]. Adbuc tamen Ordinatio esset valida,licet unus celebret et alter ordinet, ut declaravit S. C. C.; cum Missa non sit de essentia.

Ad poenas quod attinet, si ab alieno Episcopo sine debita licentia Ordinatio habeatur,vide dicta de legitimo Ministro. Diximus *sine debita licentia* quae porro conceditur *literis*, uti ajunt, *dimissorialibus.*

COROLLARIUM. *De literis dimissoriis.*

Q. 1. *Quid de literis dimissoriis?*

R. Literae, quibus proprium subditum ordinandi delegatur licentia alieno Episcopo, *ea tamen conditione*, *ut suo Episcopo adhuc remaneat subditus*,dicuntur *dimissoriales*. Eas Episcopus nondum consecratus,si possessionem adeptus,concedere potest, et licet in aliena existat Dioecesi; uam talis concessio non est actus jurisdictionis contentiosae. Durant porro, donec revocentur; cum sit gratia facta. Eae autem a Vicario generali tribui nequeunt,nisi ipse mandatum habeat speciale, vel Episcopus in remotis versetur [3].

Diximus *ea tamen conditione*, etc ; si quis enim obtineat, ut alterius Episcopi subditus fiat, literae illae *remissoriales* appellari solent [4].

Q. 2. *An Vicarius capitularis dimissorias concedere possit?*

R. 1: Ex § 15 Instructionis Benedictinae pro Regno Sabaudiae Capituli Vicarius non arctatis neque post annum luctus dimissorias concedere potest absque expressa S. C. C. licentia. Laicis vero arctatis ratione Beneficii aut Capellaniae ecclesiasticae: vel Clericis, qui alicui Beneficio aut Capellaniae, quae actu requirat certum Ordinem, fuerint praesentati, eas poterit concedere, modo id fiat cum voto pleni Capituli, dando solitis modis, et modo non fuerit ab Episcopo antecessore rejectus orator.

R. 2: Ubi nulla est peculiaris Instructio [5],ea in Dioecesi adhuc viget jus commune in Tridentino contentum [6],quo statuitur : « Non liceat Capitulis Ecclesiarum, Sede vacante, infra annum a die « vocationis ordinandi licentiam aut literas dimissorias (seu reverendas, ut aliqui vocant) tam ex juris communis dispositione, quam etiam cujusvis privilegii aut consuetudinis vigore, alicui, qui Beneficii ecclesiastici recepti sive recipiendi occasione arctatus non fuerit concedere. Si secus fiat, Capitulum contraveniens (seu Vicarius) ecclesiastico subjaceat (ipso facto) interdicto: et sic ordinati , si in minoribus Ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalibus, gaudeant (saltem post sententiam declaratoriam); in majoribus vero, ab executione Ordinum, ad beneplacitum futuri Praelati, sint ipso jure suspensi. » Insuper notandum ex Constitutione *Secretis* Urbani VIII, ordinatos cum falsis dimissoriis incurrere suspensionem reservatam. Quae tamen omnia probabiliter non intelliguntur de prima Tonsura; cum haec non sit Ordo. Et ita declaravit S. Concilii C., teste Croix.

Illi autem dicuntur *arctati* ratione Beneficii recepti, si intra annum eorum Beneficium certum Ordinem requirit,quem non habent—Ratione vero Beneficii recipiendi, si passive vocentur ex tabulis fun-

1 *Sess.* 23, c. 5.

2 *De Syn. Dioec* l. VIII,c.11—Liguori,*Op. Mor.* l. VI. n 787.

3 Exc. 3. *de temp. Ord.* in 6°.

4 Monet S. Carolus (*in Conc. IV*) expedire, ut dimissoriae pro unico suscipiendo Ordine concedantur et ad breve tempus, ne mores ordinandi mutentur. Item notandum ex declaratione S. C. in arbitrio esse Episcopi examinare sibi dimissos, etsi jam examinatos; quod tamen sine causa non praestat agere. Si vero Episcopus alienus vocetur ad vices Dioecesani supplendas, non poterit examinare ordinandos; sed tantum abstinere ab Ordinatione, si et justa causa occurrat. Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. XII. c. 8.

5 Quod valet etiam de Dioecesi Novariensi, ad quam nondum cit. § 15 est extensus.

6 *Sess.* 7, c. 10—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 787.

dationis ad Beneficium certum Ordinem requirens, quo ipsi carent [1].

CAPUT QUARTUM

DE ORDINUM IMPEDIMENTIS SEU DE IRREGULARITATE.

Q. 1. *Quid est irregularitas?*

R. Impedimenta, quae homines reddunt inhabiles ad Ordines suscipiendos vel exercendos, *irregularitates* vulgo appellantur; quia sunt quaedam quasi *deviationes a regula*, quae certas ordinandorum qualitates et conditiones requirit. Irregularitas solet definiri: « impedimentum « canonicum, quo quis directe et primario interdicitur a susceptione Ordinum, « ac consequenter ab eorum usu. » Dicitur: 1. *Impedimentum canonicum*; quia a canonico jure inductum est, licet non desint casus, in quibus etiam jure naturali innitatur; sic siquis careret manibus, impediretur a Missa celebranda jure etiam naturali: quamquam haec potius *impotentia* dicatur; 2. *quo directe et primario* etc. ut irregularitas distinguatur ab excommunicatione, quae privat communione fidelium; ab interdicto, quod privat divinis officiis; a suspensione, quae privat functionibus Ordinis; per irregularitatem vero prohibetur ecclesiasticum ministerium. Hinc sententia communior et probabilior irregularitetem non ponit inter censuras; quia potius est impedimentum seu inhabilitas, quam poena. Et si quando feratur etiam per modum poenae, non est tamen medicinalis, sed mere punitiva.

Duplex est irregularitas: alia, quae provenit *ex delicto*; alia, quae provenit *ex defectu* aliquo inculpabili. Utraque vero vel *totalis* est, quae reddit inhabilem ad omnem Ordinem suscipiendum, atque ad omne Ordinis jam sescepti exercitium: vel *partialis*, quae aliquo tantum Ordinis ministerio, aut solo ascensu ad Ordines superiores privat: v,g. si Sacerdos esset caecus, non posset celebrare, sed posset adhuc Confessiones excipere. Vel *ad tempus*, uti esset defectus aetatis: vel *perpetua*, quae amplius non potest auferri, uti esset amissio oculi.

Q 2 *Quid requiritur, ut irregularitas incurratur* [2]?

R. Ut irregularitas incurratur, requiritur, ut in jure expressa sit [3]. Nomine *juris* venit solummodo jus canonicum et commune, quod a solis rr. Pontificibus, vel a generali Concilio constitui potest. Unde in hac materia non valet argumentum neque a simili, neque a majori ad minus; quia licet irregularitas non sit censura, tamen est res odiosa: ideoque nunquam debet extendi ad casus a lege minime declaratos. Quod si dubitetur, an casus expressus dici debeat necne, standum erit communi Doctorum sensui et consuetudini.

Quid (dices) *de illo, qui dubitat de irregularitate incursa?*—Dubitans de irregularitate generatim loquendo non est habendus uti irregularis si dubium adhuc, debita adhibita diligentia, perseveret. Quod currit sive dubium sit negativum, sive sit positivum: sive sit juris, nempe utrum adsit lex, quae talem irregularitatem importet; sive sit facti, nempe utrum quis tale commiserit crimen, cui irregularitas adnexa est. Sane odia sunt restringenda: et nemo *in dubio spoliandus est jure suo*—Diximus *generatim loquendo*; quia excipitur dubium de homicidio (non de mutilatione): talis enim casus est expresse declaratus in jure, ubi legitur [4]: *cum sit consultius, in hujusmodi dubio* (homicidii) *abstinere quam temere celebrare*. Hoc tamen intellige, si quis certus sit de homicidio secuto, et solum dubitet an actione sua fuerit illius causa. Imo observant id tantum valere pro Clericis; et juxta plures pro solis Sacerdotibus, et solum quoad Missae celebrationem; qui de hoc tantum loquitur textus.

Q. 3. *Quinam sunt irregularitatis effectus* [5]*?*

R. Irregularitatis effectus sunt sequentes: 1. *Inhabilitas ad suscipiendos Ordines*, etiam primam Tonsuram; nam frustra ad Ordines praeparatur, qui ab Ordinibus prohibetur; 2. *inhabilitas ad Ordines susceptos exercendos*, ita ut irregularis illicite absolvat, etiamsi valide. *Illicite*, quia exercet Ordinem a quo prohibitus est; *valide*, quia absolvere est actus jurisdictionis, quam irregularitas per se non

1 Hic *Beneficii* nomine non intelligitur pensio; sed verum Beneficium ecclesiasticum ex S. C. — Item ex Benedictina Instructione requiritur, ut reditus annuus ejusdem adaequet saltem medietatem valoris pro titulo requisiti ad taxam Synodalem.

2 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VII, n. 344.
3 C. *Is, qui* de sent. exc. in 6°.
4 C. *Petitio tua* 26 de hom.
5 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VII. n. 342.

prohibet [1]. Item neque prohibet actiones, quas etiam laici exercent, ut canere officia, recipere Sacramenta praeter Ordinem, minores Ordines exercere, etc.; 3. *inhabilitas ad recipienda Beneficia*; Beneficium enim datur propter officium: atqui irregularis est inhabilis ad officium; ergo etiam ad Beneficia. Unde probabilius ac communius provisio nulla esset; cum irrita dicatur a Tridentino [2]. Excipit Suarez cum aliis, si agatur de Beneficio simplici, quod nullum importet Ordinis sacri exercitium; nam tunc tota ratio cessat irritationis.

Quis (quaeres) *sentiendum est de Beneficio ante irregularitatem obtento, si exercitium Ordinis sacri requirat?*—R. Si irregularitas provenit ex defectu, non est dubium, quin possit Beneficium retineri si per alium onera impleantur, nec judex debet tunc irregularem privare, ne afflicto addatur afflictio [3]. Si vero provenit ex delicto (nisi dispensatio obtineatur) debet illud renuntiari, aut saltem resignari in favorem tertii; quia qui non potest licite Beneficii oneribus satisfacere, non potest licite illud sibi retinere; et ubi retineat, debet a judice privari. Hanc tamen renuntiationem differre poterit: 1. si laboret magna inopia; 2. si alium jam delegasset pro adimplendis Beneficii oneribus. Sic communiter textus juris interpretatur.

Articulus I. — De irregularitate ex delicto [4].

Q. 1. *Quid requiritur ad incurrendam irregularitatem ex delicto?*

R. Ut incurratur irregularitas ex delicto, actus humanus esse debet: 1. *externus* irregularitas enim est poena in foro externo. Et si quando dicitur Superior dispensare super irregularitate mentali, ibi *mentalis* nomine intelligitur occulta, non vero interna; 2. *mortaliter malus*; est enim poena gravis, cui non congruit culpa levis: hinc si actus potest ob aliquam circumstantiam excusari a mortali, excusabitur etiam ab irregularitate; 3. *plene consummatus*; versamur enim in odiosis. Est certum.

Q. 2 *Undenam oritur irregularitas ex delicto?*

R. Septem sunt capita, ex quibus oritur irregularitas ex delicto:

1. *Mala susceptio Baptismi.* Hinc irregularis ex hoc capite est: 1. Qui sciens suscipit Baptismum ab haeretico declarato extra casum necessitatis; ejus enim errori videtur communicare; 2. qui illud differt ad mortis usque periculum; nam infirmae fidei signum est [5]; 3. qui *publice* aut *solemniter* rebaptizat: item assistens Clericus [6]: item qui scienter rebaptizatur [7]: item ex Benedicto XIV [8] qui culpabiliter sub conditione rebaptizat [9].

2. *Violatio censurae.* Haec contingit, cum quis censura ligatus exercet *scienter et solemniter Ordinem sacrum*, uti v. g. si Diaconus cantet Evangelium cum stola et manipulo, vel Canonicus fungens officium hebdomadarii, in choro cantet *Dominus vobiscum* [11]. Diximus: 1. *scienter*, haec enim tantum in contemptorem censurarum lata est; 2. *solemniter*, unde si Subdiaconus ministraret sine manipulo, non fieret irregularis: quia non solemniter ageret in proprio officio, cum id etiam ceteris Clericis permittatur. Item dicunt irregularitatem non incurri ob matrimonii assistentiam et concionem [12]; 3. *Ordinem sacrum*, unde non fit irregularis qui exercet Ordinem minorem, ut colligitur ex Bulla *Etsi* Benedicti XIV. Sicut neque qui est minori dumtaxat excommunicatione innodatus [13], neque qui celebrat in Ecclesia polluta; quia sic non violatur censura, sed tantum directe violatur prohibitio Ecclesiae. Incurrunt illam Episcopi vel Sacerdotes censurati, si alium cogant ad celebrandum coram se [14].

3. *Exercitium Ordinis sacri non suscepti.* Esset si Clericus serio ac scienter in Ordine sacro non suscepto solemniter ministraret. Diximus *si Clericus*: at Concina affirmat etiam de laico, cum textus generaliter loquatur; alii tamen communius et probabilius negant, quia cum titulus illius textus tantum Clericum respiciat, verba sequentia juxta illum sunt accipienda [15].

1 C. 10. § 4 *de renunt.*
2 Sess. 22, c. 4 de R.
3 C. *ex parte* de Cler. aegrot.
4 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VII, n. 536 — P. Pavone, *La luce fra le tenebre.* § 184.
5 C. *Ventum est* caus. 1, q. 1.
6 C. *Si quis*, dist. 57.
7 C. *Ex literar.* 2 de apost.
8 C. 65 *Confirmandum*, dist. 50.
9 *De Syn. Dioec.* l. VII, c. 6.
10 Diximus *publice* aut *solemniter:* docent enim probabilius Layman et Sylvius ex ipso jure promoveri posse qui occulte rebaptizat. (C. *Ex Literis de Apostat.*)
11 Tit. 27, l. V *Decretal.*
12 V. Pavone, *Spicilegio* ecc. n. 318.
13 C. *Si celebr.* de Cler. exc. min.
14 C. *Illud.* de Cler. exc. min.
15 Ab hac irregularitate, etsi publica, quoad Bene-

4. *Furtiva Ordinis susceptio.* Irregularis ex hoc capite fit: 1. qui recipit Ordinem sine approbatione Episcopi; 2. qui sine Episcopi dispensatione recipit eodem die plures Ordines, quorum unus sit sacer; 3 qui suscipit Ordinem sacrum post matrimonium ratum, uxore invita. Ita ex variis juris capitibus.

5. *Enormium criminum commissio.* Quo nomine intelligitur haeresis, et apostasia a fide. Eam irregularitatem incurrunt etiam horum criminum fautores, receptatores, defensores. Item si pater fuit haereticus, filii usque ad secundam generationem sunt irregulares; et si fuit mater haeretica, tunc ejus filii usque ad primam tantummodo generationem erunt irregulares: sed aliter est, si filii nati sint ante haeresim parentum, vel ipsi parentes abjuraverint errorem. Idem dicunt de apostasia a Religione.

6. *Injusta membri mutilatio.* Hinc qui sibi vel alteri membrum per culpam gravem abscinderet, sive physice instrumentum adhibendo, sive moraliter abscissionem jubendo, consulendo, etc., fieret irregularis ex delicto. Nomine autem *membri* communissime et probabilius venit pars, quae habet officium per se distinctum, ut manus ad agendum, pes ad ambulandum, oculus ad videndum [3].

7. *Homicidium.* Triplici autem modo contingere potest hac in re homicidium: juste, injuste et casualiter. Pro *homicidio justo* haec irregularitas non incurritur; cum tunc non habeatur culpa: hinc qui cum moderamine inculpatae tutelae alium occidit ad sui defensionem, irregularis non fit [1]: idem dicunt Lessius ac Suarez cum communiori et probabiliori de illo, qui occidit ad defensionem libertatis, pudicitiae et bonorum; cum id jure licitum sit. Pro *homicidio injusto* directe volito vel in se, vel in causa inseparabiliter cum homicidio conjuncta, uti esset in lethali vulneratione, incurritur irregularitas [5]: item eam incurrunt consulentes, mandantes ac quoquomodo efficaciter cooperantes [6]: item probabilius in rixa occidentes nam occisio voluntaria est, et ex proposito. Tandem pro *homicidio casuali* distinguendum est: illud evenit dando operam rei vel licitae vel illicitae. Si 1, irregularitas non incurritur, si adhibita sit diligentia sufficiens, quae nempe a quolibet prudenti adhibetur juxta Tacti qualitatem [7]: hinc non fit irregularis pater vel magister, qui filium vel discipulum moderate verberant, si postea casu accidat mors. Si 2, neque pariter ea incurritur, nisi sit actio periculosa mortis; nam licet actio peccaminosa sit, mors tamen non esset voluntaria: hinc S.C. Congregatio censuit, non esse irregularem Clericum, si ob ejus adulterium, a marito fuerit occisa adultera conjux [8].

Q. 3. *Ad irregularitatem ex delicto quaenam scientia requiritur* [9]?

R. Sententia communissima et probabilior cum s. Antonino docet ad incurrendam irregularitatem ex delicto semper requiri scientiam prohibitionis ecclesiasticae; habet enim haec irregularitas rationem poenae, quae ideo praesupponit culpam: culpa autem sine dicta scientia esse non potest — Sed controvertunt, an requiratur etiam scientia ipsius irregularitatis: sunt qui negant valde probabiliter cum Laymano, eo quod irregularitas non sit proprie poena medicinalis ad cavendum in futurum, sed quaedam inhabilitas, seu poena mere punitiva: ideoque sufficit, ut imponatur a lege actioni alicui, et reus scienter et culpabiliter illam actionem ponat. Alii e contrario cum Sylvio satis etiam probabiliter, ut videtur, affirmant etiam scientiam irregularitatis requiri, dicentes, quod irregularitas et ficit consecutionem dispensat Episcopus Ita c. 1 et 2 *de Cler. non ord. min.*

1 AA. tamen probabilius censent ex hoc capite irregularitatem non incurri, nisi *ex defectu bonae famae* de quo erit in seq. Ratio est, quia jura et maxime Bonifacius VIII, non loquuntur, nisi de haereticis publicis. Ita c. *Statutum 2 de haeresi* in 6°.

2 S. *Significasti* de homic.; et in Clem. *si furios.* eodem tit.

3 Hinc non fit irregularis qui amputaret *auriculam*, quia non tollitur omne officium audiendi, *dentes* evelleret, quia non reputantur membra; *ungues*, *capillos*, *barbam* abscinderet, quia haec sunt tantum ornamenta; membrum *debilitaret*, si tamen mortuum non relinquat, quia secus in re censeretur alia um.

4 C. *Significasti*, § fin. de homic.

5 C. *si quis* 1 ed hom., et Tridentinum, *sess.* 14, c. 7.

6 C. *si quis viduam*, dist. 50 — Aliter esset de eo, qui ratum tantum habere secutum homicidium, quia non potest amplius verificari realis influxus. Qui autem ex justitia tenetur impedire homicidium, nec impedit, communius dicunt illum irregularem fieri; est enim illius causa moralis; at alii non minus probabiliter negant; quia non vere directe tollit.

7 C. ult. *de homicidio.*

8 *Quid si actio sit periculosa mortis?* — Si raro mors eveniat, adhuc probabilius docet Laymann non incurri irregularitatem, debita diligentia adhibita, tunc mortis periculum nonnisi remotum est.

9 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VII, n. 350.

delicto est poena gravis et inusitata, ac proinde non praesumitur Ecclesia tanto rigore punire velle ignorantiam.

Quidquid sit, saltem quoad homicidium sententia valde probabilis ettenenda est, quod incurratur irregularitas etiam ab eo, qui ejusdem scientiam non habet. Illa enim non tantum respicit delictum, quantum decentiam quandam, quae postulat, ut non admittatur ad sacrificandum Dei Agnum mitissimum minister tam saevus et crudelis.

Scholium — *De depositione et degradatione*[1].

Q. *Quid est depositio et degradatio?*

R. Depositio nihil aliud est, quam *dejectio de gradu, officio* et *Beneficio*. Convenit cum suspensione, a qua praeter verborum formulas non differt nisi in hoc, quod haec pronuntiatur ad tempus; illa vero absolute et in perpetuum — Duplex est depositio: una *simplex* atque *verbalis*, quae fit nudis verbis sive oretenus, sive etiam scripto editis, et significatur *depositionis* nomine, altera realis, seu *actualis* et *solemnis* quae dicitur *degradatio*. Differunt quammaxime; nam depositio importat privationem partialem vel totalem exercitii, seu usus Ordinis, officii aut Beneficii; degradatio autem praeter privationem totalem eorum omnium, ejicit etiam Clericum e foro ecclesiastico, et illum tradit Curiae saeculari puniendum.

Generalis regula est, quod ille solus potest deponere et degradare, qui jurisdictionem habet in foro externo. Non omnes tamen qui hac pollent jurisdictione, valent indiscriminatim hanc poenam irrogare: sic certum est ex Tridentino Episcopum non posse deponi et multo minus degradari, nisi auctoritate Pontificis[2]. Clericos autem deponit eorum Episcopus, quando causae in jure definitae et valde graves occurrunt. Si depositionem secutura sit degradatio, Episcopus ad eam procedit cum solo suo Capitulo, quando agitur de Clericis in prima Tonsura et in Minoribus. Quando vero agitur de depositione et degradatione Subdiaconi vel Diaconi, requiritur in rei exanime et definitione numerus trium Episcoporum praeter proprium: et sex, quando agitur de Presbytero degradando— Non est deveniendum ad poenam tam atrocem, nisi ex gravissima causa. Regula generalis est, ut talis causa ponatur in iis criminibus, contra quae accusatio publica instituitur. Singulares vero causae ex jure canonico et variis Pontificum Constitutionibus sunt inter ceteras: 1. Si Clericus contra proprium Episcopum insidias paraverit; 2 si uxores vel concubinas habuerit, vel diuturnam delinquendi consuetudinem, et licet pluries monitus non resipuerit, v. g. ebrietatibus serviendo, tabernas frequentando; 3. si fiat apostata, haereticus, homicida, falsus testis in judicio criminali ac publico, raptor puellarum vel raptoribus consentiens, grassator publicus, perduellis, etc. (*E*)

Articulus II. - De irregularitate ex defectu

Species hujus irregularitatis sunt 1. Ex defectu animae. 2. corporis; 3. natalium; 4. aetatis; 5. Sacramenti; 6 bonae famae; 7. libertatis; 8 lenitatis[3].

Q. 1. *Quinam sunt irregulares ex defectu animae?*

Et defectu animae irregulares sunt:

1. *Amentes*: talis animae defectus vel oritur in homine post Ordinationem, vel ante Si post, cessante defectu per diuturnum tempus, Ordinarii judicio poterit Ordinem susceptum iterum exercere. Si ante, videndum est, an defectus pendeat a causa permanente et habituali, v. g. ab organorum laesione: et tunc non poterit amplius promoveri ad Ordines; an vero a causa transitoria et accidentali, v. g. a febri vel vulnere, et tunc promoveri utique poterit[4].

2. *Epileptici*: docent aliqui epilepticum ordinari posse in pubertate, quando morbo illa ante pubertatem fuerit infectus, et postea convaluerit: nam Hippocrates tradit epilepsiam saepe in pubertate perfecte tolli. Sed si morbus supervenerit in pubertate, praesertim post vigesimumquintum annum, tenendum quamcumque valetudinis fiduciam in fumum abire. Si vero agatur de jam ordinato, tunc si per anni spatium sit liber ab epilepsia, poterit judicio Episcopi ad Ordinis suscepti exercitium reverti. Imo docent communiter: ubi talis mali agressio raro contingat, v.

1 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VII, n. 321 — Devoti, *Inst. Canon.*
2 *Sess.* 24 c. 5 de R.
3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VII, nn. 397 et seq. — *De aetatis defectu* v. supra. c. 3.
4 C. *Maritum*, d. 33.

g. semel in mense, posse epilepticum celebrare, modo: 1. Id privatim agat; 2. habeat sibi assistentem alium Sacerdotem jejunum; 3. non consuescat in terram subito cadere, in clamores magnos erumpere et spumas evomere. Idem dicendum de energumenis et lunaticis.

3. *Illiterati*, qui nempe sufficienti carent doctrina pro Ordinibus [3]. Et probabilius docent esse natura irregulares qui sunt adeo rudes, ut nesciant praestare quae pertinent ad Ordinis exercitium.

4. *Neophiti*, qui nempe in adulta aetate recens baptizati sunt [5]; ut non fiant magistri qui vix didicerunt esse discipuli.

Q. 2. *Quinam sunt irregulares ex defectu corporis?*

R. Irregularitas ex defectus corporis oritur ex duplici capite: 1. Nempe si quis sit ineptus ad Ordinis exercitium; 2. si defectus corporis sit talis, ut praesentibus afferat notabilem indecentiam, aut quamdam horroris speciem. Ita communiter cum Angelico [4].

Ex primo capite erunt irregulares: 1. *caeci*; possunt tamen dispensari a Pontifice ad celebrandum, si jam sint Sacerdotio insigniti, et constet eos in celebratione tutos esse, nec errare. Qui caret uno tantum oculo, praesertim si oculus iste sit sinister, erit item irregularis; cum canonem legere absque deformitate nequeat. Non ita tamen dicendum de illo, qui oblique tantum intueatur; vel visu sit debilis, sed uti valeat perspicillis [6]; 2. *surdi*, si nihil penitus audiant: si tamen surditas superveniat Sacerdoti, ei non interdicitur Missae celebratio; cum facilius tolerentur defectus in jam promoto [8]; 3. *muti*, qui nempe nullatenus loqui possunt, vel nonnisi cum magna difficultate: *balbutientes* vero, aut carentes dentibus sunt irregulares casu, quo risum vel contemptum populo afferant; 4. *claudi*, si nequeant absque baculo sustentari [7]: qui vero baculo non indigent, aut habent tantum crura distorta, non sunt irregulares, nisi adsit iis magna deformitas, quae tegi non possit. Uti v. g. si haberent pedem ligneum vel aridum: tunc enim fierent irregulares ob magnam, quam praeseferrent coram populo, indecentiam; 5. *carentes manu*, vel *digitis omnibus*, vel *pollice* [8]: idem dicunt de eo, qui caret indice, vel pollicis parte; non autem solis unguibus [9], idem si illi digiti sint adeo debiles, ut non possint Hostiam elevare vel frangere; idem est de eo, qui caret tribus posterioribus digitis. Ajunt tamen jam ordinatum, si amittit Indicem, posse digitos posteriores adhibere, dispensatione obtenta; 6. *omnes qui habitualiter tali morbo laborant*, ut nequeant celebrare sine periculo proximo deficiendi, vel notabiliter errandi. Talis erit qui manus ita tremulas habet, ut sit periculum effundendi Sanguinem. Ita etiam qui talem ac tantam patitur tussim, ut sit periculum in suscipienda Communione. Ita etiam abstemius, qui ita abhorret a vino, ut si sumat, incurrat periculum evomendi.

Ex secundo autem capite erunt irregulares: 1. *carentes aliquo corporis membro*, si carentia vel indecentiam vel horrorem fidelium oculis exhibeat: uti esset v. g. carentia nasi, aut auricularum, nisi tegantur capillis; 2. *leprosi*, aut qui habent faciem morbo valde maculatam (non autem si pustulatam, vulgo *vajuolata*): qui tamen isti in jure celebrare prohibentur *pro scandalo et abominatione populi* [10]; ideo remoto scandalo, in privato celebrare poterunt, si jam sint ordinati; 3. *monstruosi*: tales communiter habentur enormiter vel deformiter gibbosi; pigmaei et gigantes, quorum illi risum, hi terrorem quemdam movent; aethiopes, qui in Europa nostra quemdam horrorem excitant; hermaphroditae [11], licet virilis sexus praevaleat; eunuchus, qui nempe culpabiliter vel per se, vel per alios sibi amputaverit virilia vel testiculos, licet zelo castitatis id fecerit [12].

Circa corporis defectus notandum est:

1 C. *Communiter*, dist. 33—Sed isti non repelluntur a Beneficii fructibus percipiendis, si per alios officia adimpleant. (Ex C. ult. *de Cler. aegr.* in 6°).

2 C. 1, d. 38; et 3, d. 38—Ab hac irregularitate nec ipse Pontifex dispensare potest; quia est de jure divino et naturali, ut nemo admittatur ad munus, nisi valeat illud convenienter exercere.

3 C. 1, d. 48 — Poterit tamen Episcopus eos ordinare, si sufficienti tempore lapso, eos idoneos existimet, et adsit utilitas ex S. C. C. Imo Toletus censet post decem annos illam irregularitatem cessare.

4 Suppl. q. 39, a. 6.

5 Cap. ult. d. 55.

6 Cap. 77 *Apostolorum*

7 Cap. 57 *de cons.* d. 1.

8 Cap. ult. *de corp. vit.*

9 Cap. *Thomas* eod. tit.

10 Cap. *Tua nos* de cl. aegr.

11 *Hermaphroditae* sic dicuntur qui de utroque sexu participant; qui etiam a religioso statu arcentur ob grave, quod secum ferunt, incontinentiae periculum. Quamquam moderni contendunt non dari perfectos hermaphroditas, et fabulosos esse qui narrantur casus.

12 Cap. *Si quis* 4; et cap. *Si quis a medicis* 7 etc. dist. 55.

1. in dubio, an defectus inducat irregularitatem, Episcopus potest pronunciare [1]. Imo usus obtinuit, prout testatur Pyrrus Corradus, ut etiam dispenset, si vitium videatur leve; 2.° si Clericus non sit in culpa, ubi defectus superveniat Ordini suscepto, non impeditur ab Ordinis ipsius actibus, quos tamen potest sine indecentia praestare: 3. defectus si superveniat ante Ordinis susceptionem, absolute inducit irregularitatem non solum ad Ordinem illum, cujus impedit exercitium; sed etiam ad omnes. Quia cum omnes Ordines Sacerdotium respiciant, exclusus a Sacerdotio merito censetur exclusus ab omnibus Ordinibus.

Q. 3. *Quinam sunt irregulares ex defectu natalium?*

R. Sunt irregulares ex defectu natalium filii illegitimi (licet occulti, nam jura generaliter loquuntur); habentur enim uti viles [2]. Sunt autem illegitimi: 1. qui nascuntur vel ex fornicatione, vel ex incestu, vel ex adulterio; 2. qui nascuntur ex matrimonio civiliter tantum contracto; vel nascuntur quidem ex matrimonio legitimo, sed cujus usus erat illicitus per solemne castitatis votum in Religione approbata, aut per Ordinis sacri susceptionem. Non autem habentur illegittimi nati ex infidelibus, quamvis in gradibus ab Ecclesia prohibitis contraxerint [3]. item probabilius neque expositi: saltem dubium est; at in dubio, ait Epistola, *Redditae Nobis* 4 dec. 1744 Benedictus XIV, *judex debet in bonum et commoda prolis propensus esse.* Imo S. C. C. censuit non indigere dispensatione expositum, qui jam Ordines susceperat. Haec autem irregularitas aufertur: — 1. per subsequens matrimonium, etiam ratum, nisi agatur de filii promotione ad Cardinalatum [4]. Necesse tamen est, quod inter parentes consistere potuerit matrimonium legitimum, cum filii concepti sunt aut nati: scilicet quod parentes fuerint liberi ab omni vinculo sive matrimonii, sive consanguinitatis, sive affinitatis, sive alterius impedimenti [5]; — 2. per professionem religiosam, sed quoad Ordines; non vero quoad praelaturas aut dignitates [6]; — 3. per legitimam dispensationem; hanc quoad omnes Ordines ac omnia Beneficia, imo quoad omnes effectus concedere potest Pontifex: Episcopus autem tantummodo quoad primam Tonsuram, Ordines minores, atque Beneficia simplicia.

Q. 4. *Quinam sunt irregulares ex defectu Sacramenti?*

R. Cum matrimonium sit signum unionis Christi cum Ecclesia, erunt irregulares ex defectu hujus sacramentalis significationis *bigami*, idest plurium uxorum viri. Ratio est, quia isti non amplius valent significare (facta cum pluribus divisione carnis) unionem hanc unius Christi cum una Ecclesia ejus unica sponsa — Bigamia triplex est:

1. *Vera;* et est quando cum duabus conjugium successive contrahitur et consummatur. Ex qua parte non est bigamus ille, qui cum pluribus est fornicatus.

2. *Interpretativa;* et est quando quis fictione juris duas uxores habuisse censetur. Hoc contingit quadrupliciter: vel quando duxit viduam jam cognitam, etiamsi duxerit invalide; vel quando duxit mulierem jam corruptam, sed ab alio, quamvis id ipse ignoraverit; vel quando cognovit suam uxorem post illius adulterium, licet occultum, licet extortum aut ignoratum; vel quando demum duo contraxit matrimonia ex aliquo impedimento invalida, et consummaverit; tunc enim adest affectus intentionis ad duo conjugia.

3. *Similitudinaria*; et est quando quis post sacri Ordinis susceptionem vel Religionis professionem contrahit matrimonium et consummat. Ita communiter cum s. Thoma. Eruitur ex toto *tit. de bigamis.* Et ex ipso Apostolo, qui ad Ordines *unius uxoris virum requirit* [7]. Hinc ajunt Pontificem non solere dispensare, nisi raro ob reverentiam Apostolici praecepti; Episcopum vero nunquam dispensare pos-

1 Cap. 2, dist. 33 *de corp. vit.* — Liguori, *Ho. Ap.* tr. xix, n. 125; et *Opus Mor.* l. VII, n. 408.

2 Cap. 1 et ult. *de filiis Presb.* Prioribus autem Ecclesiae saeculis incognita erat haec irregularitas; quando enim de eligendis Dei ministris agebatur, non quo patre geniti, sed quibus virtutibus ornati erant, inquirebatur; saeculo tamen XI illegitimos filios a sacra Ordinatione expellendos esse decreverunt SS. Pontifices et Concilia, et hujusmodi lex in tota latina Ecclesia a dicto tempore invaluit. Cujus quidem legis multiplex affertur ratio: idest 1° Dignitas clericalis quae vitiosa origine commaculari videtur; 2° Timor ne filii parentialincontinentiam imitentur; 3° Ut a carnali vitio deterreantur homines; 4° Ut haereditariae successionis periculum in ecclesiastico ministerio praecaveatur.

3 Cap. ult. *qui filii sint leg.*

4 Cap. *Tanta* eod. tit.

5 Qui in Regno Sabaudiae legitimari possint. vid. *De matrimonio* adnot. ult. — It. vid. Benedictus XIV, *Litera ad Archiepiscopum s. Dominici.*

6 Cap. 1 *de filiis Presb.*

7 1 Tim. 5.

se, nisi in bigamia similitudinaria, et tantum quoad Ordines suscipiendos et exercendos, et quidem post diuturnam poenitentiam [1].

Q. 5. *Quinam sunt irregulares ex defectu bonae famae?*

R. Ex defectu bonae famae sunt irregulares qui infames habentur vel ob sententiam judicis aut eos declarantis de enormi crimine fuisse convictos, aut eos damnantis ad poenam infamantem, veluti triremes, exilium; vel ob notitiam publicam criminis ejusdem; vel ob exercitium artis ignominiosae; vel adhuc aliquando ob alterius infamiam, quae in nos redundat [2]. Praecipit enim Apostolus, ut non ordinentur, *nisi viri boni testimonii* [3] — Haec irregularitas, si sit ex infamia juris, per solam legitimam dispensationem aufertur; si ex infamia facti, aufertur per longam et sinceram vitae emendationem. Et erit Episcopi judicare, an sufficiens extet probatio ad famam bonam recuperandam: ajunt autem ad id sufficere triennium. Item aufertur per Baptismum [4]; item per loci mutationem, nempe eo veniendo, ubi infamia non est nota. Poterit autem hic Episcopus dispensare, ut ministretur in Ordinibus susceptis, si agatur de crimine adulterio minore [5].

Q. 6. *Quinam sunt irregulares ex defectu libertatis?*

R. Ex defectu libertatis irregulares sunt:

1. *Servi proprie dicti*, donec plenam consequantur libertatem [6]; tales enim servi habentur uti res domini. Unde ordinari non possunt, neque ad alia deputari sine eorum consensu.

2. *Conjugati*, qui vel ad ipsam tonsuram admitti prohibentur [7]. Attamen ordinari poterit maritus: 1. Si ob uxoris adulterium divortium actum sit juridice; nam tunc ab illius jure est perpetuo subductus: 2. si uxor expresse ac libere consentiat, et simul castitatem voveat [8]. Imo et Religionem uxor ingredi deberet, vel si ipsa esset juvenis, vel si vir fieret Religiosus aut crearetur Episcopus [9].

3. *Curialistae*, qui nempe tenentur servire Curiae saeculari sive ob juramentum sive ob stipendium; uti sunt judices et advocati, quamdiu in officio perdurant, nisi licentiam a Pontifice obtinuerint; vel legitima sit consuetudo [10]. Isti enim jam aliis obstricti sunt.

4. *Milites* et *Reipublicae administratores*, donec eidem officio, consentiente Principe, non valedixerint [11]: eadem nempe de causa. Ad rem quoad omnes d. Thomas: « Dicendum quod in susceptione « Ordinis mancipatur homo divinis offi- « ciis: et quia nullus potest alteri dare « quod suum non est, ideo servus qui non « habet potestatem sui, non potest ad « Ordines promoveri. Si tamen promove- « tur, Ordinem suscipit; quia libertas non « est de Ordinis necessitate, licet sit de « necessitate praecepti; cum non impe- « dint potestatem, sed actum tantum. Et « similis ratio est de omnibus, qui sunt « aliis obligati, ut ratiociniis detenti, et « hujusmodi personae [12]. »

Q. 7. *Quinam dicuntur irregulares ex defectu lenitatis?*

R. Cum Christus fuerit *mitis et humilis corde, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes* [13]; maxime idcirco decet, ut ipsius ministri lenitate et cordis mansuetudine sint commendabiles. Quare Ecclesia declarat, irregularitatem incurri « ob occisionem aut mutilationem, quae « post Baptismum fit voluntarie et juste, « vel a militibus in bello justo offensi-

1 Cap. 4 *de Cler. conj.* — Liguori, *Opus Mor.* l. VII, n. 435.

2 Quamdiu crimina manent occulta, non inducunt irregularitatem si excipiatur homicidium. Reputantur autem occulta, quoties in judicio non fuerint probata; aut aliunde non evaserint tam notoria, ut nulla tergiversatione celari queant.

3 I Tim. 3. — Diximus 1. *de enormi crimine:* tale jure habetur homicidium, perjurium in judicio, haeresis, simonia, adulterium, sodomia, crimen laesae majestatis, proditio, rapina, lenocinium, nempe turpis quaestus ex adulterio uxoris, exercitium usurarum, invasio Episcoporum vel Cardinalium; raptus mulierum, duellum, armorum paratio in parentes. Et cetera peccata, quae attento cujuscumque statu et communitate in qua vivit, vilis et abjectae aestimationis apud pios et prudentes reddunt; 2. aut eos *damnantis ad poenam infamantem*, idque, ut nonnulli volunt, licet immerentes, modo juxta allata et probata fuerint damnati, praesertim si in triremibus actu remigassent; quia infames haberentur coram populo; 3. *vel ob notitiam publicam criminis ejusdem*. Nam ex jure: *si proposita crimina ordine judiciario comprobata, vel alios notoria non fuerint, non debeat (praeter reos homicidii)... in jam susceptis, vel suscipiendis Ordinibus impediri*; 4. *vel ob exercitium artis ignominiosae*, ut esset ars comica, vel alia similis; 5. *vel adhuc aliquando ob alterius infamiam:* tales autem sunt filii damnatorum ob delictum laesae majestatis, et filii haereticorum.

4 Cap. *Si duo* caus. 35, q. 6.

5 Cap. *Etsi Cler.* de jud.

6 Cap. 1 et 2, d. 54. c. 3 de *serv. non ordin.*

7 C. ult. *de temp. Ord.* in 6°.

8 Cap. *Conjugatus* de conv. conj.

9 Cap. *Sane* 6 de conv. conj.

10 Cap. un. *de obl. ad ratioc.*

11 Cap. 2 et 3, d. 51.

12 Suppl. q. 39, a. 3.

13 Act. 10.

« vo; vel a Clericis medentibus cum adu« stione aut incisione: vel a ministris pu« blicis, effectu tamen secuto. »

Singula verba sedulo attendenda sunt; igitur:

1. Eam incurrit *laicus*, *qui in bello justo offensivo* aliquem propria manu mutilat vel occidit [1]. Diximus: 1. *bello justo*; etenim in bello injusto omnes fiunt irregulares ex delicto, si unus ex commilitonibus aliquem occiderit ex hostibus, ut docet signanter Benedictus XIV [2]; — 2. *offensivo*, qui enim alium occidit non quidem aggrediendo, sed suam vitam in discrimine positam defendendo, non fit irregularis: idem est si bellum justum ad defendendam patriam vel Ecclesiam suscipiatur; quod valet etiam de Clerico, si jussus bellum ineat, nec pro Ecclesia vel patria tuenda laici sufficiant [3]. Ceterum quoad Clericos qui sponte sine debita superioris auctoritate militant, in bello offensivo et justo, duo quaeri possunt, an peccent et an etiam irregularitatem incurrant. Quoad 1, unanimiter fatentur, leviter tantummodo peccare Clericos in minoribus Ordinibus; sed lethaliter Clericos jam constitutos in sacris; cum graviter eorum conditionem, munera et statum dedeceat: et *eandem pariter culpam tribuendam Clerico existimo* (ait Benedictus XIV), qui licet minores solum *Ordines assecutus fuerit, Beneficium tamen possidet*: *nam quae illicita decernuntur Clericis ad sacros Ordines evectis, eadem prorsus afficiunt Clericos qui Beneficium habuerint*. Quoad 2, Clericus si neminem interfecit neque mutilaverit, quia nempe sclopetum suum nunquam disploserit, vel si aliquando disploserit, id fecit in tanta distantia ut physice fuerit impossibile hostes pertingere (quo in casu idem esset, ac si ictum non emiserit), tunc nulli irregularitati fuit obnoxius; nam jus loquitur de eo qui occidit seu mutilat: ad modum quo non fit irregularis Clericus, qui Magistratus saecularis personam suscipiens capitalem sententiam pronuntiavit, quae postea non fuit executioni demandata [4].

2. Eam incurrunt *Clerici in Sacris*, *aut Monachi medentes cum adustione vel incisione*, si inde mors vel mutilatio sequatur, licet sint in arte periti: modo tamen id egerint extra casum necessitatis [5]. Diximus *Clerici...aut Monachi*; nam laici medici ac chirurgi eam non incurrunt, *si secundum artis suae regulas operentur*, ut ait Benedictus XIV [6]; neque enim eam jus imponit, neque ipsi id agunt ad punitionem vel vindictam; sed ex motivo pietatis. Usus tamen est, ut *ad cautelam* etiam quoad istos petatur dispensatio, si forte aliquando in sua arte culpabiliter deliquerint.

3. Eam incurrunt judices, *et omnes communiter*, *qui cooperantur in judicio justo ad mortem vel mutilationem* [7]. Haec tamen cooperatio, ut vere sit influxiva, debet esse: 1. activa; quia debet esse ex parte occidentis, non vero occisi; 2. efficax: unde qui efficaciter in mortem vel mutilationem non influit, irregularis non potest evadere: Uti v. g. qui ligna defert, quibus occisi corpus cremari debeat, vel qui morti assistit [8]; 3. proxima; et ideo non est irregularis qui gladios vendit: Neque ille qui tantum hortatur, ut poenis debitis mulctentur iniqui: Item neque Ecclesiastici dum leges poenales et capitales ferunt contra malefactores in genere. Sed irregulares appellabimus ex hoc capite assessores, scribas sententiam sanginis vel mutilationis scripto exarantes, et ceteros eam exequentes; non tamen qui eam transcribunt. Item testes voluntarios, qui ultro se offerunt, licet protestentur. Item advocatos et procura-

1 Cap. *Dilectus* c. *Significasti* de homicid.

2 *Notificatione* cit.

3 In *Clement. si furiosus, de homic.*; et cap. *Pervenit 2 de immun. Eccl.* Cum tamen in quo belli aequitas posita sit, difficillimum sit judicare; ideo pro praxi si aliud de certo non constet, bellum aequitatis legibus consentaneum existimari debet, ut ait Benedictus XIV. *Notificatione* cit.

4 Nec obstat, quod S. Concilii Congregatio 13 Julii 1703 judicaverit fuisse dispensationem ab irregularitate necessariam cuidam Diacono canonico qui militiae nomen dedit, bellicis expeditionibus pluries interfuit, et tamen affirmavit a caedibus abstinuisse, eo quod sclopetum semper in aërem disploserit; et ideo se esse moraliter certum neminem laesisse. Nam S. Congregatio non probavit hanc suam certitudinem; etenim praeterquam quod difficile intelligi potest quod semper aërem verberaverit in omnibus conflictibus, in quibus animi vehementer commoveri solent, non satis constat neminem fuisse laesum a globis plumbeis, qui deciderunt. Ita Benedictus XIV. *Notificatione* cit., ubi fuse.

5 Cap. *Sententiam* ne Cler. vel Mon.

6 *De Synod. Dioec.* l. XIII, c. 10.

7 Clem. *Si furiosus de hom*; et c. Sentent. *ne Cler. vel Mon.*

8 Excipe nisi sua praesentia in supplicium influat. Clerici in Minoribus per se non peccant interessendo hujusmodi suppliciis, et quoad alios Clericos commune est, id non excedere venialem culpam: ita interpretantes textum cap. *Sentent ne Cler. vel Mon.*, in quo id vetatur — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VII, n. 463.

tores accusatoris, nisi coacti sint ad eum defendendum; quia tunc non essent omnino voluntarii. Item accusatoris criminis capitalis petentes vindictam item capitalem: Qui si essent Clerici in Sacris vel Beneficiati, insuper graviter peccarent; cum graviter ipsis vetitum sit sese in causa sanguinis ingerere.

Diximus *et omnes communiter*, etc.; nam jura excipitur Papa, qui suis legibus inhabilitantibus non tenetur. Item pontificio Solio assistentes Episcopi vel Cardinales, Inquisitores fidei et eorum Officiales. Et alii Ecclesiastici cum jurisdictione criminali, si alteri eam delegent.

Articulus III. — De irregularitatis cessatione [1].

Q. 1. *Quomodo aufertur irregularitas?*

R. Quatuor modis generatim irregularitas cessat: 1. Ordinarie cessat cessante causa, ob quam est inducta, si ea sit ex defectu: Cum tunc tota ratio illius deficiat. Diximus si sit *ex defectu*, quia si esset ex delicto, non cessat per delicti cessationem. Diximus *ordinarie*, nam sunt quae non cessant per cessationem causae: Talis est irregularitas ex defectu lenitatis vel Sacramenti; 2. Legitima *Baptismi susceptione* aufertur ea, quae est ex delicto; jura enim praecipue respiciunt baptizatum; 3. *Religiosa professione* aufertur ea, quae est ex defectu natalium, quantum ad Ordines; 4. *superioris dispensatione* tollitur ea, quae non est in jure naturae fundata. Porro Papa in omni irregularitate dispensat, quae sit ecclesiastici juris; nam *ejus est permittere, cujus est vetare*; atque ad ipsum fit recursus pro foro externo. Major autem Poenitentiarius dispensat in cunctis fere casibus occultis pro foro interno ex Bulla *Pastor Bonus* Benedicti XIV. Tandem Episcopus ex Tridentino dispensat vel per se vel per suum Vicarium specialiter ad id deputatum in irregularitatibus « Ex delicto occulto provenientibus, excepta « ea, quae oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum « contentiosum [2] ». In iis vero quae sunt ex defectu, Episcopus a jure habet tantum, ut dispenset in bigamia *similitudinaria*, ac cum illegitimis ad minores Ordines, atque Beneficia simplicia [3].

Quam autem Episcopus habet facultatem, eam plures tribuunt ex privilegio etiam Praelatis regularibus quoad proprios subditos [4].

Q. 2. *An si quando conceditur facultas absolvendi a censuris reservatis, intelligenda sit etiam concessa quoad irregularitatem?*

R. Negative; irregularitas enim non est censura: et difficilior est irregularitatum, quam censurarum relaxatio. Imo ex d. Carolo in *Instructione ad Confessarios*, et secundum stilum romanae Curiae nunquam censetur concessa facultas dispensandi super irregularitate, nisi fiat illius expressa mentio: Neque ipso Jubilaei tempore, nisi ea proveniat ex censurae violatione. Quilibet tamen Confessarius absolvere potest a peccatis irregularitatem adnexam habentibus, seclusa peculiari prohibitione et reservatione. Irregularitas enim adjuncta non impedit effectum absolutionis; quia non pugnat cum statu gratiae, neque arcet a susceptione Sacramentorum, excepto Ordine. Ideoque potest quis liberari a peccato, et simul remanere ligatus irregularitate eidem adnexa.

Scholium. — *De cessatione a Divinis*

Q. *Quid de cessatione a Divinis?*

R. Cessatio a Divinis est « impositio « Clericis facta se abstinendi ab officiis « divinis, et ecclesiastica sepultura ». Non

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VII, nn. 352 et 368 — Thomassinus. *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, par. 2, l. 1, c. 56.

2 Sess. 24, can. 6 — Refert L. Ferraris, V. *Irregularitas*, posse Episcopum dispensare ab homicidio occulto; quod quis ad suam vel aliorum defensionem, non servato moderamine, patravit: quia tale homicidium non est simpliciter voluntarium.

3 Quoad dispensationem super irregularitate haec notentur: « Sacra Congregatio ita *Fagnanus* censuit, quando delictum, ex quo provenit irregularitas, est publicum, quamvis actus ille, quo interveniente, irregularitas incurritur, occultus sit, Episcopum dispensare non posse: veluti si Sacerdos publice excommunicatus vel notorie simoniacus, occulte Missam celebraverit. Quod si delictum occultum sit, utpote excommunicatio, actus vero Missam celebrandi ex quo irregularitas incurritur, publicus, posse ultimum Episcopum ab omni irregularitate absolvere ex *Trid.* c. 6, *sess.* 24 *de R.* ».

4 Confessarius, qui facultatem obtinuerit dispensando super irregularitate ex Rituali R. post datam absolutionem a peccatis, hac uti debet forma: *et eadem auctoritate dispenso tecum super irregularitate* (vel *irregularitatibus*), *in quam* (vel *in quas*) *ob talem causam* vel *tales causas*) *incurristi; et habilem reddo, et restituo te executioni Ordinum et Officiorum tuorum. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* Si careat Ordine sacro, dicat: *habilem reddo te ad omnes Ordines suscipiendos.*

est propria censura : Unde qui illam violat, etsi graviter peccet, irregularis tamen non fit. Haec imponitur vel in signum moeroris, vel ad reparandam injuriam gravissimam Deo illatam ; afficitque omnes, qui in eo loco sunt.

In cessatione a divinis ea possunt Sacramenta administrari, quae possunt in interdicto. Cum autem hic habeatur verus actus jurisdictionis, hinc cessatio a divinis imponitur et aufertur eo modo, quo ipsa censura ita communiter cum Suarez [1].

CAPUT QUINTUM.

DE ORDINATIONIS EFFECTIBUS ET ORDINATORUM OBLIGATIONIBUS.

Q. 1. *Quotuplex est effectus Sacramenti Ordinis?*

R. Triplex, nempe 1. si *gratia habitualis* sive *sanctificans* (id est ejus augmentum, cum Ordo sit Sacramentum vivorum). Hinc Apostolus: « Noli negligere « gratiam, quae in te est, quae data est « tibi... cum impositione manuum prae« sbyterii [2] ». Quae verba perpendens Angelicus habet: « Confertur in ipsa suscep« tione Ordinis amplius gratiae munus, « per quod ad majora reddantur ido« nei » ; 2. *Gratia Sacramentalis*, quae est jus fundatum in gratia sanctificante ad accipienda auxilia supernaturalia per gratias actuales, quae consistunt in mentis illustrationibus et piis motionibus voluntatis ad officia ecclesiastica digne obeunda; 3. *Character*; inquit enim Tridentinum [3]. « Siquis dixerit per sacram Ordinationem « non dari Spiritum Sanctum, ac proinde « frustra Episcopos dicere: *Accipe Spiritum Sanctum*; aut per eam non imprimi « characterem, vel eum qui semel Sacer« dos fuit, laicum rursus fieri posse, ana« thema sit ».

Q. 2. *Quot sunt obligationes ordinatorum?*

R. Multae sunt obligationes ordinatorum : Aliae quidem sunt omnibus Clericis communes, de quibus in Tractatu *De obligationibus*; aliae iis sunt maxime propriae, qui in Sacris ordinatur : Et sunt tum obligatio divinum Officium recitandi, de quo in Tractatu *De Religione*; tum obligatio caelibatum perpetuo servandi.

Articulus unicus. - De caelibatu ecclesiastico [4].

Q. 1. *Quosnam obstringit lex caelibatus?*

R. *In Ecclesia latina* omnes Clerici, ab Episcopatu ad Subdiaconatum inclusive, tenentur sub gravissimo praecepto servare perpetuam continentiam, ita ut nec licite uti possint matrimonio contracto ante sacram Ordinationem, nec licite nec valide postea illud contrahere. Constat ex pluribus juris canonici capitibus [5]. Unde Episcopus promovendos ad Subdiaconatum sic alloquitur ipso Ordinationis actu, uti videre est in Pontificali R.: « Fi« lii dilectissimi, ad sacrum Subdiacona« tus Ordinem promovendi, iterum atque « iterum considerare debetis attente, quod « onus ultro appetitis ; hactenus enim li« beri estis, licetque vobis pro arbitrio ad « saecularia vota transire. Quod si hunc « Ordinem susceperitis, amplius non li« cebit a proposito resilire: Sed Deo, cui « servire regnare est, perpetuo famulari: « Et castitatem, illo adjuvante, servare « oportebit: Atque in Ecclesiae ministe« rio semper esse mancipatos. Proinde, « dum tempus est, cogitate: Et si in san« cto proposito perseverare placet, in no« mine Domini huc accedite ». Hinc Tridentinum expresse declarat, nullum matrimonium initum ab iis, qui in sacris Ordinibus sunt constituti : « Siquis dixerit « Clericos in sacris Ordinibus constitu« tos, vel Regulares castitatem solemni« ter professos, posse matrimonium con« trahere, contractumque validum esse, « non obstante lege ecclesiastica vel vo« to, anathema sit [6].

Diximus *in Ecclesia latina* : quoad

1 Ex c. *Non est vobis* de spons. etc. — Liguori, *Op. Mor.* l. VII. nn. 4 et 340.

2 1 Tim. 4—V. Margotti. *Roma e Londra, confronti.* Torino 1858: *cap. IX* del clero anglicano di Londra, e del clero cattolico di Roma.

3 Sess. 23. can. 4—Est autem probabilius, singulos Ordines characterem suum sibi proprium imprimere. In singulis enim diversae tribuuntur potestates. Id est ex institutione Christi imprimitur iis Ordinibus qui sunt Sacramenta; ex institutione Ecclesiae iis, qui Sacramenta non sunt. Unde nullus ipsorum iterari debet.

4 X. Liguori. *Op. Mor.* l. VII, nn. 806 et seqq Et *Opera dogm. sess.* XXIII.

5 *Signanter*, c. 1, dist. 28, et c. unic. *de voto* in 6.

6 *Sess.* 24. can. 9. Clerici autem, in Sacris matrimonium contrahentes, seu attentantes, praeter matrimonii nullitatem, excommunicationem, et irregularitatem ipso facto incurrunt, ex cap. 2 *Qui clerici*, et *Clem.* unic. de cons. et affin., a qua tamen irregularitate Episcopus post poenitentiam dispensare valet, dummodo, ut adnotat Barbosa, cum unica, eaque virgine, contraxerint; si namque cum vi-

Graecos disciplina diversa est; nam vel agitur de Graecis et Albanensibus in Italia eique adjacentibus Insulis degentibus, vel de Cophtis, celerisque Orientalibus — Si 1, Benedictus XIV Const. *Etsi Pastoralis* non prohibet quidem, ut Subdiaconi, Diaconi et Presbyteri uxores retineant, quas antea duxerunt (si tamen virgines, non viduas nec corruptas duxerint); sed nullum irritumque declarat eorum matrimonium post sacros Ordines contractum. Et qui nihilominus contrahere praesumpserit, remanet excommunicatus, ab Ordine deponendus est, et ab illegitima uxore separandus — Si 2, idem Pontifex Const. *Eo quamvis* permittit quidem uxorem retinere, quae ante Ordinationem ducta fuerit. Quid autem sit sentiendum de illorum matrimonio postea initio, Benedictus XIV reservat utique apostolicae Sedi illud approbare; cum aliunde graviter vetitum sit. Verum an non tantum illicitum, sed etiam irritum dicendum sit, noluit definire, quamvis Tribunalia Almae Urbis opinioni eorum adhaereant, qui illa matrimonia nulla existimant.

Ceterum etiam apud ipsos Graecos Episcopis non solum contrahere, sed et propria uxore uti post Ordinationem, omnino vetitum est: ita ex disciplina Synodi Costantinopolitanae in Trullo anno 692, quae quidem nunc viget vel apud ipsos Graecos catholicos.

Q 2. *Quid siquis promoveretur ad Ordinationes sacros vel invincibiliter ignorans castitatis obligationem iisdem adnexam? Vel expresse nolens obligationem ipsam vovere? Vel si esset metu gravi perductus, sed cum animo se ordinandi: vel si esset in ipsa infantili aetate ordinatus?*

R. In primo casu dicimus cum communi, cum ad castitatem adhuc teneri vel ex vi voti impliciti juxta s. Thomam, qui ait: « Etiamsi quis verbotenus (*votum*) non emittat, ex hoc ipso tamen quod Ordinem suscipit, secundum ritum occidentalis Ecclesiae, intelligitur emisisse »[1]; vel teneri ex praecepto Ecclesiae, maxime si intenderet, (ut supponi debet) Ordinem suscipere cum obligatione, qua generatim suscipitur ab aliis[2].

In secundo casu est probabilius, eundem teneri ad castitatem, non quidem ex voto; sed ex praecepto Ecclesiae, quae ex Religionis motivo vult omnes esse omnino obstrictos, qui scienter Ordinem suscipiunt, cui quidem continentia adnexa est. Unde si iste peccaret contra castitatem, adhuc sacrilegium committeret; quia etsi non teneretur ad castitatem ex voto, teneretur tamen ex praecepto Ecclesiae, quae ex Religionis motivo (ob reverentiam nempe Ordinis sacri) eum, deficiente voto, adstringit. Ipse autem semper teneretur ad emittendum votum, cum praeceptum sit.

In tertio casu, si gravis ille metus ex justa causa infligatur, v. g. si Episcopus ob inopiam ministrorum quempiam metu gravi adstringeret ad Ordinationem, probabilius videtur sic ordinatum obligatione castitatis ligari; quia in tali casu ipse esset irrationabiliter invituri nec talis metus tolleret omnino volontarium, ac multo minus votum irritaret. Quod si gravis ille metus sit incussus ex causa injusta, quamvis probabilius sit non teneri ad votum sic ordinatum, quia votum, ex quo provenit castitatis obligatio, metu gravi extortum est nullum saltem de jure positivo[3]; in praxi tamen consultum fuit, ut Clericus taliter ordinatus petat dispensationem, quam s. Congregatio Concilii jam alias elargita est, ubi solide metus ille probari valeat.

Tandem in quarto casu, qui ordinatur infans neque tenetur ad castitatem neque ad alia onera, nisi post 16m aetatis annum Ordinationem ratam habuerit, uti docet Benedictus XIV Constitutione. *Eo quamvis*. Et merito; ad rem enim valde arduam ac perpetuam suscipiendam requiritur maturitas et quidem perfecta[4].

Q. 2. *An obligatio caelibatus sit de jure divino?*

R. Negative: Si enim haec lex esset de jure divino, non variaret circa illam latina a graeca Ecclesia; siquidem jus divinum non variat pro diversitate locorum. Est ergo de ordinatione Ecclesiae; utrum autem illa obligatio sit immediate ab Ecclesiae praecepto; vel immediate a voto de praecepto Ecclesiae emittendo, Tridentinum utrumque refert, sed non defi-

dua, aut corrupta, vel binas inierint nuptias, tunc alia exurgit irregularitas ex defectu Sacramenti dicta, a qua Episcopus dispensare nequit.

1 Suppl. q. 35. a. 3.

2 Excipiunt aliqui, si haec ignorantia sit positiva, ut si quis Sacris initietur ratus sibi propria uxore uti licere quia Graecos novit illa uti.

3 C. *Praelatorum* etc. c. cum *dilectus* de his qui vi, metuque e c.

4 Quae quidem ratio probat ex Salmanticensibus id quoque obtinere in casu, quo quis post usum rationis ordinetur, sed ante adeptam pubertatem.

nivit. Sunt porro qui merito probabiliter docent, quod ordinati in Sacris non ex voto, sed ex sola Ecclesiae Ordinatione ad castitatem tenentur, tum quia nulla fit voti mentio; tum quia ad hoc praeceptum Ecclesiae satis est. Verum probabilius et communius alii hanc obligationem cum d. Thoma repetunt immediate ex voto, quod in ipso facto Ordinationis emittitur juxta Ecclesiae mentem idque, expresse habetur in jure[1]. Et hoc votum Bonifacius VIII solemne esse declaravit[2].

Caelibatus autem inimici sunt *haeretici*, *increduli* et *pseudopolitici*. Contendunt *primi* caelibatum adversari Scripturae auctoritati, antiquitati Ecclesiasticae et ministerio sacro. Volunt *secundi* eundem a jure ipso naturali improbari prorsus atque repelli. Tradunt *tertii* bono Reipublicae et Societatis omnino nocere[3].

Q. 4. *An caelibatus Scripturae, antiquitati et ministerio adversetur?*

R. Caelibatus nedum Scripturae antiquitati et sacro ministerio adversetur, imo cum iisdem maxime convenit — *Primo*: Illa lex censeri debet Scripturae et antiquitati maxime congruere, quae fundatur in exemplo Apostolorum: in consuetudine ab ipsis Apostolorum temporibus fere universaliter recepta: in antiquissimis sanctionibus Conciliorum atque Pontificum. Atqui talis est haec lex caelibatus: de Apostolis sic aperte loquitur Hieronymus: « Christus virgo, virgo Maria, utri» usque sexus virginitatis dedicavere prin» cipia; Apostoli vel virgines vel post nu» ptias continentes »[4]. De universali consuetudine dubitari non potest; licet enim nondum certa et declarata lege caelibatus fuisset Clericis impositus; ab Apostolis tamen obtinuit, ut Clerici, si ante Ordinationem habebant uxores, postea ab iisdem prorsus sese abstinerent. Testes sunt pro Ecclesiis orientalibus Origenes, Hieronymus, Eusebius et Epiphanius; pro Ecclesia latina volunt eruditi, s. Petrum continentiae legi cito subjecisse omnes Episcopos, Presbyteros atque Diaconos, ita ut nullum fas sit invenire exemplum Episcopi, Presbyteri aut Diaconi, qui impune continentiam violaverit. Tandem antiquissimae sanctiones Conciliorum atque Pontificum adstipulantur. *Conciliorum*, uti est Eliberitanum, Taurinense et Carthaginense II, celebrata saeculo IV. *Pontificum*, ut sunt Siricius qui saeculo IV, Innocentius I et Leo M. qui floruerunt saeculo V: qui omnes illam memorant legem; nec tamen innuunt, se de novo eandem condere, sed ab Apostolica sanctione profectam urgere et instaurare[5].

Secundo: caelibatus Ecclesiasticus ministerio sacro maxime convenit. Lex illa ita se habet, quae perfert specialem vitae sanctitatem; quae officiis divinis rite obeundis maxime conducit; quae magis removet impedimenta quae cum vitae clericalis instituto nequeunt sociari. Atqui talis est lex caelibatus — 1. quod *specialem vitae sanctitatem praeferat* nemo poterit dubitare, ubi vix laudes eximias perspiciat, quibus in ss. Literis Christus et Apostoli castitatem ad coelum usque extulerunt atque statum virginitatis prae statu matrimonii celebrarunt[6]; — 2. quod *officiis divinis rite obeundis maxime conducat*, facile ostenditur. Haec enim sunt praecipua militiae clericalis officia: Sacrificium offerre, orare, praeesse, docere, Sacramenta ministrare, infirmorum et pauperum curam gerere. Quae postulant virum alienis curis minime distractum, ita ut facile esse possit omnium consiliarius, judex, pater, imo omnium quasi famulus atque minister. Jam vero quis neget ad haec munia praestanda valde magis caelibatum conducere, quam matrimonium? Id plane innuit Apostolus: « Qui cum uxore est, solicitus est quae « sunt mundi, quomodo placeat uxori, et « divisus est[7]; — 3. *quod per caelibatum*

1 C. *Cum olim* de Clericis conf.

2 *De voto redempt.* in 6° — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 807.

3 V. Zaccaria. *Storia polemica del celibato sacro.* Horum porro doctrinas Pius Pp. IX in sua Encyclica. *Qui pluribus*, 9 novembre anno 1846, *conspirationis foedissimae* nomine jure merito nuncupavit loquens: *Huc* (nempe in Fidei et Ecclesiae destructionem) *spectat foedissima contra sacrum Clericorum caelibatum conspiratio, quae a nonnullis etiam, proh dolor! ecclesiasticis viris fovetur, qui propriae dignitatis misere obliti se voluptatum blanditiis et illecebris vinci et deliniri patiuntur.*

Quae hic disputantur de caelibatu, excerpta sunt fere ex toto ex eruditissimo Opere cujus in dies editiones Romae, Taurini, Mediolani ac Parisiis videre est, sub titulo: *Praelectiones Theologiae, quas in collegio Romano S. J. habebat* Joann. Perrone e *S. J.*: tract. *de Ordine*, cap. v *de caelibatu eccl.*

4 Ep. 45 ad Pammachium.

5 Paulatim vero ab Ecclesia latina pervenit etiam ad orientalem, ut videre est penes Christianum Lupum (diss. *De latinorum Episcop. et Clericorum continentia*). Licet solus postea remanserit Episcopatus, ad quem promoventur caelibes vel continentes, ut plurimum ex Monachorum coetu electi; reliquis autem Clericis majoribus integrum fuerit uxores ante Ordinationem ductas tenere.

6 V. de virginitate, *Appendix* de restitutione. l. n.

7 1 Cor. 7.

« *magis* removeantur impedimenta, quae « cum vita clericali nequeunt consociari » compertum fiet, si cousideremus partes conjugatorum. Nonne conjugatus oeconomicis et domesticis innumeris prope curis indesinenter obstringitur? nonne et conjugis et liberorum sustentationi consulere debet? horum educationi et futurae sorti prospicere? et alia praestare hujus generis sine fine, quae animum occupant diu noctuque? Non ergo Clerici haec possent impleri sine gravi ministerii sacri detrimento — Quid si Paroeciae praesint in vicis aut pagis, quae vix praebeant victui proprio necessaria? si velint pauperes sustentare? si morbo contagioso laborantes invisere? si ad barbares gentes lucem fidei afferre? Hoc patet quotidie exemplo tum graecorum presbyterorum, tum anglicanorum et protestantium ministrorum, qui vix dominica die ministerio incumbunt, dum reliquam bebbomadis partem negotiis impendunt et familiae. Toti sunt uxori et filiis alendis, instituendis ac ditandis: proventus non in pauperes, sed in rem domesticam convertunt [1]. Si lues aut contagiosus morbus grassetur, fugiunt. Si apud exteras regiones Missiones suscipiunt, mercatores agunt, ac stipendia ingentia a Biblica societate uti merceuarii percipiunt; ac interea, si molestias excipias, quas operariis catholicis creant, otio diffluunt, contemptumque sibi conciliant.

Sed dices 1: Deus imperavit omnibus matrimonium dicens: *Crescite et multiplicamini et replete terram* [2]. Hinc Apostolus constituit, ut Episcopus sit *unius uxoris vir; et juniores nubant* [3] — R. Ad 1: Verba *crescite et multiplicamini* continent benedictionem et foecunditatem, quam Deus contulit in creatione humani generis; non vero nuptiarum praeceptum. Etiam piscibus maris dictum est ibi: *crescite et multiplicamini et replete aquas maris;* sed nemo haec interpretatur de nuptiarum praecepto piscibus imposito. Sed esto praeceptum importent: ad omne tempus et singulos homines pertinere haud poterit demonstrari. Imo contrarium colligitur ex verbis: *et replete terram*, quae satis exprimunt tale praeceptum non respicere, nisi primordia, vel restaurationem generis humani: quod cessare debuit post sufficientem propagationem. Secus Christus et Apostoli non dedissent consilium continentiae. Ad 2: Episcopus debet esse *unius uxoris vir*, id est non bigamus. Hoc sensu intelligi debent Apostoli verba; alioquin nec apostolus ipse fuisset idoneus ad Episcopatum, qui scribit nullam sibi uxorem fuisse [4]. Neque etiam concludunt verba: *Volo juniores nubere;* ibi Apostolus loquitur de viduis junioribus et fornicariis, quas declarat, se malle matrimonio iterum jungi, quam incontinenter vivere.

Dices 2: « Ex historia Ecclesiastica certum est, Apostolos et uxores retinuisse, « et secum eas circumduxisse. Nemo ignorat historiam Paphnutii in Concilio Nicaeno: cum ibi ageretur de lege caelibatus inducenda, obstitit Episcopus sanctissimus, et in ejus sententiam concesserunt Concilii Patres. Nemo ignorat in « Ecclesia orientali post Synodum Trullanam, id est ab antiquis saeculis, solos « Episcopos continentia obstringi; Presbyteris vero et Diaconis fas semper fuisse « uxores ante Ordinationem ductas retinere — R. Ad 1: falsum est Apostolos secum tenuisse uxores suas; ait enim d. Petrus nomine omnium: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* [5]. Foeminae autem, de quibus in objectione fit sermo, non erant uxores; sed piae quaedam quasi famulae, juxta morem Hebraeorum sacros operarios comitabantur, ut ipsis ministrarent, prout de Christo ipso constat [6]. Ad 2: in Nicaeno propositum fuerat disciplinam Ecclesiae latinae extendere ad Ecclesiam universalem. Paphnutius resistit quoad illos, qui matrimonio juncti ad Presbyteratum et Diaconatum jam ascendissent. Quoad reliquos vero, qui caelibes sacris essent Ordinibus initiati, censuit *antiquam Ecclesiae traditionem* esse servandam de nuptiis nunquam ineundis [7]. Ad 3: verum

1 Ut recens praebeamus exemplum. Ut quid Hibernia maxima peouria continuo laborat, cum tamen illius regni Episcopi ditissimi sint, nisi quia uxorati pro familia divitias coegerunt? Non suspectae Anglicane effemerides hisce ipsis diebus enarrant, undecim Hiberniae Episcopos in morte propriis familiis reliquisse summarum libellarum 51, 375,000 (*Loyal national-Repeal-Association* 1849) —V. Margotti, *Roma e Londra confronti*, c. 9.

2 Geo. 2.

3 1 Tim. 3 et 5.

4 Cor. 7.

5 Matth. 19.

6 Matth. 27.

7 Ceterum licet in dicto Concilio continentia perfecta non fuerit sancita certum tamen est complures ex illis Episcopis reduces ad proprias Dioeceses edixisse, ut omnes Clerici Majoribus initiati vitam continentem agerent: sic S Eustatius in Patriarchatu antiocheno: S. Alexander in alexandrino et alii.

est quod dicitur de Ecclesia orientali, exceptis Dioecesibus non paucis, ubi Episcopi legem Ecclesiae latinae tulerunt; sed Trullana Synodus contra majorum instituta egit et a priori disciplina aberravit [1].

Dices. 3: « Nulli debet vetari quod Dominus liberum reliquit: atqui tale est « conjugium. Adde Sacerdotes mosaicos « fuisse uxoratos: et tamen rite officia sua « adimplebant. Idem de ministris protenstantibus affirmandum » — R. Ad 1: haec difficultas primum a Calvino proposita fuit; sed a Calvino expostulamus: nonne Dominus liberam unicuique reliquit venationem, aleam et mercaturam? et tamen ipsemet plurimum commendat Ecclesiae decreta, quae Clericis illa interdicunt. Videlicet Ecclesia facultatem habet condendi leges, quas jure putat in bonum fidelium spirituale esse evasuras. Adde: Ecclesiam non absolute nuptias hominibus vetare; sed tantum in iis circumstantiis quibus velit quis ad ss. Ordines ascendere — Ad 2: quoad Sacerdotes mosaicos peculiares illius populi circumstantiae expostulabant, ut caelibes non essent; Deus enim constituerat Sacerdotium haereditarium: et aliis modis propterea consuluerat tum Sacerdotum tum populi utilitati. Causae autem istae prorsus cessarunt in Religione christiana, quae aliunde perfectionem longe majorem sibi requirit. Adde: quoties ipsi veteris Legis Sacerdotes ministerio fungebantur, toties continentes esse debebant, et separari a consortio suarum uxorum. Quid ergo de Sacerdotibus novae Legis, qui quotidie suo ministerio praesto sint oportet? — Ad 3: nulla potest comparatio institui inter officia Ministrorum Protestantium et Catholicorum; illis enim, ut plurimum, nullum aliud onus incumbit, quam semel in hebdomada verba facere ad populum; nullam fere in eundem auctoritatem exercent, ideo ipsorum parum interest, si eis non habeatur tanta observantia. Sed Sacerdotes catholici tenentur quotidie Officium persolvere, Sacramenta ministrare, Confessiones excipere, morituris praesto esse, concionari saepissime, indigentibus occurrere, et alia innumera praestare, quae nequeunt sociari cum matrimonio.

Q. 5. *An caelibatus ecclesiasticus juri naturae adversetur?*

R. Negative: si caelibatus noster juri naturae adversaretur, esset quia existit natura lex, quae omnibus et singulis humani generis individuis matrimonium injungit. Atqui haec lex non existit: — 1. quia alioquin omnes et singuli tam masculi quam foeminae, tam pauperes quam divites, tam sani quam infirmi, tam idonei sustinendis Matrimonii oneribus quam non idonei; tam servi quam domini, omnes, inquam, et singuli, nemine excepto, hac lege obligarentur; — 2. quia si existeret hujusmodi lex, eam sane cognovissent populi per orbem dispersi; eam non ignorassent legislatores, non sapientes, non juris naturalis periti. Sed hoc tantum abest, ut quinimo caelibatus sacri cultores summo semper in honore penes omnes populos habiti sint et laudibus celebrati, ut de Ægyptiis, Indis, Persis, Graecis ac Romanis eruditi ostendunt [2]; — 3. si esset contra naturam caelibatus, Christus et Apostoli continentiae consilium et exemplum in semetipsis non dedissent; neque Patres et Ecclesia virginitatem adeo laudibus continuo cumularent.

Dices 1: « Natura ipsa hominem ad matri- « monium inclinat, et eum in finem sexu- « um diversitatem ordinavit. Dein nemo « potest negare immortalitatis desiderium « homini natura inditum: atqui hoc deside- « rium expleri non potest, nisi per sui re- « productionem in filiorum procreatione, « in quibus pater vivere quasi pergit. Ad- « de: negare existentiam alicui individuo « idem ultimo est ac individuo nato vitam « auferre: quod naturae adversatur » — R. Ad 1: natura hominem inclinat ad matrimonium: quin tamen peculiarem unicuique individuo illius contrahendi obligationem imponat. Unde omnes quidem possunt, si velint, matrimonium contrahere; sed nemo in particulari ad illud cogitur. Imo fas est eidem renuntiare, maxime si id fiat ob causam publicae utilitatis, qualis est Religio. Ad 2: ridiculum est quod desumitur ex immortalitatis desiderio; istud enim respicit vitam propriam, non filiorum, in quibus pater dicitur quidem vivere, sed improprio atque lato sensu [3]. Ad

Quamquam non est omittendum hanc historiam Paphnutii ab eruditis non paucis omnino rejici uti fabellam a Socrate conficiam, cujus deinde fidem secuti sunt Sozomenus et Nicephorus.

1 V. Tassoni, *La religione dimostrata* ecc. t. III, c. 27—II. Opus. *Compendio di dottrine ortodosse intorno la quistione del matrimonio dei Chierici maggiori*; quod maxime commendatur apud De-Luca, *Annali* etc. vol. IX.

2 V. Zaccaria, *Dissertazione previa sul celibato tra le nazioni prima di G. C.*

3 V. Antonius Bianchi, *Il libertinaggio esaminato*, Milano, 1819.

3: latum est discrimen inter eum qui natus est, et eum qui necdum ullo modo vivere coepit: primus jus acquisivit ad conservationem: sed secundus jus illud neque acquisivit, neque acquirere potuit.

Dices 2: «Illud naturali juri adversatur, « quod naturae instinctum extinguere ni« titur et corporis santiatem. Atqui talis « est caelibatus ».—R. Hanc difficultatem ex physiologia et medicina contra caelibatum multum urgent increduli; sed frustra, cum eos falsitatis arguant physiologi, medici et scriptores praeclarissimi. Ostendunt videlicet, ipsa duce experientia, caelibes complures ad decrepitam usque aetatem pervenire, et quidem optime in salute valentes: hoc fassi sunt inter ceteros Baco de Verulamio, et ex veteribus ipse Galenus. Imo Brownus celebris medicus anglus in opere, *Errores populares*, demonstrat ex professo caelibatarios, ceteris paribus, diutius vivere quam conjugatos. Et Leonicenus doctissimus medicus italus perfectam valetudinem, qua fruebatur aetate annorum 90, ad continentiam referebat [1].

Q. 6. *An caelibatus ecclesiasticus societatis bono adversetur?*

R. Caelibatus ecclesiasticus nedum societatis bono adversetur, imo illum mirifice promovet. Et sane illa lex bonum societatis mirifice promovet, quae familiis perennitatem atque prosperitatem affert; quae efficit, ut literae et artes vehementius excolantur; quae publicae beneficentiae et charitatis instituta fovet ac multiplicat. Atqui talis est lex caelibatus nostri: — 1. *familiis perennitatem atque prosperitatem affert*. Per eam enim legem sacri ministri fiunt ministri publici, a quovis negotio domestico liberi, et concivium suorum utilitati mancipati. Hinc toti ipsi sunt (vel esse debent, si conditioni propriae velint inhaerere) in communicando vim moralem et religiosam hominibus, suadendo *ut* genitores familiam recte moderentur; *ut* filii sint dociles erga parentes; *ut* conjugali se mutuo amore prosequantur; *ut* famuli fideles sint, et subjecti ex corde; *ut* pax domestica omnino servetur, et vitia procul sint. Quae omnia ad familiarum perennitatem atque prosperitatem maxime influunt: Cum porro ex bono familiarum pendeat bonum societatis, patet legem caelibatus ecclesiastici societatis bono mirifice prodesse; — 2. *haec lex efficit, ut literae et artes vehementius excolantur.* Sane ille est longe aptior, qui totus hic esse potest, ac propter praestantissimum vitae genus quod profitetur, et venerationem et fiduciam et amorem et auctoritatem sibi valet conciliare; quam ille, qui negotiis domesticis detinetur. Atqui talis est caelebe minister; — 3. *publica beneficentiae et charitatis instituta fovet ac multiplicat.* Sunt Ecclesiae ministri, qui orphanorum, senum, infirmorum et miserorum omnium, veluti parentes et refugium habentur [2]. Qua vero de causa? certe ob eam praesertim, quod ab omnibus domesticis ac publicis negotiis immunes sint, ut nullum in ipsis impedimentum inveniat charitas Christi, quominus in omnes libere et late diffundi possit. Caelibes ministri sua vivendi ratione constituuntur mediatores inter egenos et divites, inter potentes et debiles; atque sine ulla suspicione, et facillime in nomine Christi Jesu subsidia sibi valent undique corrogare, quibus indigentium necessitatibus occurrant [3].

Dices: « Caelibatus privat societatem « civibus numeris; ergo ejus bono adver« satur. Hinc Graeci et Romani eum pro« scripserunt. Hinc Provinciae Protestan« tium maxime florent, squallentibus re« gionibus catholicis ».—R. Multiplex distinguitur caelibatus ratione artis vel finis, vi cujus observatur: alius *militaris*, alius *nauticus*, alius *philosophicus* alius *famulatitius*, alius *libertinus* et *profanus*, alius *religiosus* et *sacer*, de quo hic. Porro si adversuriis tantopere cordi est societatis

1 V. Scotti, *Catechismo medico*, cap. xi — Laurentius Martini, *Lezioni di fisiologia*, t. x—II. *Del celibato fisicamente considerato*, Commentario offerto alla classe medico-legale, non che al ceto ecclesiastico. Lucca 1840.

2 Ipsa *infantiae asyla*, quae nunc temporis adeo praedicantur, ab ipsis Ecclesiae catholicae ministris, si non nomine, re primitus inventa sunt, videlicet ab archipresbytero mediolanensi *Dotheo* anno 787. (V. Muratori *Antiq. It.* Diss. xxxvii., t. iii). Hoc ipse fatetur Aporti, *Manuale di educazione, ed ammaestramento per le scuole infantili*. Hinc in Brephotrophio, quod pius ille erexerat, hi versus legebantur:

Sancte memento Deus, quia condidit iste Datheus,
Hanc aulam miseris auxilio pueris.

3 V. De Maistre, *Du Pape*, l. III · Scotti, *Teoremi* ecc. par. 2a. teor. vii: Il Sacerdozio adorna e sostiene la società — Jager. *Il celibato Eccles. nei suoi rapporti religiosi politici*. Parigi 1836 — Gotti, *Colloquia Theologico-polemica*: item, *La vera Chiesa di Cristo* — Gobbet, *Storia della riforma protestante*, Lett. iv—Thomasinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, l. II, cap. 60.

augmentum, cur non insurgunt etiam in caelibatus omnes, a quibus revera innumerorum civium procreatio impeditur; et qui sunt causa tam effrenis libidinis? Eccur in solum Religiosum debacchantur, cujus ministri, si qua ex parte defraudant societatem quibusdam civibus, abunde compensant ex altera promovendo familiarum bonum, literarum studia, bonarum artium culturam et publicae beneficentiae instituta? Quod pertinet ad Graecos et Romanos, ipsi quidem proscripserunt caelibatum, sed libertinum, quem etiam nos tanquam societatis pestem damnamus. At religiosum summo semper in pretio habuerunt et onoribus cumularuut, uti ex Henrico Morini ostendit p. Zaccaria. Est tandem putidum mendacium quod dicitur de florentibus provinciis protestantium, ot de squallentibus Catholicorum: sola Italia nostra sufficit ad demonstrandum; haec enim viris ecclesiasticis abundat magis, quam ceterae mundi partes. Et tamen nemo dixerit eam squallere; ostendit enim clarissimus Balbi noster, Italiam, specta ta soli area, ipsos Sinas exsuperare numero incolarum [1].

1 V. *Compendio di Geografia* — Bergier, *Dizionario*, art. Celibato—Opus, *Saggio elementare di diritto pubblico ecclesiastico*, t. II, p. 3, c. 2, art. celibato. in fine—Liber *integer legendus*, ot verbis utar Pii VI, qui loscribitur. *La lega della Teologia moderna colla filosofia ai danni della Chiesa di G. C. svelata* ecc. Nevara. Miglio, p. 77 — *Civiltà Cat*. vol. x. ser. 1a: Del celibato sacro e profano 1852—Martinel, *Soluzione di grandi problemi adattata alla comune intelligenza*. Torino 1852.

Praestat coocludere cum Torricelli: « Egli (Dio) dà a voi la terra da popolare, e a me mostra il cielo da contemplare. Egli ha destinato voi per dare dei figli alla patria, e chiama me a santificarla.... Seguite voi la carriera, ch'egli ha aperta per voi; non mi turbate nella mia vocazione colla vostra finta compassione, o colle vostre calunnie: ma lasciate almeno a me per ubbidire alla voce di Dio quella libertà che io lascio a voi nel seno delle vostre famiglie, nel vortice di un secolo straniero alla salute, e al mio grande affare in questo mondo » (*Dissertazioni* ecc.)—Audiendus pro coronide Mislin: *I luoghi Santi*. Milano 1858; cap. x: « i Preti secolari del rito armeno (cattolico) possono essere ammogliati; ma lo stato di abbiezione e di disprezzo a che si trovano i Preti armeni scismatici in conseguenza di tal uso, ha giovato a distogliere i cattolici. Il Patriarca mi assicurò, che tra tutti Preti della sua giurisdizione, due soli erano ammogliati. »

APPENDIX

De Beneficiis Ecclesiasticis

CAPUT PRIMUM

DE BENEFICIORUM NATURA, DIVISIONE ET PROPRIETATE.

Q. 1. *Unde Beneficii origo, et quomodo Beneficium definitur?*

R. Ad 1: Si *Beneficii* nomine quis intelligat jus competens Ministris sacris percipiendi ex rebus Ecclesiae quae ad honestam sustentationem sunt necessaria, Beneficiorum origo ab ipsa Apostolorum aetate repetenda est; Apostoli enim Christi vestigiis inhaerentes fidelium oblationibus utebantur ad se aliosque Ecclesiae ministros alendos. Si vero hoc nomine intelligantur adjudicatio certae bonorum portionis jure perpetuo facta certo ecclesiastico ministerio, ideoque Clerico illud agenti, Beneficiorum origo coepit a saeculo V; saeculo autem VI, VII, aut VIII etiam *beneficii* nomen fuit usurpatum, exemplo ducto a Romanis, quibus nempe mos erat, ut militibus de Republica benemeritis reditus aliqui ad honestam sustentationem ex publico aerario adsignarentur, cum onere tamen Reipublicae assistendi: reditus latino vocabulo *Beneficia* nuncupabantur; milites iisdem donati, *Beneficiarii* [1]. Item in Ecclesia catholica ubi temporum lapsu disciplina clericalis eo devenit, ut non amplius ministri vitam communem agerent, inductum fuit, ut iis pro vitae sustentatione quaedam praedia ejusdem Ecclesiae traderentur cum onere tamen quaedam ecclesiastica officia obeundi, et cum usu etiam nomina *Beneficiorum* et *Beneficiariorum* obtinuerunt.

1 V. Baronius. *Annal. ad annum* 502: quae porro latine *Beneficia*, longobardico vocabulo *feuda* appellabantur.

R. Ad 2: Beneficium ecclesiasticum in se spectatum est « portio bonorum Deo « dicatorum adjuncta officio ecclesiastico « legitime erecto ac perpetuo subsisten« ti ». Respectu vero Beneficiarii communiter definitur : « Jus perpetuum compe« tens Clerico legitime instituto perci« piendi fructus ex bonis ecclesiasticis « propter officium spirituale, auctoritate « ipsius Ecclesiae constitutum ». Dicitur: — 1. *Jus*, id est vera potestas quae duplex est: Alia exercendi muneris spiritualis: Alia fructus ecclesiasticos percipiendi [1];— 2. *perpetuum*, non solum ex parte sui, cum bona ecclesiastica alienari non possint; sed etiam ex parte Clerici cui confertur, cum ad ejusdem vitam sit perduraturum [2];— 3. *competens Clerico*; cum nonnisi Clericus ad ministeria ecclesiastica exercenda deputari valeat [3]; oportet tamen ut hoc jure ab Ecclesia vestiatur, ut rite illo fungi possit [4], et ideo additur *legitime instituto*;— 4. *percipiendi fructus*; neque enim Beneficiarii sunt domini Beneficiorum, sed tantum administratores et usufructuarii;— 5. *ex bonis ecclesiasticis*, quae nempe ad Ecclesiam pertinent sive uti ab ipsa acquisita, sive uti eidem a fidelibus consecrata [5];— 6. *propter officium spirituale*; ab Ecclesia non aluntur Clerici, ut otientur; sed ut officiis spiritualibus, quibus mancipantur, sedulo incumbant, ex quo illud : *Beneficium propter officium* [6]; — 7. *auctoritate ipsius Ecclesiae constitutum*; solius enim Praelati ecclesiastici proprium est ecclesiastica Officia et Beneficia instituere et erigere : eisdem temporales proventus adnectere, judicare quot et qualibus ministris Ecclesia indigeat, atque illis eadem conferre [7] (*F*).

Q. 2. *Quaenam Beneficiorum divisio ?*

R. Praecipua divisio est, ut aliqua dicantur majora, alia minora. *Majora* sunt quibus haeret maximus in Ecclesia gradus, uti *Patriarchatus*, *Archiepiscopatus*, *Episcopatus*, *Cardinalatus*, et in quorumdam sententia etiam *Abatia*. Haec tamen non communi Beneficiorum vocabulo, sed proprio solent indicari; et quandoque etiam Beneficia *concistorialia* dicuntur, eo quod eorum collationem r. Pontifex ordinarie facere soleat in Concistorio Cardinalium — Beneficia autem illa, quae in praedictorum numero non continentur, appellantur *minora* : quae quidem quinque hisce modis inter se differunt:

1. Alia *saecularia* sunt, alia *regularia*. Illa Clericis saecularibus, haec Regularibus jam professis traduntur, uti est Prioratus [8].

2. Alia sunt *duplicia*, alia *simplicia*. *Duplicia* dicuntur quae duplici onere censentur obstricta, si nempe praeter communem precum recitationem, quae Beneficiis inhaeret omnibus, adnexam habeant aliam qualitatem: scilicet vel praeeminentiam et jurisdictionem in foro interno, et dicuntur *curata*; vel solam praeeminentiam, et sunt *personatus*; vel aliquam administrationem, et dicuntur *officia*: vel praeminentiam et jurisdictionem in externo foro et sunt *dignitates* (quamquam in nomine variant). *Simplicia* instituta sunt ad solas preces Deo fundendas, atque ad altaris servitium, ut *Canonicatus* [9], *Capellania ecclesiastica*, etc. Simplicia alia sunt *sacerdotalia*, quae scilicet necessario exigunt ut conferantur vel actu Sacerdoti, vel tali qui ea sit in aetate, ut intra annum possit Sacerdos fieri; alia *non sacerdotalia* quae id non exigunt.

3. Alia sunt *residentiaria* alia *non residentiaria*. Primis inhaeret obligatio residendi personaliter in loco Beneficii, ut ejus munia Beneficiatus personaliter implere valeat. Secundis vero talis lex non

1 Haec secunda potestas, etiamsi per se temporalis sit; tamen quatenus fundatur in officio spirituali et est eidem adnexa, spiritualitatem quamdam quasi induit.

2 C. *Praecepta* 12, dist. 55.

3 Cap. *ex literis* 6 de transact.

4 Cap. *Cum ad nostram* 7 de institutionibus.

5 Hoc congruit cum hisce verbis *Codicis civilis* Regni Sabaudiae: *sotto nome di beni della Chiesa s'intendono quelli, che appartengono a singoli Benefizi, od altri Stabilimenti ecclesiastici* (art, 433.—C. P. 398—C. M. 432.

6 Cap. ult. *de rescript.* in 6°.; Tridentinum, *sess.* 21. cap. 3.

7 Cap. *Nemo* 9 de cons.; *Omnes* 1. dist. 22: cap. *Nullus laicorum* 18, *caus.* 16. Nihil autem refert quo nomine Beneficium donetur, modo requisitis constet conditionibus. Sic nonnumquam *praebenda* vocatur, quamvis per se haec minus pateat; cum proprie nonnisi fructus comprehendat, reditus, seu dotem Beneficii ipsius — Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 116—Garcias, Devoti, etc.

8 Haec differentia dignoscitur ex fundationis lege vel institutione vel praescriptione. In dubio Beneficium praesumitur saeculare, quia status saecularis est antiquior.

9 Sed (ut advertit Devoti), Canonicatus aliquo modo ad dignitates accedunt: ideoque in odiosis simplicium Beneficiorum nomine non continentur (imo alicubi invaluit usus, ut ea tantum simplicia dicantur, quae residentiam non postulant). Solet autem Canonicatus definiri: *officium tribuens fraternitatem in collegio, sedem in choro, suffragium in capitulo, et jus ad certas obventiones.*

inhaeret. Beneficia cuncta erant olim residentiaria; sed temporum lapsu inducta est consuetudo, ut quibusdam, praesertim simplicibus, nullum residentiae onus tribueretur [1].

4. Alia dicuntur *compatibilia*, quae simul possideri possunt ab uno eodemque Clerico. Alia vero *incompatibilia*, quae e contrario non possunt ab uno eodemque Clerico simul retineri. Hujus generis sunt quibus alligatur vel cura animarum, vel aliud officium quod excludat in Beneficiato quodcumque aliud officium simile, v. g. onus celebrandi Missam festivam *per se*; non enim Beneficiatus potest per se ipsum duas Missas uno die celebrare [2]. Hujus generis sunt etiam quae dicuntur Beneficia *uniformia sub eodem tecto*, quae nempe concurrunt ad easdem functiones in eodem loco et eodem temporis puncto: ut essent duae Capellaniae ecclesiasticae in una Ecclesia; considerantur enim uti duae sorores, quae simul haberi non possunt.

5. Beneficia ratione modi quo conferuntur, alia sunt electiva, alia patronata, alia collativa. *Electiva*, si clericus assumitur per simplicem electionem. *Patronata*, si conferuntur per patroni praesentationem. *Collativa*, si obtinentur per collationem libere factam ab eo, qui potestatem babet, quocumque modo haec fiat, etiam per concursum [3].

Aliquando etiam Beneficia *Commendata* appellantur: et sunt quae quodam quasi depositi jure justa de causa per Pontificem Clericis, et etiam saecularibus tribuuntur, quin ipsorum natura immutetur. Sic appellantur, quasi nempe sit custodiae illorum facta alteri *commendatio* [4]; hoc eveniebat maxime, quando v. g. Ecclesiae vel Monasteria erant ab hostibus occupata, diruta, neglecta: commendabantur etiam saecularibus dignitate et auctoritate praestantibus, ut illa bona vindicarent, instaurarent, etc. Item quando aliquis Episcopus vel Clericus ab Ecclesia, ad cujus titulum fuerat ordinatus, migrare cogebatur ab locorum occupationem ab hostibus, haereticis aut infidelibus; ille alteri Ecclesiae vacanti ascribebatur cui servire et unde alimenta percipere possit: haec autem Ecclesia dicebatur *commendata*. Commendas perpetuas concedere solius est romani Pontificis, imo et temporarias [5]; si forsan excipias Beneficia minora et simplicia quae adhuc ex hodierna disciplina volunt posse Episcopum in Commendas concedere, sit Ecclesiae alicujus necessitas vel utilitas id pergat expostulare [6].

Q. 3. *Quaenam sunt Beneficiorum proprietates?*

R. Praecipue Beneficiorum proprietates sunt: 1. Ut ea sine causa ac debilis conditionibus neque dividantur neque conjungantur; quia primum Beneficia depauperat [7], aliud Ministris privat Ecclesiam [8]; 2. ut sine Pontificis venia tributis ac vectigalibus laicorum non subdantur: cum enim bona Dei sint, in humano commercio versari non debent [9] (id tamen in Sabaudia non amplius viget [10]); 3. ut neque ex parte distrahantur, sed inalienata atque perpetua maneant, nisi Ecclesiae bonum aliud postulet, legitimo superiore probante.

Scholium.—*De Beneficiis impropriis.*

Q. *Quid sunt Beneficia impropria?*

R. Beneficia impropria dicuntur ea, quae undecumque non habent Beneficiorum naturam et qualitates, licet aliqua ex parte ad eas accedant. Talia sunt *patrimonia Clericalia*, quae in titulum

1 Residentiaria duplicis generis adhuc sunt; nam alia dicuntur habere residentiam *praecisam*, quoties nempe absens per notabile tempus ipso privatur Beneficio. Aliam residentiam *causativam*, si absens sola fructuum amissione punitur.

2 Hic praestat adhuc animadvertere Beneficia alia esse et dici incompatibilia *titulo* (idest natura sua), uti duae Paroeciae, quae aequiparantur duobus Beneficiis sub eodem tecto uniformibus; alia vero *retentione* tantum, uti duo Canonicatus in diversis Ecclesiis.

3 V. Pirrus Corradus, *Praxis Benefic.*—Garcias, *De Beneficiis*, etc.

4 Commendae Beneficiorum non sunt confundendae cum iis Commendis, quae fiunt ex privatorum bonis, quae nullimode ad Ecclesiam pertinent; hae fiunt ea lege, ut proprietas quidem ad aliquem Ordinem seu Religionem militarem transeat, ita tamen ut fundator ejusque haeredes vocati sint de iis bonis *commendae* nomine investiendi; et tunc tantum usufructus cum proprietate favore Religionis consolidetur, cum omnes vocatorum lineae defecerint. *Marenco.*

5 Cap. 15 *de elect.* in 6°; et Tridentinum, *sess* 24, c. 15 *de R.*

6 V. Marenco, *De Beneficiis*, *sess.* 4.—Rigantius *in Reg.* 13 *Cancell.* n. 49—Berardi, *Comment.* in *jus Can.*—Natalis Alexander, *Hist. eccles.* saec. XV et XVI. c. 7, art. 4; et dissert. 12, art. 9—Thomassinus, *Vetus et nova* etc. par. 2a, l. VII.

7 Can. 8, 26 et 36 *de Praebendis.*

8 Can. 23. cap. 1, *an.* 7.

9 Can. 4. et 7 *de immun. Eccles.*

10 *Ex Literis Apost. Leonis XII*, 14 maji anno 1828.—Unde hodie illa tantum bona in Regno Sabaudiae immunia sunt, quae nullam temporalem utilitatem habent adnexam, uti Ecclesiae materiales et coemeteria.

constitui permittuntur in subsidium tituli ordinarii. *Coadjutoriae Beneficii*, quae nudam important alterius onera supplendi facultatem. *Beneficia manualia*, quae nempe in alterius manu ita remanent, ut possint ad nutum auferri, et ideo dicuntur *ad nutum amovibilia*. *Legata pia*, quae nihil aliud sunt, quam certa bonorum dispositio ad pium opus. Et laicalia *praestimonia*, seu certae illae portiones quae alicui praestantur, v. g. studiorum paupertatis vel militiae causa — Haec enim omnia maxime deficiunt in perpetuitate et ecclesiastica institutione, quae duo praecipue ad veram Beneficii ecclesiastici naturam indagandam inspicienda sunt.

Hinc patet etiam nomine Beneficii improprii venire *Capellania laicales* seu *non collativas*, licet perpetuae; quae scilicet non aliud sunt quam piae fundationes, quae important obligationem aliqua ministerii obeundi in certa capella vel altari. Differunt nempe a Beneficiis proprie dictis: — 1. Quia Beneficium semper soli Clerico tradendum est; Capellania vero laicalis etiam laico, imo etiam foeminis et pueris tradi potest, per alios implendo onera; — 2. quia in Beneficio intervenit semper auctoritas Praelati ecclesiastici in erectione et collatione; in Capellania non ita: — 3. quia Beneficium inter jura ecclesiastica recensetur, et ideo ejus titulus et administratio semper manet penes auctoritatem Praelati ecclesiastici, sed in Capellaniis laicalibus haec duo manent penes ipsum fundatorem et successores ejusdem: hinc appellantur etiam *salaria mercenaria*, vel *stipendia manualia*; ac ideo lites quae suboriuntur inter patronos et passive vocatos; item quae respiciunt permutationes bonorum et similia, res profanae habentur, circa quas cognoscunt judices laici [1]. Cum tamen Capellaniae laicales pias fundationes contineant, jus erit Episcopis eas visitandi, nisi expresse id fuerit vetitum in tabulis fundationis [2]; item quando agitur de immutatione ac reductione onerum spiritualium, ad romanam Sedem confugiendum est, cum ejus sit sacra tueri et moderari [3] (*G*).

CAPUT SECUNDUM

DE MODIS ECCLESIASTICI BENEFICII ACQUIRENDI.

Beneficia ecclesiastica *vacua* esse debent, ut rite conferantur. Et collatio, imo et promissio Beneficii non vacantis, nisi fiat a r. Pontifice, nulla est. Imo qui scienter ad illud institui passus fuerit, is majori excommunicatione puniendus [4]. Hinc Tridentinum antiquavit omnia *mandata de providendo*, *reservationes mentales*, *gratias expectativas*, *et alias quascumque ad vacaturam* [5]. In hac re praestat ut semper prae oculis habeatur vulgare illud: *Beneficia sine diminutione, vacantia, dignioribus, gratis, solicite conferantur.*

Q. *Quot modis Beneficia ecclesiastica acquiruntur?*

R. Tribus modis communiter ecclesiastica Beneficia acquiruntur: 1. Per *electionem*, qua Clericus a toto capitulo vel congregatione eligitur, a superiore confirmatur; 2. per *praesentationem*, qua quis a patrono offertur superiori, a quo acceptatur; si reperiatur idoneus: huc referri potest *nominatio*, qua quis nempe, etsi non patronus, ex indulto tamen aliquem ad aliquod beneficium praesentat, ut illud ei conferatur a superiore; 1. per *collationem*, cum gratis nempe Benefici solo jure praelati datur [6].

Ubi quis uno ex dictis modis Beneficio provisus est, restat ut canonice instituatur, ac in possessionem mittatur. *Institutio canonica*, quae dicitur etiam *collati-*

1 V. De-Luca, *De testam.* disc. 28; *de Benefic.* disc. 97.

2 Tridentinum, *sess.* 22. c. 8 et 9 *de R.*

3 V. *Pratica Legale* pro Regno Sabaudiae, p. 2, tom. x, l. 1.

4 C. 2 et 7 de *conc. Praeb.*

5 Sess. 21 de R. c. 19 — Si Pontifex mandat inferiori collatori, ut conferat Beneficium, quod vacat, tali Clerico, dicitur *mandatum de providendo*; si vero mandat ut Beneficium nondum vacans, conferat quando vacabit, dicitur *gratia expectativa*, *gratia ad vacaturam* (Beneficii). Vacantia autem Beneficii publicari debet eo in loco ubi erectum est; item et nominatio facta ad patronale Beneficium, ut citentur generaliter omnes praetendentes, ad proponendum si quid contra habeant: ex cap. *fin. de elect.* in 6° — V. Pichler. l. III. tit 8 — Rebuffus *Praxis Beneficiorum utilissima acquirendi, conservandique illa* etc.

6 V. apud Ferraris; V. *Electio*, accurata horum distinctio. Est et alius modus in quibusdam Ecclesiis assequendi Beneficii, nempe *optio*, ob quam licet Canonicis juxta ordinem quo in Capitulum fuerunt cooptati, dimissa propria praebenda, vacantem acquirere seu optare, quod fit sola voluntatis declaratione. Apud nos optio obtinet circa domus canonicales — V. Moneta, *De optione* — Berardi, *Comm. in jur. Can.* I. II — Scarfantonius, par 1a, l. 1. tit. 8 — Passerini, *De electione canonica* — Thomasinus, *Vetus et nova Eccles. disciplina*, par. 2a., l. II, c. 1.

ra est actus, quo superior Ecclesiasticus confert seu tribuit jus in Beneficium, illiusque possessionem petendi facultatem: haec autem fit per symbola, v. g. per bireti impositionem, etc. *Immissio in possessionem* seu *institutio corporalis* est corporalis investitio sive positio pedis in Beneficio, per quam demum habetur in illo quies. Fit per ingressum in Ecclesiam Beneficii, per aditionem altaris, stalli occupationem, etc. Haec possessio est magni ponderis; cum ab ipsa jura et honera hodie maxime incipiant (*H*).

Articulus I.— De electione, nominatione et praesentatione.

Q. 1. *Quid est electio et nominatio ad Beneficium?*

R. Ad 1: Electio ad Beneficium non aliud est, quam « optio communibus suffragiis et servatis conditionibus in jure « requisitis peracta, vi cujus aliqua per« sona prae aliis ad vacans Beneficium de« signatur. » Sic evenit v. g. in Capitulis Canonicorum, ubi ab ipsis inter multos unus sit eligendus ad Canonicatum: sic evenit etiam in piis laicorum confraternitatibus, ubi de eorum eligendo Capellano sit sermo. Conditiones in electionibus servandae sunt: 1. Ut omnes qui jus habeant eligendi, juxta usus vigentes vocentur: non tamen obstat, si quis vocatus non veniat [1]; 2. ut omnes eligentes in Cathedrali vel Collegiata sint saltem subdiaconi [2]; 3. ut electio sit omnino libera; *cessat electio*, ait Gregorius IX, *dum libertas adimitur eligendi* [3]; 4. ut is eligatur, in quem sanior pars consentit: ita Lateranense IV. Hodie major numerus censetur etiam esse sanior, talis nempe qui canonum regulas servat — Ex eodem Concilio electio fieri potest: 1. *Per scrutinium*: est cum quilibet suum suffragium secreto tribuit: 2 *per compromissum*: est cum facultas eligendi in unum, vel plures designatos ex consensu transfertur; 3. *per inspirationem*: est cum subito quodam motu omnes eligentes in unum conspirant. Electio porro absoluta est offerenda [4], qui intra mensem a notificatione consensum dare debet; et intra menses tres a superiore confirmationem petere [5].

R. Ad2: Nominatio est « actus ille, quo « exhibetur Superiori persona aliqua ad « Beneficium vacans occupandum. » Fit per literas: et sic hodie communiter eliguntur Episcopi; scilicet Principes ex concessis a Pontifice indultis ad cathedrales Ecclesias ditionum suarum nominationem habent, seu, ut ajunt pragmatici, supplicationem pro viris idoneis et episcopatu dignis.

Q. 2. *Quid est praesentatio ad Beneficium?*

R. *Praesentatio est exhibitio personae idoneae facta coram Episcopo ab eo, qui habet juspatronatus, ut in Beneficio instituatur*; unde etiam patet quid sit juspatronatus: est *facultas* seu *jus offerendi Clericum, ut ei conferatur Beneficium vacans*. Antiquissima autem Ecclesiae disciplina receptum est, ut iis qui Templa aut Beneficia vel erigerent vel dotarent vel restituerent, fas esset non tantum nomina sua et stemmata gentilitia in Templis ipsis retinere, ac jure alimentorum, sepulturae, sedis, processionis, thuris, et ceteris hujusmodi frui; verum etiam Clericos sibi acceptos ad eadem Beneficia eligere, et Episcopis praesentare. Hinc versus:

Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.

Juspatronatus est jus *honorificum*, quia maximi est honoris quempiam posse nominare ad Ecclesiae officia; est jus *onerosum*, quia tenetur patronus defendere Ecclesiam suam ejusque bona tueri; est *utile*, quia si patronus inops fiat, est succurrendus prae ceteris ex jurispatronatus bonis [6]. Etsi autem non appelletur per se etiam *jus spirituale*, quia tamen juspa-

1 C. 28 *de elect.* in 6°.
2 Tridentinum. *sess.* 22. c. 4 de R.
3 L. 1, t. xvi, c. 3 in 6°.
4 Cap. 15. 19. 22. 40 et 43 *de elect.*
5 Si vero eligendus canonico aliquo impedimento laborat dispensabili, tunc electioni praemittitur *postulatio* Superiori, ut concedat *indultum eligibilitatis*. (Ex C 1 de postulat).—V. Salzano, *Lezioni di diritto Canonico pubblico e privato*.
6 V. Rigantius, *In Regulam 2 Cancell.* § 1. Et quoad Sabaudiam vid. praesertim Indultum Nicolai V. 10 jan. 1451 *Etsi ex paterno*, in quo habetur: 1 ut neque Metropolitanae neque Episcopales sedes neque Abbatiae in Ditione nemini conferantur, nisi prius habita intentione et consensu Principis: 2. ut ceterae dignitates et Beneficia Pontifici reservata non conferantur, nisi idoneis qui sint de Ditione; aut Principi gratis et acceptis, si aliis locis sint orti. Item vid. Concordatum Benedicti XIII 24 martii 1727, quod agit de fructibus vacantium Beneficiorum concistorialium, de pensionibus quae eisdem imponuntur, etc. Hac de re praestat legere *Pratica legale* ecc.—« S. Alfonso (*in vita*. l. III. c. 23) non volendo togliere il pane ai cittadini e diocesani, non favorì mai verun forestiere nella nomina dei Beneficii. »
7 Cap. *Filiis* 31, caus. 16. q. 7; c. *quicumque* 2, caus. 16; cap. *Nobis* 25 de jure patronatus.

tronatus et ab Ecclesiae concessione proficiscitur et circa res spirituales versatur; ideo uti jus necessarium cum re spirituali connexum considerari debet, adeo ut nequeat in commercium deduci [1]. Quoad patronatus autem divisionem audiatur cl. Nardi: qui illum considerat tum quoad *titulum*, tum quoad *subjectum*, tum quoad *jura*.

1. « *Quanto al titolo* il patronato distinguesi in *chericale* (o *ecclesiastico*) che compete ad una dignità ecclesiastica, p. e. al Vescovo della tal Diocesi, o ad un collegio ecclesiastico; in *laicale* competente a persona laica, od anche ecclesiastica, però in forza non d' officio sacro; in *misto*, se spetta a persone ecclesiastiche in forza dell'officio, ed insieme a laiche [2].

2. « *Quanto al subbietto*, il patronato è *personale* o *principale*, se è inerente immediatamente alla persona; *reale*, so annesso ad una cosa, come ad un fondo, ad un feudo, ad un officio: p. e. il chericale competente a dignità od officio ecclesiastico, è reale; il chericale competente a collegio, è personale. Il diritto patronato laicale reale è *feudale* se annesso a feudo, *allodiale* se annesso ad allodio: l' allodio è regio o pubblico o privato, secondo che compete al principe o ai privati. Il laicale personale dicesi *ereditario*, se è liberamente trasmissibile per atto di ultima volontà; *fidecomissario* se le persone, cui dee passare successivamente, sono chiamate dall' atto di fondazione; *misto*, se è trasmissibile per atto di ultima volontà, ma soltanto ad alcune fra determinate persone, p. e. a un membro di una data famiglia. Il fidecomissario è *familiare*, se compete ai soli discendenti del fondatore; *gentilizio* o *agnatico*, se compete a tutti gli agnati, cioè anche ai discendenti da collaterali maschi costituenti il medesimo casato o prosapia; *cognatico*, se comprendo anche i discendenti dalle femmine. si presumo innanzi tutto il primo, poi il secondo. ma non il terzo. Il familiare si trasmette per primogenitura, maggiorasco o seniorato, secondo che succede il primogenito della linea ingressa, o il più prossimo in grado, e tra i più egualmente prossimi il più vecchio, o senz' altro riguardo al più vecchio della famiglia o casato [3]....

3. « *Quanto ai diritti*, il patronato è *pieno*, se comprende tutti i diritti che per solito lo costituiscono; nell' altro caso è *meno pieno*. Si dice pure *limitato*, se il patrono nell' esercizio del suo più grave diritto, che è la presentazione, è vincolato ad una certa classe di persone, o a certe famiglie o condizioni; *illimitato*, se abbia pienamente libera la scelta. Dicesi pure *attivo* se sta nel diritto di scegliere; *passivo*, se in quello di essere scelto ».

Si patronatus est laicalis, presentatio facienda est intra menses quatuor. Si Ecclesiasticus vel mixtus, intra menses sex computandos a die, quo Beneficii vacatio ad patroni notitiam potuit pervenire [4]: at Episcopus potest ad alios sex menses tempus prorogare, non amplius [5]. Non currit tempus, si iis sit vel inter Episcopum et patronos, vel inter patronos et praesentatos, vel inter ipsos et praesentatos; sed interea, durante lite, debet Beneficio deputari oeconomus. At currit tempus, si lis sit inter ipsos patronos, puta si non conveniant in praesentando, vel si contenditur cui competat jus praesentandi [6]: excipe nisi unus ex litigantibus patronis sit cum bona fide in notoria possessione praesentandi: tunc valide praesentat, et lite non obstante, praesentatus debet institui, et firmiter manebit, etsi postea succumbat in judicio talis patronatus [7] — Patronus autem dignum, imo digniorem debet praesentare, ut Ecclesiae bonum postulat. Si praesentat indignum, ubi patronus sit laicus, jubetur alium praesentare: si ecclesiasticus, ea vice jure praesentandi privatur [8]. Patronus nequit seipsum praesentare; rogare tamen potest Episcopum, ut si dignus est, sibi patrono Beneficium conferat [9].

Q. 3. *Quid agendum, si multi simul praesententur ad Beneficium?*

R. Tres hic possunt hypotheses institui:

1 Cap. 3 *de judiciis*; c. 16 *de jurepatr*.

2 « Il patronato *misto* nacque da ciò, che p. e. un Prete secolare fondò un beneficio con parte dei beni di una chiesa, e con parte dei suoi propri patrimoniali. » Nardi. *Lezioni di diritto eccl.* ecc. §618 —In dubio patronatus supponitur laicalis, non ecclesiasticus.

3 Quando patronatus in laicum transfertur praeterquam haereditate, requiritur Episcopi consensus; quia laicus nonnisi de gratia est hujus juris capax. Excipe nisi compatronu detur: tunc esset simplex remissio — V. de Jurepatronatus Pitonius, Viviani et Marenco.

4 C. unico, § *Verum* de jure patr. in 6°.

5 C. *de conc. praeb*.

6 C. *Quoniam* de jurepatron. — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV. n. 89.

7 C. 26 *de jurepatron*.; et Benedictus XIV. *Notificatione* xcv; § 5.

8 C. *Cum autem* etc. T. III.

9 C. 3 et 27 de jurep.

1. Si patronus, qui antea praesentavit, v. g. Petrum, postea praesentet alium, v. g. Paulum, si patronatus est *ecclesiasticus* vel *mixtus*, tunc *qui prior est tempore, potior est jure*; si est *laicalis*, poterit Praelatus eum instituere, quem maluerit; quia tunc praesentatio secunda non irritat primam, neque e contra. Ratio disparitatis est, quia patronus ecclesiasticus vel mixtus praesumitur nosse digniorem; quem ideo nominare debet, neque mutare. Laicus vero praesumitur non satis digniorem nosse; ideo plures potest praesentare cumulative [1].

2. Si ex duobus patronis alter unum, alter vero alterum praesentat, Praelatus jure Beneficium conferre potest suo arbitratu. Quamquam prudentia exigat, ut digniorem ex praesentatis eligat [2].

3 Si multi patroni sunt discordes inter se, ille erit jure instituendus, in quem convenit eorum pluralitas, nisi sit indignus: qui si talis fuerit, peferit tunc alter praesentatus a paucioribus, qui se dignum et idoneum praebeat, in Beneficio institui, vel etiam (si Episcopus voluerit) nova ab omnibus praesentatio praescribi [3].

Ubi notandum, quod valide et licite potest fieri compositio inter duos litigantes circa Beneficium, modo illa contingat per sententiam judicis ordinarii vel delegati, aut arbitrorum Ecclesiasticorum a superiore deputatorum pro ineunda concordia: qui, accedente partim consensu et *compromisso*, Beneficium adjudicent ei, cujus est probabilius jus, eidem imponendo annuam pensionem non impositam Beneficio, sed Beneficiato ad ejus vitam, vel certam pecuniae summam alteri persolvendam, non quidem in compensationem juris, sed vel ob bonum pacis quae conducit etiam ad bonum spirituale [4]; vel ob aequitatem, ne cedens remaneat sine alimentis, quibus indiget; vel ob laborem et expensas, quas cedens sit possus, atque alter passus foret, si ille non cederet [5].

Orta lite (quaeres) *de ecclesiastico Beneficio vel altare spirituali, potestne aliquando fieri transactio sine superioris auctoritate*? — In ipsis materiis spiritualibus quae non sint res Beneficii ecclesiastici, certum est atque receptum, quod transactio sine simonia propria marte fieri potest, dummodo sit de re spirituali cum spirituali; sicut etiam licet spiritualem cum spirituali permutare: v. g. *Ego dico Missas pro te, ut pro me dicas tot Rosaria*. Sed in re beneficiaria quoad hoc ordinarie loquendo requiritur saltem auctoritas Episcopi; idque ex jure definitum est, non solum si agatur de componenda lite cum aliquo onere; ita ut obtinens Beneficium solvat de suo aliquid cedenti: sed etiam si transigatur spirituale pro mere aliquo spirituali [6]. Diximus *saltem* requiri Episcopi auctoritatem; nam si in transactione relaxatur pars aliqua rei jam ab Ecclesia possessae, tunc requiritur auctoritas Pontificis, cum sit vera alienatio [7]. Diximus *ordinarie loquendo*; nam si agatur de simplici jurium cessione (nullo imposito onere cedenti nullaque facta redituum divisione) tunc et ipsi litigantes de se cedere possunt, aut se remittere arbitris a se electis, dummodo Clerici (cum materia et personae ecclesiasticae sint) qui rem totam parti illi adjudicabunt, quae potior videtur in ratione. Imo Layman, Suarez, Salmanticenses, Abbas cum Filliucio, Palao, Bonacina docent adhuc licitum esse arbitris a partibus electis, si tamen sint Clerici, componere litem, uni parti, quae potior jure videtur, Beneficium adjudicando, et alteram partem praestatione aliqua gravando; modo 1. non sit annua pensio; 2. a Beneficio non removeatur ille qui jam est in illius possessione; 3. neque pars aliqua rei ab Ecclesia jam possessae sit dimittenda: hoc ex jure deducunt [8].

Potest autem Praelatus transigere in rebus, in quarum perfecta possessione nondum existit Ecclesia, v. g. super delatam haereditatem vel legatum, si moveatur lis, ut probabiliter docent cum Deibene Rabuffus, Quaranta, Barbosa et Bonacina; quia tunc non alienatur quod habet Ecclesia; sed quod speratur sub dubio haberi, remittitur pro alicujus rei certae acquisitione. Verum est quod quae Ecclesiae relinquuntur, ipso jure absque conditione transeunt in Ecclesiam; at non absolute, perfecte et irrevocabiliter, cum nondum sint Ecclesiae incorporata: unde

1 V. Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. XII, c. 7. n. 6.
2 C. *Consultationibus* 19 de jurepatron.
3 Cap. 7. § 3; et cap. 26 in fine *de elect.*
4 C. 2 *de arbitris*; et c. 21 *de praebendis* — V. *Concordatum Austriae*. art. 12.
5 Ex cap. *nisi de praebendis*.
6 C. *Super eo*, et c. *Statuimus de trans.*
7 V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 487.
8 C. *de caetere*, de trans. — Liguori, *Opus Mor.* l. III, nn. 72, 77 et 78

ritur concursus. Sed praesentatus erit a tribus dictis examinatoribus probandus; et si idoneus, statim admittendus. Quod etiam currit ex S. C. C., si Beneficium sit jurispatronatus mixti: id statutum est, ne jura laici ob consortium cum ecclesiastico laederentur — Diximus *generatim loquendo*; nam si plures aequaliter praesententur, concursus esset indicendus.

Si 2, tunc patronus digniorem eligere debet inter approbatos in concursu, et eum Episcopo offerre, si institutio ad Episcopum spectet; si tamen institutio pertineat ad alium, tunc electio dignioris fit ab Episcopo ex Tridentino [1]. Patroni vero est tantum digniorem sic electum ei praesentare, cujus est illum instituere.

Quid (quaeres) *si Beneficium parochiale sit apostolicae Sedi reservatum?* — Si res sit de Beneficii curatis, quae tantum ratione mensium reservata sunt, Episcopus inter approbatos eligit magis idoneum et illum Datariae significat; non tamen acta concursus trasmittit, nisi requirantur. Si vero ea Beneficia ex alio capite sint reversata *attenta Costitutione Benedicti XIV Cum illud*, peracto concursu, Episcopus abstinere debet a judicio, sed acta Datariae exhibebit [2]. Diximus *attenta Benedicti XIV Constitutione*; nam apud nos invaluit usus, ut scripta Romam non mittantur, nisi episcopali Sede vacante.

Quomodo (quaeres) *adspirantes ad concursum invitandi sunt?* — Concilium Tridentinum formam vocandi adspirantes remisit Episcopi arbitrio et Concilii provincialis; nec quidquam hac de re postea ab apostolica Sede statutum est. Statuit porro s. Carolus in suo Provinciali I, *ut per edictum publicum ad januam Cathedralis et Ecclesiae vacantis omnes invitentur, qui volunt examinari.* Si elapso edicti tempore, quis compareat, si res adhuc sit integra neque examen initium habuerit, definivit S. C. C., ut adhuc ille admittatur; cum id cedat in bonum Ecclesiarum. Secus si res amplius non sit integra; nam jam admissis tunc irrogaretur injuria — Quod si nullus omnino vel nullus idoneus compareat, vel qui comparuit nolit se examine subjicere, novus concursus erit indicendus. Qui si adhuc frustra sit tentatus, ex S. C. C. fas erit Episcopo tertium concursum omittere, et privatim (adhibitis tribus semper examinatoribus synodalibus), illum probare, qui se exhibuerit [3]. Aliter tamen videtur resolvendum casu quo quis comparuerit, concursum pro omnibus Paroeciis tentaverit, et idoneus repertus fuerit, sed sibi assignatum recuset; tunc enim non verificatur, quod nemo idoneus ad illam Paroeciam se praesentaverit(J).

An (addes) *examinatores debeant tantum judicare de scientia concurrentium, an etiam de ceteris dotibus moralibus?* — R. « Peracto examine, ait Tridentinum, « renuntientur quotcumque ab his (examinatoribus) idonei judicati fuerunt aetate, moribus doctrina, prudentia et aliis « rebus ad vacantem Ecclesiam gubernan- « dam opportunis » Imo S. C. C. expresse declaravit examinatores « graviter de- « esse muneri suo, si doctrinae tantum « judices sint; nec inquirant qui prae a- « liis probitate morum, laboribus, prae- « stito ante Ecclesiae obsequio ceterisque « dotibus ad officium parochiale cumula- « te obeundum necessariis, sint idonei et « commendabiles. » Imo addit nullam esse collationem, quae facta sit super judicio examinatorum ad solam doctrinam limitato [4]. Tandem Benedictus XIV Encyclica *Cum illud* (13 decembris 1742) aperte reprobavit abusum contrarium alicubi inolescentem [5].

1 Loc. cit.

2 *De Synodo Dioec.* c. 13. l. XXIV; et *Notificatione* vii — Sed constitutione *Cum illud* fuse agit de modo servando in electione Parochorum. Nempe quaestiones omnibus concurrentibus (in eodem conclave morantibus) proponantur quibus in scriptis satisfaciendum est una cum conciuncula. Scripta sigillo munita consignantur Cancellario Curiae assistenti, apud quem jam existit in epitomen radacta notitia concurrentium quoad personales eorum qualitates — V. Salzano, *Lezioni di diritto*, ecc. vol. iv.

3 V. Corradus *Praxis Beneficiarii* — Massobrius, *Praxis habendi concursum* — Ferraris, *Bibliotheca* ecc. V. Concursus et Beneficium art. 3.

4 S. C. C. 1573 declaravit Episcopum vel Vicarium habere votum decisivum in eligendo ex approbatis; non autem in approbando concurrentes, cum hoc sit examinatorum. Excipe casum quo examinatores sint pares aut singulares in votis suis: tunc ex Tridentino (*sess.* 24. c. 18 *de R.*) *accedere potest Episcopus vel Vicarius quibus magis videbatur* = Non est autem necesse, ut praeelectio ab Episcopo fiat in actu concursus coram examinatoribus; relatio tamen super idoneitate vel non idoneitate coram Episcopo vel Vicario fieri debet ab omnibus examinatoribus collegiative antequam dissolvatur concursus: idest (prout habet Bulla *Cum illud* Benedicti XIV) *omnibus conjunctim expensis* (nempe scientia, prudentia, gravitate, morum honestate, praestitis jam Ecclesiae obsequiis, aliisque virtutum ornamentis), *inhabiles per sua suffragia rejiciant et idoneos Episcopo renuntient* — V. De Luca, *De Parochis* — Monacelli, *Formular. legale practicum*.

5 V. etiam *De Synodo Dioecesana*. l. IV. c. 8 — Viget alicubi consuetudo, ut vota ab examinatoribus

Probabilius ac communius examinatores tenentur denuntiare non solum omnes idoneos,sed etiam magis idoneos,omnibus pensatis. Est Tridentini mens, ut sic melius valeat Episcopus judicare, cujus est ultimum judicium: et in eo se immiscere non debent examinatores,nisi Episcopus, ut cautius agat,etiam hac in parte eorum consilium velit exquirere. Ita Corradus et Benedictus XIV [1].

Quid (quaeres) *si quis inter concurrentes rejectus, atque posthabitus putet sibi injustitiam fuisse irrogatam' poteritne iste a judicio Episcopi appellare?*—R. Poterit non electus appellare a tali electione ad Metropolitanum: vel si eligens sit Metropolitanus, ad Ordinarium viciniorem. Ita Pius V: sed appellatio intra decem dies a collatione Parochiae est interponenda. Ceterum praeterquamquod ad votum appellantis causa resolvi difficile potest, cum judicium non sit tantum super doctrina; haec appellatio « impedire « nullimode potest aut suspendere, quo« minus relatio examinatorum, ac Episco« pi electio, et approbatio executionem « habeat », ut loquitur Tridentinum—Si tamen aliquis de patroni judicio conqueratur, et Episcopus inquirendo dissentiat a judicio potroni ipsius, tunc appellatio datur etiam *in suspensivo*, non tantum *in devolutivo*.

Praestat hic nonnulla praesertim ex ipso Tridentino [2], et Benedicto XIV [3] accuratius proferre circa examinatorum munus, numerum ac qualitatem. Triplex potest eorum quasi classis assignari:—1. Si agatur de illis,qui Ordines petunt, aut ad Confessiones approbari cupiunt, Episcopus potest examinatoribus uti,quos maluerit;—2.si agatur de conferenda praebenda Theologali aut Poenitentiaria (ex Benedicto XIII. Constitutione *Pastoralis* data anno 1725 pro tota Italia et Insulis adjacentibus),uti debet Episcopus quatuor examinatoribus. Non refert autem, si non fuerint Synodales vel Prosynodales, modo tamen tunc examinatores sint aliquo academico gradu insigniti. In ceteris concursus, examen et collatio, sicut pro Paroecia, obtinent attamen electi Theologi et Poenitentiarii laurea debent esse insigniti, vel intra annum eam suscipere, secus praebenda eo ipso vacat;—3.si agatur de parochiali Beneficio conferendo, experimentum institui debet saltem a tribus examinatoribus a Synodo approbatis,qui sunt magistri, vel doctores aut licentiati, vel alii Clerici etiam regulares, qui videbuntur magis idonei;qui jurent ad ss. Dei Evangelia se fideliter munus executuros [4].

Synodus Novariensis *Ordinandus minor*, ab uno; *Ordinandus major*, atque ad *confessiones approbandus* a duobus vult examinetur. Monet etiam; ut ad Concursum vocati altum silentium servent de eo, quod in illo gestum est (*pag.* 195 et 352).

Q. 3. *Quid est reservatio et quomodo inducta?*

R. *Reservationis* vocabulo intelligitur jus quod romanus Pontifex sibi ipsi tribuit circa Beneficia ut ea ipse solus conferre possit certis in casibus, quae ceteroquin essent liberae collationis. Beneficia haec appellantur reservata vel affecta, quasi nempe apostolicae Sedi addicta; *affecta*, si in iis conferendis se miscuit seu manus apposuit Pontifex per aliquod speciale factum; *reservata*, quorum collatio Pontifici expresse in jure jam est reservata:communi tamen usu primi et secundi generis Beneficia reservata dicuntur [5].Mirum profecto est quanta sententiarum diversitate

dentur secreto per lapillos albos ac nigros in urnam conjectos. Nihil hac de re fuit praeceptum; et ideo non refert, utrum suffragia hoc vel alio modo dentur. Tamen S. C. C.penes Benedictum XIV,loco cit. declaravit sibi congruentius videri, ut examinatores sua secum invicem suffragia communicent, ac deiu Notario seu Cancellario curiali jubeant, ut in acta referat: v. g. *Titium esse approbatum, Sempronium rejectum*.

1 Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 3—De concursu ac vocatione et dotibus ad illum vid. Riccardi, *Dei doveri e dello spirito degli Ecclesiastici*. cap. 2. Hic notandum est, ex S. C. C. posse Episcopum cum examinatoribus in electione ad vacantem Paroeciam peragenda praeferre eum qui prudentia. moribus, pietate ceterisque animi dotibus aptior judicatur ad illam regendam Ecclesiam. postnabito illo, qui in scientia magis praecellit. Quae definitio congruit menti Concilii et ConstitutionisS.Pii V *In conferendis*. 2 *Sess.* 24. c. 18 *de R.*

3 De *Syn. Dioec.* l. IV, c. 7; et *Notificat.* LVII.

4 Ad minus sex sunt examinatores in Synodo eligendi: sed non ultra 20, ex declaratione S. C. C.—Electi in Synodo semper durant. Si vero primo anno a Synodo celebrata tot in illo electi moriantur, ut sex non supersint, eodem anno ab Episcopo, de Capituli consensu, alii eligi possunt ex indulto Clementis VIII. Sed anno elapso expirant; atque imposterum facultas alios examinatores extra Synodum deputandi, habito de necessitate consensu Capituli, est a S. C. C. postulanda: quae quidem eam nonnisi ad annum solet ordinarie elargiri.

5 Cardinales habent facultatem, sive ut vocant, indultum (ideo indultarii dicuntur) conferendi Beneficia, quae vacua fiunt in suis titulis, Ecclesiis cathedralibus, Dioecesibus, Abbatiis et Monasteriis sibi commendatis, sublato reservationum impedimento; si tamen excipias majores dignitates in Cathedralibus,et principes dignitates in Collegiatis, aliaque nonnulla Beneficia. Verum ut hoc gaudeant indulto ac privilegio, in Curia romana commorari debent; secus eo carent, nisi etiam absentes hoc a Pontifice impetraverint,ut impetrare solent.Sed tenetur provisus Beneficio intra sex menses a collatione sibi facta a Cardinali (secus non faceret fructus suos)obtinere Bullas pontificias et solvere jura Camerae apostolicae,si Beneficium excedat annuum reditum 24 ducatorum aureorum de Camera. Reditus computatur sine onerum detractione: ducatus auri de Camera (qui etiam dici solet florenus aureus) respondet libellis decem et centesimis quinquaginta monetae novae pedemontanae. V. Marenco.*De reservationibus*—Laurentus, *Forum beneficiato*—De-Luca, *De beneficiis*, disc. IV, n. 2—Ri-

inter Canonistas hac super re fuerit disputatum! Nos pro veritate certantes, quae una atque eadem semper est, affirmamus: 1. Pontificem tanquam caput totius Ecclesiae et supremum bonorum Ecclesiasticorum dispensatorem posse certa Beneficia certis Clericis conferre in omnibus Dioecesibus; cum id Ecclesiae universae necessitas vel utilitas postulat. Eo jure inter ceteros usus est s. Gregorius M. quem suspicari certo non licet jus alienum invasisse [1]; 2. ad honorem etiam apostolicae Sedi debitum pertinere, ut quandoque inferiores Antistites patiantur Clericos quosdam, licet sibi non subditos, ex Papae liberalitate Beneficio aliquo in Dioecesi sua donari; 3. romani Pontificis munus esse, ut Antistitum omnium excessus cohibeat, defectus suppleat et culpas corrigat et emendet [2].

Reservationes hujusmodi continentur tum in corpore juris canonici, in Extravagantibus, in Bullis, quae omnia perpetuam habent vim; tum in regulis Cancellariae apostolicae, quae quidem regulae, mortuo Pontifice, cessant, non tamen in omnibus; sed a novo electo Pontifice Romao debitis modis statim promulgantur, et ex tunc incipiunt obligare ubique, nisi iis per Concordata derogatum sit. Imo observat Devoti, quod per obitum Pontificis tantum reservata esse desinunt Beneficia quae continentur Regula nona, quae scilicet respicit Beneficia quae vacant in mensibus Papae reservatis [3]. Verum haec etiam Beneficia, ut recte ab Episcopo conferantur, expedienda est collatio, vacua Sede apostolica: nam electo Pontifice confirmatisque regulis, amittit Episcopus conferendi facultatem — Attamen reservatio per se non obtinet nec supponitur in Beneficiis jurispatronatus laicalis et mixti; at hoc non obest, ut si talia Beneficia vacant apud Sedem scilicet per obitum in Curia vel in loco vicino, Pontifex ea Beneficia conferat, modo tamen non sint jurispatronatus regii [4].

Beneficii provisio a Pontifice fit Literis apostolicis sive Bullis: quae Bullae dicuntur *in forma gratiosa*, si Pontifex de Clerici idoneitate certior factus, Beneficium per se illico eidem conferat, quin alterius opera utatur; *in forma dignum*, si Pontifex Ordinario Dioecesis committat, ut idoneo reperto Clerico, apostolica auctoritate conferat Beneficium. Ob Bullarum expeditionem Sedes apostolica taxam exigit, idque merito ad sustinenda totius Catholicitatis onera: quae taxa aequare solet plus minusve medietatem redituus unius anni, et si causae sint, fit recursus pro ejus imminutione, quae libenter concedi solet (K).

Q. 4. *Quid de collatione Beneficiorum facta jure devolutionis*

R. Si ii, ad quos pertinet, non provident Beneficiis vacantibus infra tempus definitum (id est intra quatuor menses a notitia vacationis, si agatur de patronato laicali, intra menses sex si agatur de patronato mixto, vel ecclesiastico), jus Beneficium conferendi pro ea vice ad alium devolvitur, videlicet de patronis ad Episcopum, de Episcopo ad Metropolitam, de hoc ad Papam in quo tamen jus sistit, quin ad alium fiat devolutio [5]. Elapso tempore utili ad conferendum, per se loquendo non amplius valet collatio postea facta ab illo qui conferre distulit, etsi ille cujus favore devolutio facta est, Beneficium nondum contulerit; nam differendo jure suo cadit pro ea vice. Attamen usu receptum est, ut adhuc sustineatur collatio, si fiat, antequam qui jure devolutionis gaudet, eo utatur; praestat sane ut, quoad citius potest, unumquodque ecclesiasticum munus suum habeat rectorem, qui adnexa ministeria adimpleat [6].

gaottus, *In regulas Cancell. rom.* 8 — *Pratica Legate* (apud nos), tom. II, p. 2; II. *Convenzione colla s. Sede.* 24 giug. 1750, art. 16.

1 Ep. 8. 79 et 80, l. 1; col 495, 563 etc.

2 V. Devoti, *Inst. can.* l. 1 — Pichler, In l. III *Decret.* t. v - Bioer, *De jure beneficiati* — Thomasious. *Vetus et nova Eccl. disciplina*, pars. II — Gerdil. *In Comment. a Just Febronio in suam retractationem.* animadversio 31 — Zaccharia, *Antifebronio vindicato*, diss. 7, c. 5. etc.

3 Quod ut intelligatur notandum, reservationes alias esse *certas*, et est, quando ante mortem beneficiati jam constat Beneficium ab ipso possessum esse reservatum; alias *incertas*, quando reservatio pendet ab eventu futuro et incerto qui nonnisi ab ipsa beneficiati morte certus fit. Porro reservationes certae semper obtinent; etiamsi inductae a regulis Cancellariae, et vacet Sedes romana; non item incertae. sed incerta reservatio ex regulis Cancellariae una tantum est, quae scilicet respicit menses papales, ut supra; ergo etc. Tres maxime sunt Cancellariae regulae quae ob maximam quam praeseferant utilitatem, semper ubi locent. etiam mortuo Pontifice, nempe regula 19 *de viginti.* 20 *de idiomate.* 30 *de verisimili notitia* — V. Rigantius et Marenco.

4 V. Rigantius. *In Reg.* 1 *et* XLII — *Pratica Legate* quoad nos tom. IX, p. 2.

5 Cap. 2 *de confess. praebendae* Negligente Episcopo. ex lateranensi Concilio, non illico ad Metropolitanum. sed primum ad Capitulum cathedralis Ecclesiae fit devolutio: at contrarius usus invaluit — V. Marenco, Berardi, Garcias, etc.

6 Non curreret tempus pro patrono, si collator a-

CAPUT TERTIUM

DE BENEFICIATORUM QUALITATIBUS, JURIBUS ET ONERIBUS.

Q. 1. *Quaenam esse debente dotes Beficiati?*

R. Beneficia non sunt conferenda nisi personis idoneis atque dignis, quae scilicet praeseferant conditiones a sacris canonibus requisitas. Oportet nempe ut eligendus ad Beneficium sit:

1. *Honestis moribus*: hinc merito repellitur improbus, facinorosus, irregularis, censuratus, simoniacus, infamis, haereticus et ejus fautor, ut constat ex variis textibus juris [1].

2. Ut *scientia* polleat, quae quidem ex Tridentino diversa est pro diversa Beneficiorum qualitate [2]. Huc referri potest regula 20 Cancellariae, qua videlicet statuitur provisionem Beneficii curati nullam esse, si provisus non intelligat et intelligibiliter loqui nesciat idioma loci; sane non potest populo salutarem curam gerere, qui ejus linguam ignorat. Item hucrespicit hodierna disciplina, quae sic explicavit Tridentinum, qua nempe statuitur, ut quaedam Beneficia concedi nequeant nisi iis, qui sint laurea vel licentia donati [3].

3. Ut sit *caelebs*; nam ex jure canonico conjugatus admitti non potest: et collatio facta ei qui matrimonio junctus est, invalida existit; imo si Clericus in minoribus Ordinibus constitutus habeat Beneficium et postea contraxit matrimonium, illud ipso jure perdit [4].

4. Ut sit *legitimis* ortus parentibus; secus nulla electio est. Cum illegitimo tamen Episcopus potest dispensare, modo Beneficium ei pater non obtinuerit; et quidem ad annum tantum, licet Beneficium sit tenue, atque ad sustentationem insufficiens [5].

5. Ut habeat *aetatem* praescriptam; commune autem est, quod si aetas deficiat etiam quoad unam horam, Beneficii collatio esset nulla: nempe pro Episcopatu requiruntur 30 anni completi [6] (si excipias Gallicanos Episcopos, pro quibus satis est annus 27 inceptus); 25 pro Paroecia [7]; 40 pro Poenitentiaria; 22 pro dignitate et personatu in Cathedrali [8]; 21 pro Canonicatu item in Cathedrali; 14 pro ceteris Beneficiis [9]. Ubi notat Fagnanus, annum incoeptum pro completo haberi, nisi aliud exprimatur [10]. Pro arctatis tamen, qui nempe ex fundatione ad Beneficium simplex vocantur, modo septennio sint majores, tonsura insigniri possunt, et Beneficium acquirere; quia Tridentinum antiquis hisce fundationibus expresse non derogavit.

6. Requiritur ut eligendus sit *prima* saltem *tonsura* insignitus; secus non confertur Clerico [11]. Si vero Beneficium certum Ordinem sacrum requirit, necesse est, ut intra annum a possessione Ordo ille suscipiatur [12]: excipe, nisi actu talem Ordinem requirat, tunc Ordo requiritur ipso tempore quo Beneficium acquiritur. Hic tamen notandum est, quod etiam de laico electio et nominatio fieri aliquando solet, *sub spe nempe futuri Clericatus.*

7. *Ut veram intentionem habeat perseverandi in ecclesiastico statu, et Ordinem sacrum suscipiendi, qui ad Beneficium requiritur*, nisi occurrat justa causa, quae aliter suadeat; secus deciperet in re gravi Ecclesiam, cujus intentio est, ut Ordinem statuto tempore suscipiat. Unde graviter peccaret qui sine illa intentione Beneficium Ordinis sacri susciperet; quae quidem intentio debet esse vera et determinata; nec probabilius sufficeret intentio posita cum animo dubio vel conditionato, quia non esset absoluta. Imo si Beneficium susceptum esset parochiale, ipso

geret in remotis, si esset legitime impeditus, si obtineat temporis prorogationem—V. Ferraris, *Bibl.* etc. V. Beneficium, art. 3.

1 Vid. *de irregularitate.*

2 Cap. 1, dist. 36 *de temp. Ordin.* in 6°—Tridentinum, *sess.* 7, c. 3 *de R.*

3 Nempe ex moderna disciplina quae ita explicat Tridentinum, *sess.* 22, *cap.* 2; *sess.* 23, *cap.* 4 et 14; *sess.* 24, *cap.* 12 *de R.* nonnisi doctoribus vel licentiatis in Theologia aut jure Canonico concedi possunt Beneficia quae primam dignitatem adnexam habent in Ecclesiis cathedralibus, et etiam in Ecclesiis collegiatis, si tamen istae sint insignes ex Bouix et Scharfantonio); quae ideo Beneficia censentur vacare ipso jure, post annum ab eorum possessione, si ea conditio non sit verificata. Si tamen Canonicatus, etsi cum animarum cura, non sit prima Capituli dignitas, tunc ea qualitas, ut dicunt, non necessario requiritur. Etiam pro Poenitentiaria ac Theologali haec qualitas requiritur, ex dictis.

4 Cap. 2, 3, 5 et 8 *de Cler. conjug.*

5 Cap. *Cum in cunctis* de elect.; et cap. 1, *de filiis Presb.* in 6° de elect.

6 Cap. 7 *de elect.*

7 Tridentinum, *sess.* 24, c. 12—Item 25 anni requiruntur pro Archidiaconatu, sicubi aliquam exerceat jurisdictionem: quod tamen hodie ferme ubique exolevit.

8 Tridentinum, *loco cit.*

9 Trid. *sess.* 23, c. 6.

10 Cap. *Cunctis* de elect.—V. Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 112 — Ferraris, *Biblioth.* V. Beneficium, art. 5.

11 Cap. *Ex liberis* in 6° de transact.

12 Tridentinum, *sess.* c. 1.

jure eo privaretur et teneretur ad fructuum restitutionem nisi intentione mutata ante anni finem initietur Sacerdos [1].

8. Ut tandem Beneficio instituendus jam *alio Beneficio non sit provisus*: certum est enim jure Canonico Beneficiorum pluralitatem in uno Clerico absolute prohiberi : imo ex communi et tenenda sententia secundum se id enim jure naturae vetitum est; nam, dicente Tridentino, haec pluralitas minuit cultum divinum[2], neque enim unus potest duabus Ecclesiis satis deservire, privat Ecclesiam operariis, et pias fraudat fundatorum intentiones Diximus tamen *secundum* se, nam id bene potest ex aliquibus circumstantiis cohonestari: ita si primum Beneficium non sufficiat ad honestam sustentationem, ex eodem Concilio licet conferre aliud simplex, modo utrumque personalem residentiam non requirat. Non tamen potest tertium conferri, si neque secundum satis est, nisi agatur de capellaniis laicorum, vel de legatis pii, quae non sunt vera Beneficia [3]. Item et plura incompatibilia possunt uni conferr, accedente Pontificis dispensatione, cujus est judicare de causarum gravitate, adeo ut amplius non sit contra jus naturae illa Beneficiorum pluralitas [4]. Causa esset 1ª *necessitas Ecclesiae*, si nempe desint alii ministri idonei, ne scilicet vacando Beneficia deteriora fiant, ut non semel contingere videmus; 2ª *utilitas ejusdem*, ut si unus iste, licet absens, censeatur Ecclesiae magis profuturus sua prudentia ac doctrina: quod quidem valet etiam de Beneficiis incompatibilibus [5]; 3ª *evidens praerogativa meritorum*; id enim in bonum Ecclesiae cedit, cum aliis exemplo esse soleat. At si nulla ex dictis causa intercedat, communiter docent Abelly, Bellarminus aliique, plura Beneficia in con scientia, neque ipsa dispensatione obtenta, retineri posse; cum id sit contra jus naturae.

Quid ergo (dices) *de illo, qui sine legitima facultate secundum Beneficium est consecutus?*—R. Si Beneficia sunt incompatibilia titulo, statim *a pacifica possessione secundi*, vacat ipso jure primum; quod si provisus ad sex menses illud retinere paesumpserit, privatur ipso jure utroque [6]. Idem dicendum videtur de incompatibilibus *retentione*: cum id sit conformius verbis Tridentini, uti ostendit. Garcias—Diximus *a pacifica possessione secundi*, in quo ajunt dari bimestre ad dignoscendum, num de illo Beneficio molestiae exoriantur [7].

Q. 2. *Quid de electione indigni ad Beneficium?*

R. Si haec indignitas respiciat carentiam earum qualitatum quae stricto jure requiruntur ad validam Beneficii consecutionem, uti est aetas, legitimitas, caelibatus, clericatus, etc. tunc patet electionem illam nullam esse. Si vero solam indicet ineptitudinem ad officia praestanda ipsi Beneficio inhaerentia, tunc electio non est in foro saltem externo ipso jure irrita; quia de hac (saltem circa Beneficia non curata) nihil habetur definitum. Est tamen irritanda ex Tridentino, quod praecepit, ut Beneficia ecclesiastica praesertim curam animarum habentia personis dignis et habilibus .... conferantur: aliter autem facta collatio sive provisio omnino irritetur [8]». Ex quo Tridentini et alio simili Lateranensis praecepto patet, mortaliter peccare tum eum qui se indignum promoveri, tum alium qui talem scienter promovere curat; quia hoc cedit in grave Ecclesiae damnum, cui proinde debetur restitu-

1 Ex c. *Commissa*. § 7 de elect. in 6°. Si Beneficium non habeat adnexum Ordinem sacrum, probabilius est sine dicta intentione illud suscipere non esse, nisi leve; quia nullo jure gravitas probatur: at nullum ex Concilio est praeceptum sub gravi imponendum, nisi evidens ratio suadet—Liguori, *Opus Mor* l. VI. n. 113.

2 Extr. *Execrab.* de praeb. et dign.

3 Attamen ex sacra C. Congregatione non esset inquietandus qui bona fide de Episcopi licentia tria vel quatuor Beneficia ecclesiastica insufficientia obtinuerit, ut tradit Benedictus XIV, *Notificationibus* xci et xcviii.

4 C. *De Multa* § fin. *de praeb. et dign.*

5 Hinc factum est, ut aliquando filiis Principum ante aetatem plures Episcopatus sint collati, ut sic potentius Ecclesiam contra haereticos tuerentur.

6 C. *De Multa* de praeb.: et Tridentinum *sess.* 7, c. 4—Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 116.

7 Juxta antiquam disciplinam (*Leg. u aod. de ep. et cler.* can. 8, dist. 71) Beneficia dioecesanis erant conferenda, et sane ex Angelico *qui de gremio Ecclesiae assumitur, in pluribus consuevit esse utilior quantum ad bonum commune, quia magis diligit Ecclesiam, in qua est nutritus.* Hoc tamen in desuetudinem abiit, unde si aliud speciale non obstat, solet etiam non dioecesano Beneficium tradi. Ceterum adhuc habetur ratio regulae 17 Cancellariae *de occurrentibus in data*, qua cavetur ut ceteris paribus oriundus non oriundo et dioecesanus non dioecesano praeferatur. Item Beneficia non sunt conferenda alienigenis, ut habetur ex pluribus diversarum regionum Concordatis: attamen ajunt hodie fere ubique receptum esse, ut adhuc valeat collatio alienigenis facta, etsi Princeps consensum non dederit, nisi de aliquibus Beneficiis aliud specialiter cautum sit. *Marenco.*

8 *Sess.* 7, c. 2 de R.—It. Croix, *De Beneficiis.*

tin, ut auctores docent communiter [1].

Q. 3. *An sit obligatio eligendi digniores ad Beneficia?*

R. *Dignus* hic habetur qui aptus est ad officium Beneficii adimplendum; *dignior* qui magis Ecclesiae et fidelibus utilis judicatur. Quod autem in praesentiarum de electione disputatur, idem valet de praesentatione, collatione et nominatione, cum eadem sit ratio. Quo posito, dicimus: vel agitur de Beneficiis majoribus, vel Beneficiis curatis, vel simplicibus.

Si 1. certum est eligentes, sive sint laici sive ecclesiastici, teneri sub mortali eligere digniores. Id patet: 1. Ex Tridentino, ubi aperte declaratur, eligentes « mortaliter peccare, nisi quos digniores et « Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, « non quidem precibus vel humano affec« tu, aut ambientium suggestionibus; sed « eorum exigentibus meritis, praefici dili« genter curaverint [2] »; 2. Ex contraria propositione damnata ab Innocentio XI n. 47; 3. Ex ratione, nam cum Beneficia seu dignitates hujusmodi institutae sint ad commune Ecclesiae bonum, multum ipsi detrahunt qui omittunt eligere magis dignos.

Si 2, pariter tenendum ad Parochias esse sub gravi eligendos digniores; tum quia eadem occurrit ratio, cum etiam ad Parochos pertineat salus animarum; tum quia absolutum et gravissimum est Tridentini praeceptum [3], ut ad Paroecias eligantur qui ceteris *magis idonei et Ecclesiae magis utiles* judicabuntur [4].

Si 3, aliqui probabiliter putant eligentes sive Ecclesiasticos sive laicos non teneri eligere digniorem; ideoque non peccare, si eligant minus dignum ad Beneficia simplicia, modo idoneum. Nam cum Beneficia instituta sint saltem primario, non in bonum singulorum, sed communitatis, nullum profecto damnum, vel modicum huic infertur, si illa conferantur dignis, praetermissis dignioribus. Verum alii communius et probabilius docent etiam ad Beneficia simplicia digniores esse sub gravi eligendos, saltem generatim loquendo; nam ipsa Ecclesiae utilitas, ob quam instituta sunt Beneficia, postulat de se, ut promoveantur digniores. Alioquin Clerici parum incumberent ad digniores sese faciendos, et sic valde deficeret Ecclesiae bonum. Diximus *saltem generaliter loquendo*; nam docent: 1. Non excedere veniale electionem minus digni, si vel dignitatis excessus sit parvus; vel Beneficium sit parvi momenti; vel dignior praevideatur illud Beneficium brevi cessurus. Tunc enim, quod ovenit damnum, leve est; 2. ne veniale quidem esse, vel si ex lege fundationis indicetur persona eligenda, modo indigna non sit; vel si id postulet charitas, v. g. ad aliquem ab inopia levandum, ad aliquod Ecclesiae bonum curandum, aut malum impediendum.

Major autem dignitas non est accipienda absolute, sed respective ad utilitatem Ecclesiae atque fidelium, ut aperte tradit Angelicus [5]: hoc recte deducunt ex Tridentino, quod vult non solum eligendos esse *ceteris magis idoneos*, sed etiam *Ecclesiae magis utiles*. Hinc ceteris paribus dignior censetur:—1. senior ob majorem experientiam; — 2. Qui de bonis suis Ecclesiam fundavit in gratitudinis titulum, atque ut ipsorum bonorum major habeatur cura;— 3. Qui Sacerdotio donatus est in comparatione illius, qui non habet nisi Diaconatum; cum illico valeat inservire; — 4. Originarius respectu extranei, cum praesumatur magis solicitus erga patriam suam; — 5. Graduatus in aliqua scientia respectu non graduati; ut enim supponitur, majori doctrina pollet;—6. Qui praeditus est majori sanctitate aut prudentia respectu illius, qui non praeeminet nisi sola scientia, ut patet; sola enim scientia praesumptionem parit;— 7. Potens et nobilis, si hae praerogativae conducant ad bonum Ecclesiae validius procurandum; — 8. Pauper respectu divitis, ut et illi provideatur.

Q. 4. *An electio digni ad Beneficium, relicto digniori, sit valida?*

R. Si electio est ad Beneficium sine cura animarum, commune est, eam validam esse; quia nulla irritans citari potest [6]. Si.

1 « S. Alfonso per li Beneficii non voleva impegni nè mediazioni; e tanto era per lui cercar protezioni, quanto rendersene immeritevole: *Indignus, quia petisti*, solea dire: *sono gemelli impegno e simonia, e hanno per padre il medesimo demonio* ». In vita, l. III, c. 32.

2 Sess. 24, c. 1 *de Ref.*

3 Sess. 24, c. 18.

4 Alii dicunt hoc praeceptum non urgere, si eligentes sint laici, cum Tridentinum dicat admittendos esse ab his praesentatos, *si idonei sint reperti*. Verum contrarium est omnino tenendum, ratione videlicet publici boni—V. Liguori, *Opus Mor*. l. IV, n. 91.

5 2, 2, q. 63, a. 2.

6 V. Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 102.

vero electio sit ad Beneficium cum cura animarum, adhuc ipsa valet, si Beneficium fuerit jurispatronatus laicorum; quia ex Tridentino ab his præsentatus admitti debet, si idoneus repertus [1]. Si tandem Beneficium curatum sit jurispatronatus ecclesiastici, vel liberao collationis, tunc aliqui docent non sine probabilitate nullam esse electionem, tum quia Tridentinum, postquam circa haec Beneficia praescripserit, ut digniores eligerentur, addidit: « Ut provisiones seu institutiones praeter supradictas formas factae, subreptitiae esse censeantur »; quaenam autem forma principalior, quam ut dignior eligatur prae minus digno? tum quia in Bulla s. Pii V anno 1566 declarantur *nullae* omnes collationes factae praeter formam Tridentini, et conceditur appellatio digniori, qui posthabitus fuit — Sed hisce non obstantibus, probabilius affirmant Anaclectus, Croix, Gargias, Holzman, Lugo, Ugolinus, Vasquez etc. talem electionem valere: Nam *formae* vocabulum, quo utitur Tridentinum, non significat, nisi modum exteriorem praescriptum, ut sunt v. g. edictum, examen et similia. Quod autem aliquis magis vel minus dignus judicetur, hoc pertinet ad internum eligentis judicium, a quo certe pendere non debet validas actus [2]. « Ad hoc, (ait Angelicus), quod electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, uec oportet eligere meliorem; quia sic omnis electio posset habere calumniam: sed quantum ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter vel in comparatione ad bonum commune [3].

Q. 5. *An eligentes minus dignum teneantur restituere?*

R. Tres habemus sententias: 1ª Cum Salmanticensibus, Bannez, aliisque docet, teneri sic eligentes ad damni restitutionem faciendam digniori praetermisse et Ecclesiae, quia damnum utrique redundat; 2ª vult restitutionem fieri debere non quidem praetermisso; sed ipsi Ecclesiae, quae quidem jus habet ad digniorem; 3ª vero cum Cano, Croix, Lessio, Lugo, Navarro, Sanchez etc. tradit neque digniori praetermisso, neque ecclesiae aliquid esse restituendum. Non digniori; quia digniores jus strictum non habent ad Beneficia, nisi constet fundatorem habuisse principaliter rationem meritorum: non vero si constet id minus principaliter a fundatore fuisse intentum, uti est in casu nostro [4]. Non Ecclesiae; quia haec non intendit electores ad aliud obligare, quam ad ministros non indignos eligendos. Excipiunt tamen communiter et multo probabilius cum Croix, Lugo, Sanchez, etc. si electio fiat per concursum: Tunc enim dignior acquirit jus in Beneficium ratione pacti, quod inter electorem et concurrentes intercedit ut sufficienter explicatur in Edicto; eo igitur in casu dignior praetermissus habet jus, ut sibi damnum compensetur. Quamquam hoc non improbabiliter negant Navarrus, Sotus et alii; quia Praelatus per eam formalem provisionem non intendit se stricto pacto obligare; sed tantum significare obligationem, quam habet ex officio dignioribus conferendi Beneficia; saltem non est absolute certum quod interveniat pactum rigorosum justitiae commutativae.

Quid (quaeres) *de electo ad Beneficium, si se digniori praelatum cognoscat?* — Videtur probabilius electum non peccare, si Beneficium acceptet, ut dicunt Sanchez, Salmauticenses, Sotus, etc.; modo non sit indignus. Nam Angelicus tradit, quod ille, qui debet assumere, *assumat meliorem ad regimen Ecclesiae*; Ut pro eo qui assumitur, « non requiritur, ut reputet se aliis meliorem; sed sufficit, quo nihil in se inveniat, per quod illicitum ei reddatur assumere praelationis officium [5] ». Tanto magis, quia electus potest prudenter praesumere, quod Episcopus habeat latentem causam excludendi, quem ipse putat digniorem. Adde: Secus res semper scrupulis esset referta.

Q. 6. *Quaenam sunt jura Beneficiatorum et onera?*

R. Ad 1: Jura, quae per Beneficium sibi collatum acquirit Clericus, vel respi-

1 Sess. 24, c. 12 de R.

2 Praeterea Pius V in dicta Bulla declaravit appellationem interpositam *non impedire*, quominus electio interim executioni mandetur: ideo electio habenda uti valida, donec judex appellationis eam revocaverit — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 102.

3 2. 2, q. 63, a. 3.

4 Cum Beneficia instituta censeantur in bonum publicum, ut nempe Ecclesiae inserviatur a bonis ministris, ideo nullum jus strictum et rigorosum ad ea sibi acquirunt nec digni nec digniores. Tres sententiae valde probabiles sunt; sed probabilior est tertia, quia legitimus possessor ad restitutionem non tenetur, quamdiu pro se habeat opinionem vere probabilem.

5 2. 2, q. 63, a. 3 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 110.

ciunt ipsum ministerium spirituale et officium Beneficio adnexum; vel respiciunt proventus et reditus temporales; quare duplicis generis distinguuntur, alia *spiritualia* alia *temporalia*. De spiritualibus nihil occurrit: patent ex Beneficii natura ac fundationis tabulis. Jam vero temporalia in eo consistunt, quod Beneficiatus proprium Beneficium administret, et proventus inde percipiat. Huc etiam duo maxime spectant: 1. Ut qui Beneficii possessionem anni spatio retinuit, is inde dimoveri non possit nisi primum lis petitorio judicio finita sit: en regula *de annuali possessione*; 2. ut qui procul a vitio simoniae triennii spatio Beneficium obtinuit, quovis titulo etiam colorato, is amplius ab ipso dimoveri non possit. En regula *de triennali possessione* a regulis Cancellariae una cum praecedente constituta (*L*).

R. Ad 2: Onera Beneficiatorum comitantur jura, et idcirco in duplici differentia constituuntur: alia sunt spiritualia, alia temporalia. Spiritualia desumi debent ex tabulis fundationis, vel ex lege scripta aut ex ipsa indole et natura Beneficii: ubi notandum onus Officii recitandi aliunde haberi, nempe ex Ecclesiae praecepto. Temporalia autem obligant Beneficiatos ad haec praecipue; — 1. ut accepta bona pro viribus tueantur suo tempore hypothecas renovando, et bona amissa aut perperam distracta, quoad fieri potest, vindicent; — 2. et praedia redigant ad statum semper meliorem, et aedes ad Beneficium spectantes restaurent, ubi sit opus — 3. ut alta mente repositum teneant non licere sibi opes ex Beneficio congerere; parentum patrimonium augere, in causas profanas sumptus facere. Sed quae honestam vitae sustentationem excedunt, ea in usus pios sunt convertenda.

Quid (quaeres) *agere debet Beneficiatus ex Synodo Novariensi?* — R. Haec praecipue agere debet Beneficiatus ex Synodo Novariensi: 1. Fidei professionem emittere coram Episcopo vel ejus Vicario, licet Beneficium non sit cum cura animarum; 2. omnium bonorum inventarium conficere duplicatum, et a Cancellario foraneo subsignatum; ac illorum unum ad Curiam episcopalem transmittere intra sex menses a possessione sub poena solidorum argenteorum 25. Canonici vero exemplum inventarii in tabulario Capituli custodiendum tradant; 3. intra tres menses saltem ab electione institutionem Beneficii assequi, et illico etiam possessionem; 4. sine Episcopi licentia nullo praetextu vel ex toto vel ex parte aedes Beneficii potest demoliri. Sed debet omnia bona tueri, non vendere, non alienare, etc., et hac de causa juramentum emittere (*pagg.* 225 *et* 395).

Hoc etiam quilibet Beneficiatus curare debet, ut librum habeat, in quo post brevem totius sui Beneficii historiam, et suam in illud immissionem, notet de vice in vice, ex una parte annuos reditus, ex alia adimplementa; item omnia rescripta reductiones, etc. Meminerit semper illud Ecclesiastici *quodcumque trades, numera et appende; datum vero et acceptum omne describe* [2]. Si haec adamussim servarentur ab omnibus, quot occurreretur inconvenientibus! quot dicteriis! quot malis! Hoc valet de ipsis Legatorum administratoribus, et laicalis Capellaniae possessoribus.

COROLLARIUM. — *De bonis Ecclesiae non alienandis* [3].

Q. 1. *An bona Ecclesiae alienari possint?*

R. Vetustissima lex est, qua humano commercio eximuntur bona ecclesiastica, ita ut valide alienari non possint. Hac in re nos utimur jure, quod a Paulo II saeculo XV sancitum est in sua Extravaganti *Ambitiosae*: *de rebus Ecclesiae non alienandis* [4]. Quo jure vetitum est sub nullitate et poena bona Ecclesiae tam mobilia, quam immobilia alienare sine justa necessitatis, utilitatis vel pietatis causa; et sine praescriptis a jure solemnitatibus, id est sine apostolicae Sedis consensu, item possessoris rei ac superioris Ecclesiae, de cujus bonis agitur: non tamen patroni ex declaratione S. C. C.

Sunt tamen nonnulla, quae alienantur sine licentia illa: 1. Ea quae servando

1 V. Rigantius, in *Reg* 35 et 36 – Quae duae regulae valent etiam pro foro interno ex *Clement de sequest.*. si adsit nempe bona fides cum titulo saltem colorato.

2 Eccli. 42.

3 V. Liguori, *Op. Mor.* l. IV, nn. 187 et seqq. — Pavone. *Spicilegio* ecc. h. III.

4 Quamquam haec lex antiquissima est, cum fiat illius mentio a Leone M et Hilario pontificibus saeculo V. Imo in jurejurando quod Episcopi in sua consecratione emittunt, hujus legis observantiam spondent jam ab antiquis temporibus.

servari non possunt ad triennium sine notabili deterioratione, ut fructus, vestes, singularia jumenta, et similia quae usu consummuntur; item res ad cujus conservationem ejus reditus non sufficiunt: at si res sit sterilis, non posset alienari sine licentia; 2. terrulae et vineolae non fertiles, et res ceterae exiguae seu parvi valoris: ut sunt ex inducta consuetudine in Novariensi Dioecesi res, quarum valor non superat summam 600 libellarum imperialium mediolanensium, (pro quibus nempe sufficit Episcopi licentia); secus totum praedium non posset nisi per partes modicas alienari [1]: 3. juxta plures ea bona, quae a patronis sub hac conditione relicta sunt, ut alienari possint; item dicunt si casus urgeat, vel si sit facienda remuneratio pro aliquo beneficio Ecclesiae collato: 4. bona, quae incapaci possidendi, puta Monasterio, relicta sunt; poterit enim pretium expendi in Ecclesiae utilitatem [2].

Q. 2. *Quid venit nomine bonorum Ecclesiae et alienationis?*

R. Nomine *bonorum*, si de immobilibus agatur, veniunt immobilia, et jura et actiones ad immobilia; item annui reditus perpetui, et summa pecuniae donata et destinata ad immobilia emenda: si de mobilibus, veniunt vasa argentea, gemmae, bibliothecae copiosae; item greges et armenta totaliter considerata; item arborum incisio et sylvarum, si fiat cum deterioratione in summa excedente libellas 600 jam dictas. Nomine vero *Ecclesiae*, praeter ipsa ecclesiastica Beneficia et Ecclesias, veniunt etiam quae ad Ecclesiae dotem sunt destinata (vulgo *fabrica Ecclesiae, fabbriceria* [3]); item monasteria, conventus, seminaria, et alia ecclesiastica bona [4]. Demum nomine *alienationis* veniunt venditio, donatio, permutatio, emphytheusis, ususfructus, alteriusve cujuscumque servitutis realis constitutio, pignus, hypotheca, locatio, conductio, omne uno verbo pactum, quo dominium sive directum sive etiam utile transferatur, immutetur, imminuatur, etc. [5] — In contractu autem locati-conducti (vulgo *affitto*) Canonistarum mens est, illum permitti sine praescriptis solemnitatibus ad triennium, si tamen fructus percipiatur singulis annis (imo usus invaluit, ut contractus fiat quidem per triennium; sed hoc elapso, sine nova contractus renovatione, iterum duret ad triennium et sic successive etiam usque ad triennium quartum); si autem fructus ex bonis locandis non percipiatur, nisi singulo biennio vel triennio, tunc permitti locationem etiam per annos sex in primo casu, et novem in altero [6]. Ceterum si occurrat contractum iniri, quem Episcopus permittere nequeat, si necessitas sit, ipse in tabulas redigatur, reservato Sedis apostolicae beneplacito. Sed ne ante hujus expeditionem sequatur traditio realis bonorum: quod vetat gravissime Urbanus VIII Constitutione, *Humanae*.

1 « Nato il dubbio quali avessero a stimarsi *res exiguae*, la S. Congregazione del Concilio in Favent. 22 marzo 1711. cit. dal Card. Petra *Comment. ad Constit. V Pauli II*, dichiarò doversi stimare tali quelle, il cui valore non supera 25 scudi d'oro, che corrispondono nella presente moneta romana a 41 scudi e 15 baiocchi; pari ad austriache 225 circa (Giraldi). » Ita Nardi. § 570.

2 V. Croix, Del-Bene, Barbosa, Piasecius, Felinus, Quaranta et alii qui sic explicant Extr. *Ambitiosae*; Conc. agatense: et plura S. C. decreta. Item can. *terrulae*. c. 12. q. 2. Hic v. Fagnanus, in c. *de rebus Eccl.* etc. — Mamachius, *Del diritto libero della Chiesa di possedere*, tom. III. p. 1, c. 1.

3 Nulli dubium bona ab aedituis Ecclesiae (vulgo *fabbricieri*) administratis vere ecclesiastica esse, et ideo solius Ecclesiae esse ea moderari, distribuere, etc. Omnia Ecclesiae bona primitus cumulative administrabantur; postea in quatuor partes divisa, una fuit Episcopo assignata, altera Clericis, tertia Ecclesiis reparandis, quarta pauperibus; at ex diverso distribuendi modo, bonorum natura non immutatur; hinc Tridentinum praecipit *sess.* 22. cap. 9 de R. ut omnes talium bonorum administratores, etsi laici, singulis annis rationem reddant Ordinario nisi aliter expresse cautum sit in institutione — V. Parisis, *De la liberté de l' Eglise — Armonia*, Giorn. relig. anno 1857, nn. 38 et seqq. (febr.).

4 Quod vero pertinet ad hospitalia, Montes pietatis, confraternitates, legata, aliaque loca pia a laicis administrari solita, videndum an non tantum sint ab ecclesiastica auctoritate approbata, sed ipsa auctoritate S. Sedis vel Episcopi erecta sint; an non. In primo casu ea bona habentur uti Ecclesiastica cadentia in Extravaganti. *Ambitiosae*; non vero in secundo casu, etsi adhuc visitationi Ordinarii subjaceant: imo neque visitari possunt, sine Regum licentia, si ea sub eorum immediata protectione sunt. Vid. De-Luca, *De alienationibus*, diss. 1, etc.

Ceterum hac de re inspicienda sunt locorum Concordata atque consuetudines: quoad nos attinet vid. *Instructio Benedictina*, § 5 - Canesiri, *La Giurisprudenza canonica e civile del Piemonte*, tit 8; et *Cod. Civilis*, art. 436.

5 Hinc Bulla Leonis XII, 4 maji 1828 pro Regno Sabaudiae habet: *dotem Paroeciis sive a regio aerario sive a municipiis assignatam vel proxime assignandam nulli unquam immutationi subjiciendam fore, etiamsi aut nova ipsis pia legata obveniant, aut decimarum alteriusve generis jura recuperentur.*

6 Cit. *Extravag.* Hic autem notandum est, Benedictum XIV Const. *Universalis Ecclesia* sub nullitate actus, excommunicationis poena ac aliis statutis in alienantes, prohibuisse vendere universos fructus Beneficii ad vitam aut ad longum tempus, recipiendo una vel pluribus solutionibus certam pecuniae quantitatem.

Q. 3. *Quae sunt poenae in alienantes bona Ecclesiae sine licentia ?*

R. Praeter nullitatem actus, sunt: 1° Excommunicatio, nemini tamen reservata, quam incurrunt praesumentes tam alienare, quam alienata recipere et subscribere; 2° si Episcopi, vel Abbates fuerint, subjacent interdicto ab Ecclesiae ingressu, et si per sex immediate sequentes menses absolvi distulerint, suspensi evadunt a Beneficii vel dignitatis administratione; 3° si vero fuerint Praelati inferiores, vel Ecclesiarum Rectores, ipso jure amittunt Beneficium et dignitatem, cujus bona alienarunt. Ita in laud. *Extrav.* Regulares autem prohibentur Ecclesiarum suarum bona alienare absque S. C. C. facultate: secus privantur officiis suis, et ad ea inhabiles fiunt, vocemque activam et passivam amittunt ex *Decretali* Urbani VIII.

Quid (quaeres) *Synodus Novariensis de bonorum Ecclesiae alienatione ?* —R. Vel agitur de locatione bonorum, vel de arborum caesione. Quoad *locationem bonorum* haec statuta sunt per Synodum Novariensem: 1. Ne Beneficiorum bona locentur patronis; aut iis, quorum cessione Beneficia obtinentur; aut consanguineis proximioribus, nisi cognita utilitate et annuente Episcopo. Quod etiam in pecunia collocanda vel investienda observandum; ne bona illa locentur vicinis. Quod si ex causa Episcopus id fieri permittat, instrumento locationis accurata inseratur confinium descriptio; 3. ne fiant locationes in successorum praejudicium, anticipatis nempe pecuniae solutionibus, quas jam invalidas declaravit Tridentinum [1]. Quoad *arborum caesionem* declaravit Synodus, nefas esse arbores caedere aut evellere quocumque praetextu (excepta sylva caedua), sine facultate, quae non datur, nisi alicujus periti ope causa cognita ac probata sit. Erit autem tunc nova instituenda plantatio. Qui secus egerint, nisi agatur de arboribus demortuis, dupli poenam subibunt, praeter cetera resarcienda. Quod si plantae demortuae, aut vi tempestati, ventorumque impetu dejectae jaceant, tunc in Beneficiorum utilitatem pretium est convertendum, nova item plantatione peracta (p. 225).

CAPUT QUARTUM

DE MODIS BENEFICII AMITTENDI

Q. 1. *Quot modis Beneficia amittuntur?*

R. Beneficia amittuntur tribus modis, nempe « juris potestate, sententia judicis, « et facto ipsius Beneficiati »

1 *Juris potestate* amittitur Beneficium: si Beneficiatus moriatur, quia ad haeredes transire non potest; si Religionem profiteatur; si uxorem ducat; si assequatur Beneficium novum cum primo incompatibile; 2. *sententia judicis*, vel condemnatoria, vel tantum admissi criminis declaratoria: *condemnatoria*, si agatur de homicidio, simplici sacrilegio, adulterio, perjurio, induratione in excommunicatione ultra annum, concubinatu post tertiam monitionem, defectu residentiae, etc. ob quae Beneficium vacat tantum post sententiam; *declaratoria*, si agatur de simonia reali in Beneficiis et confidentiali, de haeresi, sodomia, violenta ingressione in Beneficii possessionem; item si electus vel praesentatus ante confirmationem vel institutionem per se vel per alium in Beneficium se ingerat; si electus intra mensem a tempore electionis ei praesentatae aut a tempore sibi praestituto, non consenserit electioni: si electus intra tres menses post praestitum consensum, non petierit confirmari; item alienatione bonorum Ecclesiae seu ipsius Beneficii facta sine debitis solemnitatibus: ob haec enim post judiciis declarationem illico Beneficium vacat [4]; 3. *facto ipsius Beneficiati*, uti esset si iste vel renuntiet simpliciter, id est absque ulla conditione, et dicitur *renuntiatio*: vel renuntiet sub conditione, quod alteri Beneficium illud conferatur, et dicitur *resignatio in favorem*; vel demum renuntiet ea lege, ut ipse resignando suum Beneficium a resignatario aliud Beneficium accipiat, et tunc dicitur *permutatio*.

Q. 2. *Quid est Beneficii renuntiatio, et quid ad eam requiritur ?*

R. Beneficii renuntiatio est: Spontanea proprii Beneficii dimissio facta coram legitimo Superiore eam acceptante: » legitimus autem Superior est ipse

1 Sess. 25. c. 11 de R.

2 Quae quidem non tantum a potestate Ecclesiastica, sed ab ipsa civili auctoritate obtinenda est et quidem sub gravi poena. in Regno Sabaudiae.

3 Cap. *Si quis Clericor*. 1; cap. *beneficium* 4 de Regularib. in 6°, cap. *Multa* 28 de praeb.; et Tridentinum, *sess*. 7. *c*. 4. *de R*.

4 *De Simon*.: Plus V. Constit. *Horrendum*; Extrav. *Ambitiosae*: cap. *Eam qui* 18 de praebend.; cap *Avaritiae coecitas* 5 de elect. in 6°; cap. *Quam sit*. § *electus* de elect. in 6; et § *Ceterum* 6 de elect. in 6°.

legitimus Beneficiorum collator. Renuntiatio vel est tacita vel expressa: «la *prima* è quando con alcun fatto implicitamente « si dimostra aver rinunciato al Benefizio, « come nel caso dell' accettazione di un « Beneficio incompatibile » (idem statim a possessione secundi vacat primum Beneficium) « o quando il Beneficiato con- « trasse il matrimonio, fece la professio- « ne monastica, abbandonò lo stato cleri- « cale col seguir la milizia, o col pubbli- « co esercizio del mestiere d'istrione. La « *seconda* si ha quando con un segno e- « sterno, cioè con espresse parole o colla « scrittura alcuno rinunzia il suo Benefi- « zio nelle mani del superiore che l'ac- « cetta: » Ita Salzano ex ipso jure. Quae renuntiatio tam per se quam per alios, sive laicos sive Clericos, fieri potest, modo de peculiari mandato constet. Facta autem semel, et probata renuntiatione, frustra renuntiantem poenitet eorum quae gessit — Ad *validam* renuntiationem maxime requiritur, ut ea acceptetur a Superiore, et libere fiat actu legitimo [1]. Ad *licitam* autem requiritur aliqua causa; nemo enim quid agere debet sine ratione. Sex autem causas indicavit Innocentius III [2]; quas quidem causas *Decretalium* breviatores hisce versiculis expresserunt:

Debilis, ignarus, mali-conscius, irregularis
Quem mala plebs odit, dans scandola, cedere potest [4].

Hoc tamen non impedit, quominus sint aliae causae. Hinc ipse Innocentius post assignatas, dicit Beneficium adhuc cedi posse *propter aliquam causam justam et honestam*: talis est inter ceteras ingressus in Religionem [5]. At curandum, ut renuntiatio intra mensem rata habeatur ab Episcopo, si ad ipsum pertineat collatio: secus jus totum ad Pontificem transfertur [6]. Peccat qui sine aliqua rationabili causa Beneficio renuntiat, si agatur de Beneficio curato; Parochus enim quoddam veluti matrimonium spirituale contrahit cum Ecclesia sua; et ejus vinculum secundum Canones ita firmum est, ut sine causa approbata disrumpi nequeat: hinc redarguendi qui Parochias rusticanas abjiciunt, quod non sibi satis honorificas existiment [7]. Sed etiam vituperandi videntur qui Beneficia, quamvis non curata, dimittunt eo consilio, ut se labori subducant, et commodius vivant talentum Domini sepelientes [8].

Quibusnam (quaeres) *conferri possunt Beneficia renuntiata*? — R. Si agitur de Beneficiis renuntiatis in favorem alicujus et conditionaliter, patet per se, non posse conferri nisi iis, in quorum favorem renuntiata sunt, et cum conditionibus adnexis. Si vero agitur de Beneficiis renuntiatis simpliciter et sine conditione, distinguendum est: vel agitur de Beneficiis liberae collationis; vel de Beneficiis jurispatronatus. Si 1. conferri nequeunt personis, quae sint consanguineae vel affines, vel familiares tum renuntiantis tum col

1 *Lezioni di diritto Canonico pubblico e privato*—Liguori. *Op. Mor.* l. IV. n. 134

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV. n. 133; et *Homo Apostolicus* tr. XIII. n. 58 — It. Devoti, *Institutionum Canonicar.* l. 1, tit. 7: *è dunque in primo luogo necessario*, ait laudatus Salzano. *che sia accettata dal superiore; nel che si avverte. che ad eccezione del s. Pontefice. il quale non ha superiori, la rinunzia fatta dal Vescovo dev'essere accettato dal Papa; e quella dei Beneficiati minori dal Vescovo.* (V. Liguori *Op. Mor.* l. III. n. 81). — Insuper hic venit observandum cum Laurento. *De Beneficiis*, speciata consuetudine romanae Curiae quam alios Ordinarios imitari docet) non recipi renuntiationes Beneficiorum curam animarum habentium, sine Pontificis dispensatione. si Beneficiatus saltem tribus annis Beneficium illum non possederit, ut tradit Beraldi, *De renuntiatione*; Layman. in c. *Admonet de renunt.*; Corradus, *In prax: beneficiorum*, l. V; et Garcias. *De Beneficiis*, pars. XI, c 3. n. 45. Hoc obtinet in Dioecesi Novariensi.

3 C. 2 et 10 *de renunt.*—V. Devoti, *Institut. Canonicar.* l. 1, tit. 7.

4 1. Causa est *debilitas corporis*. quae ex mala valetudine vel ex senectute procedit: 2. *defectus scientiae competentis*. quae circa administrationem spiritualium potissimum est necessaria, 3 *gravis culpa commissa*. cujus Beneficiatus sibi ipsi conscius sit. et quae etiam poenitentia peracta, impediat quominus functiones Beneficio inhaerentes digne et utiliter exerceantur; 4. *personae irregularitas*. 5 *malitia plebis*. quando plebs adeo durae cervicis existit. ut Pastor proficere non possit apud ipsam; 6 *morum iniquitas* cum nempe retineri nequeat Beneficium sine scandalo, cui aliter occurri non possit. quam renuntiatione.

5 V. tom. I *de oblig Episcoporum*.

6 Const. *Humano* Gregorii XIII.

7 Diximus *quoddam matrimonium*; nam quod dicatur Curatos esse sponsos Ecclesiae. patres populi ideoque debere esse perpetuos; in proprio sensu intelligitur de Episcopis qui vere sunt animarum pastores a Christo Domino instituti; quoad Parochos vero nonnisi improprie, quia sunt ex primis cooperatoribus episcopalis sollicitudinis. (ita Pignatelli apud Bouix. *De Parocho*). Ad rem Angelicus. 2. 2. q. 185, a. 4 et 189. a. 7: *Presbyteri curati non obligantur voto perpetuo et solemni ad curam animarum, sicut obligantur Episcopi; unde Episcopi praesulatum non possunt deserere absque auctoritate romani Pontificis.* Imo communior et nobis probabilior sententia docet Episcopos teneri de jure divino permanere in suis Episcopatibus, et ideo nec licite nec valide posse Papam cum eis dispensare sine gravi causa translationem, vel renunciationem accepiando. Liguori, *Op. Mor.* l. IV, n. 104.

8 V. Garcias *De Beneficiis eccles.*—Parisius, *De resignatione Beneficiorum*. l. V—Gallarati Petrus novariensis, *De renuntiationibus*. Novariae 1616 apud Sesallum.

latoris, uti expresse constat ex Constit. s. Pii V, quae incipit *Quanta Ecclesiae*: Idque tenet etiam pro Beneficiis parochialibus per concursum providendis, uti declaravit s. Congregatio Concilii [1]. Si 2, conferri possunt omnia (non exclusis parochialibus) personis quibuscumque idoneis, tametsi consanguineae sint, affines aut familiares tum collatoris tum renuntiantis. Ratio est, quia Pius V. in cit. Constitutione non prohibuit Patronis ad Beneficia per renuntiationem vacantia praesentare suos consanguineos, affines et familiares: ergo neque collatoribus dicendus est prohibuisse eadem iisdem conferre [2], quod ex praxis penes nos ubique recepta aperte declarat.

Q. 3. *Quid est Beneficii resignatio in favorem, et an licita* ?

R. Beneficii resignatio est *Beneficii renuntiatio in favorem subjecti idonei*. Resignatio adjunctam habere debet conditionem, ut Beneficium renuntiatum non debeat alteri tradi, quam Clerico, qui in Renuntiationis actu indicatur, quique dici solet *resignatarius*.

Tales reservationes graviter in jure reprobantur; nam Canones vetant ne Beneficiati eligant successores suos, et damnant quodcumque pacti genus in rebus spiritualibus. Accedit ratio: raro videlicet resignationes hujusmodi fiunt sine gravi communis boni detrimento, maxime si sermo sit de Beneficiis parochialibus: *tum* quia, ut plurimum, non habetur in successore illa ratio meritorum, quae haberi solet, cum Beneficia conferuntur per vocationem; *tum* quia fiunt de more cum retentione pensionis, quae in damnum pauperum vertit — Attamen cum contingere possit, ut nullum detrimentum Ecclesiae obveniat, imo ut utile sit tales resignationes admitti, cumque aliunde r. Pontifex habeat facultatem dispensandi super omnibus juris canonici dispositionibus; ipse idcirco, et quidem solus, potest, causis sibi cognitis, admittere tales resignationes [4].

An (quaeres) *resignans debeat quaerere digniorem*? — R. Sunt qui negant: Ita et Lessius et Sanchez dicentes, resignantem in hoc casu non esse dispensatorem boni communis, sed sui proprii. Unde nec ipse peccat contra justitiam distributivam Beneficium resignans; nec peccat ipse Episcopus conferens postea illud resignatario, si sit satis idoneus; Decreta enim de eligiendo digniore tantum loquuntur de collatione per vocationem facta. Alii e contrario cum Collet et Viva affirmant, teneri sub gravi resignantem quaerere digniorem: secus licet non peccaret uti collator, peccaret tamen, quia esset causa illicitae collationis; nam collator hujusmodi resignationem acceptare non potest sine peccato in favorem alicujus, qui vix dignus esset; cum aliunde posset faciliter inveniri magis dignus. Alii cum Salmanticensibus et Vasquez admittunt resignationem factam etiam favore non dignioris, cum resignatarius est aeque dignus ac resignans; quia tunc nullum Ecclesiae damnum irrogatur. Sed videtur aequior sententia cardinalis De-Lugo et La-Croix, qui dicunt, quod tota ratio culpae sumenda est a damno, quod Ecclesiae obveniret. Finis enim intrinsecus et principalis institutionis Beneficiorum cum sit bonum commune, Ecclesia illa conferendo tacite intendit hoc onus, ut casu quo Beneficiati velint iisdem se abdicare, non resigneut, nisi in bonum commune [5].

Q. 4. *Quid est Beneficii permutatio*?

R. Beneficii permutatio est *quaedam species resignationes conditionatae*. Fit

1 Penes Garciam, *De Beneficiis*, l. 11, n. 267 — Benedictum XIV, *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 21; et *Notificat.* xci — Ferraris, *Bibl.* etc. V. Resignatio, n. 40.

2 Ita declarasse Gregorium XIII refert Garcias, *De Beneficiis eccl.* l. 11. n. 268.

3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 131 — Parisius, *De resignatione Beneficior.*

4 Pius V, Const. *Quanta*; et Benedictus XIV. Const. *In sublimi* Quae resignationes sicut et permutationes ut validae sint, requiritur ex jure ecclesiastico: 1. ut Beneficium sit vere resignantis cum resignatio sit proprii juris dimissio; 2. ut resignatio fiat libere, in manibus ejus qui facultatem habet illum admittendi, qui de facto eam admittat: 3. ut is, cui Beneficium confertur, illud acceptet; alias resignans non perdit Beneficium; 4. ut adsit consensus patroni vel electorum, si Beneficium sit patronale aut electivum; 5. ut resignans infirmus supervivat adhuc viginti dies a resignatione; alias Beneficium censeretur vacare; 6. ut Beneficium non sit litigiosum, quia tunc tantum in alterum litigantem conferri potest; item ut Seminario unitum non sit (Tridentinum, *sess.* 21, c. 5, et *sess.* 23. *c.* 18 *de R.*); 7. ut si resignatio fiat in Curia romana, intra sex menses publicetur in loco ipsius Beneficii. Si extra, publicanda erit in eodem loco intra mensem; si tamen agatur de Beneficiis Episcopatu inferioribus — V. Benedictus XIV, Const. cit. *In sublimi*; et Const. *Ecclesiastica ministeria*; ac *De Synodo Dioec.* l. XIII, c. 24.

5 Finis intrinsecus sine culpa negligi non potest, et ideo resignationes praesertim in Beneficiis curatis raro licitae sunt — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV. n. 98.

cum duo Beneficiati unum vel plura Beneficia Pontifici non reservata in manus Ordinarii resignant ea conditione, ut postea alteri alterius Beneficium conferatur. Licita est, si a legitima auctoritate, a qua sacrorum distributio pendet, perficiatur, et legitima sit causa ac conditiones [1]; et non fiat intuitu commodi temporalis per talem permutationem permutantibus obventuri. *In permutatione*, inquit Angelicus, *est simonia si pro aliquo terreno commodo utriusque vel alterius talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo spirituali, utpote quia hic in illo loco melius possit Deo servire, non est simonia* [2]: et fit in Curia episcopali, servatis tamen servandis. Ad permutationem autem ea omnia requiruntur, quao ad resignationem in favorem.

An (quaeres) *in permutatione Beneficii parochialis requiratur examen?*

Distingnendo: vel permutatur Beneficium simplex cum Parochiali; vel parochiale cum alio parochiali. Si 1, certum est examen requiri, ut de novo instituendus Parochus comprobetur: sufficiet autem examen instituere coram Episcopo vel ejus Vicario et tribus examinatoribus synodalibus. Neque concursus requiritur, cum Paroecia vacare communiter non censeatur. Si 2, nullum examen requiritur; cum enim permutantes jam examinati sint et probati, injuria fieret prioribus examinatoribus, qui eos jam idoneos Episcopo renuntlarunt. Excipe nisi cohonestetur novum examen ex magna Parochianorum inaequalitate. Ita Garcias ex S. C. Congregatione, atque ex Concilio Provinciali Mediolanensi II [3].

SCOLIUM.—*De pensionibus Ecclesiasticis, annatis, spoliis, cathedratico, procurratione et regaliis.*

Q. 1. *Quid est pensio Ecclesiastica* [4]?

R. Nonnunquam Beneficia renuntiantur, resignantur ac permutantur sub reservatione pensionis. Hinc pensio ecclesiastica definitur: *Jus percipiendi fructus ex Beneficio alieno*. Triplex est: 1. *Temporalis*, quae datur propter ministerium temporale, v. g. cantoris, aeditui et defensoris Ecclesiae; 2. *spiritualis*, quae fundatur in titulo mere spirituali, v. g concionatoris, Parochi vel Coadjutoris; 3. *media*, quae fundatur in statu spirituali, non tamen in ipso officio, ut quae datur v. g. Clerico pauperi, vel Parocho seni ad vitae propriae sustentationem [5]. Item distinguuntur pensiones in *personales*, quae afficiunt personas tale Beneficium obtinentes et quoadusque obtinent; et in *reales*, si directe pensio detrabitur a Beneficio, ad quemcumque illud devenerit— Antiquissima est origo pensionis; jam enim ab ipso Gregorii Magni tempore ea obtinuit in Ecclesia [6] Et mentio fit in Conciliis ephesino et calcedonensi saeculo V celebratis.

Ex communi Theologorum et Canonistarum sententia haec generatim statuta sunt circa pensionem ecclesiasticam. Requiritur: 1. *moderatio*, adeo ut Beneficiato non tollatur modus vitae sustentandae, aliisque oneribus satisfaciendi [7]. Talis plerumque censetur ea, quae tertiam partem aut dimidiam fructuum non excedit; 2. *justa causa*. Secus non excusaretur qui pensionem retinet, *quia Papa dedit; nam Papa non est Dominus bonorum Ecclesiae, sed solum universalis distributor*, ut ait Toletus; 3. *legitima auctoritas*: porro ex Tridentino possunt eam constituere Episcopi, si agatur do Vicario deputando imperitis, aut malis rectoribus [8]. Utrum vero possint, alia causa interveniente, v. g. ad finiendam litem, ad Parochum senem alendum, ad compensandam aequalitatem in Beneficiorum permutatione, ad succurrendum paupertati alicujus Clerici, alii cum Busembau affirmant: at negant omnino Lessius ac Salmanticenses, et dicunt id esse solius Pontificis, quia talis est stylus Curiae, qui facit jus, ut omnibus notum est; 4. *consensu patroni*, sed dumtaxat jure par-

1 V. Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 24. nn. 3 et seqq.; Garcias et Riganiius.

2 In 4 disp. 25. q. 3. a. 3; et 2 2, q. 100. a. 1 — Liguori. *Op. Mor.* l. III. n. 27; et l. IV, n, 136.

3 *Praxis Benefic.* p. 9, c. 2, n. 163.

4 V. Clericatus. *De beneficiis et pensionibus* — De-Negris. *De vocatione Beneficiorum et pensionibus ecclesiasticis*. Romae 1741—Fagnanus, In c. *Nisi essent de praeb.* n. 27.

5 Duo posteriores dicuntur *Clericales*, quia Clericis; prima dicitur *laicalis*, quia laicis tantummodo concedi solet.

6 L. III, ep. 55; l. V. ep. 12; l. XIII. ep. 5, t. II

7 Hinc Tridentinum, *sess.* 24, c. 13 *de Ref.* statuit: ut omnes cathedrales Ecclesiae, quarum reditus summam ducatorum mille, et parochiales quae summam ducatorum centum secundum verum annuum valorem non excedant, nullis pensionibus aut reservationibus fructum graventur.»

8 Sess. 21, c. 6 de R.—Liguori, *Homo Ap.* tr. XIII, n. 59: *Op. Mor.* l. IV, n. 157.

ticulari, ut in Sabaudia; et quoad Beneficia illa parochialia, ad quae nominandi jus est penes Regem: non autem de jure communi; cum per impositionem pensionis nulla patrono fiat injuria, neque illius jus limitetur [1].

Pensionarius, si pensio Clericalis sit, ex Bullis Sixti V, et Pii V debet habitum et tonsuram deferre, ac Officium B. Virginis quotidie (sub onere restitutionis) recitare, nisi jam ad Officium majus obligetur.

Extinguitur pensio: 1. *Morte pensionarii*; cum pensio habeat rationem ususfructus. Excipe, nisi ei illam in alium transferendi facultas data sit; 2 *redemptionem*; quae tamen irrita habetur, si vel antea pacta, vel intra sex a Beneficii possessione menses, vel sine romani Pontificis auctoritate, facta fuerit [2]; 3. *Religionis professione, matrimonio, degradatione* ac ceteris fere modis, quibus Beneficium ipsum amittitur.

Q 2. *Quid annatae, spolia, cathedraticum, procuratio et regalia?*

R. Duo priora cedunt Pontifici; sed ea hodie nullibi forte obtinent. Alio duo Episcopo debentur et vigent. Ultimum Principis est.

1. Sedes apostolica in conferendis Beneficiis reditus exigebat unius anni, si ea essent concistorialia. Secus dimidium reditus unius anni; si tamen proventus annui superarent summam 24 ducatorum aureorum *de Camera*. Quae quidem *annatae* nuncupabantur et *mediae annatae* — Antiquissimas dicimus et justissimas; cum inductae essent ad propagandam fidem, ad opitulandum pauperibus, ad Religionem nostram conversis, et cetera Pontificatus onera ferenda [3].

2. *Spolia* dicta sunt bona, quae Clerici post obitum relinquebant Haec jure pertinebant ad Sedem apostolicam, quae ea colligebat per collectores, et in pios usus distribuebat. Spolia instituta sunt tum ad coërcendam avaritiam Clericorum, qui ex ecclesiasticis bonis quaerebant opes, ut ditarent consanguineos, tum ad tuendos canones, ex quibus Ecclesia bona in pios usus conferuntur [4].

3. *Cathedraticum* est ordinarium tributum, quod a singulis Ecclesiis saecularibus, et clericis Beneficiatis item saecularibus solvitur quotannis Episcopo in signum subjectionis, et honorem Cathedrae episcopalis. Antiquissimus profecto est [5]; neque illud sustulit Tridentinum Quia tamen hodie illud in Synodo penditur, ideo et *Synodaticum* appellari consuevit.

4. Pertinet quoque ad Episcopum *procuratio*; et est praestatio, quae ei Dioecesim visitandi tribuitur, alimentorum nomine [6]; cum enim in visitatorum bonum visitatio cedat, aequum est ut ista illorum fiat sumptibus Hinc consuetudo ac conventiones sunt attendendae.

5. *Regalia* est concessio saecularibus Principalibus ab Ecclesia facta, tum ad quaedam Beneficia nominandi, tum reditus percipiendi a Beneficio vacante, idque factum est ad eorum protectionem erga Ecclesiam Dei remunerandum [7]. Hoc confundi non debet cum *investituris*, quibus scilicet Principes Episcopos feudis investiebant; cum enim decursu temporis non tantum feuda, sed ipsa Beneficia tribuere contenderent, a Gregorio VII invicte condemnatae fuerunt investiturae [8].

1 Benedictus XIII 6 sept. 1721 Bulla *Quanta pastoribus* prohibet Episcopo Beneficiatis parochialibus pensiones imponere; quod vero pertinet ad pensiones reales, pensiones Beneficio parochiali impositae in Regno Sabaudiae *regio placito* muniri non solent nisi vel ipsi Beneficio aliqua dignitas aliquando unita fuerit; vel agatur de permutationis casu aut resignationis aut litis compositionis; vel demum nisi respiciat pensio subventionem patrono pauperi praestandam, quod est debitum gratitudinis et honestatis — V. Canesari, *Giurispr. canon. e civ.* tit. 1, c. 5.

2 Innocentius XI, Const. *Circumspecta*; et Benedictus XIV, Const. *In sublimi* — V. Cabassutius *Theor. et prax.* c. 14, n. 15 — Fagnanus, in c. *De praeb.* — Vallensis, *De Benefic.* p. 1. t. 11, etc. — Devoti, *Inst. Can.* 1. 11.

3 V. Pallavicini, *Historia Concilii Tridentini*, l. 11, c. 8 — P. Zaccaria, *Antiphebronius*. p. 2a, l. V. c. 5 — Braschi, *De annatis* — Biner, Fagnanus, etc.

4 V. Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. III. c. 8, n. 6.

5 Sess. 21, c. 3 de R. — V. Thomasinus, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, p. 3a. l. 11, c. 34.

6 C. 6 et 23 *De cens. exact.*; et Benedictus XIV, *De Synodo Dioec.* l. X, c. 10. Plures sunt Parochorum partes in Episcopi visitatione. V. Gavanti, *Praxis compendiaria Visitationis episcopalis* — It. *Biblioteca per i Parrochi e Cappellani di campagna*. Venezia, ecc. vol. xv.

7 V. Salzano, *Storia ecclesiastica*, l. XV, n. 27 — *Pratica legale* pro Sabaudiae.

8 V. Salzano, *Storia ecclesiastica*. l. XIII. n. 10, prop. 3 — It. Voigts *Storia di papa Gregorio VII* — It. Muzzarelli, *Il buon uso della logica*, Opusc. 31: Gregorio VII — Graveson, *Hist. Eccl.* l. iv, coll. 3 Liber, cui titulus, *Lasciamo stare le cose come stanno*, ecc. Roma 1836, pag. 63.

ADNOTATIONES

(*A*) *Pag. 273*

Ipsa naturalis ratio postulat, ut res, loca et personae sacrae summo in honore habeantur, atque distinguantur privilegiis, ex dictis de *Legibus* ubi de subjecto: hinc triplex immunitas, realis, localis et personalis: quarum quidem immunitatum violatores incurrent ipso facto excommicationem Pontifici reservatam ex Bulla *Coenae*, ex Bulla Martini V *Ad reprimendas*, et Gregorii XIV *Cum alias* etc. Quae omnia innovat Tridentinum *sess.* 25, *cap.* 20.

1. *Est immunitas realis*, sive exemptio bonorum tum Ecclesiae tum Ecclesiasticorum a tributis et oneribus omnibus (can. *si quae causae*, *26*): ait porro d. Thomas (*In Epist. XIII ad Rom.*): *Ab hoc debito* (solvendi tributa), *liberi sunt Clerici ex privilegio Principum, quod quidem naturalem aequitatem habet:* et hoc mutuis conventionibus inter Papam et Principem firmatum est. Ceterum in Regno Sabaudiae ex Literis Leonis XII, 14. maji 1828, ab hoc onere hodie eximuntur tantum res, quae nihil afferunt utilitatis temporalis, uti Ecclesiae ipsae, coemeteria, vasa, vestes sacrae ad cultum pertinentes et similia.

2. Est *immunitas localis*, seu jus loco sacro concessum, ut ibi existentes vel eo confugientes tuti fiant a potestate laicali (et dicitur *jus asyli*); ex Constitutionibus *Cum alias* 1591, *In supremo* 1734, etc. Pro Regno Sabaudiae vid. Instructiones Benedicti XIV 1742, Clementis XIII 1763, Clementis XIV 1769, Pii VI 1775 et Leo XII 1826. Quibus autem locis competat hoc jus, quique eo gaudeant vel non, vide Talento et Alasia, *De Legibus*.

3. *Est immunitas personalis*, seu personae ecclesiasticae exemptio a personalibus oneribus quae componi non possint cum sanctitate et officiis clericalibus, sive ea sint onerosa, sive honorifica; hinc immunes sunt ex lege a servitio militari, a vilibus operibus, ab assumenda tutela, ab onere recipiendi milites hospitio, a capitis censu seu tributo quod personis imponitur (*l. I Codic Theod. de Episc. et Cleric.*; *l. I. Cod. de civ. capit.* etc.); in aliquibus tamen usu derogatum est. Quibus privilegiis adde privilegium tum *competentiae* in clericalis Ordinis honorem inductum ex *cap.* 3. *Eduardus clericus de solut.* quo Clericus, impar solvendo debitis, nequit ad id obstringi, nisi prius deductis ad honestam sustentationem necessariis; tum *canonis* de quo dictum est ubi *de Censuris*: tunc demum *fori* in eo consistens, ut Ecclesiastici nonnisi in foro ecclesiastico conveniri possint (*cap. etsi Clerici* 4 *Clerici* 8; *de foro compet.*). Hac tamen de re videantur Concordata. Quoad Imperium austriacum, *Concord. ult.* § 13 *et* 14; quoad Sabaudiae Regnum clariss. Alasia tum ex celebri Instructione Benedictina 6. jan. 1742, tum ex consuetudine inducta haec resolvit:

« Quoad *causas civiles* Clericus adhuc subest judicii laico: 1. In causis feudorum; 2. ratione cepti judicii, quando scilicet causa fuit inchoata, cum reus nondum erat Clericus, aut ad Clericum res nondum spectabat: 3. quando vocantur nomine alieno, v. g. quia laici procuratorem vel tutorem egit; 4. ratione reconventionis, si nempe Clericus actor ad saecularem forum aliquem traxerit (nomine et utilitate propria, non Ecclesiae), hic eundem Clericum in eodem foro laicali reconvenire poterit: quare si Clericus petat in foro laicali pecuniam saeculari mutuatam, poterit hic laicus suum aes quod vicissim illi credidit, in eodem foro reposcere. Item ex Concordato 27 martii 1841 Clerici directe subjiciuntur civili tribunali tum quoad delicta, si in iis complices habeant laicos, tum quoad crimina, tum quoad reatus vulgo *di contravvenzione* et violationes regiarum gabellarum — Quoad alias causas civiles, si il qui litem habent omnes sunt Clerici, nonnisi in foro ecclesiastico possunt quaestionem agere; si vero actor sit Clericus, et reus laicus, tunc causa agitanda est in foro civili, quia actor sequitur forum rei; si tandem actor sit laicus et reus Clericus, tunc casu pro laico competat solummodo actio personalis quae nempe oritur ex jure ad rem, Clericus erit conveniendus coram judice ecclesiastico; quod si laico competat actio realis seu jus in re, tunc Clericus etiam coram judice laico potest vocari ex longa consuetudine; nam etsi tunc conveniatur etiam persona, non tamen convenitur propter se, sed propter rem possessam; res autem laico subest judici. Attamen hic judicis saecularis nomine veniunt tantum supremi magistratus ex edicto Caroli Emanuelis I.

« Quod autem pertinet *ad causas ecclesiasticas*, ad judicem ecclesiasticum omnino pertinet judicare de criminibus contra fidem ac cultum, de polygamia, de sponsalibus, de di-

vortio, de sacris ritibus ac praecedentiis in functionibus. Quoad causas vero de beneficiis, decimis, aliisque bonis temporalibus quae spectant ad Ecclesiam, distinguendum est: si judicium sit petitorium, in quo quaeritur ad quem spectat rei proprietas, res est definienda a judice ecclesiastico; si judicium sit possessorium in quo quaeritur ad quem possessio nunc spectet permittitur judici laico se immiscere in possessoriis *retinendae et reintegrandae* (nisi petitorium ita perspicuum sit, ut possessorium absorbeat): ceterum in possessorio una cum judice civili agere etiam potest judex ecclesiasticus, et ideo locus est praeventioni. »

Tandem si debeat conveniri debitor Ecclesiae, confraternitatum aut aliorum locorum piorum, tunc si iste debitor sit laicus coram judice laico, si vero sit ecclesiasticus, coram ecclesiastico citari debet ex Benedictina Instructione.

Ut tamen Clericus gaudeat privilegio *fori*, requiritur ut prima saltem tonsura sit insignitus, habitum et tonsuram Clericalem deferat, alicui Ecclesiae sit addictus vel in seminario aut alia schola de licentia Episcopi versetur (Tridentinum, *sess.* 23, c. 6 *R.*). Vide de *Obligationibus Clericorum*, ac *De juramento* ubi de subjecto in adnotationibus.

Nota: Qui compulsus est ad aliquam immunitatem violandam, puta si civilis judex debeat judicare Ecclesiasticum, ab Ecclesiastica et legitima potestate permissionem postulet, quae ipsi facultatem faciet, si alioquin grave detrimentum sit passurus in proprio statu.

(*B*) *Pag.* 275.

Quoad sacram Ordinationem plura notanda quoad praxim, ad plura solvenda dubia quae Ordinatos nonnunquam vexare solent.

1. In Ordinibus sacris conferendis requiritur, ab eodem Episcopo qui formam profert, materia tradatur; quia cum talis sit usus Ecclesiae, sic censetur Christus instituisse ex d. Thoma, *supp. q.* 38, *a* 1. Secus tamen in collatione Ordinum minorum.

2. Materia a consecrando tangenda in Ordinatione Sacerdotum est calix cum patena. Sufficit autem tangere calicem ac patenam: « Neque magis, *ait Gonet*, necessarium est « tangi hostiam ipsam patenae superpositam, « quam vinum in calice contentum, quod cer- « te nullus Ordinandorum tangit. Quod pro- « pter nonnullos scrupulosiores notare obiter « hic voluit. » Ceterum etsi non tangenda hostia, nec vinum; attamen in calice vinum, et super patenam hostia adesse debet; aliter non daretur directa potestas ad integrum et verum sacrificium; et quidem eodem tempore debet tradi, cum potestas sacerdotalis ad sacrificandum sit indivisibilis: ita probabilior sententia omnino tenenda. Qui vero loco patenae tangeret hostiam, communiter ac probabilissime dicunt valide ordinari (si tamen simul tangat et calicem, ut supponimus): ratio est, quia tangit id quod potius est et quod constituit materiam substantialem Sacerdotii. Idem dicunt probabilius Concina, Vasquez, Palaus contra alios valere Ordinationem si tangat tactu physico solum calicem (aut vicissim), sed non patenam superpositam; quia calix et patena tunc moraliter faciunt unum. Hinc s. Congregatio Rituum die 3. decembr. 1661: « ad scrupulum Fratris Ephrem Chasteau pro-agentis recollectorum Galliae, nempe se non tetigisse tactu physico calicem in sua Ordinatione ad Praesbyteratum, S. C. respondit: « Posse continuare celebrationem Ss. « Sacrificii absque ullo scrupolo ac tuta prorsus conscientia ».

3. Si cerca: « Se validamente sia stato or- « dinato un Sacerdote, a cui il Vescovo nello « imporgli le mani, tanto nel dargli il diaco- « nato, quando nel conferirgli il Sacerdozio, « non gli toccò il capo, ma tenne le mani al- « quanto da esso discoste. » Il nostro sentimento è che l'Ordinazione sia valida; imperciocchè l'imposizione delle mani è cosa essenziale per la validità dell'Ordinazione, ma non è essenziale il rito prescritto per detta imposizione, cioè che si tocchi il capo, mentre anche senza toccarsi, è vera imposizione. E ciò si prova dal vedere che nella seconda imposizione che fa il Vescovo nell'ordinare un Sacerdote (la quale è la più essenziale di tutte), non è prescritto il contatto della testa: « Tam « Pontifex quam Sacerdos teneat manus dex- « teras extensas super illos. » E nella Confermazione si prescrive lo stesso: Extensis versus confirmandos manibus . . . Non facendosi si manca al precetto, ma non si invalida la consacrazione. Ita Pavone, *Spicilegio canonico, morale* ecc. § 205.

4. « Un Vescovo (iterum laudatus Auctor) nel dar l'Ordinazione invece di dire secondo il Pontificale: « Accipite ceroferarium...; ac- « cipite urceolum...; accipite librum epistola- « rum..; etc., » ai molti che insieme ordinava, disse in singolare *accipe coeroferarium*...; e così nelle altre forme. Si domanda se l'Ordinazione fu valida, avendo il Vescovo avuta la intenzione di ordinare tutti coloro che toccavano la materia? — Noi abbiamo risposto che l'*accipe* unito colla suddetta intenzione di ordinar tutti, ebbe tanta forza quanto l'*accipite*

Con questo il discorso si sarebbe indirizzato a tutti insieme, in generale; coll'*accipe* unito con quella intenzione s'indirizza ad ognuno di essi in particolare in un tempo istesso, onde pure viene ad indirizzarsi a tutti. »

5. Cum ex Tridentino (sess. 22 in *Decreto de observand. et vitand. in celebratione Missae*) vetitum sit munera tribuere pro Missis novis, cumque fuerit disputatum, utrum adhuc liceret noviter Celebranti aliquam oblationem accipere in ipsa sua prima Missa, Gregorius XIII per S. C. C. 1573 decrevit: « Licere se vertere in medio altaris ad populum et « accipere oblationes, non autem circuire Ecclesiam» — Synodus Novariensis hic habet (pag. 104: « sub poena suspensionis ad tres « menses vetamus in primae Missae celebra- « tione munera a novo Sacerdote in Ecclesia « colligi (aliud esset pacem osculandam trado- « re), nec non sumptuosa convivia ea occasione instrui. »

6. « Quid (*quaeres*) dicendum est de preci- « bus et Missis, quae in ipsa Ordinatione im- « ponuntur Ordinatis ab Episcopo?—R. Alii putant cum Lessio haec persolvenda esse sub mortali; alii volunt probabiliter cum Soto hanc obligationem esse tantum decentiae, non autem sub peccato; saltem tenet Croix non esse sub gravi, cum id Episcopi non declaraverint *Nocturnum* autem quod imponitur Diaconis et Subdiaconis, non est Nocturnum feriae istius diei quo fit Ordinatio; sed cujuscumque quem Episcopus designat: unde potest esse etiam alterius diei; non enim dicitur *hujus diei*; sed *tolis diei* quasi diceret *talis vel talis diei*, ut probat Gobat. Sufficit autem Nocturnum feriale sine Lectionibus, cum Lectiones non u- tentur; quando enim Episcopus vult, id declarat : sic imponendo tonsuratis et in minoribus Ordinatis Psalmum poenitentiale, quia vult, ut simul et Litaniae et versiculi et orationes dicantur, id exprimit: quamquam alii volunt etiam lectiones Feriae dicendas esse, quia sic intelligitur Nocturnum. Quoad vero *tres Missas* votivas quas imponit Presbyteris debent dici, quando juxta rubricas licet Missas votivas celebrare, ut notat Gavanti; neque absolute necesse est, ut servetur ordo in earum celebratione, adeo ut prima sit de Spiritu Sancto, secunda de B. Virgine, tertia pro defunctis, modo dicantur; possunt item differri, si causa subsit, uti habet Cavalieri. Insuper sola Missae qualitas, non Sacrificii applicatio praecipitur, ut ex contextu Pontificalis romani; dum ibi praescribatur tantum ab Episcopo, ut initiati pro eo orent, ideoque ipsi bene possunt Missas pro aliis applicare etiam cum stipendio; non sunt namque abstruenda onera, nisi verborum, quibus lex constat, tenor cogat. Ita Cavalieri, *Oper. liturg.* t. III, c. 12, n. 20; Mazzotta, *De sacr. Missae*, c. 4 § 3— Synodus Vercellensis *cel. anno* 1842 , pag. 343 — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 829 — Et Pius Martinucci Pontific. Coerem.

(C) *Pag.* 278.

Hic audiendus p. Salzano, *Corso di storia Ecclesiastica*, l. II, cap. 14. « Alcuni dal modo della elezion dei Diaconi han preso motivo di sostenere, che la plebe per diritto divino debba intervenire nella elezione dei ministri del Santuario. Ed hanno procurato fomentare, e sostenere questo errore alcuni giureconsulti poco pii, credendo di ben meritare dal poter laicale col reprimer di molto l'ecclesiastico: essi pretendono che, essendo il popolo rappresentato nella persona del Sovrano, abbia questo un diritto inerente in lui per la elezione dei sacri ministri. Ma chi non vede appena che per poco rivolga lo sguardo alla Scrittura e consulti la tradizion della Chiesa, che la plebe non intervenne giammai di diritto divino nelle sacre elezioni, e che nulla conchiuder si possa da ciò che leggesi praticato nella elezion de'Diaconi? Ed invero leggesi presso l'Apostolo, che niuno deve assumersi l'onore da sè stesso (ed intende parlare dell'onore congiunto coll'uffizio ecclesiastico); ma colui che vien chiamato da Dio come Aronne: or sappiamo che Aronne per comandamento di Dio fu costituito Pontefice da Mosè senza alcun suffragio del popolo — Si aggiunga che Gesù Cristo nel mandare i suoi Discepoli disse: «Siccome mio Padre ha mandato me, così io mando voi; « or se il Redentore nel fare ciò non domandò prima il suffragio del pubblico, lo stesso deve intendersi per rapporto ai Vescovi ed ai Sacerdoti, ed in generale a tutti gli altri Ordini, che al Sacerdozio sono diretti come a loro complemento — Più: Gesù Cristo istesso nel costituire la sua Chiesa le diede perfettissima organizzazione, e la dichiarò società indipendente da ogni luogo, o persona: volle che avesse questa società una forma monarchica, e quindi che il popolo non avesse alcun potere , or massimo sarebbe stato il poter della plebe, se nelle sacre elezioni fosse intervenuta di diritto divino — Oltreachè se tutto quello che è di diritto divino è immutabile, nè può subir variazione, chi non conosce dai soli preliminari della ragion canonica quando la disciplina ecclesiastica abbia su questo punto variato ? Imperocchè alcune volte si è richiesto nelle elezioni il suffragio del popolo, alcune altre volte anche nei tempi

primitivi si è trascurato, come abbiamo dal Concilio Niceno e dall'ottavo Ecumenico: quindi infine si è totalmente escluso, ed in sua vece è stato surrogato o il Clero o il Capitolo, o ancora i Sovrani, ed anche questo per concession della Chiesa; se dunque l'elezion della plebe, o di altra qual siasi persona fosse stata di divino diritto, questa non avrebbe al certo variato — Nè vale addurre l'esempio della elezion dei diaconi, in cui la plebe fu richiesta del suo suffragio, giacchè ciò avvenne per concession degli Apostoli: eleggete, dissero questi, uomini di buona fama nel pubblico; e questa concessione apostolica fu molte volte per diritto Ecclesiastico nei tempi posteriori al popolo accordata. Dal che a tutta ragione si può conchiudere, non discendere da diritto divino l'intervento e la designazione della plebe nel costituirsi i sacri ministri. »

Ad rem etiam La-Motta in Opere, *Saggio intorno al socialismo* ecc. vol. II, pag. 48 de hisce popularibus electoribus scribit: « È notabile il giudizio del sig. Quinet sulle elezioni di cui si parla: *Nel* 1790 (ei dice) *l'assemblea costituente pensò di rendere un grande servigio al basso clero restituendogli il sistema elettivo, e chi fu il primo a rivoltarsi contra un tale beneficio? Il basso Clero, perchè quel preteso beneficio era prettamente la ruina della Chiesa cattolica in Francia.* »

Ex actenus disputatis patet neque eos esse audiendos, qui docuerunt *populum in electione Praelatorum habere jus divinum, non quidem constitutivum, sed morale*; *et quoad hac populi interventum in pastoribus eligendis esse juris divini et naturalis divini, idest procedentis a natura institutionis pastorum; neque populum esse vel moraliter cogendum ad pastorem suscipiendum nomine, vultu operibus, fama ignotum; nam oves pastorem suum cognoscunt*—Nam illud *morale* non satis acerbitatem novitatemque doctrinae temperat; quid enim tandem ea voce sit intelligendum, non apparet; vox est saltem nimis ambigua in hac materia. Adde: si *jus est*, non jam nuda concessio ad simplicem nutum revocabilis; si *divinum est jus ac naturale*, praeteriri non potest sine gravi peccato; si hoc *jus* procedit *a natura ipsa institutionis pastorum*, non est simplex conniventia, sed est jus firmum, rei inhaerens et ideo irrevocabile. Quae omnia stare non possunt cum catholica doctrina: esto, quod pastores debeant cognosci ab ovibus suis; sed quando pastores semel sunt a legitima auctoritate constituti; tunc populus et eos cognoscere et eos sequi, et illis obedire tenetur. Absit autem ut credamus quod meliores haberentur ministri, si electio in manu populi esset: imo contrarium eveniret; quod quidem satis abunde et antiqua et hodierna probat historia, ex qua etiam habemus quot tumultibus, seditionibus, ac seductionibus obnoxia sit popularis electio. Hinc libellus, in quo id traditum est, in *Indicem librorum prohibitorum* fuit relatus Decr. 30 maji 1849; ejus tamen auctor laudabiliter se subjecit — V. Nardi, *Elementi di diritto eccl.* Padova 1854, § 611.

(D) Pag. 281.

Nec dicas in vetustis monumentis occurrere vocabula *Episcoparum*, *Praesbyterarum et Diaconissarum*, quas constat etiam consuevisse constitui per manuum impositionem. Nam iis nominibus donabantur mulieres, non quia aliquo essent sacro Ordine insignitae; sed quia erant uxores eorum, qui ad Episcopatum vel Praesbyteratum vel Diaconatum promovebantur: quod ubi contingebat, ipsae se a maritis separabant et vovebant perpetuam castitatem. Illa autem manuum impositio erat mere caeremonialis. *Diaconissae* autem dicebantur etiam illae mulieres viduae unius viri, aetate provectae ac moribus spectatae, quae certis officiis ad fidelium bonum simpliciter depotabantur, quarum quidem origo est repetenda ab Apostolorum aetate — De his vid. Devoti, *Institut. Canonic.* l. I, tit. 9. § 22— Billuart, *De Ordine*, Digressio 1 historica — Klee, *Storia dei dogmi* ecc.

« Nè punto ci tratteniamo (addimos cum Salzano, *Lezioni di diritto*, etc. p. 3, l. 12) a confutar la favola della papessa Giovanna, inventata nel secolo undecimo da Mariano Scoto, ed accresciuta da putide menzogne da autori di poca critica, o di cuore corrotto. Lontano egli per più da due secoli dal fatto che ci narra, vorrebbe farci credere avere una tale Giovanna governata per due anni o più la Chiesa universale, e precisamente negli anni 853 e 854 tra il pontificato di Leone IV e Benedetto III. Il suo racconto è una favola smentita da autori coevi, o poco lontani da quel tempo in cui ci narra il fatto, e confutato vittoriosamente da due insigni cardinali Baronio e Bellarmino, da Natale Alessandro e persino dal Blondello ministro calvinista, ai quali rimettiamo i nostri lettori. » — Anglicani suam habent Papissam; non sane catholici; *v.* Margotti, *Roma e Londra*, cap. VII: il Papa e la Papessa.

(E) Pag. 293.

Degradatio fit sequenti horrifico sane modo ex Pontificali romano:

1. Degradatus vestitur indumentis proprio Ordini congruentibus; et sic in loco extra Ecclesiam ad id parato exhibetur Episcopo;—2. Episcopus quasi exequendo sententiam jam prolatam, praesente judice laico, cui postea degradandus traditur, publice abradit vitro vel cultello leviter sine ulla sanguinis effusione loca manuum illius, quae in collatione Ordinum fuerunt inuncta; et etiam tonsura praescriptam formam usurpans. Hinc patet quid de illis modernis sciolis dicendum, qui de degradatione sermonem facientes immanitate et crudeli saevitia Ecclesiam incusant, et mendacia adeo portentosa historiae commendant: caeremonia est, non vero carneficina;— 3. detrahit illi Episcopus singula ornamenta sacra, adhibens propriam ad unumquodque formulam:— 4. jubet per barbitonsorem ibi praesentem caput degradati totaliter tonderi inquiens: *te veluti ingratum filium a sorte Domini... abjicimus*; — 5. degradatum (amplius non tangens manibus suis) tradit praesenti judici laico; intercedens tamen pro miserrimo illo, ut nullum mortis vel mutilationis periculum eidem inferatur. Judex eum sub sua custodia recipit, et sic omnes quiete discedunt.

(*F*) *Pag. 306.*

Ne praetextu Capellaniae laicalis fideicommissa fundentur, sic legitur in Codice civili Regni Sabaudiae constitutum (art. 885): « saranno soggette a nullità le disposizioni, che « vennero fatte sotto il nome di Cappellanie « laicali o di altre consimili fondazioni con ri- « serva della nomina in favore di certe deter- « minate famiglie, sempre chè per la natura « dei pesi imposti, o per la sproporzione dei « fondi e redditi, che vi saranno annessi, pos- « sano ravvisarsi fatte in frode di questa leg- « ge (id est de non fundandis substitutionibus « fideicommissariis). In tale caso, separato « un fondo corrispondente ai pesi imposti, il « soprappiù rimarrà libero nell'eredità del fon- « datore.

Differt erectio a fondatione: est *fundatio* actus quo quis bona sua eo consilio in Ecclesiam confert, ut Episcopi auctoritate eleventur ad Beneficii perpetui dignitatem: est *erectio* actus, quo Superior ecclesiasticus talia bona sic elevat. An autem in Regno Sabaudiae etiam auctoritatis laicae ad Beneficiorum fundationem licentia requiratur, si excipias regiones e Mediolanensi avulsas (uti est Dioecesis Novariensis) pro quibus ex § *collegiis* adhuc regium placitum requiritur, post Concordatum Benedicti XIII cum Rege Victorio Amedeo anno 1727 non requiritur talis licentia. Hoc etiam extensum fuit ad Januensem Ducatum Literis Patentibus 29 maji 1817, uti refert Casestri, *Giurisprudenza canonica, civile del Piemonte.* (Adest tamen hodie nova lex civilis 5 junii 1850, quae § *collegiis* ad omnes regiones marte suo extendit.) — *V.* Marenco, *de Beneficiis.*

(*G*) *Pag. 308.*

Patrimonia ecclesiastica, legata pia, praestimonia laicalia et *laicales Capellaniae* non sunt materia simoniae, ideoque pretio aestimari possunt; ratio, quia a superiore ecclesiastico spirituali officio non fuit adnexum jus percipiendi fructus, ideo illud jus remanet temporale. Item est de pensionibus, quae etiam Clericis traduntur solvendae ab Oeconomatu in Regno Sabaudiae; idem de Capellaniis regiis dicendum; nam nullum onus spirituale est eis injunctum a superiore ecclesiastico, nec referunt ecclesiasticam institutionem — Sed *pensiones ecclesiasticae*, *ecclesiastica praestimonia, vicariae* et *coadjutoriae*; item *Beneficia manualia*, si sint ab Ecclesia inducta, etsi veram Beneficii naturam non induant, possunt tamen esse materiam simoniae, si temporali pretio aestimentur etc.; nam haec omnia non tantum sunt adnexa ab Ecclesia clericali officio, et requirunt statum Clerici, sed etiam postulant ministerium spirituale, ratione cujus tales reditus sunt debiti, et acquiritur jus ad illos; ideo hoc jus est quid vere spirituale. *V.* Liguori, *Op. Mor.* I. III, n. 112; I. IV, n. 157 — Alasia, *De Simonia*, cap. 8— Suarez, *De Simonia*, cap. 25 et seqq.

(*H*) *Pag. 309.*

Possessio in Regno Sabaudiae non uno tribuitur modo; nam ubi viget Regius Apostolicus Oeconomatus Beneficiorum vacantium, facta prius in Curia episcopali institutione collativa, illius exemplar mittitur ad Oeconomum generalem, ut *regio placito*, vel *regio exequatur* muniri possit. Hujus postea jussu opera Suboeconomi ad id specialiter delegati possessio tribuitur—Ubi non adest Oeconomatus (ut in Dioecesi Novariensi in riparia s. Julii) ex usu Ecclesiae Episcopus delegat Ecclesiasticum, ut possessionem conferat; vel ipsi Beneficiato, ut illum Ecclesiasticum sibi eligat, relinquit. Porro haec delegatio, etsi non de necessitate, praestat tamen, ut scriptura fiat, saltem ad eam melius probandam, si forsitan impugnetur. Ceterum actus possessionis in omni casu a regio vel apostolico Notario exarari debet—V. Pichler. Rabellus. etc.

« Quantunque sia invalso d' intendere la stessa cosa sotto i termini di *regio placito* e di *exequatur*, hanno però qui un significato diverso e diversa relazione, riflettendo il primo alla persona del provvisto ed il secondo alle Bolle od altre provvisioni riportate: quindi è che tutti i provvisti di Beneficii sì di patronato che di libera collazione, comunque li abbiano ottenuti o dalle santa Sede o dagli Ordinari, anche entro gli Stati, debbono riportare il *placet* prima del possesso. Quanto poi alle provvisioni ed istituzioni ne' Beneficii debbono solamente presentarsi all'*exequatur*, quelle che procedono da Roma o dagli Ordinari esistenti fuori Stato. » Ita *Pratica Legale*, t. IX, p. 2.

An autem sint validi actus a canonice instituto in Beneficio exerciti, nondum capta possessione, hodie videtur negandum Audiatur Canestri *Giurisprudenza civile e canonica dei Parrochi del Piemonte*, tit. 1. « Quale sia la necessità od efficacia di quest' atto di possesso, è utile qui cercare. Alcuni lo tengono per una pura e mera formalità, cosicchè il Parroco (o altro beneficiato) niente più acquisti con esso, che già non abbia conseguito nella istituzione canonica. Ma dovendosi supporre che la Chiesa prescriva niente d'inutile, debbe pure assegnarsi una necessità ed efficacia a quest'atto di possesso: 1. E questo certo che solo dalla data di quest'atto si computa l' anno, dopo il quale non si può più intaccare il possessorio, senza che prima sia giudicato il petitorio; come pure il triennio dopo il quale non si può più intaccare nè il possessorio nè il petitorio, purchè l' ingresso non sia stato simoniaco o intruso, secondo le note regole 35 e 36 della Cancelleria romana; 2. coll'atto di possesso solo si acquista il dritto ai frutti decorsi e decorrendi del Beneficio, massime nelle provincie nelle quali si è l'Economato regio apostolico, dove non si manda dall'Economo generale l'amozione della mano regia ed il rilascio dei frutti, se non dopo ricevuto l'atto del possesso.

« Solo si dubita della giurisdizione spirituale, che alcuni credono conseguirsi in tutta la sua pienezza e integrità nell'atto dell'istituzione canonica da potersi subito validamente e lecitamente esercitare. Ma io dico che nell' atto di detta instituzione si riceve la giurisdizione in abito da potersi solo ridurre all' atto valido e lecito dopo l'atto del possesso per le seguenti ragioni: 1. Quest' atto di possesso è stato introdotto sull'esempio dell'investitura corporale che ricevono i vassalli dei feudi; ora siccome la giurisdizione di questi comincia appunto da questo secondo atto di possesso, così pure quella de' beneficiati: 2. l'istituzione canonica de' Parrochi si può in tutto assimilare alle Bolle d' istituzione canonica dei Vescovi, nella quale cambiato il nome di Parrocchie in Diocesi, quasi si osservano le stesse formole. Ora sebben si dica che il Vescovo instituito abbia tutta la giurisdizione tranne quella dell' Ordine, nondimeno la Sede è sempre vacante, e non può nè validamente, nè lecitamente esercitare atto alcuno di giurisdizione prima che abbia presentato le Bolle al Capitolo, e in forza di esso abbia preso il possesso corporale. (V. Lucio Ferrari nella sua *Biblioteca* alla parola *Vicarius Capitularis*, art. 1, n. 56). Così sebbene si dica nell'atto d' istituzion canonica conferirsi al Parroco quel Beneficio parrocchiale coi suoi diritti e simili, s' intende però da portarsene il lecito e valido esercizio dopo che ne avrà preso il possesso; 3. solo dal dì del possesso cominciano le obbligazioni del beneficiato, qual è la più comune la recita del divino Officio...; e dalla data di esso possesso comincia solo la data dei due mesi, entro i quali secondo il Tridentino (*Sess.* 24, c. 12 *de R.*) i Parrochi debbono fare la profession di fede; dunque solo dal detto tempo debbono cominciare gli utili, qual è il principale l'esercizio della giurisdizione, essendo gli utili il corrispettivo delle obbligazioni; 4. dovendosi conferire le Parrocchie solo a quegli che fra l'anno possono essere promossi al Sacerdozio, secondo una decisione della S. C. del Concilio 23 settembre 1651, quest'anno comincia solo dalla data del possesso; dunque solo dalla stessa epoca cominciano gli obblighi ed i diritti del Beneficio; 5. in fine per lasciare altre ragioni, secondo i nostri Canonisti, il Beneficio si definisce: *Un diritto perpetuo competente al Clerico di percepire i frutti di beni ecclesiastici annessi ad un officio ecclesiastico legittimamente eretto, del quale ne ha ottenuto la collazione*. Dicesi adunque che allora si possiede il Beneficio, quando si ha il dritto ai frutti; ma non si ha diritto ai frutti, se non dopo il possesso; dunque solo dopo il possesso si dice possedersi il Beneficio, e solo allora potersene esercitare i dritti. »

(I) *Pag. 312.*

Patronus Ecclesiae non privatur jure suo propter reaedificationem illius, nisi Ecclesia sit omnino diruta, et ipse requisitus reaedificare noluerit — Ecclesia vel capella de jure patronatus non potest immutari vel alterari sine consensu patroni, *R. Rota 23 junii 1673 in Calaguritana*.

Patroni laici possunt facere compromissum

super jure patronatus. *Cap. Examinata de confirmat. utili.*

Patronatus laicus si donat jus patronatus Ecclesiae, hic induit naturam Beneficii ecclesiastici. *Cap. Dilectus.* 34.

Patroni plures si fuerint, non possunt unum de se praesentare. *Glossa hic.*

Patronus debet praesentare gravis et liberaliter; secus committit simoniam. *Cap. Ex insinuat.*

Praesentatio largo modo dicitur etiam electio. *Cap. Querelam* 24 *de elect.*

Patronus laicus potest mutare voluntatem antequam Episcopus confirmet praesentatum, et ita non habet praesentatus ex sola electione plenum jus. *Glossa* 1. *in cap. Dilectus de officio deleg.*

Si patronos pupillus major septem annorum praesentet unum, et ejus tutor alium, praesentatus a pupillo praefertur. *Can. Decernimus*, 16, q. 7.

Patroni possunt convenire quod praesentent alternis vicibus. *Clement. Plures.*

Patronorum filii, licet abstineant ab haereditate, non ideo perdunt jus patronatus. *Glossa* 1. *in cap. considerandum*, 16. q. 7.

Ex jure patronatus patronus non consequitur jus instituendi vel destituendi vel bona administrandi; sed solum jus praesentandi. *Cap. Praeterea.*

Noverint conditores Basilicarum in rebus quas eisdem Ecclesiis conferunt, nullum se potestatem habere; *sed juxta Canonum* instituta, sicut Ecclesiam, ita et dotem ejus ad ordinationem Episcopi pertinere. *Cap. Noverint X, quaest.* 1.

Patronus laicus si duos successive praesentet, valet institutio secundi, non obstante appellatione per primum prius facta; Episcopus tamen qui malitiose primum repulit, tenetur eidem providere in Beneficio competenti. *Cap. pastoralis.* 29.

Adest etiam dispositio Clementis V. (Clement. *Plures* de jurepatr.), qua statuitur ut ad obviandum discordiis possint patroni inter se convenire de praesentando alternis vicibus, sive per turnum. Turnus porro non consummitur quando omnes simul patroni praesentant; turnarius enim dicitur et est unicus patronus in suo turno. Obesse autem potest turnario casus fortuitus, uti contingeret quoties ipse aliquem praesentavisset, qui vel repentina morte correptus ab Ordinario institui non potuit, vel praesentationi (nondum facta institutione) renuntiavit. « Arbitror tunc (ait Berardi) turnarium rursum posse ad novam praesentationem devenire, quasi nulla fuerit acta praesentatio; cum idem sit non praesentare ac presentare sine effectu, adeo ut novum tempus ad praesentandum concedi eidem debeat, uti in simili specie definitum est cap. 26, *de elect.* in 6. » De patronorum alternativa fuse Franc. Maria Pitonius, *De controversiis patronorum*, tom. I.

An (quaeres) *patronus teneatur de suo Ecclesiam sui patronatus instaurare, dotem augere, si necesse sit, et alia hujusmodi?* — R. Per se loquendo non videtur ad id teneri; neque enim fundator qui liberalis esse voluit Ecclesiae, praesumi potest ullam sibi suisque successoribus in patronatum obligationem imponere voluisse ad novam dotem constituendam vel augendam, vel alias expensas faciendas. Diximus *per se loquendo*; nam teneretur primo si aliquam fructuum partem percipiat, pro rata; secundo si aliter Beneficium sustineri non possit et conservari, ut patet. Quae exceptiones videntur conformes tum Tridentino, *sess.* 21. *cap.* 7 *de Ref.*; tum juri canonico, *cap.* 23 *de jurepatr.*: tum constitutioni Benedicti XIII, *Pius et misericors*, pro Italia anno 1724; tum civili jurisprudentiae Sabaudiae Regni. Haec enim statuitur (r. Biglietto del 1732): *doversi per dette spese osservare la consuetudine legittimamente introdotta; in difetto d'una consuetudine, doversi provvedere alla riparazione coi redditi aventi questa distinazione*; *in mancanza di questi redditi speciali, l'obbliga relativo daver passare sui Parrochi, i quali godendo i proventi della Chiesa* (loquitur de instauranda Ecclesia parochiali : si ergo erit de Beneficio simplici, hoc onus erit beneficiati, paritate rationis), *devono impiegare ciò che eccede il necessario pei propri alimenti nel ristoro della stessa. Essere in sussidio soggetti a quest'obbliga anche i decimati, a termini del Concilio Tridentino; dovere finalmente le spese medesime venir sopportate dai patroni; semprechè o il Parroco non abbia redditi di spettanza della Chiesa ed eccedenti il suo bisogno, o non sianvi decime, o non sieno questi redditi e queste decime sufficienti alla riparazione.*

Qua quidem in re nihil innovatum fuit neque por Literas Patentes anni 1824, die 6 junii, art. 2— *V. Giurisprudenza degli Stati Sardi. vol. VIII, Tor. 1857, pag. 609, parte I*: sentenza d' appello ; spese di ristoro a Chiese parrochiali e patronate, Torino, 5 giugno 1856.

(*J*) *pag. 313.*

Concilia Provincialia Mediolani habita obtinent in Novariensi Dioecesi usquedum novum provinciale Concilium in Vercellensi Provincia, cui ipsa unita fuit, celebretur, si excipias, reser-

vationes culparum, censurarum et poenarum in illis statutas: ita S. C. Congregatio. Nec refert, ut dicunt, conventus Episcoporum Vercellis habitus anno 1849; vel enim hic non praesefert, genuinam Concilii provincialis naturam sive in forma sive in re: ac ideo nonnisi improprie, ut provinciale habetur; vel in eo nulla omnimo habetur anterioribus legibus facta derogatio, sed tantum quaedam pauca, quae faciunt et urgent in hac temporum calamitate, praescripta fuere — V. Bouix, *Du Concile Provincial.*

En responsum S. C. C. cujus autographum est in Curia episcopali Novariensi: « Beatissime Pater, cardinalis Morozzi episcopus Novariensis, Sanctitatis Vestrae Orator, eo quo decet obsequio exponit, in relatione status Ecclesiae suae data ad S. C. C. *VII* Kalend. martii anno 1825 postulasse, utrum decreta Conciliorum provincialium Mediolanensium vim habere deberent in Novariensi sua Ecclesia, etiamsi ipsa unacum Vercellensi Ecclesia, cujus Novariensis est suffraganea, prope illa tempora a Metropolitana Mediolanensi fuerit disjuncta. Huic postulationi respondit S. C.: *vigere illa decreta debere usquedum Synodus in nova Metropolitana celebretur*; et responsum hoc datum fuit die 26 jan. 1828.

» Ex tunc cardinalis Episcopus orator tenuit et docuit declarationem s. Congregationis; ast quoniam in sua Synodo Dioecesana de anno 1826 cap. *de Sacram. Poenitentiae* pag 116 sancivit, exemplo vercellensis Metropolitanae, quodam decreto suo diei 30 sept. 1822 cessare quascumque reservationes culparum atque poenarum a Conciliis provincialibus Mediolanensibus statutarum, ne conscientiae illaqueantur, et Confessarii aliqua anxietate laborent, obsecrat humiliter Sanctitatem Vestram ut Synodale hujusmodi judicium pro sua Dioecesi, imo et pro tota Provincia, si placebit, probare et confirmare dignetur.

« Die 14 aug. 1837 SS. D. N. audita relatione infrascripti Secretarii S. C. C.. eminentissimi d. cardinalis episcopi Oratoris precibus annuens, petitam sanctionem et confirmationem enunciati Decreti Synodalis pro tota Provincia benigne impertitus est. Mandavit autem ipsa Sanctitas Sua, ut idem emin. Episcopos curet notificationem hujusmodi Indulti singulis Provinciae Ordinariis.

« Signat. St. Carolus Rivarola *Pro Praef.*
« Subscript. H. Alexii De Castellis *Segret.* »

(K) *Pag. 315.*

En reservationes et affectiones praecipuae: Ac *primo*: Pluribus in casibus Beneficia romano Pontifici reservantur: 1. Si ea vacent apud Sedem apostolicam, vel in Curia romana, si Sedes pontificia non sit vacans. Non sufficit autem ut quis Romae degat ratione originis vel domicilii, nisi etiam Curialis sit, et etiam ibi ratione dictae Curiae existat: dicuntur vero Curiales ad hunc effectum qui Papae vel Cardinalibus vel Praelatis aut aliis Officialibus romanae Curiae inserviunt. Dicitur etiam vacare in Curia, sive Beneficiatus Romae moriatur, sive extra per duas dietas, id est spatium 40 milliarium italicorum, seu per iter duorum dierum (*cap. 2. et 34 de praeb. in* 6: ubi notandum cum Rigantio, aliud esse, proprie loquendo, vacare *in Curia*, aliud *apud Sedem*; vacatio in Curia est nomen generale quod sub se continet duas species et vacationem per obitum naturalem quae est vacatio *apud Sedem*; et vacationem per obitum civilem, v. g. privationem, promotionem, etc.) Item Beneficia familiarium et continuorum commensalium Papae aut Cardinalium, dummodo ab illis obtenta tempore famulatus hujusmodi; — 2. si vacent per promotionem Titolaris ad Patriarchatum, Archiepiscopatum, Episcopatum et Monasteriorum regimina, etiamsi promoto a summo Pontifice indultum sit retinendi Beneficium: quo in casu vacat post ejus mortem (*Extravag. Ad regimen: et Regula I Cancell.*); — 3. si vacent, dum Sedis episcopalis Dioecesis, in qua existunt est viduata Pastore, nisi illa sint patronatus (*Pius V, Bulla, Sanctissimus*): — 4. si vacent per assecutionem pacificam quorumcumque Prioratuum, Dignitatum, Personatuum, Officiorum, Canonicatum, Praebendarum Apost. auctoritate provisorum, nisi fuerint resignata vel remissa ante postulationem Bullarum de provisione novi Beneficii (*Estravagans Ad regimen*): — 5. si Beneficia sint dignitates majores post Pontificales in Cathedralibus aut Patriarchalibus, et principales in Collegiatis *Reg. 4 Cancell.*: haec reservatio plerisque in regionibus sic temperata est pro Concordato, ut nominet Princeps, confirmet et consecret Pontifex: Bullae adhuc requiruntur; quoad nos vid. *Conventiones 25 oct. 1726, 5 jan. 1741 etc*; quoad Austriam *v. Concordatum 25 sept. 1855, art. 22 et seqq.*: *v.* Schoëter, *Concordata Germaniae*): — 6. si vacent ob crimen haeresis patratum a possessore (*Pius V Bulla, Cum*): vel ob delictum ejus, qui offendit litigantes in Curia romana (*Alexander VI. Bulla, In eminenti*), vel quia unus pro alio examini se subjecit; aut quia illi qui spoliantur eisdem, impetrarunt Beneficia pro aliis intentione simoniaca, ut scilicet ab ea ubtinentes aliquid reciperent; aut quia spoliatus Beneficium impetravit eo animo ut illud postea resignet (*Paulus IV, Bulla Inter ceteras*); — 7. si collata fuerint contra dispositionem Concilii Tridentini; vel

vacent ob non factam publicationem (*Pius V*, *Bulla*, *In conferendis*; *Gregorius XIII*, *Bulla Humano*); —8. si Beneficio libere renuntiato, renutians intra dies viginti a facta renuntiatione moriatur et dicitur regula *de viginti*; item est si Beneficium cum cura animarum sit collatum ei qui non intelligat nec intelligibiliter loqui sciat idioma loci Beneficii, et dicitur regula *de idiomate*; item si provisio Beneficii sit facta ante verisimilem notitiam obitus prioris Beneficiati, et dicitur regula *de verisimili notitia*(*Reg. 19, 20 et 30 Cancell.*):—9. reservantur cuncta Beneficia quae vacant mensibus januarii, februarii, aprilis maji, julii augusti, octobris et novembris (*Reg. 9 Cancell.*:excipiuntur tamen Beneficia quae vacant, licet in dictis mensibus, per renuntiationem in manibus Ordinarii, vel per mutationem: item apud nos ex peculiari Sabaudiae consuetudine omnia Beneficia simplicia: vid. Marenco). Si tamen Episcopo concedatur alternativa, tunc februarius, aprilis, junius, augustus, october et december assignantur ipsi Episcopo; ceteri menses s. Pontifici. Alternativa conceditur tantum ad vitam concedentis Pontificis et quidem sub expressa conditione, ut Episcopus *vere et personaliter* resideat in Dioecesi;-unde si quando vacat Beneficium, non sit in Dioecesi, eo privilegio non gaudet (cui privilegio sine Pontificis venia nequit amplius renuntiare). Attamen conditio residentiae non afficit Beneficia vacantia mensibus junii et decembris; nam alternativa etiam seposita (uti dicunt Garcias et Marenco, et praxis probat). menses isti sunt Episcopales, quae ideo censentur retinere propriam qualitatem. Illud quoquo receptum est a Rota, ut si Episcopus initio mensium unice papalium absit, nequeat Beneficium conferre, licet tempore vocationis in Dioecesi moraretur. Item Episcopos pro iis solum Beneficiis alternativa gaudet, quae ad liberam ipsius dumtaxat collationem pertinent.

Secundo Beneficia dicuntur affecta: — 1. Si Papa det Beneficium in Commendam: nam in ea appositione manus Papae illud Beneficium affectum remanet, et solus Papa de eo providere debet; idem est in unione facta de Beneficio ad vitam alicujus (*Rota. par.* 4, t. 1, *decis*, 70): — 2. si Papa concedit alicui mandatum de providendo de certo Beneficio etiam ante vacationem (*Extravag. ad r. Pontificis providentiam 14 de privil.*): — 3. ex Decreto per Papam apposito de Beneficio dimittendo in manibus Papae (*Rotot*, *dec.* 14 *de rerum permut.*); — 4. si Papa jure praeventionis contulit Beneficium, et collatio non teneat ex aliquo defectu impetrantis, vel alias collatio sit inutilis, tamen ex quo Papa manus apposuit, Ordinarii manus remanserunt ligatae: idem est si collatio sit facta absenti, qui ante acceptationem decedat (*Gonzales od reg. 8 Concell.*, *et Rota*, *p.* 2, *dec.* 401): — 5. si resignatio Beneficii fiat in manibus Papae: vel si Papa electoribus Beneficii mandet, ne ad electionem procedant (*Rota*, *p. 5. tom.* 1, *decis. 34*; *et cap. si eo tempore* 45 *de electionib.* in 6); — 6. si electus renunciet juri ad rem sibi quaesitam ex electione, in manibus Papae, qui eandem renuntiationem admittat; — 7. si Papa post electionem ante confirmationem manum apposuit in aliquo actu concernente validitatem electionis, tunc dicitur affecta confirmatio: — 8. si Papa per suum rescriptum mandet quod talis Beneficio privetur obtento; nam secuta privatione, Beneficium affectum remanet; — 9. habens collationem a Papa de Beneficio, si postea etiam ab Ordinario de eodem Beneficio collationem recipiat, cadit a jure quaesito ex dicta collatione Papae, ut ingratus, et collatio Ordinarii tanquam de Beneficio affecto est invalida. Item habens collationem a Papa, si egeat aliqua dispensatione, non potest Episcopus cum eo quoad pictum Beneficium sic affectum dispensare, quamvis alias posset;— 10. si quis fuerit provisus de Beneficio a Papa, quod sit incompatibile cum primo, hoc primum remanet affectum, per secundi Beneficii collationem (dicitur autem tunc vacare *per risulto*).

Praedicta tamen limitantur, ac: — 1. Affectio non procedit, quando Beneficium ad effectum provisionis non vacat: uti si Benefici um alicui fuit collatum qui nondum acceptavit, nam si interim Papa alio conferat non erit affectum: sed si primus collatarios noluerit acceptare, vel cedat juri suo aut decedat, potest Ordinarius illud conferre;—2. si Papa manum apposuit ad Beneficium vacaturum certo modo, puta per privationem; nam si Beneficium alio modo vacaverit non erit affectum, quia appositio manuum fuit conditionalis, et deficiente conditione, non operatur; — 3. quando Papa apponit manum super Beneficio resignato, et resignatio non tenet, vel quia verus valor non fuit expressus, vel alia de causa; quia Papa non censetur manum apposuisse nisi ad effectum ut resignatio sequatur; — 4. cum Papa providet de Beneficio uti reservato, quod tamen reservatum non est. (V. Rigantius, *In Regul. Canc.* — Gonzales, Garcias, etc.: item Ferraris, *Bibl. Canon.* V. Beneficium, *art.* 8 *et* 9 — *Pratica Legale*, t. IX, p. 2, pro Sabaudia).

(L) Pag. 320.

Quoad jura et onera ejus qui nuper Bene-

ficium adeptus est, haec notamus cum Canestri, *Giurisprudenza* ecc. maxime pro Regno Sabaudiae (*tit.* 1).

1. « Per convenzione seguita tra il nostro Sovrano e la Corte di Roma il 24 giugno 1750, la Camera apostolica rinunciò agli spogli a favore degli eredi, ed ai frutti dei Beneficii vacanti di tutto lo Stato a favore del successore.... Se per caso di qualche lite la vacanza della Parrocchia fosse prolungata di qualche anno, i frutti degli anni in cui è amministrata dagli economi, appartengono interamente al nuovo Parroco (o provvisto); eccettuati gli emolumenti incerti in alcune Diocesi, nelle quali dalle leggi sinodali si assegnano all' economo spirituale (vice-parroco) per porzione del suo stipendio, il che sembra più conveniente, per portare con sè molta difficoltà il tener conto di tutti.

2. « Per le Provincie distaccate dallo Stato di Milano, con Circolare dell'Economato generale 18 gennaio 1818, fu ordinato, che l'intera rendita dell'anno, che comincia con gennaio, si dividerebbe in dodici parti eguali, e tante se ne assegnerebbero agli eredi (del cessionario), quanti mesi sopravvisse di quell'anno, e tutte le altre spetterebbero al successore.... Oltre poi a questi diritti sui frutti, ha pure il successore in queste provincie distaccate da Milano altri diritti: *a*) sulle *scorte* dei beni riconosciute necessarie alla cultura, coll'obbligo però di corrispondere l' interesse del valore alla ragione comune, e questo per quel tempo che ne può abbisognare; e in caso di disparere riguardo al tempo, ne è riservata la decisione all'Economo generale; *b*) a quelle prestazioni che volgarmente chiamansi *appendici,* e si sogliono dare dai massai od altri...; *c.*) che sieno fatti dagli eredi del defunto tutte quelle riparazioni che si richieggono per le fabbriche e pei beni, onde ritornino in quello stato nel quale furono consegnati.

3. « Il successore può trovare i beni dati in affitto...; se sono stati affittati dall' Economato, il nuovo (provvisto) non può risolvere il contratto, perchè l'Economo agisce a mente del successore, come un curatore o tutore agisce a nome del minore o pupillo, e lo rappresenta negli atti civili, e può obbligare il loro fatto...; non così ove trattasi di affittamenti fatti dall'antecessore, poichè non si obbliga che pel fatto proprio ecc. » Attamen ex *Codice Albertino* aliter statutum est; nempe locatio-nem non solvi morte conductoris vel locatoris: vid *De justitia et jure*, ubi de locatione.

TRACTATUS DUODECIMUS

DE SACRAMENTO MATRIMONII

Tractatum in sex disputationes dividimus: 1. erit de Matrimonii natura ac proprietatibus; 2. de illius praeparatione, seu de sponsalibus: 3. de impedimentis, eorumque dispensatione; 4. de illius celebratione; 5. de effectibus; 6. de dissolutione — Divisionis ratio explanatur: 1. supponimus Parochum recens institutum, qui Matrimonium primum sit celebraturus. Ante omnia oportebit, ut bene perspectam habeat naturam Sacramenti; 2. sequitur, ut omnia ad illud celebrandum praeparentur: quare de sponsalibus disserendum, quae sunt praeparatio ad illud: 3. ad praeparationem etiam pertinet, ut inspiciatur an aliquod adsit impedimentum, ut tolli possit; 4. si nullum sit impedimentum, vel quod aderat sublatum, restat ut ad celebrationem progrediatur; 5. matrimonium rite celebratum effectus quosdam producit, quos Parochus debet agnoscere, ut officiis suis satisfaciat; 6. evenire poterit, ut matrimonii quaeratur solutio; sciat ergo Parochus causas dissolutionis.

DISPUTATIO PRIMA

De Matrimonii natura, divisione, proprietatibus

CAPUT PRIMUM

DE MATRIMONII NATURA AC DIVISIONE.

Q. 1. *Unde matrimonii nomen?*

R. Matrimonii nomen *a matris munere* ductum est. A matre potius quam a patre haec conjunctio appellata fuit: *propter quod* (infans), ait Gregorius IX, « Magis materno indiget solatio, quam paterno, sibique ante partum onerosus, dolorosus in partu post partum laboriosus fuisse no-

« scatur[1]. *Dicitur etiam* conjugium, *quasi* « junctio duorum sub uno eodemque ju- « go », ad onera nempe matrimonii ferenda. Item *connubium* a verbo *nubo* aut *velo*; quia olim sponsae actu, quo viris tradebantur velo quasi nube caput sibi tegebant in signum tum verecundiae et subjectionis, tum obedientiae et humilitatis. Item *consortium*; quia vir et mulier communem habent sortem et societatem.

Matrimonium considerari potest: 1. prout est contractus naturalis, sive prout est in officium naturae ad humani generis propagationem et conservationem ordinatus; 2. prout est contractus civilis ad Reipublicae pacem et perennitatem institutus juxta proprias cujusque Regni ac Provincia leges; 3. prout est Sacramentum novae Legis ad Dei gratiam conjugibus impertiendam, qua possint tum fidem conjugalem inviolate servare, et communia conjugii onera patienter ferre; tum prolem pie educare, et concupiscentiae etiam salutariter mederi.

Q. 2. *Quomodo matrimonium definitur?*

R. Si matrimonium accipitur ut contractus naturalis ac civilis, recte definitur cum Catechismo R.: « Viri et mulieris « maritalis conjunctio inter legitimas per- « sonas individuam vitae consuetudinem « retinens ». Dicitur: 1. *conjunctio*, id est unio duorum; 2. *maritalis*, ut distinguatur ab aliis personarum conjunctionibus, quae fieri possunt; 3. *inter legitimas personas*, quae nempe nulla lege impediantur a matrimonio contrahendo; 4. *individuam vitae consuetudinem retinens* id est societatem perpetuam et indissolubilem: in quo matrimonium a ceteris contractibus differt: cum isti mutuo contrahentium consensu dissolvi queant, matrimonium non ita — Si vero accipiatur ut Sacramentum, prout a Christianis semper debet accipi, tunc matrimonium communiter definitur: « Sacramentum novae Le- « gis a Christo Domino institutum, quo « vir et mulier baptizati sibi mutuo et le- « gitime corpora sua tradunt ad perpe- « tuam vitae societatem, usum prolis su- « scipiendae et remedium concupiscen- « tiae[2] ».

In quonam (quaeres) *matrimonii essentia sita est?* — R. Si matrimonium consideretur actu, quo initur, seu *in fieri* ejus essentia sita est in mutua pactione, qua sponsi, consensu dato et acceptato, inter se perpetuo junguntur, ac legitimam sibi faciunt corporum potestatem. Sane etiam alii contractus in ea pactione consistunt, qua partes se ad aliquid obligant. Hinc ajebat Chrysostomus: *Matrimonium non facit coitus, sed voluntas*[3]. Si vero matrimonium consideretur prout jam initum est, seu *in esse*, tunc ejus essentia consistit in vinculo *quod ex pactione efficitur*, ut ait Catechismus romanus; hoc enim vinculum est naturalis et legitimus illius pactionis effectus et ratio: non consistit ergo matrimonium in ejus usu; nam usus non tribuit jus, sed illud supponit jam tributum.

Q. 3. *Quomodo dividitur matrimonium?*

R. Matrimonium dividitur in legitimum seu verum, in ratum et in consummatum. *Legitimum* est quod contrahitur solo legitimo consensu juxta legem naturalem: tale est matrimonium initum inter infideles. *Ratum* est, quod contrahitur inter fideles nullo impedimento sive naturali sive ecclesiastico irretito: tale est matrimonium initum inter baptizatos. Dicitur *ratum*; quia non solum natura, sed etiam Ecclesia illud approbat et ratum habet. *Consummatum* tunc dicitur, quando jam copula carnalis subsecuta fuerit.

1 *Decr.* Greg. l. III, l. xxxiii: De convers infid. c. 2—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 879.

2 Audiatur *Stapf.* § 474: *Postquam Christus conjugium Sacramentis novae Legis inseruit, haec nunquam separare licet. Insuper tum ipsius naturae humanae dignitas, tum sanctitas conjugii misere pessumdatur, si matrimonium* pro mero contractu *accipitur. Hic non de rebus arbitrariae dispositioni relictis, sed de personis agitur, quae totae quantae in jure Dei existunt, et in praesenti causa nonnisi juxta ipsius voluntatem desemetipsis disponere possunt* (Cf. H. *Klee*). Quamquam dici etiam a nobis potest contractus *civilis*, non quia per se et in natura sua inter Catholicos stare vel accipi possit sejunctim a Sacramento, vel quia substantialiter subsit potestati *civili*, sed quia celebratur ab homine in societate *civili*, quia ordinatur ex multiplici capite ad bonum etiam *civile*; quia denique multos effectus etiam *civiles* producit. Ad rem cf. conte della Motta, *Teoria dell' istituz. del matrimonio e della guerra multiforme cui soggiace*. Torino 1853, pref. p. xviii: « Che nel matrimonio intervenga *un contratto* avente *relazioni ad effetti civili* niun lo nega; ma che il matrimonio sia *in relazione alle leggi civili un contratto*, e niente più, è falso anche razionalmente parlando, perchè, oltre all'essere un atto religioso, o fra Cristiani un Sacramento, è uno stato permanente, non è un mero vincolo convenzionale, o le sue relazioni colle leggi civili nascono dalla sua essenza e non viceversa. ».

3 Chrysostomus, vel auctor *Operis imperf.* Hom. xxxii in *Matth.*

Articulus I. — De consensu ad matrimonium.

Q. 1. *An ad matrimonium requiratur consensus?*

R. Ad matrimonii naturam necessario requiritur verus consensus; sive illud spectetur in ratione contractus, sive ratione Sacramenti. Et 1. in ratione *contractus*: quid est contractus? mutua partium conventio: verum haec sine consensu nequit concipi; 2. in ratione *Sacramenti*: nam Sacramentum matrimonii est ipse contractus evectus a Christo ad dignitatem Sacramenti; sed ad valorem contractus requiritur consensus, ergo et ad valorem Sacramenti.

Consensus ad matrimonium requisitus oportet, ut sit: 1. *De praesenti*: quia si esset de futuro, non traditionem, sed tantummodo traditionis ipsius promissionem contineret; 2. *interior* et *liber*. Interior, nam consensus est actus voluntatis, qui non potest esse, nisi interior. Liber, nam matrimonium est vinculum voluntatis, electionis atque amoris, quod sine libertate nullimode concipi potest [1]; 3. *exterior*, debet enim acceptari ab altera parte; sed quomodo acceptari poterit, si exterius aliquo modo satis certo non se prodat? 4. *expressus per verba*; est enim ordinarius modus consensum nostrum manifestandi ab Ecclesia praescriptus. Attamen verba non sunt de necessitate Sacramenti, cum revera consensus aliter dari possit, et etiam muti et surdi contrahere valeant; sed ex recepta consuetudine sunt usurpanda: a qua sine causa rationabili non licet recedere, quaeque probabilius obligat saltem sub veniali [2]; 5. *reciprocus*; ad matrimonium enim requiritur mutua corporum traditio; atqui haec esse non potest sine consensu reciproco. Donatio autem annuli, vel traductio sponsae per se non habent vim significandi verum et proprie dictum voluntatis consensum; cum stare possint etiam cum voluntate contraria, vel diversa. Aliter tamen esset, si ex consuetudine locorum per ea signa soleret exprimi verus consensus; tunc enim recte praesumitur.

Q. 2. *Quid de eo, qui matrimonio ficte consensit?*

R. Qui matrimonio fictum dedit consensum, peccavit mortaliter tum contra *veritatem* mentiendo in re adeo gravi; tum contra *Religionem* violando sanctitatem Sacramenti; tum contra *charitatem* decipiendo proximum in re magni momenti; tum contra *justitiam* alium decipiendo in re mutuo promissa. In hoc consentiunt omnes.

Sed quaestio est: *an teneatur praestare verum consensum; et sic emendare fraudem?* — Affirmant Concina, Palaus, Roncaglia et Salmanticenses; nam cum una pars jam corpus suum tradidit per verum consensum, tenetur et altera pars, ut aequalitatem servet, tradere etiam corpus suum per verum consensum. Et valet, quamvis adsit disparitas conditionis; modo tamen ea tanta non sit, ut deberet mulier colligere fictionem. Sed alii cum Henriquez, Hurtado, Navarro et Sanchez, sic distinguunt: vel aliter reparari nequeunt damna ex illa fraude alteri illata; vel aliter possunt reparari. Si 1, tenetur qui ficte consensit, verum consensum praestare; quia damna compensare tenetur, et haec non possunt compensari alio modo ex hypothesi. Si 2. (reparatis damnis) non tenetur; nam contractus matrimonii nequit claudicare, quia est etiam Sacramentum: et ideo vel est confectum absolute, vel nullimode: unde quando unus ficte consensit, nulla adest traditio alterius; et idcirco nulla remanet inaequalitas reparanda per praestationem consensus veri. Sane uterque est aequaliter liber ineundi alias nuptias [3].

1 Tridentinum. *sess.* 24. *c.* 9. in dominos temporales ac magistratus tulit excommunicationem latam, *si quovis modo vel indirecte subditos suos vel quoscumque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant.* Hanc verius non incurrunt parentes, quia Concilium loquitur tantum de dominis et magistratibus; neque probabilius illam incurrunt impedientes, nam a Concilio ea lata est tantum in cogentes — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI. n. 849. « *È nulla la promessa di una somma da pagarsi ad un individuo nel caso in cui per le sue cure abbia luogo un dato matrimonio* (quando cioè non si tratti di rimborso di spese, o della semplice retribuzione delle cure di un mandatario; ma di una stipulazione interamente subordinata alla riuscita di un progetto di matrimonio). *Tale convenzione, come contraria alla libertà dei matrimonii, ha una causa illecita, e contraria all'ordine pubblico e ai buoni costumi* » (Sentenza della Corte d'Appello di Torino, 29 luglio 1858).

2 Quando autem causa adest, *tum nutus et signa quae intimum consensum aperte indicant* (inquit Catechismus R.), *satis ad matrimonium esse possunt, tum etiam ipsa taciturnitas, cum puella propter verecundiam non respondet; sed pro ea parentes loquuntur* — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 887. etc.

3 Ceterum parti affirmanti, se *ficte* matrimonio consensisse, in foro externo non creditur; alioquin nullus contractus firmus esset, si fictionis praetextu resilire liceret: occasio etiam praeberetur a veris matrimoniis ad alia irrita convolandi. Et hac ra-

Q.3. *Quid sentiendum de consensu conditionato in matrimonio* [1] ?

R. 1: Si conditio apposita matrimonio sit de praeterito et extiterit; aut de praesenti et extet; quaecumque sit, valet matrimonium (et matrimonio contrahentes possunt etiam licite uti, dummodo verificatio conditionis ipsis innotescat); ratio, quia consensus suspensus non est [2]. Et valet licet conditio illa sit turpis: v. g. si quis dicat: *te duco, si fornicasti*: *te duco si odio habes Titium*.

2. Valet matrimonium, si ejus conditio sit de futuro necessario: v. g. *te duco, si crastina die sol orietur*; jam enim conditio illa est praesens et determinata in sua causa naturali [3]. Excipe nisi contrahentes conditionem illam revera uti contingentem reputent, tunc matrimonium suspenditur usque ad eventum; nam matrimonium omne ex contrahentium consensu pendet. Idem est, si per ea verba intendant suspendere tantisper, nempe usque ad crastinum matrimonium celebrandum: tunc nonnisi purificata conditione illa, valebit matrimonium. Iterum valet si ejus conditio sit de futuro impossibili, v. g. *te duco, si digito coelum tetigero*; habetur enim ea ex communi acceptatione ac jure pro non adjecta; [4]; cum nemo censeatur in re tanti momenti velle illudere.

3. Si conditio sit de futuro contingenti, nullum est matrimonium, si serio ponatur, et matrimonii substantialibus adversetur: ut si quis dicat: «Contraho tecum, « si generationem prolis evites; vel donec « inveniam aliam honere vel facultatibus « digniorem, aut si pro quaestu adulte« randam te tradas» [5]: talis enim consensus non est conjungalis; quia bono Sacramenti, fidei et prolis adversatur — Si vero substantialibus matrimonii non adversetur, videndum est utrum conditio sit turpis an honesta. Si 1. v. g. si dicas: *Contraho tecum, modo victum furto compares*, in foro externo habetur pro non adjecta; ideo matrimonium non dirimit [6]: neque enim supponitur velle quis alium ad peccatum obligare. Si 2, certum est matrimonium non valere tempore, quo sic contrahitur; cum voluntas futurae conditioni alligetur: esset si quis dicat: *Contraho tecum, si parentes consenserint* [7].

Quid (dices) *si conditio sit:* contraho tecum, si pater meus consentiat; *et pater sit mortuus tempore illius conditionis?* — Si ille qui ita contrahit, jam scit mortuum patrem, commune est valere matrimonium: et illa conditio habetur pro non adjecta, uti impossibilis. Imo si sic contrahens mortem ignoraverit, Sanchez docet probabilius adhuc valere matrimonium; quia conditio sic intelligitur, ne contra voluntatem patris contrahatur: quod jam, patre defuncto, verificatur.

Quid (addes) *si matrimonium contrahatur cum pacto servandi perpetuam castitatem?* — Multi cum Alasia docent pactum illud excludere jus radicale utendi matrimonii proinde ejus essentiam laedere, ac illud nullum facere. Alii vero plures cum Collet, et quidem probabilius ex Bouvier, id negant; nam potestas bene separari potest ab usu: ideo hunc excludere non est illam destruere. Sane sola potestas copulae est de matrimonii essentia, non vero illius usus. Quia tamen hae vel similes conditiones ambiguae esse solent;

tione, neutra pars in foro externo auditur, etsi uterque juret. se ficte consensisse. Unde in praxi qui ficte eonsensit, tenetur vere consentire: secus non satis damnum repararet; cum semel publice celebrato matrimonio, parti deceptae non amplius permittatur alteri nubere. Ita *c. 3 de eo qui* — V Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 908.

Item notandum, compartem non teneri credere alteri parti asserenti se ficte matrimonio consensisse, etsi jurejurando id affirmaret, ideoque licite posse conjugale debitum petere; nullam siquidem promeretur fidem qui inficiatur quod solemniter professos est, ni contrarium evidenter probet. Ita S. C. C. *in Novariensi*, 24 febr. 1720.

1 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, nn. 887 et seqq. — *Homo Ap.* tr. XVII, n. 33.

2 L. x. ff. *de cond. inst.*

3 L. 9, § 1, ff. *de novat.*

4 C. ult. *de cond. apposit.* Attamen advertendum hoc valere pro foro externo; nam pro interno, si haec conditio serio ponatur, cum tollat consensum, nullum reddit matrimonium; qui tamen ita ageret, in foro externo non audiretur, et merito; secus actum esset de matrimonii firmitate.

5 C. ult. *de cond. appositis* — V. Schulte, *Del diritto matrimoniale.*

6 C. ult. *de cond. app.* In foro tamen interno, si sponsi vere non intenderent consentire sine tali conditione, matrimonium etiam esset invalidum; in dubio autem debet judicari in favorem illius.

7 Verificata conditione an novus requiratur consensus, alii cum Concina, Gonet, Soto et Suarez affirmant: favet d. Thomas (*Suppl q. 47. a. 5*); nam matrimonium etiam Sacramentum est, cujus valor suspendi nequit; sed statim vel nunquam obtinet. Alii vero cum Coninchio, Laymano, Palan Roncaglia, Salmanticensibus negant; quia matrimonium, licet sit etiam Sacramentum, habet tamen rationem contractus, a quo ejus norma sumenda est. Haec secunda sententia videtur probabilior: sed quia prima est etiam fundata, in praxi expedit eam sequi. Item videtur novum requiri consensum, si sponsi impediti contraxerint sub conditione; *si cessabit impedimentum*; nam consensus tempore impedimenti dirimentis positus, probabilius non videtur satis validus. Ita refert Zacharias declaratum fuisse a S. C. C. (*In adnot. ad Croix*) — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 892 et seqq.

ideo ex Billuart videndum, quid intendant contrahentes, an denegare jus, an vero dumtaxat usum ligare. Hinc S. C. Congregatio interrogata circa duos, qui contraxerunt sub pacto expresso nunquam consummandi, juri renuntiantes in corpora, respondit invalide contraxisse, quia etiam potentiam sic excluserunt [1].

Quid (quaeres) *de matrimonio sub modo, causa ac demonstratione*? Modus est quasi adjectio oneris ad quod volumus obligare contrahentem, ut v. g. « Contraho tecum, ut tuam nobilitatem consequar, ut tuas divitias habeam; » causa est cum denotatur ratio ob quam contrahitur, ut v. g. « contraho tecum, quia es virgo, es pulchra; » demonstratio est quoties significatur aliqua qualitas in contrahente, v. g. « Contraho tecum, quae es dives, quae pia es. » Porro si demonstratio et causa non apponantur uti verae conditiones, non vitiant matrimonium, licet sint turpes, falsae, contrariae substantiae matrimonii, nam proprie ad substantiam contractus non pertinent, sed sunt quaedam ipsi contractui superaddita. Idem dicendum est de modo; nam consensus non pendet a moto sicut pendet a conditione: unde valet matrimonium, si dicatur: *duco te ut mihi inservias*, *ut Titium occidas* etc.; attamen probabilius excipiunt, si modus sit contra substantialia matrimonii, ut si dicas: *Duco te*, *ut adulterium facias*, *modo sumas medicamina sterilitatis*, etc.; nam non videtur habere animum contrahendi qui intentionem gerit contractui oppositam; et hoc ideo magis, quia tunc modus videtur in conditionem resolvi [2].

Q. 4. *An ad matrimonia filiorum familias praeter consensum proprium requiratur etiam consensus parentum?*

R. Consensus parentum non requiritur ad validitatem; requiritur tamen ad liceitatem — *Primo* non requiritur ad validitatem: quod de fide est contra Lutheranos et Calvinistas; nam Tridentinum « eos « anathemate damnat, qui falso affirmant « matrimonia a filiosfamiliis sine consen- « su parentum contracta irrita esse; et pa- « rentes ea rata vel irrita facere posse [3]. » Sane in talibus matrimoniis habetur id omne, quoad ad eorum substantiam requiritur: hinc quidquid fuerit de antiquis quibusdam legibus aliter statuentibus, illae vel non amplius hodie possunt recipi, vel respiciunt civiles dumtaxat effectus.

Secundo requiritur parentum consensus ad liceitatem, adeo ut filiifamilias, qui sine parentum consensu contrahunt, *nisi adsit causa*, peccent gravissime ex communiori sententia. Sane honor et reverentia parentibus debita expostulat, ne filii absque ipsorum consilio tam grave ac perpetuum negotium incant; cum in eo illi experientia edocti sint, ac generatim valeant auxilium ipsis praestare opportunum [4]. Hinc Tridentinum de matrimoniis alloquens sine hoc consensu a filiis celebratis ait: « Sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est et « prohibuit. » Merito ergo omnes Dioecesanae Synodi (ut Novariensis) praecipiunt, ne hujusmodi conjugiis assistat Pa-

1 Hic maxime notanda sunt; —1. Si antequam verificetur conditio, unus dissentiat, matrimonium nullum est, etiam verificata conditione; quia non haberetur consensus reciprocus tempore contractus: neque illum tunc supplet Ecclesia; —2. si duo sint celebrata matrimonia conditionata, illud valet, cujus conditio prius verificatur, licet sit posterius initum: quia prius absolutum evadit; quod si eodem tempore utriusque matrimonii conditio verificetur, neutrum valet: quia est incertum utrumque, et unum alterum impedit: — 3. matrimonia conditionata nunquam a Parocho admittenda sunt absque urgentissima causa, tum propter plurima inconvenientia, quae occurrere possunt circa eorum validitatem; tum quia Sacramentum conficere sub conditione extra casum necessitatis est omnino prohibitum. *La conclusione di un matrimonio condizionato*, ait Schulte, *dipende dal permesso del Vescovo* (extra casum tamen impellentis necessitatis, quae moram non patiatur, ut si agatur de contrahendo cum moribundo ad legitimandam prolem, casu quo dubium sit de morte prioris conjugis), *senza il quale nessun Parroco può* licite, *sebben* valide *assistere. Il Parroco dunque dovrà darne avviso all'Autorità vescovile, e fino alla decisione astenersi senza dubbio anche dalle denunzie.... Questo risulta da ciò, che non ispetta al Parroco di allontanarsi dall'osservanza della forma ordinaria*; —4. ante conditionis verificationem nefas est matrimonio uti, sive conditio illa sit de futuro, quia tunc matrimonium nondum existit; sive sit de praesenti vel praeterito, quia tunc illud est dubium. At si sponsi nihilominus ad illius usum procederent, matrimonium absolutum evaderet; sic enim censentur conjuges renuntiasse conditioni illi. Excipe nisi positive aliud constiterit: sic refert Concina fuisse a S. C. C. declaratum—V. Benedictus XIV, *De Syn.* l. XIII, c. 22.

2 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 896; et dicenda ubi de impedim. *conditionis*.

3 *Sess.* 24, c. 1 de R. matr. — V. Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. 1. n. 37—Cosci protonot. apost. *De sponsalibus filiorum-familias*, vota decisiva etc. Romae—Muscettola. *Dissertatio theologico-legalis de sponsalibus et matrimoniis quae a filiisfamilias contrahuntur, parentibus inscils vel juste invitis* etc. Romae 1766.

4 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 849, ubi quatuor sententias erudite exponit.

rochus [1]: tanto magis, quia Codices civiles quoad effectus suos animadvertunt in contravenientes sponsos [2]. Diximus *nisi adsit causa;* justa enim interveniente causa, nulli dubium est licere filiis matrimonium inire insciis etiam, vel invitis parentibus. Esset si filius in remotis terris versetur, et si offeratur matrimonium honestum et valde utile, quod ob graves circumstantias sit ineundum, neque possit expectari parentum consensus: vel si parentes essent irrationabiliter inviti.

Sed (quaeres) *quid si pater rogatus taceat?*—Si conjectura sit talis, quod taceat, quia dissentit: v. g. si taceat, ne displiceat domino vel amico, tunc taciturnitas illa habenda erit pro expresso dissensu. Secus si conjectura sit, quod ideo taceat; quia sibi matrimonium non displicet. In dubio communius taciturnitas pro consensu existimatur; nam *qui tacet, consentire, censetur*, maxime cum possit dissentire: et melius aliunde est judicare in favorem matrimonii.

Nota. Ex *Codice civili* Sabandiae Regni matrimonium contractum habetur sine consensu parentum, si isti neque sponsalibus, neque matrimonio interfuerunt; ne aliter probari potest, eos consensisse. Porro si agatur de masculis qui sine tali consensu contraxerunt, isti jus tantum habebunt ad alimenta omnino necessaria donec parentes vivunt: his defunctis, habebunt tantum jus ad legitimam; et poterunt etiam hac per testamentum privari, si contraxerint ante completum annum trigesimum. Si vero agatur de foeminis, istae non habebunt, vivis parentibus, nisi jus ad alimenta subsidiaria, si nempe maritus sit inops; parentibus vero mortuis, habebunt tantummodo jus ad legitimam, vel dotem; et poterunt hac quoque jure privari, si tale matrimonium contraxerint ante completum annum vigesimum quintum [3].

«An (*quaeres*) filii debeant obedire pa« rentibus, qui ipsis matrimonium prae« cipiunt? — *Audiatur Angelicus*: Pater « non potest cogere filium ad matrimo« nium per praeceptum, cum sit liberae « conditionis; sed potest eum inducere ex « rationabili causa. Et tunc sicuti se ha« bet filius ad causam illam; ita se habet « ad praeceptum patris: ut si illa causa « cogat de necessitate vel de honestate, et « praeceptum similiter cogat » [4] Hinc non facit contra virtutem pietatis, si filius non obediat; quia vult meliorem statum eligere; quia aliis sponsalibus obstrictus est; quia nimis a tali muliere abhorret. Nam nemo tenetur meliorem statum negligere, vel potest datam fidem violare, vel debet ex solo charitatis motivo se obligare ad perpetuo convivendum cum muliere, quam notabiliter horret. Haec si non interveniant, ex pietate teneretur filius patri obedire matrimonium contrahendo: uti si inde gravis inimicitia esset dirimenda vel pauperies auferenda.

Q. 5. *Quisnam esse debet matrimonii finis.*

R. Triplex generatim recensetur finis, seu causa cur vir et mulier maritaliter contrahere debent: 1. Est prolis susceptio justa illud: « Crescite et multiplicamini [5]; 2. mutuum vitae adjutorium juxta illud: « non est bonum homini esse solum, fa« ciamus ei adjutorium simile sibi [6]; 3. « concupiscentiae refraenatio justa illud: « Si non se continent, nubant; melius est « enim nubere, quam uri [7]. » Prolis susceptio est finis primarius intrinsecus accidentalis; concupiscentiae autem refraenatio est finis secundarius, adhuc tamen intrinsecus et accidentalis, qui ceteris causis accessit tantum post corruptam hominis naturam; mutuum vero vitae adjutorium, an sit finis primarius vel secundarius, disputant. Dicuntur 1. *fines intrinseci* ad esclusionem illorum qui non sunt inclusi in institutione matrimonii et ideo extrinseci sunt, uti esset pax familiarum, divitiarum consecutio; 2. *fines accidentales*, cum non pertineant ad matrimonii essentiam; unde si quis hos fines non intenderet, non solum valide, sed et licite posset quandoque contrahere, prout si esset senex et nuberet sine spe procreandi prolem, nec intenderet remedium concupiscentiae, neque adjutorium; sufficit enim ad matrimonium, ut salventur fines intrinseci essentiales, seu matrimonii ipsius essentia, quae quidem consistit in mutua corporum traditione quoad debitum et in vinculo indissolubili: et sic

1 Pag. 130. § 9. Imo ex eadem Novariensi Synodo, licet parentes sint irrationabiliter inviti, a Parocho nihil, inconsulto Episcopo, est resolvendum.

2 *Ad civiles effectus quod spectat*, defectus consensus parentum in Regno Sabaudiae cognoscitur a Tribunali januis clausis, absque actuum foemalitate et quam celerrime poterit, sola habita ratione veritatis factorum (*Cod. civ.* art. 112)—Dictum est *ad civiles effectus quod spectat*; nam civili potestati non subditur cognitio liceitatis contractus; cum res sacra sit ad Ecclesiae Praelatos pertinens.

3 Act. 106. 110 et 111. Nomine *parentum* venit pater et in defectu mater, vel ascendentes parenti proximiores—C. A. 1222—C. G. 148—C. S. 163—C. P. 34 et Decreto 10 nov. 1833—C. M. 89.

4 In 4. d. 29, q. 1, a, 4.

5 Gen. 1.

6 Gen. 2.

7 1 Cor. 7.

contraxerunt Beata Virgo et s. Joseph.

Quaeres: *an remedium concupiscentiae sit de se finis honestus ad contrahendum seu an fas sit matrimonium inire ad solam vitandam fornicationem?* — R. Concina, Natalis Alexander, Navarrus, aliique cum divo Thoma putant contrahere principaliter in remedium concupiscentiae, esse veniale; nam licet remedium concupiscentiae sit etiam finis honestus et intrinsecus matrimonii, est tamen secundarius; cum finis primarius sit procreatio prolis: ergo agit cum aliqua rationis inordinatione qui finem secundarium eligit prae fine primario. Sed Cajetanus, Croix, Holzman, Roncaglia, Salmanticenses cum Catechismo R. et ss. Bonaventura et Antonino non minus communiter, neque minus probabiliter docent, nullum in hoc ne veniale quidem adesse peccatum, modo contrahens non excludat expresse finem procreandae prolis. Et quod dicunt de sponsis, idem asserunt de conjugibus,qui copulam habent principaliter ad concupiscentiam propriam sedandam: neque ideo deordinatio est; nam deordinatio quidem est, si finis primarius dirigatur ad secundarium; non tamen si ex duobus finibus aeque per se licitis et honestis eligatur secundarius prae ipso primario, dummodo hic minime excludatur. Ratio autem est,quia matrimonium a Deo institutum est etiam in remedium concupiscentiae, teste Apostolo: *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat,et unaquaeque suum virum habeat*[1]. Quae verba non sunt intelligenda de amovendo periculo fornicationis in comparte; sed de vitanda fornicatione propria, sicut explicant Estius, Salmeron, A-Lapide cum d. Chrysostomo, et clare constat ex contextu ipso. Ergo accedentibus ad uxores steriles, senes aut gravidas, vel quaerentibus matrimonium unice ad fornicationem vitandam, Confessarius permittat, sicut permisit Apostolus, ne sapientior Apostolo esse velit, uti merito notat A-lasia[2].

Sed quid (quaeres) *de illo, qui contraheret matrimonium ob solos fines extrinsecos?*—R. Si finis ille extrinsecus *turpis* sit et *inhonestus*, v. g. pura ipsa voluptas cupiditas divitiarum et vani honoris, tenent communiter non deesse peccatum matrimonium principaliter ob talem finem inire, etiamsi finis primarius non excludatur; adest enim evidens inordinatio in hoc, quod ad finem inhonestum et turpem dirigatur res sacra. Et peccatum hoc erit mortale, si contrahentes in fine ipso inhonesto et turpi constituant finem suum ultimum,ita ut *Deum a se,et a sua mente excludant, et suae libidini ita vacent sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*: habet enim potestatem diabolus super eos[3]: veniale autem erit in casu contrario—Si vero finis extrinsecus sit *honestus* et *bonus*,ut pax populi,amor inter consanguineos, honor familiae, etc. putamus probabilius cum Cajetano, Coninchio, Salmanticensibus aliique sine peccato matrimonium principaliter ob illum finem contrahi posse, modo semper non excludatur finis primarius. Nulla enim videtur inordinatio,servato fine primario, eligere aliquem ex finibus secundariis honestis, sive intrinsecus ipse sit sive extrinsecus: tunc bonus est finis, et bonum est medium.

Scholium.—*De Matrimonio B.V.Mariae cum s. Josepho*[4].

Q. *Quid de Matrimonio Beatae Mariae Virginis?*

R. Matrimonium Beatae Mariae Virginis cum sancto Josepho et verum fuit et licitum et convenientissimum et perfectum.

1. *Verum*: hoc adeo certum est, ut oppositum *saltem sine temeritate* defendi non possit[5]; in Scripturis enim Joseph *vir Mariae*,et Maria *Josephi uxor* sic vocatur simpliciter et absolute: *Jacob autem genuit Joseph virum Mariae. Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam*[6]. Haec etiam erat Judaeorum persuasio, qui mysterium nescientes, vulgo appellabant Jesum *filium Joseph*, *filium fabri*[7] unde pro certo tenebant, matrimonium fuisse contractum inter Joseph et Mariam — Nec obstat votum absolutum castitatis a Virgine ante

1 I Cor. 7—V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 882.

2 Animadvertendum: ad hoc, ut fines intrinseci accidentales et secundarii liciti sint, et honesti, oportere ut referantur ad Deum, si non actualiter, saltem virtualiter vel habitualiter, uti docent communiter cum Bossio, Sanchez aliisque.

3 Tob. 6.

4 V. Fidelis Mazzola, *In Seminario Novariensi jampridem Professore,De B. Maria V. Disputationes historico-Theologicae*. Taurini, typis Chirio et Mina, 1845, p. 104.

5 V. Benedictus XIV, *De Festis*, l. II, c. 1.

6 Matth. 1. et Luc. 3.

7 Matth. 13, et Luc. 3.

desponsationem emissum; quia voti objectum est usus, non potestas copulae: quam quidem potestatem absolute Virgo tradere potuit, licet haberet propositum castitatis; quia ut ait. s. Thomas: *Illud propositum non fuit conditionaliter in consensu oppositum* [1]. Adde: nonne cunctis fatentibus, duo simplici castitatis voto ligati valide inter se contrahunt matrimonium, quamvis postea illius usus maneat ligatus?

2. *Licitum*: vel enim, ut censet A-Lapide, *ipsa Virgo Josepho votum suum declaravit, ac Josephus in voti observationem consensit, eamque promisit, antequam ei nuberet* [2]. Vel, ut communiter alii tradunt cum divo Thoma,[3], fuit certificata ex divina revelatione et instinctu, quod Joseph nunquam erat debitum petiturus. Sic Virgo prudentissima voto illo suum puritatem perpetuo Deo sacravit; ac illo matrimonio morem gentis suae gessit [4].

3. *Convenientissimum*: et 1. ex parte Christi, tum ne tanquam illegitimus haberetur; tum ne in tenera aetate nutricio destitueretur; 2. ex parte Mariae, tum ne haberetur uti fornicaria vel adultera; tum ne ejus partus virgineus a diabolo cognosceretur; 3. ex parte nostri, tum ut haberemus ex ipso Josephi testimonio Jesum de Virgine natum esse; tum ut haereticos refutaremus nuptias damnantes [5].

4. *Perfectum*: essentialis matrimonii perfectio consistit in mutua, vera ac perfecta traditione et acceptatione potestatis in corpora; atqui hoc intervenit in matrimonio Beatae Virginis. Quod si defuit illa accidentalis perfectio, nempe copula, per quam significatur *unio Christi cum Ecclesia* per naturam, hoc nihil detrahit huic conjugio, uti notat Billuart; nam non erat hic opus illa significatione; cum res ipsa in Virgine esset exhibenda, scilicet Verbi Incarnatio, per quam Christus Conjungitur Ecclesiae secundum naturam [6].

Item neque Sacramentum fuit illius matrimonium; cum nondum esset ad hanc dignitatem tunc temporis elevatum conjugium [7].

Articulus II. — De idoneitate personarum.

Illae personae sunt ad valide contrahendum idoneae, quae nulla lege vel consuetudine prohibentur. Sed de hisce prohibitionibus Disputatione III et IV: nunc de nonnullorum conjugiorum honestate, vel modo [8].

Q. 1. *Quid sentiendum est de matrimonio infidelium?*

R. Matrimonium infidelium, si legitime contrahitur, nempe inter personas jure naturae capaces, mutuo ac vero consensu est verum ac firmum matrimonium; quia est validus contractus naturalis. Non tamen Sacramentum est, quia illius non baptizati sunt prorsus incapaces. Et idem dicit Billuart, si una pars tantum fidelis sit, etiam supposito valido contractu; quia uterque contrahens ad modum unius tantum concurrit ad materiam Sacramenti: unde si materia ex parte unius non sit idonea, neque erit ex parte alterius. Alii tamen contendunt ex parte fidelis matrimonium esse Sacramentum; nam fidelis id omne posuit quod ad Sacramentum requiritur; neque demostrari potest contractum esse non posse sacramentalem ex una parte, licet non sit ex altera.

Quid (dices) *si baptizetur uterque conjux?* — Billuart, Collet ac Tournely censent per Baptismum fieri non posse Sacramentum illorum matrimonium; quia hujus Sacramenti materia est contractus in actu, at contractus initus jam fuit. Sed Bellarminus, Sanchez et Sylvius contrarium tuentur, et quidem probabiliter et communius ex Benedicto XIV [9]. Tum quia conversi ad fidem non debent gratia Sacramentali privari absque evidenti ratione; et cum sentiant incommodum, etiam commodum sentire debent. Tum quia solummodo post Baptisma matrimonia infidelium evadunt indissolubilia in faciem Ecclesiae, atque ab ipsa probata; er-

1 In 4 Sent. dist. 30, q. 2, a. 1, ad 2.

2 In Luc. c. 1.

3 In 4 Sent. dist. 30, q. 2, ad 2.

4 V. Mermillod, *Le Vierge Marie, ou études sur sa perpétuelle virginité*. Paris, Genève, 1856—Nicolas. *La Vergine Maria*, vol. II, c. 7. Milano 1857.

5 Alias rationes prosequitur Angelicus, p. 3, q. 29, a. 1.

6 De Matrimonio, *diss.* 3, a. 7, in fine *Digressio historica*.

7 V. Mazzola. *Opus laudatum*, pag. 350 in nota, ubi de omnibus Sacramentis inquisitionem instituit num B. V. ea receperit.

8 De hermaphroditis, qui scilicet de utroque sexu participant. v. Liguori, *Opus Morale*, l. VI, n. 1095, et Ferraris in sua *Bibl*. hoc. tit. moderni physici inter fabellas enumerant quidquid de hermaphroditis narratur; quamquam recentes casus preferantur. V. Martini, *Elementa medicinae forensis*, it. Debreyne. *Précis de phisiologie humaine*, etc.: et Bouvier, *Tract. ad Suplement de matrimonio*.

9 *De Syn. Dioec.* l. VIII, c. 12.

go evadunt etiam Sacramenta — Si autem quaesieris: quando id praecise contingat respondent aliqui id evenire actu ipso, quo infideles Baptisma suscipiunt; quia tunc virtualiter et implicite etiam in praecedens matrimonium vere consentiunt. Alii vero requirunt novum consensum, id est prioris renovationem; hanc tamen renovationem non curat Ecclesia.

Q. 2. *Quid de matrimoniis haereticorum inter se?*

R. Haeretici et schismatici, qui ineundo matrimonium leges Ecclesiae accurate servant, valide contrahunt et Sacramento muniuntur; cum nihil sit quod valori hujus Sacramenti obstare possit. Hoc confirmat praxis Ecclesiae, quae nullimode eos adigit sive ad renovandum consensum, sive ad benedictionem nuptialem recipiendam, si resipiscentes ad catholicae Ecclesiae unitatem redeant.

Quid (dices) *sentiendum de matrimonio haeretici vel schismatici cum catholica, aut viceversa?* — R. Hoc matrimonium communi usu dicitur *mixtum*. Porro validae sunt tales nuptiae; quia nullum de iis extat impedimentum dirimens; cum cultus disparitas non respiciat, nisi matrimonia baptizatorum cum non baptizatis [1]: imo erunt etiam Sacramentum, ut patet: « Ad contrahendum matrimonium « uti elevatum in Sacramentum requiri« tur solum paritas Baptismi, non fidei, » ex r. Rotae decisione penes Klee. Sed sunt per se illae prorsus illicitae: 1. jure naturali, propter grave periculum perversionis et jacturae animae propriae, et etiam prolis futurae [2]; 2. jure divino, nam et ex Apostolo haereticus homo vitandus est [3], tanto magis prohibitum erit cum ipso societatem conjugalem inire adeo strictam et perpetuam; 3. demum jure ecclesiastico, ut patet tum ex pluribus Conciliis incipiendo a Laodicino anno 332, tum ex romanis Pontificibus incipiendo a Clemente VIII ad nos usque, praesertim vero a Benedicto XIV, Pio VI, VII, VIII et Gregorio XVI.

Diximus *per se*; si enim, accedente gravi causa et interpositis quibusdam conditionibus, removeatur omne periculum perversionis in comparte catholica et filiis, et sic cesset omnis vis juris naturalis atque divini; tunc interveniente dispensatione ab Ecclesiastica lege, cessabunt tales nuptiae esse illicitae, et iniri poterunt [4]. Ad solum tamen Pontificem pertinet dispensationem elargiri; quia leges, quae conjugia mixta interdicunt, constitutae sunt vel a Conciliis oecumenicis, vel a Synodis quidem particularibus, sed in Ecclesia universa usu receptis. Hae autem sunt conditiones, sub quibus generatim Pontifex dispensat: — 1. est, ut pars haeretica scripto ac juramento coram testibus promittat, se permissuram, ut pars catholica Religionem suam libere exerceat, prolemque omnem in ea instituat: unde contrarium pactum est omnino irritum habeadum; — 2. ut similiter pars catholica eodem modo promittat, se hoc praestituram et curaturam, ut compartis conversionem procuret; — 3. ut tali matrimonio Parochus vel delegatus non assistat in loco sacro; nec aliqua sacra veste indutus; omissis etiam precibus quibuscumque; omni item sacra benedictione. Quae conditiones adeo necessariae sunt, ut gravissimi peccati reus esset in omnium sententia qui absque iis mixtas nuptias praesentia sua cohonestaret: nam praeter scandalum gravissimum violaret Canones Ecclesiae in re pariter gravissima; cooperaretur peccato aliorum item gravissimo; et sacrilegum conjugium facto suo approbaret (*A*).

Q. 3. *Quid de matrimoniis* ad morganaticam, *ut ajunt*?

R. In nonnullis maxime Germaniae locis aliquando contingit quoddam fieri matrimonium, quo vir nobilis post susceptos ex prima uxore nobili liberos, ea defuncta, alteram ex humiliori ordine privatim ducit, obtenta prius a proclamationibus opportuna dispensatione: addita conditione, ut tam mulier, quam ex ea filii nascituri nihil neque de nobilitate participent, neque de haereditate, ex-

1 Quamquam hodie merito etiam de validitate dubitari potest, cum haeretici non ita semper certo valide baptizentur, ex dictis *De Baptismi ministro*.

2 Hinc S. Ambrosius, l. I de Abraham, c. 9: *cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. Si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro, et unus spiritus est? quomodo potest congruere Christus, si discrepat fides.*

3 Tit. 6.

4 Neque pars catholica peccat sic comunicando cum haeretica: nam adest dispensatio. Neque peccat quasi concurrat ad profanandum Sacramentum; quia juxta causa adveniente, potest quis ab alio petere rem in se bonam, etsi alter dando ex sua prava dispositione peccet. Justa autem causa est; haec enim conjugia fiunt instar contractuum civilium ad firmandas amicitiae leges, ad luendam pacem Reipublicae, etc. — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 56 — Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. IX, c. 3.

ceptis nonnullis donis ipsis ab initio tributis [1]. Hoc est verum matrimonium: cum non deficiat in substantialibus; sed disconvenit sine gravissima causa illud celebrare; cum aequalitatem inter sponsos nimium laedat. A lege autem civili generatim non sustinetur.

Q. 4. *Quid de matrimonio conscientiae?*

R. Matrimonium *conscientiae* seu occultum illud est, quod omissis denuntiationibus, contrahitur coram Parocho et duobus testibus fidelissimis, ea lege, ut non reveletur. *Conscientiae* dicitur, quia palam non innotescit: non est dubium illud validum esse; cum omnia essentialia includat. Quia tamen interest boni publici, ut matrimonia publica sint; igitur illud permittendi facultatem Benedictus XIV Constitutione *Satis vobis* anno 1741 solis tribuit Episcopis, sub datis tamen modis [2]. Praecipui sunt: 1. Ut adsit urgentissima causa: uti si vir et mulier in occulto concubinatu vivant, neque ulla suspicio sit: quem casum proponit Bulla, quin tamen alios similes excludat. Episcopi judicio; 2. ut omnino constet nullo ligari impedimento partes: quae insuper tenebuntur intra dies 30 prolem natam et baptizatam denuntiare Episcopo; secus in gratiam filiorum publicatur matrimonium; 3. ut in Cancellaria episcopali liber retineatur sigillo clausus, ubi illud matrimonium describatur; et alio simili libro proles indinata adnotabitur fideliter. Quia quidem libri omnem merentur fidem [3].

Dices: « Hoc matrimonium videtur esse « illicitum; multi et multi etenim igno« rantes virum et foeminam esse matri« monio conjunctos, et tamen simul ut vi« rum et uxorem cohabitare quin supe« riores verbum faciant, scandalizantur— R. Non est habenda ratio hujusce scandali, cum adest justa causa matrimonium sic contrahendi; tunc scandalum non erit datum, sed acceptum; nam nemo cum suo gravi damno tenetur consulere evitationi peccati alieni, quod contingit admitti, male accepta occasione ex facto ipsius. Ex hoc fundamento immunes sunt a culpa qui per aliquod tempus, dum commodam opportunitatem praestolantur, fidem catholicam publice proditori differunt, ne incurrant in grave periculum, quamvis alii ex eo quod videant eos non profiteri publice fidem, existimaturi sint eos esse haereticos [4].

Q. 5. *Quid de matrimonio inito per procuratorem?*

R. Ex hodierna disciplina, etiam in Rituali probata, matrimonium per procuratorem celebrari potest. Et validum est non tantum in ratione contractus, ut patet de ceteris; sed etiam in ratione Sacramenti, ut commune est cum Bellarmino, Billuart, Sanchez, Tournely et aliis; nam si contractus, ergo et Sacramentum inter Christianos; et sane Ecclesiae id non permitteret, si aliter res se haberet. Neque obstat, quod postea a partibus renovetur consensus; id enim *majoris dumtaxat cautelae gratia faciendum suaderi*, ait Benedictus XIV [5].

Ut tamen procurator valeat legitime matrimonium pro alio contrahere, jure haec requiruntur: — 1. ut sit mandatum speciale, sed sufficit etiam oretenus datum, si de eo constet. At non requiritur sexus diversitas: ideo procuratores esse possunt etiam duo mares vel duae foeminae; nam non ipsi per se contrahunt, sed de alieno contractu consensum tantum tribuunt; — 2. ut mandatum sit de contrahendo cum persona determinata; matrimonium enim nonnisi cum determinata persona esse potest: — 3. ut procurator alium non subdeleget, nisi ad id quoque specialem habeat licentiam; secus esset contra mandantis intentionem agere; — 4. ut mandatum Parocho et testibus exhibeatur, et coram ipsis matrimonium celebretur; alioquin esset clandestinum et nullum; — 5. ut mandatum ante celebra-

1 Dicitur *ad morganaticam* contractum. Nempe vox est haec germanica ducta a *morghen* matutinum, et *gab* donum; quia nempe et uxor et filii contenti esse debent solo illo dono, quod sibi ab initio (quasi matutino die nuptiarum) tribuitur. Ab aliquibus dicitur etiam matrimonium *sinistrae manus*; a Gallis matrimonium *ad legem salicam*—V. Benedictus XIV. *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 23—Devoti, *Inst. Can. de matr.* § 108.

2 Ita *De Synodo* etc. l. XIII. c. 23—Mazzoeus, *De matrim. conscientiae*—Gualco, etc.

3 *La nostra legislazione*, ait Nardi de Regno austriaco, *non conosce uno speciale registro segreto di matrimonio, perchè la stessa matricola generale deve essere gelosamente custodita.*

4 Ita *in Thesauro resolutionum* S.C.C. tom. III, pag. 82.

5 L. cit. *De Syn. Dioec.* Utrum vero valeat matrimonium, etiamsi mandans in perpetuam amentiam incidarit ante matrimonium celebratum per procuratorem, alii negant; quia amens habetur ut mortuus, nec censetur tunc altera pars consentire: alii affirmant; quia donec revocetur, prior consensus perseverat in virtute. Quod etiam dicendum est etsi dum procurator contrahit, principalis dormiat; nam tunc quae habetur intentio, verius dicenda est virtualis, quam habitualis, cum procurator contrahat virtute mandati, sive consensus a principali praestiti—V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 82.

tionem non fuerit revocatum (nec etiam mentaliter) a mandante. Secus mandatarius non mandantis nomine ageret, sed proprio; — 6. ut procurator mandati fines minime excedat; secus non referret mandati sensus [1]. In hoc tamen animadverte, quod si conditio sit requisita a mandante, v. g. ut contrahatur tali dote, tali tempore, si non servetur, matrimonium erit nullum. Si vero conditio jam sit requisita a jure, v. g. ut contrahatur praemissis denuntiationibus, obtenta licentia, tunc validum erit conjugium etiam sine ipsis initium, ut communiter docent; quia hae secundae conditiones censentur appositae juxta mentem juris ipsius, quod quidem respicit tantum licitum.

Ceterum Parochus, quando talia sibi occurrunt matrimonia, perpendat attente literas mandati: imo prius rem deferat ad Episcopum. Quamquam hic agendi modus nonnisi inter Principes est in usu [2].

Quid (quaeres) *si mandans ficte mandatum dederit?* — Si interius consentiat ante mandati executionem, probabilius videtur validum matrimonium; mandasum enim per se validum est, nec aliud requiritur, quam ut interius convalidetur. Secus, si ficte exterius mandatum dederit, licet intus serio consenserit; nam cum nullum fuit ab initio mandatum exterius, nequit solo interno consensu validari.

CAPUT SECUNDUM

DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS.

Articulus I. — De matrimonii honestate, obligatione et sanctitate.

Q. 1. *An matrimonium licitum sit et honestum?*

R. Antiquiores haeretici, Marcionitae, Manichaei et Encratitae docuere nuptias esse rem inhonestam et turpem. Sed contrarium docet catholica veritas; nam Christus sic de matrimonio alloquitur: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* [3]; atqui illa, quae a Deo conjuncta sunt, mala esse non possunt. Adde: Christus ipse praesentia sua nuptias in Cana Galileae actas honoravit, et insigni simul miraculo eas voluit illustrare: « Quod Dominus invitatus venerit ad nuptias, *inquit s. Augustinus*, confirmare voluit, quod ipse « fecit nuptias; futuri enim erant dicentes, quod malum essent nuptiae [4]. » Apostolus autem loquebatur de matrimonio, quando inquiebat: « Sacramentum « hoc magnum est; ego autem dico in « Christo et in Ecclesia [5]». Idem ait: « Iis, « qui matrimonio juncti sunt, praecipio « non ego, sed Dominus, uxorem a viro « non discedere ..; qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit [6]. » Accedit ratio: quod enim ad naturae corporalis conservationem, ac speciei perpetuitatem pertinet, bonum et honestum est.

Q. 2. *An matrimonium cadat sub praecepto?*

R. Matrimonium cadit sub praecepto naturali; Deus enim naturae auctor vult profecto propagationem et conservationem generis humani; atqui hae haberi legitime non possunt absque matrimonio. Imo cadit etiam sub praecepto divino positivo juxta illud: *Crescite et multiplicamini* [7]. Hoc tamen praeceptum obligat communitatem, ad quam quidem pertinet propriam conservationem curare; ejus idcirco esse deberet efficere, ut aliqui nubant, casu quo ex se jam non nuberent homines; non vero obligat per se loquendo singulos homines; alioquin errasset Apostolus, cum homines invitat ad virginitatem inquiens: *Dico non nuptis et viduis: bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego* [8].

Diximus *per se loquendo*, quia contingere posset per accidens, ut quis matrimonium contrahere teneatur, v. g. Prin-

1 Cap. *Procurator*, de procuratoribus in 6°.

2 Quod dictum est de matrimonio per procuratorem, valet de matrimonio *per literas* contracto; siquidem literae satis valent consensum contrahentium manifestare. Et sic fit: sponsus scribit ad sponsam, quod ipse in virum ei se tradit, et ex tunc eam in sponsam acceptat. Sponsa idem rescribat viro, et haec responsio legitur coram Parocho et testibus. Ceterum satis est etiam, ut vir scribat mulieri modo relato; et sponsa, quin sponso rescribat, literas coram Parocho et testibus aperiat, et suum praebeat consensum — V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XVIII, n. 32; et *Opus Mor.* l. VI, n° 883.

3 Matth. 19.

4 Tract. 9 in Joann.

5 Eph. 5.

6 I Cor. 7 — Unde si quando Apostolus ac Patres videntur nuptias respuere, id intelligendum de earum abusu; vel in comparatione caelibatus.

7 Gen. 1 et 9.

8 I Cor. 7 — Quinimo ad totius generis pulchritudinem et salutem spectat, ut non omnes nubant. Si enim praestat, ut multitudo non tantum corporaliter multiplicetur, sed etiam ut spiritualiter proficiat; ideo conveniens fuit ut alii generationi, alii contemplationi vacarent. *Sicut etiam in exercitu*, ait d. Thomas, *quidam castra custodiunt, quidam signa deferunt, quidam gladiis decertant. Quae tamen omnia debita sunt multitudini, sed per unum impleri non possunt* (2, 2, q. 152, a. 2).

ceps ad impedienda bella civilia, ad praefocandas haereses, ad legitimandam prolem, damnum deflorationis necessario reparandum, etc. idem esset. si quis nollet alia media adhibere ad continentiam servandam.

Q. 3. *In quonam consistit matrimonii sanctitas?*

R. Matrimonii sanctitas in eo maxime consistit, quod ipsum ad verum Sacramentum fuerit a Christo Domino elevatum, ideoque conjuges sanctificet. Matrimonium verum esse Sacramentum negant protestantes : imo olim etiam nonnulli Catholici, ut Durandus, nondum data definitione ab Ecclesia, atque ad monumenta traditionis non satis attendentes dubitaverunt, an matrimonium esset proprie dictum Sacramentum, gratiam producens. Verum hodie de hac veritate nequit amplius dubitari; cum de fide sit a Tridentino sic contra Lutheranos et Calvinistas definita: « Siquis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis « Evangelicae Sacramentis, a Christo Domino institutum; sed ab hominibus in « Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, anathema sit [2]. »

1. Id satis innuunt Scripturae: Apostolus ait: « Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et se « ipsum tradidit pro ea .... Sacramentum « hoc magnum est; ego autem dico in « Christo et in Ecclesia [3]. » Quibus verbis patet Christum Dominum sanctificasse symbolum suae unionis cum Ecclesia; sed hujus unionis symbolum est ipsum matrimonium ex Apostolo: ergo Christus matrimonium sanctificavit, seu illud elevavit ad Sacramenti dignitatem [4].

2. Constans probat traditio, ut erudite demonstrat p. Perrone: etenim utriusque Ecclesiae Patres iique antiquissimi matrimonium in numero Sacramentorum habuerunt: dum 1. Christianorum conjugium alii inter res sacras numerant, ad Religionem pertinentes, et a ministris Ecclesiae certo ritu celebrandas, cujusmodi inter Graecos sunt s. Ignatius Martyr [5], Clemens Alexandrinus [6], et s. Basilius [7]; inter Latinos vero Tertullianus [8], s Ambrosius [9] et s. Siricius Papa [10] — Dum 2. alii tradunt Christum dum nuptiis interfuit, iisdem benedictionem, sanctitatem et gratiam, qua antea carebant, adjunxisse atque indicasse, uti ex Graecis Cyrillus Alexandrinus [11] et Epihanius [12]: ex Latinis Ambrosius [13], et Augustinus [14]. — Dum 3. denique alii *Sacramenti* nomine matrimonium nuncuparunt, quod fecit Tertullianus [15], Ambrosius [16], Chrysostomus [17], atque Augustinus passim, praesertim in libro *de Bono conjugali*, ubi inter cetera: *In nostrarum foeminarum nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti quam faecunditas uteri* [18].

3. Argumentum praescriptionis demonstrat, seu perpetua et constans utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis consensio et praxis. De Ecclesia enim latina ante Tridentinum hujus rei fidem faciunt Eugenius IV [19]; ante Eugenium constantiense Concilium; ante Concilium constantiense Lucius III [20]; ante Lucium Gregorius M. prout fatentur adversarii nostri [21]; ante Gregorium sacramentalia et rituales libri, qui inter septem Sacramenta semper nuptias recensent [22]. — De Ecclesia graeca constat ex Hieremia Graecorum patriarcha, qui sub finem saeculi XVI in censura *Confessionis Augustanae* ex nomine totius Ecclesiae graecae septem profitetur esse in Ecclesia Sacramenta a Christo instituta, ac de matrimonio peculiariter ait: « Divinum Sacramentum esse, « atque unum ex ils septem, quae Christus et Apostoli Ecclesiae tradiderunt [23]. « Atque id ipsum profitentur diversa Con-

1 Hac de re v. Opus, *Teoria dell'istituzione del matrimonio*. parte 2ª che tratta della guerra moltiforme cui soggiace; per Emiliano Avogadro conte della Motta ecc. Torino 1854, tip. Zecchi e Bona — Il. Liguori, *Opera dogmatica*, *sess.* xxv.

2 *Sess.* 24 de matr. can. 1.

3 Eph. 5.

4 V. Gaume, *Catech. di perseveranza*, vol. II, p. 407 — *Civ. Catt.* vol. x. p. 156.

5 *Epist. ad Polycarp.*

6 *Stromat.* l. III.

7 *Hexaëmer.* hom. vii.

8 L. II *Ad uxorem*, c. 8.

9 *Epist.* xiv *ad Vigil*

10 *Epist ad Himerium.*

11 L. II, *in Joann.* c. II.

12 *Haer.* LI.

13 *Epist.* xLII *ad Siricium.*

14 Tract. ix *in Joann.* n. 2.

15 *De exhortat. castitat.* c. 5.

16 L. I *De Abraham*, c. 7, n. 59.

17 *Hom.* xx *in Epist. ad Eph.*

18 C. xviii n. 21.

19 *Decret.* seu *Instruct. pro Armenis.*

20 *Decreto contra haeret.*

21 Ut Calvinus, *Instit.* l. IV. c. 19.

22 Cf. Martenium, *De Antiq. Eccles, ritib.* l. I, p. 11ª, c. ix, art. 5.

23 Cf. Op. cui tit. *Censura orientalis Ecclesiae de praecipuis nostri saeculi haereticorum dogmatibus, Hieremiae Constantinopolitani patriarchae* etc. *a Stanislao Socolovio ex graeco in latinum conversa.* Dilingae 1582, c. VII, p. 105, 111 et 116.

cilia, coacta adversus Cyrillum Lucarim nova dogmata fabricantem [1]. Ante hos omnes Concilium florentinum, quod in hac professione am praecesserat Simeon thessalonicensis: quibus praeiverant liturgici libri [2].

Dices: « Sacramenta N. L. producunt « quod significant; atqui matrimonium « non producit quod significat, scilicet u- « nionem Christi cum Ecclesia; ergo non « est Sacramentum » — R. non producit quod significat suo uno respectu, concedo; sub altero, nego. Duo significat matrimonium: *speculative* unionem Christi cum Ecclesia, *practice* dilectionem inter sponsos, seu unionem animorum per gratiam. At matrimonium priorem tantum repraesentat; sed posteriorem etiam operatur.

Q. 4. *Quidnam matrimonii Sacramentum constituit?*

R. Ipse contractus maritalis Sacramentum matrimonii constituit; etenim Christus contractum maritalem ad Sacramentalem dignitatem ita evexit, ut quoties legitimae personae hunc efficerent, toties conficerent Sacramentum. Unde factum est, ut uno eodemque actu et contractus et Sacramentum habeatur in conjugio Christianorum, seu contractus et Sacramentum identificetur per unum eundemque actum. Hinc contractus et Sacramentum cogitatione tantum, non veritate spectari possunt uti duae res ad invicem distinctae et separabiles. Hinc merito a cardinali Gerdil habetur uti monstruosa, haereticalis, doctrinae Christi, Patrum traditioni, et universali catholicae Ecclesiae consensui contraria eorum opinio, qui docent rationem Sacramenti in matrimonio esse quid extrinseci et superadditi ad ipsum contractum: « Il matrimo- « nio fatto da Cristo Sacramento egli è « quello che fu da Cristo richiamato alla « sua primitiva instituzione, cioè a quel- « la congiunzione indissolubile stabilita « da Dio *ab initio*; ma questa congiun- « zione altra non è che l'unione conjuga- « le contratta nelle debite forme. Dunque « questa unione che si denomina ed è il « matrimonio, è quella che da Christo fu « fatta Sacramento della nuova Legge [3]. » Consentit Angelicus inquiens: « Verba, « quibus consensus matrimonialis expri- « mitur, sunt forma hujus Sacramenti; « non autem benedictio Sacerdotis, quae « est quoddam sacramentale [4]. » Tandem Tridentinum decretorie habet, matrimonium initum sine praescripta ab Ecclesia forma non solum non esse verum Sacramentum, sed neque validum contractum: quod quidem probat, practice rationem contractus a ratione Sacramenti in Christianis separari non posse; sed utrumque identificari in unum: « Qui aliter, quam « praesente Parocho vel alio Sacerdote de « ipsius Parochi vel Ordinarii licentia, et « duobus vel tribus testibus, matrimonium « contrahere attentabunt eos sancta Syno- « dus ad sic contrahendum omnino inna- « biles reddit, et hujusmodi contractus « irritos et nullos esse decernit [5] (*B*).

Non satis praecise constat, quo tempore hoc Sacramentum fuerit institutum. Alii censent Christum matrimonium instituisse, cum nuptiis Canae Galileae interfuit. Alii cum sublato libello repudii de quo in veteri Lege, matrimonium ad primaevam institutionem revocavit. Alii cum post Resurrectionem multa locutus est cum Apostolis *de Regno Dei* et statu *Ecclesiae*. Alii tunc dicunt institutum, cum Christus illud commendavit ejusque inseparabilitatem praecepit [6].

Q. 5. *Quinam est matrimonii Minister?*

R. Canus omnium fortasse primus, Bailly, Collet, Concina, Dens, Estius, Sylvius, Tournely aliique censent, Sacerdotes esse ministros Sacramenti matrimonii. Id dicunt esse conformius et Patrum et Conciliorum doctrinae, in quibus habetur benedictione Sacerdotis matrimonium *sanctificari, conciliari, obsignari* [7]. Adde: Apostolus appellat Sacerdotes *dispensatores mysteriorum Dei*, id est Sacramentorum [8]: hoc porro non verificaretur in matrimonio, si ipsi essent dumtaxat testes conjunctionis sponsorum gratiam sibi invicem conferentium. Praeterea: Tridentinum hanc formam a Parocho usurpandum assignat; *ego vos in ma-*

1 Cf Renaudotium, *De la perpétuité* etc. t. v, liv. vi, ch. 1.

2 Libri liturgici sunt veluti fidei promptuaria et indices rerum credendarum christiano populo propositi, magnaque est illorum auctoritas, quando in aliquo dogmate admittendo conspirant: *Lex supplicandi*, ait Pp. Caelestinus, *regulam constituit credendi*.

3 Gerdil, *Trattato del matrimonio*: Discorso preliminare. Riccardi, *I Gemiti della Chiesa di Spagna*; Conversaz. v—ii. Adnotator et corrector Bergier in suo *Dizionario Theol.* V. Matrimonio.

4 In 4, dist. 26, q. 2, ad 1.

5 Sess. 24, cap. 1.

6 Joann. 2; et Matth. 9.

7 Tertullianus, l. II *ad uxorem*: Ambrosius, *Ep.* xix *ad Vigilium* et Carthag. IV.

8 1 Cor. 4.

trimonium conjungo; quae verba vanum haberent sensum, si Parochus non esset hujus Sacramenti minister.

Sed communis sententia, quam saltem probabiliorem censemus, quae et antiquitate et universalitate praestat; et quae ita et Scholis ante Tridentinum dominabatur, ut teste Benedicto XIV, ad fidem pertinere crederetur; quamque invicte tuentur Barbosa, Billuart, Fagnanus, Frassen, Gerdil, Gonet, Gotti, Martene, Devoti, Paluzzi, Scotus, Suarez, Sardagna, Vasquez aliique innumeri cum Bellarmino ac d. Thoma, docet ipsos contrahentes esse Ministros matrimonii.

Prob. 1. Eugenius IV in Decreto ad Armenos, sanam doctrinam circa septem Sacramenta compendiose tradere volens, ait de matrimonio: « Causa efficiens matrimonii regulariter loquendo est mutuus consensus per verba de praesenti « expressus». Ergo ipsi contrahentes sunt ministri, si eorum consensus est causa efficiens matrimonii.

2. Tridentinum expresse declarat omnia conjugia clandestine (id est sine assistentia Parochi) ante ipsum Concilium celebrate, fuisse *rata et vera*; idque negantes anathemate percutit [1]. Jam vero, si talia matrimonia erant rata et vera, ergo erant etiam Sacramenta; matrimonia enim fidelium esse nequeunt rata et vera, quin simul sint etiam Sacramentum [2]. Sed si dicta matrimonia erant vera Sacramenta, quamvis sine Parochi praesentia celebrata; ergo necessario dicendum est soles sponsos eorum fuisse ministros, non Parochum. Hoc argumentum valde exaltat Benedictus XIV: Qui etiam sententiam hanc nostram *communiorem magisque receptam* dicit [3].

3. Idem Tridentinum, dum nuptiae leguntur, imponit quidem Parocho, ut dicat: «Ego vos in matrimonium conjungo»: Sed statim addit: « Vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuscujusque Provinciae ritum ». At si Concilium putasset Parochum esse ministrum, quomodo potuisset ei pro forma praescribere quaecumque verba, quae sint juxta ritum in unaquaque Provincia recentum? Hoc argumentum dicit card. Pallavicini sibi evidens visum fuisse ad probandum contrahentes ipsos veros esse ministros, non vero Parochum aut alium Sacerdotem [4]. Adde: verba, quae juxta adversarios formam Sacramenti constituunt, nova esse ac desiderari prorsus in omnibus fere antiquis Ritualibus [5]: imo alicubi Sacerdos haec sola verba pronuntiat: « Quod « Deus conjunxit homo non separet [6] ». — Utique matrimonium res sacra est utpote sanctificatum a Christo Domino, qui amori naturali suam adjecit gratiam, ideo et in faciem Ecclesiae juxta ejus leges celebrandum: Haec tamen minime evincunt gratiam necessario conferri debere per Sacerdotis benedictionem.

4. Pluries S. Concilii C. declaravit matrimonia valere etiam in facie Ecclesiae, licet Parochus nulla verba proferat: Licet affectet verba sponsorum non intelligere, oculos claudat, renuat, increpet etc. modo praesens adsit humano modo, et quid agitur, revera intelligat. At si Parochus esset matrimonii minister, concipi nequit quomodo illud possit conficere passive tantum se habendo, imo recintando omnino

5. Si quod matrimonium invalide initum fuerit, jubentur quidem conjuges consensum inter se renovare; non vero iterum Sacerdotis ministerio uti: quod probat sane Sacerdotem non esse mini-

1 *Sess.* 24, c. 1 de R. matr.

2 Sic enim habet Innocentius III (c. 7 *de div.*): *etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum. Inter fideles autem verum et ratum existit: quia Sacramentum Fidei* (id est Baptisma), *quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii Sacramentum, ut ipsum in conjugibus, illa durante, perduret.*

3 *De Syn Dioec.* l. VIII, c. 13.

4 *Hist. Con.* l. XX, c. 5. n. 1. Praestat autem, ut cum interrogantur sponsi de eorum consensu, Parochus non solum nomen, sed cognomen etiam sponsorum exprimat; sic multo magis personae designantur et testes securius fidem de contractu matrimonio facere possunt.

5 Martene. *De antiq. Eccl. ritibus*; l. I, p.2, c.9.

6 His addendum, quod Benedictus XIV scribit ut Pontifex in sua Decretali seu Epistola ad archiep. Goanum, incipiente *Paucis abhinc* an. 1758, 19 martii, ubi thesim nostram aperte tuetur, dum ait, quod matrimonii *materia est mutua corporum traditio verbis et nutibus assensum exprimentibus; et mutua corporum acceptatio, forma*—Huc accedit responsio data a Pio VI ad Episcopum Lucionensem 28 maji 1793, pro tempore gallicanae persecutionis, quando legitimi Parochi dispersi erant: *quoniam complures ex illis fidelibus non possunt omnino Parochum legitimum habere, istorum profecto conjugia contracta coram testibus et sine Parochi praesentia; si nihil aliud obstet, et valida et licita erunt, ut saepe saepius declaratum fuit a S. C. C. Tridentini interprete.* Cum autem omnia fidelium matrimonia sint Sacramenta, concludendum illorum ministrum non esse Sacerdotem; nam sine ipso celebrari possunt—V. Dissert. S Alphonsi, *Opus Mor.* l. VI. *n.* 897; *Hamo Ap.* tr. xviii, n. 28—Ferraris, *Bibliotheca* etc. V. Matrimonium—Nardi, *Elementi di diritto eccl.* § 376.

strum, ne dicere vellmus Ecclesiam esse solicitam de procuranda validitate contractus et non curare illius sanctitatem. Dicendum ergo cum Angelico: « Consensus « expressus per verba de praesenti inter « personas legitimas ad contrahendum, « matrimonium facit, qui haec duo sunt « de essentia Sacramenti; alia autem om- « nia sunt de solemnitate Sacramenti, « quia hoc adhibetur ut matrimonium « convenientius fiat [1]. »

« Hisce perpensis (concludimus cum p. « Perrono Romao professore) posteriori « huic sententiae, quae in hac romana « Ecclesia pariter viget, plene adhaeren- « dum ducimus, eique subscribimus (*C*) ».

Q. 6 *Quaenam est materia et forma Sacramenti matrimonii?*

R. In eorum sententia, qui docent Sacerdotes esse ministros Sacramenti matrimonii, ejus *materia* est contractus valide initus: *forma* autem sunt verba sacerdotalis benedictionis.

In alia vero communi sententia, quia tuetur ministros matrimonii esse ipsos contrahentes, Doctores diversimode opinantur. Alii dicunt verba sponsorum, quatenus exprimunt corporum traditionem, esse *materiam*; quatenus acceptant traditionem ipsam, *formam*. Nos tamen adhaeremus ss. Antonino et Bonaventurae, qui docent materiam *remotam* esse corpora contrahentium mutuo sibi invicem tradenda, sive jus mutuum in corpus alterius: *proximam* esse ipsam actualem traditionem juris in corpora factam per verba, seu signa consensum exprimentia; *formam* vero esse mutuam acceptationem verbis, aut signis expressam. Nam sicut in ceteris contractibus res sunt materia remota; rerum traditio, materia proxima; consensus expressus per verba vel signa, forma: ita in matrimonio corpora (sive jus in corpora) sunt materia remota; traditio hujus juris, materia proxima; mutua autem acceptatio sive consensus exterius expressus, forma.

Articulus II. — De matrimonii unitate et indissolubilitate.

Q. 1. *Quid est matrimonii unitas?*

R. Matrimonii unitas est *conjunctio unius cum una*, et dicitur *monogamia*. Unitatem matrimonio convenire patet ex Evangelio, quod prohibet quidquid monogamiae adversatur: nempe tum *biviratus* simultaneus, seu multiplicitas virorum uno et eodem tempore cum una muliere dicitur *polyandria*[2]; tum *polygamia* item simultanea, seu multiplicitas uxorum uno eodemque tempore cum uno viro [3].

Q. 2. *An biviratus sit licitus?*

R. *Biviratus simultaneus* non solum est illicitus, sed ipsius etiam naturae legibus adversatur. Gravissime enim repugnat primariis matrimonii finibus, generationi nempe et congruae prolis educationi; — 1. generationi, quia etiamsi generatio totaliter non tollatur, cum contingat mulierem bis foetu evadere gravidam; attamen multum impeditur, quia vix potest accidere, quin corruptio eveniat quantum ad utrumque foetum, vel quantum ad alterutrum. Et experientia constat illas mulieres esse infoecundas ob mixtionem plurium seminum, prout patet in meretricibus; — 2. educationi, quia ex multorum congressu proles redditur incerta, ut nemo sit, qui ejus curam suscipere velit: *Et ideo*, ait d. Thomas, *nulla lege, vel consuetudine est permissum unam mulierem habere plures viros* [1].

Diximus *biviratus simultaneus*; nihil enim prohibet, quominus mulier, mortuo priori conjuge, alterum ducat: est contra Montanistas et Novatianos. Hinc Apostolus: *Mulier alligata est legi* (matrimonii) *quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est. Cui vult, nubat: tantum in Domino* [4]. Hinc Hieronymus: *Non damno bigamos, imo nec trigamos, et si dici potest, octogamos* [5]. Hinc Eugenius ad Armenos: « Declara- « mus non solum secundas, sed et tertias, « et quartas, atque ulteriores nuptias, si « aliquod impedimentum canonicum non « obstet, licite contrahi posse. » Non negamus tamen sanctis Patribus secundas nuptias esse invisas, quando aliqua peculiaris non adsit circumstantia; cum videantur esse signum parvae continentiae ac perfectionis.

Et quoad civiles effectus, haec in Regno Sabaudiae ex codice Albertino notanda sunt: *La vedova contraendo un nuovo matrimonio prima che siano trascorsi dieci mesi compiti dopo la* ptiae.

1 Suppl. q. 45, a. 5.

2 Polyandria sic dicitur a *polys* plures, et *annér* homo — Polygamia a *polys* plures, et *gamos* nuptiae — Monogamia vero a *monos* solus, et *gamos* nuptiae.

3 Suppl. q. 65, a. 4.

4 I Cor. 7.

5 Ep. 30 Apol. pro lib. contra Jovin.

morte del marito, incorre nella pena della perdita di tutti i lucri nuziali stabiliti dalla legge o stipulato dal primo marito; non che di tutte le liberalità, che a lei fossero pervenute dal medesimo [1]

Q. 3. *An licita sit polygamia?*

R. *Polygamia simultanea, quamvis absolute non repugnet juri naturae*, eam tamen Christus in Lege nova omnino prohibuit: de fide est contra Lutherum, Melanctonem, Bucerum aliosque ejusdem sectae. Christus expresse ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit* [2]: sed si adulter est qui, dimissa uxore, aliam ducit: multo magis adulter erit qui agit, priore retenta. Dein Paulus haec debet: *Vir sui corporis potestatem non habet. Sed mulier* [3]; ergo injuriam facit uxori suae vir ille qui corpus suum alteri uxori tradit. Et Tridentinum: « Siquis dixerit licere Christianis « plures simul habere uxores, et hoc nul- « la lege divina esse prohibitum, anathe- « ma sit » [4]. Hinc si infidelis, qui plures uxores habet, ad Baptismum admitti velit, debet retinere unam tantum uxorem, nempe primo acceptam, alias uti illegitimas dimittendo [5].

Diximus: 1. *Polygamia simultanea*: successiva enim; quae evenit quando vir, mortua conjuge, aliam ducit, permittitur: 2. *quamvis absolute juri naturali non repugnet*; per se enim loquendo haec illi non repugnat, ut observat Angelicus [6]: neque ex parte generationis, cum unus vir possit plures mulieres foecundare; neque ex parte educationis prolis, quia unus pater valet educare plures filios, sicut unus magister plures discipulos. Hinc patet contra Calvinum non peccasse Patriarchas qui, Deo permittente, plures habuerunt uxores [7].

Cognitio ac punitio delicti polygamiae uni reservatur potestati Ecclesiae ex Benedictina Instructione ad Regnum Sabaudiae.

Q. 4. *An matrimonium sit indissolubile?*

R. Certum est, vivente comparte, hoc matrimonio generatim loquendo convenire, ut nequeat amplius dissolvi: matrimonium contractus, quidem est sed contractus natura sua indissolubilis, ac nimium ab aliis contractibus diversus. Probatur: 1. ex Apostolo, qui ait: « Mulier « alligata est legi quanto tempore vir ejus « vivit » [8]; 2 ex Tridentino: « Matrimonii « perpetuum, indissolubilemque nexum « primus humani generis parens Divini « Spiritus instinctu pronunciavit, cum di- « xit: hoc os nunc ex ossibus meis, et caro « de carne mea » [9]. Quae verba etiam de matrimonio rata sunt accipienda, ut notant Salmanticenses, cum ea indistincte prolata sint; 3. ex inconvenientibus: aliter enim lata esset via matrimoniorum dissolutionibus [*]; societas conjugalis concuteretur, familiae turbarentur, et animi ubique forent anxii; quot enim, primo frigescente amore, novos semper inquirerent malae libidinis vasania ducti! Esto, quod nonnunquam societas inter conjuges sit importabilis; at privata incommoda patienter toleranda, ut bonum generale obtineatur. Adde: illis incommodis satis provideri potest per separationem corporis, habitationis et etiam bonorum.

Quonam jure (quaeres) *matrimonium est indissolubile?* — R. Certum est, matrimonium esse indissolubile jure divino. Christus aperte ait: « Jam non sunt duo, « sed una caro; quod ergo Deus conjun- « xit, homo non separet » [10]. » Et Paulus sic « loquitur: » Iis, qui matrimonio juncti « sunt, praecipio non ego sed Dominus, « uxorem a viro non discedere. Quod si « discesserit, manere innuptam; aut viro « suo reconciliari. Et vir uxorem non di- « mittat » [11]. » Imo Bellarminus, Bonacina, Gonet, Salmanticenses cum d. Thoma [12] et aliis communissime docent matrimonii indissolubilitatem inniti ipso jure naturae. Sane matrimonium jure naturae ordinatur tum ad prolis generationem et congruam educationem, tum ad mutua conju-

1 Art. 145 et seqq.—C. A. civ. § 1244—C. G. 223—C. S. 159—C. P. 35—C. M. 77.
2 Marc. 10.
3 1 Cor. 7.
4 Sess. 24. can. 2.
5 C. 8 de divort.
6 Suppl. q. 65. a. 4.
7 Hoc tamen semper intelligendum est absolute loquendo, uti notavimus. Non enim negandum est, polygamiam non adeo naturale jure congruere, si enim se totam tradit mulier uni viro, ita et totum videtur quod debeat vir se tradere uni uxori. Adde numerosam prolem difficilius contineri; et plures simul uxores difficilius in pace vivere. Merito ergo Christus matrimonium ad primaevam institutionem revocavit dicens: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit eos et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una? itaque jam non sunt duo, sed una caro* (Matth. 1).
8 1 Cor. 7.
9 Sess. 24 de Sacr. matrim.
10 Matth. 19.
11 1 Cor. 7.
12 Suppl. q. 67, a. 1.

gum subsidia inter se: at tam prolis generatio et congrua educatio quam mutua conjugum subsidia inter se, de jure naturae important individuam vitae consuetudinem. Quod tamen non ita intelligendum, quasi conjugii dissolutio, primis ac invariabilibus legis naturalis principiis adversetur; potest enim Deus ut jurium omnium Dominus, jus quod una pars habet in aliam subtrahere: quo sublato, matrimonium corruit; et revera dantur casus in quibus id contingit [1]. Neque id essentialiter omnino generationi et educationi prolis opponeretur; sic Deus judaeis permisit libellum repudii, quo scilicet vir dimittebat uxorem, quae *non invenerit gratiam ante oculis ejus propter aliquam foeditatem*. Uxor sic egressa permissa erat alterum virum ducere; sicut vir aliam uxorem [2]: hoc probat matrimonii dissolutionem essentialiter non opponi prolis generationi et educationi: secus Deus illam aperte non permisisset Judaeis *(D)*.

Quid (dices) *de illo, qui contraheret matrimonium intendens illud esse solubile; et quidem tali animo, ut si hanc solubilitatem animo non conciperet, minime contraheret?* — Si per errorem animo conciperet talem solubilitatem, matrimonium valeret; quia error mentis non tollit intentionem generalem contrahendi eo modo, quo ex lege contrahere debet, id est juxta legem Christi ideoque implicite vult hanc matrimonii indissolubilitatem; quapropter voluntas illa generalis privatum illum errorem absorbet. At si expresse talem solubilitatem conciperet, matrimonium esset nullum; quia opponeret conditionem contra ejus substantiam, excludendo vinculi indissolubilitatem. In foro tamen externo merito non audiretur; alioquin actum esset de indissolubilitate, in tanta hominum perversitate. *Alasia* [3].

1 V. dicenda disputatione ultima.

2 Deut. 24—Controvertitur, an per tale matrimonium vinculum dissolveretur: Estius, Sylvius aliique contendunt, et volunt divortium Judaeis permissum fuisse, ut minus malum, quod a legibus non erat puniendum; non autem ut quid a peccato immune: ideoque vinculum primum semper permansisse. Sed plures cum Bellarmino, Billuart, Collet, Sanchez, etc. tenent contrarium: idque et Deuteronomii verbis et rationi videtur conformius—D. Thomas utramque sententiam ut probabilem tuetur, ut videre est *Supp*. q. 67, a. 3 et 4; l. III *contra Gentes*; et in c. 19 *Matth*. — V. Bouvier. *De matrimonio*, c. 9, a. 2. § 2—Billuart, *De matrimonio*, dist. 5: Digressio histor. — Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 956.

3 Quaesitum fuit a S. C. C. an sit validum Matrimonium contractum interCatholicam et schismaticum haereticum cum intentione foedandi vel solvendi matrimonium? — Responsum fuit 2 octobr. 1680: *Si haec sint deducta in pactum seu cum ista conditione sint contracta matrimonia, sunt nulla; sin aliter, sunt valida*. « Da ciò risulta chiaro, che la dottrina de' protestanti intorno al divorzio non ha nessuna influenza sulla validità o invalidità del matrimonio, e che inoltre la dichiarazione esistente in un loro Rituale esprimente che per l'adulterio d'una delle parti l'altra divien libera ecc., dirime il matrimonio soltanto allorchè la promessa de'coniugi, o il consenso è espressamente dato con questa riserva. In altre parole, se quella clausola è posta in modo che sia da considerarsi come parte integrante dell'atto della conclusione del matrimonio (come dice Benedetto XIV, *De Syn*. l. XIII. c. 22, *una pars constitutiva contractus*), allora dirime il matrimonio: ma non già allorchè costituisce una semplice appendice all'atto che fosse stato compiuto ». *Schulte*.

DISPUTATIO SECUNDA

De Matrimonii praeparatione seu de Sponsalibus

CAPUT PRIMUM

DE SPONSALIUM NATURA ET DIVISIONE.

Q. 1. *Quid sunt sponsalia?*

R. Sponsalia dicta sunt a *spondendo*, quia veteribus *mos fuit stipulari, et spondere sibi uxores futuras*: hinc puellae quae in uxorem promittitur, dicitur *sponsa*; ille vero, cui illa promittitur et qui ei repromittit, *sponsus*. Antiquissima est in Ecclesia catholica consuetudo praemittendi sponsalia matrimonio. Atque his fortasse de causis: 1. ut matrimonium maturiori consilio ineatur; 2. ut sponsi tempore intermedio valeant se praeparare ad gratiam Sacramenti; 3. ut cognoscatur, an aliquod adsit impedimentum; 4. *ne vilem habeat maritus datam, quam non suspiraverit sponsus dilatam* [1].

1 S. Augustinus, l. VIII *Conf*. c. 3—V. Liguori, *Op Mor* l. VI, n. 851.

Definiuntur autem sponsalia: « Promissio vera, deliberata, mutua, et signo « sensibili expressa futuri matrimonii in- « ter personas idoneas ac determinatas. » Dicitur: 1. *Promissio*, non enim ad sponsalia sufficit simplex animi propositum. Sicqui diceret: *Volo te ducere in uxorem*, sponsalia non contraheret; quia haec verba ordinarie loquendo continent quidem propositum promissionis, sed non promissionem veram; 2, *vera*, idest ex animo; secus non esset nisi fictio promissionis. In foro tamen externo ad vitandas fraudes censentur verba menti conformia: et revera *nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaverit*[1]; 3 *deliberata*, scilicet cum tali mentis advertentia et libero voluntatis motu, qui sufficiat ad constituendum peccatum mortale; cum sponsalia obligent sub mortali. Hinc non remanet obligatus qui ad ea injuste inductus est vi, vel dolo aut errore circa substantiam, vel circa substantialem conditionem; tunc enim careret voluntate ac sufficienti deliberatione[2]; 4. *mutua*, idest cum reciproco consensu et repromissione; cum contractus iste bilateralis esse debeat: unde repromissione deficiente, nulla sunt sponsalia et invalida. Quare si Titius promittat nuptias Cajae, quae promissionem acceptet quidem, sed non repromittat, *vi sponsalium* in Titio nulla oritur obligatio; nam sponsalia ex jure debent esse *mentio et repromissio nuptiarum futurarum*, ae proinde involvere debent tacitam conditionem: *Si tu mihi repromiseris*[3]; 5. *signo sensibili expressa*; omnis enim contractus inter homines celebratur per aliquod signum externum: puta verbis, nutibus, literis. Hoc autem signum debet esse de futuro matrimonio, non de praesenti; alioquin non promissionem matrimonii, sed ipsum matrimonium exprimeret. Et notamus, quod S. C. C. declaravit matrimonia clandestina nequentis sponsalia valere pro puberibus[4]: 6. *inter personas idoneas*, id est, quae tum aetatem a jure praescriptam habeant, tum nullo alio impedimento prohibeantur. Quoad *aetatem* jure canonico ad validitatem sponsalium septennium requiritur[5]: et quidem completum; cum agatur de re adeo gravi et obligatoria. Attamen probabilius et communius docent quod jure naturae etiam puer remanet obligatus, si perfecto usu rationis polleat, et aliquo modo onera comprehendat, quae secum affert status conjugalis; nam tunc cum perfecta deliberatione se obstringeret. Quoad *cetera* autem *impedimenta*, illi dicuntur impediti, inter quos dari nequit matrimonium; sponsalia enim sunt promissio matrimonii: at frustra promittitur quod suo tempore non potest tribui omnino; vel nonnisi cum peccato, uti essent v. g. sponsalia Catholici cum haeretica vel viceversa; horum enim conjugium sine Pontificis dispensatione stricte vetatur; 7. *determinatas*: sicut enim matrimonium debet esse unius cum una, ita et promissio illius. Hinc si quis duabus simul promitteret, se unam ex illis fore ducturum, haec promissio licet ab aliis acceptata, induceret vinculum justitiae, non sponsalium[6].

Q. 2. *An subarrhatio annuli, id est ejus in digitum immissio; vel missio munerum jocalium teneant locum promissionis sponsalitiae ?*

R. Haec per se loquendo non tenent locum verae promissionis sponsalitiae; possunt enim fieri aliis de causis omnino diversis, v. g. ad solatium, ad risum, ad seductionem, etc. Excipe si haec ex patriae consuetudine veram promissionem

1 L. VII, § 2. *ff. de suppl. leg.*

2 Hic tamen hoc discrimen est caute notandum, quod ad peccatum etiam mortale sufficit voluntarium ac deliberatum in causa, sive indirectum: non vero ad sponsalia. Hinc promissio ebrii, licet antea praevisa et licet acceptata, non sufficit.

3 L. 1. *ff. de sponsalibus*. Neque, si desit talis repromissio, habetur impedimentum publicae honestatis — Diximus *vi sponsalium*; nam obligaretur promittens vi promissionis illius ad fidelitatem servandam si revera constaret, ipsum voluisse se obligare independenter a repromissione alterius: stare enim potest promissio unius cum acceptatione alterius, qui non repromittat. At regulariter una pars non censetur se obligare independenter ab alia quia quisque censetur velle contractum juxta ejus naturam.

4 V. Benedictus XIV. *Notification* xcvi — Notant Habert et Busembaum, quod sponsalia ubi Tridentinum non est promulgatum, transeunt in matrimonium per quodcumque signum maritali effectu exhibitum, v. g. per copulam. Ubi tamen obtinet Tridentinum id non valet: quia huic opponitur clandestinitas.

5 C. ad dissolvend. 13 *de desp. impub.*

6 Aliter esset, si quis successive duabus promitteret: tunc cum prima contrahendum esset; quia cum illa sponsalia rite sunt consummata. Posteriora vero sponsalia non tenent; quia respiciunt promissionem jam alteri factam. Idque valet, ut communius et probabilius dicunt Anacletus, Croix, Elbel, Roncaglia, Sanchez, Sotus quamvis cum secunda sponsa copula intercesserit, ac juramentum; neque per habitam cum alia copulam, jus alterius adimitur — V. Ligorl, *Op. Mor.* l. VI, n. 833.

determinarent: item si tractatus de matrimonio praecessisset inter amicos, et sic sponsus mitteret arrhas et munera jocalia, quae a sponsa acceptentur. Ex his enim satis innuitur consensus. Ita communiter.

Verba vero haec: *non ducam aliam praeter te*, non constituunt per se vera sponsalia, ut docent valde communius ac verius Anacletus, Layman et Sanchez, licet enim haec importent, quod si ille velit uxorem ducere, non possit ducere aliam; praecise tamen non important, quod illam ducere teneatur; nam sunt verba negativa, et potest contingere, ut etiam ducat nullam: unde contractus remaneret suspensus — Diximus *per se*; nam aliter esset, si ex circumstantiis colligeretur talem per illa verba voluisse sponsalia contrahere: vel si ipse verba adhiberet de praesenti, dicens v. g.: *nullam volo nisi te*. In dubio verborum aut signi promissionis sponsalium, in foro interno videnda est intentio contrahentium: in foro externo standum est communi intelligentiae inclinando in favorem libertatis, ut ait probabilius Viva; quia quisque praesumitur se minus obligare quam potest.

Q. 3. *Quid de sponsalibus initis per metum* [1]?

R. Si *metus* sit *verus* et *gravis*, atque *injuste incussus ab extrinseca et libera causa*, docet sententia probabilior et communissima cum Azorio, Laymano, Sa, Salmanticensibus et Sanchez contra Vivam, sponsalia esse ex se invalida. Id deducitur ex illo canonici juris capite, ubi agitur de quadam puella, quae contraxerat sponsalia cum juramento; sed invita minis parentum in domum sponsi adducta fuerat. Supponunt autem communiter cum Glossa, hanc puellam fuisse desponsatam per metum gravem injuste incussum. Res ad apostolicam Sedem delata est: quae declaravit puellam liberam omnino ab illis sponsalibus [2].

Diximus: 1. *metus verus*, ut excludatur metus reverentialis, qui est quaedam solummodo erubescentia, nisi ei accedant minae, verbera et alia hujusmodi; 2. *metus gravis*; si enim levis est, sponsalia obligant juxta communiorem ac probabiliorem Bonacinae, Croix ac Vivae sententiam; metus enim levis nulla fit aestimatio, cum is sufficientem advertentiam non auferat. Quod valere dicunt, licet metus causam dederit contractui, quamvis tunc permittant parti innocenti, ut resiliat ob injuriam irrogatam; 3. *injuste incussus*: si enim juste incutiatur metus, valent sponsalia, cum tunc ea nonnisi irrationabiliter respuantur; 4. *ab extrinseca et libera causa*; si enim sit vel ab intrinseco, v. g. morbo, vel a naturali causa, v. g. naufragio, valent sponsalia; quia tunc nulla fit injuria metum passo, qui potius inter duo libere eligit matrimonium ad se tuendum a malo.

Q. 4. *Quid circa sponsalia inita sine consensu parentum?*

R. Sponsalia sine consensu parentum contracta, nisi adsit rationabilis causa excusans, sunt illicita et peccaminosa; nam reverentia parentibus debita postulat, ut in re adeo momentosa filii eorum consilium expostulent, ac judicium quaerant. An autem sint etiam invalida, affirmant Menochius, Gonet, Fagnanus cum aliis, nam ad illicita non datur obligatio; attamen communis sententia cum Alasia, Beraldi, Croix, Elbel, Laiman, Sanchez, etc. docet hoc universim verum non esse; etenim parentum consensus non de necessitate, sed de simplici honestate requiritur a jure canonico; ideo nisi accedant aliae circumstantiae, haec promissio (cum sit de re per se bona et honesta, uti est matrimonium) tenet etsi non omnis modus observetur in ea emittenda. Unde pro difficultatis solutione potius videndum est, an parentes sic initis sponsalibus renuant consentire irrationabiliter, vel rationabiliter: Si 1, sunt valida sponsalia; nam in iis quae pertinent ad matrimonium filii sunt sui juris: qui nihilominus poterunt resilire a sponsalibus, si parentes eis minentur malum grave non praevisum, puta exhaeredationem, quia omnia sponsalia etsi jurata intelliguntur contrahi sub con-

1 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 844 et 1056: gravitas metus sumitur respective ad personas: sane minus in foemina, quam in viro ad animum dejiciendum requiritur.

2 *Ex Lit.* 11 *de desponsat. impuber.* Neque dicas contractus ex metu initos de se valere, licet queant irritari; nam circa sponsalia occurrit ratio diversa: in aliis contractibus, cum ipsi non sint per se nulli, neque eis resistat ulla dispositio juris positivi, bene potest qui metum passus est, si nolit contractum rescindere, obstrictus manere ad illum exequendum. Sed nemo potest obligari ad exequendum actum per se nullum, et cui expresse resistit dispositio juris, ut est matrimonium duraote tali metu ineundum; nam ex adagio: *connexorum idem debet esse judicium;* atqui matrimonium ex metu gravi injuste incusso est irritum; ergo et sponsalia.

ditione, quod non superveniat gravis rerum mutatio, aut damnum. Si 2, nulla sunt sponsalia, casu quo justa dissentiendi causa *sit perpetua*, uti si matrimonium vergeret in dedecus familiae; nam nemo potest obligari ad rem injustam exequendam: quod valet etsi accedat juramentum, vel etiamsi sponsalia jungantur cum stupro, nam ideo non aufertur illicitas. Hinc Urbanus I ait, quod *canonum et legum auctoritas talia sponsalia non approbat*[1].

Diximus si causa sit *perpetua*; si enim justa dissentiendi causa sit temporanea, ut si timeantur minae vel discordiae, quae tractu temporis (ipsa experientia teste) de facili cessare solent, tunc valent sponsalia; sed eorum executio differenda est usque ad causae cessationem: in his enim sponsalibus duplex habetur obligatio: una contrahendi simpliciter, alia contrahendi tali tempore. Attamen compars non tenetur expectare diu nisi consenserit in hisce sponsalibus sciens difficultatem.

Quid (quaeres) *si parentes sponsalia contrahant pro filiis?* — R. Si parentes ipsi contrahant sponsalia pro filiis praesentibus et tacentibus, quoad forum externum, docent communiter, sponsalia esse valida. Id declaravit Bonifacius VIII[2]: *Ex sponsalibus quae parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint, vel tacite ut si praesentes fuerint nec contradixerint, obligantur*[3]. Ceterum in foro interno, si filius dissentit, certe ad sponsalia illa non obligatur; ad veram obligationem contrahendam in foro interno, requiritur consensus verus et positivus: unde tunc praesumptio cedere debet veritati — Si vero filii sint absentes, tunc si sponsalium a parentibus initorum conscii facti sint, non quidem casu, sed per nuntium, vel per epistolam a parentibus, probabilius dicunt Castropalaus, Concina, Paludanus, Salmanticenses et Sporer, sufficere ad eorum validitatem filiorum taciturnitatem; nec requiri pro foro externo ratificationem. Nam in favorabilibus qui non dissentit cum potest dissentire, consentire censetur: porro sponsalia a parentibus inita censentur cedere in favorem filiorum ob vehementiam amoris, quo eos diligunt. Unde d. Thomas: *Robur habent* (sponsalia) *in quantum illi, inter quos contrahuntur, ad aetatem debitam venientes non reclamant, ex quo intelliguntur consentire in his, quae per alios facta sunt*[4].

Q. 5. *An matrimonium mere civile, prout fit in Gallia coram magistratu laico, haberi possit saltem instar sponsalium?*

R. Cum Bouvier: affirmandum videtur, si contrahentes intentionem habeant recurrendi postea ad Ecclesiam: quia tunc non contrahunt matrimonium, sed tantum praescripto legis satisfaciunt ad effectus civiles, et simul se obligant, saltem implicite, ad vere postea contrahendum in faciem Ecclesiae: unde promissio est — Si vero partes contrahant per verba de praesenti sine intentione recurrendi ad Ecclesiam, et tunc non habetur, nisi matrimonium clandestinum, quod vim sponsalium habere non potest, ut pluries declaravit S. C. C.

Q. 6. *Quomodo dividuntur sponsalia?*

R. Sponsalia dividuntur: 1. In *ecclesiastica*, quae celebrantur coram Sacerdote ad id deputato, uti mos est in aliquibus locis, non apud nos: et in *clandestina*, quae ineuntur absque ministerio Sacerdotali (haec ab aliquibus dicuntur etiam *civilia*); 2. in *absoluta*, quae a nulla pendent conditione: et in *conditionata*, quibus conditio adnexa est; in *simplicia*, quae poenam in resilientem non important: et in *poenalia*, quae poenam continent.

CAPUT SECUNDUM

DE SPONSALIUM EFFECTIBUS[5].

Q. 1. *Quot sunt effectus sponsalium?*

R. Effectus sponsalium alii sunt a jure naturali; et est: 1. Gravis obligatio contrahendi matrimonium promissum; 2. lex gravissima de non transeundo alia vo-

1 Relatus Can. *Si rerum* 1, caus. 31, q. 2 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 877.

2 C. un. § 2 de *desp. impub.* in 6°.

3 Hic nomine *parentum* intelligitur etiam mater, ut communiter tradunt interpretes: hoc enim in loco non habetur respectus ad patriam potestatem, bene vero ad affectum parentum erga filios. Atqui matres non minus diligunt filios, quam patres ipsi: hinc in textu non dicitur *patres*, sed *parentes*. Et ob hanc rationem id negatur de ceteris: nempe non curri de patruo pro nepte, de fratre pro sorore, de tutore pro minore: ac multo minus de extraneis; in iis enim quae sunt obligatoria, non valet adagium: *qui tacet, consentire videtur*. Sed valet illud: *qui tacet, non consentit*. Excipe nisi in aliqua regione talis sit usus, qui legem faciat — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 838.

4 In 4, d. 27, q. 2, a. 2, ad 1 — V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XVIII, n. 5.

5 V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 845.

ta; 3. jus inchoatum ad rem in corpora mutuo: haec enim omnia directe fluunt ab ipsis sponsalibus.

Alii sunt a jure canonico, et est impedimentum, ut vocant, *publicae honestatis* per quod sponsus in uxorem ducere nequit consanguineam sponsae in primo gradu et vicissim. Hic effectus semper durat; et neque solutis sponsalibus solvitur, si ea valida ei absoluta fuerint. Sponsalia autem valida sunt, etsi sola voce solisque signis inita sint, absque ulla publica authenticitate; consensus enim ad sponsalia non est necessario ulla solemnitate ligatus. Attamen monet Benedictus XIV tutius esse, si sponsalia in tabulis publicis vel privatis exarentur, ut sic, ubi fuerit opus, melius valeant comprobari [1].

Alii denique sunt a jure civili [2]: et sunt ex nova, qua utimur lege [3], ut si unus ex sponsis datam fidem renuat implere, ab altero coram judice laico conveniri possit ad omnia damna sibi compensanda, quae vere et realiter passus est, nulla tamen habita ratione damnorum eventualium, vel clausae poenalis. Ut tamen civilis lex hanc actionem tribuat, tria requiruntur: 1. Ut sponsalia sint valida, et de hoc si conveniant sponsi, nulla alia fit investigatio; si non conveniant, judex ecclesiasticus id definit ex Tridentino [4], et Benedictina Instructione data anno 1742; 2. ut in publicam vel privatam scripturam redacta fuerint; 3 ut consensus ascendentium vel consilii familiae adfuerit, si res sit de sponsalibus filiorum vel minorum; de quo quidem consensu per authenticum actum constare debet [5].

Q. 2. *An oriatur obligatio in eo, qui ficte sponsalia promisit?*

R. Certum est quod ille qui ficte promisit sponsalia alteri parti vere repromittenti, graviter peccat illam decipiendo in re gravissima, ac ideo tenetur de damnis; cum fuerit illorum iniqua ac impellens causa. Imo et vere contraheret, si aliter damna illa reparare non valeat, vel si defloratio intercesserit, ut tenendum est cum d. Thoma; quia tunc damnum nullo alio modo adaequato reparari potest [6]. Verum utrum, praeclusis damnis, ex ipsius promissionis ficte emissae enascatur obligatio justitiae adimplendi talia sponsalia, videndum est in quodnam cadat fictio; haec enim potest in sponsalibus diversimode contingere: 1. Si ea externe promittens non habuit animum vere contrahendi; 2. si habuit animum serio sponsalia contrahendi, sed non se ad ea obligandi; 3. si animum habuit vere ea contrahendi et se ad illa obligandi; sed non postea ea adimplendi. Hoc posito, dicimus: 1. promittentem exterius sponsalia, sed sine animo vere contraendi, non tenetur stare promissis; quia promissioni defuit consensus internus, ergo nec fuit vera promissio unde ex ea nulla oritur vera justitiae obligatio; sed fallacia tantum verba quasi jocando habentur prolata [7];—2. neque illum teneri qui habuit animum sponsalia contrahendi non tamen animum ad ea se obligandi: quod valet probabilius, etsi quis noverit ex promissione obligationem oriri; nam velle promittere et nolle se obligare, non est promittere et sane qui ponit positivam intentionem non se obligandi, ponit conditionem contrariam substantiae obligationis; ergo ipsam penitus destruit [8]. Quod valet etsi promissio sit jurata, ut docent cum d. Thoma, d. Bonaventura et d. Antoninus: nam juramentum sequitur naturam promissionis: unde esto quod sic promittens peccet, Deum in testem falsitatis vocando, vel saltem inaniter usurpando; non tamen obligatur stare promissis quia obligatio nascitur ex

1 *De Syn. Dioec.* l. XII, et *Notif.* XLVI.

2 *Cod civ.* art. 106 — C A. 1222 et *Austriae Concordatum*, art. 10 — C. G. 148 — C. S. 163 — C. P. 34 — C. M 89.

3 V. Alasia, *De matrimonio*, quoad aliqua jura.

4 *Sess.* 24. can. 12.

5 Ex ipso civili Codice sponsis permittuntur quaecumque mutuae conventiones, si nulla obsit alia lex et si coram notario sint exaratae, sed semel constitutae mutari non possunt, nisi ante matrimonium; et sub datis formulis, quas indicat Manifestum RegiaeCameraeComputorum 21 Julii 1838 *Cod. civ.* art. 1508 — C. A. 1217 — C. G. 1387).

6 Suppl. q 46. a. 2 — C. 1 *de adult. et stupr.* — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 832.

7 Esto etiam quod ficte promittens peccaverit contra justitiam alteram partem decipiendo, non tenetur tamen ex justitia ponere verum consensum; cum nulla ei aderat obligatio contractum ineundi, et contra alter nullum acquisierit jus in eum ex suo consensu; ideo tenetur quidem ratione deceptionis postea damna resarcire, sed non tenetur ratione promissionis verum consensum ponere, et matrimonium contrahere.

8 Dices: *quando quis vere promittit, non potest nolle obligari; cum id sit de natura contractus; obligatio enim est effectus naturalis promissionis, sicut calefacere est effectus naturalis ignis; ergo sicut posito igne, necessario sequitur calefactio, ita posita promissione, necessario sequitur obligatio.* — R. Hoc est quidem probabile; sed semper probabilius est contrarium; nam contractus a voluntate pendet; ergo ubi deest voluntas se obligandi, necessario deficere debet obligatio. Paritas autem ignis non tenet; nam ignis supponitur vivus et verus; sed quid si extinguatur, vel sit ignis fictus? et talis est in casu nostro, extincta obligatione, extinguitur, ut ita dicam, ignis. *Sanchez.*

promissione vera, non ficta ; — 3. certum est promittendum, qui habuit animum se obligandi ad sponsalia; non tamen ea implendi, teneri ad sponsalia, ideoque ad matrimonium; quia jam contraxit obligationem. Quod valet, quamvis ad obligationem non advertat; quia jam habet virtualem voluntatem se obligandi, cum ipso velit contrahere modo ordinario.

Q. 3. *Quandonam obligatio a sponsalibus orta implenda est?*

R. Si terminus fuit praefixus, eo adveniente, sponsalia sunt implenda : quia legitima pactio servanda est. Si nullum est praefixum tempus, tunc si altera pars ex oblivione, timore aut verecundia, ut precipue evenit in foeminis, non peteret, tenetur sponsus de se sine petitione contrahere, cum commode possit. Sed si altera pars, quae potest commode petere, tacet, tunc ipsa videtur dilationi assentire. Hoc valet quoad sponsos; sed quoad judicem ecclesiasticum recte docet Sanchez cum divo Bonaventura, d. Antonino, Concina, Navarro, Roncaglia et aliis innumeris, quod non debet judex renuentem cogere ad matrimonium, si inde scandala aut rixae timeantur. Sic enim legitur in jure : « Ecclesiastica censura compellas, ut ipsam (nisi rationabilis causa obstiterit), « in uxorem recipiat » Hac de causa hanc praxim tradunt sequendam a Confessariis: « Adhortationibus premant executionem « promissionis : et si eam obtinere nequeant, praecipiant reparationem damni, aut liberam utriusque partis compositionem, quod ordinarie melius est. « Eam per se, vel per mediationem alienjus tertiae personae petant. » *Bouvier.*

Q. 4. *Quid de sponsalibus sub conditione initis?*

R. Conditio sponsalibus apposita per se loquendo illis non officit; cum tantummodo modum, non eorum substantiam respiciat : quomodo autem conditiones sint resolvendae, non una sententia est. Alii docent eos accipiendas esse ad modum, quo accipitur conditio in ipso matrimonio apposita ; nam sponsalia sunt via ad matrimonium : unde habere debent eadem consectaria. Alii vero contendunt hasce conditiones esse resolvendas sicuti resolvuntur conditiones aliorum contractuum; quia non currit eadem et adaequata ratio pro sponsalibus et matrimonio : sane hoc est insolubile, non item illa. Unde in hac sententia, si conditio est de re possibili, tenent sponsalia ; si de impossibili sive de jure sive de facto, nulla sunt et invalida [2].

Quid autem (addes) *si sponsalia inita sint sub conditione : si Papa dispensaverit?* — Certum est promissionem esse nullam, si Papa in eo impedimento non sit solitus dispensare; nam quod Superior non solet concedere vel nonnisi difficillime, reputatur impossibile. Idem est, si Papa soleat quidem dispensare, sed spondentes causam non habeant ; sicut enim Papa non debet dispensationem concedere sine causa legitima, ita nec sponsi illam petere — Tota ac gravis quaestio est, quando Papa in tali gradu solitus est dispensare cum causa, adestque talis causa. Alii cum Barbosa, Berardi, De-Luca, Ledesma, Veracrux, Victoria et Vivaldo, dicunt illam promissionem sponsalitiam essa nullam, ideo requiri novum consensum, ut impetrata jam dispensatione, promissio convalescat, ac proinde licitum esse utrique contrahenti, ante impetratam dispensationem, etiam altero invito, resilire; nam impediti ad matrimonium sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum : et ita pluries declaratum fuit. Verum alii communius et verius cum Laymano, Lugo, Pontio, Salmanticensibus, Sanchez, Sporer ac d. Thoma [3], docent quod etsi illa sponsalia suspensa maneant ante dispensationem ob dirimens impedimentum, neque ante conditionis verificationem inducant impedimentum publicae honestatis; attamen remanent sponsi obligati ad expectandum conditionis eventum, et sponsalia cum alia persona inita essent nulla; fides enim data servanda est. Unde eo in casu contractus differtur ad tempus verificationis conditionis: quo veniente, jam contractus validus fit et absolutus sine novo consensu juxta illud: *Actus*

1 C. 10 *de spons.* Etiam in dubio melius erit, ut dicunt Tamburini et Concina, evitare damna talis matrimonii, quam damnum partus, maxime quia haec, conjugia malos exitus habere solent. V. Liguori *Op. Mor* l. VI. n. 848.

2 Devoti, *Inst. jur. ubi de matr.* § 111.

3 In 4. dist. 39. a. 1, ad 3 - V. Liguori. *Opus Mor.* l. III, n. 650; et l. VI, n. 8.9. — Quod tenet, etsi nulla facta sit mentio dispensationis impetrandae, si tamen impedimentum notum fuerit; nam talis conditio subintelligitur. Attamen contrarii citant novissimam declarationem S C Concilii 2 octobris anno 1857, quae decernit talia sponsalia nulla esse omnino, etsi agatur de consenguinea violata, cui etiam sit facta promissio dispensationis obtinendae; et ideo obtenta dispensatione, necessarium esse novum consensum, et interim utrique contrahenti liberum esse alia sponsalia inire, etsi non sit secundum honestatem promissis deficere. V. Diarium, *Il Campanile.* Torino, 4 novembris 1857, n. 130.

factus tempore inhabili, *relatus ad tempus habile*, *valet pro illo*. Sic votum Episcopi transeundi ad Religionem, si Papa dispensaverit, secundum omnes validum est; sic vertente lite de Beneficio, licet pacisci contendentibus de pensione danda *si Papa dispensaverit* (etsi ea conditione seclusa, pactum esset simoniacum), et vere obligat; ergo similiter in casu nostro. Nec obstare videntur leges ac decisiones Rotae et S. C. C.: quia uti notat Alasia, intelligendae sunt de casu, in quo aut non solet Papa dispensare; aut non adest dispensandi causa, aut alia occurrunt specialia rerum adjuncta, quae promissionem illam infirmant.

Dices: in « sententia probabiliori qui « inhabilis contrahit matrimonium sub « conditione: » si Papa dispenset, si cesset impedimentum, « Hoc cessante, de no« vo renovare debet consensum; ergo a « pari dicendum de illo qui sub hac ipsa « conditione contrahit sponsalia — R. Negamus paritatem; qui enim tenentur impedimento dirimenti declarantur omnino inhabiles ad contrahendum ullo modo matrimonium; ideoque quem ponunt consensus est omnino nullus, ideoque renovandus. Hoc autem non currit de sponsalibus; quamvis enim Ecclesia constituendo impedimentum dirimens inhabilitet prorsus ad contrahendum matrimonium; tamen non ideo inhabilitat ad illud promittendum, uti patet in impuberibus, qui valide quidem promittunt sponsalia, pro tempore pubertatis, attamen invalide contrahunt etiam pro ipso tempore pubertatis, sed ea habita novus requiritur consensus.

Q. 5. *An liceat sponsalibus apponere poenam?*

R. Vel poena sponsalibus apponitur generatim et absque personarum discrimine, ita ut quicumque ab iis resiliat, sive juste sive injuste, ad poenam cogatur. Vel apponitur specialim et cum limitatione ad solam eam partem, quae injuste resiliat.

Si 1, poena est illicita et invalida; quia per eam laeditur matrimoniorum libertas: *cum itaque*, legit jus canonicum, « Libe« ra matrimonia esse debeant, et ideo ta« lis stipulatio propter poenae interposi« tionem sit merito improbanda, manda« mus » etc. [1]. Quo in casu si poena soluta sit, probabilius docent Hurtadus, Palaus, Salmanticenses aliique contra Lessium et Sanchez, eam esse restituendam; quia nullus adest eam retinendi titulus, dum lex irritat talem promissionem [2]. Quod valet, etsi poena haec fuerit juramento firmata; quia juramentum non potest esse vinculum rei a lege prohibitae — Si 2 idest si poena apponatur cum limitatione ad solam eam partem, quae injuste resiliat, est quidem probabilis sententia Bonacinae, Concinae et Sanchez, qui etiam in illo casu invalidam tuentur poenam appositam; quia adhuc aliquatenus libertas matrimonii laeditur [3]. Attamen probabilior est opinio Anacleti, Layman, Pontii, Roncaglia, Salmanticensium, Suarez ac Vasquez, qui tunc affirmant eam esse validam et licitam: non est enim contra jus naturale, quin imo rationabile est in jure naturali, ut poena imponatur injuste resilienti a contractu. Neque contra jus positivum; quia hoc jus loquitur de poena quae turbat matrimonii libertatem: atqui poena specialim apposita cum limitatione indicata, rationabilem matrimonii libertatem non turbat.

Q. 6. *An sponsalibus apponi possint arrhae?*

R. *Arrharum* nomine venit quod in pignus matrimonii celebrandi traditur a sponsis vel a parentibus [4]. Arrha differt: 1. a *poena*, quae per se culpam supponit et odiosa est; arrha autem nullam poenam importat; 2. a *promissione*, qua nondum res tradita. Haec promissio in sponsalibus approbatur, si sit facta a muliere [5]; quia tunc censetur facta causa dotis: non vero si sit facta a viro [6]; quia tunc jure praesumitur facta ob causam turpem, nisi aliud juste colligi possit; 3. a *largitate sponsalitia*, quae fit simpliciter in re parva ad captandam

1 Cap. *Gemma* 29 de sponsalib.

2 L. fin. c. *de spons*. Hinc communissime tradunt eos peccare (mortaliter juxta aliquos, juxta alios venialiter) qui sponsalia ineunt cum hac poena vel a se ipsis *vel a consanguineis aut amicis apposita*; quia faciunt contra legem, quae libertatem matrimonii tuetur. Dicimus *vel a consanguineis aut amicis apposita*, cum enim damnum propinquorum et amicorum reputemus damnum nostrum, ideo semper est laesio libertatis, et periculum involuntarie contrahendi ob timorem illius poena. Secus ergo esset, si motu proprio et absque ullo sponsorum mandato poenam apponeret aliquis extraneus; extraneorum enim damnum non ita urget nos — Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 853.

3 Lex civilis Pedemontana hac de causa vetat, ne in dijudicanda damnorum compensatione in sponsalibus ratio habeatur clausulae poenalis: *v.* supra *de effect*

4 L. XXXV *de contr. empt.*

5 C. *de illis* 3 de cond. app.

6 L. 97, § 2, ff. *de verb. ob.*

benevolentiam: et absolute tribui censetur: quamquam aliquando haec elargitio cum arrha confundatur — Hoc posito, dicimus: arrhae quae sponsalibus apponi solent, probantur in jure; cum tribuantur, ut firmior evadat contractus: unde etiam, iis restitutis, vinculum sponsalium non solvitur [1]. Leges autem improbarunt poenas ac promissiones, non arrhas; quia arrhae utpote statim tradendae, non solent concedi, nisi in exigua quantitate, et cum matura deliberatione. in poena autem et promissione, cum res non tradatur cito, facile et incaute offertur in quantitate magna experientia enim docet homines faciliores esse ad promittendum, quam ad reddendum [2].

Q. 7. *Quaenam sunt sponsorum officia post sponsalia?*

R. Sponsi post rite inita sponsalia curare debent:

1. Ut aliquo temporis spatio ante conjugium Confessionem faciant perito Confessario, eaque praesertim peccata aperiant, licet jam declarata, ex quibus oriri potest aliquod impedimentum. De hisce porro sunt caute interrogandi, ne facta, instantibus nuptiis, Confessione, in graves incidant angustias, si forte detegatur impedimentum.

2. Ut christianae Religionis rudimentis, si opus sit, bene instruantur; Parochus enim tum ex Rituali R. tum ex decreto S. C. C. confirmato et a Clemente XI et a Benedicto XIV, Encyclica *Etsi*, 2 februarii 1742, nequit vel ad ipsas proclamationes procedere, nisi prius sponsos in rebus fidei instructos inveniat vel certo sciat: Secus neque possent christiane prolem instituere. Attamen non est a matrimonio prohibendus qui scit praecipua fidei nostrae mysteria, sed quia habetis est ingenii et exilis memoriae, post omnem adhibitam diligentiam illa retinere et recitare non valet, si saltem aliquo rudi modo ea perceperit; « sed curabit Parochus « (concludit idem Benedictus), ut iste frequenter audiat quae semel crasse didicit, ne ab ejus mente penitus elabantur [3] ».

3. « Ut ante benedictionem Sacerdotalem in Templo suscipiendam in eadem « domo non cohabitent [4] », prout habet Tridentinum; id enim esse non potest generatim sine animae periculo. Et curandum etiam, ne celebrationem matrimonii diu protrahant; quia ex dilatione solent non raro sequi peccata et scandala. Et interim curetur, ne sponsi soli maneant, sed semper habeant aliquos propinquos, vel alios praesentes: Quae res uti gravissimi momenti habenda est. Aliqui dicunt non esse negandam absolutionem juveni et puellae, qui aliquo tempore sese solos invisunt animo matrimonium contrahendi; quia nemo tenetur ducere personam sibi ignotam. Haec doctrina, quae speculative videtur rationabilis, in praxi, teste experientia, valde periculosa est, et vix semel aut iterum et maxima cum cautela permittendum esset sponso ad domum sponsae accedere, et sponsae aut parentibus illum excipere. Nam testantur Confessarii, qui longo exercitio rerum hujusmodi experti sunt, raro inveniri qui in talibus accessibus non peccaverit, saltem verbis aut cogitatione; cum omnes aspectus et colloquia inter tales personas sint totidem proxima incentiva ad malum. Unde etiam « vix sponsis permitti possunt « (concludit s. Alphonsus) oscula illa vel « amplexus, quos mos patriae permittit, « modo non sint pressi, neque per notabile tempus protracti »: quamvis enim illa pudica sint, attamen « moraliter est « impossibile in talibus actibus causa vo-

1 L. XXXV *de contract. empt.* — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 852.

2 Ab antiquo jure statutum est circa arrhas: 1. Secuto matrimonio, arrhae redeunt ad tradentem; 2. si qui arrhas dedit, juste resiliat a sponsalibus, eas sit sibi recuperat; si injuste, amittit; 3. si injuste resiliat qui arrhas accepit, reddet quantum accepit, si aetate sit minor. Si vero major, tunc restituet duplum, nempe amittet proprias et restituet acceptas. Imo ad quadrupium etiam teneri poterit, si ita conventum fuerit; ultra quadrupium leges pacisci prohibent — V. l. V *Cod. ubi de spons.* — *Arg.* l. XIX, *ff. de verb. obl.* — D. l. V — *Arg. dictae legis*, § *Patrem vero* etc.

3 V. *De Syn.* l. VIII, c. 14 — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 54 — Hic audiatur Synodus Laudensis celebrata anno 1854: *Parochus ipse personaliter, nisi gravis necessitas coadjutorem substituere exigat, istud examen utriusque sponsi separatim instituat; et consensum, non promissionem de futuro matrimonio, antequam publigationes in Ecclesia fiant, excipiat: id vero fieri non liceat in domibus privatis, sed in cubiculo residentiae parochialis, januis quidem apertis, sed comitatu sponsorum ita remoto, ut queat videre, non autem audire sponsos, dum interrogantur separatim a Parocho.*

4 *Sess.* 24, *c.* 1 — Cuilibet Parocho (ait S. Alphonsus, *Homo Apost.* tract. VII, n. 32) elaborandum esset, ut verba sponsorum acciperet, nisi paulo ante matrimonium contrahendum: cum experientia observemus, initis sponsalibus, totum illud temporis spatium inter nuptias intercedens esse tempus peccatorum ».

« luptatis habitis se continere non labendo in pollutionem, vel copulae consensum [1] (E) ».

Synodus Novariensis vult graviter increpandos parentes in hoc delinquentes.

CAPUT TERTIUM.

DE SPONSALIUM DISSOLUTIONE.

Q. 1. *An possint sponsalia semel inita dissolvi?*

R. Certum est sponsalia semel inita dissolvi posse, cum non pariant vinculum indissolubile, etsi jurata sint; quia juramentum contractui adnexum ejus naturam et conditiones sequitur. Ut tamen legitime solvantur quod legitime ligatum est, et causa rationabilis requiritur et debita auctoritas. Causae legitimae habentur communiter: « Sponsorum consensus, impedimentum superveniens, notabiles defectus animi vel corporis, discessus vel mora unius ex sponsis, et melioris status electio » [2]. Auctoritas autem debita vel est privata vel publica.

Q. 2. *An mutuo consensu possint dissolvi sponsalia?*

R. Sicut quilibet contractus dissolvitur per mutuum consensum, ita etiam sponsalia, *si intercedant conditiones requisitae* ex notissimo enim juris principio, *res eo modo dissolvi potest, quo fuit colligata*. Atqui sponsalia per mutuum consensum colligantur; ergo per mutuum consensum possunt ordinarie dissolvi.

Diximus: *Si intercedant conditiones requisitae*; et sunt: 1. *Consensus liber* ex utraque parte; si enim adsit metus gravis vel dolus, sponsalia non dissolvuntur; nam quod metu gravi vel dolo fit, non fit libera voluntate; 2. *causa*, si sponsalia sint juramento firmata; idque ob illis reverentiam Verum id tantum de honestate requiritur et sub levi; cum juramentum sequatur contractus naturam; 3. *pubertas*: quamvis enim impuberes valide sponsalia contrahere possint, non tamen ea solvere Id vetat lex canonica ob eorum levitatem et inconstantiam; ne continuo solvant et contrahant [3]. Unde impuber debet expectare pubertatem: qua adepta, etiam altero renuente, ei resilire fas est, modo id agat intra triduum a die cognitionis tum pubertatis tum privilegii [4]. Excipe ex Alexandro III eos qui pubertati proximi sponsalia juramento vel copula firmaverint, qui prohibentur resilire, comparte renuente [5].

Q. 3. *Quomodo ob impedimentum superveniens sponsalia solvantur?*

R. Distinguenda sunt impedimenta impedientia a dirimentibus:

1. Impedimenta impedientia (excepta melioris status electione) non solvunt sponsalia, ut docent probabilius et communissime Coninchius, Palaus, Paludanus et Sanchez contra Sotum; nam loquendo *de tempore feriato* et *Ecclesiae vetito*, haec tantum suspendunt matrimonii celebrationem. Loquendo vero de *novis sponsalibus* post prima initis, ea nullius roboris sunt; cum sint promissio de re jam alteri obligata [6]. Neque per se obtinent, licet priora illa dissolvantur; quia non firmatur tractu temporis, quod ab initio non subsistit [7].

2. Impedimenta dirimentia certe sponsalia dissolvunt ex parte innocentis, cum tunc matrimonium nequeat amplius locum habere, neque per ipsum stet quod fuerit impeditum: esset v. g. si sponsus, initis sponsalibus cum Lucia, postea cum sorore Luciae commercium carnale

1 *Opus Mor.* l. VI, n. 834—Unde illud d. Thomae (2. 2. *q.* 154. a. 4: et *q.* 169, *a.* 2). licitum esse quibusdam signis et honestis significationibus ad matrimonium ineundum invitare; caute accipiendum est; versamur enim in re admodum periculosa. *Qui puellam in matrimonio requirens, eam quandoque v. g. in adventu et profectu, honeste amplexatur, sine periculo motuum libidinis, aut saltem sine periculo eis consentiendi, peccati mortalis non est accusandus: imo si adsit ratio hunc actum cohonestans v. g. timor fundatus ne appareat scrupulosus, aut singularis, ne in derisionem aliorum incidat, nullatenus peccabit. Simili ratione excusatur puella quae amplexus honestos declinare non potest, quin ludibrio exponatur, vel juveni eam requirenti displiceat*. liaBouvier, *Dissertatio in sextum praeceptum*. etc.

2 V. Zeilinger, *Jur Eccles*. l. IV, tit. 29.

3 C. *de illis* 7 *de desp. impub.*

4 L. III *eod.* de *err. adv.*

5 C. *ex litt.* 10 *de spons*. Praeterea pubert. qui cum impubere contraxit, ex hoc capite resilire non licet sine alterius puberis facti consensu. Quia ille ex hujus privilegio odium tantum participat—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 855.

6 Excipe si sponsalia inita sint cum copula iis in locis, in quibus Tridentinum non est promulgatum; in iis enim locis ista sponsalia transeunt in matrimonium.

7 Haec observanda sunt cum Alasia: 1. Partem innocentem posse a sponsalibus resilire; quia quantum in se est, *frangenti fidem fides servanda non est*: 2. vim habere secunda sponsalia, si ea contrahens causam habeat a primis resiliendi; tunc enim ipso facto jam censetur resilire; 3. contrahentem secunda sponsalia invalida teneri compensare omnia damna secundae sponsae priorum sponsalium ignarae; quia per suum delictum illorum causa impellens et iniqua fuit — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 857.

habeat: tum enim exurgit impedimentum dirimens affinitatis. At probabilius et communius est, sponsalia non solvi ex parte nocentis qui scilicet impedimentum posuit; quia aequum non est, ut commodum ex sua iniquitate reportet, et alteri fidem frangat [1]. Unde tunc obligatio sponsalium suspenditur usque dum tollatur per dispensationem impedimentum: hanc tamen dispensationem pars innocens non tenetur admittere nisi forte gravia mala ex dissolutione sint oritura. Quod si innocens matrimonium urgeat, probabilius tenetur nocens aere suo dispensationem expostulare, si dispensatio facile posset impetrari, secus nocenti sua iniquitas patrocinaretur. Si tamen ad eam requirerentur magnae expensae et longa mora, ad illam obtinendam deobligaretur, quia obligatio ex sponsalibus orta urget ad ponenda media tantum ordinaria: excipe nisi esset reparandum damnum deflorationis vel famae deperditae; tunc etiam magnae expensae erogandae sunt.

Casus: « Titius, initis sponsalibus cum « Berta, matrimonium contrahit cum Lu« cia; si Lucia uxor nunc moriatur, revi« viscuntne prima illa sponsalia cum Ber« ta contracta ?— R. Nobis absolute probabilius est cum Gonet, Vega, Palao, Roncaglia et Sylvio prima illa sponsalia reviviscere ex regula generali, quod nemo potest ex suo delicto commodum reportare. Sane prima illa obligatio a nullo jure irritatur: non a jure positivo; quia hoc nullibi legimus constitutum: non a jure naturali; quia inspecto jure naturae, haec sponsalium obligatio suspenditur quidem, durante illo matrimonio; sed dici non potest extingui. Sic patet in eo, qui post votum ingrediendi Religionem matrimonium consummaret: iste fatentibus omnibus, mortua conjuge, ipse etiam jure naturali inspecto, teneretur votum implere [2].

Q. 4. *An per notabilem defectum sponsalia disssolvi possint ?*

R. Ob defectus notabiles vel de novo supervenientes, vel antecedentes, sed noviter detectos, sponsalia dissolvi posse certum est, licet jurata sint. Nam sponsalia semper inita censentur sub tacita conditione: *ut mutatio notabilis non contingat* [3]; at per defectum notabilem notabiliter sponsorum conditio mutatur. Quod valet, etsi unus ex sponsis sit in mora culpabili; nam si peccavit differendo matrimonium, non peccat jure suo utendo, nempe solvendi sponsalia ob mutationem notabilem. Ea autem censetur mutatio notabilis, qua existente et nota, judicio prudentis sponsalia inita non fuissent: quod quidem contingere potest in bonis, tum animi, tum corporis, tum fortunae.

Quid (quaeres) *si defectus sint occulti ? suntne aperiendi ?* — Vel agitur de defectibus, qui redderent nuptias perniciosas: uti esset v. g. graviditas ex alio in sponsa; aut gravis infamia ; lepra aut alius morbus contagiosus in alterutro. Vel agitur de defectibus, qui redderent quidem nuptias minus appetibiles, sed non perniciosas, v. g si sponsa sit pauper quae putabatur dives, deformis quae pulchra, corrupta quae virgo (non tamen praegnans).

Si 1, tenetur pars laborans defectibus eosdem manifestare; aut melius, a matrimonio contrahendo desistere (nisi tamen altera pars eosdem vel similes defectus haberet, nam tunc esset compensatio); sicut enim peccat contra justitiam, qui alteri vendit merces noxias credenti bonas, ita peccat a fortiori, qui cum suo pernicioso defectu vult matrimonium contrahere. Si 2, non potest quidem sponsa virum decipere dicendo, vel fingendo se immunem a tali defectu; non tenetur tamen illum manifestare. Et ideo poterit etiam interrogata dissimulare ambigue respondendo, uti dicunt Croix, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez et Sporer contra Concinam; id enim videmus commune consuetudine receptum, et sane nemo tenetur defectum suum cum propria infamia detegere, quoties silentio alterius jus

1 Si tamen utraque pars sit innocens, tunc ex superveniente impedimento dissolvuntur penitus sponsalia; quia sine culpa jam est factum impossibile matrimonium; vel saltem difficile, si esset impetranda dispensatio, de qua nulla tunc obligatio.

2 Nec dicas vinculum primum penitus extingui per vinculum subsequens; cum sit fortius et ejusdem naturae, uti sunt matrimonium et sponsalia. Nam respondetur, nihil referre, an obligatio subsequens sit fortior ac ejusdem naturae necne, semper ac possit primae obligationi satisfieri; tantum attendenda est conditio vinculi subsequentis. Si hoc est ex natura sua perpetuum, utique extinguitur prima obligatio; si vero est temporarium, illa solummodo suspenditur, donec impleri possit, cessante vinculo illo. Si quis v. g. equum suum venderet uni, et postea eundem venderet et traderet alteri, casu quo in ejus dominium iterum veniret equus, nonne teneretur eum consignare emptori primo? l. XV *Cod. de rei venditione* — Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 875.

3 Ex l. V cod. de *spons.*

non laedit [1]. Excipe tamen, si periculum immineat, ne inito matrimonio defectus detegantur qui ideo sint causa gravium malorum, rixarum, damnorum, etc.

Q. 5. *Quid de mutatione in bonis animi et corporis quoad sponsalia?*

R. 1: Notabilis mutatio in bonis animi sponsalia rite dissolvens contingit: 1. quando sponsus cognoscitur ebrietati, ludo, blasphemiis et impietati deditus; 2. quando in eo deprehenditur gravis morum asperitas, saevitia vel infamia. Haec enim, quae plerumque faciunt, ut contractum matrimonium quoad habitationem solvatur, multo magis facere debent, ut illud impediatur contrahendum. His adde: si ex conjungio timeantur graves inimicitiae, odia, rixae inter conjuges, vel inter eorum parentes aut consanguineos [2].

R. 2: Mutationem in bonis corporis ad dissolvenda sponsalia sufficientem sic jus explicat: « Si post hujusmodi juramentum mulier fieret non solum leprosa, « sed etiam paralytica; vel oculos vel nasum amitteret; vel quicquam ei turpius « eveneret, numquid vir teneretur eum « ducere [3]? » Idem valet de notabilis venustatis amissione in sponsa, si amissio tanta sit, ut, si ab initio exstitisset, sponsalia non fuissent inita (in sponso tamen major requiritur deformitas ad sponsalia solvenda; cum in eo non tanti venustas aestimetur). Idem valet, si sponsa clauda facta sit: ex S. C. C. 22 febr. 1698.

Quid (dices) *si in sponsis fornicatio contigerit?* — R. 1: Si sponsus fornicatus sit post sponsatia, sponsa potest resilire, cum ei sit rupta fides; si ante sponsalia, dicunt communius ac probabilius non posse sponsam resilire. Quia ex una parte fides nulla frangitur, nondum initis sponsalibus; ex altera in communi aestimatione non ideo censetur vir factus notabiliter vilior. Excipe nisi prolem suscepisset, nam est probrosum mulieri talem virum habere; vel huic vitio esset deditus cum pluribus congressum habendo, nam tunc dubitari potest de illius fidelitate, etiam matrimonio contracto; — 2. si vero sponsa sit fornicata, jam initis sponsalibus, certum est, virum liberum fieri: quod valet licet sponsa per vim cognita fuerit, ut dicunt communiter et verius. Idque jus confirmat quod quidem permittit sponso repudiare sponsam vi raptam, aut si ipsa permisit se impudice tangi [4]. Quod valere etiam dicunt, quamvis fornicatio sponsalia antecesserit si de illa compars inscia fuerit. Ratio omnium est: quia sponsa in communi aestimatione fit notabiliter vilior per copulam, et sponsus contrahendo matrimonium bigamiam incurrit [5]; — 3. si demum fornicatio se teneat ex utraque parte, non una sententia est. Alii utrique sponso resiliendi jus tribuunt; quia fides violata est ex utraque parte. Alii neutrum resilire posse tuentur; quia mutua delicta pari compensatione delentur. Alii tandem docent posse sponsum resilire, non sponsam; quia longe turpior est sponsae fornicatio: unde licet detur compensatio delicti quoad ipsam fractionem fidei; non tamen, uti aiunt, ea aeque datur quoad vilitatem [6].

Q. 6. *Quid de mutatione in bonis fortunae quoad sponsalia?*

R. Mutatio in bonis fortunae in sponsis contingit praesertim: 1. per supervenientem paupertatem in utroque sponso: vel si alteruter detegatur nimio aere alieno gravatus, quin habeat, ut de facili solvat; vel si inde timeat exhaeredari, etc.; 2. per amissionem dotis, vel per notabile praejudicium in bonis paraphernalibus ex parte sponsae. Sed in hac re non una regula esse potest: ut enim dissolvantur legitimae sponsalia ob talem mutationem, videndum est, num omnibus pensatis, nuptiae reddantur tantum minus appetibiles; an etiam nimis gravosae et noxiae, quibus praevisis, sponsalia inita non fuissent: nam tantum in secundo casu sponsalia solvi legitime possunt.

Quid si alterutri sponsorum superveniat ingens haereditas? — Negant com-

1 Neque dicas sponsum, cognito defectu, habere jus resiliendi, opponendo exceptionem defectus ejusdem: ideoque sponsam non recte talem defectum occultare. Nam usquedum ea exceptio non fit, sponsa prosequitur jus suum sponsum compellendo ad sua promissa implenda: sicut adultera, usquedum vir non opponit exceptionem propter cognitum adulterium, potest ab eo debitum petere— V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 863.

2 Arg. c. 13 in fine *de rest. spoliat.* — C. *Super eo* 2 de consang. — Arg. c. 2 et 17 *de spons.* — S. C. C. 24 aug. 1723—C. 27 *de spons.*

3 Innocentius III in c. 25 *de jurej.*—Idem valet cum proportione *de viro.*

4 C. *raptor.* 33. caus. 28. q. 2.

5 V. De Irregularitate, *Tract. de Ordine.*

6 Quae hactenus de fornicatione dicta sunt, item valent de *osculis, tactibus* et *impudicis amplexibus* (praesertim in sponsa); si haec talia sint, unde recte praesumi possit violatio fidei conjugalis inito conjugio — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 860 et seqq.

munissime Concina, Roncaglia et Sanchez ideo sponsalia dissolvi posse; quia non fit magis onerosum matrimonium. Sed affirmant Leander, Hurtadus, Trullenchus, etc., nam tunc conditio sponsorum revera mutatur [1]. Nos non audemus consulere, ut prima sententia deseratur: sed si conditio aliorum sponsalium esset longe melior, nec auderemus (meliori advertentia salva) illico damnare sponsum, qui vellet a primis resilire; cum magni lucri amissio magno damno aequivaleat: ita invenimus sensisse multos Theologos in vita s. Joannis a Capistrano, qui tamen erat contrariae opinionis.

Quid (quaeres) *si sponsi sint notabiliter dispares conditione?* — Status disparitas videtur sufficiens ad sponsalia solvenda, si sponsi illam ignorabant; sponsalia enim semper inita censentur inter pares. Si autem sponsi disparitatem status jam noverint, tunc si matrimonium non possit contrahi sine familiae dedecore aut magno scandalo, adhuc promissio sponsalitia non obligat, utpote versans circa rem illicitam, ad quam nemo potest se obligare; sed ista disparitas debet esse notabilis, quae veram admirationem ac perturbationem in familia pariat: puta si vir nobilis desponsaret filiam vilis mechanici vel agricolae — Quod si matrimonium contrahi possit sine familiae dedecore, nempe si disparitas sit tantum in divitiis, non vero in nobilitate, eo in casu adhuc per se loquendo videtur dicendum sponsalia non obligare; quia illa promissio est nimis prodiga, ideoque illicita: at nemo tenetur ad exequendum illicitum, licet sit tantum venialiter illicitum, ut communius et verius tradunt Suarez, Sotus, etc. Diximus *per se loquendo*; nam valerent sponsalia, si foemina peculiari praerogativa honestatis, nobilitatis, prudentiae ac pulchritudinis praestaret, propter quam putet sponsus se cum ea quietam ducturum vitam; tunc enim fieret compensatio. Et idem omnino est, si intercesserit defloratio; nam proditio virginitatis aut bonae famae saltem aequivalet excessui disparitatis sponsi: unde cessat tunc prodigalitas.

Quid (addes) *si adsit causa sic contrahendi, sed adhuc contradicant parentes, et inde ex conjugio timeantur damna et odia inter ipsos?* — Sanchez docet, abstinendum a matrimonio ex lege charitatis: imo nulla esse sponsalia; cum sint promissio de illicito. *Fateor* (ait s. Alphonsus, qui sedulo hanc quaestionem discutit; cum hic casus frequenter occurrat), « Fateor quidem, hanc esse communem sententiam, et per se loquendo « veram, quando filius commode hujusmodi scandalum vitare posset. Sed si non « posset sine gravi suo incommodo, ra« tioni adductae videtur obstare, quod cha« ritas non obligat cum gravi incommo« do... Fortene sponsus non videtur gra« ve incommodum subiturus, si omittere « cogatur matrimonium cum puella, cum « qua credit quietam ducturum vitam ab « vehementem amoris passionem, qua se « sentit affectum erga illam?... Quapro« pter melius dicendum mihi et aliis do« ctis junioribus videbatur cum Palao, « tunc filios teneri sub mortali obedire « parentibus ab hujusmodi matrimonio « abstinendo, quando possunt sine gravi « suo incommodo. Tanto magis, quod (ut « dicunt ipse Sanchez et Holzman) hujus« modi scandala, quamvis antea jacten« tur; inito tamen matrimonio, facile « evanescunt, et animi conciliantur. Ce« terum cum hoc sit contra commune, « propterea sapientibus discutiendum re« linquo [2]. »

Aliter esset, si ex tali matrimonio sit oriturum malum commune toti regioni: ut si in oppido parvo plures graviter perturbarentur familiae. Nam bonum communitatis nostro praeferendum est.

Q. 7. *An ob discessum unius e sponsis possint solvi sponsalia?*

R. Si sponsus alio transferat suum domicilium, inscia vel invita sponsa, aut si abeat in longiquam regionem, etiamsi cum animo redeundi, jure poterit sponsa transire ad nuptias alias [3]; censetur enim sponsus eo facto juri suo renuntiasse. Neque compars est liganda cum periculo incontinentiae, vel alias amittendi nuptias.

Si vero sponsus non alio transferat domicilium, et non abeat nisi in locum propinquum, tunc vel expectandum donec redeat; vel postulari debet, ut intra certum

1 Hoc secundum probabilius dicit Bouvier, *quia tunc tanta est mutatio fortunae, ut persona, quae eam praevidisset, eodem modo contrahere noluisset; si tamen resiliat, damnum alterius compensare debet.* Hinc patet etiam quid dicendum sit de casu, quo sponso post inita sponsalia offeratur conjugium cum sponse longe ditiore.

2 *Opus Mor.* l. VI, n. 151; et *Homo Apost.* tr. XVIII. n. 19.

3 C. *de illis* 3 *de spons.*

tuu tempus accedat. Quod si requisitus reditum ex justa causa distulerit, causa ipsa remittenda erit arbitrio judicis Ecclesiastici, cujus « Erit admonere partem « absentem, ut intra certum tempus con- « trahat: et terminum debebit eidem de- « terminare quo transacto, liberum erit « alteri parti a sponsalibus resilire. » Ita S. C. C. 2. oct. 1725 [1]. Nec obstant veteres leges civiles, quae obligant ad expectandum ad biennium vel triennium vel quadriennium juxta rerum adjuncta. Nam hae leges respiciunt amissiones dumtaxat arrharum [2].

Q. 8. *Quid de mora in promissione sponsalitia adimplenda?*

R. Si nullus terminus sit praefixus ad sponsalia implenda, per moram ex neutra parte ea dissolvuntur; quia cum absolute ac indeterminate inita sint, omni tempore obligationem servant. Hoc tamen cum grano salis accipiendum; si enim nimis differatur tempus, sponsalia solvi possunt ex parte ejus, qui non est causa dilationis; nam altera pars sic videtur cedere juri suo [3].

Si autem terminus sit praefixus, videndum est: an praefixus sit tantum ad obligationem solicitandam, vel ad eam non differendam: v. g. *Contraho tecum, et volo, ut non protrahatur celebratio matrimonii ultra bimestre.* An vero ad obligationem terminandam et extinguendam: v. g. *Contraho tecum, dummodo intra bimestre matrimonium celebretur; secus nulla et invalida sit haec nostra promissio.* Si 1, duplex est obligatio, una contraendi, altera contrahendi intra bimestre: patet autem tunc qui secundam obligationem neglexerit, eum adhuc priore esse devinctum: licere e contrario parti paratae resilire, ob culpabilem alterius moram [4]. Si 2, licet pari, per quam non stetit dilatio, resilire, uti omnes docent cum Angelico [5]: quod communiter et probabilius cum Concina, Laymano, Navarro et Roncaglia valere contendunt, etiamsi terminus defectu alterius partis inculpabiliter fuisset elapsus; nam tempus apponitur, ne pars parata diu maneat sine nuptiis.

Sed (quaeres) *an elapso termino praefixo ad ineundas nuptias, a sponsalibus liberetur etiam pars, quae est in culpa?* — Si ex utraque parte stet culpa, utraque liberatur; quia utraque pars tempore praefixo non contrahendo, implicite proprio juri cedit. Si vero stet culpa ex parte unius tantum, an iste liberetur, duae sunt sententiae: Non improbabiliter affirmant Concina et Roncaglia cum d. Thoma [6]; quia terminus est conditio intrinsece afficiens contractum: Ergo illo quomodocumque deficiente, et contractus deficit. Sed attenta ratione et communiori sententia Coninchii, Laymani, Navarri, Salmanticensium, Sanchesii, etc. videtur valde probabilius oppositum: sane nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Ut autem dignosci possit, an terminus praefixus ad implenda sponsalia sit ad solicitandam, an vero ad extinguendam obligationem, tres communiter regulae assignantur, ut sunt: — 1. Si terminus ab una tantum parte ponatur, altera se negative habente, censetur appositus ad solicitandam obligationem, non vero ad finiendam. Si vero ponatur ab utraque, censetur appositus ad eam terminandam; — 2. Si terminus ponatur antequam sponsalia celebrentur, censetur ad terminandam; si post, censetur positus ad obligationem solicitandam; — 3. Si adhuc res dubia sit, censebitur terminus appositus ad solicitandam obligationem, si adhuc commode contrahere-tur matrimonium: Secus ad eam terminandam.

Q. 9. *An post inita sponsalia fas sit eligere Religionem?*

R. Per se loquendo, fas est post inita sponsalia Religionem eligere; quia promissio sponsalitia semper de jure censetur emissa sub conditione: *Nisi status perfectior eligatur.* Est certum et tenet, saltem in sententia communiori; etiamsi juramento fuerint sponsalia confirmata; quia juramentum contractui adnexum sequitur naturam ejusdem. Unde etiam votum Religionis ingrediendae, eamque profitendi licet emittere; quia est de bono meliori — Diximus *per se loquendo;* nam si sponsus jam sponsam spe matrimonii deflorasset, et multo magis si proles inde nata esset; vel aliter scandalo aut sponsae infamiae occurri non posset; tenere-

1 V. Benedictus XIV. *Notificatione* XLVI.

2 L. 11 *cod.* de *spons.*— L. 11 *cod.* de *repud.* — L. XVII. *ff.* de *spons.*

3 Quaenam autem *gravis mora* sit, alii dicunt *annum*, alii *duos* annos, alii *tres*. Sed melius ad omnem litem de medio tollendam attentis circumstantiis, id omnino erit a judice ipso definiendum — V. Liguori, *Opus. Mor.* l. VI. n. 858.

4 C. *Sicut.* 22 de spons.

5 In 4 d. 27, q. 2. a. 3.

6 L. cit.

tur tunc a Religione abstinere, volique dispensationem petere, si eam jam forte vovisset. Ratio urgens est, tum quia sic agens censeretur illi conditioni tacite renuntiasse; tum quia ex ipso naturali jure scandalum, alterius infamiam, aut aliud quodcumque grave damnum per nos illatum tollere cogimur, potius quam Religionem eligere.

Sed (quaeres) *an per ingressum unius e sponsis in Religionem, vel per votum Religionis ingrediendae solvantur sponsalia ante ipsam professionem* [1] ? — R. Per ingressum in Religionem tantummodo, illiusque votum, vel etiam per solam habitus vestitionem, nos ex sententia communiori (quam absolute probabiliorem censemus cum Viva, Gonet aliisque) dicimus: 1. Sponsalia utique solvi ex parte sponsae non voventis, et in saeculo manentis; tum quia pro dedecore habetur nubere cum eo, qui Religionem deseruit; tum quia alter censetur cessisse juri suo; 2. non ea solvi ex parte voventis vel ingredientis vel habitum vestientis, quia per ingressum in Religionem, vel eam ingrediendi votum ipse non redditur inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicut redderetur per professionem, atque ideo nulla ei juris dispositio suffragatur. Unde egrediens aut propositum mutans, si alter petat, tenetur adhuc stare promissis.

Q. 10. *An votum servandae perpetuae castitatis, aut Ordines sacros suscipiendi sponsalia dissolvat, etiam ex parte voventis* [2].

R. Duae sunt sententiae probabiles: prima cum s. Antonino, Cabassutio, Laymano, Roncaglia, Sanchez, Sylvio, etc. negat; quia Deus non acceptat promissionem rei alteri promissae, et ab eo acceptatae. Alii vero cum Concina, Gonet, Suarez, Vasquez etc. et d. Thoma [3] docent votum illud et validum et licitum esse; tum quia ubi occurrunt duae obligationes, potior est praeferenda; tum quia promissio sponsalium censetur semper facta sub conditione: « Nisi status melior eligatur: non enim propositum aut promissum infringit qui in melius illud commutat [4]. » Imo Pithonius pro hac sententia affert declarationem S.C.Concilii sub die 4 martii 1701. Excipiunt tamen, si nuptiae celebrandae sint ad prolem legitimandam, scandalum reparandum vel honori sponsae providendum, si aliter his malis non possit occurri. Item notant, quod voventis obligatio non penitus extinguitur sed suspenditur donec votum servatur: unde si casu voti dispensationem vovens impetraverit, adhuc teneretur stare initis sponsalibus [5].

Si autem votum sit tantum de suscipiendis Ordinibus minoribus, imo etsi minores Ordinem jam suscepti sint, sententia communior et verior docet, ex neutra parte tunc dissolvi sponsalia; quia status Ordinum minorum per se non est incompossibilis cum matrimonio [6].

Q. 11. *An ad sponsalium solutionem requiratur judicis auctoritas* ?

R. Si causa sponsalia dissolvendi est certa, non requiritur judicis auctoritas, ut patet: excipe nisi necessaria sit in aliquo casu particulari ad vitandum grave scandalum, uti si sponsalia publica sint, et causa solvendi occulta. Si vero causa non est certa, nemo poterit auctoritate propria dissolvere sponsalia, ne se periculo exponat privandi alterum jure suo: sed recurrendum ad judicem Ecclesiasticum [7]. Quod si causa est vera ac certa, sed nequeat probari coram judice, pars innocens poterit per se a sponsalibus resilire, modo caveat a scandalo; quia defectus externi judicii suum ipsi jus non adimit [8].

Sed quaenam (quaeres) *probatio requi-*

1 Certum est sponsalia solvi per religionis professionem; quia per eam, quemadmodum et per Ordinis sacri susceptionem, ratione votorum solemnium iis inhaerentium, homo constituitur in eo statu in quo ex Tridentino (*sess.* 24, *can.* 9) nullimode potest valide matrimonium contrahere. Item certum est, quod si quis post sponsalia emittit votum non solum ingrediendi sed etiam profitendi Religionem, sponsalia ex parte utriusque dissolvatur; quia tunc vovens fit omnino inhabilis ad matrimonium contrahendum — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 872.

2 Hic non loquimur de votis initis ante sponsalia; tunc enim jam patet sponsalia nulla esse, quia quod Deo jam obligatum est, simpliciter homini promitti non potest; sed loquimur de votis initis post sponsalia. — Neque disputamus de dissolutione sponsalium ex parte non voventis, quem merito liberum esse patet ex eo, quod vovens judicetur sponsalibus renuntiasse; sed agitur de sponsalium dissolutione ex parte voventis.

3 Suppl. q. 53. a. 1.

4 Cap. 3 *de jurej.*

5 V. Liguori. *Opus Mor.* l. III, n. 659; l. IV, n. 63; l. VI. nn. 871 et seqq.

6 Cap. 1 et 2 *de Cleric. conjug.*

7 C. 6 *de sponsal.* Instructio Benedictina pro Regno Sabaudiae habet: *sono di privativa cognizione della sola Podestà ecclesiastica... le cause matrimoniali, nelle quali si tratta sopra la validità, o invalidità sì del matrimonio, che degli sponsali.*

8 Si sponsorum alteruter, cognito suo ex quocumque capite resiliendi jure, alterum nihilominus carnaliter cognoscit, suo jure excidit; quia sic vel et

ritur ad sponsalia legitime solvenda? — R. Si agitur de probando impedimento sive impediente sive dirimento tam in foro externo quam in foro interno conscientiae, ad solvenda sponsalia etiam jurata sufficit unus testis, etiamsi testis ille non sit omni exceptione major, neque citatus, sed a patre productus, et etiamsi clam deponat et sine sui nominis manifestatione, ut dicunt Sanchez, Croix, Holzman, Viva et alii; item etiamsi sit criminosus, qui nempe denuntiando suam turpitudinem alleget, prout docet communissima et verior sententia ex jure canonico ubi dicitur: «Ma« tre asseverante ipsos esse consangui« neos, non debent conjungi [1].» Utique, quando agatur de rescindendo matrimonio jam contracto, unus testis non sufficit, sed probatio requiritur omni exceptione major; quia factum supponitur recte factum [2]. Verum aliter est, quando res est de matrimonio contrahendo, tunc agitur de vitando peccato, et Sacramenti frustratione: quae ratio probat ipsum Episcopum probabilius teneri matrimonium impedire, etsi solus impedimentum sciat; nam bene potest quis esse judex et testis, quando agitur de malo impediendo. Ceterum cum unus dumtaxat testis habetur: requiritur: 1. Ut non tantum denuntiet cum juramento, sed etiam deponat, nisi probare valeat famam impedimenti; 2. ut habeat certam scientiam ex se, non ex audito; nisi agatur de affinitate, vel consanguinitate; tunc sufficit ut testis deponat se illud audivisse a duobus fide dignis, et maxime a consanguineis sponsorum, qui magis sunt idonei ac probandam vel negandum cognationem; 3 ut non sit vilis conditionis, adeo et nulla mereatur fides [3]; sed adhuc excipe nisi factum sit adeo occultum, ut aliter probari non possit: tunc admittitur etiam probatio insufficiens; scilicet ad indagandum [4].

Si vero agatur de probanda alia causa quae non sit impedimentum, sed tantum quae det alteri jus resiliendi, uti esset deformitas, fornicatio sponsae, etc. quoad *forum externum* requiruntur saltem duo testes fide digni qui cum juramento deponant, ut communius dicunt; agitur enim de prae judicio tertii [5]. Attamen si agatur de sponsae fornicatione satis videtur probabile sufficere unum testem cum agatur de vinculo perpetuo matrimonii, et ideo ob talem suspicionem viri prudenter judex timere potest infelicem exitum ex hoc conjugio proventurum. Quoad *forum* autem *internum* conveniunt sufficere ad dissolvenda sponsalia unum testem fide dignum, qui testetur de certa scientia; et idem dicunt Viva et Sanchez, si vir doctus affirmat causam esse sufficientem.

renuntiasse, vel sponsalia renovasse in foro externo censetur. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 878, 996 et 997.

1 Cap. *Super eo* 22 *de test. et attest.*—Cap. *Super eo de cons. et affin.*

2 Benedictus XIV ad impediendas fraudolentas matrimonii dissolutiones Const. *Dei miseratione* 3 nov. 1741 statuit ab omnibus Ordinariis eligendum *matrimonii defensorem*, qui judiciis hac de re adesse debet, ac matrimonii validitatem tueri.

3 Ut essent mancipia: ceterum in hac re locorum consuetudines attendendae sunt—V. Maschat, *Inst. Can.*, ubi fusius de testibus, de eorumque habilitate et inhabilitate.

4 C. 22 et 47 *de test.* — C. 12 *de spons*—C. 8 *de cohab.*—C. 1 *de cons. et off.*

5 C. *Veniens* etc. *In omni testib.*

DISPUTATIO TERTIA

De matrimonii impedimentis eorumque dispensatione

Q. *Quid sunt, ac quotuplicis generis matrimonii impedimenta?*

R. Matrimonii impedimenta *sunt ea obstacula, quae vetant ritam matrimonii celebrationem*. Sunt autem duplicis generis: alia reddunt matrimonium illicitum; et *tecnice* in Scholis nuncupantur *impedientia*: alia vero non solum illud faciunt illicitum, sed etiam nullum et invalidum: et dicuntur *dirimentia*, quae nimirum, ut ait Bellarminus, matrimonium de jure dirimunt, irritumque reddunt, ubi fortasse de facto fuerit attentatum. Imo qui scienter cum impedimento consanguinitatis,

affinitatis, voti vel ordinis illud contrahere praesumunt, excommunicationem illico incorrunt, non tamen reservatam [1].

Impedimenta ligant etiam ea ignorantes, quia non sunt lata principaliter in poenam; sed sunt inhabilitates, quae per se obtinent, independenter a cognitione et voluntate nostra. Si impedimenta sint juris naturalis vel divini, omnes obstringunt etiam infideles in eorum falsa religione; cum illi juri omnes subdantur: si vero sint juris tantum ecclesiastici, obligant tantum fideles; quid enim Ecclesiae de iis qui foris sunt? Sed quid de haereticis? inter varias sententias, haec dicenda, videntur: 1 Quaedam sunt impedimenta, quae haereticos certe afficiunt: sic omnes docent irrita omnino esse matrimonia inita a sacerdotibus, vel religiosis apostatis, uti ex Ecclesiae praxi aperte colligitur; 2. si agatur de impedimentis, quae solum post peractam haereticorum separationem ab Ecclesia statuta sunt, communiter receptum est eos hujusmodi legibus non teneri; 3. quoad reliqua impedimenta, regulariter haeretici iis subjacent; neque sane ab auctoritate et legibus Ecclesiae ob eorum desertionem suo marte liberandi sunt [2].

Antequam haec disputemus, vice una pro omnibus munitum habeant Confessarii ac Parochi: nempe recurrendum esse in casibus difficilioribus atque implicatis ad Episcopum pro consilio ac resolutione, ut ita securius agatur; res enim est de gravi negotio, de jure videlicet tertii, ac magni Sacramenti valore Si ergo pro modo gravitatis rei et diligentia inquisitionis habenda est (ubi tempus suppetat) id ab illis omnibus praestandum esse, res ipsa loquitur.

CAPUT PRIMUM

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII IMPEDIENTIBUS.

Q *Quot sunt impedimenta impedientia?*

R. Praeter peccatum mortale et excommunicationem, quae duo prohibent Sacramentum vivorum utiliter suscipere; in praesenti quatuor tantum enumerantur impedimenta matrimonii impedientia [4]. Hinc versus:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

1. *Ecclesiae vetitum*: quo nomine intelligitur prohibitio Ecclesiae; quae quidem alia *generalis* est, et est quae jure generali statuitur, ut si fuerint omissae sine causa proclamationes; si a sponsis rudimenta fidei ignorentur; si Catholica velit haereticam ducere personam. Alia vero *particularis*, quae respicit tantum matrimonium, quod hic et nunc vult iniri: ut si adsit suspicio latentis impedimenti dirimentis vel impedientis, v. g. consanguinitatis vel excommunicationis: item timor gravis mali, puta scandali, rixarum: haec particularis prohibitio datur a Parocho vel Episcopo vel Papa, qui tamen ultimus decreto vetanti etiam irritantem clausulam potest utique adjungere [3].

2. *Tempus*: est illud, quo Ecclesia sub gravi vetat nuptiarum solemnitates; et vulgo dicitur *tempus feriarum* aut *feriatum*, vel etiam *tempus sacratum* aut *clausum*. Incipit ab Adventu Domini, a primis Vesperis, usque ad diem Epiphaniae inclusive; et ab ipsa die Cinerum usque ad Octavam Paschae, item inclusive ex Tridentino [5]. Nomine *solemnitatum nuptiarum* intelliguntur communiter: 1 Benedictio solemnis, quae fit una cum Missa pro sponsa, ut extat in Missali; 2. solemnis et publica traductio sponsae in domum sponsi; 3. convivia splendidiora, et similia profanae laetitiae signa, uti choreae, soni, cantica. Non autem prohibetur vel proclamationes peragere, vel ipsum matrimonium quiete inire [6]. Causa vero, ob quam Ecclesia tulit hanc legem, est quia indecorum videtur in Christi fidelibus, quod diebus quibus poenitentiae vacare debent, conviviis indulgeant atque animorum laetitiae [7]. Attamen convivia et tripudia non prohibentur sub

1 Clement. *unica de consang. et affin.*

2 Hinc fit ut cum haeretici conjuges ad fidem orthodoxam revertuntur, dispensari soleant ab impedimentis, si quibus forte ligati contraxerint. V. tamen infra de *clandestinitate* nonnullae exceptiones.

3 V. Benedictus XIV. *Notificatione* xxx—Liguori. *Op. Mor.* l. VI. n. 982.

4 Cap. 4 *de spons. duor*. Sponsi tenentur sub gravi obtemperare, et graviter peccarent si contra agerent: imo possunt etiam excommunicationis poena mulctari cap. ult *de matrim*). Excipe, si prohibitio sit, ne fiat tali die ob venerationem alicujus festi tantummodo; tunc inobedientia non esset nisi venialis.

5 *Sess.* 24. c. 10 *de R.*

6 Tanto minus prohibetur jam contractum matrimonium consummare tempore illo feriato, ut *verius* et *recte* dicunt Bellarminus, Sanchez, etc. Si qui autem canones videantur contrarium innuere, consilium continent, teste Benedicto XIV *Notificatione* viii.

7 Hic autem notamus pluribus in locis in more positum esse, ut tempore Adventus et Quadrageai-

gravi, nisi excessus sit magnus: imo si fiant moderate, nulla erit culpa, ut ait Sanchez.

3. *Sponsalia*: cum una persona jam inita sponsalia et nondum dissoluta impediunt profecto, quominus conjugium contrahatur cum alia; cum non liceat uni tradere, quod jam alteri promissum est.

4. *Votum*: hic intelligitur votum simplex sive castitatis, sive Religionem ingrediendi, sive etiam non nubendi, vel suscipiendi Ordines sacros. Porro per tale votum corpus voventis promittetur Deo; ergo non potest amplius dari alteri, quin violetur fides Deo data [1].

CAPUT SECUNDUM

DE IMPEDIMENTIS SACRAMENTI MATRIMONII DIRIMENTIBUS

Q. 1. *An Ecclesia possit constituere impedimenta dirimentia?*

R. 1. Circa hanc legislativam Ecclesiae potestatem plurimi erraront. Waldenses saeculo XII omnium haereticorum primi haec matrimonii impedimenta contemnere ausi sunt. Lutherus et Calvinus saeculo XVI habentes matrimonium uti nudum contractum, ea tantum agnovere impedimenta, quae in Levitico (c. 18) constituta sunt: cetera hac de re civili potestati dederunt — Saeculo XVII Antonius De Dominis archiepiscopus Spalatensis docuit causas omnes matrimoniales nullimode Ecclesiae subjici, dato etiam, quod conjugium verum Sacramentum sit. Apostatam hunc magna ex parte descripsit Launojus doctor Sorbonicus, qui voluit Ecclesiam facultatem circa impedimenta dirimentia exercere non posse, nisi vel usurpatione vel indulgentia Principum, ad quos ea nativo seu proprio jure perpetuo spectat — Hanc doctrinam fere demortuam saeculo XVIII suscitarunt nonnulli Canonistae catholici: et mirum, quod excogitaverint subtilitates, ut catholici personam retinerent, et faverent simul civili potestati. Illam defendere conantur Litta, Tamburini, Nestius, Le-Plat ac ceteri jansaeniacorum placitis addicti: illamque adoptavit pseudo-Synodus Pistoriensis celebrata anno 1786 — Aliud refugium in eo alii adstruxerunt, quod haec impedimentorum constituendorum auctoritas et civili et ecclesiasticae potestati ex aequo conveniat, cui quidem sententiae Gallicani non pauci adstipulati sunt [2]. Censet tandem nuper Dupin, hodie matrimonium haberi uti contractum essentialiter civilem, cui Ecclesia suam adjungit benedictionem ad hoc tantum, ut etiam gratias Sacramenti obtineat contrahentes [3]: huic ex nostris subscripsit Nuytz [4], « Talis est (*ut verbis « utamur cl. Perrone*) historiae summa « de hac controversia, quae excitata pri- « mum est a protestantibus; et instaurata « ab apostata Marco Antonio De-Domi- « nis; deinde vero a Launojo, postea vero « a jansenistis et aulicis scriptoribus, ad « nos pervenit [5].

R. 2: Ecclesia jure proprio et originario potest legitime statuere impedimenta matrimonii dirimentia. De fide est; Tridentinum enim sessione 24 *de matr.* canone 3. definivit: « Siquis dixerit, eos tan- » tum consanguinitatis et affinitatis gra- » dus, qui in Levitico exprimuntur, posse » impedire matrimonium contrahendum et » dirimere contractum, nec posse Eccle- » siam in nonnullis illorum dispensare; » aut constituere, ut plures impediant et » dirimant, anathema sit. » Quibus verbis omnes protestantes aperte confixi sunt, qui hac de re potestatem Ecclesiae denegabat — Canone vero 4. Concilium ait: « Siquis dixerit, Ecclesiam non potuisse » constituere impedimenta matrimonium » dirimentia; vel in iis constituendis er- » rasse, anathema sit. » Quod est contra eos, qui negant, id Ecclesiam proprio et originario jure afficere posse et sane hic Tridentinum vult refellere novatores; verum cum novatores jam faterentur Ecclesiam utique posse, Principe permittente, impedimenta constituere; dicendum est canonem loqui de jure proprio et origi-

mac matrimonia non celebrentur omnino sine expressa licentia Episcopi. Ita in Novariensi Dioecesi: et hoc quidem servari jubet ejusdem Synodus pag. 134.

1 De *voto v.* caput seq. a. 1; et c. 3—II. tr. *De virt Rel.* ubi *de voto*, c. 2, a. 4.

2 Aliqui etiam clari nominis Theologi non satis attendentes ad Sacramenti materiam, putantes videlicet non jam contractum naturalem, sed civilem illam constituere, hanc impedimentorum potestatem etiam Principibus tribuerunt, ut Billuart, Sotus, Selvagius, Sanchez et Salmanticenses hoc jus eis tribunt, cum dependentia ab Ecclesia Tournely, concurrent Ecclesia, Pontius ex concessione Ecclesiae etc.

3 Illius *Manuale juris publici eccles.* proscriptum fuit a S. C. Ind. 5 apr. 1845.

4 Illius libercnlus damnatus fuit a Pio Pp. IX Brevi 22 aug. 1851.

5 V. *Tract. de Matrim.* c. 3. ubi materiam hanc fusius, data opera, ac totis viribus ea, quae sua est, eruditione, Auctor celeberrimus prosequitur.

nario, non vero de jure quasi-concessionali. Quod hodie sine errore in fide in dubium revocari non potest, postquam in dogmatica Bulla *Auctorem fidei*, propositio contraria Synodi Pistoriensis sub n. 59, damnata fuit uti *hujus canonis eversiva et haeretica*.

Confirmatur: 1. « Presso tutte le nazio» ni il matrimonio ebbe un carattere re» ligioso; 2 la Chiesa è legittima inter» prete della legge naturale, e il matri» monio è innanzi tutto un patto natura» le; 3. la Chiesa ha diritto e dovere di » conservarsi perpetuamente, e il matri» monio cristiano origine e fondamento » della vita cristiana ne è il mezzo neces» sario; 4. la Chiesa ha la divina missio» ne di condurre tutti gli uomini alla vir» tù e alla salute, le quali possono gran» demente giovate ed impedite da un feli» ce o infelice matrimonio...; 5. il matri» monio è Sacramento, e la Chiesa è cu» stode e dispensatrice de' Sacramenti; » onde a lei spetta il determinare le con» dizioni sotto cui si deve riceverli: 6. la » Chiesa è erede del potere di Cristo, il » qualo stabilì impedimenti e leggi ma» trimoniali [1]; 7. consta dalla storia che » la Chiesa esercitò sempre questo potere » dai primi sino ai nostri tempi per mez» zo dei Concilii e de' Papi, e ciò per sè, » indipendentemente da ogni civile pode» stà [2]; 8. tutti gli scrittori cattolici sino » al secolo scorso, tranne pochissime ec» cezioni, attribuirono alla Chiesa questa » podestà.» Ita ad rem clarissimus Nardi, qui pressius et erudite a primis temporibus ad nos usque refert etiam matrimonialis legislationis historiam [3].

Q. 2. *An praeter Ecclesiam etiam Principes saeculares nativam habeant potestatem constituendi impedimenta matrimonii dirimentia?*

R. Ultro damus Principes posse ob bonum publicum societatis leges ferre, quibus conjugia omnium subditorum politice legitima fiant, et ideo ea constituere, quae spectant ad civiles effectus, successiones nempe, dotem, haereditates aliaque similia, quae vinculo matrimonii extrinseca sunt. At negamus, ipsos posse jure proprio constituere impedimenta quae ipsa matrimonia Christianorum dirimant.

Prob. 1: *Auctoritate ss. Pontificum*, qui constantissime hanc doctrinam tradiderunt. Inter ceteros laudamus: 1. Benedictum XIV, qui Constitutione 9 febr. 1749 ad card. Eboracensem, loquens de lege Theodosii matrimonium inter Christianos et judaeos prohibentis, ait *haec lex, utpote a laico Principe condita, nullam habere vim in matrimoniis debet*;— 2. Pium VI, qui sermonem faciens de Gallicana lege, quae matrimonium civile indixerat, scribit ad episcopum Lucionensem 28 maji 1793: « Nihil impedimento » esse quominus fideles, ut civilibus po» tiantur effectibus, praescriptam a natio» nali conventu declarationem faciant, » illud semper prae oculis habentes, nul» lum ab illis tunc contrahi matrimo» nium, sed actum mere civilem exerce» ri; »—3. Pium VII, qui in Concistoro 16 martii 1808 de eadem gallicana lege ajebat: « Compertum est vobis et quoties » et quam graviter conquesti simus tum de » legibus matrimoniorum atque divortii, » tum de compluribus aliis et ab Evange» lio abhorrentibus et contra ecclesiasti» cas constitutiones piaque instituta latis» — 4. Pium VIII, qui Encycl. 24 maji 1829 tradit, matrimonium *Ecclesiae omnino subjici*; — 5. Gregorium XVI, qui Encyclica 15 aug. 1832 docet, quoad matrimonium Ecclesiae legibus parendum esse sancte accurateque, « Ex quarum execu» tione omnino pendet ejusdem connubii » vis, robur ac justa consociatio; » — 6. tandem Pium IX, qui Allucutione 27 sept. 1852 affirmat: « Quamlibet aliam » inter Christianos viri et mulieris praeter

1 Matth. 5 et 19; Marc. 10; Luc. 16.

2 *S. Paolo per un lato condanna come veri adulterii i matrimonii initi dopo il legale divorzio; per l'altro vieta le nozze cogli infedeli; dà facoltà di sciorle per cause ignote, o non possibili a riconoscere dalle romani leggi, sotto le quali vivea, qual è quella della disparità di culto* (I Cor. 7). *Andrea a relazione di Giulio Affricano divieta le nozze fra i consobrini permesse dalle leggi romane... Ignazio martire a Policarpo vuole che l' unioni conjugali si trattino col consenso e giudizio del Vescovo; i Canoni apostolici* (*documento antico, sebbene non apostolico*) *alcune cose prescrivono circa i matrimonii dei Chierici, e circa le nozze del seduttore; cose non prescritte dalle leggi romane, nè dalle divine* (can. 25 e 66)...*Il Conc. Neocesariense dell'anno* 314 *vietò le nozze fra i cognati non disdette dalle leggi civili ecc.* Ita cel. Della Motta. *Teoria dell'istituzione del matrimonio*, p. 1. c. 3.

Neque dicant hoc fecisse Ecclesiam vel usurpando potestatem, vel Principe eam concedente; haec enim repugnant omnino; repugnat quod tanto tempore Ecclesia usurpaverit potestatem non suam et Principes non reclamaverint: repugnat quod Principes qui primis saeculis Ecclesiam persequebantur, hanc illi facultatem concesserint.

3 *Elementi di diritto Eccles.* Padova, 1854 § 381.

» Sacramentum conjunctionem, cujusvis » etiam civilis legis vi factam, nihil aliud » esse, nisi turpe u atque exitialem con- » cubinatum ab Ecclesia tantopere da- » mnatum [1].

Prob. 2: *Ipsa Ecclesiae praxi* et *doctrina*, quae semper sibi soli hanc potestatem vindicavit. Constat ex eo, quod vel primis Ecclesiae temporibus ipsa impedimenta haec cum exclusione Principum constituerit, ut idem fatetur Van-Espen. Constat ex eo, quod Ecclesiam semper uti valida habuerit matrimonia canonice contracta, quodcumque obstaret impedimentum civile; e contrario uti adulterina ea, quae cum impedimento canonico inita erant, licet civilis lex ea rata haberet: ita responsum fuit anno 1804 ad episcopum Brexinonensem, et an. 1824 ad episcopum Vivariensem [2]. Constat ex civilium legum correctione, irritatione, ampliatione, quae per jus canonicum factae fuerunt circa impedimenta [3]; tum ex ipsa agendi ratione Principum Christianorum sive in condendis legibus suis ad Canonum normam, ut robur adipiscerentur [4]; sive in rogandis Conciliis, cum optabant aliquod impedimentum constitui.

Prob. 3: *Ratione*. Ex quo Christus contractum matrimonii ad Sacramenti dignitatem evexit, et ita evexit, ut quoties personae hunc contractum legitime efficerent, toties conficerent Sacramentum, matrimonium factum est quid unum et sacrum, atque ad forum ecclesiasticum pertransiit: sicque omne exercitium, si quod erat, potestatis civilis ex natura rei et ipsa ordinatione Christi fuit prohibitum omnino. Adde: fieri non potest, ut scite observat Bellarminus [5], quod una et eadem potestas aeque, immediate et proprie ad duo tribunalia pertineat; utraque enim esset suprema et independens circa idem objectum, quod repugnat; nam si oriantur collisiones, ita ut una prohibeat quod altera vetat, cui parendum? ex qua parte erit legitima potestas? Concludendum ergo Principum impedimenta quoad vinculum respicere tantum infideles; Christianos autem nullimode obstringere, nisi quoad effectus mere civiles (*F*).

Dices 1: « Christus contractum civi- » lem, seu contractum ad normam legum » civilium initum ad Sacramentum di- » gnitatem evexit; sed contractum ad nor- » mam legum civilium moderari Princi- » pum est: ergo Principes irritando con- » tractum possunt etiam per consequens » ipsum Sacramentum matrimonii irrita- » re ». — R. Negamus majorem; Christus non jam civilem contractum, sed contractum naturalem qualem Deus instituit ante peccatum, quemque antiqui Patriarchae, priusquam civiles leges constituerentur, inierunt, ad sacramentalem dignitatem evexit. Ad rem Margotti [6]: Il matrimonio ha preceduto ogni legge, ogni governo, ogni società: ed è questo contratto puramente naturale, cui Cristo si riferisce in s. Matteo, allora che risponde ai Farisei: « Non avete letto, che chi creò l'uomo da » principio lo fe' maschio e femina? e gli » disse: perciò l'uomo abbandonerà pa- » dre e madre, e starà unito colla moglie, » e saranno due in una sola carne? Per- » tanto non son due; ma una carne sola. » Ciò che Dio ha congiunto, l'uomo non » separi » [7]. I selvaggi che vivono nomadi, fuori d'ogni società e legge civile, dal momento che divengono Cristiani, sono capaci di questo Sacramento: dunque il contratto civile non ne può essere la materia. Così quei che sono condannati ad esilio perpetuo, alle galere, ed hanno perduto comunque ogni diritto civile, e sono fuori della legge, non ostante si tengono capaci di questo Sacramento » — Adde absurda quae sequerentur in adversariorum hypothesi, nempe Christum Principibus ethnicis, haereticis et impiis reliquisse facultatem moderandi materiam proximam Sacramenti, ita ut sacramentalis valor penderet omnino et semper ab eorum arbitrio. Hinc Pius VI Apostolicis Literis ad episcopum Agriae 11 julii 1789 aperte tradit: « Matrimonium esse contra-

1 Quamvis laudati Pontifices hisce verbis ex cathedra aperte non definierint controversiam hanc, quod nempe *sola* Ecclesia possit dirimentia impedimenta constituere (ideoque haec veritas non sit de fide expressa): satis tamen ostendunt quae ipsis sit mens, et quinam catholicae Ecclesiae praxis ac sensus.

2 Responsa vid. in Opere *Examen Raisonné*, t. II, pag. 347.

3 Benedictus XIV, *De Synodo* etc. l. IX, c. 11.

4 Gerdil, *De matrimonio*.

5 *De matr*, c. 21, n. 41. Nec refert, quod sub diverso respectu, et ad diversos fines matrimonii essentiam duae potestates attingerent; nam si utraque potestas est aeque immediata, suprema et independens, unaquaeque totum objectum sibi vindicat ac facit: quod repugnat cum una res ad duos dominos absolutos et independentes pertinere non possit.

6 In Opere *Processo di Nepomuceno Nuytz* — V. II. Costa Della Torre, *Della Giurisdizione della Chiesa cattolica sul contratto del matrimoni*: ecc. § 5.

7 Cap. 19.

« ctum jure divino ante omnem civilem « societatem institutum et firmatum: hoc« que insigni discrimine differre ab alio « quocumque civili contractu. »

Sed (addes) *esto, quod Christus naturalem contractum evexerit ad Sacramenti dignitatem*; *sed nonne Principes ob bonum publicum contractus naturales annullare possunt, opponendo conditiones, sine quibus validi esse nequeunt?* — R. Utique Principes possunt ratione boni publici contractus mere temporales irritare; at non ita est de contractu matrimoniali Christianorum; ex quo enim elevatus fuit ad dignitatem Sacramenti omnino spiritualis evasit et a Sacramento ipso inseparabilis; illum ergo moderari ad illam solam auctoritatem spectat, cui a Christo demandata est Sacramentorum cura et administratio. Hinc Tridentinum: « Sancta ... res est matrimonium, et sancte tractandum [1]. » Concludendum ergo cum Pio VI Breve ad Episcopum Motulensem: « Dogma fidei est, ut matrimonium, « quod ante adventum Christi nihil aliud « erat nisi indissolubilis quidam contra« ctus, illud post Christi adventum evase« rit unum ex septem Legis evangelicae « Sacramentis a Christo Domino institu« tum. Hinc fit, ut ad solam Ecclesiam, « cui tota de Sacramentis est cura con« credita, jus omne ac potestas pertineat « suam assignandi formam huic contra« ctui ad sublimiorem Sacramenti digni« tatem evecto ».

Dices 2: *Si matrimonium Sacramentum est, neque Ecclesia aliquid circa ipsum potest; cum Ecclesia nihil possit in materia Sacramentorum* — R. cum Billuart: Christus non elevavit qualemcumque contractum matrimonialem ad esse Sacramenti, sed tantum contractum legitimum: cum vero Dominus praecise non definierit in quonam ista legitimitas sit collocanda, id publico fidelium bono exigente, bene potuit Ecclesia statuere, cui sacra a Christo ipso concredita sunt. Hoc autem non est mutare materiam et formam Sacramentorum in se ac formaliter sumptam (nam est semper sicut fuit contractus validus, seu consensus legitimus) sed tantum indirecte et materialiter, faciendo scilicet, ut quod prius erat consensus legitimus et contractus validus, amplius non sit talis, ideoque non elevabilis ad esse Sacramenti. Sic v. g. qui ex aqua cervisiam faceret aut ex vino acetum, non ideo mutaret materiam Baptismi aut Eucharistiae formaliter sumptam, quamvis faceret, ut quod prius erat materia illorum Sacramentorum, jam non sit res quae sit eorum materia. Tunc tantum mutaret formaliter, quando faceret, ut quod prius erat materia, manens immutatum desineret esse materia, nempe aqua manens aqua, vinum remanens vinum — En quod hic facit Ecclesia: non facit, ut consensus seu contractus manens legitimus non sit materia matrimonii; sed tantum facit, ut quod erat contractus legitimus, talis amplius non sit.

Q. 3. *In quonam in Ecclesia potestas impedimentorum residet?*

R. Nulli dubium est, potestatem constituendi impedimenta residere in romano Pontifice, qui plenitudinem jurisdictionis habet: item in Concilio oecumenico, cum totam repraesentet Ecclesiam: idem dicendum de consuetudine legitime praescripta, quae vim legis induit. At de potestate ordinaria ea constituere non potest Episcopus; tum quia res maximi momenti non decernuntur, nisi a suprema Sede; tum quia ita fert inveterata consuetudo; tum quia S. C. C. id expresse Episcopis prohibuit, Urbano VIII approbante, ut testatur Benedictus XIV [2].

Q. 4. *Ad quosnam spectant causae matrimoniales?*

R. 1: Causas matrimoniales, quae scilicet rationem habent ad matrimonii vinculum, certum de fide est spectare ad Ecclesiam; Tridentinum enim canone 12° ita statuit: « Siquis dixerit, causas matri« moniales non spectare ad judices eccle« siasticos, anathema sit. » Et sane matrimonium Sacramentum est, ita ut in Christianorum conjugii contractus a Sacramento non distinguatur; atqui ad Ecclesiam pertinet de Sacramentis judicare:

1 *Sess.* 24. c. 10. Hinc non abs re plurimi contendunt Christianorum matrimonium nonnisi improprie *contractus* nomine donari; cum in officium naturae independenter ab omni saeculari potestate fuerit firmatum. *Quoad naturam ac substantiam suam consideratum matrimonium nihil minus est, quam contractus; deest enim objectum seu res super qua contrahi possit. Substantiam quippe matrimonii efficit mutua obligatio conjugum ad amorem et fidelitatem quae omnem contrahendi ac paciscendi naturam refugit.* Sic scribit Rosiawy, auctores plurimos citans in Opere. *De potestate Ecclesia legislativa circa matrimonium — V.* II. Riccardi. *I gemiti della Chiesa di Spagna.* Conversaz. v — *Civ. Cattolica*, vol. x, pag. 182, 397 et seqq; ser. 2, vol. II et III.

2 *De Syn. Dioec.* l. XII, c. 5, n. 2.

ergo et de contractu, ex quo Sacramentum constat, vel constare potest. Hoc vel ipse Calvinus [1] fassus est, qui tradit semel admisso, quod matrimonium sit Sacramentum, simul admittendum esse, causas matrimoniales ad Ecclesiam spectare: « E matrimonio, *ait*, Sacramentum fecerunt; ubi enim id semel obtinuere, jugalium causarum cognitionem ad se traxerunt, quippe res spiritualis erat judicibus profanis non attrectanda. » Et Bohemerus Lutheri sectator, qui Principi saeculari jus impedimentorum tribuit, attamen aliter docet quoad matrimoniales causas: « Adeo, *inquit*, causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant... ut nequidem magistratus saecularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat [2]. »

R. 2: Imo, si non de fide, attamen indubitatum est causas matrimoniales *omnes ad solos* judices ecclesiasticos spectare. Hoc secundum a primo illo fluit; etenim si ratio Sacramenti inhaerens contractui naturali ex Christi institutione, est fundamentum quare causae matrimoniales ad Ecclesiam spectent; cum haec ratio universalis sit, et omnes causas matrimoniales afficiat, quae ad conjugii vinculum referuntur, evidens est, omnes prorsus causas matrimoniales ad solos judices Ecclesiasticos pertinere. Et hoc sensu revera sopradictum canonem esse intelligendum expresse docet Pius VI apostolicis Literis ad episcopum Motulensem, ubi ait: « Ignotum nobis non est, quosdam adesse, qui saecularium Principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba hujus canonis (XII) captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam Tridentini Patres hac dicendi formola usi non fuerint *ad solos judices ecclesiasticos*, aut *omnes causas matrimoniales*, potestatem reliquerint judicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt meri facti. Sed scimus etiam hanc captiunculam et fallax cavillandi genus omni fundamento destitui [3]. »

Nomine autem *causarum matrimonialium* ad judicem Ecclesiasticum pertinentium, a Maschat, Pichler, Pirbing, Laurenio et Zallinger haec specialim recensentur: « Matrimonium et sponsalium natura, qualitates, valor, obligatio. Benedictio nuptiarum, sponsorum et conjugum jura, et reciprocae obligationes, v. g. circa reddendum debitum. Impedimenta Legitimitas et legitimatio prolium per matrimonium. Dissolutio et redintegratio sponsalium et matrimonii. Dispensatio in impedimentis. Et quaecumque alia causa involvens quaestionem juris super matrimonii et sponsalium contractu, privative spectant ad judicem ecclesiasticum. » Ita cl. Gualco [4].

Q. 5. *An convenienter Ecclesia impedimenta dirimentia induxerit?*

R. Affirmative: sapienti et paterna erga filios suos sollicitudine Ecclesia mota fuit, dum impedimenta dirimentia statuit [5]. Ut quid enim haec constituta habemus? ut inter pares indivisibilis illa societas ineatur; en impedimentum *conditionis*. Ne laedatur illa reverentia, quam sibi mutuo debent propinqui: en *cognatio*, *honestas*, *affinitas*. Ad plurima delicta praecavenda, *criminis*. Ad matrimonii libertatem curandam, *raptus*. Ad legitimitatem tuendam, *clandestinitatis*. Ad ejus sanctitatem fovendam, *disparitatis cultus* impedimentum habemus. Ut tandem amicos nobis extraneos faciamus eosque multiplicemus, varii adnotantur in prohibitione gradus — Profecto si modum conjugiis imponendum esse vel ipsi protestantes ultro fassi sunt [6], nullus sanae mentis id uni Ecclesiae denegabit, quae sola proprio et originario jure ea constituendi auctoritate pollet [7] (*G*).

Q. 6. *Quot sunt numero impedimenta dirimentia?*

R. Quindecim enumerantur impedimenta dirimentia hisce versiculis:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Ætas, affinis, si clandestinus et impos,
Raptave si mulier, parti nec reddita tutae:
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

Articulus I. — Error, conditio, votum.

Q. 1. *Quid de impedimento erroris quoad matrimonium?*

1 *Inst.* l. IV.
2 Jus Eccl. l. II, § 23.
3 Hic vid. propositiun. LVIII, et LX Synodi Pistoriensis damnatae in Const. dogmatica *Auctorem fidei*, ubi haec veritas firmatur — It. *Gousset*. *Theol.* n. 784.
4 *Tract. de matr.* l. II, diss. II.
5 S. Thomas. *Suppl.* q. 50. art. unic.
6 V. Alter, *Manuel du droit ecclesiast. des Confessiones chrètiennes.*
7 Aut quia privatus unus ideo in sua voluntate ac libidine coarctatur, hanc in publicum bonum constitutam a matre Ecclesia disciplinam despicere quis nostrum audebit?

Nota. Quadruplex distinguitur error personae, fortunae, conditionis ac qualitatis. *Error personae* est quando hic putatur Virgilius, et tamen est Plato. *Error fortunae*, quando hic putatur dives, et tamen est pauper; vel e converso. *Error conditionis*, quando hic putatur liber, et tamen est servus *Error qualitatis* quando hic putatur bonus, et tamen est malus Hoc posito:

R. 1: error circa *personam* dirimit matrimonium ipso jure naturae; personae enim contrahentium sunt ipsum substantiale objectum: ideo si erratur circa personam, erratur circa substantia contractus, qui consequenter erit prorsus invalidus. Id tenet, etiamsi error sit con comitans, vincibilis et crassissimus; est semper error: errantis autem nulla voluntas, ideo nullus consensus. Hinc matrimonium Jacob cum Lia fuit nullum; quia ipse putabat eam esse Rachelam: quare nonnisi accedente postea consensu, validum evasit. Excipe nisi quis cum muliere praesenti, quaecumque ea sit, intendat actualiter contrahere: nam tunc cum error non afficiat consensum, et in casu neque substantiam, validum erit matrimonium.

R. 2: Error circa *fortunam* et *qualitatem* non irritat, per se matrimonium; error enim contractum non irritat, nisi cadat in ipsius objectum; atqui error circa qualitatem ac fortunam non cadit in objectum contractus: cum objectum hic sit persona ipsa, non ejus qualitas, vel fortuna: esset v. g. siquis contraheret cum muliere paupere aut ignobili, quam putabat divitem aut nobilem. Et hoc currit juxta communem ac veriorem sententiam cum d. Thoma, etiamsi error dederit causam contractui [1]; nam in hoc etiam casu habemus voluntarium simpliciter circa substantiam, quae est persona: quamvis desit voluntarium secundum quid circa accidentia, quae sunt fortuna et qualitas personae ejusdem. Deinde si aliter esset, quot numero conjugia evaderent dubia et litibus exposita!

Diximus *per se*; nam si vel qualitas vel fortuna redundaret in substantiam, utique matrimonium esset nullum; quia tunc qualitas ac fortuna fieret objectum consensus, uti ait Angelicus. Ad dignoscendum autem an error afficiat ipsam substantiam, ita ut non habeatur matrimonium, tres regulas exhibemus cum communi: — 1. Est quando qui contrahit, aperte nunc exprimit, vel antecedenter expressit, quod non intendit contrahere, nisi sub conditione talis fortunae et qualitatis: tunc deficiente conditione, deficit consensus. Hinc Pontius narrat, nullum fuisse declaratum ipso jure naturae matrimonium puellae, quae protestabatur, se nolle nubere cum viro qui esset ex Judaeo nato; sed postea cum tali juncta fuit, qui an esset talis, antea a puella ipsa interrogatus, aperte negavit; — 2. quando adjuncta personae non sunt communia cum aliis, sed propria et individualia ipsius: v. g. si quis crederet se contrahere cum primogenita Regis Hispaniae, et illa non sit: tunc enim qualitas redundat in ipsam personam, cum illa qualitas fiat objectum consensus. Aliter esset in nostra sententia contra Sanchez et Bonacinam, si quis putaret contrahere cum filia Regis Hispaniae (non determinando qualem, si plures sint Regis filiae); quia cum qualitas filiae sit communis aliis filiabus Regis Hispaniae, qualitas illa non est individualis, et ideo non redundaret in personam: — 3. quando consensus fertur directe et principaliter in qualitatem, et minus principaliter in personam, ut si quis diceret: *Volo ducere nobilem, qualem puto esse Titiam, volo ducere divitem et ideo duco Titiam*; tunc enim error qualitatis redundat in substantiam. Aliter est si dicat: *Volo ducere Luciam quam puto esse nobilem*; tunc error non redundaret in substantiam. Ceterum in foro externo, nisi apertissime constet, personae qualitatem fuisse principaliter intentam, locus non datur solutioni matrimonii; et merito, secus de pluribus matrimoniis actum esset, cum saepe aliqua qualitas ignoretur [2].

1 Suppl. q. 51, a. 2—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 1013.

2 « Cassandra Lucri si maritava nel 28 nov. 1798 con Vincenzo Ventorini di Tarfa, che si spacciava per figlio di un certo Stefano di Valenzia, di nome Vincenzo Bellonch. Allorchè si rilevò, ch' egli non apparteneva a questa nobile e ricca famiglia spagnuola, ma era un simplice avventuriere, la donna impugnava per la nullità del matrimonio, *quum consensus non simpliciter in personam Venturini futuri viri, sed principaliter in eum tanquam nepotem divitis hispani Sacerdotis, qualem se gesserat, ab ipsa praestitutus fuisset*. La sacra Congreg. del Concilio risolveva, che si debba prestar la prova, se Cassandra avesse avuto riguardo soltanto a questa qualità tanto prima della conclusione del matrimonio, quanto mentre lo conchiudeva, talchè si dovesse ritenere, ciò esistendo, esservi mancanza del consenso. Non essendo ciò stato provato, dichiarava la S. Congregazione il 9 agosto 1817, e di nuovo il 27 maggio 1820, il matrimonio sussistere in diritto ». *Schulte*.

Q. 2. *Quid de impedimento conditionis quoad matrimonium?*

NOTA. Vocabulum *conditionis*, agendo de impedimento matrimonii, indicat statum servitutis in alterutro e sponsis. Servorum quadruplex genus: 1. Alii sunt *famuli*, qui locant operas suas, et dicuntur *domestici*: 2. alii sunt *servi glebae* seu *adscriptitii*, qui nempe glebae seu agro colendo in dominorum suorum utilitatem adscripti sunt. 3. alii sunt servi *stricte tales*, et nuncupantur *mancipia*; quia sunt in totali potestate domini ita, ut eos et vendere et locare valeat, eorumque lucra semper eidem domino acquirantur; 4. alii sunt *servi poenae* qui nempe ob crimina damnati sunt ad poenam: v. g. ad triremes, exilium, etc Hic quaestio est de mancipiis, non de aliis servis, quorum matrimonium nullo irritatur jure. Hoc posito:

R. Si persona libera contrahat cum mancipio ejus servitutem ignorans, matrimonium nullum est, tum ecclesiastico jure [1], tum jure gentium, seu consuetudine ubique recepta; nam leges canonicae hoc impedimentum non statuunt, sed jam supponunt. Inductum est, ut tollatur magna contractus inaequalitas inter personas, ac gravissima injuria, quae liberae personae irrogaretur. Diximus: 1. *Si persona libera*; nam serva valide servam ducit, etsi eam liberam putet. Id patet ex fine legis, ex aptitudine servorum ad essentialia matrimonii, et ex jure [2]; 2. *ejus servitutem ignorans*: et adhuc foret nullum matrimonium, etsi comparti ignorantia sit crassa, ut docent probabilius Coninchius, Salmanticenses, Sanchez aliique. Secus si sciat aliam partem esse servam: vel si cognita servitute, matrimonium ratificet: valide tunc contraheret, sed fieret irregularis [3].

Q. 3. *Quodnam votum dirimit matrimonium?*

R. 1: *Votum*, quod matrimonium dirimit (praeter illud, quod Ordini sacro adnexum est) est *votum solemne castitatis per solemnem professionem sponte emissam in Religione approbata.* Diximus *votum solemne*, quia votum *simplex* est quidem impedimentum, sed impediens, non vero dirimens, ut ait Coelestinus Pp. III [4]; si tamen excipias: 1. Votum simplex castitatis, quod omittere debet uxor, quae consentiat virum sacro Ordine initiari: tunc viro e vivis erepto, mulier non potest ratione illius voti aliomatrimonio valide copulari: et hoc ecclesiastica lege constitutum est in reverentiam Ordinis suscepti a viro, prout docet communior et valde probabilis sententia [5]; 2. votum simplex castitatis in Societate Jesu emissum post biennium novitiatus. Hoc item dirimit matrimonium ex Bulla Gregorii XIII *Ascendente*, nisi tamen Generalis dispenset. Hoc posito:

R. 2: Non est dubium, quin votum solemne castitatis in approbata Religione emissum dirimat jure ecclesiastico matrimonium; ait enim Tridentinum: *Siquis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel Regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto, anathema sit* [6]. Utrum autem hoc solemne votum sit adnexum statui religioso de jure divino, ita ut etiam divino jure matrimonium dirimat, negat Bouvier, Gerson, Sanchez, Scotus, etc.; nam certum est, quod votum solemne non dirimat matrimonium ratione voti: secus etiam votum simplex illud dirimeret; nam ex jure *votum simplex apud Deum non minus obligat quam solemne.* Ergo irritat tantum ratione solemnitatis; sed cum solemnitas sit tantum ex jure ecclesiastico [7], ideo solo jure ecclesiastico dirimit matrimonium.

Sed probabilius alii docent cum d. Thoma Bonaventura, Billuart, Henriquez, Victoria, etc. votum solemne Religionis approbatae matrimonium dirimere divino jure; nam in voto simplici corpus tantum promittitur Deo; sed in solemni per acceptationem legitimam Praelatorum, corpus insuper traditur Deo: unde non tam est solemnitas per se, quae facit divino jure irritum conjugium, sed Praelati acceptatio nomine Dei facta, quae quidem in ea

1 C. 4 *de conj. servor.*—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1017.

2 Can. 1. caus. 29. 2. 3 Can. *si quis* dist. 33.

4 C. 6 *qui Clerici vel nov.*—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 1024.

5 C *quia sunt*, d. 28; It. c. *si qua vidua*, d. 28; et c. *seriatim*, d. 32 Ita pro certo docet et fusius Sanchez cum Azorio. Paludano, d. Bonaventura, d. Antonino: et hoc ipsum supponit Benedictus XIV, *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 12: ubi quaerit, num id etiam valeat de viro, qui voto emisso consentit uxori, ut profiteatur, et postea uxor moriatur: quod dubium non solvit — Sed satis probabiliter id alii negant, contendentes textus legis improbare quidem, non vero nullum declarare tale matrimonium — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 812.

6 *Sess.* 24, can. 9.

7 C. unic. *de votis* in 6°.

solemnitate locum habet. Hoc tamen non obstante, probabilius est cum Angelico, posse Pontificem ob suam supremam potestatem, gravissima urgente causa, in illo voto dispensare, seu declarare in ea facti specie, Deum votum illud relaxare, et revera Pontifex nonnunquam dispensavit [1].

Articulus II. — Cognatio.

Cognatio hic sumitur pro *vinculo personarum*: et alia est *naturalis*, quae oritur a generatione carnali: alia *spiritualis*, quae oritur a Baptismo et Confirmatione; alia *legalis*, quae oritur ex adoptione.

Q. 1. *Quid est cognatio naturalis?*

R: Cognatio naturalis (quae dicitur etiam *consanguinitas*, quasi *sanguinis unitas*) definitur: *Vinculum quarundam personarum ex eodem proximo stipite descendentium carnali generatione contractum*. Dicitur: 1 *Vinculum quarundam personarum ex eodem proximo stipite descendentium*. Quia stipitis remoti in linea transversali (obliquae etiam, vel collaterali dicta) nulla habetur ratio; alioquin omnes homines essent consanguinei, utpote ab uno Adamo procedentes; 2. *carnali generatione contractum*, idest ex copula carnali, quae nihil refert ad consanguinitatem utrum licita an illicita; sicuti neque refert, utrum ex patre et matre simul, an vero ab alterutro tantum generatio deducatur, ut ab Innocentio III expresse declaratum fuit: ideoque matrimonium aeque prohibetur inter cognatos et agnatos, uterinos, consanguineos et germanos [2] — Tria autem in consanguinitate consideranda sunt: *stipes* seu persona, ex qua aliae originem ducunt; *gradus*, seu mensura distantiae unius personae ab altera; tandem *linea*, seu personarum series ab uno stipite descendentium. Linea duplex est; alia *recta*, et est series personarum, quarum una descendit ab alia: ut sunt pater et filius; alia *collateralis* et est series personarum, quae licet stipitem communem habeant, aliae tamen ab aliis non descendunt, sed sunt quasi a latere juncti, ut sunt fratres. Ipsa linea collateralis est *aequalis* vel *inaequalis*, prout consanguinei aequaliter a communi stipite distant, vel inaequaliter.

Quo jure et gradu (quaeres) *consanguinitas matrimonium dirimit?*

R. 1: Loquendo *de jure ecclesiastico* certum est, consanguinitatem in quocumque lineae rectae gradu matrimonium dirimere [3]. In linea autem collaterali olim Ecclesia matrimonium dirimebat usque ad septimum gradum; sed in Lateranensi IV (anno 1215) illud restrictum fuit ad quartum inclusive, ut faciliores redderentur nuptiae.

R. 2: Loquendo *de jure naturae*, certum videtur matrimonium irritum esse in primo lineae rectae gradu, ut inter patrem et filiam, prout docent ss. Ambrosius ac Thomas [4]. Sane id intrinsecum refert turpitudinem; nam pugnat cum sua perioritate, quam ordine naturae indelebiliter habent parentes in filios; siquidem matrimonium quamdam aequalitatem inter personas inducit: quin imo vel ipsis barbaris hoc conjugium opprobriosum est — Quod vero spectat ad alios gradus, utrum nempe jure naturae consanguinitas dirimat matrimonium in omnibus, quaestio est. Scotus id omnibus gradibus tribuit in linea recta. Sotus dumtaxat duobus primis. Sylvius id tradidit de primo gradu tam lineae transversalis, ut inter patrem et filiam, inter fratrem et sororem. Verum satis probabiliter d. Thomas id nulli gradui tribuit, praeterquam primo lineae rectae; quia, exceptis parentibus, inter alios non videtur adesse tanta indecentia, ut ipso naturali jure irritum esse debeat matrimonium; cum haec non ita immediate coteras attingat personas. Unde Innocentius III (uti observat Billuart) nulla facta linearum distinctione, indistincte permittit infidelibus ad fidem conversis, ut suas retineant

1 V. *De virtute Relig.* ubi *de voto.*

2 Ita in 2a Decreti p. causa xxxv, q. x, can. 2. Hoc impedimentum, ex d. Thoma, inductum est, tum ut multiplicarentur amici cum extraneis contrahendo; tum ne laederetur reverentia, quam sibi mutuo debent consanguinei; tum ne ipsi consanguinei in eadem domo minus caste viverent, nempe sub matrimonii spe (2. 2. q. 141. a. 9) — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1029.

3 Nicolaus V *ad consulta Bulgarorum*. Hic notanda sunt: 1. quod matrimonium contrahendum solam canonicam computationem retinendam esse, ut expresse statuit Alexander III: quare civilis computatio (de qua in tract. *De justitia*) valet dumtaxat quoad civiles ipsius effectus, nempe pro successionibus; haereditatibus, etc.; 2. consanguinitatem inter easdem personas ex duplici vel etiam multiplici capite oriri posse: et tunc est multiplex sanguinis propinquitas in dispensatione aperienda: sic si duo fratres uxores ducant duas consobrinas, vel si vir uxorem ducat sibi consanguineam; hoc in casu filii orti ex tali matrimonio erunt ex duplici capite inter se consanguinei.

4 Ep. LXVI ad Paternum — In 4. d. 40, q. 1, a. 3 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 470.

« tualem nullo pacto contrahunt; » 6. ut Baptismum reapse administretur; quod enim nullum est, nullum potest parere effectum. Hinc patrini, qui in solis supplendis caeremoniis adhibentur, cognationem mon contrahunt certo.

Ad valide vero cognationem in Confirmatione contrahendam praeter dicta de Baptismate, ut nempe susceptores sint baptizati, habeant usum rationis, sint designati, et habeant animum tale officium gerendi et de facto gerant in Confirmatione valida; requiritur insuper ut jam confirmati sint, prout docet probabilius Renzi afferens declarationem s. Concilii Congregationis.

Quid vero (addes) *requiritur, ut etiam licite contrahatur cognatio spiritualis?*— R. Plura requiruntur sine quibus, licet prohibeamur esse patrini, cognationem tamen contrahimus, si nihilominus hoc officio fungamur. Sic in *Baptismate* prohibentur esse patrini: 1. Monachi et moniales [1]; publice criminosi aut infames; schimatici, apostatae et haeretici[2]; manifestim excommunicati vel interdicti; quique rudimenta fidei ignorant ex Rituali R.; 2. conjuges respectu propriae prolis: Tridentinum enim vult tantum, ut parentes designent; 3. plures duobus, cum dicat idem Concilium, *sive vir, sive mulier, vel ad summum unus et una*; 4. insuper ex variis Constitutionibus Synodalibus (prout in ultima Synodo Novariensi pag. 82) prohibentur Sacerdotes et Clerici sine speciali Episcopi licentia: item muti, impuberes, qui praecepto Paschali non fecerint satis, nondum confirmati. Item extori ignotique.

In *Confirmatione* vero prohibetur esse patrinus: 1. Patrinus Baptismatis; nisi adsit necessitas. Est commune; 2. persona diversi sexus a confirmando; vel pater aut mater: vel manifestus excommunicatus aut interdictus; aut gravioribus facinoribus alligatus, aut fidei rudimentorum ignarus, ex Pontificali R.: 3. prohibentur plures, cum unicus sit oportet, uti docent ex antiquo jure haud innovato [3]; 4. ex Synodis Dioecesanis, uti ex Novariensi (pagg. 87 et 285), insuper debet esse patrinus saltem ejusdem aetatis ac confirmandus; nec eodem ipse die confirmatus. Item illi omnes excluduntur qui supra in Baptismate, si excipias Sacerdotes ac Clericos, qui ideo in Confirmatione, quin petant licentiam, patrini munus suscipere possunt.

Sed (quaeres) *quinam actus requiritur in patrinis erga susceptum ad contrahendam cognationem?* — R. Censet Bouvier ad contrahendam cognationem satis esse, ut patrini adstent cum animo obligationem contrahendi, quin physice susceptum tangant. Sed communissime cum Angelico docent Sanchez, Salmanticenses et alii, contactum physicum requiri, licet agatur de baptizando vel confirmando adulto; tum quia textus juris canonici, qui hanc statuunt cognationem, semper utuntur vocabulis: *Suscipit, accipit, tenet, levat* vel *tangit*; tum quia haec caeremonia non est inducta ad supplendam inbecillitatem corporis; sed ad significandam imbecillitatem animae unde sine tactu physico deesset spiritualis significatio. « Licet ille, qui confirmatur, ait Angelicus, sit adultus corporaliter; nondum « tamen est adultus spiritualiter[4] ». Henriquez affert etiam declarationem S.C. C. [5].

Quid (inquies) *si Baptismus fuerit tantum privatim collatus?* — Non est dubium, quod cognationem contrahat ipse baptizans: sed dubium est circa patrinos. Sententia communior et probabilior cum Bonacina, Salmanticensibus, Sanchez, Soto et Tournoly contra Layman et Suarez negat; nam Tridentinum tradit cognationem non contrahi, nisi a suscipientibus *de sacro fonte*. Atqui *de sacro fonte* nemo suscipitur in Baptismo pri-

1 « Il che non si applica che a coloro, che fanno parte d'un Ordine religioso propriamente detto: le persone che appartengono ad una Congregazione religiosa, ma secolare, come le figlie di S. Vincenzo, le suore del Bambino Gesù, di S. Maria, non sono comprese in questa proibizione. » *Gousset.*

2 Quare peccant qui advocant apostatas vel haereticos pro patrinis suorum filiorum: neque Parochus potest eos admittere, licet haeretici et apostatae per procuratores catholicos assistant: ita communius contra Layman. Observat Deus melius esse solemniter baptizare sine patrinis, si necessitas cogat, quam tales vocare; nam tunc eligeretur minus malum; cum illorum patrinorum advocatio sit protestatio quasi falsae religionis: etenim nonnisi de falsa religione ipsi suos sponsuri: imo esset infantes dere lupis, nam falsam religionem tantum suos haeretici pueros edocturi. E contrario licite possunt Catholici baptizare; imo in Baptismo pueros haereticorum, ipso baptizante protestante ministro, suscipere, modo hac re non intendant probare eorum ritus idque saltem in Germania et ob rationabilem causam ex Laymano — V. Liguori, *Homo Ap.* tr. XIV, n. 37, et *Op. Mor.* l. VI, n. 156 — Clericatus, *Decisiones Sacramentales*, decisio 40 — V. Catalani, *Commentaria in Pontificale R.*

3 Cap. fin. *de cogn. spir.*

4 3 p. q. 72, a. 10.

5 Eadem S. C. C. 18 dec. 1688 apud Giraldi declaravit non oportere, ut infans immediate a baptizantis manibus suscipiatur, sed satis esse, si infans per patrinum suscipiatur a manibus obstetricis.

Duplex adoptio distinguitur: una *perfecta*, quae dicitur etiam *adrogatio*, qua nempe adoptandus sui juris existens, Principis rescripto transit in potestatem adoptandis, fitque illius haeres necessarius etiam ex testamento. Alia *imperfecta*, qua adoptandus adhuc sub patris potestate, magistratus inferioris auctoritate, assumitur in filium, quin transeat in familiam et potestatem adoptantis; sed ei succedit dumtaxat ab intestato [1]—Quaestio autem est, an ex utraque adoptione cognatio illa oriatur. Alasia et Paiaus cum aliis eam ex utraque adoptione oriri contendunt; quia jus indistincte loquitur. Sed Salmanticenses et Sanchez cum d. Thoma tenent probabilius cognationem ex sola adrogatione oriri; quia imperfecta adoptio vera adoptio non est, sed via ad illam. Cum tamen res non adhuc sit certa, *casu adveniente*, ait Bouvier, *petenda esset dispensatio ad cautelam* (*I*).

Haec generatim; ex Codice enim civili Regni Sabaudiae adoptio videtur participare aliquo modo de utraque specie: hanc autem matrimonium dirimere in supra numeratis gradibus, non videtur dubitandum; id enim, teste Carriere, fuit declaratum per s. Poenitentiariam de adoptione inducta a Codice Gallicano, cui quidem Albertinus Codex conformis est.

Quid (quaeres) *ex lege civili Regni Sabaudiae requiritur ad adoptionem?*

R. Ex *parte adoptantis* requiritur: 1. Ut non sit voto solemni Religionis obstrictus, vel in Sacris; 2. ut nullos habeat descendentes sive legitimos sive naturales sive legitimatos, neque jam ante alium adoptaverit (poterit tamen plures adoptare eodem actu); 3. ut 50 aetatis annum compleverit, ac 18 annis superet aetatem adoptandi; 4. ut habeat parentum consensum, si filius; compartis, conjux; 5. ut rationem reddiderit tutelae, si sit tutor qui velit suum minorem adoptare.

Ex *parte* autem *adoptandi* requiritur: 1. Ut nondum sit ab alio adoptatus, nisi a conjuge adoptantis. Item filius naturalis a patre vel matre adoptari prohibetur: 2. ut habeat aetatem saltem 18 annorum: 3. ut habeat consensum patris: vel avi paterni, illo deficiente: vel matris, deficiente avo. Item consensum consilii-familias ac matris, si sit sub tutela, aut minor habilitatus.

Ex *parte* tandem *modi* quo adoptio fit, requiritur, ut tam adoptans, quam adoptandus actum legitimum mutui consensus emittant coram Secretario Tribunalis Praefecturae domicilii adoptantis. Intra decem dies actus ipsi Tribunali praesentandus est, ut homologetur: qui dein infra mensem mittitur ad Senatum (nunc Magistratum Appellationis), ut eum examinet, confirmet ac publicari jubeat: quibus peractis, adoptio consummata est. Porro probatus ille actus, si intra tres mensus fuerit tabulis ipsius Tribunalis inscriptus, obtinebit contra tertios statim a die confirmationis: secus nonnisi a die inscriptionis [2].

Effectus autem adoptionis praecipui ex *Codice Albertino* sunt: 1. adoptatus nomini familiae suae addit nomen familiae adoptantis: non tamen deserit primam familiam, sed in ea uti prius omnibus gaudet juribus; 2. mutua obligatio quae subsistit inter filios ac parentes quoad alimenta, ea extenditur quoque ad adoptantem et adoptatum. Addit autem lex:
« L'adottato non acquisterà verun diritto
« di successione sui beni dei parenti del-
« l'adottante, nè su quelli soggetti a vin-
« coli di famiglia. Ma sull' eredità del-
« l'adottante avrà gli stessi diritti, che vi
« avrebbe il figlio nato dal matrimonio,
« anche quando vi fossero altri figli legit-
« timi e naturali dopo l'adozione [3].

Articulus III. — Crimen, cultus disparitas, vis ordo, ligamen, honestas, aetas, affinis.

Q. 1. *Quid est impedimentum criminis in ordine ad matrimonium?*

R. Impedimentum criminis definiri potest; « Inhabilitas canonica ad contrahendum matrimonium vel ex adulterio, « vel ex conjugicidio, vel ex utroque simul

1 § *Cum autem* 3 *inst. de adopt.* l. II *cod.* — § 2 vid. *Sed et hodie inst. de adopt.*

2 Art. 188—C. A. 178—C. G. 343—C. S. 266—C. P. 139—C. M. 174.

3 Art. 196—C. A. 181—C. G. 317—C. S. 271—C. P. 147—C. M. 183. Quia filii adoptivi proprie non veniunt nomine filiorum, sed tantum juris fictione, ideo probabilius non gaudent Beneficio exclusionis in successione. Item habet De-Luca: *Nullum in feudis vel majoratibus et primogeniis sive in jure patronatus aut nobilitate aliisque praeeminentiis habent adoptati et arrogati in praejudicium filiorum, qui sunt de vera agnatione, et familia per naturam.* De success. disc. 513— V. *Cod. Civ. spiegato*; il. *Manuale forense, ossia confronto tra il Cod. Albert.* ecc. ad art. 196 et seqq.

« orta inter eos, qui eadem crimina sub « datis limitationibus perpetrarunt, » Id constat ex jure canonico [1], a quo tantummodo hoc impedimentum, ut ait Angelicus, inductum est [2]. Illud ergo obtinet: vel ob solum adulterium, vel ob solum homicidium, vel ob utrumque simul, sed sub nonnullis limitationibus.

Quid (quaeres) *de impedimento criminis si agatur de solo adulterio?*

R. Dupliciter impedimentum criminis ob solum adulterium contrahitur: 1. Per adulterium una cum matrimonii promissione [3]; 2. per adulterium una cum matrimonii attentatione.

Primo: « Ut adulterium cum promis« sione matrimonii inducat criminis im« pedimentum, » alia requiruntur ex parte adulterii, alia ex parte promissionis. Ex parte adulterii requiritur: 1. Ut illud sit verum, nimirum in matrimonio valido; 2. consummatum, sive ut vir et foemina efficiantur una caro per se minum mixtionem, prout commune est cum d. Bonaventura et d. Thoma [4]; 3. formale ex utraque parte, nempe ut utraque cognoscat alterutram partem esse conjugatam: quare si foemina rem haberet cum conjugato quem putabat solutum, impedimentum non contrahitur. An autem excuset tunc ignorantia crassa et culpabilis adulterii, alii negant; sed alii probabiliter affirmant cum Sanchez, quia ignorantia crassa, nisi fuerit etiam affectata, non includit dolum ad adulterium requisitum [5] — Ex parte vero promissionis requiritur: 1. Ut ea facta sit, vivente eodem conjuge; quia non contrahitur impedimentum, si promissio in uno matrimonio facta sit, et adulterium in alio perpetratum, aut vicissim. Hinc si Titius uxoratus promittat matrimonium Cajae, si fiat viduus, dein viduus factus ducat Corneliam; et tunc adulterium cum ipsa Caja committat, impedimento non tenetur; 2. ut sit externa et acceptata: communius tamen et probabilius non requiritur repromissio; cum in jure sola requiratur *fides data* [6], quae esse profecto potest sine repromissione; 3. ut nullo modo sit ante adulterium revocata; dixi *ante adulterium*, nam si fuerit revocata postea, tunc remanet impedimentum, cum jam contractum sit, sive promissio antecesserit, sive subsecuta fuerit adulterium; 4. ut promissio illa non fuerit ficta, prout probabilius et communius docent contra Sanchez; jus enim positivum requirit *fidem datam*, sive veram promissionem matrimonii: atqui promissio ficta non est nec fides data, nec vera promissio [7]; 5. ut non sit conditionata, uti docent item probabilius contra Collet; nam hic versamur in odiosis, ideoque est intelligenda vera, absoluta et consummata promissio; maxime cum per promissionem conditionatam non ita detur causa captandae mortis conjugis. Exceptionem tamen apponunt communiter: et est si posita conditio verificata fuerit ante mortem conjugis, nondum promissione illa revocata; tunc enim ipsa fieret absoluta.

Secundo: « Ut adulterium cum matri« monii attentatione inducat criminis im« pedimentum, » alia item requiruntur ex parte adulterii, alia ex parte attentationis. [8]. Ex parte *adulterii* requiritur quod supra, ut nempe illud sit verum, consummatum et formale. Ex parte autem *attentationis* requiritur probabilius, ut adulterium et matrimonii attentatio fiant, durante eodem conjugio [9], uti jam de promissione explicavimus.

Quid (dices) *de criminis impedimen-*

1 C. *De eo qui duxit*. Decret. l. IV, t. VII—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1033.

2 In 4, dist. 37. q. 2. a. 2.

3 Ex c. *veniens de eo qui duxit*. Qui vero sibi mutuo paciscuntur (quin adulterentur); de contrahendo matrimonio post obitum conjugis, licet non contrahant impedimentum, secluso adulterio et conjugicidio, peccant tamen mortaliter, ut docent Elbel, Layman, Sanchez. Quia hoc pactum inhonestum est, et a jure reprobatum; cum ansam praebeat machinandi vel saltem desiderandi mortem conjugis.

4 Suppl. q. 55, a. 4.

5 Ex glossa in l. *Magn.* ff. de verb. signif., et ex l. pen. ff. ad 1 Jul.

6 Ex c. 1 et 6 *de eo qui duxit*, etc.

7 Esto quod per talem fictam promissionem in adultera decepta non vitetur periculum captandae mortis conjugis, in quo sita est causa impedimenti, sed cum agatur de lege prohibitiva, et de materia odiosa, semper facienda est interpretatio stricta, maxime cum finis praecepti non cadat sub ipso praecepto.

8 *Attentatio matrimonii* tunc v.g. habetur, quando duo conscii matrimonii hic et nunc existentis, ante vel post adulterium, consensum emittunt de praesenti, et volunt haberi uti conjuges. Esto quod exterius omnia requisita observent, uti si fugerent, alibi domicilium sisterent, ac ibi coram decepto Parocho contraherent. Eo in casu non solum nullum esset sic attentatum matrimonium ob impedimentum ligaminis; sed nullum quoque foret, si postea vellent illud revalidare, conjuge mortua, ob criminis videlicet impedimentum, quod modo exposuimus—Quae matrimonii attentatio, non refert, sive ante sive post adulterium, sive coram Parocho, sive etiam clandestine conjugat.

9 C. ult. *de eo qui duxit*—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1033 et seqq.

to, si agatur de solo homicidio vel de homicidio una cum adulterio ?

R. Ad 1: Ut homicidium solum inducat criminis impedimentum, requiritur: 1. Ut occisio secuta sit ex communi consilio viri et mulieris [1]: nihil autem refert ferrone an veneno, propriisne manibus an alienis, ex consilione an mandato sit caedes illata; 2. ut fiat cum intentione matrimonii ineundi cum complice homicidii: ita communissime [2], secus non est ratio impedimenti. Hinc si vir uxorem occidat ex alia causa, v. g. ut liberius adulteram teneat, etiamsi ista in homicidium conspiraverit, sed sine matrimonii intentione, non contraheretur impedimentum. Sufficit autem ut haec intentio sit ex parte unius; quia jam adest finis impedimenti; requiritur tamen, ut aliquo modo manifestetur intentio illa exterius, uti esset si praecesserint indicia sufficientia, v. g. munera, epistolae amatoriae, familiaritates; neque enim Ecclesia potest punire quod non potest cognoscere. Ex peculiari autem Coelestini V dispositione etiam una tantum pars fidelis hoc impedimentum contrahit, illudque communicat infideli complici, quacum etiam ad fidem conversa contrahere nequit [3].

R. Ad. 2: Ad inducendum criminis impedimentum ex homicidio una cum adulterio, alia requiruntur ex parte adulterii; alia ex parte homicidii. Ex parte nempe *adulterii* semper requiritur, ut illud sit verum, consummatum atque formale. Ex parte vero *homicidii*, quando hoc est cum adulterio conjunctum, requiritur quidem certe, ut cum intentione matrimonii ineundi sit perpetratum: et probabilius ut haec intentio sit comparti aliquo modo manifestata; non tamen requiritur, ut illud ex communi consilio secutum sit [4].

Q. 2. *Quaenam cultus disparitas dirimit matrimonium [5] ?*

R. Per *cultus disparitatem*, quae matrimonium dirimit, intelligitur illa *Religionis diversitas*, quae existit inter baptizatum et non baptizatum: quare invalido contraheret baptizatus cum cathecumeno; vel cum invalide baptizato, licet id ignoretur. « Anticamente, *ait Nardi*, l'impedimento non esisteva, forse perchè lo « scarso numero de' fedeli sparsi fra pagani ne avrebbe troppo limitati i maritaggi, o d'altronde la fede era così viva « da non temere apostasie; anzi talora il « matrimonio servì di mezzo a condurre « al Cristianesimo l'altro coniuge: onde « leggiamo di persone sante strette in matrimonio con infedeli, come santa Monica con Patrizio padre di sant' Agostino, santa Clotide con Clodoveo. Però « i matrimoni con pagani in genere si disapprovavano [6], e ancor più cogli ebrei; anzi le stesse leggi romane-giustinianee « paragonano i maritaggi tra Cristiani ed « ebrei ad adulterii [7]. » Lex irritans coepit primo inter Christianos et hebraeos, dein inter omnes baptizatos et non baptizatos, non quidem jure sacrorum Canonum, cum nihil in illis habeatur constitutum; sed *generali Ecclesiae more, qui pluribus abhinc saeculis viget, et vim legis obtinet* (id est a XII fere saeculo): verba sunt Benedicti XIV Constitutione *Singulari*.

Q. 3. *Quid de vi, prout est impedimentum dirimens matrimonii?*

R. *Vis*, prout constituit impedimentum dirimens matrimonii, intelligitur non solum vis absoluta, seu violenta coactio; sed etiam vis, ut ajunt, conditionalis: seu *metus gravis injuste incussus ab extrinseca et libera causa ad matrimonium extorquendum*: quo jure saltem ecclesiastico, matrimonium dirimitur, licet accedat juramentum [8].

Dicimus: 1. *metus gravis*, qui nempe talis si respective; nulla enim lege habetur, quod levis metus invalidet matrimonium, cum non auferat sufficientem ac necessariam deliberationem [9]. Et idem dicendum est cum communi de *metu reverentiali*, nisi sit conjunctus cum timore gravis damni, ut diurni odii, etc.; nam metus mere reverentialis non est proprie metus, sed simplex reverentia, quae per se quandam solam erubescentiam impor-

1 Cap. *laudabilem* 1 de conv. infid.
2 Can. 5, causa, 31, q. *de conv. infid.*
3 Cap. de *conv. infid.*
4 C. *Si quis vivente* 3. caus. 31, q. 1.
5 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 1044.
6 I Cor. 7; II Cor. 5: Tertullianus *ad Uxor.* l. II. etc.
7 L. IV Cod. *de judaeis* l. IX: *Conc. Toletanum* IV, anno 633. Etiam in veteri Lege non permittebatur ut hebraei ducerent infideles. V. Veith, *Scriptura Sacra contra incredulos vindicata*, in Ruth.
8 Cap. *Significavit*; *Veniens*, de eo; *Consultationi* de spons. et matrim.
9 Suppl. q. 47, a. 3. — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1045. Pro metu gravi intelligunt communiter periculum mortis, exilii, diuturni carceris, infamiae; aut alterius damni gravis sibi vel conjunctis ad quartum gradum impendentis.

tat, quaeque ab intrinseco potius quam ab extrinseco ortum habet.

2. *Injuste incussus*; si enim metus incutiatur justa de causa, et qui eum patitur, ipse de se matrimonium eligat ad metum effugiendum, valebit matrimonium; quia vel jam est sufficienter voluntarium in suo principio, vel certe nulla tunc intervenit injuria. Hinc valebit, si illud contrahat deflorator virginis ad vitandam mortem, vel alias poenas ex criminis delatione futuras. Valebit item, siquis contrahat ex metu gehennae aut mortis in morbo vel naufragio; quia nulla ei injuria infertur, sed liber ipse eligit conjugium.

3. *Ad matrimonium extorquendum*; quia matrimonium ex metu contractum etiam gravissimo, qui non sit incussus ad ipsum extorquendum, validum est; tunc enim non contrahitur matrimonium ex metu, sed ipsum eligitur ut medium ad declinandum malum, quod timetur: ideoque est voluntarium simpliciter. Sic si pater inveniat stupratorem filiae suae, et minas mortis incutiat ad matrimonium extorquendum, illud erit invalidum: sed si minas ipsas incutiat ad ulciscendam tantum injuriam sibimet irrogatam; et stuprator ad ejus iram sedandam, atque ad se liberandum, nuptias offerat easque celebret, valebit utique conjugium[1]: quia licet metus fuerit injuste incussus (neque enim pertinet ad privatos ulcisci injurias): attamen, quia non fuit incussus ad matrimonium extorquendum, ideo non aufert ei libertatem relate ad illud eligendum.

4. *Jure saltem ecclesiastico*; nam de jure naturae quaestio est. Negant de jure naturali metum invalidare conjugium Collet, Concina, Layman et Lessius; quia libertas ex tali metu minuitur tantum, et ita est de aliis contractibus. Verum non minus probabiliter, et forsan probabilius affirmant Bossius, Covarruvias, Holzman, Navarrus et Pontas d. Thoma[2]; tum quia matrimonium est vinculum perpetui amoris, at repugnat ut amor a metu producatur; tum quia matrimonium (si semel esset validum), cum sit indissolubile, non posset amplius gaudere beneficio rescissionis (ut fit quoad alios contractus per injustum metum initos): Unde a natura habere debet, quod per metum initum sit nullum; tum quia jus canonicum statuens hoc impedimentum, non videtur nisi jus naturale promulgare[3].

5. *Licet ei accedat juramentum*; nam juramentum sequitur naturam contractus[4] — Haec tamen hic notanda: 1. Metum non ita facile probari posse, ideoque judicandum esse ordinarie in favorem matrimonii[5]; 2. matrimonium in facie Ecclesiae rite celebratum, sed per metum, convalescere per spontaneam cohabitationem vel copulam; habentur enim haec ut signa novi ac liberi consensus[6].

Q. 4. *Quid de impedimento Ordinis ad matrimonium?*

R. *Ordo*, qui ex jure dirimit matrimonium, est Ordo sacer seu major[7]; imo qui dixerint Clericos in sacris Ordinibus constitutos vel Regulares solemniter professos posse matrimonium valide contrahere, excommunicantur[8]; sicut excommunicantur ipso facto Clerici in Sacris vel Religiosi solemniter professi, qui illud attentaverint; et si illud consummaverint, incurrunt etiam irregularitatem[9] — Attamen non ita certum est, quo jure Ordo sacer matrimonium dirimat, an jure divino, vel ecclesiastico tantum: Prima sententia dicit matrimonium dirimere jure divino; quia votum solemne Ordinis sa-

8 Ita si quis juste ad mortem damnatus, ducat filiam judicis ei oblatam, ut mortem vitet, valebit conjugium; quia metus non infertur a judice, potius aufertur. Erit e contra irritum, si judex ut illum ad hoc induceret, injustam tulisset sententiam; quia in secundo hoc casu metus est ad matrimonium extorquendum illatus. Item irritum, si medicus nollet mederi puellam, nisi nubat sibi vel filio suo, saltem si urgeat medicinae necessitas, vel medicus ex justitia mederi teneatur: patet ex dictis. « Tizio era per fama e per la deposizione di Sempronio imputato di averla resa gravida; perciò venne incarcerato, e gli si propose l'alternativa o di sposarla, o di dotarla; nel caso contrario verrebbe egli dannato alla galera. Non essendo in caso di dotarla, scegile il primo partito, non consuma il matrimonio La S. C. del Concilio dichiarò nullo questo matrimonio 26 marzo 1707, perchè non essendo stato provato lo stupro, l'imprigionamento, fu ingiusto, e parve un mezzo diretto a costringerlo a prenderla in moglie. » *Schulte*.

2 Suppl. q. 47, a, 3.

3 Cap. *Cum locum* 14 de *spons*.

4 Cap. 2 *de eo qui duxit*.

5 Cap. 47 in fine de *test*.

6 Cap. 21 de *spons*. — C. 4 qui matr. accus.

7 C. *Ex Diacono*; et c. *Ex Literar*. Qui Cler. vel vovent; et in Extrav. *Antiquae* de voto; et Tridentinum, *sess*. 24, *can*. 9 — V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 1039; et l. III, nn. 256 et seqq.

8 Tridentinum, *sess*. 24, *can*. 9.

9 C. un. *de consanguin. et affin*. 4, 1 *in Clement*; lit. *de bigamis* — *I comuni diritti civili de' paesi cattolici ammettono anch' essi questi principii o espressamente o tacitamente: così p. e. in Francia una serie di decisioni della Corte di Cassazione ha dichiarati nulli i matrimonii, che voleansi contrarre da preti o frati apostati*. Nardi, § 420 — V. *Amico Cattolico*, vol. XII, pag. 158.

cri solet in jure canonico [1] aequiparari professioni religiosae, quao sic irritat matrimoninm. Verum secunda sententia communior et probabilior cum d. Thoma, Billuat, Sanchez, Suarez, etc. docet votum Ordini sacro adnexum dirimere matrimonium solo jure Ecclesiae; nam continentia non est Ordini de necessitate naturae adnexa, sed tantum de Ecclesiao ordinatione. Unde patet disparitas: nempe Ordinatio sacra ex se non dicit traditionem Ordinati ad continentiam, sed ad sacrum ministerium de cujus essentia non est caelibatus, sicuti est de essentia Religionis.

Q. 5. *Quid de impedimento ligaminis quoad matrimonium?*

R. *Ligaminis* voce, prout est impedimentum dirimens matrimonii, intelligitur « vinculum vi cujus ille, qui jam matri« monio ligatus est, non potest aliud ini« re ». Idque oritur ex jure tum ecclesiastico [2], tum divino, et ipsi voci naturao congruum est [3]. Unde qui bona fide contraxerit secundum matrimonium, putans priorem conjugem esse mortuam, si postea certo sciat ipsam vivere, etsi id firmiter probare non possit, debet a secunda conjuge separari [4]. Si vero dubitat de vita prioris conjugis, tenetur ante diligentem veritatis inquisitionem abstinere a debito petendo—Ex his patet, certa indicia requiri solutionis prioris conjugii, ut aliud permittatur. Nec sufficit sola et longa unius conjugis absentia; nam absentia non certo arguit mortem. Nec sola fama ex incerto rumore; quia dictum inane facile sequitur multitudo. Nec unicus testis; cum vox unius sit vox nullius, cum agitur de solvendo vinculo, quod omni jure arctissime colligatum est [5].

Ceterum hic notamus, matrimonium ob aliquod impedimentum nullum, si sit ab una saltem parte bona fide contractum, non tandum a jure canonico [6], sed fere ubique ab ipsa civili lego (quoad suos respectivo effectus) haberi uti legitimum; si tamen fuerit praescriptis ab Ecclesia solemnitatibus celebratum [7].

Q. 6. *Quid de impedimento honestatis quoad matrimonium.*

R. Impedimento « honestatis *est* quae» dam propinquitas personarum quae ori« tur tum ex sponsalibus tum ex matrimo« nio rato nondum consummato. *Dicitur* « *etiam* impedimentum publicae honesta« tis », quia jure ecclesiastico inductum est ob publicam decentiam quae requirit, ut qui iniit sponsalia vel matrimonium cum muliere, aliam postea non debeat ducero ex consanguineis ejusdem [8]. Hoc impedimentum perpetuum est, et durat etiam sponsalibus solutis ac matrimonio; non enim a contrahentibus pendet, sed ab Ecclesia. Et ita declaravit S. C. C. approbante Alexandro VII 6 julii 1658.

Quaeres: *quousque extendatur publica honestas?*— R. Vel publica honestas provenit a sponsalibus, vel a matrimonio rato. Si 1, ex Tridentino matrimonium dirimit inter sponsos et eorum parentes legitimos vel illegitimos ad primum gradum tantummodo: sic. v. g. si Cajus sponsalia contraxit cum Berta, invalide contrahere quidem cum matre vel sorore vel filia suae sponsae; valide autem cum ejus nepte vel consobrina vel avia [9]. Ut tamen ex sponsalibus oriatur hoc impedimentum, necesse est ut ea sint *certa*, id est cum determinata persona inita; *absoluta*, vel si conditionata, ut conditio verificata sit; et *valida* [10], etsi postea solvantur; nam Concilium hoc solum considerat, quod a principio valida sint, ut declaravit S. C. C.—Si 2, ex antiquo jure a Tridentino non innovato (ut declaravit Pius V. Const. *Ad Romanum* 1. julii 1568) extenditur publica honestas usque ad quartum gradum inclusive, *sive validum* sit matrimonium *sive invalidum* ex aliquo impedimento dirimente, uti impotentiae, raptus, clandestinitatis etc.

Diximus *sive invalidum*; attamen excipe:— **1.** Si invaliditas veniat ex impedi-

1 C. unic. *de voto* in 6°. Vid. quae dicta sunt *De Ordine*, ubi *de caelibatu*, ubi etiam erit de diversa Graecorum disciplina, hac in re.

2 Cap. 8 *de divort.* —In *Cod. poen.* art.529 punitur qui contra agit.

3 V. Tridentinum, *sess.* 24, c.1 —Vid. dicta *disp.* 1, c. 2, a. 3.

4 Cap. 2 *de secundis nuptiis* —V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1060.

5 Synodus Novariensis nonnulla praescripsit p. 153 ad dubietatem auferendam.

6 Cap. *Ex tenore.* Qui filii sint legit.

7 *V. Cod. Albert.* art. 145 et 162 — C. A. civ. § 160 - C. G. 201—C. S. 192.

8 Cap. 3, 4 et 8 *de spons.*

9 *Sess.* 24, c. 3—« Possono anche i fidanzati sposare gli affini dei loro parenti, qualunque sia il grado di loro affinità: così un fidanzato contrae validamente senza dispensa con la matrigna o con la cognata o con la figliastra della sua fidanzata.» *Gousset.*

10 Cap. unic. *de spons.* in 6°; et Tridentinum *sess.* 24, *cap.* 3.

mento honestatis orlo ex sponsalibus jam valide contractis; tunc jure constitutum est, ut non oriatur impedimentum relate ad personam desponsatum [1]. Hinc si Cajus, initis sponsalibus cum Lucia, eaque relicta, ejus sororem ducat, ad Luciam redire potest (imo et debet, ut satisfaciat promissis), quin indigeat dispensatione, quia ex tali matrimonio invalido non oritur impedimentum honestatis relate ad Luciam [2]. Aliter tamen esset, si Cajus illud matrimonium etiam consummaverit: tunc neutram valet ducere: non Luciam ob exortam affinitatem ex illo commercio cum sorore; non sororem ob jam existens honestatis impedimentum; — 2. excipe si invaliditas oriatur ex defectu consensus; eo in casu non oritur honestatis impedimentum; hinc non oritur ex matrimonio inito cum amente, cum ebrio, ex errore personae, ex metu gravi, vel cum ficto consensu, ut declaravit S. C. C. 23 martii anni 1664 [3]. Ratio, quia in omnibus his deficit consensus omnis, vel saltem qualis requiritur.

An (quaeres) ***publica honestas oriatur a matrimonio nullo eo quod fuerit clandestinum, uti esset matrimonium civiliter tantum contractum?***—R. Negat Sanchez, nam Bonifacius VIII definivit non oriri impedimentum publicae honestatis ex matrimonio nullo ob defectum consensus; tale est autem matrimonium clandestinum; cum careat eo consensu, quem exigit Ecclesia. Attamen verior sententia cum Concina, Continuatore Tournely, Laymano, Roncaglia et aliis affirmat oriri impedimentum, sive contrahentes intendant postea contrahere coram Ecclesia, sive non; nam si 1, censetur contractus sponsalitius, et honestas est ad primum gradum; si 2, est matrimonium clandestinum dirimens ad quartum gradum, licet invalidum sit; nam tantum ex matrimonio nullo praecise ob defectum consensus, non autem ex alia causa impedimentum cessat oriri; et sic declarasse s. Concilii Congregationem refert Holzman.

Q. 7. *Quid de impedimento aetatis quoad matrimonium?*

R. Impedimentum *aetatis* quoad matrimonium in eo consistit, quod ad valorem matrimonii jure canonico requiratur annus quartusdecimus in viro, et duodecimus in foemina, et quidem completus [4]. Diximus *jure canonico*; nam jure naturae inspecto, non esset invalidum, si adesset discretio ante impubertatem in contrahentibus; nam contractum facit voluntas.

Si tamen malitia suppleat aetatem, nimirum si habeatur et doli capacitas, id est discretio ad intelligendam vim consensus conjugalis, et potentia naturalis seu physica ad copulam, sive ad consummandum conjugalem actum, quod quidem fieri posse probat d. Hieronymus, exemplo Regis Achaz, qui anno aetatis suae undecimo genuit Ezechiam [5]; tunc etiam ante pubertatem ipso canonico jure valido contrahitur [6]: imo et licite ex Episcopi venia, qui auditis probationibus, potest declarare, an adsit potentia illa; quia tunc etsi adhuc impuberes lege, jam sunt natura puberes ob validas corporis vires. Verum cum id probare difficile sit (si casus excipiatur, quo foemina conceperit), tutius erit supremam Sedem adire. Ita Benedictus XIV Const. *Magnae nobis*. At pubertate legali completa, etsi nondum advenerit naturalis seu physica, valet matrimonium etiam jure ecclesiastico, quod tunc non requirit potentiam, actu expeditam; sed potentiam, quae possit aliquando expediri. Neque solet ab ipso jure impotentia perpetua declarari ante annum 18 viri, et annum foeminae 14.

1 Cap. unic. *de spons.* in 6°. — V. Liguori, *Opus Mor.* l. IV, n. 1064.

2 Sed oritur relate ad ejus consanguineos; cum exceptio sit tantum inducta pro primis sponsalibus. *Quid vero si antequam Cajus Luciae sororem duceret, fuissent jure soluta sponsalia inita inter ipsum et Luciam? possel adhuc Cajus redire ad ipsam Luciam?* Plures adhuc affirmant; nam canonico jure statutum est secunda sponsalia non habere vim retroagendi ad dirimendum matrimonium primitus promissum: nec refert quod soluta sint priora sponsalia; si enim nova contrahantur, non tam nova sunt, quam priorum renovatio et reviviscentia. Alii vero id negant, et contendunt id declaratum a S. C.: et ratio est (inquiunt), quia publica honestas tunc tantum habet hoc privilegium non retroagendi, cum est in praejudicium priorum sponsalium; sed cum priora sponsalia in hypothesi non amplius existant, non possunt praejudicari: ergo eo in casu publica honestas impedimentum inducit, adeo ut Cajus nequeat amplius Luciam ducere sine dispensatione.

3 V. Monacelli, *tit.* 16. *for.* 2; et Bonifacius VIII, in c. 4 et 8 *de spons.*

4 Addunt tamen posse Papam dispensare cum Principibus, si aliquando expedit conjugi impuberes ob bonum pacis. At si non adsit dispensatio, et impuberes contrahant, matrimonium est nullum sed valet uti sponsalia ex c. unic. § *idem de spons. impub.* — V. Liguori *Opus Mor.* l. VI n. 841 et 1066.

5 Ex IV Reg. 16 et 18.

6 Ex cap. *de illis*, et cap. ult. *desponsat impub.* — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 1065.

Q. 8. *Quid de affinitate dicendum est, prout dirimit matrimonium?*

R. « Affinitas, (quae semper durat), est « propinquitas personarum quarumdam « orta ex copula carnali completa, sivo « licita sive illicita ». Fundamentum habet in eo, quod duo fiunt una caro; et sic unus consanguineos alterius tangere censetur; et ideo affinitatem, sicuti et consanguinitatem contrahunt etiam infideles, qui ad fidem conversi cum tali impedimento conjugi non possunt sine dispensatione. Diximus : 1. *Personarum quarumdam*; quia haec propinquitas oritur tantum inter consanguineos viri, qui cognovit mulierem, ac mulierem ipsam; et inter consanguineos mulieris, ac ipsum virum [1]; 2. *Ex copula carnali completa*, id est ad producendam generationem sufficienti [2]: Neque refert, an ea habita sit cum invita vel amente; quia semper verificatur divisio carnis [3]; 3. *Sive licita*, hoc est ex matrimonio legitime contracto: *sive illicita*, nempo ex fornicatione, adulterio, vel incestu [4]—In linea recta affinitas matrimonium dirimit ad infinitum: unde Titius non potest ducere neque matrem, neque aviam, neque filias, neque filiarum filias (et sic successive) suae uxoris. In linea vero collaterali, si affinitas provenit ex commercio licito, ea extenditur ad quartum gradum inclusive, sicut consanguinitas [5]; si autem provenit ex commercio illicito, tunc extenditur tantum ad secundum gradum [6].

An (quaeres) *affinitas dirimat matrimonium etiam jure natu ae?* — Consentiunt illud affinitatem dirimere solo jure canonico : 1. Quando affinitas oritur ex copula illicita sive in linea recta sive in linea transversali; nam haec nullam reverentiam vel amicitiam generat : et in ea datur dispensatio ; 2. quando agitur de linea transversali, etiam in primo gradu, licet affinitas ex copula licita oriatur. Sane in veteri Lege non solum permittebatur, sed etiam praecipiebatur ut frater duceret uxorem fratris sui sine liberis defuncti [7]: et Pontifices hic aliquando dispensant. Quaestio tota est in primo lineae recte gradu ex copula licita, v. g inter privignum et novercam, inter socerum et generum. Sunt qui cum Bellarmino tuentur in hoc gradu affinitatem dirimere matrimonium de jure naturali ; quia hic indecentia videtur manifesta, et ab ipsa natura inducta. Verum alii negant cum Angelico, Candido, Cornejo, Gabriele, Gonet, Veracruce, etc.; quia in aliquibus Conciliis (uti sunt agathiense anno 506, et aurelianense III anno 538 celebrata) prohibentur dissolvi matrimonia eorum, qui in infidelitate duxerunt sibi affines in primo lineae rectae gradu [8]: Quod fac um non fuisset, si talis conjunctio vetita esset de jure naturao.

Ad quem gradum (inquires) *ex jure ecclesiastico extenditur affinitas ex matrimonio, quod sit invalide contractum?* — Si matrimonium sit invalide contractum in mala fide, non videtur cur affinitas extendi debeat ultra secundem gradum; nam apud omnes habetur revera uti illicita copula. Si vero matrimonium sit invalide contractum in bona fide, alii tunc affinitatem extendunt ad 4m. gradum ; quia cum fide bona nullum nefas, seu illicitas est in copula. Alii extendunt ad gradum 2m tantummodo, quia revera copula illa fornicaria est in se, et matrimonium nonnisi in fictione subsistit. Cum res dubia sit, ad cautelam petenda est dispensatio juxta alios: ubi advertimus, quod licet in aliquorum sententia ex matrimonio sic nulliter contracto non oriatur impedimentum affinitatis ad 4m gradum ; oritur tamen impedimentum quod dicitur *publicae honestatis*.

Ad dignoscendum gradum, in quo quis cum alio est affinis, inservit regula notissima: « Quo gradu consanguinitatis quis « est junctus viro, eodem gradu affinita-

1 « Vuolsi notare (dice Gousset, n. 813) che non si contrae affinità. che coi parenti propriamenti detti della persona che si è conosciuta lecitamente o illecitamente; essa non si estende ai suoi affini: *affinitas non parit affinitatem* (idest affinitas, quam contraho cum consanguineis, non facit me affinem cum affinibus eorundem consanguineorum). Per questo principio, due fratelli possono sposare due sorelle; il padre e il figlio possono sposare la madre e la figlia; un uomo può successivamente sposare le vedove di due fratelli. Similmente chi ha sposato la sorella di Tizio potrà, dopo la morte della moglie, sposare la vedova del medesimo Tizio » — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1068.

2 Can. 11, caus. 35, q. 2 et 3.

3 C *Discretion.* 6 de eo qui cognov.

4 Jure tamen civili affinitas oritur tantum ex copula materiali.

5 Concil. Lateranense IV.

6 Tridentinum, *sess.* 24, c. 4 *de Ref. matr.*

7 Deut. 25.

8 Adde: adversariis ipsis fatentibus, affinitas ex copula illicita, ne in ipso quidem primo gradu lineae rectae est impedimentum dirimens de jure naturali; ergo idem dicendum etiam pro affinitate orta ex copula licita in gradu eodem, una enim et eadem militat ratio. A tali tamen dispensatione, etsi pluries rogati, semper romani Pontifices abstinuerunt, referente Benedicto XIV, *De Syn. Dioec.* l. IX, c. 13.

« tis junctus est mulieri. *Vicissim*: Quo « gradu consanguinitatis quis junctus est « mulieri eodem gradu affinitatis junctus « est viro ».Seu clarius:eo gradu una persona affinis est consanguineis alterius personae quam cognovit, quo gradu illi ab ista persona carnaliter cognita distant: v. g. Petrus, qui Annam cognovit, est affinis cum matre et filia Annae in primo lineae rectae gradu; cum sorore ejusdem in primo gradu lineae collateralis, cum nepte in secundo, etc. Etiam notandum, quod quis alicui potest fieri affinis ex duplici capite, licet in eodem gradu, ut si carnaliter cognovisset duas sorores suae sponsae.

Articulus IV. — Si clandestinus.

Q. 1. *Quid de clandestinitatis impedimento quoad matrimonium?*

R. Impedimentum clandestinitatis situm est in illo Tridentini decreto quo jussit, ut cuncta fidelium matrimonia celebrentur coram proprio Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi aut Ordinarii licentia; et simul coram duobus vel tribus testibus. Matrimonia aliter contracta dicuntur *clandestina* id est *occulta*, opposita nempe huic publicitati, quam requirit Concilium. Porro iis in locis, ubi Tridentinum publicatum est, conjugia clandestine inita nulla sunt et invalida (imo neque in sponsalia transire possunt, ut declaravit s. C. Congregatio penes Fagnanum) Et verba Concilii [1]: « Qui ali- » ter quam praesente Parocho vel alio » Sacerdote de ipsius Parochi vel Ordina- » rii licentia, et duobus vel tribus testi- » bus matrimonium contrahere attenta- » bunt, eos sancta Synodus ad sic con- » trahendum omnino inhabiles reddit, et » hujusmodi contractus irritos et nullos » esse decernit, prout eos praesenti decre- » to irritos facit et annullat [2] »

Obligatio autem contrahendi coram Parocho atque testibus est et *localis* et *personalis*. Quatenus *localis* afficit territorium, et eos qui ibi matrimonio jungendi sunt, obligat; unde Catholici Angliae, qui non est promulgatum Concilium, in Italia nostra contrahentes, hanc legem servare tenentur. Quatenus vero *personalis* eos obligat, qui domicilium habentes in loco, ubi Tridentinum est promulgatum, in extraneo loco ubi illud promulgatum non est, contrahere vellent: hinc Itali per Angliam transeuntes inter se clandestine contrahere nequeunt. At possunt si domicilium vel quasi-domicilium ibi acquirant. Ita s. C. Congregatio, approbante Urbano VIII 1627. Neque refert quod eo ideo venerint ut domicilium vel quasi-domicilium acquirerent et sic clandestine contraherent; hoc enim non est facere fraudem, sed conditionem ponere a Tridentino requisitam. Diximus autem *inter se*; quia si Italus cum Angla in Anglia contraheret, valeret conjugium clandestinum: nam cum Angla exempta sit ab illa lege, privilegium Italo communicat ob individuitatem contractus. Ita Clemens XIII anno 1767 ad archiepiscopum Mechlinensem.

Quid (quaeres) *de locis, ubi Tridentinum non est promulgatum?* — In iis locis clandestinum matrimonium validum est, ut in Anglia, Scotia, Hibernia, Suevia, Dania, et pluribus Helvetiae locis, Saxonia, Borussia aliisque provinciis septentrionalibus, quae a fide defecerunt ante 1564, quo decreta Concilii confirmata et promulgata fuere; etenim Tridentinum statuit, ut illa lex non obtineat, nisi post 30 dies a facta in unaquaque Parochia promulgatione: quae tamen promulgatio ex declaratione s. C. Congregationis, referente Zellinger, satis censetur obtinere, etiam per solam observantiam et usum decreti; et ita etiam respondit cardinalis Zelada nomine Pii VII ad episcopum Lucionensem 28 Maji 1793 [3]. Quaestio maxime esse potest de provinciis foederatis Hollandiae et Belgii (*Paesi-Bassi*), ubi fuit Tridentina lex promulgata, et in praxim deducta; sed postea ibi calviniana haeresis principatum obtinuit. Benedictus XIV, Const. *Matrimonia* quaestionem solvit statuens matrimonia clandestina in dictis provinciis celebrata non tantum ab

1 Sess. 24, cap. 1. de Ref. matr,—V. Liguori. *Op. Mor*. l. VI, n, 1078.

2 Ratio, ob quam Tridentinum tulit hanc legem, fuit bonum commune, ut nempe evitarentur mala illa gravissima, quae a matrimoniis clandestinis oriri solent: nam plerique, relicta uxore priori, quacum clam contraxerunt, cum alia contraherent palam, et sic perpetuo viverent in adulterio. Quae proinde lex cum lata sit in praesumptione periculi universalis, non cessat in casu particulari, quo nullum tale timeatur damnum. Nam stat semper illa generalis periculi praesumptio.

3. Ex qua ratione contra Grassi certissime tenendum in Gallia hoc decretum obtinere, etsi in illa non fuerit singulariter promulgatum, ut videre est penes Bouvier et Gousset, qui solide ac fuse agunt de hoc impedimento.

haereticis inter se, sed etiam a Catholicis cum haereticis, dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum, pro validis habenda esse. Haec tamen declaratio non respicit Catholicorum conjugia inter se, ut ipse Pontifex alibi docuit [1]: item solas respicit *foederatas illas provincias*, ut respondit Pius VII ad Vicarios generales Pictavienses 29 aug. 1818. Hoc tamen Pius VIII Constitutione *Literis* 15 martii 1830 extendit etiam ad occidentales Borussiae Dioeceses (*J*).

Quid (dices) *si neque ad Parochum neque ad Sacerdotem ab eo delegatum recurrere possint contrahentes*? — R. Si agatur de casu aliquo speciali, quo sit absens Parochus et urgeat matrimonium, puta moribundi ad legitimandam prolem, tunc matrimonium non potest valide celebrari, neque enim lex respicit accidentia. Si vero agatur non de aliquo accidente, sed de tota communitate, quae non amplius Parochum vel ab eo delegatum habere possit, tunc matrimonia contracta tantummodo coram testibus valida sunt; idque merito, secus Tridentina lex vergeret in ruinam societatis. Ita declaravit Pius VI 28 maji 1793 ad episcopum Lucionensem: quod valet etiam *cum contrahentes ad Parochum aut Superiorem legitimum nonnisi difficillime seu periculosissime recurrere possint*, ex ejusdem Pontificis responsione 5 oct. 1793 ad episcopum Genevensem. Quae quidem resolutiones datae pro tempore perturbationis Gallicae debent etiam applicari matrimoniis Catholicorum in India, apud Sinenses etc. qui ad Missionarium catholicum recurrere nequeunt.

Q. 2. *Quis Parochus matrimonio assistere debet*?

R. Ad validam assistentiam requiritur Parochus proprius, quo nomine intelligitur qui hic et nunc, nempe tempore celebrationis, habet ordinariam jurisdictionem in contrahentes; ideoque Parochus domicilii vel quasi-domicilii, non vero originis, ut declaravit sacra C. Congregatio. Nihil autem refert, si extra Paroeciam vel Dioecesim assistat, etiam contradicente Parocho loci; actus enim assistendi actus est potestatis assistendi uti testis, non actus jurisdictionalis. Neque etiam refert, quod extra Ecclesiam assistat; quia nihil tale praecipitur ad ipsum matrimonii valorem.

Diximus: 1 *domicilii*: ad domicillum autem acquirendum requiritur factum habitationis cum animo in tali loco perpetuo manendi: et acquiritur ipso primo habitationis die [2]; 2.*quasi-domicilii*; ad hoc acquirendum necessarium est factum habitationis simul cum intentione eo in loco manendi per majorem vel saltem dimidiam anni partem: sic qui timore belli ad aliam transit Paroeciam, habetur in jure uti hujus parochianus [3]. Ad contrahendum matrimonium, quasi-domiciliumjam acquiritur cum supradicta intentione, spatio unius mensis ex Benedicto XIV Constit. *Paucis abhinc*, 19 martii anno 1758. An vero acquiratur minori tempore, res definita non est in praxi si matrimonium ante mensem fuerit contractum, ait s. Concilii Congregatio *de novo referendum esse in Congregatione* [4]. His positis, jam plures quaestiones resolvuntur.

1. *Gubernatores, judices, medici, scholastici* valide contrahunt in locis, ubi ad tempus habitant, ratione quasi-domicilii; — 2. *Educandae* valide contrahunt coram Parocho Ecclesiae parochialis, intra cujus limites situm est monasterium ratione item quasi-domicilii [5]. Et idem valet de *famulis* et *ancillis*, quae penes dominos suos quasi-domicilium contraxerunt; qui ideo eo in loco valide matrimonium celebrant;— 3. *Puellae expositae*, quae sunt in hospitiis, contrahere debent coram Parocho loci illius. Idem ex antiqua, quae est, consuetudine, dicit cardinalis Lambertini de *puellis, quae vivunt in conservatoriis*, a quibus aluntur atque dotantur; — 4.*Vagus* potest contrahere coram quocumque Parocho, licet tantum alter sponsorum sit vagus; quia sponsus

1 *De Syn. Dioec.* l. VI, c. 6.
2 L. XX *ff. ad municip*: l. V, §. 5 *de injur.*
3 Ex cap. fin. *de Paroch.*
4 V. Pavone, *Spicilegio canonico* ecc. nn. 246 et seqq. on 304 et seqq.— Benedictus XIV, *Notificationibus* xv, xxxiii et lxxxviii — Liguori, *Opus Mor.* l. VI. nn. 1090 et seqq.—Canestri, *La Rubrica dei Parrochi*.
5 Ita S. C. G. 19 dec. 1748—Contraria autem dispositio, cujus meminit Benedictus XIV, *Notificatione* xxxiii, respicit tantum Statum Romanum, cujus quidem talis est usus, ut nempe educandae, collegiales, familiares ac famuli, si habent domum vel familiam in alia Paroecia, ad hanc pertineant tum quoad matrimonium, tum quoad funera; proclamationem tamen matrimonii in utraque Paroecia fieri deberent. Educandae tamen peccant in loco monasterii contrahendo; cum id sit prohibitum a S. C. C. 9. nov. 1545: quae quidem vult, ut dictae puellae exeant a monasterio, et in domum parentum revertantur, ibique contrahant.

habens domicilium fixum alterius privilegio potest uti. Hoc tamen, ex Tridentino [1], non sinant Parochi, *nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint*: quam quidem licentiam Episcopus ex Instructione S. C. C. non concedat, nisi ei de statu libero authentica fides Ordinarii originis exhibeatur; — 5. *Exteri carceribus detenti* non possunt ibi contrahere, si custodiae tantum causa ibi detineantur. At possunt, si ibi in poenam sit carcer ad debitum tempus eis assignatus; — 6. *Infirmi extranei* extra casum praecisae necessitatis non possunt contrahere coram Parocho, in cujus loco hospitale situm est. At possunt (ex S. C. C. 22 apr. anno 1622), si ibi jam domicilium vel quasi-domicilium contraverint; — 7. *Milites* ex pluribus S.C.C. decretis, sive sint in praesidiis, sive in stationibus, sive in castris, nequeunt contrahere coram Capellano; sed debent ad validitatem contrahere coram Parocho, in cujus Parochia actu consistunt. Excipe, nisi capellanus castrensis sit ad animarum curam deputatus, vel assistendi facultatem obtinuerit; sed tunc ejus potestas non est privativa, sed cumulativa cum potestate Parochi, ita ut et loci Parochus et ipse aeque possint assistere: ita s. Concilii Congregatio 29 maji 1685. Generatim milites acquiparantur vagis, ideo coram Matrimonia debent contrahi eodem modo.

Quid (quaeres) *si duo sint Parochi ejusdem Paroeciae, vel contrahentes duo habeant domicilia?* — R. In primo casu uterque Parochus potest assumi, etiam invito altero; quia uterque est Parochus proprius: ita S. C. C. In secundo, licet aliqui teneant esse contrahendum in Paroecia, ubi tunc temporis habitant; communissime tamen et valde probabiliter tenent alii contrahi posse in utraque Paroecia, modo in utraque habuerint sponsi habitationem ita, ut non habeatur ratio habitationis actualis, sed aequalis: quae quidem aequalitas non mathematice, bene vero moraliter accipienda erit. At notamus cum Benedicto XIV, *Parochum ruralem non esse proprium, quando rusticatur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis* [2], vel etiam valetudinis recuperandae gratia: quod tamen intelligi recte dicunt, si sponsus aliquoties, sive per breve tempus ruri degit: ita Barbosa cum Lugo et aliis.

Quid (addes) *si sponsi ad diversas Paroecias pertineant?* — Tridentinum praecepit adhiberi Parochum illius contrahentis, in cujus Paroecia celebratur conjugium. Verum ex universali et antiquissima consuetudine illud celebrandum est in domicilio sponsae; ideoque ab illius Parocho [3]: ac recte; neque sane aequum est, ut sponsa paternam domum deserat, nisi jam conjuncta viro ab eoque desponsata. Hoc tamen ad validitatem non refert; sed uterque Parochus valide assistit, ut declaravit S. C. Congregatio 16 febr. anno 1595.

Q. 3. *Quaenam esse debent qualitates Parochi assistentis?*

R. Ut valide assistat (vel facultatem assistendi tribuat) Parochus, satis est, quod communiter habeatur uti *verus Parochus*, seu quod titulum habeat coloratum, talem nempe qui per se aptus quidem est ad parochiale Beneficium conferendum, sed ob latens, vitium, v. g. ob simoniam occultam, illud non confert; id sane fidelium bonum expostulat, secus plurles de matrimonii validitate dubitaretur. Hinc Parochus valide assistit, licet ab Episcopo probibeatur, quia per hoc non desinit esse Parochus, etsi graviter peccaret violando grave superioris praeceptum: item valide assistit, licet nondum Sacerdos, etsi Sacerdos esse debeat qui ab ipso delegatur [4]: item est si sit irregularis, interdictus, suspensus, excommunicatus etiam vitandus; quia hae censurae non privant per se ipsa Paroecia. Aliunde hac in re Parochus non exercet aliquam jurisdictionem, sed assistit tantum uti testis qualificatus a Tridentino deputatus, ut de matrimonio possit, occurrente necessitate, testificari. Imo in probabiliori sententia potest ob eandem rationem dare licentiam assistendi etiam alteri Sacerdoti.

Si tamen sit publicus ac declaratus haereticus, non assisteret valide in loco, ubi Tridentinum promulgatum est; nam est privatus ipso jure Beneficio parochiali, ideo desinit esse Parochus. Item nec valide assisteret Parochus qui a parochiali officio depositus dignoscitur; tunc enim

1. Sess. 24, c. 1 de R. mar. — V. Liguori, *Homo Apost.* tr. XVIII, n. 72.

2. *Notificatione* XXXIII. V. Liguori *Opus. Mor.* l. VI, n. 1056.

3 Idem lege Synodali Novariensi praeceptum est (*pag.* 15!)

4 Etsi non fuerit intra annum ad Sacerdotium promotus ex S. C. C. 12 martii 1553.

non est amplius verus Parochus; Item nec intrusus, idest sine ulla legitima superioris auctoritate in Parochia positus; fideles enim non possunt habere ut verum Parochum, qui saltem apparentem non habet titulum: et hoc constat ex Instructione Pii VI ad Episcopos Galliae 26 sept. 1791.

Q. 4 *Quinam praeter Parochum potest assistere?*

R. Praeter Parochum valide matrimonio assistit:

1. Episcopus pro tota Dioecesi: sane ipse potest alium Sacerdotem delegare; ergo poterit et ipse id agere per se, nam *nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur* [1]. Declaravit autem S. C. C. 9 sept. 1684, quod si Episcopus mandat Parocho credito Parocho domicilii, ut assistat matrimonio, licet non sit talis, valet matrimonium. Hanc etiam facultatem assistendi et delegandi habet Vicarius generalis: neque eum potest prohibere Episcopus ex declaratione eiusdem S. C. C. apud Croix.

2. Vicaris capitularis, sede vacante. Abbates jurisdictione quasi Episcopali pollentes. Et Archiepiscopi in Dioecesi Suffraganeorum tempore visitationis et appellationis. Nam isti in jurisdictione sunt.

3. Quilibet Sacerdos tam propriae quam alienae Dioecesis, qui ab Ordinario (vel ejus Vicario), aut Parocho licentiam obtinuerit, ut ait Tridentinum. Haec liceutia debet esse expressa, non retractata: nec sufficeret tacita, nisi expressae aequivaleret, ut si Parochus praesens esset Sacerdoti matrimonio assistenti atque sileret. Nec etiam sufficit praesumpta, qua quis nempe secum ipse putat ratum postea a Parocho habendum fore quod agit; quia haec non est actu licentia. Sufficit tamen licentia quae sit data et acceptata, etsi metu extorta; cum satis sit voluntaria. Item ex declaratione S. C. C. sufficit generalis deputatio, et licentia ad cuncta munia parochialia obeunda; quia in hac continetur ipsa quoque facultas assistendi.

Haec porro licentia vel deputatio adeo necessaria est ex Tridentino, ut si quis vel Parochus alienus, vel Sacerdos tam saecularis quam regularis auderet sine ipsa alicui matrimonio assistere vel benedicere, incurreret suspensionem ipso facto tamdiu duraturam, quamdiu ab Ordinario illius Parochi, qui matrimonio interesse deberet, absolvatur [2]. Quam suspensionem probabilius censet Alasia cum Sanchez, non esse ab officio simul et Beneficio, sed ab exercitio Sacerdotali tantum; nam juxta canonum intelligentiam ex subjecta materia determinatur poena, ut in eo quis puniatur, in quo deliquit.

Ubi notamus ex Synodo Novariensi, Coadjutores parochiales etiam titulares non posse valide matrimonii celebrationi praeesse sine speciali mandato (*pag.* 361): quod tenet sive Parochus absens sit, sive moriatur, neque enim per ejus mortem ipsi Coadjutores veri parochi evadunt.

Delegatus (quaeres) *potestne alterum subdelegare?* — Si agitur de Sacerdote delegato ad cuncta parochialia munia obeunda, sive, ut ajunt, ad universitatem causarum (ut si v. g. substituto diceret Parochus ad aliquod tempus a Paroecia discessurus: *Paroeciam tibi commendo, fac ut alter ego*), jure poterit alterum subdelegare ad unum, vel alterum munus speciale: ideo etiam ad assistendum alicui matrimonio. Si vero agitur de delegato ad munus tantum speciale, v. g. ad conferendum Baptisma, ad assistendum matrimoniis, alium subdelegare non poterit ex dispositione juris positivi: sane tunc non jurisdictio, sed certum ministerium dumtaxat ei committitur [3].

Quid (dices) *si Parochus mitteret alicui assistendi licentiam, sed antequam delegatus licentiam acceperit, Parochus moriatur?* — R. Si Parochus per nuntium a se electum licentiam mitteret Sacerdoti, et interea ipse Parochus moriatur, antequam Sacerdos hanc licentiam acceperit, si mortem illam ignorans matrimonio assistit, probabilius invalide assistit, cum tunc licentiam nequeat amplius acceptare; nam quando recipit nuntium, mittentis voluntas per mortem extincta est — Si autem nuntius fuisset ab ipso delegando Sacerdote missus, utrum Sacerdos valide assistat matrimonio etiam post mortem Parochi, alii affirmant; nam statim ac licentia assistendi fuit acceptata a nuntio, censetur acceptata a Sacerdote, cum nuntius ejus personam gerat; et semel acceptata, non amplius expirat, neque morte concedentis, cum sit gratia seu quasi-donatio jam facta. Sed aliis contrarium

1 Reg. 79 juris in 6°.
2. Sess. 21, c. 1. de R. matr.

3. Ex c. *Quonium* 43 de off deleg. § *ceterum* — V. Liguori *Op Mor.* l. VI, n. 566.

videtur, nam esto quod iste Sacerdos valide assistat ante notitiam concessae sibi licentiae habitam a nuntio, si adhuc Parochus vivit; sed aliter est si Parochus, quando assistit, jam mortuus fuerit; tum quia haec delegatio debet potius dici gratia facienda, seu facultas concessa in favorem alterius, quae utique expirat morteconcedentis, re adhuc integra (ad modum quo facultas alicui Sacerdoti concessa absolvendi aliquam determinatam personam, re integra, expirat concedentis morte); tum, quia haec delegatio non est concessio alicujus verae jurisdictionis; nam Parochus hic agit tantum personam testis qualificati: hanc porro personam delegatus repraesentat; at repraesentari non potest qui jam defunctus est. Quare delegationem hanc volunt potius esse comparandam mandato alicui dato, v. g. de suscipiendo puero e sacro fonte nomine alterius; quod quidem mandatum expirat morte mandantis [1].

Q. 5. *Qualis esse debet praesentia testium et Parochi?*

R. Ad 1: Cum Tridentinum indicando testes, non dicat eos esse debere omni exceptione majores, servos, infideles, et pueros, foeminas, parentes, inde deducunt sufficere etiam personas infames, usum tamen rationis habentes. Neque refert, quod sint per vim adducti, vel affectent non intelligere vel sponsorum verba distincte non audiant; eo enim ipso, quod vident illos coram ministro libere sistere, et ritum Ecclesiae celebrare, jam moraliter sunt praesentes, ita ut sufficienter testari possint de contracto matrimonio. Testes autem saltem duo esse debent, et simultanee cum Parocho praesentes.

R. Ad 2. Quod dictum est de testibus, idem currit de Parochis quoad modum praesentiae: nempe baec talis esse debet, ut Parochi advertere possint quid agatur et de eo testari. Idcirco non sufficit praesentia materialis: unde dormientes, ebbrii vel amentes invalide assisterent: sed requiritur praesentia moralis nempe ut advertant ad ea quae fiunt. Non tamen necesse est, ut videant contrahentes, modo eorum consensum clare audiant; hinc Parochus caecus assistit valide non tamen si caecus simul et surdus. Quod si non ritе intelligant sponsorum consensum, v. g. quia sunt diversi idiomatis, satis est ut Parochi per unum interpretem de vero consensu certiorentur. Non autem refert etiamsi per dolum, metum, aut injuriam detineantur Parochi, et ipsi resistant et contradicant, ut saepius fuit definitum a S. C. C. Sed peccarent graviter contrahentes, si vi aut dolo casu transeuntem Parochum detinerent, ut matrimonium coram eo contraherent; gravis enim irrogaretur injuria tam Sacramento, quam Ecclesiae; cum Parochus tunc habeatur ut persona publico ministerio mancipata [2].

Ex Synodo Novariensi (*pag.* 156) ipso facto excommunicantur, qui eo temeritatis devenerint, ut neglectis denuntiationibus, aliisque omissis, coram Parocho inscio vel invito matrimonium celebrent: quam poenam incurrunt etiam testes, ceterique opem praebentes.—Id etiam punit tum in contrahentibus, tum in cooperantibus *Codex poenalis Albertinus*, nempe poena carceris ab uno ad sex menses, et mulcta pecuniaria ad mille libellas extensibili [3].

Articulus V.—Impos, raptave sit mulier.

Q. 1. *Quid estimpotentia ut est impedimentum matrimonii [4]?*

R. *Impotentiae* nomine hic intelligitur *incapacitas ad copulam maritalem*; oriri potest vel ex privatione membrorum; vel ex eorum improportione; vel ex frigiditate; vel ex maleficio. Dicimus *incapacitas ad copulam maritalem*, quia copulae tantum capacitas ad essentiam matrimonii requiritur: unde sicut nullum est matrimonium inter eos qui nequeunt illud consummare eo actu,ex quo de se esset possibilis generatio; ita validum est inter eos qui possunt copulari, esto per accidens nequeant generare. Hinc Ecclesia permittit conjugia inter senes et steriles, qui licet non ad generationem, ad copulam tamen sunt idonei. Item inter moribundos qui veram habent potentiam, licet morbo impeditam. Item inter eos, qui unum tantum babent testiculum;quia nihilominus verum semen emittunt Pariter nec sunt impotentes foeminae. quae aut susceptum viri semen retinere, aut si-

1 V. Bonacina, Suarez; et Liguori *Op. Mor.* l. III nn. 728 et seqq.

2 Ex S. C. C. 6 maji 1741 *matrimonium initum a sponso faciem habente palliatam naso tenus, nullum est*: intellige si inde sponsus non aliter dignoscatur a Parocho — Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 1092.

3 Art. 562.— In Regno utriusque Sicil. *v. Decr.* 2ª *sept.* 1828.

4 V. Liguori, *Opus. Mor.* l. VI. nn. 1093 et seqq.

ne mortis periculo parere nequeunt; quia tum illa seminis susceptio, tum istud periculum jam ostendunt potentiam ad copulam consummatam — Contra sunt impotentes eunuchi perfecti, qui nempe utroque carent testiculo, ut declaravit Sixtus V. anno 1587: item qui contusos habent testiculos, ita ut verum semen emittere nequeant.

Multiplex est impotentia ad copulam: 1. alia est *naturalis*,quae provenit ex defectu naturali, puta ex nimia frigiditate in viro, vel nimia vasis coarctatione in foemina; alia *accidentalis*, quae provenit ex vitio extrinseco, accidentali, v. g. morbo: vel etiam maleficio, cujus casus etsi rarissimus, contingere tamen posse non est dubium; 2. alia est *perpetua*, et talis habetur, quae mediis naturalibus et licitis tolli nequit, nempe nisi per miraculum aut per peccatum aut cum periculo mortis; alia *temporanea*, quae mediis licitis, v. g. chirurgorum operationibus potest auferri; 3. alia *absoluta*, quae est cum personis quibuscumque: hac laborat vir utroque testiculo carens; alia *respectiva*, quae non est, nisi cum tali persona; sic mulier potest esse apta copulari cum uno, non cum alio; 4. alia *antecedens*, quae matrimonii celebrationem praecessit: alia *subsequens*,quae illam secuta est [1].

Impotentia antecedens et perpetua,sive accidentalis, dirimit profecto matrimonium. Et quidem respectu omnium, si sit absoluta;respectu vero illius tantum personae, quacum coiri non potest, si sit relativa. Id autem habemus tam ex jure positivo Canonico [2],quam ex jure naturali; nam *sicut in aliis contractibus non est conveniens obligatio, si aliquis se obliget ad hoc, quod non potest dare vel facere; ita non est conveniens matrimonii contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum carnale solvere non possit*: ita Angelicus [3]. At idem dici non debet neque de impotentia temporanea; quia qui hac laborat, absolute loquendo, ad copulam perficiendam idoneus est:neque de impotentia subsequente; quia haec jam invenit matrimonium validum, ideoque illud dissolvere non potest. Hic autem nonnulla notamus pro praxi:

1. Cognita impotentia certa et perpetua sponsi. sine ulla temporis mora, possunt illico separari, etiam propria auctoritate (si tamen id possit fieri sine scandalo,secus requiritur auctoritas judicis ecclesiastici); imo tenentur, si adsit periculum incontinentiae;nam matrimonium est certe nullum,ideo nulli actus matrimoniales amplius permittuntur. Olim, ait Alasia, his conjugibus,seu potius contrahentibus permittebatur, ut possent simul habitare non tanquam conjuges, sed tanquam frater et soror [4]; sed ex hodierna Ecclesiae disciplina nunc amplius ipsis non permittitur,praesertim si conjuges juvenes sint, licet non institerint pro declaratione nullitatis matrimonii. Hinc Sixtus V Literis ad Episcopum novariensem apostolicae Sedis in Hispania Legatum praecepit, ne tales contrahentes simul cohabitarent; — 2. Si impotentia sit dubia, quae supervenit seu cognita sit matrimonio bona fide celebrato, tunc ex jure canonico datur triennium ad tentandam matrimonii consummationem;ideoque dubitantes uti veri conjuges haberi licite possunt et copulam intentare,etsi semen extra vas effundant, ut communiter dicunt: hoc autem tempus in veriori sententia incipit a tempore copulae intentatae; debet autem esse moraliter continuum,nempe ut conjuges secum cohabitent per majorem anni partem. Si vero dubium antecedit matrimonium,non potest de impotentia practice dubius illud inire ob gravem injuriam quam parti irrogaret: si tamen, hoc non obstante,contraxerit, tunc adhuc conceditur triennalis experientia; — 3. judicium de impotentia non ad Parochum neque Confessarium spectat, sed ad judicem ecclesiasticum, qui audire debet medicos et obstetrices, quorum etiam praescriptionibus standum est ab impotentia laborantibus, si non sint ita molestae, dolorosae ac gravissimae [5];— elapso triennio,et adhuc perseverante impotentia, haec judicatur perpetua et conjuges sunt separandi, ut supra. At si Confessarius deprehendat conjuges in bona fide versari, et admonitos

1 Si dubitetur, utrum impotentia praecesserit, an subsecuta sit, judicabitur praecessisse. si profecta sit a causa intrinseca quia quod a natura est, semper inesse praesumitur. Si vero ortum habuerit a causa extrinseca, v. g. a mutilatione membri, judicabitur esse antecedens, si allegetur brevi tempore v. g. uno vel altero mense post matrimonii celebrationem: subsequens vero, si post longum tempus: quia tempore matrimonii quisque praesumendus est potens, nisi contrarium illico ac certo probetur.

2 C. 5 *de frig. et malefic.*

3 Suppl. q. 58, a 1.

4 Cap. 5 *de frig. et malefic.*

5 C. *Laudabilem* de frig. etc.—V. Liguori, *Opus Mor*. l. VI, n. 1099.

non esse obtemperaturos, prudenter abstineat a monitione, ne illi a peccato materiali in formali labantur.

Q. 2. *Quid de impedimento raptus quoad matrimonium?*

R. *Raptus*, prout est impedimentum dirimens matrimonii, definitur: *Violenta abductio mulieris matrimonii ineundi causa*. Hoc impedimentum Ecclesiae jure inductum est; ait enim Tridentinum: *decernitque sancta Synodus inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium* [1]. Nihil autem refert, quod vir ad mulierem rapiendam utatur opera alterius; nam qui per alium facit, per se facere censetur.

Dicitur: 1. *violenta* etenim si desit vis, vel si adsit consensus mulieris, cessat crimen raptus; quia tunc potius habetur fuga [2].

2. *Abductio*, id est traductio de loco in locum, vel etiam de domo in domum per aliquot inde passus distantem. Unde non sufficit quod mulier transferatur de cubiculo in cubiculum ejusdem domus, etiamsi per vim ibi cognuscatur (tunc esset tantum vis non abductio); sufficit vero si transferatur in locum separatum, in quo illa sit sub potestate viri. Cessat autem impedimentum, si mulier loco sit reddita tuto; nam Tridentinum ait valere matrimonium, si sit *rapta a raptore separata; et in loco tuto, et libero constituta; et eum in virum habere consenserit.*

3. *Mulieris*; quia si rapiatur vir, nullum erit impedimentum raptus; cum de hoc casu non loquatur Concilium. Nec sane eadem ratio est, uti dicunt communiter tum quia id raro accidit; tum vir non ita facile vinci potest.

4. *Matrimonii ineundi causa*: nam Concilium spectat raptum solummodo in ordine ad matrimonium, cujus, libertatem assecurare voluit. Unde hoc impedimentum non extat, si mulier abducatur alia quacumque de causa, quae non sit etiam matrimonii contrahendi. Hinc non erit impedimentum raptus, si mulier tantum rapiatur ad obtinendas ab ea pecunias, etsi postea conveniatur cum illa de matrimonio; idem est, si mulier tantum rapiatur ad libidinem explendam ac eam deflorandam, idem est si interveniat solus raptus seductionis, qui tunc locum habet, cum mulier blanditiis, muneribus, promissis, illecebra voluptatis aut quolibet alio modo illecta, invitis iis a quibus ipsa pendet, raptorem sequitur. Ita Tridentinum communiter interpretantur auctores [3]: et hodie maxime firmatur ex Litera responsiva Pii VII 27 junii anno 1805 ad Napoleonem I, qui postulando dissolutionem matrimonii fratris sui Hieronymi, memorabat inter ceteras causas raptum seductionis cum parentum dissensu: « È « contrario alle massime della Chiesa il « dedurre la nullità del matrimonio dalla « circostanza del *ratto* o *seduzione*: l'im- « pedimento detratto non ha luogo, se « non allorquando il matrimonio è con- « tratto fra il rapitore e la donna rapita, « prima che questa sia rimessa nella sua « piena libertà. Ora, siccome non vi ha « ratto di sorta alcuna nel caso attuale, « quando nella Memoria si qualifica colla « parola *ratto seduzione*, significa la « stessa cosa che la mancanza del con- « senso dei genitori, da cui si vuol de- « durre la *seduzione* del minore, e non « può conseguentemente costituire un o- « stacolo *dirimente* per rispetto al vinco- « lo del matrimonio [4]. »

Sed (quaeres) *quaenam poenae constitutae sunt contra raptores?*—R. Ex Tridentino (praeter impedimentum dirimens, quod incurrit raptor) tum raptor, tum omnes eidem consilium et favorem praebentes, si laici, incurrunt excommunicationem nemini reservatam: item infamiam perpetuam ac inhabilitatem ad omnes dignitates; et si Clerici sint, ejectionem insuper e proprio gradu. Imo raptor ligatur obligatione dotandi raptam. Ubi notandum est: 1. Excommunicationem ipso facto incurri; ceteras poenas nonnisi

1 *Sess.* 24, c. 6 de R. matr.—V. Gousset, *Theol. Mor.* n. 797, ubi fuse—Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 1106—Probabilius est tantum matrimonium, non vero sponsalia inter raptorem et raptam irrita esse; nam non eadem et adaequata ratio currit, cum sponsalia non tantam libertatem requirant, utpote rescindibilia. Ita Perez, Pikler, Krimer, etc. Verum alii communius cum Sanchez et Salmanticensibus contrarium docent; quia cum sponsalia sint via ad matrimonium, eandem requirunt libertatem.

2 Vis autem ista potest esse jam physica, v. g. violenta manum injectio; quam moralis, v. g. metus gravis, sive inferatur per se sive per alios.

3 Citat Alasia declarationes S. C. C. 3 martii 1714 —It. v. Giraldus, *Expositio jur. Pontifici*—It. Zamboni, *Collectio Decretor.* S. C. C.

4 Artaud, *Storia di papa Pio VII*, vol. 1.—Unde contraria opinio, quae jamdiu in Gallia viguit, hodie passim in ipsa Gallia rejicitur; ac merito, consuetudo enim fundata in falsa legis interpretatione, nullum parit effectum. V. *Gousset*.

post sententiam: cum hae nimiam acerbitatem contineant, ut illico quis eas debeat in se exequi; 2.dictas poenas non incurri ab eo, qui ab aliis jam raptam mulierem domi suae retinet: quia raptus jam est consummatus. Quod si sponsus rapiat sponsam, censent Henriquez ac Ledesma ipsum nec impedimentum, nec ceteras poenas incurrere; quia id statuit jus antiquum. Sed verius id negant Conci na, Sanchez et Salmanticenses, casu quo foemina abducatur invita; nam ipsum Tridentinum (quod reformavit jus antiquum) indistincte loquitur.

An (addes) *non impedimentum, saltem incurrat ceteras poenas qui abducit mulierem causa libidinis, vel alio malo fine, quam ad matrimonium?* Alii negant; quia Tridentinum solum intendit favere libertati matrimonii: sane ea in sessione loquitur de solo matrimonio. Alii vero gravissimi auctores affirmant; quia Tridentinum in illo speciali capite generaliter loquitur. Et quamvis quoad impedimentum inducendum Tridentina lex communi sensu sic fuerit recepta; non illa tamen est quoad alias constitutas poenas.

Hic notamus ex Codice poenali Regni Sabaudiae, quarumcumque mulierum raptus etiam causa libidinis, gravissime puniri, nempe carcere, reclusione, relegatione, operibus duris, etc., habita circumstantiarum ratione [2].

Corollarium. — *De matrimonii denuntiationibus seu bannis* [3].

Q. 1. *Quid de denuntiationibus matrimonii?*

R. Denuntiationes matrimonii fuerunt inductae: 1.et maxime, ut detegantur si quae forte extent impedimenta; 2 ut eliminentur matrimonia clandestina; ut filiifamilias, invitis vel insciis parentibus, non contrahant. Si tamen omittantur, non ideo invalidant matrimonium; cum illis clausula irritans non sit apposita. Hac de re Tridentinum *praecipit, ut in posterum antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium Parocho, tribus continuis diebus festivis, in Ecclesia, inter Missarum solemnia publice denuntietur inter quos matrimonium sit contrahendum* [4].

1. *Tribus continuis diebus festivis*: quae continuitas ita est accipienda, ut nulli festi dies praesertim dominici inter unam alteramque denuntiationem intercedant; alioquin non excusaretur quis a veniali, quia jam contra praeceptum faceret [5]. Dies porro illi debent esse *festivi* sive ex praecepto generali, sive ex praecepto particulari alicujus loci, sive ex lege scripta, sive ex consuetudine [6]. Episcopus tamen potest dispensare, ut fiant etiam diebus ferialibus (ut declaravit S. C. C. penes Barbosam) si aeque servetur finis Concilii.

2. *In Ecclesia*, id est in Ecclesia parochiali contrahentium: possunt autem fieri probabiliter etiam in Oratorio, saltem cum aliqua causa, uti dicunt Barbosa, Navarrus et Sanchez: hoc ubique liceret, si illuc generaliter venissent parochiani, et Missa parochialis ibi celebretur. Item ad januam Ecclesiae; vel etiam alio loco, confluente magno populo: quia in eo casu non deviaretur a fine legis: quod quidem probabile videtur fieri posse saltem sine mortali; imo si adsit aliqua causa, sine ulla culpa.

1 Cap. penult. *de rapt.*—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 1106—Ferraris. *Bibl.* etc.

2 Art. 536 et seqq.—*C. A. poen.* p. 1, § 20.

Ex Jure poenali utriusque Siciliae raptus punitur relegatione, dummodo sit cum vi conjunctus, aut fiat causa matrimonii. *Art. 336.*

3 Vox *Ban* cujus usum Franci ex Franconia oriundi invexerunt in Gallias saec. V, non aliud significat, quam *publicam denuntiationem futuri matrimonii.* Est ex praecepto Concilii Lateranensis in Tridentino confirmato—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI. n. 989.

4 *Sess.* 24, c. 1 de R. matr.—*Anche i matrimonii misti sottostanno alle norme generali e vanno pubblicati in Chiesa, dove il timore di ammirazione, come sarebbe fra noi, non suggerisse la via della dispensa.* Nardi.

5 Verum si dies festi sibi ipsis proxime et immediate succederent, licet non ex necessitate, quia jam Concilii lex impleretur: at ex ipso legis fine, ex consensu Doctorum ac particularibus synodis (ut ex Synodo Novariensi *pag.* 151), *unius saltem diei intervallum inter singulas denuntiationes interponi deberet.* Item Novariensis Synodus (*pag.* 154) statuit, ut matrimonium non celebretur eodem die, quo postrema denuntiatio facta est; excepto si amplius non possit celebrari ob tempus feriatum quod statim currit; sed eo in casu monendus populus de celebratione eadem die facienda.

6 Etiam *in Festis suppressis* denuntiatio fieri potest; si tamen ob populi concursum videatur satis servari ratio ac finis Concilii; nam festa suppressa habentur tanquam de praecepto quoad ecclesiasticas functiones. Quoad Novariensem Dioecesim ad rem habet *Litera Pastoralis* Marcii Aurelii Balbis Bertone, die 15 nov. 1786: *le pubblicazioni dei matrimonii ed altri di simile natura, se per la circostanza dei tempi e le premure, che accorrono, non si potessero eseguire nelle domeniche, od altre feste di precetto, non si dissente, che vengano eseguite in alcuna delle feste soppresse; purchè quando, rispetto alle denuncie matrimoniali, o ai patrimoni degli ordinandi, una sola se ne facesse, questa debba assolutamente eseguirsi in giorno festivo di rigoroso precetto.*

3. *Inter Missarum solemnia* , id est in Missa parochiali, vel etiam conventuali, ut declaravit S. C. C. Quod si per oblivionem, vel alia de causa omittantur in Missa, *possunt etiam fieri diebus festivis, dum cantantur Vesperae* ex eadem S. C. C. Dicunt etiam probabiliter Barbosa, Roncaglia et Sanchez, quod possunt etiam fieri, si adsit aliqua saltem causa, in Ecclesia tempore processionis, vel etiam concionis, etsi non sit inter Missarum solemnia.

4. *A proprio contrahentium Parocho* : quod si sponsi fuerint diversae Paroeciae, etsi ejusdem Dioecesis, in utraque Paroecia fieri debent denuntiationes, ut dicit Rituale. Si vero alter sponsorum de brevi moretur in aliquo loco, denuntiationes sunt faciendae etiam in Paroecia, unde discessit, uti declaravit S. C. C. Et hic notandum, quod si alter sponsorum ad aliam Dioecesim, a qua aetate jam nubili discessit, pertinent, tanc externus ille debebit etiam referre *statum* , ut vocant, *liberum* exaratum ad normam Instructionis S. C. C. [1]: et status iste debet prius recognosci, et approbari in propria etiam Curia episcopali, antequam Parochus matrimonio assistat. Imo status libertatem etiam illi Dioecesani probare debent, qui diu (ex Synodo Novariensi, si per quatuor menses continuos) post aetatem nubilem a Dioecesi abfuerint [2].

Parochus autem in denuntiatione facienda exprimere debet contrahentium nomen, cognomen, parochiam, patriam, domicilium; item dioecesim, si ad aliam spectent; et si de viduis sermo sit, defuncti conjugi nomen et cognomen. Insuper debet admonere de vice in vicem, an proclamatio, quam agit, sit prima an secunda an ultima: et quando una vel altera peracta, speretur dispensatio in reliquis, pariter fidelibus indicandum est, ut si quod dignoscant impedimentum, apto tempore revelare possint. Innuere demum debet gravem obligationem revelandi impedimentum, si quod fideles norint, vel sibi vel suis ecclesiasticis superioribus. At quomodo denuntiabit, si quae sint impedimenta, populus ignoret? hinc gravis in Parocho obligatio est suis aperiendi non tantum sanctitatem, virtutem ac legitimum finem matrimonii, sed etiam impedimenta, ea praesertim quae frequentius occurrunt, et speciatim impedimenta cognationis spiritualis et publicae honestatis, quae ut plurimum ignorantur, ut monet Catechismus romanus [3].

Si duo menses integri effluxerint a bannis peractis, quin matrimonium celebretur, repetenda ea sunt, *nisi aliter Episcopo videatur*. Ita Rituale R.: porro ex pluribus Synodis (uti ex Novariensi, pag. 154), si duo menses effluxerint, una saltem denuntiatio repetenda est; omnes vero, si tres vel plures effluxerint menses.

Q. 2. *An promulgationes sint agendae sub gravi?*

R. Affirmative: agitur enim de re gravi ac praecepta ob finem magni momenti. Hinc tam assistens, quam contrahentes illas trasgredientes gravissime delinquunt: imo Parochus matrimonio interesse praesumens, cui legitimae non praecesserint denuntiationes, suspensione ab officio triennio duratura, aut etiam graviori poena plecti jubetur; ipsis vero contrahentibus, qui hoc Ecclesiae mandatum contemnunt, dignam poenitentiam injungendam esse statuitur [4] — Attamen ex universali usu a proclamationibus excipiuntur Principes matrimonium contracturi; quia eorum genus satis notum est.

An (quaeres) *peccet graviter Parochus* , *qui matrimonio assistit*, *omissis tribus denuntiationibus sine Episcopi licentia*, *si per diligentiam adhibitam certus sit nullum esse canonicum impedimentum?* — R. Barbosa, Roncaglia et Sanchez communissime et verius affirmant. Esto quod Parochus per suam diligentiam impleat finem Tridentini; transgreditur tamen illam diligentiae formam quam Concilium exigit: haec vero cum sit in re gravissima, non excusatur a mortali, nisi adsit urgens necessitas, quae moram non patiatur. Imo nec adaequate satisfacit fini praecepti, tum quia illa lex fundata est in praesumptione juris, quae

1 Extat in Synodo Novariensi, *pag.* 402.

2 S. C. C. pluries declaravit proclamationes necessario faciendas esse etiam in loco originis; sed addit Croix, quod id hactenus non potuit (saltem ubique deduci in praxim. Quidquid sit, praestat saltem, ut Parochus matrimonii scribat ad Parochum originis, ut tutus procedat: fieri enim potest, ut quia celebret matrimonium in loco originis; sed statim, rupta concordia, discedat; ac tandem post longissimam moram in alio oppido, aliud matrimonium tentet, nemine auspicante. Casus recentissimus est.

3 *Si rifletta però, che trattandosi dell' impedimento* criminis, *e di quello dell' impotenza, convien toccarli con prudentissima circospezione e colla massima decenza.* Careno.

4 C. *Cum inhibitio* § finali de cland. despon.

ideo in omni casu, quoad potest, servanda est; tum quia si postea casu aliquod detegatur impedimentum, filii inde exorti habentur illegitimi [1]: ac conjugibus adimitur spes dispensationis; non enim dignus est, ut Ecclesiae benignitatem facile experiatur qui ejus salubria praecepta temere contempsit [2]; saltem nonnisi difficile haec concedi solet. Et ideo ea circumstantia omissionis ex Curiae stylo ad valorem est exprimenda.

Quid (quaeres) *si Parochus duas vel unam tantum omittat proclamationem sine dispensatione, et sine causa?*—Duas omittere probabilius est mortale; quia duae e tribus ut pars gravis totius praecepti habenda est. Utrum vero id sit etiam dicendum de omissione unius tantum, affirmant Escobar, Pontius, etc.: sed probabiliter alii negant, si Parochus aliunde sit certus nullum adesse impedimentum; quia respectu ad totum haec non videtur materia gravis [3].

Q. 3. *An fideles debeant impedimenta, si norint, denuntiare?*

R. Sive fiant sive etiam omittantur proclamationes, omnes cujuscumque sexus ac loci, per se loquendo sub mortali, si quod noverint impedimentum, tenentur denuntiare, quamvis secretum [4]. Patet ex lege non tantum Ecclesiae, sed ipsius naturae, quae praecipit ut prospiciatur et dignitati Sacramenti et bono proximi. Ergo omnes et singuli denuntiare tenentur, qui rationis usum habent; cum tunc illius praecepti sint capaces: etiam consanguinei et amici; imo strictius, ut patet, ipsi damnum tenentur impedire suorum amicorum et propinquorum: etiam alienigenae; quia id praeceptum est ad Ecclesiae bonum: etiam qui jam scit impedimentum a s. Poenitetiaria dispensatum fuisse utpote occultum, si postea publicum evaserit; ut tunc publice afferatur obtentae dispensationis testimonium. Etiam si unus dumtaxat sit, qui sciat impedimentum sed nequeat probare (serviet enim ad indagandum): ita communissima et verior sententia cum Barbosa et Sanchez, qui id probant ex jure canonico, ubi dicitur: *Matre asseverante ipsos esse consanguineos, non debent conjungi* [5].

Diximus: *per se loquendo* omnes teneri; datur enim excepto: sic ab obligatione denuntiandi impedimenta excipiuntur: 1. Confessarii, quorum notitia non est hujus fori. Item qui revelare non possunt absque gravi detrimonto sui vel suorum, ut si impedimentum proveniat ex illicita eorum copula; 2. qui impedimentum sciunt sub secreto consilii, ut sunt parochi, medici, obstetrices; nam societati interest haec secreta tecta servari. Aliter esset ex Angelico, si sciatur illud sub secreto confidentiae; nam nulla utilitas in Rempublicam ex hisce secretis [6]; 3. qui illud audierunt a persona nulla omnino fide digna, cum nulla sit ratio hujus auditus.

Q. 4. *Quid agendum a Parocho, cognito impedimento?*

R. Si impedimentum ei fuerit denuntiatum ab aliis, certum est ex jure, Parochum teneri interdicere nuptias, rem Ordinario deferendo ut cognoscat [7]. Imo in veriori sententia ad hoc adhuc tenetur, etsi ipse solus impedimentum sciat extra Confessionem, tum ut bono Sacramenti prospiciat, tum ut bono suarum ovium consulat [8]. Diximus *extra Confessionem*, cum enim arctissima sit sigilli lex, hujus notitiae non est habenda ratio; sed debet Parochus in Confessione sponsos monere, ut a matrimonio abstineant, donec dispensentur. Excipe nisi sint in bona fide, et ex monitione desperetur fructus, et impedimentum tale sit, ut non de facili (contracto matrimonio) a sponsis dignoscatur [9]; tunc est omittenda monitio, do-

1 Ex c. fin. § *si quis de cland. despon.*

2 Tridentinum. *sess.* 24, c. 5.

3 V. Liguori; *Op. Mor.* l. VI, n. 990.

4 Ex qua parte haec lex fertur ab Ecclesia, ei subjiciuntur omnes Christiani: ex qua parte nititur praecepto charitatis, omnes omnino ea tenentur. Attamen si ex manifestatione periculum infamiae alicui personae immineret, praemittenda erit fraterna correctio, si tamen profutura praevidetur. Contracto matrimonio, lex denuntiandi cessat, quae solum lata est ad praeveniendam matrimonii nullitatem: remanet tamen semper lex charitatis, si inde speretur bonus effectus ex revelatione.

5 Cap. *Super eo* 22 de test. et attest.——V. de *dissolutione sponsalium*.

6 2, 2, q. 70, a. 1.

7 Cap. *fin. de cland.* —V. Liguori *Opus Mor.* l. VI, n. 1001.

8 Nec obstat dicere, quod peccatori occulto non potest denegari Sacramentum, cum publice petit. Hoc enim evenit, cum aliud non currit malum, quam mala perceptio Sacramenti: secus autem cum interveniunt alia damna quae plerumque accidunt ex matrimoniis invalidis ut recte docent Bossius, Contuchius, Roncaglia, Sanchez, etc.

9 Quae omnia cum proportione sunt dicenda de alio Confessario non Parocho, qui vel ex sponsorum confessione, vel ex aliis novit impedimentum: qui monere vel non monere debet, ratione circumstantiarum: et hoc currit, etiam matrimonio celebrato.

V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 613 et 996 — Pavone, *La luce fra le tenebre* ecc.

nec obtineatur dispensatio; quia melius est interim permittere peccatum materiale, quam praebere occasionem peccati formalis.

Quid (quaeres) *si moniti sponsi non possent a matrimonio desistere sine magno scandalo, et omnia jam parata sint, factae denuntiationes, amici invitati, etc.?* — Tunc Parochus, vel Confessarius suadeat illis ut contrahant sub conditione: *Si Papa dispenset*, animo interea cohabitandi ut frater et soror, donec veniat dispensatio, et sic iterum contrahant. Ita Beja, Pontius, etc. Si autem hoc remedium non obtineat, ut si v. g. cognitio impedimenti se teneat ex parte unius tantum, qui non vult prodere turpitudinem suam, docet Bossius, Sanchez, etc. suadendum esse poenitenti, ut emittat votum castitatis ad tempus, illudque manifestet. Quia tamen hoc videtur periculosum propter suspicionem, quam alius ingerere potest; ideo communissime ac valide probabiliter alii dicunt cum Anacleto, Antoine, Barbosa, Dejustis, Urtado et Sanchez, quod in tali rerum angustia, potest dispensare Episcopus, quia tunc recte praesumitur Pontifex ipsi delegare facultatem. Cardenas hoc dicit *moraliter certum*, Benedictus XIV concedit id esse *fere commune* [1], Pyrrus Corradus testatur insuper id declarasse Sixtum V.

Quid (addes) *si neque ad Episcopum haberi possit recursus: quia nuptiae omnino in crastinum celebrandae sunt, et Episcopus longe distet?* — R. Tenet Roncaglia non sine fundamento cum Lugo et aliis, quod eo in casu posset Parochus vel Confessarius prudens utendo epicheja aperte declarare parti impedimento consciae, talem humanam legem pro tunc non obligare; quia tunc lex cessat in particulari non tantum *privative*, quatenus redditur inutilis, quo in casu adhuc obligat; sed cessat etiam *contrarie*, quatenus fit nociva, unde cessat habere rationem verae legis. Notant tamen quantocius, saltem pro maiori securitate, et etiam pro reverentia ergo Ecclesiae leges, recurrendum esse ad sacram Poenitentiariam, ut obtineatur dispensatio seu declaratio

Q. 3. *Quisnam potest dispensare super bannis?*

R. En Tridentini verba: « Si aliquando « probabilis fuerit suscipio matrimonium « malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes; tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem, Parocho et duobus vel tribus testibus praesentibus, matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur, nisi Ordinarius ipse expedire judicaverint, ut praedictae denuntiationes rem ttantur. Quod illius prudentiae et « judicio sancta Synodus relinquit [2]. Ex his habetur, Episcopum posse jure ordinario dispensare: quod pariter potest Capituli Vicarius: item Praelatus inferior, si jurisdictione quasi-episcopali sit insignitus. Quoad autem Episcopi Vicarium, Diana et Pontius hanc ei denegant facultatem; verum communius ac probabilius Barbosa, Elbel, Fillincius, Navarrus, Roncaglia aliique contrarium docent ex eo, quod ipse unum cum Episcopo efficit tribunal in iis, quae de jure ordinario scripto ac patenti competunt suo principali [3]. Omnes tamen id negant de Parocho, quia nullam in foro externo habet jurisdictionem. Ei id unum concedunt, ut cum Episcopus dispensare tenetur et adiri non potest, declaret praeceptum tunc non obligare: si certo omnino sciat non adesse impedimentum.

Quaenam (quaeres) *sunt justae dispensandi causae?* — R. Unica a Tridentino assignatur legitima dispensandi causa; sed non ad exclusionem, bene vero ad exemplum, ut declaravit S. C. C. Unde duplicis generis communiter distinguuntur causae: aliae, quibus extantibus, Episcopus non solum potest, sed etiam tenetur dispensare: aliae, ob quas non tenetur quidem dispensare sed potest.

Causae, ob quas *tenetur Episcopus* dispensare, sunt: 1. Si probabilis adsit timor, ne matrimonium malitiose impediatur; 2 si matrimonium sit necessarium ad damnum vitandum: vel ad scandalum impediendum, v. g. si concubinarii jam reputarentur legitimi conjuges; si sponsa jam cognita fuerit, et ab aliquo tempore praegnans; si a morituro sit contrahendum ad prolem legitimandam; 3. si in-

1 *De Syn.* etc. l. VII, c. 31, n. 2 — V. Ferraris *Bibl.* V. Impedimentum.

2 V. Pignatelli l. III *Consult* 3' — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 612.

3 Adversarii quandam afferunt S. C. C. declarationem, sed valde dubia habetur — V. Monacelli, *Formolarium legale* p. 1, 8. d 6), qui id ipsum negetur, et asserit illud in praxi servari, et a se servatum fuisse, cum eo munere fungeretur.

mineat periculum animae, corporis aut fortunae; 4. si sponsus statim sit in longinquas regiones profecturus, aliqua urgente causa; 5. si parentes vel tutor praetendant, ut virgo nubat indigno. Ita passim Barbosa, Bossius, Roncaglia, Salmaticenses, etc.

Causae vero, ob quas *Episcopus potest*, sed non tenetur dispensare sunt: 1. Si nuptiae sint contrahendae inter magnates; horum enim conjugia non fiunt, nisi praecedente magna consideratione; 2. si sponsi sint valde senes, vel valde dispares conditione, aetate, divitiis, ne pudore perfundantur; 3. si certo moraliter constet nullum adesse canonicum impedimentum: 4. si immineat tempus Quadragesimae vel Adventus, et alias aliquod timeri possit praejudicium [1]. Sic Barbosa, Bossius, Cabassutius, Sanchez, etc. Si vero non adeo sit impellens causa, sat erit dispensare ab una vel altera denuntiatione; omnino enim dispensare Episcopis vetat Benedictus XIV. Bulla *Nimiam licentiam*, 18 maji 1843, *nisi urgente legitima, gravissima et inelucta'ili causa, ut liquet ex Tridentino* [2].

Si sponsi sint ex diversa Dioecesi, bannorum dispensatio ab utroque Episcopo obtinenda est; possunt enim esse rationes dispensandi pro una parte, quin adsit pro altera: et si ex una parte, non detegatur impedimentum, non sequitur non posse detegi ex altera. *Gury*.

CAPUT TERTIUM

DE DISPENSATIONE SUPER IMPEDIMENTIS

Q. 1. *Quisnam potest dispensare super impedimentis matrimonii?*

R. Tridentinum novatores damnavit asserentes Ecclesiam dispensare non posse in impedimentis, in iis nempe, quae sunt ecclesiastici juris [3]: et merito, qui enim legem condidit, ab eadem dispensare potest. Et Pius VI Bulla *Auctorem fidei* proscripsit propositionem 60 Synodi Pistoriensis supponentem Ecclesiam per civilem potestatem spoliari posse hac facultate. Porro circa praesentem quaestionum duo certa sunt:

1. Nihil posse Parochum hac de re; cum Parochus nulla polleat in foro externo jurisdictione; 2. totum posse Pontificem in impedimentis de jure ecclesiastico, cum sit caput totius Ecclesiae, ut universalem habeat jurisdictionem. Non tamen potest Pontifex (uti tradit communior et probabilior sententia cum d. Thoma [4]) dispensare in his, quorum jus ex sola divina voluntate pendet: item neque in iis, quae sunt juris naturalis, vel juris tertii; nam inferior non dispensat in lege superioris, nec homo in lege naturae; nec alter in alterius jure. Poterit tamen urgente casu, dispensare r. Pontifex (et revera dispensat) in iis quibus jus divinum oritur a voluntate humana, ut in votis et juramentis; tunc enim non aufertur jus divinum, sed uti doctor universalis Ecclesiae et supremus divinae interpres voluntatis declarat, legem divinam eo in casu non obligare.

Q. 2. *An Episcopus possit dispensare super impedimentis* [5]?

R. 1. Quoad *impedimenta impedientia* Episcopus potest subditos universaliter dispensare ex consuetudine, imo et alteri dispensationem delegare. Si tamen excipiantur: 1. vetitum latum a Pontifice vel ab alio superiore, puta ab Archiepiscopo in appellationis causa: vel ab ipso jure propter alterius haeresim; nam in matrimoniis mixtis solius Pontificis est dispensare; 2. sponsalia, quia agitur de jure tertii, unde hujus remissio necessaria est; 3. ordinarie etiam votum absolutum, vel ingrediendae Religionis, vel perpetuo castitatis servandae; quia id sibi Pontifex reservavit—Item ex consuetudine universali potest Episcopus dispensare vel per se vel per alium impedimentis, quae matrimonio inito superveniunt, et impediunt debiti petitionem, uti in affinitate. Ita etiam, matrimonio jam inito, in ordine ad debitum conjugale dispensare potest a voto castitatis perpetuae, sive ante matrimonium sive postea votum illud emissum fuerit, modo non fuerit emissum mutuo conjugum consensu [6]. Ita com-

1 Solo immanente *tempore feriato*, melius est dispensare a nuptiarum prohibitione, quam a denuntiationibus. Ita S. C. C. in Novariensi, uti refert Alasia.

2 Ita etiam Constitutione *Satis vobis* 17 nov. 1741.

3 Sess. 24, can 3—V. Liguori *Op. Mor.* l. VI. n. 1119.

4 1, 2, q. 97. a 4—V. Pavone *La luce fra le tenebre* — Liguori, *Op. Mor*, l. IV, n. 1119 — Perrone, Gualco, etc.

5 V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xx, nn 29 et seqq. ubi omnes Episcoporum facultates ac previlegia fuse refert. Et *Opus Mor.* l. III, n. 258; l. IV, n. 987.

6 Censent Salmanticenses etiam Vicarium generalem Episcopis posse dipensare in hujusmodi speciali voto ex concessione generali quam ipse habet ad casus episcopales.

muniter Anacletus, Sanchez, Sporer et alii apud Lucium Ferraris [1].

R. 2. Quod pertinet ad *impedimenta dirimentia* distinguendum est: vel matrimonium nondum est celebratum, vel jam celebratum est.

Si 1. commune est, Episcopum in aliquo peculiari casu posse utique dispensare suos subditos, non quidem ordinario jure suo, sed ex tacita Pontificis concessione. Est nempe, quando vera urget necessitas: et agitur de impedimento occulto: v. g. si alias immineat periculum mortis, vel si matrimonium necessarium sit vel ad legitimandam prolem, vel ad vitandam foeminae infamiam aut alia damna, vel si honesta mulier parata sit nuptias tali die contrahere, et in Confessione sacramentali manifestet impedimentum. In talibus rerum adjunctis vel cessat omnino reservatio, vel praesumitur Papa consentire, maxime cum ipse jam notam habeat hanc sententiam communiter ab auctoribus esse traditam atque receptam.

Si 2. adhuc posse Episcopum dispensare affirmant cum Benedicto XIV communiter Thologi et Canonistae, eadem ratione, qua supra [2]. Et episcopus Zerola in sua *Praxi episcopali* testatur sibi a romana Curia affirmative fuisse responsum, nonnullis tamen intervenientibus conditiouibus: et sunt 1. ut matrimonium contractum sit cum ignorantia impedimenti, saltem ex una parte; 2: ut sit consummatum, quod recte supponitur, si jam ab aliquibus diebus sit initum; 3. ut sit occultum, id est non publica fama vulgatum; 4. ut non sit facilis ad Papam recursus, uti v. g. si partes sint pauperes, quae non habeant ad supplicandam expensas; 5. ut matrimonium fuerit contractum in faciem Ecclesiae, neque fuerint neglectae proclamationes; 6. ut immineat periculum infamiae aut scandali si separentur putati conjuges, vel incontinentiae si non separentur [3]. Si vero, addit Benedictus XIV ex Cabassutio, aliqua ex his circumstantiis non adsit et personae sint revera pauperes, rudes rusticae, Episcopalis charitatis erit prosequi hanc dispensationem in forma pauperum apud Sedem apostolicam, ut plane gratis obtineatur—Advertunt ultimo dispensationem in praedictis casibus ab Episcopo obtentam, prodesse tantum pro foro conscientiae; ideo si postea externe detegatur impedimentum et deducatur ad forum contentiosum, erit Pontificem recurrendum. Excipe nisi fidem facere possit Confessarius de dispensatione; sane quod semel sublatum est, non debet iterum reviviscere juxta illud juris: « Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat a quo non potuit incboari [4].

Quid (dices) *si agatur de impedimentis dubiis*? — R. Affirmant probabiliter posse Episcopum dispensare in impedimentis dubiis, de quibus scilicet quaestio est, an revera subsistant necne; idem communissime dicunt de omnibus impedimentis Pontifici reservatis, quotiescumque dubitatur; utrum necessaria sit Pontificis dispensatio; nam ex una parte, cum reservatio sit odiosa, stricte est interpretanda, et restringenda ad casus certos; ex altera principium est inter Juris as commune in casibus dubiis, qui frequenter occurrunt, bene posse inferiorem dispensare in lege sui superioris. Ita Barbosa, Cabassutius, Continuator Tournely, Elbel, Merbesius, Pikler, etc. [5].

Articulus I. — De modo dispensationis impetrandae [6].

Q. 1. *Quomodo impetrandae sunt dispensationes?*

R. Quoad dispensationes, quae de jure ordinario conceduntur ab Episcopo, id notasse sufficiat: nempe oportere, ut im-

1 *Biblioth.* V. Debitum conjugale, art. 2, ubi pluribus id probat.

2 *De Syn.* etc. l. IX, c. 2 — Et hanc facultatem Episcopus non modo in particulari, sed etiam generaliter pro omnibus casibus occurrentibus delegare potest, ut ajunt Coninchius, Elbel, Guttier, Henriquez, Salmanticenses, Sanchez, Valentia, Vasquez etc.; cum enim haec potestas non personae, sed ufficio sit adnexa, ipsi jam reputatur ordinaria: et ideo illa recte potest delegari. Eam tamen dispensandi facultatem non habent Vicarii generales Episcopi sine ejusdem speciali commissione; quia est, quod haec vim induat facultatis ordinarie, cum tamen id sit tantum ex praesumpta Pontificis voluntate, non autem ex privilegio in jure expresso, ideo in generali commissione Vicariatus ea non intelligitur commissa. Aliter, dicendum de Vicario capitulari, qui succedit in omnem ordinariam episcopalem jurisdictionem. Liguori.

3 Hisce casibus communi usu exceptis, dicimus Episcopum omnino nihil posse circa haec impedimenta, ratio concludentissima est quod inferior nihil potest in legem aut superioris. Ubi notamus Pium VI Lit. 28 nov. 1786 damnasse errorem Eybelii ajentis dispensationum reservatione indebitas atque Episcopis injuriosas esse—V. Devoti, *Inst. Can.* l. II, t. II. sectio 9.

4 Reg. 72 juris in 6°.

5 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 902.

6 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1131.

pedimentum cum suis circumstantiis clare exponatur, et causa supplicationis in veritate aperiatur; ne dispensatio nullitatis defectu laboret.

Quoad dispensationes vero, quae a romano Pontifice obtinentur, sciendum est, quod duplex Romae Tribunal erectum est pro matrimonialibus dispensationibus concedendis: unum quod dicitur *Datariae Apostolicae*; alterum quod dicitur *Sacrae Poenitentiariae*. A Dataria petunt dispensationes pro foro externo, et pro impedimentis publicis, vel quae publica fieri praevidentur; a Poenitentiaria autem pro solo foro interno seu Poenitentiae, et pro impedimentis occultis. Illa cessat, defuncto Pontifice; ista vera non cessat. Item in Dataria, nisi dispensatio obtineantur *in forma pauperum*, uti ajunt, solvenda est taxa pecuniaria; nulla vero, ut plurimum, in Poenitentiaria solvitur taxa. Haec porro omnia Confessarii ac Parochi sedulo considerare debent, ne suos decipiant poenitentes ac parochianos (*K*).

Q. 2. *In quibusnam impedimentis dispensat Dataria et Poenitentiaria?*

R. 1: Quoad *Datariam* pertinet, haec generatim dispensat (nisi res sit de jure tertii) impedimenta publica tum impedientia, tum dirimentia, sive agatur de contrahendo sive de jam contracto matrimonio. In Dataria autem habentur tria officia distincta: est officium *Minoris Gratiae*, ubi remotiores gradus; officium *Cancellariae*, ubi gradus medii; et officium *Praefecturae Brevium*, ubi primi gradus dispensari solent [1].

R. 2. *Poenitentiaria* quoad *impedimenta impedientia* facultatem habet ea dispensandi, si occulta sint nec agatur de jure tertii; consequenter dispensat super voto castitatis perpetuae, aut Religionem ingrediendi. Quoad impedimenta si agatur de contrahendis matrimoniis dispensat in impedimentis occultis tum publicae bonestatis, tum affinitatis ex copula illicita; tum criminis [2]. Si autem agatur de matrimoniis jam contractis, ad illa revalidanda praeter tria praedicta, dispensat quoque impedimenta occulta tum cognationis spiritualis, tum consanguinitatis et affinitatis, etiam ex copula licita in tertio et quarto gradu: imo etiam in secundo, si per decennium tale impedimentum duraverit occultum, et oratores ut veri conjuges habiti fuerint. Item potest dispensare super tertio et quarto gradibus publicis ad revalidandum matrimonium nullum ex causa subreptionis vel obreptionis occultae Literarum apostolicarum; attamen si falsitas consisteret in narratione praecedentis copulae, quae non existisset, iterum esset ad Datariam recurrendum. Tandem tam in matrimono contrahendo, quam in contracto potest convalidare dispensationem nullam *ex reticita copula occulta*, vel *publica narrata, sed tacendo intentionem, qua facta est ad faciliorem dispensationem*, si tamen copula adhuc sit secreta, et agatur de primo et secundo, aut secundo tantum gradu [3] — Ceterum s. Poenitentiaria pro casu peculiarissimo obtinere potest a Pontifice facultates extraordinarias, si recurratur ad eam, etiam pro foro externo (tenuem taxam Datariae solvendo), ut si agatur de absolute paupere: et tunc observentur clausulae in speciali rescripto positae.

Sed (quaeres) *quomodo dispensatio petitur tum a Poenitentiaria, tum a Dataria?*

R. Quod pertinet *ad sacram Poenitentiariam*, recursus exhibetur em.° cardinali Poenitentiario majori: et taceri debent nomina, cognomina, patria, Dioecesis et similia, quae ad personas pertinent; cum agatur de foro tantum interno: sed ponuntur nomina ficta, v. g. *Titius*, *Berta*. Deinde exprimitur objectum dispensationis, et fiat latino idiomate. Additur ultimo tum nomen ac cognomen verum personae ad quam rescriptum dirigendum est; tum nomen loci, in quo ipsa moratur; et haec ad errorem vitandum exarantur idiomate vulgari. Quilibet recurrere potest sive Parochus sive Confes-

1 Ex Chirographo Gregorii XVI ad Pro-Datarium 22 nov. 1836 habetur: *vel* in primo affinitatis gradu, ut si Titius, uxore defuncta, hujus sororem ducere velit: *vel* in primo consanguinitatis mixto cum secundo consanguinitatis, ut si Titius ducere velit filiam fratris sui aut sororis, scilicet suam neptem ex parte fratris aut sororis; *vel* in primo affinitatis mixto cum secundo affinitatis gradu, ut si Titius ducere velit filiam fratris suae uxoris, scilicet suam neptem ex parte uxoris, non dispensari, nisi urgentissima causa, et de ea expresse testante pro conscientia Episcopo — In extensum rescriptum refert Salzano, *Lezione di dritto* ecc., p. 3a, l. XXVI.

2 At si conjugicidium interfuerit, raro admodum dispensatur ex Benedicto XIV Bulla *Pastor bonus*. Et sic hoc fuerit publicum, ne per Datariam quidem solet relaxari, ex eodem Pontifice *Epistola* ad Ignatium Realem.

3 Benedictus XIV, Bulla *Pastor bonus*, 13 apr. 1744; et *Notificatione* LXXXVII.

sarius: imo vel ipse qui dispensationem desiderat. Sed praestat, ut utatur opera experti, ac praesertim Curiae episcopalis; ut vitetur omnis error.

Quando autem recurritur *ad Datariam apostolicam*, epistola supplex dirigitur ad ipsum Pontificem: et nomina, vel cognomina non finguntur, sed scribuntur vera, et indicandum etiam si oratores sint diversae Dioecesis, quia solet rescriptum dirigi ad Ordinarium sponsae. Quamvis autem quilibet per se possit recurrere; ad omne tamen erroris periculum declinandum, tutius est, ut res committatur officialibus Curiae episcopalis, ut passim fit. Hic unum notamus, quod non raro a Dataria dispensatio petitur in *forma pauperum*: est quando oratores non habent quo solvant taxam pecuniariam; et tamen impellens causa urget, ut dispensetur, quia v. g. vel intervenit copula, vel gravis de illa adest suspicio, indeque scandalum. Tunc solet dispensari, solvendo modicimissimam summam pro expensis necessario sustinendis; attamen pauperes non censentur, qui parentes habent divites: item ambo sponsi pauperes sint oportet, et paupertas testium depositione probanda est. Quinam autem proprie habentur ut pauperes, audiendus Bouvier: « Ex declaratione a Rectoribus apostolicae Datariae anno 1841 data, ii reputandi sunt pauperes, quorum fortuna valorem circiter 3000 francorum non excedit; ii vero, quorum fortuna 10,000 francorum valorem non excedit, dicuntur fere pauperes. »

An (addes) *valeat dispensatio, si sponsi eam obtinuerint in forma pauperum, falso exponendo se pauperes esse, cum non sint?* — Negant Alasia, Bouvier, Gousset, etc.: quia verificatio causarum est de valore dispensationis: et Pontifex non intendit dispensare sub illa forma, nisi eos, qui vere pauperes sunt. Sed affirmant Gury cum Alphonso nostro, qui id probat ex decreto S. C. C. 9 sept. 1679 apud Monacelli. Sane paupertas non est causa neque finalis neque impulsiva dispensationis; sed est tantum ratio, ob quam dispensatio ipsa conceditur gratis; unde semper aliunde adesse debet justa causa. Ad modum fere, quo valet dispensatio, si allegetur vera causa, sed ea probetur falsis testibus, cum veri haberi non possint: quia dolus non est circa causam impulsivam vel finalem; sed preces revera veritate nituntur, ut argomentatur Alasia in hac facti specie [3].

Q. 2. *Quaenam sunt causae ad dispensationes impetrandas?*

R. Ad dispensandum in omni re legitima causa est tum necessitas, tum utilitas: prima facit necessariam, secunda reddit dispensationem convenientem. Pro praesenti tamen ex communi usu ac stylo Curiae justae causae dispensandi in impedimentis dirimentibus sunt: 1: Extinctio magnae litis vel odii. Item pacis confirmatio inter parentes aut propinquos; 2. ablatio scandali. Item prolis susceptae legitimatio; item matrimonium bona fide contractum, et etiam mala fide, si illud fuerit consummatum vel adsit fama de copula habita; 3. inaequalitas matrimonii, nisi consanguineis vel attinibus nubatur; 4. defectus dotis competentis; 5. conservatio bonorum in eadem familia et cognatione; 6. merita petentis dispensatiouem erga Ecclesiam. Item est si ejus parentes Ecclesiae obsequia praestiterint; nam aequum est, illam se gratam praebere, ut alii ad talia excitentur; 7. postulatio a magnis Principibus: quia Ecclesiae congruit eos sibi beneficio obligatos habere: et hoc redundat in commune bonum; 8. necessitas auxilii, v. g. si mulier defectu viri nequeat rebus suis satis consulere, vel filiis providere; 9. aetas innuptae (non tamen viduae) excedens annum vigesimum quartum; 10. periculum perversionis in fide, quod maxime currit pro iis locis, ubi Catholici cum haereticis permixti vivunt; 11. angustia loci, si nempe foemina nequeat in loco originis invenire paris conditionis virum, nisi consanguineum vel attinem: nomine loci non venit civitas quae habeat Episcopum, nisi fortasse tercentum focolariorum numerum non excedat; nec veniunt suburbia, quae una cum civitate computantur, nisi forsan milliare circiter distent a civitate; 12. larga eleemosyna in pias operas [4].

1 *Formularium legale-practicum fori Ecclesiastici*, tit. XVII, form. 2, n. 33 — Liguori, *Homo Ap.* tract. XVIII, n. 87.
2 *De legibus, diss.* 5, c. 3, a. 2 — V. Liguori *Op. Mor.* l. VI, nn. 1129 et 1130.
3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1130.
4 Alia nunc (ait pro Gallia ep. Bouvier) addi potest causa frequenter occurens, nempe matrimonium civiliter contractum, vel periculum ne contrahatur: et nunc dispensatio conceditur praecipue in gratiam sponsae, prolis natae aut nasciturae et familiae, vel ad vitandum scandalum Religioni et moribus perniciosum.

Haec ultima causa, quae a Curialibus dicitur etiam *causa sine causa*, quibusdam valde displicet; ea tamen communiter et merito Canonistae atque Theologi admittunt cum Benedicto XIV; sicut enim potest Pontifex commutare in aliquam eleemosynam, in aliquod pium opus votum, ita et vinculum impedimenti. Et sane hujusmodi elargitiones ex praecepto Innocentii X. non confunduntur cum aliis pecuniis thesauri Cameralis; sed reservantur in Monte Pietatis, et inde non extrahuntur, nisi de mandato Pontificis, ut in sola opera pia impendantur atque spirituales necessitates: quae quidem cum in dies crescant: ideo erogatio pecuniae ad illis occurrendum, fit causa satis justa ut Ecclesia gratificatura dispenset. Quare solutione illa non emitur dispensatio, quod utique simoniacum esset: neque aliquid in dispensantis utilitatem occasione dispensationis cedit, quod quidem Tridentinum prohibuit; sed res ita est: eam tribuentes sanctum opus praestant: sane quid sanctius, quam ad Ecclesiae decus atque incrementum concurrere? unde ratione illius boni operis, quod praestant, de Ecclesia bene merentur — In ipsa civili Republica, qui in opera beneficentiae opes consummunt; nonne praedicantur ubique, multisque praerogativis distinguuntur? Neque tamen conqueruntur cives: quia probe noscant, eos non ideo extolli quia divites, sed quia divitiis bene uti sciunt. En casus. De cetero, quod divites multis fruantur supra pauperes, non est de Ecclesiae acceptione; sed de rei natura. Adde: simul cum pecuniae retributione aliqua alia semper requiritur causa, etsi non ita urgens. Adde: per hanc pecuniae necessariam solutionem rariora ac difficiliora matrimonia inter personas conjunctas redduntur; cum pauci sint qui possint et velint solvere. Absit ergo, ut eos vel minimum probare possimus, qui hac de re blaterando parum reverenter se exhibent erga apostolicam Sedem.

Q. 4. *Quaenam in supplicatione dispensationis explicanda sunt?*

R. Reticentia licet inculpata eorum quae ex jure, consuetudine, aut stylo Curiae romanae aperienda essent, nullam faceret dispensationem, ut docent omnes Canonistae: ideo caute hac in re procedendum est, ac melius est abundare; cum res sit de valore Sacramenti. Haec autem sunt de necessitate praecipue explicanda:

1. *Vera* et *legitima causa* movens ad impetrandam dispensationem; nam causarum expressio ad validitatem pertinet. Benedictus XIV Constitutione *Ad apostolicae servitutis*, 25 febr. 1742.

2. *Genus impedimenti*, ut patet: unde v. g. si consanguinitas pro affinitate exprimatur, aut vicissim, nulla est dispensatio; nisi forsan in concessione dispensationis etiam affinitis nominetur, ut aliquando fit.

3. *Species distincta ejusdem impedimenti*, v. g si sit cognatio, utrum ea sit carnalis, an legalis, an spiritualis, an proveniat a Baptismo vel Confirmatione, cum fortius vinculum ex Baptismo oriatur. Item si sit affinitas, an proveniat a copula licita vel illicita; si honestas, an a sponsalibus vel matrimonio rato originem ducat.

4. *Modus specialissimus* quo contractum fuit impedimentum: v. g. in cognatione spirituali an sit paternitas, aut maternitas ex una parte et filiatio ex altera; vel an sit tantum compaternitas et commaternitas; nam longe indecentius est matrimonium inter patrem et filiam spiritualem, quam inter compatrem et matrem ejusdem filiae. Item quoad crimen exprimendum an sit ex adulterio, aut ex machinatione, an ex utroque simul; quia difficilius in uno casu quam in alio conceditur dispensatio. Benedictus XIV, Bulla *pastor bonus*.

5. *Numerus impedimentorum*, v. g. si praeter cognationem adsit affinitas; quod valet etsi plura impedimenta sint ejusdem speciei et gradus: puta si quis duas ejus, quam ducere intendit, sorores cognovisset, tunc enim sunt duo; vel si duas sorores et matrem quoque sibi copulasset, quo in casu tria haberentur impedimenta, et ideo triplex illa copula exprimenda; ratio est, haec impedimenta, etsi non specie diversa, sunt tamen numero distincta. Item dicendum de cognatione spirituali, v. g. si quis tenuerit eundem filium in Baptismo et Confirmatione, vel si quis tenuerit filios illius qui filios suos tenuit; at necesse non est exprimere an plures tenuerit filios ejus quem ducere intendit, quia non multiplicatur cognatio. Hoc idem dicendum de aliis impedimentis consanguinitatis, publicae honestatis, etc. Benedictus XIV, Brevi *Etsi matrimonialis*, 30 septembris 1755.

6. *Linea* et *gradus:* illa an sit recta an

lateralis, hic in quo numero positus sit [1]; et si gradus sit inaequalis, debet exprimi sexus qui est stipiti proximior; quia difficilius conceditur,ut nepos ducat amitam, quam patruus neptem; major enim perversio ordinis est, ut nepos constitnatur suae amitae caput. Si tamen gradus propinquior in affinitate vel consanguinitate reticitus fuit,adhuc valetdispensatio, modo gradus reticitus non sit primus; sed pro foro externo ad scandalum vitandum eorum qui forsitan credunt illam dispensationem nullam esse, essent obtinendae Literae declaratoriae ab apostolica Sede Pius V, Constitutione *Sanctissimus*,et Benedictus XIV, Constit. *Etsi*, etc.

7. *Copula* habita inter impedimento detentos [2], si agatur de impedimento consanguinitatis, affinitatis, cognationis spiritualis vel publicae honestatis, ut ex variis declarationibus S. C. C. probat Garcias: Palaus id quoque extendit cum Corrado ad impedimentum cognationis legalis. Est autem exprimenda sive habita fuerit sine intentione facilius obtinendae dispensationis, sive cum ha c intentione, etiamsi haec intentio fuerit tantum mente concepta [3]; non est tamen exprimendum quot vicibus copula intercesserit. Si copula sit publica, exprimenda est in Dataria simul cum publico impedimento; si autem impedimentum sit publicum, sed copula occulta, tunc ne quis infametur, a Dataria petitur dispensatio a solo impedimento, in Poenitentiaria vero exponitur copula secreta una simul cum impedimento, super quo vel jam obtenta vel abtinenda est dispensatio a Dataria. Benedictus XIV, *Pastor bonus* et stylus Curiae [4].

8. *Jam obtenta dispensatio*, sed si sit super eadem materia et in re peccaminosa, puta in uno impedimento criminis; ratio, quia tunc difficilius dispensatur ex jure [5]. Secus si impedimentum non sit ex aliquo crimine, vel in crimine diverso, ut siquis ad contrahendum cum una jam fuerit dispensatus ab impedimento criminis, et nunc petat dispensari ab impedimento affinitatis ex copula illicita ad contrahendum cum alia, prima jam defuncta; tunc potest petere secundam dispensationem, quin mentionem faciat de prima jam obtenta. Ita communiter cum Concina.

Ceterum si agatur de revalidando matrimonio nullo, haec adhuc specialiter sunt exprimenda: 1. An partes (vel earum una) contraxerint cum bona vel mala fide, id est cum scientia impedimenti vel non; 2. an cum debitis proclamationibus; 3 an sub spe facilius dispensationem obtinendi; 4. an etiam matrimonium fuerit consummatum

Quid (dices) *si plura simul concurrunt impedimenta, potestne divisim impetrari eorum dispensatio?* — R. In sententia probabiliori affirmandum, si impedimenta sint disparata et unum ex altero non augeatur, ut votum et consanguinitas aut consanguinitas et crimen: tunc sufficit divisim obtinere dispensationes, sive illae obtineantur ab eodem tribunali, sive a diverso, quin fiat mentio diversarum dispensationum. Secus autem si impedimenta sint talis rationis, ut conjuncta afferant majorem repugnantiam ad contrahendum; v. g. siquis vult ducere consanguineam, cujus sororem turpiter cognovit; nam tunc difficilius redditur dispensatio Attamen si unum impedimentum esset publicum, aliud occultum, uti siquis vult ducere consanguineam cujus sororem occulte cognovit, tum ne infamentur contrahentes recurrendo ad Datariam, si velint, possunt dispensationem petere divisim, nempe petitur dispensatio impedimenti publicus impetrandsm — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, o. 1134.

1 Si tameo ex erroreponeretur grsdus tertius pro quarto. commune est valere dispensationem; cum minus in majore jam contineatur.

2 Si sponsi, qui quaeront dispensari, sint spectatae conditionis ao benemorati, de copula oon suot interrogandi; offenderentur oimis, nec copula potest suppoui. Si tameo aliqua suspicio illius habetur, loterrogeotur quidem, sed prudenter, ac nounisi gradatim sd copulam veniendo. Si tamen spoosus esset rudis atque procax, clarius sine ulla offensione et scandalo posset interrogari.

3 Probabilissime dicuut Saimanticenses cum aliis, quod si io petitione aliae causae per se jsm sufficientes ad obtinendam dispensationem exponantur et simul exponatur copula (quae semper expooenda), tuoc noo est opus ut allegetur, quod copula fuerit consummata ad dispensationem facilius impetrandsm — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, o. 1134.

4 Ut copula sit de necessitate exprimenda debet. 1: *esse consummata*. hoc pacto ut se conjungeotes fiant una caro; 2 *incestuosa* formaliter, uempe ut habita fuerit cum scieotia impedimenti; alioquin non esset uisi materialis. ut habet Beuediotus XIV. *Notificat.* LXXXVII, o. 23, quamqoam Pyrrus Corradus aliter tueatur tum ex praxi quotidiana tum ex stylo Curiae. Attameo si agatur de dispensatione io *forma pauperum* obteuta, copula semper est exprimenda, etsi oum ignorantia impedimeoti habita, cum aliis supra dictis circumstantiis, ut pluribus probat laudatus Corradus.

5 L. III *Cod. de Episc. aud.*—Liguori, *Op. Mor.* l. VI, o. 1137.

blici a Dataria, tacito secreto; sed utrum, que est exprimendum in supplicatione ad Poenitentiariam. Ex Bulla *Pastor bonus* et praxi.

An (quaeres) *si sponsi sint diversae Dioecesis, dispensatio sit obtinenda ab utroque Episcopo, si uterque ex indulto speciali dispensandi facultate gaudeat?* — R. Affirmat Sambovius; quia Episcopus unius jurisdictionem non habet in subditum alterius, ut cum eo dispenset. Sed probabilior negat Continuator Tournely; quia Papa delegendo Episcopum jus suum totum ipsi tribuit. Adde: cum Episcopus aufert a suo subdito impedimentum, habilem eum reddit ad contrahendum cum altero impedito; sunt enim relativa, quorum unum sine altero esse non potest. Hac de re audiatur Bouvier: « Ex pluribus s. Poenitentiariae « decisionibus nuper obtentis, Episcopus, « non ordinario, sed facultate a sancta « Sede absque ulla conditione sibi con « cessa, cum suis dioecesanis super ali« quo impedimento canonico dispensans, « facta mentione delegationis Apostolicae, « valide dispensat etiam in casu, in quo « una pars est alterius Dioecesis; quia ea « facultas procedit a Papa, et sublato im« pedimento ex una parte, altera pars fit « libera. »

An (quaeres) *siquis post obtentam dispensationem super impedimentum occultum affinitatis, iterum habuerit rem cum eadem cousanguinea suae sponsae, antequam eam duxerit, nova indigeat dispensatione?* — R. Si dispensatio nondum sit executa ab eo, cui dispensationis executio commissa est; conveniunt omnes non indigere; nam tales dispensationes non sortiuntur effectum a die expeditionis, sed a die exccutionis. Imo probabilius dicunt non requiri novam dispensationem, etsi jam fuerit executa; quia illa affinitas jam sublata est per dispensationem quoad hunc effectum contrahendi matrimonium: et ita respondit s. Poenitentiaria 21 sept. 1752 [2] Hoc autem valet etiam quando dispensatio obtenda est a Dataria atque executa in impedimento consanguinitatis; modo non agatur de dispensatione in *forma pauperum*, pro qua iterata copula est de novo exponenda, ut praxis et stylus Curiae probat ex Pyrro Corrado.

Quid (dices) *si post obtentam dispensationem, in gradu prohibito, antequam illa executioni mandetur, intercesserit copula inter sponsos, requiriturne nova dispensatio?* — Verius affirmant ex stylo Curiae; nam major tunc poenitentia imponitur; et ita declaravit S.C.C. anno **1635**. Hujus autem sententiae fundamentum non est, quod haec copula incestuosa inducat aliquod matrimonii impedimentum; sed fundamentum hujus particularis casus est stylus Curiae, quae tunc non intendit ut vim habeat dispensatio, uti probat Sanchez: est autem obtinenda a Dataria si copula sit manifesta, a Poenitentiaria si copula occulta sit (*L*).

Articulus II. — De modo dispensationis exequendae [3]

Quoad executionem dispensationum, quae ab Episcopo tribuuntur, veniunt observandae ab ipso praescriptae clausulae, quae eaedem ferme esse solent, ac illae, quae a Curiae romana statuuntur.

Q. 1. *Quomodo sunt exequendae dispensationes Datariae?*

R. Breve dispensationis ordinarie mittitur exequendum ad Episcopum vel ejus Vicarium: et quidem ad Vicarium vel Episcopum oratricis, si oratores sint diversae Dioecesis; Episcopi autem nomine, venit Episcopus originis: et Sede episcopali vacante, non ad Vicarium capitularem, sed ad viciniorem Episcopum committi solet. Porro delegatus inquirere debet in causae veritatem sub poena nullitatis [4]; atque ad tenorem Brevis sedulo attendere, omnesque illius clausulas implere. Quibus paractis, veniat ad dispensationem notans, se agere uti Sedis apostolicae delegatum: inde mandet Parocho, ut, servatis servandis, nuptiis assistat.

1 Dispensationis Literae dicuntur *executioni mandatae*, quando delegatus a S. Sede ad dispensandum, reapse protulit sententiam dispensationis; non vero quando nuptiae contractae jam sunt — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, 1142.

2 Alasia docet recessum esse ab hac declaratione; et hodie (in hoc casu) postulari et obtineri dispensationem. Verum quod *ad cautelam* peti soleat a nonnullis et obtineri dispensatio, non probat quod adsit impedimentum, cum id plerumque tantum fiat ad anxietates auferendas, ut notat Benedictus XIV, cum Diana, *Notificatione* 81.

3 V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1148; et *Homo Apost.* tract. XVIII, n. 83.

4 Benedictus XIV Const. *Ad Apostolicae servitutis* 10 martii 1742. Probabilius est tamen dispensationem ab Officiali pronuntiatam, non factis perquisitionibus debitis, validam esse, modo causae summo Pontifici expositae reipsa verae sint; sed graviter peccaret Officialis, nisi aliqua suaderet necessitas, hoc in casu particulari faciendum esse. Ita graves judicant viri; et reipsa Pontifex, non praecise informationem, sed rei veritatem sub poena nullitatis praescribere videtur. *Bouvier*.

Quando dispensatio conceditur in *forma communi*, haec praeter jam dicta delegato praescribuntur: 1. ut oratores solvat a censuris, sed ad effectum tantummodo obtinendae dispensationis: unde, ea obtenta, in eas reincidunt; 2. Ut nihil accipiat muneris vel praemii occasione dispensationis: hoc Papa prohibet sua poena excommunicationis latae sententiae; 3. ut dispensatio accurate describatur, ac conservetur ad probandum canonicitatem matrimonii: hoc tamen non est ad validitatem — Si vero dispensatio conceditur in *forma pauperum*, haec insuper praestare debet delegatus sub poena nullitatis: nempe et poenitentiam publicam oratoribus injungere, et operam personalem ad servitium alicujus Ecclesiae; et sic demum devenire ad dispensationem [1].

Q. 2. *Quomodo exequenda est dispensatio s. Poenitentiariae?*

R. Ad exequendam dispensationem a Poenitentiaria obtentam, eligi solet Confessarius a poenitente designandus, modo sit ex approbatis: et si Confessarius designatur uti laurea donatus, talis esse debet. Ait autem Pichler, quod si Confessarius electus dispensationem exequi recuset, vel nimis sit rigidus in poenitentiae impositione, potest orator seu poenitens alium eligere Confessarium, etsi jam literae apertae sint, modo nondum executioni mandatae. Plurimae autem in rescripto apponuntur conditiones sedulo attendendae, utpote essentiales: quarum quidem aliae sunt ad effectum contrahendi matrimonium, aliae ad effectum remanendi in jam contracto [2].

Primo: clausulae matrimonii contrahendi explicatu maxime necessariae ac sedulo attendendae, sunt sequentes:

1. *Si ita sit, si preces veritate nitantur*: quare executor investigare debet, num verum sit factum; num vera causa, aliaque necessaria adjuncta: quae omnia tamen non est necesse, ut verificata fuerint, quando Romae scriptum fuit: sed satis est ut vera fuerint, et quando Romae dispensatur, et quando dispensationem delegatus exequitur. In hac autem verificatione, non adhibentur testes; sed tota fides est adhibenda ipsi poenitenti, nisi delegatus certo sciat contrarium, idque cognoverit extra sacramentalem Confessionem, ut Sanchez et Cabassutius recte docent. Neque est cogendum juramentum a poenitente de veritate dicenda, nisi rescriptum id praecipiat.

2. *Audita prius sacramentali Confessione*: ideo necessaria est poenitentis Confessio ad ipsum valide dispensandum, etsi jam prius alteri confessus fuerit: ideo magis quia nonnisi in ipsa confessione Confessarius valide dispensare potest. Quid de absolutione? responsio s. Poenitentiariae apud Compans relata, statuit: « Dispensationem validam fore, etsi Confessio sit nulla et sacrilega; et absque Sacramentali absolutione concedi posse, si forte urgens aliqua necessitas id suadeat. »

3. *Sublata occasione peccandi*; intelligitur occasio voluntaria et proxima, quae de facto est tollenda; si vero occasio sit necessaria, auferri debet saltem ex animo; atque ex proxima fieri remota, ut recte explicat Tournely. Ait Talento, hanc clausulam non poni sub poena nullitatis, sed ad monendum Confessarium, quid ipsi agendum sit.

4. *Dummodo impedimentum sit occultum*. si dicat *omnino occultum*, ut solet poni in impedimento criminis, tunc non est amplius tale, si possit per duos testes probari. Si dicat simpliciter *occultum*, tunc non obstat juxta Fagnanum, si notum sit 4 aut 5 personis loci: imo alii dicunt esse occultum, si cognitum sit 7 aut 8 personis in civitate, sex solis personis in oppido. Potest autem delegatus exequi rescriptum, si olim publicum, nunc ex hominum memoria exciderit; sed exigunt pro dispensatione matrimoniali decennii, pro irregularitate viginti aut triginta annorum oblivionem. Non poterit autem dispensare, si prudens adsit timor, ne impedimentum ex occulto fiat publicum: vel si impedimentum sit materialiter publicum, sed occultum formaliter, veluti si pluribus notum sit aliquem, antequam matrimonio jungeretur, cum sorore uxoris suae rem habuisse; ignoretur tamen inde exortum esse impedimentum dirimens. Ita Benedictus XIV, qui etiam docet, iterum recurrendum esse, si delictum in loco, quo est contrahendum ma-

1 Quoad hanc poenitentiam et Ecclesiae servitium vid. Alasia, *De matrimonio*, par. 2a, c. 1, a. 2. Haec autem hodie temperari solent in ipsis *Ap. Literis*. Non tamen commutari potest in aliud opus diversum a dispensante; sed pro commutatione adhuc recurrendum ad Datarium, ut notat Dejustis.

2 V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 1145—Synodus Novar. episc. Bertone, p. 333—Benedictus XIV *Notificatione* LXXXVII — *Biblioteca dei Parrochi di campagna*, v. II.

trimonium, sit occultum; sed alibi publicem.

5. *Injuncta poenitenti pro suo gravi crimine gravi poenitentia salutari*: id est justa vires poenitentis, quod quidem determinatur, habita ratione personarum, conditionis, aetatis et sexus; nam v. g. quae pro robusto levis putatur, non ita erit pro foemina tenere educata. Talis esset v. g. per sex menses jejunium semel in hebdomada, vel recitatio Rosarii ter in hebdomada, aut frequens Confessio saltem semel in mense, orationes, lectio spiritualis, eleemosyna, etc. Si autem poenitens debitam pro suo peccato poenitentiam jam egisset, poterit tunc poenitentia moderari, modo illa jam non sit injuncta a Poenitentiaria tanquam commutatio. Aliquando praecipitur poenitentia *gravis* et *longa*, vel *diuturna*: recitatio Coronae v. g. singulis hebdomadis per annum, est gravis et longa; per tres autem annos, est diuturna. *Bourier* [3].

6. *Et aliis de jure injungendis; aliudque non obstet*: 1. respicit alias obligationes, quas potest habere poenitens, v. g. famae restituendae; 2. praecipit inquirendum esse, an aliud subsit impedimentum, quod ubi reperiatur, iterum est ad Poenitentiariam confugiendum: et etiam ad Datariam, si publicum esset, nulla tunc facta occulti impedimenti mentione.

7. *Ut dispensatio in foro externo nullatenus suffragetur*: unde si impedimentum fiat publicum, ad scandalum vitandum conjuges separentur, donec pro externo foro a Dataria obtineatur dispensatio: attamen secreto uti conjuges haberi possunt; quia revera impedimentum sublatum est. At si v. g. fides seu testimonium Confessarii accedat de dispensatione obtenta (hoc testimonium conjugibus ipsis potentibus), nullus amplius inferendae illis molestiae locus erit; nam et Episcopus et Parochus et judex Confessarii attestationi acquiescunt.

8. *Praecipitur laceratio sub poena excommunicationis latae sententiae*, ne scilicet occultum poenitentis peccatum in lucem veniat: haec laceratio facienda est statim, id est saltem intra triduum ab executione dispensationis, vel saltem a matrimonio celebrato; etsi tamen sub gravi praecepta sit laceratio, non corruit dispensatio casu quo literae non lacerentur. « Quando si ricorre da ambe le parti credute comunemente marito e moglie, ma che in sostanza sono concubinari, non si appone la clausola *laceratis*; ed al Parroco soltanto, non al semplice confessore si commette di assistere allo stesso matrimonio, presenti ancora due testimoni e tralasciate le consuete pubblicazioni, e ciò a fine di poter conservare l'attestato del matrimonio secreto, che si descrive nel libro a posta ordinato dalla santa memoria di Benedetto XIV nella Bolla *Satis vobis*. Che se i concubinari riputati coniugi oltre la facoltà ora indicata abbisognassero di qualche altra dispensa per esservi tra di loro impedimento dirimente; in allora la s. Penitenziaria suole spedire due distinte lettere, delle quali una che dispensa l'impedimento, tiene il comando *laceratis*, e l'altra che dà potere di contrarre il matrimonio secreto, resta senza tale comando, perchè si possa aver sempre memoria e certo documento del matrimonio celebrato » [4].

Secundo: clausulae speciales, quae omnino verificari debent ad dispensandum in jam contracto matrimonio, hae sunt:

1. *Si separatio fieri non possit absque*

1 Ceterum bene potest iterum recurri ad S. Poenitentiariam, quando factum unde exurgit impedimentum, est publicum materialiter, quia jam viciniae cognitum est, sed formaliter occultum, quia ignoratur inde oriri impedimentum. In eo casu, S. Poenitentiaria solet adhuc dispensare tanquam de occulto, sicut etiam nonnunquam dispensat, etsi impedimentum sit cognitum decem personis, si ad eam specialiter pro eo casu recurreretur. Ita Liguori, *Opus Mor*, l. VI. n. 1111.

2 Si Confessarius, ex culpabili negligentia, poenitentiam delicto proportionatum non imponat, graviter peccat; verum, juxta fere omnes, dispensatio est nihilominus valida: non vero si poenitens, gravem suscipiendo poenitentiam, intentionem eam implendi non haberet. Quae poenitentia non potest ab alio Confessario mutari, cum inferior non possit cognoscere in rem superioris; excipiunt nisi necessitas urgeat vel suadeat utilitas ex praesumpta superioris voluntate. V. *Summa Sylvestrina*, V. *Confessio*, § 1. n. 31.

3 Cavendum erit ne ea injungatur poenitentia: unde poenitentis delictum detegi possit. Quoties autem quolibet mense vel singulis mensibus injungenda dicitur Confessio, necesse est ut ad plures menses imponatur; et quamvis ad clausulae veritatem sufficere videatur, ut duobus tantum mensibus emittenda Confessio praescribatur; recte tamen monent graves auctores aequitati consentaneum esse ut plurimum, si ea per semestre injungatur. Ceterum indefinita praescripta singulis mensibus confessio non videtur in perpetuum esse imponenda: multo enim clarius in Literis exprimi et designari solet oneris perpetuitas. Ita *Synodus Novariensis ep. Bertone*.

4 Ita Abreie, *Lo spirito del Parroco*. Roma t. iv. pag. 117.

scandalo, et ex cohabitatione de incontinentia probabiliter timeatur. Quae clausula agitare non debet Confessarium; cum vix in praxi aliter res esse possit: unde rarissime aut nunquam erit necessarium experiri, an conjuges possint separari et honeste vivere tamquam frater et soror.

2. *Certiorata parte de nullitate prioris matrimonii; sed ita caute, ut oratoris delictum nunquam cognoscatur*. Consensus autem compartis sic exigi potest: si nullum sit periculum infamiae aut separationis, aperte dicat sponsa parti ignarae: « Nullum est matrimonium nostrum » propter aliquod impedimentum: *vel* dixit mihi Confessarius nullum esse: ideo » renovemus consensum ». Quia tamen id raro fieri potest, cum raro conveniat monere partem ignaram, hinc assignantur communiter duo alii modi, qui etiam nobis arrident: 1. Ut sponsa dicat: « Quando » ego nupsi tecum, non habui verum consensum; nunc verum praestare volo: » vis praestare et tu? » Sine mendacio id dicit; quia consensus invalido praestitus est nullus; 2. ut haec verba proferat: » scrupulis angor de valore matrimonii » nostri, ideoque renovemus consensum; id enim satis est, ut altera pars ponat consensum independentem a primo—Quod si Confessarius videat hanc conditionem non posse verificari, id ab initio Poenitentiariae exprimat: vel postea ad eam scribat, ut obtineat dispensationem *in radice*.

3. *Utrque inter se de novo secrete ad evitanda scandala, contrahere valeat;* id est sine praesentia Parochi et testium (*M*).

DISPUTATIO QUARTA

De Matrimonii celebratione et convalidatione.

Q. 1. *Quid requiritur ex parte contrahentium matrimonium?*

R. Contrahentes matrimonium debent esse in statu gratiae; quia suscipiunt Sacramentum vivorum; ideo praestat prius conscientiam Confessione expiare [1], atque ad uberiorem gratiam Eucharistiam suscipere, et Dei benedictionem in proprias nuptias suppliciter postulare. Imo congruum est, ut pro ea celebratione tempus eligant, quod faciendo Sacro constitutum est ab Ecclesia: adeo ut non modo virtute Sacramenti, verum etiam Sacrificii fructibus cumulentur [2].

Q. 2. *Quid requiritur ex parte Parochi, vel alterius legitimi assistentis ad matrimonium rite celebrandum?*

R. Hoc requiritur ex parte ministri assistentis, ut servet accuratissime quae in Rituali R. praescripta sunt. Rituale autem praecipit, ut « in Ecclesia superpel» liceo et alba stola indutus, coram tri» bus aut duobus testibus, virum et mu» lierem (quos parentum vel propinquo» rum suorum praesentia cohonestari de» cet) de consensu in matrimonium inter» roget, utrumque singillatim vulgari ser» mone: » et cetera ibidem adnotata religiose curet. Matrimonio celebrato, *si nuptiae sint benedicendae*, Missam propriam (in qua scilicet ea nuptiarum benedictio habetur), legat; servatis tamen Rubricis [3].

Diximus *si nuptiae sint benedicendae*; nam vidua non benedicitur, etsi illius vir nunquam uxorem duxerit: cum in hisce nuptiis desit plena significatio unius sponsi Christi cum una sponsa Ecclesia. Quod si mulier nemini unquam nupserit, sed jam alias nupserit vir ejus, nuptiae benedicantur, ubi talis adest (prout in Nо-

1 Non possunt tamen absolute loquendo exigere Parochi, ut Confessio matrimonio praemittatur, nisi praeceptum Episcopi hoc statuat; nam ad gratiam recuperandam sufficit hic etiam contritio. Aliunde Parocho plerumque non constat, sponsos non esse in gratia. Imo etsi adsit lex, possunt quandoque occurrere casus, in quibus lex ista exceptionem admittere videatur, ad majora scilicet praecavenda mala. Ita, *Gousset*, *Gury*.

2 V. Novar. Synod; Gousset, *Theol*. n. 896; et Benedictus XIV, *Notificatione* XLVI.

3 Circa rubricas *v. Appendix* 2a in fine voluminis primi, *pag*. 374. Id unum notamus: Si Missa sit de sponsis, tres dicendae sunt Orationes; prima de sponsis; 2a et 3a diei currentis; idest 2a de Officio diei; 3a quae dicenda foret secundo loco in Officio diei, si esset de simplici vel de semiduplici; quae quidem variat juxta temporum et adjunctorum diversitatem, ut videre est in Rubrica Missalis, ubi *de commemorationibus et Orationibus*.

variensi Dioecesi) consuetudo [1]. Benedictio autem non est concedenda: 1. *Tempore feriato* [2], et graviter peccaret Parochus hoc tempore nuptiarum benedictionem concedens, et sponsi eam recipientes; 2. extra Ecclesiam, quia illa benedictio nonnisi intra Missam fieri debet, quae quidem extra Ecclesiam non est ordinarie celebranda; 3. non est danda extra Paroeciam, sine expresso consensu Parochi loci; quia esto quod valide et licite Parochus assistere possit matrimonio suorum parochianorum etiam extra Dioecesim (quae assistentia consistit in illis verbis: *ego vos conjungo*, et annuli traditione); non tamen licite extra Paroeciam nuptias benedicere: nam assistentia est actus quietus neminem laedens; sed benedictio nuptiarum est actus solemnis, qui saltem functiones et ordinem perturbat; 4. nuptiarum benedictio non est danda in probabiliori sententia conjugibus jam benedictis, licet postea detegatur nullum fuisse eorum conjugium; quia benedictio primarie personas respicit. Ceterum in omni casu hanc benedictionem omittere, commune est non esse mortale; cum haec caeremonia (quae tamen et antiquissima est, et jure canonum inducta [3]) non ita communiter sit recepta: sed eam adhibere valde praestat ad uberiores fructus percipiendos (*N*)

Q. 3 *Quid agendum a Confessario, si poenitens matrimonium contracturus non possit absolvi*?

R. Vel poenitens putat in bona fide se posse matrimonium licite contrahere, etsi non absolutus; vel cognoscit matrimonium requirere statum gratiae, ut licite contrahatur. In *primo casu*, si praevideatur poenitens monitioni obtemperaturus, moneatur se non posse sine gravi peccato matrimonium contrahere in statu peccato mortalis; si e contra praevideatur monitionem contempturus, in bona fide relinquatur, et Confessarius taceat de obligatione status gratiae ad matrimonium licite contrahendum, ne peccet formaliter, ubi fortasse solum materialiter peccabit. Dicat tamen poenitenti: si matrimonium ineas, contende, ut vero dolore conteraris, et contritionem perfectam habeas ante matrimonii celebrationem; et paulo post ad me revertaris, ut Confessionem tuam perficere possis. In *secundo casu*, Confessarius debet poenitentem e matrimonio contrahendo retrahere usquedum absolvi possit, fortiter loquendo de sacrilegio, quod committunt matrimonium ineuntes in peccati mortalis statu. Si nihilominus matrimonium diferre renuat, moneat ipsum Confessarius, ut curet sibi contritionem perfectam adsciscere. Confessarius ita se gerens, etsi non putet poenitentem adeo eximiam comparaturum esse dispositionem, non censetur sacrilegium approbare; cum contendat ut vitetur per contritionem perfectam. Aliunde sic agendo, sacrilegium minuet: quia poenitens, in illa acquirenda dispositione se provocans, minoris sacrilegii crimen incurret. Ad summum Confessarius posset dici consulere minus malum, ut gravius vitetur [4].

Q. 4. *An Parochus possit assistere matrimonio eorum, qui sunt publici peccatores, qui publice faciunt contra Ecclesiae leges*?

R. Cum Benedicto XIV: *quamvis juxta communiorem magisque receptam sententiam non sit* (Parochus) *matrimonii minister; tamen in multis comparatur ministro, nec licite sua praesentia firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri* [5]. Ratio est, tum quia de jure naturali nemo potest cooperari peccato proximi, etiamsi alter peccatum jam interne consummaverit; tum quia Parochus tenetur ex justitia incumbere saluti spirituali suarum ovium, eas avertendo a peccatis. Quod dictum est de Parochis, idem valet de testibus, qui tamen satis excusarentur a peccato, si assisterent coacti metu gravi; cum ipsi non teneantur, nisi ex charitate impedire peccatum. Aliquando tamen vel ipse Parochus excusatur, si nempe urgeret ratio valde gravis et aliquo modo proportionata malo; quod permittitur in Sacramenti profanatione: v. g. si Parochus ad id cogeretur metu mali gravissimi, vel aliunde si imminerent gravia mala communitati, aut ipsis contrahentibus, uti si sponsi jam sint conjuncti civiliter (ut in Gallia evenire solet,

1 Rituale romanum. Annus tamen semper benedicitur etiam in secundis nuptiis ex S. R. C. apud Gardellini.

2 Tridentinum, *sess.* 24, c. 10 *de R. matr.* — Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 1087.

3 Cap. *Aliter.*

4 Ita in Libro, *Examen raisonné ou décision théologiques* etc. Lyon 1851.

5 *De Synodo* etc. l. VIII, c. 14 — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 54; Bouvier, Gury, Gousset. — V. resolutio S. Poenitentiariae, tom. 1, *pag* 550, quaest. 2.

minus privatis in aedibus sine Ordinarii permissione ; — 5. in eo administrando servet quae in Rituali R. praescripta sunt. Item sponsos gravi moneat sermone circa officii proprii munia.

Celebrato tandem matrimonio, haec advertat Parochus: — 1. Statim illud cum omnibus circumstantiis juxta praescriptam formam describat; — 2. dispensationum literas, aliave ad hanc rem documenta caute servet, ut se purgare valeat, si opus fuerit. Item in apposito libro denuntiationes matrimoniorum peractas scribat; — 3. curet, ut conjuges individuam vitae consuetudinem servent. Et si, non probata ab Ecclesia causa, a communi cohabitatione recesserint, nec moniti obtemperaverint, eos denuntiet Episcopo, ut provideat.

Q. 6. *Quid si dignoscatur matrimonium nullum esse?*

R. Ut hac in re Parochus vel quivis alius cujus interest, partes suas rite adimpleat, videndum est, an impedimentum sit dispensabile vel non. Si *non est dispensabile*, tunc partibus praecipiat, casu quo impedimentum illud publicum sit, ut illico se separent quoad thorum atque habitationem, et curent obtinere sententiam a judice ecclesiastico de nullitate matrimonii. Quod si impedimentum sit occultum, et utrique parti incognitum, et non possint separari absque gravi scandalo et damno, erunt in bona fide relinquendi. Si autem uni tantum parti notum sit, debebit alteram monere, licet monitio non sit profutura: quae nolens recedere ab usu conjugii, erit dimittenda, si cum ea habitare nequeat absque gravi periculo fornicandi, vel alterius gravis damni temporalis. Et interea erit recurrendum ad Superiorem ecclesiasticum pro matrimonii dissolutione. Quod si juridice ostendi non possit matrimonii nullitas, quamvis per excommunicationis fulminationem obligaretur ad reddendum alteri debitum, humiliter sustinere debebit potius hanc poenam, quam Deum offendere [1]: haec autem censura, utpote ex errore lata, coram Deo non ligat. Si demum utrique sit notum, Parochus conjugi usum eis interdicat; et nullo extante incontinentiae periculo, eis permittere poterit, ut simul adinstar fratris et sororis cohabitent. Secus separationem jubeat, eos obligando ad providendum proli, si quae sit, eo meliori modo, quo fieri potest. Ita *Alasia*.

Si vero impedimentum *est dispensabile*, tunc si matrimonii nullitas est publica, ut scandalum auferatur, conjuges statim sunt quoad thorum et habitationem separandi, dein urgendi pro rerum adjunctis, ut dispensationem obtineant, atque iterum in faciem Ecclesiae contrahant, idest coram Parocho et testibus [2]; vel res ad Episcopum deferenda, qui, visis circumstantiis, pronunciabit matrimonii nullitatem, vel ejus revalidationem urgebit. Si tamen matrimonii nullitas non sit publico nota, tunc agitur de matrimonio nullo vel ob defectum consensus, vel ob aliud impedimentum dirimens.

Quoad 1, si ex utraque contrahentium parte consensum defuit, utraque ipsum renovare debet; cum nullus sine mutuo consensu subsistat contractus. Si vero consensus ex parte unius tantum conjugis defuerit quia v. g. ficte vel errore consensit, tunc Comitolus, Hurtadus, Palaus ac Pontas volunt partem ignaram esse monendam, ut ipsa quoque de novo consentiat; quia ejus consensus ab initio fuit nullus, cum cederit supra materiam inhabilem: at si nullus ab initio, neque in praesentiarum esse aut perseverare potest. Sed communiter et verius id cum d. Thoma [3] negant Alasia, Cuniliati, Layman, Navarrus, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, Sotus, Tournely aliique plures. Nam si pars inscia verum consensum posuit, uti supponitur, neque illum retractavit, adhuc ipse perseverat, licet quodammodo suspensus per defectum consensus alterius: hic ergo si accedat, ille evadit absolutus, totamque vim suam debet exercere. Id fortius probatur ex ipso jure canonico, in quo habetur, quod invite desponsata, si postea sponte sit cognita, non auditur contra matrimonium,

1 Cap. 44 *de sent excomm.*

2 Quando nullitas matrimonii publica est, iterum celebrandum est matrimonium in faciem Ecclesiae, ut publice constet de illo: et Ecclesia non dispensat a clandestinitate, si vix] excipies aliquem casum. At si nullitas non sit manifesta, et jam matrimonium primitus fuerit celebratum in faciem Ecclesiae, in probabiliori sententia ac communi non iterum revalidandum coram Parocho et testibus; nam talis assistentia non fuit praescripta ad testandam matrimonii validitatem, sed tantum illius celebrationem, ne scilicet plura quis iterat fraudolenter. Ita S. C. C; et talis est stylus S. Poenitentiariae, teste Benedicto XIV, Notificatione LXXXVII —Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 1110.

3 Suppl. q. 47, a 4 —Liguori *Opus Mor.* l. VI, n. 1009 etc.

quia cupula aequivalet libero consensui: nec tamen vir consensum suam renovavit [1]. Si tamen certiorando compartem, mali exitus non timeantur, recte sentit Benedictus XIV primam sententiam uti tutiorem esse tenendam; cum nempe agatur de valore Sacramenti.

Quoad 2, dicimus: Si impedimentum dispensabile utrique parti notum est, ab eo obtenta dispensatione, matrimonium erit de necessitate revalidandum per utriusque consensus renovationem; cognita enim matrimonii nullitate, jam partes sciunt eorum consensum fuisse sine effectu, ideoque illum renovare debent: et interim, quoadusque obtineatur dispensatio, separari debent, quoad torum, cum usus conjugii sit eis omnino interdictus; et etiam quoad habitationem, si adsit aliquod incontinentiae periculum; prudenter tamen ne publicus id dignoscat: poterit v. g. Confessor vel Parochus consulere, ut sub praetextu mercaturae, una pars alio eat ad tempus.

At si impedimentum dispensabile uni tantum parti notum est, pars conscia debebit abstinere ab usu conjugii; et ordinarie loquendo alteri parti erit nullitas manifestanda, ut obtenda dispensatione, consensus mutuo renovetur: idque maxime, quia Poenitentiaria in dispensationibus solet adjungere clausulam: *De certioranda cumparte*, quae probabilius ex Benedicto XIV non simplex instructio, sed positiva conditio est. Diximus *ordinarie loquendo*, quia id non est de absoluta necessitate; etenim prior consensus fuit jure naturae validus, et adhuc perseverat, licet quodammodo suspensus per impedimenti obicem: Quo quidem obice sublato, prior consensus evadit absolutus, totamque vim suam naturalem exercendo unitur consensui alterius. Idque ea ferme ratione, qua magnes lapis, obice romoto, ferrum ad se trahit ex vi sua naturali, quam per obicis oppositionem non amiserat quidem, sed solum impeditam suspensamque retinebat [2]. In hac igitur sententia, si ex impedimenti manifestatione adsit periculum ne compartis delictum manifestetur, atque inde timeantur dissidia, et maxime si suspicio suboriatur, quod alter non amplius velit contrahere; tunc ad supremam Sedem iterum confugiendum difficultatem exponendo. In illis porro adjunctis Papa, seu prp ipso s. Poenitentiaria dispensat a clausula consueta de certioranda parte, indulgetque, ut etiam jure ecclesiastico validus habeatur consensus jam validus jure naturae, illumque in sua radice sanat ab impedimento, ad ipsum videlicet matrimonii initium ascendendo; et hoc quidem est in more, et en dispensatio *in radice*, ut ajunt [3]. Imo si gravissima urgeat necessitas, ut si non possit hic et nunc vitari redditio debiti, et ex manifestatione immineat periculum separationis magno cum populi scandalo aut prolis detrimento, poterit ipse Episcopus dispensare sine dicta clausula certiorandi compartem. Vel etiam crescente temporis angustia, poterit Confessarius declarare Ecclesiam vel illam conditionem omissam, utpote moraliter impossibilem. Ita Benedictus XIV, Navarrus ceterique.

Si tandem impedimentum neutri parti notum sit, et in bona fide conjuges versentur, erunt monendi, ubi sit certa spes fore, ut matrimonium convalidetur. Secus ex Innocentii III rescripto « dissimu« lare poteris, ut remaneant in copula sic « contracta; cum ex separatione (sicut as« seris) grave videas scandalum immine« re [4].» Quamquam dispensatio *in radice* iis conjugibus nullitatem nescientibus poterit applicari, quin prius moneantur, Hoc fieri posse supponit Bouvier, nec immerito; nam quod valet pro unius consensu, ut pro utriusque valere debet: quod si sedulus Parochus faciendum curaverit, illud non minimnm obtinebit, ut et peccata materialia vitentur, et matrimonii

1 Cap. *Insuper* 4 qui matr.

2 Id pluribus tuetur Barbosa in c. *significatum*, l. III, t. XXXI de Regular.

3 Hanc dispensationem concessit Clemens XII 2 apr. 1705. Et etiam ante ipsum id factum narrat Rigantius ad *Reg.* 49. Id fieri posse docet Benedictus XIV, *Notificatione* LXXXVII; idque ipse fecit 26 sept. 1755. Item Pius VII, Leo XII, aliique. Et hodie etiam si necessitas sit, facit, s. Poenitentiaria. Quo admisso, videtur temerarium hanc facultatem Pontifici deoegare—V. Liguori *Homo Apost.* tr. XVIII, n. 82.

Quid (dices) *si postea impedimentum detegatur in foro externo!*—Erit acquiescendum testimonio Confessarii. Quid si Confessarius moriatur? impossibile est, ut omnibus occurratur eventibus. Attamen ajunt, quod si casu, detecto impedimento, suspicio esse possit, quod conjuges renuerent in conjugio manere cum gravi fidelium scandalo ad filiorum detrimento, peti potest a s. Poenitentiaria facultas literas dispensationis caute ac secreto custodiendi, quoadusque aliqua suspicio separationis esse possit. V. Benedictus XIV. de re fere simili, *Notificatione* LXXXVII, nn. 54 et seqq.

4 Cap. VI. *de cons. et affin.* Aliquando praestare potest, ut prius petatur dispensatio, et postea moneantur conjuges, qui etsi velint de novo contrahere; non tamen ita facile abstinebunt ab usu conjugii, expectando dispensationem. Certe prudentia magna necessaria est.

impediatur dissolutio, si quando ejus vitium partibus innotuerit.

Dispensatio *in radice* differt a dispensatione simplici, quia haec effectum non habet nisi a tempore concessionis, seu ex nunc, nec proinde eximit a renovatione consensus; illa vero convalidat matrimonium a tempore matrimonii contracti, seu *ex tunc*, id est fictione juris ascendendo ad radicem seu originem matrimonii, ponit res in eodem statu ac si impedimentum nondum extitisset, et ideo destruit effectum impedimenti a radice seu a principio et sanando vitium consensus et validitatem matrimonio tribuendo et conferendo legitimitatem filiis. Ad hoc tamen requiritur: 1. Ut conjunctio conjugum habuerit species externi matrimonii; ratio, quia secus non adesset verus consensus, neque ideo radix matrimonii; 2. ut consensus utriusque perseveraverit, uti patet: censetur autem perseverare quoties non certo constet illum fuisse revocatum; 3. ut adsit urgens et gravissima causa: et evenit praecipue, quando una pars ad consensus revocationem adduci nequit, sed tamen exhibet de praesenti consensum remanendi in matrimonio; item quando uni parti tantum est notum impedimentum, quod sine gravi incommodo ac timore alteri nequit manifestari. Ita Carriere, Gury et alii ex Benedicto XIV [1].

1 *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 21, n. 7.

DISPUTATIO QUINTA

De Matrimonii bonis, effectibus et debito conjugali

Q. 1. *Quaenam sunt matrimonii bona et effectus?*

R. Cum Angelico, tria sunt bona matrimonii: *Sacramentum*, *fides* et *proles*: quibus bonis abunde compensantur tria incommoda, quae in conjugio reperire est. Primum incommodum in matrimonio est *voluptas* quae rationem absorbet: et hoc compensatur procreatione liberorum, quibus genus humanum propagatur, et Deus perpetuo colitur. Secundum inconveniens est *molesta sollicitudo* comparti placendi, filios educandi, rebus domesticis providendi: et hoc compensatur bono fidei seu fidelitatis, qua alter alteri uniri debet et praesto esse. Tertium incommodum est *perpetua servitus*, qua unus alteri obligatur: et hoc compensatur bono Sacramenti, quo gratiam conjuges recipiunt ut facilius vinculum illud perpetuo tolerent [1].

In his habes matrimonii ipsius effectus: nempe *gratiam* in bono Sacramenti; *jura* et *onera* reciproca in bono fidei; *mutuam corporis traditionem* in bono prolis. Sunt igitur effectus: — 1. *Gratia*: est de fide ex Tridentino [2]. Haec autem est gratia *sanctificans secundaria;* cum matrimonium non sit directe ad remittenda peccata, unde nonnisi per accidens primam gratiam confert et mortale aufert; et *sacramentalis*, quae fundatur in jure gratias actuales recipiendi conducentes ad finem hujus Sacramenti; 2. *jura* et *onera*, quae necessario comitantur individuam illius vitae societatem. Quae porro sunt vel solius viri, uti jus potestatis maritalis et patriae, atque onus familiam alendi, educandi et tuendi: vel sunt solius uxoris, uti jus participandi dignitatem, nobilitatem aliaque privilegia mariti, et onus subjectionis: vel utriusque simul, uti est jus et onus mutui amoris, fidelitatis et auxilii [3] — 3. *obligatio debiti conjugalis*: monet enim Apostolus conjuges, ne fraudentur ad invicem [4].

Q. 2. *An conjuges teneantur simul cohabitare?*

R. Conjuges tenentur simul cohabitare domo, mensa et thoro: idque ex obligatione justitiae ratione debiti ipsius, ac illius individuae societatis, quam sibi mutuo coram Domino promiserunt: adde scandalum quod ex separatione solet maximum oriri. Si ergo non adsit legitima ac canonica causa, separatione illa, se

1 Suppl. q. 49, a 1 et seqq.
2 Sess. 24, can. 1.
3 Tract. *de Oblig. conjugum.*
4 1. Cor. 8.

reos constituunt g avissimi peccati. Hinc deducere est, virum non posse expellere domo uxorem: tanto minus debitum illi denegare, neque etiam ratione dotis non solutae, etsi promissae, ut dicunt probabilius et communius; quia haec obligatio non oritur ex dotis solutione, sed ex lege naturali et divina. Item vir nequit diu abesse sine justa causa; qua interveniente (si commode potest tenetur) secum uxorem ducere.

Diximus: 1. *diu abesse*; poterit enim vir suscipere brevem peregrinationem, v. g. devotionis causa etiam invita uxore: non item uxor, invito viro; quia est subjecta illius voluntati;—2. *sine justa causa*: causa esset ad bonum publicum tuendum, ad familiam alendam, ad vitandum damnum ab inimicis, etc.; — 3. *tenetur secum uxorem ducere*, ne fraudet jus illius quoad debitum. Et regulariter tenetur uxor sequi virum mutantem domicilium (licet mutet sine justa causa, quae tamen non sit turpis); nam vir est caput familiae. Imo probabilius docet Sanchez cum aliis, quod per se loquendo uxor illum debet sequi etiam in exilium; quia tenetur sufferre infortunium viri.

Et Codex civilis Albertinus: *La moglie è obbligata ad abitare col marito, ed a seguirlo dovunque egli crede opportuna di stabilire la sua residenza. Il marito è obbligato di riceverla persa di sè; ed a somministrarle tutto ciò che è necessorio ai bisogni dello vita in proporzione delle sue sostanze e del sua stato* [3].

Q. 3. *Quid a tyronibus agendum, cum materiis periculosis student?*

R. Etsi officii ratio tyronibus tribuat, ut valeant absque ullo culpae reatu ad pericula se convertere; attamen ratio periculi jubet, ne vel minimum audeant operi manum admovere, quin se mediis tutissimis praemuniant: veh qui dum alios salvare recta doctrina student, ipsi malo opere reprobi efficiuntur! En autem tutissima media, quibus studiosi, Dei opitulante gratia, omne a se in his evolvendis peturbationis pravae periculum avertere valebunt. Sunt: — 1. Ut speciali modo ad Dei praesentiam mente se sistant: dum ad talium rerum studium accedunt et signo crucis se muniant; — 2. ut sese Eucharistico cibo frequentissime roborent et saepius in studendo, prece jaculatoria. Sanctissimus Jesu Nomen implorent; et Beatissimam ejus Matrem animo salutent Virginem ante partum, in partu et post partum: earundem imagines sub oculos habentes;— 3. ut nunquam omnino materiam hanc evolvant, nisi officio compulsi: tanto minus de ea secum invicem loquantur, nisi adsit vera et impellens necessitas: tunc vero latina loqueia semper utantur, excludentes omnem et quacumque importunam animi curiositatem, scientes non esse necesse, ut illico tanto cum discrimine universam materiam assequantur; — 4 ut sancto Aloysio castitatis exemplari plane singularissimo, ac s. Alphonso nostro potentissimo apud Deum Patrono sese enixe commendent, ut quae ipse ad utilitatem nostram scripsit sine ulla laesione sui, nos ad aliorum profectum ediscamus sine ulla nostra laesione.

« Piget me de hac materia, quae tantam « praesefert foeditatem, ut castas mentes « ipso solo nomine perturbet, longiorem « habere sermonem. Sed utinam non esset « haec materia tam frequens in Confessio- « nibus excipiendis, ut non oporteret omni- « no Confessarium plena tractatione, sed « sufficeret compendio Instructum esse! « Ignoscat mihi propterea castus lector, si « fuse de ea hic loquar; et ad casus par- « ticulares, qui deformiorem exhibent « turpitudinem, descendam. Quod si cui « mirum videatur, auctores ceteroquin « prudentes ac pios de hac re fusius per- « tractasse, et minutas etiam variorum « casuum circumstantias descripsisse, au- « diat clarissimum virum Ludovicum Ball « qui ab hac censura doctissimi Thomae « Sanchez egregium Opus de matrimonio « vindicat his verbis: » Licet quaedam de materia foedorum actuum tangat, turpior est infernus; et si foedus est sermo, foedius est in peccato putrescere, ut ait Petrus Blessensis. Ille auctor aliquas spurcitias movet, sed ad aegrotantium curationem; si Angeli essent homines, talibus non indigerent. ». Ita s. Alponsus noster in *Opere Morali*; l. VI, n. 900 ».

1 Cap. 1 *de conj lepr.*

2 Excipe nisi brevi vir sit reversurus vel vagari vellet: vel eam conducere ad malum finem, vel aliter promiserit in sponsalibus, ut dicunt Navarrus et alii multi, et ipsa res loquitur— V. Liguori, *Opus Mor.* III, n. 353; l. VI nn. 939 et 977.

3 Art. 127—*C. A. civ.* 91—*C. G.* 214—*C. S.* 203 —*C. P.* 51—*C. M.* 99.

4 *V. Annali delle scienze religiose.* Roma— Serie 2a, t. III, pag. 210.

CAPUT PRIMUM.

DE DEBITI HONESTATE, OBLIGATIONE AC CIRCUMSTANTIIS.

Q. 1. *An actus conjugalis licitus sit et honestus ?*

R. Actus conjugalis per se licitus et honestus est, dicente Apostolo : *Vir uxori debitum reddat, similiter et uxor viro* : at Apostolus non vult praecipere quod malum est. Adde actum conjugalem pertinere ad conservationem naturae corporalis; ac ideo esse ab Auctore naturae institutum: non ergo inhonestus esse potest. Imo potest esse meritorius : omnis enim actus virtutis, si aliud non obstet, talis est; atqui ita se habere potest actus conjugalis. Nam ad ipsum potest conducere vel justitia, si fiat ad debitum reddendum: vel Religio, si fiat ad prolem coitul Dei procurandam.

Q. 2. *Quaenam obligatio conjugum quoad usum matrimonii ?*

R. Tametsi conjuges per se loquendo nulla lege obligenter ad usum matrimonii, sub gravi tamen ordinarie tenentur, et ex justitia sibi invicem reddere debitum Ratio prioris est, quod nemo ex se tenetur uti jure suo: ratio posterioris est quod id oriatur ex natura contractus mutui, et ex praecepto Apostoli. Hinc peccaret graviter qui mediis etiam licitis impotentem se redderet, puta macerationibus : vel comparti serio et rationabiliter postulanti debitum saepius negaret: est enim res gravis in se, et ex justitia proveniens [1].

Diximus: *si compars debitum negaret serio postulanti*; aliter enim esset, si pars peteret oscitanter, vel si precibus aut alia ratione honesta averti posset ; nam tunc peteret quidem, sed non in rigore justitiae [2]. Excipe modo non sit periculum incontinentiae, vel nullum aliud inconveniens timeatur ex tali negatione: quod tamen experti plerumque adesse testantur : quare volunt fortiter esse reprehendendas uxores, quae maritis suis absque sufficienti et gravi causa debitum negant, etsi remisse petant; vel quae non cedunt nisi coactae, et falso pietatis motu ductae viro dure, ne dicam contumeliose, suas petitiones exprobrant: inde aversiones, jurgia in familia enascuntur; inde etiam fit, ut maritus extra domum quaerat quod domi suae libenter obtinere non potest, et cum non possit bibere aquam de cisterna sua, bibit fluenta putei alieni [4].

Diximus: *si compars debitum saepius negaret;* si enim neget tantummodo una aut altera vice, non satis conveniunt in definiendo utrum sit mortale, semper secluso periculo incontinentiae, vel magni dissidii. Pontas et Sanchez negant id esse mortale, quia (inquiunt) res non est per se satis gravis ad lethale constituendum Bossius vero et Croix affirmant ob rationem contrariam [5].

Diximus: *si debitum rationabiliter postulanti negaret*; sic enim intelligitur omnis humanus contractus, ut nemo velit se ad aliquid irrationabile obligare. Hac ratione Bonacina, Croix, Pontas, Sanchez et alii docent non esse saltem mortale, post tertium accessum eadem nocte negare quartum quod etiam accommodandum est ei, qui paullulum differet. Attamen non approbamus qui putant fas esse petenti quinquies in mense negare semel ; cum ex una parte videatur petitio satis moderata, ex altera vere materia satis gravis.

Diximus: *quod per se loquendo conjuges non obligantur ad petendum* ; nam commune est, ad hoc conjugem teneri per accidens: 1. *Quando percepit per aliqua signa quod* (compars sua) *vellet sibi debitum reddi sed propter verecundiam tacet*: ita Angelicus [6]; tunc adest petitio; 2. si proles est necessaria ad avertendum grave damnum Reipublicae, vel Religionis, vel proprium; item merito, dicit Roncaglia, si hoc necessarium sit ad odia vitanda, ad mutuum amorem fovendum, etc. Ratio est: semper ac finis debitus non excluditur, ad alios bonos fines rem ordi-

1 I Cor. 7.—Neque tamen inde sequitur, hujusce actus suadendam esse frequentiam. quamvis enim bonus sit, non tamen est optimus. ut notat Billuart. Sic bonum est comedere; at melius aliquando a comedendo abstinere.

2 Item graviter delinqueret diutius abesset, qui invita conjuge; cum haec inde jure suo fraudetur (*Exc.* 1. de conj. lepr). Excipe nisi id necessitas familiae postulet: vel publicum officium; vel si conjux jam solvarit ratione muneris maritum solere discedere.

3 Hoc in viro colligitur, cum facile quiescit: non tamen in uxore, quae saepe ob verecundiam tantum non urget - V. Liguori, *Praxis Conf.* n. 35; et *Op. Mor.* l. VI, n. 929.

4 Prov. 5.

5 Licet haec secunda sententia suos habeat defensores valde spectabiles; nobis non videtur improbabilis etiam illa prima: cum gravitas materiae pendeat ab hominum aestimatione, et tot alii non minus spectabiles et docti teneant hanc esse materiam levem.

6 In 4. Sent. d. 32, q, 1. a. 1. ad 1.

nare, non potest esse malum:imo erit bonus, si bonus finis apponatur. Si bonum; ergo cum id causa suadet,eligendum;3.si alter cognoscit compartem versariin periculo incontinentiae;quo in casu alii dicunt conjugem petere debere ex justitia ; quia pertinet ad bonum fidei , ut vitetur alterius incontinentia:alii (et videtur probabilius) dicunt conjugem teneri tantum ex charitate; ubi nulla est petitio alterius conjugis neque tacita, nulla est obligatio justitiae ad reddendum.

Si uxor (quaeres) *ex odio non vult accedere ad virum , quem invincibiliter credit esse suum, licet revera non sit , et quam non expedit monere de nullitate matrimonii , quid agere debet cum illa Confessarius, qui conjugii nullitatem sciat?* — Nec potest nec debet illi jubere aut suadere petitionem debiti;quia quoad hoc est sui juris, et aliundeest peccatum materiale , quod saltem sine urgentissima causa suaderi non potest: sed potest ex debet illi suadere, imo praecipere redditionem debiti; quia si non reddat, peccat formaliter ; si autem reddat, peccat tantum materialiter. *Billuart* [1].

Q. 3. *An filiorum multiplicitas sit justa causa negandi debitum?*

R. Conveniunt multiplicitatem filiorum non esse justam negandi causam, sit si in alterutro periculum incontinentiae,vel aliud grave inconveniens, puta dissidiarum; quod vix dici poterit non adesse, quando conjuges simul una cohabitent,et debitum perseveranter denegetur. Hoc secluso periculo, Bonacina,Pontas et Sanchez affirmant ob filiorum multiplicitatem juste debitum denegari; quia in omnibus debitis magna difficultas excusat a solutione. Sed Billuart, Layman, Roncaglia et Sporer, quibus magis adhaeremus, negant; nam prolis procreatio pertinet ad praecipuum matrimonii finem, cui idcirco postponendum est quodvis incommodum [2].

Quid (quaeres) *si mater jam experta sit, se filios mortuos parere?* — R. Alasia, Layman et Voit adhuc obligant conjugem ad debitum reddendum; quia illa mors est per accidens:aliunde experientia constat, mulieres post plures abortus feliciter tandem peperisse. Sed praecluso periculo incontinentiae, id communius negant Billuart, Bossius, Rodriguez, Victoria,etc.;nam est gravissimum damnum et spirituale et corporale afferre proli. Caveant tamen, quidquid sit, ne ideo viri male tractent uxores, ut aliquando lugere est; sed potius orationibus simul conjuges vacent,quibus desuper benedictionem efflagitare valeant [3].

Q. 4. *An conjux teneatur reddere illicite petenti?*

R. Certum est conjugem non teneri ad reddendum cum peccato proprio, neque veniali;nemo enim potest obligari ad peccandum. Si vero peccatum sit in ipso petente, et peccatum petentis sit mortale, tunc si illud se teneat ex parte modi actus ipsius, v. g. si petitio fiat in loco sacro contra reverentiam illi debitam [4], commune est et certum nullimode posse reddi petenti; quia cum reddens poneret copulam sicut ipse petens, concurreret cum ipso ad eundem actum malum. Si vero culpa se teneat tantum ex parte personae petentis, v. g. si baecsit ligata voto, vel ad pravum finem petat, conciliantes quodammodo diversas sententias, sic probabilius resolvimus: casu quo commode potest pars innocens , tenetur admonere compartem , ut a petendo desistat; nam unusquisque ex lege charitatis tenetur de proximo suo, quando gravis non excusat difficultas. At si compars desistere nolit , et ex negatione gravia timeantur incommoda, irae, indignationes, adulteria, etc. (uti saepe evenire solet), tunc compars innocens tenetur reddere ; quia ex una parte petens adhuc retinet jus ad copulam; ex altera reddens directe actui

1 Vel juxta alios in genere dicat, quod omnis uxor tenetur debitum reddere.

2 Deinde vel conjux hoc in casu negaret diu, vel aliquando tantum. Si 1. exponerel compartem periculo certo incontinentiae; si 2. negaret frustra, cum doceat experientia conjuges rarius coëuntes facilius concipere. Tandem melius est, ut proles vivat inops,quam ut non sit;praesertim cum vix extrema eveniat paupertas facienti quantum in se est. Hinc etiam verius et communiter docent cum d. Thoma, quod sit reddendum debitum, licet praevideatur proles infirma nascitura; nam *melius est et sic esse, quam penitus non esse.* (In 4, d.32,q. un. a. 1.)— Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 64.

3 Sumens vel dans potionem vel aliud efficiens quo prolis conceptio impediatur et sterilis evadat conjux, peccat mortaliter. quocumque fine id fiat, puta qui uxor solet parere cum mortis periculo;ratio est , quia data opera impeditur semen a suo naturali fine generationis. et contra naturam est. Ita Cajetanus *in* 2. 2. *q*. 154. *a* 1. *ad* 2: Sanchez, *De matrimonio*, l. IX, disp. 20. n. 2—Et constat ex c. *aliquando* 32, q. 2—V. Liguori. *Opus. Mor.* l. VI, n. 954.

4 Vel cum scandalo. ut si fiat publice; aut in secreto, sed cum scandalo filiorum praesertim in eodem cubiculo commorantium, quod penes pauperes evenire solet : vel si fiat in vase praepostero : vel si fiat cum periculo abortus, aut sanitatis propriae.

licito et ex justitia debito operam dat, peccato alterius se habens dumtaxat permissive [1].

Diximus: *et peccatum petentis sit mortale*; nam si peccatum sit tantum veniale, distinguendum. Nempe si actus est leviter illicitus ex parte personae petentis, v. g. si petat ob finem leviter malum, tenetur eidem reddere; quia agitur de actu per se honesto, et debito ex justitia — Si vero actus est leviter illicitus ex parte sui ipsius, v. g. si petatur situ innaturali, tunc utique potest reddere, cum adest justa causa, v. g. ne incurrat indignationem compartis; quaelibet enim causa rationabilis excusat profecto a culpa veniali. Diximus *potest reddere*; potest, inquam, at non tenetur; nam licet vinculum justitiae fortius sit vinculo charitatis; attamen cum actus sit tali modo *per se* illicitus, alter non habet jus ad illum. Excipe nisi petens habeat causam sic petendi, puta si petat copulam situ innaturali, quia uxor est praegnans aut ipse pinguis; vel periculum sit scandali, etc.: tunc altera pars tenetur reddere.

Q. 5. *An liceat uxori sine peccato petere vel reddere viro volenti seminare extra vas post copulam inceptam?*

R. Alii negant id uxori licitum esse, quia uxor tenetur impedire peccatum viri, qui more nefando Onam se gerit semen fundendo in terram. Alii affirmant, quia ipsa dat operam rei in se licite. Sed puto distinguendum inter ipsam petitionem et redditionem [2]. In reddendo, etsi probabile sit cum Roncaglia et Elbei, quod uxor possit negare debitum et etiam teneatur, si potest sine suo magno incommodo, quia vir cum sit abusurus re debita, non habet jus ad illam; tamen probabilius est cum Sanchez, quod post monitionem teneatur reddere; cum culpa se teneat non ex parte actus, sed ex parte personae — In petendo vero dicimus cum Roncaglia et Elbel, uxorem non posse petere ab hujusmodi viro; quia tenetur ex charitate illius peccatum impedire. Excipe nisi gravem haberet causam petendi, nempe si esset in periculo incontinentiae, vel si alioquin perpetuo abstinere deberet a suo jure petendi; charitas enim cum tanto onere non obligat: Unde non videtur teneri ad abstinendum, nisi per paucas vices [3] (*P*).

Q. 6. *Quid si alteruter conjugum sit amens, vel ebrius?*

R. Concedunt communiter non esse illicitum accessum ad conjugem amentem vel ebrium, si nullum adsit periculum scandali vel abortus, aut alterius damni; quia usus conjugii per se licitus est. Verum probabilius ac communissime dicunt talem accessum non esse in praecepto; quia tempore ebrietatis (intellige perfectae) atque amentiae, qui petit, non petit ut homo et rationabiliter, sed ut bestia: esto quod dominium adhuc retineat; est tamen actu incapax ejusdem usus. Excipe nisi aliunde incontinentiae periculum adsit: tunc urget charitas ad debitum reddendum, ut ita etiam actus materialiter malus impediatur.

Quid (inquies) *si agatur de conjuge excommunicato?* — Certum est licere comparti innocenti petere debitum a conjuge excommunicato: id expresse definivit Gregorius VII [4]. An vero id liceat etiam eidem excommunicato, nobis videtur communior et verior sententia, quae affirmat: lex enim Ecclesiastica non intendit obligare cum tanto periculo, in quo indesinenter versaretur pars ista, si non posset ab altera separari. Ita Filiucius, Sanchez, Suarez et alii.

Q. 7. *Quid si ex debiti redditione oriatur damnum in conjuge?*

R. Si ex debiti redditione damnum grave in se vel in comparte merito timeatur, conjux per se loquendo non tenetur, nec potest reddere. Non *tenetur*: « *Ratio est*, « quia hic est ordo naturalis, ut prius a« liquid in se ipso perficiatur, et postmo« dum alteri de perfectione sua commu« nicet: et hic est etiam ordo charitatis, « quae naturam perficit [5] ». Non *potest*;

1 Hic tamen tutius erit consulere, ut cum conjux innocens praevidet compartem esse illicite petituram, ipse prior petat convertendo redditionem in petitionem dicendo: *Volo ut mihi reddas*. Id tamen raro convenit mulieri ob naturalem verecundiam.

2 Verba Alphonsi nostri, *Homo Ap.* tr. XVIII n. 47 — V. Gousset *Giustificazione della Morale di s. Alfonso* (Monza 1833. pag. 111), ubi habetur ipsa auctoritas card. De Petro poenitentiarii majoris, 15 nov. 1816.

3 Licet saoe rem in se bonam recta intentione, et ob graves rationes ab eo petere, qui eam sine peccato redderet potes, quamvis per abusum illam sine peccato non praestiturus sit. Sic Sacramento ab indigno Sacerdote, mutuum ab usurario, juramentum a pagano, etc. petere licet, quando sufficientes adsunt rationes. ergo a pari *Billuart*.

4 C. *Quoniam multos*, causa 11, q. 3.

5 S. Thomas, 3. p. q. 63, a. 2—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nn. 909 et 930.

quia nemo est dominus vitae suae, aut salutis: et quisque tenetur impedire grave damnum, vel ejus periculum etiam in alio, licet iste in illud consentiat [1]. Diximus: 1. *Si damnum grave*; nam levi damno praeponderat lex justitiae; hinc non attenditur v. g. levis dolor dentium, infirmitates parentibus communes, etc.; 2. *per se loquendo*; quia si morbus esset diuturnius, nec ita proximum mortis periculum esset ex una parte, ex altera vero juxta extaret petendi causa, v. g. periculum incontinentiae; tunc bene liceret petere, et altera pars tenetur reddere: Et sane esset valde onerosum tamdiu abstinere ab usu conjugii, quod vi esse potest sine peccato incontinentiae. Animadvertendum tamen plus periculi aut incommodi requiri, ut quis prohibeatur, quam ut excusetur a petendo vel reddendo, praesertim si agatur de proprio damno vel periculo.

Q. 8. *Quid de tactibus, aspectibus et verbis turpibus inter conjuges*

R. Si tactus, aspectus et verba turpia ordinantur ad copulam, et cum ea conjunguntur, utique conjugibus licent; cui enim licitus est finis, licita sunt etiam media ad ipsum. Excipe nisi sermo sit de quibusdam actibus enormiter turpibus, v. g. affectum sodomiticum praeseferentibus; tunc enim docent mortaliter eum peccare, qui iisdem utitur: et quamvis aliis id adhuc forsan videatur veniale: semper tamen graviter increpandi sunt conjuges, ut se ab iis omnino abstineant — Si vero tactus, aspectus et verba turpia ad copulam non ordinentur, sed habeantur ad invicem causa voluptatis, secluso periculo pollutionis et alia speciali prohibitione, venialia tantum esse docent communius et verius Alasia, Layman, Lessius, Fagnanus, Salmanticenses, Sanchez, Sporer, Vasquez, Victoria aliique plures contra Sylvium. Sane matrimonium praebens jus ad copulam, etiam jus ad hosce actus praebere debet: unde res in se licita est; sola ergo deficit debiti finis ultima intentio; sed hic defectus non potest dici mortalis [2]. Alias cum tanta sit inter conjuges societas et multoties v. g. ob morbum non possint copulari, ipsi jugiter essent periculis expositi. Attamen si ex talibus actibus praevideatur (ut timendum est) secutura pollutio quamvis involuntaria, probabilius tunc dicimus eos esse mortales; quia quisque tenetur cavere seminis dispersionem. Imo certe erunt mortales, si conjugibus sit interdictus conjugii usus, ut si voto castitatis sint ligati; quia talem votum excludit omnem voluptatem veneream [3].

An (quaeres) *sint mortalia tactus et aspectus turpes unius conjugis cum se ipso, altero absente, ac secluso periculo pollutionis*? — Alii negant cum Palao, quia tales actus cohonestat conjugalis status; sed probabilior et omnino suadenda sententia in praxi affirmat; nam conjuges non habent jus ad se tangendos, nisi in ordine ad copulam, quae quidem tunc est impossibilis.

Quid (dices) *de declaratione morosa in conjuge circa copulam habitam, vel habendam; quae tamen haberi nunc non potest, quia abest conjux*? — Hortandi sunt conjuges, ut abstineant omnino a tali morosa delectatione; sed non sunt illico damnandi de mortali, si non abstineant. Ita communius docent d. Antoninus, Bonacina, Croix, Filliucius, Gerson, Sanchez et Suarez cum d. Thoma, qui sic fere arguit: « Delectatio sumit suam « bonitatem vel malitiam ab objecto: sed « cum copula licita sit coniugatis, non « potest esse eis graviter illicita illius de« lectatio [4] » — Excipe semper, si adsit periculum pollutionis, quod adesse censetur, si delectatio habeatur non solum cum commotione spirituum, sed etiam cum titillatione, seu voluptate venerea.

Q. 9. *Quid de fine pravo in usu conjugii?*

R. Finis totum inficit opus: unde si ma-

1 Et bene (ait Bossius). quod dupliciter peccat qui laborans, morbo gallico fornicationem committeret et teneretur expensas compensare pro curatione alterius partis. Probabiliter tamen excusat meretrices, nisi ipsae requisitae fraudulenter suum morbum tegerent; cum ad istas personas publicas accedentes bene de hoc dubitare debeant. Hinc, ut communiter ajunt, uxor non tenetur, imo nec potest reddere si experta sit se non posse parere sine periculo mortis proximo. Hinc neuter debet aut potest reddere alteri laboranti morbo contagioso, v. g. gallico, peste, lepra alioque simili.

2 « Hoc de petente (ait s. Alphonsus. *Hom. Ap.* tr. XVIII. n. 42); sed reddens in hujusmodi tactibus videtur semper excusari; cum alter habeat jus ad illos, nisi adeo sint impudici, ut videantur quasi inchoata pollutio ».

3 Dicunt tamen Salmanticenses, quod si inter conjuges actus illi sint pudici, liciti sunt (quamvis adsit proximum periculum pollutionis; semper tamen secluso periculo consensus in eam: si nempe fiant ex causa gravi, puta ad fovendum mutuum amorem. quia tunc satis cohonestantur a suo fine.

4 De malo. q. 15. a 2. ad 17 — V. Liguori. *Op. Mor.* l. V I. nn. 935 et seqq.

lus sit finis, et opus malum erit. Atque ideo jam patet uti matrimonio, v. g. ob solam voluptatem, peccatum esse; quia non esset secundum rationem intendere voluptatem, uti finem, quae a natura tantum uti medium intenta est. Id deducitur etiam ex hac n. 9 propositione proscripta ab Innocentio XI: « Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni « penitus caret culpa ac defectu veniali ». Est tamen commune apud omnes cum d. Thoma [1], id non esse mortale; sed veniale tantum. Est veniale, quia voluptatem solam in actu etiam licito quaerere, est quaedam finis subversio et inordinata delectatio; attamen veniale non excedit, quia voluptas non quaeritur extra matrimonium, et actus est natura sua ordinatus ad copulam licitam: unde non deest nisi circumstantia debit finis in operante; qui quidem defectus nonnisi levis est deordinatio— Imo nullum est peccatum, si conjux intendat principaliter procreationem prolis, et utatur voluptate (eam moderate intendens), ut se excitet ad consummationem actus. Ea pari ratione, qua minime peccat qui intendit moderatam delectationem in cibo sumendo ad dandum videlicet corpori conveniens alimentum, ut recte dicunt.

Quid (quaeres) *si actus conjugalis exerceatur mente adultera?*—Omnes fatentur et merito, illum peccare mortaliter, qui mente adultera utitur matrimonio suo, v. g. si accedens ad uxorem sibi aliam imaginetur, ut animum pascat; pascitur enim de objecto vetito graviter [2].

Q. 10. *Quid de tempore improprio in usu conjugii?*

R. Ad actum conjugalem tempus nocturnum ac secretum naturalis verecundia suadet: hoc tamen non est in praecepto, sed tempore quocumque, alio incon venienti praecluso, ille haberi potest. An autem liceat usus conjugii festis diebus, est commune licere debitum reddere: « Cum « mulier (inquit Angelicus) habeat potesta- « tem in corpore viri et e converso, tenetur « unus alteri debitum reddere quocumque « tempore et quacumque hora ». Sed quaestio est, an etiam licitum sit petere? D. Thomas [3] id putat esse veniale; « quia id, « dum rationem deprimit propter carna- « lem delectationem, hominem reddit i- « neptum ad spiritualia ». Verum d. Bonaventura, Salmanticenses, Sanchez, Sotus, Palaus, Pontas et alii communius docent nullum esse peccatum; id enim non videtur prohibitum ullo jure neque divino, neque humano [4].

Quid (quaeres) *de tempore praegnationis?*—Commune est, si nullum adest periculum abortus, non peccare lethaliter virum tunc temporis accedentem ad conjugem; nam actus per se adhuc est ad generationem idoneus, et fit inter personas jure habiles. Neque ulla lex id positive prohibens adduci potest: ita Alasia, Concina, Pontas, Roncaglia, Sanchez cum ss. Patribus [5]. Sed utrum vir peccet saltem venialiter, nobis arridet sententia affirmans, nisi excuset causa aliqua rationabilis, v. g. periculum incontinentiae; quia stante foetu concepto, fine suo frustrari videtur semen. Ceterum periculum abortus non ita facile praesumendum est: ideo conjuges vexandi non sunt importunis interrogationibus; ut se abstineat tempore praegnationis.

Quid (dices) *de tempore menstrui?*—Fluxus menstruus in muliere duplicis est generis: alius ordinarius, qui proprie dicitur menstruus; quia singulis mensibus solet evenire et durat (ut plurimum) per duos vel tres dies: alius extraordinarius seu innaturalis, qui provenit ex morbo diuturno, et durat ad duodecim dies et amplius. Hinc: 1. si agatur de *menstruo extraodinario*, certum est licere petere et reddere; tum quia nullum damnum pro-

1 Suppl. q. 64. a 6.

2 Excusant nonnulli a mortali, si ipse accedens ad uxorem propriam morose cogitet de pulchritudine alterius personae, sed absque affectu turpi. Nos vero dicimus hoc valde periculosum esse, ideo non permittendum. Sicut neque permittendum, ut quis se excitet ad usum conjugii respiciendo imagines diversi sexus, maxime si essent sacrae: quod recte docent plerique esse mortale ob gravem irreverentiam.

Quid (dices) *si maritus morose cogitet de copula aliena animo concepta, et se excitet ad usum matrimonii cum uxore propria?* — Ex una parte id videtur damnandum; cum objectum, de quo delectatur, sit per se turpe; ex alia non ita, cum ex tali cogitatione non oriatur, nisi quaedam commotio spirituum generationi deservientium, quae quidem conjugatis non videtur prohibita saltem sub gravi. Nos hoc dubium sapientibus remittimus definiendum: id unum dicimus, quod nempe hanc cogitationem, si esset de copula inter personas determinatas, non excusaremus a peccato lethali ob facile periculum consentiendi in delectationem de copula cum conjuges aliena.

3 Suppl. q 64, a. 7.

4 Canones et Patres nonnulli citantur in contraria sententia; sed id nunc habetur ut merum consilium—V. Benedictus XIV, *De Syn.* etc. l. V c. 2.

5 V. Alasia *De Matr.* p. 1, c. 2—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 924.

li imminet, cum tunc foemina sit inepta ad concipiendum; tum quia cum talis morbus diuturnus sit, et saepe continuus, durissimum esset conjugibus perpetuo vel diu abstinere: ita Angelicus [1]; 2. si sermo sit de *menstruo ordinario*, d. Antoninus, Alasia, Concina, Bossius, Bonacina, Palaus, Pontas, Roncaglia, Vega, Victoria, Vivaldus, etc., communissime et probabilius docent accessum ad conjugem non esse quidem peccatum mortale; sed non posse a veniali excusari, nisi adsit causa cohonestans [2]. Quod non sit mortale patet, quia nullo jure prohibetur: non naturali; cum ex jure naturae ad coitum cohonestandum sufficiat, ut ipse per se sit aptus ad generationem, licet per accidens haec non sequatur: non Divino, quia Levitici lex, adveniente lege Nova, cessavit: non Ecclesiastico, quia prohibitio Gregorii VII, quae extat penes Gratianum, hodie exsolevit [3]—Quod vero non possit excusari a veniali ideo constat, quia talis concubitus involvit quamdam turpitudinem et deordinationem; nam tunc minus convenit fini generationis.

Quod dictum est de menstruo ordinario, idem tenent probabilius ac communius de tempore purgationis post partum: nempe docent tunc accessum ad uxorem veniale quidem esse; quia continet aliquam indecentiam: non autem mortale, quia talis indecentia non videtur gravis Excipe aliquod accidens, si ex eo gravis morbus vel notabilis morbi aggravatio immineret, uti si accessus haberetur ipso die partus, vel die subsequenti, ut ait Roncaglia.

Sed (quaeres) *quid de tempore lactationis?*—Conjugio tunc uti licere communissime affirmant; tum quia periculum inficiendi lac, et sic nocendi proli rarum est; tum quia lex nulla id vetat [4].

Quid (dices) *de tempore statim post balneum, vel sectionem venae, vel prandium aut coenam?* — Ad balneum quod attinet et venae sectionem, videtur consentire non licere accessum conjugalem; cum sit notabiliter periculosus: idem dicunt, si conjux febri laboret. Quod respicit tempus post prandium aut coenam, non videtur in hoc adesse grave damnum, ipsis fatentibus medicis, et ideo non audemus damnare debitum eo tempore postulantem vel reddentem, nisi ex experientia revera constaret de gravi illo damno.

Q. 11. *Quid de loco incovenienti ac modo innaturali in usu conjugii?*

R. Ad 1: Ad actum conjugalem exercendum verecundia locum remotum ac secretissimum requirit: neque omnia quae licent, licent ubique. Unde illum publice habere, grave esset scandalum ac libidinis incentivum; habere autem in loco sacro, gravis irreverentia: imo et sacrilegium, licet occulte exerceatur, ut docent probabilius Croix, Lessius, Sanchez, Suarez, etc; cum graviter Dei domum dedeceat, ideoque et Ecclesia polluatur. Non est tamen abstinendum a divinis, si hoc non innotescat [5].

R. Ad 2: Modus seu situs naturalis in usu conjugii est, ut mulier sit succuba et vir incubus; cum sit aptior ad effundendum et recipiendum semen: unde modum hunc violare peccatum est, cum sit inversio ordinis naturae. Est tamen commune cum d. Thoma, esse dumtaxat veniale per se loquendo, si actus exerceatur situ indebito, vel stando vel sedendo, vel more pecudum, vel a latere, vel viro succumbente, modo semper fiat in vase naturali; nam mutatio situs jacendi, generationem non impedit; cum semen virile in matricem mulieris ex se et naturaliter attrahatur. Et ideo nullum etiam erit peccatum, si modus naturalis mutetur ob aliquam justam causam, v. g. aegritudinis, periculi abortus, scandali, difficultatis, etc., uti ait Concina. Diximus: 1. *Per se loquendo non excedere culpam venialem*: quia docet Angelicus evadere posse etiam mortalem, si fiat ex prava concupiscentia, v.g. ex affectu bestialitatis aut sodomiae, vel si hujusmodi voluptas haberetur uti finis ultimus; 2. *modo* semper *fiat in vase naturali*; nam communiter et verius est mortale copulam inchoare in vase praepostero, in ore, in aure, etc., ut dein in vase naturali consummetur. Imo flagitium grande est contra naturam involvens ra-

1 In 4. d. 32 q. unica.

2 Diximus *nisi adsit causa cohonestans*; quia ea causa extante, v. g. ad vitanda dissidia vel incontinentiam, conveniunt omnes nullam esse peccatum matrimonio uti.

3 *Can. fin.* dist. 5 — V. Ligoori, *Opus Mor.*, VI, n, 925.

4 Et nimis durum esset, si toto eo tempore deberent conjuges abstinere; neque enim satis esset illis proviaum; cum adeo secum familiariter utantur Textum autem Gregorii VII (*Can. fin. d.* 5), qui aliter docet, ajunt explicandum esse de mero consilio, non autem de praecepto—V. Liguori *Op. Mor.* l. VI, o. 909.

5 V. Liguori, *Opus Mor.* l. III. n. 458; et l. VI, n. 920.

tionem adulterii ac sodomiae, licet imperfectae [1].

An liceat aliquando (quaeres) *impedire generationem effundendo semen*?—Nunquam licet directe semen effundere, neque ad mortem vitandam; cum hoc sit intrinsece malum, contra finem conjugii: unde peccat mortaliter mulier, quae statim post copulam mingit, surgit, vel quid aliud faciat animo semen expellendi; frustrare enim finem naturae. Diximus: 1. *Statim post copulam*; neque debet diu immota et resupina manere; cum brevissime matrix semen attrahat et claudatur; 2. *animo expellendi semen*; si enim id ageret ex necessitate, quia irruit hostis, quia alii superveniunt, non esset peccatum; nam non esset directe impedire generationem: unde nonnisi indirecte impediretur et citra intentionem [2].

Quid si conjuges, incepta copula, seminationem cohibeant?—Si ambo non consentiunt, sed unus se retrahat, altero repugnante, retrahens peccabit mortaliter, ut fatentur omnes; cum alium jure suo fraudet. Si ambo consentiant, et adsit periculum aliquod pollutionis, peccatum erit mortale ex utraque parte, ratione illius periculi: secus (per se loquendo) mortale non erit; cum in hoc casu illa vasis penetratio habeatur instar tactus verendorum, qui saltem mortalis non est secluso periculo pollutionis. Ceterum hoc periculum ordinarie adest in hoc casu, ut sapienter notat Sanchez.

Quid (dices) *si vir se retrahat post seminis effusionem, quin adhuc mulier seminaverit*?—Commune est, posse se tactibus mulierem statim ad seminandum excitare; quia hoc pertinet ad complementum actus conjugalis. Esto quod seminatio mulieris non sit necessaria: sed summopere confert; cum natura nihil moliatur frustra. Atque ex hoc deducere est peccare mulieres, quae in actu copulae animum ad alia divertunt, ne concitentur ad seminationem: sicuti vir peccat, qui mulieris seminationem non expectat.

CAPUT SECUNDUM

CAUSAE, QUIBUS IUS AD DEBITUM AMITTITUR.

Solent adnumerari sequentes: nullitas ac dubietas matrimonii, incestus et adulterium (de conjuge baptizante aut suscipiente prole disputatur). Hinc illud:

Si liber, dubiusque vetat, si incestus, adulter.

Q. 1. *Quid resolvendum, si matrimonii dignoscatur nullitas*?

R. Cognita matrimonii nullitate, etiam ab una tantum parte, fit illicita ac fornicaria copula. Hinc omnes dicunt, quod compars, si non potest sine vitae periculo aut famae aperire nullitatem, aut obtinere dispensationem, debet vel Religionem ingredi, si adhuc sit in tempore habili; vel fugam arripere; vel divortium petere, si quae adsit causa; vel demum potius quam fornicari, omnia sustinere, causam suam Domino commendans, qui neminem deserit.

Q. 2. *Quid si circa validitatem matrimonii oriatur dubium*?

R. Si matrimonium sit contractum bona fide, ac postea de legitimitate illius superveniat dubium, non quidem leve et scrupulosum (quod est contemnendum), sed verum et plausibile; tunc videndum, num uterque, an vero una tantum pars dubitet. Si 1, neuter potest conjugio uti *ante adhibitam debitam diligentiam*; quia esset se discrimini committere. Si 2, tunc esto quod non possit ipsa petere *ante adhibitam debitam diligentiam* ad dubium vincendum; sed tenetur reddere alteri parti petenti in bona fide. Quia secus esset gravi se discrimini committere alterius jus violandi: unde quamdiu non certo probetur ejus nullitas, illius urget certa possessio. Id probatur ex canonico jure, ubi habetur quod mulier, quae non est certa de vita primi mariti, tenetur reddere secundo viro petenti; ipsa autem ab exigendo se abstinere [3].

Diximus *ante adhibitam debitam diligentiam*; nam si dubitans contraxit in bona fide, et post diligentiam non potuit dubium vincere, probabilissime et commu-

1 Et idem putamus dicendum de coofricatione virilium circa vas praeposterum uxoris. Saltem talis actus non potest moraliter fieri sine affectu sodomitico. Et Sanchez qui illam habebat ut tactum simpliciter impudicum, se retractavit, testante Moya.

2 Hinc Sotus et Billuart excusant virum, qui dum festinanter conatur congredi, extra vas seminat; hoc enim festinationi naturae tribuendum est. Hinc Sanchez et Sporer probabiliter excusant conjuges, qui ob senectutem vel aliam indispositionem extra vas seminant, quamdiu adest spes intra vas seminandi. Quia cum tali spe jus habent ad copulam: et effusio praeter intentionem, ac nonnisi per accidens evenit.

3 C. *Dominus de secundis nupt.*—V. Ligori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 901 et 1102.

nissime eum posse non tantum debitum reddere, sed etiam petere docent Habert, Layman, Lessius, Lugo, Salmanticenses, Sanchez, Suarez, etc. (contra Concinam, Navarrum, Antoine et alios, qui volunt ipsum posse reddere, sed non exigere, donec ad cautelam obtineatur dispensatio [2]). Sane: qui contraxit bona fide, non debet privari iure suo donec constet de veri impedimenti existentia; licet enim superveniente dubio, suspendatur jus possessionis usquedum veritas inquiratur; dubio tamen durante post diligentem illam inquisitionem (cum tunc ignorantia fiat invincibilis) manet possessio pro valore matrimonii, et consequenter pro illius usu: possessor nempe bonae fidei, uti dicunt Juristae, sicut potest rem retinere post adhibitam diligentiam, ita enim eadem uti [3].

Quid (quaeres) *si matrimonium contractum sit cum dubio de ejus validitate, ideoque in mala fide?* — Tunc communius negant Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, etc. posse dubitantem etiam post adhibitam diligentiam petere debitum, si ipsum dubium in se omnino non auferatur; quia nemo potest uti re, quam mala fide incepit possidere: unde tunc satis est debitum reddere comparti, quae contraxit in bona fide. Verum satis probabiliter affirmant cum Elbel, Holzmano, etc.; quia tametsi dubitans nequeat deponere dubium ex titulo possessionis, potest, ex alio principio, nempe quod in dubio standum est pro valore actus, praesertim matrimonii, in cujus favorem in foro tam interno quam externo semper in dubio judicandum est: si casum excipias, quo dubitetur de morte prioris conjugis; nam tunc potius est jus prioris matrimonii contracti [3].

Q. 3. *Quid de incestu, prout impedit usum conjugii?*

R. « Incestus formalis et completus unius conjugis cum consanguineis alterius in primo vel secundo gradu, per se privat reum jure petendi debitum, quoadusque non restituatur in jure a legitimo superiore. » Id lege ecclesiastica merito statutum est [4]: ex tali enim copula cum propria conjuge exurgit affinitas, quae non dirimit quidem ipsum matrimonium cum jam sit valide contractum, ejus tamen usum impedit. Unde si incestuosus a debito petendo non abstinet, graviter delinquit; et toties, quoties petit non restitutus in suo jure.

Dicitur: 1. *Incestus formalis*, id est cum culpa perpetratus: ideo non incurreret hanc poenam mulier, si fuisset per vim oppressa; quia ubi nulla culpa, ibi nulla poena. Imo in sententia communiori et probabiliori etiamsi fuisset inducta per metum gravem; sicut enim hic metus generatim excusat a lege ecclesiastica, sic etiam a poena ab ipsa imposita. Excusat item ignorantia etiam crassa (non tamen crassissima vel affectata) sive *juris*, uti docent probabilius et communius, est si vir accedit ad consanguineam uxoris, nesciens adesse legem humanam id prohibentem; sive *facti*, ut dicunt communiter, nempe si vir sciat legem Ecclesiae prohibentem petitionem debiti, sed nesciat illam ad quem accedit esse consanguineam suae uxoris; sive *poenae*, ut satis probabiliter tuentur, nempe si quis habeat scientiam legis et factis, sed nesciat adesse poenam non petendi. Ratio horum est, quia haec privatio imponitur tantum *scienter* peccanti in jure, et agitur de poena extraordinaria; 2. *completus* id est cum seminis effusione intra vas. Quia cum jura volunt sufficere actum incompletum, id solent exprimere: in casu autem nostro nihil tale expressum invenitur; 3. « cum « consanguineis alterius conjugis in pri« ma vel secundo gradu: » et ideo qui cognosceret consanguineam propriam, poenam hanc non incurreret; quia nihil de ea habetur in jure; 4 *privat reum*: unde si uterque conjux incestum committit, u-

1 Opponunt cap. *Inquisitioni de sent. excomm.* ai textus dicendo non posse conjugem dubitantem petere, supponit eum nondum sibi efformasse judicium practicum conscientiae, cum subdat non posse petere, *ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiae committat offensam.*

2 Idque eadem ratione obtinere dicunt Anacletus, Cardenas, Henriquez aliique, non obstante quacumque probabilitate in contrarium. Liguori, *Opus Mor.* l. VI. n. 905.

3 *An* (*quaeres*) *cum errore vel dubio facti consistere possit consensus sufficiens ad matrimonium puta Titius credens vel dubitas suam priam conjugem adhuc vivere, contrahit; prima tamen conjux, ipso nesciente, revera mortua est.* — R. Si cum errore, probabilius tenent contra Sanchez, non valere tale matrimonium; nam nemo vult aut velle potest sincere quod firmiter credit sibi esse impossibile; cum intentio nunquam possit sequi in voluntate, nisi secundum quod praecessit in intellectu. Si vero sit cum dubio tantum, valet matrimonium; quia tunc vult homo contrahere quantum potest, nec judicat se prorsus id non posse, etsi tamen peccet exponens se periculo invalide contrahendi. *Continuator Tournely.*

4 Cap. 4 et 10 *de eo qui cogn. consang.* — V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI, nu. 930 et 945; l. VII. n. 48.

terque hoc jura privatur; quia in utroque reapse verificatur incestus [1]; 5. *per se privat;* nam commune est, conjugem impedimentum vel voto vel affinitate, adhuc posse per accidens petere, tam si *mulier verecunda est*, *et vir sentit ejus voluntatem*, ut ait d. Thomas [2]: imo tunc esset interpretative reddere; tam si adsit periculum incontinentiae in comparte; neque enim pars innocens hoc subsidio est privanda ob crimen alterius: imo alii dicunt tunc adesse obligationem petendi. Si vero periculum incontinentiae sit in ipso incestuoso, non videtur improbabilis sententia Viguerii et Quintandi, qui docent in hoc casu fas esse petere, si brevi haberi non possit dispensatio, et aliunde periculum esset in mora; lex enim Ecclesiastica in tanto discrimine non censetur obligare [3]; 6. « quoadusque non restituatur in jure a le« gitimo superiore: » qua in re animadverte, superiorem dispensare solum in lege ecclesiastica, non autem in jure naturali vel tertii, quod a delinquenti conjuge violatum est accedendo ad aliam: hinc innocens poterit nocenti etiam dispensationem adepto debitum negare ratione adulterii, quod adest in tali incestu. Quamvis autem haec poena sit imposita a Pontifice, ab ea tamen pro semper et absolute (saltem ex consuetudine generali) potest Episcopus dispensare etiam per delegatum: quare si casus contingat, et poenitenti placuerit, Confessarius ipse eam facultatem poterit postulare, supplicem libellum Episcopo exhibendo (*Q*).

Q. 4. *An adulter privetur jure petendi?*

R. Adulter non sic privatur jure petendi, quod petendo peccet; cum nullo jure de facto haec illi poena indicta sit. Sed sic, quod haec poena possit illi infligi. Unde qui adulter, licet non possit stricte exigere debitum ab altero conjuge innocente, quia frangenti fidem fides merito non servatur; potest tamen benevole petere, et stricte etiam exigere, si alter conjux adulterium eidem remiserit, vel ipse quoque in idem crimen prolapsus sit; quia tunc est compensatio injuriae. Imo quamdiu conjux innocens nihil excipiat, ideo quia crimen ignorat compartis, tamdiu poterit adulter licite exigere debitum; quia non tenetur sibi poenam infligere, nemine excipiente.

Q. 5. *Quid de conjuge, qui baptizat, vel suscipit in Baptismo aut Confirmatione filium communem, vel filium ab alio conjuge in alio matrimonio genitum? Privaturne jure petendi ob cognationem, quam contrahit?*

R. Certum est: 1. Conjugem illum non privari jure petendi, si id fecit in necessitate; nam *est inculpabile judicandum, quod necessitas intulit* [4]: 2. item conjugem non privari, si id egerit ex ignorantia; quia non est detinendus poena, qui ignoravit culpam; 3. conjugem graviter peccare, si id egit ex industria et sine necessitate; id enim sub gravi prohibitum est [5]. Et est conforme rationi, ut pater carnalis sit alter a patre spirituali.

Tota quae disputatur quaestio est, an qui ita egit culpabiliter sciens prohibitionem, et citra necessitatem, praeter culpam incurrat etiam poenam privationis debiti petendi. Affirmant Bonacina, Concina, Guttier, Petrocorensis aliique cum SS. Bonaventura et Thoma: « il sentimen« to più comune fra i Canonisti, *ait Gousset*, sta per l'affirmativa. a senso della « legge, che stabilisce il vincolo d'affini« tà tra chi battezza, e il padre e la ma« dre di chi è battezzato: » porro affinitas quae dirimit matrimonium contrahendum, impedit usum matrimonii jam contracti — Alii vero (et quidem satis probabiliter) negant poenam incurri; quia haec poena nullibi pro hoc casu invenitur expressa, sicuti habetur de aliis casibus; at nulla poena incurritur, nisi a jure sit expressa: nec valet argumentari de casu ad casum in poenalibus. Id cum pluribus

1 Si alteruter incestum quidem non commiserit, sed in crimen alterius consenserit, consentientem non incurrere privationem illam (quamvis graviter peccet) probabilius videtur cum Alasia. Quia in poenis, saltem Ecclesiasticis, non valet argumentum a rationis paritate, vel a sensu contrario, ut vocant Philosophi.

2 In 4. d. 32, q. 1, a. 3, q. 2—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, nn. 930 et 1071.

3 Sed quomodo se gerere debet pars innocens, si conjux incestuosus illicite petat? — Communius ac probabilius cum S. Antonino docent Layman, Salmanticenses, Sanchez, Sylvius et Victoria partem innocentem non teneri quidem ex justitia reddere, quia nocens excidit jure suo, sed posse, saltem si quod incommodum alioquin pateretur uxor praesertim ex verecundia petendi. Imo et teneri ex charitate, cum se nequeat sine timore magni dissidii, aut incontinentiae, quorum incommodorum vitatio sive in se sive in alio recte excusat a peccato cooperationis in alterius peccatum. Certum in praxi melius erit ac tutius, si conjux innocens tunc ipse primo per se petat.

4 C. *ad limina* 7, *causa* 30, n. 1.

5 C. *de his qui*, *caus.* 30, q. 1.

ac gravibus DD. tenent Pontas, Roncaglia, Salmanticenses, Suarez ac Viva: « Id tutum et magis pietati conforme *appellat Sanchez*; absolute *probat Alasia*; late *ostendit Dicastilius*; et docte *tuetur Coninchius. Imo non aliter respondit Alexander III, qui habet*: Si vir « vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit « *quod idem est, ut patet, de baptizante* « *vel tenente in Confirmatione*, an propter hoc separari debeant? Consultationi tuae taliter respondemus, quod quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari; quidam tamen humanius « sentientes aliter statuerunt. Ideo nobis « videtur, quod sive ex ignorantia sive ex « malitia id fecerint, non sunt ad invicem « separandi, nec alter alteri debet debitum subtrahere [1]. »

Dicitur *ideo nobis videtur*; unde si qui erant contrarii canones, iis vis adempta est, ut bene arguit Alasia. Dicitur *nec alter alteri* etc. Ergo si utrique, etiam nocenti fas est et petere et reddere, ut recte inferunt Salmanticenses. Idem tenet Glossa: *Non invenimus in ho' casu, quod non exigat; ergo nec nos prohibemus* [2].

1 C. *si vir*. 2 de cogn. spirit. — V. Liguori, *Homo Ap*. tract. xiv, n. 34.

2 In cit. cap. *si vir* vid. debitum—V. Liguori, *Op. Mor*. l. VI, n. 150.

DISPUTATIO SEXTA

De matrimonii dissolutione

Q. 1. *An matrimonium aliquando possit dissolvi.*

R. Tria in matrimonio consideranda sunt: 1. *Vinculum*, quo vir et mulier quodam veluti nexu secum invicem conjunguntur; 2. *cohabitatio*; quae consistit in illa individuae vitae consuetudine, quae matrimonio inhaeret; 3. *torum*, cujus videlicet usu liberorum procreationi conjuges vacant. Quamvis naturae admodum consentaneum sit, ut haec indissolubiliter in matrimonio obtineant; id tamen non est eodem jure stricto omnino imperatum. Hinc contingit, ut dissolvantur conjugia aliquando quoad vinculum, ita ut liceat conugibus nuptias alias celebrare; aliquando quoad habitationem simul et torum; aliquando quoad torum dumtaxat. Istae dissolutiones solent in Scholis *divortii* nomine noncupari, quasi *a diversitate mentium*; quia in partes diversas abeunt qui illud dissolvunt.

Q. 2, *Quid de matrimonii dissolutione quoad vinculum?*

R. Certum est: « 1. Propter haeresim, « aut molestam cohabitationem, aut affe« ctatam absentiam a conjuge, dissolvi « non posse matrimonii vinculum, » ut Tridentinum definivit [1]. Haec constans fuit praxis et doctrina Ecclesiae, quae semper repudiavit contrarias Imperatorum leges. Hinc d. Hieronymus: « Aliae « sunt leges Caesarum, aliae Christi; a « liud Papinianus, aliud Paulus noster « praecipit [2]. » Et d. Augustinus scribit, babere uxores, quarum priores mariti vivunt, adulterina esse conjugia, si non jure fori, id est civili, utique jure populi nempe coeli [3]. Certum est: 2. e contrario matrimonii vinculum solvi, tum per unius conjugis mortem juxta illud Apostoli: *Si dormierit vir ejus, liberata est: cui vult, nubat* [4]; tum per religiosam professionem; tum per conversionem unius infidelis ad fidem, comparte manente infideli — An etiam solvatur per dispensationem romani Pontificis, disputant.

Q. 3. *An conjugii vinculum solva-*

1 *Sess*. 24, can. 5—Liguori, *Opus Mor*, l. VI, nn. 955 et seqq.

2 Ep. 79. ad Ocean.

3 Serm. 392.

4 1 *Corinth*. 7—Hinc si mortuus per miraculum resuscitaret, adhuc esset pater erga filios, quia vinculum sanguinis non rumpitur: sed non amplius esset maritus erga conjugem, neque bona ipsis adjudicata repetere posset; nam vinculum matrimonii morte solvitur et translatio bonorum legitime consummata est. Ad diversitatem Baptismi, Confirmationis et Ordinis, quae Sacramenta cum imprimant characterem, neque in homine miraculose resuscitato sunt iteranda; character enim cum sit in anima impressus, morte haud deletur: quia anima nunquam moritur. Hinc ad vitam revocatus non est amplius baptizandus, confirmandus, ordinandus; at tamen suscitatus Sacerdos fuisset antea beneficiatus, amplius non esset; quia Beneficium morte amittitur.

tur per professionem religiosam ?

R. Affirmative: per solemnem religionis professionem matrimonium si ratum tantummodo sit, etiam quoad vinculum dissolvi, de fide est a Tridentino sic definitum: « Siquis dixerit matrimonium ratum et non consummatum per solemnem « Religionis professionem alterius conju-« gum non dirimi, anathema sit [1]. » Id jam definierat saeculo XII Alexander III, qui id probat exemplo Sanctorum: item Innocentius III asserens, se in hoc sequi vestigia suorum antecessorum [2] — Quod quidem privilegium Bellarminus et Paludanus repetunt ab ipso jure naturae, nam ratio dictat, quod quilibet potest ad meliorem statum transire, cum nulli fit injuria, id autem hic evenit: neque enim injuria fit proli, quae nulla est: neque conjugi, quae libera remanet, ut cum alio contrahat. Suarez vero et Layman id repetunt ab Ecclesiae statuto immediate, ipso Deo concedente; neque repugnat ut hanc conditionem conjugio Ecclesia apponat: *nisi vota Religionis emiserim*; in hac hypothesi indissolubilitas vinculi incipit existere in momento consummationis contracti matrimonii. Tandem Billuart Tournely aliique id tribuunt soli divino juri, nullus enim homo separare potest quod Deus conjunxit: et tale jus Alexander III ait, ad se transmissum *secundum interpretationem sacri eloquii*.

Diximus: 1. *Matrimonium ratum*: id enim jura non tribuunt jam consummato; tunc enim significatio irrevocabiliter completa est, et conjuges facti una caro. Si tamen sit per vim consummatum ante elapsum bimestre, adhuc pars innocens poterit eo jure uti, ne culpa alterius puniatur: sed pars nocens non poterit de novo nubere; quia jam verificata est matrimonii consummatio; 2. *per solemnem professionem*: unde solus non sufficit ingressus: per solemnitatem enim professionis tantummodo res alteri traditur, et ab illo possidetur. Ad hoc privilegium conjugibus jure conceduntur duo menses a matrimonii celebratione, in quibus non tenentur reddere debitum [3]. Hoc tamen intelligitur, modo matrimonium non sit necessarium ad legitimandam prolem, vel reparandum scandalum, aut sponsae infamiam [4].

Q. 4. *An matrimonium infidelium quoad vinculum solvatur per unius conversionem ad fidem* ?

R. *Certum est infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso, et per apostolum Paulum (I Cor. 7) promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero (in sua infidelitate obdurato) cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris*: ita Benedictus XIV [5]. Sic nempe ait Apostolus: *Siquis frater uxorem habet infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum... Quod si infidelis discedit, discedat*; *non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi*. Qui discessus etiam de vinculi solutione est intelligendus, ut fuse A-Lapide: tum ex communi interpretum expositione; tum ex ipso contextu: si enim secus esset, adhuc fidelis remaneret subjectus. Adde Pontificum declarationes; adde S. C. C. resolutiones ut refert Benedictus XIV [6] Adde commu-

1 *Sess.* 21, can. 6 – Et c. *Commissum de spons.*

2 Cap. *Verum* 2. *Ex publico* 7. *Ex parte tua* 14 de convers. conjug. — *Nè si fa ingiuria all' altro conjuge, poichè un Cristiano sa di contrarre*, vel scire debet *di contrarre sotto la condizione implicita di un possibile scioglimento per quella causa*. Nardi.

3 Adhuc bimestri elapso, si conjux non consummavit, etsi illicite; videtur quod valide adhuc possit ingredi Religionem, ipsa invita comparte; quia Tridentinum absolute statuit illam solutionem in Religionis favorem — V. Liguori, *Homo Ap.* tr. xviii, n. 91

4 Hic notamus: — 1. Culpa fornicaria habita inter sponsos, antequam ipsi contrahant matrimonium, probabilius non impedit hoc privilegium, ni aliud obstet; nam per illam copulam matrimonium non potest dici consummatum; — 2 qui contrahit matrimonium cum intentione ingrediendi Religionem peccat, si compartem non moneat (etsi adhuc possit, jure suo utendo, per bimestre debitum negare); tum ob notabile incommodum illi impositum expectandi per annum et amplius (usque ad professionem) antequam ejus solvatur conjugium; tum ob alias multas expensas; — 3. bimestre probabilius non conceditur iis, qui hic et nunc animum non habent Religionem ingrediendi, nec habebunt; quia conceditur illis tantum qui ad Religionem transire intendunt; — 4. sponsa, si traducta jam ad domum viri velit ingredi Religionem, non auditur si vidua aut jam corrupta; creditur enim jam a sponso cognita — V. Liguori. *Opus Mor.* l. VI, n. 958.

5 *De Syn. Dioec.* l. VI. c. 4; l. XIII, c. 21 — V. Liguori. *Op. Mor.* l. VI, n. 956.

6 Et hic commendandus Germanus Binterim, qui novissime contrarium defendarat. Hic cum rescivisset Gregorium XVI aegre tulisse suam sententiam, illico eam 16 oct. anno 1832 retractavit ex animo vere catholicus, ut refert eruditissimus Perrone, *De Matrimonio*, c. 2, n. 66 — Est ergo rejicienda contraria dissertatio, quam habet *Bibbia* di Vence, vol. v, *Dissertazioni*; ubi frustra demon-

nem sensum Doctorum ; tota enim antiquitas hanc tradidit doctrinam; eam saeculo IX tenuit Teophilactus ; saeculo XI Hugo Victorinus ; saeculo XII Petrus Lombardus sententiarum magister, una cum quatuor circiter millibus scriptorum , qui super ipsum commentaria ediderunt [1].

Dictum est: 1. *cum conjugum alter*; si enim ambo convertuntur , firmatur , non solvitur conjugium [2]: neque amplius fides periclitatur. Ut tamen fiat insolubile omnino , consummari debet post susceptam fidem [3]; secus Pontifex ex urgentissima causa bene potest in eo dispensare; ut fuse defendendit Benedictus XIV : idque in praxim deduxerunt Pius V. et Gregorius XIII; 2. cum *christianam fidem amplectitur*; nempe tunc incipit jus insistendi contra alteram partem. Ceterum matrimonium non tunc proprie solvitur (cum per Baptismum non solvantur conjugia , sed crimina dimittantur): bene vero momento quo secundum initur , ut declaravit S. C. C. Proles autem in infidelitate suscepta , si nondnm habeat usum rationis, traditur parti fideli in fidei favorem [4]; si jam habeat rationis usum, ipsa eligat, nemo enim cogendus est ad fidem [5]. 3. *cohabitare quidem volente , sed non sine contumelia Creatoris* : hoc autem contingit vel si nullimode infidelis cohabitare velit , vel si cohabitando Dei nomen blasphemet , vel si ccmpartem ad mortale inducat [6]: hisce in casibus, infidelis si non physice, discedit moraliter conjuge converso. Hinc illud :

Desere spernentem,vel blasphemare volentem,
Vel te credentem scelus mortale trahentem.

Quid (quaeres) *si infidelis interpellatus nolit converti , sed tamen velit pacifica habitare cum parte conversa: licetne fideli ab eo separari etiam quoad vinculum ?* — R. Negant id licere d. Thomas, d. Antoninus, d. Bonaventura, idque probant ex illo Apostoli: « Siquis frater uxo« rem babet infidelem , et haec consentit « habitare cum illo, non dimittat illam [7]. Alii autem cum Bellarmino, Martini et d. Augustino [8] explicando illud Apostoli non de praecepto legis, sed de consilio charitatis, ajunt partem conversam non teneri discedere sed posse. Verum communius et probabilius docent Concina, Pontas, Sanchez, Salmanticenses , Tournely et alii , quod utique olim non poterat fidelis discedere ab infideli parte, si quiete cohabitare volebat , cum per miracula, quae frequentius tunc per fideles fiebant, plures infideles ad fidem converterentur; sed hodie cum cessaverint miracula tam frequentia, illicitum est ei cohabitare ex recepta Ecclesiae consuetudine, ideo inducta, quia experientia docuit non modicum perversionis periculum ex tali consortio imminere parti fideli. Unde hodie si infidelis monitus [9]. converti recuset, fidelis debet eum relinquere , et potest etiam ad alias nuptias transire ex instructione Gregorii XII et Pii V [10].

Q. 5. *An vinculum matrimonii solvi possit per r. Pontificem*?

R. Certum est r. Pontificem non posse solvere matrimonium consummatum; tum quia per hoc perfectissime completa est significatio conjunctionis Christi cum Ecclesia ; tum quia de hoc saltem illud est intelligendum: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* tum quia nullus id unquam voluit Pontifex concedere , etsi pluries urgentissima causa adesset, uti ex historia constat.

Tota quaestio est de matrimonio rato. Alasia , Billuart , Gonet , etc. adhuc negant posse Pontificem illud dissolvere ; cum matrimonium ratum sit ejusdem naturae ac consummatum : unde probanda est haec Papae potestas in jure divino. Affirmant vero Bellarminus , Collet, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez , Tournely et Vasquez; nam pontifex uti Christi Vicarius ob bonum commune ac gravissimum dispensare potest in his , quae sunt juris divini , si haec humanos actus concernunt ; et revera pluries Pontifices

s:rare conatur per illud *discedat* solam habitationis separationem, non vero vinculi conjugalis dissolutionem intelligi.

1 Primo haec doctrina fuit impugnata circa medium saeculi XVIII a Jansenistis, ex quibus pariter prodiere deinceps plures libelli eandem insectantes:qui tamen fere omnes in Indicem librorum prohibiterum relati sunt.

2 Cap. *de infidelib. consang.*

3 C. *Quanto* de divortio.

4 C. 10 caus. 28, q. 1, c. 2 *de conv. conj.*

5 S. Thomas, *In* 4, *d.* 39, *q.* 1, *a.* 5.

6 C. *Quanto* de divort.

7 I Corinth. 7.

8 *De adulter. conjug.* l. 1, c. 18.

9 Si infidelis non possit moneri, tunc recurrendum ad Pontificem, cujus est declarare, an pro tali casu cesset praeceptum interpellationis. Ita Gregorius XIII.

10 Excipiunt Tournely et Sanchez , si Episcopus dispenset ad cohabitandum propter probabilem spem conversionis infidelis—V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI, n. 987.

dispensarunt: at numquid dicendum eos errasse in re tam gravi, totque adulteria permisisse? Nos ideo lubentissime assentimur hisce verbis clar. Perrone: « Cum « iidem autores (qui denegant hanc Pontifici facultatem) fateantur saepius rr. « Pontifices in hujusmodi conjugiis dispensasse, incipientes saltem a Martino « V usque ad Pium VII, ut refert Carrière, non video quare ab auctoribus catholicis haec potestas rr. Pontificibus denegari possit, aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprime facit principium laudatum a Benedicto XIV, quod « habet Veracrux » (in Spec. p. 2, a. 27): « de Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare, instar sacrilegii est; esset enim Christo quasi exprobrare, quod non satis Ecclesiae suae providisset [1] ».

Q. 6. *An propter adulterium vinculum matrimonii solvatur?*

R. Certum est vinculum matrimonii non dissolvi per adulterium; Christus ait: « Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur [2]. Et Apostolus: praecipio non ego, sed Dominus, « uxorem a viro non discedere: quod si « discesserit, manere innuptam [3]: » quae verba non admittunt exceptionem. Hinc Tridentinum [4]: « S.quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet juxta « Evangelicam et Apostolicam doctrinam « propter adulterium alterius conjugum « matrimonii vinculum non posse dissolvi..., anathema sit [5]. » Qui canon cum directe sit adversus Lutheranos et Calvinistas, qui hac de re doctrinam Ecclesiae errori insimulabant, adhuc aliquo modo salvantur Graeci et Orientales, qui per adulterium matrimonium solvunt, putantes legem contrariam esse tantum disciplinarem pro latina Ecclesia.

Dices: ob adulterium matrimonii vinculum solvi posse probavit Christus, cum dixit: « Quicumque dimiserit uxorem « suam, nisi ob fornicationem, et aliam « duxerit, moechatur [6] »—R. Textus Scripturae cum obscuriores apparent, alii per alios sunt explicandi. Cum porro in textibus hac de re correspondentibus [7] generatim habeatur, eum moechari qui uxorem dimittit, dicendum exceptionem: *Nisi ob fornicationem* cadere in verbum *dimiserit*; non vero in ea: *et aliam duxerit.* Ut sensus sit: « Vir non potest uxorem « dimittere, nisi ob fornicationem [8]: et « si eam dimittit, alterum ducere non potest ». Ita communiter interpretes cum d. Ambrosio, Augustino, Basilio et Chrysostomo — Sunt autem ex recentioribus, inter quos Joseph Motta et Ludovicus Nachi, qui autumant clausulam: *nisi ob fornicationem*, restringi debere ad legem Mosaicam, quae viro permittebat dare libellum repudii uxori, *in qua foeditatem aliquam invenisset* [9]. Sane Judaei, qui interrogaverant Christum, utique juxta normam legis propriae loquebantur; porro eam latius interpretantes sciscitabantur, an liceret *quacumque de causa* uxorem dimittere Christus igitur ad mentem ipsorum respondens, dimissionem ad eam tantum causam coarctavit, de qua lex loquitur: ideoque unam exceptam et ipse unam excepit fornicationem, quin tamen tunc adjiceret quod postea ipse constituit [10].

Q. 7. *An matrimonium quoad torum et habitationem solvi possit?*

R. Affirmative, et de fide est. Sic enim habet Tridentinum: « Siquis dixerit Ecclesiam errare cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad torum seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit [11]. Causae sunt:

1. *Haeresis*: quod valet ex Salmaticentibus etsi, adhibita diligentia, absit periculum perversionis; nam jura non distinguunt [12]: id statutum est in poenam infidelitatis. Nomine haeresis multo ma-

1 De matr. n. 119 — V. Liguori, *Op. Mor.* l. VI n. 939.
2 Luc. 16.
3 I Cor. 7.
4 *Sess.* 24, can. 7.
5 Quod si aliqui sunt Patres, qui non ita firmiter locuti sunt; plures tamen antiquiores ac celebriores in hanc certam doctrinam descendunt, ut SS. Justinus, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus, Hieronymus et Augustinus, quos indicat Bellarminus, et fuse expedit Tourneiy — Tandem Benedictus XIV Const. *Etsi pastoralis* vult, ut Episcopi irrita declarent matrimonia Italograecorum sic contracta.
6 Matth. 19.
7 Marci 10 et Luc. 16.
8 Sola fornicatio innuitur; quia haec est praecipua imo sola causa, qua divortium fit ipso matrimoniali jure et in perpetuum.
9 Deut. 24.
10 V. Perrone, *De Matrimonio,* n.136 — Porro quacumque interpretatione admissa, stat quod Ecclesiae non errat, dum docet juxta Evangelicum praeceptum matrimonii vinculum per adulterium non solvi.
11 Sess. 24, can.8—V. Liguori, *Opus Mor.* l. VI n. 964.
12 C. ult. *de conv. conj*; c. *Quanto* de divort. etc.

gis intelligitur apostasia. Separatio fieri etiam potest auctoritate propria, etsi haeresis occulta sit: si autem haeresis sit auctoritate Ecclesiae declarata, hoc innocens gaudet, ut non teneatur recipere partem conversam, et possint etiam fieri Religiosus [1].

2 *Periculum damni gravis ex parte animae vel corporis*: primo ex parte animae ut si conjux incitetur ad graviora peccata, v. g. sodomiam, pollutionem [2], sane quisque spiritualem salutem omnibus praeponere debet. Secundo ex parte corporis, v. g. si altera pars sit saeva, ut procedat ad percussiones atroces; amens, furiosa, malefica, ut grave timendum sit damnum: item si sit morbo contagioso infecta, ut illum contrahendi periculum sit [3].

3. *Mutuus consensus*: sed tunc separatio ordinarie permitti non solet, nisi ambo ingrediantur Religionem, aut saltem nisi, altero Religionem profitente aut sacros Ordines suscipiente, compars ad minimum castititatem voveat. Hoc est juxta illud Christi: « Omnis qui reliquerit « uxorem... propter nomen meum, cen« tuplum accipiet, et vitam aeternam « possidebit » [4].

4. *Adulterium*: haec causa a Christo ipso assignatur: « omnes qui dimiserit « uxorem suam, excepta fornicationis « causa, facit eam moechari » [5]: quod valet etiam de muliere, quia quoad debitum et vir et mulier sunt pares [6]. Ratio autem est, qui ex jure naturali non est obligatio servandi fidem ei, qui illam frangit. Malitia autem hujus criminis consistit in divisione carnis; atque ideo communius docet cum d. Thoma (et probabilius, spectata probabilitate extrinseca) hanc poenam incurri etiam ob sodomiam ac bestialitatem. Facta juridica separatione ob adulterium, pars innocens potest (ut communiter dicunt cum Angelico [7]) adulteram cogere, ut ad se redeat, si ejus status mutatus non sit; ne scilicet cedat in ejus detrimentum quod in ejus favorum inductum est. Item potest innocens vel Religionem ingredi, vel ss. Ordines suscipere [8]: quod si id agere velit etiam pars adultera, consensus innocentis requiritur: qui tunc votum simplex castitatis emittere debet ad vitam uxoris duraturum [9].

Quid(quaeres)*requiritur, ut adulterium praebeat parti innocenti justam causam divortii?* — R. Requiritur: 1. Ut adulterium sit cum seminis effusione, uti probabilius dicendum est cum Bonacina, Salmanticensibus, Sanchez, etc. Secus non fieret carnis divisio, nec esset adulterium perfecte tale; 2. ut sit certum: nam in dubio nemo suo certo jure privandus est. Excipe nisi suspiciones sint vehementissimae, ut si inveniatur solus cum sola in eodem lecto; 3. ut sit formale, id est culpabile; nam ubi non est culpa, non debet esse poena. Non excusaret tamen metus incussus, ut dicit Sanchez; quia adhuc cum eo voluntas adest et consensus, ideoque etiam gravis culpa [10]; 4. ut sit alterutrius tantum: alioquin si reciprocum, fieret compensatio: neque refert, quod unus pluries adulteraverit; quia attenditur ad fidei fractionem [11]. Item non collaudatum,

1 C. *de illo* de divortio — Si haeresis sit ex utraque partu, neutra potest divertere; quia hoc jus est tantum Catholici. Si pars catholica labatur in adulterium, non ideo tenetur redire ad haereticam; nam sunt diversa delicta, unum contra Deum, aliud contra conjugium. Hinc tunc pars haeretica potest recedere a catholica ratione adulterii, catholica autem ab haeretica ratione haeresis; utrumque crimen dat jus separationis.

2 C. *de divortio*; cap *idolol* 26.

3 C. 8. et 13 *de rest. spogliat.* Haec mala gravia esse debent saltem relate ad personas, ut advertunt Sanchez et Roncaglia; nec transeuntia. Secus quot dissensiones! quot lites! quot perturbationes passim orirentur! Hinc haec separatio, si periculum non sit in mora, fieri debet judicis ecclesiastici auctoritate: et cessat, cessante periculo, cum hoc tota sit illius separationis causa. Si tamen perpetua causa illa judicetur, compars remanet libera, et poterit fieri Religiosus vel Clericus.

4 Matth. 10 — Si tamen uxor vetula sit, idest saltem quinquaginta annos nata, nec periculum timeatur incontinentiae, dicunt Barbosa, Bonacina Sanchez, Viva, etc. quod ipsa poterit in saeculo remanere, viro profitente Religionem vel Ordines suscipiente; modo tamen et votum emittat simplicis castitatis saltem coram Episcopo, ita ut de illius nuncupatione dubitari non possit — V. Benedictus XIV. *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 12.

5 Matth. 5

6 C. *Praecepit* 32. q. 5; et c. *Idolol.* 38. q. 1.

7 In 4. d. 35. q. un. a. 6.

8 C. *Agatosa* 27. q. 2 — C. 15 et 16 *de conv. conj.*

9 Benedictus XIV: *De Syn. Dioec.* l. XIII, c. 12 ex S. C. C 2 maji 1722.

10 *Quare* (dices) *metus excusat incestuosum, adeo non privetur jure petendi; non vero excuset adulterum, adeo ut divortium adhuc obtineat?* — Ideo est, quia lex contra incestuosum est ecclesiastica, a qua metus gravis excusat; e contrario permissio divortii est poena lata a Deo, quam metus non infirmat.

11 Si tamen acto juridice divortio, pars innocens adulteratur, longe probabilius docent Filliucius, Salmanticenses, Sanchez, etc. cum d. Thoma (in 4. d. 35 q. un., art. 6), quod nonnisi causa simplicis honestatis tenetur ad comparem redire; qui per sententiam jam absolutam liber factus est ab illius servitute. Et idem ajunt valere, si adultera pars emendetur: est nempe *debitum honestatis, non ne*

seu ut delicto non consentiat compars; nam consentienti quae injuria? Item non remissum neque expresse, seu conceptis verbis; neque tacite, v.g. copula post cognitum adulterium sponte habita. Quod enim semel condonatum est, nequit amplius in culpam vocari [*].

Sed (quaeres) *an vir, cognito uxoris suae adulterio, teneatur eam juridice dimittere? Et vicissim uxor virum adulterum?*

R. Ad 1: Per se loquendo, et ratione ipsius adulterii potest quidem vir dimittere uxorem, sed non tenetur; nam Christus permisit utique, sed non praecepit talem dimissionem. Ratione tamen correptionis fraternae et scandali, v. g. si innocens existimaretur peccati particeps, tenebitur etiam dimittere illam, si aliud non adsit remedium, ac si ex tali dimissione non timeantur incommoda gravia. Ita s. Thomas, s. Bonaventura et Salmanticenses: et en quo sensu explicatur illud: *qui autem tenet adulteram, stultus est et impius* [3].

R. Ad 2: Quod uxor non teneatur recedere a marito adultero, sunt qui docent; quia neque ratio correptionis fraternae; neque ratio scandali ei suffragatur: non prima, quia dumtaxat superioris est facto corrigere; non secunda, quia nunquam praesumitur uxor consentire in adulterium mariti sui. Sed nobis videtur verior sententia, licet rarissime, aliquando tamen teneri mulierem recedere a viro adultero, quando nempe ex separatione adsit spes emendationis; nam etiam subditus tenetur superiorem corrigere eo modo meliori, quo potest; etenim unicuique mandatum est de proximo suo.

An (inquires) *conjux innocens possit propria auctoritate adulteram partem dimittere?* — R. Absolute negant Concina et Bellarminus cum d. Thoma [4]; nam separatio conjugum est actio publica pertinens ad externam gubernationem, unde non potest fieri privata auctoritate sine perturbatione. Alii cum s. Antonino, Laymano et Salmanticensibus affirmant, si adulterium est notorium; non vero si occultum, quia non licet famam adulteri prodere. Sed Bonacina, Filliucius, Ledesma, Sanchez et Sa absolute (praecluso scandalo), affirmant sive adulterium sit notorium sive occultum; neque enim Christus distinxit, cum permisit dimittere adulterantem. Haec sententia nobis probabilior est, saltem si adulterium sit ex parte foeminae; durum enim esset cogere virum, ut crimen suae uxoris publicum faciat in judicio cum suo perpetuo dedecore.

Q. 8. *Quandonam fieri potest divortium quoad torum?*

R. Divortium quoad torum fieri potest mutuo consensu: huc facit illud Apostoli: *nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* [5]. Idem contingit in crimine incestus, et in emissione voti, ut jam dictum est (attamen Confessarius regulariter non debet conjugibus permittere, ut castitatem voveant, si simul adhuc cohabitent ob incontinentiae periculum). Idem contingit in crimine adulterii, quod in judicio sufficienter probari non possit; si enim certe commissum est, certam ac legitimam tribuit causam debiti denegandi.

MONITUM: Ex divortiis plura oriuntur mala tum quoad ipsos conjuges, qui forsan in gravi continentiae periculum conjiciuntur, tum quoad filios si qui sint, qui nonnisi aegre ferre possunt parentum divisionem, tum quoad ceteros qui sine gravi scandalo id accipere nequeunt. Et tamen non raro divortia a minimis incipiunt: hinc cura esse debet Parochorum et Confessariorum hisce opportune et sub initio occurrere, animos conjugum reconciliando: patienter illorum quaerelas audiant, eorumque iras sedare studeant, adducendo Sanctorum exemplum, Evangelicum praeceptum, naturae humanae conditionem; ostendant in qualibet societate bona et mala adesse, vitia et defectus ab humana conditione inseparabiles, et statutum esse ut alter alterius onera portet; ac proinde matrimonii pondera nequaquam tolli posse per jurgia, dissidia et divortium; sed patienter tollerando ea bene posse imminui, et ita in animae lucrum verti quod est conditionis necessitas. Quod si nihilominus divortium facere contendant sine gravissima et probata causa, non sunt absolutione digni. Vid. *Roncaglia*.

cessitatis, quod debeat innocens adulteram quaerere (Glossa in c. *Si vir.* de adult.).

1 Ex c. *Discretionem* de eo qui cogn.

2 L. XV, § 5, ff. ad L. Jul. de adult.

3 Prov. 18.

4 Suppl. q. 62, a. 3.

5 1 Cor. 2—Liguori, *Opus Mor.* l. VI, n. 971.

Codex civilis Sabaudiae haec habet quoad conjugum separationem:

1. « Non sarà lecita la separazione tra i coniugi, nemmeno di comune consenso, senza l'autorizzazione del Giudice ecclesiastico; e spetterà in tali casi all'autorità civile il dare i necessari provvedimenti per la loro riunione—La stessa autorità civile, quando le circostanze rendono necessaria la separazione di un coniuge dall'altro, e vi sia urgenza, provvederà intanto per la sicurezza del conjuge, che ne fa la dimanda — Le domande per gli alimenti ed ogni altra azione civile relativa alla separazione, sono di cognizione dei Tribunali regi ».

2. « In caso di separazione dei coniugi, la prole dovrà rimanere sino all'età di quattro anni presso la madre, salvo che per gravi cause il Tribunale stabilisca diversamente. Trascorsa questa età, il Tribunale dichiarerà presso quale dei coniugi debbe educarsi la prole, avuto riguardo alle varie circostanze dell'età, del sesso e delle qualità speciali delle persone, ed ai motivi che hanno dato luogo alla separazione — Le spese di mantenimento e di educazione sono a carico principalmente del padre, e sussidiariamente in tutto o in parte a carico delle persone indicate nell'art. 116 (*sunt nempe mater aut avus paternus, vel utrque; et in defectu ascendentes primum paterni, dein materni*) ».

3. « La moglie separata diffinitivamente di corpo, ha la libera amministrazione e disponibilità dei suoi beni non dotali. E non ha d'uopo dall'autorizzazione del marito, che per l'alienazione od obbligazione dei beni immobili e per stare in giudizio per azioni ai medesimi relative [2]. Cedex *etiam* poenalis *id habet ad rem* I cattivi trattamenti fra coniugi, quando siano gravi o frequenti, saranno puniti coll'ammonizione, con comminatoria degli arresti in caso di recidiva — Per questi fatti avrà soltanto luogo l'azione privata salvo sempre i casi di reati più gravi [3] (*R*).

1 « V'ha una ragione speciale per cui sino a quest'età rimaner debbano i figli presso la madre: e per verità la madre è molto più appropriata a concedere que' soccorsi ed assistenze che in tal età sono necessarie. L'allattamento del bambino, le cure minute di tutti gli istanti che negli anni infantili esige il corpo di lui ancora debole, accordo il voto della natura sono proprie della materna tenerezza » *Cod. spieg*

2 Art. 140 et seqq. — C. G. 230 — C. P. 63 — C. M. 149—Quoad Austriam vid. *Patente imperiale*, 8 ott. 1856,

Haec animadvertenda ex Jure civili Neapolit. *Art. 217 et seqq.* 1.° *Potrà il marito domandare la separazione per causa di adulterio della moglie.—Potrà la moglie domandare la separazione per causa di adulterio del marito, allorchè egli avrà tenuto la sua concubina nella casa comune. Similmente col consiglio di due de' più prossimi congiunti... qualora lo stesso mantenga pubblicamente una concubina—i conjugi potranno domandare reciprocamente la separazione per eccessi, sevizie, o ingiurie gravi dell'uno verso dell'altro. — La condanna di uno de' coniugi a pena infamante potrà essere per l'altro causa di separazione.—La separazione non potrà aver luogo pel solo consenso reciproco de' coniugi, tranne quando la convenzione sia dal tribunale civile omologata.*

2.° *La moglie contro di cui sarà pronunziata la separazione a causa di adulterio, verrà condannata colla medesima sentenza ad essere ristretta in una casa di correzione per un tempo determinato, non meno di tre mesi, non maggiore di due anni.—Sarà in arbitrio del marito di sospendere la condanna o l'effetto della condanna quando acconsenta di riunirsi con la moglie. — Per qualunque causa abbia avuto luogo la separazione, il coniuge contro al quale sarà stata ammessa la separazione perderà tutto il diritto a tutti i lucri che il consorte gli aveva accordato, sia col contratto matrimoniale, sia dopo il matrimonio ec.*

3.° *I figli saranno affidati al coniuge che ottenuto la separazione: quando però il tribunale sulla dimanda della famiglia o del procuratore regio non ordini pel maggior vantaggio de' figli che tutti o alcuni di essi sieno affidati alla cura dell'altro coniuge o di una terza persona.—Qualunque sia la persona a cui saranno i figli affidati, il padre e la madre conserveranno rispettivamente il diritto di vegliare sopra il mantenimento di essi e sopra la loro educazione; e saranno tenuti a contribuirvi in proporzione delle loro forze.*

3 Art. 561—C. A. poen. par. 1a. § 168.

ADNOTATIONES

(A) Pag. 342.

Quoad matrimonia mixta ad rem Nardi § 453: «Recentemente accadde, che alcuni governi civili dessero delle prescrizioni coattive riguardo all'educazione de'figli di matrimoni misti, onde nacquero deplorabili conflitti tra lo Stato e la Chiesa, di cui fu principalmente teatro la Prussia. Allora la Chiesa per evitare maggiori mali venne ad un passo che deve

considerarsi come il limite supremo della sua indulgenza. Tollerò cioè, che dove era a temersi maggior danno e le parti non volevano recedere dal loro proposito, i matrimoni misti in cui non si erano date le promesse volute, potessero celebrarsi alla presenza *passiva* del Parroco sotto le seguenti condizioni: *a*) nelle pubblicazioni dovesse ometersi la indicazione della religione cui sono addetti gli sposi; *b*) dando l'attestato delle seguite pubblicazioni lo si facesse senza aggiungersi parola che dinotasse anche lontanamente un'approvazione o un consenso: solo s'indicasse non essersi scoperto altro impedimento che il divieto della Chiesa della Religion mista: *c*) il Parte ammonita la parte cattolica della grave colpa ch'ella commette, e tentate tutte le vie per distorla dal suo divisamento, tollerasse che il consenso venga dato alla sua presenza, però non in luogo sacro, nè assistendo in abiti sacri, nè proferendo alcuna benedizione o altra parola che dimostri approvazione. Questa tolleranza venne estesa a tutto il territorio della Confederazione germanica, e a parecchi altri Stati. »

V. *Esposizione di fatto documentato su quanto ha preceduto e seguito la deportazione di mons. Drost arcivescovo di Colonia* — Opus *L'Attanasio* — De Goerres, *La Chiesa e lo stato alla fine della contestazione di Colonia* — *Annali Religiosi*. Roma, vol. XVII — Perrone, *Praelectiones Theol.* de matrimonio, ubi fusius — Ferajus, *De Catholicorum cum haereticis matrimonio* — Moser, *De impedimentis.*

(*B*) *pag.* 348.

Audiatur cel. Della-Motta, *Teoria della istituzione del matrimonio*, Torino 1853 par. 1: « Non fu mai veramente dubbiosa nelle scuole cattoliche la inseparabilità del matrimonio dal Sacramento fra Cristiani, non bastando a metterla in dubbio l'avere alcuni scrittori, anche cattolici, sostenuta la sentenza contraria senza espressa condanna. Quindi Gerdil non esitò a dire mostruosa tale sentenza, ed il Nuitz che nel ripigliarne il patrocinio, perchè la trovò nelle tesi del Bon, pretende di farla passare come certa, innocente e comune fra i Teologi, erra poi più assai del maestro nel fatto e nel diritto. Poichè Pio VI nei suoi Brevi al Vescovo di Motola 16 settembre 1788, e a quello di Agraria 11 luglio 1789, Pio VIII e Gregorio XVI, assai manifestamente insegnarono all'opposto l'inseparabilità suddetta, sul che vedasi il dotto opuscolo: *Sulle leggi civili che riguardano il matrimonio cristiano*(Quistione I), stampato e ristampato a Torino; e l'altro: *Processo di Nepomuceno Nuitz*, n. 15. Ma a dissipare ogni nebbia venne or ora il regnante pontefice Pio IX coll'allocuzione detta nel Concistoro del 27 settembre 1852, nella quale lagnandosi delle leggi e dottrine della Repubblica della Nuova-Granata sul matrimonio, sul divorzio, sulle cause matrimoniali, dicea « Nissuno tra « i Cattolici può ignorare il matrimonio essere « veramente e propriamente uno dei sette Sa« cramenti della legge Evangelica da Cristo « S. N. instituito, e però *matrimonio tra fe« deli non potersi dire, che al tempo istesso « Sacramento non sia*. Talmentechè fra Cri« stiani l'unione dell'uomo e della donna fuori « del Sacramento siavi pure qualunque forma« lità civile e legale, altro non può essere che « quel turpe e ruinoso concubinato in tante « guise dalla Chiesa condannato. E così è chia« ro *il Sacramento dal legame coniugale non potersi separare*, ed appartenere esclu« sivamente alla potestà della Chiesa ordinare « tutte quelle cose, che ad esso matrimonio « in qualunque modo appartengono ». Nondimeno i Teologi politici continueranno a blaterare contro la dottrina solennemente proferita dalla s. Sede, continueranno a difendere la separabilità del Sacramento dal matrimonio, per poter trovare un appiccatojo cui raccomandare la validità del matrimonio secolarizzato e puramente civile. Come Cattolici li compiangeremo: ma rispetto alla scienza, ci permetteremo di ridere di cotali, che pretendono di saper di Teologia e di Vangelo più del s. Pontefice, il quale ebbe cura di dire per sua parte, che con tali dottrine *si sconosce affatto la dignità*, *la santità ed il mistero del Sacramento del matrimonio, sconvolgendone per somma ignoranza l'istituzione e la natura*; con *dispregio della potestà che alla Chiesa appartiene su di un Sacramento, giusta i placiti di eretici già condannati*, e simile onorifiche frasi per le dottrine e pei dottori di tale risma. »

Ad rem etiam Audisio, *Questioni politiche*, Napoli 1854: « Domando agli avversari, domando a voi signori legulei, a voi politici pagani o razionalisti, a voi tutti che volete distinta la ragion del contratto dal Sacramento: che sarebbe divenuta la società e la civiltà del medio-evo, se ad ogni Imperante politico, ad ogni regolo o castellano, fossesi licenziata per sè, per li barbari cortigiani, e per tutti ancora, la legge del contratto matrimoniale? Quai divorzi, quali scandali, quai concubinati? Dove sarebbe ita la santità dei talami in quei feroci, arsi di nuova fiamma all'apparire di ogni nuova beltà?

Qual bastardume non avrebbe riempito le famiglie e le reggie, per riempire il mondo di liti e di armi civili nelle successioni dei patrimoni e degli Stati?

« Udiste mai che in quell'urto di tante passioni e di tanti secoli, quella prerogativa della Chiesa fosse detta o pure sospettata quale una volontaria concession dei Sovrani? No, non mai: ma diritto divino, al quale soggiacevano i Sovrani. Udiste che i focosi potentati di quel tempo, o gli aulici giureconsulti mettessero in campo la nuova distinzione tra contratto e Sacramento? No, non mai. Audacia, e avvocati non mancavano ad un Filippo di Francia, ad un Arrigo d'Inghilterra; eppure lasciando qual era certo e incontestato il diritto divino e sovrano della Chiesa sul matrimonio, restringevano la lite alle pure condizioni del fatto... Quella distinzione, quando ecceda i limiti di una astrazione mentale, condannata da dritto divino-ecclesiastico, e ignorata dai secoli, e contradetta dall'uso universale delle genti cristiane ».

An (quaeres) *sit dogma fidei in matrimonio contractum a Sacramento separari non posse quoad Christianos?* — Audiatur laudatus Della Motta: « Il sommo Pontefice (Pio IX) nella sua lettera a Sua Maestà Sarda, 19 settembre 1852, con suprema autorità, e coninquisita distinzione, insegna... « È domma di fede, dic'esso, essere stato il matrimonio da « N. S. Gesù Cristo eletto alla dignità di Sa- « cramento, ed è dottrina della Chiesa cattoli- « ca che il Sacramento non è una qualità acci- « dentale del contratto, ma è di *essenza* al ma- « trimonio stesso; cosicchè la unione coniuga- « le fra i Cristiani non è legittima se non nel « matrimonio Sacramento, fuori del quale non « vi è che un pretto concubinato. Una legge « civile che supponendo divisibile pei Cattoli- « ci il Sacramento dal contratto di matrimo- « nio pretenda di regolarne la validità, contrad- « dice alla dottrina della Chiesa, invade i « diritti inalienabili della medesima, e pratica- « mente parifica il concubinato al Sacramento « del matrimonio, sanzionando legittimo l'uno « come l'altro ». Osservisi come il Pontefice accuratamente distingua ciò che *è domma di fede*, da ciò che la Chiesa (non la sola s. Sede romana, il che basterebbe per noi, ma la *Chiesa cattolica*) professa come una *dottrina*, e che per ciò è certissimo domma almeno scientifico e alla fede prossimo; irrecusabile a qualunque Cattolico; è quindi ciò che ne segue di pratica norma per giudicare della essenza e validità dei matrimonii dei fedeli e regolarli».

«*Si oppone* (ai Nardi, § 377) *che i protestanti non ammettono il patrimonio tra i Sacramenti nè si saprebbe come possano ricevere o amministrarle un Sacramento persone che non vi credono, mentre l'intenzione è uno tra i requisiti del valido conferimento. Onde* conchiudono) *nei matrimonii dei protestanti noi abbiamo il caso di matrimoni cristiani e validi che non sono Sacramenti* — « Al che rispondiamo: l'errore dell'intelletto in cui trovansi i protestanti non è ostacolo al compirsi del Sacramento, perchè hanno sempre l'intenzione di contrarre un valido matrimonio secondo la legge e volontà di Cristo, onde implicitamente pur quella di celebrare il Sacramento, non essendo in potere di alcuno rompere quel nesso tra contratto e Sacramento che Cristo medesimo stringeva ».

(C) Pag. 350,

Audiendus quoad Sacramenti matrimonii ministrum doctissimus Klee, *Storia de' Dogmi*, I. II: « Stante la suprema dignità e la natura sacramentale del matrimonio cristiano, fu sempre mai ritenuta per sommamente desiderabile la cooperazione del Sacerdote, onde conchiuderlo ». Et adductis circa hoc pluribus testimoniis, sic prosequitur loca AA. indicando: « Con tutto ciò noi non troviamo insegnato da nessuno, che questa *benedizione sacerdotale* sia il principio e la condizione essenziale, che costituisce il matrimonio, il qual principio risiede unicamente nel *consenso espresso* dell'uomo e della donna. Sul quale proposito si esprimono con ispeciale chiarezza assai Papi nelle loro decretali responsive, come sarebbero Nicolò I, Adriano II, Innocenzo III, Alessandro IV, Gregorio IX. Coi quali sono in perfetta armonia le decisioni dei Concilii, i quali anche stabiliscono il modo, con cui i fedeli devono conchiudere il matrimonio. Anco gli Scolastici insegnarono, che l'espressa volontà de' contraenti costituisce il matrimonio; che essi sono gli esecutori del Sacramento; e che i matrimonii clandestini, quantunque severamente proibiti, sono pur sempre veri matrimonii. Per conseguenza in nessun Rituale antico si trova una formola sacramentale per le nozze, che sia da pronunciarsi dal Prete — Lo stesso sentimento domina la Chiesa greca ; ed è insegnato dai suoi più celebri *Dottori*, come lo attesta Gabriele di Filadelfia. Nè diversamente pensano gli Armeni. Per lo che siffatta opinione può essere considerata siccome quella, che è ammessa generalmente ».

Quoad autem omnium Sacramentorum confector, necessario debeat esse Sacerdos, non est verum universaliter, ut patet de Baptismo, quod etiam laicus potest valide conferre.

Quando ergo Parochus, intellecto partium consensu, dicit: *Ego vos in matrimonio conjungo* etc. non proprie conjungit coram Deo, sed in faciem Ecclesiae approbative conjungit, quatenus approbat et declarat legitimam eorum conjunctionem. *Billuart.*

Maldonatus hic tertiam sententiam insinuat; docet ad matrimonium non secus atque ad Baptismum duo esse a Christo deputata ministrorum genera, nempe ministrum tum ordinarium, tum extraordinarium: ordinarius et solemnis erit Sacerdos, extraordinarius et necessitatis erunt ipsi contrahentes. Hanc sententiam nonnulli libentius acceptant, tum quia duas contrarias conciliat; tum quia sic fidelium necessitati consulit, casu quo Sacerdotes adire nullimode possint matrimonium inituri.

(D) *Pag.* 352.

Quoad matrimonii indissolubilitatem audiendus La-Motta, *Teoria dell'istruzione del matrimonio* ecc. p. 1: « Perchè si dice che nella nuova legge il Sacramento del matrimonio è indissolubile di sua natura? perchè G. C. avendo elevato il matrimonio alla dignità di Sacramento lo portò alla sommità di sua perfezione, ed è proprio di ogni cosa, che tocca l'apice della sua perfezione, il fermarsi là, e starvici fissa ed inalterabile ».

Semel autem concessa dissolvendi matrimonia libertate, nulli erit illorum dissolutioni finis: sic in Borussia anno 1837 tribunalia decreverunt 2391 devortia ex 2888 petitionibus. Nil ergo mirum, si ipsae ephemerides protestantes Eidenburgi commendent ac suis proponant Encycl. Pii VIII in ea parte, qua summus Pontifex hortatur Episcopos et Clerum, ut strenue invigilent super doctrinam catholicam de indissolubilitate matrimonii— *V.* Perrone, *De matrim.* n. 133— *Amico Catt.* vol. XIII, d. 280.

Contra nonnullos aetatis nostrae philosophos qui indissolubilitatem aegre ferunt, vid. Tassoni, *La Religione dimostr.* ecc. cap. 16 — Scotti, *Teoremi* ecc. p. 2, Teor. 10 — Franceschini, *La legislazione tratta dai principii dell'ordine*— Bonald, *Du divorce considéré au XIX siècle* — Barruel, *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale* etc. etc. — *Annali Religiosi.* t. XI — Salzano, *Lezioni di diritto* ecc. l. III, lez. 29— *Bibbia* di Vence. vol, II, sul divorzio — Liguori, *Opera Dogm.* sess. 24, n. 18 — Taparelli, *Saggio*, ecc. n 1527 — Nardi, *Elementi di diritto Ecclesiastico*, § 496, ubi erudite catholicam veritatem tuetur: « La sacra legge dell'indissolubilità (ait) ebbe a combattere prima le costumanze romane e germaniche, nelle quali era profondamente radicato il divorzio, principalmente per causa di adulterio. La lotta fu longa e difficile a segno che in alcune Chiese d Oriente, e per alcun tempo anche in alcune di Occidente si formò una certa conniveoza, e il secondo matrimonio, vivente l'altro conjuge, fu solamente sconsigliato. Però... a fianco di questa pratica più lassa di poche Chiese e Concilii in secoli ignoranti e corrotti, il principio dell'indissolubilità vigeva invariato nei decreti dei Papi e nei Canoni conciliari dell'epoca stessa, nei Capitolari dei Re franchi e nelle Collezioni di Rabano e Reginone. Sul cadere del secolo IX la lotta cessò, e il principio evangelico ebbe in tutto l'Occidente pieno trionfo. In Oriente invece dove le leggi romane conservarono sempre una somma forza, il divorzio per causa d'adulterio, e la concessione di nuovo matrimonio all'innocente si mantenne e persevera, benchè non mai riconosciuti dalla Chiesa nostra ».

Legitur in Diario *l'Armonia* 1857 n. 2 11: « Londra 1 sett. 1857. Le speranze dei buoni che il *bill* sul divorzio, stante i vari e gravi emendamenti introduttivi dalla Camera dei Comuni, non avrebbe potuto passare nella Camera dei Lordi prima della chiusura del Parlamento, furono deluse; e quel *bill* così contrario alla legge del nostro Ss. Redentore, così fecondo d'immoralità e di disordini, così avverso al bene della famiglia e della società civile, divenne ora la legge (se un nome così santo può applicarsi a tanta iniquità) del regno Brittanico » — V. Margotti, *Roma e Londra confronti*, c. 26, la famiglia in Roma e in Londra.

(E) *Pag.* 360.

Si tot mala videre est in societate, sunt praecipue repetenda a malis nuptiis. Vel fere ab ipso mundi initio hac de causa terra repleta fuit iniquitate, et super eam Deus adduxit aquas diluvii (Gen. 6.) *Si domus et divitiae dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens* (Prov. 19), quam uxorem invenient qui non e coelo, sed a terra eam precantur? indeque quae matrimonii sanctitas, quae familiae pax, quae societatis quies? « Il matrimonio (ad rem *Civiltà Catt.* v. x) è la sorgente perenne, onde esce e sgorga la popolazione. Esso è la radice latente da cui pullulano tutti i germogli di questo giardino vaghissimo e floritissimo del civile consorzio; esso la fucina ove si fondano e si lavorano primamente le ruote, i pezzi, gl'ingegni di questa gran macchina della società umana. Dalla bontà o pravità dei conjugi vien formata buona o

prava la famiglia; o dalla famiglia poi escono quelli che debbono essere i magistrati, i governatori, i guerrieri, i commercianti, gli artefici, tutti i componenti le diverse classi cittadine. È misterioso, ma vero il fenomeno, che i costumi dei parenti si trasfondono ne'figliuoli, e par che nel seno materno si dia la prima impronta alla morale natura di ciascheduno. I genitori rivivono nei loro nati più moralmente che fisicamente, innestandovi in modo arcano i propri vizi o le proprie virtù. Come dunque, guasto che sia il matrimonio e guasti per conseguenza i coniugati, potrà sperarsi che sorga per li rami quella probità di cui la radice è affatto priva? ».

Et cl. Orsini. *I fiori del Cielo*, cap. 10: » Da che dipende quella mancanza di fedeltà, di cui tante persone si lagnano segretamente? Perchè quel disaccordo e quelle contese che nascono di continuo nelle famiglie? Viene dipinto l'imeneo in atto di presentare agli sposi catene di rose; perchè quelle rose appassiscono così presto, mentre le spine durano tanto tempo? Egli è perchè l'uomo ha mancato di prudenza nell'atto il più solenne e il più serio di sua vita; perchè ha male scelta la compagna che porta in sua casa la calma o la tempesta; perchè l'ha presa con confidenza, per così dire, senza studiare il di lei carattere, senza informarsi delle sue inclinazioni, senza domandarsi se sarà per piegarsi alle esigenze della propria posizione sociale. Gli fu detto: Questa giovinetta possiede una ricca dote; ed egli ha sposata la dote, senza cercare più in là: che cosa importavagli? Dalle nostre avole esigevasi l'ordine, l'economia, la virtù, la pietà, che è l'egida della virtù; ma ai nostri giorni una doviziosa fidanzata non ha bisogno di dolcezza, nè di compiacenza, nè di amore al lavoro, nè di senso comune, nè anche, oimè!. *Non la dite a Geth, non annunziatelo in Ascalone, per tema che le figlie dei Filistei non se ne rallegrino*.. nè anche di costumi casti! Non avesse un atomo di Religione, fosse impetuosa quanto una tempesta dell'Adriatico, tanto pazza quanto i venticelli di estate, tanto incapace di affezione quanto una statua di marmo, si troverà sempre un uomo ingordo che confiderà a lei il proprio nome, il proprio onore, i propri figli ed il riposo di tutta la vita. E questo succede non solo nelle classi elevate; la stessa cagione produce i medesimi effetti in tutte le classi, con tutte le differenze portate da ogni posizione. Sono questi che comunemente si chiamano matrimoni di *ragione*.

« I matrimoni d'inclinazione corrono rischi di sventura più grande ancora, atteso che, se la prudenza ben intesa ha poca parte negli altri, in questi non ve ne prende affatto. Un uomo prudente non si vende come uno schiavo; non sceglie la compagna di tutta la sua vita in quella guisa che le sultane dell'Oriente scelgono quei tessuti di velo a fiori di oro, con cui asciugano le loro mani profumate, e che non possono servire che una volta nei giorni di comparsa. Egli si appiglia a qualità piuttosto solide che brillanti; consulta i proprii interessi, perchè è necessario un po' d'agiatezza, acciò la vita riesca comoda, ma cerca pure la bontà, quel felice dono della natura che diviene sempre più raro: la virtù, rara non meno; la Religione, poichè una donna senza Religione è una donna non solo senza garanzia, ma anche senza indulgenza: e perchè è necessaria molta indulgenza in questa esistenza unita di due persone, nella quale i torti del marito sono più frequenti del bisogno, e in cui la donna non perdona che mediante uno sforzo doloroso, a compiere il quale attinge il coraggio nella preghiera soltanto. La donna virtuosa è un dono accordato da Dio ai suoi momenti di munificenza. « Il fratello, il padre e la madre danno le ricchezze, dice la Scrittura: ma non solo il Signore accorda una donna prudente » V. Bresciani *Avviso a chi vual prender maglie*— Vuarin *Catéchisme du Sacrament du mariage*— *Sulla felicità degli sposi cristiani, assia mezzi, che offre la religione a santificarsi nel matrimonio*. Milano — Ventura, *La donna cattolica*, par. 1, § 18.

Pro aliquibus facere potest percelebris Gagliuffi dialogus:

Uxorem duxi— Tibi plaudo —Haud plaude; molesta est:
Indolem — Haud doleas: dos opulenta fuit.
Faustum ergo! — Haud dicas; tectum remque ignis ademit.
Heu! miser — Haud credas: uxor adempta simul.

(F) Pag. 370.

Apud omnes etiam gentiles et barbaros matrimonium semper Religione consecratum fuit Audiatur celebris jurisconsultus Portalis (*Cod. et motifs*, tom. II). « Tutti i popoli hanno fatto intervenire il Cielo in un contratto, che debbe avere una sì grande influenza sopra la sorte degli sposi, e che l'avvenire collegando col presente, sembra far dipendere la loro fortuna da una serie di avvenimenti incerti, di cui il risultato presentasi allo spirito come il frutto di una benedizione particolare. Si è in tali conseguenze, che le nostre speranze ed i timori hanno sempre chiamato i soccorsi della Religione, stabilita fra il cielo e la terra per colmare lo spazio immenso che li divide,

«Hinc patet, quam sit ab hominum indole alienus contractus civilis in Gallia inductus, qui a matrimonio ecclesiastico prorsus independens, tamen ut verus ac firmus contractus matrimonialis habetur: imo et bonis moribus exitiosus, ut addit Bouvier; frequenter enim contingit puellas civiliter junctas a maritis obtinere non posse, ut vel dispensatio obtineatur ab Ecclesia, si quod impedimentum adsit dirimens; vel ut matrimonium etiam coram Ecclesia celebretur, si nullum canonicum impedimentum sit; ideoque cogi a lege civili in commercio a Religione et conscientia reprobato remanere, sicque cum ingenti fidelium scandalo multiplicantur matrimonia pure civilia, quae nihil aliud sunt coram Deo et Ecclesia, quam veri concubinatus. Ad praevidendum tot malis in Gallia pia societas instituta fuit, cujus partes sunt haec irrita conjugia revalidare: « La pia società di s. Francesco Regis si occupa a leggitimare le unioni disapprovate dalla morale: dal 1826 epoca della sua fondazione fino al 1 gennaio 1843 questa società ha ricevuto 9877 matrimoni illegittimamente formati, e così ha cercato di ricondurre alla Religione ed ai buoni costumi 19, 754 individui: non credo allontanarmi dal vero valutando 8000 figli naturali, che nel medesimo spazio di tempo hanno avuto il beneficio di essere legitimati ». Ita Descuret, *Medicina delle passioni* etc.

Interest utique quammaxime, ut ipsi civili Reipublicae innotescant quae celebrentur matrimonia, cum conjugium sit ipsius societatis civilis vita, fons et scaturigo: verum id multipliciter potest obtineri, quin ipsam matrimonii substantiam ingrediatur, et proprios limites transiliat. Nihil sane prohibet, ut eas nuptias Respublica habeat publicas, quae sunt publice contractae coram Ecclesia; neque enim repugnat aut indecorum est, ut ille actus notorius ac publicus declaretur a societate civili, qui notorius et publicus declaratus fuit a societate religiosa. Vel curare potest, ut unum exemplar matrimoniorum initorum sibi tradatur (ut fit in Sabaudia ex RR. Potent. 25 junii 1837) a Parochis: Parochos autem in pluribus pagis ad hosce libros efformandos magis esse idoneos, ne dicam solos idoneos, negari non potest. Vel poteat statuere, ut initum matrimonium non habeat effectus civiles et politicos, nisi postea a ministro civili adnotetur; quod quidem omnes fideles libenter praestabunt: ut fit Neapoli. Vel tandem poterit deputare officialem civilem, qui teneatur assistere ipsius matrimonii celebrationi, ut fit in Anglia (v. cel. Costa, *Della giurisdizione della Chiesa cattolica sul contratto del matrimonio* etc. § 10; Margotti, *Roma e Londra*, c. 13):

« Il Principe (ait Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, opusc. v et xix) può apporre al contratto matrimoniale alcune solennità, senza le quali questo contratto può considerarsi come invalido per gli effetti civili. Questo è ciò che accordano alla potestà politica tutti i Teologi dietro la scorta di s. Tommaso, il quale così ne parla (l. IV Sentent. dist. 34, qu. 1. art. 1 in resp. ad 4): « Matrimonium in quan« tum est in officium naturae, statuitur jure « naturae; in quantum est in officium commu« nitatis, statuitur jure civili; in quantum est « Sacramentum, statuitur jure divino. Et ideo « ex qualibet dictarum legum potest persona « effici ad matrimonium illegitima. » Ripete presso a poco lo stesso nel l. IV *contra Gentiles*, cap. 78. Sì, io dunque vi accordo, che un contraente senza le solennità civili sarà persona illegitima al contratto civile del matrimonio; ma non per questo unicamente sarà persona illegitima al contratto sacro, che è la materia del Sacramento del matrimonio. E perchè? Eccone nuovamente la ragione colla scorta di s. Tommaso: *Dicendum quod matrimonium non tantum est Sacramentum, sed etiam est in officium. Et ideo magis subjacet ordinationi ministrorum Ecclesiae, quam Baptismus, qui est Sacramentum tantum; quia sicut contactus et officia humana determinantur legibus humanis, ita contractus et officia spiritualia lege Ecclesiae.* Dist 40, *quaest. unica*, *art. 4 ad* 1. Poteva spiegarsi più chiaramente il s. Dottore? Non viene a dire in termini equivalenti, che il contratto matrimoniale è determinato dalle leggi della Chiesa per essere un contratto spirituale in ordine a un Sacramento? Rimanga pure alla potestà politica la sua autorità: nessuno gliela usurpa. Si dichiari pure da lei invalido un contratto matrimoniale, che non fu stipulato secondo le solennità da essa prescritte. Sarà invalido questo contratto? Sì: chi lo nega? Egli non avrà valore; ma badate bene: non avrà valore nel foro civile. E che vuol dire che non avrà valore nel foro civile? vuol dire che non darà azione legitima ai contraenti nella società politica, perchè questo alla fine altro non è che l'effetto della invalidità d' un civile contratto. Ma se la Chiesa giudicherà quell'istesso contratto nel foro interno della coscienza essere valido in ordine al Sacramento, quel contratto sarà materia valida del Sacramento, e il matrimonio sarà indissolubile in faccia alla Chiesa. E perchè? Perchè non il contratto civile, ma il contratto naturale, divino, spirituale, ecclesiastico è la materia del Sacramento del matrimonio, e i contratti e gli offici spirituali

vengono determinati dalle leggi della Chiesa: *Determinantur contractus et officia spiritualia lege Ecclesiae. Prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiom interdicit*. S. Thomas, *in 4, dist. 42, qu. 11, art. 2 ad 4* ».

V. Bouvier, *De matrimonio*, c. 4—Gerdil, *Tract. de matrim.* — Scotti, *Teoremi* etc. Muzzarelli, *Il buon uso della logica in materia di Religione*, Opuscolo. v. — *Saggio elementare di dritto pubblico eccles.* —Martin, *De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiae exclusive proprio*— Diodati, *Defensio Tridentinorum canonum de Ecclesiae potestate in dirimentio matrimonium impedimenta* — Et maxime Della Motta *Teoria dell'istituz.del matrimonio* etc. ubi concludit ad rem: « Il lato civile che v'è nel matrimonio, essendo inseparabile dal lato morale e religioso, la legge civile deve di necessità uniformarsi all'indole morale del matrimonio e alle sue norme, dedotte dall'ordine religioso. Operando contro questa norma le leggi civili producono due tristissimi effetti. In primo luogo, volendo regolare il matrimonio sotto il punto di vista puramente giuridico, lo snaturano, perchè ne falsano l'idea essenzialmente morale; in secondo luogo, offendendo il sentimento religioso, indeboliscono la prima base della moralità privata e pubblica, e il più forte cemento dell'ordine sociale, ch'è la Religione ».

(*G*) *Pag.* 372.

Quoad numerum impedimentorum duo notanda: nonnulli enim et ipsum parentum dissensum et amentiam adnumerare volebant.

Quoad 1: Oratores Galli nomine Regis a Tridentino Concilio petierunt, ut redderentur irrita matrimonia filiorumfamilias sine parentum consensu contracta, utpote noxia et familiis indecora (Pallavicini, *Storia del Con. Trid.* l. XXII, c. 1). Ma lo stesso Concilio (ait Salzano, *Lezioni di diritto canonico, pubblico e privato*, lez. 18), seguendo sempre le intenzioni della Chiesa, e volendo dettare le sue disposizioni in modo che fosse più proporzionato alla umana natura, considerò, che la legge di natura non richiese al matrimonio se non il consenso di quei che dovean contrarlo; che l'uomo in quelle cose che lo riguardano per tutta la vita, come il matrimonio la perpetua continenza, ec. debb'essere libero per legge di natura, ed a Dio solo soggetto: che alle volte i figli sono più prudenti dei genitori, i quali o per uno zelo indiscreto, o per troppa avarizia, ai lasciano andare a traverso della ragione, e si oppongono al matrimonio dei loro figliuoli: perciò coerentemente agli antichi canoni (cap. *sufficiat*, causa 27, p. 2. cap. *Cum virum de Regularibus*, l. III, tit. 31) li dichiarò, tutto chè illeciti, però validi e riconosciuti dalla Chiesa ».

Quoad 2: Sebbene alcuni volessero aggiungere il motivo di pazzia, pure e perchè questo è un motivo che invalida ogni contratto, e perchè si può ridurre a quello dell'impotenza, noi seguendo la maggior parte de' Canonisti e molto più le ordinazioni del Tridentino, non ci dipartiamo dal ponderare i sopra menzionati « Salzano, *Lez. di diritto* etc. Ad amentes reducuntur etiam furiosi et imbecilles: qui si nonquam habeant rationis usum, ita ut mortaliter peccare possint, ad matrimonium jure naturae sunt perpetuo inhabiles (*Decret.* l. I. t. I, c.24), utpote deliberationis et electionis incapaces.

(*H*) *Pag.* 376.

Valde praestat, ut tyrones se se paullatim exerceant in aliquo schemate consanguinitatis per se ipsos conficiendo, distinguendo accurate, separatim indicando stipitem, lineas et gradus. Sic v. g. quilibet conficere potest schema seu, uti vocant, *arborem gentilitium* propriae familiae ; et ita eveniet ut brevi hoc exercitio facillime ediscant ea quae Confessariis et maxime Parochis scitu necessaria sunt hac de re. Ceterum videatur schema in fine hujus voluminis, circa quod tamen nota cum Pichler: 1. Linea per medium deducta est *recta*, unde hinc inde derivantur lineae *transversales*: et quidem ex parte in qua ponitur frater, collocantur consanguinei marea, et per sexum masculinum conjunctae foeminae; ex sinistra autem in qua ponitur soror, consanguinae foeminae et per foeminilem sexum conjuncti mares. 2. in medio lineae rectae conspicitur cellula vacua cum litera N. et est persona de cujus cognatione quaeritur, quaeque matrimonium petit; si porro investiges duarum personarum propinquitatem, unam in hac cellula ponere debes, et dein videre in qua cellula reperiatur altera persona, respectu cujus vel erit pater aut avus, vel frater aut patruelis, filia aut neptis, etc. Neutiquam ad hanc cellulam pertinet communis stipes: nam stipes est illius cellulae personae, in qua N. et altera persona, de qua quaeritur, conveniunt, si in lineis ascendatur, seu ubi coincidunt et quidem proxime; quamvis enim proximum generationis principium respectu N. solius, sit pater et mater ipsius, hoc tamen principium non semper est ipsi commune cum altera persona v. g. cum matertera ipsius N., sed respectu

utriusque scilicet tam N. quam materterae, stipes communis in quo proxime conveniunt, est avus; et quamvis etiam proavus sit commune utriusque principium, a quo uterque descendit; tamen non est principium seu stipes proximus; 3, si alteram personam, de qua dubitas an et in quo gradu sit conjuncta cum N. non reperias in una ex cellulis praefixae arboris consanguinitatis, scias eam tunc non esse consanguineam cum N. intra quartum gradum juxta computationem canonicam in ordine ad contrahendum matrimonium; cum nulla omnino reperiatur persona cum N. intra quartum gradum conjuncta, quae non existat in una ex cellulis praedictis; solae etenim et omnes personae in quarto gradu cum ipso N. conjunctae ibi inveniuntur.

Si igitur scire cupis in quo consanguinitatis gradu distent inter se duae personae, colloca unam ex iis in cellula vacua N. ac dein attende an sint in linea recta vel transversa; si deprehendas, eas esse in linea recta, regulam pro linea recta datam applicata et numera generationes vel personas, una dempta, et habebis gradum. Si existant in linea transversa, tunc ex cellula in qua nos posuimus. N. ascende usque ad cellulam in qua reperitur stipes, seu commune utriusque principium proximum, seu in qua conveniunt ambae personae: si aequaliter ad hoc principio distant, applica regulam pro linea transversa aequali, et numerando invenies gradum in quo distant inter se: si vero inaequaliter a communi stipite proximo distant, applica regulam de linea transversa inaequali, et prodibit distantia,

(*I*) *Pag.* 379.

De cognatione *legali* haec notamus cum Gousset: « Secondo il Codice civile (di Francia) *il matrimonio è proibito fra l'adottante e l'adottato e i suoi discendenti*; *tra i figli adottivi di una stessa persona*, *tra l'adottato ed i figli che potrebbero sopravvenire all'adottante*, *tra l'adottato ed il coniuge dell'adottante*; *e reciprocamente tra l'adottante e il conjuge dell'adottata* (art. 348), il foro ecclesiastico s'ha da attenersi a questo articolo: « Cognationem legalem, *dice Benedetto XI* « (*De Syn. Dioec. l. VII*, c. 36), et quae ex « ea ad nuptias profluunt obstacula, eo pror- « sus modo, quo a jure civili statuta fuerant, « universim recepit approbavitque Nicolaus « I in responsione ad consulta Bulgarorum. « Quapropter si quaestio incidat sive tribuna- « li ecclesiastico, sive etiam in Synodo, an in « hoc vel illo casu adsit impedimentum cogna- « tionis legalis, necessario currendum erit ad « leges civiles, atque ad earundem normam « controversia decidenda. » Ma non vuolsi perdere di veduta che l'adozione non costituisce un impedimento dirimente quando al vincolo, se non in virtù d'una legge della Chiesa.... « Prohibitio legis humanae non sufficeret ad « impedimentum matrimonii, nisi interveni- « ret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiam « interdicit: » così s. Tommaso (in 4 Sent. dist. 42, q. 11, a. 2; et Suppl. q. 57, a. 2)».

Et in adnotatione editoris Parmensis habetur: « La legislazione francese considerando il matrimonio come contratto puramente civile, ha stabilito i suddetti impedimenti di cognazione legale; per gli Stati italiani, i quali ritengono che il matrimonio fra'Cattolici si celebra secondo le leggi del diritto canonico, non sono indicati nei rispettivi Codici gli impedimenti annoverati nel Codice francese. Ma secondo l'allegato testo di Benedetto XIV, la Chiesa ritenne ed approvò gl'impedimenti stabiliti dalla legge civile ai matrimoni che ai volessero contrarre da chi è congiunto con vincolo di cognazione legale; talchè in ciò il diritto canonico seguita il diritto civile. Ed ove il diritto civile particolare di un paese niente disponga in ordine a ciò, si avrà da stare alle generali disposizioni del diritto comune ricevuto od approvato sopra la soggetta materia della Chiesa cattolica ». V. Cantini, ***Institutiones juris canonici***, l. II, t. II.

(*J*) *Pag.* 387.

Quoad haereticos, in quorum regionibus decretum Tridentini contra clandestinitatem fuit promulgatum, qui tamen illud non observant (semper sine catholici Parochi praesentia contrahentes), claritatis gratia triplex quaestio institui potest cum Bouvier: vel enim agitur de haereticis Hollandiae in qua decretum illud jussu Philippi II fuerat promulgatum, sed ubi paullo post calvinismus obtinuit; vel de haereticis qui post decreti promulgationem, ecclesias et societates distinctas a Catholicis habere coeperunt; vel de haereticis qui apud Catholicos apud quos viget decretum Concilii, manent dispersi, quin tamen separatas forment ecclesias atque stabilitas.

Si 1, testatur Benedictus XIV (*De Syn.* l. VI, c. 1), in tribunalibus Curiae romanae ac in Congregationibus plurimum arriaisse opinionem talium haereticorum matrimonia nulla esse; sed doctus Pontifex declarat se huic opinioni nunquam acquievisse, et ad Cathedram d. Petri erectus edidit declarationem de eorum matrimoniorum validitate, ut dictum est

in textu, solos excipiens Catholicos si contraberent inter se. Cum tamen in Hollandia Parochi proprie dicti non reperiantur, sed Missionariorum directioni Catholici ibidem subdantur, dubitatum fuit, utrum fideles pro matrimonii validitate ad domicilii sui pastorem adstringerentur, an vero coram cujuscumque districtus pastore valide contrahere possent. Pius VII die 17 maji 1804 declaravit: « Parochum proprium Catholicorum in Hollandia commorantium ibi matrimonium inter se contrahere volentium, esse pastorem vel compastorem illius civitatis vel loci, in quo alteruter ex contrahentibus domicilium vel quasi-domicilium habet; ideoque nonnisi coram illo vel alio Sacerdote de illius licentia valide posse matrimonio copulari ».

Si 2, alii docent talia matrimonia nulla esse; nam ubi lex Tridentini fuit publicata, cunctos ex se obligat Christianos, et absurdum est dicere haereticos per suam rebellionem ab illa liberari. Insuper nonne haeretici aliis ligantur ecclesiasticis impedimentis utpote Ecclesiae subjecti? ergo etiam impedimento clandestinitatis, ubi semel apud illos haec lex promulgata fuit. Verum alii plures contrarium docent, etenim suborta haeresi eaque stabilita, efformatae fuerunt duae societates distinctae omnino quoad rem, etsi quoad locum permixtae adhuc, nempe una Catholica, altera haeretica; haereticorum porro societas per defectionem a fide ab Ecclesia secessit ejusque ritibus, ac novam constituit sectam novis ritibus novisque Ecclesiis conflatam; adeoque haereticae Ecclesiae nequeunt amplius subjici Decreto Tridentini ratione jam factae publicationis, cum non sint amplius partes Parochiarum apud quas robur adhuc habet Tridentinum. Adde: rationes quae militant pro validitate matrimoniorum in Hollandia contractorum, valere debent etiam pro matrimoniis aliorum haereticorum qui societatem separatam efformarunt; cum eadem sit ratio. Saltem valida sunt ex indulgentia Ecclesiae; hinc ad rem Pehem (*Praelect. in Jus eccl. univers.* § 507) ait: « Ecclesia hoc impedimentum adversus eos (*protestantes*) non urget, nec in Germania nostra urgere posset, quum tenacior ejusdem executio plus mali, quam boni post se traheret, pacemque atque mutuam concordiam perturbandi quotidianam occasionem praeberet ». Ideo concludendum cum Antoine ejusmodi matrimonia valere ex tacita Papae dispensatione et usu Ecclesiae — Secunda opinio, etsi magni sit ponderis, in praxi tamen praestat primam sequi, et ideo coram ministro haeretico conjugati, consensum renovent juxtam forma Tridentini; quod si uno conjuge ad fidem catholicam redeunte, alter maneat in haeresi et nolit renovare juxta Tridentinum consensum, arbitramur salvo meliori judicio (concludit Bouvier), Catholicum non esse inquietandum ex secunda et satis firma sententia. Plura hic habet Pichler.

Si 3, videtur omnino dicendum talium haereticorum conjungia nulla esse; eo enim ipso quo societates separatas, stabilitas ac firmas non constituunt, nullo principio affirmari potest eos Tridentina lege non ligari.

Nonnulla de *proprio Parocho*, et ab ejus delegato.

« *Proprio Parroco* degli sposi è senza dubbio quello nella cui Parrocchia hanno domicilio i contraenti. Per istabilire il domicilio si tratta di vedere, se la persona o espressamente o per fatti che ne appoggiano l'induzione, abbia mostrato di voler porre la sua stabile sede, e quindi concentrare la sua attività in un dato luogo. Non importa guardare alla lunghezza del soggiorno, ma solo alla volontà ed all'attuazione di esso nel fatto. Se esistano questi caratteri sarà fondata la competenza del Parroco, anche se si fosse scelto quel luogo soltanto coll' intenzione di sottrarsi da un altro. *Hinc ad quaesitum*: Quid si incolae, in quo Tridentinum est promulgatum, sed transferant in locum ubi non est promulgatum illo solo animo, ut absque Parocho et testibus contrahant? S. C. C. confirmante Urbano VII, respondit 14 aug. 1627. si *domicilium vere transferatur*, *est validum*. Al vero domicilio viene pareggiato il quasi-domicilio per istabilire la competenza rispetto alla conclusione dei matrimonii, come lo è pure in generale per dare il diritto di eseguir funzioni di spettanza dell'officio parrocchiale. Vi è quasi-domicilio nel caso di dimora in un luogo allo scopo di spiegar ivi la sua attività principale per tutta la durata di esso, tanto se sia stabilito da principio un certo tempo per cui debba durare, come spesso accade, ad esempio, per gli studenti, e pei soldati, per le persone di servizio; quanto se non lo sia (*ut patet de illis qui in aliquo opificio laborant...*). Per lo stesso motivo basta il domicilio degli impiegati d'ogni categoria.... Qualora però non si possa scorgere nè un domicilio nè un quasi domicilio, la sola dimora non basta: perciò non sarà mai competente il Parroco di un luogo, ove uno sia andato per divertirsi, per riposarsi, per villeggiare, prender bagni, ecc. ... Dalle prescrizioni del Tridentino non è nemmeno

« esente la nobiltà (*Neque Princeps*), anche « ae essa godesse giuridicamente la cittadi- « nanza in tutte quelle città ecc. ove ba beni. « Qualora non sia provato un doppio domici- « lio reale, e con ciò una doppia competenza, « si dovrà celebrare il matrimonio dinanzi al « Parroco dell'unico vero domicilio: così la S. « C. Ita *Schulte*. »

Valide Matrimonio assistit, uti patet, Papa pro toto orbe; Legati a latere et Nuntii in propriis provinciis; non tamen (quod est contra Ferraris) Cardinales in propriis titulis, quia non amplius habent jurisdictionem in populis — S. Congregatio Concilii penes Barbosam (*De off. et potes. Episc.* Alleg. 32) cenanit matrimonium contractum coram Sacerdote extraneo, qui habet licentiam a proprio contrahentium Parocho, sed ignorat se illam habere, esse invalidum; ubi enim expressa licentia requiritur et rationem donationis induit, illa semper praecedere debet, notificari et acceptari — Licentia assistendi data *praemissis denuntiationibus*, obtinet suum effectum et valet, etsi denuntiationes fuerint omissae; qoia concessio censetur conformis juri, ex quo matrimonium etiam sine illis validae celebratur: excipe nisi licentia sit absolute et expresse ligata illi conditioni.

Delegatus a Parocho valide assistit, etsi metu vel dolo licentiam obtinuerit; at si re adhuc integra, revocata fuit data facultas, et revocatio ipsi delegato fuerit notificata, non quidem per simplicem rumorem; sed vel per ipsum delegantem vel ejus literam aut nuntium, tunc nequit amplius valide matrimonium celebrari a tali Sacerdote (l. 77, *de off. praes.* et c. 13 de *procurat.*) — S, C. C. in *Tricaricens.* 27 junii 1733 declaravit validum matrimonium celebratum a delegato, cui a Parocho fuit revocata licentia ante celebrationem, quae quidem revocatio fuerat quidem ipsi delegato denuntiata a Parocho; non tamen ipsis sponsis, quibus tota erat facultas tali Sacerdoti matrimonia generatim assistendi tributa. Attamen banc resolutionem explicant non quidem de matrimonii validitate in se considerati, sed de ejus tantum validitate in ordine ad prolis legitimitatem: et revera de bac erat quaestio; nam contendebatur filios a tali matrimonio procreatos non esse legitimos, utpote a matrimonio nullo, quamvis unus sponsorum esset in bona fide. Responsio fuit: matrimonium illud validum esse; et sane receptum est, ut matrimonium etsi nullum in se, habeatur uti validum quoad legitimationem prolis, si saltem una contrahentium pars fuerit in bona fide, cum nupta fuit — V. Ferraris, *Biblioth.can.*etc. V. matrimonium, impedimenta (in additionibus) — Helfert, *Intorno alla influenza del domicilio sulla giurisdizio ne ecclesiastica*. Darmstad, 1835 — Schulte, *Manuale del diritto matrimoniale cattolico secondo il diritto ecclesiastico comune e il diritto particolare austriaco, prussiano, francese*, ecc. Milano 1858.

(*K*) *Pag.* 399.

Quoad dispensationes, quae a Sede apostolico postulantur plura notamus: Ac 1. ab initio nulla ad matrimonium dabatur dispensatio; *nulla tunc* (ait Christianus Lupus) *etiam regia vel augusta, licet in sexto dumtaxat aut septimo affinitatis gradu, vel ignoranter contracta, longe minus contrahenda matrimonia dispensabantur, sed cuncta dirimebantur juxta vigorem canonum*. Primus dispensavit Innocentius III cum rege Othone IV in quinto consanguinitatis gradu, ad quem tunc extendebatur cagnatio; at nonnisi difficulter, maxima impellente causa, et *ea lege, ut duo amplissima monasteria Otho fundaret, omneque imperium largis eleemosynis et ferventibus orationibus istud ecclesiasticae disciplinae vulnus compensaret* (vid. Christianus Lupus, *ad can.* 2. *Conc. Rem.* p. 3). Sed temporum processu quod erat vulnus legis, evasit hominum medicina. Quoad basce dispensationes vid. Benedictus XIV, tum Bulla *Pastor bonus;* tum Const. *Gravissimum Ecclesiae*; et ejus *Institutio* 87 per totum — Pyrrus Corradus, *Praxis dispensationum Apostolicarum* — Amyden, *Tractatus de officio et jurisdictione Datarii* — De-Justis, *De dispensationibus matrimonialibus*. Parmae —. Marcus Leo, *Praxis ad literas Poenitentiarii* — Notandum est nullam ordinariae expediri dispensationem diebus dominicis aliisque duobus festivis; neque per duos menses vacationum in autumno, neque per tres bebdomades a Nativitate Domini Nostri Jesu Christi incipientes; neque per tres hebdomades ante Quadragesimam; neque per duas bebdomadas in Pascba, duas in Pentecostea et duas in festo sancti Petri.

Pro dispensationibus matrimonialibus aliisque gratiis a s. Sede obtinendis duo maxime tribunalia Romae constituta sunt, nempe Dataria et Poenitentiaria; illa pro rebus in foro externo ista praecipue pro foro interno et conscientiae. Primo *Dataria:* Datarii munus excelsius sublimiusque cunctis censetur, licet ejus officium per obitum Pontificiis cessat: et Dataria dicitur organum mentis et vocis Papae, quia quae Papa agit, medio ipsius agit; si tamen sit Cardinalis qui hoc munus exerceat, tunc non amplius Datarius, sed Pro-da-

tarius se inscribit. Secundo *Poenitentiaria*: cujus plurimae sunt facultates ex Bulla *Pastor bonus*; quas quidem praecipuas recenset Liguori (*Hom.Apost*.l.XIX, n. 148), et quas praestat ut Confessarius sciat, ut ita, adveniente necessitate, ad illam recurrere valeat. Nempe praeter facultates quas babet quoad matrimonia sive contrahenda sive jam contracta, Poenitentiaria absolvit pro utroque foro ab omnibus casibus et censuris reservatis; absolvit haereticos occultos; dispensat in occultis irregularitatibus et inhabilitatibus; dispensat homicidis, cum male promotis, cum occultis simoniace ordinatis; convalidat titulos Beneficiorum, si res occulta; condonat, componit, et etiam partem debiti incerti remittit; relaxat juramenta, vota simplicia dispensando commutat: divinum Officium commutando dispensat, concedit Regularibus transitum ad mitiorem Religionem nonnullis exceptis; concedit Monialibus Confessarium, etc. Demum in citata Bulla confirmantur omnia privilegia et indulta s. Poenitentiariae concessa etiam vivae vocis oraculo ab omnibus Pontificibus. Vacante autem Sede apostolica, ipsa facultatem habet in foro conscientiae etiam in casibus, in quibus, vivente Pontifice, non babebat; attamen cum reincideotia, si nempe ad novum Pontificem dispensati non se praesentent.

Sed aliquando circa nonnullos conscientia casus sacra Poenitentiaria interrogata respondet: *Orator rem deferat ad Ordinarium et ejus judicio se dirigat*. Quid baec verba importent, anno 1857 ipsa Poenitentiaria interrogata, respondit: « Quando questa Penitenzieria alle suppliche risponde *rem deferat ad Ordinarium et ejus judicio se dirigat*, non dà alcuna facoltà; ma semplicemente rimette il ricorrente all'Ordinario, il quale se ba facoltà sul caso esposto, provvede secondo la propria prudenza; se non ha facoltà e crede di dover favorire la istanza, allora la raccomandi al tribunale competente; e se non crede di favorirla, ingiunga quello che è di dovere. »

3. Stylus romanae Curiae ita se babet, ut literae dispensationis committantur pro executione vel Ordinario seu Episcopo, vel ejus Vicario generali; si Episcopus sit delegatus, ejus Vicarius non potest se ingerere in tali dispensatione, nisi specialiter ab ipso subdelegetur; et idem currit e converso, si sit delegatus Vicarius; quia in causis delegatis Episcopus et Vicarius non faciunt unum tribunal. Atque ita res se habet sistendo in generalibus juris regulis; attamen ex bodierna praxi obtinet doctrina Piasaecii, *Praxis episcopalis*, et Sbrozzii, *De Vicario generali*, et aliorum (quam etiam innuit s. Alphonsus, *Op. Mor*.l. VII, n. 224); nempe si literae dispensatoriae in delegando utuntur verbo *Episcopo* vel *Dioecesano*, delegatur solus Episcopus vel successor in Episcopatu; sub hoc enim nomine, rigorose, in causis delegatis soli Episcopi et Archiepiscopi veniunt, non alii etsi babentes ordinariam jurisdictionem, ideoque non veniunt eorum Vicarii generales. Poterunt tamen Episcopi generatim loquendo suos Vicarios subdelegare de vice in vice; nam executorem Literarum apostolicarum uti delegatum Principis posse subdelegare indubium est, ut multis probat Sanchez, *De matrimonio*. Diximus *generatim loquendo*, etenim excipe si in delegatione sit electa industria personae, uti esset (prout babet Monacelli cum Graffio), si electio sit facta ratione confidentiae, si conscientia oneretur et nomen delegatio exprimatur, si praestatio consilii requiritur in certo actu ad certum tempus, si mandatur negotium non determinatum, si delegatus esset datus ad partis instantiam, si gravia et ardua mandantur, denique si agatur de re et controversia, quae ingenium et hominis peritiam exposcat: tunc nec poterit Episcopus subdelegare, nec potest banc causam cognoscere ejus successor. Diximus *de vice in vice*; adeo ut (ait Sperelli) nequeat ab initio Episcopus deputare Vicarium generalem ad omnes causas in futurum sibi delegandas; sed dumtaxat post singulorum delegationem, illum specialiter subdelegare; neque enim potest alteri committere quod nondum sibi neque enim potest alteri committere quod nondum sibi neque actu neque habitu commissum est, ut cum aliis docet Garcias. Patet autem quod subdelegatus Vicarius non potest alterum iterum subdelegare. Quod porro diximus de Episcopo, idem valet de Vicario, si ipse delegatur; ipse solus cognoscere potest causam sibi commissam, vel ejus successor in Vicariatu, non autem illius Episcopus, nisi ab ipso Vicario subdelegetur, ut supra dictum est.

Si vero Literae utuntur verbo: *Committimus Ordinario*, tunc non tantum Episcopo, sed etiam ejus Vicario generali competit illas exequi; nam sub nomine *Ordinarii* veniunt illi omnes qui babent jurisdictionem ordinariam. Unde tum aequali jure potest dispensationem exequi sive Episcopus sive Vicarius, alium etiam ad illam subdelegando. Genuensis, Gratianus, Guttier, etc. Vicarius, inquiunt, censentur quasi Ordinarius, cum babeat delegationem ad universitatem causarum; et hac ratione deducunt Vicarium posse exequi ea omnia quae Tridentinum committit exequenda Ordinario.

(*L*) *Pag*. 433.

« Domandandosi la dispensa dalla Dataria

(ait Salzano , *Lezioni di Diritto* ecc. p. 3 , l. XXVI), si può chiederla *in forma pauperum,honestorum et nobilium*,dicendosi poveri quei che vivono alla giornata col lavoro delle loro mani; onesti quei che hanno alcune poche rendite, le quali accoppiate colla profession liberale , possono menare con decenza la vita ; e nobili quei che vivono di rendite.... Si concede la dispensa in doppia forma , cioè *in forma commissoria* , quando cioè si commette l'incarico di dispensare, ed *in forma gratiosa*, che è veramente la dispensa accordata ecc. » Et Gousset habet n. 866: « Non riguardano come poveri se non coloro che sono ridotti a vivere del loro e della loro industria ; così sono rappresentati nella supplica: *Oratores pauperes et miserabiles existunt et ex labore ei industria sua tantum vivunt* ; tuttavia non a' ha da prendere troppo alla lettera le parole *pauperis et miserabiles*. Si annoverano fra i poveri anche coloro che hanno qualche rendita , quand' essa non è sufficiente per farli vivere e per sostenere i carichi del matrimonio senza il lavoro e la loro industria. Ma si fanno conoscere approssimativamente le loro facoltà onde possano ottenere la dispensa *in forma pauperum* pagando una tenue retribuzione. »

Taxa quae pro dispensatione exigitur solet appellari *componenda* , quia illi componitur atque proportionatur ad varias tum personas , tum impedimenta , tum etiam causarum circumstantias, Hac de re *v.* Pallavicini , *Storia del Concilio di Trento* l. XXIII, c. 8—Marchetti, *Del denaro straniero, che viene a Roma, e va per cause ecclesiastiche*: Calcolo ragionato — Tassoni, *La Religione dimostrata* ecc. t. III, p. ult. c. 39 — De Luca, *De officiis venalibus vocabilibus r. Curiae*—Scotti , *Teoremi* ecc. Teorema VI, parte 2—Il *Cattolico*, Giorn. di Genova 12 et 18 gen. 1854 : dell'uso del denaro, che si manda a Roma, inter cetera habet: « Noteremo solo,per aver un esempio dell'immensa mole d'affari che si devono risolvere nelle Congregazioni di Roma , ciò che troviamo così espresso dal sullodato Marchetti: — Ho dimandato riscontro (ei dice) del numero delle spedizioni , che partono ciascun anno dalla sola Penitenzieria, ed ho trovato che montano a circa ventitrè mila. Coaicchè sono questi 23. 000 affari di Religione cattolica , sovente bisognosi di grave e dotta consulta, che nel giro d'ogni anno per servigio della Cristianità si esaminano, si decidono, e ai spediscono da un solo tribunale di Roma senza la minima spesa de' ricorrenti. Ma chi dà da vivere a tanti uomini dotti , chi paga tanti impiegati che sono indispensabili ? Per non cercar altre ragioni, che sono molte ancora, questa sola, che la Chiesa romana non è sola la Chiesa di Roma, ma è per divina istituzione la Chiesa di tutto il cattolico mondo dovrebbe bastare ecc. ».

Nunc *de formulis* ad obtinendas dispensationes.

1) Pro matrimonio contrahendo, eo formula verborum adhibenda ad obtinendam dispensationem a s. Poenitentiaria:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE

Titius cognovit Bertam; postea gnarus (*vel* ignarus) impedimenti, tractatum habuit de matrimonio contrahendo cum sorore ejusdem. Cum autem dictum impedimentum ait occultum, tractatus vero sit publicus ; et nisi matrimonium contrahatur, scandala timeantur,de praemissis, de quibus maxime dolet, copit absolvi et secum dispensari.

Dignetur Eminentia Vestra responsum dirigere ad me.

Umilissimum Servum N. N.

2) Pro matrimonio vero jam contracto erit formula pro Poenitentiaria:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE

Titius conscius (*vel* ignarus) impedimenti contraxit in facien Ecclesiae matrimonium cum muliere, cujus sororem carnaliter cognoverat. Quare cum absque scandalo separari non possint, et impedimentum sit occultum , humillime supplicat pro absolutionis et dispensationis remedio.

Dignetur etc. *ut supra*.

3) Si vero agatur de voto castitatis, sic ejus relaxatio petitur (ubi notamus cum Pontas ac Continuatore Tournely, sufficere pro legitima causa, si quis propter gravem tentationem sit in probabili periculo unius lapsus, quia vel per unum lapsum castitas amittitur) a s. Poenitentiaria:

EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE.

Titius annos viginti natus vovit castitatem perpetuam; cum autem in gravi incontinentiae periculo versetur, supplicat pro commutatione aut dispensatione voti , ut inde valeat matrimonium inire.

Dignetur Eminentia Vestra responsum ad me dirigere.

Umilissimum Servum N. N.

(Foris)

Eminentissimo et Reverendissimo D. D.
D. Cardinali Majori Poenitentiario
Romam.

4) Exemplum ponimus eum Alasia pro impetranda dispensatione a Dataria.

Beatissime Pater.

Exponitur bumiliter Sanetitati Vestrae pro parte devotorum oratorum *Petri Boschis* Dioecesis Astensis, et *Catharinae Rodes* Dioecesis Taurinensis ex oppido Avilianae, qood eom dieta oratrix dotem habeat minus competentem juxta status sui conditionem, cum qua virum sibi non consanguineum paris eonditionis eui nubere possit, iuvenire uequeat, dietus orator eum dieta dote minus eumpetente oratrieem in uxorem dueere intendit.

Sed quia tertio gradu aequali a communi stipite proveniente eonjuneti sunt, desiderium suum hae in parte adimplere non possunt. Ideo supplieante, quatenus dignetor com ipsis, ut, impedimento hoe non obstante, matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini, eoutraere, hac in eo postmodum remanere libere ae lieite valeant, dispensare.

Datum N. die N. mensis N. anno N.

5) *En exemplum dispensationis obtinendoe* io forma paoperum *a Datorio* :

Beatissime Pater.

Exponitur Sanetitati Vestrae bumiliter pro parte devotorum oratorum (*ponuntur nomina eorum, Dioecesis, Civitos, Paroehia, ut supra*) quod dicti oratores ortbodoxae fidei eultores vere pauperes ae miserabiles, et labore suo et industria tantum viventes, conscii se in tertio eonsanguinitatis gradu a eommuni stipite proveniente eonjonetos esse, se invicem, non qoidem data opera, ut erimine admisso Sedem apostolicam ad misericordiam, et gratiam erga ipsos faciliorem redderent; sed solum vesana libidine vieti carnaliter cognoverint, prolemque susceperint.

Cum autem, Sanetissime Pater, nisi matrimoninm inter dictos oratores contrahator, dicta mulier diffamata innuptaque, et proles illegitima remaneret, graviaque iode scandala orirentur, cupiunt supradicti oratores matrimonialiter copulari. Sed quia obstante impedimento ejusmodi desiderium soum hae in parte adimplere non possunt absque Sedis apostolieae dispeosatione, ideo supplieant ete. *ut supra etc.*

(Foris). Ad Summum Pontifiecm. Romam.

6) Ponamus exemplum, de duobus impedimentis, uno publieo, alio occulto; sic scribitur ad Poenitentiariam:

Eminentissime et reverendissime domine.

Jacobus et Berta, eonsanguinei in seeundo gradu, vesana libidine vieti, rem seeum habuerunt. Nune vero Berta a Joanne fratre Jacobi in matrimonium requisita, ei nubere cupit: 1. Quia aetate jam est proveeta, nempe triginta annorum nata; 2. quia sofficientem non habet dotem, ut alium virum sibi convenientem sperare valeat; 3. quia ex hac uuione rixae familiarum probabiliter eessabunt. Ambo supplicant Sanetissimo Domino nostro in Dataria, ut dignetur cum illis super dieto consanguinitatis impedimento dispensare.

Eminentiae autem Vestrae humiliter supplicat oratrix, ut non obstante dicto affinitatis ex copula illieita provenientis impedimento, dispensatione super eonsanguinitate prius obtenta, eum eodem Joann. lieite ae valide matrimonium contrabere atque in eo contraeto maoere valeat.

(*M.*) *Pag.* 406.

Formula pro dispensatione exeqnenda baec vel alia similis esse poterit. Nimirum post absolutionem a peceatis. Confessarius dicat:

Primo pro matrimonio contrahendo: *et insuper auctoritate Apostolica mihi specialiter concessa dispenso tecum super impedimento* (bic quale sit, et unde proveniat, exprimatur) *ut eo non obstante, matrimonium cum illa contrahere possis, et prolem si jam ex ea suscepisti, legitimam decloro. In nomine Patris* etc.

Secundo pro matrimonio jam contraeto: *et insuper auctoritate Apostolica mihi specialiter concessa dispenso tecum super impedimanto* (bie exprimitur, ut supra) *ut eo non obstante matrimonium cum illa, renovato consensu, rursus contrahere possis, et prolem* etc.

Tertio pro voto castitatis in contrahendo: *et insuper tibi votum castitatis, quod emisisti* (exprimitur quale) *Apostolica auctoritate mihi specialiter concesso dispensondo commuto, ita ut voleos matrimonium contrahere, et eo uti. In nomine* etc.

Quarto pro voto castitatis in matrimonio contraeto: *et insuper non obstonte eastitatis voto, quod emisisti, ut in matrimonio remanere, et debitum eonjugale exigere possis, Apostoliea auctoritate teeum dispenso. In nomine Potris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.*

Etiam *Auditor Camerae Apostolicae* pro foro exteruo est executor omninm Literarum apostoliearum, ubi quidem nullus alius est deputatus, solus et privative; ubi vero deputati sunt alii, cumulative. Remissorias et compulsorias dat, monitoria ad partes decernit, eensuras promulgat, ac solus cognoscit de causis

et litibus ortis vigore obligationis Cameralis. Ceterum loquendo de auditoribus in genere, ii hoc nomine solent indicari, quibus cura demandatur causam audiendi et examinandi (c. *super quaest*. art. 27. § *intentionis de off. et potest. jud. deleg.*);at ordinarie nequeunt causam definire, nisi delegatam habeant facultatem (*Clement*. Auditor, cap. 3 *de rescript*.)— Plura Auditorum genera: est Auditor Nuntii, sed plerumque hic non est nisi theologus a privatis consiliis, qui tamen solet etiam Secretarii munus apud illum exercere; quamquam alicubi, uti in Hyspania jurisdictione aliqua gaudest; qua de re vid. Concordata ac initae Conventiones. Et Cardinales et Episcopi sibi assumere possunt Auditorem; sed non ad modum quo Vicarium generalem assumunt; hic enim est a jure, et ideo semel electus ordinarium habet jurisdictionem; ille vero non esset nisi a privata Episcopi vel Cardinalis voluntate, atque ad splendorem potius, ut ita dicam, assumptus, qui proinde nonnisi causas sibi specialiter a Praelato delegatas valet cognoscere. Sed hic maxime veniunt tum *Auditores Rotae*, qui duodecim sunt, tum *Auditor Camerae*, qui unus est: omnes veri judices, quibus principaliores et universaliores causae competunt in Curia romana—*V*. Ferraris. *Biblioth. canon*. etc. V. Auditor—Moreri,*Supplem. ad Dictionar. universale* etc. V. Auditor.

(*N*) *Pag*. 407.

Quoad Ecclesiasticas caeremonias in matrimonii celebratione servandas sic perbelle Diarium, *La Civiltà Cattolica* (t. x, pag. 159); « Se a tanto decoro e dignità volle Cristo sollevar le nozze tra' Fedeli, qual maraviglia che la Chiesa abbia ancor essa voluto circondarle dei suoi fulgori, magnificarle colla maestà de' suoi riti, consacrarle colla santità delle sue dedicazioni! Eccoti una fanciulla ed un garzone fra lor fidanzati che, tersa la coscienza nel Sacramento della Penitenza, pasciuta l'anima alla mensa degli Angeli, spiranti lieto candore, quasi colombe, entrano nel santo Tempio. Vi leggi in viso i sensi di devota pietà onde àn compresi il petto e la mente, vi scorgi la profonda intelligenza in che sono assorti del sublime atto che vanno a compiere. Visibile delegato di Dio li accoglie il Sacerdote in abito di veste sacra, o menstigli dinanzi all'altare al cospetto del comun Signore quivi presente, in faccia agli Angeli che stanno ad adorarlo,fa pronunziare ad entrambi l'irrevocabile parola,borchia e fermaglio della reciproca loro unione. Indi comandati loro di giungere insieme le destre, conferma da parte di Dio le contratte nozze, e li benedice *nel nome del Padre, del Figlio e dello Spirito Santo*. In tal modo quell' atto, che compiesi in terra, vien ratificato ne' cieli.

« Bella altresì e piena di alte significazioni è la cerimonia dell' anello, usanza antichissima, e dalla Chiesa mantenuta, e a più alto onore elevata. Il Sacerdote prende un anello, e con gli occhi volti al cielo lo benedice proferendo quest'affettuosa preghiera: *Degnati, o Signore, di benedir questo anello, che io benedico in tuo nome; acciocchè colei, che il porterà, servando intera la fede al suo sposo, resti nella pace e volontà tua, e viva sempremai in reciproco amore*. Ciò fatto, porge il sacrato anello allo sposo, il quale ricevutolo dalla mano sacerdotale il pone in dito alla sposa. L'anello, come osserva il Vico, è gentil simbolo di catena. In questa circostanza delle nozze vale ad esprimere il non disnodevol legame che allora s'allaccia tra due cuori di casto e santo amore infiammati; e questo fassi tra' Fedeli in faccia alla Chiesa, in su gli occhi di Dio, sotto il suggello della Religione, colla dedicazione sacerdotale. Chi dirà allora impossibile o malagevole a quei due giovani amanti il levare al cielo gli sguardi e in un impeto di pio affetto esclamare col garzoncello Tobia: *Tu, o Signore, mi sei testimonio che io non a sfogo di vil passione mi unisco quest'oggi in matrimonio, ma sì per desiderio di procreare ed allevare figliuoli che benedicono il tuo nome in eterno*?

« Questi sensi sì ardui, sì superiori alla semplice natura, si destano senza difficoltà in chi maritandosi è avvalorato dalla grazia del Sacramento, o intrecciа quel vincolo nella casa del Signore, tra le benedizioni sacerdotali sotto le espiazioni e le offerte d'un sacrifizio in cui lo stesso Figliuol di Dio s'immola per noi ostia propiziatoria e prezzo soprabbondante d'ogni più eletto carisma. Va ora e disgiungi il contratto matrimoniale dall' idea religiosa! Rendi soltanto naturale quell' atto, già da Dio, e dalla Chiesa così nobilitato, e fatto così eccelso e quasi divino! Che sostituirà lo Stato, la società a questi riti sì sacri, a queste tutele sì valide a questi conforti sì poderosi? In luogo del Sacerdote vi darà un pubblico officiale. All'influenza della grazia surrogherà il rispetto della legge. Alle sacre preci e all' augusto sacrifizio della Chiesa sostituirà un geniale festino e i ghigni osceni dei convitati. Al Dio dei Cristiani l'Imene dei gentili; al Figliuol di Maria il figliuolo di Venere ».

In nuptiali Christianorum annulo jam a saeculo II insculpata erant haec religiosa verba, ut magno Sacramento convenit: *vivas in Deo* et in vitreo nuptiali numismate, in quo vir et

verbis: « Se la qualità della persona lo porta premetto qualche dimanda, se abbiano qualche obbligazione con altri per fatte promesse, se a questo matrimonio addivengono di piena volontà, se sappiano di essere parenti. Passo quindi alle interrogazioni sul Catechismo or più or meno, secondo il bisogno. Coi rozzi cerco di assicurarmi se capiscono il ministero dell'Incarnazione, della morte e resurrezione del Signore, poichè non di rado avvieno che il Signor nostro Gesù Christo è il Signore, ma non sanno che è la persona seconda della SS. Trinità; e bisogna trarre in moneta questa parola *incarnossi*. Interrogo dappoi sul peccato in quante maniere si commette, e per quanti peccati mortali si va all'inferno; che si dee fare per ritornare in grazia di Dio dopo il peccato; quante cose sono necessarie per una buona Confessione, e che cosa sia dolore, proponimento, etc.; che vanno a ricevere quando vanno a comunicarsi; e quali disposizioni per comunicarsi bene. Infine vengo alla istruzione sul matrimonio.

« *Adesso volete ricevere il Sacramento del matrimonio; ditemi adunque che cosa è questo Sacramento? che grazia dà agli sposi? che cosa opera nell' anima vostra il Sacramento del matrimonio?* — Pochi sanno rispondere; le figlie abbassano la testa; i giovani dicono che la dottrina una volta la sapean bene; qualche rarissima volta ne vidi alcun sorridere con un po'di malizia, di cui si vuol guardar bene di dare sentore d' essersene accorto... *Vorreste dunque andare a ricevere un Sacramento senza sapere che andate a fare o a ricevere? Ve lo dirò io; state bene attento: il matrimonio non è già una cosa di mondo, come molti pensano; tutt'altro; egli è una cosa santa, santissima, come il Battesimo, come la Cresima, ecc.; perchè è un vero Sacramento il quale si fa sentire nell' anima e opera nell'anima. Che fa il Battesimo? Lava l'anima dal peccato originale, dal peccato di Adamo nostro primo padre, pel quale siamo venuti al mondo. Che fa la Cresima? ei rende forti e coraggiosi a schivar il male, fare il bene, cacciar via la tentazione. E l'Ordine che cosa fa? fa i Preti, e comparte loro la grazia di essere buoni ministri del Signore. Così il matrimonio unisce gli sposi, lega l'uno coll'altra, sicchè non possono più essere separati che dalla morte, e dà loro la grazia per adempier bene le obbligazioni di questo stato... Attento, che qui, è il buono: dovete sapere che collo sposarvi vi* ,, addossate sulle spalle gravi obbligazioni, che ,, adesso non avete: 1. Vi addossate la obbligazione di volervi bene l'un l'altro, e non pei ,, soli primi giorni, per qualche mese od anno, ma per sempre, per tutta la vita, da giovani, da vecchi, da sani, da ammalati e nelle prosperità e nelle disgrazie; 2 vi addossate l'obbligazione di sopportarvi e compatirvi nei vostri difetti e nelle vostre mancanze ,, finchè non siete sposi non vedete nella vostra sposa, nel vostro sposo che le buone ,, qualità: oh il bravo giovine, oh la brava ,, giovine! sarete buonissimi, ma poi difetti ,, sortiranno fuori; abbiam tutti i nostri. Guai ,, però se invece di compatirvi a vicenda, vi ,, direte parolacce! nasceranno torbidi, ire, discordie, e così perduta una volta la buona ,, armonia, il vostro matrimonio diverrà una ,, vita d'inferno; dunque dovete compatirvi l'un ,, l'altro, e vi compatirete, e vi rispetterete ,, se vi amerete nel Signore: guardatevi bene ,, dal perdervi il rispetto una sola volta: è vero che il marito è il superiore, ma la moglie non è una serva, è vero che la moglie ,, non è serva, ma è vero anche che deo stare ,, sottomessa, come dice s. Paolo; 3. vi addossate l'obbligazione di darvi buon esempio, di aiutarvi e salvarvi l'anima, di eccitarvi l'un l'altro ad essere buoni Cristiani, ,, ad intervenire alla Chiesa, ecc., perchè il ,, Matrimonio, lo ripeto, non è cosa di mondo; ,, Iddio l'ha fatto Sacramento, perchè v'aiuti, ,, a guadagnarvi il Paradiso; 4. vi addossate ,, l'obbligazione di starvi sempre uniti; o intendiamoci bene, sposato che avrete questo uomo.... questa donna.... di non pensar ,, più a nessun altro; guardare nessun altra, ,, proprio come se per voi non vi fosse al mondo altro uomo, altra donna; 5 finalmente vi ,, addossate l'obbligazione gravissima di allevare nel timor di Dio i figliuoli, se Dio ve li ,, concederà; e per insegnare ai figliuoli il timor di Dio, dovete in prima averlo voi. Capite le grandi obbligazioni che vi prendete ,, sulle spalle col matrimonio? Ora siete voi ,, capaci di adempierle da per voi stessi? ne ,, avete le forze? signori no, signori no.

,, Ebbene, Iddio vi ha provveduto: ha fatto ,, del matrimonio un Sacramento, e perciò ,, quel giorno che voi andrete all' Altare, se ,, vi andate ben preparati, per mezzo di questo gran Sacramento comincia a rendersi ,, più santa e più bella l'anima vostra, e nello stesso tempo vi dà un ajuto, un soccorso ,, che vi accompagnerà tutta la vita onde adempiere e soddisfare a queste obbligazioni. ,, Ma per riceverlo questo ajuto è indispensabile di essere ben disposti: il matrimonio ,, è Sacramento dei vivi, cioè per riceverlo bisogna essere in grazia di Dio, come quando ,, si va a fare la Ss. Comunione; altrimenti si ,, commette un sacrilegio; se aveste un pec-

„ cato mortale sull'anima, il matrimonio è „ buono, voi avete fatto il matrimonio, ma di „ benedizione di Dio non ne piovono sopra di „ voi; anzi Dio vi maledirebbe. Dunque in que- „ sti giorni preparatevi a ricevere questo Sa- „ cramento con molte opere buone; guardate- „ vi da ogni peccato, da ogni familiarità fra „ voi; pregate, e pregate molto; soprattutto „ fate una buona Confessione per tempo, e an- „ che una buona Confessione generale, se non „ l'aveste mai fatta, ecc „.

« Ecco un po' più un po' meno ciò che dico ai miei sposi; anche ai signori, secondo il bisogno e le circostanze, *demptis demendis*, e con questo divario, che invece di interrogarli che cosa intendono per sacramento del matrimonio, uso di quest'altra espressione: *Istruiti come sono, sanno che il matrimonio non è una cosa di mondo* ecc. — Secondo la diversa qualità delle persone si vuol variare l'istruzione od aggiungere; se la sposa va in casa dove ci sieno molti, raccomandare la carità, il rispetto a' genitori del marito; se prende un vedovo con figli, dare avvisi pel modo di regolarsi con questi, che è di amarli ed averli come suoi propri; ai vedovi raccomandare di non lodar troppo la moglie o il marito defunti, e così via.

3. « *Se convenga ai Parrochi e agli Ecclesiastici l'intervenire ai conviti nuziali?* — R. Qui si allega l'esempio di Gesù Cristo intervenuto alle nozze di Cana in Galilea; ma il divin Redentore intervenne a quel pranzo sponsereccio per canonizzare il matrimonio, e dichiararlo uno stato legitimo che viene da Dio, e nel quale i coniugati ponno santificarsi; e difenderlo dalla censura di quegli eretici, che un giorno lo avrebbero impugnato. Era poi un convito al quale presiedeva la modestia, la temperanza e la fratellevole carità nei discorsi. Ai nostri giorni nei conviti nuziali si osserva poca verecondia nel vestire, poca castigatezza nel parlare e poca decenza nel conversare. Nel sedere a mensa si fa un' alternativa di un uomo e di una donna; si lasciano sfuggire delle parole se non apertamente licenziose, equivoche almeno; parole allusive alla circostanza, e qualche volta vi si intravede qualche momentanea libertà clandestina, perchè appunto si approfitta del piano ordinario di intramezzare a tavola un maschio ed una femmina. Non è infrequente la intemperanza nel mangiare e ancor più nel bere; al pranzo vi sussiegue il ballo. Ora come un Parroco, un Ecclesiastico può intervenire a questi pranzi senza scapito del decoro conveniente al proprio stato?—Che se il convito fosse decisamente morigerato, e vi presiedesse la decenza, la modestia, la temperanza, la carità, potreste allora intervenirvi; ma accertatevene bene prima. Oltracciò se intervenendo il Parroco o un Sacerdote accreditato, è atto e disposto ad imporre ai secolari, quando vi sia il bisogno e ad impedire i disordini se ve ne nascessero, non disapproverei il suo intervento; ma appena pranzato, deve partire, se prevede che al pranzo debba susseguire immediatamente il ballo » *Careno*.

4. « *Come deve contenersi un Parroco, un Confessore riguardo ai coniugi, che vivono separati senza aver fatta pronunziare la loro separazione?* — R. 1. Non si deve allontanare dai Sacramenti una moglie la quale, agli occhi del pubblico, se reputa essere stata cacciata ingiustamente da suo marito. Ben le è permesso, nella sua disgrazia, di ricorrere al *Dio di ogni consolazione, a Colui che ci conforta in tutti i nostri affanni*. Ma così non è del marito: non si può evidentemente assolverlo, eccettochè non faccia risultare giuridicamente, che aveva motivi legittimi di mandar via la moglie; — 2. non si dee inquietare il marito che si è separato dalla moglie, nè la moglie che si è separata dal marito, quando la separazione ha avuto luogo per motivo d'adulterio ... Ma il colpevole non sarà ammesso alla partecipazione dei Sacramenti, finchè non abbia sufficientemente riparato la propria colpa e lo scandolo mercè la penitenza; — 3. si riguarderanno come indegni dell'assoluzione i coniugi, i quali per effetto d'un matrimonio male assortito, per es. incompatibilità di carattere, si sono separati di loro privata autorità, anche di comune consenso. Ma si userebbe indulgenza verso quello che avesse fatto tutto il possibile, moralmente parlando, per riunirsi al suo coniuge e coabitare con esso lui, se le sue disposizioni e i passi suoi fossero pubblicamente conosciuti » *Gousset*.

5. « *Che condotta si dee tenere, allorchè una delle parti maritate civilmente ricusa di fare i passi necessarii per la rivalidazione del suo matrimonio? essa non vuole nè separarsi dal suo coniuge, nè rinnovare il suo consenso* — R. Non àvvi altro partito da prendere che di ricorrere alla santa Sede onde ottenerne una dispensa *in radice*; per la quale un matrimonio nullo può rivalidarsi senza che sia rinnovato il consenso. Basta che il consenso dato in principio perseveri virtualmente; e se ne giudica dalle disposizioni attuali dei coniugi. Se si avesse motivo di credere che una delle parti ha rivocato il proprio consenso, inutile sarebbe la dispensa: essa non potrebbe legitimare un consenso che più non esiste — La dispensa *in radice* ottenuta che sia, la parte che l'ha domandata ne dà avviso

all' altra, affinchè questa possa adempiere il proprio dovere senza operare contro coscienza. Se il matrimonio così rivalidato, si credesse pubblicamente come non contratto legittimamente, ai dovrebbe farne conoscere la rivalidazione: ciò è necessario per far cessare lo scandalo. Il Parroco avrà adunque cura di rimettere alla parte interessata la dispensa che le è stata concessa, o la dichiarazione scritta che il suo matrimonio è stato legittimato da una dispensa del sommo Pontefice, raccomandandole di communicarla al suo conioge, ai suoi parenti ed alle persone attinenti; per tal modo lo scandalo verrà presto riparato. Ma finchè non avrà avuto luogo questa riparazione, la parte anche pentita e ben disposta non deve accostarsi alla sacra Mensa (quia adhuc publice non censetur legitimum ejus matrimonium, sed reputator concubinatus); può ricevere per altro l'assoluzione (quia de facto jam existit dispensatio, etsi non adhuc publico nota) » *Gousset*.

6. « *Che farà il Parroco, quando si presentano a far da patrino persone notoriamente censurate e scandalose* ? R. Haec notat pro praxi card. Gousset quoad patrinos (quod maxime currit pro iis locis, ubi plures sunt malemorati, nec civilis potestas Ecclesiae disciplinam sustinere curat): « Attesochè ci vuol molta prudenza nel rifiuto di peccatori pubblici, il Parroco avrà cura d' informarsi, al possibile, della condotta delle persone scelte dai genitori per padrini e per madrine; e se scopre che non può ammetterli, li avvertirà prima della cerimonia di non presentarsi. Nulladimeno, nel caso in cui a chi non si fosse maritato che civilmente stesse a cuore di essere padrino, lo si potrebbe assolutamente ammettere, se non consentisse di assumere, immediatamente prima dell' amministrazione del Battesimo, in presenza di due testimoni, l'obbligazione di prepararsi, al più presto possibile, a ricevere la Benedizione nuziale. Molte volte, con questa condiscendenza, si è riuscito a far maritare ecclesiasticamente persone, che fino allora si erano contentato dell' atto civile. Allorchè il padrino o la madrina sono giunti alla Chiesa col bambino, se il Parroco si crede in obbligo di ricusare l'uno o l'altra, lo farà, ma senza clamore; eviterà soprattutto di far conoscere il motivo del suo rifiuto, per iscansare qualunque litigio. Dirà soltanto che gli duole di non potere ammetterlo come padrino (o madrina), soggiungendo che niente si oppone che possa assistere come testimonio alla cerimonia del Battesimo. Ma sia che questi rimanga, sia che parta, e si lascia il bambino in Chiesa, il Parroco farà la cerimonia; perchè basta che vi sia un padrino o una madrina ». (*V. de censuris*)

In libro, *Vita del card. Cheverus arciv. di Bordò*, Udine 1845, legitor; « Avendo inteso un giorno (l'Arcivescovo) che un Parroco era in aperta discordia colla sua Parrocchia, portossi sopra luogo per procurare di ravvicinare i cuori e stabilire la pace. Quel Parroco univa ad una condotta in tutto irreprensibile uno zelo piuttosto troppo ardente che freddo, un carattere estremamente vivo, che trasportandolo fuor dei confini, avea cagionata quella divisione. Osservatore troppo rigido delle regole antiche traspirava una famiglia ricusando di accettare una matrina, perchè non si era comunicata alla Pasqua; e i genitori ostinati volevano piuttosto non far battezzare la bambina, che sostituirne un' altra. L' Arcivescovo giungendo in questa circostanza, impegna il Parroco ad accettarla, e, quello ricusando, incarica uno dei sacerdoti che l'accompagnavano a battezzare, onde mettere in oscuro l' anima della bambina. A questo il Parroco si adirò, e cedendo alla vivacità del suo carattere, trascorre sino ad inveire contro il suo Arcivescovo colle più oltraggiose espressioni. Monsignore non oppone a tale tempesta, che il silenzio, la calma e la dolcezza; e recatosi indi alla Chiesa per comunicar l' Officio, sale la cattedra, eccita tutti i parrocchiani alla pace ed all' amore col loro Pastore, di cui fa un pomposo elogio narrando tutte le buone qualità, che veramente erano in lui: « Voi avete, « (aggiunse proseguendo), una sola lagnanza « contro il vostro venerabile Pastore; ha, di« te un carattere violento e iracondo. Ah! « miei fratelli, chi è mai senza difetti? E s' io « restassi ventiquattr' ore tra voi, forse voi ne « discoprireste tanti in me, che non potreste « soffrirmi; voi non ne trovate che uno nel vo« stro Parroco; grazia adunque per questo di« fetto in riguardo a tutte le sue virtù. Senza « il mutuo sopportarci non può sussistere so« cietà alcuna ». Dopo questo discorso il Prelato scende di cattedra, e va nella sacristia, dove trova il Parroco svergognato e confuso, ed abbracciandolo con tenerezza ed effusion di cuore, « mio caro, (gli dice), io v'amo e sono « tutto vostro; d'onde vi piace che diamo prin« cipio alla funzione? » Cercando con tali parole di alienargli la mente dalla memoria del fallo, e dargli prova della sua condiscendenza per tutto ciò che non era contrario al suo dovere ».

7. *Che farà il Confessore se l' infermo* (ad quem accedit) *non è maritato che civilmente*? — Iterum Gousset: « Noi pensiamo che se non v'è impedimento *dirimente* di matrimonio,

il Parroco possa allora dare la benedizione nuziale, purchè le parti consentano a riceverla. La cerimonia si fa alla presenza di due testimoni. Se l' infermo ricusa la benedizione nuziale, gli si negherà l'assoluzione, eccettochè non dichiari, alla presenza di alcune persone, di voler riceverla alla Chiesa, tostochè avrà ricuperato la salute. In questo ultimo caso, che non è molto verosimile, si potrebbe anche assolverlo senza esigere la separazione *quoad lectum*: e tutte le volte che si può assolvere un infermo che è in pericolo urgente, si è obbligato di farlo: è meglio esporre il Sacramento alla profanazione, che l' uomo alla dannazione eterna: *Sacramento propter homines.* Se le parti non hanno contratto matrimonio che davanti all' Uffiziale civile sono legate ad un impedimento *dirimente* di diritto *ecclesiastico*, e che l'infermo, dopo di aver domandato perdono, in presenza di alcuni fedeli, dello scandalo che ha commesso, promette di fare tutto ciò che dipenderà da lui per conformarsi alle leggi della Chiesa, in caso che ricuperi la salute, gli si darà l'assoluzione. Si suppone che il pericolo sia urgente: che se lo stato dell' infermo permette di ricorrere all'Ordinario, conviene servirgli più presto che sia possibile, per ottenere la dispensa, se crede di potere concederla.

8. « Finalmente, che farà il Parroco, il ,, Confessore nel caso in cui si tratta d'impe- ,, dimento dal quale la Chiesa non dispensa, e ,, non può dispensare? Esempio: In virtù di ,, una legge civile che permetteva il divorzio, ,, un uomo si separa dalla moglie, e passa a ,, seconde nozze; e qualche tempo dopo, vi- ,, vendo ancora la leggittima moglie, ei cade ,, pericolosamente infermo. Si presenti il Par- ,, roco; l' infermo domanda di confessarsi, di- ,, chiara a quelli che lo visitano che si pente ,, del grande scandalo commesso, ripete che ,, non riguarda più la moglie *legale* come sua ,, sposa, che non vuole aver più con essa al- ,, tre relazioni da quelle in fuori, che trag- ,, gono seco le convenzioni matrimoniali so- ,, pra la comunione de'beni: Il pericolo è ur- ,, gente. Si può assolverlo? ,, — R. Crediamo che si possa, ma a condizione che farà alla presenza degli astanti la promessa di conformarsi esattamente, se sopravvive, al da farsi che verrà stabilito dal Vescovo, in ordine alla condotta ch' ei deve tenere in così trista condizione ».

(*P*) *Pag.* 415.

Erit grave incommodum, et ideo a peccato excusans (ex Bouvier), ad reddendum viro volenti seminare extra vas;—1. Si mors, verbera aut graves saevitiae timeantur; —2. si detur locus timendi, ne maritus concubinam in domo conjugali habeat, et cum illa maritaliter vivat; quia nulla est uxor sensata quae saevitias vel etiam verbera non mallet sufferre, quam commercium adeo sibi injuriosum in propria domo videre;—3. etiamsi maritus, concubinam in domo non habiturus esset, si timeretur ne illam alibi frequentaret, vel ad meretrices accederet: quia certe hoc valde molestum est mulieri ratione jurgii,dissensionis,dissipationis rei domesticae, scandali etc.;—4 notandum est gravitatem molestiarum ex circumstantiis personarum judicandum esse; quod enim respectu unius reputatur leve gravissimum esse potest respectu alterius. Sic rixae transitoriae, dissensiones, et etiam quaedam verbera non multum ponderantur inter rusticos: at prorsus intollerabilia forent mulieri timidae, exquisita disciplina instructae et urbanitati assuefactae. Metus ergo notabilium jurgiorum in his conditionibus esset causa sufficiens debitum reddendi;—5. pariter si mulier certo sciat virum ex repulsa iratum, blasphemias in Deum et in Religionem, injurias erga Confessarium et Sacerdotes in genere, verba scandalosa coram famulis aut liberis pronuntiaturum, tunc debitum reddere potest. Quia unum peccatum impedire volens, in causa esset, quod alia aeque gravia vel graviora patrarentur: nihil ergo proficeret, et grave incommodum frustra subiret;—6. A fortiori metus divortii, aut separationis aut infamiae, aut gravis scandali esset causa sufficientes; — 7. non necesse est quod mulier virum repellat, donec saevitia, molestias, aliave incommoda superius memorata experta fuerit: tunc enim debitum reddendo vel offerendo malum jam e istens saepe non averteret: et aliunde illud subire non tenetur ad peccatum mariti impediendum. Sufficit ergo ut illud rationabiliter timeat; —8 similiter virum debitum cum intentione se retrahendi petentem, singulis vicibus monere non tenetur, quando ex adjunctis certo cognoscit, se ab illo nihil obtenturam: debet tamen, saltem aliquoties, ostendere se crimini ejus non essentire. Verum sedulo cavendum est, ne illa metu prolis, molestarum graviditatis, aliove motivo sibi illudens, interius peccato mariti assentiat, vel in illo sibi complaceat. Sic disposita esse debet, ut mallet mori quam generationem impedire, si hoc ab ipsa penderet. Hic tandem non abs re erit proferre sequens responsum datum episcopo Bouvier, ut ipse refert, in *Supplem. ad Tract. de matrimonio.*

BEATISSIME PATER

« Episcopus cenomanensis, ad pedes San-

ctitatis Vestrae summa cum reverentia provolutus, ea quae sequuntur humillimi repraesentat:.

«Fere omnes juniores sponsi numerosiorem prolem habere nolunt; et tamen ab actu conjugali abstinere moraliter nequeunt. A Confessariis interrogati, circa modum quo juribus matrimonii utuntur graviter communius offendi solent. Et moniti, nec ab actu conjugali temperantur, nec ad nimiam prolis multiplicationem determinari queunt. Tunc adversus Confessarios mussitantes Sacramenta Poenitentiae et Eucharistiae derelinqunnt, malum praebent exemplum liberis famulis aliisque Christifidelibus. Lugendum inde oritur detrimentum. Numerus eorum, qui ad sacrum Tribunal accedunt, multis in locis, ab anno in annum decrescit, praesertim ob hanc causam, fatentibus plerisque Parochis pietate, scientia et experientia magis conspicuis. Quomodo ergo olim agebant Confessarii, ajunt multi? Non plures, quam hodie communiter nascebantur liberi ex singulis matrimoniis. Conjugati non erant castiores; et nihilominus praeceptis annuae Confessionis ac Communionis paschalis non deerant. Omnes libenter admittunt infidelitatem erga compartem, et abortus intentationem maxima esse peccata. Ad vix quidam persuaderi possunt se teneri sub peccati mortali ant perfectam in matrimonio servare castitatem ant incurrere periculum innumeram generandi prolem.

» Praefatus cenomanensis Episcopus ingentia hinc obventura esse mala praevidens, et anxietate turbatus, a Beatitudine Vestra solicite exquirit: — 1. An conjuges, qui matrimonio eo utuntur modo, ut conceptionem praecaveant, actum per se mortaliter malum exerceant? — 2 An actus habendus sit ut per se mortaliter malus; et an conjuges de illo se non accusantes considerari possint tanquam in ea constituti bona fide, quae eos a gravi culpa excuset? — 3 An probanda sit agendi ratio Confessariorum qui, ne conjugatos offendant, illos circa modum quo matrimonii juribus utuntur, non interrogant?

Sacra Poenitentiaria, mature perpensis propositis quaestionibus:

Ad 1am respondet: Cum tota actus inordinatio ex viri malitia procedat, qui loco consummandi retrahit se et extra vas effundit: ideo si mulier, post debitas admonitiones, nihil proficiat, vir autem instet minando verbera aut mortem, poterit ipsa (ut probati Theologi docent) circa peccatum passive se praebere. Cum in iis rerum adjunctis, ipsa viri sui peccatum simpliciter permittat, idque ex gravi causa quae eam excusat: quoniam charitas, qua illud impedire tenetur, cum tanto incommodo non obligat — Ad 2am autem et 3am respondet: quod praefatus Confessarius in mentem revocet adagium illud: *Sancta sancte esse tractanda*. Atque etiam perpendat verba s. Alphonsi de Ligorio, viri docti et harum rerum peritissimi, qui in « Praxi confessarii (§4, n.7) » inquit: circa autem peccata conjugum respe» ctu ad debitum maritale, ordinarie loquendo, » Confessarius non tenetur, nec decet interro» gare, nisi uxorem an illud reddiderit, mode» stiori modo quo possit.... De aliis taceat, » nisi interrogatus fuerit.

Datum Romae 8 junii 1842.

Quia autem plurima, quae ad debitum conjugale pertinent, fundantur in physicorum doctrina, quae in dies firmior evadit, hinc audiamus medicum Debreyne, *Essai sur la Théologie Morale*, chapitre 5.

» S. Ligoori, l. VI, n. 918, demande: « Si » autem vir jam seminaverit, dubium fit an » foemina lethaliter peccet, si se retrahat a » seminando? aut peccet letbaliter vir non ex» pectando seminationem uxoris? — Voici notre reponse à ces doutes: la quasi-spermatisation de la femme ne paraissant pas nécessaire à la génération, nous ne voyons pas trop la solidité des raisons qu' apportent les Théologiens en faveur du péché mortel dans les espèces, parce que la matière qui forme la spermatisation de la femme n'est point une véritable semence, mais de simples mucosités vaginages et utérines. Il parait que m r Bouvier partage encore, sur la question de la semence de la femme, l'opinion ou plutôt l'erreur commune des Théologiens, puisqu' il dit, à la pages 157: *Peccatum est mortale... si mulier semel ejiciat, vel ejicere conetur, si* PROPRIUM *semen exterius prius profundat*, etc. La raison sur la quelle se fondent ces Théologiens est tirée des écrits d' Hippocrate, de Galien, de Valescus, etc.; mais ces auteurs (quoique médecins) en ces sortes de matieres, sont aujoord hui universellement regardés comme des autorités tout-à-fait nulles et incompetentes dans la question. Une seule observation physiologique doit suffire pour renverser tout se *farago* d'opinions erronées du moyen-âge: c' est que la femme d' aprés tous le physiologistes modernes de l' Europe et du monde entier, est incapable d' une véritable secrétion séminale ou spermatique, elle n'a point d'organe special pour cela. Elle fournit seulement l'ovule ou le germe qui vient de l' ovaire, plus ordinairement une certaine quantité de mucosités ou d'humeurs lubrifiantes, qui sont l'effet de l'or-

gasme érotique; et qui sont propres à faciliter et à compléter l'acte conjugal, mais, qui ne paraissent pas essentielles à la fécondation.

« Enfin, les Théologiens demandent: Utrum foeminae licitum sit, post retractionem et » seminationem viri, sese tactibus excitare ad » propriam seminationem, ut sibi levamen ne- » cessarium procuret? — Nous pensons que cela ne lui est pas permis, parce que cette action solitaire n'a plus aucun but physiologique ni aucune relation avec l'acte conjugal, et que ce serait par conséquent une véritable pollution. Quant au soulagement ou au besoin a satisfaire, je n'y vois que la prolungation de l'acte conjugal, ou un nouvel acte qui soit complet et normal. Les Théologiens qui pensent comme nous apportent pour raison: « Quis » semen mulieris non est necessarium ad ge- » nerationem, et quia effusio ista mulieris, ut- » pote separata, non fit una caro cum viro. *S.* » *Liguori a joute*: Si hoc permitteretur uxo- » ribus, deberet permitti etiam viris, casu quo » mulier post suam seminationem se retrabe- » ret et vir maneret irritatus. »

(Q) Pag. 424.

Sic ab Episcopo peti potest facultas conjuges restituendi in integrum:

EXCELLENTISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE

« Titius vel Titis (nomen fingitur) conjux in culpam incestus incidit. Facti summopere poenitet: et per me infrascriptum humillime petit dispensationem super contracto impedimento una cum restitutione in pristino jure petendi.

Dignetur rescriptum ad me dirigere.

Novariae, die. . . .

Obsequentissimum Servum

N. N.

Hic autem advertendum: — 1. Quod rescriptum statim post executionem est destruendum omnino; — 2. quod ex Synodo Novariensi (pag. 322) reservatus est « incestus inter consan- » guineos sive in primo sive in secundu gra- » du: inter affines in primo gradu: et inter » cognatos spirituales. » Item quando generatim tribuitur facultas alicui absolvendi ab hoc crimine, non ideo facultas iucluditur restituendi conjuges in jure suo; sed haec distinctis vicibus est postulanda; — 3. quod de impedimento incestus dictum est relate ad dispensationem, idem valet de voto; nisi tamen illud fuerit perpetuum et utroque conjuge consentiente emissum, ut innuimus *disput. 3. c. 3.*

(R) Pag. 428.

Ultimo hic tres quaestiones ponimus: unam de *divortio*, alteram de *agnitione et legitimatione filiorum*, tertiam de *statu civili*.

1. Quoad *divortium*, quocumque modo sumatur (una excepta separatione tori ex mutuo consensu) dicimus illud non permitti, neque aliter posse proponi, quam apud Iudices ecclesiasticos (Tridentinum, sess. 24, c. 20 de R., et can. 12. *It.* Instructio Benedictina, § 7. Et supra ubi de causis matrimonialibus et legitimo judice): et quidem apud Episcopos, non vero Praelatos inferiores (Tridentinum, sess. 24, c. 20). Aliter factum nullius roboris habetur (c. 3. *de divort.*; c. 5. et 6 *de adult.*; c. 9 *de int. rest.*); agitur enim de summa re, videlicet de conjugiorum firmitate tuenda, de scandalo avertendo, ac de poena publica et magna infligenda. Ratio autem dissolutionis, quae in judicio proponitur, vel privatum tantummodo jus respicit, vel publicum — Si 1, id est si proponatur matrimonium nullum esse ex errore, vi metu et raptu: item irritandum esse causa ineundae religiosae vitae; aut dissolvendam habitationem ob mariti saevitiem; vel quaestio tantum sic de sponsalium valore: tunc solis tantum conjugibus permittitur agere in judicio ad dissolutionem conjugii pro qualitate rei, exclusis extraneis, propterea quod tantum interest ipsorum (c. 26 *de spons.*; c 2 et 4 *de conj. servor.*; c. 5 *de frigid.*; etc.) — Si 2. hoc est si petatur, ut matrimonium nullum declaretur ob religiosam professionem, Ordinem sacrum, cultus disparitatem, cognationem, affinitatem, bonestatem publicam, etc.; tunc ab Advocato fiscali Episcopi, et a quocumque alio etiam extraneo, dummodo legitimis documentis quod proponit, probaturus sit, neque sit de dolo aut mala fide suspectus, introduci quaestio poterit. Agitur enim de causa publica, in qua non actio, sed accusatio proponitur (ut docet vel ipse titulus Decretalium: *qui matrim. accusare*).

Dissolutionis causae summario modo et sine strepitu peraguntur (c. 1 *ut lite non contest.* Clem. 2 de *judiciis*). At regula est, ut semper praesumatur in favorem matrimonii jam contracti; non autem contra illud: unde contra non sunt admittendae probationes, quae quidem non sint omnium gravissimae. Et Benedictus XIV Constitutione *Dei miseratione*, 3 nov. 1741, statuit, ut in singulis Dioecesibus designentur matrimoniorum defensores. Ist-

causae semper intersunt, sicque judiciis officium adjuvatur, atque insuper a prima sententia, si forte sit contra matrimonium lata, appellare semper debent. Defensor autem, cum munus ejusmodi committetur, juramentum praestabit fideliter officium suum obeundi, et quotiescumque contigerit, ut in judicio adesse debeat pro alicujus matrimonii validitate tuenda, rursus idem juramentum praebebit — V. Bouix, *De judiciis*, tom II, ubi fuse — Pro regno Austriaco vid. *Patente imperiale nella quale si promulga una nuova legge sugli affari matrimoniali dei Cattolici nell' impero Austriaco*, 8 ott. 1856—Vergottini, *Analisi del Concordato Austriaco...aggiuntovi la nuova legge sul matrimonio*. Venezia, 1857.

2. *Agnitio* est actus civili lege inductus, quo parentes vel propria sponte vel judicis auctoritate filios suos naturales agnoscunt vel debent agnoscere: hinc agnitio alia est voluntaria, alia judicialis. Quae fieri debet vel in ipsis nativitatis tabulis, vel alio authentico actu ante vel post filii naturalis nativitatem. Filius, si a beneficio agnitionis excludatur, compellere potest matrem ad ipsum agnoscendum, probando se illius filium esse; at non potest compellere patrem, quia investigatio paternae originis est moribus invisa: excipe 1. si pater se talem scripto affirmaverit, vel si constet aliqua actuum serie se erga filium, ut patrem, gessisse: haec tamen inquisitio solum vivente patre permittitur; 2. si qui pater dicitur, raptum vel stuprum violentum in matrem filii commisisse constet, et delicti tempus conceptionis tempori respondeat. Si tamen pater agnoscendo filium et matrem nominaret, hujus nominationis nulla per se habetur ratio — Ab agnitionis beneficio excluduntur a jure: 1° Nati ex parentibus quorum alteruter conceptionis tempore conjugali vincolo obstrictus erat. 2° Nati ex genitoribus ab ineundo matrimonio prohibitis ob arctius consanguinitatis, vel affinitatis vinculum in linea recta in infinitum, vel ratione consanguinitatis in linea transversa ad secundum usque gradum civiliter computandum. 3° Nati ex iis, quorum vel unus eodem conceptionis tempore solemni castitatis voto obstrictus erat ob religiosam professionem, vel ob sacrorum Ordinum susceptionem. Ceteri omnes ex patrio jure ad agnitionis beneficium admittuntur, ideoque etiam nati ex iis, qui conceptionis tempore matrimonium inire non poterant ob aliquod dirimens impedimentum, quod pontificia dispensatione tolli potest; qua in re juri antiquo derogatum est — Effectus agnitionis sunt, ut filius naturalis assequatur statum certum, jus habeat quoad aliqua in bona parentum, et fiat capax legitimationis beneficio; etsi enim agnitus, nondum tamen habetur ut filius legitimus, nisi ipsa legitimatio sequatur.

Legitimatio est actus, quo naturales filii, forma a lege praescripta legitimi fiunt, patriae potestati subduntur, et omnia jura acquirunt ad legitimos spectantia. Ex hodierno civili jure fieri potest tum per subsequens matrimonium, tum per Principis rescriptum. Sed ab omni legitimationis beneficio excluduntur, qui excluduntur a beneficio agnitionis: excluduntur insuper a legitimatione per subsequens matrimonium: 1° Nati ex iis, qui conceptionis tempore consanguinitatis vinculo in tertio gradu, vel secundo affinitatis in laterali linea juxta civilem computationem sunt conjuncti. 2° Nati ex conjunctione inter adoptantem et adoptatum, et adoptatis conjugem. Isti proinde solo Principis rescripto legitimi fieri possunt. Etiam pro filiis jam mortuis potest habere locum legitimatio, in favorem nempe eorum descendentium. Quod tamen pertinet ad Principis rescriptum, illud a patre postulandum est, si vivat; item oportet, ut pater non habeat alios filios sive legitimos sive legitimatos, vel ab istis descendentes; item ut per subsequens matrimonium ex gravi causa non possit filios legitimare. V. *De just. et jure*, ubi *de haered.* quoad jura in parentum bonis, quae habent filii tum legitimi aut legitimati, tum naturales; *et Cod. Alber. civ.* art. 171 et seqq. — C. A. civ. 161—C. G. 331—C. S. 253 — C. P. 131—C. M. 166 et seqq.

Ut hactenus dicta plenius intelligantur, et utrique civili et canonico juri applicentur, breviter dicendum de multiplici filiorum nomine. Maxima ac prima distinctio est in filios legitimos ac illegitimos: *legitimi* dicuntur, qui ex valido conjugio vel saltem putative valido, procreati sunt; *illegitimi* autem, qui ex nuptiis nec vere nec putative validis geniti sunt. Illegitimi a civili lege generali nomine appellantur filii *naturales*: a jure vero canonico filii naturales dicuntur ii solummodo, qui nati sunt ex iis qui vel prolis conceptionis vel nativitatis vel intermedio tempore, valide inter se nubere poterant, utpote nullo dirimente impedimento detenti. Si secus est, id est si filii nati sint ab iis qui aliquo ex memoratis temporibus impediti erant, dicuntur *spurii*: et quidem *adulterini*, si ex adulterio; *incestuosi*, si ex incestu; *sacrilegi*, seu ex sacrilega copula, puta cum persona voto castitatis solemni ligata; *nefarii* demum, si ex parentibus in linea recta, ut ex patre et filia, nati sunt—Ubi notamus: jus canonicum omnes spurios excludit a legitimatione per subsequens matrimonium; e contrario lex civilis exceptionem facit ex dictis supra.

Hinc concludunt: quosd effectus civiles, idest quoad successiones, haereditates etc., standum est civili lege; quosd effectus vero canonicos, idest quosd ordines, impedimenta matrimonii, digoitates et beneficia ecclesiastics, adhuc standum est lege ecclesiastica.

3. *Status civilis* est illarum conditionum complexio, quae a jure civili requiruntur, ut quis civilibus juribus frui possit, ac civitatis oneribus subjici a positivis Regni legibus statutis. Civilia jura habent non tantum singuli subditi, sed etiam corpora moralia, ut collegis, universitates, quae publica auctoritate probata sunt; cum ut totidem personae habentur (*Codex civ. art.* 12 etc) — Status civilis acquiritur, seu subditi censentur, vel qui tales nascuntur, vel qui tales postea fiunt. *Nascuntur subditi* qui patrem vel matrem habent subditam, ejusque aequuntur conditionem, etsi in extera ditione nati. Paternam conditionem sequuntur filii legitimi, legitimati, vel naturales legaliter a patre agniti: maternam vero conditionem sequuntur filii naturales a matre tantum agniti. Non censentur subditi qui nascuntur ex extero patre intra ditionem nostram, nisi hic exterus domicilium in dictione fixerit cum animo ibi perpetuo manendi, qui tunc adesse praesumitur cum continuo per decennium permansnerit, non tamen mercaturae causa. Filii etiam expositi, cui matrem habent incertam, si in territorio nati sint, a matre subdita praesumuntur nati. *Subditi autem fiunt*: 1. Legis beneficio ii, qui nascuntur ex patre, qui ob culpam jura civilia amiserit: isti enim etsi uti extranei habentur, si tamen intra annum sb adepta majori aetati profiteantur se velle permanere in domicilio, quod apud nos jam habent: vel illud, si alibi morentur, penes nos transferre et reapse intra hujusce anni spatium transferant a declarationis die computandum, tum subditi qualitatem acquirunt; 2. matrimonii vi extera foemina, quae viro subdito nupserit, et ipsa subdita fit; 3. Princeps rescripto subditi fiunt qui Literas *naturalitatis* obtineant, modo tamen apud nos domicilium fixerint, et Principi fidelitatem jurаverint. (Vid. art. 19 et seqq. — *C. A.* 28 — *C. G.* 10 — *C. S.* 10 — *C. P.* 13 — *C. M.* 16).

Civilis autem status probatur ex nativitatis, matrimonii et obitus actis a respectivis Parochis describendis, qui quidem in externo foro plenam fidem faciunt. Hinc patet quanta esse debeat Parochorum cura in iis exarandis accurate, quamque graviter delinquerent, si in hoc culpabiliter deficiant. Omnea qui ea acta immutarent, vitiarent, etc. coram judice conveniri possunt pro damnis et eo quod interest (*Cod. civ. art.* 62 — *C. G.* 45 — *C. S.* 104 — *C. P.* 279 — *C. M.* 312); praeter poenas a Codice poenali statutas (*Cod. poen. art.* 339, 353, et 359). Quod si praedicta acta deficiant, tunc locus datur probationi ex documentis praesertim a defunctis genitoribus provenientibus vel aliorum certis testimoniis; iis tamen exceptis quae pro paternae originis investigatione expresse prohibita sunt (uti cum agitur de probanda paternitate et maternitate eorum, qui a legitimationis beneficio excluduntur. Art. 187). Item non admittuntur probationes, si acta ex petentis dolo deficereot. (Art. 60 et seqq.) — V. L. Ferraris, *Bibliotheca* etc. V. civis, civilitas, etc.

APPENDIX I.

De praecipuis interroganda adhibendis cum personis diversis, ac de inquisitione spiritualium morborum, ac de Confessarii directionem.

Quamvis debitum conscientiam examinandi sit praecipuum poenitentia, attamen non est dubitandum, quo si Confessarius cognoverit illum in hoc deficere, ut maxime plerumque deficit in iis, quae sunt suae conditionis, teneatur ipse Confessarius interrogare: *prius* de peccatis, in quae verisimiliter incidere poterat, attento ejus statu; *postea* de eorum numero, specie ac necessariis circumstantiis; *denum* de origine et causa omnium spiritualium ejus morborum, ita ut efficaciter ei occurrere possit. Qua in re sciunt monita, quae legere est in libro, *Istruzione per i novelli Confessori*, Opera di un missionario; Torino, Canfari 1845: — 1. « Se sarà persona giudiziosa, e dica d' essersi esaminata, ai potrà credere che così sia, avvertendo poi se lo giustifica col contesto della Confessione, il che è facilissimo a conoscersi; ma se sarà persona rozza, o se saranno certuni per lo più poco attenti alla salute dell'anima, come soldati, servitori, o giovani, che veogono a confessarsi per impegno del padre o del maestro o d'altro, per quanto dicano d'essersi esaminati, sarà buona cautela

d'interrogargli; siccome tutti gli altri,nei quali può cader giusto sospetto che vengano alla Confessione, come si dice, *pro forma:* il che può accadere con molti che vivono ne' collegi e ànno uso di confessarsi tutti in tali giorni. E altri che sono pochi istrutti nelle cose della salute, o fanno una vita disapplicata da Dio, come sono i giuocatori, bettolieri, garzoni di botteghe, vetturali, e taluni che quasi sempre vivono nelle campagne o tra le mandre. E talvolta anco la gente più colta e nobile, ma data a' corteggi, agli amori e alle vane conversazioni, che si confessano non più che alla Pasqua o altre poche volte fra l'anno; o altri ancora che stanno inviluppati in traffichi e negozi, che per lo più per confessarsi pigliano il tempo a ritagli e molto scarso; — 2. il buon Confessore nell'interrogare ha da foggire due estremi, che sono il troppo ed il poco. Il *troppo* sarebbe, se interrogasse di tutti i peccati che si possono far nel mondo . . . . . Troppo è similmente l'interrogare di cose improprie alla persona del penitente o al suo stato e qualità: o di cose inverisimili o enormi, o molto brutte, quando non vi sia prudente motivo di farlo; nè solamente è troppo, ma anche è cosa piena di scandalo e di pericolo, come se ad una matrona onorata si chiedesse se ha prostituite le sue figliuole, o ad un Ecclesiastico di rispetto se ha commesso simonia o cose simili, delle quali un penitente di riputazione potrebbe dirsene offeso; dove anco notiamo essere cosa da non lodarsi l' interrogare di certe cose frivole e inette che danno motivo al penitente di ridere, e poi ridicendole ad altri, di farne sollazzevole conversazione. All' altro estremo del *poco* appartiene lo spedirsi con una o due domande generali, dicendo, come molti usano, al penitente: *Avete altro*? o simil cosa, e poi finire; il che quanto si può praticare lodevolmente con una persona timorata e intelligente, altrettanto si deve riprendere, se si fa indistintamente con tutte le altre. Perciò il mezzo prudente di quest'azione sarà l'interrogare, secondo le persone, prima dei peccati comuni a tutti gli uomini, e dopo de' particolari dello stato proprio; — 3. ogni paese, ha per lo più, siccome le sue virtù, per così dire, municipali; così ancora i suoi vizi e peccati, i quali, sebbene si fanno ancor altrove, nondimeno in tal paese sono più frequenti: così l' Apostolo chiamò gli Ateniesi superstiziosi e i Candiotti oziosi e crapuloni; il qual lume è molto utile per interrogare. Ogni età ha similmente i suoi particolari peccati, onde si riferisce un detto di s. Filippo Neri, che tolta dai giovani la lascivia, e dai vecchi l'avarizia, tutti si salvano. Ogni stato ha anco i suoi, e ogni professione, e ogni sesso: il soldato s' involge ne' giuochi e nelle lascivie; il curiale nelle ingiustizie e nelle frodi; la donna ne' profani amori e negli odii; l'Ecclesiastico in molte libertà disconvenevoli al suo grado, e spesso in diverse ommissioni contro il debito del suo offizio, e del servizio che ha colle anime e colla Chiesa: il Religioso nella trasgressione delle regole e voti; il che tutto giova di sapere, non per richiedere da ciascuno ciascuna cosa, come già si è notato, ma per aver filo di chiederla, quando la prudenza lo detti. »

1. Interrogationes diversae pro multiplici statuum diversitate — Si ad Confessionem accedat *Sacerdos*, interrogetur: an debite satisfecerit Horis canonicis et oneribus Missarum; an negotiationem exercuerit; an Missam nimis festinanter absolvat; an cum personis suspectis habitet, vel iisdem societur; an ebrietati sit deditus; otio indulgeat: Parochorum et Episcopi regimen vituperet; an ad vanagloriam praedicationem assumat; an Ecclesiae suae inserviat, et idoneum se reddat ad Confessiones excipiendas, si in ejus pago sit Confessariorum penuria, quae hodie ferme ubique est; ast sunt qui praedicationi magis indulgent, ut sic pascant eorum vanitatem: « Il « confessionale è la pietra di paragone (ait s. Alphonsus; v. ejus vita a Tannoia scripta, l. II, c. 54) « del vero operaio; chi non ama il « confessionale, non ama le anime . . ; nel con« fessionale si fa frutto per sè e pel penitente; « non così nel pulpito. Se colla predica si fa « del bene, un' aura di vanità può far restare « colle mani vuote il predicatore; il che non « accade nel confessionale, dove manca la va« nità, e si fa uso della pazienza » — Si etiam sit *Confessarius*, interrogetur, an sufficientem studiis operam tribuat, an absolverit non absolvendos, an oscitanter hoc munus expleverit, an mala consilia dederit; an cum mulieribus non satis circumspecte se habuerit — Si etiam sit *Parochus*, maxime interrogetur, an attendat ad debitas correctiones erga subditos; an Sacramenta ministret solicite; an moribundis sedulo assistat: an conciones habeat et cathechesim juxta canonum praescripta, postbabita omni mala consuetudine; an pravum exemplum praebeat, an suo tempore poeros ad Communionem disponat, an residentiam vere formalem teneat; an malis Clericis bonas attestationis faciat: quod esse non potest sine maxima Ecclesiae ruina — Si accedat Communitatis *Superior*, interrogetur, an suis subjectis scandalum praebeat verbo et opere; an propriis potius commoditatibus studeat, quam suorum profectui; an invigilet in domesticos; an necessitatibus alumnorum provideat, eos oppor-

tune corripiendo, bortando, dirigendo; an acceptor personarum sit, et similia — Si accedat *Praedicator*, interrogetur an molliter blandat, ao delectationi potiusquam emendationi studeat, an mordeat nedum corrigat; an illum comedat aiobitio, non vero zelus domus Dei: « Può anche peccar d'omissione il predicatore, il quale non istudia nè prevede nè ordina « prima le cose che vuol dire, esponendosi « quasi a parlare a caso, e come gli viene « alla bocca, che è un tentar Dio, ed arri« schiare tutto il frutto della predicazione: *ad rem* Istruzione pe' novelli Confessori » — Si vero accedat *Clericus* vel *Seminarista*, interrogetur, quonam fine sacrum ministerium quaerat; an secoli divitiis inhiet, laicorum consortium praediligat; an in sacris studiis negligens sit; an ecclesiasticas scientias fastidiat, libros tantum profanos amet, minora Ecclesiae officia fugiat, an disciplinae impatiens, an superiorum censor et detractor, an socios mordeat, discordias foveat, suspiciones malas ingerat; an vanitatibus indulgeat, an invidus potiusquam emulator; an orationem parum amet; an meditationem aegre ferat: haec enim nisi radicitus evellantur, pessimi exitus sunt signa. An sensibus indulgeat, devotiones ac devotos irrideat, affectiunculas periculosas foveat; impudicis inhaereat cogitationibus; verba scurrilia proferat; an turpi carnis vitio inficiatur, etc. quibus omnibus perraro salutaria adhibetur medicina, ut talis Clericus in bisce culpis habituatus bonus ac utilis Sacerdos aliquando evadat [1].

Si confiteatur *Monialis*, interrogetur, an aliquem defectum commiserit circa vota, praesertim paupertatis, accipiendo vel largiendo sine licentia, an erga aliquem mutuam nutrierit benevolentiam periculosam, an aliquo teneatur odio in suas sororea. Etsi sit in aliquo officio, de illo interrogetur: si *rotaria*, an afferat literas aut nuncia de malo suspecta; si *portinaria*, an oscitanter januam reseratam teneat, cum periculo scandali; si *abbatissa*, an novis abusibus conniveat, an exemplo non praesit, etc.

Si accedat *mercator*, *artifex*, *operarius*, etc. [2], interrogentur an deceperint in pondere vel mensura; an vendiderint ultra pretium justum; an deceptiose merces mutaverint; an pejeraverint; an aliorum mercatorum famam violaverint; an monopolium commiserint, an diebus festis tabernas cum scandalo aperuerint; an suae professionis sufficientem scientiam non habeant an opus imperfectum reliquerint, ao sua imperitia damnum attulerint, etc. Ubi cavendum a generalibus atque indeterminatis interrogationibus: « Poniamo infatti, che si dimandi ad un negoziante, se non ha peccato d'usura, d'ingiustizia o di frode oel commercio: bench'egli avesse buone taccherelle sopra ciascheduno di questi capi, risponderà tuttavia che no; perchè tutto quello che ha fatto, passa come lecito nel loro stato, e non è questo a cui tra i negozianti ai dia nome di *usura*, *ingiustizia*, *frode*. Sarà del pari delle interrogazioni che si facessero a uomini di mondo, ammaestrati ed anche cristiani, se si vuole, rispetto a molti mancamenti, dei quali essi non giudicano a pezza come il Vangelo. Dappoichè non hanno essi un giusto concetto delle cose, di cui il Confessore vuol dimandarli, convien che egli, se vuol conoscere e fare giudizio della loro moralità, procacci di mettersi al chiaro della maniera con che si comportano, e rilevare per sè medesimo dove e quanto ponno essere colpevoli per venir poi a dimande più speciali, che non dian più luogo a equivoci e li menino a saper rispondere più accertatamente di quello che vuolsi intendere da loro... Allora, dice s. Francesco Saverio, vi conviene entrare nella loro coscienza e discretamente

1 V. *Manuale Ecclesiastico* etc. pag. 281: esame pratico per un ecclesiastico.

2 Artifices et opifices sedulo a Confessario prae ceteris examinandi sunt: plerumque enim tacent in Confessione injustitias et peccata suae arti et conditioni propria. *Primo* in genere injusti sunt opera sut non vendendo, aut non locando justo pretio; occultos operum defectus non manifestando, juxta dicta de venditione; negligentia culpabili tempus terendo; alios operarios a labore avertendo; opus male exequendo, sive nimia praecipitatione, sive rerum necessariarum omissione, etc. *Secundo* in particulari autem praecipue injusti sunt: — 1. Aurifabri et argentarii, qui aurum et argentum adulterant, inter vacua plumbum infundunt, adamantes infra valorem ab ignorantibus emunt; aut compositos pro naturalibus vendunt; — 2. pannificea et lanifices, divendunt, quanti si tota materia foret ejusdem qualitatis, qui initium et finem voluminis panni ex lana multo meliori texunt; qui fucatis coloribus utuntur, qui decepti pannos emendo, alios pariter vendendo decipiunt; — 3. molitores qui grana immutant, aut eis res extraneas nullius fere valoris immiscent, uti fabas, ad augendum pondus et massam: qui pro salario detinent aliquid de frumento vel farina ultra praxim timoratorum; — 4. pistores, qui male coquunt; qui farinae triticeae aliam ex siligine hordeo, fabis, etc., malitiose immiscent; qui pondus imminuunt vel augent fraudolenter; — 5. lanioues, qui corruptas carnes vendunt, aut minorem qualitatem pro meliori tradunt: — 6. sartores et sutores, qui male secant; qui panno aut corio corrupto vel adusto utuntur; qui partem panni sibi traditi retinent, fingendo se totum in opere conficiendo adhibuisse; — 7. opifices petasorum, qui petasos rursum stipatos aut tinctos pro novis, aut a longiori tempore in officinis existentes vendunt: — 8. typographi, qui exemplaria excudunt in majori numero quam conventum est, et sibi ea retinent: qui adulterinas editiones contra jus privilegium habentis faciunt; qui emendatores habent imperitos; qui papyrum non adhibent ejusdem qualitatis ac in programmate promiserunt, etc. V. *Opera di un Missionario*.

ricercaodola, cavar da loro quel che non conoscono essi medesimi. Dimandateli pertanto con quali mezzi e misure mettono essi a profitto il lor danaro, quali le massime e quali lo loro pratiche nelle vendite, nei prestiti e in ogni altro negozio, e voi troverete che dappertutto regna usura, e che parecchi i quali nulla aveano di che accusarsi in fatto di ingiustizia, acquistarono ingiustamente la più gran parte dei loro averi. In questo particolare delle ricchezze, molti vennero a tale indurameoto, che trovaodosi carichi di rapine, non ne sentann scrupolo veruno,o almeno di tantu leggieri, che oon ne sono menomamente inquietati [1] ».

Si accendant *parentes*, interrogentur, an sint negligentes io filiis educandis, non curando ut doctrinam christiaoam illi doceantur, ut Sacro intersint, pravos socios fugiant et personas diversi sexus; an scandalo sint filiis, io eorum praesentia blasphemando, etc.; an de eorum excessibus non corripoerint, praecipue si aliquid furati sint; an permiserint pueros et puellas simul dormire; an filios alimenta non dederint; an injoste ad matrimonium coëgerint, vel ad Religionem, aot statum ecclesiasticum; de boc enim plures parentes nullum sibi scrupolom faciunt, et hinc filiis pernicies et Ecclesiae pergrande detrimentum — Si *dominus*, an famulos corripuerit blasphemantes, vel praecepto paschali non satisfacientes, aut Sacro non interesseoios, aut inboneste loquentes, praecipue messis et vindemiae temporibus; dominus, quando potest, tenetor impedire scandala, qoae tunc committontur — Si *uxor*, an faoiliae bona distraxat, filios teoellos orare non doceat, contra ipsos in imprecationes erumpat; an virum ad blasphemias provocet, an debito matrimoniali eom fraodet.

Si accedant *pueri* ac *puellae*, ardua res: — 1. Interroget pueros, an sciaot res fidei; an tacuerint peccatum ob verecundiam; — 2. an blasphemaverint in Sanctos, an juraverint cum mendacio; — 3. ao omiserint in festis aodire Missam, vel in ea audienda sermones baboerint, an in festis laboraverint; — 4. an parentibus fuerint inobedientes vel arrogantes:—5. an aliquod turpe peccatum patraverint? Sed in bac materia Confessarius sit valde cautus in interrogando: incipiat interrogare de longe et verbis generalibus: et prius, an dixerint mala verba? an jocati fuerint cum aliis pueris, aut poellis? et si jocos illos clam exercuerint? Deinde interroget, an commiserint res turpes? Multoties, etiamsi pueri oegent, prodest uti cum eis interrogationibus suggestivis, v. g. *et nunc dic mihi*, *quoties hacc fecisti*? *quinquies*, *decies*? Interroget, cum quo dormiant, et si in lecto manibus jocati fuerint? Puellas interroget, si aliquem juveoam amore foerint prosecotae, et an adfuerint pravae cogitationes, verba, aut actos? Et a responsis procedat ad ulteriores interrogationes, sed caveat ab exquirendo a puellis, vel a pueris, an adfuerit seminis effusio, cum bis enim melios est deesse iu integritate materiali Confessionis, qoam esse causam, ut apprebendant quae nondum noverint, vel ponantur in curiositate addiscendi. Interroget etiam a pueris, an attulerint nuntia vel dona virorum molieribus? Et a puellis, an acceperint dooa a personis snspectis, nempe conjugatis, Ecclesiasticis,aut Religiosis?—6. Interroget, an commiserint furtum,vel an damnum attulerint praediis alienis, bestiis, aut alio modo? — 7. An alicui detraxerint? — 8. Circa praecepta Ecclesiae interroget, an impleveriot Confessionem et Communionem paschalem? Et an carnes aut lacticinia comederint diebus vetitis?

2. De specie, numero et circumstantiis peccatum — Si filii confiteantur, se parentibus obedieotia ac reverentia defuisse, interrogentur: 1. An aliquid grave fecerint contra eorum praeceptum expresse, uti esset, ne e domo de nocte exireur, ne ludis damnosis luderent, ne cum malis sociarentur, etc.; 2.an reverentiam non adbibuerint factis aut imprecationibos, aut injuriis gravibos coram irrogatis: ut esset eos scrio appellaodo *ebrios*, *bestias*, *fatuos*, *latrones*, *beneficos*, *scelestos*; aut gestos eorum contumeliose exprimendo, aut alia verba proferendo, quibus gravem molestiam eis exhibuissent. Vocare autem eos *senes*, *ignaros*, *stupidos*, etc., non debet absolute condemnari de peccato mortali, nisi tunc com illi graviter offendereotur.

Si qui confiteantur se pravas babuisse cogitationes, obscoenaque verba protulisse, interrogentur circa cogitationes, an bis causam dederint, an io eis morose sint morati; et tunc

[1] *Lettera prima a Gasparo Barzeo*. o. 3 — « In questo genere (prosiegue il Santo, n. 17) v'incombe di usare una diligeuza più esatta, quaodo in Confessionario vi capiteraooo ministri regi, governatori, ageoti, tesorieri scrivani,appaltatori ed altri, che sotto qualsivoglia qualifica abbiano ingerenze col Fisco e nei Tribuoali. Da questi tutti richiedete con diligenza lo che modo nell'esercizio del loro impiego aumentino le proprie sentenze, e se mostrano imbarazzo nella risposta, con bella maniera iosistete e teotate. Forse dopo uoo lungo giro giungerete a scoprire da sicuri iodizi il covacciuolo delle frodi e dei monopolii, per mezzo de' quali oon poche persooe talvolta si prevalgono de' foudi pubblici a ingrassare le lor private famiglie, anticipatamente iocettando col danaro regio le mercanzie o derrate, che poi vendooo ad altri, esigendo da essi uo aumento di prezzo a tutto loro profitto. ». V. *Metodo per la direzione delle anime*.

an ipsi sint voto ligati, an conjugati; an concupiverint puellas, aut viduas, aut nuptas, vel proximo gradu conjunctas, et quod malum cum ipsis voluerint: num media apposuerint ad eas exequendas; quot vicibus diversis in his sint immorati; etc. [1]. Quoad verba obscoena interrogentur: 1. Coram quibus et quoties ita locuti sunt, ratione scandali; an coram viris aut foeminis uxoratis aut non, pueris vel adultis: facilius enim scandalizantur puellae et pueri, quam adulti, praesertim qui in hoc vitio sunt habituati: 2. quae dixerint verba: an v. g. nominaverint pudenda sexus suo diversi; hoc enim difficulter excusatur a mortali; 3. num verba protulerint ex ira vel joco: nam ex ira difficilius aderint complacentia et scandalum. Caveat Confessarius ab absolvendis hujusmodi recidivis in colloquiis turpibus, quamvis dicant ea protulisse ex joco, nisi prius emendentur, vel signum extraordinarium doloris afferant; 4. num jactaverint se de aliquo peccato; tunc enim tria peccata frequenter concurrunt: scilicet magnum scandalum audientium, jactantia de malo commisso et complacentia de peccato narrato; ideoque interrogandi sunt, de quo peccato in specie se jactaverint. Interrogentur etiam an delectati sint audire alios inhoneste loquentes, at an tunc adverterint ad correctionis praeceptum, putantes eam profuturam [2].

Siquis confiteatur se male esse locutum, interrogetur, an vera vel falsa dixerit; si vera, an publica in eo loco, et num exaggeraverit, de quibus, et quoties male dixerit, an in eorum praesentia; qua intentione, num ex odio, invidia, etc.; an revelaverit quae sub secreto habeat; coram quot et quibus, et in qua materia. En exemplum de muliere, quae in imprecationes erumpit, ut illud habet Baccari (*Pratica del confessionale*), cujus tamen doctrinam in aliquibus non probamus, cum nobis videatur plus aequo rigidior.

« *P*. Padre, mi sono adirata più volte contro delle galline e delle bestie, ed ho detto delle bestemmie — *C*. Quanto tempo è che non vi siete più confessata? — *P*. Saranno circa due mesi.

C. Avete fatta la penitenza che v'impose il Confessore?.... Avete detto delle bestemmie, ma che bestemmie sono coteste! — *P*. Ho detto; che si possano rompere il collo, che possano crepare, maledetto, una saetta, e in somma, Padre, quanto mi veniva in bocca; perchè sono molto rabbiosa, e non posso aver pazienza.

C. Queste vostre non sono bestemmie, ma imprecazioni; e vuoi dire che sono parole, con le quali si desidera, ossia si prega del male agli altri. Queste parole dunque le avete soltanto dette al bestiame, ovvero anche al prossimo, o alla gente di casa vostra? — *P*. Le ho dette ancora ai figliuoli, perchè sono tanto disobbedienti e cattivi; Padre mio, credetemi, ci vorrebbe una pazienza da Santo.

C. Siete solita a cader spesso in imprecazioni, particolarmente di dirle ai figliuoli? — *P*. Alle bestie le dico quasi ogni giorno, e più volte ancora, e si ragazzi quando si ostinano, e non vogliono obbedire.

C. Ma ditemi: e non procurate voi qualche volta almeno di farvi un poco di forza, e trattener la lingua, e di adoprare piuttosto la mano, castigandoli, che offendere il Signore, e dare ai figli questo scandalo? — *P*. Sì, qualche volta mi trattengo; ma credetemi, Padre, non si può far di meno; se non mi sfogo, mi sento proprio scoppiare.

C. Vi compatisco e moltissimo. So bene quanta pazienza vi voglia coi figli: non ostante quando si vuole, si può far di meno dal prorompere in parole che offendono Iddio e il prossimo; ma andiamo innanzi per iscoprire quanto è necessario la vostra coscienza. Ditemi dunque, quante volte al giorno sarete voi caduta in questi due mesi nelle imprecazioni, e singolarmente contro i figli? — *P*. Padre mio, non so dirvi il vero, ma quasi ogni giorno, qualche volta anco contro i figli.

C. Avete procurato mai in tutto questo tempo di far violenza a voi stessa, perchè non vi sfuggano coteste parole almeno contro de' figli? — *P*. Qualche volta me ne sono astenuta e sono stata paziente, ma poche volte; per lo più la collera mi trasporta: e quando mi vengono quelle rabbie grosse, non mi posso trattenere, e dico quanto mi viene alla bocca: che possiate morire, che il diavolo vi porti e che so io.

C. Le dite mai di cuore, vale a dire con volontà, che loro venga quel tal male, se non ai figli, almeno ad altre persone? — *P*. Qualche volta veramente ad altri le dico di cuore in quel momento, ma se poi succedesse, mi dispiacerebbe — *C*. M'immagino che ciò accaderà di

1 Confessarius reddat rationem poenitenti, cur tot interrogationes faciat, ut nempe cognoscat numerum, species, circumstantias peccatorum; ne poenitens credat Confessarium id agere ex curiositate aut malo fine.

2 « Non date a conoscere (ad rem ait lib. *Metodo per la direzione delle anime* ecc.) nè sorpresa, nè manco troppo orrore, allorchè il penitente interrogato confessa delle colpe enormi; scusatelo piuttosto per quanto è possibile: ditegli che il demonio è pur troppo perverso, che si danno talora delle tentazioni assai forti, delle passioni vive assai, delle occasioni imprevedute, assai pericolose, ecc., che allora si ha un gran bisogno dell'aiuto di Dio, e che fa d'uopo dimandarlo con fervore ».

raro — *P.* Oh Padre sì. Bisogna che sia una gran rabbia.

Qui fa d'uopo brevemente istruir costei, come e quando sia grave peccato l'imprecazione, perchè cominci a comprendere il suo fallo, a temere il suo abito, e quindi a sospettare delle passate Confessioni, e ripeterle secondo, che se ne vedrà il bisogno. A questo proposito è bene ricordare, che quantunque l'imprecazione per puro sfogo di lingua pronunziata senza malvagio animo e senza odio, non sia grave colpa; nondimeno quando sia per abito, specialmente se contro dei figli scagliata, non può giudicarsi leggiera, ma è grave per ragione dello scandalo dato ai figli medesimi, che apprendono il vizio; e per ragione del pericolo prossimo, procedente dall'abito di pronunciarle con animo cattivo; come ella stessa ha accusato ».

3. Inquisitio originis ac causae spiritualium morborum—Audiatur hic Baecari: « Venga un penitente, il quale si accusi di non far quasi mai orazione, e molto negligentemente, coi pensieri qua e là distratto: di non pensar quindi che poco o nulla a Dio e all'anima, e nemmeno nei giorni festivi, nei quali si contenta di una sola Messa, e Dio sa come. Quindi interrogatolo, se si eserciti qualche volta negli atti di fede, di speranza e carità, si trova che anche in ciò è negligente. Ora inteso io tutta la sua estensione il male di costui, si passi a rintracciarne la causa. Questa può essere primieramente una quasi indifferenza della salute dell'anima, cioè di non apprendere l'importanza somma di salvarla, per cui la trascura, oppure una certa noia delle cose spirituali, onde la causa sarebbe l'accidia. Può essere ancora l'avarizia, ossia l'amore smoderato all'interesse, perciocchè l'affetto alla roba, e il desiderio disordinato di acquistare, lo tiene sì fattamente occupato e legato alle cose della terra, che poco si cura di quelle del cielo, e si verifica ciò che di costoro predice l'Apostolo, cioè che: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, etc.* (I Tim. 6, 9)—Chiedete dunque al penitente per qual cagione ei tralasci i necessari esercizi di pietà, o in quali occasioni e circostanze per comprendere quale sia la cagione di tanta sua trascuratezza. Se procede dalla poca stima dell'anima, un buon mezzo e molto efficace sarebbe che si applicasse per alcuni giorni a' spirituali Esercizi. E se ciò non è possibile si può prescrivergli, che in qualche tempo opportuno mediti da sè per una mezz'ora qualche massima eterna, e particolarmente la perdita dell'anima, che decide di una interminabile eternità; più, ogni giorno che pratichi almeno alcuno de' tanti divoti esercizi, che possono essere a proposito; e che reciti le lali brevi orazioni, onde a poco a poco scuota l'accidia e la vinca. Se poi sia effetto dell'avarizia, mediti per qualche tempo seriamente in ora comoda la certezza della morte e la sua incertezza, onde da un momento all'altro voglia o non voglia, dee essere privato di tutto, che sia liberale co' poveri, e usi altri mezzi che atti sieno, secondo le sue circostanze, a distaccare il suo cuore dalle cose terrene ».

Aliud exemplum: « La trascuranza dell'anima può precedere dall'amore al piacere, ch'è il più comune e il più dominante; o dall'attacco ad una vita comoda e dilettevole, e dall'avversione in conseguenza a qualunque patimento e fatica. Molti si trovano in questo secolo, fra nobili particolarmente e ricchi, i quali predominati sono da uno spirito di carnalità e mollezza per cui altro non fanno per l'anima, che qualche breve orazione, e ne' dì festivi solo assistono alla Messa; nella quaresima ascoltano qualche predica e non si accostano a' Sacramenti, che nella Pasqua o poco più. Tutto il rimanente del tempo, fuori di qualche domestico negozio, o pubblico impiego, lo consumano nel piacere e nel divertimento: quasi che l'uomo in questa vita fosse destinato ad un detestabile ozio, e non piuttosto al lavoro o alla fatica. Ora capitando a' vostri piè simili persone, si accuseranno di molti peccati, e singolarmente carnali, a cui appunto sono portati dall'amore alla vita piacevole e dalla mollezza, e di cui nelle loro Confessioni non ne fanno cenno. Voi lasciateli pure accusare, almeno in buona parte, le colpe per ora, e poi passate a scoprirne la causa con chiedere loro qual sia la loro condotta circa l'orazione propria di un Cristiano, la frequenza de' Sacramenti, l'impiego utile del tempo, ecc. Scoperta la causa del male, pensate a suggerir loro il necessario rimedio. Bisogna confessare il vero, sono questi malati di difficile cura; anche perchè a cagione del loro stato di nobiltà o di ricchezze, sogliono essere dominati dalla superbia e dalla presunzione. Non si debbono però abbandonare, anzi vieppiù si accenda il vostro zelo, e si animi la vostra più tenera carità per illuminarli, se sia possibile, e sanarli. Il male di costoro radicalmente consiste in una profonda ignoranza dell'esser di Cristiano e delle sue più necessarie obbligazioni. Fa di mestieri pertanto brevemente istruirli e provar loro con chiari testi del Vangelo, che cotesta loro condotta è affatto contraria alla vera vita cristiana; è opposta alla via della salute, la quale consiste, anzichè ne' piaceri, nella mortifica-

zione della carne e delle passioni, e che per coloro i quali attendono a soddisfarle, è decretata l'eterna morte: *Si secundum carnem vixeritis, moriemini* (Rom. 8 et 13). E Gesù Cristo intima eterni guai a tutti coloro che in questa vita attendono a saziarsi di beni terreni, e di sensuali piaceri: *Vae vobis, qui saturati estis, quia esurietis. Vae vobis, qui ridetis nunc: quia lugebitis et flebitis* (Luc. 6,25). Tutto ciò però si esponga loro con molta dolcezza e moderazione ».

Hic ultimo ad rem facit monitum quod habet liber, *Metodo per la direzione delle anime* ecc.: Ella è cosa utile al penitente il raccontare non solamente i suoi peccati, ma anche le proprie pene e tentazioni; se paresse ch'egli abbia del ritegno, invitatelo a spiegarsi con libertà e confidenza; ditegli: « Parlatemi « senza soggezione: dite tutto ciò che vi mo- « lesta, tutto ciò che vi fa pena sulla coscien- « za: io cercherò d'aiutarvi. » Ascoltatelo con carità e pazienza, nè rispondete se non dopo che avete compreso tutte le circostanze dello stato in cui si trova. Fategli osservare che non v'ha alcun peccato nella tentazione, a meno che non sia volontaria in sè stessa, o per l'occasione che vi si dà, o perchè vi si consente, o perchè non vi si fa resistenza, oppure perchè vi si diede occasione per propria colpa — La sincera umiltà colla quale espone il penitente le proprie tentazioni mette in isconcerto il demonio, attira le grazie di Dio e pone il Confessore in situazione di dare degli avvisi, che consolano o fortificano questo penitente travagliato da tentazioni, e che prevengono o dissipano le illusioni del demonio. I giovani specialmente che hanno poca esperienza nella guerra contro il principe delle tenebre, saranno vinti ben presto, se non iscoprono le lor pene e tentazioni: le palesino essi dunque prima che questo pericoloso inimico abbia riportato sovr'essi alcun vantaggio. Un tale avviso può convenire a queglino stessi che giudicano gli altri ».

Semper tamen cavendum est, ne inquisitio nostra ultra progrediatur, quam necessitas vel utilitas poenitenti expostolet; damnanda enim, abominabilis, ne dicam, sacrilega est illorum curiositas, qui hoc abutuntur Sacramento ad poenitentis supervacanea et impertinentia omnia indaganda, inquirendo ubi et qui secum habitent, qui domum suam conveniant, quaeque ibi tractentur negotia, habeantur sermones: qui sedentes in confessionali poenitentes intuentur, iis abnuunt, vel annuunt; cum una de alia conqueruntur, quod ista non amplius accedat pro Confessione vel consilio, ipsam iterum per nuntium vocando, etc.: qua agendi ratione fieri non potest, quin ipsa sacramentalis Confessio reddatur difficilis, odiosa ac despecta nimis. Videant isti Confessarii, si qui sunt, quo munere fungantur, cujus vices gerant, et cui rationem sint reddituri — V. *Istruzione pei novelli Confessori*, Opera di un Missionario — Valfrè, *Avvisi ai Confessori* — B. Leonardo, *Discorso mistico e morale* — Liguori, *Praxis Confessarii*.

APPENDIX II.

Risposta della S. Penitenzieria ad un Quesito sulla prima Comunione [1].

« Eminentissimo Principe

« Nell'occasione di dover fare la scelta di quei fanciulli e fanciulle, che per la prima volta debbono essere ammessi alla Ss. Comunione, in una terra di certa Diocesi trovasi usato il seguente metodo:

« Qualche tempo prima viene annunziato al popolo il giorno in cui si darà la prima Comunione in pubblica forma e solenne a quei fanciulli e fanciulle, che *saranno giudicati disposti*. In tale circostanza s'inculca ai padri di famiglia onde si ricordino sempre, che il giudizio dell'ammettere o del non ammettere i fanciulli alla Comunione, appartiene non a loro, ma sì bene al Superiore ecclesiastico; e che perciò essi non debbono a quest'uopo fare nessuna istanza. Essi procurino per mezzo di buoni esempi e di sante ammonizioni di prepararli con santi costumi allla sacra Mensa, « e di « avviarli alla Confessione, commettendoli a « qualche pio e dotto Sacerdote; e non si pren- « dano poi mai la temeraria sollecitudine di « sapere in qual forma si sono confessati, o la « cagione per cui taluno non venga approvato « per la Comunione. »

« *Queste precise parole* sono annunziate al

[1] « La seguente risposta al quesito, che qui si espone, riguarda un caso pratico di molta importanza; quindi quantunque non recente, non essendosi fatta pubblica prima d'ora, crediamo bene di metterla in luce. »

La Redazione

Ita legitur in Diario, *Amico Cattolico*, ser. 2, tom VII, fasc. 3, pag. 76. Milano Boniardi-Pogliani, 1852.

popolo, e nello stesso tempo con un viglietto sono avvisati dall'Arciprete *tutti i Confessori di questa cosa*, ed è loro specialmente raccomandato, che non ascoltino istanze e raccomandazioni, perchè il tal fanciullo o la tal fanciulla sia approvata per la Comunione; ma che *accolgono ciascuno alla Confessione, e ommettano o escludano liberamente i degni e gli indegni, secondo il prudente loro giudizio sulle disposizioni di ciascuno*. Sono poi destinati due Preti (che si chiamano i maestri della prima Comuione), i quali, a nome dell'Arciprete, accolgono *i fanciulli che vengono a presentore i viglietti dei Confessori*, e notano il nome e cognome di ognuno; e dappoi per otto giorni avanti la Comnnione danno loro le necessarie istruzioni.

« Ora, venendo questo metodo proposto ad altre Parrocchie, qualche Sacerdote che ha lo uffizio di Confessore, dubita se possa adattarsi a coteste disposizioni dell'Arciprete. Poichè, com'è palese, il giudizio della disposiziona dei fanciulli è rimesso al Confessore, nè è fondato o sulla mancanza d'istruzione, o su qualche ostacolo di mala condotta, che si sappia d'altronde che dalla Confessione; imperciocchè in tal caso alle querele dei genitori si potrebbe dire la ragione, per la quale i figliuoli non sono ammessi, anzi sarebbe ben fatto di avvertirneli, affiochè vi provvedessero. Il giudizio dunque di ammettere o di escludere dalla prima Comunione tutto dipende da ciò che si conosce per scienza avuta dalla Confessione.

« Posto ciò il riflettere:

1. « Che i fanciolli facilmente potrebbero prender ansa di confessarsi sacrilegamente tacendo le proprie colpe, quando avvertissero che l'essere o ammessi o esclusi con vergogna o timore di domestici gastichi e rimproveri, dipende da quello che accusano in Confessione;

2. « Che questo privare e tener lontano i fanciulli dalla prima Comunione nel caso ha dell'apparenza di pubblica mortificazione e gastico per colpe note meramente per via di Confessione sacramentale;

3. « Che il servirsi in tal modo della scienza avuta solo per Confessione in ordine ad esteriore regolamento di cosa pubblica e solenne sembra essere alieno dal Decreto di Clemente VIII del 26 maggio 1594; anzi riuscendo ciò in certo modo di aggravio al penitente, sembra inoltre essere proscritto nella proposizione condannata da Innocenzo XI ai 18 novembre 1682;

4. « Che dipendendo parimenti solo dalla scienza avuta in Confessione il dare o non dare il viglietto di ammissione ai fanciulli, affinchè li presentino e sieno messi nel catalogo dei Comunicandi, non sembra con tal metodo salva la integrità del sigillo sacramentale;

« Dà luogo a chiedere umilmente la sollecita soluzione dei seguenti dubbi:

1. « Se il metodo esposto di scegliere ed escludere i fanciulli dalla prima Comunione, si possa seguire come non contenente nulla di contrario alla prudenza necessaria.

2. « Se il metodo esposto in generale si possa adottare e seguire con *tutta coscienza*.

3. « In particolare se *lecitamente* il Confessore possa servirsi, conforme all'esposto, della scienza avuta meramente in Confessione circa lo stato dell'anima dei fanciulli, e dietro essa fare quella distinzione di ammittendi e di escludendi come sopra, indicando la sua sentenza col dare o non dare il viglietto di ammissione.

4. « Se nel detto metodo vi sia frazione di sigillo sacramentale.

5. « In caso affermativo, se chi lo ha messo in pratica, rompendo così il sigillo sacramentale, abbia incorso le pene imposte ai frattori del sacramentale sigillo.

6. « Del pari se essendosi nel detto modo rotto il sigillo sacramentale vi sia obbligo di denunziare alla sacra Congregazione della suprema ed universale Inquisizione il Confessore ed anche l'Arciprete che ha prescritto tal metodo.

7 « Se almeno vi sia obbligo di fare detta denunzia, quando l'Arciprete ed i Confessori persistessero ad usare l'esposto metodo per sistema fisso. »

Risposta della sacra Penitenzieria.

Sacra Poenitentiaria, matore perpensia dubiis ab Oratore propositis, sic respondendum censoit. Ad primum, secundum et tertium *negative*: — Ad quartum *affirmative*: — Ad quintum, cum poenae statute contra violatores sigilli sacramentalis sint *ferendae sententiae negative* ante sententiam, nisi aliqua poena *totae sententiae* esset in vigore in praefata Dioecesi, quod Orator aliunde scire poterit: — Ad sextum, cum violatio sigilli sacramentalis per se et solitarie spectata non sit materia pertineos ad s. Congregationem supremae et universalis Inquisitionis, regulariter *negative*; salva tamen obligatione, quae independenter a Lege positiva oritur ex Lege naturali, dum denuntiatio hujusmodi faciendi legitimis superioribus est necessaria ad avertenda gravia mala: qua super re consulantur probati Auctores: — Ad septimum, si praxim illam ita tueantur, ut se suspectos reddant de falso dogmate, *af-*

firmative; secus regulariter *negative*, salva semper obligatione Legis naturalis, ut in responsione ad sextum.

Datum Romae in sacra Poenitentiaria, 18 Junii, 1843.

Loco sigilli

C. card. *Castracane* M.P.
D. *Fratellini*. S. P. Secretarius.

APPENDIX III.

Domande per l'esame de' Confessori sopra i trattati e le dottrine più necessarie a sapersi [1].

---

1. *Degli atti umani e della coscienza* — Quante cose si cercano all'atto umano? Se la violenza, il timore, l'ignoranza, la concupiscenza scusi dal peccato? Se senza libertà vi può essere peccato? Che è il fine? Se basta il fine per far buona o cattiva un'azione? Che cosa sono le circostanze? Se è necessario di tutto riferire a Dio, e come? Che è la coscienza erronea? Come debba comportarsi il Confessore con chi sempre teme delle Confessioni passate, o di peccare di ogni mal pensiero, o in ogni sua azione?

Come s'intendano i principii: — 1. *Lex dubia non obligat*? che farsi nel dubbio, se vi è la legge, o se fu promulgata, oppure se abolita, dispensata, non ricevuta? se è dubbio, che un voto sia stato fatto, ovvero soddisfatto? — 2. *Melior est conditio possidentis*? che fare se è dubbio se il debito sia stato contratto o pagato? in dubbio dell' impedimento dirimente, se lecito *petere aut reddere debitum*? e se in tal dubbio sia lecito contrarre le nozze? Il suddito è tenuto obbedire se dubita se il superiore è legittimo, o se la cosa che impone sia lecita? E nel dubbio se un giovane ha compito i 21 anni, o un vecchio i 60 pel digiuno? — 3 *factum non praesumitur*? se s'incorre la scomunica nel dubbio del peccato, o se fu grave? - 4. *quodlibet factum praesumitur recte factum*? che risolvere, se si dubita se il matrimonio sia valido, vi sia stato consenso?

Può seguirsi la opinione probabile meno tutta in materia di fede, di medicina, di giudizio, di valore de' Sacramenti? Può seguirsi la tenue probabile, la meno probabile, la egualmente probabile? Che fare nel dubbio della liceità di un'azione?

II. *Delle leggi e precetti della Chiesa* — Qual sia la legge naturale e positiva; e se obbligano e come? Se dee essere accettata e promulgata? Se la legge umana obbliga con incomodo grave? Se pecca chi vi mette impedimento? Le penali obbligano? Se è necessaria la volontà espressa di soddisfare? Quando i fanciulli sono tenuti ai precetti ecclesiastici? Se i pellegrini sono tenuti alle leggi e a quali? Chi può dispensare dalle leggi? Se cessa la legge, cessando il fine adeguato? Come vuol essere interpretata? Che è la consuetudine e il suo valore? Se vale la dispensa fatta senza giusta causa, ma con buona fede?

Come si dee ascoltare la Messa? se vi soddisfa chi in tempo di Messa si confessa? E chi sente due mezze Messe? Chi la sente negli Oratorii?

Chi è obbligato al digiuno? Se il marito vuol fare di grasso venerdì e sabbato, che faranno i figli, la moglie, i servi? A quante cose obbliga il digiuno? Se i dispensati alla carne sieno tenuti all'unica comestione? Se a mangiar pesci? Quali vivande sono permesse nel digiuno? Nella collazioncola se è permesso il latte, il cacio? quale e quanto cibo è permesso? Chi è scusato dal digiuno? Chi solo lo viola venialmente?

III. *Delle obbligazioni* — Quali azioni ed arti sono specialmente proibite agli Ecclesiastici? A che è tenuto un Canonico riguardo all'Officio e alla residenza? A che sono tenuti i Parrochi, specialmente per la residenza, amministrazione de' Sacramenti, predica, istruzione? Quali sono gli obblighi speciali de' Cappellani? E degli altri Preti, intorno al confessare massimamente? Se peccano giuocando, negoziando, ecc.?

A che sono tenuti i figli? Ed anche i genitori, e se peccano impedendo la vocazione dei loro figliuoli? A che sono tenuti i padroni, i servi, i mariti e le mogli, ed i maestri e scolari? i giudici, medici, notai, ecc.?

IV. *Dei peccati e delle censure* — Quante

1. Ita sanctus Alfonsus noster ad calcem Operis, *Confessore diretto per la gente di campagna. operette varie relative ai Confessori*. Torino, Marietti 1829. Ex talibus porro Opusculis haec fere de verbo ad verbum depromsimus; habita tamen ratione nostrorum Tractatuum divisionis. Quem modulum utilem putamus non solummodo examinatoribus; sed ipsis quoque examinandis et Clericis omnibus, ut semper illum percurrendo videant, an iis interrogationibus satisfacere possint: quod si adhuc non valeant, diligentius studio incumbant, ne contingat ut ducant ad interitum animas, quas debent salvare.

cose vi bisognano per costituire il peccato grave? Se l'ignoranza scusa dal peccato? Per quali cause il mortale si fa veniale e viceversa? Se il desiderio, la compiacenza e la dilettazione morosa comprendono tutte le circostanze dell'oggetto? Se gli sposi possono lecitamente desiderare o dilettarsi della copula futura? Se corre lo stesso per li coniugati? Se possa il figlio godere della morte del padre per la venutagli eredità? Se possa desiderarsi un mal temporale al prossimo pel suo bene spirituale, o pel bene dell'innocente o della Chiesa? Quali sono le radici della distinzione specifica dei peccati? e quali della numerica; e come si moltiplicano i peccati interni ed esterni?

Quando l'ubbriaco pecca mortalmente? e quando se gli imputano i peccati che commette nell'ubbriachezza?

An detur parvitas materiae vel ignorantia in rebus venereis? An sit mortalis quaecumque delectatio carnalis, sed sensibilis; etsi non venerea? An omnes tactus, aspectus et verba turpia sint mortalia? Quando committitur incestus; et an omnis tactus cum propinquis sit incestus? Quomodo committitur sacrilegium turpiter peccando? An teneatur homo omnes vitare causas pollutionis?

Che sono le censure *a jure*, *ab homine*; *latae*, *ferendae sententiae*? Ad incorrere la censura che si ricerca? Chi può assolvere quelle *a jure* ed *ab homine*? Quali facoltà ha il Vescovo? Di che cosa priva la maggiore e minore scomunica? Che differenza tra *vitando* e non *vitando*? Pecca e come chi comunica cogli scomunicati? Che incorre chi percuote i Chierici? Quali sono le principali scomuniche; e se ogni Confessore può assolverle? Chi è tenuto obbedire a' Monitori?

V. *Della virtù della Religione* — Chi può dispensare ne' voti e giuramenti? Come il voto si distingua dal proposito? Come si tnglie l'obbligo sì del voto che del giuramento? Se pecca chi giura senza animo di giurare? di quanti modi sono i giuramenti? Se debba eseguirsi sotto grave peccato ogni promessa giurata? Che dell'equivoco e restrizione?

Se possa mutarsi l'Offizio divino senza grave colpa? Che della pronunzia, dell'ordine, del tempo fisso, dell'intenzione e attenzione? Quale la parva materia dell'Offizio; e che se i frutti fossero tenui? Se lasciandosi l'Offizio i frutti si denno restituire prima della sentenza? e se le lasciasse uno senza colpa? se non percepisse i frutti? Che dell'impotenza fisica o morale a recitarlo? Chi può dirlo col compagno, se è tenuto? Se il Vescovo può dispensare dal dirlo?

Quali opere sono vietate nelle feste? Se l'osservanza della Domenica sia di precetto divino? Se è lecito scrivere, copiare, dipingere, pescare, far mercati, contrattare? Se scusa la consuetudine, la dispensa, la pietà, la carità, la necessità, l'utilità, la parva materia? Se è lecito lavorare per non perdere un gran lucro?

Che è la vana osservanza? Quali regole per dirigere i superstiziosi? Che è la bestemmia? Che male è maledire i giorni, il vento, i paesi, i Santi, la fede, i morti, l'anima, il mondo?

Di quanti modi può essere il sacrilegio? di quanti modi la simonia? Chi serve il Vescovo principalmente pel Benefizio ecclesiastico, se è reo di simonia, se lo è pure chi celebra o predica principalmente pel lucro? se chi paga per entrare in Religione? se possa darsi il temporale per evitare la vessazione nello spirituale? Quali sono le pene pe' simoniaci? e in quale materia le incontrino?

VI. *Del diritto e della giustizia* — Quale violazione di giustizia obbliga alla restituzione? Che è il *jus ad rem* e *in re*? Come si acquisti il dominio colla prescrizione? Quali i beni dei figli, delle mogli, dei Chierici, e se tutti questi ne possono disporre ad arbitrio?

Se l'erede è tenuto a soddisfare al legato pio quando è certo della volontà del testatore? Se v'è obbligo di lasciare ai parenti? Se la legge civile del testamento obblighi in coscienza?

Se resta obbligato chi contrae senz'animo di obbligarsi, se l'altro ha posta la sua parte? Se il contratto di cosa illecita induce obbligazione? Se il contratto fatto per dolo, errore o metu? Se la semplice promessa obblighi gravemente? Se la donazione non ancora accettata? e se fosse per causa pia? Che delle donazioni tra marito e moglie? E che delle donazioni inofficiose, sono valide? Se è valido il contratto senza la determinazione del prezzo e della roba? E se la roba è viziosa?

Se il compratore può recedere dal contratto con perdere la caparra? Quando si trasferisce il dominio della roba venduta? a chi spetti il pericolo e il comodo prima della tradizione? Quale il prezzo giusto? Se può diminuire e crescere? Per quale lesione si può scindere il contratto? Se vendendosi all'asta possa il compratore far patti cogli offerenti, onde non concorrano? Se si può crescere o diminuire il prezzo dandosi a credenza, o anticipando la paga? Quali monopolii sono proibiti? Che del contratto *mohatra*? Chi sa che il prezzo dee diminuire fra breve, può vendere al prezzo corrente? Se vale il contratto vendendosi roba viziosa? Che cosa può spettare alle venditrici, che prendono roba d'altri per venderla? Chi perde la roba venduta in confuso, e non in individuo, e non ancor consegnata nè misurata?

Che è il censo, e come e sotto quali condizioni sia lecito? Quaote sorta di cambi vi sono, e quale il giusto? Che è la locazione, e quando termina, e come si fa? Cbe la sponsione, e quando lecito ritenere il lucro? Se locito il giuoco, e chi perde se teooto a pagare; e che se è figlio di famiglia? Cbo è la società? come in essa va diviso il lucro? a cbi perisce la sorte? Se sia lecito il contratto trino? se il contratto a *capo sulvo*, o di supplire coi nuovi parti gli animali morti?

Perchè oon può esigersi niente dal mutuo oltre la sorte? I figli di famiglia sono obbligati a restituire i mutui? I servi dell' usorario sooo tenuti a restituire l'usura esatta dal mutuatario? È lecito dare il mutuo priocipalmente per la speranza del lucro? Se il mutuauto possa teoersi i doni datigli dal mutuatario? Quando ha luogo il danoo emergente e lucro cessante? Per quale pericolo è lecito esigere oltre la sorte? Quali condizioni abbisognano per esigere la pena coovenzionale? Se sia usura costringere il medico col mutuo a medicare i poveri, che è già tenuto a curare per carità? Se sieno leciti i Monti di Pietà? Se la legge del Principe sia titolo giusto ad esigero sopra la sorte?

VII. *Dello restituzione* — Quante sono le radici della restituzione? e se a restitoire sia necessaria la colpa teologica? Se uno butta in mare una gemma che val mille, ma è stimata dieci, che dee restituire? Quando è tenuto alla restituzione il consulente, l'adolatore, il ricettatore? Se possa il compratore restituire al ladro la cosa rubata per ricuperare il suo prezzo? A che è teouto il partecipante nel furto, il cooperante al danno? Se siano tenuti a restituire i servi che noo impediscono i furti fatti al padroue? Se teouti coloro che per odio iompediscono il prossimo da qualcbe bene?

A chi si devono restituire i beni certi e gli incerti? Quando è lecito compensarsi? A chi dare i beni trovati per caso? Cbe restituirsi al possessore di buona o mala fede? Se v'è obbligo di pagar le gabelle? Che dei contrabbandieri?

Se è lecito uccidere l' ingiusto aggressore della vita, podicizia e roba? Se lecito prevenirlo? Quando e da chi s'incorra la scomunica per l' aborto? Se la madre col pericolo d'abortire possa prender la medicina? Se sia lecito il duello quando altrimenti il soldato dovesse perdere il posto?

Cbe debba restituirsi dall'omicida e a chi? Se intende coll'uccisore il danno dei parenti, o creditori? Che debba restituirsi dallo stupratore? o cbe dal violatore con finta promessa di matrimonio, massime se vi è disparità di condizione? Cbe dell'adultero? che nel dubbio se la prole sia del marito o piuttosto dell'adultero? So possono gli adulteri mandar la prole al Luogo pio degli esposti?

Se possa prendersi l'altrui in caso di necessità, o di compensazione? Qnale quantità sia grave materia nel furto? Cbe del furto di legna, frutta? e dei furti piccoli fatti a diverse persone, io diversi tempi? I bottegai che rubano a diversi, come restituire? Se pecca gravemeote chi ruba poca cosa, mentre gli altri fanno lo stesso con grave danno del padrone? Se il socio debba restituire tutto il danno? A che è tenoto il ladro, se in mano sua perisce la roba, la qualo sarebbe perita pur in mano del padrone? Se debba farsi la restituzione, se si presume che il padrone la condoni? Se il ladro dee restituire con proprio danno e in necessità? Se la dooazione fatta dal debitore scusa dal debito? Se debba assolversi prima di restituire? Se il debitore debba di nuovo restituire, nel caso cbe il Confessore l'abbia obbligato a far celebrare Messe? oppure se egli stesso l'ha ritenuta?

Il giudizio temerario quando sia grave? Per la contumelia come debba restituirsi l' onore? Se è grave aprir lo lettere altrui? La detrazione se è quando illecita? Come dee restituirsi la fama? Come pecca chi ascolta la detrazione?

VIII. *Delle Virtù Teologoli* · Quali sono i motivi per gli atti formali di fede, speranza e carità? Se chi dubita di qualcbe domma di fede sia eretico formale? Ogni quanto tempo si denno fare gli atti espliciti di fede, speranza e carità? V'è obbligo di far l'atto formale di carità del prossimo? V'è obbligo di raccomandarsi spesso a Dio? Siamo obbligati di preferire il bene del prossimo al nostro? Come dobbiamo amare i nemici? dobbiamo loro perdonare le ingiurie? Quando le imprecazioni sono gravi? Si devono spiegare tutti i mali desiderati al prossimo? Quando vi è obbligo della limosina? quando vi è l'obbligo della correzione fraterna? I Parrochi sono tenuti a farla anche con pericolo del la vita?

Che cosa incorre chi legge libri proibiti? Chi può assolvere dall'eresie? Quando si denno denunziare gli eretici? Quale peccato è lo scandalo, in quanti modi si dà, e quando dobbiamo evitarlo? Quale virtù resta offesa dallo scandalo? Se pecca di scandalo chi induce il prossimo già preparato a peccare? Si può consigliare il minor male per evitare il peggiore? È permessa la cooperazione al peccato del prossimo?

IX. *Dei Socramenti in genere, del Battesimo, Cresima ed Eucoristio* — Qual' è la mate-

ria e forma dei Sacramenti? Se possiamo servirci della materia dubbia? Come unire la forma colla materia? Quali grazie conferiscono i Sacramenti? Quale intenzione si cerca nel ministro e nel suscipiente? Il Sacerdote che ministra l'Eucaristia o la Penitenza in peccato quanti peccati fa? Se può conferire il Sacramento al peccatore che lo cerca? Se lecito simularne l'amministrazione? Se lecito riceverli dal peccatore ministro, o scomonicato?

Chi è il ministro del Battesimo? Quali e quanti padrini si ricercano? Se debbono battezzarsi gli infanti esposti? se gli aborti? i figli degli infedeli? se gli adulti vissuti fra i fedeli, se non sono registrati? Se ogni fedele sia tenuto a ricevere la Cresima?

Si può consacrare il vino che comincia a inacidire? Che se il Prete dimentica di consacrare la Pisside posta giù sull'altare con dentro le particole? Se il Diacono può amministrare la Comunione? se può darsi la Comunione nella Messa da *requiem*? se è necessario di premettere la Confessione alla Comunione? e chi vi è tenuto? Quale cosa rompe il digiuno naturale? *An liceat conjugibus post copulam accedere ad Communionem*? Se la Comunione debba darsi ai fanciulli, ai pazzi, ai semifatui? Dove farsi la Comunion pasquale e da chi? Quando si possa e si debba prendere il Viatico?

Qual frutto della Messa può applicarsi per altri? Se basta l'applicazione abituale o condizionata? Quando dee il Parroco applicare *pro popolo*? Se si possa ritener parte dello stipendio, facendo celebrare da altri? In quali giorni ed ore è vietato celebrare? Se lecito celebrar negli Oratorii, dopo detta la Messa conceduta? se nelle Chiese pollute o disconsacrate? se è colpa grave non osservar le Rubriche? se dir la Messa meno di un quarto? Per quanto tempo può differirsi la celebrazione d'una Messa promessa? Della croce e crocefisso chiesto sull'altare?

X. *Della Penitenza ed Estrema-Unzione*— Quale la materia e forma? quale il dolore richiesto, se conceputo in ordine alla Confessione, se la debba precedere? si può assolvere chi teme di ricadere, o tiene per certo che ricadrà? si può assolvere chi sta nell'occasione prossima? Gli abituati, i recidivi? La Confessione deve essere vocale, secreta, intera? V'è obbligo di dire le circostanze aggravanti, i peccati dubbi, o dubbiamente confessati? Se basta la Confessione formalmente intera al moribondo, muto, scrupoloso, ignorante del linguaggio, chi teme danno, o non può manifestare il peccato senza manifestare il complice? Si può assolvere chi è destituito dei sensi, il proprio complice? Si può domandare del complice per ammonirlo? Se devono ripetersi le Confessioni dei penitenti, a cui fu differita l'assoluzione, o che sono sempre caduti nello stesso peccato, o che non hanno mai spiegato il numero e la specie? Come confessare i fanciulli, i muti, i sordi, i semifatui? Se debbasi diminuire la penitenza ai penitenti infermi di corpo, o di spirito? Che dee fare chi si è dimenticata la penitenza? Chi può cambiare la penitenza imposta? che facoltà vi sono nel Giubileo?

Da qual Vescovo si dee l'approvazione per confessare? Se i Parrochi possono confessare fuori della Parrocchia, chiamati da altri Parrochi? Se a confessare basta il presunto consenso del Vescovo? Da chi si possono confessare i Religiosi pellegrinanti? Il semplice Prete può assolvere il moribondo in presenza dell'approvato? Chi ignora la riserva del caso l'incorre? Può assolversi il pellegrino che ha commesso un peccato riservato nella sua patria? Nel dubbio se i peccati sieno riservati, si può assolverli? Che facoltà hanno i Vescovi di assolvere dai casi occulti, e le persone impedite di ricorrere a Roma? Quali sono i casi al Vescovo riservati?

Il Confessore che è tenuto a sapere? è tenuto ad esaminare gli ignoranti, ad istruirli, disporli, ammonirli, ad assolverli se disposti? Che farà il Confessore se sa il peccato, e 'l penitente lo nega? Se ha errato circa il valore del Sacramento nell'interrogar circa la specie e il numero, o se ha ingiustamente disobbligato od obbligato alla restituzione? Ogni Sacerdote è obbligato a sentire la Confessione del moribondo anche con pericolo della vita?

Chi è tenuto al sigillo? se sempre il Confessore? se chi sente causalmente il peccato? se il dottore consultato? o chi legge la carta della Confessione? Che cosa cade sotto il sigillo? Se il Confessore può parlare di peccati d'altra Confessione? Se frange il sigillo chi manifesta un peccato di un monastero, di un paese? Se sia lecito servirsi dell'opinion probabile in materia di frazione di sigillo o di gravame del penitente? e che s'intende per gravame?

Che è sollecitazione per riguardo alla Confessione? Che voglion dire le clausole: *in actu Confessionis; sive ante, sive post, immediate; occasione vel praetextu Confessionis; in confessionario aut in quocumque loco simulantes ibidem Confessiones audire · item tractantes in confessionale de rebus inhonestis*? Se debba farsi la denunzia, se mutua la sollicitazione? o se la penitente v'acconsente, o se ella sola ha sollecitato il Confessore? Se può assolversi il penitente prima che denunzii? Che pena incorra il sollecitante? chi dalla stessa può assolvere?

Se nella Estrema-Unzione il balsamo per la materia è di necessità di mezzo? Se per valere basta ungere un solo senso? Se può darsi ai gravemente malati, benchè non sovrasti la morte? Se avvi obbligo grave di riceverla?

XI. *Dell' Ordine* — Se ogni Ordine sia Sacramento? quale la materia e forma di ciascuno? Se resta sospeso chi è ordinato con patrimonio finto? Chi senza vocazione, se pecca gravemente? Se è tenuto alla castità chi prende l'Ordine sacro ignorandone l'obbligo?

Quali sono le irregolarità *ex delicto, ex defectu*? Se nel dubbio s' incorra? Se vi bisogna la scienza della legge? Come si tolgono? Se i Beneficii si devono conferire ai più degni? Se la pluralità di Beneficii è permessa? Da che risolta la maggior dignità nei Concorsi?

XII. *Del Matrimonio*— Se validi gli sponsali contratti per timore dei parenti o senza loro consenso? Se dee essere mutua l' obbligazione? Se lo sposo che mette impedimento agli sponsali, debba procurare la dispensa? Se si sciolgono gli sponsali per fornicazione, per mutazione di stato, per lontananza, per voto di castità?

Qual è la materia, la forma, il ministro del matrimonio? Se i matrimoni nulli per difetto di consenso si convalidano col solo consenso della parte che non lo diede? Se convalidandosi un matrimonio è necessario scoprirlo alla comparte? Se ogni testimonio è tenuto a denunziare l'impedimento? Quali sono gli impedimenti; in che consistono? Se il Vescovo può dispensare in caso di necessità? Che importano le clausole della dispensa: *si ita est, audita Confessione, sublata occasione peccandi, si impedimentum sit occultum, injuncta poenitentia gravi?*

An in dubio de nullitate matrimonii liceat reddere et petere debitum? an illicitus usus, si adsit periculum sanitatis, prolis, si fiat mente adultera, si modo aut loco non debito? An conjux possit petere si contraxit affinitatem? quis ab ea dispensat? An graviter peccet conjux semel negans debitum? Quid si neget petenti cum peccato? Quid de tempore praegnationis, lectationis, morbi? Che è il divorzio del vincolo e del toro? se lecito per causa di sevizie, timor grave e adulterio? se può farsi il divorzio di propria autorità?

Avvertimenti speciali da darsi a' Confessori.

1. Usi di carità e fortezza coi peccatori; 2. faccia l'esame ai rozzi; ma sia cauto poi nelle domande ai figliuoli e zitelle, circa il sesto precetto; 3. esorti sempre alla preghiera; 4. domandi alle persone non cognite, se hanno qualche scrupolo sulla vita passata; alle mogli, se obbedienti ai mariti; ai genitori come hanno cura dei figli; 5. procuri di disporre il penitente quanto può; 6. non assolva d'ordinario chi tiene roba d'altri, prima della restituzione; nè chi sta nell'occasione prima di toglierla; 7. lasci la monizione che è non profutura, purchè non vi sia danno comune; 8. suggerisca a' penitenti l'atto di dolore; 9. non assolva gli abituati nei peccati veniali, se non sono veramente disposti; 10. alle persone divote insinui l'orazione mentale, e poi interroghi se l'han fatta; 11. non imponga penitenza, se dubita che dal penitente difficilmente sarà soddisfatta.

APPENDIX IV.

Conventio inter Sanctissimum Dominum Pium VII Summum Pontificem, et Majestatem Suam Ferdinandum I Regni utriusque Siciliae Regem.

In Nomine Sanctissimae Trinitatis.

Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius VII, et Majestas Sua Ferdinandus I regni utriusque Siciliae Rex pari studio consulere cupientes malis, quae in res ecclesiasticas in regno irrepserunt, collatis consiliis novam inire Conventionem decreverunt.

Hinc Sanctitas Sua Summus Pontifex Pius VII in suum Plenipotentiarum nominavit Eminentissimum Dominum Herculem Consalvi S. R. E. Cardinalem, Diaconum S. Mariae ad Martyres suam a segretis status:

Et Majestas Sua Ferdinandus I regni utriusque Siciliae Rex Excellentissimum Dominum Aloysium de Medicis regii ordinis S. Januarii Equitem, nec non regiorum ordinum S. Ferdinandi *del Merito*, Constantiniani S Georgii, atque imperialis S. Stephani de Hungaria Magnae Crucis Equitem, suum Consiliarium, et a secretis status, atque aerario regio Praepositum.

Qui post sibi mutuo tradita respectivae Plenipotentiae Instrumenta in sequentes Articulos convenerunt.

Art. 1. Religio Catholica Apostolica Roma-

ns est sola Religio Regni utriusque Siciliae, atque in eo semper conservabitur cum omnibus juribus, ac praerogativis, quae ipsi competunt ex Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus.

Art. 2. Consequenter ad articulum praecedentem Institutio in regiis Universitatibus, Collegiis et Scholis tam publicis, quam privatis, erit in omnibus conformis doctrinae ejusdem Religionis Catholicae.

Art. 3. Cum in Conventione anni 1741 unio nonnullarum Sedium Episcopalium, quae angustissimis continentur limitibus, et ubi episcopalis dignitas redituum etiam modicitate vilescit, necessaria agnita fuerit, eumque unionem istam, quae tunc perfecta non fuit, tum earundem, tum aliarum Sedium deterior facta conditio nunc magis magisque postulet, ideo in ditione citra Pharum, servatis servandis et exquisito prius interesse habentium consensu, nova fiet Dioecesium Circumscriptio. In ea constituenda Fidelium commodum et spiritualis praesertim utilitas respicientur. Ex episcopalibus Sedibus quae ob nimiam redituum modicitatem, aut locorum obscuritatem, aut ob alias rationabiles causas conservari non potuerunt, antiquiores et insigniores conservabuntur tamquam Concathedrales.

In ditione vero trans Pharum omnes archiepiscopales et episcopales Sedes, quae nunc existunt, conservabuntur, imo earum numerus, ut commodo ac spirituali Fidelium utilitati melius prospiciatur, augebitur.

Territoria quarumdam Abbatiarum Nullius Dioecesis, quae aut augustis nimium continentur limitibus, aut sua bona amiserunt, aut modicis admodum dotatae sunt reditibus, collatis conciliis iis unientur Dioecesibus; intra quarum fines in nova Circumscriptione sita reperientur.

Abbatiarum Consistorialium, quarum annui reditus summam ducatorum quingentorum excedunt, nulla unio fiet. Bona aliorum Abbatiarum pariter Consistorialium (iis exceptis quae sunt juris-patronatus) quarum annui reditus supradictam summam non attingunt, aut unientur aliis Abbatiis ecclesiasticis usque ad quingentorum ducatorum summam, aut augentis dotibus Capitulorum et Paroeciarum applicabuntur.

Haec dispositio Ordinum Militarium Commendas non respicit.

Art. 4. Quaelibet Mensa episcopalis in Regno gaudebit annuo reditu ad minus trium millium ducatorum ex bonis stabilibus, publicis deductis oneribus.

Sanctitas Sua collatis cum Regia Majestate consiliis ejusmodi dotes quam eitius fieri poterit constituet pro iis Sedibus episcopalibus, quibus praesens dispositio applicanda erit.

Art. 5. Quaelibet Ecclesia, tam archiepiscopalis, quam episcopalis suum habebit Capitulum ac Seminarium, quibus si dos sufficiens erit, conservabitur, sin secus augebitur, aut si opus fuerit etiam ex integro constituetur in bonis stabilibus.

Quaelibet Dignitas Capituli archiepiscopalia Ecclesiae Neapolitanae reditu annuo ducatorum ad minus quingentorum, reliqui vero Canonicatus reditu adminus ducatorum quadringentorum gaudebunt.

Singulae Dignitates Capitulorum, caeterarum Ecclesiarum partis regni citra Pharum, quae in nova Circumscriptione constituentur, ducata ad minus centum octoginta, reliqui vere Canonicatus ducata ad minus centum pro annuo uniuscujusque reditu habebunt.

Excipiuntur Canonicatus Patronatus regii, ecclesiastici et laicalis, qui manebunt ut sunt, nisi forte eorum annui reditus a suis Patronis canonica methodo augeantur.

Seminaria dirigentur, eorumque bona administrabuntur juxta Concilium Tridentinum.

Art. 6. Bona ecclesiarum uniendarum iis Ecclesiis applicabuntur, quae in nova Circumscriptione conservabuntur, nisi forte earumdem Ecclesiarum uniendarum necessitates diversam praedictorum bonorum applicationem ecclesiasticam postulent, quae fieri debebit cum interventu auctoritatis Sanctae Sedis.

Capitula earum Ecclesiarum, quae in nova Circumscriptione non conservabuntur, exquisito prius interesse habentium consensu, commutabuntur in Capitula Collegiata cum fundis ac reditibus quae nunc possident.

Art. 7. Paroeciis, quae sufficientem congruam non habent, dos ita augebitur, ut iis Paroeciis, quae duobus hominum millibus non constant, ad minus ducata centum; iis quae numerum quinque millium animarum non attingunt, ad minus ducata centum quinquaginta; caeteris vero quae majorem animarum numerum continent ducata ad minus biseentum pro annuo reditu constituantur.

Parochialis Ecclesiae conservatio, uti et cooperatoris Parochi stipendia, ubi reditus ad id attributi non adsint, respectivis civitatibus incumbent, et praedes dabuntur fundi, aut vectigalis privilegiata pecunia.

Haec dispositio non respicit Ecclesias parochiales juris-patronatus sive regii, sive ecclesiastici, sive laicalis canonice acquisiti, quarum onus respectivis Patronis incumbet.

Excipiuntur pariter Ecclesiae receptitiae sive numeratae; Capitula, et Collegiatae, qui-

bos cura animarum inest, com suam congruam io communibos bonis habeant.

Art. 8. Collatio Abbadiarom Consistorialium, quae joris-patronatus regii non sont, perpetoo spectabit ad Sanctam Sedem, quae illas viris ecclesiasticis sobditis MajestatisSuae conferent.

Collatio Bcneficiorum simplicium liberae collationis cum fundatione et erectione in titulum ecclesiasticum fiet a Sancta Sede, et ab Episcopis pro diversitate mensium, qoibus vacabant; scilicet a meose jaouarii usque ad mensem junii cooferentur a Sancta Sede, a mense vero jolii osque ad mensem decembris conferentur ab Episcopis. Provisio aotem semper fiet in favorem subditorum Majestatis Suae.

Art. 9. Catalogus tum Abbatiarum regii patronatus, quam earom quae regii patronatos non sont, prout apud Capellanom majorem descriptae reperiontor, qoamprimum Sanctitati Suae exhibebitor. Catalogus iste deinceps coocorditer corrigit poterit.

Art. 10. Canonicatus liberae collationis io capitulis sive Cathedralibos, sive Collegiatis, respective conferentur a Sancta Sede, et ab Episcopis; scilicet sex prioiis anni mensiboa a Sancta Sede, aliis vero sex mensibus ab Episcopis.

Prima dignitas semper erit liberae collationis Sanctae Sedis.

Art. 11. Sanctitas Sua concedit Episcopis Regni jos conferendi Paroecias, quae quovis anoi tempore eront vacatorae. Praevio concursu in Paroeciis liberae collatioois, Episcopi eas conferent iis inter approbatos, quos digniores indicabont. In Paroeciis vero joris patronatos ecclesiastici, praevio pariter concursu, eos instituent, quos tanqoam digniores inter approbatos ab Examinatoribus Patronus ecclesiasticus praesentabit. Tandem in Paroeciis joris patronatus regii et laicalis, Episcopi praesentatos instituent, dummodo praemisso examine idonei fuerint inventi.

Excipiuntur Paroeciae vacatorae in Coria, aut quarom Parochi fuerint a S. Sede de aliqua ecclesiastica Dignitate, aut Canonicatu provisi, Harum omnium collatio spectabit ad Summum Pontificem.

Art. 12. Omoia bona Ecclesiastica non alienata a Gobernio Militari qoaeque in reditu Majestatis Suae peoes admioistrationem vulgo *del Demanio* reperta sunt, Ecclesiae restituontor.

Praedictorom bonorum procuratio statim post praesentis Conventionis ratificationem quatoor selectissimis Viris, quorum duo a Sanctitate Sua, duo a Regia Majestate nominabontur, interlm committetur, qoi illa fideliter administrabunt, donec modo debito destinentur et applicentur.

Art. 13. Cum io ditionibus citra Pharum sub Militari regimine haod parva pars bonorum ad Ecclesiam spectantium alienata fuerit, cumqoe Majestas Sua ut omni qua poaset ratione hostium incorsioni obsisteret, tum Neapoli antequam hostes praedictas ditiones invaderent, tom io ditionibus trans Pharom ne iovaderentor, bona pariter ecclesiastica in parva qoantitate alieoare et Ipsa coacta fuerit, assignatis tamen possessoribos ecclesiasticis in praedicta ditione trans Pharum pro debita indemnitate totidem reditibus civilibus: hinc iostaote Majestatem Sua et ne pqblica tranquillitas perturbetur, cujus Conservatio Religioni quam maxime interest, Sanctitas Sua declarat eos omoea, qoi praedicta Ecclesiae bona alienata possideot, nollam molestiam habituros neqoe a Se, neque a Romanis Pontificibus Successoribus sois; ac consequentor proprietas eoromdem bonorum, reditus, et jura iis inbaereotia immutabilia penes ipsos eront, atque ab ipsis causam habentes.

Art. 14. Bonorom Patrimonii Regularis, qoae a militari regimine non alieoata, et in administratione vulgo *del Demanio* in reditu Majestatis Soae reperta foere, cum ea sit conditio, ut minime sufficiant restitoendis omnibus otriusque sexus Religioois Domibos, eaedem eo majori oumero restituentor, qoem dotationum quae supersont modus patietor, ex iis praesertim Institotis, quae Juventoti in Religione, et Literis instituendae, curae Iofirmorom, et Praedicationi verbi Dei incombuot.

Bona Ordinom Regulariom possidentium oon alienata, debita proportione Religiosis Domibos reserandis assignabuntor, quin ulla habeatur ratio de antiqoae proprietatis titolis, qoi tituli omnes in vim hujos articuli declarantor extincti.

Domos religiosae noo alienatae, exceptis iis quae publicis usibus in totum addictae sant, si ob redituum defectum restitui non poteront, Patrimonii Regularis partem effioieot. Qooties autem dicti Patrimonii utilitas id postulaverit, etiam alienari poterunt, ea tamen lege, ut pretium inde percipiendum io favorem praefati Patrimonii cedat.

Numerus existentium Conventuum Religiosorum Mendicantium, quos mioores Observantes, Reformatos, Alcantarinos, et Capocinos vocant, quoties circumstantiae et Fidelium necessitates id postulant, augebitur.

Postquam Religiosae Domus constitutae et dntatae fuerint, Ordinibus Regularibos possidentibus nec non sacris Virginibos, babito respectu ad ea quae ad vitam sostentandam iis

suppetent, Novitios acceptare liberum erit. Eadem ratione acceptatio Novitiorum libera erit Religiosis Mendicantibus.

Puellarum, quae in posterum sese Deo mancipabunt, dotes quas attulerint, juxta leges canonicas Monasterio cedent.

Religiosi omnes tam Mendicantes, quam Possidentes in utriusque Siciliae regno vel existentes vel restituendi, suis Superioribus Generalibus subditi erunt.

Religiosis eorum Institutorum Regularium possidentium, quae in dominiis citra Pharum restituentur, saecularizationis Indultum a S. Sede obtinentibus et de aliquo ecclesiastico Beneficio non provisis, Guberniam Ærarii publici sumptibus, titulo patrimonii, annuam pensionem, qua nunc gaudent, persolvet, donec de congruenti Beneficio, aut Cappellania provideantur. Religiosis autem illorum Institutorum, quae restitui non poterunt, annua pensio, qua nunc gaudent, a Guberoio indistincte persolvetur.

Art. 15. Ecclesia jus habebit novas acquirendi possessiones, et quidquid de novo acquisierit faciat suum, et censebitur eodem jure ac veteres Fundationes Ecclesiasticae.

Hac libertate in posterum gaudebit Ecclesia, quin tamen praejudicium ullum afferatur legalibus effectibus legum vulgo *di ammortizzazione*, quae in regno viguerunt usque ad hanc diem, earumque legum executioni etiam in posterum pro casibus nondum consummatis et conditionibus nondum impletis.

Nulla Fundationum Ecclesiasticarum fiet suppressio, aut unio absque interventu auctoritatis Sedis Apostolicae, salvis facultatibus a Sacro Concilio Tridentino Episcopis tributis.

Art. 16. Quum luctuosae temporum circumstantiae non patiantur Ecclesiasticos exemptione a publicis regiis et Civitatis oneribus gaudere, Majestas Sua pollicitur abusum superioribus temporibus in Regno introductum, quo Ecclesiastici eorumque bona durioribus taxis prae Laicis praegravabantur, cessaturum: quin imo cum per feliciora tempora status conditio prosperior evadet, Regia Majestas largitionibus Clero opitulabitur.

Art. 17 Mons. *Frumentarius* nuncupatus, Neapoli erectus, sive regia Procuratio spoliorum et redituum Mensarum Episcopalium, Abbatiarum, aliorumque beneficiorum vacantium supprimitur.

Vix nova Dioecesium Circumscriptione peracta, in qualibet earum constituentur Administrationes Dioecesanae, quarum unaquaeque constabit duobus Canonicis a Capitulo seu metropolitano, seu cathedrali tertio quoque anno per suffragiorum pluralitatem eligendis, ac renovandis, et a Regio Procuratore quem Majestas Sua nominabit.

Cuilibet Congregationi, seu Administrationi Dioecesanae praesidebit Episcopus aut ejus Vicarius Generalis, Sede vero vacante Vicarius Capitularis.

Ordinarius, et Regia Majestas per suum Administrum, collatis consiliis, fructus ex supradictis Beneficiis vacantibus perceptos in favorem Ecclesiarum, Hospitalium, Seminariorum, in subsidia charitatis et in alios usus pios erogabunt, servata tamen dimidia parte redituum Mensarum episcopalium vacantium pro futuro earumdem Episcopo.

Regia praescriptio adhuc vigens, vi cujus tertia pars redituum Mensarum episcopalium et beneficiorum sub appellatione *Tertii Pensionabilis* apud supradicti Montis Frumentarii Administratorem deponebatur, per praesentem articulum abrogatur, quin tamen praesentes pensionarii priventur pensionibus, quibus nunc gaudent.

Tempore provisionum Episcopatum, et Beneficiorum regiae nominationis, reservatio pensionum secundum formas canonicas locum habere perget. Nominati a Majestate Sua ad praedictas pensiones a S. Sede Bullas Apostolicas obtinebunt, vi quarunt pensiones ipsas quoad vixerint percipere et suas facere poterunt. Pensionario vita functo Episcopatus, aut Beneficium ab onere persolvendae pensionis qua gravabatur, liberum erit.

Art. 18. Sanctitas Sua super aliquas episcopales Mensas, et Abbatias Regni designandas sibi reservat in perpetuum annuas pensiones in summa ducatorum duodecim millium, quas Romanus Pontifex protempore suis subditis status Ecclesiastici pro lubitu confert.

Art. 19. Beneficia et Abbatiae existentes in Regno utriusque Siciliae, quarum fructus aut ex toto, aut ex parte applicati reperiuntur personis ecclesiasticis, et aliquibus Ecclesiis, Collegiis, Monasteriis, et piis Domibus Urbis, aliorumque locorum status Ecclesiastici, suam conservabunt applicationem in favorem praedictorum. Haec dispositio non respicit Beneficia, et Abbatias regii patronatus, et illa quorum bona alienata fuerunt.

Art. 20. Archiepiscopi, et Episcopi in exercitio eorum Pastoralis Ministerii prorsus liberi erunt secundum Sacros Canones.

Causas Ecclesiasticas, atque in primis causas Matrimoniales, quae juxta Canonem 12 Sess. 24 sacri Concilii Tridentini ad Judices Ecclesiasticos spectant, in Foro eorum cognoscent ac de iis sententiam ferent. Haec dispositio non respicit causas civiles Clericorum, exempli gratia, contractuum, debitorum, hae-

sua juxta canones de iis fiant atque Canonicam Institutionem modis et formis consuetis obtineant. Priusquam vero eam obtinuerint, regimini seu administrationi Ecclesiarum respectivarum, ad quas erunt designati, nullo modo sese immiscere poterunt.

Art. 29. Archiepiscopi et Episcopi coram majestate Regia juramentum fidelitatis emittent sequentibus verbis expressum — « Ego « juro et promitto ad Sancta Dei Evangelis « obedientiam et fidelitatem Regiae Majestati, « item promitto me nullam communicationem « habiturum, nullique consilio interfuturum , « nullamque suspectam unionem neque intra, « neque extra conservaturum, quae tranquilli« tati publicae noceat; et si tam in dioecesi « mea, quam alibi noverim aliquid in Statu « damnum tractari, Majestati suae manifestabo.

Art. 30. Caetera vero res ecclesiasticas spectantia, quorum nulla mentio in his articulis facta est, dirigentur juxta vigentem Ecclesiae disciplinam. Si qua vero supervenerit difficultas, Sanctitas sua, et Majestas Sua secum conferre sibi reservant.

Art. 31. Praesens Conventio substituitur omnibus legibus, Ordinationibus, et Decretis in regno utriusque Siciliae circa res Religionis huc usque latis.

Art. 32. Cum nominae Regiae Majestatis fuerit expositum Sanctitati Suae Conventionem anni 1741, attentis praesentibus Ecclesiarum regni citra Pharum necessitatibus, nec non effectibus ab hostili invasione exortis, non satis amplius prospicere malis , quibus omnino mederi necesse est, ac praeterea Ditionibus quoque traus Pharum, quas praedicta Conventio complexa non fuerat, esse consulendum; insuper cum ex Dictionibus ultra et citra Pharum unum modo Regium efformatum sit, uniformem omnino regulam constituendam esse in Ecclesiis universi regni observandam, utriusque Partis consensu praesens Conventio praecedenti substituitur.

Art. 33. Utraque Contrahentium Pars spondet Se, Successoresque suos omnia de quibus in his articulis utrinque conventum est, sancte servaturos.

Art. 34. Ratificationum hujus Conventionis traditio fiet Romae non ultra quindecim dierum spatium a die his articulis apposita.

Art. 35. Post hujus Conventionis ratificationem ejusdem executio duobus selectissimis Viris , quorum alter a Sanctitate Sua, alter a Majestate Regia nominabitur , committetur , iique a respectivis Partibus Contrahentibus necessariis et opportunis facultatibus muonentur.

In quorum fidem praefati Plenipotentiarii praesenti Conventioni subscripserunt illamque suo quisque sigillo obsignavit.

Datum Anxure (Terracinae) die decimasexta februarii anni millesimi octigentesimi decimi octavi.

Loco ✝ Sigilli — *Hercules Card. Consalvi.*

Loco ✝ Sigilli— *Cav Luigi de' Medici.*

Cum ergo hujusmodi Conventiones , Pacta et concordata in omnibus et singulis punctis , clausulis, et conditionibus cum a Nobis tum a charissimo in Christo filio nostro Ferdinando regni utriusque Siciliae Rege approbata, confirmata,et ratihabita fuerint; cumque idem rex enixe a Nobis flagitaverit , ut pro firmiori eorum subsistentia robur Apostolicae firmitatis adjiceremus solemniorisque Decreti auctoritatem interponeremus, Nos ad majorem Dei gloriam , et Catholicae Religionis incrementum , ex certa scientia et matura deliberatione nostra , deque Apostolicae potestatis plenitudine supradictas Conventiones , Capitula , Pacta , Concordata et Concessiones , tenore praesentium approbamus, ratificamus, et acceptamus, illis Apostolici muniminis et firmitatis robur et efficaciam adjungimus, omniaque in eis contenta, ac promissa, sincere et inviolabiliter ex Nostra et Apostolicae Sedis parte adimpletum et servatum iri , tam Nostro quam Successorum nostrorum nomine promittimus ac spondemus.

Decernentes easdem praesentes Literas nollo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio , vel intentionis Nostrae , aut alio quocumque quamvis magno , aut inexcogitato defectu notari, aut impugnari posse, sed semper firmas , validas et efficaces existere , et fore suoaque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere , et ab omnibus ad quos spectat inviolabiliter observari debere , quousque conditiones, et pacta in Tractato expressa serventur. Et insuper, si secus super his a quoquam quavis auctoritate , scienter , vel ignoranter contigerit attentari , irritum et inane decernimus. Non obstantibus Apostolicis ac in Synodalibus , Provincialibus et Universalibus Conciliis editis generalibus Constitutionibus et Ordinationibus, ac Nostris et Cancellariae Apostolicae Regulis , praesertim de jure quaesito non tollendo , nec non quarumcumque Ecclesiarum , Capitulorum aliorumque Piorum Locorum fundationibus , etiam confirmatione Apostolica , vel quavis firmitate alia roboratis, Privilegiis quoque , Indultis et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis , quibus omnibus et singulis illorum tenores pro expressa , et de verbo ad verbum

insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad hujusmodi effectum dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

Praeterea quia difficile foret praesentes Literas ad singula, in quibus de eis fides facienda fuerit, loca deferri, eadem Apostolica Auctoritate decernimus et mandamus ut earum Transumptis, etiam impressis, manu tamen publici Notarii subscriptis, et sigillo alicujus Personae in ecclesiastica Dignitate constitutae, munitis, plena ubique fides adhibeatur, perinde ac si praesentes Literae forent exhibitae vel extensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae concessionis, approbationis, ratificationis, acceptationis, promissionis, sponsionis, munitionis, hortationis, decreti, derogationis, statuti, mandati et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contrariare. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum Ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. M. Majorem ann. Incarnationis Dominicae MDCCCXVIII Nonis martii, Pontificatus Nostri Anno Decimo octavo.

A. Card. Pro-Datarius. *H. Card. Consalvi.*

Visa de Curia. *D. Testa.*
Loco ✝ *Plumbi.*
F. Lavizzarius.

VII Real Rescritto *circolare in cui si contengono le Sovrane disposizioni relative alla degradazione degli ecclesiastici condannati, e ad alcune altre discipline.*

A tutti gli Ordinari de' Reali Dominii al di qua del faro.

Nel dì 16 aprile 1834 ebbe luogo in Roma una Convocazione Amichevole fra sua Santità il Sommo Pontefice Gregorio XVI e sua Maestà il Re N. S. circa la degradazione degli ecclesiastici condannati all' ultimo supplizio, e intorno ad alcune altre discipline da osservarsi riguardo agli ecclesiastici. La detta Convenzione firmata sotto l' indicata epoca de' 16 aprile 1834 dai Ministri incaricati rispettivamente dalle due Alte Parti sullodate, cioè dall' Eminentissimo Signor Cardinale Tommaso Bernetti allora Segretario di Stato per la parte di sua Santità, e per quella di sua Maestà dall' Eccellentissimo Signor D. Giuseppe Costantino Conte di Ludolf suo Inviato straordinario e Ministro Plenipotenziario presso la Santa Sede, contiene i seguenti cinque articoli, dei quali trascrivo a V. S. Illustrissima e Reverendissima letteralmente il tenore, ch' è il seguente:

Art. 1. « In avvenire gli Ecclesiastici o i Religiosi non saranno più condotti sia in una casa di arresto, sia in una prigione che in tempo di notte, o in legno, e coperto di mantello per nascondere agli occhi del pubblico il loro abito ecclesiastico.

Art. 2. „ Gli Ecclesiastici saranno detenuti in prigioni particolari per quanto lo permetteranno le località ed i condannati saranno chiusi in uno ergastolo destinato a riceverli.

Art. 3. „ Non si faranno mai arresti nelle Chiese durante il servizio Divino, nè senza prevenirne il Curato, il Priore, in una parola il Superiore della Chiesa, nella quale si fosse rifugiata la persona colpevole.

Art. 4. Ogni Vescovo potrà avere nel suo Episcopio una prigione o camera di correzione per gli Ecclesiastici che crederà di dover fare arrestare e punire.

Art. 5. « Il Governo non domanderà ai Vescovi la degradazione di un Ecclesiastico condannato a morte senza prima comunicar loro la sentenza di condanna, in cui devono esser riferiti tutti i documenti del processo che comprovano il reato. Non trovando i Vescovi osservazione a fare su tali elementi verranno, senza ritardare inutilmente il corso della giustizia, all'atto di degradazione; invocando in favore del paziente la commiserazione del Sovrano; giusta i dettami del loro istituto. Quante volte poi ritrovassero nel processo gravi motivi in favore del condannato, li rassegneranno a Sua Maestà. I rilievi fatti dal Vescovo unitamente ai documenti che ha avuti presenti, saranno d'ordine di Sua Maestà rimessi alla discussione di una Commissione composta di tre Vescovi con facoltà Apostolica approvati da Sua Maestà sulla proposta del Re del doppio del numero bisognevole, e di due Assessori laici con voto consultivo, la quale deciderà inappellabilmente su i rilievi suddetti. Se la Commissione troverà mal fondate le ragioni addotte dal Vescovo, ne avvertirà subito il medesimo perchè proceda senz' altra replica ed esitazione all'atto della degradazione, e ne farà nel tempo medesimo prevenzione al Governo per sua intelligenza. Qualora poi la Commissione troverà fondati i rilievi fatti dal Vescovo, ne rassegnerà motivato rapporto a Sua Maestà raccomandando il condannato alla Clemenza Sovrana ».

Per la effettuazione di quel che erasi conchiuso e statuito coll' articolo 5. della Convenzione di sopra trascritta circa la degradazione degli Ecclesiastici, pervenne posterior-

mente il Breve Pontificio *cum in tuenda* della data de' 27 maggio dello atesso anno 1834 e relativo all'oggetto contenoto nel citato articolo 5.; ma siccome s'incontrarono delle difficoltà su di alcune espressioni corso nel detto Breve, così rimase sospesa la pubblicazione ed il corso degl'indicati due atti.

A dileguar le difficoltà insorte intanto con una Nota officiale del dì 29 agosto del corrente anno l'Internunzio Monsignor Capaccini Inviato Straordinario e Plenipotenziario di Sua Santità, autorizzato dalla Santità Sua ha dato de'schiarimenti, e dichiarato l'intelligenza che dee darsi al detto Breve e ch'è quella appunto di doversi l'articolo 5. della detta Convenzione eseguire costantemente i suoi precisi termini e tenore.

E Sua Maestà in veduta di una tale solenne dichiarazione, permettendo perciò che il Breve medesimo abbia corso ed effetto nel suo Regno nel senso della Convenzione e dichiarazioni suddette, si è nel Consiglio Ordinario di Stato del dì 2. del corrente mese degnata ordinare che vi s'impartisse il Regio *Exequatur*, con trascriverai in un tale atto letteralmente l'articolo 5. della Convenzione del 16 aprile 1834, e coll'espressa clausola *Servata tamen forma Conventionis, et juxta sui seriem, continentiam et tenorem nec aliter, nec alio modo.*

Quindi all' enunciato Sovrano Comando avendo il Delegato dei Regii *Exequatur* dato già pieno ed esatto adempimento dal canto suo; io eseguendo gli Ordini di Sua Maestà communicatimi nello stesso Consiglio Ordinario di Stato del dì 2 dell'andante mese, nel porre V. S. Illustrissima e Reverendissima nella piena conoscenza di quanto trovasi nella Convenzione del 16 aprile stabilito con i cinque articoli che la compongono, e che le ho di sopra trascritti letteralmente; e dopo di averla resa consapevole di tutto quello che in proseguo categoricamente è occorso; le rimetto nel Real nome copia dell'enunciato Breve Pontificio del 27 maggio 1834, e del Regio *Exequatur* impartitovi nei termini della Sovrana Risoluzione di sopra espressa, e ch'Ella troverà trascritto in continuazione dello stesso Breve; perchè le serva il tutto d' intelligenza e regolamento, e perchè dalla sua parte vi si conformi esattamente, e vi dia pieno e puntuale adempimento; tenendomi avvisato del ricevo.

Napoli, 10 settembre 1839.

Marchese d'Andrea.

APPENDIX V.

Ex Diario utriusque Siciliae, vulgo *Giornale Uffiziale delle Due Sicilie*, sub die 26 julii 1857, n° 136 haec sequentia leguntur, quae a piissimo Rege Ferdinando II benigne concessa personas et res sacras respiciunt.

S. M. il Re Signor Nostro, in cima ai coi pensieri siede supremo quello di onorar la Religione ed i suoi Ministri, non ha guari emetteva diverse Sovrane risoluzioni concernenti le persone, e le cose ecclesiastiche, perchè la venerazione de' popoli si accrescesse verso il Sacerdozio.

Sono pria d' ogni altro notabili i seguenti 8 Reali Decreti, i primi quattro della data dei 18 dello decorso maggio, e gli altri del 27 dello stesso mese.

Veduto l' articolo 15 del Concordato dell' anno 1818;

Veduto l' articolo 826 delle *leggi civili*;

Udito il nostro Consiglio Ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. Le disposizioni tra vivi o per testamento a favore delle chiese, delle Corporazioni ecclesiastiche e de' beneficii ecclesiastici di qualunque natura, avranno pieno effetto, senza che occorra la preventiva Nostra autorizzazione Sovrana.

Per le rinunzie ad eredità vi è bisogno della preventiva Nostra autorizzazione Sovrana.

Art. 2. I notai saranno tenuti di dare notizia delle nuove disposizioni di simile natura agli Ordinarii diocesani direttamente, e senza l' intermezzo di altra autorità, e per tutt' altro a tenore di quanto viene a'notai ed alle Camere notariali prescritto col Real Decreto de' 4 di aprile 1830. I medesimi Ordinarii diocesani ne informeranno subito, pei nostri Reali Dominii al di qua del Faro, il Ministro per gli affari ecclesiastici: e pei nostri Reali Dominii al di là del Faro il nostro Luogotenente generale, che ne trasmetterà l' avviso al Nostro Ministro Segretario di Stato per gli affari di Sicilia.

Tali notizie saranno a Noi rassegnate.

Visti i due Decreti del dì primo dicembre 1833, e gli altri de' 20 di gennaio 1845 e 22 di luglio 1847 per le alienazioni ed affitti dei beni ecclesiastici ne' Dominii al di quà del Faro:

Udito il nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue.

Art. 1. Trattandosi di acquisti per compravendita da farsi dalle Corporazioni ecclesiastiche, Mense vescovili, badie, beneficii di qualunque natura, Capitoli e chiese in generale, affinchè la Chiesa non abbia a soffrir danno dallo acquisto de' beni che non sieno di legittima provenienza, o non liberi da ipoteca, si richiede prima della stipola dello istrumento la omologazione del tribunal civile della provincia ove sono siti i beni, a norma di quanto praticasi per la costituzione de' sacri patrimonii, e l'approvazione dell'Ordinario cui appartiene il Corpo ecclesiastico che compra.

Lo stesso dee aver luogo per le transazioni.

Art. 2. Lo stesso vale pel reimpiego dei capitali restituiti, quante volte sorpassino la somma di ducati mille. Per que' capitali che sono al di sotto di questa somma, basterà la deliberazione del Corpo ecclesiastico, e l' approvazione dell' Ordinario.

I debitori però nel pagamento de' capitali di qualunque somma dovranno apporre la condizione del reimpiego, sotto pena di doppio pagamento a favore del Corpo morale creditore.

Art. 3. Volendo i luoghi pii ecclesiastici o i beneficiati licitare sull' asta pubblica, basterà la sola autorizzazione dell' Ordinario cui è soggetto il detto pio luogo o beneficio.

Art. 4. Gl' impieghi sul Gran Libro non andranno soggetti alle formalità degli articoli 1° e 2°, e potranno liberamente eseguirsi dalle Corporazioni ecclesiastiche col permesso degli Ordinarii, e dandosene da costoro avviso al Real Governo.

Art. 5. Le permute, le censuazioni, e qualunque altra alienazione di beni immobili appartenenti a Corporazioni ecclesiastiche, a Mense vescovili, chiese, beneficii, badie ec. ec. non saranno valide senza l' approvazione pontificia o vescovile, secondo le somme, ed il Nostro Sovrano beneplacito

Questa approvazione pontificia non dovrà presentarsi *all' exequatur*.

Art. 6. Prima di rassegnare l' affare alla Nostra Sovrana approvazione, dovrà formarsi il progetto del contratto dal Corpo ecclesiastico radunato nelle legittime forme, o dal beneficiale: e trattandosi di beneficii soggetti a patronati, dovrà precedere l' assenso del patrono. Il progetto stesso si presenterà all'Ordinario diocesano, il quale lo rimetterà al Procuratore del Re del tribunale della provincia ove sono siti i beni, per ottenersi la omologazione in Camera di consiglio.

Art. 7. Presso i tribunali civili, prima di impartirsi la omologazione, dovranno eseguirsi le subaste davanti un individuo del tribunale, previa la relazione di un perito nominato dal tribunale medesimo, che presterà giuramento, e salvi gli additamenti di decima e di sesta, che dovranno essere preceduti da nuovi manifesti coll' intervallo di cinque giorni prima di celebrarsi la subasta in grado de' detti additamenti. Nelle subaste dovrà sempre opporsi la espressa riserva di non produrre verun effetto senza la superiore approvazione. Dalla formalità delle subaste saranno eseoti le permute e le transazioni.

Art. 8. Impartita la omologazione dal tribunale civile, il Nostro Procuratore invierà le carte all'Ordinario, il quale le rimetterà per mezzo del Ministro degli affari ecclesiastici alla Nostra Sovrana approvazione, facendo nota la sua approvazione, ed il permesso della Santa Sede, il quale dovrà ottenersi da ambo le parti contraenti.

Art. 9. Ci riserbiamo in qualche caso di urgenza o di evidente utilità di dispensare dalla formalità delle subaste, in virtù del parere favorevole dell'autorità ecclesiastica.

Art. 10. Per la vendita delle partite sul Gran Libro basterà l' autorizzazione dell' Ordinario, che scriverà al Nostro Ministro degli affari ecclesiastici, il quale prenderà i Nostri ordini Sovrani.

Art. 11. La durata degli affitti de' beni ecclesiastici non potrà oltrepassare, pe' terreni coltivati e pe' fondi urbani, gli anni tre; e pei i boschi e selve cedue, un numero eguale di anni al numero delle porzioni in cui sarà diviso il fondo. Ne' casi di necessità o di evidente utilità potrà conchiudersi l'affitto per un tempo maggiore, previa la dispensa dell' autorità ecclesiastica, che dovrà inserirsi nel contratto di affitto, purchè non oltrepassi gli anni sei.

Art. 12. Non potranno tali affitti rinnovarsi più di sei mesi prima di spirare l' affitto corrente, se i beni esistono in fondi urbani; e più di un anno prima di detta epoca, se i predii sieno rustici.

Art. 13. È dichiarato nullo nello interesse di coloro che succedono al locatore nello godi-

mento de' beni addetti al beneficio, qualunque affitto che si facesse per un tempo più lungo di quello stabilito nello articolo 11, o fosse rinnovato prima del tempo fissato nell' articolo 12, purchè in questo secondo caso non si fosse cominciato ad eseguire nel momento in cui il locatore cessa in qualunque modo di godere de'beni.

Art. 14. È lasciato alla facoltà de' Vescovi o dei titolari de' beneficii di qualunque natura conchiudere gli affitti, previi avvisi ed affissi innanzi al sindaco, giusta il Real Decreto dei 22 di luglio 1847, senza l' obbligo della ministeriale approvazione.

È sufficiente l'approvazione del Vescovo per gli affitti, ove si sieno adempite le forma lità prescritte. Ma mancando alcuna di esse, bisogna chiedere l' autorizzazione Sovrana per le dispense.

Art. 15. Il conduttore di un cespite qualunque appartenente a Corporazione, o luogo pio ecclesiastico, o beneficio, non potrà anticipare nè in tutto, nè in parte la mercede del medesimo al titolare che glielo loca, sotto pena di pagarla per intero al successore del beneficio, non ostante l'anticipazione fatta al precedente beneficiato, salvo bensì a lui il regresso contro lo stesso beneficiato ed i suoi eredi per ripetere tale anticipazione.

Art. 16. Quante volte sarà provato di essersi locati i beni appartenenti al beneficio per una mercede al di sotto del dovere, dandosi dal conduttore occultamente una somma qualunque al titolare, il contratto sarà annullato ad istanza del successore nel beneficio, ed il conduttore è obbligato a restituire la cosa locata, senza poter pretendere alcuna indennità, neppure dagli eredi del locatore.

Art. 17. Giusta il Decreto de'27 di dicembre 1815, l' affitto de'fondi de'monisteri delle claustrali, tanto rustici che urbani, non si avrà per conchiuso e perfezionato, se non dopo che la mercede patteggiata e le condizioni stipulate saranno state in iscritto approvate, e confirmate dall' Ordinario.

Art. 18. Le presenti disposizioni sono sostituite a tutti i Decreti e Rescritti emanati per gli acquisti ed alienazioni, ed amministrazioni di beni ecclesiastici. Esse avranno vigore pe' Nostri Dominii al di qua del Faro.

Udito il nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. Ne' Nostri Reali Dominii al di qua del Faro gli Arcivescovi potranno senza alcun impedimento convocare e tenere i sinodi provinciali, dando solo conoscenza preventiva al Real Governo dell' epoca in cui si terranno.

Potranno altresì gli Arcivescovi ed i Vescovi pubblicare gli atti de' sinodi provinciali e diocesani senza alcuna preventiva revisione del Real Governo

Udito il nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare e decretiamo quanto segue:

Art. 1. Ne' Nostri Reali Dominii al di qua del Faro, mancando i titoli di fondazione o di erezione canonica delle chiese, o de' benefizii di patronato, sia ecclesiastico, sia laicale, sono ammessi gli equipollenti per dimostrarne la qualità ecclesiastica, ovvero per provare la esistenza del patronato; il tutto a norma del dritto canonico.

Art. 2. Negli accennati casi di dubbio sono competenti a pronunziare i soli giudici ecclesiastici: come del pari sono essi i soli competenti intorno alle quistioni per le onorificenze, e per i diritti inerenti all' uno ed all'altro de'detti patronati su le chiese.

Art. 3. Conserveranno piena fermezza le cose irretrattabilmente giudicate fin oggi su gli oggetti contemplati ne' due articoli precedenti.

Udito il Nostro Consiglio ordinario di Stato.

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. Coloro che omettono lo adempimento di legati pii di messe, anniversarii, festività, esposizioni del Santissimo, cera, olio per lampadi, ed altri legati di simile natura di suffragio, o di culto, ovvero di cappellanie meramente laicali, vi saranno giudiziariamente astretti.

Sono eccettuati i due seguenti casi:

1° Quando il disponente siasi in termini espressi affidato alla sola coscienza dei successori;

2° Quando si tratti di dritti provenienti dall' Amministrazione de' demanii e Cassa di ammortizzazione, giusta il Decreto de' 5 di agosto 1817.

Art. 2. Gli Ordinarii diocesani, presa esatta ragione di tali obblighi, esauriranno tutti i mezzi bonarii e pastorali per indurre allo adempimento coloro che vi sono tenuti.

Tornando infruttuose le loro cure, gli Ordinarii medesimi, per mezzo delle rispettive amministrazioni diocesane pe'Domini al di qua del Faro, e de' Vicarii generali pe' Dominii al di là del Faro, faranno presso le competenti autorità civili instituire giudizio contro i debitori renitenti per la di costoro condanna al pagamento delle somme o quantità dovute. Al più presto possibile tutto ciò che sarà

stato riscosso, tranne per le spese giudiziarie, verrà erogato dalle amministrazioni nello adempimento dei pii legati, sotto la vigilanza degli Ordinarii.

Siffatte cause ne' tribunali civili e nelle gran Corti civili saranno trattate come sommarie.

In ogni tempo gli Ordinarii diocesani veglieranno perchè sieno opportunamente conservati i dritti di privilegio o d' ipoteca inerenti agli enunciati legati pii.

I notai saranno tenuti di dar notizia delle nuove pie disposizioni agli Ordinarii diocesani direttamente, e senza l'intermezzo di altre autorità, e per tutt'altro a tenore di quanto vien loro ed alle Camere notariali prescritto col Reale Decreto de' 4 aprile 1830.

Udito il Nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. Gli Ordinarii diocesani nella esecuzione delle sentenze profferite nelle cause ecclesiastiche, quando le parti non le eseguiranno volontariamente, potranno chiedere il braccio forte dell'autorità civile.

Art. 2. A tale scopo rimetteranno con loro officio la corrispondente sentenza al Nostro Procuratore presso il rispettivo tribunale civile delle provincie al di qua del Faro, e al di là. E questi senza prendere punto cognizione del merito del giudizio emesso dal giudice ecclesiastico, e facendo menzione del presente Decreto, la munirà di sua ordinanza con la formola « *Si esegua* ».

In virtù di questa ordinanza medesima le dinotate sentenze acquisteranno nel Regno forza esecutiva, come tutte le altre che hanno la stessa intitolazione delle leggi, e sono chiuse con un mandato agli uffiziali di giustizia a' termini degli articoli 239 e 635 delle *leggi di procedura civile*.

Solamente nel caso che il detto magistrato incontri dubbio circa la competenza, ne farà senza indugio inteso l'Ordinario diocesano, e ad un tempo ne dirigerà pe' Nostri Reali Dominii al di qua del Faro motivato rapporto al Direttore del Ministero di Grazia e Giustizia, dal quale sarà partecipato a quello del Ministero per gli affari ecclesiastici e della istruzione pubblica per prendere le Nostre Sovrane risoluzioni.

Pe' Nostri Reali Dominii al di là del Faro il rapporto de' Nostri Procuratori presso i tribunali civili sarà diretto al Nostro Luogotenente generale, che per mezzo del Ministro Segretario di Stato per gli affari di Sicilia presso la Nostra Real Persona prenderà i Nostri ordini.

Art. 3. Nel rimettersi la sentenza da esecutoriare vi si unirà una copia della stessa, certificata vera dall'Ordinario diocesano. Il Nostro Procuratore presso il tribunale civile della provincia vi apporrà del pari il suo certificato di verità, per conservarli poi tutti nel suo officio, a mano a mano che giugneranno, indicando sopra di ciascuna la data dello arrivo ed il numero progressivo. Ne prenderà in oltre notamento in un particolare registro.

Art. 4. La cognizione ed il giudizio delle controversie che insorgeranno nella esecuzione del giudicato ecclesiastico apparterrà al tribunale civile, il quale però non potrà giammai entrare nello esame del merito del detto giudicato.

Veduto l'articolo 81 delle *leggi civili*, e l'articolo 245 delle *leggi penali*.

Sulla ferma fiducia che non possa avvenire la trasgressione del dovere ingiunto ai parrochi col detto articolo 81 delle *leggi civili*;

Udito il nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. È abolita la sanzione penale contenuta nello articolo 245 delle *leggi penali* contro il parroco, sotto-parroco, o chi ne farà le veci, il quale contravvenga all'articolo 81 delle *leggi civili*.

Veduta la legge de' 13 agosto 1850 sulla stampa;

Veduto il Real Decreto ed il regolamento de' 7 di aprile 1851 sullo stesso oggetto;

Veduto l'articolo 8 della parte prima delle Sovrane risoluzioni prese nel Consiglio ordinario di Stato de' 21 di giugno 1851,

Udito il nostro Consiglio ordinario di Stato;

Abbiamo risoluto di decretare, e decretiamo quanto segue:

Art. 1. L'autorizzazione preventiva alla stampa de' libri, che dallo art. 3. della legge de' 13 di agosto 1850 viene attribuita al Consiglio generale della pubblica istruzione pei Nostri Reali Dominii al di qua del Faro, ed alla Commissione di pubblica istruzione nei Nostri Reali Dominii al di là del Faro, è ora affidata altresì agli Ordinarii diocesani, rimanendo fermo quanto vien disposto dal Decreto e dal Regolamento de' 7 di aprile 1851, non che dallo articolo 8 della parte prima delle Sovrane risoluzioni prese nel Consiglio ordinario di Stato de' 21 di giugno 1851.

Art. 2. L'autorizzazione alla pubblicazione delle opere istesse dovrà del pari darsi anche dagli Ordinarii diocesani.

Art. 3. In caso di divergenza se ne farà rapporto a Sua Maestà.

Quanto a' trattati di dritto canonico e polizia ecclesiastica ne' Dominii al di là del Faro,

reata fermo il Real Rescritto del dì 11 di novembre 1851.

Ai surriferiti Decreti sussegue la serie di diversi Reali Rescritti, col primo de'quali del 6 aprile ultimo S. M. ordinava, che nelle cause penali a carico di persone ecclesiastiche si eviti per quanto è possibile ogni pubblicità, che se ne debba fare la discussione a porte chiuse, e dopo la decisione debba al Vescovo darsi la notizia della pena inflitta al reo per adottarsi a suo riguardo gli opportuni provvedimenti spirituali. In caso poi di condanna correzionale d'un qualche ecclesiastico si permette impetrare dalla Sovrana Clemenza, che la condanna stessa sia espiata in un convento di stretta osservanza; o in altra casa di correzione ecclesiastica.

Con altra risoluzione del 18 maggio comunicata il 20 dello stesso mese, il privilegio goduto da'Curati della diocesi di Napoli fin dal 1827 si estende a tutti i Parrochi, Sotto-Parrochi, o chi ne fa le veci, cioè che dovendo nell'interesse della giustizia esser chiamati nel giudizio, debbano esserne avvisati preventivamente per mezzo della Curia, onde non manchi il servizio divino.

E colla medesima data del 18 due altre Sovrane disposizioni vennero emesse. Colla prima si è ordinato, che la commutazione, la riduzione, o l'assoluzione della volontà dei disponenti per un qualunque legato pio, non sia valida senza chiedersene dagli interessati la venia Pontificia, dopo averne però ottenuta la Sovrana autorizzazione ne' modi di legge.

L'altra poi è diretta a facilitare la divisione dei beni amministrati ancora dalla Beneficenza, e che per precedenti ordinamenti Sovrani si prescrive doversene consegnare agli Ordinarii rispettivi la parte addetta all'adempimento del peso di messe ed altre opere ecclesiastiche; ordinandosi altresì che finito il progetto di divisione, pria di consegnarsi i cespiti assegnati, si debba richiedere da Sua Santità l'ecclesiastica sanzione, onde non lasciar dubbio nelle coscienze, e nelle eventualità future de'fondi. S'arroge la espressa dichiarazione, che le Congregazioni o Cappelle del SS. Corpo di Cristo, che ad altro non sono addette, al per le rendite come per gl'individui, andar debbano esenti dalla dipendenza del Consiglio degli Ospizii, e dipenderanno esclusivamente dall'Ordinario, il che però non l'esenta di dover avere dal Governo la solita cedola d'istituzione. Si inculca infine l'esatta esecuzione delle Sovrane disposizioni circa la formazione degli Stati discussi de' luoghi pii laicali coll'intervento degli Ordinarii per la prelevazione delle somme addette al servizio divino, con dover le medesime esser al tutto a disposizione de' Vescovi. Nel lavoro poi disposto colla risoluzione del 25 luglio 1851 diretto a distinguere i luoghi puramente d'origine ecclesiastica da quelli pii laicali, passarsi senza indugio all'esame di quali de' Conservatorii e Ritiri di Napoli sien di natura puramente ecclesiastica; con sollecitarsi altresì dalla Consulta di Sicilia la distinzione dei luoghi pii laicali, e di origine ecclesiastici, giusta il rescritto degli 11 novembre 1851.

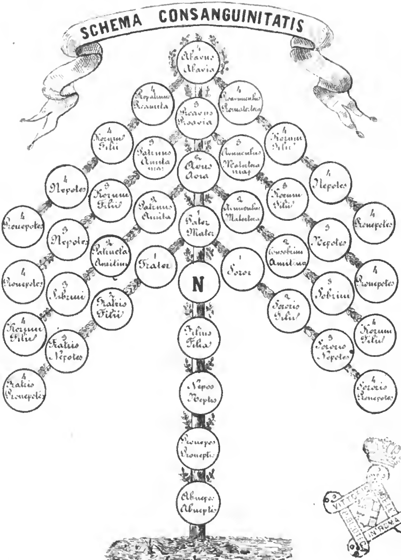
Un terzo rescritto impone alle Consulte dei Reali Dominii di qua e di là del Faro di sentir i Vescovi negli affari, in cui è interessata la Chiesa, dovendo i medesimi risponder tra un mese, scorso il quale inutilmente, si procederà oltre nella discussione.

L'ultimo rescritto faculta i Vescovi a presentar i loro rilievi, tutte le volte che da'Comuni ovvero da' privati si pretenda, che qualche Chiesa si appartenga al Regio patronato, onde possa S. M. risolvere l'occorrente.

FINIS TOMI TERTII.

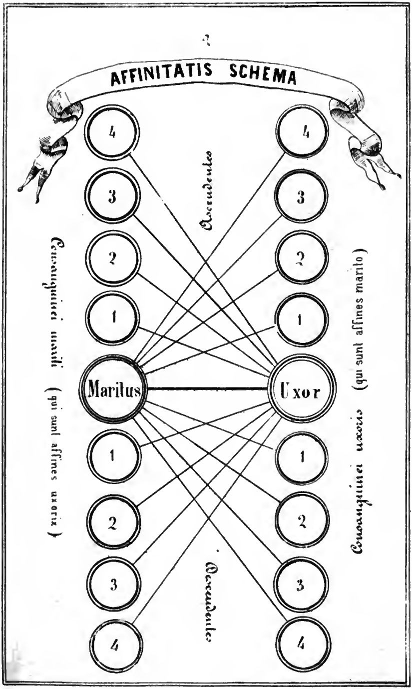
Appendix IV. Schemata ad gradus cognationis dignoscendos

1

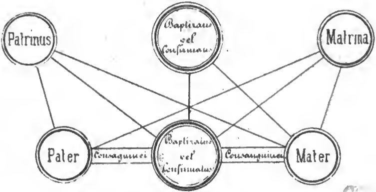

Nota.- 1.ª Personæ quæ tractu conjunguntur sunt inter se in linea recta, cum ceteris in linea collaterali.

2.ª Ubi lineæ conjunguntur, ibi stipes habetur.

AFFINITATIS SCHEMA
Ascendentes
Maritus
Uxor
Descendentes
Consanguinei mariti (qui sunt affines uxoris)
Consanguinei uxoris (qui sunt affines marito)
4
3
2
1
1
2
3
4

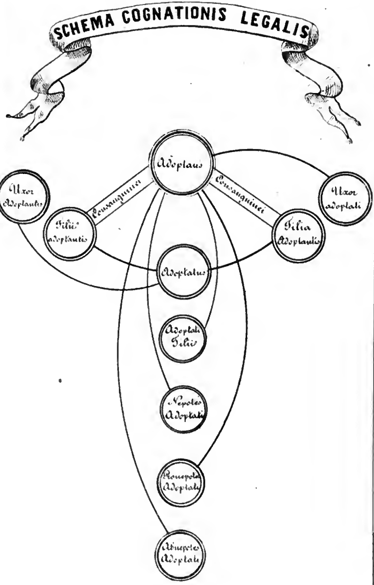
SCHEMA COGNATIONIS SPIRITUALIS

Nota: contrahentes cognationem spiritualem hisce claudicantibus versiculis exprimi solent (quod de **Baptismo** idem de **Confirmatione**)

Baptizans Baptizatus, Baptizatique parentes.
Levans, Levatus, Levatique parentes.

4

SCHEMA COGNATIONIS LEGALIS
Adoptans
Uxor Adoptantis
Consanguinei
Consanguinei
Uxor adoptati
Filius adoptantis
Filia Adoptantis
Adoptatus
Adoptati Filii
Nepotes Adoptati
Pronepotes Adoptati
Abnepotes Adoptati

Index tomi tertii.

TRACTATUS NONUS

DE SACRAMENTIS IN GENERE, DE BAPTISMO, CONFIRMATIONE ET EUCHARISTIA.

TRACTATUS DECIMUS

DE POENITENTIA ET EXTREMA-UNCTIONE

TRACTATUS UNDECIMUS

DE SACRAMENTO ORDINIS

INDEX GENERALIS ALPHABETICUS

RERUM

In universa Theologia nostra memorabilium.

(*Numerus romanus* tomum, *arabicus* paginam *designat*)

A

B

D

E

G

H

I

N

O

P

Q

R

S

T

FINIS TOTIUS OPERIS.